12188

42
44

HISTORIA
B. PLATINAE
DE VITIS PONTIFICVM ROMANORVM.

A D. N. IESV CHRISTO VSQVE AD PAVLVM II. VENETVM PAPAM, LONGE QVAM ANTEA EMENDATIOR, DOCTISSIMARVMQ. annotationum ONVPHRII PANVINII accessione nunc illustratior reddita.

CVI ETIAM NVNC ACCESSIT SVPPLEMENTVM PONTIFICVM, primum per eundem Onuphrium vsq; ad PIVM V. *& deinde per Antonium Cicarellam porrò ad* CLEMENTEM VIII. *qui hodie Cath. Rom. Ecclesiæ præsidet. Quæ omnia breui & commoda* CHRONOLOGIA *illustrantur.*

ACCESSERVNT NVNC DEMVM OMNIVM PONTIFICVM VERAE Effigies: omnia summo studio emendata & correcta.

COLONIAE IBERVM,
Ex Officina Mater. Cholini, sumptibus Gosuini Cholini.

ANNO M. D C.
Cum gratia & priuilegio Cæs. Maiest.

como esta la Sancta
exemplos no tan
con sus escritos
padres y canones
ser venerados sus pa
vidas y sanctas pa
q̃ aquellos preceptos
la sancta obediencia lo que se debe hacer y lo que se a de estimar
assi aquellas cosas
los que cumplan
hacer o estimar

humana se gobierne o por preceptos
sobre los signos q̃ debemos los que
hacen que no perezcan las leyes de los anti
de los pontifices mas tambien deben
dexan a la posteridad memoria de sus
en realidad de verdad a la manera
nos advierten la singularidad de
que son de exemplo testifican que
de aquellos testifi las judicios

REVERENDISSIMO ILLVSTRISSIMOQVE PRINCIPI ATQVE DOMINO D. IVLIO EPISCOPO HERBIPOLENSI, ET FRANCIAE

Orientalis Duci, &c. Domino suo clementissimo.

VM mortalium vita omnis aut præceptis regatur aut exemplis, non illi modò laude digni sunt, qui Imperatorum leges & Pontificum Canones scriptis suis ab interitu vindicant, sed & illi quoque suspiciendi sunt, qui eorundem vitas & res gestas posteritati tradunt. Nam sanè vt præcepta illa, quæ vitæ integritatem præscribunt, facienda & omittenda præcipiunt, ita illa quæ exẽplo sunt, fieri & omitti ab illis potuisse testantur, à quibus gesta narrantur. Multò autem fortiùs exempla mouent, quàm præcepta, cùm ipsa etiam oculis obijciantur, præcepta duntaxat animo percipiantur: Hæc res in exordio ecclesiæ Religionem Christianam maximè promouit, cùm doctrinã Euangelicam gentilibus alioqui ridiculam constantia martyrum paulatim admirabilem, deinde etiam venerabilem reddiderit, vnde factum est, vt per Constantinum Magnum & alios pios principes martyrum vitæ tam diligenter conscribi iussæ sint, quod assiduè legi in cœtu piorum debuerint, eo fine, vt ad æmulationem diuorum exuscitarentur, qui in hac lachrymarum valle iacentes ad eandem in cœlis patriam contenderent: hinc quotidiis sæculo multi extiterunt, qui piorum vitas diligenti cura memoriæ tradiderunt, vt essent in promptu vestigia virtutum illis, qui se vel politiæ vel ecclesiæ formandæ regendæque præpararent. Quod quidem cùm in particularibus priuatisque personis palmarium semper fuerit, in summis profectò vel politiæ vel ecclesiæ Antistitibus multò maiore cum fructu fieri nemo negauerit. Nam cùm hi Dei opt. max. vices in terris proximè gerant, tantò splendidiùs horum exempla fulgent, quantò eminentiori loco ipsi collocati sunt. Itaque prouidentia Diuina singulari cura prospexit, vt ordo Imperatorum atque Pontificum Romanorum ab initio Ecclesiæ ad hunc vsque diem continuata serie in conspicuo esset, non modò, vt Imperatores atque Pontifices ipsi qui sequuntur in ijs qui præcesserunt, habeant quæ vel imitentur vel auersentur, sed etiam vt totus terrarum orbis ex horum consentu & harmonia intelligat Imperium Romanum Romanamque Ecclesiam diuinitus gubernari: Itaque cum Daniel, Ezechiel & Esdras & reliqui Prophetæ, qui de Monarchia Romana, & Ecclesia Rom. euidentiùs vaticinati sunt, diuersas earum vices notabiliter prædixerint, non aliundè certius prouidentia diuina deprehendi potest, quam ex collatione eorum scriptorum, quibus vaticinia prophetarum & Imperatorum, pontificumq; vitæ continentur. Hic enim velut in limpidissimo quodam speculo diuina prouidentia relucet, quæ vt mundum vniuersum, & omnia quæ in eo sunt,

certo moderamine gubernat, ita in prophetis prædixisse clarissimè deprehenditur, quod in Imperatoribus & Pontificibus euentu ipso delucidè repræsentauit, quales quibusque temporum vicibus gubernatores moderamini huic suo præfectos vellet: Itaque in tantis Imperij Rom. vicibus quantæ in Imperatorum vitis factæ leguntur, cordatus lector manifestè deprehendet eos Principes diuinitus ad amplissimam potentiam fuisse euectos, qui zelo defendendæ ecclesiæ Rom. maximè flagrassent, quod vt alios omittamus, quorum Catalogum hic texere longum foret, ita in Constantino Magno & Carolo Magno clariùs elucet, quàm vt quisquam, qui quidem sanæ mentis sit, dubitare possit. Contrarium in contrarijs euenisse itidem certum est. Cùm ad nihilum redacti sint, quantumuis ampla maiestate fulserint, qui Rom. ecclesiam persecuti sunt, vt in Græcis, Vandalis, Longobardis & alijs apparet. Quibus quidem exemplis docti planè consimile meuentum præsentis calamitatis huius expectare debemus, quæ nunc Rom. Ecclesiam affligit, vt in regnorum & principatuum futura mutatione, quæ instat, vel deficientibus vel oppressis aduersarijs ad illos potentiam & rerũ summam translatum iri præstolemur, quorum opera & industria ecclesiæ Rom. tuendæ deseruiuit: Quod quidem ideo Deus nobis hinc colligẽdum reliquit, vt pij, qui nunc affliguntur consolationem calamitatum suarum, ex futuro euentu capiant, tum certi sint cum ex nutu Diuino pendere, & proinde non minus ratum fore, quàm antehac semper fuit, & idcircò retributionem constantiæ suæ diuinitùs expectent, si non in hoc, certè in futuro sæculo, ab eo, qui via, veritas, ac vita est, & idcircò nec errare nec decipi nec mori quemque patitur, quem quidem suo ductu niti viderit: Par ratio est in expendendis Pontificum vitis, quas si quis cum ijsdem alijsque prophetis, cum euangelijs Christi, cum actis & epistolis Apostolorum, cum Apocalypsi Ioan & consimilibus patrum prædictionibus diligentius contulerit, luce clarius comperiet, Rom. ecclesiam verissimam esse cimbam Petri, cui veritas ipsa dixit: Tues Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiã meam, & portæ inferi non præualebunt aduersus eam: Nam cum ab alijs Apostolis ecclesiæ, diuersis in locis constitutæ sint, euentus docet cæteras penè omnes extinctas esse, Romanam autẽ quàm Petrus fundauit per intermedios successores eius, in hunc vsque diem continuatam. Quod tamen tempestates omnes, quibus hæc cimba quassata est considerantibus non immerito mirandum est. Nam cùm omnis tempestas, quibus hæc cimba quassatur ex tribus fontibus oriatur, & vel ab ipsis pontificibus vel ab externis principibus, vel ab hæreticis moueatur, quæcunque earum tandem ingruerit, apparuit hactenus inferorum portas aduersus eam non præualuisse. Etsi enim pontifices aliquot reperti sint, quorum vita fortè non vndique sanctissima fuerit, nullus tamen hactenus inuentus est, qui Catholicam Religionem, quæ petra huius sedis est: non mordicus defenderit: & quanquam ab impijs Principibus sæpè magnas calamitates perpessa sit, tamen inconcusso robore eas pertulit, & tametsi diuersis sæculis diuersi hæretici ac schismatici illi controuersias infinitas mouerint, nunquam tamen obtuere eam aut pessundare potuerunt. Itaque cùm neque proprijs affectibus suis neque

poten-

potentum iniurijs, neque hæreticorum calumnijs frangi, aut à fundamento suo deijci Antistites eius hactenus potuerint, dubitare non debemus eã præsentes etiam hoc nostro sæculo assultus quantumuis multiplices ac vehementes, tandem esse superaturam. Hic enim est effectus præcedentium vaticiniorum, vt hinc in dubitato colligamus etiã deinceps eam ad finem vsque mundi in stabilitate sua esse perseueraturam, indeq; nobis certo certius persuadeamus hanc esse veram Christi Ecclesiam, ex qua sola vera atq; sincera Catholicæ Religionis doctrina petenda sit. Hnnc igitur fructũ cùm nobis Pontificum Imperatorumque vitæ adferant, non immeritò suspiciendi sunt præ cæteris historiographis omnibus illi, qui huc operam suam contulerunt: Inter cæteros autem qui pontificum res gestas memoriæ tradiderunt, facilè princeps est, B. Platina, non solùm ob eruditionem reconditam, & longum rerum ecclesiasticarum vsum, sed etiam ob amplitudinem & plenitudinem ipsius operis quod edidit, in quo ab ipso Christo primo Pontifice ad Paulum vsq; II. continuata serie intermedios omnes complexus est. Quem proinde doctissimus prudẽtissimusq; vir Onuphrius Panuinius dignissimum iudicauit, quem non modò eruditissimis annotationibus suis illustraret, sed & appendice quoq; adiecta ad Pium vsq; V. porrò expleret. Pari affectu eundem Platinam porrò ad præsentem hunc Clementem VIII. expleuit, itidem vir doctissimus ac prudentissimus Antonius Citcarella, quem ex patrio eius idiomate in latinum sermonem nobis petentibus transtulit vir quidam & virtute & eruditione incomparabilis, ita vt vno volumine omnium Romanorum Pontificum vitas complexi simus: quorum etiam series & tempora quò facilius conspici possent, breuẽ quoque eorum Chronologiam ab Onuphrio cœptã, & à nobis expletam huic operi subiunximus, operamq; dedimus quam potuimus maximam, vt omnia hæc & singula in lucem prodirent quàm castigatissima. Cùm autem de Mæcenate eligendo deliberarem, sub cuius auspicijs hanc operam in lucẽ emitterem: Tua Cels. Reuerendissime Præsul & Illustrissime Princeps mihi inprimis occurrebat, cui eam rectè inscribi posse arbitrarer. Primum enim gratissimum hoc opus Illustrissimæ C. T. futurum esse dubitare non poteram, in qua propagandæ conseruandæq; Catholicæ religionis zelum feruentissimum esse tam indefessum studium tuum rebus ipsis fultum, per totam Germaniam, imò per totum Romanum imperium testatur. Deinde cùm recordarer parentem P. M. Maternum Cholinum Typographum in arctiori clientela Cels. T. tuæque familiæ diu olim fuisse putaui obseruantię meę esse memoriã familię Cholinę in beneuolentia Cels. Tuę per hanc dedicationem renouare & continuare. Quam proinde vt benigno animo accipere digneris obnixè rogo. Deus Opt. Max. Reuerendissimam Illustrissimamq; C. T. semper in maius ac melius augere, & Ecclesię suę diu incolumem conseruare dignetur. Colonię 4 Kalend. Septemb. Anno 1600.

R. atque Illustriss. Cels. Tuę,

longè deditiss.

Gosuinus Cholinus.

S. D. N. PIO V. PONTIFICI MAXIMO, ONVPHRIVS PANVINIVS VERONENSIS, FRATER EREMITA AVGVSTINIANVS S. P. D.

QVVM maxima sit, Pie V. Pontifex maxime, rerum omnium quæ cæli terræq; ambitu continentur, varietas, atque in his variæ quoque hominum propensiones, dissimilia studia, & inuenta sint, inter omnes ingenij, & studiorum solertia præstantes, eximia semper laude digni præter cæteros, ij potissimùm visi sunt, qui aut excellentium regnorum, rerúmue publicarum, aut clarissimorum hominum res gestas monumentis literarum tradere, easq; ab obliuione vindicare studuerunt. Quandoquidem eorum opera & industria fit, vt aduersus edacis temporis iniuriam, fortissimis quasi quibusdam armis ac præsidijs muniti, res ferè vniuersas, præclarè olim excellenterq; gestas, memoria tuentes, imitemur. Hinc illæ faces, quibus ad immortalis gloriæ studiũ præclaræ indolis animi vehementer inflammantur, contraq; à vitijs improbi, quum sceleratorum hominum memoriam exagitari intelligant, omninò deterrentur. Verùm enimuerò si tantaĳs omnium hominum iudicio gloria debetur, qui clarissimarũ gentium origines, & res publicè priuatimq; gestas, qui locorum & regionum situs, vel vetustissimarum ciuitatum, aut populorum mores, & ritus suis commentarijs ostenderunt, quum ad res profanas omne studium contulerint, quonam eos præconio extollendos censebimus, qui sacrarum & ecclesiasticarum rerum memorias temporum vi, & eorum hominum, qui superioribus ætatibus vixerunt, negligentia prorsus obscuratas, literis illustrandas susceperunt? maiore haud dubiè, & honorificentiore: nam vt profanis sacras historias, sic harum scriptores longè illis proferẽdos puto, tum propter excellentioris argumenti dignitatem, tum quod rari semper fuerint homines, qui sibi in hoc scribendi genere laborandum duxerint. Nec ideò dico, quasi improbem illorum studia, qui rebus Romanis, Græcis, & Barbaris tradendis exornandisq; se totos dederunt, sed quod antiquitatem Christianam, qua nihil antiquius nobis esse debet, negligant, & valdè miror, & plurimum doleo. Atque ego quidem huius, pænè dixerim criminis, & quidem eiusmodi, quo nullum tetrius esse existimem, labem vitaturus, post profana, quæq; multis commentarijs à me explicata, ad res ecclesiasticas conscribendas, maiorumq; nostrorum memoriam renouandam animum conuerti: accessit summorum virorum auctoritas, & dignitas, à quibus, cum de Romanorum Pontificum, & Cardinalium rebus gestis librum in manibus haberem, rogatus, vt dum ea immensi propè laboris cõmentaria vnus ipse confeciſſem, Platinæ historiam, quàm de vitis Romanorum Pontificum conscripsit, emendatiorem & locupletiorem, studio, curaq; mea edendam curarem, vt esset interea, quod Christianæ historiæ studiosi ad subleuandas seuerioribus studijs affectos animos per otium lectitarent, donec ederem ea, quæ ego maxima iam ex parte eodem argumento conscripsi: honestissimis postulatis refragari non ausus, Platinæ satis pro illa temporum conditione diligentis scriptoris

eis librum infinitis librariorum mendis repurgatum, & aliquot annotationibus cognitu non indignis, pontificumq; vitis auctum in lucem cum sanctissimi nominis vestri præscriptione emisi. Cui enim aptius dicari de maximis Pontificibus liber scriptus potuit, quàm pontifici maximo, & ei Pontifici, qui diuinitùs nobis in hac temporum, hominumq; prauitate datus est. Qui pietate, religione, iustitia, prudentia, & humanitate ecclesiæ ipsi iam in senium vergenti, & fere collapsæ pias manus porrigit, eam iacentem attollit rursum, atque pænè confectam sua virtute, & Dei beneficio quantum in se est, restituit. Eum igitur S.V. libenter accipiat, qui quũ ad alia complura, si quando per assiduas Christianæ rei p. curas ei licebit, non inutilis legenti futurus est: tum ad id conducet præcipuè, vt ex eo multa possit appositè præclarissimarum actionum suarum exemplum, non sine magna animi voluptate, non dubia laude conferre.

Deus optimus maximus sanctitatem vestram diu ecclesiæ suæ seruet incolumem. Romæ Kalend. Nouemb. Anno salutis M.D.LXVII.

(:·)

BAP.

BAP. PLATINÆ VITA EX LIBRO IOANNIS TRITTEMII ABBATIS SPANHEIMENSIS, DE SCRIPTORIBVS ECCLESIASTICIS.

BAP. cognomento Platina, patria Cremonensis, Apostolicus quondam Abbreuiator, vir vndecunque doctissimus, Philosophus & Rhetor celeberrimus, ingenio subtili & vehemens, eloquio disertus & mulcens, animo constans & validus, multas à Paulo Papa II. calamitates sustinuit, adeò, vt bonis omnibus & dignitate spoliatus, post equulei suspensionem, in carcerem crudelissimè detrusus, vsque ad mortem ipsius Pauli detentus sit. Qui à Sixto mox liberatus, ad imitationem Eutrandi Ticinensis diaconi à Berengario Rege Italiæ similia passi, Pauli mores per antipodosim non insulsè notauit. Scripsit enim ad Sixtum pontificem IV. de gestis Romanorum Pontificum Librum vnum, Epistolarum ad diuersos, & quædam alia. Moritur Romæ ex peste sub Frederico Imperatore III. & Sixto Pontifice IV. Anno Domini M.CCCC. LXXXI. indictione XIV.

Hæc Tritemius: Cæterùm de proprio ipsius Platinæ nomine, controuersia quoddam est, Baptistáne sit, an Bartholomæus. nam vetustissima quæq; exemplaria habent abbreuiatè scriptum, BAR. recentissima, BAP. Nos, vt quibus non satis constaret, vtrùm rectius esset, recentem lectionem secuti, veteris te admonuatum putetur.

HVIC OPERI, PRAETER VITAS ET CHRONICON Summorum Pontificum hæc etiam accesserunt.

Interpretatio multarum vocum Ecclesiasticarum, quæ obscuræ, vel barbaræ videntur.

De stationibus vrbis Romæ.

AD XYSTVM IIII. PONTIFICEM MAX.

B. PLATINAE IN VITAS ROM. PONTIFICVM

PROOEMIVM.

MVlta quidem in vita vtilia esse, Beatiss. Pontifex, & humano generi commoda, nemo est qui ambigat. Scripsere Philosophi multa, scripsere mathematici excogitata & inuenta, ad ingenia hominum excolenda. Magnum fuit (ne mentiar) secreta naturæ rimari, & cælos scandere: atque inde ad nos doctrinam & artem earum rerum traducere, quæ auctor & parens omnium Deus procul ab oculis mortalium collocauerat: vt cùm tantam pulchritudinem, tantum ac tam perpetuum ordinem admirantes intueremur, maiestatem diuini numinis meritò collaudaremus. Negari certè non potest, quin ex hac philosophandi ratione magna vtilitas ad homines peruenerit, ingenio præsertim vtentes: quippe qui pulchritudine diuinitatis commoti, humana contemnentes, vitam cælestem in terris ducere nituntur. Verùm (vt ait Poëta) non omnia possumus omnes. Inuenienda igitur via fuit, quæ omnibus aditum ad felicitatem præstaret, ne solis philosophis consultum videretur. Ea certè rerum antea gestarum cognitio est, quas ipsa historia continet, ex qua non quid vna, sed quid omnes ætates egregiè fecerint colligentes, magistram vitæ nostræ vetustatem ipsam habituri, priuati etiam quouis imperio digni existimamur. Præterea verò ex hac cognitione, ad prudentiam, ad fortitudinem, ad modestiam, ad omnes denique virtutes animi hominum ita concitantur, vt laude ipsa nil antiquius, turpitudini autem nil detestabilius existiment. Quòd si veteres illi, apud quos virtus in precio fuit, celebrari maiorum suorum statuas in foro collocatas, pro templis & alijs in locis publicis volebant, ad vtilitatem hominum respicientes: quanti à nobis facienda est historia, quæ non muta, vt statuæ; non vana, vt picturæ, veras præclarorum virorum imagines nobis exprimi, quibuscum loqui, quos consulere & imitari vt viuos fas est? Addo præterea, quòd historiæ lectio, quæ vitam hominum continet, ad eloquentiam, ad humanitatem, ad vsum rerum quauis facultate gerendarum confert plurimum, atque adeò quidem, vt eos etiam, qui rebus gestis nequaquam interfuêre, dum aliquid compositè atque eleganter narrant, supra cæteros sapere & intelligere arbitremur. Tu itaque theologorum ac philosophorum princeps, Maxime Pontifex, hac hominum vtilitate motus, simulq; dignitati ecclesiasticæ consulens, non frustra mandasti, vt res gestas pontificum scriberem, ne illorum benefacta perirent negligentia scriptorum, qui suo sudore & sanguine hanc rempub. Christianam, tam amplam nobis, tamq; præclaram reliquere: vtq; deinceps haberent posteri nostri, quo ad bene beateq; viuendum incitarentur, cum legendo perdiscerent, quid imitari, quidue fugere oporteret. Non sum tamen nescius, futuros quosdam, qui dicant me hoc onus frustra suscepisse, cùm id antea à plerisque factum sit. Leguntur certè multi (Damasum semper excipio) qui nullum florem orationis, nullam compositionem & elegantiam sequuntur: non de industria

(vt ipsi iactitant) ornatum fugientes, quòd eleganti stylo res sacræ scribi non debeant, sed insciti & ignoratione bonarum litterarum. His autem obijcere Augustini, Hieronymi, Ambrosii, Gregorij, Leonis, Cypriani, Lactantij eruditionem & doctrinam sit satium & horridum, quod non splendesceret oratione. Non negauerim tamen huic generi scribendi, ac minus Latinis quædam exprimenda sunt, quæ in nostra Theologia continentur. Hæc autem ad latinitatem qui referat, magnas perturbationes ingenijs nostrorum temporum hac consuetudine imbutis afferat necesse est, mutatis præsertim terminis, vnde omnis disputandi ac ratiocinandi series colligitur. Sed habeat hanc quoque auctoritatem ætas nostra, vel Christiana Theologia potius. Fingat noua vocabula, Latina faciat, nec veteribus tantummodo id licuisse videatur. Verùm iam tandem huic Proœmio finem imponam, vbi lecturos prius admouero, non esse mirandum, si, cum Pontificum vitas, & mores scripturum me pollicitus sum, imperatorum quoque, principum, ac ducum res gestas inseruerim: adeò enim hæc simul connexa sunt, si primos imperatores, dum Christianis aduersantur: si vltimos dum fauent, inspicis, vt alterum integrè sine altero exprimi nequiuerit. Legant ergò æquo animo: & si quid emolumenti ex hac scriptione nostra perceperint, tibi soli, Pontifex optime, gratias agant, cuius sanctissimo imperio libenter obtemperaui.

PLATI-

PLATINÆ DE VITIS PONTIFICVM HISTORIA, QVAM A VITA CHRISTI MERITO AVSPICATVS EST, AD XYSTVM IIII. PONTIFICEM MAXIMVM.

D. N. IESVS CHRISTVS.

MAXIMAM nobilitatis partem duci ex his maioribus, qui clari, iustique fuêre, quique ob singularem aliquam virtutem imperauerunt, nemo est qui ambigat, nisi qui Platonis auctoritatem non adeò probat, cuius quadripartitam de nobilitate diuisionem, quantum ad genus pertinet, Christus rex noster consecutus est. Quem enim ex gentilibus habemus, qui gloria & nomine cum Dauid & Salomone, quique & sapientia & doctrina cum Christo ipso conferri meritò debeat ac possit? Neminem certè. Nascitur Christus ex tribu Iuda, nobilissima quidem, ob vetustatem & imperium inter Hebræos, vnde Propheta Iacob inquit: Non auferetur sceptrum de tribu Iuda, quoad venerit, qui mittendus est: Is erit profectò exspectatio gentium. Quot autem reges vel duces, vel pontifices in ea tribu fuerint, non attinet dicere, cùm libri tum noui, tum veteris testamenti, huius nobilissimæ genealogiæ mentionem faciant. Verùm cùm post longissima tempora inter Aristobulum & Hyrcanum Alexandri regis & pontificis filios, orta seditio de principatu esset, tandem Herodi alienigenæ regnum Iudæorum à Romanis traditur: ex patre enim Idumæo & matre Arabe natus, & Iudæorum legisperitos interfecit, & genealogias incendit ad integendam generis sui notam. Cessauit ergo, ac meritò quidem eorum vnctio, hoc est Imperium, quia ex Danielis sententia sanctus sanctorum venerat, quem Maria virgo Angelo annunciante ex Spiritusancto concepit, & peperit in Bethleem Iudæ. Quirino tum Syriæ præside, anno ab vrbe condita DCCLII. Imperij verò Augusti Cæsaris, qui tum orbi imperitabat anno xlij. Imperium enim à Caio Cæsare, tum propinquitatis, tum hæreditatis iure accipiens: vel potius pulsis ac interfectis parricidis tyrannisque Remp. vsurpare conantibus, monarchiam orbis terrarum in meliorem formam redigens, suis temporibus miram felicitatem præstitit. Nam pacatis rebus, tum externis, tum domesticis, tanto in honore non solum apud suos, verumetiam apud exteros reges fuit, vt eius nomine ciuitates conderent, quas Sebastias vel Cæsareas appellârunt. Venêre etiam multi reges ad vrbem visendi hominis causa: quos ita comiter & perbenignè suscepit, vt ex amicis sibi amicissimos redderet. Cum ciuibus autem suis humanissimè vixit: in delinquentes clemens, erga amicos liberalissimus est habitus: in comparandis amicis ratus, in retinendis constantissimus. Liberalium artium adeò studiosus fuit, vt nullus penè laberetur dies, in quo non legeret aliquid, aut scriberet, aut declamaret. Ingenio & doctrina Sallustij, Liuij, Virgilij, Horatij, Asinij, Pollionis, Messalæ, Coruini oratoris insignis, delectatus est, quorum scriptis etiam eius res gestæ immortalitati commendatæ sunt. Vrbem Romam ita exornauit, vt gloriatus sit se vrbem lateritiam inuenisse, marmoream relinquere. Hanc felicitatem, quæ (ne mentiar) magna fuit: maiorem certè reddidit saluberrimo ortu suo Christus rex noster. Intercesêre autem à creatione mundi vsque ad hunc felicissimum natalem diem, anni * quinque millia centum & xcix. Nascitur puer sine dolore matris: quippe qui diuinus erat, non humanus partus: vnde mater integra statim surrexit, & infantem de more pannis inuoluit. Et aberna autem meritoria in Transtiberina regione ex terra oleum erupit, vt ait * Eusebius, fluxitque toto die sine interuallo, Christi gratiam gentibus ostendens. Narrat Orosius, Augustum Cæsarem eadem die mandasse, ne quis se Dominum deinceps vocaret: diuinantem credo, verum principem orbis terrarum ac mundi totius natum esse. Idem quoque mandauit, vt in orbe Romano omnium hominum capita censu notarentur: ac si maiori principi rationem gubernati imperij aliquando redditurus esset. Huic autem censui Quirinum virum consularem ex senatusconsulto præfecit. Pax præterea & quies tanta fuit, tum domi, tum foris, quanta nunquam antea. Hanc enim iustitiæ & pacis regem prophetæ

Christi genealogia.

Gen. 49.

Dani. 9.

Augusti humanitas & alie virtutes.

aliàs V. M. D. I. aliàs Eutropium.

Orosius lib. 6. cap. 22. Augustum Christo nato noluit se dominum vocari. Luc. 2.

appellarunt. Defertur autem octaua die ad templum circunciſionis cauſſa: neque enim venerat abrogare legem, ſed adimplere. Erat autem circunciſio teſtamenti ſignum inter Deum & homines, vt ait Auguſtinus. Die verò tertiodecimo adoratur à Magis, & muneribus donatur, qui ex Oriente Hieroſolymam eius rei cauſſa venerant. Magos enim, quidam orientales populi reges ſuos & ſapientes appellant. Ne verò legem Moſæos prætermittere videretur, mater purificationem ſumptura, licet intacta & incorrupta luſtratione minimè indigeret, puerum ad templum defert. Hunc autem Simeon vir iuſtus & ſingularis religionis, in vlnis retinens, diuino numine afflatus, regem ſuum & ſaluatorem profitetur, vnde Ieſus Chriſtus appellatus eſt. Nam Ieſus nomen ſaluatoris eſt, Chriſtus verò regis, qui myſtico illo chriſmate vnctus, quo reges omnes: Meſsias hebraicè dicitur. Vt enim Romani imperatores purpura, ſic Hebræorum reges vnguento cæteris inſigniores habebantur. Idem fecit Hanna ſpiritu prophetico incitata. Quid de Chriſto ſenſerint Sibyllæ, non eſt cur ſcribamus, cùm omnes ferè eius ſaluberrimum aduentum prædixerint. Celebrata hac luſtratione, recognitoque iure primogenitorum ſecundum legem diuinam, in Nazareth patriam redière ciuitatem Galliçæ, vbi per quietem Ioſeph, exiſtimatus Chriſti pater, ab Angelo admonetur, vt fugiens in Aegyptum, puerum ſecum & matrem deferat. Futurum enim paulò pòſt, niſi id fecerit, vt Herodes puerum occideret. Verùm id agere tunc quod deſtinauerat, homo crudeliſsimus non potuit. A filijs enim ob ſæuitiam accuſatus, Romam ad cauſſam dicendam proficiſcitur: qui ſimulata concordia in prouinciam rediens, Ariſtobolum & Alexandrum filios, adoleſcentes quidem egregios & doctos, quippe qui apud Cæſarem Auguſtum fuerant educati, in Cęſarea laqueo peremit. Ad necem deinde puerorum conuerſus homo regnandi cupidus, quòd natum eſſe alterum regem Iudæorum à prophetis intellexerat, omnes qui tum in Bethleem erant & finibus ſuis, à bimatu & infrà occîdi iubet, ſecundum tempus quod à Magis exquiſierat: nec filio proprio eius ætatis parcit. Vnde ferunt, Auguſtum Cæſarem crudelitatem hominis deteſtatum, hoc dixiſſe: Maluiſſem Herodis porcus eſſe quàm filius. Iudæi enim ex lege non modò deguſtare, ſed tangere etiam ſuillam carnem prohibentur: quare fit, vt neque eos alant, neque comedant: hanc ob rem in porcos clementes dicuntur. Ioſeph autem ſeptennio in Aegypto commoratus, vbi Herodem tyrannum tabe & ſacro igne mortuum intellexit, Hieroſolymam cum puero proficiſcitur: nec diu ibi immoratus, quòd Archelaum Herodis filium regnare intellexerat, in partes Galileæ alterius imperio obtemperantes, ſeceſſit, & Nazareth ciuitatem incoluit, vnde puer Nazareni nomen ſumpſit. Dum autem in Aegypto eſſet, cecidère (vt Hieronymus ait) Deorum omnium ſimulacra, ceſſarunt oracula, & mors quorundam dæmonum ſubſecuta eſt ex vaticinio prophetæ: Ecce, inquit, leuem nubem conſcendet, & mouebuntur ſimulacra Aegypti ab eius conſpectu, & cor Aegypti in eius medio tabeſcet. Annum verò xij. agens, Hieroſolymam cum parentibus de more ad diem feſtum celebrandum proficiſcitur. Hi verò poſtea peracto ſacro abeuntes, cùm puerum ſubſequi non viderent, ſollicitudine pleni ad templum redeunt, eumque doctores ſciſcitantem offendunt, quod maximè adoleſcentem deceret. Supra ætatem enim ſapiebat: quia (vt Euangeliſta ait) Dei gratia & virtus in illo erat. Parentes deinde benè monentes ſecutus, in patriam reuertitur. Quid verò egerit in hac ætate vſque ad trigeſimum annum, quo à Ioanne Zachariæ filio aqua baptizatus eſt, dicere prætermittam, cùm non ſolum Euangelia & epiſtolæ rebus à ſe optimè ac ſanctiſsimè geſtis plenæ ſint, verumetiam eorum libri, qui ab eius vita, moribus & inſtitutis abhorruêre. Flauius ille Ioſephus, qui lingua Græca antiquitatem Iudaicam viginti libris conſcripſit, cum ad Tiberij principis imperium veniſſet: Fuit, inquit, eiſdem temporibus Ieſus, vir quidam ſapiens, ſi tamen virum eum nominare fas eſt. Erat enim mirabilium operum effector, ac hominum doctor, eorum maximè, qui quæ vera ſunt, libenter audiunt, hanc ob rem multos tum ex Iudæis, tum ex gentibus ſibi adiunxit: Chriſtus hic erat. Hunc autem cùm Pilatus à principibus noſtræ gentis inſtigatus, in crucem agendum cenſuiſſet, non tamen hi deſeruêre, qui eum ab initio dilexerant. Eiſdem prætereà die tertio poſt mortem viuus apparuit, quemadmodum diuinitus inſpirati prophetæ, & hæc, & alia de eo innumerabilia miracula futura eſſe prædixêre. Perſeuerat & vſque in hodiernum diem celebre Chriſtianorum

Deorum ſimulacra in Aegypto cecidère. *Iſaiæ 19.*

Lucæ 2.

Antiquitatũ lib. 18 cap. 2.

Herodes filios ſuos in Cæſarea laqueo peremit.

Maluit Auguſtus Herodis eſſe porcus quàm filius.

norum nomen ab ipso sumptum: perseuerat & genus. Idem quoque Iosephus Ioannem Baptistam verum prophetam, & ob eam rem ab omnibus in precio habitum, iussu Herodis, magni Herodis filij, paulò ante mortem Christi cæsum fuisse affirmat in castello Machærunta, non quòd sibi & regno timeret, vt idem ait, sed quòd Herodiadem Agrippæ sororem, ac Philippi fratris viri optimi vxorem, incestis nuptijs sibi coniunxerat. Hic est ille Ioannes, quo nemo maior inter natos mulierum fuit, Saluatoris nostri sententia. Interficitur & Christus verus Dei filius, veritatis, iustitiæ, pietatis, religionis assertor, anno decimooctauo Tiberij Cæsaris: ætatis verò suæ anno trigesimotertio, & eo magis, quòd ei vita propagata est ab octauo Kalendas Ianuarij, vsque ad octauum Kalendas Aprilis, quo die conceptus in virginis vtero est de Spiritusancto. Accusatus à Iudæis, quòd sabbatis non vacaret, saluti hominum quouis tempore consulens: & quòd baptismum circuncisioni anteferret, & quòd abstinentiam suillæ carnis auferret: quibus in rebus Iudaicæ religionis sacramenta consisterent. Cædis autem tam nefariæ, etiam cæli ipsi signa dedêre. Nam & solis tanta defectio facta est hora sexta diei, vt & dies in obscuram noctem versus sit: & Bithynia etiam, licet multum ab Hierosolymis distet, terræ motu concussa: & multa Nicænæ vrbis ædificia corruêre: & velum templi, quod separabat duo tabernacula, sciissum: audita & vox ex adyto templi Hierosolymitani, Transmigremus ciues ex his sedibus. Admonitus Tiberius à Pilato de Christi morte ac dogmate, ad senatum retulit, censuitque Christum in Deos referendum, ac templo honorandum. Fieri id non modò senatus vetuit, quòd non ad se prius, sed ad Tiberium scripsisset Pilatus, verumetiam pellendos vrbe tota Christianos censuit. Proposita sunt accusatoribus præmia, quos Tiberius à tanto scelere minis & morte prohibuit. Auctores autem tam nefarij parricidij pœnas dedêre. Nam & Iudas laqueo vitam finiuit, & Pilatus maximis calamitatibus vexatus, sibi manum iniecit: licet sint qui scribant eum sceleris pœnituisse, ac veniam à Deo meritum. Iudæi autem amissa libertate, iusti sanguinis meritas pœnas adhuc luunt. Hæc sunt ferè, quæ de vita Christi regis ac Pontificis nostri quàm breuissimè scribenda censui, quò & mihi facilior aditus ad opus mente conceptum daretur, & legentibus gratior fieret lectio, quæ tanquam irriguus fons ab Imperatore Christianorum, in Pontifices Romanos per ordinem vsque ad tempora Xysti quarti deriuaretur.

Eodem cap. 10.

Olim xix.

S. PETRVS APOSTOLVS.

POST Christi mortem & resurrectionem, completis iam diebus Pentecostes, Spiritumsanctum accepêre discipuli: quo imbuti, varijs linguis res gestas summi Dei locuti sunt, etsi plerique eorum sine vlla eruditione sint habiti, maximè verò Petrus & Ioannes. Eorum autem vita ad vtilitatem communem respiciebat: nil proprij habebant, quicquid ante pedes eorum ob religionem ponebatur, id totum vel partiebantur inter se ad commoda naturæ, vel pauperibus erogabant. Hi verò prouincias partiti sunt: Thomas Parthos sortitus est, Matthæus Aethiopiam, Bartholomæus Indiam citeriorem, Andreas Scythiam, Ioannes Asiam, vnde & apud Ephesum commoratus, post longos labores & diutinas solicitudines è medio sublatus est. Petro autem principi Apostolorum Pontus, Galatia, Bithynia, Cappadocia obtigit. Petrus enim natione Galilæus ex Bethsaida ciuitate Ioannis filius, Andreæ Apostoli frater, primus sedit annis septem in episcopali sede apud Antiochiam Tiberij tempore: qui Augusti priuignus & hæres, annis viginti tribus variè imperauit. Neque enim inter malos omninò, neque inter bonos principes numerari potest. In homine fuit multa litteratura, & grauis eloquentia: bella per se nunquam, sed per legatos gesit, tumultus exortos prudenter suppressit. Multos reges à se blanditijs e-

uocatos nunquam remisit, maximè verò Archelaum Cappadocem, cuius regnum in prouinciam vertit. Multos senatores proscripsit, quosdam etiam interfecit: magnis quoque supplicijs ab eodem necatur C. Asinius Gallus orator, Asinij Pollionis filius. Moritur & Vocienus Montanus Narbonensis orator in Balearibus, eò enim relegatus à Tiberio fuerat. Fratrem quoque Drusum veneno eius iussu necatum tradunt historici. Hac tamen moderatione vsus est, vt publicanis quibusdam & præsidibus prouinciarum augenda esse vectigalia dicentibus, responderit: Boni pastoris esse tondere pecus, non deglubere. Mortuo Tiberio, C. Cæsar cognomento Caligula à castrensi loco ducto, Imperium occupat. Filius enim Drusi Augusti Cæsaris priuigni, & ipsius Tiberij nepos habebatur, homo omnium sceleſtissimus. Nil enim vel domi, vel foris strenuè gesit. Auaritia omnia expilauit. Tantæ libidinis fuit, vt etiam sororibus stuprum intulerit. Tantæ crudelitatis, vt sæpius exclamasse dicatur, Vtinam populus Rom. vnam ceruicem haberet. Exsules quoque omnes interfici iussit. nam cùm vnum ab exsilio reuocasset, quæreretque quod potissimum exsules optarent, cùm ille imprudenter respondisset, mortem principis, omnes passim sustulit. De conditione temporum suorum sæpè etiam questus est, quòd nullis calamitatibus publicis insignirentur, velut Tiberij tempora, quibus obtrita fuerunt ad viginti millia hominum casu theatri apud Tarracinam. Ita autem Virgilij & Liuij gloriæ inuidit, vt paulum abfuerit, quin eorum scripta & imagines ex omnibus bibliothecis amouerit: quorum alterum, vt nullius ingenij minimæque doctrinæ: alterum, vt verbosum in historia, negligentemque carpebat. Dicebat Senecam, harenam esse sine calce. Præterea Agrippam Herodis regis filium, à Tiberio in carcerem coniectum, quòd Herodem accusauit, liberat: & regem Iudææ facit: ipsum autem Herodem perpetuo exsilio Lugdunum relegat: seipsum verò in Deos transfert: imagines in templo Hierosolymitano collocat. Postremò autem à suis tandem necatur, imperij anno tertio, mense decimo. Duo libelli in scriptis eius reperti sunt: quorum alteri pugio, alteri gladius pro signo erat impressus. Ambo lectissimorum virorum vtriusque ordinis senatorij & equestris nomina & notas continebant morti destinatorum. Inuenta est & ingens arca variorum venenorum, quibus mox Claudio Cæsare iubente demersis, infecta maria traduntur, non sine magno piscium interitu, quos euectos in proxima littora passim æstus eiecit. Libuit hominum monstra perscribere, quò facilius appareret Deum vix potuisse tum retineri ab excidio orbis terrarum mundique totius, nisi & filium misisset, & Apostolos: quorum sanguine humanum genus Lycaonem imitatum, ab interitu redimeretur. Horum itaque temporibus fuit Petrus ille, quem his verbis Christus allocutus est: Beatus es Simon Bar-Iona; quia caro & sanguis non reuelabit tibi, sed Pater meus qui in cælis est: &, Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam: ac, Tibi dabo claues regni cælestis, potestatemque ligandi & soluendi. Is verò omnium diligentissimus, vbi Asiaticas Ecclesias satis confirmasset confutatis eorum opinionibus, qui circuncisionem approbant, secundo Claudij anno in Italiam venit.

Vocienus Montanus Narbonẽsis orator.

Caius filius fuit Germanici Cæsaris, & huius Drusi nepos, non filius.

Matt. 16.

Claudius enim C. Caligulæ patruus, quem nepos in ludibrium reseruauerat, imperium accipiens, quintus ab Augusto Britanniam, quam neque ante Iulium Cæsarem, neque post eum quisquam attingere ausus est, in deditionem accepit. Orcadas insulas Romano adiecit imperio. Iudæos tumultuantes Roma expulit, compressit & seditiones in Iudæa à quibusdam pseudoprophetis concitatas. Obtrita etiam sunt triginta millia Iudæorum in portis Hierosolymitani templi Azymorum diebus, Cumano eius iussu procurante Iudæam. Laboratum eodem quoque tempore annonæ caritate vbique est, Agabo propheta tantam calamitatem prædicente. Ab externo hoste securus, perfecit aquæductum, cuius ruinas apud Lateranum cernimus, à Caio inchoatum. Emittere quoque Fucinum lacum est aggressus, non minus compendij spe quàm gloriæ, cum quidam priuato sumptu emissurum se polliceretur, si sibi siccati agri concederentur. Per tria autem passuum millia partim effosso monte, partim exciso, cuniculum ægrè absoluit post vndecim annos, triginta millibus hominum ibi sine intermissione elaborantibus. Portum quoque Ostiensem, quem adhuc cum admiratione intuemur, exstruxit, ducto dextra læuaque brachio ad coërcendos maris fluctus. Messalina vxore conuicta probri interfecta, Agrippinam Germani fratris sui filiam contra ius fasque duxit vxorem, à qua postea imperij decimo-

S. Petrus quo tempore Romam venit.

Actor 11. Agabus propheta. Actor. 11.

quar-

quarto anno boletis veneno illitis necatur.

Actor. 8. De Simone Mago. Petrus itaque Romam caput orbis terrarum tunc venit: & quòd hanc sedem pontificali dignitati conuenientem cernebat, & huc profectum intellexerat Simonem Magum Samaritanum quendam, qui præstigijs suis eò erroris iam deduxerat populum Romanum, vt Deus crederetur. Romæ enim iam titulum adeptus erat inter duos pontes positum, ac Latinis litteris sic scriptum: Simoni Deo sancto. Hic dum in Samaria esset, tamdiu se credere in Christum simulauit, quoad baptismum à Philippo vno ex septem diaconis acciperet, quo quidem postea in malam partem vtens, multarum hæresum fundamenta iecit cum Selene impudica muliere, quam sceleris sociam habuit, prouocare Petrum miraculis morte pueri homo nefarius ausus est: quem eius carmine primo mouere visa sunt. Verùm cum posteà nihilominus puer iaceret, in nomine Iesu Petro iubente surrexit. Hanc ob rem indignatus Simon, vidente populo se volaturum ex Capitolino monte in Auentinum pollicetur, si Petrus subsequi vellet: ea ratione dignosci posse, vter ipsorum sanctior haberetur, & Deo charior. Cùm iam volaret, rogatu Petri ad cælum manum tendentis ac rogantis Deum, ne deludi magicis artibus tantum populum sineret, Simon decidit, ac crus infregit: cuius dolore non ita multò pòst Ariciæ mortuus est. Nam eò post tantam ignominiam delatus à suis fuerat. Hinc Simoniaci. *Actor. 8.* niaci hæretici originem habent, qui donum Spiritus sancti emere ac vendere consueuissent: quique affirmabant creaturam non à Deo esse, sed ex superna quadam virtute prouenire. Conuersus deinde ad propagandum verbum Dei Petrus sermone & exemplo, rogatur à Romanis, vt Ioanni cognomento *Marcum.* Marco, eius in baptismate filio conscribendi Euangelij negocium tradat. Probata namque erat eius vita, probati mores. Is enim, vt Hieronymus ait, in Israël sacerdotium agens secundum carnem Leuita, id est, additus vel appositus, ad Christi fidem conuersus, in Italia Euangelium scripsit, ostendens quid generi suo deberet & Christo. Exstant eius Euangelia testimonio Petri comprobata. Deinde verò in Aegyptum missus, vt ait Philo Iudæus scriptor egregius, vbi docendo & scribendo Alexandrinam Ecclesiam optimè constituisset, doctrina ac moribus insignis, viij. Neronis anno Alexandriæ moritur & sepelitur, in locumque demortui Anianus sufficitur. Anno verò anteà moritur & Iacobus, cognomento Iustus, Domini frater. Nam ex Ioseph & alia vxore natus erat; vel, vt alij volunt, ex sorore Mariæ Christi matris. Hic enim, vt Egesippus ait, Apostolorum temporibus vicinus, in vtero matris sanctus fuit, vinum & siceram non bibit, nil carnis degustauit vnquam, intonsus, nec balneo, nec vnguento vsus est, vestibus lineis tantummodò indutus. Sancta sanctorum ingressus, ita assiduè flexis genibus pro salute populi orabat, vt eius genua camelorum more occalluerint. Verùm abeunte ex Iudæa Festo ipsius prouinciæ gubernatore, priusquam ei Albinus succederet, pontifex Ananus Anani filius, compellens publicè Iacobum Christum Dei filium negare, recusantem lapidibus obrui iussit: qui cum præceps de pinna templi deiectus esset, semiuiuus adhuc, & manus ad cælum tendens pro persecutoribus oraret, fuste, quo fullones vtuntur, tandem necatur. Refert autem Iosephus hunc tantæ sanctitatis fuisse, vt propter eius necem publicè creditum sit, Hierosolymam esse subuersam. Hic est ille Iacobus, cui Dominus post resurrectionem apparuit, cuique panem benedicens ac frangens, dixit; Mi frater, comede panem tuum, quia filius hominis è morte resurrexit. Annis verò triginta Hierosolymitanæ Ecclesiæ præfuit, id est, vsque ad septimum Neronis annum. Cuius sepulchrum iuxta templum, vnde deiectus fuerat, cum titulo, Hadriani temporibus adhuc exstabat. Mortuum quoque Barnabam Cyprium, qui Ioseph Leuites cognominatus est, ante Petri martyrium constat. Hic enim cum Paulo gentium Apostolus electus, vnam tantum epistolam ad Ecclesiam pertinentem conscripsit, licet ea quoque inter apocryphas scripturas habeatur. Dissentiens item à Paulo ob Marcum discipulum, in Cyprum proficiscitur Marco comite: vbi Christi fidem prædicans, martyrio coronatur. Paulus autem, qui antea Saulus dicebatur, ex tribu Beniamin & oppido Iudeæ Giscalis originem ducebat: quo à Romanis bello capto, cum parentibus suis Tarsum Ciliciæ commigrauit: inde Hierosolymam ob studia legis missus, à Gamaliele viro doctissimo eruditur. Acceptis deinde epistolis à Pontifice templi, eos persequens, qui Christum verum Deum esse profiterentur, Stephani protomartyris neci interfuit. At verò cùm Damascum pergeret *Actor. 9.*

Iacobus Domini frater.

Ioseph antiq. lib. 20. ca. 16.

Hiero ex euangelio secundum Hebræos.

Barnab. Actor. 4. Actor 13. Actor. 15. Paulus Apostol. Actor. 7.

Spiritu diuino ad fidem compulsus, vas electionis vocari meruit: nomenque à Paulo proconsule Cypri accepit, quem prædicatione ad fidem redegerat. Vnà deinde cum Barnaba multis vrbibus peragratis, Hierosolymam rediens, à Petro, Ioanne, Iacoboque gentium Apostolus eligitur. Hic autem post Christi mortem anno vigesimo quinto, id est, Neronianis imperij secundo, eodem tempore, quo Festus procurator Iudeæ felici successit, Romam vinctus, Aristarcho concaptiuo comitante, vt ciuis Romanus mittitur: vbi biennio in satis libera custodia manens, cum Iudæis quotidiè disputabat. Dimissus tandem à Nerone, & prædicauit multa, & scripsit. Exstant eius decem ac quatuor epistolæ: ad Romanos vna, ad Corinthios duæ, ad Galatas vna, ad Ephesios vna, ad Philippenses vna, ad Colossenses vna, ad Thessalonicenses duæ, ad Timotheum duæ, vna ad Titum, ad Philemonem altera: quæ ad Hebræos eius nomine fertur, incerta habebatur propter styli sermonisque differentiam. Erant etiam olim, qui hanc, & Lucæ, & Barnabæ, & Clementi ascriberent. Scripsit & Petrus duas epistolas, quæ Canonicæ nominantur. Secunda à plerisque eius esse negatur, quòd à stylo primæ dissideat. Verùm quia pluribus intentus esse non poterat, cùm orationi & prædicationi vacaret, duos Episcopos ordinauit, Linum scilicet & Cletum, qui sacerdotale ministerium Romano populo, & aduenis benè sentientibus exhiberent. His rebus intentus vir sanctissimus, tantum nominis sibi apud omnes comparauerat, vt iam ferè pro Deo coleretur. Hanc ob rem indignatus Nero, mortem hominis quærere: vnde Petrus monentibus amicis ad declinandam inuidiam & iram Principis, via Appia ab vrbe discedens, ad primum lapidem Christo, vt verbis Egesippi vtar, fit obuiam, quem quidem adorans rogat; Domine, quò vadis? Tum Christus: Romam iterum crucifigi. Exstat sacellum eo in loco, vbi hæc verba sunt habita. Tum Petrus de martyrio suijpsius dictum existimans, quòd in se Christus passurus videretur, ad vrbem redijt, ac statim Clementem Episcopum consecrat, eique cathedram & Ecclesiam Dei commendat his verbis: Eandem ego tibi potestatem ligandi & absoluendi trado, quam mihi Christus reliquit: spretis ac contemptis rebus omnibus, tum corporis, tum fortunæ, oratione & prædicatione saluti hominum, vt bonum pastorem decet, consule. Cùm hæc autem ita disposuisset, non multò post vnà cum Paulo iussu Neronis necatur, vltimo eius anno, diuersis tamen cruciatibus. Petrus enim cruci affigitur capite in terram verso, elevatisque in sublime pedibus: ita enim voluit: quòd diceret se indignum esse, qui mortem Saluatoris imitaretur. Sepultus est autem in Vaticano via Aurelia secus hortos Neronis non longè à via Triumphali, quæ ad Apollinis templum ducit. Sedit autem annis xxv. Paulus verò eodem die capite mulctatus, funeratur via Ostiensi, anno post mortem Christi trigesimo septimo. Hoc idem approbat Caius historicus in Proculum quendam Cataphrygum disputans: Ego, inquit, trophæa Apostolorum habeo, quæ ostendam: siue enim via Regali pergas, quæ ad Vaticanam ducit, siue Ostiensi, trophæa eorum inuenies, qui hanc stabiliuêre Ecclesiam: duo certè fuêre, Petrus & Paulus. Prætereà verò in ijsdem Neronianis hortis multi cineres sanctorum martyrum reconditi sunt. Nam cum incendium tempore Neronis à cliuo Scauri ad Esquilias vsque sex diebus vagatum, multas fortunas ciuium consumpsisset, ac omnis culpa principi asscriberetur, ipse, vt ait Cornelius Tacitus, abolendo rumori intentus, falsos testes subornauit, qui id factum à Christianis caussarentur. Vnde tot capti & interfecti sunt, vt ex eorum cadaueribus per aliquot noctes lumina continuata dicantur. Sunt tamen qui dicant illud incendium ab eo excitatum fuisse, vel vt Troiæ ardentis similitudinem cerneret, vel offensus deformitate veterum ædificiorum, & angustijs flexibilibusque vicorum, homo libidinosus, intemperans, sæuus, & auunculo Caligula omnibus in rebus nequior ac sceleratior. Nam & magnam partem senatus interfecit, & turpiter in scena videntibus omnibus cecinit ac saltauit. Tantæ prætereà luxuriæ fuit, vt frigidis lauaretur vnguentis, retibusque aureis piscaretur, quæ attrahere funibus purpureis consueuerat. Hæc omnia vitia principio Imperij sui ita occultauit, vt bonam spem omnibus præferret. Nam cùm admoneretur, vt in supplicio cuiusdam capite damnati ex more subscriberet, Quàm vellem, inquit, nescire litteras. Splendidè tamen cum in vrbe, tum foris ædificauit. Nam & thermas suo nomine Romæ, & domum auream, & porticum trium milium passuum mira celebritate perfecit: & portum Antij, quem ego nuper mira cum voluptate inspexi, sumptuosissimis operis exstruxit. Ad sæuitiam eius redeo, qua in Senecam præceptorem,

in M.

Pauli quot Epistolæ.

Petri Epistolæ.

Lib. 3. cap. 3.

Verba Petri ad Clementem.

Incendij tempore Neronis. Lib. 15.

in M. Annæum Lucanum poëtam egregium, in matrem Agrippinam, in vxorem Octauiam, in Cornutum philosophum præceptorem Persij, quem in exsilium egit: in Pisonem, in omnes denique, qui aliquo in precio apud ciues suos erãt, vsus est. Tandem verò populi Rom. iram & odium in se concitauit, vt ad pœnas quæsitus quàm diligentissimè sit. Quæ tales profectò erant, vt vinctus in publicum sub furca duceretur, & virgis vsque ad necem cæsus, in Tiberim proijceretur. Verùm is fugiens ad quartum militarium, in suburbano liberti sui inter Salariã & Nomentanam viam semetipsum interfecit, ætatis suæ anno xxxij. imperij verò xiiij.

IN VITAM B. PETRI APOSTOLI, & quattuor sequentium Pontificum Annotationes.

B. Platina, *qui ante nonagesimũ annum in vrbe vixit, sub Xysto Papa IV. (à quo bibliothecæ Pontificiæ, quam in Vaticano magna librorũ copia instructam restituerat, præfectus fuit) vitas Romanorum Pontificum scribere aggressus, Damasum papã, qui à Petro Apostolo initium faciens, opus vsque ad sua tempora perduxit, & qui eum suppleuerunt, auctores est sequutus. Hi fuêre Anastasius monachus, & S. R. E. bibliothecarius, id est cancellarius, qui à Damaso ipso vsq; ad Nicolaum I. scripsit. Guillelmus alter Apostolicæ sedis bibliothecarius, qui ab Hadriano II. vsq; ad Alexandrum II. & Pandulphus Pisanus, qui à Gregorio VII. vsq; ad Honoriũ II. eadem vitas persecuti sunt. Martinus Polonus ordinis Cistertiensis à B. Petro incipiens, vsque ad Honoriũ IV. vitarum opus edidit. Ex cuius libro, quæ ab Innocentio II. vsque ad Honorium IV. Damaso adiecta fuêre, excerpta sunt. Quæ post eundem Honoriũ vsque ad eundem Vrbanum IV. pertinent Theodoricus à Niem Germanus, qui diuturni schismatis tempore vixit, & de eo egregium volumen composuit, & alij quidam collegêre. Qui deinceps ab Vrbano VI. vsq; ad Martinum V. (eò enim vsq; vitarũ liber, qui sub Damasi nomine circunfertur, perductus est) memoriæ prodiderint, incompertum est. Ex his igitur omnibus auctoribus, adiuncto fratre Ptolomæo Lucensi ordinis Prædicatorum, qui sub Bonifacio VIII. Romanorum Pontificum res gestas insigni opere conscripsit, Platina quæ de Pontificum actis vsque ad Eugenium IV. concinnauit, ad verbum ferè, stylo paululum elaboratiore, assumpsit. Quibus externa & profana ex alijs scriptoribus interponens, opus illud, quod de Romanorum Pontificum vitis nuncupauit, constituit. Ab Eugenio deinde vsque ad Paulum II. quo in Pontifice operi finem imponit, quæ videre potuit, vel ijs, qui viderunt, audiuit, monumentis tradidit litterarum. Vir fuit pro temporum conditione satis diligens & eruditus. Cæterùm, cùm in quibusdam rebus ab eo dissentiã (posterior enim hominum diligentia, multa quæ ante parum compertæ fuerunt, inuenit) breuissimè omnia singulis in locis suggeram, de quibus mihi cũ eo non admodum cõuenit, quò rerum ipsarum clarior cognitio habeatur.*

3.4.

Atque ante omnia à prima quinq; Pontificum successione, de qua maxima, tum inter Græcos, & Latinos: tum inter Latinos ipsos controuersia est, scribendi initium faciam, cùm res sit meo iudicio necessaria, & cognitu non indigna. Hanc porrò quæstionem accuratè in libro, quem de rebus gestis Romanorum Pontificum edidi, accuratius verò & latius in historia Ecclesiastica tractaui, & quæ dixi multis argumentis, & veterum scriptorum sententijs confirmaui. Cuius tractationis summa, quam nunc breuitatis causſa sine rationibus, argumentis, & auctoritatibus ipsis, referam, hæc est: Petrum Apostolum post Christi mortem annos xxxiiij, menses iij. & dies aliquot vixisse censeo. Si enim Christus xix. anno Tiber. Cæsaris, ætatis suæ xxxij. mẽse iij. Olympiadis ccij. quarto, Galba & Sylla consulibus, vt in Fastorum commẽtarijs probaui, cruci affixus est: & Petrus nouissimo Neronis anno, Christi verò lxix. Ausio & Capitone consulibus (vt D. Hieronymus & Damasus tradunt) occisus, profectò id, quod dixi omninò necesse est; totidem enim anni interiacent. Ex his nouem primis, vsq; ad initium secundi anni imperij Claudij, Petrum Iudæa nunquam excessisse, ex actis Apostolorum, & Pauli epistola ad Galatas apertissimè constat: idem in Chronico refert Eusebius, & ego alibi multis rationibus probaui. Si igitur, vt inter omnes auctores cõuenit, secundo imperij Claudij anno (is decimus fuit à passione Christi) ex Agrippæ vinculis diuinitus liberatus Romam venit, illud certè necessariũ videtur, eum, ante ad vrbem aduentum, Antiochiæ septem annis non sedisse, cùm ante ex Iudæa nunquam discesserit, sed hanc eius Antiochenam cathedram alio tempore fuisse. Quam rem ex vetustissimorum auctorum testimonio sic cõstitui. Decimo post Christi passionem anno, qui adhuc secundus erat imperij

Claudij, quanquam in fine, Petrus post annũ prædicationem, quam ex carcere liberatus ad vrbem peregrinando fecit, Romam xv. Kal. Februarij primum ingressus est. Vnde ea etiam die Cathedra S. Petri Romæ solemnitas recens est restituta: à quo tempore vsq; ad illius obitum anni plus minus xxv. interfuerunt, quibus, & si eum Romæ sedisse veteres scribant, nõ tamẽ propterea sequitur, ipsum semper in vrbe commoratũ esse. Nam septimo Claudij anno, quarto verò eius ad vrbem aduentus, post quam Simone Mago exstincto, Romanam Ecclesiam constituisset, edicto Claudiano, quo Iudæi pulsi sunt, Roma exire coactus (nullũ enim adhuc inter Iudæos, & Christianos discrimen noscebatur) Hierosolyma reuersus est, Agrippa, cuius metu ex Iudæa aufugerat, iam mortuo. Ibi concilio Apostolorum de abroganda circumcisione, & morti beatissimæ Virginis interfuit. Inde Antiochiam, relicto Hierosolymis Iacóbo Apostolo profectus, septem ibidem annis, vsque ad Claudij obitum, & Neronis imperium permansit. Cuius imperij initio Romam cum Marco Euangelista reuersus, Romanam dilabentem reparauit Ecclesiam, Linum, Cletum, in chorepiscopos, siue coadiutores suos iustituit, duas epistolas scripsit, Marcum, vt Euangelium scriberet, monuit. Peregrinatione deinde per vniuersam ferè Europam susceptа, Romam, Nerone in Christianos tanquam publici incendij auctores desæuiente, cum Apostolo Paulo rediẽs, uouissimo eius imperij anno, cum Clementem episcopum Romanum, post se futurum delegisset, iij. Kal. Iul. martyriũ crucis passus est, xxiij. anno, mẽse v. & die xij. post quam primũ sub Claudio in vrbem venerat. Hæc ego ex actis Apostolorũ, epist. Pauli ad Gal. c. 1. & 2. item Dionysio Corinthiorum episcopo, & Caio antiquo scriptore apud Eusebium lib. 2. c. 25. histor. Eccles. ast. Iustino in Apologia ad Imp. Antonium Pium; Irenæo lib. 3. ca. 1. & 3. Tertulliano pluribus in locis; Origene tomo 3. in Genesin; Eusebio Cæsariense lib. 2. ca. 25. & in chronico: Damaso in vitis quattuor Pontificum Petri, Lini, Clementis & Cleti: Hieronymo in libris de viris illustribus, in martyrologio, & contra Iouinianum: Epiphanio libr. 1. Tomo 2. Geneſis 27. Lactantio lib. 4. c. 2. Orosio lib. 7. c. 6. & alijs vetustis auctoribus collegi.

S. LINVS.

LINVS natione Tuscus, patre Herculaneo, ab vltimo Neronis anno vsque ad Vespasiani tempora peruenit: à consulatu Saturnini & Scipionis vsque ad Capitonẽ & Rufum consules. 2. Pont.

Hoc autem interuallo imperârunt, sed breui tempore, Galba, Otho, Vitellius. Galba enim vir antiquissimæ nobilitatis in Hiberia imperator à militibus creatus, vbi Neronis mortem comperit Romam cõfestim venit. Verùm cum omnes auaritia ac segnitia offenderet, insidijs Othonis Romæ ad lacum Curtij iugulatur, septimo imperij sui mense, cum Pisone nobilissimo adolescente, quem in filium per adoptionem susceperat. Vir certè fuit vita priuata insignis militaribus ac domesticis in rebus? Sæpè tamen consul, sæpè proconsul, frequenter dux fuit grauissimis bellis. Hunc vt laudem, facit M. Fabij Quinctiliani doctrina, quẽ secum Galba ex Hispania Romam duxit. Otho verò materno genere quàm paterno nobilior, vita priuata, mollis, quippè qui Neronis familiaris fuerat, inter tumultus, vt dixi, cædesque inuasit imperium. Cùm autem ciuile bellum contra Vitellium in Germania Imperatorem creatum molitus, tribus leuibus prælijs superior fuisset, vno ad Alpes, alio apud Placentiam, tertio ad Castorem quarto apud Bebriacum superatur: vnde rerum desperatione sibimet manum iniecit, imperij sui mense tertio. At Vitellius familia magis honorata quàm nobili Romam veniens, ac imperio potitus, in omnem nequitiã, sæuitiam & ingluiem prolapsus est. Nam tantæ voracitatis fuit, vt sæpius in die comederet, & vna

Galba Imperat.

Otho Imperat.

& vna cæna ſuo iuſſu duo millia piſcium, & ſeptem millia auium appoſita ſint. Verùm vbi comperit, Veſpaſianum apud Iudæam Palæſtinæ ab exercitu Imperatorem creatum, cum legionibus aduentare, primum deponere Imperium conſtituit: poſtea verò à quibuſdam animatus, ſumptis armis, Sabinum Veſpaſiani fratrem cum Flauianis in Capitolium compulit: quo quidem ſuccenſo omnes concremati ſunt. Quare ſuperueniente Veſpaſiano, cum nullum veniæ locum ſibi reliquiſſet, è cella palatij, in qua dilituerat, turpiſsimè tractus per viam ſacram nudus ad ſcalas gemonias ducitur, vbi excarnificatus in Tiberim proijcitur.

Hoc itaque tempore Linus fuit Petri ſucceſſor. Sunt qui hunc locum Clementi aſſcribant, & Linum ac Cletum prætermittant, quos non ſolum hiſtoria, verùm etiam Hieronymi auctoritas reprehendit: Quartus, inquit, poſt Petrum Romæ Epiſcopus Clemens fuit: ſiquidem Linus ſecundus, Cletus tertius ſunt habiti, tametſi Latinorum plerique poſt Petrum ſtatim Clementem nutnerent: quem certè conſtat (tantæ modeſtiæ fuit) coëgiſſe Linum ac Cletum ante ſe munus Pontificatus obire, ne poſteris hæc principatus ambitio pernitioſi exempli haberetur: licet eidem Petrus, quaſi ex Teſtamento ſucceſſionis locum tradiderit. Linus verò ex mandato Petri conſtituit, ne qua mulier niſi velato capite, templũ ingrederetur. Prętereà verò ex ſacris ordinibus in vrbe habitis, presbyteros decem & octo, epiſcopos xj. creat. Scripſit & res geſtas Petri, maximè verò eius contentionẽ cum Simone Mago. Huius autem temporibus fuit Philo Iudæus natione Alexandrinus, qui multa ita eleganter & grauiter ſcripſit, vt dictum meritò ſit, aut Plato Philonem ſequitur, aut Platonem Philo. Is autem ſua doctrina & elegantia, Appionis temeritatem cõtra Iudæos ab Alexandrinis miſſam compeſcuit. Romæ verò imperante Claudio, conſuetudinem cum Petro habuit. Inde multa de laudibus Chriſtianorum conſcripſit. Ioſephus quoque Mathiæ filius, & Hieroſolymis ſacerdos à Veſpaſiano captus, ac cum Tito filio tantiſper relictus, donec Hieroſolymæ caperentur, Romam veniens, Iudaicæ captiuitatis libros ſeptem patri ac filio obtulit, Lini Pontificatu, qui etiam in bibliothecam publicam repoſiti ſunt, & auctor ipſe ob ingenij gloriam ſtatua, ac meritò certè, donatus eſt. Scripſit & alios xxiiij. antiquitatum libros, à principio mundi vſque ad xiij. Domitiani Cæſaris annum. Linus autem cum ſanctitate & moribus in precio haberetur, vt dæmones fugaret, & mortuos in vitam reduceret, à Saturnino conſule, cuius filiam à dæmonibus liberauerat, capitali ſupplicio afficitur: ſepeliturque in Vaticano iuxta Petri corpus die xj. Kal. Octob. cùm ſediſſet in põtificatu annos xj. menſes iij. dies xij. Sunt qui ſcribant Gregoriũ Epiſcopum Oſtienſem corpus ſanctiſſimi Pontificis Oſtiam ex voto tranſtuliſſe, & in templo D. Laurentij magnificè collocaſſe.

Ioſephus Mathiæ filius

S. CLETVS.

CLETVS patria Romanus, de regione Vicopatricij, patre Aemiliano, adhortante Clemente pontificatus onus inuitus ſuſcepit, licet doctrina, moribus, & dignitate plurimum apud ſuos valeret. Fuit aũt temporibus Veſpaſiani & Titi, à conſulatu Veſpaſiani VII. & Domitiani V. vſq; ad Domitianum & Rufum conſules, vt Damaſus ſcribit. 3. Pont.

Veſpaſianus enim, vt antea dixi, Vitellio ſucceſſit, bellumq; Iudaicũ biẽnio ante protractũ, Tito filio cõmendauit, quod quidẽ biẽnio pòſt conſtantiſſimè abſoluit. Nam capta Iudęa, euerſis Hieroſolymis temploq; ſolo æquato, ad DC. millia hominũ interfecta referuntur: licet Ioſephus Iudæus eo bello captus ac vita donatus, quod & mortẽ Neronis, & Veſpaſianũ Imperatorẽ breui futurũ prædixerat, vndecies centena millia ferro ac fame eo bello periiſſe ſcribat: captaq; ad centum millia, ac publicè venundata. Nec id verò diſſonũ videri, cũ referat Azymorũ dies tum fuiſſe, quo tempore ex omni Iudæa Hieroſolymã tanquã in publicũ carcerẽ: tũ vel maximè de Phaſe, quo Chriſtum occiderunt, ſunt profecti, daturi pœnas, & frequentis contrà populum Romanum defectionis, & ſceleris

atque

atque perfidiæ, qua Christum innocentem peremêre. Deuictis itaque Iudæis triumphârunt pater & filius, eodem curru vecti, subsequente Domitiano equo albo insidente. Exstant adhuc in via noua huius triumphi monimenta: apparent insculpta candelabra, apparent tabulæ veteris legis è templo ablatæ, & in triumphum ductæ, hac etiam in victos humanitate vsus, vt omnes qui ex familia Dauid superfuissent, velut ex regia stirpe conquisitos in precio habuerit. Idem quoque imperio semper modestissimè vsus est. Tantæ enim lenitatis & clementiæ fuit, vt reos etiam maiestatis, verbis tantum castigatos dimitteret: petulantium & loquacium dicta contemneret, offensarum & inimicitiarum immemor. Colligendarum tamen pecuniarum nimium studiosus habitus est, licet ex alieno non raperet, eis denique pecunijs ad liberalitatem & magnificentiam vteretur. Nam & templum Pacis foro proximum diui Claudij cœptum perfecit, & amphitheatrum, cuius partem cum admiratione adhuc cernimus, inchoauit. Virtutem autem Titi filij tanti semper fecit, vt tumultuantibus quibusdam ob cupiditatem imperandi dixerit, aut neminem, aut filium Imperio potiturum: & meritò quidem, cùm ob virtutem & integritatem animi, Titus amor & diliciæ humani generis haberetur. Nam & eloquentissimus in pace, & fortissimus in bello, & clementissimus in delinquentes est habitus: ita comis & liberalis, vt nulli quicquam negaret. Hoc cùm reprehenderent amici, respondisse fertur, Neminem à vultu principis tristem discedere oportet. Addidit & illud, recordatus quòd nihil cuiquam muneris dedisset, amici, diem perdidi. Nemo ante se magnificentia maior fuit, absoluto atque dedicato amphitheatro, thermisque edita venatione ferarum quinque millium. Reuocauit etiam ab exsilio Musonium Rufum philosophum insignem, & Asconij Pædiani viri doctissimi familiaritate delectatus est. Perijt autem anno imperij sui secundo; delatusque ad sepulchrum est publico luctu, ac si parente orbati omnes essent.

Sunt autem qui scribant, anno secundo Vespasiani, qui annis decem imperium obtinuit, Cletum Lino successisse. Vtcunque sit, constat Cletum virum optimum ac sanctissimum fuisse, nihilque prætermisisse, quod ad augendam ecclesiam DEI pertineret. Huius autem temporibus fuit Lucas medicus Antiochensis, Græci sermonis apprimè doctus, Pauli Apostoli imitator, & omnis peregrinationis eius comes ac socius. Scripsit autem Euangelium, quod à Paulo laudatur. Vnde meritò Euangelium illud suum esse Paulus dicit. Apostolorum verò res gestas, quemadmodum viderat, conscripsit. Vixit annos octoginta quattuor, vxorem non habens in Bithynia, sepultus est Constantinopoli: ad quam vrbem xx. Constantij anno eius ossa cum reliquijs Andreæ Apostoli de Achaia translata sunt. Philippus quoq; eadem tempestate ex Scythia, quam viginti annis in fide, exemplo, prædicatione retinuit, in Asiam rediens, Hieropoli moritur. Cletus autem cùm ecclesiam Dei optimè pro tempore constituisset, redactis in ordinem ex mandato Petri vigintiquinque presbyteris, sub Domitiano martyrio coronatur, ac sepelitur apud beati Petri corpus in Vaticano, quinto Kal. Maij. Affecti & alij multi martyrio, inter quos est habita & Flauia Domicilla, Flauij Clementis consulis ex sorore neptis, in insulam Pontiam relegata, quia Christianam se fassa est. Sedit autem Cletus annis xij. mense vno, diebus xj. Sedes autem huius morte diebus viginti vacat.

S. CLEMENS I.

CLEMENS patria Romanus, de regione Cælij montis, patre Faustino, Domitiani temporibus fuit: qui ab Augusto nonus Tito successit. *4. Pont. Domitiano Tito successit.*

Neroni aut Caligulæ similior quàm patri Vespasiano aut fratri: moderatior tamen primis annis est habitus. Mox in ingentia vitia prorupit: libidinis, desidiæ, iracundiæ, crudelitatis, quibus criminibus tantum odij in se con-

se concitauit, vt penè patris ac fratris nomen aboleuerit. Multos autem ex nobilitate interfecit, pleroſque in exſilium miſit, eoque in loco truncari iuſſit. Tantæ verò deſidiæ fuit, vt in cubiculo ſolus muſcas præacuto ſtylo configeret. vnde quidam prodiens interrogatus, Eſſetne quiſpiam cum Cæſare? reſpondit per iocum. Ne muſca quidem. Eò præterea dementiæ & iactantiæ venit, vt ſe dominum ac Deum vocari, ſcribi, coliique iuſſerit. Hic autem ſecundus poſt Neronem Chriſtianos perſequitur. Exquiri quoque quæſtionibus & tormentis genus Dauid inter Iudæos mandauit, conquiſitumque funditus perdi ac deleri. Tandem verò diuina ſuperueniente vltione, in palatio à ſuis interficitur anno imperij decimoquinto. Huius verò cadauer per veſpillones delatum ignominioſè ſepelitur. Philix enim in ſuburbano ſuo Latina via illud funerauit.

Clemens autem quartus, vt dixi, tum erat Romæ poſt Petrum epiſcopus. Nam Linus ſecundus eſt habitus, tertius Cletus, tametſi plerique Latinorum ſecundum poſt Petrum putauerint Clementem fuiſſe: quòd etiam epiſtola ad Iacobum Hieroſolymitanum epiſcopum planè ſignificat: Simon Petrus vbi finem vitæ ſuæ adeſſe ſenſit, in corona fratrum poſitus, apprehenſa manu mea, Hunc, inquit, vrbis epiſcopum conſtituo, qui mihi in rebus omnibus poſteaquam Romam veni, comes fuit. Subterfugiebam ego tantum onus. tum ille: Tibi tantum modò conſules, populum Dei in fluctibus ambulantem deſeres, cum periclitanti ſubuenire poſſis? Verùm hic omnium modeſtiſſimus, vt dixi, Linum & Cletum ſponte ſibi in tanto honore prætulit. Scripſit idem Romanæ Eccleſiæ nomine ad Corinthios epiſtolam quidem perutilem, nec characteri epiſtolæ differentem, quæ ſub Pauli nomine ad Hebræos fertur. Legitur hæc publicè à nonnullis: exſtat & ſecunda eius nomine, quam veteres non adeò probarunt. Diſputationem quoque Petri & Appionis, longo ſermone ab eodem conſcriptam, Euſebius in tertio hiſtoriæ ſuæ volumine coarguit. Peruenisſe autem ad hæc vſq; tempora Ioannem Apoſtolorum conſtat, Zebedæi filium, Iacobi fratrem. Hic verò omnium nouiſſimus Euangelium ſcripſit, ac ea confirmauit, quæ à Matthæo, Marco, Luca conſcripta fuerant. Ferunt & id ob eam rem à Ioanne poſtremò factum, quòd Ebionitarum dogma conſurgens infringeret, qui aſſerebant, & impudenter quidem, Chriſtum ante Mariam non fuiſſe: eius enim diuinam naturam Ioannes explicat. Scripſit & alia multa, tum verò Apocalypſim, relegatus à Domitiano in Pathmos inſulam, quo poſtea interempto, & actis eius ob nimiam crudelitatem à ſenatu reſciſſis, imperante Nerua Epheſum redijt: ibique vſque ad Traianum principem conſilio & ſcriptis Eccleſias Aſiæ ſuſtentans, ſenio confectus, ſexageſimo octauo poſt paſſionem Chriſti anno in domino quieuit. Clemens autem pietate, religione, doctrina multos ad fidem Chriſti quotidiè traducebat. Quamobrem P. Tarquinius ſacrorum princeps cum Mamertino vrbis præfecto Traianum in Chriſtianos concitat. Cuius imperio in inſulam Clemens deportatur: vbi ad duo millia Chriſtianorum ad ſecanda marmora damnatorum inuenit. Dum ibi verò aquæ penuria laboraretur, quam ſexto milliario repetebant, Clemens collem haud longè poſitum cõſcendens, agnum vidit, ſub cuius dextro pede fons diuinitus abundantem aquam ſcaturiebat, qua quidem recreati omnes ſunt, & multi ad fidem Chriſti conuerſi. Hanc ob rem motus Traianus ſatellitibus ſuis quoſdam mittit, qui Clementem in mare proijcerent, alligata ad collum ancora, cuius ſacratiſſimum corpus nõ ita multò pòſt ad litus delatum eſt: atq; eò loci ſepultum exſtructo templo, vnde fons diuinitùs emanauerat. Hoc autem factum narrant xix. Kal. Decembris, anno tertio Traiani principis. Sedem verò retinens annis nouem, menſibus duobus, diebus decem, & regiones ſeptem notarijs diuiſit, qui diligenter res geſtas martyrum ſcriberent: & habitis quoque de more ſacris ordinibus Decembri menſe, presbyteros decem, diaconos duos, epiſcopos quindecim creat. Eius autem in morte dies xxij. ſedes vacat.

Ioannes quando ſuum Euangelium ſcripſerit.

ANNOTAT.

Si S. Clemens Papa, & martyr poſt Petri mortem epiſcopatum Romanũ ſuſcipiens, ſedit annos ix. menſes iiij. & dies xxvi. vt in Damaſi libro, ex conſulatum ordine elicitur, idemq; Euſebius in annorum numero confirmat, illud profectò neceſſe eſt, eum non ſub Traiano, vt Platina tradit, ſed Veſpaſiano relegatũ eſſe. Quum præfectus Vrbi Chriſtianis tanquã Iudaizantibus parum tunc æquus fuiſſet: nam Veſpaſianum Auguſtum aliquid ijs moleſtiæ intuliſſe, non memini me legiſſe. obijt autem, auctore Damaſo, Veſpaſiano Auguſto vij. & Tito Cæſare

sare v. consulibus. Is fuit annus imperij Vespasiani octauus.

Clementis verò Pontificatus mẽse tertio, ix. Kal. Octob. eodem quo Petrus anno, Linus Chorepiscopus siue Petri in Episcopatu Romano coadiutor interfectus est, sacerdotij sui anno xij. mense quarto, vt auctor est Damasus.

Clementi porrò, in exsilio vita functo, Cletus Chorepiscopus, siue coadiutor alter ei superstes, anno salutis lxxvij. sub Vespasiano imperatore successit, seditq; vt ex Damasi consulatibus & fastis intelligitur, annos vi. menses v. & dies iij. Post cuius mortem, septimo vacantis sedis die, iij. Non. Maij, anno CHRISTI xxciiij. imperij Domitiani secundo, Anacletus Romanã sedem obtinuit, seditq; annos xij. menses ij. & dies x. Hæc ex Damaso in horum pontificum vitis, Ioanne Papa III. in quadã epistola decretali ad episcopos Germaniæ & Galliarum, & fastis consularibus.

Qua ratione fit, vt nullo pacto audiendi sunt auctores quidam tam Græci, quàm Latini, qui Cletũ cum Anacleto confundunt, quum tam ex Damaso, quàm ex ecclesiastica traditione, quam omnibus scriptoribus hac in re propono, manifestè liqueat, Cletum ab Anacleto nomine, Patre, Patria, rebus gestis, mortis tẽpore, & die diuersum esse. Ille enim fuit natione Romanus, Aemiliani filius, sub Vespasiano creatus, & initio imperij Domitiani vi. Kal. Maij occisus: hic verò natione Græcus, patria Athenensis, patre Antiocho, & nouissimis Domitiani temporibus iij. Idus Iulij interfectus, vtriusq; etiam tanquam diuersi festum diem sancta mater Ecclesia adhuc diuersum celebrat.

S. ANACLETVS I.

ANACLETVS natione Græcus, patria Athenienſis, Antiocho patre natus, Clementi ſuccedit, Neruæ Traiani temporibus. Nerua enim moderatæ vitæ, tum publicę, tum priuatæ princeps, æquiſſimum ſe atque vtilem reip. præſtitit. Præterea verò eius opera ex ſenatus decreto Domitiani acta abrogata ſunt, vnde multi ab exſilio redière. Pleriq; verò bona ſua quibus antea ſpoliati fuerant, huius beneficio recepêre. At Nerua cùm iam ſenio premeretur, & mors inſtaret, reip. cauens, Traianum principem in filium per adoptionem accipiens, ſecundo & ſeptuageſimo ætatis anno moritur, Imperij verò ſui anno primo, & menſe quarto. *5. Pont. Nerua Imperat.*

Nerua itaque Traianus, genere Hiſpanus, cognomento Crinitus, imperium accipiens, militari gloria, vrbanitate, & moderatione omnes principes ſuperauit. Nam fines imperij longè & latè diffudit. Germaniam Tranſrhenanam in priſtinum ſtatum reduxit; Daciam, & multas trans Danubium gentes imperio Romano ſubegit; Parthos recepit; Albanis regem dedit; trans Euphratem & Tigrim prouincias fecit; Armeniam, Aſſyriam, Meſopotamiam, Seleuciam, Cteſiphontẽ, Babylona vicit & tenuit, vſque ad Indię fines, & mare rubrũ acceſſit, in quo etiã claſſem cõſtituit, qua Indiæ fines vaſtaret.

Anacletus autem inſtitutis & moribus Eccleſiam Romanam confirmaturus, conſtituit, ne præſul, neve clerici barbam vel comam nutrirent, neve epiſcopus à paucioribus quàm à tribus epiſcopis ordinaretur: vtq; clerici publicè, non priuatim, ad ſacros ordines adſciſcerentur.

rentur. Omnibus quoque fidelibus præcepit, vt peracta consecratione communicarent, qui verò nollent, è sacris ædibus eliminarentur. Augebatur hac ratione mirum in modum Christiana respub. Quare Traianus veritus, ne quid detrimenti Romanum imperium inde caperet, tertiam persecutionem in Christianos concessit, qua quidem multi interempti sunt: maximè verò Ignatius, Antiochenæ ecclesiæ tertius post Petrum episcopus, qui captus & damnatus ad bestias, dum Romam à satellibus traheretur, quos decem leopardos vocat, omnes Christianos in itinere, oratione vel litteris in fide confirmabat; sic inquiens: Vt IESVM CHRISTVM inueniam, crux, bestiæ, confractio ossium, & totius corporis contentio, & tormenta diaboli in me veniant, dummodò Christo fruar. Cùm autem iam audiret leonum rugitum, Frumentum sum, inquit, dentibus bestiarum molar, vt panis mundus inueniar. Moritur autem vndecimo Traiani anno, eiusque reliquiæ Antiochiæ iacent extra portam Daphniticam. At verò Plinius Secundus, qui tum prouinciam gubernabat, misericordia ob multitudinem interemptorum motus, ad Traianum scribit: Innumera hominum millia quotidiè obtruncari, in quibus nihil omninò sceleris deprehenderetur, aut aliquid, quod Romanas leges offenderet, nisi hoc solum, quòd antelucanos hymnos Christo cuidam canerent Deo: adulteria verò & huiusmodi crimina apud eos illicita haberi. Vnde permotus Traianus, rescribit, Christianos quidem non esse requirendos, oblatos tamen puniri oportère. Perijt etiam illo tumultu Simeon Domini consobrinus, Hierosolymitanus episcopus in cruce positus, filius Cleophæ, qui centum & viginti compleuit annos. Hæc autem, quæ dixi, sub hoc Pontifice gesta sunt, non autem sub Cleto, vt Eusebius tertio historiæ suæ libro ostendit. Damasus enim Cletum ab Anacleto patria, & genere mortis, differre ostendit. Nam Cletus natione Romanus, sub Domitiano: Anacletus verò Athenienſis, sub Traiano principe moritur. Hic autem & memoriam Petri composuit, & seorsum à plebe loca, vbi martyres sepelirentur, assignauit: & sacris ordinibus semel mense Decembri habitis, presbyteros quinque, diaconos tres, episcopos diuersis in locis sex numero creauit, quo quidem vltimo supplicio perempto, vacat episcopatus diebus tredecim. Sedit autem annis nouem, mensibus duobus, diebus decem.

Lib. 10. Epist. de Christ. ad Traianū.

X

ANNOTAT.

Post S. Anacletum, Romanus Pontifex quartodecimo Domitiani anno creatus est Euaristus, cui imperij Traiani duodecimo suffectus est Alexāder. Qui decimonono eiusdem principis anno moriens, successorem habuit Xystum. Ex Damaso, Eusebio in chronicis, historiæ Ecclesiasticæ libro tertio, & Fastis consulum. Cæterùm, cum in singulorum ferè Pontificum annis à Platina dissentiam, qui eos longa, difficili, & operosa supputatione formaui, & nimis fastidiosum esset vnicuiq; Pontifici, meam sententiam adiungere, in libri fine breuem omnium Romanorum Pontificum catalogum cum annorum, quibus vnusquisque sedit, numero adijciam, ex vetustis, probatisq; auctoribus à me constitutum. Quæ omnia postea latius explicabo in meo de Romanorū Pontificum rebus gestis libro, quem haud ita multò pòst sum publicaturus. W

S. EVARISTVS.

EVARISTVS natione Græcus, patre Iudeo, nomine Iuda, ex Bethleem ciuitate, ad Traiani tempora peruenit.

6. Pont. Traiani Imperat.

Cuius principis ob singularem iustitiam & humanitatem libenter mentionem facimus. Nam vbique terrarum ita se æqualem omnibus præbuit, vt vsque ad Iustiniani tempora in creatione principum sit acclamatum, Felicior sit Augusto, ac Traiano melior. Præterea verò tantæ comitatis & humanitatis fuit in visendis ægrotis, salutandis amicis, celebrandisque assim festis diebus, inuitantiumq; conuiuijs, vt ei tanta benignitas vitio daretur, vnde dictum illud Imperatore dignum prodijt: Talem priuatis Imperatorem esse oportère, qua-

quales sibi priuatos optat habere. Honores autem, diuitias, facultates, præmia, benemerentibus æquè distribuit. Nulli quicquam iniuriarum fecit augendi ærarij gratia. Immunitates ciuitatibus inopia laborantibus dedit. Fluminum traiectiones ac itinera periculosa, tuto & saluberrimo opere composuit. Portum Anconitanum, ducto prælto & lato muro ad coërcendos maris fluctus, muniuit. Nihil in vita agens, nil cogitans, quod ad cõmunem vtilitatẽ non pertineret. Hac tanta gloria belli domique parta, apud Seleuciam Isauriç ciuitatem profluuio ventris perijt, anno Imperij eius decimo octauo, mense sexto: cuius ossa Romam postea delata sunt, & in vrbe sepulta, vrna aurea in foro, quod ipse struxit sub columna cochlide, quam adhuc cernimus: cuiusque altitudo centum & quadraginta pedum est.

At Euaristus (vt Damasus ait) titulos in vrbe Roma presbyteris diuisit, & septem diaconos in ordinem redegit, qui custodirent episcopum prædicantem, propter stylum veritatis. Idem constituit, ne plebis in episcopum accusatio reciperetur. Ordinationes ter habuit mense Decembri, ac presbyteros sex, diaconos duos, episcopos per diuersa loca numero quinque creauit. Huius tempore Papias fuit Ioannis auditor, Hieropolitanus episcopus, qui non tantum historia, veterum discipulorum Domini, quantum voce Aristonis & senioris Ioannis adhuc viuẽtis, delectatus est. Vnde apparet ex ipsa nominum dinumeratione, cum omnium ferè Apostolorum mentionem feciſſet, alium esse Ioannem, qui inter Apostolos locatur: alium seniorem Ioannem, quem post Aristonem numerat, qui certè doctissimus est habitus: quemque etiam multi secuti ob doctrinam sunt, vt Irenæus, Apollinaris, Tertullianus, Victorinus Pictauiensis, Lactantius Firmianus. Quadratus quoque Apostolorum discipulus, Ecclesiam Dei tum periclitantem, fide & industria sua quoad fieri potuit, sustentauit. Nam cum Hadrianus tum Athenis hyemem agens, symmysteſque Eleusinæ omnibus penè sacris initiatus, occasionem sæuiendi in Christianos dedisset, Quadratus ipse librum Hadriano porrexit de honestate religionis Christianæ composito, plenum fide & rationis. Idem fecit Aristides Athenien sis philosophus, sub pristino habitu Christi discipulus: volumen namque nostri dogmatis rationem continens, eodem tempore, quo & Quadratus Hadriano principi obtulit. His autem Apologeticis libris factum est, vt Hadrianus iniustum fore existimans, Christianos indicta caussa vbique occidi Minutio Fundano Asiæ proconsuli scripserit, neminem occidendum, nisi de accusatore & crimine constaret. Euaristus autem (vt quidam tradunt) martyrio coronatur vltimo Traiani principis anno. Sed melius censent, qui sub Hadriano nondum in Christianos placato, id ei contigisse scribunt. annis enim nouem sedit, mensibus decem, diebus duobus. Sepultus est autem Euaristus in Vaticano apud beati Petri corpus, sexto Kal. Nou. Vacat tum sedes dies xix.

S. ALEXANDER I.

ALEXANDER patria Romanus, patre Alexandro, ex regione Caputtauri, iuuenis ætate, moribus senior, vsque ad Aelij Hadriani tempora peruenit. 7. Post.

Hadrianus enim consobrinæ Traiani filius imperium accipiens, primo quidem Christianis aduersatus est, postea (vt deinceps dicetur) cognita eorum religione & pietate, in eos admodum beneficus fuit. De populo Romano benemeritus, patriæ statim appellatur: eiusque vxor Augustæ nomen suscepit. Vtraque verò lingua eruditissimus, & leges multas composuit, bibliothecam insignem Athenis retulit, Plutarchi Cheronæi, Xysti, Agathoclis & Enomai philosophi doctrina ac familiaritate delectatus. Athenien sibus autem leges petentibus, ex Draconis & Solonis sententia iura composuit. Idem quoque sacris Eleusinæ initiatus, multa Athenien sibus dona contulit, eorumque pontem restituit, quem Cephysus fluuius inundatus alluuione dissoluerat. Fecit & Romæ sui nomi- *Hadrian. Imperat.*

nominis pontem, qui adhuc exstat, & sepulchrum in Vaticano apud Tiberim, quo nunc Pontifices pro arce vtuntur. Tiburtinam quoque villam miro sumptu ædificauit, quæ quidem hodie Tibur vetus appellatur, in eaque prouinciarum & locorum celeberrima nomina inscripta erant. Pelusium autem veniens, Pompeij tumulum magnificentius exstruxit: murum duxit in Britannia octoginta millia passuum, qui barbaros Romanosque diuideret: Septicio Claro prætorij sui tum præfecto & Suetonio Tranquillo epistolarum magistro, multisque alijs, qui apud Sabinam vxorem iniussu eius familiarius se tunc egerant, quàm reuerentia domus aulica postularet, successores dedit.

At verò Alexander Romanus Pontifex, primus ob memoriam passionis CHRISTI in sacrificio addidit, Qui pridiè quàm pateretur, vsque ad hanc clausulam, Hoc est Corpus meum. Instituit item, vt aqua, quam sanctam appellamus, sale admixta interpositis sacris orationibus, & in templis, & in cubiculis ad fugandos dæmones retineretur. Voluit quoque aquam admisceri vino in consecratione sanguinis & corporis IESV CHRISTI, quo significatur Christum Ecclesiæ coniunctum esse. Oblationem quoque ex azymo, non autem ex fermentato, vt antea, fieri mandauit: quia hoc modo purior haberetur, & Ebionitis hæreticis calumniandi occasio auferretur. Huius verò temporibus fuit Agrippa cognomento Castor, qui Basilidis hæretici volumina in euangelium scripta, sua doctrina mirificè confutauit: Barcaban & Marcob eius prophetas, conficta scilicet ad terrorem nomina, & Deum maximum eiusdem Abraxan deridens. Mortuus est autem ea tempestate Basilides: qua & Cochebas dux Iudaicæ factionis, Christianos varijs supplicijs persecutus est. Huius verò atque Iudæorum omnium pertinaciam Hadrianus Imperator vltima cæde perdomuit, præcepitque, ne cui Iudæo facultas introeundi Hierosolymam daretur, Christianis tantummodò ciuitate permissa, quam mœnibus & ædificijs instaurans, de suo nomine Aeliam appellauit. In eadem verò ciuitate Marcus ex gentibus primus episcopus constituitur, cessantibus ijs, qui fuerant ex Iudæis. Huius quoque Pontificis tempore martyrium pro fide Christi Saphyra Antiochena, Sabina Romana mulier passæ sunt: & Fauorinus, Palæmon, Herodes Athenienses, Marcus Byzantius rhetores insignes habentur. At Alexander post ordinationes tres, quas habuit mense Decembri, quibus presbyteri quinque, diaconi tres, episcopi per diuersa loca quinque creati sunt, martyrio coronatur cum Euentio & Theodulo diaconis, sepeliturque in via Nomentana, vbi interfectus est septimo ab vrbe milliario, V. Nonas Maij. Sedit annis x. mensibus vij diebus duobus. Vacauit autem sedes dies vigintiquinque.

Agrippa cognomento Castor.

S. XYSTVS I.

XYSTVS natione Romanus, patre Pastore: vel, vt alij volunt, Heluido, fuit Hadriani tempore, vsque ad Verum & *Anniculum consules. *S. Pont. aliâs Bibulum.*

Quem quidem Hadrianum inter bonos principes numerandum censuimus. Liberalis enim, splendidus, magnificus, ac clemens fuit. Nam & feruum in se gladio furentem medicis curandum tradidit, & ægrotos bis terue in die inuisit, & Alexandriam à Romanis euersum sua instaurauit impensa: Romæ Pantheon restituit, ac munera aromatica populo dedit. Moriens hos versus feciſſe dicitur:

Animula, vagula, blandula,
Hospes, comesq; corporis,
Quæ nunc abibis in loca
Pallidula, rigida, nudula:
Nec vt soles, dabis iocos.

Moritur autem morbo intercutaneo, xxij. Imperij sui anno, ac sepelitur Puteolis in villa Ciceroniana. Xystus autem rei diuinæ (vt par erat) curam gerens, constituit ne à quoquam nisi à ministris sacrorum, mysteria & vasa sacra

tangerentur, maximè verò à fœminis: neve, quod sacerdotes corporale vocant, ex alio quàm ex lineo panno, & quidem purissimo fieret. Idem censuit, ne episcopi ad sedem Apostolicam vocati, redeuntes à suis reciperentur, nisi secum deferrent litteras plebem salutantes. In celebratione verò mandauit, vt Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus sabaoth, cantaretur. Nuda primò hæc erant, & omnia simpliciter tractabantur. Petrus enim vbi consecrauerat, oratione pater noster, vsus est. Auxit hæc mysteria Iacobus episcopus Hierosolymitanus: auxit & Basilius, auxêre & alij: Nam Cælestinus Missæ introitum dedit Gregorius kyrie eleyson; Gloria in excelsis Deo Telesphorus, collationes Gelasius primus, epistolam & euangelium Hieronymus. Alleluia verò sumptum est ex ecclesia Hierosolymitana. Symbolum in concilio Nicæno: Mortuorum autem commemorationem Pelagius inuenit: Thus, Leo tertius; Osculum pacis, Innocentius primus. Vt caneretur Agnus Dei, Sergius Pont. fex instituit. Cùm verò Xysti temporibus propter frequentes cædes pauci reperirentur, qui nomen Christi profiteri auderent, & Galli Christiani præsulem sibi deposcerent, eò Peregrinũ Romanum ciuem misit, qui confirmatus in fide Gallis, Romam rediens, vltimo supplicio afficitur in via Appia, eò loci, vbi Christus discedenti Petro apparuit. Eius corpus in Vaticanum per fideles delatum, apud sepulcrum Petri reconditur. Aquila quoque Iudæus natione Ponticus, cum Priscilla vxore edicto Claudij discedens, vsque ad hæc tempore (vt nonnulli aiunt) superuixit, secundus Mosaicæ legis interpres, post illos lxx. qui Philadelphi temporibus fuêre. At verò Xystus vbi ordinationes ter mense Decembri habuisset, quibus presbyteros xj diaconos xj. episcopos per diuersa loca iv. creauit, martyrio coronatur, & in Vaticano apud Petrum sepelitur. Sedit autem annis decem, mensibus tribus, diebus viginti vno. Vacat tum sedes biduò tantum.

Aquila & Priscilla.

(·.·)

S. TELESPHORVS.

TELESPHORVS natione Græcus, ex patre Anachoreta, Antonini Pij temporibus fuit. *9. Pont.*

Cuius quidem imperatoris paternum genus è Gallia Cisalpina originem habuit. Imperauit autem cum filijs Aurelio & Lucio annis ij. ac viginti, mensibus tribus, tanta cum modestia & benignitate, vt meritò Pij cognomentum adeptus sit, ac pater patriæ appellatus. Nulli enim vnquam tum priuatim, tum publicè acerbus fuit: aut in redimendis pecunijs, aut exactione tributi, quod quidem interdum ita remisit, vt cautionibus incensis omnium debita relaxaret. Quid plura de hoc principe dicam? Qui religione, pietate, gratia, humanitate, clementia, iustitia, modestia cum Numa Pompilio bonorum omnium sententia comparari potest. Is præterea cum Tiberis inundatione plurima Romæ vexasset ędificia, tum priuata, tum publica, sua impensa ciues in restituenda vrbe liberalissimè iuuit. Tarracinensem quoque & Caietanum portum miris operibus, vt nunc etiam apparet, restituit. Eius quoq; impensa erectam esse columnam illam cochleam putârim, à qua vrbis celeberrima regio nomen accepit. *Antoninus Pius.*

Telesphorus autem, quem diximus Xysto successisse, constituit, vt septem hebdomadibus ante Pascha ieiunium obseruaretur: vtque in natali Iesu Christi noctu tres Missæ celebrarentur: prima in dimidio noctis, quo Christus in Bethleem nascitur: secunda, illucescente aurora, quando à pastoribus cognitus est: tertia eadẽ hora diei, qua nobis dies redemptionis & veritatis illuxit, cùm omni reliquo tempore ante horam tertiã celebrare interdictum esset, quæ

hora

hora Dominus noster in crucē ponitur, vt Marcus ait. Cōstituit item, vt ante sacrificium hymnus ille caneretur, Gloria in excelsis Deo. Huius temporibus multum elaborauit pro fide Christi Iustinus philosophus ex Neapoli vrbe Palæstinæ, qui & Antonino Pio principi, ac filijs eius librum dedit contra gentes scriptum, & dialogum contra Triphonem principem Iudæorum habuit Inuectus est in Marcionem, qui Cardonis dogma secutus, alterum bonum, alterum iustum Dominum asseruit, tanquam duo contraria principia creationis & bonitatis. Impugnauit & Crescentem Cynicum vt gulosum, mortis timidum, luxuriæque ac libidinum appetentissimum, Christique blasphemum: cuius insidijs ad extremum circunuentus pro dignitate Christiani nominis sanguinem fudit. Hunc autem Iustini hostem non philosophum fuisse, sed Philopompū, id est, amatorem arrogantiæ, scribit Eusebius. Eodem quoque tempore inualuisse Valentinianam hæresim constat. Hi quidem Valentini cuiusdam Platonici sectatores, dicebāt Christum de corpore virginis nil sumpsisse, sed per eam tanquam per fistulam quandam purum trāsijsse. Photinus autem tum Lugdunensis episcopus, vir certè singularis virtutis & doctrinæ (vt ait Isidorus) iam nonagenarius, martyrij coronam constanti animo perpessus est. At verò Telesphorus cū ordinationes quattuor mēse Decembri habuisset, creassetq; presbyteros xv. diaconos viij. episcopos xiij. martyriū subiens, apud B. Petri corpus in Vaticano sepelitur. Sedit annis xj. menſibus iij. diebus xxij. Vacat tum sedes dies septem.

Iustinus Philos.

Valentiniana hæresis.

S. HIGINVS.

HIGINVS natione Græcus, patria Athenis patre philosopho, Antonino Pio imperante Telesphoro successit.

Addere verò aliquid etiā de laudibus Pij, antequā ad Higinum veniam, hominis virtus me cogit. Qui adeò moderatæ gloriæ fuit in re militari, vt defendere magis prouincias quàm augere studeret: vtq; hanc Scipionis sententiā sæpius vsurparet, ac diceret, Malle se vnū ciuē seruare, quàm mille hostes occidere cōtra Domitiani institutū, qui populi Romani exercitū hostibus obijciebat, quò rarior in patriā reuerteretur, adeò multitudinē oderat, & reformidabat ob eius sæuitiā. Tantæ aūt iustitiæ Pius fuit, vt multi reges, multæq; nationes positis eius iussu armis, ad hominē controuersias suas, litesq; deferrent, eiusdē sententiæ statim parerent. Ob hæc aūt merita, quæ maxima sunt, populus Romanus mortuo & flaminē, & Circenses, & templum, & sodales Antonianos, lacrymantibus omnibus, constituit.

Laudes Antonini Pij imp.

At Higinus vrbis Romæ episcopus, tum maximè clerū prudenter in ordinē redegit, gratus distribuit, institutitq; ne templa sine celebratione dedicarentur, neve augerentur diminuerenturq; sine arbitratu metropolitani vel episcopi. Vetuit item ne tigna, reliquaue māteries ad ædificanda templa congesta, in prophanos vsus cōuerteretur posse tamen ad structuram alterius templi vel cœnobij, concedente episcopo trāsferri. Voluit item vnum saltē patrimum vnamve matrimam baptismo interesse: sic enim eos appellant, qui infantes tenēt dum baptizantur, licet reuera patrimus & matrima aliud significēt. Est enim patrimus (teste Festo) qui cū pater sit, patrē adhuc habeat: idem de matrima dicendū est. Instituit prætereà, ne metropolitanus episcopū prouinciæ suæ alicuius criminis reum faceret & damnaret, nisi prius à prouincialibus episcopis causſa discussa & cognita fuisset. Sunt tamē, qui hoc postremū Pelagio pōtifici asscribant. Huius quoq; tempore fuit & Polycarpus Ioannis Apostoli discipulus, Smyrnæus episcopus ab eo creatus, ac totius Asiæ religione & doctrina tum facile princeps. Is aūt Romā veniēs, plurimos fidelium Marcionis & Valentini falsa persuasione deceptos ad fidē reduxit. Cum aūt Marcio fortè huic obuiam factus, diceret, Mene cognoscis? Respondit, Cognosco quidē primogenitum diaboli. Negabat enim patrem Christi Deum esse Creatorem, qui per filium mundum fecerat. Posteà verò imperante M. Antonino & L. Aurelio Commodo, quarta post Neronem persecutione Smyrnæ sedente proconsule,

Polycarpus Ioannis Apostoli discipulus.

igni crematus est. Melito quoque Asianus Sardensis episcopus, Frontinusque oratoris discipulus, librum de doctrina Christiana M. Antonino tradidit. Huius ingeniũ Tertullianus mirum in modum laudat: dicitque à plerisq; nostrorum prophetam habitum esse. Scripsit & Theophilus Antiochensis ecclesiæ episcopus librum contra Hermogenis hæresim, qui materiam non naturam introducens, Deo nõ autem naturę eandem comparauit, materiam elementorum & Deum appellans. Higinus autem benè de Ecclesia Dei meritus, cum ordinationes te Decembri mense habuisset, creassetq; presbyteros quindecim, diaconos quinque, episcopos sex, moritur, & apud B. Petri corpus in Vaticano sepelitur tertio Idus Ianuarij. Sedit annos quatuor, menses tres, dies quattuor. Sedes autem quattriduo tum vacat.

ANNOTAT.

A S. Petro Apostolo vsq; ad Telesphorum omnes Pontifices ob Christi cõfessionem capitis pœnas dedisse, Damasus auctor est. Vulgò etiam traditur, omnes quotquot deinde fuerũt episcopos Romanos vsq; ad sanctum Syluestrum martyrio vitam finisse, quod (salua semper veritate) à veteribus historicis traditum non reperio. Quin etiam non semper quæstiones capitis in Christianos exercebantur. Traianus rescripto suo inquisitionẽ in nos fieri prohibuit. Hadrianus, Pius, & Marcus nemmem, quòd Christianus esset, in ius vocari voluerunt, vt ex ipsorum rescriptis, quæ adhuc exstant, constat. Et quanquam populorum, vel præsidum rabie eiusmodi decreta, quæ Christianis fauere videbantur, sæpè infringerentur, & ipsi in Christianos atrocissimè desæuirent, non tamen perpetua erat persequutio, nec semper crimen capitale censebatur Christiani nomen. Hygenus, & Pius, in optimi Principis Antonij Pij tempora inciderunt, quem & persequutiones in nos cohibuisse, & Christianis æquũ fuisse refert in epitoma Dionis Xyphilinus. Martyrij insuper ipsorum nulla in Damasi libro mentio est. Insuper exstat in bibliotheca Pontificis Vaticana vetustissimus liber ante sexcentos annos in membranis scriptus, in quo omnes Romani Pontifices vsq; ad Siluestrũ II. exarati sunt, ab accuratissimo quodam scriptore collecti. in his ante S. Siluestrum Papam Anacletus, Eleutherus, Zepherinus, Antherus, Dionysius, & Miltiades apertè & clarè confessores, reliquorum verò pars martyres appellantur. Sunt enim alii quot, qui neq; martyris, neque confessoris adiectionem habent. Porrò autem omnes hi Pontifices fortè martyres dicuntur, quod etsi violenta morte non decesserint, multa tamen pro Christi confessione à furente plebe, & iniquis magistratibus, qui perpetuum in Christianos odium retinebant, passi sint, sed eiusmodi à B. Cypriano confessores video appellari.

S. PIVS I.

PIVS natione Italus, patria Aquileiensis, patre Rufino, M. Antonini Veri tempora attigit, qui tum vnà cum L. Aurelio Commodo fratre annis decem & nouem imperium æquo iure administrauit.

1. Pont. Marcus Antoninus Verus imp.

Bellum autem contra Parthos simul susceptum, admirabili virtute & felicitate gesserunt, de hostibusque triumphârunt. Verùm non ita multò pòst apoplexiæ morbo è medio sublato Commodo fratre, Antoninus solus imperium obtinet: quem certè ob eius præstantem in omni genere virtutis animũ, mirari facilius quàm laudare licet. Hic enim & quia teneris annis eiusdem animi eiusdemq; vultus in quauis fortuna semper est habitus, & quia benignitas naturæ cum doctrina à Cornelio Frontone oratore habita, in eodem viro certabat, ab omnibus Philosophꝰ meritò appellatus est Platonis sententia, quam semper (Capitolino teste) in ore habuit sæpius repetitam, Tum demum florêre ciuitas, si aut philosophi imperarent, aut imperantes philosopharentur. Adeò autem doctrinæ auidus fuit, vt imperator etiam Apollinum philosophum & Sextum Plutarchi nepotem, legen-

legentem audiuerit Frontonis quoq; præceptoris ſtatuam honoris cauſſa in ſenatu collocauit.

Hoc tempore Pius Pontifex cõſuetudinem, & quidem magnam cum Hermete habuit, qui librum ſcripſit titulo paſtoris inſignitum. Quo quidem in libro angelus paſtoris perſonam induens, ei mãdat, vt omnibus perſuadeat Paſcha die Dominico celebrari: quod etiam fecit. Cõſtituit item Pius, ne hæreticus quiſpiam ex Iudæorũ hæreſi ſuſciperetur & baptizaretur. Rogatu primò Praxedis ſanctiſſimæ fœminę thermas Nouati in Vico patricij in honorem ſororis ſuæ diuæ Pudentianæ dedicauit: Multaque dona huic templo obtulit, ac ſæpius eodem in loco ſacrificium Deo præſtitit. Vbi & fontem baptiſmi conſtituit, ac benedicens conſecrauit, multoſque venientes ad fidem in nomine Trinitatis baptizauit. Illis quoque pœnam conſtituit, qui negligentes ſunt in attrectando Chriſti ſanguine & corpore: Pœnitentiam (inquit) agant quadraginta diebus, quorum negligentia in terram aliquid deciderit: ſi ſuper altare tribus diebus: ſi ſuper linteũ quattuor: ſi in aliud linteum, nouem diebus. Vbicunque deciderit, ſi recipi poteſt, lambatur: ſin ſecus, aut lauetur, aut radatur: lotum & raſum, aut comburatur, aut in ſacrarium reponatur. Huius tempore in precio eſt habitus Apollinaris in Aſia Hierapolitanus epiſcopus, qui inſigne volumen de fide Chriſti M. Antonino ſecundo tradidit. Scripſit & in Cataphrygas, qui tunc etiam cum Priſcilla & Maximilla inſaniebant vaticinantes, incipiente tamen Montano, quorum omnium hæc erat opinio, aduentum Spiritusſancti non in Apoſtolis, ſed in ſe traditum fuiſſe. Illis quoque temporibus laudabatur & Tatianus vir doctiſſimus, quamdiu ab opinione Iuſtini Martyris præceptoris ſui non diſceſſit. Nam poſtea inflatus opinione ſui, nouã hæreſim condidit, quam poſtea Seuerus auxit, vnde Seueriani appellati. Hi vinum nõ bunt, carnes faſtidiunt, & vetus teſtamentum ac reſurrectionem nõ recipiunt. Præterea verò Philippus Cretenſis epiſcopus, præclarum cõtra Marcionem librum hoc tempore edidit. Nam (ſicuti dixi) Marcioniſtæ Cerdonis dogma ſequebantur. Scripſit & Muſanus librum contra quoſdam, qui ad Encratitarum hæreſim declinabant: horum quidem opinio cum Seuerianis cõuenit. Omnem enim coitum ſpurcum putabant, ciboſque damnabant, quos Deus generi humano propoſuiſſet. At verò Pius vbi in ordinationibus ſuis, quæ quinque fuêre, mẽſe Decembri presbyteros decem & nouem, diaconos vnum & viginti, epiſcopos decẽ creaſſet, moritur, & apud B. Petri corpus in Vaticano ſepelitur, quinto Idus Iulij. Sedit verò annis xi. menſibus iiij. diebus iij. Vacauit tum ſedes dies xiij.

Hermes.

Apollinarius Aſiæ Hierapolitanus.

Tatianus hæreſiarcha.

Muſanus contra hæreticos.

S ANICETVS.

ANICETVS natione Syrus, patre Ioanne de Vicomurco, vel (vt Damaſo placet) Humiſia, eiuſdem Antonini Veri tempore fuit, de quo in Pio diximus. 12. Pont.

Quem quidem Antoninum philoſophia nequaquam à rebus in bello gerendis retardauit. Nam Germanos, Marcomannos, Quados, Sarmatas ingenti virtute & felicitate vnà cum filio Commodo Antonino ſuperauit, ac triumphum egit. Iturus autem ad hoc bellum, cùm non haberet vnde ſtipendia militibus præberet exhauſto ærario, omnem imperatoriam ſuppellectilem, omnemque ornatum vxoris in foro Traiani haſtæ ſubiecit. Verùm cùm poſtea ſuperato hoſte in patriam rediſſet emptoribus precia reſtituit. Nemini tamen moleſtus fuit, qui reddere empta noluiſſet: parta victoria, in omnes de rep. meritos liberalis fuit. Tributa quibuſdam prouincijs remiſit. Fiſcalium titulorum monumenta in foro congeſta cremari iuſſit. Leges ſeueriores nouis conſtitutionibus temperauit. His rebus geſtis factum eſt, vt ab hominibus ita diligeretur amareturque, vt ſacrilegi nomẽ incurreret, qui eius imaginẽ domi non habuiſſet.

Anicetus autem eccleſię Romanæ conſulens, ne moribus petulantium quorundã labefactaretur, inſtituit, ne clericus vllo modo comam nutriret ſecundum Apoſtoli præceptum: neve

episcopus cõsecrari posset à paucioribus, quàm à tribus eiusdem ordinis viris, quod postea Nicæna synhodus confirmauit. Vbi verò Metropolitanus consecrandus est, omnes prouinciales interesse debẽt. Statuit præterea (vt Ptolomæus ait) ne episcopus crimen Metropolitani sui ad alium quàm ad primatem aut ad sedem Apostolicam deferret, quod & dicta synhodus, & auctoritas summorum Pontificum deinceps confirmauit. Eiusdem etiam institutum fuit, ne archiepiscopi nisi ex singulari titulo primates nominarentur. Hi autem meritò patriarchę vocantur, cæteri autem archiepiscopi nominentur: vel (vt quidam volunt) Metropolitani. Huius temporibus Egesippus laudator fidei nostræ fuisse dicitur, qui omnem à passione Domini vsque ad suam ætatem Ecclesiasticorum operũ texuit historiam sermone simplici: vt quorum vitam quàm diligentissimè obseruauit, eorum quoque dicendi genus imitaretur. Affirmat autem se Romam Aniceti tempore, decimi post Petrum episcopi peruenisse, ac perseuerasse vsque ad Eleutherium, qui Aniceti quondam diaconus fuerat. Multa verò in idololatras scripsit quòd tumulos mortuis templaq; facerent, vt Hadrianus, qui in honorem Antinoi serui, quẽ in delitijs habuerat, gymniacum agona constituit apud Antinoum ciuitatem, quam de nomine ipsius conditam vocauit, ac prophetas in tẽplo statuit. Sunt qui & Dionysium huius ætate fuisse dicant. Variantur hoc loco tempora, cùm alij Pium, alij Anicetum præponant: variantur & historiæ. Vtcunque sit, in tam remota historia, tantaque maiorum negligentia, satius erit res ipsas paulò ante vel post gestas aliqua ex parte attingere, quàm eas omninò permittere. Anicetus autẽ vbi ex ordinationibus quinq;, quas mense Decembri habuit, presbyteros XIX. diaconos IV. episcopos IX. creasset, martyrio coronatus, ac sepultus est in Calisti cœmeterio via Appia XV. Kal. Maij. Sedit annos II. menses 4. dies 3. Sedes verò dies 17. post eius mortem vacat.

Egesippus.

ANNOTAT.

Anicetum, & Victorem martyrio vitam finisse tradit Damasus. Idem martyrij Soteris, Eleutheri, & Zephyrini nullam mentionem facit, & certè singulorum obitus dies in quieta & pacifica Ecclesiæ tempora inciderũt, & in vetustissimo bibliothecæ Palatinæ libro apertè confessores, vt paulò antè dixi, vocantur.

S. SOTER.

SOTER natione Campanus, patria Fundanus, ex patre Cõcordio, L. Antonino Commodo imperante fuit. 13. Pont.

Hic enim omnibus incommodus, vt Lampridius ait, nil commune cum patre habuit, nisi, quòd & ipse contra Germanos, adiuuantibus Christianis militibus, feliciter pugnauit. In eo bello cum exercitus Commodi penuria aquæ laboraret, ferunt precibus Christianorum militum aquam diuinitùs è cælo missam, pluraq; fulmina in Germanos & Sarmatas cecidisse, quod etiã Imperator ipse accedisse litteris suis testatus est. Cæterùm ad vrbem rediens, in omni luxuriæ & obscœnitatis dedecora prolabitur, nihil virtutis & pietatis habens. Gladiatorijs quoque armis in ludo, Neronem imitatus, depugnauit. In amphiteatro feris sese frequenter obiecit. Plurimos quoque senatores interfecit, & eos maximè, quos nobilitate industriaq; excellere animaduertit. *Hoc sub eius patre Marco, nõ sub Commodo factum fuisse cõstat.*

Soter autem à tantis malis animum ad rem diuinam conuertens, instituit, ne monacha vlla pallam attractaret, neve thus in acerram poneret, dum sacrificia fierent. Eius exstabat epistola hac de re scripta ad episcopos Italiæ. Instituit item, ne legitima haberetur vxor, nisi cui sacerdos ex instituto benedixisset, & quam parentes solemni pompa more Christiano marito collocassent: quamque etiam paranymphę de more custodiuissent. Hoc autem constituit, multa pericula reijciens, quæ in nouas nuptias cadere solent ex præstigijs & magicis artibus quorundam improborum. Gratianus tamen hoc decretum Euaristo asscribit. Vtri verò sit attribuen-

buendum, legentes dijudicent. Non enim multum refert, illine an huic attribuatur. Soteris temporibus fuisse Dionysium Corinthiorum episcopum scribit Eusebius, qui tantæ eloquentiæ & industriæ fuit, vt non solũ suæ ciuitatis & prouincię populos, verumetiam aliarum vrbiũ ac prouinciarum episcopos suis epistolis eruditet. Instructus enim Pauli Apostoli doctrina, facilimè potuit sanctitate & eruditione alios in officio continere. Multa & Theodotion genere Asianus, Tatiani discipulus, ad laudem religionis nostræ tum scripsit. Maximè verò Appellem hæreticum scriptis suis percommodè irridet, quod Deum, quem coleret, ignorare se diceret. Affirmabat enim Christum non Deum in veritate, sed hominẽ in phantasia apparuisse. Non desunt, qui dicant Cataphrygarum hæresim hoc tempore ortam auctore Montano. Clemens prætereà Alexandrinæ Ecclesiæ presbyter multa conscripsit, è quibus illa sunt, Stromatũ, id est, varietatum libri octo; Hypotyposeon, id est, informationum libri totidem; contra Gentes vnus. Huius aũt discipulum Originẽ fuisse constat. Huius quoq; ætati & Pinytum Cretensem virum eloquẽtissimum, & Oppianum, qui Halieutica scripsit, poëtam insignem, & Herodianum grammaticũ quidam adscribunt. Soter autem vbi per ordinationes quinq;, mense Decembri habitas, presbiteros viij. diaconos ix. episcopos xj. creasset, moritur, ac sepelitur via Appia in cœmeterio Calisti. Sedit annos 9. mẽses 3. dies 21. Vacat tum sedes dies totidem.

Appelles hæreticus.

Cataphrygarum hæresis.

Origenes Clemẽtis discipulus.

S. ELEVTHERIVS.

14 Pont.

ELEVTHERIVS natione Græcus, patria Nicopolitanus, patre Habundio, tempo-

ribus. L. Antonini Commodi fuit, cuius flagitiosæ vitæ vrbs ipsa pœnam tulit.

Nam Capitolium fulmine ictum vnà cum egregia illa bibliotheca maiorum cura parata, concrematur. Aedes quoque in proximo sitæ, eandem calamitatem sensere. Exortum est deinde aliud incendium, quo & ædes Vestæ, & palatium, bonaq; vrbis pars exusta est, ac solo æquata. Tantæ prætereà temeritatis fuit, vt & suæ imaginis caput colosso permagno & egregio, priore detracto, imponi iusserit, & mẽsem Decembrem ad imitationẽ Augusti Cæsaris, Commodum appellari voluit, quæ omnia post mortem eius abrogata sunt, ipseque mortuus, etiam humani generis hostis adiudicatus est: adeò eius vita flagitijs contaminata omnibus erat odio. Strangulatus in domo Vectiliani duodecimo imperij sui anno & mẽse septimo, è medio sublatus est.

L. Antonino imp.

Eleutherius autem quem diximus Soteri successisse inito pontificatu, statim epistolam accepit à Lucio rege Britanno, qua rogabatur, vt se ac suos in Christianorum numerum reciperet. Quare Fugatium & Damianum viros optimos eò misit, qui rẽgem ipsum ac populum baptizarent. Erant tum in Britannia pontifices quinque & viginti, quos flamines vocabant. Inter hos autem tres archiflamines habebantur, quorum in loco archiepiscopi tres constituti sunt, vt Ptolomæus ait. Protoflaminum verò loco primitiua ecclesia patriarchas instituit. Idem etiam statuit, ne quis ob superstitionem cibi genus vllum respueret, quo humana consuetudo vesceretur, noluit prætereà quempiam de gradu suo deijci, nisi accusatus, reus criminis conuinceretur, exemplo Saluatoris, qui errorem Iudæ, licet rei, nondum tamen conuicti, ita æquo animo tulit, vt quicquid interim egisset pro dignitate apostolatus ratum firmumque manserit. Prohibuit etiam, ne absente eo quem accusator reum facit, vlla in causa decerneretur, quam quidem sententiam & Damasus pontifex, & ius pontificum postea confirmauit. Huius autẽ pontificatu & ecclesiastica pax data est ac quies, & nomen Christianum per omnem terram mirum in modum auctum, Romæ potissimum, vbi multi ex nobilitate Romana cum coniugibus & liberis in fidem recepti, baptismi charactere notati sunt. Solus verò Appollonius orator insignis, martyriũ tũ passus est, habita prius oratione de laudibus Christianæ fidei, quod illis temporibus capitale habebatur, mortuo Appollonio, multæ hæreses inualuẽre. Marcionis

Appollonius orator insignis.

Hæreses multæ inualuere.

quippe secta variè diuisa est. Alij enim vnum principium fatebantur, alij duo, alij tria: & tres naturas confirmantes, fidem prophetis abrogabant. Florinus quoque & Blastus noua contra veritatem machinabantur figmenta. Deum creasse mala, contra illud, Deus omnia bona fecit. Contra hos sensêre Quolitiani, affirmãtes Deũ non creasse mala, contra id quod scriptum est, Ego sum Deus creans malum. Sunt qui dicant, & Galenum Pergamenum medicum insignem, & Iulianum legumlatorem, & Frontonem rhetorem his temporibus fuisse, quod ego in tanta perturbatione temporum & historiæ, nec affirmo, nec refello. De Modesto verò & Bardesane affirmare ausim: quorum alter in Marcionem scripsit, alter verò in Valentinum. Nam cuius primum sectator fuerat, eius postea confutator factus est. Hunc Hieronymus concitatissimum in dicendo fuisse affirmat, cùm eius scripta ex Syra lingua in Græcam conuersa vidisset; Et si, inquit, tanta vis est in interpretatione, quantam putabimus esse in sermone proprio? Eleutherius autem vbi ex tribus ordinationibus mense Decẽbri habitis, presbyteros xij. diaconos viij. episcopos xv. creasset, moritur, & apud B. Petri corpus sepelitur 7. Kal. Iunij. Sedit autem annos xv. menses iij. dies ij. Vacat tum sedes dies v.

Quolitiani. Isaiæ. 45.

ANNOTAT.

Eleutherum, non Eleutherium, item Zephyrinũ, non Zepherinum passim in vetustis codicibus, tam Græcis, quàm Latinis scriptum inueni.

S. VICTOR I.

15. Pont. Aelius Pertinax.

VIctorem natione Afrũ, patre Felice, fuisse Aelij pertinacis tẽpore crediderim.

Qui quidem Aelius cum grandis natu esset, septuagesimum enim agebat annum, ex præfecto vrbis, quem magistratum tum gerebat, senatus consulto imperator creatur. Rogatus deinde, vt & vxorem Augustam faceret, & filium Cęsarem appellaret. id facere recusauit, testatus sufficere, quòd ipse imperaret inuitus. At verò quoniam in imperatore nihil auaritia turpius est, cum illiberalis ac sordidus haberetur, quòd dimidiatas lactucas & cardos conuiuis apponeret, nemine contradicente, à Iuliano iurisperito in palatio occiditur, imperij sui mense sexto. Hic est ille Iulianus, qui perpetuum edictũ composuit, quique septimo mẽse, postea quàm imperare cœperat, apud pontem Miluium victus à Seuero ciuili bello, & interfectus est.

Iulianus Iurisp.

At Victor Pontifex reip. Christianæ, vt par erat, curam gerens, constituit, vt Pascha Dominico die celebraretur ex Eleutherij sententia (vt Damasus ait) à quartadecima luna primi mensis vsq; in xxj. Cuius decretis obtemperãs Theophilus Palęstinæ vrbis episcopus, contra eos scripsit, qui xiv. luna cum Iudæis Pascha celebrabant. In hanc verò opinionem inuectus est Polycrates Ephesiorum episcopus, qui ex vetere consuetudine, xiv. luna cum Iudæis Pascha celebrabat. Se enim Apostoli Ioannis, & veterum auctoritatem secutum ostendit: Nos (inquit) inuiolabilem celebramus diem, neq; addentes quicquam, nec diminuentes. Hanc verò opinionem secutus est Philippus Hierapoli mortuus: hanc Ioannes, qui supra pectus Domini recubuit, & pontifex eius fuit, auream laminam in fronte portans: hanc Polycarpus, Thraseas, Melito, & Narcissus Hierosolymitanæ ecclesiæ episcopus. Idem quoque Victor decreuit, vt in quauis aqua baptismum petentes, baptizarentur, si necessitas instaret: hãc ob rem quidam existimant concilium in Palæstina habitum esse, cui Theophilus, Irenæus, Narcissus, Polycarpus, Bacchylus, Asianæ prouinciæ insignes episcopi interfuêre. Res tamen integra in Nicænum cõcilium translata, in quo etiam constitutum est, vt Pascha post quartamdecimam lunam celebraretur, ne Iudæos imitari videremur. Fuêre huius pontificis tempore multi doctissimi viri. Nam & Appion tum Hexameron fecit, & Paulus Samosatenus vnà cum Theodoto Coriario, existimauit Saluatorem purũ hominem fuisse, & Sextus de resurrectione conscripsit, & Arabianus opuscula edidit ad Christianam doctrinã pertinẽtia. Iudas quoq; chronographiam superiorum temporum vsque

Paschatis celebratio.

Concilio in Palestina qui interfuerunt.

ad

ad decimum Seueri annum conscripsit, in qua tamen erroris arguitur, quòd aduentum Antichristi suis temporibus futurum dixerit, in quem errorem ideo incurrisse putamus, quòd & vitia hominum & crudelitatem eò peruenisse cernebat, vt diutius tolerari humanum genus à Deo non posset, quæ res & Lactantium postea & Augustinum fefellit. Victor autem, compositis etiam quibusdam de religione voluminibus, moritur, & apud beatum Petrum in Vaticano sepelitur: cuius diem festum quinto Kalendas Augusti celebramus. Sedit autem annis decem, mensibus tribus, diebus decem. At sedes dies xij. tum vacat.

S. ZEPHYRINVS.

16. Pont. Seuerus imperat.

ZEPHYRINVS natione Romanus, ex patre Habundio, Seueri temporibus fuit. Qui genere Afer, ex oppido Lepti vnà cum imperio cognomentum Pertinacis Iuliano cæso accepit. Is enim fisci procurator, mox tribunus militaris per gradus alios vsque ad imperium peruenit. Parcus admodum, natura sæuus, multis bellis lacessitus, fortissimè quidem remp. licet laboriosissimè gubernauit. Ad bellicam gloriam, laudem quoque litterarum addidit, philosophiæ admodum studiosus. Foris Parthos & Adiabenos superat. Arabas autē interiores ita cecidit, vt regionē eorum prouinciam Romanā faceret. Hanc ob rem triumphans, vt in eius arco sub Capitolio posito adhuc apparet, Parthicus, Arabicus, Abdiabenicus, cognominatur. Aedificijs præterea publicis vrbem exornauit. Nam & thermas Seuerianas & Septizonium exstruxit, non longè à Circo maximo Palatinum inter & Cælium montem. Paululum autem abfuit, quin Pauli secundi Pontificis iussu lapicidæ quidam superioribus annis eam partem Septizonij, quæ adhuc exstat, demolirentur.

At Zephyrinus Pontifex rei diuinæ magis, quàm humanæ intentus, constituit, vt adstantibus clericis & laicis fidelibus, & leuita & sacerdos ordinaretur, quod postea in Chalcedonensi concilio confirmatum est. Statuit item, vt consecratio diuini sanguinis in vitreo vase, non autem in ligneo, vt antea, fieret. Hæc quoque institutio sequentibus temporibus immutata est. Vetitum enim est, vt neque in ligno fieret propter raritatem, qua sacramentum imbibitur, neque in vitreo propter fragilitatem, neque ex metallo ob tetrum saporem, quem inde concipit: sed fieri voluêre ex auro argentove, aut ex stanno, vt in Triburiensi & Remensi concilio scriptum apparet. Idem prætereà instituit, vt omnes Christiani annos pubertatis attingentes, singulis annis in solemni die Paschæ publicè communicarent. Quod quidem institutum Innocentius tertius deinceps non ad communionem solum, verumetiam ad confessionem delictorum traduxit. Mandauit item, ne episcopus, vel à patriarcha, vel à primate, vel à metropolitano suo in iudicium vocatus, sine auctoritate apostolica damnaretur. Voluit postremò, presbyteros omnes adesse celebrante episcopo, quod etiam (vt dictum est) Euaristo placuit. Huius autem temporibus fuêre & Heraclius, qui in Apostolum commentarios scripsit, & Maximus, qui famosam quæstionem insigni volumine discussit, & Candidus qui Hexameron composuit, & Origenes, qui decimo Seueri Pertinacis anno persecutione in Christianos mota, Leonida patre interempto, quem ipse adolescens ad martyrium adhortatus est, cum sex fratribus & matre vidua, pauper relinquitur, redactis in fiscum paternis bonis, quòd Christum verum Deum profiterentur, vnde grammatica sibi aq suis victum quæsiuit. Discipulum autem Plutarchum habuit, qui postea martyrio coronatus est. Totus deinde ad religionem conuersus, catechizandi, hoc est, prædicandi officium habuit. Tanti autem ingenij fuit, vt nulla eum lingua, nulla litteratura latuerit. Mira vtebatur continentia in cibo & potu, abstinentia in rebus alienis. Nam & pauperratem Christi imitatus est, & multis annis nudis ambulauit pedibus: illud quoque, quod in euangelio dicitur, secutus est,

Heraclius. *Maximus.* *Candidus.* *Origenes.*

Matth.19. etsi puerile habetur. Quia sunt eunuchi, qui se ipsos castrauerunt propter regnum Dei. Huius virtutem plerique imitati, martyrium pro fide Christi æquo animo passi sunt: maximè verò Potamiena mulier, calida pice in caput eius fusa. Zephyrinus autem cum ex ordinat onibus quattuor, mense Decembri habitis, presbyteros tredecim, diaconos septem, episcopos tredecim creasset, moritur Seueri tempore: ac in via Appia non longè à cœmiterio Calisti sepelitur septimo Kalendas Septembris. Sedit autem annos octo, menses septem, dies decem. Vacat tum sedes dies sex.

S. CALISTVS I.

17. Pont. CALISTVS natione Romanus, patre Domitio ex regione vrbis Rauennatum, vsque ad Seueri tempora peruenit, cuius cum animo fortuna mutata est.

Nam vbi quintus à Nerone persecutionem in Christianos mouet, continuò varijs periculis & bellis distrahitur: hinc à Pescennio Nigro, qui magnos in Syria motus concitauerat: hinc à Clodio Albino, quem tamen in Gallia non incruento prælio superauit. Inde verò in Britanniam profectus, deficientibus ferè socijs omnibus, varijs casibus afflictatus, apud Eboracum Galliæ moritur anno imperij sui decimoseptimo, duobus filijs relictis, Bassiano & Geta: quorum Geta hostis publicus iudicatus est ac interfectus, cum ob vitam eius omnibus probris contaminatam: tum vel maximè, *quia Papinianum iuris ciuilis alterum asylum, sua manu necauerat. At Bassianus sumpto à senatu Antonini nomine, imperio potitus est: ac Caracallæ cognomentum accepit à genere vestis, quam populo dono dedit. Is autem patre asperior, & omnium libidine intemperantior, nullum genus facinoris in vita prætermisit. Nam & fratrem Getam occidisse putatur, licet Geticum triumphum eius nomine duxerit, & nouercam suam in vxorem duxit. Nihil egregium de se reliquit præter thermas Antonimianas, quas ipse inchoauit, & Alexander perfecit: muniuit & viam Nouam. Eos præterea capitali pœna affecit, qui remedia quartanis ac tertianis collo gestarent. Damnati præterea ab eo sunt, qui ad statuas minxissent. Hic postremò dum bellum in Parthos mouet, inter Edessam & Charras ab hostibus circumuentus, occiditur septimo imperij sui anno, dum leuandæ vesicæ causa ex equo descendisset.

Hoc à Caracalla, nõ à Geta factum.

Caracalla

Calistus autem Pontifex in tanta rerum perturbatione tamque sceleratis imperatoribus, nequaquam ab instituto suo discedens, constituit, vt ter in anno ieiunaretur, die sabbati, præsertim frumenti, vini & olei gratia, secundum prophetiam, videlicet quarto mense, septimo & decimo inchoando annum Hebræorum more. Verùm postea mutata sententia, id in quattuor anni tempora transtulit, in vernale scilicet, æstiuale, autumnale, & hyemale, quibus temporibus deinceps ratio sacrorum ordinum habita est, cùm antea id quidem tantummodo Decembri mense fieri consueuisset. Idem quoque instituit, ne clericorum delatores & accusatores vel infames, vel suspecti, vel inimici, in accusationibus & iudicijs reciperentur. Eos verò hæreticos putauit, qui arbitrantur sacerdotes post crimen admissum etiam si dignam pœnitentiam subijssent, ad pristinos honores redire non posse. Hunc ædificasse basilicam in Transtiberina regione in honorem beatæ Virginis, Damasus scribit. Non tamen crediderim hanc illam esse, quam hodie tam celebrem & amplam cernimus, cùm ea tempestate ob crebras persecutiones occulta essent omnia, & sacella potius, atque eadem abdita, & plerunque subterranea, quàm apertis in locis ac publicis fierent. Cœmeterium quoque de suo nomine condidit via Appia, eò loci vbi multorum martyrum cineres antea repositi fuerant. Vnde mirum cuipiam videri non debet, si prius multos eisdem in locis sepultos diximus, cum nomen illud postea à notiore persona traxerit. Inuisi ego hæc loca cum amicis quibusdam religionis causa. Visuntur adhuc cineres & ossa martyrum, visuntur sacella, vbi priuatim sacrificia fierent, quæ publicè quorundam imperatorum edi-

Psalm. 4.

Ieiunium quattuor temporũ.

edicto exhiberi Deo non poterant. Huius tem-
Tertullianus. poribus fuit Tertullianus Afer, Centurionis proconsularis filius, quem Hieronymus primum post Victorem & Appollonium inter doctos Latinos commemorat. Acris enim ingenij fuit, multa volumina scripsit. Vidi ego, (Hieronymus inquit) Paulum quendam concordiæ, quod oppidum Italiæ est, qui se beati Cypriani notarium cum ipse admodum adolescens esset, Romæ vidisse diceret, referretque Cyprianum nunquam absque Tertulliani lectione vnam diem præterijsse. Is verò cum vsque ad mediam ætatem presbyter mansisset, inuidia deinceps & contumelijs clericorum Romanæ vrbis, ad Montani doctrinam lapsus contra ecclesiam volumina composuit, maximè verò de pudicitia, de monogamia, de ieiunijs. Scripsit & contra Appollonium libros sex. Eisdem quo-
Origenes multa præclara gessit. que temporibus multa præclara gessit Origenes. Nam & Hebioneorum hæresim impugnauit: qui & Christum ex Ioseph & Maria natum, purum esse hominem dicebant, & legem Iudaico ritu seruandam prædicabant. Hoc idem & Symmachus sentiebat. Traduxit etiam sua doctrina ad veram fidem Ambrosium quendam Valentiniani dogmatis (vt ait Eusebius) imitatorem, vel (vt Hieronymo placet) Marcionitem, cui pro Theoctisto presbytero liber Origenis de martyrio inscribitur. Hunc quidem etsi hostem sibi Porphyrius desumpserit, Christiani nominis acerrimus persecutor, ita tamen interdum laudat, vt nunc doctissimum, nunc philosophorum principem vocet: & cùm dicat eum omnia Platonis secreta consecutum, carpit tamen quòd religioni Christianæ se addixerit. Scripsisse Originem ad sex millia volumina librorum, Hieronymus ipse refert. Erra-
uit tamen (vt eidem & Augustino placet) in plerisque maximè verò in libro de principatu, quem Periarchon appellauit. Hunc verò & Pamphylus martyr, & Eusebius, & Rufinus Aquileiensis presbyter, mirificè commendant. At Calistus vbi ex ordinationibus quinquies per mensem Decembrem actis, presbyteros sedecim, diaconos quattuor, episcopos octo creasset, martyrio coronatus est, ac sepultus in cœmeterio Calepodij via Aurelia, tertio ab vrbe milliario, pridie Idus Octobris.

Sedit annos sex, menses decem, dies decem. Vacat tum sedes dies sex.

S. VRBANVS I.

VRBANVS natione Romanus, patre Pontiano, M. Aurelio Antonino imperatore fuit, anno Christi ducentesimo vigesimo sexto: ab vrbe verò condita, nongentesimo & septuagesimo. *18. Pont. Marcus Antoninus imp.*

Hic autem (vt putabatur) Caracallæ filius. (Erant enim qui dicerent eum vulgò conceptum) Romam veniens, magna omnium exspectatione imperium adeptus. Elagabali nomen sumpsit à Sole, cuius sacerdos erat edito templo. Phœnices enim Elagabalum solem vocant. Verùm ita præter exspectationem is vixit, vt nullam de se, nisi flagitiorum, totiusque obscœnitatis memoriam reliquerit. Nam & in virgines Vestales incestum commisit, & probrosas mulieres semper domi habuit, & iracundia incitatus, Sabinum consularem virum (ad quem Vlpianus scripsit) è medio tolli iussit. Dignitates autem & honores malis ac flagitiosis committebat, quos quidem ita aliquando deridebat, vt cum secum accubuissent, stratis follibus in cœna, eisdemque reflatis, subitò sub mensa omnes reperirentur. Ita autem inhonestè ridebat vt publicè in theatro solus audiretur. Primus Romanorum holoserica veste, mensis, ac capsis argenteis vsus est. Admonentibus amicis, caueret ne ad inopiam redigeretur, respondit: Quid melius, quàm vt ipse mihi hæres sim & vxori meæ? Eò vesaniæ interdum prouectus est, vt decem millia pondo aranearum collegerit, qua ex re dicebat magnitudinem vrbis Romæ comprehendi posse. Exhibuit præterea decem mil-

millia murum, mille muſtelas, mille ſorices. Hac verò inſania adeò contemni cœptus eſt, vt tumultu militari exorto, ipſe cum matre necaretur. Aiunt, cum ei à ſacerdotibus Syrijs dictum eſſet, vi moriturum, eum paraſſe funem ſerico & cocco intortum, quo vitam laqueo finiret. Moritur autem quarto imperij ſui anno, quo tempore in Palæſtina Nicopolis vrbs, quæ prius Emmaus dicebatur, condita eſt, legationis induſtriam eius rei gratia ſuſcipiente Africano rerum ac temporum ſcriptore.

Nicopolis

Vrbanus verò, qui huius monſtri tempore fuit, non autem Diocletiani (vt quidam volunt) multos ſanctitate vitæ, & doctrina ſingulari ad fidem traduxit. Inter hos autem Valerianum virum præſtantiſsimum beatæ Ceciliæ ſponſum, & Tiburtium eiuſdem Valeriani fratrem, qui poſtea martyrium conſtanti animo tulêre. Quam conditionem etiam virgo ipſa ſubijt in domo paterna iam antea ſuo rogatu ab Vrbano Deo dicata. Eiuſdem quoque Vrbani inſtitutum fuit, vt eccleſia, prædia, ac fundos, à fidelibus oblatos reciperet, partireturque prouentus clericis omnibus viritim, nihilque cuiuſpiam priuatum eſſet, ſed in commune bonum, quod hodiè obſoleuit, tanta eſt hominum rapacitas & libido. Sunt qui huic attribuunt diſtinctionem quattuor temporum ac ieiunij, quæ antea confundebantur hominum imperitia.

Tryphon. Huius temporibus Tryphonem Origenis auditorem fuiſſe conſtat, qui librum præcipuè com-

Minucius. poſuit de vacca ruffa in Deuteronomio. Minucius item Felix, inſignis tum Romæ cauſsidicus dialogum ſcripſit, quo Chriſtianum & ethnicum diſputantes inducit. Scripſit & contra mathematicos, cuius etiam Lactantius meminit.

Alexander. Alexander quoque Hieroſolymitanus epiſcopus bibliothecam illam Hieroſolymis tum inſtituit, vnde tantum laudis conſecutus eſt. At vbi ex ordinationibus quinquies menſe Decembri habitis presbyteros nouem, diaconos quinque epiſcopos nouem creaſſet, martyrio coronatus eſt, & ſepultus in cœmiterio Prætextati via Tiburtina. Sedit annos quattuor, menſes decem, dies xij. Sedes autem dies xxx. tum vacat.

S. PONTIANVS.

PONTIANVS natione Romanus, patre Calpurnio, temporibus Alexandri imperatoris fuit, anno ab vrbe condita, DCCCCLXXIII. anno verò Chriſti CC. & XLV. *19. Pont.*

Inter imperium verò Elagabali & Alexandri tres imperatores ſunt habiti, Macrinus Diadumenus, & Albinus: quorum nomina prætermittere inſtitui, cum quia parum imperarunt, tum vel maximè, quia nihil memoria dignum geſsêre. ſolus tamen Albinus ob edacitatem nomen aliquod apud poſteros conſecutus eſt, vt ait Cordus, qui centum perſica Campana, decem melones Oſtienſes, quingentas ſicus paſſarias, quadraginta oſtrea vna cœna comedebat. Sed omittamus hæc monſtra, ad Alexandrum venio vnicum virtutis exemplar, qui ſe- *Alexãder vnicũ virtutis exẽplar.*
natus ac militum ſtudio imperator creatus, ad componendam remp. vitio ſuperiorum principum labefactatam, animum adiecit. Adiutores autem ad hanc rem habuit, Iulium Frontinum virum doctiſsimum, Vlpianum & Paulum viros in iure ciuili præſtantiſsimos. Iuſtitiam verò ita coluit, vt nemo vnquam de illata ab eo iniuria queſtus ſit. Procul omni pompa & ambitione vixit, vnde ſemel tantum, dum conſul eſſet, picta toga vſus eſt. Si quis autem inter ſalutandum caput flexiſſet, aut blandius aliquid dixiſſet, vt adulator reijciebatur. Erat præterea tantæ prudentiæ, vt à nemine decipi poſſet: vnde Turinum, qui munera accipiebat, quòd magnæ eſſe auctoritatis apud imperatorem videretur, in foro Tranſitorio ad palum alligatum fumo necari iuſsit, præcone clamante:

Fumo

fumo punitur, qui fumum vendidit. Pecunias autem, quarum mater Mammæa, vt mulier, studiosa fuit, omninò contempsit. Gemmas reiecit, vt res muliebres, dictitans in Virgilio (quem Platonem poetarum vocabat) plures & meliores gemmas esse. Lenonum vectigal & meretricum & exoletorum, in sacrum ærarium inferri vetuit, idque sumptibus publicis assignandum censuit, quo & theatrum, & circus, & amphitheatrum, & stadium instaurarentur. Statuas summorum virorum vndique conquisitas, in foro Transitorio locauit: Thermas verò Antonini Caracallæ, quæ hodie Antonianæ vocantur perfecit & ornauit. Templum Christo ædificare voluit, eumque inter Deos recipere. Habuit præterea Christum ipsum, Abraham & Orpheum in larario suo. Alexander igitur tot virtutibus insignis, iuuenis admodum imperator creatus, bellum statim contra Persas suscepit, ac Xerxem eorum regem constantissimè vicit. Disciplinæ verò militaris adeò seuerus emendator fuit, vt quasdam etiam integras legiones exauctorauerit. Qua seueritate factum est, vt militari tumultu apud Maguntiacum in Gallia occideretur.

Pontianus autem Pontifex Romanus, instigantibus sacrificulis idolorum, mandato principis ab vrbe Roma in Sardiniam insulam cum Philippo presbytero deportatur, eo potissimum tempore, quo Origenes Germanum presbyterum Antiochenum, & Beryllum Arabiæ episcopum, ab hæresi ad veritatem reduxit. Negabat Beryllus Christum ante incarnationem fuisse. Aliqua opuscula hic scripsit, maximè verò epistolas aliquot, quibus Origeni pro sana doctrina gratias agit. Exstat & dialogus Origenis & Berylli, in quo Beryllum hæreseos arguit. Tanti autem ingenij fuit Origenes & doctrinæ, vt septem notarij sibi inuicem succedentes, homini vix sufficerent. Librarios habuit totidem, & puellas apprimè eruditas, quos omnes ingenij copiam & vbertatem effundendo defatigabat. Ab Antiochia verò accersitus Romam à Mammæa Alexandri matre, in quam filius vnicè pius fuit, in precio habitus Origenes, mulierem Christianam fidem edoctam relinquens, Antiochiam redijt. Pontianus verò multas calamitates & grauia tormenta pro fide Christi in Sardinia passus, tandem moritur: cuius corpus postea à Fabiano pontifice Romam cum magna veneratione ac totius cleri supplicationibus reportatum est, ac sepultum via Appia in Callisti cœmeterio. Hic autem ex sacris ordinibus bis mense Decembri habitis, sex presbyteros, diaconos quinque, episcopos sex creauit. Vixit autem in Pontificatu annis nouem, mensibus quinque, diebus duobus. Vacat tum sedes à martyrio eius dies decem.

Liberarij Origenis.

ANNOTAT.

Pontianum in exsilio Sardinensi naturali morte, Callistum verò, Vrbanum, Anterum, Fabianum, Cornelium, Lucium, Stephanum, & Xystum II. martyrio vitam finisse tum ipsa tempora, quæ Christianis horribilia persequutionum immanitate fuerunt, tum omnes penè quotquot exstant veteres scriptores declarant.

S. ANTERVS.

ANTERVS natione Græcus, patre Romulo, Pontifex creatur Maximino imperante, qui anno ab vrbe condita, DCCCCLXXXVII. ex corpore militari, postea quam bellum in Germania prospere gesserat, sine vlla senatus auctoritate imperator electus est. 20. Pont.

Fuit autem ingentis staturæ vir, adeò vt pedes octo excederet. Pedem habuit tantæ magnitudinis, vt postea in prouerbij locum cesserit, cum de longis & ineptis hominibus loquimur, Maximini caligam requirit. Pro annulo autem vxoris dextrocherio vtebatur. Tantæ verò bibacitatis erat, vt vini amphoram vna cœna biberet. Verùm cùm sextus à Nerone Christianos cædibus persequeretur, tertio anno postea quam regnare cœperat, à Pupieno Aquileiæ quam obsidebat, vnà cum filio Maximino interfectus, *Adagium.*

Maximinus imp.

fectus, persecutioni simul & vitæ finem imposuit, Mammææ mulieris Christianæ & Origenis mortem permaximè cupiens. Ferunt in ea obsidione Aquileienses fœminas funes ex capillis suis feciſſe, cùm nerui deeſſent aut funes, ad emittendas ſagittas. Vnde in honorem matronarum, templum Veneri Caluæ ſenatus dedicauit.

Aliàs, arcario. Episcopus non sua ipsius causa transferri ad alium episcopatum potest.

Anterus autem primus ſtatuit, vt res geſtæ martyrum diligenter exquiſitæ à notarijs ſcriberentur: conſcriptas recondi in *ærario eccleſiæ mandauit, propter Maximum quendam, qui martyrio coronatus eſt, ne vnà cum vita benè agentium memoria aboleretur. Cenſuit item epiſcopum omiſſo primo epiſcopatu ad alium necesſitatis cauſſa & vtilitatis, non ſuiipſius, ſed creditarum ouium poſſe transferri, interpoſita ſummi pontificis auctoritate, quod hodie à pleriſque contrà fit: ad vtilitatem enim propriam reſpicientes, imò voluptatem, vt habeant vnde expilent, ad vberiorem ſemper reſpiciunt. Non quòd oues, & qua ratione paſcendæ ſint quærentes, quod eſt officium boni paſtoris, ſed ſciſcitantes quantum ſingulis annis inde excerpi poſsit. De cura animarum parua fit mentio, de augendis prouentibus magna: quò multa iumenta & plures ſeruos, ac eos quidem ignauos & ſtolidos, domi alant. Huius autem temporibus Iulius Africanus fuit inter ſcriptores nobilis, conſtituta etiam (vt Euſebius ait) Cæſareæ ſuo nomine inſigni bibliotheca. Hic ſub M. Aurelio Antonino legationem ſuſcepit pro inſtauratione Emmaus, quę poſteà Nicopolis appellata eſt, vt antè diximus. Scripſit item epiſtolam ad Origenem, qua oſtendit fabulam Suſannæ apud Hebræos non haberi, contra quem poſtea Origenes ob hanc rem grandem epiſtolam ſcripſit. Geminus quoque Antiochenæ eccleſię presbyter, & Heraclas Alexandrinæ eccleſiæ pontifex, tum quidem in precio ſunt habiti. Anterus verò vno tantummodo epiſcopo creato, martyrium ſubiens, in cœmeterio Caliſti via Appia ſepelitur, tertio Nonas Ianuarij. Sedit annis vndecim, menſe vno, diebus duodecim. Vacat tum ſedes dies tredecim.*

Geminus. Heraclas.

S. FABIANVS.

FABIANVS natione Romanus, ex patre Fabio, à Gordiano & Philippo vſque ad Decium imperatorem peruenit. *21. Pont.*

Gordianus enim imperium adeptus, cum Parthos iam erumpentes ingenti clade ſuperaſſet, ad triumphum rediens, à Philippis necatur. Cuius hæc fuit præcipua laus, quòd ad ſexaginta duo millia librorum in bibliotheca habuiſſe dicitur. Philippus autem anno ab vrbe condita noningenteſimo nonageſimo ſeptimo, reductis militum copijs è Syria in Italiam, vnà cum filio Philippo annos quinque imperat. Hunc autem primum imperatorem Chriſtiani habuêre: qui quidem myſteria adire nunquam eſt auſus, nil confeſſus. Poſt tertium verò imperij ſui annum, milleſimus ab vrbe condita annus impletus eſt: vnde & ſæculares ludi celebrati ſunt, qui centeſimo quoque anno repetebantur: inſtituti à Valerio Publicola poſt exactos reges à ſæculo nomen ducentes, quod eſt humanæ vitæ ſpacium. Hi tamen Decij fraude, licet diuerſis in locis, interfecti ſunt: nam Philippus pater Veronæ, ſed Romæ filius occiditur. *Gordianum imp.*

Fabianus autem Pontifex ſeptem diaconis regiones diuiſit, qui à notarijs martyrum res geſtas colligerent ad cæterorum exemplum, qui Chriſti fidem profitebantur. Idem quoque in cœmeterijs pro dignitate martyrium ædificauit. Statuit præterea, vt ſingulis quibuſque annis in cœna Domini Chriſma renouaretur, ac vetus in eccleſia combureretur. Huius tempore exorta eſt Nouatiana hæreſis. Nouatianus enim vrbis Romæ presbyter, ob cupiditatem epiſcopatus, omnia diuina atque humana miſcebat, *Nouatiana hæreſis.*

cebat, ne in manus Cornelij, qui Fabiano succeſsit, pontificatus deueniret. Ab eccleſia enim ſeparatus, ſemet ac ſuos καθαροὺς, id eſt, mundos appellabat. Negabat apoſtatas etiam pœnitentes, recipiendos eſſe. Hanc ob rem Romæ concilium ſexaginta epiſcoporum, totidem presbyterorum cum diaconis pluribus habitum eſt, quo Nouatiani opinio vt falſa improbatur, quòd Saluatoris exemplo nemini pœnitenti deneganda ſit venia. Eiſdem quoque temporibus Origenes hæreſim quorundam ſuſtulit, affirmantium animos hominum vnà cum corporibus interire, rurſumque in anaſtaſi (quam noſtri reſurrectionem vocant) vnà cum corporibus ſuſcitari. Suſtulit & hæreſim Helcheſaitarum, qui Paulum Apoſtolum omninò reſpuunt: quique aſſerunt negantem in tormentis Chriſtum, nihil criminis habiturum, modò integri & recti ſit cordis. Scripſit etiam idem auctor in Celſum epicureum Chriſtianos impugnantem. Litteras quoque de fide ad Philippum & Seueram eius vxorem dedit. Ad Fabianum poſtremò de ordine fidei multa conſcripſit. Alexander verò Cappadociæ epiſcopus, cùm deſiderio ſacrorum locorum Hieroſolymam perrexiſſet, cogitur à Narciſſo eiuſdem vrbis epiſcopo iam ſene, adminiſtrationem epiſcopatus ſecum ſuſcipere. Verùm ſub Decio ardente perſecutione, quo tempore Babylas Antiochiæ martyrium paſſus eſt; Cæſaream ductus, ob confeſsionem Chriſti necatur. At Fabianus Pontifex, cui dum Antero ſucceſſor quæreretur, columba, vt creditum eſt, ſupra caput aſtitit eiuſdem formæ qua illa viſa eſt, quæ ſpiritum ſanctum ſuprà caput Ieſu ad Iordanem detulit, martyrio coronatur, vbi ex quinque ordinationibus menſe Decembri habitis, presbyteros duos & viginti, diaconos ſeptem, epiſcopos vndecim creaſſet, ſepultus eſt autem in cœmeterio Caliſti via Appia xiiij. Kalendas Februarij. Sedit annos xiiij. menſes vndecim, dies vndecim. Vacat autem ſedes diebus ſex.

Concilium Romæ.

S. CORNELIVS.

CORNELIVS natione Romanus, patre Caſtino, Decij temporibus fuit. *Pont.*

Qui in Pannonia inferiore Budaliæ natus, interfectis Philippis, imperium ſumpſit, odio in Chriſtianos exardens, propter Philippos eiuſdem ſectæ imitatores. Verùm cùm poſtea biennium cum filio Cæſare imperaſſet, à barbaris opprimitur, adeò vt eius cadauer nuſquam repertum ſit. Digno certè damnatus iudicio, qui ſeptimam poſt Neronem perſecutionem in Chriſtianos mouens, multos ſanctiſsimos viros interemit. *Decius imp. mouet perſecutionē in Chriſtianos.*

At verò ſub Epiſcopatu Cornelij qui apoſtatas recipiendos cenſebat, pœnitentes præſertim, Nouatus Nouatianum extra eccleſiam ordinauit, & in Africa Nicoſtratum: quam ob rem confeſſores, qui à Cornelio receſſerant, cum Maximo presbytero ac Moyſe ſentientes, ad eccleſiam reuerſi, veri confeſſoris nomen adepti ſunt. Verùm poſtea inſtantibus hæreticis, Cornelius Centumcellas in exſilium mittitur, ad quem Cyprianus Carthaginenſis epiſcopus in carcerem coniectus litteras mittit, quibus intellexit & amici calamitatem, & exſilij ſui confirmationem. Exſtant & aliæ Cypriani ad Cornelium epiſtolæ plenæ religionis fidei, ſed illa poſtiſsimum elegans habetur, qua Nouatum diſcipulum quendam ſuum accuſat & damnat. De eadem quoque hæreſi & Dionyſius Alexandrinæ vrbis epiſcopus, Origenis olim auditor, ad Cornelium ſcripſit. Nouatianum præterea alia epiſtola reprehendit, quòd à communione Romanæ Eccleſiæ diſceſsiſſet, quodque etiam ſe inuitum

ad

ad pontificatum obeundum diceret esse deductum. Tum ille, si inuitus Nouatiane (vt dicis) designatus es, probabis, cum volens feceseris. Cornelius autem priusquam in exsilium mitteretur, instante Lucina matrona sanctissima corpora Petri & Pauli è catachumbis, vbi minus tuta esse videbantur, noctu leuauit. Paulum Lucina in prædio suo via Ostiensi collocat, eò loci vbi interfectus fuerat: Petrum verò Cornelius apud locum reponit, vbi crucis martyrium subierat, in templo Apollinis ad radices aurei montis tertio Kalendas Iulij. At verò Decius, vbi intellexit Cornelium litteras à Cypriano accepisse, eum à Centumcellis Romam perduci iubet, quem ita in Telluris templo, adstante vrbis præfecto, alloquitur: Sic (inquit) obstinate vitam ducere instituisti, vt neque Deos cures, neque præcepta vel minas principum timeas, & contra rempub. litteras arripias ac mittas? Huic Cornelius: De laudibus Christi, de ratione redimendorum animorum, non de imminutione imperij, litteras accepi & reddidi. Tum Decius iratus, sanctissimum virum plumbatis cædi, genus id flagelli est, atque deinceps ad templum Martis duci iubet, vt simulacrum eius adoraret: id si facere abnueret, pœna capitali afficeretur. At vir sanctus dum ad supplicium duceretur, omnia bona sua Stephano archidiacono commisit. Post hoc verò tertio Nonas Maij obtruncatur. Huius corpus beata Lucina vnà cum quibusdam clericis noctu sepeliuit in harenario prædij sui, via Appia non longè à cœmeterio Calisti. Sunt qui scribant, hunc pontificem sub Gallo & Volusiano passum. At ego multò magis Damaso credo, qui Decij iussu hoc factum affirmat. Cornelius autem mense Decembri sacrorum initiandorum potestatem bis fecit, vnde presbyteros quattuor, diaconos quattuor episcopos septem creauit. Sedit annis duobus, diebus tribus. Sedes autem diebus quinque & triginta tum vacat.

ANNOTAT.

Post S. Fabiani obitum, & Cornelij electionem, primum in Ecclesia Romana schisma fuisse constat. Nouatianus enim quidam presbyter S. R.E. ambitionis spiritu inflatus, Nouato presbytero Asio, magni nominis viro, & quibusdam confessoribus, eiusdem Nouati dolis, & fallacijs circumuentis auctoribus (hi duo pro Christi fide in vinculis fuerant) Pontificatum contra Cornelium, Romæ assumpsit, occasione accepta, quòd Cornelium Papam, & qui ei consensissent, in hæresim prolapsus esse diffamasset, cum præter ipsius & sociorum eius sententiam, eos, qui idolis sacrificauerant, pœnitentes in ecclesiæ communionem suscepissent. Nouati enim socij, lapsis, & immundis sacrificijs coinquinatis, quanquam eos dignè pœnituisset, spem omninò ecclesiasticæ reconciliationis denegabant, Deo eiusmodi causam remittentes, qui solus peccata dimittere posset. Diu autem in schismate contra Cornelium & eius successores Romæ episcopus fuit. A quo hæresis Nouatianorum manauit. Hæc Eusebius libris VI. & VII. historiæ ecclesiasticæ, & Damasus in vitis Fabiani & Cornelij pontificum. Huius Nouatiani in episcopatu successores Romæ vsque ad Cælestini Papæ pontificatum permanserunt, à quo deinceps publicè episcopum habere prohibiti sunt, vt auctor est Socrates libro VII. cap. XI. historiæ ecclesiasticæ. Huius schismatis & hæresis frequens mentio est in epistolis sancti Cypriani, qui hoc tempore vixit.

S. LVCIVS I.

LVCIVS natione Romanus, patre Porphyrio, imperante Gallo Hostiliano, Pontifex eligitur. 23 Pont.

Gallus enim cum Volusiano filio imperium obtinuit: quorum temporibus in vltionem Christiani nominis tanta pestis exorta est, vt paucæ domus, nedum ciuitates & prouinciæ exstiterint, quæ non tantamcalamitatem senserint. Verùm Gallus & Volusianus dum contra Aemelianum res nouas agitantem, bellum ciuile moliuntur, Interamne necantur, nondum completo imperij sui biennio. Aemilianus Gallus imper.

nus verò obscuro loco natus, tertio mense occupatæ tyrannidis opprimitur. Mox autem Valerianus in Rhetijs & Norico ab exercitu, Gallienus Romæ à senatu imperatores eliguntur. Quorum imperium pernicioſum Romano nomini fuit, principum ignauia, & in Christianos ſeuitia. Nam & Germani Rauennam vsque peruenêre, ferro ac flamma omnia vastantes, & Valerianus in Mesopotamia bellum gerens, à Parthis captus, in seruitute turpiter vixit. Eo enim vt scabello Sapores Persarum rex equum inscensurus vtebatur: ac meritò quidem, cùm statim vbi imperium arripuit, octauus à Nerone adigi tormentis Christianos, idola colere, abnegantesque interfici vbique iusserit. Territus autem tam claro Dei iudicio Gallienus pacem ecclesijs tribuit. Serò tamen: iam enim Dei voluntate barbari omnes in fines Romanos eruperant, & tyranni quidam pernicioſi exorti sunt, qui, quod domi relictum erat ab externo hoste, pessundarent. Gallienus verò cùm remp. deseruisset, ac Mediolani libidinibus operam daret, occiditur.

Valerianus & Gallienus imperat.

Lucius igitur mortuo Volusiano exsilij pœna liberatus, Romam veniens constituit, vt duo presbyteri, diaconi tres, vbique locorum episcopum comitarentur, eius vitæ & actionis testes. Huius autem temporibus martyrium passus est Cyprianus, qui primò rhetoricam docuit: deinde suadente presbytero Cæcilio, vt Hieronymus ait, à quo & cognomen sortitus est, ad Christianos transiens, omnes facultates suas pauperibus erogauit. Presbyter primò, deinde Carthaginensis episcopus creatus, sub Gallo & Volusiano martyrij pœna afficitur. Cuius vitam & martyrium Pontius eiusdem Cypriani presbyter & exsilij omnes, egregio volumine composuit. Ante verò quàm moreretur Cyprianus, venerat in sententiam ecclesiæ Romanæ, non esse rebaptizandos hæreticos, sed sola manus impositione in gratiam recipiendos. Hac enim de re inter Cyprianum & Cornelium magna fuerat olim contentio. Lucius verò antequàm ad martyrium iubente Valeriano duceretur, omnem potestatem ecclesiæ Stephano archidiacono suo permisit. Ter autem dandis ordinibus sacris vacauit Decembri mense, vnde presbyteros quattuor, diaconos quattuor, episcopos septem creauit. Sepultus est in cœmeterio Calisti via Appia octauo Kalendas Septembris. Sedit annis tribus, mensibus tribus, diebus tribus. Dies quinque & triginta sedes tum vacat.

Cyprianus.

S. STEPHANVS I.

STEPHANVS natione Romanus, patre Iulio, cùm iam de imperio Romano actum videretur, pontifex eligitur, eo potissimum tempore, quo Posthumus in Gallia tyrannidem occupat, cum maximo reip. emolumento. *24. Pont.*

Nam annis decem ingenti moderatione vsus, pulsis hostibus, prouinciam in pristinam formam redegit. Huic deinde militari tumultu apud Maguntiacum interfecto, Victorinus successit, vir quidem in re militari strenuus: sed dum nimiæ libidinis esset, & aliena matrimonia corrumperet, Agrippinæ occiditur.

Stephanus autem ad ordinandam ecclesiam conuersus, instituit, ne sacerdotes & leuitæ vestibus sacris alibi quàm in ecclesia, & peragendis sacris vterentur: ne, si secus facerent, pœnam Balthassar regis Babylonis subirent, qui vasa sacra prophanis manibus attigerat. De rebaptizandis autem his qui ad fidem redijssent, eadem sensit quæ Cornelius Pontifex: neque vllo modo his communicandum esse qui rebaptizarent. Vnde Dionysius, qui antea hac de re cum Carthaginensibus & orientalibus senserat, mutata sententia, ad Stephanum scribens, eum bono esse animo iubet, cum ecclesiæ tam Asianæ quàm Africanæ, mutata opinione, in sententiam Romanæ sedis iam veniissent. Iuuit & ecclesiam Dei illa tempestate Malchion eloquentissimus Antiochenæ ecclesiæ presbyter. Hic enim contra Paulum Samosatenum episcopum Antiochenum scripsit, quòd dogma Artemonis instaurare conaretur, affirmantis Christum communis naturæ hominem tantummodò

Malchion presbyter.

dò fuisse, sed à Maria sumpsisse principium. Quæ opinio postea in Antiocheno concilio omnium consensu improbata est. Hac autem dere idem Malchion grandem epistolam nomine Synhodi ad Christi fideles scripsit. Stephanus autem cùm opere & verbis multos gentiles ad fidem Christi conuertisset, conquisitus à Gallieno, vt quidam volunt, vel ab his qui ex Deciano edicto Christianos persequebantur, vnà cum plerisque suorum ad martyrium rapitur. Capite enim mulctatus, in Calisti cœmeterio via Appia sepelitur, quarto Nonas Augusti, cum iam ex ordinibus sacris bis mense Decembri propositis, presbyteros sex, diaconos quinque, episcopos tres creasset. Sedit annis septem, mensibus quinque, diebus duobus. Sedes autem ad dies duos & viginti tum vacat.

S. XYSTVS II.

25. Festi.

XYSTVS secundus, natione Græcus, patria Athenienſis, ex philoſopho Chriſti diſcipulus factus eſt, durante adhuc Deciana & Valeriana perſecutione.

Sed non erit à re noſtra alienum reliquos tyrannos, vt cœpimus, ſparſim ſcribere, quoad verum principem attigerimus. Nam Victorino in Gallia interempto, Tetricus ſenator, qui tum Aquitaniam gubernabat, abſens à militibus imperator creatur. At verò dum hæc in Gallia agerentur, per Odenatum Perſæ victi, defenſa Syria, Meſopotamia vſque ad Cteſiphontem recepta eſt.

Eaque tempeſtate exorta doctrina eſt apud Ptolemaidem, quæ olim Barce vocabatur, Pentapoleos ciuitatem, plena blaſphemijs in Deum patrem & in Chriſtum, quem ſummi Dei filium eſſe negabat, primogenitumque omnis creaturæ, ſimul etiam ſpiritus ſancti intellectum auferebant. Hi Sabelliani à Sabellio auctore, tam peruerſæ ſectæ inuentore, vocati ſunt. *Sabelliani.* Quid dicam de ſpurciſſimo Cherinti dogmate? Qui poſt mille annos futuram anaſtaſim, & regnum Chriſti in terris dicebat: vnde Chiliaſta à Græcis vocatus eſt. Is autem quia libidinum & cupiditatum impatiens erat voluptates ipſas in promiſſionibus futuri regni ſanctis proponebat, abundantiam ciborum, & mulierum copiam. Idem ſentiebat & Nepos in partibus Aegypti epiſcopus. In delitijs enim corporis & voluptatibus omnibus regnaturos in terra ſanctos cum Chriſto dicebat. Hinc Nepotiani, tam turpis ſectæ imitatores, vocati ſunt. *Nepotiani.* Confutare & exſtinguere has opiniones Xyſtus aliquando meditabatur, verùm accuſatus quòd Chriſti fidem contra imperatorum decreta prædicaret, captus ad Martis templum ducitur, vt aut Marti ſacrificet, aut ſi id facere noluerit, pœnam capitis ſubeat. Euntem ad ſupplicium Laurentius archidiaconus ita alloquitur: Quò (inquit) progrederis ſine filio pater? Quò, ſacerdos optime, ſine miniſterio properas? Cui Xyſtus: Ego te non deſero, fili; maiora tibi profide Chriſti ſuperſunt certamina; poſt triduum me ſequêris ſacerdotem leuita. Interim autem ſi quid in theſauris habes, id pauperibus diſtribue. Eodem verò die vnà cum Xyſto diaconi ſex interficiuntur: Feliciſſimus, Agapitus, Ianuarius, Magus, Innocentius, Stephanus, ſexto Idus Auguſti. Laurentius verò triduò pòſt vnà cum Claudio ſubdiacono, & Seuero presbytero, & Creſcentio lectore, & Romano oſtiario, varijs cruciatibus necatur quarto Idus Auguſti. Exuſtum igni Laurentium ferunt. Vincentius verò, quem Xyſti diſcipulum fuiſſe conſtat, in Hiſpaniam profectus, huic martyrio intereſſe non potuit. Xyſtus autem in pontificatu ſuo ſacrorum ordinum poteſtatem bis fecit menſe Decembri, vnde & presbyteros quattuor, diaconos ſeptem, epiſcopos duos creauit. Xyſti corpus in cœmeterio Caliſti via Appia ſepelitur. Reliqui verò martyres iacent in cœmeterio Prætextati in agro Veranio via Tiburtina. Sedit autem Xyſtus annos duos, menſes decem, dies tres & viginti. Vacat tum ſedes dies quinque & triginta. *Laurentius.*

ANNO-

ANNOTAT.

Ita certum & manifestum est, Xystum Papam II. & eius archidiaconum Laurentium cum plerisque alijs clericis, & laicis fidelibus Romanis, sub Valeriano, & Gallieno imperatoribus martyria consummasse, quàm ea, quæ auribus & experientia percipi consueuerunt: passim tamen eos sub Decio imperatore occisos fuisse legimus, historicorum quorundam procul dubio incuria, Decium cum Valeriano confundentium. Nam Fabianus quidem sub Decio: Cornelius sub Gallo, & Volusiano: Lucius, Stephanus, & Xystus II. sub Valeriano pro Christo capite pœnas dedisse, ex temporum ordine, atque ex aliquot epistolis D. Cypriani, Damasi, Eusebijq; libris VI. & VII. hist. ecclesiasticæ manifestè liquet.

Post Xysti II. mortem, ob persequutionis sæuitiam, Romanam sedem annum I. menses XI. & dies XV. pastore vacasse tradit Damasus, qui etiam presbyteros, vacante ecclesiæ præfuisse inter pontificatus tempora refert. Sed hoc instituto in fine operis ostendam.

S. DIONYSIVS.

26. Pont. DIONYSIVS, cuius originem Damasus inuenire potuisse negat, ex monacho Pontifex creatus, presbyteris ecclesias & cœmeteria in vrbe Roma statim diuisit. Parochias & diœceses foris distribuit, quò quisque finibus suis limitibusve contentus esset.

Claudius imper. Huius temporibus fuisse Claudium existimauerim: qui, vbi ex voluntate senatus imperium suscepit, Gothos annis iam quindecim, Illyricum Macedoniamque vastantes, bello adortus, incredibili clade superauit. Hanc ob rem in curia aureus clypeus, in Capitolio aurea statua eidem à senatu decreta est. Morbo autem correptus apud Syrmium moritur, nondum expleto biennio in imperio. Quo mortuo statim Quintillus frater ab exercitu imperator eligitur, vir quidem vnicæ moderationis, & qui solus fratri præferri posset. Is quoque decimo-septimo imperij die interficitur.

Dionysij verò temporibus, Paulus Samosatenus ab orthodoxa fide desciscens, Artemonis hæresim suscitauit. Nam in Demetriani locum Antiochenus episcopus creatus, superbè nimium sese habebat. Inter eundum enim præ superbia & litteras relegebat, & dictabat epistolas, multis constipato agmine præcedentibus ac subsequentibus, vnde propter hominis arrogantiam, Christianam religionem plerique detestabantur. Sed quid facerent nostra tempestate, qua nil vel superbiæ, vel pompæ, nolo dicere luxuriæ, addi potest, si tot adolescentes ante ambulones sericatos & coccinatos in equis præferocibus, ac phaleratis viderent? Siquè subsequentium presbyterorum turbam cernerent, chlamydibus optimi cuiusque coloris hinc inde ab equis deauratis pendentibus? Exsecrarentur eos sat scio: dicerent nil eis cum Christo præter similitudinem quandam religionis commune esse. Ad Paulum redeo, quem tutius reprehendere licet. Is enim inflatus opinione sui ipsius, ac tribunal altius quærens, negabat Dei filium è cælo descendisse, sed à Maria cœpisse originem, & initium è terra habuisse. Hanc ob rem in concilio Antiocheno omnium episcoporum, qui aderant, consensu, publicè damnatus est: maximè verò Gregorij Cæsarienſis episcopi, viri sanctissimi sententia, qui tanto concilio interfuit: & postea pro fide Christi martyrij pœnam subijt. In Paulum verò Malchio Antiochenus presbyter multa disseruit & scripsit, quia Artemonis hæresim (vt dixi) instaurare conabatur. Huic autem concilio propter senium interesse Dionysius non potuit. Ea tamen de re ad eum per Maximum Alexandrinum episcopum latè perscriptum est. Mortuus autem Dionysius, sepelitur in cœmeterio Calisti, vbi ex institutionibus duabus, mense Decembri habitis, presbyteros duodecim, diaconos sex, episcopos septem creasset. Sedit annis sex, mensibus duobus, diebus quattuor. Vacat tum sedes dies sex.

Paulus Samosatenus apostata.

Gregorius Cæsariensis episcopus.

ANNOTAT.

Huius Dionysii ecclesia, quod sciam, Salomonem memoriam non colit. Quem naturali morte decessisse ex eo opinor, quòd diu vixit: & nemo eius martyrium commemorat, atque in tranquilla ecclesiæ tempora, pace à Gallieno edictis publicis, Christianis data, mors eius incidit. Liber quoque bibliothecæ Vaticanæ, quem suprà citaui, eum confessorem apertè nominat. Damasus Felicem, & qui huic successit Eutychianum, item Caium, Marcellinum, & Marcellum martyres prodit: ita etiam eos ecclesia celebrat.

S. FELIX I.

27. Pont. Aurelianus imp.

FELIX natione Romanus, patre Constantino, Aureliani tempore fuit.

Qui anno ab vrbe condita milleſimo ac vigeſimo ſeptimo imperium adeptus, vir militari diſciplina clarus, Gotthos apud Danubium graui prælio ſuperat. In Aſiam deinde traijciens, Zenobiam, quæ occiſo Odenato marito orientis tenebat imperium, apud Thymas haud longè ab Antiochia terrore magis quàm prælio vincit, eamque in triumphum vnà cum Tetrico ducit, quo apud Catalaunos ſuperato, Gallias receperat. Aureliani tamen clementia & humanitate Zenobia honorificè in vrbe conſenuit: vnde Zenobia familia Romana originem habuit: & Tetricus conſeruatus, Lucanis deinde præfuit. Ad pacis verò opera conuerſus imperator & templum Apollinis & muros vrbis magnificentiſsimis operibus exſtruxit. Hic autem poſtea mota in Chriſtianos perſecutione, nonus à Nerone, de cælo tactus inter Conſtantinopolim & Heracleam in Zenophruria occiditur.

Felix autem martyrum gloriæ conſulens, ſtatuit, vt quotannis ſacrificia eorum nomine celebrarentur, vtque nullibi, quàm in ſacro loco, & à viris ſacris initiatis ſacrificium, quod Miſſam appellant, celebraretur, neceſsitatem ſemper excipiens. Quòd ſi de conſecratione templi ignoratum fuerit, vtpote vetuſtate & abolitione monumentorum, conſecrari denuò mandat. Neque enim (vt ipſe aiebat) iteratum dicitur, quod factum eſſe neſcitur. Huius tempore Manes quidam gente Perſa, vita & moribus barbarus, profiteri ſe Chriſtum auſus eſt, adſcitis in ſocietatem duodecim diſcipulis, quò fidem rebus in omnibus faceret. Vt autem tum impugnatur Manes ob impietatem & ſuperbiam, ita maximè laudatur Anatolius Laodicenus epiſcopus propter religionem & doctrinam. Auſus etiam eodem tempore Saturninus eſt nouam Antiochiam condere, exercitus opera fretus. Verùm dum audacter nimium imperium quoque molitur inuadere, Apameæ tandem occiditur. Felix autem vbi repetitis ſacris ordinibus menſe Decembri, presbyteros nouem, diaconos quinque, epiſcopos quinque creaſſet, martyr via Aurelia ſepelitur, tertio Kalendas Iunij in baſilica, quam antea in honorem Dei condiderat, ſecundo ab vrbe milliario. Sedit autem annis quattuor, menſibus tribus, diebus quindecim. Vacat tum ſedes dies quinque.

Manes Perſa.

S. EVTYCHIANVS.

28. Pont.

EVTYCHIANVS natione Tuſcus, patre Maximo temporibus Aureliani fuit.

Cui quidem interempto Tacitus ſuccedit,

Tacitus imper.

cedit, vir certè idoneus reipub. gubernandæ ob eius virtutem & integritatem. Verùm in Ponto sexto mense post adeptum imperium occisus

Florianus successit Tacito.

est. Florianus quoque, qui Tacito successit, tertio demum imperij sui mense, apud Tarsum occiditur.

Eutychianus autem instituit, vt in altari fruges benedicerentur, maximè verò fabæ & vuæ. Constituit item, ne, qui martyres sepelire vellent, sine Dalmatica, colobioue purpureo id facere auderent, se nesciente præsertim. Sunt qui

Dorotheus.

scribant huius temporibus Dorotheum eunuchum fuisse, virum certè Græca & Hebraica lingua doctissimum, cuius doctrina mirificè delectatum Aurelianum ferunt. Nam ita primis imperij sui annis Christianis fauit, vt Pauij Samosateni sectam ab ecclesia separauerit. Verùm postea malis consilijs subornatus, in Christianos (vt dixi) persecutionem mouens, scriptis iam ea de re ad Præsides prouinciarum litteris, diuino iudicio interimitur. Ipsius autem Dorothei scripturas sacras exponentis, auditor

Anatolius Alexandrinus. Episcopis Laodiceæ.

Eusebius etiam adolescens fuit. Anatolius quoque Alexandrinus Laodiceæ Syriæ episcopus, multæ doctrinæ vir, præclara quædam in mathematicis & scriptura sacra tum composuit. Inuectus est & in Manichæorum hæresim, quæ tum maximè inualuerat. Hi ad reliquos errores & duas substantias introduxerunt, bonam & malam, dixèreque animas ex Deo quasi ex aliquo fonte manare. Testamentum vetus omninò respuebant: nouum verò aliqua ex parte recipiebant. At Eutychianus vbi ex sacris ordinibus mense Decembri habitis, presbyteros quattuordecim, diaconos quinque, episcopos nouem creasset, martyrio coronatur, & in cœmeterio Calisti via Appia sepelitur, octauo Kalendas Augusti. Sedit annum vnum, mensem vnum, diem vnum. Vacat tum sedes dies octo. Sunt tamen qui scribant eum annis octo, mensibus decem in pontificatu vixisse: sed ego multò magis Damaso credo, qui primæ sententiæ auctor est.

S. CAIVS.

CAIVS natione Dalmata, patre Caio ex genere Diocletiani imperatoris, primum Probi tempore fuit, deinde Caio & Carino imperantibus. 29. Pont.

Probus imper.

Probus autem rei militaris gloria insignis, suscepta reipublicæ administratione, Gallias à barbaris occupatas ingenti felicitate restituit. Saturninum imperium vsurpare conantem in oriente, Proculum & Bonosum Agrippinæ magna celeritate oppressit. Apud Syrmium tamen vir acer & iustus tumultu militari & licentia occiditur, anno imperij eius sexto, post quem Carus Narbonensis imperium suscepit ac bien nio tenuit. Hic cum filios duos, Carinum & Numerianum ad gubernacula imperij traduxisset, bello Parthico captis etiam Charris & Ctesiphonte nobilissimis vrbibus, in castris fulmine ictus concidit. Numerianus verò, qui tum cum patre erat rediens, Apri soceri sui fraude necatur. Carinus autem probris omnibus contaminatus, à Diocletiano, difficili tamen bello in Dalmatia victus, scelerum suorum pœnas tandem luit.

Carus Narbonensis.

Caius verò ordines in ecclesia distinxit, quibus tanquam gradibus quibusdam ad episcopatum ascenderetur. Hic erant ostiarius, lector, exorcista, acolytus, subdiaconus, diaconus, presbyter, episcopus. Idem quoque (vt quondam Fabianus) regiones diaconis diuisit, qui res gestas martyrum conscriberent. Constituit etiam ne prophanus quispiam sacris initiatum in iudicium vocaret, neve paganus, aut hæreticus accusandi Christianum hominem potestatem haberet. Huius tempore fuisse Victo-

Victorinus Pitabionensis episcopus Pamphilus Eusebij necessarius.

rinum Pitabionensem episcopum constat qui multa commentaria in sacros codices scripsit. Inuectus est etiam hæreses omnes, licet non æquè Græcam linguam ac Latinam nouerit, vt Hieronymo placet, qui affirmat eius scripta grandia sensu, compositione vilissima apparuisse. Pamphilus verò presbyter Eusebij Cæsarienſis episcopi necessarius, adeò diuinorum voluminum cupidus fuit, vt magnam partem librorum Origenis sua manu descripserit: quos quidem libros Hieronymus affirmat se vidisse in bibliotheca Cæsarienſi tanta auiditate, vt Crœsi diuitias consecutum se arbitraretur. Scripsit idem Pamphilus Apologeticum pro Origene, quod etiam Eusebius non multò pòst fecit. At verò Caius orta in Christianos tempore Diocletiani tanta persecutione, quanta nunquam antea, in subterraneis locis, quas cryptas vocant, diu latuit. Captus deinde à persecutoribus vnà cum Gabinio fratre, eiusque filia Susanna martyrio coronatur, & via Appia in cœmeterio Calisti sepelitur, decimo Kalendas Maij. Sunt etiam qui scribant, Luciam, Agatham, Hagnetem non multò pòst martyrium passas fuisse. Sedit autem Caius annis vndecim, mensibus quattuor, diebus duodecim. Quo quidem tempore presbyteros quinque & viginti, diaconos octo, episcopos quinque creauit, quatter ordinibus sacris mense Decembri habitis. Vacat tum sedes dies vndecim.

S. MARCELLINVS.

16 Pont. MARCELLINVS natione Romanus, patre Proiecto, Diocletiani Dalmatæ obscuro loco nati, & Maximiani temporibus fuit.

Diocletianus enim anno ab vrbe condita M. XLI. ab exercitu imperator electus, Aprum qui Numerianum interfecerat, ipsemet occidit. Verùm moto in Gallia tumultu potius quàm bello, eò cum exercitu Maximianum cognomento Herculeum misit, qui agrestes facilè compescuit. At verò circunstrepentibus vndique bellis, cum solus Diocletianus resistere tot periculis non posset, Maximianum Augustum; Constantium verò & Maximianum Galerium, Cæsares creat. Maximianus autem Herculeus Carausio fraude Alecti interempto, Britanniam post annos decem recipit. At Constantius, cùm primò in Gallia malè pugnasset, renouata secundò pugna, multa millia Alemanorum occidit, qui eò venerant mercede conducti, ac Gallias pacatas reddidit. Diocletianus interim captam Alexandriam, quàm Achilleo resistente mensibus octo obsederat, diripiendam militibus dedit. Prætereà verò Maximianus Galerius cùm duobus prælijs contra Narseum benè pugnasset, postremò inter Galletium & Charras superatur. Atque tam sinistra pugna amissis copijs ad Diocletianum confugit: à quo ita arroganter acceptus est, vt per aliquot millia passuum purpuratus ante currum eius cucurrisse dicatur. Is autem hac contumelia motus, repetito bello hostes superat ac domat.

Diocletianum imperat.

Pacatis hoc modo vndique rebus Diocletianus in oriente, Maximianus verò Herculeus in occidente vastari ecclesias, Christianos affligi, interficique mandant, decima post Neronem persecutione; quæ certè omnibus diuturnior & immanior est habita. Nam & scripturæ sacræ igni exustæ sunt, & si quis Christianus in magistratu fuisset, eo sublato remanebat infamis. Prætereà verò serui, qui in Christianismo perdurabant, libertatem consequi non poterant, milites item Christiani cogebantur aut immolare idolis, aut militiam pariter vitamque deponere, edicto principis in foro posito. Hoc verò quidam lacerare ausus, pelle nudatus, superfuso aceto & sale tam diu cruciatur, quoad vita superfuit. Hunc in fide confirmârunt Dorotheus, & Gorgonius viri clarissimi. Iisdem diebus fortè fortuna in vrbe Nicomediæ regia domus incendio conflagrare cœpit, vnde imperator à Christianis

Decima Christianorũ persecutio.

nis id factum falsa suspicione existimans, multos interfici, plerosque viuos in ignem conijci iubet. Eadem quoque sæuitia vsi sunt qui in Melitene prouincia, in Syria, in Africa, in Thebaide, in Aegypto cum imperio erant. In planitie verò Palæstinæ & Tyri multi sæuissimis bestijs expositi sunt. Nullum autem genus tormenti Christianis tum non adhibitum est. Pro vnguli enim testas fictilium vasculorum adhibeant: quibusdam verò arundines acutæ sub vnguibus figebantur. Hoc etiam tormento vexatæ mulieres sunt, arundinibus ipsis per pudenda corporum adactis. Vrbs quædam in Phrygia tota combusta est, quia ciues idolis sacrificia exhibere recusarunt, Adducto Romano viro sanctissimo eos in fide retinente: ad hæc postremo venêre sæuissimi tortores, vt oculis effossis, ac cauterio adustis sæuirent.

Anthimus episcop. Lucianus presbyt. Phileas Aegyptius.

Passi etiam martyrium sunt Anthimus Nicomediæ episcopus: Lucianus presbyter Antiochenus vir doctissimus, Pamphilius Cæsariensis, Phileas Aegyptius, qui & Thmuenus episcopus vocabatur. Is enim capitali pœna afficitur, quòd & librum de laudibus martyrum composuit, & impugnare iudices malè iudicantes ausus est. Quid plura? cùm Damasus referat xvij. millia hominum vtriusque sexus diebus xxx. per diuersas prouincias martyrio coronata fuisse. Omitto eos, qui in insulas relegati sunt, vel ad metallum, vel ad opus metalli, vel ad fodiendas arenas, excidendosque lapides damnati, quæ multitudo propè infinita est habita. At Marcellinus Pontifex ad sacrificia gentium ductus, cum minis instarent carnifices, vt thura dijs exhiberet, metu perterritus, Deos alienos adorauit. Habito deinde non ita multò pòst concilio C. & LXXX. episcoporum in Sinuessa vrbe Campaniæ, eò & Marcellinus squalidus & puluerulentus ac cilicio indutus proficiscitur, petitque vt sibi pro inconstantia, debita pœna tribuatur. Qui eum damnaret, in tanto concilio nemo vnus inuentus est, cùm dicerent omnes ea fermè ratione Petrum peccasse, ac flendo peccati pœnam luisse. Redijt Romam Marcellinus iratus, Diocletianum adijt, hominemque increpat, qui se impulerit dijs gentium immolare. Ducitur ad martyrium Diocletiani iussu Marcellinus cum Claudio, Cyrino, Antonino Christi fidelibus. Inter eundum verò Marcellum presbyterum admonet, ne Diocletiani præcepti obtemperet in rebus maximè ad fidem pertinentibus: neve corpus suum sepulturæ traderet, quòd diceret ob negatum Saluatorem se id nequaquam mereri. Horum autem simul interemptorum corpora, Diocletiani iussu ad dies sex & triginta insepulta iacuerunt via publica. Vnde Petri Apostoli iussu, qui Marcello in somnis apparuit, via Salaria in cœmeterio, quod Priscillæ deinceps nomen habuit, sepeliuntur, sexto Kalendas Maias apud beati Crescentionis corpus. Tandem verò aperuit oculos Deus (vt Eusebius ait) & eò Diocletianum compulit, vt deposito imperio priuatus viueret. Idem fecit & Maximianus eius collega, acerrimus persecutionis Christianæ auctor, qui post aliquot annos multis, varijsque morbis vexatus, ac post longos cruciatus, insania mentis percitus, furijsque scelerum agitatus, seipsum tandem peremit. Hanc autem calamitatem, quam nostri passi sunt, à Deo permissam refert Eusebius, propter corruptos nimia libertate & indulgentia Christianorum mores, maximè verò ecclesiasticorum, quorum peruersitatem diuina iustitia frenare hac persecutione instituit, dum simulationem in vultu, dolum in corde, fallaciam in eorum verbis cerneret. Hi enim liuore, superbia, inimicitijs, odijs inter se certantes, tyrannidem potius quàm sacerdotium sapere videbantur, Christianæ pietatis omninò obliti, ac diuina mysteria profanantes potius, quàm celebrantes. Sed qui futurum nostra ætate arbitramur? qua vitia nostra eò creuêre, vt vix apud Deum misericordiæ locum nobis reliquerint. Quanta sit auaritia sacerdotum, & eorum maximè qui rerum potiuntur, quanta libido vndique conquisita, quanta ambitio & pompa, quanta superbia & desidia, quanta ignoratio tum sui ipsius, tum doctrinæ Christianæ quàm parua religio, & simulata potius quàm vera, quàm corrupti mores, vel in profanis etiam hominibus (quos sæculares vocant) detestandi, non attinet dicere, cùm ipsi ita apertè & palàm peccent, ac si inde laudem quærerent. Venient (mihi credite, vtinam falsus sim, vates) veniet Turcus hostis Christiani nominis, Diocletiano & Maximiano violentior. Italiæ claustra iam pulsat. Nos desides & somniculosi interitum communem exspectamus, voluptati priuatæ potiùs, quàm communi vtilitati consulentes. Ad Marcellinum venio, quem vtinam aliquando imitati ad sanitatem redeamus. Hic enim (vt dixi) cognito errore suo, quo à fide defecerat, ad se rediens, martyrium pro fide Christi constanti animo

passus est, vbi ex sacris ordinibus bis mense Decembri habitis, presbyteros quattuor, diaconos duos, episcopus quinque creasset. Sedit autem annis nouem, mensibus duobus, diebus sedecim. Vacat tum sedes dies quinque & viginti.

S. MARCELLVS I.

31. Pont.

MARCELLVS natione Romanus, patre Benedicto, ex regione viæ latæ à Constantio & Galerio vsque ad Maxentium peruenit.

Constantius & Galerius imper.

Constantinus enim & Galerius, abdicantibus se ab imperio Diocletiano & Maximiano, imperij gubernacula suscipientes, prouincias inter se partiti sunt. Nam Galerius Illyricum, Asiam & orientem sortitus est: Constantius verò singulari moderatione vsus, Gallia tantùm & Hispania contentus fuit, licet ei & Italia sorte obtigerit. Vnde Galerius duos Cæsares legit, Maximianum quem orienti præfecit, & Seuerum, cui Italiam commendauit. Illyricum ipse retinuit, quòd ea barbaros hostes populi Rom. iter facturos sentiebat. At Constantius vir singularis mansuetudinis & clementiæ, Gallis omnibus charissimus fuit, præcipuè verò quòd & Diocletiani vafrum ingenium, & Maximiani crudelitatem non sine magno discrimine euaserant. Moritur autem Constantius Eboraci in Britannia, principatus sui anno decimotertio, atque in diuos summo omnium consensu refertur.

Ad Marcellus diuino cultui intentus, vbi Priscillam matronam Romanam impulisset cœmeterium suis sumptibus via Salaria construere, titulos quinque & viginti in vrbe Roma constituit, quasi diœceses ad commoditatem baptismi & oportunitatem eorum, qui ad fidem ex gentibus quotidiè veniebant, consultum iri & eo modo sepulturis martyrum videbat. Maxentius verò vbi Lucinam matronam Romanam instituisse Ecclesiam Dei rerum suarum hæredem intellexisset, iratus & mulierem ipsam relegauit ad tempus, & Marcellum captum impellere minis conatus est, vt & episcopatu se abdicaret, & Christianum nomen deponeret quem vbi contemnere & deridere sua præcepta vidit, in cacabulum ad custodienda animalia publica (vt quidam volunt) statim inclusit: quo in loco nec orationes vnquam, nec ieiunia prætermisit. Parochias item non secus ac si liber esset, epistolis gubernabat. Mense autem nono captiuitatis suæ à clericis nocte à cacabulo liberatus est, qua exire maiore percitus ira Maxentius, sanctissimum virum in cacabulum redegit: vbi cum fœdè, & incommodè habitaret, pedore & situ mortuus est. At verò Lucina sanctissimi viri corpus via Salaria in cœmeterio Priscillæ condidit decimoseptimo Kalendas Februarij. Postea autem re Christiana crescente, cacabuli domus in Ecclesiam erigitur beati Marcelli nomine, quæ etiam ætate nostra inuisitur. Sunt autem qui scribant, Mauritium cum vna Christianorum legione apud Rhodanum flumen à persecutoribus cæsum. His additur Marcus, Sergius, Cosmas, Damianus, alijque complures, qui vbique terrarum cædebantur. Marcellus autem annis quinque sedens, mensibus sex, diebus vno & viginti, ex sacris ordinibus mense Decembri habitis, presbyteros sex & viginti, diaconos duos, episcopos vnum & viginti creauit. Vacat tum eius morte Romana sedes dies viginti.

Maxentius imp.

Marcus, Sergius, Cosmas, Damianus mart.

S. EVSEBIVS.

Ex Pont.

EVSEBIVS natione Græcus, patre medico, pontificatum adijt Constantino & Maxentio imperantibus.

Constantinus imp.

Nam mortuo Constantio (sicut dixi) Claudij ex filia nepote, Constantinus eius & Helenæ in gratiam Herculei repudiatæ filius, occidentis imperium maximo omnium consensu adeptus est. Romæ interea prætoriani excitato tumultu, Maxentium Maximiniani Herculei filium, Augustum nuncupant. Vnde Maximianus spe recuperandi imperij ex solitudine Lucaniæ Romam venit, litteris Diocletianũ adhortatus, vt idem ipse faceret. Contra hos motus missus à Galerio Seuerus cum exercitu, dum vrbem Romam obsidet, fraude militum, qui cum Maxentio sentiebant, circunuentus, fugiens demum Rauennę occiditur. Paululum etiam abfuit, quin Maximianus pater, militum beneuolentiam pollicitationibus & largitione quærens, à filio Maxentio occideretur. Is autem in Gallias ad Constantium generum profectus, dum circumuenire hominem studet, detecto per Faustam eius filiã dolo, quæ rem omnem marito apperuit, fugiẽs, ac Massiliæ oppressus, suorum scelerum pœnas tandem luit: vel seipsum (vt quidam volunt) desperatis rebus interfecit.

Inuentio S. Crucis.

Dum autem Eusebius in pontificatu viueret, crux Domini inuenta est quinto Nonas Maij, & ab Helena Constantini matre exornata, ac in magna veneratione habita. Baptizatur & Iudas crucis inuentor, quem postea mutato nomine Cyriacum vocarunt. Hæreticos quoque idem pontifex reconciliauit, impositâ tantummodò manu. Instituit præterea, ne prophani quos laicos vocant, episcopum in iudicium vocarent. Huius verò temporibus fuisse Lactantium Firmianum constat Arnobij discipulum. Hic cum Rhetoricam Nicomediæ doceret, infrequentia discipulorum motus, quod in Græca ciuitate ageret, ad scribendum se contulit, qua in re tantùm valuit, vt post tempora Ciceronis ab eo secundus habeatur. Multa scripsit, sed illa potissimum exstant, quæ contra Gentiles, de opificio hominis, de ira Dei conscripsit. In extrema senectute cõstitutus, Cęsaris Crispi, filij Constantini præceptor fuit in Gallia. Eusebius quoque Cæsareæ Palestinæ episcopus, ac bibliothecæ diuinæ cum Pamphilo martyre diligentissimus inuestigator, multa eiusdem temporibus scripsit, maximè verò libros euangelicæ historiæ, in Porphyrium Christianorum hostem acerrimum. Apologias item sex pro Origine composuit: de vita Pamphili martyris, à quo ob amicitiam cognomentum accepit, libros tres. Eusebius autem Pontifex, habita semel ratione sacrorum ordinum, mense Decembri, cum presbyteros tredecim, diaconos tres, episcopos quatuordecim creasset, Romæ moritur, ac in cœmeterio Calisti via Appia sepelitur sexto Nonas Octobris. Sedit autem annis sex, mense vno, diebus tribus. Vacat tum sedes diem vnum.

Lactant. Firmian.

Eusebius Cæsarea.

Iudas crucis inuentor.

ANNOTAT.

Quod ex Damaſi (vt videtur libro) Platina tradit, crucem Chriſti ab Helena imperatoris Conſtantini matre ſub Euſebio inuentam fuiſſe, quæ nam ratione fieri potuerit, non inuenio: cùm nihil tum Conſtantinus in Syria iuris haberet, quæ incredibili Maximini tyrannide premebatur, neque adhuc ipſe plenè in Chriſtum credebat, quod poſt crucis in cælo viſionem ardentiſsimè fecit. Inſuper Rufinus libro primo, cap. ſeptimo, & viij. Theodoretus libro primo, cap. xviij. Sozomenus libro ij. cap. primo, & ſecundo, & Socrates libro primo, cap. xvij. hiſtoriæ eccleſiaſticæ, id xxv. ferè anno poſt, Nicæno iam Concilio celebrato, quod magis quadrat, factum fuiſſe referunt.

(·.·)

S. MILTIADES.

MILTIADES natione Afer, Maxentij, 33 Pont.
Licinij & Maximini temporibus fuit.
Licinius enim ex Dacia oriundus, à Galerio in partem imperij recipitur propter eius in re militari præstantiam. Hi, quòd Constantinum videbant apud omnes magno esse in pretio, Christianis parcebant. Maxentius tamẽ milites clãculum mittebat, qui obuium quemque cæderent. Arte quoque magica delectatus, grauidas, maximè verò Christianas, funestis sacris adhibitis scindebat infantum caussa, quorũ cineribus in magia vtebatur, vt ostenderet tyrannidem seruari etiam per nefas posse. Simili uesania & crudelitate Maximinus quoque in oriente vtebatur, qui magorum magistris & malarum artium doctoribus præmia etiam decernebat, augurijs ac diuinationibus fidem præstãs. Sæuior cæteris in Christianos hæc omnia contemnentes est habitus. Vetera autem delubra renouari, ac more veterum sacra dijs exhiberi iubet. In hos verò Constantinus mouens, & Maxentium graui prælio victum apud pontem Miluium ita superat, vt dum præ dolore suarum fraudum oblitus, pontem ad decipiendum hostem structum decipulis transit, cum magna parte suorum satellitum submergatur. Et Licinium fororium nauali ac terrestri prælio victum, apud Nicomediam dedere seipsum coëgit, vitamque Thessalonicæ priuatam ducere, ac meritò quidem, cum à fide ob inuidiam deficiens, Christianos Constantino fauentes grauibus supplicijs persequeretur. Maximinus verò diuina vltione inflatis subitò visceribus, suppurataque intestinis ita distenditur, vt inter se & putridum cadauer nil interesset, scatentibus vndique vermibus, & tabo serpente, tanto pedore, vt sustineri fœtor non posset. Hoc volebant ius merito, qui & nostros ad cœmeteria conuenire vetabat, & simulacrum Antiochiæ consecratum, subornatis sacerdotibus, qui ex adytis id enunciarent, clamasse dicebat, pellendos ab vrbibus Christianos, & præmia in prouincijs distribuit sacerdotibus simulacrorum, qui contra Christianos agerent. Tandem verò tyrannus pœnitentia ductus, medico verum dicente, decreto publico vetuit Christianos lædi, eosque suis legibus vti sinit: sed hoc nihil ei profuit, cum vi fierent omnia. Nam grauissimis morbis diutius cruciatus, viuendi finem tandem fecit, homo sæuus & varius: nunc enim in Christianos nunc pro Christianis agebat.

His autem cladibus multi Christiani interfecti sunt, maximè verò Dorothea virgo sanctissima & pulcherrima, quæ mortem potius quàm stuprum tyranni pati voluit. Sophronia quoque à Maxentio sæpius de stupro appellata, cùm diutius vitare periculum non posset, seipsam interfecit, Lucretiam imitata. Miltiadis autem institutum fuit, ne dominico, neve quinta feria ieiunaretur, quia hos dies pagani quasi sacros celebrant. Multa quoque in oblationibus faciendis cõstituit, quòd Manichæorum hæresis in vrbe Roma tum maximè inualescebat. His autem peractis, Maximini iussu martyrio coronatur. Idem fatum subiêre & Petrus Alexandrinus episcopus, & Lucianus Antiochenus presbyter, vir moribus & doctrina insignis, & Timotheus presbyter Romanus, alijque complures episcopi & sacerdotes. Sepultus est autem Miltiades via Appia in Callisti crypta quarto Idus Decembris. Viuens adhuc ex ordinibus sacris semel habitis, presbyteros septem, diaconos sex, episcopos duodecim creauit. Sedit annis quatuor, mensibus septem, diebus nouem. Vacat tum sedes dies septendecim.

Dorothea.

ANNOTAT.

Maxentium, qui Romæ Marcelli, Eusebij, & Miltiadis temporibus tyrannidem gessit, hostili aliquando in nos animo fuisse, Marcelli Papæ acerbæ mortis, quam ipsi tyrannus intulit, testimonio esse potest. Motum deinde in Christianos factum persecutionem; prohibuisse refert libro primo contra Donatistas, Optatus, Afer, episcopus Meleuitanus.

Sub

Sub quo Eusebium etiam morte naturali consumptum esse existimo, tum propter eam, quam dixi, rationē, tum etiam, quod eius martyrium nec Damasus, nec ecclesia profitetur.

De Miltiade (non vt vulgò legitur Melchiade) dubium esse non debet. Nam eū Romæ viuum post Maxentij necem, sub Pij Constantini imperio, & ab ipso imperatore iudicem datum cum quibusdam alijs episcopis in caussa Ceciliani episcopi Carthaginensis, libro primo refert Optatus Mileuitanus, & Eusebius historiæ ecclesiasticæ libr. 10. cap. 5. idem propemodum tradit. Sed nec Damasus vllam eius martyrij mentionem facit, vir in his enumerandis alioqui diligens. Liber quoque vetustissimus bibliothecæ Vaticanæ eum confessorem vocat. Nam quòd Platina scribit eum Maximini iussu cæsum fuisse, fieri omninò non potuit, cùm nullum Maximini Romæ, vel in occidente imperium fuerit, Eusebius, & Optatus sub Constantini principatu, post Maxentij, & Maximini ipsius obitum Romæ vixisse tradant, Constantino III. & Licinio III. Augustis consulibus. Quo etiam anno IV. Idus Decembris mortuum est, Sueestro successore relicto, auctor Damasus.

S. SILVESTER I.

14 Pont.

SILVESTER natione Romanus, patre Rufino, Constantini temporibus fuit anno ab vrbe condita milleſimo, nonageſimo primo Domini verò anno CCCXVI.

Sub hoc tandem principe Christiani à tyrannis antea oppressi, non nihil respirare incipiūt. Nam corporis ac animi dotibus cum optimo quoque principe comparari Constantinus potuit, militaris enim gloriæ appetētissimus fuit, in bello fortunatus. Pacem petentibus libenter dedit. liberalibus studijs vbi per ocium licebat, delectabatur. liberalitate & gratia omniū beneuolentiam sibi comparabat. multas leges rogauit ex æquo & bono, superfluas abscidit, seueras nimium emendauit, vrbem in Bizantij ruinis de nomine suo condens, eam Romæ magnitudine ædificiorum parem facere conatus, secundam Romam vocauit: vt literæ sub æquestri eius statua indicabant.

Constant. imperat.

Is igitur tantus princeps omnia circunspiciens, omnia cōsiderans, vbi honestatem Christianæ religionis intellexit, qua seruare parsimoniam paupertate gaudere, mansuetudinem colere, paci studere, simplicitate & constantia vti iubemur, eam ita complexus est, vt iturus ad bellum, non alio quàm crucis signo veteretur. Quod sereno cælo dum in Maxentium tyrannū copias mouet, & viderat & adorauerat, adstantesque Angelos audierat dicentes: Constantine, ἐν τούτῳ νίκα, quod etiam fecit, actyrannos omnes à ceruicibus populi Romani Christianorumque omnium depulit, maximè verò Licinium, qui Christianos & domo & militia pulsos, aut relegatione, aut carcere (vt dixi) ad mortem vsque macerabat: aut leonibus obijciebat, aut suspensos tanquam porcos, membratim lacerans dissipabat. Tantum itaque principem ac tam humanum Siluester nactus, relicto Soracte monte, quò à tyrannis sæuientibus relegatus fuerat (vel vt quidam volunt) secesserat, Romā veniens, Constantinum erga Christianos benè animatum, promptiorem ad optimè de ecclesia Dei promerendum reddidit. Nam & pontificibus diadema aureum distinctum gemmis concedebat: quod quidem Siluester adspernatus, tanquam religioso capiti minimè conueniens, phrygia mitra & candida tantummodò contentus fuit. Permotus autem Constantinus sanctitate Siluestri, ecclesiam in vrbe Roma condidit in hortis Equitij, non longè à thermis Domitianis, quæ titulum Equitij vsque ad tempora Damasi præseferebat. Cui quidem ecclesiæ imperator munificus hæc etiam dona præstitit, patenam argēteam librarum viginti, scyphos duos xx. librarum, calicem aureum duarum librarū, & alia vasa tum argentea tū aurea quæ enumerare longū esset. Fundū quoq. Valerianū dono dedit in agro Sabino positū, vnde quotannis solidos lxxx. capiebat. Hortū intra vrbē ad regionem Duorum amantiū, vnde solidi quindecim capiebantur. Domum in regione Orphea intra vrbem,

vrbem, vnde ſolidi octo & quinquaginta proueniebant. Verùm, dum hæc Romæ agerentur, apud Alexandriam presbyter quidam Arius nomine, vir ſpecie & forma magis quàm virtute inſignis, & laudis ac gloriæ potius quàm veritatis cupidus, ſerere diſcordiam in fide Chriſti cœpit, ſeperare enim filium ab æterna & ineffabili Dei patris ſubſtantia conobatur his verbis: Erat aliquando quando non erat, non intelligens filium patri coæternum eſſe, & eandem in trinitate ſubſtantiam, cum dictum ſit: Ego & pater vnum ſumus. Cùm autem Alexander Alexandrinę vrbis Epiſcopus fruſtra reuocare Ariũ ab errore tentaſſet, Conſtantini mandato, adhibita etiam impenſa munificè quidem, apud Nicæam vrbem Bithyniæ concilium generale indicitur: cui trecenti & octodecim epiſcopi interfuêre. Diſputatum eſt in eo loco aliquãdiu, & quidem acriter. Nam viri aliquot in quæſtionibus callidi, Ario tum quidem fauebant, ſimplicitati fidei noſtræ aduerſantes, licet ex his quidam doctiſſimus philoſophus diuino ſpiritu motus, vno momento fidem noſtram, quam antea impugnabat, vt ſanctam & integram ſtatim amplexus ſit. Tandem verò re ipſa in concilio diligenter diſcuſſa, concluditur ὁμούσιον ſcribi debere, id eſt, eiuſdem cum patre ſubſtantiæ filium confiteri. Qui verò cum Ario ſentirent, fuêre ad decem & ſeptem, affirmantes extrinſecus creatum eſſe Dei filium, & nõ ex ipſa patris diuinitate progenitũ. Cognita aũt tantæ controuerſiæ veritate, Conſtantinus decretum concilij affirmat, propoſito contradicentibus exſilio, vnde ſex tantum cum Ario exſulauêre, reliqui enim in ſententiam benè iudicantium venêre. In eodem damnatos ferunt & Photinianos, & à Photino epiſcopo Gallogræciæ nomẽ ducentes, qui Ebionitarum hæreſim imitati, affirmabant Chriſtũ à Maria pio coitu fuiſſe conceptum, Damnati & Sabelliani, qui vnã tantùm perſonam patri & filio & ſpirituiſanctο aſſcribunt. In eodem verò concilio querimoniarum libellos (vt fit) epiſcopi ipſi Conſtantino dabãt, ſe inuicem accuſantes, expetenteſque à principe iudicium: quibus ita imperator optimus reſpondet, combuſtis eorum libellis, eos Dei tantummodò, & nõ hominum iudicium exſpectare debere. Prætereà autem in eodem concilio decretum eſt ne, qui ſe impatientia libidinis caſtrarẽt, in clerũ amplius reciperẽtur: neve neophytus, antequã cautius examinaretur, clericus fieret: & ne in militiam Dei adſcitus cum extraneis mulieribus habitet: cũ matre verò, ſorore, amita id tantũmodò licere, ne epiſcopus in ordinem adſciſceretur, niſi ab omnibus, vel ſaltẽ à tribus prouinciæ epiſcopis: & ne quẽ alius epiſcopus expulerit, vel clericũ, vel laicũ alius ſuſcipiat. Decernitur etiam, ac quidẽ ſanctè, ne cuiquã fieret iniuria, vt ſingulis annis cõcilium in prouincia habeatur. Quare hoc ſanctum inſtitutũ aboleuerint noſtræ ætatis pontifices, nõ video, niſi quòd cenſuras benè viuentiũ ac ſentientium reformidabant. Conſtitutũ quoq; eſt, vt qui abſq; tormentis in perſecutionibus lapſi fuerint, annos quinq; inter catechumenos vitã ducãt. Poſtremò verò decernitur, ne quis de minore eccleſia ad maiorem tranſeat ambitionis & auaritiæ cauſſa, quòd certè nõ obſeruatur, cũ ſiccis faucibus, tanquã lupi famelici, precibus, pollicitationibus, muneribus, largitione, vberiores epiſcopatus, omiſſis primis, omnes quærant & eflagitent. Sylueſtri aũt cõſtitutiones hæ ſunt habitæ; vt chriſma ab epiſcopo tantùm cõfecraretur, vt epiſcopi baptizatum ſignarent propter hæreticam ſuaſionem, vt baptizatum chriſmate liniat presbyter, occaſione mortis. Addit prætereà, laicus clericum in iudicium ne vocet. Diaconus in eccleſia celebrandi cauſſa dalmatica induatur, & palla linoſtima læua eius tegatur. Clericus cauſſas in curia ne agat: nec ante iudicem ſæculare cauſſam dicat. Preſbyter celebraturus neq; ſerico, neq; panno tincto vtatur, ſed lineo, & quidem albo. Sic in albis celebrandum eſſe dicebat, quemadmodum in linea ſindone & alba Chriſti corpus ſepultum fuit. Gradus quoque in ordinibus eccleſiaſticis conſtituit, vt vnuſquiſque vno tantum ordine contentus ſit, & vnius ſolum vxoris vir. Conſtantinus autem augendæ Chriſtianę religionis cupidus, Baſilicam Conſtantinianam (quam Lateranenſem vocant) ædificauit, doniſque plurimis eandem exornauit. Nam & faſtigium argenteum templo obtulit, habens in fronte Saluatorem ſedentem in ſella quinque pedum, cẽtum & triginta librarum, & xij. Apoſtolos in quinis pedibus librarum nonaginta cum coronis argenti puriſſimi. Saluatorem quoque addidit reſpicientem in apſida, ſedentem in throno V. pedum, cuius pondus centum quadraginta librarum erat. Angelos quattuor ex argento ponderis centum & quinque librarum, coronas quattuor ex auro puriſſimo cum delphinis viginti librarum, altaria ſeptẽ ex auro puriſſimo ducẽtarum librarum. In vſum verò luminum maſſæ Gargilianæ prouentum ex agro *Sueſſano cõſtituit ſolidos CCCCC. Additur & maſ-

*Sinueſſa no.

Arius hæreticus.

Concilij Nicæni.

Photiniani & Sabellici hæretici.

& massa Vrbana, quæ in agro Antiati est. Sacrũque prætereà fontem instituit apud eandem Basilicam ex lapide Porphyretico, cuius tota pars illa, quæ aquam cõtinet, ex argento erat. In medio autem fontis columna porphyretica posita erat, in qua aurea phiala 50. librarum balsamo plena, in celebritate paschæ vsum nocturni luminis præstabat In labro fontis stabat agnus auri purissimi, vnde aqua fundebatur. Non longè ab agno erat Saluatoris statua argenti purissimi centum lxx. librarum. Ad alteram partem stabat Ioannis Baptistæ statua argentea centum librarum hunc titulum præseferẽs, Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi. Septem verò cerui aquam fundebant: quorum singuli octoginta librarum erant. Prouentus autem sacri fontis ex massa Statiliana in agro Corano, ex fundo Bassi, ex domibus & hortis, aliquot in vrbe positis, ex quibusdam fundis in Africa, Numidia, & Græcia sitis. Idem etiam Constantinus rogatu B. Siluestri Petro Apostolorum principi Basilicã in Vaticano ædificat, non longè à templo Apollinis, quo in loco eiusdẽ Apostoli corpus ipsẽdidè, ac mirificè collocauit: ex ære enim & cupro vndique clausum erat. Supra beatissimi Apostoli sepulchrum crux centum & quinquaginta librarum exstabat ex auro purissimo. Aderant circunquaque candelabra iv. argẽto concluſa, cum sigillis argenteis, vnde Apostolorum actus cernebantur. His addidit calices aureos tres, librarum duodecim, calices argenteos xx. quorum singuli x. librarũ erant. Metretas argẽteas iiij. cc. librarum. Patenam auream cũ thure & columba ornatam gemmis hyacinthinis & margaritis xxx. librarum. Ipsum autem altare erat clausum argento & auro distinctumque pluribus gemmis. Hos verò prouentus huic basilicę addidit, in Antiochia domum Daciani, solidos centum & l. præstantẽ. Cellam in Aphrodisia solidos D. xv. præbentem. Horum Maronis thermas complures, popinas, priſtina cõdonauit vnde multum colligebatur ad vsum sacerdotum. Idem quoq; Constantinus instante Siluestro, Basilicam Pauli via Ostiensi exstruxit: corpus verò Apostoli ita condidit, vt de Petro diximus. Vasa etiam aurea, argentea, ænea totidem donauit, quot diuo Petro, maximè autem crucem auream centum & quinquaginta librarum, supra loculum B. Pauli collocauit. Venêre prouentus ad eandem Basilicam ex Tarso Ciliciæ, ex possessione Tyri venit oleum, venêre aromata & cassiæ: venit balsamum ex locis hæc eadem ferentibus: venit crocum, sal, piper, cinnama. Aedificatur etiam imperatoris iussu Basilica in atrio Sessoriano sub titulo S. crucis in Hierusalem, vbi sanctæ crucis partem aliquam reposuit, inuentam ab Helena matre, fœmina incomparabilis fidei, & religionis. Hæc enim magnitudine animi mota & visis nocturnis, Hierosolymam petijt vt lignum crucis perquireret. Difficile id quidem erat, quia ab antiquis persecutoribus eò loci simulachrum Veneris collocatum fuerat, vt Christiani Venerem Saluatoris loco adorarent. At mulier religione percita, vbi locum ipsum ruderibus purgasset, tres confuso ordine cruces reperit. In vna inscriptio illa legebatur tribus linguis, IESVS NAZARENVS REX IVDAEORVM. Adstabat autẽ Marcarius illius vrbis tum episcopus, qui vnam ex his manibus cum religione retinens, veram esse dicebat: at tertia mulieri mortuæ admota, eidem vitam restituit. Hanc ob rem Constantinus motus, edicto vetuit, ne quispiam deinceps eo supplicio vteretur. Helena verò ædificato eo in loco templo, vbi crucem repererat, abiens, clauos, quibus Christi corpus cruci affixum fuerat, secum ad filium portat. Horum ille vnum in frenos equi transtulit, quibus in prælio vteretur, alio procono galeæ vtebatur, tertium in mare Hadriaticum (vt ait Ambrosius) ad compescendas fæuientis maris procellas deiecit. Illa autem crucis pars, quam eadem mulier secum in thecis argenteis detulerat, gemmis & auro distincta in Basilica Sessoriana collocatur. Huic hæc munera adduntur, argentea candelabra quattuor, argentei scyphi quattuor, calices aurei decem, patena argentea auro clusa librarum L. altare argenteum CCL. librarum, agros quoque circa palatium positos, ecclesiæ dono dedit. Ex Falisci autem & Nepesino agro fundos quosdam donauit. Sunt qui scribant & Basilicam sanctæ Hagnetis Constantini iussu ædificatam esse rogatu Constantiæ eius filiæ, & baptisteriũ ecclesiæ additum: vbi & filia & soror Constantini eiusdem nominis, baptizatæ sunt. Huius Basilicæ hæc fuêre munera: patena aurea librarũ viginti, calix aureus librarum decem, calices argentei quinque, fundus ex agro Fidenatium, fundus ex vico Pisonis. Idem quoque imperator basilicam sancti Laurentij extra muros ædificat in agro Veranio super harenarium cryptę, graduſque exstruxit: quibus ascensus ac descensus his daretur, qui ad visendum B. Laurentij corpus accederent. Templi ornamentum erat, apsis, argento & porphyreticis lapidibus, ornata.

Helena.

Basilica Pauli ædificatur.

ta: In aditu cryptæ, lucerna erat ex auro purissimo librarum viginti. Ante corpus martyris erant lucernæ x. argenteæ librarum x v. Fundus autem Cyriacetis fœminæ, quem fiscus persecutionum tempore occupauerat, huic basilicæ assignatur: fundus item Verianus, vnde solidi L x. veniebant. Via etiam Lauicana idem imperator inter duas lauros basilicam beatis martyribus, Marcellino presbytero & Petro exorcistæ ædificat. Non longè verò mausoleum erexit in honorem matris, quam sepulchro porphyretico inclusit. Huic templo martyrum & matris gratia hæc dona data sunt, patena ex auro purissimo librarum quinque & triginta, candelabra argentea I I I I. auro clusa in pedibus x I I. calices aurei tres cum gemmis prasinis & hyacinthinis: amæ aureæ duæ: ara ex argento purissimo librarum C C. scyphus ex auro purissimo librarum viginti: fundus Laurentinus cum balneo iuxta formam prodeûtis aquæ posito, fundus Augustæ Helenæ, vnde solidos trecentos & viginti sacerdotes quotannis habebant. Sunt qui scribant (sine auctore tamen) Sardiniam cum fundis suis, & Mesanam, & Maritimam cum monte Argentario, ac fundis omnibus huic ecclesiæ dono datam. Ad has basilicas in vrbe Roma ædificatas, alias quoque foris exstruxit. Nam & Ostiæ non longè a portu eius mandato templum ædificatur in honorem beatorum Apostolorum Petri & Pauli ac Ioannis Baptistæ, quibus etiam hæc dona eius munificentia oblata sunt: patena argentea librarum xxx. calices argentei x. patena argentea chrismatis librarû x. peluis ex argento ad vsum baptismi librarûm xx. His muneribus additi & Gracchorum fundi Ardeatini agri, fundus Quirini in agro Ostiensi. In Albano quoque Ioanni Baptistę templum ædificat, cui hæc dona obtulit, patenam argenteam librarum triginta, scyphum argenteum deauratum librarum duodecim: amas argenteas librarum viginti, fundum Laurentinum cum adiacentibus prædijs; fundum cum lacu Albano, fundum Ti. Cæsaris. Caput etiam basilicam Apostolorum condidit, quam eiues Constantinianam appellarunt. Cui & hæc dona oblata, patenæ argenteæ x L. librarum, candelabra Græca I I I I. cum pedibus x. His additur fundus ex agro Caietano, & fundus Paternus ex agro Sueſſano. Aliam postremò basilicam Neapoli ædificauit, vt ait Damasus, in cuius honorem eam erexerit, non satis constat. Proinde reticere donaria templo dedicata instituì, ne videar cum alijs errare. Sunt etiam qui scribant, Siluestrum titulum suum in tertia regione vrbis apud thermas Domitianas instituisse, Equitium quidã vocant. Huic titulo multa dona Constantinus obtulit vt patenam argẽteam librarum x x. ceroſtrata ænea x v I. fundum Barbatianum ex agro Ferentinati, fundum Sulpicianum ex agro Corano. Ne autem nouæ Romæ sacerdotes imperatoriæ munificentiæ expertes essent, duas item basilicas Constantinopoli ædificat, quarum altera Irenæ, altera Apostolorum vocatur, euersis prius paganorum templis, aut in vsum Christianorum translatis, sublatisque è medio tripodibus Delphicis, vnde infinita mala oriebantur. Hæc sunt Constantini dona quæ antea narrauimus quibus hoc etiam addidit: Certum enim vectigal à ciuitatibus pendi solitum, ecclesijs prouincialibus cleroque distribuit. Dationem verò ipsam, decreti sui auctoritate validam in perpetuum esse voluit. Vt autem virginibus, & qui in cælibatu viuerent, testari liceret, aliquidque sacerdotibus ex testamento relinquere, (qua ex re ego arbitor ecclesiæ patrimonium auctum esse) legem sustulit antea latam propagandam sobolem, qua illi vetabantur hæreditatem adire, qui vigesimo quinto ætatis anno vxorẽ non duxissent. Hinc ius illud trium liberorũ inuentum à principibus est, quo in amicos prole carentes plerunque vtebantur. Hæc Socrates & Sozomenes in tripartita sua accuratè scribunt. Fuêre autem & Siluestri tẽporibus multi præclari viri, quorum opera & labore gentes & nationes plærę que ad fidem nostram venêre, maximè verò Iuliani, Frumentij & Edisij prædicationibus: quos philosophi quidam Alexandrini eò perduxerant. Iberorum quoque gens, quæ sub axe pontico iacet, fidem Christi intelligunt à captiua muliere, & credunt, Baccurio rege omnes ad id cohortante. Valuit etiam multum illis temporibus ad monendos homines Antonij eremitæ sanctissimi auctoritas, cui literis & nuncijs Helena se ac filios sæpius commendauit: eius cibus solus panis erat, aqua potus: nec vnquam, nisi in occasu solis comedebat: homo ægyptius omninò contemplationi deditus. Huius quidẽ vitam Athanasius Alexandrinæ vrbis episcopus insigni volumine perscripsit. Siluester autem vbi ex sacris ordinibus septies mense Decembri habitis, presbyteros duos & quadraginta, diaconos sex & triginta, episcopos quinque & sexaginta creasset, moritur, ac sepelitur in cœmeterio Priscillæ via Salaria, tertiò ab vrbe milliario, pridie Kalend. Ianuarij. Sedit autem annos

Hæc parenthesis in plerisque deficeratur.

Antonij eremitæ.

Athanasius Alexandrinæ epiſcopus.

annos tres & viginti, menses decem, dies vndecim. Vacat tum sedes dies quindecim.

ANNOTAT.

Constantini omnium scriptorum sententia, optima pax, quies, & libertas sub Siluestro Papa, hostibus nostris Galerio, Maxentio, & Maximino mortuis, atque Licinio necato, vniuersis Christi ecclesijs, quæ in toto orbe Romano erant, non solum à Constantino imperatore concessa est, sed etiam optimis legibus, & multis sanctionibus aduersus vim & audaciam aduersariorum nostrorum, circa annum CHRISTI CCCXXV. (que celeberrima CCCXVIII. patrum Nicæna Synodus contra Arij hæresim celebrata est) septa, & communita fuit: Postquam diabolus Christianorum hostis, & hostis quidem atrox, atque immanis, Romanorum Principum ministerio, & præsidum prouinciarum, ac populorum furentium opera, annis plus minus CCC. in gentem mermem, atque imbellem omnem sæuitiæ suæ vim nouem persecutionibus frustra effudisset. Quarum primam Nero iussit, secundam Domitianus indixit, tertiam Traianus, quartam sub Marco Aurelio furentes populi, & pessimi prouinciarum aliquot rectores imperatore conniuente, quintam Seuerus, sextam Maximinus, septimam Decius, octauam Valerianus, nonam omnium acerbissimam, ac maximè diuturnam duodecim annorum Deocletianus, instaurárunt. Cui per Constantinum (vt dixi) sublatæ, decima omnium longè periculosior hæreticorum Arianorum à Constantino Magni Constantini filio imperatore incepta successit, quæ per continuos xl. annos adeò in Christi ecclesiam debacchata est, vt cuiuis superiorum, vel temporis diuturnitate, vel supplicio rum magnitudine comparari potuerit. Multa de ea apud Eusebium, Rufinum, Epiphanium, Socratem, Sozomenum, Theodoritum, Damasum, D. Hieronymum, & alios veteres historia scriptores, tradita sunt.

(∴)

MARCVS I.

MARCVS natione Romanus, patre Prisco, Magni Constantini temporibus fuit, de quo varia scribunt historici. 35. Pont.

Sunt enim qui affirmant Constantinum vltimis imperij sui annis, instigante sorore. Arium ab exsilio reuocasse, quòd inuidia damnatum hominem mulier diceret, in eiusq; dogma declinasse. Hos ego deceptos similitudine nominis puto, & patri illud asscribere, quod filij scelere factum est. Neq; enim simile veri est, principem illum sapientissimum, quod semper improbauerit, ea potissimum ætate, qua sapere datur, illud idem collaudasse. Scribunt præterea, Constantium ab Eusebio Nicomediæ episcopo Ariani dogmatis imitatore, baptizatum esse. Quod quidem falsum esse, & religio principis ostendit, & baptisterium huius rei caussa Romę ab eo magnificentissimis operis ædificatum. A Siluestro enim vnà cum Crispo filio baptizatur, pulsis ab vrbe tyrannis, fidemq; edocetur. Aiunt qui aliter dictum sentiunt, Constantinũ tantam rem distulisse, quoad ei ad Iordanem peruenire contingeret, in quo ad imitationem Saluatoris baptizari cupiebat. Verùm dũ in Parthos proficiscitur Mesopotamiã incursionibus vastantes, xxxj. imperij sui anno, ætatis verò 46. apud Nicomediã via publica diem extremũ obijsse: nec ad Iordanę baptismi caussa peruenire potuisse: atq; illic tum demũ extremo vitę tempore baptizatũ fuisse. Mentiantur illi, vt volunt, rẽ hãc: & nos, quòd oẽs fermè sentiunt, credamus, Cõstantinũ, qui in signo crucis toties hostes vicerat, qui tot tẽpla in honorẽ Dei ædificauerat, qui sacris cõciliis interfuerat, qui toties cũ sanctis patribus in mysterijs orauerat, baptismatis cha-

characterere, vbi sapere cœpit, muniri etiam contra hostem humani generis voluisse. Non latet me certè, quid Socrates & Sozomenes in tripartita sua velint, quidque alij plerique: veritatem sequor, optimi principis religioni & pietati conuenientem. Quòd verò in lepram inciderit, vt vulgò dicitur, baptismoque mundatus sit, conficta prius de sanguine infantum nescio qua fabula, nullo modo credo. Socratē hac in re secutus, qui affirmat Constantinum ipsum, vbi sexagesimumquintum ætatis annum attigisset ægritudine captum, ex vrbe Constantinopoli ad aquas calidas egressum valetudinis caussa, nulla de lepra mentione habita. Præterea verò hac de re à nullo scriptorum fit mētio, non dico ab his, qui ethnici sunt habiti, sed ne à nostris quidem. Non reticuisset hoc Orosius nō Eutropius, non illi, qui Constantini res gestas quàm diligentissimè scripsêre. Ante verò tanti principis mortem, stellam crinitam inusitatæ magnitudinis (quam Græci cometen appellāt) fulsisse aliquandiu constat.

Marcus autem Romanus Pontifex ad curam Christianæ religionis conuersus, instituit, vt episcopus Ostiensis à quo Romanus cōsecratur, pallio vteretur. Voluit præterea diebus solennibus statim post euangelium symbolum à clero & populo magna voce decantari: & eo modo, quo fuerat in Nicæno concilio declaratum. Duas item ecclesias Romæ condidit, vnam via Ardeatina, in qua sepultus est: alteram in vrbe Roma ad Palatinas, quas quidem Constantinus his muneribus exornauit & auxit: Fundo Rosarum cum omni agro campestri, patena argentea librarū xx. scypho argenteo x. librarū, corona argentea librarum x. Fundo Antoniano, qui est via Claudia, Fundo Marmoreo via Ardeatina. Huius autem & Constantini temporibus fuit Iuuencus Hispanus presbyter genere nobilis, qui tetrauangelia hexametris versibus ferè ad verbum transferens, quattuor libris cōposuit. Scripsit & quædam eo genere metri ad sacramentorum ordinem pertinentia. Marcus autem posteaquam ex sacris ordinibus bis mēse Decembri habitis, presbyteros xxv. diaconos vj. episcopos xxviij. creasset, moritur, ac sepelitur in cœmeterio Balbinæ via Ardeatina 3. Nonas Octobris. Sedit autem annis duobus, mensibus octo, diebus viginti. Vacat tum sedes dies viginti.

Iuuencus Hispanus presbyt.

IVLIVS I.

IVLIVS natione Romanus, patre Rustico, temporibus Constantij fuit: qui cum Constantino & Constante fratribus imperium adeptus, annis quattuor & viginti imperauit. *36. Pont. Cōstantinj imp.*

Habitus est etiam inter successores magni Constantini Delmatius Cęsar fratris, filius adolescens sanè præclarę indolis, qui haud ita multò pòst tumultu militari opprimitur, sinente potius Constantio quàm iubente. Intereà verò Ariana hęresis inualuit fauente Constantio qui nostros cogebat Arium recipere. Secundo itaq; Constantij anno apud Laodiceam vrbem Syrię, vel, vt alij volunt, apud Tyrum concilium indicitur. Eò conuenêre Catholici & Ariani: disputatur quotidiè homusionne, an secus, Christum cum patre vocarent. Instabat Athanasius Alexandrinus episcopus rationibus & argumentis, affirmās filium patri homusion esse. Id cùm refellere Arius nō posset, ad conuicia versus magicas artes Athanasio viro sanctissimo obijcit, prolato in loculis Arsenij brachio. Damnatur itaque violenter iubente Constantio Athanasius: quiquidem fugiens, sex continuis annis in lacu cisternæ carentis aqua ita delituit, vt solē nunquam viderit. Indicante deinde ancilla quadā, cùm in eo esset vt caperetur, Dei monitu ad Constantis partes confugit, qui fratrē Constantiū minis certè coēgit Athanasiū recipere. Ari' interim episcoporum & populi frequentia stipatus, dum leuandi ventris caussa ad publicum locum declinat, egerere conatur, intestina omnia in cuniculum latrinæ demisit, mortem certè passus vita turpissima condignam.

Ariana hæresis inualuit.

Athanas. Alexandrinus.

Iulius

Iulius autem pontifex multis incommodis vexatus in tanta rerum perturbatione, tandem post menses decem Romam ab exsilio redijt, audita præsertim Constantini morte: qui bellum fratri Constanti inferens, dum apud Aquileiam inconsultè dimicat, occiditur, non destitit tamē Iulius orientales episcopos reprehendere, maximè verò Arianos, qui iniussu Romani pontificis Antiochiæ concilium indixerant, cùm id sine eius auctoritate fieri nō posset, quòd Romana ecclesia cæteris præesset. Confutabant id orientales, non sine ironia, quod dicerent à se ad occidentem Christianæ religionis principes commigrasse, hanc ob rem suam ecclesiam, tanquam perennem fontem, vnde tanta gratia manauerat, cæteris præferendam. Constat autem Iulium ipsum omissis his contentionibus, duas ædificasse basilicas: vnam iuxta forum Romanū, aliam in Transtiberina regione. Tria item cœmeteria exstruxit, vnum via Flaminia, aliud via Aurelia, tertium via Portuensi. Constituit præterea ne sacerdos alibi, quàm apud iudicem ecclesiasticum causam diceret. Voluit item, vt omnia ad ecclesiam pertinentia, per notarios aut per primicerium notariorum conscriberentur: hos hodiè (vt arbitror) protonotarios vocamus, quorum officium est res gestas præcipuè conscribere. Verùm nostra ætate adeò plerique (nolo dicere omnes) litterarum ignari sunt, vt vix sciant nomen suum latinè exprimere, nedum aliorum res gestas perscribere. De moribus nolo dicere, cùm è lenonum numero, & parasitorum quidam in hunc ordinem relati sint. Constantini autem & Constantij tempore in precio fuit Marcellus Ancyranus episcopus, qui multa scripsit, maximè verò contra Arianos. Feruntur tamen contrà hunc Asterij & Apollinarij libri, eū Sabellianæ hæresis arguentes, eiusdem quoque erroris eum Hilarius arguere conatur: quem certè Marcellus refellens, se tamen nequaquam cum Iulio & Athanasio sentire ostendit. Contra hunc præterea scripsit & Basilius Ancyranus episcopus librum vnum de virginitate. Nam Basilius Macedonicæ partis vnà cum Eustachio Sebasteno princeps fuit. Theodorus quoque Heracleæ Thraciarum episcopus, elegantis copiosæque elocutionis vir, multa tum scripsit, maximè verò commentarios in Matthæum, in Ioannem, in Psalterium, in Apostolum. Iulius verò cum ex sacris ordinibus ter mense Decembri in vrbe habitis, presbyteros octodecim, diaconos tres, episcopos nouem creasset, moritur, ac sepelitur via Aurelia in cœmeterio Calepodij, ab vrbe Roma milliario tertio, pridie Idus Augusti. Sedit annos quindecim, menses duos, dies sex. Vacat tum sedes dies quinque & viginti.

LIBERIVS I.

LIBERIVS natione Romanus, patre Augusto, Constantij & Constantis temporibus fuit. 37. Pont.

Constantinus enim (vt antè dixi) dum Constantem fratrem bello incautius persequitur, ab eius militibus opprimitur. Constans autem varia fortuna contra Persas vsus, cùm nocte intempesta seditione militum suscipere prælium cogeretur tandem vincitur. Verùm posteà cùm de seditiosis militibus suscipere pœnas instituisset, Maxentij dolo ac fraude in oppido Helena interficitur anno imperij sui xvij. ætatis verò xxx. *Constans. & Constans imp.*

Mortuo autem Constante, rursum in Athanasium consurgunt veteres illi Arianæ hæresis suscitatores. Nam concilio apud Mediolanum habito, omnes qui Athanasio fauebant, in exsiliū pelluntur. Præterea verò cùm in synhodo Ariminensi orientales sacerdotes callidi homines & acuti, occidentales simplices & imperitos argumentis ac fallacijs commoncerent, prætermittere eam disputationem pro tempore satius visum est. Christum enim cum patre Homusion esse negabant. Hoc autem quia primum Liberius pontifex apertè impugnabat, quodq; etiam damnare Athanasium iubente imperatore nolebat, in exsilium ab Arianis pellitur, atq; ita triennio ab vrbe abfuit. At verò sacerdotes congregata synhodo, in Liberij locum, Felicem

presbyterum virum optimum, pontificem creârunt, qui statim octo & quadraginta episcoporum conuentu duos presbyteros, Vrsatium & Valentem ab ecclesia separauit, quòd cum Cõstantio Augusto in fide sentirent. Hanc ob rem rogatu & precibus eorundem, Constantius Liberium ab exsilio reuocat, qui imperatoris beneficio motus, cum hæreticis in rebus omnibus (vt quidam volunt) sentiens, illud tamen cum Catholicis tenebat, hæreticos ad fidem redeuntes, non esse rebaptizandos. Ferunt Liberium apud cœmeterium sanctæ Hagnetis aliquandiu habitasse cum Constantia Constantij sorore, quò eius rogatu & auxilio vrbem tutius ingrederetur: sed mulier catholica dolum inesse sentiens, id se facturam omninò recusauit. Tandẽ verò Constantius, instigantibus Vrsatio & Valente pulso Felice, Liberium introduxit. Vnde persecutio ita vehemens exorta est, vt in ecclesijs ipsis presbyteri & clerici passim necarentur. Sunt tamen qui scribunt, mulieres Romanas in circensi spectaculo reditum Liberij ab imperatore precibus impetrasse. Pontifex autem tametsi cum Arianis sentiebat, ecclesiãs Dei quàm diligenter exornauit, maximè autem sepulchrum beatæ Hagnetis, & basilicam, quam de nomine suo fecit apud macellum Liuiæ. Fuit autem hac misera tempestate Eusebius Emissenus, qui multa contra Iudæos, gentes, & Nouatianos doctè admodum, & eleganter scripsit. Triphylius quoque Cypri Ledrensis, siue λευτεώνος episcopus, in Cantica canticorum copiosè & accuratè commentarios composuit.

Donatus hæresiarcha.

Præterea verò Donatus Afer (à quo Donationi nomen sumpsere) multa in Catholicos scribẽs, totam penè Aphricam & Iudæam sua persuasione decepit. Affirmabat enim patre minorem esse filium, & spiritum sanctum minorem filio, catholicosque rebaptizãdos esse. Exstabant autem Hieronymi tempore eius multa scripta ad hæresim pertinentia, & de spiritu sancto liber Arianæ doctrinæ conueniens. Et ne quicquam Arianæ perfidiæ tum deesset, Asterius eius factionis philosophus imperante Constãtio multa scripsit in epistolam ad Romanos, in Euangelia, in Psalmos, quæ ab hominibus suæ hæresis studiosissimæ leguntur. Lucifer præterea Caralitanus episcopus, cum Pancratio & Hilario Romanis clericis ad Constantium à Liberio missus, cùm nollet sub nomine Athanasij Nicænam damnare fidem, relegatus, contra Constantium Imperatorem scripsit, libros que ei legendum misit: moritur tamen sub Valentiniano principe. Ferunt autem Fortunatum Aquileiensem episcopum Liberium fidei caussa in exsilium pergentem, vt in hæresim & discordiam laberetur, solicitasse. Serapion quoque, qui ob elegantiam ingenij Scholastici cognomẽ meruit, addidit tum aduersum Manichæum librum egregium: nec vnquam Constantij minis à confessione veritatis destitit: ad hominem enim profectus, quò eum pacatiorem magno Athanasio redderet, minis tanti principis è gradu constantiæ nunquam decidit. Ideo autem Athanasius magnus est habitus, quòd paganis & hæreticis constanti animo semper restitit. Liberius verò, vbi ex sacris ordinibus bis in vrbe Roma habitis presbyteros octo & decem, diaconos quinque, episcopos decem & nouem creâsset, moritur, ac sepelitur via Salaria in cœmeterio Priscillæ IX. Kalendas Maij. Sedit autem annos sex, menses tres, dies quattuor. Vacat sedes dies sex.

Asterius Arianæ factionis philosophus.

Lucifer. Caralitanus episc.

FELIX II.

FELIX secundus, natione Romanus, patre Anastasia, Constantij temporibus fuit. 38 Pont.

Qui solus post interfectum à Magnentio Constantem, imperio potitus est. Mox Iulianum patruelem suum, quippe qui ex constantio patris Constantini fratre natus erat, Cæsarem creatum in Gallias seditione quorundam tyrannorum tumultuantes misit, qui breui & Gallorum & Germanorum motus virtute sua compescuit: vnde militum omnium consensu Augustus appellatur. Quo audito, Constantius rebus Parthicis occupatus, ad bel-

Constãtius imp.

lum

lum ciuile conuersus, apoplexia in itinere obijt inter Ciliciam, Cappadociamq; in Mosopcreue oppido, anno imperij quarto & vigesimo, ætatis quinto & quadragesimo. Hoc autem morbo dixêre medici hominem interijsse ob dolorem animi & grauem cogitationem, in quam rebellante Iuliano inciderat. Ob eius autem moderationem (Christianorum causſam semper excipio, in qua vnicè impius fuit) & comitatem, inter diuos more veterum referri meruit. Nam post susceptum imperium, Romam cum triumpho via Flaminia ingressus, aureo carpento ciues obuiam factos, mira benignitate inspexit & veneratus est, dictitans illud Cyneæ Pyrrhi legati verum esse, tot se videre reges in vrbe Roma quot ciues. In vna tamen re populum Romanum ad risum potius, quàm ad indignationem concitauit, quòd portas vrbis ingrediens, celsas & fastigiatas, arcusq; triumphales prælatos & latos, homo paruæ staturæ caput incuruaret, more anserum læsionem veritus. Is præterea campum Martium cum admiratione inspiciens, sepulchrum Augusti Cæsaris tot simulacris marmoreis & æneis ornatũ, forum Romanum, Iouis Tarpeij delubra, thermas, porticus in prouinciæ modum auctas, amphitheatrum Tiburtino lapide exstructum tantæ altitudinis vt eò vix inspicere humanus oculus posset, Pantheon mira altitudine spatiosis molibus fornicatum, templum pacis, Pompeij theatrum, circum maximum, septisolium, tot arcus triumphales, tot aquæductus, tot statuas per vrbem ad ornatum positas, obstupuit: ac tandem dixit, naturam vires omnes in vnam vrbem effudisse. Stabat Traiani equus in atrio, cuius instar alterum sibi fieri Constantinopoli Constantius petebat ab Hormisda architecto, quem secum duxerat. Cui Hormisda stabulum quoque tale condas oporter, si voles equum latè succedere. Idem quoque Hormisda à Constantio interrogatus, quid de vrbe Roma sentiret. Id tantum sibi placere respondit, quòd didicisset ibi quoque homines mori, vt philosophum decebat, locutus.

Felix autem, quem diximus in Liberij locum à Catholicis subrogatum esse, licet id factum ab hæreticis Eusebius & Hieronymus affirmẽt, quod certè miror, statim vbi pontificatum inijt Constantium magni Constantini filium, hæreticum, & secundò rebaptizatum promulgat ab Eusebio Nicomediensi episcopo in Aquilone villa non longè à Nicomedia. Hinc autem deprehendi error potest, quo ducuntur nonnulli, qui hanc hæresim Magno Constantino asscribunt. Quod profectò (vt ex historia vides) in tãtum principem, tamque religionis Christianæ amanti-ſimum nec debuit cadere, nec potuit. Dum autem altercatio esset, & quidem magna (vt diximus) inter Liberium & Felicem, Ariana hæresis bifariam diuiditur: Nam Eunomius (vnde Eunomiani) vir corpore & animo leprosus, nec secus interius quàm exterius morbo regio correptus, affirmabat in rebus omnibus & filiũ dissimilem patri, & sanctum spiritum cum patre & filio nihil habere commune. Macedonius autem, quem nostri ante errorem Constantinopolitanum episcopum fecerant, ab Arianis expellitur, quia filium patri similem fatebatur, licet Spiritum sanctum non secus atque illi blasphemaret. Aiunt quidem Felicem concilium octo & quadraginta episcoporum habuisse, in quo decernitur, vt episcopi omnes aut ad concilium generale veniant, aut litteris rationem reddant, quare id facere nequeant; quod quidẽ institutũ, Carthaginensi in concilio postea renouatum est. Huius autem temporibus fuit Acacius, quem, quia luscus erat, μονόφθαλμον vocarunt. Hic verò Cæsarienſis ecclesiæ in Palæstina episcopus, multa in Ecclesiasten conscripsit: tantæque auctoritatis ob eloquentiam & versutiam apud Constantium fuit, quemadmodum Hieronymus ait, quod ego certè miror, vt Romæ in Liberij locum Felicem Arianum episcopum constitueret: quem profectò catholicum fuisse constat (vt scripsimus) & Arianos semper damnasse. Felix autem postremò cùm nulla in re orthodoxæ fidei deesset, ab aduersarijs captus, vnà cum multis secum benè sentiẽtibus interficitur, sepeliturque in basilica, quã ipse ædificauit via Aurelia, secundo ab vrbe Roma milliario, duodecimo Kalendas Decembr. Sedit autem tantummodò annum vnum, menses quattuor, dies duos, propter seditionem à Liberio motam, quem, Damasum secutus, licet immeritò, inter pontifices numerauit.

ANNOTAT.

Marcellus Papa II. vir sempiterna memoria dignus, antiquum Romanæ ecclesiæ regiſtrum ab horum temporum clericis ſcriptum mihi aliquando deſcribendi copiã fecit, quod ille Eugubij in monaſterio S. crucis de Auellana litteris vetuſtiſſimis, & maiuſculis in membranis ſcriptum inuenerat. In eo accurata huius ſchiſmatis inter Liberium & Fe-

licem descriptio exstat, ab eo, qui tunc vixit, procul dubio facta. Res autē sic se habet. Constantius Augustus Athanasio episcopo Alexandrino Ariana hæresis, cui imperator addictus erat oppugnatori constantissimo infensus, cum eum omnibus modis sede sua ejicere vellet, episcoporum synodum congregari iussit: ex cuius decreto, iuxta Cæsaris sententiā, sedem suam, alio subrogato sanctus Pontifex amisit. Hūc (inquit) illorum temporum scriptor Ammianus Marcellinus rerum gestarum libro 15. per subscriptionem adijcere sede sacerdotali paria sentiens cæteris iubente principe, Liberius monitus, perseuerāter renitebatur, nec visum hominem, nec auditum damnare nefas esse sapè exclamās, apertè scilicet recalcitrans imperatoris arbitrio. Id enim ille Athanasio semper infestus licet sciret impletum, tamen auctoritate, qua potiuntur æternæ vrbis episcopi, firmari desiderio nitebatur ardenti. Quo non impetrato, Liberius ægrè populi metu, qui eius amore flagrabat, cum magna difficultate noctis medio potuit asportari. Hæc ille. Exstat apud Theodoretum lib. 2. cap. 16. hist. ecclesiasticæ Liberij ipsius colloquium super hac re cum imperatore constantissimē, antequam in exsilium pelleretur, habitum. Porrò autem antequam Liberius ex vrbe discederet, clerus omnis Romanus sanctissimo interposito iureiurando ipsi pollicitus est, se nullum aliū Pontificem vnquam illo viuente suscepturum, cæterum eo relegato, statim Felix archidiaconus eius contra sacramenti fidē episcopus ordinatus in schismate Romanum inuasit sacerdotium, quod vniuersus populus Romanus valdè ægrè ferens, se ab eius seperauit communione. Biennio pòst Constantio Romam venienti populus Romanus pro Liberij reditu supplicauit. Cui annuens Liberium ad vrbem reuocauit, Felice à populo & senatu notato, & vrbe pulso. Qui nihilominus sacerdotij iura in schismate, dū vixit, contra Liberium modò in vrbe, modò extra in alia ciuitate annos x. menses iij. & dies xi. retinuit: obijt enim x. Kal. Decemb. Valentiniano, & Valente Augustis consulibus. Tum Liberius misericordia motus, clericos omnes, qui peierauerant, absoluit, & locis suis, quibus viuente Felice priuati fuerant, restituit. Et anno sequenti, qui salutis erat CCCLVI. Gratiano, & Dagalaipho consulibus, viij. Kal. Octob. rebus humanis excessit.

Quo mortuo, presbyteri aliquot, & diaconi S.R.E. Liberianæ partis statim Vrsicinum diaconū pontificem constituunt, & à Paulo episcopo Tiburtino ordinari faciunt. Hi verò, qui Felici adhæserant, Damasum in schismate etiam ipsi pontificē Romanum renuntiant, atque ita pessimum schisma, & ciuilis seditio vrbem vexare capit, quæ eò vsq; populo in duas factiones diuiso successit, vt in basilica Sicinij armatis vnà cōcurrentibus ad c. & xxxvij. interfecti sint. Quod cùm Imperator Valentinianus cognouisset, seditionis Vrbanæ, schismatisq; tollendi caussa, Damaso in pontificatu confirmato, Vrsicinū vrbe expulit anno primo, & mense secundo ordinationis eius, atq; ita solus Damasus præsul Apostolicæ sedis permānsit. Hæc ex vetustissimo illo Regestro excepi, quæ multò magis Ammiani Marcellini lib. 15. D. Hieronymi in Chronico, Ruffini lib. 1. c. 12. & lib. 2. cap. 10. Socratis lib. 2. c. 27. & lib. 4. c. 29. Theodoreti 2. c. 15. 16. 17. Sozomeni lib. 4. c. 11. & lib. 6. c. 23. & aliorum historijs quadrant, quàm ijs, quæ vulgò circunferuntur de Liberio & Felice. Neq; enim Liberius vnquam Arianus fuit, neq; Felix legitimè pontificatum adeptus est, aut quid contra Constantiū gesserit, vel ab eo capite est cæsus. Hæc Anastasius bibliothecarius (vt opinor) primus credidit, & vt pleraq; alia Damasi libro interposuit. Hac igitur ratione schismata duo fuerunt, breui tempore sub quatuor pontificibus ferè continuata. Et Felix cùm schismaticus fuerit, nulla ratione inter legitimos Romanos pontifices enumerādus esset: duo enim simul Papæ esse non possunt, sed hæc in meo libro apertius, & distinctius conscripsi.

S. DAMASVS I.

DAMASVS natione Hispanus, patre Antonio, Iuliani temporibus fuit, viri certè e- 39. Pont. Iulianus imp.

tè egregij,si domi,si foris eius ingenium respicis.nam & Eubulo sophista & Libanio philosopho præceptoribus vsus,liberalibus disciplinis ita erat imbutus, tum Græcè, tum Latinè, vt cuiuis optimo principi comparari posset.Multæ erat memoriæ, ingentis facundiæ, in amicos liberalis,prouincialibus iustissimus,gloriæ cupidus.Verùm hæc omnia ad extremum euertit, dum Christianos persequitur.Callidior tamen cæteris persecutor, nõ vi, neque tormentis primò, sed præmijs,honoribus, blanditijs, persuasionibus maiorem ferè populi partem, quàm si atrocior fuisset,elicuit. Vetuit autem, ne Christiani auctorum gentilium studia adirent, neve scholæ,nisi his,qui deos deasque venerarentur, paterent. Vni tamen Prohæresio viro doctissimo concessum est, vt Christianos publicè doceret, quam gratiam ipse indignatus contempsit. Militare cingulum dari nisi Gentilibus vetuit. Statuit præterea, procurationes prouinciarum iurisque dictionem Christianis nõ debere permitti,quippe quib⁹ lex ipsa Christiana proprio vti gladio vetat. Athanasium tamen apertè oppugnat,atque in exsilium mittit à magis & auguribus instigatus,quorum artibus maximè delectabatur,quòd dicerẽt Athanasiũ obstare,quò minus eorum artes in precio essent. Cùm Daphne quoque in suburbano Antiochiæ iuxta fontem Castalium litaret Apollini, & nulla ex his,quæ quærebantur,responsa susciperet,caussasq; silentij percontaretur à sacerdotibus, dæmones aiunt sepulchrum Babylę martyris propè adstare, & ideò responsa reddi. Tum Iulianus Galilæis imperat, hoc enim nomine Christianos appellabat, vt sepulchrum martyris inde auferant. Qui dum sepulchrum mira exsultatione traherent,dicentes: Confundantur omnes,qui adorant sculptilia, & qui gloriantur in simulacris suis, ita iram Iuliani principis concitarunt, vt multos præter institutum suum interfici iusserit. Miror ego id à Iuliano factum, cùm diaboli artes iam vanas esse cognoscereț. Semel enim magum quendam in speluncam secutus, cum voces dæmonum perhorresceret, signo crucis vsus est, quo fugati sunt dæmones. Cùm verò Iulianus diceret, signo crucis aliquid mirum inesse, respondit magis dæmones etiam genus illud supplicij formidare.Hanc ob rem Iulianus pertinacior quàm antea fact⁹ est, adeò vanitati magicæ deditus erat, licet prius Christianam religionem simulato animo amplexus fuisset, vt Constantij odium vitaret, legisset que publicè diuinos codices,ac basilicam nomine martyrum ædificasset. Prætereà verò idem imperator, quò nostris stomachum faceret , Iudæis templum Hierosolymitanum restituit, cùm dicerent se alibi sacrificare non posse. Qui certè tanta arrogantia elati sunt, vt maiore impensa , quàm antea, restituere templum conarentur. Verùm non ita multò pòst terræ motu templum corruens, & multos Iudæos simul oppressit, & illud approbatum est, lapidem supra lapidem poni non debere. Sequenti autem die incendio diuinitus immisso,& ferramẽta ipsa consumpta sunt: & eo miraculo multi Iudæi perterriti, ad fidem Christi venêre . In Persas verò Proficiscens Iulianus, quos intellexerat res nouas moliri, in reditu suo malam quidem rem Christianis minatur. Cùm autem superatis hostibus in composito agmine victor rediret, apud Ctesiphontem confossus perijt. A suis,an ab hostibus id factum sit, incertum est, quanquam sunt qui scribant, sagitta ex incerto missa trãsfixum fuisse,eundemque exclamasse manu ad cælum extensa,Vicisti Galilæe, vicisti: nam Christum, Galilæum appellabat & fabri filium: vnde illud adolescentis in Libanium sophistam, interrogãtem quid ageret fabri filius: Iuliano inquit,locellum cõponit: nam paulò post eius cadauer locello auectus est. Sunt etiam qui scribant, hunc antea clericum fuisse,ac postea à fide nostra defecisse, vnde hominem apostatam vocant. Perijt autem post annum, & octo imperij sui menses, anno verò ætatis secundo & trigesimo. Huic deinde succedit Iouinianus, qui ab exercitu imperator electus,non prius profiteri imperatoris nomen voluit, quàm omnes conclamarent se Christianos esse. Quibus collaudatis, & imperium suscepit,& exercitum è manibus barbarorum liberauit, Nisibi ac magna Mesopotamiæ parte Sapori regi Persarum relicta. Hic autem octauo imperij sui mense, cruditate stomachi, siue tetro odore prunarum moritur.

Vicisti Galilæe.

Iulianus.

Iouinianus imp.

Damasus autem electus ad Pontificatum obeundum,Vrsicinium diaconum competitorem hãbuit in basilica, quæ Sicini appellatur, vbi multi vtrinque cecidêre in ipso templo, cùm res non suffragijs tantum,sed vi & armis tractaretur. Verùm non ita multò pòst, sacerdotũ ac populi consensu Damasus episcopus confirmatur,& Vrsicinus ad Neapolitanam ecclesiã traducitur.Damasus aũt adulterij accusatus,publico consilio caussam dixit: vbi & innocens absoluitur & Concordius atque Callistus diaconi falsi accusatores damnati ac reiecti ab ecclesia

Vrsicinus.

sunt. Cautumq; lege est, vt deinceps pœnā talionis subeāt, qui aliquē falsò accusauerint. Pacata tandē ecclesia, Damasus otio litterario delectatus, vitas pontificū omniū, qui ante se fuêre, cōscripsit, easq; ad Hieronymū misit. Nō destitit tamē & tēpla, & cultū diuinū augere. Duas enim basilicas ædificauit: vnā iuxta theatrū, alterā via Ardeatina ad catachūbas. Dedicauit & Platoniā, vbi corpora Petri & Pauli aliquando iacuerāt. Versib⁹ quoq; elegantibus sanctorū corpora eò loci sepulta exornauit ad memoriā posteritatis. Præterea verò basilicā q̄ ipse in honorē D. Laurentij nō lōgè à theatro Pompeiano cōdiderat, maximis muneribus ornauit, patena argētea librarū xx. ama argētea librarū xv. scypho argenteo anaglypho librarū x. calicib⁹ argēteis v. coronis argēteis v. domos quoq; circa basilicā positas dono dedit: fundū etiā Papirianū agri Ferētinatis: fundū Antonianū, balnea non lōge à tēplo posita, vt psalmi quoq; alternis vicib⁹ in ecclesia canerētur, in fineq; eorū verba hæc ponerētur, Gloria patri & filio & spiritui sancto, instituit. Primus etiā Hieronymi scriptis auctoritatē dedit, cū priùs lxx. interpretū scripta tantūmodò in precio essent. Nā & biblia Hieronymi legi cœpta est, vt Psalmi eiusdē fideliter ex hebraico traducti, cū antea apud Gallos potissimū incōpositè legerētur. Mandauit itē, vt in principio celebrationis (q̄ Missā vocāt) cōfessio diceretur, vt hodiè fit. Idē verò Damas⁹, vbi ex sacris ordinibus quinquies habitis presbyteros 31. diaconos 11. episcopos 62. creasset, moritur, ac sepelitur via Ardeatina cū matre & sorore in basilica à se condita, tertio Idus Dec. Sedit annos 19. menses 3. dies 11. Vacat tum sedes 21.

SIRICIVS I.

SIRICIVS natione Romanus, patre Tiburtio, Valentiniani temporibus fuit. 40. Pont. Valentinian. imp.

Qui à Iuliano multa incommoda ob fidem Christi passus, pulsusque militia cùm scutatorum princeps esset. Mortuo autem Iouiniano, militum omnium consensu imperator electus, Valentem fratrem in partem imperij accipiens, eidem orientem assignat. Posteà verò imperij sui anno tertio Gratianum filium nec-dum benè puberem, socrus & vxoris hortatu Augustum creat. Procopium quidem apud Constantinopolim res nouas molientem, cum satellibus suis mira celeritate opprimit.

Sed Valens ab Eudoxio Ariani dogmatis episcopo baptizatus in sæuissimam hæresim declinans, nostros persequitur, & in exsilium pellit, mortuo præsertim Athanasio, quo viuente res Christiana sex & quadraginta annis mirificè sustentata est. Instabat Lucius hæreticus hostilem in modum nostros persequens, neque illis quidem parcens, qui in eremo erant: eos enim immissis militibus aut trucidabat, aut in exsilium mittebat. Magnè auctoritatis tunc erant Antonij discipuli, Macarij duo in Syria, quorum alter in superiore, alter in inferiore habitabat eremo. Isidorus quoque tum in precio erat, Paphnutius, Pambo, Moses, Beniamin, Paulus Alpheliotes, Paulus Phocensis, Ioseph, qui mons Antonij dicebatur. Hos cùm exsilio vexaret Lucius, mulier phanatica proclamabat, viros Dei in insulam Aegypti nequaquam mittendos esse, Maunia quoque Sarracenorum gentis regina, cùm frequentibus prælijs Romanorum opes attriuisset, Palæstini & Arabici limitis oppida vastans, orata pacem non aliter repromittit, nisi Mosen Christianum virum sanctissimum genti suæ episcopum designarent. Id agere Lucius conabatur. Verùm Moses inclamat, Arguuntte, ô Luci, per metalla damnati Christiani, in insulas relegati, & carcere inclusi; quare manus tuas ad me consecrandum nunquam injicies. Reuocatis itaque episcopis qui se consecrarent, datur reginæ præsul, ac pax Romanis redditur. Sæuiebat in Christianos Valens & Lucius, licet Themistij philosophi litteræ Valentem aliquantulo mitiorem reddiderint. Sæuiebat & Athanaricus Gotthorum rex, qui plurimos barbarorum martyrio affecit.

Eudoxius Ariani dogmatis episcopus.

Macarius

Isidorus

Themistius philosophus.

Interim verò Valentinianus Saxones, gentem in Oceani litoribus positam locis inuijs, &

Bur-

Burgundiones virtute ac rei militaris scientia oppressit. At verò dum Sarmatæ sese per Pannonias effudissent, bellumque in eos parat, subita sanguinis effusione apud Bergentionem oppidum moritur. Tum Gotthi sedibus suis pulsi, per omnes se Thracias effundunt: quibus dum Valens ire obuiam cum exercitu parat, reuocatis prius, sed sero ab exsilio episcopis & monachis, quos etiam militare coegerat, prælio victus, igni exuritur. Hæc quidem clades Romani imperij ac totius Italiæ exitium fuit.

Siricius autem (dum hæc agerentur) censuit monachos, quorum vita probata esset, posse sacris initiari à primis ordinibus vsq; ad episcopatum. Censuit item ordines per interualla dandos. Manichæos præterea, qui in vrbe erant, vetuit communicare cum fidelibus. Pœnitentes autem & redeuntes ad gremium orthodoxæ fidei, recipiendos esse censuit, si monasterium ingrederentur, atque ibi ieiunijs & orationibus se toto suæ vitæ tempore macerarent. Viaticum siquidem tum demum ab Ecclesia recipiebant, vbi de optima eorum vita constaret. Consecrari autem presbyterum ab episcopo tantum censuit. Instituit item, vt quicunque aut viduam, aut secundam vxorem duxisset, ab officio ecclesiastico pelleretur. Hæreticos quoque per manus impositionem recipiendos censuit. Huius temporibus Hilarius fuit, vrbis Pictauorum Aquitaniæ episcopus, qui & contra Arianos duodecim libros scripsit, & alterum contra Valentem & Vrsatium: atque non ita multò pòst Pictauis moritur. Victorinus autem natione Afer, Romæ tum primum rhetoricam docuit: posteà verò in extrema senectute fidei nostræ se tradens, contra Arium libros more dialectico scripsit. Multa quoque composuit ad commendationem fidei nostræ Gregorius Bæticus Iliberi episcopus. Photinus autem Gallogræcus, Marcelli Ancyrani episcopi discipulus, Hebionis hæresim instaurare tum conatus est. Hebion enim Christum pio coitu Mariæ natum, virum iustum putauit. Is quidem à Valentiniano imperatore pulsus, plura scripsit volumina, ac præcipua contra gentes. At Didymus Alexandrinus, à teneris annis oculis captus, & ob id etiam primarum litterarum ignarus, ita geometriam & dialecticam, quæ magno vsu indigent, iam grandis natu cum primis elementis didicit, vt præclara quædam opera in mathematicis scripserit, in Psalmos quoque & in Euangelium Matthæi ac Ioannis, & contra Arianos multa edidit. Optatus quoque Afer episcopus Mileuitanus, libros sex contra Donatistas compo suit. Seuerus autem Aquileus Hispanus, agna tionem ab illo Seuero ducens, ad quem Lactantij duo exstant epistolarum libri, volumen cõposuit, quod Catastrophen vocauit. Siricius verò compositis ecclesiæ rebus, & creatis sex & viginti presbyteris, diaconis sedecim, episcopis duobus & triginta, ex sacris ordinibus quinquies habitis, moritur, ac sepelitur in cœmeterio Prisillæ via Salaria, octauo Kalendas Martij. Sedit enim annos quindecim, menses vndecim, dies quinque & viginti. Vacat tum sedes dies viginti.

Hilarius Pictauorũ episcopus.

Victorinus Afer.

Greg. Baeticus.

Photinus hæret.

Didymus alexand.

Optatus episc. Mileuitanus.

ANASTASIVS I.

ANASTASIVS natione Romanus, patre Maximo, imperante Gratiano, vrbis Romæ episcopus creatur. *41. Pont.*

Nam Gratianus adolescens religione clarus, militia strenuus, apud Argentariam oppidum Galliæ, vno prælio ad triginta millia Alemannorum fines Romanorum vastantes, cum minimo suorum incommodo interfecit. In Italiam deinde rediens, pulsa Ariana hæresi, totam prouinciam adveram CHRISTI fidem redegit. At verò cum instantibus Gotthis, rempubl. in magno discrimine videret, Theodosium ex Hispania oriundum virum clarissimum, socium ac imperij comitem sibi delegit, qui superatis Alanis, Hunnis & Gotthis, orientale imperium restituit, icto cum Athalarico rege Gotthorum fœdere: quo quidem mortuo, ac Constantinopoli egregiè sepulto, omnes

Gratianus imp.

eius milites Theodosium virum optimum secuti sunt. Interim verò Maximus in Britannia tyrannidem occupans, ac in Galliam traijciens, apud Lugdunum Gratianum interfecit: quare Valentinianus iunior frater metu perterritus, ad Theodosium in orientem confugit. Sunt autem qui scribant, hos quidem fratres in tantam calamitatem incidisse, matris Iustinæ crimine, quæ Arianam hæresim fouens, Christianos persequebatur, maximè verò Ambrosium, quem etiam inuitum populus Mediolanensis tum episcopum delegerat. Mortuo enim Auxentio hæreticorum episcopo, statim seditio Mediolani exorta est. Cùm hanc itaque reprimere Ambrosius conaretur, qui tum cõsularis eiusdem prouinciæ fasces regebat, ecclesiamque ingressus, multa de concordia partium disseruisset, ab omnibus succlamatum est, non alteri quàm Ambrosio episcopatum committi debere, quod etiam factum est. Ex catechumeno enim Christianus factus, & sacris initiatus, Mediolanẽsis episcopus creatur. Cuius doctrina & sanctitas quãta fuerit, eius vita ac opera doctissimè & elegãtissimè scripta ostendunt.

Ambrosius.

Tunc autem Anastasius rei diuinæ cauens, cõstituit ne sacerdotes vllo modo sederent, sed curui & venerabundi starent, cùm sacrum euãgelium aut caneretur aut legeretur in ecclesia Dei: Neve peregrini, maximè autem transmarini, in clerum reciperentur, nisi quinque episcoporum præseferrent chirographa. Hoc autem factum esse aiunt propter Manichæos, qui tum in Africa magno in precio erant, & ad corrumpendam fidẽ de suis quoquouersum mittebant. Constituit item, ne debiles & manci, neve aliquo membro carentes, in numerum clericorũ reciperentur. Basilicam quoque, quæ Crescentiana vocatur, in regione secunda via Mamurtina dedicauit. Huius & Damasi & Siricij tempora, illustrarunt non modò optimi imperatores, Iouinianus, Valentinianus, Gratianus, Theodosius, verumetiam sanctissimi atque excellentes in quauis facultate doctores, tum Græci, tũ Latini. Gregorium nobis Christianis cum Basilio Cappadocia genuit, vt ait Eusebius: ambo fuêre nobiles, ambo Athenis erud ti. Basilius enim Cæsareæ Cappadociæ, quæ prius Mazaca vocabatur, episcopus contra Eunomium egregios libros edidit. Scripsit volumẽ de Spiritusancto, & monachorum instituta. Duos habuit fratres, Gregorium & Petrum viros doctissimos. Gregorij extabant Eusebij temporibus aliqua volumina. At Gregorius Nazianzenus, qui Basiliũ ad monasterium perduxit, Hieronymi præceptor multa scripsit, maximè verò in laudem Cypriani, Athanasij, Maximi philosophi. Scripsit & contra Eunomium libros duos, contra Iulianum Imperatorem librum vnum. Laudauit & nuptias & virginitatem hexametro versu. Leuauit & Constantinopolitanos ab hæresi rationibus, & suo elegantissimo dicendi genere, in quo Polæmonem virum eloquentissimũ secutus est. Is postremum dum senex admodum esset, successorem sibi deligens, ruri vitam monachi duxit. Basilius autem sub Gratiano, hic verò sub Theodosio moritur. Epiphanius quoque Cypri Salaminæ episcopus, hæreses omnes elegantissimis voluminibus impugnauit. Composuit tum etiã multa sermone Syro, Ephræm Edessenæ ecclesiæ diaconus, qua ex re ad tantam venit dignitatem, vt post lectionem scripturæ sacræ, publicè in quibusdam ecclesijs eius scripta legerentur. Anastasius autem vbi ex sacris ordinationib⁹ bis in vrbe mẽse Decẽb. habitis, presbyteros octo, diaconos quinque, episcopos decem creasset, moritur, & sepelitur in cœmeterio ad Vrsum pileatum quinto Kalend. Maij. Annos verò tres, dies decẽ sedit. Vacat tum sedes dies vnum & viginti.

Gregorius.

Basilius.

Greg. Nazianzen.

Epiphan.

Ephræm Edessenus.

INNOCENTIVS I.

INNOCENTIVS natione Albanus, patre Innocentio particeps Theodosij temporum fuit. 42. *Pont. Theodos. in 2.*

Qui singulari celeritate & cõsilio vsus, Maximũ tyrannũ Gratiani interfectorẽ, apud Aquileiã occidit. Hanc calamitatẽ Maximo ipsi Martinus vir sanctissim⁹ anteà prædixerat, dũ Britãniam

niam militaribus copijs spoliat, in Italiam contra ius fasque venturus. Tunc enim à circio Scoti, ab aquilone Picti, insulam vacuam militibus ingressi, longè ac latè omnia vastarunt. Theodosius autem diuino auxilio fretus, & Andragatium Maximi comitem, & victorem eiusdem tyranni filium, Arbogastem & Eugenium tyrannos, mira celeritate vsus opprimit, vnde meritò Claudiani poëtæ carmina in laudem Theodosij exstant:

O nimium dilecte Deo, tibi militat æther,
Et conjurati veniunt ad classica venti.

Theodosius ab ingressu ecclesiæ prohibitus.

Accidit Theodosio ad disciplinam militarem laus ingens, qua plurimum valuit, & religionis. Nam cùm Mediolani ingredi ecclesiam vellet mysteria visurus, prohibitus ob quoddam facinus (vt fieri solet) ab ingressu ecclesiæ, nisi pœniteret, ita æquo animo id tulit, vt vltrò ipsi Ambrosio gratias egerit, atque pœnituerit. Huius vxor Flacceilla fuit, ex qua Arcadium & Honorium suscepit. Iratus semel Theodosius, quòd Thessalonicenses in theatro militem occidissent, vel (vt alij volunt) iudicem suum, ægrè retentus à sacerdotibus Italicis est, quò minus omnes Thessalonicenses occideret. Qui postea ad se rediens, re cognita, & lacrymis pœnitentiam propè patrati sceleris egit, & legem tulit, & sententiæ principum super ani-

aliàs, xxx. maduersione prolatæ, in * tertium diem differentur, quò misericordiæ vel pœnitentiæ locus daretur. Ferunt principem ipsum, si quando ita percitus fuisset, hac deinceps cunctatione vsum, vt notas omnes litterarum expresse recenseret, quod interim iræ daretur locus. Affirmant quidam, principem ipsum familiaritate cuiusdam Ioannis monachi anachoretæ in Thebaide vsum, cuius consilio tum bellum, tum pacem gerebat. Theodosius autem quinquagesimum ætatis agens annum, Mediolani moritur.

Innocentius verò tanta imperij tranquillitate & benignitate principis vsus, multa ad religionem Christianam pertinentia meditatus est. Constituit enim vt sabbato ieiunium celebraretur, & quòd tali die Christus in sepulchro iacuisset, & quòd eius discipuli ieiunassent. De Iudæis quoque & paganis, deque monachis regulas quasdam tulit. Cataphrygas autem hæreticos, quorum auctores fuêre, Montanus, Priscilla & Maximilla, vt antè dixi, ab vrbe expulit, Theodosio annuente, vel in monasteria (vt alij

Pelagium & Cele

volunt) relegauit. Præterea verò Pelagium monachum & Cælestinum hæreseos damnauit, & quòd liberum arbitrium diuinæ gratiæ anteferrent, & quòd dicerent ad implenda diuina iussa, voluntatem per se sufficientem esse. Contra hos quoque multa scripsit Augustinus. Pelagius autem in Britanniam proficiscens, totam insulam errore suo infecit, adiuuante Iuliano tanti mali comite & socio. Basilicam verò Geruasij & Prothasij dedicauit, Vestinæ mulieris impensa structam & ornatam, diuenditis eius bonis ex testamento relictis iusto precio. Templi dona hæc fuêre: patenæ argenteæ duæ lx. librarum, coronæ xij. cerostrata argentea quattuor. Ad ornatum baptisterij ceruum obtulit quinque & xx. librarum fundentem aquam, vas chrismatis ex argento librarum v. scyphos duos argenteos anaplyphos xx. librarum. Dos autem templi erat domus ad basilicam Liuianam, balneum ad templum Mamuri domus, item in cliuo Salutis balneatæ, fundus in agro Clusino, alter fundus in agro Fundano. His addita domus Emeriti in cliuo Mamurtino, domus altera in vico longo, balneum quoque in eodem vico. Curam verò & administrationem huius basilicæ & sanctæ Hagnetis, Leopardo ac Paulino presbyteris commisit. Huius temporibus fuit Apollinarius Laodiceæ Syriæ episcopus, vir sanè in disputando vehemens, & ita acutus, vt ausus sit dicere, corpus, non animam à domino in dispensatione susceptum, posteà verò cùm rationibus vrgeretur, ait eum quidem habuisse animam, non tamen ex ea parte qua rationabilis est, sed ea solum, qua corpus viuum reddit: ad supplementum verò rationabilis partis, ipsum verbum Dei fuisse perhibebat. Quæ quidem sententia, & à Damaso anteà, & Petro Alexandrino episcopo explosa est. Hinc Apollinaristæ originem habuêre. Marcianus autem Barcilonæ vrbis episcopus, castitate & eloquentia insignis, benè cum fide sensit, & Nouatianos scriptis suis impugnauit. Cyrillus verò Hierosolymitanus episcopus, sæpè pulsus ecclesia & receptus, ad extremum sub Theodosio principe annis octo episcopatum tenuit, multaque scripsit. Euzoius item apud Thespesium rhetorem cum Gregorio Nazianzeno episcopo adolescens Cæsareæ eruditus, plurimo labore Origenis & Pamphili corruptam bibliothecam membranis instaurare conatus est, scripsit & ipse multa. Eodem quoque tempore Hieronymus presbyter in Bethleem habitans, ingenio ac facundia sua Christi fidem mirum in modum auxit: quod etiam eius scripta declarant. Improbatur item eo tempore in synhodo

stimm damnantur.

Apollinarius episc.

Apollinaristæ.

Cyrillus.

Hieronymi habitatio.

Burdegalensi Priscilliani dogma, sumptum ex Gnosticorum & Manichæorum hæresi, de qua superius diximus. Innocentius verò vbi per sacros ordines quatter in vrbe habitos, presbyteros triginta, diaconos duodecim, episcopos quattuor & quinquaginta creasset, moritur, ac sepelitur in cœmeterio ad Vrsum pileatum quinto Kalendas Augusti. Sedit annis quindecim, mensibus duobus, diebus quinque & viginti. Vacat tum sedes dies duos & viginti.

ZOSIMVS I.

43. Pont.

ZOZIMVS natione Græcus, patre Abrahamo, mortuo Theodosio, Arcadij & Honorij, qui patri in imperio succesſere, temporibus fuit.

Arcadius & Honorius.

Hi quidem gubernacula imperij suscipientes, paribus auspicijs illud rexêre, diuisis tantummodò administrationibus. Arcadius enim orientem Honorius verò occidentem gubernabat, licet Theodosius filijs adhuc adolescentibus tres duces reliquerit, qui Romanum gubernarent imperium, Rufinum qui orientem, Stiliconem qui occidentem, Gildonem qui Africam regerent. Qui deinceps cupiditate imperandi moti, spretis paruulis, regnum occupare conati sunt. Gildoni res nouas in Africa molienti, Mascezel fratris eius crudelitatem veritus, cum exercitu obuiam factus, hominem fundit fugatque: qui vel dolore animi, vel veneno, non ita multò pòst, moritur. Item quoque Mascezel tanta victoria elatus, cùm nec Deo, nec hominibus parceret, à militibus occiditur. Rufinus verò ab Arcadio opprimitur, dum orientale imperium conatur inuadere. Ingressus tum Italiam Rhadagaſus Gotthorum rex immanissimus, ferro ac flamma omnia vastabat. Verùm Romani comparato exercitu, barbarum in Fesulanis montibus opprimunt, duce Stilicone. Huic verò succesſit Alaricus, quem Stilico regni cupidus, cùm superare posset, & fouit & iuuit. Verùm postremò cùm Alaricus in Galliam proficiscens, concedente eò loci sedes ad incolendum Honorio, apud Polentiam consedisset, Saulum gente & religione Hebræum, à Stilicone cum militibus immissum, quo fœdus turbaretur, hostem sensit. Facilè enim fuit, barbaros nil tale suspicantes, & diem paschæ obseruantes, incautos perturbare. Verùm sequenti die sumptis armis, & Saulum cum exercitu ad internecionem cædit, & omissa Gallia, in Stiliconem & Romanos mouet. Quibus superatis, vrbem Romam post longam & grauem obsidionem capiunt, anno eiusdem conditæ millesimo ac centesimo & septuagesimo quarto: salutis verò Christianæ, anno duodecimo & quadringentesimo. Hac tamen moderatione Alaricus vsus est & clementia, vt suis mandauerit, à cæde & sanguine, quoad fieri poterat, abstinere: vtque confugientibus ad Basilicas Petri ac Pauli, parceretur. Rex verò tertia die ab vrbe discedens, minus calamitatis quàm putaretur perpessa (parum enim incendij sensserat) in Lucanos & Brutios proficiscitur, vbi apud Consentiam vi captam & direptam, moritur. Cui statim omnium Gotthorum consensu Athaulphus ob affinitatem & genus succedit, quem quidem ad vrbem Romam cum exercitu redeuntem, Galla Placidia superioris Theodosij filia, eius vxor, ita placuit, vt à cædibus & rapinis temperatum, & suis magistratibus vrbs dimissa sit. In animo certè ei prius fuerat, vrbem Romam delere, ac nouam condere, eamque Gothiam appellare, & imperatoribus nomen deſe relinquere, vt non Augusti deinceps, sed Athaulphi vocarentur. Mentem hominis Placidia non modò à tanto facinore auertit, verumetiam fœdus inter Athaulphum, Honorium & Theodosium iuniorem composuit, Arcadij iam mortui filium.

Zosimus autem in tanta rerum perturbatione rem diuinam nunquam omisit. Constituit enim vt diaconi, dum celebraretur, læuas rectas haberent linostimis. Concessit item, vt in parochijs cerei sancto Sabbato benedici possent. Bibere autem in publico clericis vetuit: in cellis fidelium, id fieri posse non negauit. Vetuit etiam, ne serui in clerum reciperentur, quòd

huius-

huiuſcemodi viros liberos & integros eſſe oporteret. Adiciſcuntur nunc non modò ſerui, & vulgò concepti ac vati, verumetiam flagitioſi omnes ex flagitioſo quoque geniti: quorum ſceleribus eccleſia Dei magnum aliquod incommodum tandem capiet. Ferunt tum Zoſimum miſiſſe ad Carthaginenſe concilium Fauſtinum epiſcopum, duoſque vrbis Romæ presbyteros, vt oſtenderet nil vſquam publicè agi debere ſine conſenſu eccleſiæ Romanæ.

Lucius Arianæ partis epiſcopus. Huius autem pontificatu fuit Lucius Arianæ partis epiſcopus, qui variarum hypotheſeon libellos ſcripſit. Diodorus quoque Tarſenſis epiſcopus, dum Antiochiæ presbyter eſſet, multa tum ſcripſit, Euſebij ſententias, non autem eloquentiam imitatus, propter ignorationem ſæcularium litterarum.

Tiberianus. Scripſit & Tiberianus apologeticum ob ſuſpicionem hæreſeos, quia cum Priſcilliano

Euagrius. accuſabatur. Euagrius præterea acris & feruentis ingenij, vitam beati Antonij de græco Athanaſij, in ſermonem noſtrum tranſtulit.

Ambroſius Alexandrinus Ioannes Chryſoſtom. Scripſit & Ambroſius Alexandrinus auditor Didymi, in Apollinarium volumen præclarum. Fuêre tum etiam in precio Ioannes Conſtantinopolitanus & Theophilus Alexandrinus illuſtres epiſcopi. Hunc ego arbitror Ioannem Chryſoſtomum fuiſſe, qui ob elegantiam dicendi hoc cognomentum meritò adeptus eſt, quique Theodorum & Maximum condiſcipulos ſuos ad fidem Chriſti traduxit, relictis præceptoribus Libanio & Andragathio philoſopho. Interrogatus Libanius iam morti propinquus, quem potiſſimum in ſchola ſucceſſorem relinquere vellet, non alium quàm Chryſoſtomum dixit; niſi hominem Chriſtiani ad ſe traduxiſſent. Perlata tum etiam ſunt ad Zoſimum ſynhodalia decreta, quibus confirmatis, Pelagiana hæreſis vbique

Petronius. damnatur. Sunt qui ſcribant, & Petronium Bononienſem epiſcopum virum ſanctiſſimum,

Paſidon. Primaſius. & Poſſidonium Africæ prouinciæ epiſcopum, magnam ſanctitatis opinionem de ſe tum concitaſſe. Scripſit & multa contra hæreſes Primaſius ad Fortunatum epiſcopum. Sunt qui ſcribant, Probam Adelphi pro conſulis vxorem, Centonas Virgilij in laudem Chriſti tum compoſuiſſe. Hanc certè laudem quidam Eudoxiæ aſſcribunt, Theodoſij iunioris vxori.

Auguſtin. Hipponēſis. Auguſtinus verò beati Ambroſij in fide diſcipulus, homo certè omnium, qui tum fuêre, doctiſſimus, Hippone in Africa epiſcopus, fidem noſtram ſcriptis & diſputationibus, tum maximè tuebatur. At Zoſimus creatis in vrbe Roma presbyteris decem, diaconis tribus, epiſcopis octo, moritur, ac ſepelitur via Tiburtina apud corpus beati Laurentij martyris ſeptimo Kalendas Ianuarij. Sedit annum vnum, menſes tres, dies duodecim. Vacat tum ſedes dies vndecim.

ANNOTAT.

Zoſimum hunc fuiſſe natione Græcum Aſiaticum, patria Cæſarienſem in Cappadocia, eiuſque Hermogenis nepotem, qui in concilio Nicæno ſymbolum edidit, facilè ſuſpicari poſſumus ex quadam epiſtola Baſilij Cæſarienſis epiſcopi, quam ad Papam Innocentium ſcribit, in quo eum virum depingit, quem ex multis circunſtantijs Zoſimum hunc eſſe intelligitur. Qui cùm eſſet vir doctiſſimus, & ſanctiſſimus propter eius incredibilem virtutem à Baſilio epiſcopo Cæſarienſe (cum eſſet ſuæ eccleſiæ presbyter) ad prædeceſſorem ſuum Innocentium Papam miſſus Romam veniens, ſtatim poſt Innocentij mortem omnium ſuffragijs Romanus Pontifex Theodoſio iuniore Auguſto VII. & Palladio V. Conſulibus anno Chriſti CXVI. renunciatus, ſedit annos III. menſes. IV. & dies VIII. Poſt cuius obitum altero die Bonifacius presbyter in ſciſmate Romanus Pontifex ordinatus eſt cum Eulalio archidiacono. Qui Eulalius menſe III. die XV. initæ dignitatis coactus abdicauit, & factus eſt epiſcopus in Campania; Bonifacius verò Apoſtolicam ſedem in pace obtinuit. Fuit hoc ſchiſma quintum in Romana eccleſia, ab Anaſtaſio Bibliothecario, & in eo Regiſtro, de quo ſuprà dixi, accuratiſſimè, & ſingulatim deſcriptum, de quo ego plura in meo de Pontificibus libro. Cæterum, de ijs quæ de Zoſimo dixi, monuit me vir doctiſſimus & præſtantiſſimus Guillelmus Syrletus ſedis protonotarius.

BONI-

BONIFACIVS I.

44. Pont. Honorius imper.

BONIFACIVS natione Romanus, patre Iucundo presbytero, Honorij temporibus fuit. Orta quidem tum in clero seditio est. Nam dum Bonifacius in basilica Iulij, vrbis Romæ episcopus creatur, Eulalius in Constantiniana electus, huic statim obijcitur. Quod vbi Honorius, qui tum Mediolani erat, intellexisset, instante Placidia cum filio Valentiniano ambo ab vrbe pelluntur. Reuocatur tamen septimo mense pòst Bonifacius, & solus vrbis præsul constituitur.

Intereà verò mortuo Athaulpho, Gotthorum rex Vallias decernitur, qui Dei iudicio perterritus, Placidiam apud se tamen honestè habitam, Honorio fratri reddidit, pacemque cum eo datis dilectissimis obsidibus inijt. Idem fecêre Alani, VVandali & Sueui. Placidiam verò Honorius Constantio, quem Cæsarem declarauerat, in matrimonium collocat: vnde Constantius Valentinianum filium suscepit: quæ postea à fratre pulsa, ad orientem cum filijs Honorio & Valentiniano proficiscitur.

Bonifacius autem Pontifex tum constituit, ne mulier vlla aut monacha sacratam pallam attrectaret, aut thura contingeret: neve seruus aut obnoxius, vel obæratus, in clerum reciperetur. Condidit prætereà oratorium in cœmeterio sanctæ Felicitatis martyris, eiusque sepulchrum ornauit marmoribus & argento. Nam & patenam argenteam dono dedit librarum viginti, & scyphum argenteum librarum decem, coronas argenteas tres, calices minores duos. Huius quoque pontificatum insignem reddidêre multi præclari viri, maximè verò Hieronymus presbyter, patre Eusebio natus oppido Stridonis, quod à Gotthis euersum, Dalmatiæ quondam Pannoniæque in finibus fuit. Quantum iste iuuerit ecclesiam Dei, vita & scriptis, non attinet dicere, cum & vita eius sanctissima omnibus præluceat, & scripta eius ita in precio & honore sint, vt nemo magis legatur, ab eruditis præsertim. Moritur autem Hieronymus in Bethleem, ætatis suæ anno lxxxxj. pridie Kalendas Octobris. Laudatur & Gelasius Cæsareæ Palæstinæ post Euzoium episcopus, vir accurati elegantisque ingenij Scripsit & historiam Dexter Paciani filius ad Hieronymum. Laudauit & Spiritum sanctum Amphilochius eleganti stylo. Laudat & Sophronium Hieronymus, quòd de euersione Serapis librum copiosè ac doctè scripserit. Aiunt & Lucianum presbyterum Deo innuente, tum quidem reliquas Stephani protomartyris & Gamalielis Pauli præceptoris inuenisse, deque ea re sermone græco ad omnes ecclesias scripsisse: quam scriptionem posteà Abundius presbyter Hispanus latinam fecit ad Orosium presbyterum. Sunt etiam, qui huic ætati addunt Ioannem Cassianum & Maximinum viros doctissimos. De Eutropio autem Augustini discipulo, non ita ambigitur, qui historiæ Romanæ Epitomen fecit ab vrbe condita vsque ad tempora sua satis eleganti stylo & oratione. Scripsit & ad duas sorores Christo dedicatas de pudicitia & amore religionis. Laudatur & Iuuenalis, qui tum * Constantinopolitanus episcopus erat. Fuit etiam in precio Heros vir sanctus, ac beati Martini discipulus, Arelatensis episcopus iniuria pulsus. Bonifacius autem vbi ex sacris ordinibus semel habitis, presbyteros tredecim, diaconos tres, episcopus sex & triginta creasset, moritur, ac via Salaria sepelitur apud corpus sanctæ Felicitatis martyris octauo Kalendas Nouembris. Sedit annis tribus, mensibus octo, diebus septem. Mortuo Bonifacio, clerici quidam Eulalium statim ad vrbem reuocant, qui vel indignatione, vel contemptu rerum humanarum reuocationem spernens, anno post Bonifacium moritur. Vacat tum sedes dies nouem.

Hieronymus presbyter.

Gelasium episcopum.

Cassianum Eutropium.

aliàs, Hierosolymitanus.

Eulalius reuocatur.

CAELE-

CAELESTINVS I.

45. Pont. Theodo. fius.

CAELESTINVS natione Campanus, Theodosij iunioris temporibus fuit.

Hic enim mortuo Honorio principe clarissimo, Valentinianum Placidiæ amitæ suæ filium Cæsarem creatum, ad regendum occidentale imperium mittit. Qui statim totius Italiæ consensu imperator creatus, gubernacula imperij apud Rauennam suscipiens, hostes Romani nominis, maximè verò Ioannem tyrannum, mira felicitate in Italia compescuit. Interea verò VVandalorum, Alemannorum, & Gothorum effera gens, ab Hispania in Africam Genserico rege traijciens, prouincia ferro ac flamma depopulata, fidem quoque catholicam Ariana impietate fœdauit, pulsis etiam in exsilium quibusdam episcopis benè sentientibus, in qua perturbatione beatus Augustinus Hipponensis episcopus, tertio obsidionis mense quinto Kalendas Septembris moritur, septimo & lxx. ætatis anno. VVandali autem capta Carthagine in Siciliam traijciens, insulam depopulantur & vastant. Idem fecêre Picti & Scoti, insulam Britanniam occupantes. Accitus autem à Britannis in auxilium Aëtius patritius, vir bellicis artibus insignis, non modò laborantibus auxilium non fert, verumetiam regnandi cupidus, Hunnos ad inuadendam Italiam solicitat. Vnde Britanni ab Aetio destituti, ab Anglis auxilium petiêre quos hostes deinceps, non auxiliares sensere. Ab his enim oppressi & patriam simul & nomen amisere. Interim verò Theodosio Constantinopoli mortuo, septimo & vigesimo imperij sui ac patrui Honorij anno, Bleda & Attila fratres Hunnorum reges, Illyricum ingressi, omnia incendunt & vastant.

Augustinus moritur.

At Cælestinus diuino cultui intentus, constituit vt psalmi Dauid ante sacrificium antiphonatim ab omnibus canerentur, quod ante fieri non consueuerat. Perlecta enim epistola & Euangelio, finis sacrificio imponebatur. Refert Martinus Cassinas, Iudica me Deus, & discerne caussam meam, quod in principio sacrificij dicitur, eius inuentum fuisse. Graduale quoque huic asscribitur. Multa præterea constituit de omni ecclesia, quæ tum in archiuijs legebantur. Dedicauit & basilicam Iuliam, cui etiam hæc dona obtulit patenam argenteam librarum v. & xx. scyphos ij. argenteos xx. librarum, aquam annulos argenteos xx. librarum, candelabra argentea duo lx. librarum, cantharos, cerostrata ænea quattuor & viginti magni ponderis. Nestorius autem Constantinopolitanus episcopus, nouum tum errorem inducere conatus est. Prædicabat enim Christum ex Maria hominem tantum, & non Deum natum, atque diuinitatem collatam esse pro meritis, cui impietati & Cyrillus Alexandrinus episcopus, & Cælestinus Pontifex mirum in modum aduersati sunt. Nam habita apud Ephesum synhodo cc. episcoporum, impius Nestorius cum hæresi nominis sui, cumque Pelagianis omnibus, qui dogma illud prope conatum iuuabant, omnium consensu xiij. canonibus eorum stultitiam impugnantibus damnantur. Præterea Germanum Antisiodorensem episcopum in Britanniam mittit, qui deturbatis hæreticis, insulares ad catholicam fidem redigeret. Misit ad Scotos Christi fidem optantes Palladium, quem ipse episcopum creauerat. Huius certè atque suorum opera, magna pars occidentis ad veram Christi fidem conuersa est. Ferunt hoc tempore diabolum personam Moysi indutum, multos Iudæos decepisse, dum eos ex Creta in terram promissionis ad similitudinem historiæ veteris sicco pede per mare deducere pollicetur. Multi enim ex his falsum Moysen secuti, in vndis periêre. Aiunt autem illos solos euasisse, qui tum Christum verum esse Deum credidêre. At Cælestinus vbi ex sacris ordinibus ter in vrbe mense Decembri habitis, presbyteros duos & triginta, diaconos duodecim, episcopos duos & lx. creasset, moritur, ac sepelitur in cœmeterio Priscillæ via Salaria, octauo Idus Aprilis. Consederat annis octo, mensibus decem, diebus & septem. Vacat tum sedes dies vnum & viginti.

Nestorius Constantinop.

Synhedus Ephesina.

Germanum.

Diabolus personam.

Moysi indutum.

XYSTVS III.

46. Pont.

XYSTVS III. natione Romanus, patre Xysto, Valentiniani tempora attigit. Qui occidentalis imperij gubernator, pacem cum Genserico VVandalorum rege iniit, ac certis finibus Africam sibi ac Genserico diuisam, VVandalis incolendam dedit. Subornatus deinde Genséricus ab Arianis, eorum impietatem extollens, varijs terroribus episcopos nostros persequitur. Interim verò dum Valentinianus Constantinopolim proficiscitur, & Theodosij filiam in vxorem ducit, VVandali Genserico duce Carthaginem iterum capiunt ac diripiunt, anno quingentesimo & lxxxiiij. posteaquam Romanorum esse cœperat. Dum hæc autem in Africa gererentur, Attila cum Bleda fratre Hunnorum reges, non contenti occupasse Pannonias, Macedoniam, Mysiam, Achaiam & vtrasque Thracias ferro ac flamma deuastat, Bledamque fratrem obtruncat, quò solus regno potiretur. Inde verò animos sumens ad occupandum occidentale imperium, copias vndique celeriter colligit, atque iter statim carpit. Quod vbi Aëtius intellexisset, legatos de pace statim Tolosam ad Theodoricum regem mittit, cum quo fœdera ita sunt inita, vt communi impensa & paribus copijs bellum contra Attilam gereretur. Romanorum ac Theodorici auxiliares copiæ fuêre, Alani, Burgundiones, Franci, Saxones, atque omnes ferè occidentales populi. Tandem verò superueniente Attila in campis Catalaunicis, magno ardore animorum prælium vtrinque committitur. Pugnatum erat aliquandiu atque acriter, cùm vox superueniens incerto auctore, certamini finem imposuit. Ad centum & octoginta millia hominum in eo prælio vtrinque cecidisse constat, neutra inclinante acie, aut cedente. Ferunt tamen Theodoricum Thurismundi regis patrem, eo prælio cecidisse.

Valentinianus imper.

At Xystus pontificatum iniens, à Basso quodam reus in iudicium accersitur. Hic autem congregata septem & quinquaginta episcoporum synhodo, ita causam dixit, vt ab omnibus vno consensu absolueretur. Damnatur Bassus calumniator iniquus, annuente Valentiniano & Placidia eius matre: in exsiliumque mittitur, ita tamen, vt vltimo die viaticum ei ob pietatem ecclesiæ non negaretur. Eius autem prædia non fisco, sed ecclesiæ adscribuntur. Aiunt Bassum post exsilium non multum vixisse, tertio enim mense diem extremum obijt: cuius corpus Xystus episcopus linteaminibus inuolutum, & aromatibus consperssum, proprijs manibus ad sanctum Petrum sepeliuit in loculis parentum. Aedificauit autem Xystus basilicam beatæ Mariæ virginis, quæ ab antiquis Liberij cognominabatur iuxta macellum * Liuiæ. Accepit deinde nomen ad Præsepe: postremò verò sancta Maria maior, vocata est. Xystum autem huius templi auctorem fuisse, titulus ipse in frontispicio primi fornicis declarat his verbis: XYSTVS EPISCOPVS PLEBI DEI. Per X. enim in principio & y scribitur Graca orthographia, licet nostra ætas consuetudini seruiens, Sixtum scribat per s & iota. Huic quoque templo pontifex hæc dona obtulit, altare argenteum purissimum, CCCC. librarum scyphos argenteos quinque, calices decem, coronas argenteas octo & viginti, candelabra argentea tria, thymiamatrium librarum quindecim, fundum Scauri in agro Caietano, fundum Cleris, ceruum argenteum fundentem aquam in fontem baptisterij. Ornauit & ambonem ecclesiæ porphyreticis lapidibus, quem nos suggestum appellamus, vbi euangelium & epistola canitur. Præterea verò rogatu Xysti Valentinianus templa quædam sanctorum mirificè excoluit. Nam & supra confessionem beati Petri auream Saluatoris imaginem gemmis aureis distinctam collocauit, & fastigium argenteum basilicæ Constantinianæ à barbaris sublatum restituit. Ornauit & confessionem beati Petri ex argento. Aiunt præterea huius temporibus Petrum episcopum natione Illyricum, ædificasse templum diuæ Sabinæ in

mon-

monte Auentino, non longè à monasterio sancti Bonifacij, in quo diuus Alexius iacet. Quod ego factum Cælestini primi tempore crediderim, vt etiam carmina heroica indicant, quæ adhuc leguntur his ferè verbis:

Culmen Apostolicum cùm Cælestinus haberet,
Primus & in toto fulgeret episcopus orbe:
Hac, quæ miraris, fundauit presbyter vrbis
Illyrica de gente Petrus, vir nomine tanto
Dignus, ab exortu Christi nutritus in aulæ.
Pauperias locuples, sibi pauper, qui bona vitæ
Præsentis fugiens, meruit sperare futura.

Sunt etiam qui scribant huius temporibus fuisse Eusebium Cremonensem & Philippum Hieronymi discipulos, qui pleraque eleganti oratione scripsêre. Laudatur & Eucherius Lugdunensis episcopus doctrina, dicendi copia. Non improbatur postremò Hilarius Arelatensis episcopus, vir sanctitate & doctrina tempestate insignis. Xystus autem cum omnia, quæ habuerat, aut in ædificijs & ornamentis ecclesiarum, aut pauperibus erogasset, creatis presbyteris octo & viginti, diaconis duodecim, episcopis duobus & quinquaginta, moritur, ac sepelitur in crypta via Tiburtina apud corpus beati Laurentij. Sedit autem annis viij. diebus ix. Vacat tum sedes dies duos & viginti.

Hilarius.

LEO I.

47 Pont. LEo natione Tuscus, patre Quintiano. Eo tempore fuit, quo Attila à pugna Catalaunica rediens, in Pannonias comparatis magnis copijs, Italiam hostili manu ingressus, ac primo Aquileiam in limitibus prouinciæ positam, triennio obsedit. Verùm cùm iam desperatis rebus in eo esset, vt statiua moueret, vidisséque ciconias ex vrbe in agros pullos suos deferentes, auspicio motus, adhibitis machinis, miseram ciuitatem acriter oppugnatam, tandem capit, diripit & incendit: nec vlli generi hominum parcit, flagellum Dei se vocitans. Inde Hunni veluti ruptis claustris, per totam Venetiam sese effundentes, vrbes omnes occupant, Mediolanum, ac Ticinum diripiunt. Iturus deinde Romam infestis signis, cùm eò loci consedisset, vbi Mincius Padum influit, amnem traiecturus, vir sanctissimus Leo Pontifex calamitatem Italiæ & vrbis Romæ miseratus, adhortante etiam Valentiniano, ei fit obuiam, persuadetque Alarici exemplo, qui statim Dei iudicio post captam vrbem mortuus est, ne vltra progrediatur. Monitis pontificis optimi obtemperans Attila, quod dum simul loquerentur, cernere duos viros supra caput suum strictos tenentes gladios, ac mortem minitantes, nisi pareret, visus est. Ij Petrus & Paulus apostoli putati sunt. inde mouens, Pannonias repetit: vbi non ita multò pòst, effundente se vbertim propter ebrietatem è naribus sanguine, moritur.

Attila flagellum Dei.

Leo verò ad vrbem rediens, totus ad confirmandam Catholicam fidem conuertitur, quæ tum potissimum à multis hæreticis impugnabatur, maximè autem à Nestorianis & Eutychianis. Nestorius enim Constantinopolitanus episcopus, virginem non Dei, sed hominis tantummodò genitricem dixit, vt aliam carnis, aliam diuinitatis personam faceret, & seiunctim alterum esse Dei filium, alterum hominis ostenderet. Eutyches autem Constantinopolitanus Abbas, ne sentire cum Nestorio videretur, diuinam cum humana natura in idem compositum recedisse affirmabat, vnumque factum, nec vllo modo inter se distingui debere. Hanc hæresim cùm Flauianus Constantinopolitanus episcopus damnasset, Theodosio annuente, synhodus Ephesina indicitur, in qua Dioscoro Alexandrino episcopo præsidente, Eutyches restituitur, Flauianus verò damnatur. At Leo, mortuo Theodosio, in eiusque locum suffecto Marciano principe catholico, concilium Chalcedonense indicit, in quo sexcentorum & triginta episcoporum auctoritate decernitur, credendum duas naturas in Christo fuisse: vtque vnus idemque Christus Deus homo crederetur, ac statim Nestorius & Eutyches nefandus Manichæorum præsul damnarentur. Combusti etiam

Concilium Chalcedonense.

Nestorius Constantinopolitanus episcopus.

tiam publicè sunt Manichæorum libri, calcata & depressa est Dioscori superbia atque hæresis. Interim verò mortuo à suis Valentiniano Maximus tyrannus imperium occupat, Eudoxiamque quondam Valentiniani vxorem, sibi violentis nuptijs adiungit. Hanc ob rem VVandali ex Africa acciti, Genserico duce Romam hostili manu ingressi, Maximum in illo tumultu ab Vrso milite Romano occisum in Tiberim proijciunt, vrbem diripiunt atque incendunt, templa & sacraria spoliant, nec Leonem Pontificem exaudiunt clamantem & dicentem, vt vrbi & templis parcentes, prædam quò vellent abigerent. Abeuntes quartodecimo die post vrbem captam, atque Eudoxiam cum filia & ingenti captiuorum numero secum trahentes, in Africam reuertuntur. At Leo ad reparandam vrbem & templa conuersus, Demetriam ancillam Dei impulit, vt basilicam beato Stephano via Latina tertio ab vrbe milliario in fundo suo conderet. Ipse verò in honorem beati Cornelij episcopi basilicam via Appia ædificauit. Templa diffracta restituit, sacrorum vasa comminuta aut ablata vel denuò renouauit, vel ex integro quoad fieri potuit, restituit. Cameras præterea tres condidit in tribus basilicis, Ioannis, Petri ac Pauli. Sepulcris quoque Apostolorum custodes addidit ex clero Romano: hos cubicularios appellauit. Prætereà verò monasterium prope sanctum Petrum condidit, constituitque vt intra actionem mysterij diceretur: Hoc sanctum sacrificium, &c. neve vlla moncha velamen capitis benedictum acciperet, nisi approbatum fuisset, eam quadraginta annis castè & integrè vixisse. Dum autem his curis vir sanctus intentus esset subitò exorta est Acephalorum hæresis: qui ideò Acephali vocati sunt, quia sine cerebro & sine auctore habebantur. Hi autem Chalcedonense concilium improbant, proprietatem duarum substantiarum in Christo negant, vnam tantum in eiusdem persona naturam prædicantes: quam quidem hæresim epistolis suis eleganter & doctè ad Christi fideles scriptis acerrimè confutauit. Sunt qui scribant, Paulinum Nolanæ vrbis episcopum, Prosperum Aquitanum virum doctum, Mamercum Viennensem episcopum, in precio tum fuisse. Primus enim Mamercus (vt aiunt) supplicationes, quas Græci litanias vocant, instituit ob frequentes terræmotus, qui tum maximè Gallias vexabant. Leo postremò creatis ex institutione sacrorum lxxxj. presbyteris, diaconis xxxj. episcopis sex & lxxx. moritur, ac sepelitur apud sanctum Petrum in Vaticano iiij. Idus Aprilis. Sedit annis vno & viginti mense vno, diebus tredecim. Vacat tum sedes dies octo.

Acephalorum hæresis.

Paulinus, Prosper, Mamercus.

HILARIVS I.

HILARIVS natione Sardus, patre Crispino, ad Leonis tempora peruenit. 48. *Pont.*

Leo enim primus ex Græca natione, in locum Marciani imperatoris demortui suffi- *Leo primus imp.*
citur, qui statim filium suum eiusdem nominis, Augustum creat. Sub hoc quidem imperatore respublica Romana magnas calamitates passa est, subortis quibusdam tyrannis imperium vsurpare conantibus. Hac verò opportunitate illectus Genserico VVandalorum rex, ex Africa in Italiam statim nauigat, Romanum imperium inuasurus. quod vbi intellexit Leo, * Basilicum patritium cum valida classe in auxilium Anthemij principis Romani mittit. Hi coniunctis copijs & animis ad Populoniam Genserico fiunt obuiam, hominemque classe decernere impellunt: qui quidem superatus ingenti clade, turpi fuga in Africam redijt. Vexare interea vrbem Romanam parabat Ricimer ille patricius, qui Biorgum Alanorum regem in montibus Tridentinis superauerat, elatus tanta victoria, ni Epiphanius Ticinensis episcopus, hominem Anthemio vrbem defendenti conciliasset.

Hilarius autem in tanta perturbatione rerum, diuinam rem intermisit nunquam. Prætereà verò instituit, ne pontifices deinceps successorem sibi deligerent, quæ institutio ad omnes ecclesiasticos gradus pertinet. Fecit & decretalem, ac per vniuersum orbem sparsit. Epistolas quoque conscripsit de fide catholica: tres synho-

synhodos confirmantes, Nicænam, Ephesinam, & Chalcedonensem, quibus item Eutychem, Nestorium, & Dioscorum cum sectatoribus damnat. In baptisterio autem Constantinianæ basilicæ tria oratoria ædificauit, auro & preciosis lapidibus distincta, tribus sanctis dedicata, Ioanni Baptistæ, Ioanni Euangelistæ, & sancte Cruci: quorum ianuæ erant æneæ argento cælato clausæ, in oratorio autem τοῦ σταυροῦ erat lignum crucis auro clausum, & ornatum gemmis. Stabat & eò loci agnus aureus duarum librarum in columna onychina. ante oratorium erant columnæ miræ magnitudinis, quæ dicuntur hecaton. In fonte Ioannis erat lucerna aurea librarum decem, cerui argentei tres, octoginta librarum, aquam fundentes, columba aurea duarum librarum. Addidit & oratorium sancti Stephani baptisterio Lateranensi. Duas quoque bibliothecas apud eundem locum ædificauit. At Lunam verò, monasterium in vrbe struxit. Omitto dona templis oblata, quæ quidem propè infinita fuêre, ex auro, argento, marmoribus & gemmis. Sunt qui scribant, Germanum Altisiodorensem & Lupum * Trecharensem episcopos, huius temporibus fuisse, qui tum multum iuuêre Christianam fidem, gentilium ac Pelagianorum opera plurimum labefactatam. Gennadius præterea Constantinopolitanus episcopus, ingenio, doctrina, & moribus ecclesiæ catholicæ multum profuit. Victorinus autem natione Aquitanus arithmeticus insignis, rationem Paschæ ad cursum lunæ tum redegit, Eusebium & Theophilum ea in re superans. Sunt qui Merlinum Anglum vatem insignem his temporibus asscribant, de quo plura fortasse, quàm satis est, scribuntur. Hilarius autem vbi ea peregisset, quæ ad optimum pontificem pertinebant, tum in exstruendis templis ornandisque, tum etiam docendo, admonendo, castigando, eleemosynasve vbi erat opus præbendo, moritur, creatis prius de more quinque & viginti presbyteris, diaconis quinque, episcopis duobus & viginti. Sepelitur autem in crypta sancti Laurentij apud corpus beati Xysti. Sedit annos septem, menses tres, dies decem. Vacat tum sedes dies decem.

Tracasense.

Gennadius epi scop. Victorin. Aquitan.

Merlin. vates.

ANNOTAT.

Vt ex antiquis litteris argenteis, & musiuis, quæ adhuc exstant in baptisterio Lateranensi, Hilarus, non Hilarius dicendum est, quod etiam in aliquot vetustis codicibus scriptum animaduerti.

SIMPLICIVS I.

SIMPLICIVS patria Tiburtinus, patre Castino, imperante Leone secundo & Zenone fuit. 49 *Pont.*

Nam Leo primus valetudine correptus Leonem secundum ex Ariadne sorore sua nepotem, & Zenonis Isaurici filium, successorem imperij designauit: qui non ita multò pòst graui morbo oppressus, cùm finem vitæ sibi adesse cerneret, patri Zenoni imperium reliquit. Interim verò Odoacer cum maxima Tucilingorum & Herulorum manu Italiam ingressus, Orestem patricium apud Ticinum superatum & captum, Placentiæ inspectante exercitu interfecit. At Zeno calamitates Italiæ miseratus, Theodoricum Gotthorum regem iam antea apud se in honore habitum, contra Odoacrem cum ingentibus copijs in Italiam properè mittit, qui duces Odoacris non procul Aquilea vel Lisontium amnem graui prælio superat. Eadem quoque fortuna contra Odoacrem sæpius vsus, hominem triennio Rauennam obsessum eò pepulit, hortante etiam Ioanne episcopo vt se imperij socium acciperet. Verùm sequenti die cum filio contra datam fidem interficitur, vnde statim nemine aduersante Theodoricus totius Italiæ imperio potitus est. *Leo secundus, & Zeno imper.*

Simplicius autem vir sanctissimus has basilicas interim dedicat, basilicam Stephani protomartyris in Cælio monte, basilicam Andreæ Apostoli non longe à templo sanctæ Mariæ maioris, in qua adhuc vestigia quædam antiquitatis apparent, quæ perspectè flendo etiam inspexi ob incuriam eorum, quibus ipsa templa iam ruinam minantia, commissa sunt. Hoc autem in

templo hæc carmina legisse memini musiuo opere descripta;

Hæc tibi mens validè decreuit præmia Christe,
Cui testator opes detulit ille suas:
Simplicius q; Papa sacris cælestibus aptans
Effecit verè muneris esse tui:
Ne quod Apostolici deessent lumina nobis,
Martyris Andreæ nomine compositum.
Vtitur hæc hæres titulis ecclesia iustis,
Succedens q; domo mystica iura locat.
Plebs deuota veni, per q; hæc commercia discet
Terreno censu regna superna peti.

Dedicat & aliam basilicam Stephani Simplicius apud sanctum Laurentium, basilicam quoque Vibianæ martyris ad Palatium Lucianum, vbi corpus virginis repositum est. Hebdomadas quoque instituit, vt presbyteri tum ad Petri, tum ad Pauli, tum ad Laurentij martyris templa vicissim manerent propter pœnitentes & baptismum requirentes. Vrbem præterea presbyteris in quinque regiones diuisis, prima erat Petri, secunda Pauli, tertia Laurentij, quarta Ioannis Lateranensis, quinta sanctæ Mariæ maioris. Instituit postremò, ne clericus vllus possessionem beneficij à laico recognosceret, quod postea à Gregorio & alijs Pontificibus confirmatum est. Romam autem sedem esse primam omnium ecclesiarum, declarant Acatij episcopi Constantinopolitani, & Timothei viri doctissimi scripta, quibus rogatur Simplicius Pontifex magnus, vt Petrum Alexandrinum episcopum Eutychetis imitatorem, hæreseos damnet. Quod etiam factum est, hac conditione tamen, vt pœnitenti tempus asseriberetur. Sunt qui dicant huius temporibus fuisse Remigium Remensem episcopum virum sanctissimum, qui Clodoueum (vt historiæ referunt) regem Francorum baptizauit. Scripsit etiam multa eo tempore contra Eutychetem Theodorus Syriæ episcopus: edidit & decem libros ecclesiasticæ historiæ, Eusebium Cæsariensem imitatus. Tum verò omnes ferè Aegyptij declinarunt in Dioscori hæretici errorem, de quo multa superius diximus. Vexauit & Catholicos in Africa Hunericus VVandalorum rex, Arianos imitatus. Quamobrem Eudoxia Theodosij neptis, mulier catholica eius vxor, simulans se Hierosolymam voti caussa ituram, à marito hæretico discedens, Hierosolymis post longam peregrinationem, & mulieri præsertim grauem, moritur. Ferunt ea tempestate & Eliseï ossa in Alexandriam translata esse, & corpus Barnabæ Apostoli, cum euangelio eius manu scripto repertum. At Simplicius cum ecclesiam Romanam non institutis solum, verumetiam donis auxisset, creassetque ex ordine sacrorum bresbyteros octo & quinquaginta, diaconos vndecim, episcopos sex & octoginta, moritur, ac sepelitur in Petri Basilica sexto Nonas Martij. Sedit autem annos quindecim, mensem vnum, dies septem. Vacat tum sedes dies sex & viginti.

Remigius Episcopus Remensis.

FELIX III.

FELIX tertius patria Romanus, patre Felice presbytero, ex regione Fasciolæ, à rege Odoacre, qui annis quattuordecim Italiæ imperauerat, vsque ad Theodoricum peruenit. 50. *Pont. Odoacer.*

Qui etsi Rauennam sedem regni fecisset, tamen vrbem Romam quoad fieri potuit, exornauit: Nam & sepulchrum Octauij instaurauit, & spectacula de more exhibuit, & ædificia ac basilicas pleraque restituit, nihilque omisit, quod ad optimum principem pertineret. At verò vt regnum aliquando stabiliret, & Clodouei Franciæ regis filiam Anteiedam in vxorem duxit, & sororem Hunerico VVandalorum, & filiarum suarum alteram Alarico Vesegothorum, alteram Gundibato regibus in matrimonium collocauit.

Felix autem tum maximè intellexerat Petrum Eutychianum, quem ante diximus ob hæresim in exilium pulsum, instigante Acatio, tunc demum ab eodem reuocatum esse. Quare sanctus Pontifex fraudem subesse veritus, ex auctoritate sedis Apostolicæ concilio benè sentientium approbata, Petrum & Acatium

tium damnat. Post annos verò tres, cum Zeno fidem faceret hos homines pœnitere, Felix eò misit episcopos duos, Messenum & Vitalem, qui re cognita damnatos absoluerent. Hi itaque Heracleam ciuitatem ingressi, pecunia corrupti, nihil ex sententia Felicis egêre. Vnde Pontifex meritò indignatus, habita de more synhodo, hos vt prævaricatores & Simoniacos à communione deiecit. Messeno tamen pœnitentiæ tempus asscriptum est, qui errorem suum fassus est, pœnitendique tempus petijt. Idem quoque Felix basilicam sancti Agapeti ædificauit non longè à basilica Laurentij martyris. Constituit item, vt ecclesiæ non nisi ab episcopis consecrarentur. Aiunt autem huius tempore Theodorum presbyterum Græcum, librum contra hæreticos scripsisse de conuenientia veteris ac noui testamenti. Sunt etiam, qui huic ætati asscribant Ioannem Damascenum, virum doctissimum ac theologum insignem. Hic enim librum sententiarum composuit, in quo Gregorium Nazianzenum, Gregorium Nyssenum, Didymum Alexandrinum imitatus est, libros quoque medicæ artis composuit, quibus morborum caussam & medelas describit. At Felix cùm ex institutione sacrorum ordinum, quos in vrbe Roma mense Decembri bis habuit, presbyteros octo & viginti, diaconos quinque, episcopos triginta creasset, moritur, ac sepelitur in Pauli basilica. Sedit annos octo, menses vndecim, dies decem & septem. Vacatum sedes dies quinque.

Theodorus presbyter. Ioannes Damascenus.

ANNOTAT.

Felicem hunc non tertium, sed secundum appellarem, cùm is, qui in schismate contra Liberium creatus est, Papa dici non potuerit.

Gelasius, de quo mox Platina scribit, Canonicos (vt vocant) regulares ordinis sancti Augustini Laterani primus collocauit, qui ibidem vsque ad Bonifacium VIII. à quo expulsi sunt, permanserunt, ex archiuis basilicæ Lateranensis.

GELASIVS I.

GELASIVS natione Afer, patre Valerio. Eo tempore fuit, quo Theodoricus Clodoueo socero suo Francorum regi bellum intulit, quòd Alaricum generum Vesogothorum regem in agro Volgadensi interfeciſſet, Vasconiamque occupasset, vterque affinis erat. Iustior habebatur Alarici causſa, vnde socerum genero prætulit. Superatis itaque Francis ingenti prælio, Vasconiam recipit, receptamque pro Almarico Alarici filio, donec adolesceret, gubernat. Idem Theodoricus Siciliam, Dalmatiam, Liburniam, Illiricum, Narbonensem Galliam, Burgundiam suo regno adiecit. Tridentum vrbem in alpibus muro cinxit, & Italiam ab externo hoste tutatus est, collocatis Erulis in extremis Italiæ partibus apud prætoriam Augustam, quorum regem adhuc adolescentem in adoptionem susceperat. *Pont.*

Gelasius autem Manichæos in vrbe deprehensos exsilio damnat, eorumque libros apud basilicam diuæ Mariæ publicè comburit. Instante prætereà synhodo, cognita Messeni pœnitentia, eum libello prius satisfacientem, purgatum ecclesiæ suæ restituit. Cùm verò intelexisset Petri & Acatij seditionibus multa flagitia & parricidia in ecclesijs Græciæ committi, confestim eò misit, qui hos, si non statim pœniterent, in perpetuum damnarent. Erat autem consuetudo primitiuæ ecclesiæ, diutius exspectare ad gremium pietatis suæ aliquando redituros. Confugerat tum Ioannes Alexandrinus episcopus, vir catholicus illorum seditionibus vexatus, ad pontificem Romanū, à

quo perbenignè & comiter susceptus est. Dedicauit Gelasius ecclesiam Euphemiæ martyris in ciuitate Tiburtina. Dedicauit & basilicam sanctorum Nicandri & Eleutherij via Labicana, & basilicam sanctæ Mariæ via Laurentina in fundo Crispi vigesimo ab vrbe lapide. Clerum quoque amauit & auxit. Pauperes semper mira beneuolentia & charitate complexus est. Ciuitatem Romanam à multis periculis liberauit, maximè verò ab inopia rerum & fame. Hymnos etiam composuit ad imitationem beati Ambrosij, edidit & libros quinque contra Eutychen & Nestorium, duos item contra Arium. Orationes habuit elegantes & graues. Epistolas præterea ad amicos & domesticos fidei scripsit, non minus graues quàm doctas: quæ opera in publicis bibliothecis tum legebantur. Sunt qui scribant Gelasium excommunicasse Anastasium imperatorem Constantinopolitanum, Zenonis successorem, quòd hæreticis & Acatio faueret, vnde constat, imperatorem errantem in fide & monitum, si non paruerit, à pontifice Romano excommunicari posse. Eadem auctoritate vsus est etiam contra VVandalos eorumque regem, qui Ariana infecti hæresi, Catholicos cruciat bus & supplicijs persequebantur. Fuêre etiam in primo huius pontificis tempore Germanus & Epiphanius, quorum alter Ticinensis, alter verò Campanus episcopus fuit. Hi multum auctoritate & sanctitate sua Italiam à barbaris vexatum iuuêre, orationibus & blandicijs barbarorum corda mollientes. Multum præterea tum in Gallia profecêre, & Lannociatus abbas Carnotensis, & Aurelianus & Mezentius Pictauiensis viri optimi ac docti, qui Clodoueum regem Franciæ, ac Crocildim eius vxorem cò perpulêre, vt Christianissimi fierent, & fidem Catholicam vbique tutarentur. Sunt qui hanc laudem Remigio viro sanctissimo asscribant. Gelasius autem posteaquam bresbyteros duos & triginta, diaconos duos, episcopos septem & sexaginta creasset, moritur, ac sepelitur in basilica beati Petri Apostol. xj. Kalendas Decembris. Sedit annis quattuor, mensibus octo, diebus decem & septem. Vacat tum sedes dies septem.

Anastasius imp.

ANASTASIVS II.

ANASTASIVS secundus, patria Romanus, patre Fortunato, Anastasio imperante fuit. *52. Pont. Anastasius imp.*

Quo tempore Transamundus VVandalorum rex, & Catholicas ecclesias claudit, & centum ac viginti episcopos exsulatum in Sardiniam mittit. Ferunt tum apud Carthaginem Olympium quendam Arianum episcopum, sanctam Trinitatem publicè in balneis detestantem, tribus fulminibus ictum concidisse, eiusque cadauer exustum omninò fuisse. Cumque item Barbas quidam Arianus episcopus, nescio quem baptizaturus esset his verbis, Baptizat te Barbas in nomine patris per filium in spiritu sancto, ferunt aquam nusquam comparuisse, quo miraculo permotus, qui characterem exspectabat, confestim ad nostros transijt. *Olympius de cæle tactus.*

Anastasius verò (vt quidam scriptores referunt) Anastasium imperatorem excommunicauit, quòd Acatio faueret, tametsi postea ipse ab Acatio seductus, dum eum reuocare clanculum tentat, clerum à se grauiter alienauit, qui se à communione pontificis tum maximè subtraxit: quòd etiam sine Catholicorum consensu Photino Thessalonicensi diacono communicasset, qui tum Acatij errorem imitabatur. Hanc ob rem ferunt diuino nutu hominem subitò morbo correptum interijsse. Sunt qui dicant, eum in latrinam effudisse intestina, dum necessitati naturæ obtemperat. Huius temporibus Fulgentius natione Afer, Rumpensis Episcopus, qui in Sardiniam quoque cum alijs Catholicis Africæ à Transamundo exsulatum missus est, nil prætermisit, quod ad veram Chri- *Fulgentius.*

Christi fidem pertineret docendo, prædicando, monendo. Edidit & libros de trinitate, de libero arbitrio, de regulis fidei. Scripsit & contra Pelagianam hæresim. Orationes quoque habuit ad populos elegantes quidem & graues.

Egesippus. Iuuit etiam scriptis suis ecclesiam Dei Egesippus vir doctissimus, qui & monachorum regulas composuit, & sancti Seuerini abbatis eleganti stylo vitam edidit. Faustus autem apud Gallos episcopus multa tum scripsit copiosè & ornatè, sed eius illud opus potissimum laudatur, quod contra Arianos scripsit, in quo ostendit, τριάδα, hoc est, trinitatem essentialem esse. Scripsit & contra eos qui dicunt, increatis aliquid incorporeum esse. qua in re ostendit, tum patrum sententijs, tum diuinæ scripturæ testimonijs, solum Deum incorporeum dici posse, ne etiam creata incorporea dicerentur. Hæc de Anastasio & eius pontificatu, qui ex sacris ordinibus semel Decembri mense in vrbe habitis, presbyteros duodecim, episcopos sedecim creauit. Sepultus est autem in basilica Petri XIII. Kalendas Decembris. Sedit annum vnum, mensibus decem, dies quattuor & viginti. Vacat tum sedes dies quattuor.

SYMMACHVS I.

53. Pont. SYMMACHVS natione Sardus, patre Fortunato mortuo Anastasio, Pontifex creatur, non sine magna discordia. Nam dum pars cleri Symmachum apud basilicam Constantinianam Pontificem decernit, pars altera apud basilicam Mariæ in via Noua, Laurentium in locum demortui Anastasij sufficit: seditio ingens in senatu ac populo Romano bifariam diuiso orta est, vnde omnium consensu concilium Rauennæ indicitur: discussaque re præsente Theodorico, Symmachus tandem in pontificatu confirmatur, qui certè magna clementia vsus, Laurentium competitorem Nucerinis episcopum dedit. Verùm anno quarto pòst clerici quidam seditionibus gaudentes, adiuuantibus Festo & Probino senatorij ordinis viris, Laurentium reuocant, qua ex re indignatus rex Petrum Altini episcopum Romam mittit: qui pulso vtroque sedem teneret. Verùm Symmachus habita centum & viginti episcoporum synhodo, & obiecta constanti animo diluit, & omnium sententijs obtinuit, vt Laurentius & Petrus malorum omnium capita relegarentur. Orta autem ob hanc rem tanta seditio Romæ est, vt multi tum ex clero, tum ex populo passim cæderentur, nec sacris virginibus parcerent. Opprimitur eo tumultu Gordianus presbyter, vir optimus ad vincula sancti Petri, nec finis tantæ cædis factus fuisset, ni Faustus consul clericos miseratus, contra Probinum tanti mali auctorem arma sumpsisset. *Gordianus presb.*

Respirante deinde aliquantulum repub. Christiana, Clodoueus pulsis Arianis hæreticis, & Catholicos reduxit, & Parisiorum ciuitatem regni caput constituit.

Symmachus verò Manichæos tum ab vrbe expulit, eorumque libros ante fores Constantinianæ basilicæ concremauit. Basilicas verò multas aut ornauit, aut à fundamentis erexit. Nam & templum beati Andreæ Apostoli apud sanctum Petrum ædificauit, multoque argento & auro exornauit, & templum ipsius Apostolorum principis ac porticum cum marmoribus opere vermiculato in angustiorem formam redegit. Gradus quoque ipsius basilicæ ampliores fecit, aliosque gradus sub diuo dextra læuaque, episcopia præterea construxit. Aedificauit *Episcopia.* etiam basilicam Agathæ martyris via Aurelia in fundo Lardario. Basilicam sancti Pancratij cum arcu argenteo librarum quindecim. In basilica Pauli renouauit apsidam, cui ruina imminebat, picturisque ornauit. post absidam verò aquam introduxit, balneumque fundamento erexit. In vrbe autem basilicam sanctorum Siluestri & Martini à fundamentis exstruxit iuxta Traiani thermas, vbi & super altare Ciborium *Ciborium.* fecit argenteum librarum centum viginti, arcus argenteos librarum decem: confessionem argenteam librarum quindecim, suggestum quoque erexit porphyreticis & crustis marmoreis

reis insignem. Fecit & gradus basilicæ Ioannis & Pauli post apsidam. Auxit & basilicam archangeli Michaëlis aquamque introduxit. Sanctorum Cosmæ & Damiani oratoria à fundamentis erexit via Tiburtina in fundo Paciano, adiuuantibus Albino & Glaphyra illustribus viris. Pauperibus quoque ad basilicas Petri & Pauli habitacula extruxit, curauitque ne quid eis deesset, quod ad victum pertineret. Amator enim pauperum fuit, & episcopis ac cæteris clericis in Africa & Sardinia propter catholicam fidem exsulantibus, pecunias & vestes subministrabat. Reparauit etiam basilicam sanctæ Felicitatis: & apsidam beatæ Hagnetis cum Basilica, quæ ruinam minabantur, in meliorem formam restituit. Redemit & captiuos in diuersis prouincijs multa pecunia. Constituit item, vt die dominico, vel natalitijs martyrum caneretur hymnus, Gloria in excelsis Deo. Cœmeterium quoque Iordanorum vel fecit vel in meliorem formam redegit. Nil postremò omisit, quod ad omnipotentis Dei gloriam pertineat. Huius quoque tempore ecclesiam Dei multum iuuit Gennadius Massilienſis Episcopus, qui diligens Augustini imitator, & librum de dogmatibus composuit: & quid cuique ad salutem necessarium esset, declarauit. Scripsit item de viris illustribus, Hieronymum imitatus. Symmachus autem creatis duobus & lxxxx. presbyteris, diaconis xvj. episcopis cxxij. habitis de more sacris ordinibus, moriens, ad basilicam Petri sepelitur xiiij. Kalendas Augusti. Sedit autem annis xv. mensibus sex, diebus xxij. Vacat tum sedes dies septem.

Gennadius Massilienſis episc.

ANNOTAT.

Schisma hoc pernitiosum, & atrox à primo Nouatiani schismate quartum fuit, cuius præter bibliothecarium in dialogis libro iij. cap. xl. beatus Gregorius mentionem facit, vbi de Paschasio Diacono loquitur. Reliqua schismata in meo indice diligenter annotabo.

HORMISDA I.

HORMISDA patria Frusinonius, patre Iusto, ad Theodorici & Anastasij tempora peruenit, à consulatu Senatoris vsque ad consulatum Boëthij & Symmachi. 54. Pont.

Quos Theodoricus ob suspicionem affectatæ libertatis, exsilio primò, mox carcere afficit. In hac calamitate constitutus Boëthius, multa scripsit quæ adhuc leguntur. Transtulit & pleraque ex Aristotele, in eademque commentatus est. In mathematicis doctissimus est habitus, quod eius musicæ & arithmeticæ ostendunt. Postremò verò cum Symmacho senatore Theodorici iussu necatur. Sunt autem qui scribant, Boëthium tantam calamitatem subijsse, quod in Arianos nueheretur, ad quos Theodoricus declinauerat. Super or sententia mihi verior videtur. *Theodoricus imp. Boë. huius.*

Hormisda autem horrante Theodorico, prouincialem synhodum in vrbe habuit, omniumque consensu Eutychianos iam antea improbatos damnauit. Ioannem quoque Constantinopolitanum episcopum litteris & nuncijs adhortatus est, vt ab eadem hæresi desisteret, crederetque duas in Christo naturas esse, diuinam & humanam. Desijt parere Ioannes Anastasij viribus fretus, quem non ita multò pòst fulmine ictum, dedisse pœnas creditum est, tum propter hæresim quæ grauis erat, tum vel maximè, quia legatos ab Hormisda missos contra ius gentium magna affecerat contumelia: reiectos enim à se naui quassa & rimosa ea conditione nauigare iussit, vt recta in Italiam rediret, nec vllum Græciæ litus attingerent. Hæc etiam eisdem mandata ad Pontificem dedisse

disse referunt, vt sciret imperatoris proprium esse imperare, & non imperata pontificis aut cuiuluis alterius accipere. Fuêre autem legati, Euodius Ticinensis episcopus, Fortunatus Catinensis, Venantius vrbis Romæ presbyter, & Vitalis diaconus. Mortuo itaque Anastasio VII. & XX. imperij anno, Iustinus orthodoxæ fidei amator imperium accipit, ac statim nuncios ad Pontificem mittit: qui & sedis apostolicæ auctoritatem confirmarent, & pacem ecclesijs omnibus exquirerent, quantum per religionem concederetur. Quare permotus Hormisda Theodorico annuente Germanum Capuanum episcopum, Ioannem & Blandum presbyteros, & Felicem ac Dioscorum diaconos, legatos ad Iustinum mittit, qui eos nullo non genere honoris adhibito, effusa obuiam honoris gratia monachorum, ac magna orthodoxorum & illustrium virorum multitudine, honorificè accipit, congratulante clero vnà cum Ioanne Constantinopolitano episcopo. At qui cum Acatio sentiebant istorum aduentum veriti, se in templo quodam munitissimo incluserunt, & nuncios habita consultatione ad imperatorem miserè, affirmantes se nullo pacto in sententiam apostolicæ sedis venturos nisi eis reddita fuerit ratio, quamobrem Acatius damnatus esset, hos omnes Iustinus ex templo atque ab vrbe expulit. Idem fecit Hormisda contra Manichæos iterum in vrbe Roma pullulantes, eorumque codices ante fores basilicæ Constantinianæ incendio consumpsit.

Iustinus imper.

Eodem tempore mortuo in Africa Transamundo VVandalorum rege, Ildericus filius, quem ex captiua Valentiniani filia susceperat, regnum obtinet. Hic non hæresim paternam imitatus, sed matris Catholicæ monita secutus, omnes catholicos, quos Transamundus in exsilium miserat, reduxit, atque eos suo instituto viuere permisit. Dona præterea multa ac preciosa eodem tempore Romam ad ornandas basilicas sanctorum sunt missa. Gemmas enim magnæ æstimationis Clodoueus rex Franciæ misit. Delata & dona tum aurea tum argentea: Delata euangelia cum tabulis aureis gemmis distinctis à Iustino imperatore voti gratia. Misit & patenam auream librarum viginti cum hyacinthis, scyphum aureum gemmis circundatum. Ornauit & templum beati Petri Theodoricus rex trabe argentea M. & XL. librarum, cerostratis argenteis duobus librarum LXX. Certauit & Hormisda muneribus cum his principibus. Locauit enim ante altare Constantinianę basilicæ coronam argenteam librarum viginti, cantharos argenteos sex. Ornauit etiam templum Pauli scyphis argenteis decem, amis argenteis tribus. His demum ex sententia peractis, cum etiam de more presbyteros vnum & viginti, episcopos quinque & I. creasset, moritur, ac sepelitur in basilica Petri octauo Idus Augusti consulatu Maximi. Sedit annis nouem, diebus octodecim. Vacat tum sedes dies sex.

IOANNES I.

IOANNES natione Tuscus, patre Constantio, à consulatu Maximi vsque ad consulatum Oliberij peruenit, Theodorici regis temporibus & Iustini Augusti, qui orthodoxæ fidei diligentissimus obseruator, vt tandem hæreticorum nomen exstingueret, Arianos expulit, eorumque ecclesias Catholicis assignauit. Quam quidem rem Theodoricus ægrè ferens, Ioannem Pontificem, Theodorum, duosque Agapetos oratores ad Iustinum mittit, qui eum adhortarentur, vt Arianos restitueret: sin secus animatus esset, sciret se omnes Italiæ ecclesias, catholicas præsertim, demoliturum. Magnificè & perbenignè primò quidem excepti legati sunt, qui vbi rationem legationis exposuêre, cùm flectere Iustinum non possent, ad lachrymas versi, ac suppliciter petentes, vt perituræ Italiæ vnà cum Catholicis omnibus subueniret, eò tâdem pium hominem pepulêre, vt Arianos restitueret, atq; eos viuere suis legibus & institutis sineret. Sunt qui scribât, Theodoricũ rabie sæuiendi tũ incitatũ Symmachum & Boëthium reuocatos ab exsilio & carcere, eo tempore

55. *Pont.*

occidisse. Vtcunque sit, necatos Theodorici iussu constat, nec multum refert Hormisdæne, an Ioannis temporibus ascribantur. Ioannes autem Rauennam ad Theodoricum rediens, in carcerem properè conijcitur: ac parum abfuit, quin eum statim occideret: adeò in hominem exarserat, & fide & moribus cum Iustino sentientem. Perijt tamen sanctissimus homo in carcere pedore, situ, & inedia: quam quidem sæuitiam ira diuina non ita multò pòst grauiore pœna compescuit. Apoplexia enim Theodoricus moritur, eiusque anima (vt quidam eremita vir sanctissimus retulit) in ignem Lipareum immersa est.

Theodorico autem in regnum Amalasiuntha filia successit, cum gnato Athalarico, quem ex Eucherio marito susceperat. Quæ quidem mulier supra sexum prudentia vsa, & patris decreta mala præsertim emendauit, & Boëthij ac Symmachi filijs bona paterna in fiscum delata restituit, & filium optimis disciplinis erudiuit, aduersantibus Gotthis, & acclamantibus, non litteris, sed rei militaris disciplina, regem suum imbuendum esse. Iustinus autem senex admodum, eodem fermè tempore Iustiniano fororis suæ filio imperatore relicto moritur, & Clodoueus Franciæ rex, filijs quattuor in regno relictis. Fuêre tum in precio & Benedictus Nursinus, qui rationem monasticæ vitæ Italis dedit, & Brigida Scotica mulier sanctissima, & Ioannes Antiochenæ ecclesiæ presbyter, qui multa contra eos scripsit, qui in vna tantum substantia Christum adorandum censebant. His addidit Isidorus Cyprignium quendam episcopum Hispanum, qui eleganter in Apocalypsim scripsit.

Benedictus.
Brigida.

Ioannes autem Pontifex antequam Constantinopolim proficisceretur, tria cœmeteria restituit. Primum fuit Nerei & Achillei via Ardeatina: Secundum, sanctorum martyrum Felicis & Adaucti: Tertium, Priscillæ. Ornauit etiam altare sancti Petri gemmis & auro. Detulit & secum Iustini imperatoris munere patenam auream librarum viginti, calicem aureum gemmis librarum quinque, quæ dona vnà secum perijsse arbitror. Creauit etiam habitis de more sacris ordinibus episcopos XV. Ferunt corpus viri sanctissimi Rauenna ad vrbem delatum, sepultumque in basilica Petri vj. Kalendas Iulij Olibrio consule. Sedit autem annis duobus, mensibus octo. Vacat tum sedes dies octo & quinquaginta.

FELIX IV.

FELIX quartus natione Samnis, patre Castorio, Iustiniani tempora attigit. *56 Pont. Iustinia.*

Qui Belisario duce in prælijs vsus, de Persis & VVandalis triumphat, quorum gentem in Africam traijciens idem dux præstantis animi & singularis virtutis superauit, ac propè deleuit, capto eorum rege Gilimere, & in triumphum ducto. Amalasiuntha verò seditionibus Gotthorum diu vexata, mortuo filio Athalarico, quo cum molestè vixit, Theodahatum consobrinum suum regni consortem fecit. Erat autem Theodahatus ita Græcis & Latinis litteris edoctus, vt & temporum suorum historiam eleganter scripserit, & Platonicam disciplinam optimè calluerit: segnis tamen ad res agendas habebatur. Verùm hortante Amalasiuntha, Burgundiones & Alemannos felicibus prælijs superauit. *Theodatum.*

Felix autem rei diuinæ interim curam gerens, & patriarcham Constantinopolitanum declinantem à fide, anathemate notauit, & sanctorum Cosmæ & Damiani templa, quæ adhuc exstant in vrbe via Sacra apud forum Romanum ædificauit, quod carmen vermiculato opere notatum adhuc indicat. Basilicam quoque sancti Saturnini via Salaria incendio consumptam, restituit. Sunt qui scribant Cassiodorum hac ætate fuisse, qui senator de regenda repub. multa conscripsit: & monachus psalterij sententias eleganti oratione ac stylo edidit. Ferunt etiam Priscianum Gæsarienſem grammaticum insignem, librum suum grammatices tum composuisse. Arator quoque vrbis Romæ subdiaconus, versibus hexametris *Cassiodorum.* *Priscianum grammaticum.*

metris euangelia conscripsit. Laudatur & Iustinianus Valentinæ ecclesiæ episcopus : multa enim prædicauit & scripsit ad doctrinam Christianam pertinentia. At Felix habitis de more sacris ordinibus, vbi presbyteros quinque & quinquaginta creasset, diaconos quattuor, episcopos nouem & viginti, moritur, ac in basilica Petri sepelitur quarto Idus Octobris. Annis quattuor sedit, mensibus duobus, diebus tredecim. Vacat tum sedes dies tres.

BONIFACIVS II.

57. Pont. BONIFACIVS secundus, patria Romanus, patre Sigeuulte Iustiniano imperante fuit.

Quem quidem imperatorem tanti constat ingenij, tantæque doctrinę fuisse, vt mirum non sit, si leges Romanas sparsas & incompositas in ordinem ad vtilitatem hominum redegerit, eaque absciderit, quæ superuacanea & inutilia videbantur. Hac tamen in re, consilio & opera Ioannis patricij Treboniani, Theophili, & Dorothei vsus est, qui tum doctrina & auctoritate insignes habebantur. Immensum namque illud librorum pelagus (ad duo enim ferè millia librorum fuisse constat) coaceruatis simul ab vrbe condita vsque ad hæc tempora tot iudicijs, in quinquaginta libros titulatim digessit, quos nunc Digesta, nunc Pandectas appellant: quòd omnem ciuilem doctrinam contineant. Idem quoq; legum Epitomen fecit librorum quattuor. Has autem leges, Institutiones vocat. Dicimus etiam Iustiniani codicem & volumen esse. Sunt præterea qui dicant, Iustinianum ipsum libros de incarnatione Domini elegãter scripsi-

Iustiniani codex.

se, templumque in honorem Dei patris) nam filius sapientia est) sanctæ Sophiæ, quo nullũ est in orbe maius, sua impẽsa, suoq; iussu ædificatũ.

Huius itaque tempore Bonifacius Pontifex creatur, non sine contentione tamen: nam & Dioscorus diuiso bifariam clero, in demortui Felicis locũ subrogatur. Exagitatus autem clerus hac seditione diebus octo & viginti, morte Dioscori à tanta perturbatione tandem liberatur: vnde Bonifacius ad confirmandam ecclesiã conuersus, instituit ne quispiam sibi in episcopatu successorem deligeret, quod postea multi pontifices confirmarunt. Instituit item vt in demortui locum alter pontifex, si fieri posset, tertia die sufficeretur, ne dilatio seditionem faceret. Diuisit & populum à clero dum celebraretur. Hoc eodem tempore multi ex Romana nobilitate Benedicti sanctitate mori, in montem Cassinum peruenêre religionis gratia: inter quos Maurus quidem ac Placidius insignes habentur. Laudatur & Dionysius abbas, qui tum Romæ Paschæ calculum mira ratione composuit. Facundi quoque scripta contra Eutychianos quosdam tum pullulantes, laudantur. Martinus præterea gentem Suessionum prædicatione & scriptis ab Ariana hæresi ad nostros traduxit. At Bonifacius cùm in pontificatu sedisset annis duobus, diebus duobus, moritur, & in basilica Petri sepelitur, Sedes autem mẽsibus duobus tum vacat.

IOANNES II.

58. Pont. IOANNES secundus, patria Romanus, patre Proiecto ex Cælio monte, Iustiniani tẽpore fuit: qui statim vbi pontificatum inijt,

Anthemium episcopum damnauit: quòd in Arianam haresim declinasset. Sunt qui scribant, hunc episcopum Constantinopolitanum fuisse. Iustinianus verò sedem Romanam veneraturus, Hyppatum & Demetrium episcopos Romam cum muneribus mittit, qui & Romanum Pontificem suo nomine salutarent, & munera hæc beati Petri templo offerrent, scyphum aureum circundatum gemmis librarum sex, scyphos argenteos duos librarum duodecim, calices argenteos duos librarum quindecim. Interim verò, dum hæc dona missilet, Mundus exercitus Iustiniani dux, Salonas vrbem munitissimam capit, ac Gotthos prælio vincit non incruenta victoria. Vnà enim cum filio egregiæ virtutis adolescente, Mundus eo prælio occiditur, quo nihil potuit Iustiniano molestius nuntiari: tanti faciebat hominis virtutem & fidem. Ioannes autem pontifex, de quo pauca admodum scribunt historici, moritur, vbi ex sacris ordinibus semel habitis, presbyteros quindecim, episcopos vnum & viginti creasset, sepeliturque in Basilica Petri sexto Kalendas Iunij. Sedit annis duobus, mensibus quattuor. Vacat tum sedes dies sex.

ANNOTAT.

Huius Ioannis mentio exstat in antiqua tabula, sita in pauimento basilicæ S. Petri ad vincula, his verbis.

* SALBO PAPA N. IOANNE COGNOMENTO MERCVRIO. EX SANCTAE ECCLES. ROM. PRESBYTERIS ORDINATO. EX TIT. S. CLEMENTIS. AD GLORIAM PONTIFICALEM IROMOTO BEATO PETRO AP. PATRONO SVO A VINCVLIS EIVS SEVERVS PRESB. OFFERT. ET IT. P. C. LAMPADI ET ORESTIS VV. CC. VRBICLVS CERDINVS EST.

AGAPETVS I.

AGAPETVS patria Romanus, Gordiano presbytero ecclesiæ sanctorum Ioannis & Pauli, pontifex creatus à Theodahato, statim ad Iustinianũ mittitur, ei infensum quòd Amalasiuntham Athalarici matrem, in insulam lacus Vulsinienfium relegauerat, interficique iusserat. Erat enim hęc fœmina ita Græcis & Latinis litteris imbuta, vt cum quouis docto disputando congredi auderet. Præterea verò ita linguas barbarorum omnium callebat, vt sine interprete cum his omnibus loqueretur, qui tum Romanum inuaserant imperium. Huius autem mulieris interitum Iustinianus ita ægrè tulit, vt bellum Theodahato se illaturum minaretur. Agapetus itaque eò missus, ac benignè & honorificè susceptus, cùm pacem impetrasset ab imperatore, tentatur vt Eutychianam opinionem confirmaret. Verùm cùm Iustinianus abcarere hominem sanctissimum abhorrere cerneret, precibus minas addidit. Tum Agapetus, Ego inquit, ad Iustinianum Christianissimum principem venire optaui, sed Diocletianum inueni, quem Christianorũ hostẽ fuisse constat. Hac libertate loquendi & Dei nutu Iustinianus permotus, & fidem Catholicam amplexus est, & pulso Anthemio Constantinopolitano episcopo, qui Eutychianam hæresim tuebatur, Menam catholicum in eius locum suffecit Agapeto consecrãte, qui haud ita multò pòst Constantinopoli moritur, cuius corpus loculis plumbeis occlusum, Romam defertur ac in basilica Petri sepelitur. Sedit autem mensibus 11. diebus 21. Vacat tum sedes mensem vnum, dies nouem & viginti.

59 Pom.

Amalasiuntha.

SILVE-

SILVERIVS.

60. Pont. SILVERIVS natione Campanus, patre Hormisda episcopo, Theodahato iubente pontifex creatur, cùm antea non regum, sed imperatorum auctoritas interueniret. Plus autem valuêre Theodahati minæ, quàm decreti ratio. Mortem enim his clericis minatus est qui nomina sua non subscriberent in creatione Siluerij.

Hanc ob rem, & vt etiam Amalasiunthæ necem vlciscereturIustinianus, Belisarium patritium cum exercitu in Italiam mittit. Naurgius hic primò Siciliam attigit, eamque in fide imperatoris retinuit. Interim verò mortuo Theodahato, cum Gotthi regem contra voluntatem Iustiniani creassent Belisarius è Sicilia moues, Italiam à tyrannide Gotthorum liberaturus, in Campaniam veniens, Neapolim mandata imperatoris nequaquam facientem vi capiens ac diripiens, Gotthos omnes qui in præsidio erãt, ac magnam partem ciuium interfecit, abactis inde virginibus ac pueris cum omni præda. In tanto autem belli furore & templa spoliata, & virgines sacras violatas fuisse constat. Inde verò Romam cum exercitu properans, noctu vrbem ingressus, tantum terroris Gotthis qui in præsidio erant, incussit, vt omnes relictis portis ac mœnibus Rauennam confugerint. Belisarius autem superuenturum Vitigin cum ingenti exercitu ratus, cui aperto Marte nequaquam par esse posset, mœnia vrbis pro tempore vallo ac fossa opus esse videbatur, quàm celerrimè muniuit. Superueniente deinde Vitige cum ingenti exercitu, ad centum namque millia hominũ secum duxisse fertur, continere se mœnibus Belisarius contentus fuit, non cũ amplius quinque millibus hominum secum duxisset. Cassa inter duos aquæductus locat Vigitis quò munitiora sint: quorum alter ad Latinam viam, alter verò ad Prænestinam vergit, seque inuicem iungunt quinto ab vrbe milliario: & ne aqua ad vrbem Romam influeret, omnes aquæductus, quos ad quatruordecim fuisse constat, intercisi sunt. Portum quoque Vitigis cum parte copiarum occupat, qua ex re magna calamitas Romanis illata est, cum & bello simul & fame laboratum sit.

Vitigũ.

Intereà verò instigante Vigilio diacono ciue Romano & apocrisario, Theodora Augusta Siluerio imperat, additis etiam minis, vt pulso Menna ab vrbe Constantinopoli, Anthemium reuocet quem diximus ob Eutychianam hæresim damnatum esse. Id autem cùm facere pontifex recusaret, scribit ad Belisarium mulier, vt pulso Siluerio, in eius locum Vigilium suffriciat. Belisarius autem rei bellicæ intentus, rem Antoninæ vxori suæ committit. quæ quidem subornatis à Vigilio testibus, qui affirmarent Siluerium vrbem Romam Gotthis hostibus prodere voluisse, hominem coëgit abdicare se pontificatu: ac posito pallio cucullam monasticam sumere qui in Pontiam insulam in exsilium missus non sine opinione sanctitatis moritur. Ferunt Gallos hoc tempore nuncijs & litteris Benedictum rogasse, vt vnum aliquem ex discipulis suis ad se mitteret, qui Gallos monasticam vitam edoceret. Quare Benedictus Maurum eò misit, qui omnibus vita & moribus rationem bene ac beatè viuendi dedit: quique etiam multa monasteria constituit. Vigilius autem clericis Romanis ex Antodinæ sententia ita petentibus, pontifex creatur. At verò Siluerius vbi annum vnum, menses quinque, dies duodecim in pontificatu vixisset, vt dixi, in insula Pontia moritur ac sepelitur xij. Kalendas Iulij. Vacat tum quidem episcopatus dies sex.

Vigilius Pontifex creatur.

VIGI-

VIGILIVS I.

61 Pont.

VIGILIVS patria Romanus, patre consule, imperante Iustiniano, Pontifex creatur, cuius temporibus Constantinopoli quinta synhodus habita est contra Theodorum & omnes hæreticos, qui affirmabant beatissimã Virginem solum hominem, non etiam Deum & hominem peperisse: qua quidem in synhodo statutum est, vt beata Virgo Θεοτόκος dicereturquòd Deum suo partu nobis edidisset.

Synhodus constantinopolitana.

Interim verò Belisarius auctis copijs, cùm per annum integrum & dies nouem mœnia vrbis tutatus esset, egredi constituit, & collatis signis cum Vitigine decernere. Is autem copijs suis diffidés, incensis castris Rauennam magnis itineribus proficiscitur. Eò & Belisarius properè mouet ac Vitigin in vrbe captum cum omni familia & magna procerum parte, recuperataque ferè tota Italia, Constantinopolim secum ducit, quinto anno posteaquàm in Italiam venerat. Idem quoque Mauros Africam vastantes, mira celeritate perdomuit, deque hostium manubijs crucem auream gemmis distinctam librarum centum, cerostrata duo magni precij, Petro Apostolorum principi dono misit. Duo item xenodochia, quæ nos domos hospitales appellamus, sua impensa Romæ ædificat: quorum alterum in via Lata, alterum via Flaminia exstabat. Condidit & monasterium sancti Iuuenalis apud Hortam vrbem, additis fundis, vnde monachi pascerentur.

Instabat tum Theodora, vt Vigilius pontifex Constantinopolim proficisceretur, Anthemiũque, vt pollicitus fuerat, restitueret. Negat Vigilius se id facturum, quòd malis promissis fidum non sit. Censere enim se quæ Agapetus & Siluerius contra Athemum hæreticum egissent, iure facta esse: & propterea eorum acta nullo modo sibi rescindenda videri, Irata Theodora, Romanis quibusdam adiuuantibus, Vigilium in iudicium vocat; & quòd eius fraudibus Siluerius circumuentus exsulatũ abierit: & quòd ipso iubente, adolescens quidam à nepote Vigilio Asterij consulis filio cæsus ad necem sit. At verò ne iudicij pœnam Vigilius refugeret, Anthemium quendam cum his mandatis Romam mittit, vt Vigilium parêre recusantem, ad se vi etiam perduceret. Is verò Romam veniens, mandata facturus, in basilica sanctę Cæciliæ hominem comprehẽdit, munera populo ob diem natalem suum distribuentem more Romano, ac captum quibusdam Romanis adiuuantibus Constantinopolim perducit. Ferunt Vigilium naui per Tiberim deuectum, fustibus & saxis cũ exsecratione à populo impetitum: cumque hac exprobratione: Malè meritus de Romanis es, mala omnia tecum veniant. In Siciliam verò perueniens concedentibus his, qui captum ducebant, quosdam ad sacros ordines adsciuit, ex hisque Ampliatum presbyterum, & Valentinũ episcopum, qui clerum & Romanam ecclesiam interim gubernarent. Ei verò è Sicilia Constantinopolim mouenti, Iustinianus cum magno comitatu fit obuiam. Ingrediuntur vrbem clero præcedente, vsque ad templũ sanctæ Sophiæ. Tentare tum Theodora Vigilium, vt quod pollicitus erat præstaret. Cui ille, malle se quoduis supplicium pati respondit, quàm sententiã mutare: & cùm mulier, & qui secum aderant, minis instarent, ad Deocletianum se, non ad Iustinianum, quemadmodum arbitrabatur venisse, dicens, ita cæsus est, vt paulum abfuerit, quin tum occideretur. Fugiens itaque in templum sanctæ Euphemiæ, quod haud procul aberat, inde à grassatoribus trahitur, & iniecto in collum eius fune, tanquam latro per totam vrbem vsque ad vesperam trahitur. Deinde verò carceri inclusus, pane & aqua tantummodò aliquandiu vitam duxit, ita patienter & æquo animo, vt semper diceret se etiam peiora meritum, si digna pro peccatis pœna irrogaretur. Clerici autem, qui hominem secuti fuerant, partim in exsilium, partim ad excidenda metalla deportati sunt. Verùm posteà rogantibus Romanis omnibus, qui iam sententiã mutauerant & instante Narsate, quem Instinianus contra Gotthos Romã miserat, Vigilius ac exsu-

exsules omnes in patriam remittuntur. At verò, cùm Syracusas in Siciliam peruenissent, Vigilius quem tot mala, tot curæ occidere non poterant, ex calculo moritur: eiusque corpus Romam defertur, & apud sanctum Marcellum via Salaria sepelitur. Vixit autē in pontificatu cùm Romæ, tum alibi annis decem & septem, mensesex & viginti. Vacat tum sedes eius morte mensibus tribus, diebus quinque.

ANNOTAT.

Huius Vigilij ingressus parum legitimus fuit, cùm præter ecclesiasticas regulas prædecessore suo Siluerio viuente, & Pontificatus administratione submoto, per vim pontificatum Romanum occuparit. Et idcirco sextum schisma, quod Siluerij morte finitum est, notauit. Proculdubio Vigilius ambitionis spiritu diu laborauit. Nam paulò antè sub Bonifacio Papa II. se in Pontificatu coadiutorem creari procurauerat, & eare ille tunc ex animo succedente, aliquo tempore pòst, Siluerij locum inuasit. Quæ omnia illi Siluerius exsul in epistola quadam, quæ secundo conciliorum tomo excusa est, vehementer exprobrat. Author Bibliothecarius.

PELAGIVS I.

62. Pont.

Totila Gotthorū rex.

PELAGIVS primus, patria Romanus, patre Ioanne Vicariano.

Eo tempore fuit, quo Totila Gotthorum rex Taruisio mouit cum magno exercitu, Italiam inuadens ac diripiēs, adeò vt propter sæuitiam & rabiem, flagellum Dei vocatus sit, peruenies deinde ad montem Cassinatem in Campaniam iturus, gregarij militis habitu à Benedicto viro sanctissimo dignoscitur: & minis deterretur, ne tantoperè in Christianos sæuiat. Inde verò mouens, in Samnium proficiscitur, Beneuentū oppugnat, vrbis mœnia demolitur, Neapolim obsidet, Cumas recipit, & magna benignitate ac modestia vsus, pleraſque matronas Romanas ibi captas, Romam ad suos intactas remittit. Capta deinde Neapoli, atque occupata omni illa Italiæ parte, quæ ad Siciliam vergit, in Romanos mouet: quos quidem occupato prius portu, vnde subuehi comeatus poterant, tam acri obsidione pressit, vt inopia rerum, humana quidam vescerentur carne. Tandem verò Totila per Ostiensem portam vi irrumpens, vrbem capit, ac direptam incendit. Sunt tamē qui scribant, ei in animo fuisse vrbem seruare, missisq; noctu precones per vrbem, qui militibus mandarent, vt vrbi parcerent. Hoc verò vbi Iustinianus comperit, Narsetem Eunuchum cum magno exercitu in Italiam properè mittit. Narses enim, vt nonnulli scribunt, primò quidem bibliopola fuit, hūc cùm in cubiculum suum accepisset imperator, cognita hominis virtute, cum in ordinem patriciatus adsciuit. Pietatis enim, religionis, misericordiæ, munificentiæ, gratiæ postremò vnicum exemplar tum in omnibus erat. Is igitur acceptis etiam auxiliaribus copijs ab Alboino Longobardorum rege, Gotthos inuadit, obtruncat, persequitur. Nam & Totila apud Brixellum malè pugnans occiditur, & Theias in eius locum suffectus, non lōge à Nuceria fortiter pugnans, virtute Narsetis opprimitur. Atque ita secundo & septuagesimo anno posteaquam Theodoricus eorum rex primò Italiam ingressus est Gotthorum nomen cū regno interijt. Iustinianus quoque non multò pòst quadragesimo imperij sui anno moritur, vir quidem memoria dignus, cum merito suo Alemannicus, Gotticus, VVandalicus, Persicus, Africanus, more veterum imperatorum appellari posset, licet aliorum opera & suo consilio hæc gesta sunt.

Narses mittitur.

Alboinus.

Pelagius autem ecclesiam Dei in tantis perturbationibus non deserens, constituit, vt hæretici & schismatici coërceri etiam sæcularium manu possent, quando ad sanitatem rationibus non deducerentur. Hic autem accusatur, quod malorum Vigilij causſa fuisset, cum Iustinianus eum Vigilio præferret, vidente populo & clero crucem tangens & euangelium, iureiurando susceptо, se à tanto crimine purgat. Inde Narses ad vrbem veniens, supplicationes pro rebus benè ge-

rè gestis à sancto Pancratio vsque ad sanctum Petrum celebrat, vrbemque à Gothis liberatã, quoad fieri potest, instaurat. Vnà verò cum Pelagio instituit, ne vllus ambitione vel precio ad quosuis sacros ordines admittatur. Pelagius præterea Valentinum notarium suum, virum probatæ fidei & religionis, thesauris ecclesiæ præficiens, basilicam Apostolorum Iacobi & Philippi inchoat. Sunt qui scribant, Cassiodorũ monachum virum doctissimum, vsque ad tempora Pelagij peruenisse, qui primum consul, inde senator factus, postremò monasticam vitam, spretis rebus omnibus, complexus est. Aiunt & Victorem Capuanum episcopum librum Paschalem tum composuisse, quo potissimum Dionysiũ abbatem Romanum insciticæ arguit, qui Paschalem calculum ineptè nimium composuisset. Ornarunt etiam Pelagij tempora sanctitate & doctrina Sabinus Canusinus, Gregorius Lingonensis, Vedastus beati Remigij discipulus, & Attrebatum episcopus. Herculanus verò Perusinus antistes à Totila interemptus in sanctos refertur. Pelagius autem vndecimo sui pontificatus anno, mense decimo, die octauo & vigesimo moritur, & in basilica Petri sepelitur: vbi ex sacris ordinibus bis mense Decembri habitis, presbyteros sex & viginti, diaconos vndecim, episcopos vndequadraginta creasset. Vacat tum sedes mensibus tribus, diebus sex & viginti.

Cassiodorum.

Victor Capuanus.

IOANNES III.

Ex Pom. Iustinus

IOANNES tertius, patre Anastasio ex illustri genere orto, Iustini temporibus fuit, qui Iustiniano successit, cuius certè nulla in re similis fuit.

Iustiniano successit.

Auarus enim, improbus, rapax, deorum atq; hominum contemptor habitus est. Hanc ob rem, cùm totus auaritiæ & cupiditati inhæreret, libidine habẽdi in insaniam vertitur, cuius vxor Sophia imperium vsque ad Tiberij secundi tempora gubernauit: hæc autem mulier instigantibus quibusdam delatoribus, qui narsetem oderãt, hominem ab Italia ad se cum ignominia verborum reuocat, videlicet vt eunuchus ad lanam & pensa rediret. Ferẽs id iniquo animo, vt par erat, Narses respõdet se talem orsurum telam, quæ inexecrabiles errores æmulis atque inimicis suis præstaret, quod etiam fecit. Alboinum namq; Longobardorum regem cum omnibus copijs è Pannonia in Italiam ad capessandas sedes vberiores, quas in Pannonia occupauerant, litteris & nuncijs accersit. Obtemperans itaque Narsetis monitis Alboinus Italiam per Syrmium ingressus cum coniugibus & liberis, cumque exercitu lectissimo, primò quidem omnem Venetiam occupat, inde Insubriam ingressus Mediolanum vi capit ac diripit. Papiam triennio obsessam, in potestatẽ suam tandem redigit. Hac autem victoria lætus Alboinus, Veronam se contulit, quam regni totius sedem constituerat. Vbi verò conuiuio exhilaratus, Rosimundam vxorem ea patera bibere compellit, quam ex patris ipsius mulieris capite à se occisi, in poculum redegerat. Erat autem in exercitu Alboini Helmechidis Longobardus adolescens forma insignis, & nobilitate atque armis præstantissimus, cuius consuetudine Rosimunda quidem delectabatur: quemque in cubiculum secretò ducens, proposita regni spe, Alboinum obtruncare compulit. Verùm cùm aduersantibus Longobardis de spe regni decidissent ambo ad Longinum, qui tum Rauẽnæ præerat, confugêre. Nec ita multo pòst, seipsos inuicẽ veneno petentes, diem extremum claudunt. Multas clades tum passa Italia est, irrumpentibus in prouinciam barbaris, quas quidem portendere prodigia illa tempestate visa, & igneæ acies in cælo apparentes: ita etiam in immensum Tiberis creuit, vt inundatione sua populo Romano magnas calamitates intulerit.

Interim verò Ioannes pontifex & sanctorum cœmeteria restituit, & Iacobi ac Philippi ecclesiam à Vigilio inchoatam perfecit: & Narsetẽ Romanis non dissimulantur iratum, quòd de se malè opinarentur, idque ad Sophiã scripsissent, è Nea-

Neapoli ad vrbem ducit: vbi haud ita multò pòst Narses moritur, cuius corpus loculis impositum Constantinopolim defertur. Actum tum demum de nomine Italico putassem in tãta rerum perturbatione, nisi sanctissimi viri perituræ prouinciæ succurrissent. Nam & Paulus patriarcha Aquileiensis, & Felix episcopus Tarui sinus, Albonum vbi Italiam attigit, mitiorẽ ciuibus suis & prouinciæ reddidêre. Et Fortunatus vir singularis litteraturæ & eloquentiæ Gallos ad mitiorem cultum redegit scriptis & exemplo. Ad Sigebertum enim eorum regem, libellum de gubernando perscripsit, ac beati Martini vitam eleganter composuit. Sunt qui scribant, Germanum Parisiensem episcopum, virum quidem sanctissimum, hoc tempore fuisse, qui Franciæ Reges semper in officio continuit, & adeò quidem, vt inter se certatum religione, pietate, gratia humanitate sit. Nil enim in Germano cernebant, quod ipsi non imitarẽtur, tantum valent boni pastoris exempla. Ioannis autem, cuius temporibus Armenij fidem Christi recepêre, moritur, ac in basilica Petri sepelitur pontificatus sui anno duodecimo, mense vndecimo, die sexto & vigesimo. Vacat tum sedes eius morte mensibus decem, diebus tribus.

Paulus Patriarcha.

Pastoris boni exẽpla.

BENEDICTVS I.

54. Pont.

BENEDICTVS patria Romanus, patre Bonifacio, Tiberij secundi temporibus fuit.

Quem quidem Iustinus per adoptionem in filium & regni hæredem susceperat, ac meritò certè, cùm in homine ea ornamenta essent, quæ in optimo principe requiruntur, clementia, iustitia pietas, religio sapientia, cõstantia & perpetua fortitudo. Verùm inter alias eius virtutes benignus & liberalis in omnes, potissimum verò erga pauperes habitus est, & ob eam rem dominus largas opes ei ministrauit. Nam dum semel per ædes suas contentius inambularet, cerneretque in pauimento marmoream crucem, eam religionis caussa, ne pedibus conculcaretur, auferri iussit, meliorique loco atque honestiore reponi. Post hanc verò vna atque altera inuenta est: sub qua tantam vim auri & argenti reperit, quantam hominis beneficẽtia requirebat: cuius quidem magnam partem pauperibus erogauit. Ferunt etiam Narsetis thesauros ad eum ex Italia delatos fuisse, quibus conflatis ad munificentiam & liberalitatem vsus est. Ad Sigebertum nanque Francorum regem, qui se per legatos inuiserat, cum reliquis muneribus, quæ magna fuêre, aureos etiam quinquaginta singularum librarum misit: quorum pars vna imagine principis signata erat his litteris, Tiberij Constantini perpetui Augusti: Alterã verò pars quadrigam continebat cum ascẽsore: atque his litteris, Romanorum Gloria. Et ne quid ad integ am eius felicitatem deesset, exercitus, quẽ in Persas miserat, victor rediens, tantam prædam cum elephantis viginti auexit, quantam nullus vnquam antea. Hoc requirebant eius merita erga genus humanum: hoc religio in Deum Saluatorem nostrũ: hoc postremò eius beneficentia erga populum Romanũ, quem & armis, quoad fieri potuit, ab hostibus tutatus est: & immisso ex Aegypto frumento, à sæuissima fame liberauit, interuenientibus Benedicti Pont ficis precibus, quem Tiberius mirum in modũ dilexit & obseruauit. Adeò enim Longobardi longè & latè Italiam vexauerunt diutino bello, vt ex illa vastatione rerum omniũ caritas & inopia oriretur. Dum hęc in Italia agerentur, Ioannes Constantinopolitanæ vrbis episcopus, orientalẽ ecclesiã quoad fieri potuit in fide continuit, legendo, disputando, scribendo, monendo, docẽdo, licet multos aduersarios habuerit. Idem quoq; fecit Leander Toletanus, vel (vt quidã volunt) Hispalensis episcopus, in quo doctrina & eloquẽtia pari lance certabãt. Multa enim cõposuit, tũ ad cõfirmationem nostri dogmatis, tũ ad confutationẽ Arianæ perfidiæ, q̃ tanquãteterrimã labẽ VVãdali ex Africa in Hispaniam à Belisario pulsi, secũ detulerant.

Leander Toletan.

Benedictus autẽ (vt quidẽ scribunt) solicitudine

dine & dolore, quem in calamitatibus vrbis Romæ & prouinciæ Italiæ conceperat, moritur quarto pontificatus sui anno, mense vno, & diebus octo & viginti. Vacat tum sedes mensibus duobus & diebus decem.

PELAGIVS II.

65. Pont.

PELAGIVS secundus, patria Romanus, patre Vnigildo, à Tiberio ad imperatorē Mauricium Tiberij generum peruenit. Huic enim etsi Cappadox erat, imperium tamen ob virtutem & strenuitatem in rebus agēdis commissum est. At verò Longobardi, cùm post mortem Alboini viginti annis sub ducibus fuissent, Autharim regem sibi creant, quem & Flauiū appellarūt: quo quidē cognomēto oēs Longobardorū reges deinceps vsi sūt. Mauricio aūt pellere Italia Lōgobardos conatus, Sigibertū Francorū regem mercede ad id bellum solicitat, qui statim comparato Gallorum & Germanorum magno exercitu, cum Authari decertans, magno accepto incommodo superatur. Hac autem elati victoria Longobardi, vsque ad fretum Siculum peruenēre, vrbes Italiæ in potestatem suam redigentes, quò minus verò vrbe Roma diu obsessa potirentur, fecēre imbres, & quidem frequentes: quibus hostes à mœnibus propelluntur. Tanta enim tum aquarum inundatio fuit, vt Noë diluuium renouatum crederetur.

Mauric. ne Tiberij gener.

Aquarum inundatio.

Hæc autem vna fuit caussa, quare Pelagius iniussu principis tum pontifex creatus sit, cum extra obsessam ab hoste vrbem mitti quispiam nō posset. Nil enim tum à clero in eligendo pontifice actum erat, nisi eius electionem imperator approbasset. Missus itaque Constantinopolim ad placandum imperatorem Gregorius diaconus vir optimus atque doctissimus, vbi ex sentētia pontificis omnia peregisset, nequaquam otio & ingenio suo abusus, & libros moralium in Iob composuit, & Eutychium quendam Cōstantinopolitanæ vrbis episcopum, ita præsente Augusto disputationibus conuicit, vt omnia, quæ in libro suo de resurrectione cōscripserat, retractare coactus sit. Dicebat enim corpus nostrum in illa resurrectionis gloria vento aēreque subtilius futurum, & ob eam rem tangi nō posse. Quod contra illud dominicum est, Palpate & videte, quia spiritus carnem & ossa non habet, quemadmodum me videtis habere. Pelagius autem vbi Gregorium rogatu populi Romani ad vrbem reuocasset, & domum paternā in xenodochium pauperum lenum redegisset, Hermetisque martyris cœmeterium ac basilicam Laurentij martyris à fundamentis exstruxisset, pestilentia moritur: quæ tum maximè Europam omnem vexabat, anno pontificatus sui x. mense secundo, die decimo. Sepultus est autem in ecclesia beati Petri in Vaticano. Vacat tum sedes mensibus sex, diebus octo & viginti.

Luce 24.

ANNOTAT.

In eo, quod Platina scribit, Pelagium Pontificem iniussu Principis creatum, nihilq; tum à clero in eligendo pontifice actum esse, nisi eius electionem imperator approbasset, non ita curatè rem hanc attigisse visus est, quæ sic habet. Gothis Italia omni per Narsem patricium pulsis, eaq; cum vrbe Roma orientalis imperij parte facta: sub Iustiniano imperatore, ex auctoritate Papæ Vigilij nouus quidam in comitijs Pontificijs mos inoleuit. Is fuit, vt mortuo Papa, noua quidem electio more maiorum statim à clero S.P.Q.R. fieret, verùm electus Romanus Pontif. non ante consecrari, atq; ab Episcopis ordinari posset, quàm eius electio ab imperatore Constantinopolitano confirmata esset, ipseq; litteris suis patentibus licentiam electo Pontifici concederet, vt ordinari & consecrari posset, atq; ita iurisdictionem pontificatus tum obtineret. Pro qua licentia consequenda electio necesse erat certam pecuniæ quātitatem imperatori transmittere. Qua venia obtenta, ipse postea consecrabatur, & Romanum administrabat Pontificatum. Anteà enim idē dies comitiorum, & consecrationis Pontificis renuntiati erant. Hoc autem ideò Iustinianum imperatorem, vel ex eius auctoritate Vigilium Papam insti-

instituisse credendum est, vt imperator certus esset de conditionibus noui Pontificis, cuius tum maxima esse auctoritas cœperat, imperatoribus præsertim Italia absentibus, ne aliquo pontifice factioso, vel imperatoris hoste ordinato, Vrbs & Italia eo auctore ab orientali imperio deficeret, seque finitimis barbaris traderet, quod Siluerium Papam aliquando quæsiisse sibi persuadebat. Qua ratione fiebat, vt in nouis comitijs eum potissimum Romanum Pontificem crearent, quem imperatori, à quo confirmandus erat, amicum esse scirent, & de quo ille confideret, nihil in Italia contra imperium moliturum, barbaris præsertim Longobardis, eam paulò pòst vexantibus. Perduauit hæc consuetudo vsque ad Benedictum II. cuius sanctitate permotus Constantinus imperator Heraclij pronepos edicto suo iussit, vt deinceps quem clerus S. P. Q. R. Pontificem summum delegissent, is nulla amplius imperatoris confirmatione exspectata, more vetustissimo, statim ab episcopis ordinaretur. Rursus Hadrianus primus hoc ius, & paulò amplius Carolo magno Francorum Regi, & eius successoribus Regibus Francorum, primum, deinde Imperatoribus Romanorum concessit: quod successoribus eius ab Hadriano III. ereptum Othoni primo Germanorum Regi, & Romano Imperatori restituit Leo VIII. Id postremò Gregorius VII. Henrico IIII. ademptum Cardinalibus, & clero S. P. Q. R. primum, deinde alij Pontifices, qui secuti sunt, Cardinalibus tantum permisere, quod ad nostra vsque sæcula perdurat. Ex epistola S. Gregorij IIII. libri primi, Anastasio Bibliothecano in vitis Pelagij II. Vitelliani, Agathonis, & Benedicti II. Romanorum Pontificum. Item post Carolum magnum, Gregorij IIII. Sergij II. Leonis IIII. Benedicti II. Romanorum pontificum. Item post Carolum magnum, Gregorij IV. Sergij II. Leonis IV. Benedicti III. & Nicolai. Abbate Vrspergense ex Ademaro monacho S. Germani in eorundem Pontificū enarrationibus. Registro Gregorij Papæ VII. Sigeberto in Chronico, Guillielmo Tyrio lib. 1. cap. 13. de bello sacro. Gratiano in decretis distinctione lxij. Concilij Lateranensis sub Alexandro III. Papa celebrati actis, & alijs vetustis S. R. E. monumentis.

GREGORIVS I.

GREGORIVS patria Romanus, patre Gordiano, viro senatorio, vno omnium consensu inuitus etiam pontifex creatur, anno Domini DCX. Monachus namque erat, ac Leuita. Is autem, cùm principis consensus requireretur, vt anteà dixi, nuntios cum litteris miserat, qui Mauritium obsecrarent, ne pateretur electionem cleri & populi Romani in re valere. Interceptæ sunt litteræ à præfecto vrbis, ac discerptæ, scriptæque aliæ, quibus rogabatur, vt quem populus ac clerus in pontificem legisset, eundem imperator confirmaret, quo nihil ei nunciari iucundius ac gratius potuit, cùm secum familiariter, dum Constantinopoli erat, Gregorius vixisset, filiumque eius è fonte baptismatis leuasset. Remittit itaque Mauritius nuntios, ac quidem properè, qui Gregorium confirmarent, cogerentque hominem sanctissimum pontificatus gubernacula in tanta perturbatione rerum suscipere. Is itaque non sibiipsi, sed vtilitati hominum, ac honori diuino consulens, quem certè ob religionem & pietatem rebus omnibus semper ante tulerat, spretis opibus, posthabitis voluptatibus atque omni ambitione, & potentia, gubernacula reipublicæ Christianæ suscipiens, ita vixit, vt vsque ad tempora nostra neminem ex successoribus parem habuerit, nedum superiorem vel sanctitate vitæ, vel diligentia in rebus agendis, vel doctrina & scriptis. Nam & librum de sacramentis composuit, & Antiphonarium tam diurnum quàm nocturnum, & commentarios in Ezechielem, & quadraginta homelias in euange-

66. Pont.

angelia, in Iob quoque (vt dixi) allegoricè ad mores, & historiam respiciens, eleganter scripsit. Edidit & libros quattuor in dialogo: & librum, quem Pastoralem appellauit, ad Ioannem Episcopum Rauennatem de ratione gubernandæ ecclesiæ. Instituit præterea, ne quid ornatus & concentus inter sacrificandum deesset, vt antiphonæ canerentur: hæ vulgò Introitus vocantur. Eius quoque inuentum est, vt nonies Kyrie eleyson caneretur, & Halleluia, interpositis Septuagesimæ diebus vsque ad Pascha. Cantatur etiam post Euangelium, post communionem suo mandato. Idem quoque in canonem redegit, Dieséque nostros in tua pace disponas. Præterea verò supplicationes maiores, quas Græci litanias vocant, primus instituit. Stationum quoque magnam partem, maximè autem, quæ in basilica Petri habentur, de natali IESV CHRISTI, in epiphania, in dominica passionis, in albis paschę, in ascensione, in pentecoste, in natalibus apostolorum, in tertia dominica aduentus, in dedicatione eiusdem basilicæ, die festo sancti Andreæ, in cathedra Petri: dum maior Litania fit in sabbato quattuor temporum. Quid plura de hoc sanctissimo viro commemorem? cùm omnis institutio ecclesiastici officij, veteris præsertim, ab eo sit inuenta & approbata: quem quidem ordinem vtinam sequeremur. Non abhorrerent hodie à lectione officij viri docti, quemadmodum faciunt propter barbariem, nescio quam illi latinitati & compositioni additam. Ne verò vlla in re vir sanctissimus ecclesiæ deesset, synhodum habuit apud sanctum Petrum quattuor & viginti episcoporum, qua certè multa sustulit, quæ nocitura; multa etiam addidit, quæ profutura fidei nostræ videbantur. Misit & viros optimos in Britanniam, Augustinum, Melitum, & Ioannem, cumque his monachos quosdam probatissimæ vitæ: quorum monitis & prædicationibus fidei nostræ dogma Angli tum primum integrè receperunt. Redière etiam Gothi Gregorij opera ad vnionem catholicæ fidei. Sunt præterea qui scribant, Gregorium Dialogum suum de moribus ad Theudelindam Longobardorum reginam misisse, cuius lectione præferocem & indomitum viri sui Autharis animum, ad religionem & mitiorem cultum redigeret. Erat enim matrona insignis, & fidei Christianæ studiosissima. Nam & basilicam beati Ioannis Baptistæ Modoëtiæ ædificauit, quod oppidum decem millibus passuum à Mediolano distat, & eandem ecclesiam prædijs ac vasis aureis ornauit.

Angli & Gothi receperunt fidem.

Ferunt eo tempore, quo Hermichildus à patre Leuigildo Gothorum rege interfectus est, quòd fidem Catholicam confiteretur, IESV CHRISTI tunicam, quæ sorte vni militum obtigerat, inuentam esse apud vrbem Zaphat in arca marmorea eo loci repositam, Thomæ Hierosolymitani Episcopi, & Ioannis Constantinopolitani, ac Gregorij Antiocheni tempore. Intereà verò Mauritius, superatis in Etruria & Campania, Exarcho Romano duce, Longobardis, in omnia vitia & omnem arrogantiam prolapsis, legem tulit, vt qui Romanæ militiæ adscriptus esset, nisi finita militia, aut mancus & debilis ex vulnere factus, Deo militare non posset. Hanc ob rem motus Gregorius, hominem admonet, ne eius religionem impugnet, cuius benignitate ex infima sorte hominum, ad summum gradum dignitatis peruenerat. Præterea verò cum Ioannes Constantinopolitanus episcopus habita Græcorum synhodo, seipsum œcumenicum, id est, vniuersalem patriarcham creasset, monuissetque Gregorium Mauritius, vt Ioanni obtemperaret, respondet homo constantis ingenij & fidei, potestatem ligandi & soluendi Petro traditam, eiusque successoribus, non Episcopis Constantinopolitanis: proinde desineret iram Dei in se concitare, dum seditiones studiosè nimium in eius ecclesia serit. Nequaquam verò his malis contentus Mauritius, reuocatis militibus suis, qui in Italia erant Longobardos adhortatur, vt spretis fœderibus iam ictis, Romanos adorirentur: quare Agilulphus & Cisalpina mouens, vastatis longè ac latè Etruriæ agris, qua iter faciebat, vrbem Romam magnis illatis calamitatibus integrum annum obsedit: quo quidem tempore Seuerus Aquileiensis Episcopus in hæresim prolapsus est, quæ multorum malorum seminarium fuit. Nam Seuero mortuo Aquileiensis Ecclesia bifariam diuisa est, cùm Agilulphus Longobardorum rex, Ioannem Aquileiensem, Gregorius Candianum Gradensem Foroiulianis Episcopos præfeciisset. Agilulphus verò, omissa spe potiundę vrbis, obsidionem soluens, Mediolanum rediit. At Mauritius non sponte, sed coactè pœnitentia ductus, cum Gregorio mitius agere cœpit, quòd intellexerat quendam monachi habitu indutum, strictum gladium in manu tenentem, in foro Constantinopolitano clamasse, imperatorem breui gladio moriturum: hoc idem eius somnium confirmauit,

Seuerus Aquileiensis.

quo

quo se, vxorem ac liberos cædi videbat. Interim verò milites stipendijs suis defraudati, Phocam centurionem imperatorem creant, & Mauritium obtruncant vndeuigesimo imperij sui anno. At Gregorius exornatis quibuscunque rebus potuit basilicis Romanis, dedicataque Gothorum ecclesia quæ in Sabura est Agathæ martyris nomine, Fl. Ricimeris viri consularis opus (vt litteræ musicæ indicant) paternam domum in Cliuo Scauri positam non longè à Circo maximo, in monasterium redegit, quo in loco & hospites continuò accipiebat, & pauperes vndique confluentes, cibo & potu in vita retinebat. Vir certè omni laude dignus, si vitam, si mores, si doctrinam, si solertiam in rebus tum diuinis tum humanis inspicis. Neque est, cur patiamur Gregorium hac in re à quibusdam litterarum ignaris potissimum carpi, quòd suo mandato veterum ædificia sint diruta, ne peregrini & aduenæ (vt ipsi fingunt) ad vrbem religionis caussa venientes, posthabitis locis sacris, arcus triumphales & monumenta veterum cum admiratione inspicerent. Absit hæc calumnia à tanto pontifice Romano præsertim cui certè, post Deum, patria, quàm vita charior fuit. Multa profectò ex collapsis ædificijs exedit vetustas. Multa præterea demoliuntur homines ædificandi gratia, vt quotidiè cernimus. Impacta illa foramina, quæ tum in concauo fornicum, tum in coniecturis marmorum quadratorumve lapidum videntur, non minus à Romanis quàm à barbaris auellendi æris caussa crediderim. In fornicibus enim, quò leuior esset moles, ollas cum numismatibus collocabant. Lapides verò quadratos æneis clauis firmabant. Factum id quoque à Romanis, dixi, si Epirotæ, Dalmatæ, Pannonij, & sex totius orbis terrarum huc missa, Romani appellari possunt. Gregorius autem confirmata omni ratione ecclesia Dei, anno XIII. mense sexto, die decimo, pontificatus sui moritur: Phocæ verò imperatoris anno secundo, sepeliturque collacrymantibus omnibus in basilica Petri ante secretarium, quarto Idus Martij. Eius verò in morte mensibus quinque, diebus decem & nouem, sedes Romana tum vacat.

Phocas creatur imperat.

ANNOTAT.

Multa de hoc Pontifice dicenda essent, à Platina vel omissa, vel leuiter tacta, quæ ego in meis Romanorum Pontificum vitis accuratè & copiosè describam, puta de stationibus, ritibus ecclesiasticis, cantoribus, septem Romanæ ecclesiæ officijs, videlicet primicerio, secundicerio, arcario, sacellario, adminiculatore, primicerio defensorum, & protoscriniario cum xij. scriniarijs, & alijs multis. Illud tantum de eius sepulchro dicam: Quod moriens in extrema porticu ante basilicam S. Petri apostoli, propè secretarium, quod nunc dicitur, sancta Maria de Febre (vbi etiam sepulti fuerunt Leo, Simplicius, Gelasius, Symmachus, & aliquot alij Romani pontifices) conditus est, vt libro quarto eius vitæ tradit Ioannes Diaconus, cuius corpus postea Gregorius IIII. intra basilicam transtulit, & sub B. Andreæ Apostoli altare collocauit. Priori eius tumulo hoc epitaphium positum fuit:

Suscipe terra tuo corpus de corpore sumptum
Reddere, quod valeas viuificante Deo.
Spiritus astra petit, lethi nil dira nocebunt,
Cui vitæ alterius mors magis illa via est.
Pontificis summi hoc clauduntur membra sepulchro,
Qui innumeris vixit semper vbiq; bonis.
Esuriem dapibus superauit, frigora veste,
Atque animas monitis texit ab hoste sacris.
Implebatq; actu, quidquid sermone docebat,
Esset vt exemplum, mystica verba loquens.
Anglos ad CHRISTVM vertit pietate magistra,
Acquirens fidei agmina gente noua.
Hic labor, hoc studium, hæc tibi cura, hoc pastor agebat,
Vt Domino offerres plurima lucra gregis.
Hisq; Dei consul factus lætare triumphis,
Nam mercedem operum iam sine fine tenes.

SEDIT BEATAE MEMORIAE SANCTISSIMVS GREGORIVS PAPA ANNOS XIII. MENSES VI. DIES VIII. OBIIT XIII. IDVS MARTII. INDICTIONE VII. ANNO DOMINICAE NATIVITATIS DCIIII.

SABINIANVS I.

67. Pont. SABINIANVS, cuius patria ignoratur, ac meritò quidem, Gregorio succeſſit. Homo enim obſcuro loco natus, obſcurior moribus, rebus geſtis Gregorij viri ſanctiſſimi aduerſatus eſt. Nam cùm ſuo pontificatu fame laboraretur, inſtarentque pauperes, vt pietatem Gregorij eleemoſynis imitaretur, nil aliud reſpondebat, quàm Gregorium popularem famam aucupantem, patrimonium eccleſiæ, largitionibus diſſipaſſe. Paululum etiam abfuit, quin libri eius comburerentur, adeò in Gregorium ira, & inuidia exarſerat homo maleuolus. Sunt qui ſcribant, Sabinianum inſtigantibus quibuſdam Romanis, hoc in Gregorium molitum eſſe, quòd veterum ſtatuas in tota vrbe dum viueret, & obtruncauerit, & diſiecerit; quod quidem ita à vero diſſonum eſt, vt illud, quod de abolendis ædificijs maiorum, in vita eius diximus. Iacent ſtatuæ tum propter vetuſtatem collapſæ, tum etiam quia baſibus ſublatis, vel æris, vel etiam marmorum cauſſa, ſtare tantæ moles non poterant. Quòd autem capitibus careant, mirum nequaquam videri debet, cùm ipſius ſtatuæ caſu ea pars vtpote fragilior, & accipiendam læſionem paratior, potiſſimum frangatur. Sed quid ego has coniecturas quæro? Videmus ſtatuas exciſis capitibus, non diffractis iacere, quia facilius eſt, caput ſtatuæ, quàm totum corpus deferri: quod hodiè quoque fit ab his præſertim, qui antiquitatis ſtudioſi ſunt. Non eſt igitur, cur tantum facinus Gregorio obijciatur. Ad Sabinianum redeo, cuius hoc fuiſſe inſtitutum ferunt, vt & horæ in eccleſijs diſtinguerentur officij gratia, & accenſæ lampades continuò retinerentur, potiſſimùm verò in eccleſia beati Petri.

Sunt qui ſcribant, Phoca annuente, pacem tum cum Longobardis ictam, reddita Agilulpho eorum regi filia, quæ in bello capta fuerat. Tanta verò hoc tempore apparuerunt prodigia, quanta nunquam anteà, quibus certè futuræ calamitates portendebantur. Nam & cometes viſus eſt perlucidus, & Bizantij puer quadrupes naſcitur. Et apud Delon inſulam, duo marina monſtra omninò humanam ſpeciem habentia, viſa ſunt. Sirenes fortaſſe fuêre Acheloi filiæ, vt aiunt Poëtæ: quod ſi ita fuiſſet, nequaquam pro monſtro habenda erant, cum elementum aquæ, animalia terreſtribus ſimilia, in omni ſpecie producat. Sunt qui ſcribant, tempore Sabiniani & Ioannem patriarcham Alexandrinum virum pietate & doctrina inſignem, & Latinianum epiſcopum Carthaginienſem Ioanni nequaquam diſſimilem, dignitatem vtriuſque eccleſiæ mirum in modum auxiſſe. Seuerus quoque Latiniani familiaris, vir doctiſſimus, multa tum in Vincentium Cæſarauguſtanum Epiſcopum ſcripſit, qui in Arianum dogma declinauerat. Idem quoque de virginitate librum ad ſororem ſcripſit, quem aureolum appellauit.

At Sabinianus cùm annum vnum, menſes quinque, dies nouem, in pontificatu ſedifſet, moritur, funuſque eius à ſancto Ioanne per portam Aſinariam & pontem Miluium ad baſilicam Petri defertur. Vacat ſedes eius morte, menſes vndecim, dies 26.

BONIFACIVS III.

68. Pont. Phoca imperat.

BONIFACIVS tertius patria Romanus, à Phoca imperatore obtinuit, magna tamen contentione, vt sedes beati Petri Apostoli, quæ caput est omnium ecclesiarum, ita & diceretur, & haberetur ab omnibus: quem quidem locum Ecclesia Constantinopolitana sibi vendicare conabatur, fauentibus interdum malis principibus, affirmantibusque eo loci primam sedem esse debere, vbi imperij caput esset. Affirmabant Romani Pontifices vrbem Romam, vnde Constantinopolim Colonia deducta est, caput imperij meritò habendam esse, cùm etiam Græci ipsi litteris suis Principem suum, τῶν ῥωμαίων αὐτοκράτορα, id est, Romanorum imperatorem vocent, ipsique Constantinopolitani etiam ætate nostra ῥωμαῖοι, non Græci vocentur. Omitto, quòd Petrus Apostolorum princeps successoribus suis pontificibus Romanis, regni cælorum claues dederit, potestatemque à Deo sibi concessam reliquerit, non Constantinopoli, sed Romæ.

Illud tantùm dico, multos Principes, maximè verò Constantinum comparandæ synhodi, ac dissoluendæ, confutandi vel confirmandi ea, quæ in synhodis decreta erant, Romanæ sedi tantummodò concessisse.

Meritò igitur sedes Romana cæteris antefertur, cuius integritate, & constantia cunctæ hæreses confutatæ sunt & explosæ. Idem quoque Bonifacius instituit, habita synhodo Episcoporum duorum & LXX. presbyterorum XXX. diaconorum triũ, ne quis sub anathematis culpa in locum demortui pontificis aut Episcopi subrogaretur, nisi tertia saltem post obitum eius die: vtque anathematizarentur, qui largitione, & gratia ad pontificatum, vel Episcopatũ aditum sibi quærerent. Voluit item electionem Episcopi à clero pariter, & populo fieri, eamq; ita ratam fore, si à principe ciuitatis approbata esset: & si summus Pontifex denique his verbis auctoritatem suam interposuisset, Volumus & Iubemus: sancta quippè institutio, & pernecessaria nostris præsertim temporibus, quibus in peius omnia dilabuntur. Est enim simile veri, clerum & populum, ac principem ciuitatis, si libera suffragia sunt, nõ alium electurus, quàm qui meritò possit, & debebat alijs præesse, quòd est Episcopi proprium, vt vocabuli etymologiam, huic rei accommodatam repetamus. Licèt reuera (pace bonorum dicam) multi Episcopatum desiderent explendæ auaritiæ, & libidinis suæ caussa, non quo communi vtilitati, vt eorum exposcit officium & nomen, consulant. Quæritur enim, quantum reddat Episcopatus, non quot oues pascuæ in eo sint, sed de his satis. Ad Bonifacium redeo, cuius cum vita, vt video, etiam decreta exstincta sunt, pontificatus sui mense nono, Sepultus est autem in basilica Petri. Vacat tum sedes mense vno, diebus sex.

Largitionibus non quærẽdus Episcopatus.

ANNOTAT.

Vetustissima patriarchalium sedium priuilegia in concilio etiam Nicæno canone 6. approbata fuêre, vt Romana sedes primum locum, secundum Alexandrina, & tertium Antiochena, obtinerent. Nam Hierosolymitana longo tempore pòst inter patriarchales ecclesias connumerata est. Constantinopoli verò condita in concilio generali secundo in ea vrbe sub senore Theodosio congregato, decretum est, vt Constantinopolitana sedes secundũ post Romanam locum, & ante Alexandrinam obtineret, quòd Constantinopolis esset noua Roma. Ita eiusdem concilij vulgatus canon 3. & Socrates historiæ ecclesiasticæ libro 5. cap. 8. Quem tamen canonem supposititium esse, & à Græcis fictum fuisse apertè in Concilio Chalcedonensi proclamarunt legati Leonis papæ, & S. R. E. qui in Concilio Papæ nomine præsidebant. Vt ex eiusdem synhodi actione 16. liquet. Nam cùm eius canonis occasione Concilium Chalcedonense prærogatiuam supra omnes Ecclesias post Romanam tamen, sedi Constantinopolitanæ denuò tribuissent, repugnarunt ijdem legati,

gati, affirmantes nihil tale vnquam ei Ecclesiæ ante id tempus fuisse concessum, & decretum illud, quod cæterarum Ecclesiarum dignitatem tolleret, iniquum esse. Vtcunque autem sit, illud satis constat, quòd Episcopi Constantinopolitani ambitione, & regiæ vrbis magnificentia, splendoreque elati, non solum super cæteras sedes locum sibi vendicasse contenti, maiora etiam ausi, sub Leone Papa, vnus eorum Anatolius cæterarum sedium priuilegia, & eorundem Episcoporum consecrationem ad se vnum reuocare, eosq; in ordinem cogere, & sibi subdere conatus, acerrimum oppugnatorem habuit Leonem Papam. Is enim scribens ad ipsum Anatolium Epistola 51. Post illa (inquit) ordinationis tuæ non culpata principia, post consecrationem Antiocheni Episcopi, quam tibimet contra canonicam regulam vindicasti, doleo etiam in hoc dilectionem tuam esse prolapsam, vt sacratissimas Nicænorum canonum constitutiones conareris infringere, tanquam oportunè se tibi hoc tempus obtulerit, quo secundi honoris priuilegium sedes Alexandrina perdiderit, & Antiochena Ecclesia proprietatem tertiæ dignitatis amiserit, vt HIS LOCIS IVRI TVO SVBDITIS omnes Metropolitani Episcopi proprio honore priuentur. De eadem re Martiano imperatore, & Pulcheriæ Augustæ scripsit epist. 52. & 53. eius Regist. Cuius postremò industria res turbatæ, compositæ sunt. Cæterùm aliquo tempore pòst sub Pelagio II. Ioannes, & qui ei successit Cyriacus patriarchæ Constantinopolitani, longa maiora moliti, & aduersus ipsam sanctam sedem Apostolicam insurgere ausi. Vniuersalis sibi Episcopi nomẽ, & primum in ecclesia locum, in præiudicium non solum omnium ecclesiarum, sed etiam Romanæ assumere conati, Gregorium papam eorum superbiæ resistentem habuere. Cuius in Registro suo de hac cõtrouersia aliquot graues epistolæ extant, vt libr. 4. epist. 76. 78. & 80. 82. & libr. 6. epist. 168. 169. 170. Et cùm res Mauritij inertia sub S. Gregorio transigi non posset, eo mortuo sub Bonifacio III. ab imperatore Phoca ita constituta est, vt Romanus pontifex, iuxta Apostolica dogmata, & vetustissimam sanctorum patrum traditionem primum omninò locum in Catholica Ecclesia retineret, secundum verò Constantinopolitanus antistes. Ita Beda in libr. de temporum ratione: & Paulus Diaconus historiæ Longobardicæ libr. 4. cap. 21. & libr. 18. historiæ Romanæ Eutropio adiunctæ. Processu temporis, & præsertim post Photium patriarcham Constantinopolitanum vtraque parte conueniente illud vsurpari cœptum, vt ambo Episcopi, Romanus scilicet & Constantinopolitanus Oecumenici, id est, vniuersales appellarentur, hic quidem vniuersalis patriarcha, non quòd sibi vni aliorum iura vendicaret, sed quòd ijs dignior esset, primumque post papam locum haberet: ille verò vniuersalis papa. Additumq; vt Papæ nomen, quod omnium vocabulorum Episcopalium excellentius esse statutum est, solus Romanus pontifex, cùm ante omnibus commune esset Episcopis, retineret: quo vno, & illi tantum particulari nomine, potestatis, eius dignitas, & supra cæteras Ecclesias vetus prærogatiua designaretur: cæteri verò quattuor Episcopi præcipuarum sedium, videlicet Constantinopolis, Alexandriæ, Antiochiæ, & Hierusalem patriarchæ vocarentur. Ex his porrò Episcopus Constantinopolitanus Oecumenici nomen, quod initio vsurpauerat, etiam continuauit, & præsertim post Photium, atque ita scribere solitus est: N. miseratione diuina Archiepiscopus nouæ Romæ Constantinopolis, & Oecumenicus patriarcha. Episcopus verò Romanus superbi nominis ambitioso titulo semper abstinuit, neque alio quàm humillimo nomine, videlicet N. Episcopus, seruus seruorum Dei, vel Catholicæ Ecclesiæ Episcopus se appellauit. In publicis tamen acclamationibus, quæ in missarum solennijs, & celebratione conciliorum fieri solebant, hunc titulum sibi ab alijs attribui agrè permisit, sic: D. N. N. vniuersali Papæ vita, &c. Atque hic fuit litis finis inter duos summos Christiani orbis Episcopos.

Quam rem ego ex historiarum tum Græcarum, tum Latinarum varia lectione obseruaui. Sed hæc alio abundantius.

(··)

BONI

BONIFACIVS IV.

69. Pont. Maria rotunda.

BONIFACIVS quartus, natione Marsus, patria Valerienſis, patre Ioanne medico, templum ſanctæ rotundæ, quod veteres Pantheon quia Cybeli, & omnibus dijs commune eſſet, à Phoca imperatore obtinuit, conſecrauitque quarto Idus Maij in honorem beatæ Virginis, omniumq; martyrum, eiectis prius gentium ſimulachris, luſtratoque templo. Vnde poſteà Virgo ad martyres appellata eſt.

Hoc eodem tempore Perſæ, Rege Choſdroë in Romanas prouincias irrumpente, ſuperato Phocæ exercitu, Hieroſolymam occupãt. Templa Chriſtianorum profanant & diripiunt. Lignum dominicæ crucis inde auferunt. Zachariam virum ſanctiſſimum eiuſdem ciuitatis patriarcham, in captiuitatem abducunt. Hanc ob rem ab omnibus, potiſſimũ verò à ſenatu ſpretus Phocas, ab Heraclio copiarum Africæ prouinciæ duce imperio, ac vita priuatur. Cacannus verò Auarorum rex, per Pannoniam & Illyricum in Italiam irrumpens, Longobardorũ reges ita ſuperat, vt paulum abfuerit, quin prouinciam ipſam caperet, ita tamen Forumiulij proditione Romildæ eius amore captæ diripuit, vt vix ipſius prouinciæ cernerentur veſtigia. Dum hæc agerentur in Italia, Ioannes Gerundenſis epiſcopus religionem Chriſti prædicatione & ſcriptis vbique tuebatur. Hic enim genere Gotthus, in Luſitania natus, vbi ſapere aliquid per etatem cœpiſſet, Conſtantinopolim proficiſcens, ita Græcè & Latinè doctus inde diſceſſit, vt in Luſitaniam rediens Arianam hæreſim, quæ tum inualuerat, facillimè confutaret, hanc ob rem Barchinonam ab hæreticis relegatur. Verùm poſteà mortuo Leuũgildo rege, qui hæreticis fauebat, in patriam rediens, & multa ſcripſit ad doctrinam noſtram pertinentia, & monaſterium condidit, rationemque viuendi monachis conſcripſit. Eutropius quoque Valentinus Epiſcopus Hiſpanos doctrina & exemplo in fide continuit. Prætereà verò Columbanus abbas vir ſanctiſſimus, genere Gothus, vt quidem affirmant, ex Scotia in Burgundiam primò veniens Lexouienſe monaſterium egregium id quidem exſtruxit: inde in Italiam abiens, apud Bobium in Apennino aliud monaſterium amplum ſanè ædificat inter Hetruſcos, Ligures & Inſubres.

Ioan. Gerundẽſis.

His autem hac in re nequaquam cedens Bonifacius pontifex, domum paternam in monaſterium redigit, fundoſque ſuos monaſterio aſcribit in monachorum vſum. Verùm non ita multò pòſt diem extremum obiens, ſexto pontificatus ſui anno, menſe octauo, die XIII. quo quidem tempore, peſte, fame, & inundatione aquarum laboratum eſt, ſepelitur in baſilica Petri. Vacat tum ſedes eius morte menſibus VII. diebus quinque & viginti,

DEVSDEDIT I.

70. Pont.

DEVSDEDIT patria Romanus, patre Stephano ſubdiacono, pontificatum omnium ſuffragijs adeptus, clerum mirum in modum dilexit & auxit. Ferunt quidam hunc tantæ ſanctitatis fuiſſe, vt quendam obuium elephantiæ morbo laborantem, oſculo ſuo lepra ſtatim liberauerit. Conſtituit autem vir optimus, ne filius

patrimi puellam è sacrofonte à patre leuatam, ducere in vxorem posset.

Heraclij imp. gesta.

Eodem quoque tempore Heraclius magno comparato exercitu, multas prouincias à Persis occupatas, in potestatem suam redigit. Ducem Persarum singulari certamine ex equo deturbat & interficit. Chosdroën regem Persarum opprimit, filium eius captum & baptizatum, in regnum paternum restituit. Persidem ingressus, turrim Chosdroæ thesauris plenam capit, quorum partem militibus tribuit, partē verò reparandis templis, quæ Persæ deripuerāt, & vastauerant, designat. Ipse prætereà alia onustus præda cum septem elephantis Hierosolymam rediens crucem domini à Persis ablatam secum deferens, eò loci reponit, in quo antea fuerat. Captos à Persis, in patriam remittit. Rediens deinde Constantinopolim, litteris & otio delectatur, ad astrologiam se contulit. Sororis tamen suæ filiam tantus imperator cōtra ius, fasque in vxorem accipit: & vt sceleri scelus adderet, quod fieri consueuit, vbi quis in peiora labitur, ad Eutychianos transijt, eo potissimum tempore, quo Anastasius Persa monachus sub nomine Christi à suis captus, martyrium passus est: cuius reliquiæ postea Romam aduectæ sunt, & in monasterio beati Pauli repositæ ad aquas Saluias, vt vulgò dicitur. Ferunt eodem tempore Sisebutum Gotthorum regem, plurimas Hispaniæ ciuitates, quæ ad Romanos defecerant in fidem recepisse, Iudæosque omnes in regno deprehensos, grauioribus supplicijs ad Christi fidem compulisse, rogatu (vt aiunt) Heraclij, qui in fatis habuerat, sibi cauendum à circuncisis esse, cùm tamen posteà haud satis fati necessitatem circumspiciens, à Saracenis circuncisionem obseruātibus, oppressus sit. Agebantur hæc in oriente, nec suis athletis pro fide Christi carebat occidens. Arnulphus enim Metensis Episcopus consilio, & sanctitate Dagobertum Francorum regem in officio continebat, adiuuante Amando Traiectensi Episcopo, viro quidem optimo & religionis Christianæ defensore acerrimo. Hispanis quoque Isidorus Hispalensis Episcopus Leandri successor, multa tum scripsit, quæ fidem Christianam mirificè iuuant. De summo enim bono de viris illustribus, de vocabulis grammatices, & etymologijs libros composuit. Historiam prætereà ab Adam vsque ad tempora Heraclij, vitas quorundam sanctorum, historiam Longobardorum, & breuem quandam cosmographiam stylo satis eleganti edidit. In eo homine pluris facienda est certè sanctitas, quàm eruditio. Sunt qui scribant Isidorum Germanum fuisse, quanquam Hispani hunc suum esse affirment: vtcunque sit, satis constat, cum fuisse quauis laude dignū ob doctrinam & sanctitatem.

Sisebutus Gothorū rex.

Arnulph. Metensis

Amandus Episcopus Traiect.

Isidorus.

Deusdedit autem, cuius tempora adhæc etiam, quæ diximus, notiora fecère & terræmotus, & scabies quædam ita ad elephantiam tendens, vt deformitate cognosci homines nō possent, moritur pontificatus sui anno tertio, die tertio & vigesimo, ac sepelitur in basilica Petri, sexto Idus Nouembris. Eius morte episcopatus tum vacat mensem vnum, dies xvj.

ANNOTAT.

Hic ante pontificatum presbyter Cardinalis fuit tituli sanctorum Ioannis & Pauli, cuius mentio exstat in vetusto diplomate S. Gregorij Papæ tabulæ marmoreæ inciso, quæ adhuc est in ipsorum sanctorum titulo his verbis:

Gregorius Episcopus seruus seruorum Dei, dilectissimis in Christo filijs Deusdedit Cardinali, & Ioanni archipresbytero tituli SS. Ioannis, & Pauli, & per vos in eodem titulo in perpetuum. Credite speculationis impellimur cura, &c.

BONIFACIVS V.

BONIFACIVS quintus, natione Campanus patre Ioanne, eo tempore pontificatum iniit, quo Eleutherius patricius Romam ab Heraclio missus, vindicata Ioannis Exarchi morte, semetipsum regem Italiæ creat. At verò cùm Romam proficisceretur, à militibus

Pom. Eleutherius patricius.

tibus suis necatur, eiusque caput Constantinopolim mittitur Huius in locum posteà Isaatius patricius Constantinopolitanus, Exarchus suffectus est. At Theudelinda (vt diximus) mortuo Adoaldo marito, vnà cum filio regnum Longobardorum sapienter, & integrè gubernans, inter Longobardos & Italos pacem decennio continuit, ecclesias multas donis & muneribus exornauit, fundos quoque his adiecit, quorum prouentibus sacerdotes vterentur. Anno verò duodecimo Heraclij Mahometes Arabs, vt quidam volunt; vt alij, Persa, nobili genere natus, patre qui Deos gentium coleret, matre Hebraica Hysmaëlitici generis, magnum in Christiano populo excitauit incendium, & ita magnum, vt verear ne eius secta, nostra potissimùm ætate, reliquias Christiani nominis penitus exstinguat: adeò tepessimus & animo, ac corpore languidi interitum nostrum exspectantes concidimus. Inualescit eius secta nunc multò magis quàm anteà. Nam tota Asia & Africa, magnaque pars Europæ Mahumetanis principibus subiecta est. Instant nunc Turci terra, ac mari, vt nos tanquam cuniculos ex his Europæ latebris eruant. Sedemus otiosi, alterum exspectantes, quasi hoc malum vniuersæ reipublicæ Christianæ non immineat. Exspectant sacerdotes, vt à sæcularibus hoc tantum bellum, & tam necessarium sumatur. Exspectant item sæculares, vt presbyteri tuendæ religionis causa pecunias in sumptus bellicos polliceantur & submini strent, nec in peiores vsus effundant, quemadmodum facere plerique consueuêre, pecunias eleemosynis, & sanguine martyrum comparatas, in aurea & argentea vasa, & prægrandia quidem fundentes, parum de futuro soliciti, Dei, quem tantùm vtilitatis gratia colunt, & hominum contemptores. Ad Mahometem redeo, virum adeò versutum, & acris ingenij, vt cum inter Christianos diu versatus esset, omnesque omnium, qui ante fuêre sectas cognouisset, nouam quandam superstitionem introduxit, vt videmus, qua propè nostra religio exstincta est. Ausus est etiam comparato ingenti Arabum exercitu, fines Romani imperij turbare, cuius motus Heraclius citò compescuit, solicitatis eius ad defectionem militibus, pollicitationibus, & præmijs.

Mahometes Arabs.

Bonifacius autem Pontifex vir singularis humanitatis & clementiæ, magna in homines benignitate, & gratia vtens, nullum genus officij, quod bonum pastorem deceret, prætermisit. Instituit præterea, ne, qui ad ecclesias confugerent, inde vi retraherentur: neve acolyti reliquias martyrum attrectarent quod est presbyteri, aut subdiaconi officium. Mandauit item, vt quouis in loco sacrilegi anathematizarentur: vtve testamentum iussu principis vbique valeret. Cœmeterium autem beati Nicomedis fecit, & dedicauit. In clericos verò integrè viuentes, vnicè liberalis, & munificus fuit. Gallus autem beati Columbani discipulus, ita in occidente tùm viuebat, vt etiam in vita sancti nomen mereretur. Huius vestigia secutus est Eustachius abbas, secuta & sancta Aurea, in cuius honorem beatus * Eligius monasterium virginum ædificauit. Ferunt etiam Basilium quendam Isidoro æqualem vita, moribus & doctrina insignem tum habitum fuisse. Moritur autem Bonifacius Pontificatus sui anno quinto, die decimo, & in basilica Petri collachrymantibus omnibus sepelitur. Eius autem in morte diebus tredecim sedes tum vacat.

Eligium.

HONORIVS I.

HONORIVS natione Campanus, patre Petronio viro consulari. *72. Pont.*

Eo tempore pontificatum iniit, quo Theudelinda moritur, eiusque filius Adoaldus è regno deijcitur, suffecto in eius locum Arioaldo. Instabat tum (vt dixi) Heraclius, qui de Persis triumphauerat, vt omnes Iudæi imperio subiecti baptizarentur. Hanc ob rem Sarraceni, & Arabes arma sumentes, à natiuitate Christi anno DCIII. ac vigesimo, ita Heraclij duces superarunt, vt hominem felicem primò, mox infelicissimum reddiderint, duce Mahomete, qui

cum magnum se Dei prophetam assereret, magicis artibus Asianos & Africanos deludens, ita populos quosdam concitauit noua à se religione imbutos vt paulum abfuerit, quin omninò imperij nomen delerent, capta Alexandria, multisque alijs Syriæ & Ciciliæ vrbibus. Sarracenos sectatores suos habuit, * à Sara Abrahæ legitima vxore ita appellatos, quasi legitimos diuinæ professionis successores & hæredes. Secutus est homo callidissimi ingenij hac in re Hieroboam exemplum, qui tribui suæ alios colendi ritus conscripsit, ne vnquam Iudæorum imperio subessent. Idem posteà fecêre Græci à Catholicis dissentientes, non ob religionem tantummodò, sed ob imperium, cuius gratia Nestorianorum, Iacobitarum, & Hebionitarum errores secuti sunt. Verùm postremò hac pertinacia eò deducti sunt, vt vnà cum religione & secta imperium omninò amiserint, in turpissimam seruitutem redacti. Mahometes autem (vt in Alcorano legitur) quò magis sectatores suos à religione Christiana seiungeret, hæreticos quosdam in componendis legibus, maximè verò Nestorianos secutus est, multa hinc inde contra legem Moseos, & euangelij Dei astutè colligens, ac in vnum quasi corpus redigiens. Ferunt Heraclium tum quidem desperatione, & fœdam pacem cum Sarracenis inijsse, & Pyrrhi patriarchæ Constantinopolitani & Cyri Alexandrini Episcopi fraudibus deceptum, in hæresim quoque Monothelitarum incidisse, vnam tantummodò voluntatem in Christo esse dicentium, vnde nomen accepêre.

Stephanum à Sarracha vrbe.

Hos tamen posteà tanti erroris auctores, hortante Honorio & verum ante oculos litteris & nuntijs ponente, relegauit Heraclius. Honorius autem à rebus externis aliquantulum quietis adeptus, doctrina & moribus sanctissimis omnem propè clerum renouauit. Basilicam beati Petri regulis æneis ex Ioue Capitolino sumptis cooperuit. Aedem Hagnetis martyris via Nomentana, vt carmen in apside indicat, ædem Pancratij via Aurelia restituit. Templum quoque S. Anastasij ac aquas Saluias, templum quattuor Coronatorum martyrum, templum beati Cyriaci via Ostiensi milliario septimo, templum S. Seuerini apud vrbem Tiburtinam magnificentissimis operis ædificauit: & argento, auro, porphyreticis, & marmoreis lapidibus, incrustatione parietum, opere tectorio, opere vermiculato exornauit. Restituit etiam cœmeterium S. Marcellini & Petri via Lauicana. Ecclesiam quoque beatæ Hagnetis apud sanctum Siluestrum, ecclesiam beati Hadriani in tribus foris, huius mandato, & impensa ædificatas fuisse, scribunt nonnulli: vt verò vnoquoque sabbato à sancto Apollinari ad diuum Petrum iretur cum litanijs, primus instituit. Moritur autem vir sanctissimus anno pontificatus sui duodecimo, mense vndecimo, die decimo septimo, ac in basilica Petri sepelitur quarto Idus Octobris. Eius morte annum vnum, menses septem, dies decem & octo sedes interim vacat.

ANNOTAT.

Video in sextæ synhodi Constantinopolitanæ tertiæ vulgatis codicibus, sanctissimo huic viro Monothelitarum hæresis crimen impingi, cum falsissimum sit ipsum ei hæresi vnquam subscripsisse, immò constet eam condemnasse, vt ex Maximi monachi eius centemperanei, qui sub Martino Papa vixit epistolis Græcis, & dialogo, contra Pyrrhum patriarcham Constantinopolitanum hæreticum Monothelitam, quæ in bibliotheca Palatina exstant, satis manifestum est. Eundem enim pontificem catholicum semper fuisse scriptis confirmarunt Emanuel Calleca Græcus, qui paulò pòst concilij secundi Lugdunensis sub Gregorio decimo Papa anno CCLXXIIII. celebrati tempora vixit, & insignem librum pro latinis contra omnes Græcorum hæreses scripsit. Io. de Turrecremata in lib. de primatu S.R.E. & nostris temporibus Albertus Pighius in libris de Ecclesiastica Hierarchia. Caterùm, vulgata sextæ synhodi exemplaria à Græcis corrupta, eiusq; canones, in quibus Honorius condemnatur, supposititios esse ex Theophane Isauro Græco historiæ ecclesiasticæ scriptore docet Anastasius bibliothecarius in historia sua Latina, quam ex eodem Theophane, Nicephoro, & Georgio abbate composuit. Hæc animaduertit Guillelmus Sirletus Apost. sedis protonotarius, vir doctrina, pietate, & omni virtutum genere cumulatissimus.

SEVERINVS I.

73 Pont. Electionẽ pontifi⁹ imperator confirmare solebat.

SEVERINVS, patria Romanus, patre Labieno, in demortui Honorij locum subrogatus, ab Isaatio totius Italiæ Exarcho in Pontificatu confirmatur. Vana tunc enim habebatur cleri ac populi electio, nisi ad Imperatores, aut eorum Exarchi confirmassent. Isaatius itaque ob eam caussam Romam profectus cum pontificem confirmasset ne gratuitò tantum laboris suscepisse videretur, thesaurum & sacrarium basilicæ Lateranensis adiuuantibus Romanis quibusdam spoliat, resistentibus aliquandiu frustra tamen sacerdotibus templi, quorum primates omnes postea in exsilium misit. Indignabatur enim Isaatius, eos tantum in thesauris habere, neque quicquam in vsus bellicos conferre, præsertim cùm milites inopia rerum omnium tunc laborarent. Huius prædæ partem militibus concessit, partem secum Rauennam detulit, reliquum verò ad imperatorem misit.

Sarraceni autem, quos precio conductos ab Heraclio diximus, cùm eis auarè, malignéque pacta merces persolueretur, in Syriam profecti, Damascum imperio subiectam vi capiunt. Deindè verò cum reliquis Arabibus, qui domi remanserant coniuncti, commeatibus & armis adiuti, Mahometis furore incitati, Phœnicem & Aegyptum peruagati, resistentes cum imperio suo, tum legi Mahometanæ passim cædunt. Versi deinde in Persas, Hormisda Persarum rege interempto, non prius vastandi omnia finem fecêre, quàm Sarracenorum legem, & imperium suscipiunt. Verùm Heraclius audita Saracenorum licentia, capta præsertim Antiochia, veritus ne Hierosolymam occuparent crucem Domini Constantinopolim deferendam curauit, ne iterum in Agarenorum manus deueniret. Agarenos enim Græci Arabas appellarunt ob ignominiam, quasi ab Agar ancilla Abrahæ ortos: neque ita multò pòst Hierosolyma capta est. Mahomete autem (vt quidam scribunt) ad Mecham mortuo, in principatu Calipha succedit. Post hunc Hali. Quo quidem pulso, quòd nimium superstitiosus esset, quòd Romanum vexaret imperium, Sisebutum Gotthorum regem omnes Hispaniæ ciuitates Romanis ademisse: actum demùm Romanos imperare in Hispania desijsse.

Seuerinus autem pontifex vir singularis pietatis & religionis, amator pauperum, in calamitosos benignus, in omnes munificus, in reparandis templis splendidus, pontificatus sui anno primo mense secundo moritur, ac sepelitur in basilica Petri quarto Nonas Augusti. Vacat tum sedes menses quattuor, dies vndetriginta.

IOANNES IV.

74 Pont.

IOANNES quartus, natione Dalmata, patre Venantio, pontificatum iniens, statim mira pietate vsus est. Ex reliquis enim thesauris, quos Isaatius apud Lateranum reliquerat, captiuos omnes, quos potuit, Istros & Dalmatas à captiuit te redemit.

Rhotaris Arioaldo in regno succesit. Arriana secta.

Interea verò Rhotaris, qui Arioaldo in Longobardorum regnum successerat, licet iustitia & pietate insignis habitus sit, ad Arianos tamen

tamen declinat, passusque est, vt eodem tempore omnibus regni sui ciuitatibus duo Episcopi pari potestate præessent: alter enim Catholicus, alter Arianus habebatur. Tanti præterea ingenij fuit, vt leges, quæ sola memoria & vsu retinebantur, in seriem quandam redegerit, codicemque ipsum edictum appellari præceperit. In re autem militari ita præstans fuit, vt Etruriam omnem, & Liguriam cum ora maritima Massiliam vsque in suam redegerit potestatem. Anno deinde sexto regni sui moriens, Rhodoaldo filio regnum reliquit. Ferunt sacerdotem quendam Rhotaris corpus apud templum Ioannis Baptistæ sepultum, noctu aperto tumulo spoliasse: solent enim preciosa quædam cum regum corporibus reponi. Hanc ob rem beatus Ioannes homini apparens, ei mortem interminatus est, si deinceps templum suum ingrederetur. Huic enim sancto Rhotaris mirum in modum in vita deditus fuerat. Idem contigit temporibus nostris Aloisio cardinali, patriarchæ Aquileiensi. Eruto enim sepulchro ab his spoliatur, quos ipse ex infima sorte hominum ad dignitatem sacerdotalem, & meliorem fortunam erexerat. Rhodoaldus igitur regni gubernacula suscipiens, Gundibergam reginæ Theudelindæ filiam in vxorem accipit, quæ religionem matris imitata, vt illa Modoëtiæ, sic ipsa Terracinæ Ioannis Baptistæ templum ædificat, plurimoque auro & argento exornat. At Rhodoaldus in adulterio deprehensus, à marito adulteræ interficitur. Huic autem successit Aripertus Gudualdi filius, Theudelindæ reginæ frater, qui apud Ticinum Saluatoris oraculum condidit, varijsque ornamentis insigniuit, & fundis dotauit.

Ioannes autem Pontifex veritus ne corpora Vincentij & Anastasij aliquando in manus barbarorum deuenirent, vt Romam quàm diligentissimè ferrentur, curauit, ac iuxta fontem Lateranensem in oratorio beati Ioannis Baptistæ magna cum veneratione collocauit. Sunt qui scribant huius Pontificis tempore & Vincentium Beluacensem Episcopum, & Muardum Archiepiscopum Rememsem, sanctitate & doctrina in precio fuisse. His addunt & Riginulpham Gallam matronam, genere, & sanctitate insignem: & Renaldum Traiectensem Episcopum, vita & miraculis clarum. Iodocus quoque his nequaquam inferior est habitus, qui Britonum regis filius, spreto regno, cum aliquandiu in eremo vixisset, tandem in pago Pontio moritur. Ioannes autem pontificatus sui anno primo, mense nono moriens in basilica Petri sepelitur quarto Idus Octobris. Vacat tum sedes mensem vnum, dies tredecim.

THEODORVS I.

THEODORVS, natione Græcus, patre Theodoro Episcopo Hierosolymis oriundo, pontificatum iniens, omnia, quæ ad dignitatem religionis Christianæ pertinere arbitrabatur, circunspiciebat, vt bonum pastorem decet: in omnes, maximè autem erga pauperes, mira benignitate vtens. 75. Pont.

Interea verò Heraclius trigesimo imperij sui anno, morbo intercutaneo perijt, cum paulò ante Theodorum cognomento Calliopam mortuo Isaatio Exarchum in Italiam misisset. In locum verò demortui Heraclij primò sufficitur Constantinus filius, qui quarto susceptæ imperij mense, veneno opprimitur Martinæ nouercæ & Heracleonis insidijs, quos quidem ad tantum facinus (vt aiunt) Pyrrhus patriarcha instigauerat. Heracleon itaque mortuo fratre imperium occupat, eo potissimùm tempore, quo Cyrus, Sergius, & Pyrrhus Acephalorum hæresim instaurantes, vnam operationem in Christo, humanitatis scilicet & diuinitatis, vramque voluntatem prædicabant. Ex his autem Pyrrhus audita Heraclij morte, redeundi in patriam cupidus, ex Africa vbi exsulabat, Romam veniens, ac errati veniam petens non ex animo, sed fictè, à Theodoro viuendi formam accepit. Verùm prius vitam amisit, quàm tanto scelere quæsitam dignitatē potuerit obtinere. Senatus enim, popu-

Constantinus filius in locum Heraclij sufficitur.

populusque Constantinopolitanus cognito scelere, in Martinam, Heracleonemque consurgens, cum hunc naso, illam lingua mutilatam relegasset, Pyrrhum de fuga retractum interficit. Constantium verò Constantini dolo necati filium imperatorem creat. In locum autem Pyrrhi Paulum Episcopum sufficit, quem Theodorus pontifex Romanus dignitate priuauit, quia orthodoxæ fidei normam, & rationem suscipere recusabat, adiuuante eius stultitiam Constantio, in eandem hæresim stolidè nimium prolapso. Conuersus deinde ab hoc certamine pontifex ad ornanda sanctorum corpora, Primi, & Feliciani martyrum reliquias ex harenario viæ Nomentanæ ablatas in vrbem deferens, in basilica Stephani protomartyris in Cælio monte collocat: multis ornamentis, tum ex argento, tum ex auro adhibitis. Idem quoque basilicam ædificat via Flaminia non longè à ponte Miluio, & statim dedicat. Duo postremò oratoria construxit, & ornauit: quorum alterum erat apud Lateranensem basilicam beato Sebastiano: alterum verò via Ostiensi, Eupolo martyri dedicatum. His ita constanter, & sanctè peractis, moritur pontificatus sui anno sexto, mense quinto, die decimooctauo: sepelituréque in basilica Petri pridie Idus Maij. Episcopatus autem diebus duobus & quinquaginta tum vacat.

MARTINVS. I.

76. Pont. MARTINVS primus, patria Tudertinus, patre Fabritio, in Theodori locum suffectus, legatos statim Constantinopolim misit, qui Paulum adhortarentur, vt omissis erroribus suis, aliquando veritatis callem ingrederetur. Is autem non modò pontifici benè monenti non obtemperat, verumetiam eius legatos Constantij auctoritate abusus, in diuersas insulas relegat. Quam ob rem indignatus Martinus, synhodum centum, & quinquaginta Episcoporum Romæ habuit, in qua Cyri Alexandrini, Sergij, ac Pyrrhi damnationem renouauit, & Paulum patriarcham omni anathematis vinculo damnatum priuauit.

Intereà verò, dum hæc ita agerentur, pax Italiæ, quæ inter Romanos & Longobardos annis triginta durauerat, turbari iam cœpta est, Longobardis omnia ad vtilitatem suam trahentibus: contrà verò recusantibus Romanis, quæ præter ius fasque mandarentur, maximè verò cum Rhotaris Ariana labe inquinatus, nullam fermè ciuitatem haberet, cui non Arianum pariter, & Catholicum episcopum præposuisset. Hunc autem errorem emendare conati Theodorus & Martinus, rem sæpius frustra tentauerant. Ob has igitur causas instante etiam Theodoro Italiæ exarcho, bellum Longobardis indicitur. Non detrectarunt illi certamen. Ad Scultennam siquidem Mutinæ amnem acriter vtrinque pugnatum est. Tandem verò Theodorus superatus funditur, & fugatur. Quo quidem in prælio ex suis ad septem millia desiderati sunt. Rhotaris autem tanta victoria elatus, Liguriam omnem haud magno negocio breui in potestatem suam redegit.

Intereà verò Constantius fortunam cum duce mutaturus, reuocato Theodoro, Olympium Exarchum in Italiam statim mittit, qui primò quidem, & Monothelitarum sectam per omnem Italiam spargeret: & Martinum pontificem aut interficeret, aut captum ad se perducendum curaret. At Olympius Romam veniens, vbi iam synhodus habebatur contra hunc, atque alios orientalis ecclesiæ errores, cum virus conceptum spargere non posset, lictorem suum immisit, qui Martinum in ecclesia sanctæ Mariæ maioris caperet, & ad se perduceret, vel saltem parêre recusantem interficeret. Facturus mandata lictor, Dei miraculo subita cæcitate corripitur. Atque ita diuinæ maiestatis nutu tantum discrimen tum Martinus euasit. Hac verò orientalis & occidentalis Ecclesiæ discordia freti Sarraceni, Alexandria cum ingenti classe soluentes, Rhodum peruenêre: captaque vrbe, colossum fama celeberrimum demoliti sunt, ex cuius ære nongentos camelos onustos ferunt. Erat enim septuaginta cubitorum, cuius auctor Chares Lysippi discipulus habi- *Olympius.* *Rhodus à Sarracenis capitur.*

habitus est. Deinceps verò occupatis multis Aegei maris insulis, in Siciliam nauigantes, multa damna Siculis intulére: ob quod Olympius Martini precibus motus, eos insula depulit, non sine magna nauium, militum, ac sui ipsius iactura: ibi enim morbo correptus moritur. Constantius verò tot calamitatibus nihilo melior factus, Theodorum Calliopam cum his mandatis iterum in Italiam mittit, vt primo quoque tempore Martinum pontificem ad se vinctum mitteret: eique rei socium addidit Paulum Pellarium, qui tantum facinus curaret. Theodorus à Romanis perbenignè exceptus, cùm salutandi causa adire pontificem simularet, homini cathenas inijcit, eumque Constantinopolim mittit. Vnde posteà in Chersonnesum Ponti exsilij causa deportatur: vbi quondam beatus Clemens Romanus præsul exsulauerat. Martinus autem multis calamitatibus circunuentus, ac inopia rerum omnium pressus, tandem in exsilio moritur, pontificatus sui anno sexto, mense vno, diebus sex & viginti. Sedes autem Romæ quattuordecim mensibus tum vacat, quia nil certi de sanctissimi viri morte habebatur.

EVGENIVS I.

EVGENIVS primus, patria Romanus, patre Rufiniano è Cælio monte Martino in pontificatu succesit, eodem fermè tempore, quo Petrus in locum Pauli hæretici Constantinopoli sufficitur. 77. Pont.

Hic enim etsi melius aliquantulum de religione sensit quàm Paulus, non tamen vsque adeò eandem fidei normam tenuit, quam sancta Romana ecclesia prædicat & seruat. Cuius quidem litteræ Romam missæ duas operationes, & voluntates in Christo negantes, ita sunt explosæ, vt clerus ipse interdicere pontifici ausus sit, quò minus in ecclesia sanctæ Mariæ maioris sacrificaret, nisi prius tam profanas litteras reiecisset. *Litteræ ad Eugenium negantes duas operationes & voluntates in Christo.*

Interea verò Grimoaldus dux Beneuentanus Rhomoaldo filio Beneuenti duce relicto, cum ingenti exercitu in Galliam Cisalpinam mouens, Papia Pertherim, Mediolano Gundibertum Arithperti filios expulit. Quod vbi Clodouæus Francorum rex intellexisset, casum adolescentum miseratus, magnas copias statim in Italiam misit, quæ adolescentes in regnum paternum resti-

restituerent. In Transpadana regione prælium vtrinque magna virorum concitatione committitur, cùm illi redire in ditionem paternam, hic retinere bello partum conarentur. Tandem verò se inclinante ad Grimoaldum fortuna, fusi ac fugati Galli Italia expelluntur. Sunt tamen qui scribant, Gallos hac ratione deceptos esse. Longobardi enim simulata fuga, castra rerum omnium copia, ac vini potissimum plena relinquentes, haud longè in insidijs constiterant: Galli verò castra ingredientes, rati veram esse hostium fugam, in omnem voluptatem effunduntur, epulis, & vino replentur: quare superuenientibus hostibus, cum somnolentia grauati passim, veluti pecora sine custode iacerent, ita ab hostibus cæduntur, vt vix nuntius superfuerit, qui tantam cladem Clodouæo nuntiaret. Hac victoria fretus Grimoaldus, omnem prouinciam statim in potestatem suam redegit.

Eugenius autem pontifex, vir miræ pietatis, religionis, mansuetudinis, comitatis, munificentiæ, pontificatus sui anno secundo, mense nono moritur: ac in basilica Petri sepelitur quarto Nonas Iunij. Vacat tum sedes mensem vnum, dies octo & viginti.

VITALIANVS I.

VITALIANVS patria Signinus, ex oppido Volscorum, patre Anastasio, eo tempore pontificatum inijt, quo Cæsarea Persarum regina, nesciente marito cum paucis fidelibus Constantinopolim venit, anno sexcentesimo tertio ac LXXX. Quæ quidem ab imperatore honorificè susceptа, non multò pòst characterem baptismi susceпit, cuius rei caussa profectò venerat. Hoc vbi intellexisset Persarum rex, legatos statim Constantinopolim mittit, qui vxorem ab imperatore repetant. Respondet imperator, in arbitrio reginæ esse standi vel discedendi, proinde eam sciscitentur. Interrogata regina respondet, nunquam redituram in patriam, nisi rex Christiani nomen susciperet, qui statim re cognita cum quadraginta millibus hominum Constantinopolim pacato agmine veniens, perbenignè ab imperatore susceptus, vnà cum militibus suis baptizatus, in regnum cum vxore reuertitur. Posteà verò Constantius Constantino filio in partem imperij susceпto comparata ingenti classe, Constantinopoli soluens, Tarentum peruenit, copias etiam terrestres nauibus onerarijs secum vehens. Inde verò terrestri itinere in Samnium veniens, obsidere Beneuentum instituerat. Verùm vbi intellexit vrbem valido præsidio, multisque commeatibus Rhomoaldi diligentia munitam esse, Luceriam mouens, vrbem vi cœpit: ac direptam solo æquauit. Inde autem Acheruntiam profectus, cùm vrbem munitissimam capere non posset, Beneuentum oppugnare adortus, statim obsidionem soluit, quòd intel-

78. Pont.

leue-

lexerat Grimoaldum propediem cum magnis copijs adfuturum, vt filio Rhomoaldo opem ferret. Neapolim igitur primò, mox Romam, inde Constantium petens, magna incommoda in itinere passus est. Saburro autem ciue Romano cum viginti millibus hominum apud Formias relicto, qui hostes reprimeret, tandem ad vrbem peruenit, prodeunte obuiam pontifice cum clero, & populo vsque ad sextum lapidem honoris caussa. Ductus per vrbem plaudente multitudine ad basilicam Petri, pallium auro intertextum sancto obtulit. Interim verò Rhomoaldus patris auxilio fretus, Saburrum aggreditur, & superat, ac plurimos Græcos interficit. Hac desperatione motus Constantius, quinta posteà, quàm vrbem ingressus est, die, ad direptionem conuersus, omnes statuas ex ære, & marmore ad ornatum vrbis locis insignibus positas, omnia ecclesiarum ornamenta paulò decentiora distrahit, ac nauibus ad id subuectis imponit: plusque ipse ornamentorum septem diebus vrbi detraxit, quàm barbari anteà ducentis, & quinquaginta octo annis. ne dicant maleuoli, historiarum ignari, Gregorij pontificis iussu comminutas esse maiorum statuas & monimenta. Duodecimo autem die Roma in malam rem abiens Græculus nequam & perfidus, Neapolim contendit: inde quoque in Siciliam proficiscitur, vbique tributa adeò acerbè colligens, vt filij obærati à parentum complexibus diuellerentur. Commoratus aliquandiu in Sicilia homo auarissimus, dum Syracusis in balneo libidini vacat, à suis occiditur: in eiusque locum Mezentius, cuius fraude necatum putant Constantium, imperator à militibus creatur. Magna fuit in hoc homine varietas. Nam primò quidem vbi intellexit, Vitalianum pontificatum inijsse, nuntios misit, qui ei suo nomine gratularentur: quique euangelia aureis litteris scripta, ac multis gemmis ornata beato Petro condonarent. Deinde verò mutata sententia, nec dijs, nec hominibus pepercit, diuina humanaque omnia confundens. At Vitalianus cultui diuino intentus, & regulam ecclesiasticam composuit, & cantum ordinauit, adhibitis ad consonantiam (vt quidam volunt) organis. Theodorum quoque archiepiscopum, & Hadrianum abbatem viros doctissimos, atque optimos in Britanniam mittit (quam Angliam vocant) cum magna potestate ligandi & soluendi, quò Britannos in fide, prædicationibus, & exemplo continerent. Fecère mandata ac quidem diligenter viri optimi. Librum præterea Theodorus scripsit, quo declarauit, qua pœnitentia dilui vnumquodque peccatum possit. Sunt tamen qui hoc opus Theodoro pontifici adscribant. Vitalianus autem benè, & ex sententia quantum in eo fuit, gubernata ecclesia, anno xiij. pontificatus sui, mense vj. moritur: ac sepelitur in basilica Petri, vj. Kalendas Februarij. Episcopatus autem tum vacat mensibus quattuor, diebus quindecim.

Cantum ordinauit ab Vitaliano.

ADEODATVS I.

ADEODATVS patria Romanus, patre Iouiniano, ex monacho pontifex creatur, eo tempore potissimùm, quo Lupus Foroiulianorum dux, regnum Italiæ occupare conatus est. 79. *Pont.* *Lupus Foroiulianorum dux.*

Grimoaldus enim (vt diximus) à filio Rhomoaldo duce Beneuentano contra Constantium imperatorem in auxilium accitus, Lupo (vt aiunt) regnum, & oues commendauit. In Etruria enim, Aemilia, & Transpadana Italia omnia tumultu Lupus inuoluit. Hanc ob rem Grimoaldus Auaros duce Cacanno in Lupum pecunijs, & pollicitationibus mouet: qui primò congressu à Lupo superati sunt. Verùm sequenti die prælium repetentes, Lupum superant, & obtruncant, ac totum Forumiulij diripiunt. Grimoaldus autem abeunte ex Italia Constantio in Cisalpinam rediens, Forum Pompilij sabbato sancto aggressus, cæsis omnibus, diripuit, ac solo æquauit propter iniuriam, quam eo loci à Rauennatibus acceperat, cùm in auxilium filij proficisceretur. Dum verò Arnefites Lupi filius, adiuuantibus Dalmatis ducatum paternum repetit, ad Natisonem fluuium

uium à Longobardis ſuperatus, duce Vectari Vincentinorum comite cæditur. Opitergini quoque hanc calamitatem ſenſere. Domo enim,& patria pulſi ſunt, quia Arnefitis ſtudioſi erant. In Sicilia verò tum quoque laboratum eſt: eò enim ex omnibus prouincijs Romanis profecti milites ſunt ad opprimendum Mezentium, cuius dolo Conſtantius interfectus fuerat. Quo ſublato,cùm omnes paſſim dilaberentur ſuperuenientibus cum magna claſſe Sarracenis,& Syracuſæ,& tota inſula occupatur. Vnde poſteà onuſti præda Alexandriam redeuntes, vrbis quoque Romæ ea ornamenta ſecum detulêre, quæ Conſtantius Syracuſas aduexerat eo animo, vt inde Conſtantinopolim traijcerentur. Indicabat profectò tot clades,tot mala, & ſtella crinita, quam Græci cometen appellant: quæ tribus continuis menſibus apparuit: & pluuiæ magnæ, ac frequentia tonitrua, qualia nunquam antea fuêre. Sed cæcum eſt humanum genus: etſi enim futura præuidet, non tamen, vt deceret, ſibi cauet. Ferunt autem his frequentibus pluuijs, omnes ſegetes conculcatas iterum renatas eſſe: & ad maturam frugem peruenisſe, in Ciſalpina potiſſimum.

Cometis apparitio.

Intereà verò Adeodatus vir religione & omni comitate præditus,in delinquentes clemens, in pauperes beneficus,in hoſpites benignus, erga calamitoſos miſericors, eccleſiam beati Petri via Portuenſi iuxta pontem Meruli tum inſtaurauit,ac dedicauit. Auxit & monaſterium ſancti Eraſmi in Cælio monte ædificijs, & fundis,vbi ipſe monaſticam vitam duxerat. Supplicationes quoque frequentes habuit ad abolenda prodigia,quæ diximus tum apparuiſſe. Demum verò peractis pontificatus ſui annis IV. menſibus II. diebus V. vir ſanctiſſimus moritur: & ab omnibus fletus ad baſilicam Petri ſepelitur, ſexto Kalendas Iulij.

Vacat tum ſedes menſibus quattuor, diebus viginti.

DONVS I.

DONVS patria Romanus, patre Mauritio,eo tempore pontificatum init, quo Grimoaldus Longobardorum rex moritur IX. die poſt phlebotomiam in brachio factam, dum arcu in columbam ſagittam acriter intendit, quod fieri non ſine magna neruorum, & venarum contentione ſolet, vnde ſanguis ſine vlla intermiſſione prodijt. Fuêre in hoc rege multæ præclaræ corporis & animi dotes. Tantum enim prudentia & conſilio valuit, non ſolùm in rebus externis, verùm etiam in domeſticis, vt quædam capitula ac quidem vtilia, Rhotaris, regis edicto addiderit, quæ poſteà legis formam accepêre. Fuit præterea mediocris ſtaturæ, corpore validus, capite caluo, promiſſa barba, nec animo minus in rebus agendis, quàm corpore promptus. Sepultus eſt autem Papiæ in baſilica beati Ambroſij, quam ipſe ſua impenſa ædificauerat. Pertharis autem Arithperti regis filius, quem pulſum à Grimoaldo diximus, dum exſul ex Gallia in Britanniam traijceret, incerta voce admonetur, vt mortuo Grimoaldo regnum paternum repetat: qua quidem voce permotus, licet incertus haberetur auctor, in Italiam rediens tertio menſe poſt Grimoaldi mortem, regno paterno ſine contentione potitus eſt. Eodem fermè tempore Dagobertus Francorum rex, vir callidi, & aſtuti ingenij, nec conſilio minus, quàm manu promptus moritur, cuius animam è manibus dæmonum Lypaream inſulam propè attingentium, liberatam ferunt Dionyſij,ac Mauritij martyris, ac

a Pont. Grim. dus Longobardus.

etiam Martini confessoris auxilio, quos semper, dum vixit, vt patronos coluit, & templis honoratiores reddidit.

Donus autem pontifex honori, & cultui diuino consulens, vestibulum beati Petri (quod paradisum vocant) quadriporticum marmoribus strauit, sublatis (vt arbitror) ex illa pyramide, quæ in vaticano est è regione molis Hadrianæ. Instaurauit præterea, & restitutas dedicauit ecclesiam apostolorum via Ostiensi, & ecclesiam beatæ Euphemiæ via Appia sitam. Clerum quoque diuersis ordinibus distinxit, & honoribus auxit. Monachos verò quosdam Syros cum Nestorianis sentientes, in monasterio Boëthiano deprehensos & castigatos, in varia monasteria diuisit: Boëthianumque Romanis incolendum tradidit. Præterea autem tantum doctrina & sanctitate vitæ emicuit, vt Rauennatem ecclesiam à Romana iam pridem segregatam, & ob eam rem Allocephalim appellatam, sedi Apostolicæ obtemperantem reddiderit, Theodoro eiusdem ecclesię præside in hanc opinionem descendente. Sunt etiam qui scribant, huius temporibus & Proiectum episcopum in agro Cameracensi ob fidem Christi martyrij pœnam, & gloriam subijsse: & Mezelindim fœminam incomparabilis pudicitiæ tum habitam, quę ab Ardenia à matore petita, & varijs cruciatibus affecta, etiam pro persecutore ob crimen, Dei nutu obcæcato, ita orauit, vt eius precibus homini sceleſto & intemperanti lux tandem sit reddita. At Donus pontificatus sui anno v. die x. moritur, ac sepelitur ad basilicam Petri Apostoli IIII. Idus Aprilis, cuius in morte Episcopatus vacat mensibus II. diebus sexdecim.

Allocephalis ecclesia.

ANNOTAT.

In antiquo musiuo, quod est Romæ in ecclesia sanctæ Martinæ, hic pontifex Domino, non Donus, siue Dominus appellatur: sic in antiquis codicibus Cuno, non Conon alius, qui paulò pòst pontifex fuit, vocatur.

AGATHO I.

AGATHO natione Siculus, patre Romano, anno Domini DCCII. ex monacho pontifex creatur, vir certè tantæ sanctitatis, vt leprosum obuium factum oculo suo statim liberauerit. Tantæ præterea mansuetudinis, & humanitatis fuit, vt neminem à se vnquam tristem dimiserit. Nactus itaque imperatorem moribus suis haudquaquam dissimilem Monothelitarum causſa concilium habere constituit. Exspectauit itaque donec Constantinus à bello in patriam rediret, qui Sarracenos à se victos, imperio Romano vectigales reddidit. At verò cum Bulgari ex Scythia venientes, Thraciam tum inuasissent, eorumque impetum retardare imperator conaretur, ab hostibus Pannoniam inter & Mœsiam ingenti clade superatur. Hanc ob rem pacem non æquis conditionibus inire necesse fuit. Pannonia siquidem & Mœsia his ad incolendum concessa est, non sine magno reipublicæ Christianæ emolumento & commodo. Hi enim tanquam propugnatores nostri, bellum iam septingentis & septuaginta annis contra Turcas Christiani nominis hostes, assiduè gerunt. Pace itaque hac ratione parta, Agatho pontifex statim legatos Constantinopolim mittit, Ioannem Portuensem Episcopum, & Ioannem Romanæ ecclesiæ diaconum. Hos perbenignè susceptos, mira charitate Constantinus adhortatus est, vt omissis cauillationibus & sophisticis altercationibus ex æquo & bono, omni controuersia sublata, duas ecclesias vnam tandem facerent. Aderant in ea synhodo ducenti, & octoginta

St. Pont.

Constantinus Sarracenis deuictis Romanis redit.

gintanouem Episcopi. Delati in medium sunt imperatoris iussu è bibliotheca Constantinopolitana libri, vnde antiquorum patrum sententiæ, & decreta perlegerentur. Inuertebant veras maiorum sententias Georgius patriarcha Constantinopolitanus, & Macarius Antiochenus, vnam tantum voluntatem & operationem in Christo esse dijudicantes. Verùm cum orthodoxi rationibus & auctoritatibus instarent, ac Georgium in veram sententiam deduxissent, Macarium pertinacem anathematizant, eiusque sectatores: & Theophanem abbatem vera sentientem, in locum Macarij Antiochenum Episcopum creat. Hac autem re ex sententia feliciter gesta, vt Deo gratiæ agerentur, quòd vtranque ecclesiam vnam fecisset, sententia & animis, Ioannes Episcopus Portuensis octaua Paschæ coram principe ac patriarcha, coramque populo Constantinopolitano in basilica sanctæ Sophiæ missam latinè celebrat, approbantibus omnibus, qui tum aderant, verum esse, ac sanctum illum sacrificandi morem: & qui aliter sentiunt, à recto & honesto discedere. Hæc est autem sexta vniuersalis synhodus ducentorum & octogintanouem Episcoporum Constantinopoli habita, qua Cyrilli, Athanasij, Basilij, Gregorij, Dionysij, Hilarij, Ambrosij, Augustini, Hieronymi, sententia conclusum est, duas naturas, & operationes in Christo esse, explosaque illorum pertinacia, qui vnicam esse in domino voluntatem dicerent, vnde Monothelitæ vocati sunt. Prima enim synhodus trecentorum & XVIII. patrum (vt anteà diximus) Nicænæ habita est, pontifice Iulio * ac Constantino principe, contra Arium, qui diuersas in trinitate substantias ponebat. Secunda Constantinopoli centum & quinquaginta patrum, Gratiani principis & Damasi Papæ temporibus, contra Macedonium & Eudoxum, negantes Deum esse Spiritumsanctum. Tertia in Epheso ducentorum patrum Theodosio iuniore principe & pontifice Cælestino, contra Nestorium Constantinopolitanum Episcopum, qui Virginem non Dei, sed hominis tantum genitricem appellauit: quique aliam personam carnis, aliam faceret diuinitatis: & seiunctim alterum esse filium Dei, alterum hominis prædicaret. Quarta Chalcedonæ, quæ vrbs è regione Byzantij est, sexcentorum & triginta patrum, Leone pontifice & Martiano principe, contra Euthycen Constantinopolitanum abbatem: qui asserere non dubitabat Christum post humanam assumptionem, non ex duabus naturis consistere, sed sola diuina contentum esse. Quinta Constantinopoli, contra Theodorum & hæreticos omnes, qui Mariam virginem solum hominem peperisse dicebant, non Deum & hominem: qua in synhodo constitutum est, vt beata Virgo theotocos diceretur, quia verum Deum & hominé pepererat. De sexta synhodo satis superius diximus, in qua etiam plurimum valuêre litteræ Damiani episcopi Ticinensis, Mansueti archiepiscopi Mediolanensis nomine missæ, quibus hæc potissimum inerant: Hæc est vera Dei & hominis fides, vt duæ credantur in Deo voluntates, duæ operationes: Ego (inquit) quantum ad diuinitatem, & pater vnum sumus: quantum verò ad humanitatem pertinet, pater maior me est. Præterea verò secundum humanitatem eum in naui dormientem cernis, si diuinitatem inspicis, ventis, & mari imperat. Agatho verò, cuius tempore post lunæ ac solis eclipsim peste, ac grauissima quidem laboratum est, pontificatus sui anno secundo, mense sexto, die quintodecimo moritur, ac sepelitur ad sanctum Petrum quarto Idus Ianuarij, cuius morte annum vnum, menses quinque sedes tum vacat.

Sexta synhodus.

Prima synhodus Nicenæ, aliàs Siluestro.

Secunda.

Tertia.

Quarta.

Quinta.

LEO II.

LEo secundus, natione Siculus, patre Paulo, vir doctissimus fuit, latinè ac græcè, vt eius scripta indicant. Præterea verò adeò musices peritus est habitus, vt psalmodiam composuerit, hymnosque ad melioremn concentum redegerit, artem excitatione confirmans. Idem quoque instituit, vt in ce- *Sz. Pont.*

lebratione pax populo daretur. Sextam verò Synhodum (de qua in Agathone d ximus) ita ſuſcepit, vt eoſdem anathematizauerit, quos ſancta ſynhodus præſente Conſtantino damnauerat. Contudit etiam ſuperbiam præſulum Rauennatum, quod Agatho inchoauerat. Inſtituit enim, ne electio cleri Rauennatis valeret, niſi eadem Romanæ ſedis auctoritate confirmata fuiſſet. Antea verò Exarchorum potentia freti, diuina atque humana omnia pro arbitrio animi miſcebant, nemini obtemperantes, quaſi Romanis pontificibus pares Leonis quoque inſtitutum eſt, ac quidem ſanctum (quod vtinam hodiè obſeruaretur) ne ad archiepiſcopatum aſſumptus, pro vſu Pallij aliorumve officiorum quicquam eccleſiæ perſolueret, cum ex largitione multa quotidiè mala orirentur.

Agebantur hæc à Leone, cùm Rhomoaldus dux Beneuentanus comparato magno exercitu, Tarentum, Brunduſium, ac totam Apuliam occupat, eiusque vxor Theodata mulier pientiſſima, ex his manubijs non longè à Beneuento Baſilicam in honorem beati Petri ædificat, addito ſacrarum virginum cœnobio. Moritur deinde Rhomoaldus, cui Grimoaldus filius ſine ſtirpe virili ſuccedens Giſulpho ducatum reliquit.

At Leo, in quo præter doctrinam & eloquentiam ſingularis religio, mira pietas & clementia fuit, quique omnes verbis & exemplo ad iuſtitiam, & fortitudinem, humanitatem, benignitatem adhortabatur, pontificatus ſui menſe decimo moritur, ſepeliturque collacrymantibus omnibus tanquam publico parente orbatis, ad baſilicam Petri quarto Kalendas Iulij. Poſt eius mortem menſibus vndecim, diebus vno & viginti epiſcopatus vacat. Breuis fuit huius ſanctiſſimi viri pontificatus, ſed gloria tanta, vt diutius vixiſſe appareat, cùm eius nomen omnium laudibus meritò celebretur.

BENEDICTVS II.

BENEDICTVS iunior, patria Romanus, patre Ioanne, ab ineunte ætate Chriſto militans, diuinæ ſcripturæ ita operam dedit, vt doctrina & exercitatione in rebus diuinis ſingularis tum haberetur. Addo eius humanitatem, pietatem, gratiam in omnes, maximè verò erga pauperes, quibus virtutibus hominum corda ita ſibi deuinxit, vt tum vnus haberetur, qui omnium ſuffragijs in locum demortui Leonis meritò ſubrogaretur. 83. Pont.

Ad hunc autem Conſtantinus imperator hominis ſanctitate permotus ſanctionem miſit, vt deinceps quem clerus, populus, exercituſque Romanus in Pontificem delegiſſet, eundem ſtatim verum Chriſti vicarium eſſe omnes crederent: nulla aut Conſtantinopolitani principis, aut Italiæ Exarchi exſpectata auctoritate, vt anteà fieri conſueuerat. Id enim ratum erat in creando pontifice, quod princeps confirmaſſet, vel qui eius vices in Italia gerebat. *Conſtantini ſanctio de pontifice.*

Pertharis verò Longobardorum rex, religionem Benedicti & pietatem imitatus, monaſterium Papiæ in honorem ſanctæ Agathæ ædificat. Eius autem vxor Rhodelinda viri exemplo permota, extra mœnia Ticinenſium baſilicam beatæ virgini exſtruxit, quæ ad Perticas dicitur.

Hoc autem fecêre æmulatione moti, quòd intellexerant Benedictum pontificem, Romæ beati Petri Apoſtoli, Laurentij martyris in Lucina, beati Valentini via Flaminia, virginis genitricis ad martyres templa magnis ſumptibus reſtituiſſe: eademque ophitico, & por-

porphyretico lapide, incrustatione parietum, opere tectorio & vermiculato, argenteis atque aureis vasis, vestibus inauratis, & holosericis exornasse.

Erat & Perthari in animo maiora templa exstruere, sed eum retraxit Alalchis Longobardus Tridentinus dux, qui elatus victoria, quòd Bauaros ingenti clade superasset, in regem suum arma mouet. Verùm Pertharis comparato exercitu hominem primò impetu fundit, ac fugat, clausum Tridenti aliquandiu obsidet: quo quidem noctu fuga inde abeunte, Tridento potitur. Tanta præterea Pertharis regis clementia fuit, vt & hominem ad se redeuntem in gratiam reciperet, & eum Brixanorum ducem creauerit.

Sunt qui scribant, Benedicti temporibus stellam iuxta Vergilias per aliquot dies & noctes apparuisse sereno cælo inter natalem Domini & Epiphaniam. Stellam ipsam apparuisse non negauerim, & quidem crinitam, atque aliquid portendentem. Sed de ortu Vergiliarum non cohæret, nisi id quoque prodigiosè factum arbitremur. Aequinoctio enim verno oriuntur Vergiliæ, cum sol Arietis signum ingreditur: quod fieri consueuit nono Kalendas Aprilis, occidereque incipiunt æquinoctio autumnali. Quòd autem ex Vesuuio monte Campaniæ tantus ignis tum eruperit, vt loca circumquaque posita exusta sint, minus mirum videtur, cùm Plinius ille, qui naturalem historiam scripsit, ex classe, cui tum iussu Traiani præerat, ad visendum spectaculum profectus, consumptus incendio dicatur. Vtcunque sit, constat tamen non ita multò pòst, cædes, rapinas, incendia, mortes principum subsecutas esse, maximè verò Benedicti pontificis, qui vt æquè omnibus in vita charus fuit, ita post mortem ab omnibus & sanctus, & benè de humano genere meritus celebratur. Moritur autem pontificatus sui mense decimo, die duodecimo, sepeliturque apud beatum Petrum Idibus Maij. Eius autem in morte sedes vacat mensibus duobus, diebus quindecim.

IOANNES V.

IOANNES quintus, natione Syrus, patria Antiochenus, patre Cyriaco pontifex creatur fermè tempore, quo imperator Constantinus decimo septimo imperij sui anno moritur filio Iustiniano secundo in imperio relicto. 84 *Pont. Iustinianus secundus, filius Constantini imp.*

Qua quidem tempestate Sarraceni Lybiam, & Africam inuasere, omniaque mari exposita haud magno negocio occuparunt. Verùm Iustinianus confirmato aliqua ex parte imperio, comparatoque satis magno exercitu in Sarracenos mouens, eorum duci Abimelech (quem Admiratum vocant) tantum terroris incussit, vt vltrò pacem petierit, atque Africam restituerit. Sunt qui scribant, pacem in decennium his concessam, hac conditione tamen, vt mille nummos aureos, seruum vnum ex gente sua equo insidentem Romano imperatori singulis diebus penderent.

Ioannes itaque vir singularis religionis & mansuetudinis, vno omnium consensu pontifex creatus in ecclesia Saluatoris, quæ Constantiniana appellatur ad Lateranum, ea ratione, qua Leo secundus consecratur à tribus episcopis, Ostiensi, Portuensi & Velitrensi: quem quidem morem posteri deinceps tenuère. Huius pontificatum celebrem eius fecère, & Felix Flauiani patruus, vir tantæ integritatis & doctrinæ, vt Condiperthus Arithperti filius Longobardorum rex, ei baculum argento & auro insignitum, virtutis gratia dono dederit: & Ioannes Bergomatum episcopus, cui ob sanctitatem & doctrinam reges etiam & principes honoris

noris gratia assurgere consueuerant. Ioannes autem, & anteà, & in pontificatu valetudinarius, cùm libellum de Pallij dignitate composuisset, pontificatus sui anno primo moritur, sepeliturque ad sanctum Petrum IV. Nonas Augusti. Eius in morte sedes vacat mensibus duobus, diebus XIX.

CONON I.

85. Pont.

CONON Thracia oriundus, in Sicilia educatus, inde Romanæ ecclesiæ militans, ex presbytero pontifex creatur. Nam dum Romani Petrum archiepiscopum, exercitus verò Theodorum presbyterum in Ioannis demortui locum sufficere conarentur, tandem post longam altercationem in hanc sententiam venêre omnes nutu diuino impulsi, vt Cononem eligerent, virum certè tanto principatu dignum, si animi dotes, si corporis inspicimus. Erat enim moribus, litteratura, pietate, religione, dignitatis specie insignis, quem nonnulli angelicum ob venerandam caniciem, & dignitatem formæ appellarunt: animi simplicis & integri, modestiæ & iustitiæ singularis, constantiæ & prudentiæ plusquam humanæ semper est habitus. Hanc ob rem è vestigio omnes, ad quos pertinebat, eum confirmarunt cum maxima acclamatione laudum suarum. Idem fecit Theodorus Exarchus Rauennas, cui quidem in magistratu mortuo, non ita multò pòst Ioannes Platina in Exarchatu successit: hunc ego crediderim dedisse nomen meo natali solo, quod Platina appellatur, in agro Cremonensi positum. Nam cùm inter Exarchos & Longobardorum reges, frequentia bella committerentur, haud dissonum vero fit, cùm ille locus propè medius inter Rauennam & Papiam sit, quarum altera Longobardorum, altera Exarchi sedes haberentur, ibidem aliquando vel pugnatum esse, vel castra habita: quibus ex rebus locis ipsis plerunque nomina indita legimus: vt in eodem agro Vitellianam, oppidum à Vitellianis castris, & vicum Bebrignanum non longè à Bebriaco Othonis clade insignem videmus. Ad Cononem redeo, qui post initum pontificatum statim in valetudinem incidit: vnde Paschalis * archipresbyter, ac thesauri pontificij dispensator, regnandi cupidus, Ioannem Exarchum pecunia sollicitat, vt eius suffragijs post mortem Cononis pontificatus sibi decernatur. Accepit pecuniam Exarchus: quanquam nihil eorum, quæ promiserat, deinceps præstiterit. Non erat certè alio præmio quàm frustratione dignus, homo auarus, & imperandi cupidus, qui thesaurum ecclesiæ, quem mandato Cononis, tum in eleemosynas pauperum, tum in restitutionem templorum erogare debuerat, in largitionem effuderit: quo nihil potest esse, in viro præsertim ecclesiastico, detestabilius. Hoc non fecisset Gubertus episcopus Britannus, vir ea tempestate doctrina & integritate vitæ insignis: non Leodegarius martyr episcopus Augustodunensis, qui Theodorici Francorum regis iussu interfectus est, quòd eum persæpe tyrannidis arguerit. Non Audoënus Rhotomagensis archiepiscopus, doctrina & sanctitate nulli secundus. Hi enim non in ambitione & auaritia, sed in Deo & doctrina spem omnem suam collocarunt: vnde postea condignam, cum apud Deum, tum apud homines accepêre mercedem felicitatis æternæ ac gloriæ. Moritur autem Conon pontificatus sui mense vndecimo, die tertio, sepeliturque ad sanctum Petrum vndecimo Kalendas Octobris.

Vacat tum sedes mensibus duobus, diebus tribus viginti.

Platina in agro Cremonensi.

Alias, archidiaconus.

Paschalis pecunia sollicitat pro pontificatu.

SER-

SERGIVS I.

Vit. Pont.

SERGIVS natione Syrus, patria Antiochenus, patre Tyberio, Adeodati pontificis tempore Romam veniens, in clerum Romanum adſciſcitur. Deinde verò ob eius doctrinam & diligentiam circa myſteria, ac rem diuinam, per ordines conſcendens, ſanctæ Suſannæ ad duas domos presbyter cum titulo eius loci creatur. Frequentare tum magis atque magis cœmeteria cœpit, eiſdemque in locis ſolemnia celebrare, qua ex re tantum ſibi nominis comparauit, vt defuncto Conone, in eius locum ſuffectus ſit, non ſine altercatione tamen. Populus enim Romanus bifariam diuiſus, hinc Theodorum, hinc Paſchalem archidiaconum petebat. Irruperat iam Theodorus cum factione ſua interiorem partem epiſcopatus Lateranenſis: exteriora verò Paſchalis occupauerat ab oratorio ſancti Siluestri vſque ad baſilicam domus Iuliæ, quæ campo imminet. Verùm cùm ibi tanta altercatio & rixa eſſet, vt de pugna non ambigeretur, cùm alter alteri ceſſurus non viderentur, niſi vi & armis pulſus, principes ciuitatis, cleri, militiæque Romanæ, vnum in locum ſecedentes, quid maximè fieri oporteret ad tollendam ſeditionem, conſultant. Tandem verò re ipſa diſcuſſa, cùm neutri eorum, qui ob ambitionem tantos motus concitauerant, demandandum pontificatum cenſerent, Dei nutu nemine aduerſante, Sergium pontificem deligunt: eundemque è media turba humeris tollentes, primò in oraculum Cæſarij martyris, mox in Lateranenſem epiſcopatum detulerunt, refractis vi foribus, repulſisque his, qui locum occupauerant. At verò Theodorus cognito omnium conſenſu, Sergium pontificem ſalutat, & oſculatur. Idem fecit Paſchalis alter competitor, licet inuitus, cogente multitudine, quæ armis circunſtrepebat. Hic tamen clanculum Ioannem Platinam Exarchum Rauennatum litteris, nuntijs, & pollicitationibus adeò concitauit, vt quæ anteà pollicitus erat, largitione corruptus tandem præſtaret, vt idem Ioannes Romam confeſtim veniret nullis præmiſſis nuntijs, quò negligentes & incautos opprimeret. Verùm vbi intellexit Sergium omnium conſenſu pontificem declaratum, inſtaretque, vt quæ Paſchalis pollicitus erat, ſibi præſtarentur, aduerſante Sergio quòd tantam largitionem improbaret, donaria quædam ex baſilica ſuſtulit. Verùm Paſchalis tanti mali cauſſa, magices accuſatus & conuictus, vt ſortilegus archidiaconatu priuatur: in monaſteriumque pœnitentiæ cauſſa retruditur: vbi quinquennio poſt eadem ſemper pertinacia vſus, moritur. Intereà verò Iuſtinianus cùm in Deum, tum in homines, mira inconſtantia vſus, & Sarracenos & Bulgaros præter fœdera pacis initæ adoritur, à quibus certè plus incommodi accepit, quàm intulit: & Conſtantinopolim rediens, à ciuibus omnibus odio habitus, quòd ſæuitiam præfecti vrbis non compeſcuiſſet, ſynhodum habuit, in qua nonnulla approbata ſunt, orthodoxæ fidei nequaquam congruentia. Eadem quoque Sergij apocriſarius, qui tum Conſtantinopoli erat, ſubſcriptione ſua ſtolidè nimium confirmauit. Verùm cùm poſteà Romam delata à Sergio exploderentur, qui non vnam, ſed duas in Chriſto naturas tenebat, ac Virginem Θεοτόκον fuiſſe, ita percitus Iuſtinianus, Zachariam protoſphatarium (quem nos principem militiæ dicere poſſumus) Romam miſit, qui Sergium ad ſe vinctum traheret: quod vbi ſenſere milites Exarchatus Italici, raptis properè armis, non ſolum pontificem à tanta iniuria tutati ſunt, verumetiam parum affuit, quin Zachariam occiderent: quem pontifex ad ſe confugientem, in cubiculo ſuo aliquandiu conſeruatum, clanculum ad imperatorem remiſit.

Populi diuiſio ob electionē.

Agebantur hæc Romæ, cùm Leontius annuente Callinico patriarcha, plebe Conſtantinopolitana ad arma excitata, refractis omnibus cuſtodijs vrbis; vnde multi nexi prodiêre, Iuſtinianum imperio deiecit, ac truncis

naribus exsulatum in Cherſonneſum Ponti mittit. Hæc cùm intellexiſſet Abimelech Sarracenorum admiratus, Africam ſtatim inuadit ſeditionibus Conſtantinopolitanorum fretus, eò properè & Leontius copias ſuas mittit, quæ barbarorum impetum retardarent. Verùm non ita multò pòſt ſeditione inter eos orta, Tiberium quendam ciuem Conſtantinopolitanum imperatorem creant: qui confeſtim Conſtantinopolim cum exercitu adnauigans, Leontium capit, & eodem affectum ſupplicio, quo Iuſtinianum diximus, in carcerem conijcit maiori ludibrio hominem reſeruans. Philippum præterea Nicephori patricij filium, qui ei in adipiſcendo imperio fauerat, in exſilium mittit, quòd æqualibus ſuis narrauerat, ſe per quietem vidiſſe aquilam caput ſuum alis obtegere, veritus ne imperium adoleſcenti portenderetur. Dum hæc Conſtantinopoli agerentur, Pipinus Auſtriæ gubernator & dux, occupandi regnum Franciæ fundamenta iecit. Cùm enim intellexiſſet Bertarium quendam ignobilem, cuius opera Theodoricus Franciæ rex plurimum vtebatur, omnibus odio eſſe, coactis in vnum ingentibus copijs, in Galliam traijcit, ac Theodoricum cum Bertario obuiam factum, collatis ſignis fundit, fugatque. Salutem ſibi Bertarius fuga quæſiuit. In regnum verò Theodoricus ſeſe recipiens, Pipinum victorem pace ſequeſtra regni gubernatorem & maiorem domus (vt Galli aiunt) efficit. Is autem in Auſtraſiam rediens, quòd à Germanis & Sueuis vexari ſuos intellexerat, ſuperatis hoſtibus: in Franciam denuò redijt, quòd mortuo Theodorico regnum ad Childepertum fratrem eius peruenisſe cognouerat, eò perueniens, & à rege perbenignè ſuſceptus, cùm filium Grimoaldum domus regiæ gubernatorem inſtituiſſet, in Sueuos & Germanos iterum rebellantes infeſto animo redijt.

At verò Sergius pontifex, relegato Iuſtiniano pace ac quiete vſus, baſilicam Petri ablatis ruderibus, renouatiſque tignis, ſtillicidijs, ac parietibus, in antiquam formam reſtituit. Frontiſpicium baſilicæ opere vermiculato exornauit, candelabra atque alia templi ornamenta ex auro & argento confecit in eadem baſilica, & partem dominicæ crucis inuenit in capſula ænea: & beati Leonis corpus vſque ad tempora ſua iacens, quàm eius merita requirebant, honeſtiore, ac celebratiore loco reposuit. Statuas Apoſtolorum vetuſtate exoletas renouauit. Multarum præterea eccleſiarum, quas commemorare longum eſſet, ornamenta collapſa, vel reſtituit, vel noua de integro fecit. Conſtituit præterea, vt in fractione dominici corporis, caneretur, Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, miſerere nobis: vt litaniæ quoque à ſancto Hadriano quotannis dicerentur per vrbem die Annunciationis ſanctæ genitricis, ac Simonis, inſtituit. Rauennatibus autem Damianum, Berflauardum verò Britannis archiepiſcopos dedit. Eccleſiam Aquileienſem quintam ſynhodum non omninò approbantem, ad ſanitatem doctrina & auctoritate ſua tandem perduxit. Sunt qui ſcribant, Lambertum virum ſanctiſſimum, apud Leodium ea tempeſtate martyrium ſubijſſe, quòd Pipinum reprehenderit, qui vxori pellicem Elpiadem ſuperinduxerat. Hoc autem facinus ipſius Elpiadis fratrem commiſiſſe, qui poſteà morbo pediculari conſumptus eſt. Sunt etiam qui ſcribant, Sergij virtute & ſanctitate Saxones tum primum fidei noſtræ characterem ſumpſiſſe. His tot rebus vir ſanctiſſimus inſignis, pontificatus ſui anno XIII. menſe octauo, die III. & XX. moritur, in baſilica Petri, collacrymantibus omnibus præ dolore ob amiſſum pontificem, communem omnium parentem, magno funere ſepelitur VI. Idus Septembris. Vacat tum ſedes menſem vnum, dies viginti.

Lambertus epiſcopus.

IOANNES VI.

IOANNES ſextus, natione Græcus, eo tempore pontificatum inijt, quo Theophylactus *87. Pont.*

Exar-

Exarchus Italiam petens, primò in Siciliam venit. Quod vbi senserè milites Itali, veriti ne quid mali eius aduentus portenderet, quòd superioribus temporibus ferè magis cum pontificibus, quàm cum imperatoribus sensissent, ingressurum vrbem Romam interficere constituerant. Verùm Theophylactus auctoritate Ioannis pontificis defensus, qui sequestrum se inter ducem & milites fecerat, compositis rebus omnibus Rauennam proficiscitur. Interea verò Gisulphus Beneuentanus dux, militum & Exarchi discordia fretus, Campaniam inuadit, Soram, & Arpinum occupat, villas incendit, rusticos, & pecora abigit: quibus malis permotus pontifex, legatos ad Gisulphum mittit, qui ei mandent, vt omissis Campaniæ & Hernicorum oppidis, in Samnium reuertatur: quòd si secus fecerit, breui sensurum omnipotentis Dei in se iram. His monitis perterritus Gisulphus oppida, quæ ceperat, restituens. Beneuentum reuertitur. Captiuos autem omnes, quoad per ærarium ecclesiæ sibi licuit, Ioannes redemit ex toto Samnio conquisitos.

At Iustinianus (quem diximus) à Tiberio in Chersonesum Ponti relegatum, inde fugiens ad Cacannum Aurum peruenit, à quo primò ita perbenignè susceptus est, vt ei filiam in vxorem spoponderit: verùm posteà pecunia, & muneribus à Tyberio corruptus, hospitem & generum ei prodere instituerat. Hoc vbi Iustinianus intellexisset, ad Trebellium Bulgarorum regem confugit, à quo etiam non ita multò pòst vi, & armis in imperium restituitur. At verò dum hæc in Europa agerentur, Sarraceni occupata Lybia, & Africa, ex Lepta soluentes transmisso Athlantico freto, omnes Hispanias præter Astures & Cantabros occupant. Hi enim sicuti vltimi fuêre in Hispania, quos Romanum subigeret imperium; vltimi quoque, qui ab eo deficerent; soli postremò, qui Visigothorum à se discuterent iugum: ita nunc demum accepta Christi fide, & religione armis se à perfida Sarracenorum gente constantissimè tutati sunt. Africa igitur, quæ à Belisario primi Iustiniani duce recuperata, centum & septuaginta annis Romano paruit imperio, Sarracenis vnà cum Bætica Hispania (quam nunc Granatam vocãt) tum occupata, eorum moribus & legibus iam septingentis & quadraginta annis obtemperat, cum maxima Christiani nominis ignominia: etsi Hispani, qui iactare ingenium & fortitudinem solent, nequeant tantam labem ab Europa propellere. Sunt qui scribant, Bedam, qui eisdẽ temporibus fuit, hanc calamitatem litteris ad principes Christiani nominis, scriptis lamentatum fuisse, quò bellum in hostes Dei atque hominum susciperent. Beda enim præter Græcæ atque Latinæ linguæ doctrinam; quam non mediocriter tenebat, ob religionem etiam atq; modestiam, Venerabilis cognomentum adeptus est. Scripsit enim multa in actus Apostolorum, in Lucam edidit & librum de temporibus, & homelias pleraſque, quibus multum Gallici sacerdotes vtuntur. Strabo quoque & Haymo viri doctissimi, Bedæ fratres sunt habiti: quorũ alter pleraſque homelias eleganti sermone cõposuit, alter verò Genesim commentarus est.

Sarraceni occupata Lybia & Africa Hispanias occupant.

Beda venerabilis.

Strabo & Haymo Bedæ fratres.

At Ioannes pontifex restituta basilica sancti Andreæ in Vaticano, sartoque tecto diui Marci, atque ornato altari principis Apostolorum Petri, ductis columnis dextra lævaque, moritur pontificatus sui anno iij. martyrio, vt quidam volunt. Sed à quo martyrium passus sit, non satis constat. Sepultum ad catachumbas S. Sebastia. via Appia quidam affirmant. Eius ex morte vacat tum sedes mensem vnum, dies vndeuiginti.

IOANNES VII.

IOANNES septimus, natione Græcus patre Platone, 88. *Pont.*

Eo tempore pontificatum inijt, quo Iustinianus Constantinopolim reuersus, Tiberium & Leontium, à quo fuerat imperio deiectus, spectante populo interfici iussit. Multos præterea ex inimicis è medio sustulit vario genere mortis, pleroſque in carcerem coniecit: quorum

rum de numero quotidiè aliquem supplicio afficiebat, cùm nares emungendo illatæ iniuriæ reminiscebatur. Præterea verò Callinicum patriarcham Constantinopolitanum confossum oculos, Romam exsulatum misit: Cyrumq; abbatem, cuius munificentia in Ponto vixerat, in locum Callinici patriarcham sufficit.

Eadem verò stultitia vexatus, qua fuerat ante amissum imperium Sergio pontifice, duos metropolitanos Romam misit, qui Ioannem adhortarentur, vt habita synhodo, quæ de homusio crederent orientales, eadem vera etiam occidentales affirmarent, præpositis libellis, in quibus ei subscribendum erat. Homines autem re infecta ad imperatorem pontifex remisit, neque tamen (vt par erat) errores malè de Deo opinantium emendauit censuris & interdictis, quemadmodum cõstantem pontificem decuisset. Sunt qui scribant (sine auctore tamẽ) Arithpertum Longobardorum regem religione motum, donasse alpes Gottias beato Petro: & quicquid à Taurinis, & Medullis Genuam vsque, Ligusticamq; protenditur. Alij autem affirmant, donationem ipsam ab Arithperto confirmatã fuisse: Verùm cùm de donatione nil certi habeatur, paleamque pontificij iuris periti appellant, quòd sine frumento sit, nihilque Constantinianæ elegantiæ ac dignitatis habeat, quomodo de confirmatione constabit? Ad Ioannem pontificem redeo virum certè multæ eloquentiæ & sanctitatis, qui in basilica Petri oratoriũ (ita enim appellant locum orandi) in honorem Dei genitricis exstruxit, cuius parietes vermiculato opere intecti, dextera læuaque quorundam sanctorum patrum vultus ostendebant. Basilicam præterea sanctæ Eugeniæ restituit, iampridem vetustate collapsam. Cœmeteria quoque sanctorum martyrum Marcellini, Marci, Damasiq́ue pontificis exornauit. Postremò verò multas Basilicas pictura, & statuis sanctorũ cultiores reddidit. Has autem qui cernebant, ipsum pontificem intueri videbantur, vnde exẽplaria grauitatis & dignitatis pictores, ac statuarij sumpserant. Moritur autem Ioannes secundo pontificatus sui anno, mẽse septimo, die xvij. sepelituráque in basilica Petri ante altare Dei genitricis, quod ipse exstruxerat, quintodecimo Kalend. Nouembris. Eius autem in morte tribus mensibus sedes vacat.

(·.·)

SISINNIVS I.

SISINNIVS, vel (vt alij volunt) Zosimus, natione Syrus, patre Ioanne, xx. tantum diebus in pontificatu vixit, quo quidem tempore ferunt sancti Benedicti corpus è monte Cassino furto sublatum, propter solitudinem loci, & in Galliam translatum fuisse. Sisinnius autem licet podagra, & chiragra ita laboraret, vt neque ambulare, neque cibum capere possit, tamen ita vrbis Romæ, & reipub. Christianæ curam gessit, vt nil prætermiserit, & ante pontificatum, & in ipso magistratu, quod bonum pontificem deceret. Iam enim materiam omnem parabat, qua & mœnia vrbis, & templa vetustate collapsa, in meliorem formam restitueret, celebrationaque redderet. Verùm subita morte correptus in basilica Petri sepelitur octaua Idus Nouembris. Vacat tum sedes mensem vnum, & dies decem & octo. 89. Pons.

CONSTANTINVS I.

90. Pont.

CONSTANTINVS natione Syrus, patre Ioanne, eo tempore pontificatum init, quo Romæ triennio fame laboratum est: qua quidem in re ita omnes, tum vel maximè pauperes iuuit, vt Cõstantinum cælitus missum homines arbitrarentur. Interea verò Iustinianus odio pontificij nominis Mauritium patricij ordinis virum, & Heliam Spatharium in Chersonnesum, vbi exsulauerat, cum classe mittit, qui omnes pubertatem supergressos occiderent. Fecêre mandata præfecti classis, vt rabiem imperatoris explerent. Et ne in homine solam crudelitatem fuisse existimes, tantæ ingratitudinis fuit, vt Trebellium regem, cuius ope & copijs in imperium restitutus fuerat, cum Thracibus contendentem, de improuiso hostili manu adortus sit; quem certè Trebellius non modò sustinuit, verùm etiam cum detrimento repulit. De pristina vita ob calamitates quas perpessus fuerat Iustinianus, nil immutauerat, præter hoc tantum, quòd sedem Apostolicam contrà atque anteà consueuerat, veneratione deinceps obseruauit tutatusque est. Nam cùm Felix archiepiscopus Rauennas ordines à Romano pontifice accepisset, cogeretur que de more formulam obtemperandi scripto, & pecuniam Romam mittere, neque id præ arrogantia faceret, Iustinianus recognita Theodorum patriciũ classis præfectum statim admonet, vt primo quoque tempore ex Sicilia in Rauennates moueat. Is autem dicto imperatoris obtemperans, & Rauennates prælio superatos, maximis affecit cladibus, & Felicem cathenis vinctum Constantinopolim misit, quem posteà Iustinianus in Pontum relegauit, orbatum prius luminibus æneo vase concauo, ac quidem candente diu inspecto. Inde enim pyramis ignea exit, quæ facilimè oculorum aciem perstringit & obcæcat. Nequaquam tamen hanc sæuitiam Constantinus probauit: redigere enim hominem ad sanitatem volebat, non tantis malis affici.

Iustinian. imperat.

Interea verò cùm hæc à Pontifice & imperatore agerentur, Arisprandus regnum auitum repetens, auxilio Bauarorum fretus, in Italiam descendens, collatis signis cum Arithperto dimicat & vincit, regnoque Longobardorum potitur, Arithperto ipso dum trepidè nimium aufugit, in rapido flumine submerso. Verùm Arisprandus non ita multò pòst moriens, Luithprãdum filium regni successorem approbantibus omnibus reliquit.

Iustinianus autem videndi Constantini pontificis admodum studiosus, hominem rogat, vt ad se proficiscatur, præmissa classe quò tutius nauigaret. Appropinquanti autem vrbi regiæ Constantino, Tyberius Iustiniani filius cum regio comitatu, & Cyrus patriarcha cum omni clero honoris caussa ad octauum lapidem obuiam prodeunt, eumque Camelanto pontificali amictu indutum, solemni pompa vrbem ingressi, in regiam perduxère. Inde verò Nicomediam proficiscens, quò venturus & imperator, Nicæa erat, non secus quàm Constantinopoli, à Nicomediensibus suscipitur. Iustinianus autem non ita multo post vrbem ingressus, non solùm pontificem amplectitur, verumetiam eius pedes venerationis caussa exosculatur. Cùm verò sequentibus diebus multa inter se colloquuti fuissent, confirmassetque Iustinianus pontificũ decreta, Constantinus abiens hominem adhortatur, ne in Philippicum in Gersonneso exsulantem grauius aliquid decerneret, veritus ne aliquid mali oriretur, quòd Philippicũ magni animi esse & cõsilij virum intellexerat. Verùm Iustinianus consilio pontificis benè monentis nequaquam obtemperans, classem in Pontum mittit eo animo, vt Philippicum interficeret: qui quidem deficientibus ad se militibus, eadem classe vsus, duodecimo ab vrbe Constantinopoli milliario, cum Iustiniano & Tyberio dimicans eos vincit & interficit, imperioque statim omnium consensu potitur. Deinde verò Cyro patriarcha in Pontum relegato, quòd benè cum pontifice Romano sentiret, in eius locum Ioannem monachum hæresiarcham sufficit. Cuius quidem dogmata statim Romam misit,

mandauitque vt omnium consensu approbarentur. At Constantinus habita synhodo, non modò Philippici & Ioannis monachi opiniones improbat, verumetiam decernit, vt sanctorum patrum imagines, qui concilijs ab omnibus probatis interfuerant, in porticu beati Petri depingerentur, cum intellexisset eas à Philippico è pariitibus sanctæ Sophiæ ignominiæ causa abrasas fuisse. Prætereà verò idem pontifex constituit, ne imperatoris hæretici nomen publicis scriptis, aut priuatis in ære, argento, plumbove reciperetur. At Anastasius cognomento Arthemius, sumptis armis Philippicum imperio deiecit, anno primo, & mense imperij VI. eumque captum oculis priuauit. Litteras prætereà ad Constantinum pontificem mittit, quibus se Catholicæ fidei, ac sextæ synhodi acerrimum defensorem futurum pollicetur. Verùm hic quoque triennio pòst militibus spretus, imperio deijcitur cogiturque à Theodosio, qui in eius locum suffectus est, sacros ordines recipere, ne ei sacris initiato amplius redire ad imperium liceat. Theodosius autem Catholicus imperator, statim imagines sanctorum patrum (vt diximus) à Philippico demolitas, restitui pristino in loco mandauit. Felix verò (quem diximus) in Pontum à Iustiniano relegatum, à pristina hæresi discedens, in patriam reuertitur, ac sedem, vnde pulsus fuerat, repetit. Declaratum est etiam eodem tempore, Ticinensem episcopum Romanæ sedi tantum, non etiam Mediolanensi archiepiscopo obtemperare debere. Ea enim de re magna, & diuturna inter vtrunque antistitem contentio fuerat. Sunt qui scribant, duos reges Saxonum hoc eodem tempore Romam voti & religionis causa veniisse, mortuosque ibidem esse peste, vt arbitror. Post hos verò nõ ita multò pòst moritur Constantinus, vij. pontificatus sui anno, die XX. ac in basilica Petri sepelitur iij. Idus Februarij. Sedes autem huius in morte mensem vnum, & dies xl. tum vacat.

Imagines sanctorũ Patrũ depingi in parietib.

Imperator hæreticus.

Ticinẽsis episcopus, cui vt obtemperet decretũ.

ANNOTAT.

Primus omnium Romanorum pontificum imperatori Græco Philippico, qui Iustiniano iuniore Orthoxo principe occiso, imperium inuaserat, in os resistere palàm ausus fuit Constantinus Papa. Imperator enim in Iconomachiæ hæresim lapsus, sanctas imagines vbique tollendas esse etiam Romano pontifici iusserat, quòd ille facere constantissimè recusauit. Leoni verò III. Augusto similia iubenti, Gregorius, qui Constantino successit, maiora ausus, Italicum imperium, quod de Longobardis superat, iure eripuit anno Domini DCCXXIX. Gregorius deinde III. quem secundus moriens successorem reliquit, orientalibus destitutus auxilijs, primus ad Francorum opes longè lateq; patentes confugit, & ab ipsorum duce Carolo Marteijo, Pipini postea regis patre auxilia contra longobardos Romam vexantes implorauit. Quæres semel inceptacũ Longobardici regni excidio finita est. Ex Anastasio S. R. E. bibliothecario, in supradictorum pontificum vitis, Paulo Diacono lib. 6. cap. 11. & 13. hist. Longobardicæ, Annonio, qui ex Ademaro monacho de rebus gestis Francorum scripsit, lib. 4. cap. 57. item annalibus Constantinopolitanis, qui sub Eutropij nomine circumferuntur, lib. 21. Quorum auctor fuit Nicephorus patriarcha Constantinopolitanus, qui ante annos 70. vixit, eosq; Anastasius bibliothecarius è græco in latinum vertit.

GREGORIVS II.

GREGORIVS secundus patria Romanus, patre Marcello, sub Sergio pontifice sacris initiatus, sacellis, & bibliothecæ præfuit, tantæ fidei & integritatis est habitus. Sumens deinde diaconatus ordinem, Constantinopolim cum Constantino pontifice proficiscitur: vbi cùm acriter disceptaretur quibusdã de rebus ad fidem pertinentibus, ita acutè respondit, vt omnibus ingenij sui, & doctrinæ admirationem inijceret: tantæ enim eruditionis & facundiæ erat, vt facilè conuinceret malè de fide nostra opinantes. Inito autem pontificatu, & mo- 91. Pont.

& mœnia vrbis aliqua ex parte vetustate collapsa instaurat, & trabes basilicæ principis Apostolorum, Laurentijque martyris extra muros, annositate quassas restituit refartis tectis ac parietibus, introductisque de more aquis, compaginaris fistulis iamdudum vetustate, & hominũ incuria vitiatis. Alias quoque ecclesias restituit, muneribusque tum aureis, tum argenteis exornauit: quas quidem enumerare longum esset. Non reticebo tamen, restitutum esse ab eo monasterium in via Ostiensi positum, non longè à basilica Pauli, cuius ruinas adhuc cernimus. Restitutumque etiam monasterium beati Andreæ, quòd Barbaræ nuncupatur, ibique dispositos monachos, qui die ac noctu laudes Deo canerent. Huius præterea hæc peculiaris laus est, quòd eius opera Germani ad fidem nostrã conuersi sunt, misso eò Bonifacio monacho, qui eos è tenebris educeret proposita veritatis luce. Ipsorum autem Germanorum magnam partem Romam venientem, suis manibus vir sanctus baptizauit. Impulit item sua auctoritate Luithprandum, primò quidem recusantem, Arithperti donationem (de qua anteà diximus) confirmare: quidem Luithprandus principio regni sui, & Baioariæ magnam partem occupat, & Rauennam obsidet, ac capit. Eiusdem temporibus Tiberis adeò in immensum creuit, vrbem porta Flaminia influens, vt & in via Lata hominis magnitudinem aqua ferè æquaret, & à ponte Miluio vsque ad gradus sancti Petri nauigaretur lintribus non paruis. Durauit autem hæc illuuies diebus septem cum maximo ciuium damno & detrimento, euersis domibus, ac erutis arboribus, satisque. Luna quoque eclipsim tum passa, vsque ad mediam noctem calorem sanguineum præsetulit. Dedit & signa futuri mali cometes, extensa ad septentrionem cauda. Gregorius autem, quo summi Dei iram à ceruicibus Christianorum auerteret, frequentes supplicationes vrbe tota facit. Dum hæc Romæ à pontifice agerentur, nunciatum est Longobardos Beneuentano duce arcem Cumanam insidijs occupasse: qua ex re Gregorius vehementer commotus, Longobardos admonet, vt arcẽ præter fœdera pacis, fraude occupatam reddãt, aliter eos breui indignationem omnipotentis Dei sensuros: cùm hostes sæpius moniti, res repetitas non redderent, Neapolitanos pontifex adhortatur proposito præmio, præmissisque etiam quibusdam militibus Romanis, vt arcem vi occupent. Hi verò mandata strenuè facientes, Theodoro subdiacono hanc rem curante arcẽ recipiunt, cæsisque trecentis ex his qui in præsidio erant, ad quingentos vnos capiunt, ac Neapolim perducunt, vbi statim militibus præmia reddita sunt. Pace itaque foris parta, Gregorius reparandis locis sacris animum adijcit, basilicam nanque sanctæ crucis in Hierusalem iampridem destitutam restituit, porticus circũquaque positas instaurat fornicib⁹ & tectis. Oratorium Susannæ in monte Cælio, à fundamentis exstruxit. Domum paternam mortua matre in honorem Agathæ Christi martyris dedicauit, eoque loci monasterium exstruxit, additis suburbanis & rusticis prædijs ad monachorum vsum & commoditatem.

Germani ad fidem conuersi.

Sarraceni autem discordia Christianorum freti ex Lepta Africæ in Hispaniam traijciẽtes, prouinciam omnem præter Bæticam à suis iam anteà possessam depopulantes, ad Aquitaniam vsque cum coniugibus & liberis peruenêre, eã quoque prouinciam occupaturi. Erat tum Carolus Martellus Pipini ducis filius magno apud omnes in precio: duos enim filios Pipinus tum habuit, mortuo Grimoaldo, Carolomannum, & Carolum Martellum, qui posteà solus hoc quoque mortuo regnum Franciæ obtinuit, multis tamen aduersantibus: maximè verò Eudone Aquitaniæ duce & Chilperico rege quem Franci quidam post Theodoricum æmulatione moti regem constituerant. Verùm Carolus Martellus transmisso Sequana fluuio in Aurelianos mouens, vno impetu hostes fundit fugatque, ac regno Franciæ solus potitur. Rhenum deinde traijciẽs, Saxones, Alemannos, Sueuos, Bauaros regno suo adijcit. Verùm cùm intellexisset Sarracenos ab Eudone in Galliam euocatos, magnis itineribus in hostem proficiscitur: pugnandique potestatem facit, & vincit non longè à Turonum finibus. In eo autem præsio scribunt historici ad trecenta & L x. millia Sarracenorũ cecidisse: ex Francis verò mille tantúmodò cẽtum, & quinquaginta desideratos. Sunt tamen qui scribant Eudonem tanto periculo motum, postremò cum Carolo sensisse. Hac itaque ratione Sarraceni beneficio Caroli à ceruicibus Hispanorum & Gallorum pulsi, rabiem omnẽ & indignationem ex tanta clade conceptam in Constantinopolitanos vertere: vrbem enim terra marique triennio obsident. Verùm cum fame, frigore, peste, bello, postremò magna incommoda paterentur, obsidionem soluentes, ad sua quique redière. Ex Constantinopolitanis autem ad trecenta millia eadem peste consumpta traduntur. In Italia verò Longobardi duce

Martellus

Luith-

Luitprando, Rauennam diu obsessam, tandem capiunt & diripiunt: inde Ticinum, auferentes quicquid præclarum in vrbe erat, vnde credideris tutum equum illum æneum viro insidente, Papiam aduectum, quem accolæ Regis solem vocant. Sed ita fit: in rebus humanis vicissitudo est. Q̃ enim Theodoricus, alijq; reges Gothorum, atque deinceps Exarchi Rauennates Roma Rauennam detulerant, id posteà in varia loca disiectum est.

Interim verò Romæ à quibusdam seditiosis in pontificem coniuratur principibus coniurationis Basilio, Iordano cartulario, Ioanne subdiacono cognomento Lurion, Marino spathario, qui ducatui Romano imperatoris nomine tum præerat. Verùm dilata in aliud tempus res est, quòd Marinum imperator reuocauerat. Tẽtare & Paulum Exarchum coniurati cœpêre, quo quidem duce in tanta re vti volebant. Sed Romanus populus re ipsa tandem patefacta, arma capit, Ioannem & Lurionem interficit, reliquosque coniuratos dissipat. Basilium monasterio includit: vbi & vitam finiuit. Paulus autem vehementer pontifici infensus, quòd ab eo prohiberetur, quò minus noua vectigalia exigeret, clam & apertè mandato imperatoris viri sanctissimi mortem quærere, sed Romani & Longobardi sumptis armis quò min⁹ id fieret, prohibuêre. Tum verò Leo tertius imperator, cum apertè inuehi in pontificem non posset, edictũ proponit, vt omnes qui sub imperio Romano essent, sanctorum omnium, martyrum & angelorum statuas, atque imagines è templis abraderent, & auferrent, tollendæ (vt ipse dicebat) idololatriæ caussa: qui verò secus feciſſet, eum se pro hoste publico habiturum. Gregorius autem tantæ impietati non modò non obtemperat, verumetiam omnes Catholicos admonet, ne in tantum errorem timore, vel edicto principis vllo modo dilabantur. Qua cohortatione adeò certè animati sunt Italiæ populi, vt paulũ abfuerit, quin sibi alium imperatorem deligerent. Quò minus autẽ id fieret, auctoritate sua obstare Gregorius annixus est. Rauennæ tamen tanta seditio orta est, cùm alij imperatori, alij pontifici obtemperandum dicerent, vt in ipso tumultu Paulus Exarchus cũ filio occideretur. Mittitur deinde ab imperatore Eutychius enuchus, qui pollicitationibus & donis Longobardos à beneuolentia & societate Romani pontificis separaret. Verùm cùm id frustrà quæreretur, rem toties tentatam ad tempus omisit, vnde pontifex tanta molestia liberatus, loca paupertum, & basilicas inuisere cœpit, eaq̃ restituere, quæ ob vetustatem & incuriam, ruinam minabantur. Pacem præterea inter regem Longobardorũ, & duces Spoletinum ac Beneuentanũ composuit. Hos enim rex ipse opprimere instituerat, cuius animum adeò pontifex ad mansuetudinem redegit, interposita Saluatoris nostri auctoritate, vt omisso bello, armillas, baltheum, ensem, ac reliqua arma templo principis Apostolorum offerret: cum exercitu enim vsque ad Vaticanum peruenerat, pacato tamen animo, hac de re cum pontifice locuturus. Leo autem imperator phanatico spititu iterum incitatus, omnibus mandat, vt simulacra, vel lignea, vel ænea, vel marmorea ad se deferãt. & delata statim incendit, non deferentes verò capit, & obtruncat. Germanum patriarcham, id potissimum improbãtem, in exsilium mittit, in eiusque locum Anastasium malè sentientem suffecit, quem posteà Gregorius synhodo habita priuauit, & ab officio diuino semouit, nisi ad Catholicam fidem reuerteretur. Sæpius præterea, vt sanctissimum virum decuit, literis imperatorem admonuit, vt omissis quorũdam improborum erroribus, veram tandem amplecteretur fidem: & abolere sanctorum imagines, desineret, quorum memoria, & exemplari ad virtutem & imitationem excitarentur homines. Sunt qui scribant, Bonifacium huius pontificis tempore è Britannia Romam veniſſe, & ex monacho ob eius sanctitatem episcopum factum, ac in Germaniam ad confirmandos prędicatione & exemplo Germanos in fide missum, quod quidem ita egregiè fecit, vt Moguntinus episcopus creari meruerit: in Frisiam deinde proficiscens, tum verbum Dei elegantissimè prædicaret, ab hostibus Christiani nominis occiditur. Ferunt & sanctum Egidium natione Græcum, exemplo & miraculis insignem tum habitum fuisse, & Petronacem ciuem Brixianum ex voto basilicam beati benedicti propè derelictã, sua impẽsa restituisse. At Gregorius, qui suo exemplo omnes ad virtutem & sanctitatem incitabat, pontificatus sui anno sextodecimo, mense nono, die vndecimo moritur, sepeliturq̃ ad basilicam Petri, tertio Idus Februarij. Eius in morte episcopatus tum vacat dies quinque xxx. Centum autem & vij. ac xl. episcopos toto suo pontificatu creasse dicitur.

Germanum patriarcha in exilium mittitur.

Seditio Rauennæ propter imperatorem & pontificẽ.

GRE-

GREGORIVS III.

92. Pont.

GREGORIVS tertius, natione Syrus, patre Ioanne, anno domini septingentesimo quinquagesimonono omnium consensu pontificatum inijt. Fuit autem vir singularis doctrinæ, & humanitatis præcipuæ, græca atque latina lingua eruditus, mentem diuinæ scripturæ ita callens, vt nemo tum disertior prædicatione atque interpretatione rerum occultarum & admirabilium haberetur. Præterea verò, ne verbo tantum & cohortatione populos mouisse arbitreris, omnia, quæ exemplo mouere possunt, ita assiduè obibat, vt iudicare difficile sit, promptiorne lingua quàm opere habendus esset. Orthodoxæ fidei ita acerrimus defensor fuit, vt ob eam rem maximorum principum graues simultates & inimicitias susceperit, non armis, non potentia, non minis cuiuspiam è gradu constantiæ suæ deiectus. Tantæ postremò humanitatis fuit, vt pauperes mira charitate complecteretur, ac eleemosynis foueret, captiuos redimeret, ære alieno nexos solueret, viduas & pupillos, quò minus à potentibus circumuenirentur, tutaretur adeò, vt fere omnium parens ac pastor meritò vocaretur. Hic statim vbi pontificatum inijt, cleri Romani consensu Leonem tertium imperatorem Constantinopolitanum, imperio simul & communione fidelium priuat, quod sanctas imagines è sacris ædibus abrasisset, & statuas demolitus esset, quodque etiam de homusio malè sentiret. Interim verò cum Luithprandus Longobardorum rex cupiditate imperandi motus, vrbem Romam obsideret, captis circumquaque oppidis omnibus, Gregorius legatos naui, quia terrestri itinere non licebat, ad Carolum Franciæ principem statim mittit, qui hominem rogarent, vt primo quoque tempore laboranti Romæ & ecclesiæ auxilium ferret. Consueuerant autem pontifices Romani, si quid mali ab externo hoste immineret, auxilia ab imperatore Cõstantinopolitano petere. Quod facere Gregorius substitit, cum ob easdem causas, quas paulò antè commemoraui, tum vel maximè, quòd vrbem regiam ægrè Leo à Sarracenis tutaretur, nedum alios defenderet. His itaque rationibus accidit, vt tunc primum tutela ecclesiæ ab imperatoribus Cõstantinopolitanis ad alios translata sit. Carolus autem rogatu Gregorij patrocinium ecclesiæ suscipiens, Luithprandum regem amicum & compatrem rogat, vrbem ne obsideat, ac pontificem ne vexet, hac re nil sibi fieri molestius quicquã aut grauius posse. Obtemperat Carolo Luithprandus, atque vrbem obsidione soluit.

Leo tertius imperator à Gregorio & imperio & cõmunione fidelium priuatur.

Nam inito iam antea inter se fœdere, Carolus Pipinum filium in Cisalpinam Galliam ad Luithprandum miserat, vt ei capillum de more sacrorum succinderet, vnde compatres more Christiano inuicem facti sunt, quod est quoddam affinitatis vinculum. Remiserat puerum ad parentes Luithprandus multis ac maximis donatum muneribus. At Carolus pacatis Italiæ rebus, in Burgundiones versus, eos vi capit, & præ modestia socios appellat, Frisones idololatras opprimit: Lugdunum Arelate, Massiliam de Vesogothis occupat, qui Athimum Sarracenorum regem in auxilium vocant. Is itaq; cum magno exercitu Rhodanũ traijciens, Auinionẽ vi capit, opportunitate loci pro arce vsurus. At Carolus re cognita, eò properè cum exercitu mouit, & Auinionem recuperat, interfectis Sarracenis omnibus, qui in præsidio erant. Inde Narbonam proficiscitur, quò aufugisse Athimum cognouerat. Ab obsidione Narbonæ discedens, quòd Amoreum alterum ex Sarracenis Hispaniæ regem, venire in auxilium Athimi cum magno exercitu intellexerat, haud procul inde in vallem Corbariam descendit: vbi inerat planities ad dimicandum aptissima. Amoreus autem arbitratus Carolum desperatione rerum in fugam versum, in vallem ingreditur, statimque pugnandi copiam facit. Non detrectat certamen Carolus, licet hostium numerus propè infinitus esset. Tandem verò vbi acriter aliquando vtrinque pugnatum esset, cadente autem in primis aciebus Amoreo, funduntur hostes fuganturque: quorum

pars

pars magna in proximis paludibus & stagnis, quò confugerant, oppressa est. Athimus verò fortè fortuna nauigium nactus, inde in Hispaniam vlteriorem fugiens, omnes insulas, quas adijt, desperatione rerum ferro ac flamma vastat. Eodem fermè tempore beati Augustini corpus, quod antea ducentis & quinquaginta annis ab Hyppone in Sardiniam translatum fuerat, cũ VVandali prædabundi Africam vastarent, diligẽtia Luithprandi ex insula ipsa Papiam delatũ est, egregio in loco reconditum. At Sarraceni his cladibus domiti, intra Pyteneũ se deinceps continent, vnde Vesogotthi omnes, qui citeriorem Hispaniam & partem Galliæ occupauerant, auxilio carentes, in potestatem Caroli deuenêre, atque ita Gotthi, qui trecentis propè annis imperauerant, funditus deleti sunt præter paucos, quos Barchinonenses ab interitu liberarunt. Sunt qui scribant, Luithprandum copias auxiliares in tanto bello Carolo misisse, atque ita rebus benè gestis suos omnes onustos præda domum redijsse.

Augustini corpus Papiã delatum est

Interim verò Gregorius pontifex nequaquã ocio & pace abutens, ad exornandas ecclesias animum adijcit. Nam & altare beati Petri sex columnis onychinis augustius reddidit, dextra ac læua positis ad Philopareas vetustate ferè comminutas. Stabant in his columnis trabes argento delibutæ. In trabibus verò æquis spatijs, Saluatoris & Apostolorum simulacra distinxit. Struxit & oratorium in eadem basilica, in quo de reliquijs ferè sanctorum omnium recondidit, celebrariq́ue eo loci quotidiè mandauit, atque in canone celebritatis hæc verba addidit, marmoribus circumquaque positis insculpta, Quorum solennitas in conspectu tuæ maiestatis celebratur domine Deus noster toto in orbe terrarum, &c. Quibus verbis nunc sacerdotes in secretis non vtuntur. Præterea verò huic basilicæ multa argentea vasa donauit, eius quoque iussu & impẽsa aurea Dei genitricis imago Saluatorem amplectens exstructa est, & in basilica sanctæ Mariæ ad Præsepe collocata. Restituit etiam tectum sancti Chrysogoni, eoq́ue in loco monachos collocauit, qui rem sacram quotidiè celebrarent. His addidit & fundos vnde viuerent. Monasteria quoq; multa partim restituit, partim verò à fundamentis exstruxit, addita regula, qua monachi integrè & sanctè viuerent. Instaurauit & mœnia vrbis, magna ex parte vetustate collapsa. Idem etiam Centumcellis fecit iam propè desertis propter collapsa mœnia. Instituit præterea, vt ferè sine interuallo, & à presbyteris hebdomadarijs, & à monachis in ecclesia sancti Petri diuina officia celebrarentur: vnde apparet & monachorum & presbyterorum sæcularium domicilia multis in locis contigua fuisse, qui æmulatione moti, Deo quã diligentissimè seruiebant. Gregorius verò benè de Deo & hominibus meritus, anno pontificatus sui decimo, mense octauo, die quarto & vigesimo moritur, ac in basilica Petri sepelitur quarto Kalendas Decembris, collacrymantibus omnibus tanquam communi parente orbatis. Sedes autem dies octo tantummodò tum vacat.

ZACHARIAS I.

ZACHARIAS natione Græcus, ex patre Polycronio, inter optimos pontifices annumeratur. Fuit enim vir mitissimi ingenij, miræ suauitatis & gratiæ, omni virtute præditus, cleri ac populi Romani amator: ad iram tardus, ad misericordiam & clementiam promptissimus, nulli malum pro malo reddens, sed ad imitationem Saluatoris malum in bono vincens: & adeò quidem, vt quos habuerit æmulos & inimicos, & eosdem posteà inito pontificatu honoribus & præmijs affecerit. Cùm autem initio pontificatus sui ardentẽ bellis Italiam offendisset, legatos de pace componenda statim ad Luithprandum Longobardorum regem misit, persequẽtem bello Transmundum Spoletinum ducem. Verùm cùm à legatis ea de re nil fieret, ipse comitante clero Romano in Sabinos proficiscitur. Ferunt autẽ octauo milliario à Narnia regem pontifici honoris caussa obuiam factum, ex equo descendisse, ac

93. Pont.

se, & pedibus virum sanctissimum in vrbem comitatum fuisse. Qui sequenti die inter Missarũ solemnia orationem publicè habuit, & quidẽ elegantem, qua ostendit, quid maximè regem Christianum deceret, siue pacem, seu bella gerat. Hac oratione ita permotum regem ferunt, vt statim arbitrium omne componendæ pacis ei commiserit. Iam verò Transmundum ducatu Spoletino rex priuauerat, in eiusque locum Agrandum nepotem suum suffecerat. Accipitur tamen in gratiam Transmundus rogatu pontificis: & ex duce in clericatum assumitur. Reddũtur item Romanis oppida sua ex Sabinis capta: redditur Narnia & Ancona ex Picentibus: & quicqu d à Longobardis triginta iam annis in Etruria occupatum fuerat Redduntur & captiui omnes eo bello capti. Mira etiam humanitate pontifex vsus est: adhibito enim rege in conuiuium, nullum genus comitatis & gratiæ prætermisit. Inde verò rex pacato agmine abiens, non ita multò pòst moritur, anno regni sui trigesimo secundo.

Fuit autem vir tanto regno dignus: quippe qui sapientia, prudentia, cõsilio plurimum valebat, ac ita manu promptus erat, vt nemo veteranus eo pugnacior haberetur. Iustitia autem & clementia ita insignis habebatur, vt difficilè iudicaretur, vtra in re maiorem laudem mereretur. Huic autem in regno Aldeprandus nepos succedit: quo quidem post menses sex defuncto, Rachis dux omnium suffragijs rex decernitur, vir certè omni laude dignus, si vitam eius, si mores, si animi integritatem inspicis. Redintegratum quoque fœdus cum hoc rege à pontifice est missis legatis, quibus omnia ex animi sententia rex ipse pius & religionis amator, beniguissimè concessit. Post quartum verò regni sui annum, rex diuino numine tactus, spreto regno, vitam monasticam amplectitur: vxorem & filios, vt idem ipsi facerẽt, adhortatus. Huius quidem frater Aistulphus regnum occupat, qui ob astutiam ingenij & ferocitatem animi omnibus arma intentabat, maximè verò pontifici & Romanis: quorum ditionem sibi vendicare armis conabatur. Interea verò Carolus Martellus graui morbo correptus, suadentibus amicis, regna à se armis occupata filijs suis diuidit. Nam Carolomanno maiori natu Austrasia & Sueuia, Pipino verò iuniori Burgundia, & pars Franciæ obtigit. Moritur autem Carolus vir animi & sapientiæ singularis villa Carisiaco apud Isarim fluuiũ, anno magistratus sui (quem Maiorẽ domus vocant) quinto & trigesimo, sepeliturque Parisijs in basilica Dionysij martyris. Habuit & alium filium Carolus ex prima vxore ortum, quem Grifonem appellabant: cuius cum nomine etiam mores conueniebant. Rapere enim ex alieno consueuerat, vnde & bella fratribus intulit, & Saxones, gentem ferocissimam contra eos sollicitauit. Carolus autem & Pipinus hostili manu prouinciam Saxonum ingressi, Theodoricum gentis principem in deditionem accipiunt. Ab hac autem expeditione digrediens Carolomannus, Romam venit: ibique dimissa imperiorum & regni gloria, in montem Cassinatem ad monasterium sancti Benedicti proficiscitur: vbi & monachi habitum & mores suscipit.

At Pipinus regnandi cupidus, legatos suos ad pontificem mittit, eumque rogat, vt regnum Franciæ sibi auctoritate sua confirmet. Annuit pontifex eius postulatis accepti beneficij & veteris beneuolentiæ memor; quæ inter pontifices & principes huius familiæ intercesserat, atque ita eius auctoritate regnum Franciæ Pipino adiudicatur, anno domini septingentesimo quinquagesimo tertio: ex Maiore nanque domus qui post regem summus erat apud Francos magistratus, reges Franciæ deinceps à Pipino secundo eiusque familia originem habuêre. Ferunt Carolum, quem diximus, monachi habitũ sumpsisse, ex mõte Cassino cum alijs monachis ad Zachariam pontificem venisse: ab eoque precibus obtinuisse, vt eis liceret repetere sancti Benedicti corpus furtim ablatum, quod tum in Floriacensi monasterio regni Franciæ collocatum fuerat. Annuit istorum precibus pontifex, & litteris Pipinum adhortatur, vt patiatur monachos sancti Benedicti corpus repetere. Quod quidem rex haud grauatè concessit, quia inde furtim ablatum à monachis quibusdam senserat. Zacharias aũt pace iam vbique parta, multas basilicas ruinam minantes restituit. Porticum quoque & turrim ante basilicam Lateranensem à fundamentis erexit: vbi & cancellos & portas æneas exstruxit. In ipso frontispicio porticus vbi orbis terrarum imago descripta erat, sanctorum imagines vetustate exoletas renouauit. Lateranentes ædes auxit & exornauit. Bibliothecam beati Petri restituit. Vectigal præterea vnicuique basilicæ assignauit, vnde oleum pro lampadibus emeretur. Condonauit vestem altari beati Petri, auro gemmisq; distinctam, in qua depicta inerat Iesu Christi natiuitas. Idem quoque basilicam beati Georgij in Velabro condidit, eoq; loci caput ipsius san-

cti collocauit. Aedificauit & oratorium beatæ Cæciliæ via Tiburtina quinto ab vrbe milliario. Huic autem basilicæ oratorium quoque addidit in honorem beati Cyri abbatis: addidit & fundos, vnde sacerdotes viuerent. Restituit & tectum Eusebij martyris, quod suo tempore corruerat. Constituit item, vt buccellarij quotidiè eleemosynas è Lateranensi palatio cuiusuis generis præberent. Venetis præterea inhibuit sub anathematis pœna, ne seruos Christi signo notatos, Sarracænis & gentilibus venderent, vt mercatores facere consueuerunt. Postremò verò ne litteras in tanto rerum fastigio eum præmisisse arbitreris, quattuor libros Gregorij in dialogo è latino in græcum transtulit, vt haberent Græci vndè benè viuendi rationem perdiscerent. Cùm verò ita sanctè & integrè populum Dei annis decem, mensibus tribus cum maxima omnium beneuolentia gubernasset, moritur, ac sepelitur in basilica Petri Idibus Martijs. Eius autem ex morte episcopatus tum vacat diebus duodecim.

STEPHANVS II.

94. Pont. STEPHANVS secundus, natione Romanus, patre Constantino, per gradus ecclesiasticos ad pontificatum peruenit, licet defuncto Zacharia Stephanum quendam presbyterum Romanum pontificem populus statim creasset, qui tertia die pontificatus sui somno excitus, dum res domesticas disponere incipit, morbo apoplexiæ correptus interijt. Post hunc verò cleri ac populi consensu in templo sanctæ Dei genetricis ad Præsepe, Stephanus secundus pôtifex creatus, humeris omnium (adeò omnibus erat gratus) in basilicam Saluatoris, quæ etiam Constantiniana dicitur, deportatur, atque inde in patriarchatum Lateranensem. Erat autê vir singularis religionis & prudentiæ, amator cleri, ecclesiarum restitutor, Christianæ doctrinæ diligens prædicator & scriptor, parer pauperum, pupillorũ & viduarum defensor acerrimus, fortissimus & constans in rebus agendis, non tamẽ pertinax. Placatè enim Aistulphum, Romanorum agros & fines bello vexantẽ, primò quidem verbis & muneribus conatus est. Nam tributum sibi rex auariſſimus pendi volebat à populo Romano, quotannis singulis aureis in capita collatis: vnde pontifex coactus ad externa auxilia confugere, ad Constantinum imperatorem Constantinopolitanum legatos mittit, qui auxilium petant contra Aistulphum totam Italiam vexantem, quique iam Rauennã Exarchatus sedem & magnam partem Flaminiæ cœperat. Verùm cùm id frustra ae sæpius tentasset, eius rei causſa proficiſci ad Pipinum regem Franciæ instituit. Mittit itaq; legatos ad regem, qui Aistulpho mandet, vt ei tutò liceat iter facere per regnum suum. Postulata concessit Aistulphus Pipini rogatu. Stephano iam fines regni Franciæ attingenti, Carolus Pipini filius, cui posteà à rebus gestis Magno cognomẽtum fuit, ad centesimum lapidem honoris causſa fit obuiam. Idem facit Pipinus tertio ab vrbe lapide, qui ex equo descendẽs, & pedes sanctissimi viri exosculatus est, & à freno equi, quo pôtifex vehebatur, pedes ipse nunquam discessit, donec hominem in vrbem perduceret, & in cubiculo, vbi diuersaturus erat, collocaret. Aistulphus autem veritus, ne quid mali in se Stephanus moliretur, Carolomannum monachum ad fratrem Pipinum mittit, qui eum adhortaretur, ne Stephani gratia bellum Longobardis inferret: qui certè non modò monacho non obtemperat, verùmetiam eum in Viennense monasterium relegat, vbi non multò pòst dolore animi & cruciatu moritur. Intereà verò cũ pro anni tempore bellum geri non posset, Pipinus veteri amicitiæ multum tribuens, legatos ad Aistulphum mittit, qui hominem adhortentur, res repetitas reddere: aliter enim se eas bello & armis breui repetiturum. Non paruit sanis admonitionibus Aistulphus, vnde Pipinus appetente iam verè, copias in Longobardos mouet, præmissis leuis armaturæ militibus, qui Aistulphi præsidia è clausſtris alpium deturbarent. In planitiem deinde Insubrium descendens, cum longè ac latè omnia depopulatus esset, nemine obstan-

Papia Lõgobard. pfides.

obstante, Papiam Longobardorum sedem obsidione cingit & oppugnat defendente Aistulpho & qui cum eo in præsidio erant. At Stephanus tot calamitatibus hominis pertinacissimi & prouincialium motus: pacem vltro Aistulpho pollicetur, modò ablata restituat. Accepit tandem conditiones pacis Aistulphus, & plura etiam, quàm quæ peterentur, promisit iureiurando interposito. Hanc ob rem Pipinus satisfactum pontifici arbitratus, soluta obsidione in patria reuertitur, relicto Varreno huiusce pacis arbitro. Eunt Romã Stephanus & Varrenus, arbitrati Aistulphum promissa breui præstiturum qui contractis celeriter vndique copijs tumultuario magis quàm iusto exercitu eos subsecutus, Romam obsidione cingit: ac suburbana omnia vastat & incendit, maiore propè damno ex hoc latrocinio accepto, quàm trecentis iam ante & quattuor ac quadraginta annis ab inclinatione imperij sensissent. Rogatus denuò Pipinus à pontifice, vt vrbi Romæ perfidia & rabie Aistulphi laboranti opem ferret exercitum quanta maximè celeritate potest, comparat.

Turci quos vicerunt.

Interim verò Turci meliores sedes expetentes, Alanos primò, mox Colchos, & Armenios, inde minoris Asiæ populos, postremò Persas & Sarracenos vincunt & opprimunt, anno domini septingẽtesimo quinquagesimoquinto. Sunt qui scribãt, hos fuisse Scythas ex his præsertim, quos Alexander Macedonum rex intra Hyperboreos ferreis repagulis clausit, hac metaphora vsi, quòd gentem indomitam in angulum illum tanquam in ergastulum includisset. Verùm cùm pòst multas illatas inuicẽ & acceptas clades, de pace inter Sarracenos & Turcos conuenisset, decretum est, vt Turci, qui in Perside habitabant, Sarraceni appellarentur: atque ita æquiore animo Sarraceni in Asia regnare Turcos passi sunt: & quòd etiam eos breui accepturos Mahumetanam superstitionem videbant, adeò erant eorum ingenia ad malum prona.

Pipino autem iam in Italiam cum exercitu descendenti, Gregorius Constantini quarti imperatoris protosecretarius sit obuiam, hominẽ imperatoris nomine admonet, ne Exarchatum Rauennatem oppressum à Longobardis, ad se pertinentem, vel pontifici, vel Romanis dedat, si ei contigerit Longobardos superare. Cui Pipinus ita respondet, se quidem in Italiam ideò veniisse, vt & pontifici, & populo Romano rem gratam faceret, consulturumque eorum commodis quoad eius fieri poterit. Deinde verò Papiam monet, ita Aistulphum obsidione pressit, vt breui eum coëgerit pristinas conditiones pacis accipere. Redditus itaque Romanis Exarchatus est: quicquid Padum & Apennium interiacet à Placentinis vsque ad stagna Venetorum: & quicquid intra Maurum flumen, Apenninum & Hadriaticum cõtinetur. Addo etiam, quæ Aistulphus de Etruscis & Sabinis coeperat. Pipinus autẽ, qui ad radices Alpium tamdiu constiterat, donec deditio fieret, relicto abbate Pholcado cum parte copiarum, qui Aistulphum in venatione apoplexia interijsse, nondum planè deditione facta. Desiderius autem qui dux Etruriæ erat, copias Longobardorũ statim vndique contrahit, regnum inuasurus. Idem quoque facit Rachisius Aistulphi frater, quem diximus monachi habitum sumpsisse. Hunc autem Longobardi oẽs, præter eos, qui in Etruria erant, secuti sunt. Verùm Desiderius multa pontifici & Romanis pollicitus, eos statim in sententiã suã trahit, qui quidem properè legato ad Rachisiũ misêre, atque inter hos Pholcadum abbatem, qui homini mandaret, vt armis discederet, ac Desiderio obtemperaret. Atque ita Fauentia & Ferraria postremò pontifici reddita, nomẽ Exarchatus cessat, qui centum & septuaginta duraverat annos, à Narsete vsque ad captam ab Aistulpho Rauennam. Foris itaque pace parta, atque aucta mirum in modum ecclesiæ ditione, Stephanus habita synhodo, oues suas atq; earũ pastores recenset, delinquentes castigat seruata clementia: errantes in viam rectã deducit, ignaros docet & admonet, quid deceat episcopum, quid presbyterum, quid denique omnes sacris initiatos, præponit. Litanias præterea instituit ad placandam Dei iram. Itum est primo sabbato ad sanctam Dei genitricem ad Præsæpe, secundo ab beatum Petrum in Vaticanum, tertio ad sanctum Paulum via Ostiẽsi. Restituit & basilicas quasdam ab Aistulpho, dum vrbem obsideret, comminutas, non tamen recuperauit sanctorum reliquias, quas idem rex Papiam secum detulerat, ibiq; non indecore in quibusdam basilicis collocauerat. His itaq; artibus Stephanus vir sanctissimus benè de Deo, de patria, de ciuibus suis, deque omnibus Christianis meritus, pontificatus sui anno v. mense primo moritur, ac sepelitur in basilica Petri collacrymantibus omnibus, tanquam communi parente orbatis, vj. Kalendas Maij. Vacat tum sedes dies duos & xxx.

Pholcadus alij Holcadus.

(*)

PAVLVS I.

95 Pont. PAVLVS natione Romanus, patre Conſtantino, Stephani ſecundi frater, in patriarchatu mores & doctrinam eccleſiaſticam perdidicit, ſub Gregorio ſecundo & Zacharia pontificibus, à quo in diaconatus ordinẽ cum fratre adſcitus eſt: verùm mortuo fratre in ipſo pontificatu cùm ſucceſſor quæreretur, fuêre qui Theophylactum archidiaconum proponerent. Fuêre item, qui dicerent Paulum ob integritatem vitæ & doctrinam in demortui fratris locum ſubrogandum eſſe. Exploſo itaque poſt longam contentionem Theophylacto, ſolus bonorum omniũ ſuffragijs Paulus pontifex decernitur Conſtantini & Leonis temporibus. Erat autẽ Paulus vir mitiſſimi ingenij clementiæque ſingularis, & adeò Saluatoris noſtri imitor, vt nulli vnquam malum pro malo redderet, ſed contra malos, à quibus perſæpè iniuria afficiebatur, in bono vinceret. Hîc autem tantæ pietatis & humanitatis fuit, vt noctu cum duobus & eò amplius tribus familiaribus cubicula pauperum ægrotantiũ circuiret, vnumquenque eorũ & verbis & eleemoſinis ad recuperandam valetudinem cohortatus. Carcerẽ quoque frequenter adibat, indeque pleroſque ære alieno nexos, perſoluto creditoribus precio dimittebat. Pupillos & viduas circũuentas fraude cauſſidicorũ tuebatur, & eleemoſynis ſuſtentabat. Idem quoque congregato clero, vniuerſoque populo Romano, corpus beatæ Petronellæ Petri filiæ, vnà cum ſepulchro marmoreo his litteris notato. Petronellæ filiæ dulciſſimæ, ex via Appia in Vaticanum detulit, canentibus (vt fit) ſacerdotibus, populoque celebritatem agente. Atq; corpus ipſum ſanctiſſimũ in templo Apollinis ad caput Baſilicæ patri dedicatæ collocauit. Interea verò cùm Conſtantinus Imperator ſacras imagines vbiq; demolitus, Conſtantinũ regiæ vrbis epiſcopum, impietati ſuæ reſiſtentẽ, verberibus necaſſet, in locumq; demortui Nicetam ſpadonẽ ſui ſacrilegij conſciũ ſuffeciſſet, pontifex ipſe omni ex parte religioni conſulẽs, nuncios Conſtantinopolim mittit, qui imperatorem adhortarentur, vt ſacras imagines & ſtatuas reſtitueret: id ſi facere recuſaret, eidem anathematis cenſuram minarentur.

Sed Conſtantinus in ſacrilegio ſuo pertinax, & ſanas admonitiones contempſit, & Sabinum Bulgarorũ regem in demoliendis ſacris imaginibus eius impietatẽ imitatũ, in gratiã recepit, cùm antea bello Bulgaros perſecutus fuiſſet. Adſcito deinde Leone filio eius nominis quarto in partem imperij, cui Irenen Atheniẽſem mulierũ omniũ pulcherrimã in matrimoniũ collocarat, fœdus cum Sarracenis inijt, ſtomachũ orthodoxis Chriſtianis facturus. Interea verò Pipinus & Taxillonem Bauarorũ ducẽ ſuo imperio ſubijcit, & Saxones in amicitiam recipit, hac tamen conditione, vt ccc. equites, quoties bellũ gerere oporteret, auxilio mitterent, cum Aquitanis diuturnũ ei fuit bellũ: quod quidem poſtremò Carolo adoleſcenti cõmiſit, cùm ipſe ſenio confectus, intereſſe non poſſet. Hoc bello abſoluto, Carolus Borboniũ, Claremontem, & multa de Alueanis oppida vi cepit: At Pipinus, quẽ diximus, annis grauem eſſe, non ita multò pòſt moritur, duobus filijs Carolo ac Carolomanno in regno relictis. Sunt qui ſcribant, hoc tempore mortuũ eſſe Aiſtulphũ Longobardorũ regem, quem diximus multa ſanctorũ corpora Romæ Papiã ſecũ detuliſſe: eorumq; ſacella ædificaſſe ac monaſteria virginũ, vbi & filias Deo dicauit. Monachos aũt ſupra modũ dilexit, quorũ etiam in manibus regni ſui anno ſexto, menſe quinto moritur. In principio regni nimirũ ferox & audax, in fine moderatus. Tantæ præterea litteraturæ fuit, vt edicta Longobardorũ in leges retulerit. Huic (vt dixi) Deſiderius dux militaris ſucceſſit, langueſcente iam ob delitias Lõgobardorum virtute. Moritur & Paulus in baſilica Pauli via Oſtienſi, reſtitutis quibuſdam eccleſijs vetuſtate collabentibus, pontificatus ſui anno x. menſe j. eiuſque corpus magna ac ſolemni pompa in Vaticanum defertur. Vacat tum ſedes annum vnum, menſem vnum.

STE-

STEPHANVS III.

96. Pont. STEPHANVS tertius, natione Siculus, patre Olibrio, ánno domini septingentesimo sexagesimooctauo pontificatum inijt, vir certè doctus atque eruditus, & in rebus agendis, maximè verò eccleſiaſticis, ſtrenuus admodum ac conſtans. Hic enim à teneris annis Romam veniens, mandato Gregorij in monaſterio ſancti Chryſogoni rationem benè viuendi, & doctrinam eccleſiaſticam perdidicit, acceptо clerici ac monachi ordine. Vocatus deinde à Zacharia pontifice in patriarchatum Lateranenſem, cùm eius vita & doctrina ab omnibus probaretur, ſanctæ Cæciliæ presbyter cum titulo inſtituitur, quem tamen & Zacharias, & Stephanus, & Paulus à ſe nunquam dimiſere: tantæ probitatis erat & præſtantiæ in agendis rebus. Mortuo autem Paulo, quem nunquam ne in extremo quidem ſpiritu reliquit, Deſiderius, quem ex duce regem Longobardorum creatum eſſe adiuuante Paulo diximus, liberatus omni metu Pipini morte, Totonem Nepeſinum ducem adhortatur, vt Conſtantinum fratrem vi etiam, quando largitione & ambitione fieri nō poſſit, pontificem deligat. Is itaque Romam cū exercitu profectus, Conſtantinum fauentibus quibuſdam amicis largitione & pollicitationibus corruptis, pontificem creat. Fuère etiam, qui Philippum quendam huic præponerent, qui ſtatim abdicare ſe magiſtratu armis compulſus eſt. Cogitur & Gregorius Prænestinus epiſcopus, Conſtantinum ipſum laicum ſacris ſtatim initiare, atque epiſcopum inungere, cuius manus ita ob eam rem exaruiſſe miraculo dicuntur, vt eas ori admouere non poſſet. Cùm verò Conſtantinus munera pontificatus per annum obſtinatè exercuiſſet, tandem è ſede deijcitur à populo Romano, ira & indignitate rei percito: in eiuſque locum omnium ſuffragijs Stephanus tertius ſufficitur. Hanc ob rem Conſtantinus in baſilicam Saluatoris perductus, videntibus omnibus ac ſacris canonibus perlectis, vt fieri ſolet, depoſito pontificali habitu, magiſtratu ſe abdicat, in monaſterio vitam priuatam ducere iuſſus. Tunc verò Stephanus in baſilica ſancti Hadriani inter tria fora à tribus epiſcopis cōſecratus, & ab vniuerſo clero ac populo vt verus pontifex ſalutatus, ad corrigendos mores quorundā improborum, labefactare integritatem eccleſiæ Romanæ volentium, animum adijcit. Indicto itaq; concilio, Carolum litteris ac nuncijs adhortatur, vt primo quoque epiſcopos quoſdam Galliæ ad hanc rem doctrina & integritate morum idoneos, Romam quamprimum mittat. Idem quoque cæteris principibus Chriſtiani nominis ſcribit. Obtemperarunt omnes mādato pontificis. In Lateranenſi baſilica concilium habetur. Multa inter ſe de componendis eccleſijs rebus collocuti, Conſtantinum ad ſe perduci iubent. Nam cum Deſiderij Longobardorum regis ſubornatione & Pauli cognomento Aphiarthæ imperatoris Conſtantinopolitani fraude, crebræ ſeditiones in populo Romano orirentur, quòd Deſiderius reuocare animos Romanorum à Carolo ad imperatorem ſtuderet: & interfecti pleriq; ſunt, & Conſtantinus, cuius cauſſa tot mala committebantur, ab aduerſa factione reclamante Stephano & indignante, oculis capitur. Sed ire obuiam populo in furorem verſo non licet. Perductus itaque in medium Conſtantinus & accuſatus, quòd nullis ſacris initiatus ſedem apoſtolicam occupaſſet, omne crimen in vim populi & quorundam facinoroſorum reijcit, quòd ſe etiam inuitum coegerint pontificatum obire. Cùm verò in pauimento pronus & ſupplex iaceret veniam petens commiſeratione moti qui aderant, eum è medio duci iubent: atque ita rem integram in ſequentem diem reijciunt, maturius conſulturi, quid in tali re facere oporteret. Verùm Conſtantinus ſequenti die in cōcilium rediens, mutata ſententia, oſtendit quæ adhuc egerat maiorum exemplo feciſſe: quòd & Sergius Rauennatum archiepiſcopus, & Stephanus Neapolitanorum, ex laico epiſcopus creatus ſit. Ob hanc verò impudentiam indignati, qui in con-

Conſtantinus laicus initiatur ſacris.

cilio aderant, eum turpiter eijcientes, ad componendam rempublicam Christianam animũ adiecêre, abrogatis primò Constantini decretis. Institutum est autem omnium consensu, ne quisquam laicus, nisi per gradus ecclesiasticos ascendens, pontificatum occupare auderet sub anathematis pœna. Promulgatum est item, vt qui episcopi dignitatem Constantini tempore consecuti fuerant, magistratu se abdicantes, ad pristinos ordines reciderent. Quod si istorum vita & doctrina à populo probata fuisset placere, vt ad sedem apostolicam venientes, denuò consecrarentur. Idem de presbyteris & diaconis adiudicatum est. Vetitum tamen est, ne qui istorum maiores gradus attingerent: vetitos credo, ne quid erroris aut secta aliqua inde oriretur, tanquam ex seminario quodam discordiæ ac seditionis. Constitutum est præterea, vt quę Constantinus in re sacra egisset, irrita haberentur, præter baptismum & chrisma. Postremò verò abrogata synhodo Constantiniana, qua decretum inter Græcos fuerat, vt sanctorum simulachra & statuæ è templis abraderentur, eijcerenturve: constitutum est, vt eædem statuæ vbique restituerentur, anathematizantes exsecrabilem & pernicioſam illam synhodum, qua Dei immortalis conditio peior quàm hominũ fieret. Referre enim statuas mortalium benè de repub. meritorum licet, ne ingrati videamur, vtque eorum facta æmulatione imitari cogamur: Dei non licet, quem semper ante oculos, si fieri posset, habere deberemus, si eius merita erga humanum genus, si naturæ diuinæ dignitatem inspicimus? His verò ex sententia peractis, decretum est, vt sequenti die supplicationes haberẽtur, quibus & Deo gratias agerent, & iram ipsius, si qua ex hominum peccatis concepta esset, placarent. Itum est autem à Lateranensi basilica ad sanctum Petrum cum maxima omniũ religione nudis pedibus, & à pontifice, & ab omnibus, qui tum aderant.

Nunc verò adeò refrixit pietas & religio, nõ dico nudis pedibus, sed caligati & cothurnati vix supplicare dignantur. Non flent inter eundem, vel dum sacrificatur, vt illi sancti patres: sed rident, & quidem impudenter: de his etiam loquor, quos purpura insigniores facit, non hymnos canunt: id enim seruile videtur, sed iocos & fabulas ad risum concitandum inter se narrant. Quid plura? quò quis dicacior est & petulantior, eò maiorem in tam corruptis moribus laudem meretur. Seueros & graues viros reformidat hic noster clerus. Quid ita? quia in tanta licentia malunt viuere, quàm benè monenti, aut cogenti obtemperare, & ob eam rem Christiana religio quotidiè in peius labitur.

Ad Stephanum virum sanctissimum redeo, qui peractis supplicationibus, statim quę in cõcilio acta erant, & voce apocrisarij & scripto promulgauit, pœnamq; anathematis illis proposuit, qui abrogare auderẽt, quæ in sancta synhodo instituerant. Verùm non ita multò pòst mortuo Sergio Rauẽnatum archiepiscopo, Michaël eiusdem ecclesiæ scriniarius sedem occupat, nullis sacris initiatus, adiuuante Desiderio rege & Mauritio Ariminensium duce, quos Michaël pecunia & largitione corruperat, pulso Leone archidiacono, quem potissimum clerus expetebat. Ausi quin etiam missis ad Stephanũ legatis eum pecunia subornare, vt eundem Michaëlem in ecclesia confirmaret: qui non modò dona reiecit, verùm etiam edictum proposuit, quo ille anathematis pœna notaretur, nisi sedem relinqueret, quam contra ius fasque occupauerat. Tam diu tamen vi Rauennatum eam obtinuit, quam diu aliquid habuit & profanum & sacrum, quod Desiderio munerum cupientissimo elargiretur. Verùm cùm pontifex eò legatos suos misisset, cum oratoribus Caroli regis ob eam rem in Italiã missis, admonuissentq; quid maximè pontifex expeteret, statim eiecto Michaële Leonem deligunt, quem pontifex cõfirmauit. At verò cum ob hanc rem à Desiderio clanculum vexaretur, Carolum rogat, vt Desiderium admoneat, vt ab iniuria inferenda caueat. Fecit id Carolus, & quidem perdiligenter, retinere tamen hominem in officio armis non potuit, quòd ei mortuo fratre, qui secum paribus animis biennio regnauerat, multa bella obire necesse fuit. Aquitanos enim, quod bellum pater inchoauerat, in potestatem suam redegit, Vascones domuit in Aquitania positos. Deinde verò transmissis Pyreneis montibus, fusis ac fugatis Sarracenis, vsque ad Bætim flumen peruenit, quò nunc in Hispania Sarraceni Granatæ se cõtinent. Interim verò Stephanus pastor quàm diligẽtissimus, & verus Petri successor, ac Christi imitator, quarto pontificatus sui anno moritur mense quinto, die vij. & xx. sepeliturq; in basilica Petri. Eius autem ex morte dies ix. sedes tum vacat.

HA-

HADRIANVS I.

97. Pont. HADRIANVS prim' patria Romanus, patre Theodoro summæ nobilitatis viro, pontificatum iniens, nequaquam à maioribus suis degenerauit. Nam magnitudine animi, consilio, doctrina, & sanctitate vitæ, cum quouis optimo pōtifice comparari potest. Cuius amplitudinem Desiderius Longobardorum rex veritus, statim de pace ineunda & de amicitia mentionem per legatos fecit. Verùm Hadrianus cognita hominis perfidia plusquam Punica in aliud tempus pacem distulit. Interea verò mortuo Carolomanno, Berta eius cōiunx, Hildegardæ Caroli vxori amplitudinem marit inuidens Adoarij cuiusdam consilio vsa, cum filijs ad Desiderium regem in Italiam confugit, qui eam perbenigne suscepit: & quòd se tutiorem futurum hac ratione ab impetu Gallorum existimabat, & quòd Francos propositis Carolomanni filijs facilius sumpturos arma in Carolum regem, si quid in se moueret, arbitraretur. Verùm cùm obtinere ab Hadriano precibus non posset, vt filios Carolomanni reges ingeret, ad vim conuersus, in Rauennates mouens ditioni Romanæ obtemperantes, Fauentiã & Comaclum vi cepit. Præerat tum Rauennæ archiepiscopus & tribuni tres, qui primo quoque tempore ab Hadriano auxilium petiere. Pontifex autem primò quidem Desiderij nuntijs & litteris adhortatus est, vt suis finibus se contineret, nec ditionem ecclesiæ inuaderet. Deinde verò vbi intellexit eum Vrbinum, Senogalliam, & Eugubium cepisse, tum magis minari, cùm paulò pòst adfuturum Deum vindicem violati fœderis diceret. Qui quidem in tantis minis nil aliud dicebat, quàm pontifici in suas partes transeundum esse. Separare enim hominem ab amicitia Caroli omninò nitebatur, & ob hanc rem cùm precibus & pollicitationibus id obtinere non posset, minabatur se vrbem breui obsessurum. Iam enim Spoletium cum Aldagasio Carolomanni filio venerat, inde tamen ad vrbem peruenturus (vt ipse dicebat) pacato agmine voti gratia. Verùm Hadrianus redactis in vrbem reliquijs omnium basilicarum, quæ extra vrbis mœnia habebantur, tres episcopos ad Desiderium misit, qui ei sub anathematis pœna minarentur, ne vllo modo fines Romanos attingeret. Rex igitur veritus ne iram DEI incurreret, in Cisalpinam statim redijt. Interea verò Carolus ab Hadriano de iniuria sibi illata certior factus, Desiderium per legatos admonet, ac frustra quidem, vt res iniurià ablatas pontifici restitueret: aliter se breui cum exercitu adfuturum, vt quod sponte nollet, id vi facere cogeretur. Vtrinque igitur magni parantur exercitus, sed Carolus mira celeritate vius, præmissa parte copiarum, quæ in transitu alpium Iouis montem occuparet, cum reliquo exercitu per montem Cinisium in Italiam descendit, fusoque ac fugato Desiderio obuiam facto, omnia longè ac latè populatur & capit. Desiderius autem desperatis rebus tanto accepto incommodo, Papiam se recepit, vxore ac liberis Veronam missis. At Spoletini, Reatini ac Longobardi omnes, qui eas rationes incolebant, audita Desiderij calamitate Romam venientes, se ac sua omnia Romani pontificis fidei committunt, adhibito iureiurando, depositio capillo & barba: quod apud eam gentem maximum veræ deditionis signum erat. Horum secuti exemplum Anconitani, Auximates, Firmani, pontifici se ac sua liberè dedunt. Longobardis autem ad suos redire nolentibus, Vaticani sedes ad incolendum concessa, quò postea ex tota Italia multi suę gentis confluxere, istorum exemplo permoti. At Carolus relicto Bernardo patruele suo in obsidione Ticinensis vrbis, cum parte copiarum Veronam proficiscitur: quæ quidem ciuitas haud ita multò pòst inclinante in partes Francorum, Bertæ ac Carolomanni filijs deditionem fecit. Aldegisius verò Desiderij filius inde abiens, ad imperatorem Constantinopolitanum confugit. Carolus autem acceptis in deditionem

omnibus fermè Transpadanæ Italiæ vrbibus, Romam petit, vnà cum pontifice resurrectionis festum celebraturus : cui iam vrbi appropinquanti ad tria millia iudicum honoris gratia occurrisse Bibliothecarius scribit : iudices eos vocans, qui nequaquam sordidis artibus impliciti essent. Exspectabat hominem Hadrianus cũ clero suo in gradibus sancti Petri : quem quidem accedentem mira beneuolentia complexus est, nec retinere eum potuit, quò minus pedes suos exoscularetur. Inde post datam acceptamque salutem basilicam ingressi, cùm ad altare Apostoli simul peruenissent, iurauerunt mutuò Carolus ac põtifex Romani ac Franci, & perpetuam se amicitiam seruaturos : & communes eorum hostes fore, qui alteram partem lacessissent. Vrbem deinde ingressus, omnes basilicas piè admodum & religiosè inuisit, ac muneribus quibusdam ornauit. Nudius verò quartus posteaquam vrbem ingressus fuerat, quod dono pater Pipinus Gregorio tertio dederat, eadem ipse amplioribus priuilegijs confirmauit iureiurando interposito. Quæ quidem (vt Bibliothecarius refert) hæc sunt, quicquid in Liguria ab vrbe Luca iampridem euersa vsque ad alpes Italiæ fines pertinet, huic ditioni additur : & Corsica insula, & quicquid Lucam & Parmã interiacet. Additur & Forumiulij cum Exarchatu Rauennatum, cumque Beneuentano & Spoletino ducatu. His autem rebus ita compositis, Carolus cum bona Hadriani gratia in Transpadanam rediens, sexto mense posteà quàm obsideri cœpta est, Papiam deditione occupat.

In Desiderium autem clementia vsus, hominem spoliatum regno, non etiam vita, Lugdunũ cum vxore & liberis exsulatum mittit. Versus deinde Arachinum Beneuentanum principem Desiderij generum, qui eius furores iuuerat, hominem pacem petere breui coëgit, duobus filijs obsidibus datis. At verò dum iter in Cisalpinã facit, ad Cassinum diuertens religionis caussa, omnia monasterij dona ab alijs principibus diuo Benedicto data confirmauit. Atque ita sedatis in tota Italia rebus, propositisque Cisalpinæ firmissimis præsidijs, cum magna prædia & gloria in patria reuertitur, Caroli fratris vxorem & liberos secum ducens, quos quidem semper in honore habuit. Paulum quoque Longobardorum Aquileiensis patriarchatus diaconum, Desiderio ob doctrinam & ingenium admodũ charum, secum in Galliam ducens, libertate donauit : in precioque aliquandiu habuit. Verùm cùm posteà comperisset hominem Desiderij libertatem quærere, eũm in Diomedis insulam relegauit, vnde post aliquot annos aufugiens, & ad Arachim perueniens, rogatu Adelpergæ Desiderij filiæ & Arachis vxoris, Eutropij historiæ duos libros addidit, à Iuliano principe vsque ad primi Iustiniani tempora omnia perscribens. Mortuo inde Arachi, Cassinense cœnobium ingressus, reliquum vitæ sanctissimè vsque ad mortem ducens, sæpè ad Carolum regem litteras elegantes, & humanitatis plenas scripsit, ab eodemque, à quo fuerat ob literaturam seruatus, vicissim accepit. Longobardi itaque quarto & ducentesimo anno postquam in Italiam venerant, regnum amisere, anno Domini septingentesimo septuagesimo sexto. Carolus autem nulla interposita mora in Saxones idololatras, qui ob eius in Italiam discessum rebellauerant, mouet, eosdemque, quibus cum ad triginta annos bella gesserat, vincit, & fidem Christi omninò suscipere cogit. Conuersus deinde in Hispanos, à nostra quoque fide alienos, Pampalunam & Augustam vi captas militibus diripiendas concessit. Neque Hispanis pacem & quietem daturus erat, nisi ipsi quoque integrè fidem Christi recepissent. In Galliam verò tum quoque rediens, rebus ex sententia gestis, dum Pyrenæos transit, in Vasconum insidias incidit : quo in prælio licet se acriter tutatus sit, Anselmum tamen & Egibardum summos in bello duces amisit. Sunt qui eo quoque prælio cecidisse scribant Rolandum Caroli ex sorore nepotem, post editam ingentem hostium cædem & stragem. Perieritne isti (vt aiunt) an vulnere, haud satis constat. Vascones verò tandem à Carolo superati, defectionis ac perfidiæ meritas pœnas dedêre. Mouet bellum in Francos, Taxillo Baiouariæ dux, Desiderij gener, solicitatis Hunnis, quod quidem celeritate sua prius penè Carolus confecit quàm inchoatum sit. huic quoque pacem non negauit acceptis prius obsidibus. Dum hæc in Gallia gererentur, Constantinus orientis imperator elephantiæ morbo correptus, vnde fortasse nata est illa de lepra magni Constantini vana opinio, ob similitudinem nominis, moriens Leonem quartum imperatorem reliquit, qui adeò gemmis delectatus est, vt direpto sacrario sanctæ Sophiæ, coronam magni ponderis ac precij sibi constituerit, qua quidem ita frequenter vtebatur, vt aut propter pondus, aut ob frigiditatem lapillorum subitò morbo correptus sit. Idem quoque accidisse nostra ætate Paulo secundo putauerim, qui adeò his muliebribus delinimentis delecta-

lecta-

lectatus est, conquisitis vndique magno precio gemmis, & exhausto penè ecclesiæ Romanæ ærario, vt quotiescunque in publicum prodiret, Cybeles quædam phrygia ac turrita, non mitrata, videretur. Hunc ego ortam tum sudore præpinguis corporis, tum gemmarum pondere apoplexiam illam puto, qua correptus subitò morbo interijt.

Leone itaque mortuo, Irene eius vxor & filius Constantinus sextus imperium accipientes, concilio trecentorum & quinquaginta episcoporum in Nicæna vrbe secundo habito instituêre, vt qui sacras imagines delendas dicerent, perpetuò anathemate notarentur. Quam quidem constitutionem Constantinus adolescens patris flagitia secutus, quorundam improborum suasu, non ita multò pòst & abrogauit, & matri omninò administrationem imperij abstulit. Repudiata deinde vxore, Theodoram eius ancillam corona imperij augustiorem redditam, in suos complexus traduxit. Subornauit & duces suos, quos in Italia habebat, contra finitimos: hos quidem vnico nuncio sua auctoritate Carolus in officio continuit, qui tum in Sclauos & Hunnos (quos Vngaros meritò dicemus) copias mouerat, quòd horum incursionibus circa Danubium vexarentur omnia, quibus certè perdomitis, in Franconiam duxit maiorum suorum natale solum, vnde Franci nomen sumpsêre. Qua quidem prouincia haud magno negotio in potestatem suam redacta, biennio pòst Theophylactus & Stephanus episcopi insignes Hadriani nomine synhodum Francorum Germanorumque episcoporum habuêre: in qua & synhodus (quam septimam Græci appellabant) & hæresis Feliciana de tollendis imaginibus abrogata est.

Synhodus septima abrogata, & hæresis Feliciana.

Hadrianus verò opera & auctoritate Caroli à terrore bellico securus, ad exornandam vrbem sacrasque basilicas animum adijcit. Nam & corpus beati Pauli laminis argenteis inclusit, & altare Petri Pallio exornauit auro intertexto in quo depicta historia inerat, quemadmodum angelus beatum Petrum è vinculis liberauerat. Restituit item & strauit marmoribus Pauli Apostoli atrium, iam anteà vetustate collapsum. Instituit item, vt singulis diebus centum pauperes in atrio Lateranensi pascerentur, in quo etiam discumbentes pauperes picti cernebantur. Restituit præterea magna impensa aquæductus quosdam & vetustate & hostium maleficio collapsos: Alsietinum potissimum ductum, iam anteà ab Augusto via Claudia ex lacu Alsietino duobus ac viginti millibus passuum in subiacentem Transtiberinum regionem magis ad vsum hortorum, naumachiæ, thermarumve, quàm ad potum, cum aqua illa insalubris haberetur. Sabatinum verò ex lacu Sabatino nomen ducens, quem quidem lacum alio nomine Anguilariæ appellant, à tribus angulis, quos præsefert, via Aurelia in Vaticanum duxit, vt eo vterentur sacerdotes beati Petri, tum ad vsum basilicæ, tum ad lauandos Christi pauperes, qui in Paschate eleemosynam accepturi lauabantur ad imitationem apostolicæ doctrinæ & religionis. Molendi quoque vsum ea aqua interdum præstabat, è Ianiculo in planum cadens. Sabatinum autem lacum Anguilariæ etiam appellatum fuisse declarat emptio Polæ Rutiliæ, quæ fundum hac ratione in ripa lacus Sabatini, vel Anguilariæ emit, vt quicquid agri exhausto lacu desiccaretur, id fundo Polæ adiudicaretur, quaquà versum fundus tenderet. Restituit & Iuliam à duodecimo lapide via Latina in vrbem ductam, quæ quidem (vt ait Frontinus) Tepulæ ex agro Tusculano ductæ riua intercipitur. Ita verò Claudiam formam reparauit via Sublacensi conceptam ad trigesimum octauum lapidem ex duobus fontibus amplissimis, vt eius aquæ pars in baptisterium Saluatoris ad Lateranum deriuaretur. Restituit etiam Virginis formam ab octauo lapide via Collatina in vrbem introductam. Tecta quoque multarum basilicarum ob vetustatem ruinam minantia, resarsit. Dum verò his operibus detineretur Hadrianus, adeò in immensum excreuit Tiberis, vt & portam Flaminiam à fundamentis euerterit, & pontem Antonini Pij quem olim Sublicium vocarunt, inter Ianiculum & Auentinum, & multa vrbis ædificia demolitus sit, secum & arbores, & segetes, & vrbis ornamenta trahens. In tanta autem calamitate hac diligentia Hadrianus vsus est, vt per vicos nauiculas mitteret, vnde cibaria ob excrescentiam aquæ egredi domo nequeuntibus subministrarentur. Eos præterea, qui tanta calamitate magis ac magis vexati fuerant & verbis & muneribus consulatus est. Turres & vrbis muros collapsos restituit, centum auri libris in eo sumptu expensis. Quid plura? nil prætermisit in vita Hadrianus, quod ad bonum principem, & & ad optimum pontificem pertineret. Nam & religionem Christianam, & libertatem ciuium suorum, & vitam pauperum, pupillorum, viduarum

ditum acerrimè lugetur est. Moritur autem pontificatus sui anno tercio & vigesimo, mense x. die decimo septimo: sepelituráque magna cũ laude in basilica Petri sexto Kalendas Ianuarij.

ANNOTAT.

Sub Hadriano papa, Desiderio Longobardorum rege à Carolo Magno prælio victo, & capto, ipsorum regnum, quod CC. & amplius annis duraverat, in Italia defecit. Auctores Anast. Bibliothecarius in vita Hadriani papæ, Annonius ex Adimaro lib. 4. cap. 69. 70. & 71. Eginardus in vita Caroli Magni, & abbas Vrspergensis.

Nemo porrò post apostolum Petrum Romanorum pontificũ diutius in pontificatu, quàm Hadrianus papa vixit. Sedit enim, vt ex eius sepulchri elogio intelligitur, annos xxiij. menses x. dies xvij. Huius autem Epitaphium, quod à Carolo Magno editum, sepulchro eius in basilica sancti Petri collocatum est, subijcere placet, quod est eusmodi.

Hic pater ecclesiæ, Romæ decus, inclytus auctor
Hadrianus requiem papa beatus habet.
Vir cui vita Deus, pietas, lex, gloria Christus,
Pastor apostolicus promptus ad omne bonum.
Nobilis, ex magna genitus iam gente, parentum,
Sed sacris longè nobilior meritis.
Exornare studens deuoto pectore pastor
Semper vbiq; suo templa sacrata Deo.
Ecclesias donis, populos & dogmate sancto
Imbuit, & cunctis pandit ad astra viam.
Pauperibus largus, nulli pietate secundus.
Et pro plebe sacris peruigil in precibus.
Doctrinis, opibus, muris erexerat arces
Vrbs caput orbis honor inclyta Roma tuas.
Mors cui nil nocuit, Christi quæ morte perepta est
Ianua, sed vitæ mox melioris erat.
Post patrè lacrymans Carolus hæc carmina scripsi:
Tu mihi dulcis amor, te modò plango pater.
Tu memor esto mei, sequatur te mens mea semper
Cum Christo teneas regna beata poli.
Te clerus, populus, magno dilexit amore,
Omnibus vnus amor optime præsul eras.
Nomina iungo simul titulis clarissime nostra
Hadrianus Carolus rex ego, tuq; pater.
Quisq; legas versus, deuoto pectore supplex
Amborum mitis dic miserere Deus.
Hæc tua nunc teneat requies charissime membra,
Cum sanctis anima gaudeat alma Dei.
Vltima quippe tuas donec tuba clamet in aures,
Principe cum Petro surge videre Deum.
Auditurus eris vocem scio iudicis almam:
Intra nunc Domini gaudia magna tui.
Tum memor esto tui nati, pater optime, posco,
Cum patre dic natus pergat & iste meus.
O pete regna pater felix cælestia Christi,
Inde tuum precibus auxiliare gregem.
Dum sol igniferos rutilus splendescit ab axe,
Laus tua, sancte pater, semper in orbe manet.

Sedit beatæ memoriæ Hadrianus papa annos xxiij. mense x. dies xvij. obijt septimo Kalend. Ianuarij.

LEO III.

98 Rom.

LEO tertius, patria Romanus, patre Azrupio pontifex creatur, ac meritò quidem. Ab ineunte enim ætate ita erat educatus & eruditus disciplina ecclesiastica, vt dignus esset qui cæteris anteferretur. Fuit præterea vir castus, integer, pudicus facundus: doctorum virorum ita amator, vt eos vndiquaque ad se prę-mijs alliceret, eorumque consuetudine mirum in modum delectaretur. Præterea verò ægrotos visere, eosque ad patiętiam adhortari, eleemosynas indigentibus præbere, desperatos consolari, errantes in viâ rectâ deducere prædicat omnibus admonitionibusque, quibus plurimũ ob eloquentiâ & doctrinam valebat, ei peculiare fuit. Homo certè ita mitis ingenij, vt omnes diligeret, neminem odio haberet, tardus ad iram, ad miserendum promptus, insignis pietate, fortissimus rerum ecclesiasticarum honorisque diuini procurator & defensor. Creatur itaque (vt dixi) pontifex vno omnium consensu in natali-

tijs

tijt Stephani protomartyris, sequentiq; die acclamantibus omnibus præ fauore, in sede Petri collocatur.

Irene Cõstantini imp. mater.

Ijsdem verò temporibus Constantini imperatoris mater Irene, filij flagitia nequaquam ferens impellentibus quibusdam ciuibus Constãtinopolim reuertitur, ac Constantinum captũ oculis in carcerem conijcit: vbi & meritò tanquam sacrilegus minimæq; pietatis quippe qui matrem relegauerat, vitam finiuit. Interim verò cum Carolus multis rebellantibus vndique lacesseretur, Pipinum filium in Vngaros misit, quos quidem grauibus prælijs superatos, tandẽ ad deditionem compulit. Adelphõsus aũt Asturiæ & Galliciæ rex, acceptis à Carolo auxiliaribus copijs, superatisq; Sarracenis, Vlyxibonum vi cepit. qui verò in præsidio Barchinonę erant, Carolo audita Adelphonsi victoria, se cõfestim dedunt. Superantur & Bauari, qui Foroiulianos vexabant, ab Henrico Caroli præfecto.

Intereà verò Leo tertius dum supplicationes à beato Gregorio institutas, Romæ agit cum populo & clero, Paschalis primicerij & Campuli presbyteri fraudibus apud ædem beati Siluestri captus, ac pontificali amictu priuatus, multisque verberibus adeò cæsus, vt oculis & lingua captus putaretur, in monasterio S. Erasmi in vincula conijcitur: vnde postea Albini cubicularij industria custodes fallens, in Vaticanum sese proripuit: ibique tamdiu latuit, quo ad Vinigisius Spoletinorum dux clanculum accersitus, eum incolumen Spoletium perduxit, cohortibus militum in itinere stipatum, ne aliqua hostium vi obrueretur. At seditiosi cùm sæuire in Leonem & Albinum non possent, eorũ domos à fundamentis diruunt. Ijdem quoque (adeò audaces erant & temerarij) ad Carolum, qui tum bellum contra Saxones gerebat, quoq; Leonem profectum intellexerant, accusandi hominis caussa peruenêre. Verùm Carolus reiecta in aliud tempus deceptatione, pontificem cum egregio comitatu Romã mittit, se eò breui peruenturum pollicitus, componendarum rerum Italicarum gratia. Leoni verò ad pontẽ Milvium honoris & gratulationis caussa clerus ac populus Romanus obuiam factus, virum sanctissimum in vrbem introducunt. Carolus autem non diu immoratus per Maguntiacos in Belgis positos, Moricumq; montem in Forumiulij descendens, Taruisinos graui supplicio afficit, quòd Henricum præfectum occidissent. Creato verò in huius demortui locum altero, Rauennam primò, mox Romam exspectatus proficiscitur, Vrbem ingredienti omnia certè, & meritò quidem honoris genera adhibita sunt. Octauo autem die posteaquam vrbem ingressus fuerat, in basilica Petri adstante populo & clero, episcoporum omnium, qui eò ex tota Italia & Francia conuenerant, sententias dẽ vita & moribus pontificis rogat. Verùm ab omnibus vna voce responsum est, sedem apostolicam omnium ecclesiarum caput, à nemine (laico præsertim) iudicari debere. Omissa autẽ ob tam graue responsum à Carolo quæstione, Leo pontifex, qui id iudicium maximè expetebat, suggestum conscendens, ac euangelia in manibus retinens, iureiurando affirmauit, se omnium rerum, quæ sibi obijcerentur, insontem esse. Fuit is dies Idibus Decembris, salutis anno octingentesimo. Dum hæc autem Romæ agerẽtur, Pipinus mandato patris Beneuentanos duce Grimoaldo finitimos suos vexantes aggressus, magnis cladibus ita perdomuit, vt ægrè se mœnibus tuerentur: cui bello Vinigisium Spoletinum ducem præficiens, ad patrem reuertitur imperij coronam breui sumpturum. Nam pontifex Carolo optimè de ecclesia Dei merito aliquam gratiam relaturus, cùm videret imperatores Constantinopolitanos ægrè id nomen tueri, ac ob eam rem vrbem & Italiam ipsam magnas calamitates passam, in basilica Petri post solemnia sacra populi Romani scito ac precibus ipsum Carolum magna voce Imperatorem decernit, ac diademate donat, ter acclamante populo Romano. Carolo Augusto à Deo coronato magno & pacifico imperatori vita & victoria. Pontifex item hominem inunxit vnà cum Pipino filio, quem Italiæ regem solemni decreto pronunciauit. Accepta itaque imperij potestate Carolus, Campulum & Paschalem coniurationis reos, capite plectendos censet. At pontifex omni ex parte clemens, à Carolo rege tamen obtinuit, vt his vita condonaretur, in Franciam tantummodò relegarentur. Pòst hoc verò fuêre, qui Carolo suaderent, vt omnes Longobardos Italia expelleret. Verùm cum id nequaquam tutum videretur, quòd multis Italiæ populis sanguine & affinitate coniuncti essent, censuêre simul & Carolus & Leo, vt Longobardorum nomen ibi tantummodò remaneret, vbi ea gens præcipuè sedem habuisse.

Sedes apostolica omnium ecclesiarũ caput.

Pipinus autẽ cum in Samniũ rediisset, frustraque per aliquot menses Beneuẽtum oppugnasset, Theate conferens, oppidum vi captum incendit ac diripit. Inde Ortonam & Luceriam

mouens

mouens, eas ciuitates timore perculsas, in deditionem statim accipit, ac Grimoaldum Beneuētanum ducem Luceriæ capit: qui non ita multò pòst dolore animi perijt. Interea verò Constantinopolitana imperatrix, missis in Italiam legatis, cum Carolo pacem & fœdus inijt, imperiumque his terminis diuisit, vt Irene ea Italiæ parte potiretur, quæ ad dexteram Neapoli incipiens, ad sinistram Syponto (quæ vrbs nunc Manfredonia dicitur, infero superoque mari clauditur vnà cum Sicilia. Reliqua verò Italiæ pars Carolo ipsi ex fœdere obtigit, ea tamen loca semper excipio, quæ ditionis ecclesiasticæ habebantur. At Nicephorus patricius ægrè ferens Irenes mulieris imperium, cùm eam dolo captam Lesbum in exsilium misisset fœdus iam anteà initum per legatos cum Carolo renouat, qui tum Saxones toties deficientes, migrare in Franciam cū vxoribus & liberis compulit, eos in itinere cum legionibus subsequens, ne quid maleficij inter eundum committerent.

At Leo cùm seditionibus semper vexaretur, ab vrbe discedens, Mantuam proficiscitur ad visendum Christi sanguinem, qui tum miraculis magno in precio erat. Is autem à Mantuanis perbenignè susceptus, approbato Christi sanguine ob frequentia miracula, ad Carolū proficiscitur, vt hominem veritatis cognoscendæ cupidum, eius rei certiorem faceret: simulq. etiam, vt de componendis rebus Italicis inuicem colloquerentur. Rediens deinde in Italiam, adiuuante Pipino rege, mandato patris, de coniuratis quibusdam & seditiosis non sine clementia supplicium sumpsit.

Carolus autem iam senio grauis, cùm intellexisset Pipinum, quem (vt diximus) Italiæ regem præfecerat, Mediolani mortuum esse, Ludouicum filium minorem natu, Aquitaniæ regem & imperij successorem, Bernardum verò nepotem Italiæ regem declarat, eique mandat, vt Ludouico rebus in omnibus obtemperet. Fines imperij hos esse voluit: in Gallia Rhenum ac Ligerim, qui in Celtis oriens, eos à Biturigibus diuidit: in Germania verò Danubium & Sauum fluuios: his autem prouincijs Aquitaniam, Vasconiam, magnam partem Hispaniæ, Cisalpinam Galliam, Saxoniam, vtramque Pannoniam, Istriam, Liburnos addidit: maritima verò Dalmatiæ imperio Constantinopolino subiecta erant. Rebus autem ita compositis, dum Aquisgrani esset valetudinis caussa, propter aquas calidas, quæ ibi scaturiunt, febre ac dolore laterum moritur, ætatis suæ anno secundo & septuagesimo quinto Kalendas Februarij: salutis verò anno octingentesimo ac quintodecimo. Eius autem corpus nullo non genere honoris adhibito, in templo beatæ Virginis, quod ipse magnis sumptibus Aquisgrani extruxerat, sepelitur hoc addito epigrammate:

MAGNI CAROLI REGIS CHRISTIANISSIMI, ROMANORVMQVE IMPERATORIS CORPVS HOC SEPVLCHRO CONDITVM IACET.

Fuit autem Carolus, si eius res gestas tum domi tum foris inspicias, tantæ amplitudinis & integritatis imperator, vt posteà neminem superiorem, nedum parem habuerit. Adeò autem (cum ei per otium liceret) studijs litterarum delectatus est, vt primus (suadente tamen Albino) gymnasium Parisiense instituerit. Tres autem menses argenteas habuit, quarum vnam (in qua vrbs Constantinopolitana insculpta erat) basilicæ beati Petri: aliam (vbi imago vrbis Romę cernebatur) ecclesię Rauennati dono dedit: tertiam filijs reliquit, vbi inerat orbis terrarum descriptio. Sunt item qui scribant, hanc auream fuisse.

At verò Leo pontifex restituto sancti Pauli tecto, quod terræmotu conciderat, ædificatoq; à fundamentis apud sanctum Petrum amplissimo hospitali, quod Græci xenodochion vocant, necnon institutis trium dierum supplicationibus ante diem Ascensionis, quibus prima die ab ecclesia Dei genitricis ad Præsepe, ad basilicam Constantinianam; secunda ab ecclesia beatæ Sabinæ martyris ad sanctum Paulum; tertia à sancta Cruce in Hierusalem ad S. Laurentium extra muros ibatur: moritur primo ac vigesimo pontificatus sui anno, quo etiam cometes apparuit (vt nonnulli putant) tantæ calamitatis indicium. Sepelitur autem in basilica Petri pridie Idus Iunij. Eius in morte sedes tum vacat diebus decem.

STEPHANVS IV.

99. Pont. STEPHANVS quartus, patria Romanus, patre Iulio, pontificatus sui mense tertio ad Ludouicum imperatorem in Gallias proficiscitur: quamobrem autē id fecerit, haud satis constat. Sunt tamen qui coniectant, id ab eo factum ad vitādam sedutionem & reliquias Campulianæ coniurationis, quæ iam inualescebat mortuo Leone. In Aurelianis tunc erat Ludouicus imperator cognomento Pius: qui vbi intellexit pontificem aduentare, statim ei honoratissimum quenque obuiam misit: maximè verò Theodolphum Aurelianorum episcopū, cum clero & magna populi parte. Ipse verò ad primum lapidem prodiens, cùm hominem vidisset, ex equo descendit: atque eum, data acceptaque salute, cum maxima veneratione in vrbem introducit, præcedente clero, ac sæpè carmen repetente, Te Deum laudamus. Erat enim Stephanus ex nobili genere ortus, tantæ doctrinæ & integritatis, vt facilè apud omnes sanctitatis nomen nanciscereturquippe qui sub duobus sanctissimis viris Hadriano & Leone educatus, rationem benè ac beatè viuēdi didicerat. In vrbem introductus, sustentante eum imperatore propter impetum multitudinis studio videndi concurrentis, in regiam diuertit, vbi & sæpè cum imperatore de componendis Italiæ rebus collocutus est: & ita se mutuò conuiuijs excepēre, vt raro alter sine altero cōuiuaretur. Retinuisset hominem apud se diutius imperator, nisi tum grauibus implicitus bellis, sese obijcere hosti necesse fuisset. Nam & Vascones ab imperio defecerant, quos breui in potestatem suam redegit: & Britones res nouas molientes, armis in officio continuit, & conuentu Aquisgrani habito, legatis Sarracenorum Cæsaream Augustam incolentium, pacem concessit. Abiturus itaque Stephanus ad imitationem Saluatoris nostri, qui etiam inimicis pepercit, à Ludouico impetrauit, vt exsulibus omnibus, & captiuis, quos sceleris conuictos in Leonem admissi Carolus mulctauerat, redire ad vrbē Romam liceret. Secum qnoque detulit crucem magni ponderis magnęque æstimationis, quam Ludouicus sua impensa beato Petro dicauerat. At verò sanctissimus pontifex ad vrbem rediēs, septimo pontificatus sui mense vita functus in basilica Petri sepelitur. Sedes autem eius morte dies vndecim tum vacat.

PASCHALIS I.

100. Pont. PASCHALIS patria Romanus, patre Bonoso, nulla interposita imperatoris auctoritate pontifex creatur: hanc ob rem vbi pontificatum iniit, statim legatos ad Lodouicum misit, qui eius rei culpam omnem in clerum & populum reijcerent, quòd ab his vi coactus esset pontificium munus obire. Accepta hac satisfactione Ludouicus respondit populo & clero, maiorum instituta & pacta seruanda esse, cauerent ne deinceps maiestatem læderent.

In conuentu autem apud Aquisgranum habito, Lotharium filium maiorem natu imperij socium sibi deligens, Pipinum secundum à Lothario Aquitaniæ, Ludouicum tertium Bauariç, reges appellauit. At verò cùm Bernardus Italiæ rex, instigantibus quibusdam episcopis & seditiosis ciuibus ab imperio defecisset, coēgisseteq;

ciuitates

ciuitates quasdam & populos in sua verba iurare Ludouicum in se concitauit, qui præfectos quosdam cum satis valida manu in Italiam misit. Horum verò impetus recudere conatus Bernardus in Alpibus superatur. Seditionis auctores statim capti necantur. Ipse verò Bernardus quamuis supplex veniam peteret, Aquisgrani supplicio capitali afficitur. Episcopi autem tanti mali auctores, synhodali decreto in monasteria quædam relegantur. Sedato itaque Italico tumultu, verius quàm bello, in Saxones, qui ab imperio defecerant copias mouet, eorumque tyrannum Vitomarchum regnum affectantem & secum congredi ausum superat atq; interficit.

Deinceps verò Lotharium filium regem Italiæ declaratum, ad pontificem misit, à quo in basilica Petri inungitur, & Augustus appellatur. Interea verò tumultuante Italia, & ad res nouas spectante, cùm Lotharius tantis motibus nequaquam se parem cerneret maiores copias paraturus ad patrem se contulit. Hanc ob rem Theodorus Primicerius, & Leo Nomenclator Romæ in Lateranensi palatio per seditionem confossis oculis necantur. Fuêre qui tantum crimen in Paschalem reijcerent: qui quidem in synhodo triginta Episcoporum habita, & coniecturis, & rationibus, & iuramento à tanto se crimine liberauit. Accepit hanc satisfactionem Ludouicus, &, vt Bibliothecarius ait, cum Paschali rescriberet, ne deinceps seditio ex reincerta oriretur, ciuitates Etruriæ imperio subiectas litteris declarauit: Arretinum, Volaterras, Clusium, Florentiam à patre Carolo restitutam & auctam, Pistorium, Lucam, Pisas, Perusiam, & vrbem veterem: cætera verò ecclesiæ Romanæ asscribebat. Addidit & Tudertum in vmbria, & vltra Appenninum Flaminiã, ac Rauennæ vrbis Exarchatum. Idem quoq; Bibliothecarius scribit, Ludouicum liberam eligendorum episcoporum potestatem Paschali dedisse, cùm antea ea quoq; in re imperatores consulerentur: quã potestatem ab Hadriano pontifice Carolo concessam, idem auctor refert. Paschalis itaque, quem Stephanus ob eius virtutem & doctrinã dum viueret, monasterio beati Stephani martyris in Vaticano præfecerat, pontificatum iniens, & corpora sanctorum minus religiosè iacentia, in vrbem cùm maxima veneratione introducta, honestiore loco recondidit, & captiuos persoluto creditoribus precio, è vinculis liberauit. Idem quoque Praxedis beatissimæ Christi martyris templum à fundamentis exstruxit, non longè à veteri quod iam ob vetustatem & incuriam sacerdotum ruinam minabatur: quod quidem in templo à se dedicato & perpetuæ celebrauit, & multorum corpora sanctorum collocauit. Iam autem in cœmiterijs passim & sine veneratione iacentia. Exstat & in eadem basilica oratorium beatæ Hagnetæ dedicatum, quod ipse pluribus ornamentis augustius reddidit. Idem quoque beatæ Cæciliæ templum extruxit quod carmen in apside notatum nunc etiam indicat, cò quoque loci & ipsius virginis & eius sponsi Valeriani, Tiburtij, Maximi martyrum, Vrbani, Lucij, pontificum corpora collocauit, multis additis muneribus & ornamentis ex auro, argento, & quouis genere marmorum. Restituit præterea beatæ genitricis templum ad Præsepe vetustate quassum, eiusq; apsida in meliorem formam redegit. Qui non ita multò pòst nullo religionis, pietatis, humanitatis, benignitatis exemplo præterm̃isso, septimo pontificatus sui anno mense tertio, die decimo septimo moritur, sepeliturque in basilica Petri. Vacat tum sedes dies quattuor.

Libera potestas eligendorum Episcoporum Paschali data.

EVGENIVS II.

EVGENIVS secundus, patria Romanus, patre Boëmundo, tantæ religionis, sanctitatis, doctrinæ, humanitatis & eloquentiæ fuit, vt omnium consensu pontifex crearetur, eò maximè tempore, quo Lotharius in Italiam veniens, magistratum delegit, qui populo Romano ius diceret. Romani enim imperante Carolo ac filijs, libertate aliqua post longam & grauem seruitutem vsi sunt. Pol. Pom.

Inte-

Interim verò Ludouicus cùm quadraginta diebus ferro ac flamma Britaniam vastasset, acceptis obsidibus Rhotomagũ petit, vbi Michaëlis Constantinopolitani imperatoris oratores audit, eum consulentes, quid de sacris imaginibus faciendum censeret, abolendæne, an restituendæ viderentur. Hos autem ad pontificem reiecit, cuius maximè intererat ea de re decernere. Bulgaros deinde Pannonias inuadentes, primò quidem pepulit: verùm cùm Haydo Aquitaniæ præfectus rebellasset, Abderamanni Sarracenorum regis auxilijs fretus, omittere tantum bellum necesse fuit. hanc ob rem Bulgari per medias Pannonias in Dalmatiam infesto agmine penetrarunt. Sed antequam Ludouicus in Haydonem mouisset, magnam Hispaniæ partem deficientibus populis iam occupauerat, dimissa circunquaque classe, quæ maritimas ciuitates vexaret. Solus autem Bernardus Barchinonensium comes terra mariqúe vexatus, in imperatoris fide permansit.

At Eugenius dignitate corporis & prestantia animi insignis, spretis rebus omnibus humanis, vel potius fortunæ bonis, ad munificentiam & liberalitatem versus, adeò rem frumentariam curauit, vt nullibi vilius, quàm Romæ, annona venderetur. Præterea verò pauperum, pupillorum, viduarum cauſſas & vitam ita tutatus est, vt ab omnibus meritò pauperum pater diceremur. Hoc autem genere viuendi & ante pontificatum vsus est: & dum beatæ Sabinæ in Auentino presbyter esset, quam ædem pontifex in meliorem postea cultum restituit: & dum basilicæ Lateranensis archipresbyter esset, quo ex loco deinceps tantæ integritatis & modestiæ fuit, ad pontificatum omnium suffragijs traductus est. Huius præterea opera & precibus, captiui omnes & exsules ex Gallia tandem ad vrbem redierunt, quos bonis paternis & fortunis omnibus spoliatos, suis facultatibus sustentauit, & in vita retinuit. Per eum quoque non stetit, quò minus Sico dux Beneuentanus Neapolitanos obsidione solueret, quos tum vehementer premebat: vnde beati Ianuarij corpus Beneuentum transtulit, & in maiori basilica cum Desiderio & Festo honorificè collocauit. Siconem nanq; mouere in Sarracenes pontifex adhortabatur, qui Panhormum in Sicilia iam ceperant. Cùm his itaque artibus in pontificatu annis quattuor vixisset, moritur pontifex optimus collacrymatibus omnibus, & suam vicem potius, quàm mortem sanctissimi viri dolentibus, cùm mors ei ad felicitatem via optatissima esset: sepelitur autem in basilica Petri apostolorum principis.

VALENTINVS I.

VALENTINVS patria Romanus, patre Leontio, tantæ virtutis & sanctitatis fuit, vt nondum presbyter, sed diaconus summum pontificatus gradum meruerit: nec mirum, quippe cùm apud Paschalem & Eugenium viros sanctissimos & doctrinam & rationem benè ac sanctè viuendi à teneris annis vsque ad maturam ætatem didicisset. Non ludis, non iocis, aut voluptatibus intentus, vt pleriq; omnes adolescentes facere consueuerunt, sed doctrinam & beatè viuendi normam ex lectione veterum & exemplo sanctorum pontificum sumens. Fuit præterea in homine tanta ingenij dexteritas, tanta eloquentia, vt facilè quod vellet, suaderet & dissuaderet: nil nisi sanum, & quod doctrinam saperet ac modestiam, proponens. Postremò autem pietate, clementia, liberalitate, tum in vita priuata, tum in pontificatu, nullo maiorum secundus est habitus. Has ob res omnium consensu pontifex creatus, meritis hominum, qui tum erant, id fortasse exigentibus, quadragesimo pontificatus suo die moritur, ac in basilica Petri sepelitur, conquerentibus omnibus eum hominem sibi morte sublatum esse: quo stante labefactari Romana libertas, & Christiana religio vix poterat. Vacante autem sede, Sicardus dux Beneuentanus, qui patre mortuo tyrannicam vitam ducebat, Deusdedit montis Cassini abbatem, à quo pecunias expetebat, in carcerem coniecit, quo in loco non sine opinione sanctitatis mortuus est. 102. Pon.

GRE-

GREGORIVS IV.

GREGORIVS quartus, patria Romanus, patre Ioanne, tituli sancti Marci presbyter, eo tempore pontificatum inijt, quo & Sarraceni Asiam occupantes, ad sancta Palæstinæ loca Christianis aditum intercluſere.

108. Pōt. Sarraceni Asiam occupauerunt.

Et Mauri in Siciliam classe delati, ipsius insulæ magnam partem vastauerunt, occupato (vt dixi) Panhormo. Nec prohibere Veneti potuêre, quò minus id facerent, eò classe rogatu Michaelis imperatoris Constantinopolitani contendentes. Maior enim erat Maurorum classis, maiores etiam nauales copiæ. Crescebat tum res Veneta, quæ originem à Venetis omnibus habuerat, eo maximè tempore, quo Hunni Attila rege Aquileiam, Cōcordiam, Altinum, aliasque Venetæ prouinciæ vrbes ceperunt, ac diruerunt, à sæuitia barbarorum solis æstuarijs & paludibus seipsos tuentes. Dux Venetorum Iustinianus Patritius tum erat, cuius nomen ideò commemorare libuit, quòd suis temporibus corpus sancti Marci Alexandria à mercatoribus Venetis in patriam delatum est: vbi nunc in maxima veneratione habetur, exstructo egregio templo in celebriore vrbis loco, multisque donarijs in ipso sacello reconditis. Hinc primū Veneti Marci imaginem vrbis patroni in vexillis retulêre.

Corpus S. Marci à Venetis mercatoribus in patriam delatum est.

At verò Gregorius cùm intelligeret, à Venetis barbaros pelli ex insula non posse, legatos ad Ludouicum & Lotharium misit, qui eos rogarent vt primo quoque tempore Siculis auxilium ferrent. Tergiuersabantur hi, cùm dicerēt id bellum ad Michaëlem imperatorem Constātinopolitanum pertinere, se tamen paratos esse communi impensa communibusq; copijs rem ipsam gerere. Interea verò cùm legati ea de re vltrò citroque mitterentur, Bonifacius Corsicæ comes, cum fratre Bertario, & auxilijs quorundam populorum Etruriæ, classe in Africam delati, inter Vricam & Carthaginem quatter cum hostibus congressus, tantam hominum stragem edidit, vt coacti sint Mauri, vt olim à Scipione vexati, suos ex Sicilia reuocare, qui patriæ laboranti auxilium ferrent. Hac igitur ratione Sicilia à barbarorum manibus liberata est. Rediit itaque ex Africa in Corsicam Bonifacius cum classe victrici, ingenti præda onusta. Sunt qui scribant, dum omnia vbique in Italia placata essent, Lotharium ægrè ferentem, quòd Ludouicus Carolum natu minimum, cui posteà Caluo cognomentum fuit, rebus in omnibus sibi præferret, patri vincula indidisse, nec ita multò pòst eum liberum dimisisse: eaque opportunitate barbaros illectos, ex Africa cum ingenti classe in Italiam delatos, Centumcellis applicuisse: vrbemque (quæ nunc Ciuitas vetus appellatur) vt quidam volunt, delêsse, atque inde Romam mouentes, vrbem ipsam cepisse, quod quidem vero dissonum est. De Centumcellis non negauerim. Barbaros verò vrbē oppugnare adortos cōstat: sed Guidone Cisalpinæ Marchione eam acriter defendente, incensis suburbijs ac basilicis Petri & Pauli via Latina, in saltum Cassinatem mouentes, vbi sancti Germani oppidum, & monasterium beati Benedicti in monte positum auertissent, iuxta Lyrim fluuiū ad mare descendētes, classe ab Ostia eò auecta, Tarentum & Siciliam inuasere: atque (vt dixi) Bonifacij virtute in patriam à ciuibus bello oppressis reuocati sunt. Crediderim ego tum Bartholomæi Apostoli corpus ex Lypari Siciliæ, Beneuentum translatum fuisse à Sicardo Beneuētanorum principe, qui tanto bello interfuit, ne sanctissimi Apostoli corpus in hostium Christiani nominis manus deueniret. Ad Gregoriū redeo, qui tantæ modestiæ fuit, vt electus à clero populoque Romano, non prius pontificium munus obire voluerit, quàm à legatis Ludouici imperatoris ob eam caussam Romam missis, qui diligenter tantam electionem discussērant, confirmatus esset. Fecerat id Ludouicus non superbia motus, sed ne iura imperij amitteret, quippe qui natura clemens & humanissimus est habitus, quique iura ecclesiæ & dignitatem semper tutatus est. Instituit enim, ne Christi serui vlli seruituti humanæ subiecti essent: & vt vnaquaque ecclesia suos prouentus haberet, vn-

de sa-

de sacerdotes viuerent, ne ob inopiam rerum cultum diuinum desererent, néue ob necessitatem quæstui sese dederent. Idem præterea octingentesimo ac trigesimo Dominicæ incarnationis anno, synhodum multorum episcoporum habuit, excogitatam ad honorem Dei & vtilitatem ecclesiasticæ dignitatis: in qua quidem constitutum est, ne episcopi & elerici cuiusuis gradus pretiosas & exquisitas vestes, vtpote sericas & coccinei coloris aut bracteatas ferrent: néue in digitis gemmas, nisi dum præsules sacrificant, ne in cingulis, calceis, aut crepidis aurum & argentum ferrent, quæ certè procul ab omni religione sunt, & magnæ incontinentiæ ac vanitatis signa manifestissima. Vtinam nostris temporib⁹, Ludouice, viueres. Indiget nunc ecclesia tuis sanctissimis institutis, tua cẽsura, adeò in omnẽ luxum & libidinem sese effundit ecclesiasticus ordo, coccinatos & trabeatos nunc inspiceres non homines, quod leue fortassè videretur, sed equos & iumenta, præcedẽte, dum incedũt, magno adolescẽtum, & altero presbyterorũ agmine subsequente, non in asinis, vt Christus nostri dogmatis auctor, & benè viuendi vnicum in terris exemplar, sed in equis præferocibus & phaleratis, ac si ex hoste deuicto triumphum ducerent. De argenteis vasis, & egregia eorum supellectile, deque cibarijs non attinet dicere, cum & Siculæ dapes, & Attalica ornamenta, & vasa Corinthia, si hæc inspicias, nullius pretij dici possint. Quid verò ex hac intemperantia nascatur, prætermittam, ne hos (vt ipsi aiunt) in cælum ponam. Ad Ludouicum redeo, qui his artibus & humanis & diuinis rebus consulens, imperij sui anno trigesimosexto moritur, sepiliturque Metis in basilica beati Arnulphi. Hunc autem non multò pòst secutus est Gregorius pontifex, nobilitate insignis, sanctitate clarus, doctrina & eloquentia præcipuus, diligentia ac sollicitudine, tum in rebus diuinis, tum in humanis admiratione dignus. Nam & populi sui commoda mirum in modum curauit: diuites in officio continendo, pauperes pascendo, desperatos solando, errantes sanis admonitionibus in viam rectã deducẽdo, ecclesias quoque multas vetustate collapsas restituit. Electos in sortem domini doctrina, & exemplo, quoad vixit, in officio continuit. Transtulit idẽ sanctissimus pontifex beati Gregorij corpus: atque eo loci collocauit, vbi nunc iacet, magnis adhibitis ornamentis, quo in loco multi temporibus illis, religionis aut voti causſa excubare consueuerant. Ferũt & ab eodem corpora Sebastiani & Tiburtij à cœmiterijs, in quibus ante iacebant, ad basilicam Petri translata fuisse. Sunt qui scribant, rogatu Lodouici Gregorium Sanctorum omnium celebritatem Kalendis Nouembris instituisse, eamque rem magnoperè à Rabano monacho theologo insigni, carminibus & prosa laudatam fuisse. In his enim duobus dicendi generibus vir doctus, vt illa maximè tempestate, satis valebat. Commẽtatus est idem Rabanus in librũ Paralipomenon, & Machabæos. Habuit etiam sermones satis elegãtes ad populum, sed is potissimùm laudatur, quem habuit in celebritate omnium Sanctorum. Moritur autem Gregorius pontificatus sui anno decimosexto, sepeliturque in basilica Petri, ac sedes eius in morte, diebus quindecim vacat.

SERGIVS II.

SERGIVS secundus, patria Romanus, patre Sergio è regione quarta, eo tempore pontificatum inijt, quo Michael imperator Constantinopolitanus moritur. Sũt qui Sergium primo quidem Osporci appellatum fuisse dicant, & ob turpitudinẽ cognomenti, Sergij nomen sumpsisse, eaque consuetudinem ad nostros manasse, vt qui pontifices crearentur, suo omisso, maiorum nomina sibi inderent. Hi et b

104. põt. *Nomina põtificiũ immutãdi cõsuetudo.*

omnibus non sit obseruatum. Vtcunq; est, constat Sergium ex illustri familia ortum, nequaquam à maioribus suis degenerasse, adiuuantibus eius præclarum ingenium Leone tertio, Stephano quarto, Eugenio secũdo, & Gregorio quarto: sub quorum moribus & doctrina ita vixit, vt solus mortuo Gregorio dignus haberetur, qui pontificiũ munus obiret. Exarserat tum inter Ludouici filios tantum odij, propter imperij diuisionem, vt in Antisiodorensi agro apud Frontanetum acerrimè à Ludouico & Carolo contra Lotharium fratrem dimicatũ sit, quo quidem multi vtrinque cecidêre. Lotharius enim tandem victus, Aquisgranum confugit, atque inde quoque deturbatus instantibus hostibus, Viennam cum cõiuge & liberis se contulit. Insecuti & eò cum exercitu fratres, ad quos quidem placandos non solùm multi regni ipsius proceres, sed ex Italia quidam iussu Sergij profecti sunt, inter quos Gregorius archiepiscopus Rauennas primus est habitus: qui cũ secundo prælio apud Lotharium componendæ rei causſa esset, ac fortuna ad Ludouicum & Carolum inclinasset, totum comitatum in prælio amittens (eò enim cum trecẽtis equitibus venerat) vix solus è tanta strage fuga prolapsus est. At verò hi communem totius regni calamitatem & interitum miserati, fœdera pacis in hunc modum ineunt, vt pars illa occidentalis regni, quæ à Britannico oceano vsque ad Mosam flumen pertinet, Carolo obtemperaret, in eaq; etiam Francorum nomẽ maneret: vtque Ludouico Germania contingeret vsque ad Rheni fluenta, & trans Rhenum quicquid genitor possedisset. Lotharius autem cum imperij titulo vrbem Romam obtineret cum Italia & ea parte Galliæ, quæ olim Narbonensis, nunc Romana prouincia vocatur: huic autem addidêre eam quoque partem, quæ inter Schaldin & Rhodanum fluuios, Lotharingiæ nomen accepit à Lothario, vt arbitror. Rebus autẽ ita compositis, Lotharius Ludouicum filium, quem regni socium adsciuerat, in Italiam cum ingenti exercitu mittit: huic socios addidit Drogonem Metensem episcopum, atque alios viros ecclesiasticos prudentia & auctoritate dignos, quorum consilijs vteretur. Is autem adolescẽs nimia felicitate elatus, quacunque iter facit, cædibꝰ omnia & rapinis vastat, incendit, & diruit. Verùm cùm vrbi appropinquasset, eiq; obuiam honoris causſa Romani ciues prodiissent, deposita ferocitate illa Gallica, mitior esse cœpit, quòd ei præter sententiam ingredi vrbem pacato agmine liceret. Prodeũt & obuiam ad primum lapidem sacerdotes cum crucibus, & hoc cantu, Benedictus qui venit in nomine Domini, O sanna in excelsis. Atque eum vsque ad gradus sancti Petri comitantur, ibi pontificem offendens, mutuo osculo, mutuaque salute data & accepta, ad argenteas portas simul peruenêre clausas quidem. Tum pontifex, Si pacato magis, quàm hostili animo ad nos venisti, fiq; ad reip. Christianæ vtilitatem magis respicis, quàm ad voluptatem sæuiẽdi prædandiue, meo iussu ingredere: sin aliter animatus es, fores ne tetigeris: nam supra caput ensem habes scelerum omnium vltorem. Cùm autem bono animo esse pontificem iussisset, statim eius iussu fores patuêre. Ingressi itaq; pariter magna Romanorum ac Francorũ multitudine tum præcedente, tum sequente, cùm ad altare beati Petri peruenissent, procidẽtes simul, omnipotenti Deo & Apostolorum principi gratias egerunt, quòd sine vllo maleficio res ex sententia acta esset, pentecostes octaua. Verùm cùm posteà à multitudine militum suburbia vastarentur, parumque abesset, quin vrbem prædandi causſa irrumperent, octauo, ex quo venerat, die videntibus omnibus, qui aderant, Ludouicũ regem oleo sancto inungit, corona donat, Italiæ regem decernit. Ad quem Siginolphus dux Beneuentanus salutandi hominis causſa statim venit, qua quidem multitudine & arbores truncatæ, & pecora distracta, & segetes (vt fit) in pabulum equorum succisæ sunt: His itaque pontifex quicquid petiêre, honestũ præsertim, facilè concessit, quò citius ab vrbe discederent. Vnde Romani tyrannicæ immanitatis metu liberati, sanctissimum pontificem verũ Christi vicarium & vnicum patriæ parentẽ prædicabant. Qui quidem ad ornanda templa conuersus, basilicã sanctorum Siluestri & Martini vetustate collapsam restituit, in eaque vnà cum ipsis confessoribus, Fabiani, Stephani, Soteris, Asterij, Cyriaci, Mauri, Smaragdi, Anastasij, Innocẽtij, Quirini, Leonis, Arthemij, Theodori, Nicandri corpora collocauit. Struxit &c

Ludouicum Italiæ regem decernitur.

xit & à fundamẽtis ad ipsius basilicæ latus, in honorem Petri ac Pauli monasterium, vbi continuò res diuina agebatur. Demum verò sanctissimus pontifex re ecclesiastica bene ac integrè gubernata, tertio pontificatus sui anno moritur, sepeliturque in basilica Petri. Vacat tum eius in morte Romana sedes mensibus ij. diebus xv.

ANNOTAT.

Quæ hîc Platina ex Martino tradit, Sergium II. primum fuisse, qui nomen mutauerit, apud neminem veterum auctorum inueni, immò ex Anastasio Bibliothecario, qui hoc tempore vixit, contrarium magis elicitur, eum scilicet etiam ante pontificatum Sergium vocitatum esse. Fortè Sergij prænomen semper habuit, Osporci verò cognomen & pontifex factus, cognomen, prænomine tantùm retento, omisit. Sed ista nec sic concinnata mihi quadrãt. Ioannem XII. ego primum inueni, qui priscum nomen papa creatus mutarit, cùm ante pontificatum Octauianus diceretur, vt infra ostendam.

LEO IIII.

205. Pũt. LEO quartus, patria Romanus, patre Radulpho, anno incarnationis octingentesimo quadragesimo octauo pontifex omnium consensu decernitur, ac meritò quidem. Vir enim fuit in omni vita, priuata etiam, religione, innocentia, pietate, humanitate, gratia, liberalitate, doctrina ecclesiastica præcipuè insignis. Tantæ præterea prudentiæ & virtutis fuit, vt euãgelij sententia serpẽtis astutiam, vbi oportebat, & columbæ simplicitatẽ imitaretur. Tã constanti autem fama impulsus Sergius secundus Romanus pontifex, hominẽ totius virtutis exemplar, ex subdiacono presbyterum creat, eundemque titulo sanctorum Quattuor coronatorum præficit. Vnde postea mortuo Sergio ad Lateranensem basilicam ductus, ac in sede Petri collocatus, vt verus & dignus pontifex ab omnibus salutatur. Exosculati sunt etiam eius pedes, qui propè aderant, morem antiquum seruãtes. Sunt qui arbitrantur huius sanctissimi viri orationibus Deum permotum, Sarracenorum rabiem naufragio, dum onusti præda domum redeunt, compescuisse. Nam superato apud Tarentum nauali prælio Theodosio Michaelis imperatoris duce, Italiam nemine obstante longè ac latè populati, captaque Ancona ac direpta, vexatoque item Dalmatico sinu, dum læti domum redeunt, volente Deo procellis fluctuum obruũtur. Liberatus Sarracenorum metu Leo, & sedilia in vestibulo atrij Lateranensis posita ex marmore construxit, & solarium à Leone tertio inchoatum perfecit. Instituit item pius antistes, vt quotannis à cuncto clero in basilica Pauli, ipsius apostoli natalis dies hora vespertina celebraretur. Mandauit præterea, ne laicus quispiam presbyterium ingrederetur, dum sacra fierent. Habitę sunt etiam eius iussu eisdem fermè diebus supplicationes ad auertendã iram Dei, quam frequẽtes terræ motus præferebant. Crucem quoque, quam Carolus Romanorum imperator Constantinianæ basilicæ donauerat, furto gemmis spoliatam, mirum in modum exornauit. Hunc autem tantæ sanctitatis fuisse constat, vt & basiliscum serpentem (quem Latini regulum appellare possunt) suis orationibus è fornice sanctæ Luciæ virginis in Orthea expulerit, cuius halitu & veneno multi mortalium perierant: & incendium illud signo crucis exstinxit, quod diu per domos Saxonum & Longobardorum vagatum, diui Petri basilicæ appropinquabat. Hoc autem factum est octaua die ab assumptione beatæ Dei genitricis, qui dies postea vt festus celebratus est non longè à basilica Laurentij martyris extra mœnia. Eo namque loco ipsius virginis templum exstabat, cui munificentissimus pontifex multa dona ex argento auróue obtulit. Præterea verò opus musiuum basilicæ sancti Martini & Siluestri

in montibus, incrustationemque parietum à Sergio inchoatam ipse perfecit, vt epigramma indicat, quod solùm superest: nam pictura iam pridem corruit, vel incuria hominum, vel vetustate & situ. Eius quoq; iussu crux illa, quæ ante pontificem à subdiacono fertur ex auro facta, gemmis ornatur: dum nullum genus ornamenti relinqueret, quod ad dignitatem Saluatoris nostri pertineret. Restituit quoque vrbis mœnia, & portas vetustate collapsas. Adhæc verò xv. turres propugnacula vrbis à fundamentis erexit, harum duas maximè necessarias, hinc dextera, hinc sinistra Tiberis amnis posuit infra Ianiculum & Auentinum, ne subuehi naues hostium ad diripiendam vrbem possent. Idem quoque sua diligentia corpora sanctorum Quattuor coronatorum inuenit, eorumque templum in splendidiorem formam instaurauit. Sanctos ipsos sub altari collocauit, Semproniani, Claudium, Nicostratũ, Castorium. His addidit & corpora Seueri, Seueriani, Carpophorij, Victorini, Marij, Felicissimi, Agapeti, Hippolyti, Aquilæ, Priscæ, Aquilini, Narcissi, Marcellini, Felicis, Apollinaris, Benedicti, Venantij, Diogenis, Liberalis, Festi, Marcelli. Addidit & caput sancti Proti, & Cęciliæ, Alexandri, Xysti, Sebastiani, Praxedis. At verò dum his rebus, vt sanctissimum virum decebat, quàm diligentissimè vacaret, nunciaretuŕque Sarracenos cum magna classe diripiendæ vrbis caussa aduentare, & Neapolitanos ac cæteros illius oręmaritimæ paulò post ipsi vrbi auxilio futuros, ipse statim cum quanta potuit manu Ostiam proficiscitur: eoque omnes auxiliares copias conuocat, cum hostibus dimicaturus, si copiam pugnandi feciſſent. Suos autem sanctissimus pontifex ad communionem primò adhortatus, vbi id obsequentissimè fecissent, orationem ad Deum his verbis habuit: Deus, cuius dextra beatũ Petrum ambulantem in fluctibus, ne mergeretur, erexit, & coapostolum eius Paulũ tertiò naufragantem de profundo pelagi liberauit; exaudi nos propitius, & concede vt tuorum meritis horum fidelium tuorũ brachia cõtra inimicos ecclesiæ tuæ sanctæ dimicantia, omnipotenti dextera tua corroborentur & cõualescant: vt de recepto triumpho nomen sanctum tuum in cunctis gentibus gloriosũ appareat. His dictis, statim facto signo crucis pugnãdi copiam fecit, qui ita alacriter pugnam iniêre, ac si victoriam certam sibi propositam viderent: tandem verò post longum & acre certamen hostes superantur fuganturq́; multi in ipso prælio, vtpote nauali, periêre: plerique tamen viui capti, & Romam perducti sunt. Placuit etiam ciuibus Romanis quosdam ad terrorem non longè à portu Romano furca suspendere, aduersante tamen Leone ob mansuetudinem & clementiam, qua potissimum insignis habebatur: sed ire obuiã multitudini, in tãto præsertim furore, nõ licuit. Eorũ verò opera, qui viui Romam perducti sunt, vsus est Leo in restituẽdis ecclesiis, quas ipsi Agareni quõdam diruerant & incenderant, in exstruendis mœnibus, quibus Vaticanum cinxit, Leonianamque vrbem de suo nomine appellauit. Idque potissimum effecit, ne deinceps hostibus liceret ecclesiam beati Petri vna vel leui incursione spoliare & incendere, vt antè consueuerãt. Nõ caruere suis precationibus portæ. In ea enim, quæ ad sanctum Peregrinum ducit, hæc erant in marmore incisa: Deus, qui apostolo tuo Petro collatis clauibus regni cælestis ligandi atque soluendi pontificium munus tradisti, concede, vt intercessionis eius auxilio à malis nexibus liberemur: & hanc ciuitatem, quam nouiter te adiuuante fundauimus, fac ab ira in perpetuum manere securam, & de hostibus, quorum causa constructa est, nouos ac multiplices habere triumphos. In secunda verò porta, quæ apud Hadriani molem ad prata ducit, hæc verba inerant: Deus, qui ab ipso huius mũdi principio hanc sanctam catholicam, & apostolicam Romanam ecclesiam ab hostibus custodire & confirmare dignatus es, iniquitatis nostræ chirographum propitiatus emẽda: & vrbem hanc, quã tuo sancto nomini per apostolorum Petri & Pauli suffragia nouiter dedicauimus, ab omnibus inimicorum insidijs securam permanere concede. Tertia autem precatio erat in frontispicio portæ, qua ibatur ad scholam Saxonum, his verbis: Præsta quæsumus omnipotens & misericors Deus, vt ad te toto corde clamantes, intercedente beato Petro Apostolo, tuæ pietatis indulgentiam consequamur, vt vrbs, quam ego famulus tuus Leo quartus episcopus Romanus, te auxiliante meo-

Oratio pontificis prima.

Leoniana vrbs.

Oratio pontificis ante portam primam.

Secunda.

Tertia.

meo nomine Leonianam vocaui, nouoque opere dedicaui, vt secura atque illæsa permaneat, apud clementiam tuam iugiter exoramus. Hanc autem, vrbem primo pontificatus sui anno inchoatam, demum sexto absoluit: eamque Corsis, quos Sarraceni ex insula depulerant, incolendam dedit, assignatis viritim agris, vnde viuerent. Sed miror in portis ipsis aliam nunc inscriptionem legi versibus hexametris ineptis quidem, quos certè Leonis nullo modo esse arbitror, licet sub eius nomine ferantur. Ex manubiis verò Sarracenorum dona quædã, tum ex auro, tum ex argento basilicis Romanis obtulit. Sunt qui scribant, eius mandato etiam basilicam sanctæ Mariæ in via ædificatã fuisse, & turrim in Vaticano apud sanctum Petrum, quam adhuc cernimus. Fores prætereà sancti Petri ab Agarenis direptas, ex argento restituit. Synhodum septẽ & quadraginta episcoporũ habuit, in qua ex decretis maiorum suorum Anastasium presbyterum cardinalem sancti Marcelli, multis criminibus conuictum damnat, & ab ecclesia reiicit, eò maximè, quòd parochiam suam per annos v. contra canonum instituta deseruerit. Colonias prætereà ex Sardinia Corsicaque, quæ pulsis Sarracenis iam respirare cœperant, Ostiam cultoribus propter insalubritatem aêris & frequentes direptiones vacuã, duxit. Lothario postremò egregiè satisfecit, qui delatione quorũdam impulsus Romam venerat, quòd intellexerat Leonem transferendi imperium ad Constantinopolitanos consilia iniisse. De delatoribus in mẽdacio deprehẽsis (vt parerat) supplicium sumitur, atque amicitia inter vtrunq; integratur. Sunt qui scribãt, Ioannem Scotum huius temporibus fuisse, virum in rebus diuinis doctissimum, qui in Franciam veniens regis Ludouici iussu hierarchiam beati Dionysij è græco in latinum transtulit, nec ita multò pòst (vt aiũt) à discipulis stylo cõfossus perijt. Tanti sceleris causa nusquam traditur. Ferunt item Alidulphum Angliæ regem, ob religionẽ, insulam vectigalem ecclesiæ Romanæ fecisse, singulis nummis argenteis in singulas domos quotannis collatis. Moritur autem Leo vir sanctissimus, & optimè de ecclesia Dei, deque vrbe Roma ac nomine Christiano meritus consilio, auctoritate, diligẽtia, doctrina, magnificentia præclarorum operum, anno pontificatus sui octauo, mense tertio, die sexto, xvj. Kalendas Augusti, sepeliturque in Basilica Petri. Vacat tum sedes mensibus duobus, diebus xv.

Ioannes Scotus.

IOANNES VIII.

IOANNES Anglicus, ex Maguntiaco oriundus, malis artibus (vt aiunt) pontificatum adeptus est. Mentitus enim sexũ, cum fœmina esset, adolescens admodum Athenas cum amatore viro docto proficiscitur: ibique præceptores bonarum artium audiendo tãtum profecit, vt Romam veniens, paucos admodum etiam in sacris litteris pares haberet, ne dum superiores. Legẽdo autem & disputando doctè & acutè, tantum beneuolentiæ & auctoritatis sibi comparauit, vt mortuo Leone in eius locum (vt Martinus ait) omnium consensu pontifex crearetur. Verùm posteà à seruo compressa, cum aliquamdiu occultè ventrem tulisset, tandem, dum ad Latheranensem basilicam proficisceretur, inter theatrũ (quod Colossenum vocant à Neronis colosso) & sanctum Clementem, doloribus circunuẽta peperit: eoque loci mortua, pontificatus sui anno secundo, mense vno, diebus quattuor, sine vllo honore sepelitur. Sunt qui ob hæc scribant, pontificem ipsum, quando ad Lateranensem basilicã proficiscitur, detestandi facinoris causa, & viam illam cõsulrò declinare, & eiusdem vitandi erroris causa, dum primo in sede Petri collocatur, ad eam rem perforata, genitalia ab vltimo diacono attrectari. De primo non abnuerim, de secundo ita sentio, sedem illam ob id paratam esse, vt qui in tanto magistratu constituitur, sciat se non Deum, sed hominem esse; & necessitatibus naturæ, vtpotè egerendi subiectum esse, vnde meritò stercoraria sedes vocatur. Hæc, quæ dixi, vulgò feruntur, incertis tamen & obscuris auctoribus: quæ ideo ponere breuiter & nudè instituì, ne obstinatè nimium & pertinaciter omisisse videar, quod ferè omnes affirmant: erremus etiã nos hac in re cum vulgo, quãquam appareat, ea quæ dixi, ex his esse, quæ fieri posse creduntur. Sunt qui dicãt, huius temporibus beati Vincentij corpus è Valẽtia citerioris Hispaniæ ciuitate, à quodam monacho in pagum Albiensem vlterioris Galliæ deportatum. Dicunt prætereà, Lotharium iam grandem natu, sumpto mona-

106. põt.

chorum habitu, filium Ludouicum imperatorem reliquisse, qui statim in Germaniam prouinciam rediens, omnes ad arma spectãtes sua præsentia in officio continuit.

ANNOTATIO.

Hanc Ioannis fœminæ fabulam etiam antequam in historiarum penitioribus studijs versari cœpissem, semper suspectam habui, & iure: neque enim mihi verisimile vnquam videri potuit, homines hac tempestate adeò stupidos, & stultos fuisse, vt in tantæ potestatis gradu ignotum hominem, & qui per longa tempora ipsis probatus non fuisset, immò fœminam pro masculo collocare potuerint. Quòd si tanta fuisset huius sæculi inertia, vt hoc facinus committere potuissent, id est existimandũ, Deum tuliſſe, vt sedẽ Petri, quam ipse constituerat, à qua ecclesia sancta dirigitur, fœmina nullius ordinis capax polluisset. Cæterum cùm multos & magni nominis viros historiam hanc suscipere, eam quoq; vulgò veram existimari, animaduertissem diu ipse mecũ hæsitaui, postremò in animũ induxi, vt vnde huius rei origo manarit, eius q; auctorẽ, si fieri posset, inuenire, & subtili examinatione rem totam discuterem. Vetustissimis igitur tam bibliotheca Vaticana, quàm aliarum libris diligenter perlectis, cæteris q; vetustis ecclesiasticis monumentis accuratè perlustratis tandem in apertam, & manifestam totius fabulæ cognitionẽ deueni. Ostẽdam igitur primum, rem hãc nulla ratione vnquã fieri potuisse, sed fabulosam esse; deinde, vnde originẽ habuerit, & qui de ea primum scripserint, reperiam. Multis autem argumentis non grauabor rem omnem, quæ Romanæ ecclesiæ tantam ignominiam, et dedecus attulit, dissoluere, & meras nugas esse, demõstrare. Primum autem incipiam de tempore disputare, in quod huius Pontificatum, qui de ea scripserunt, conijciunt. Omnes igitur, qui de ea meminerunt auctores, Ioannis fœminæ pontificatum annorũ duorum, mensium V. & dierum trium, insuper mensium vacationis sedis inter Leonis IIII. & Benedicti III. sacerdotium præter vnum tantũ mendosum in die in fine septimi libri Othonis Frisingensis collocatum interponunt. Quo tempore Anastasius S.R.E bibliothecarius, qui vitas Romanorum pontificum, vsq; ad Benedicti III. successorẽ Nicolaum scripsit, viuebat, & creationibus Sergij II. Leonis IIII. Benedicti III. Nicolai I. Hadriani ij. et Ioannis viij. vt ipsemet refert, interfuit. Is non solũ nullam biennalis pontificatus Ioannis fœminæ mentionẽ facit, verũ etiam Romanam sedem, post Leonis iij obitum, dies tantũ quindecim vacasse scribit, subijcitq; Leoni mortuo non Ioannem aliquem, sed Benedictum ipsum iij. statim suffectum. Cuius verba hæc sunt: Sanctissimus Leo Papa iij. obdormiuit in Domino xvj. Kalẽd. Augusti, sepultus ad sanctum Petrum, et cessauit episcopatus dies quindecim. Quo mortuo mox omnis Clerus Romanæ sedis, vniuersi proceres, cunctus q; populus, ac senatus congregati sunt, Domini clementiam exorantes, vt beatificũ illis in omnibus demonstrare dignaretur pastorem, qui Apostolatus culmen regere valuisset tranquillè. Qui diuinitus, athereo q; lumine inflammati, vno consensu, vno conamine Benedictum pro tantis, quibus pollebat, sacris operibus, Pontificem promulgauerunt erigere. Miro verò vniuersa & alacri studio plebs, & populi catus ad Callisti titulum properantes, eum cum hymnis & cãticis spiritualibus, ad Patriarchũ Lateranẽse perduxerũt. &, vt moris est, in pontificali solio collocârunt. Hæc ille. Nullam igitur de hac fœmina mẽtionem facit Anastasius. Ex quo etiam illud apertè intelligitur, Ioannẽ ipsam, veritate illius historiæ stãte, nulla ratione hoc tempore esse potuisse. Sed faciamus Anastasium ipsum eam ipso loco collocasse, hoc quoq; fieri non potest, cùm temporum, & annorum ratio, quibus Romani pontifices huius temporis sederunt, apertè repugnet, ne q; biennij spacium interse ab Hadriano j vsq; ad Ioannem viij illorum Pontificatum anni, qui ex horũ tẽporũ monumentis concinnati sunt, capiant. Ab anno enim Christi DCCLXXII. quo Hadrianus primus creatus est, vsq; ad annũ DCCCXXCij. in quo obijt Ioannes viij. ne mensis quidem vnus, nedum duo anni alicui pontificatus interijci possunt, stante maximè temporũ, & annorũ serie quã ego accuratissimè ex Anastasio ipso, non vetustis inscriptionibus diplomatibus & instrumẽtis cõstitui. Deinde cùm annus agatur DCCVI. ex quo hanc fœminam pontificẽ fuisse scribant (eius enim creationem in annum Christi circiter DCCCLV. conijciũt) quamam ratione fieri potuit, vt non solum Anastasius bibliothecarius, qui hac tempore vixit, sed nemo qui vitas Romanorum pontificũ, aut ex instituto, aut obiter scrip-

ferunt (plures autem fuêre) vsq; ad annũ Christi DCCCL per annos continuos quadringẽtos, nullam omninò de eam mentionẽ fecerũt? Paulo post Anastasium historiam, in qua frequenter summorum Pontificũ meminit, edidit Ademarus monachus sancti Hermanni Lutetiæ Parisiorum, quem Annonius eiusdem monasterij monachus ante quadringentos annos sequutus est. Rhegino quoque Abbas Prumiensis ante sexcentos annos, Hermannus Contractus, & Lambertus Schafnaburgensis ambo monachi ante quingentos, Otho Frisingensis ante quadringentos, Chũradus de Lichtenaw abbas Vrspergẽsis ante trecentos, chronica vel historias suas scripserunt, & nemo hunc Ioannem profitetur, diligẽtes alioqui in Romanorum pontificum successione enumerãda. Sed nec Leo Ostiensis episcopus, Ioannes Cremonẽsis presbyter, aut alius quispiã aliquid de ea tradiderunt. Extant in bibliotheca Palatina sex vel septem Romanorum Pontificum breues enumerationes, siue indices, quorũ vnus versibus exaratus est, quem paulò pòst subijciam, ante Innocẽtium iij. varijs in libris scripti, nullus in his est Ioannes papa fœmina. Insuper in vetustis quinque Damasi, Bibliothecarij, & Pandulphi Pisani vitarum libris nulla huius fœminæ memoria est, sed in margine inter Leonem iiij & Benedictum iij. alienis characteribus ab exemplaribus vetustis longè differentibus, huius rei fabula à posteriore auctore est addita. Deinde quanam ratione Leo nonus, qui ducentis plus minus annis post vixit, scribens ad Constantinopolitanum patriarcham Michaelẽ Cerularium, & Leonem Acridonum episcopum in hæresin & schismã lapsos, in quadã Epistola reprehendere potuit ecclesiam Constantinopolitanam, quòd fœminã & eunuchos in patriarchatu suo collocasset, (Nicetam, & Ignatium intelligit) si fœmina etiam Romæ summũ sacerdotium, quòd longè peius est, tenuisset? Scribit enim in epistola illa magna, siue libello aduersus Græcorum hæreses, cap. 23. Absit autem, vt velimus credere, quod publica fama non dubitat asserere, Constantinopolitanæ ecclesiæ contigisse, vt eunuchos contra primum S. concilij Niceni capitulum passim promouendo fœminam & in sede pontificum suorũ sublimasset aliquando, hoc tam abominabile scelus, & detestabile facinus, etsi enormitas ipsius, vel horror, si æternã

benevolentia non permittit nos credere: considerata tamẽ incuria vestra erga sanctorũ censuram canonum, quod eunuchos & aliqua parte corporis imminutos nõ solum ad clericatum, sed & ad pontificatum indifferenter ac solemniter adhuc promouetis, fieri potuisse pensamus. Sed etsi faceremus multos eam scriptores commemorasse, id tamen fieri non potuisse, ex fabulæ ipsius contextu etiam ostẽdam. Nemo Romæ legitimus vnquam pontifex creatus fuit per annos plus minus nongentos, à S. P. Apostolo vsq; ad Formosum papã, qui ab ineunte ætate Romana in Ecclesia educatus non esset, et per omnium ordinum ecclesiasticorum gradus ad diaconatũ ad minus, vel sacerdotium saltem non ascendisset. Quod facilè pontificum seriem consideranti, inuiolabiliter obseruatum fuisse manifestũ erit: & modò fœmina ignota, incertæ originis, & patriæ, sine vllo ordine, & testimonio anteactæ vitæ ita inconsulto pontifex fieri potuit? Qua demũ ratione eius fabulam concinnarũt? Ioannes (inquit auctor fabulæ, ex quo Platina, & alij acceperunt) Anglicus natione Maguntinus, sedit annos ij. mensem vnum, & dies iij alias, menses v. & dies ij. et cessauit episcopatus mensem vnũ. Vide insciti am scribendi: Anglicus natione Magũtinus. An Maguntia fortè est in Anglia, & nõ in Germania? Sed Platina diligentior præter auctoris sententiam, eam quidem natione Anglicam refert, verùm Maguntiaco oriundam. Subijcit: Hic (vt asseritur) fœmina fuit, & in puellari ætate à quodam suo amasio in habitu virili Athenas deducta, sic in diuersis scientijs profecit, vt nullus sibi par inueniretur. Athenas profectam fabulam narrat. Et cur? vt (inquit) litteris operam daret? Rectè: cùm neque Athenæ eo tẽpore, neq; in ijs amplius vllum gymnasiũ esset, sed omnia tũc in Attica, vt ex horum temporũ scriptoribus intelligitur, foeda barbarie oppressa tenerẽtur. Adiũgit: Adeò vt postquã Romæ fuit, p bẽniũ legẽs, magnos magistros discipulos, & auditores habere, & cũ in vrbe vita, & scientia magnæ opinionis esset, in papã cõtordi er eligitur. Duo hic suffarcinat mendacia, primũ eã tũ bonas litteras publicè in vrbe professã esse, quod omninò falsum est, cùm huius tẽporis hominibus nihil minus curæ esset, quã vt in vrbe quispiam doceret: quod ex historiarum cõtextu facilè liquet: alterum biennij spacio pontificatũ adeptũ

esse, ùm, vt dixi nõ nisi presbyteris, vel diaconis cardinalibus in Romana ecclesia ab incunabilis enutritis pontificatus demãdari perpetua cõsuetudo tũc fuerit. Sequitur. Sed in papatu per suũ familiarem impregnatur. Verùm tempus partus ignorans, cum de sancto Petro in Lateranum tenderet angustiat inter colloſſeum & ecclesiã sancti Clementis peperit & mortua ibidem (vt dicitur) sepulta. Hoc animaduersione dignum, quòd huius fabulæ auctor, qui rem hanc ita imperitè tradidit, eam difficilem creditu etiã ipse existimauit, & ideò inuitio hic (vt asseritur) inquit fœmina fuit. Nunc (vt dicitur) sepulta est, scribit. Rem non affirmat, sed per, vt aiunt, & traduntur, eam refert. Caterum hoc mulier non nisi in papatu impregnatur? & quæ diu ante põtificatum amatorem habuerat sine partu aliquo nunc senex (vt verisimile est) papa ingrauidata peperit? Nónne ante partum vterum intumescẽtem præsentiebat? & nemo ex tot familiaribus, ex tot aulicis, qui Romanum pontificem comitari soleant, rem tam claram non animaduertit? Non, Quia cum duobus, vel tribus tantum familiarib. clausa in palatio permanebat, immò è contra, nam si paulo ante partum tempore, in quo magis verisimile est eam quiescere debuisse, à sancto Petro Lateranum profecta est, multò magis antea quoq; grauida sui conspiciendi, & alloquẽdi omnibus copiam faciebat. Fieri nõ potest, vt sint, qui existiment omnes huius sæculi homines adeò stupidos, et ineptos tũc deuenisse, vt nemo fuerit, qui à masculo fœminam quidem nouem mensibus grauidam, tot molestijs, quæ partus præmittere solet circumuentam? nónne habebat seruos familiares, medicos, aulicos, & nemo tam longè duorum annorum interuallo rẽ cognouit. Res certè Martino Cistertiensi monacho auctore digna est: qui vitas Romanorum Pontificum scribens, primus quod sciam, ante trecentos annos rem euulgauit. Sed antequam de hoc viro loquar, fabulã expediamus. Et quia Dominus Papa eandem viam semper obliquat, creditur à pluribus, quòd ob detestationem facti hoc faciat. Nec ponitur in Catbalogo summorũ Pontificum propter mulieris sextum. Hæc ille. Porrò autem, quòd Papa Lateranum illac non pergat, ea non est causa, sed quia per medium amphitheatrum, cui via illa correspondet, ob loci angustiam magna hominum, & equorũ manu comitatus transire nequit sinistra ad colloſseum deflectit, deinde rectà progreditur versus SS. Petrum & Marcellinum, ne tot giris obequitans, comitatus ordinem confundat, reuertendo denuò circum amphitheatrum ad viam, quæ sub SS. IIII. coronatis Lateranum ducit. Eadem ratio est cum reuertitur. Quam tamen rem à multis pontificibus omninò neglectam scio. De sacello verò, quod nunc eo loco exstat, in quo eã sepultam tradũt, item sedibus porphyreticis Lateranensibus, ex quibus Papa an esset masculus cognoscebatur, aliquid dicere superfluum esset & inane existimo, cum omnia fabulosa sint et ab imperito vulgo ficta. Primus autẽ (vt dixit) qui huius fœminæ fabulam tradiderit, fuit Martinus quidam (vt ferunt) Polonus monachus Cisterciẽsis & Papæ Innocentij IIII. pœnitentiarius, qui vitas Romanorum Pontificum vsque ad sua tempora, item librum, cui Mirabilia Romæ nomen est, conscripsit, ab alio postea grauioribus mendacijs auctum. & non est hic, vt quidam perperam intellexerunt, celeberrimus ille vir Martinus Cromerus Polonus, qui historiam Polonicam accuratissimè, & peritissimè edidit, suiq; regis diu apud Imperatorem Ferdinandum optimum & integerrimum oratorem egit. Homo moribus, doctrina, rerum gerendarum experiẽtia, & omni virtutum genere cumulatissimus, sed ad Martinũ illum redeamus, fabulæ huius (vt opinor) auctorem: Eã enim in nullo, qui ante ipsum scripserit, inueni, præterquam in vno Sigeberti chronico: in quo inter Leonem & Benedictum ita scriptum est: Ioannes Papa Anglicus. Fama est hunc Ioannẽ fœminam fuisse, & vni soli familiari tantũ cognitam, qui eam complexus est, & grauis facta peperit papa existens, quare eam quidem inter pontifices non numerant, ideò nomini numerum non facit. Ita ibi. Caterum hãc rem ex insectionibus Galfridi monachi, qui post Martinum vixit, aut Roberti, qui Sigebertum suppleuit, esse, testimonio est, quod in antiquis, veris, & germanis Sigeberti exemplaribus non exstet. Porrò autem, vt quis hic Martinus, qui hanc rem primus scripsit, fuerit, quantaq; illi fides adhibẽda sit, intelligamus, scitu dignum, hunc auctorẽ eum esse, ex quo Mirabilium vibis Romæ liber

manauit

manauit, qui scripsit. Primus successor Romuli Pomilius pater Numæ, secundi Romanorum Regis ponitur, eodem libro Virgilius, Numa Pōpilius Romæ tribunus plebis. Qui portas Ostiensem, Capenam et propè arcem sancti Angeli collinam vocat. Qui Panthæum Agrippæ, Cibeles ædem dicit. Qui amphitheatrum templum solis fuisse tradit. Statuam M. Aurelij æneam equestrem Pusticum Tiburtinū cum bubone, equos Quirinalis à philosophis factos, templum pacis nocte Natalis Christi corruisse, & multa alia eiusmodi primus scripsit. Ab hoc igitur haud multum occupato, sed potius simplici scriptore Ioannis fœminæ fabulam, omnes quotquot post eum scripserunt, hausere. Sed Platina rem totā stylo paululum elaboratiore, quibusdam sese suo additis, tradit. Cui quantum credendum sit, iā multis argumentis ostendi. Sed quoniam omnia insigniā mendacia ab aliqua veritate originem habent, hanc famulam ex Ioannis papæ XII. viri impuri vita manasse crediderim. Is Ioannes per vim, patris Alberici Romani principis potētia adhuc penè adolescens papa factus, aliquot concubinas, vt Luithprandus Ticinensis illorū temporum scriptor lib. 6. cap. 6. & 7. tradit, habuit: in his præcipuè erant Ioanna, Raineria, & Stephania. Ex Ioanne igitur Papa, & eius item scorto Ioanna, ad cuius fortè arbitrium tanquā Papæ omnia Romæ pendebant, Ioannis fœminæ Papæ fabula manauit, quæ processu temporis aucta, in historiæ auctoritatem imperiti alicuius scriptoris opera, paulatim irrepsit.

BENEDICTVS III.

BENEDICTVS tertius, patria Romanus, patre Petro, meritò Benedictus appellatus est ob sanctitatem vitæ & rerum diuinarum gratiam. Sub Gregorio enim militans, cum ab eò subdiaconatus gradum accepisset, ita deinceps vixit, vt mortuo Leone vnus Benedictus tanti pontificis dignus successor haberetur. Ad hunc itaque concurrentes omnes tanquam ad vnicum & benignissimū fidus à Deo in terras missum, eum pontificem decernunt. Qui flens, & Deum ac sanctos testes faciens, se nequaquam dignum esse, qui tantæ sedi præficeretur, dicebat. Acclamantibus itaq; omnibus, & electionem approbātibus, inuitus tandem pontificium munus suscipiens, in atrium Lateranense perducitur, & in sede Petri collocatur. Inde verò in equo albo sedens, ad ecclesiam sanctæ Mariæ ad Præsepe ductus, ieiuniis triduò & orationibus vacauit, Deum rogans, vt sibi liceret sanctè & integrè ecclesiam suam gubernare. Eò autem post diem tertium iterum venêre omnes, & eius pedes de more osculati sunt. Hi potissimùm, qui Rhodoaldi Portuēsis episcopi factionem secuti, alium nescio quem: vel (vt quidam volunt) Anastasium à Leone pontificatu deiectum, hominem ignotum pridie eius diei Benedicto præferre conati fuerant: sed cognito errore (vt dixi) veniam petentes, in sententiam bonorum tandem venêre, & hominem sanctissimum de more adorarunt. Idem fecêre & Ludouici imperatoris legati, ad confirmandam cleri ac populi electionem Romā missi. Sequenti verò die comitante populo ad basilicam Petri deductus videntibus omnibus, vt mos est, & antiqua traditio dictat, consecratus insignia pontificis suscepit, acclamantibus omnibus & plaudentibus. Tantæ enim mansuetudinis fuit, tantæ dignitatis corpore & animo, vt tam in magistratu constitutus, quàm in vita priuata charus omnibus & gratus videretur. Hic quidem ad cultum diuinū conuersus, multas ecclesiasticas vetustate collabentes restituit, & dona pleraque in earundem sacraria reposuit. Instituit præterea, vt funeribus episcopi, presbyteri, aut diaconi, pōtifex vnà cum clero interesset honorandi corporis defuncti, commendandæ animæ gratia: mandauitq;, vt vicissim cleri sui mortui pontificis funus celebraret. Ipse verò, 107. pēt.

quod instituit, dum in vita esset, non verbis tantùm, sed re ipsa comprobauit. Sacerdotum enim funeribus semper interfuit. AEgrotos prætereà inuisit, pauperes aluit, desperatos & calamitosos consolatus est, viduas & pupillos acerrimè tutabatur. His artibus vitam sanctissimam traducens suo magis, quàm populi Romani tempore, moritur pontificatus sui anno secũdo, mense vi. die ix. Sepultus est autem ante fores basilicę beati Petri Apostoli. Interim verò dies xv. episcopatus vacat.

NICOLAVS I.

108. põt. NICOLAVS primus, patria Romanus patre Theodosio, bene ac sanctè à teneris annis educatus, primò quidẽ subdiaconus à Sergio, mox verò diaconus à Leone creatur. In quo ordine adhuc constitutus, nullũ genus pietatis omittens, Benedicti corpus suis manibus tumulo collocauit, non sine multis lacrymis. At verò cùm peracto de more funere, creare alterũ pontificem necesse esset, cumque ieiuniis, vigiliis, orationibus instarent homines, vt talem à Deo consequerentur pontificem, qualem amiserant, in basilica sancti Dionysij confessoris atq; pontificis (eò nanque eius rei causa cõuenerant) post lõgam consultationem Nicolaum ablentem pontificem creant: & fugientem in Vaticanum, latitantemque vitandi honoris causa, conquisitum in atrium Lateranense perduxerunt; & nolẽtem etiam in solio Apostolico collocarunt. Deinde verò in basilica Petri consecratus, sumptaque de more pontificia corona, multa cum Ludouico Cæsare, qui tum aderat, collocutus est, tum ad pontificatum, tum ad imperium pertinentia. Cùm verò Ludouicus ipse ab vrbe discessisset, consedissetq; in loco, quem Romani quintum appellabant, eò profectum Nicolaum ferunt cum proceribus vrbis Romæ, itaque honorificè susceptum, vt imperator ad mille passus pontifici obuiam factus, ex equo descẽdens, eum freno manibus attrectato in castra perduxerit. Erat enim tantæ veneration is & maiestatis, & tãtæ eloquentiæ & doctrinæ, vt ab omnibus tanquam numen coleretur. Habito autem simul longo & secreto colloquio post epulas osculoq; inuicẽ dato & accepto, ad vrbem pontifex redijt: quam quidem excrescentia Tiberis ita vexatam inuenit, vt non nisi lintribus de vico ad vicum transire liceret. Nam & ecclesiam sancti Laurentij in Lucina, & monasterium beati Siluestri, & totam illam planitiem, quę à via Lata ad radices Tarpeiæ rupis, & viam Argentariam, ad Auẽtinum ducit, ita occupauerat, vt instare diluuium vulgò putatum sit. Hac inundatione & multæ domus euersæ sunt, & plures arbores euulsæ, & sata passim disiecta. Neque hoc semel eo anno, sed iterum Decembri mense Romæ accidit. Emendare hæc damna, vel potius delenire pontifex enixus, nullum genus officij & pietatis in ciues suos omisit. Interim verò Michael Theophili filius Constantinopolitanæ vrbis imperator, legatos cum muneribus Romam misit, qui & limina Apostolorum & pontificem inuiserent. Hæc autem munera fuêre, patena aurea, & calix aureus iusti ponderis cum gemmis magnæ æstimationis. Hic est ille Michaêl, quem postea Basilius consors imperij factus, dolo necauit, vt solus imperio potiretur. Habiti sunt autem à pontifice perbenignè legati, & domũ vicissim cum muneribus missi. Nicolaus verò pontificiæ dignitati admodum consulens, Ioannem archiepiscopum Rauennatem, ad sedem apostolicam propter obiecta crimina venire recusantem, dignitate priuauit. Is autem Papiam ad Ludouicum confugiens, ab imperatore litteras cõmendatitias ad pontificem obtinuit, & legatos, qui à pontifice impetrarent, vt Ioanni archiepiscopo Romam ad causam dicendam tutò proficisci liceret: quod haud grauatè pontifex concessit. Ioannes autem facta dicendi copia in magno præsulum conuentu

Tiberis excrescẽtia tam magna, vt diluuium instare Romani putauerũt.

in

in domo Leonina, nil aliud fassus est, quàm se maiestatis reum esse, ob eam rem & à pōtifice, & ab his, qui eo in conuentu aderant, se veniam petere. Motus hac confessione pontifex, & precibus eorum, qui tum aderant, his conditionibus Ioannem in gratiā recipit, vt & se in concilio de hæresi purgaret, vtque quotannis Romam se profecturū polliceretur, quoad fieri posset: & ne electos etiam canonicè in Flaminia episcopos, cōsecrandi facultatem haberet, nisi id sibi à sede apostolica literis concederetur: néue eosdem episcopos Romam proficisci quotiescunque vellent, prohiberet, vtque ei nullam exactionem, quam sacri canones non recipiunt, nullum morem, nullam cōsuetudinem introducere liceret. Postremò verò ei sub anathematis pœna mandatum est, ne de bonis ecclesiæ quicquam immutaret aut decerneret inconsulta sede apostolica: néue etiam profana ei recipere liceret, nisi id placere summo pontifici intellexisset. Has autem sanctissimas iussiones tota synhodus ita approbauit, vt ab omnibus ter acclamatum sit, Rectum iudicium summi præsulis, Iusta definitio pastoris vniuersalis ecclesiæ, Salubris institutio Christi discipulis omnibus placet. Omnes autē eadem dicimus, eadem sapimus, eadem iudicamus. Tum verò Ioannes videntibus omnibus, eadem se conseruaturum iureiurando & scripto confirmauit. Atque ita soluta synhodo, Ioannes Rauennam ad suos redijt: liberatus autem hac molestia pontifex ecclesiam Dei genitricis (quæ prius antiqua, nunc vulgò noua appellatur) restituit, egregijsque picturis exornauit. Regem Bulgarorum cum omni prouincia ad fidē Christi litteris & sanis admonitionibus conuertit, eisdemque e Bulgaris episcopos & presbyteros dedit, qui neophytos in fide confirmarent, pulso Photino, cuius fraude in errorem Bulgari dilapsi fuerant. Pacem præterea inter Ludouicum imperatorem & Andalisium Beneuentanum ducem composuit, Sarracenos Beneuentum vsque aliquando peruagatos repulit. Postremò verò approbante Ludouico imperatore instituit, ne præceps vllus sęcularis aut imperator concilijs clericorum interesse auderet, nisi de fide ageretur, licere tum ac par esse censuit. Sunt qui scribant, beatum Cyrillum ex Chersona Ponti, sancti Clementis corpus Romam tum detulisse: idque in ecclesia his temporibus sancti Clementis appellata, reconditum fuisse, nec ita multò pòst Cyrillum mortuum eo loci sepultum iacere. Nicolaus autem in omni genere virtutis vnici viri exemplar, septimo pōtificatus sui anno, mense nono, die decimotertio moritur, & ante fores basilicæ beati Petri ex testamento sepelitur. Sunt qui scribant, post mortem eius, annis octo, mensibus septem, diebus nouem sedem vacasse.

ANNOTAT.

Ad hunc vsque Nicolaum Romanorum pontificum vitas, quæ adhuc apud me sunt, scripsit Anastasius monachus, & S.R.E. bibliothecarius, sub quo, & eius successoribus, Hadriano II. & Ioanne VIII. in Vrbe floruit. Quæ sequuntur, concinnauit Guillelmus quidam alter bibliothecarius, quæ in libro, qui sub Damasi nomine circumfertur, exstant. Porrò autem cùm sequentes pontifices, vsque ad Clementem II. neque perpetuum quendam habeant scriptorem, & maiorem suorū actorum partem amiserint, tempora adeò incerta, & obscura habent, vt neque quo loco, neq; quo ord ne aliquot Romanorum pontificum nomina reponendentur, satis liqueat. Quidam verò etiam noui irrepserunt pontifices, vt post Marinum Agapitus, & post Hadrianum III. Basilius, quos Sigebertus in chronicis prodidit. Quibus stante maximè historiæ veritate, & temporum ratione, locus in hac serie esse non potest. Hi enim vel ijdē, nominibus mutatis, cum aliquot alijs pontificibus, vel schismatici fuerunt, vel omninò nunquā exstiterant. Vnumquodque autem horum asserere dubium est, & incertum, caterùm si quæ alia animaduersione digna occurrent ea non omittam.

HADRIANVS II.

HADRIANVS secūdus, patria Romanus, pater Valaro episcopo, Sergio pontifici familiaris fuit, à quo cùm aliquando denarios quadraginta dono accepisset domum rediens dispensatori mandauit, vt eos peregrinis & pauperibus, qui in vestibulo domus suæ stabant, erogaret. Facere ille mandata conatus, cùm videret ne minimæ quidē parti tantula re satisfieri posse, ad Hadrianū rediens, rē ipsā exponit. Tum Hadrianus accepta pecunia ad pauperes 109. Pēt.

peres veniens, & ternos denatios singulis præstitit, & totidem sibi, rei familiari satis facturus reseruauit, admirante dispensatore miraculo rei. Cui Hadrianus, Vides, inquit, quàm benignus & largus sit dominus, his præsertim, qui liberales & munifici in pauperes sunt? Hæc & alijs virtutibus tanto in precio apud omnes fuit, vt cum de pontifice creando sermo haberetur, certatim omnes vnicum Hadrianum deligerent, quẽ etiam ab ecclesia sanctæ Dei genitricis ad Præsepe, ad Lateranensem basilicam nolentem detulêre, ac statim pontificem creárũt. Non est habita in tãto tumultu cuiusquam ratio. Hanc ob rem Ludouici legati, qui eius rei caussa aderant, indignati, quòd nusquam (vt par erat) dum hæc ageretur, interesse potuissent, & auctoritatem imperatoris in creando pontifice interponere. Legatis autem hac ratione satisfactum est, quòd dicerent multitudinis voluntatem in tanto tumultu moderari non potuisse, eos tamen recte facturos, si virum optimum, quem & clerus & populus elegerat, de more pontificem salutarent. Fecêre id legati, quanquã apertè cernerent, clerum populum eligendi pontificis totam auctoritatem sibi vẽdicare, ne deinceps principis cuiusquã nutus exspectaretur: fortè etiã vt libertas ecclesiastica tũ inolesceret. Superuenêre à Ludouico imperatore litteræ, quibus Romanos admodum laudat, quòd summũ pontificem sanctè & integrè creassent, non exspectato aliorum voto, qui fortè ea in re ob ignorationẽ personarũ minus iudicij habuissent. Quid enim fieri posse dicebat, vt peregrinus & hospes dignoscere possit, in aliena repub. quis potissimum cæteris præferendus sit? id maximè ad ciues pertinet, & ad eos præsertim, qui cum iquilinis familiariter vixere. Hadrianus autem pontificatum adeptus, omnia, quæ ad honorem summi Dei pertinerent, diligenter circumspiciebat, verbis, exemplo, auctoritate, tum sua, tum maiorum, vnumquenque ad benè beatéq; viuendum cohortatus: Circumuentos etiã aliorum iudicijs & potentia, acerrimè tutatus est. Habere enim Synhodum Constãtinopoli passus est, qua & pulsus est Photius vir seditiosus, & restituturus Ignatius iam anteà iniuria pulsus. Habita etiam in eadem Synhodo longa contentio est, Bulgari (quorum legati tum aderant) sedíne Romanę, an Constantinopolitanę subiecti essent. Tandem verò Basilio contradicente, Romanæ sedi adiudicantur. Quare Hadrianus à Bulgaris rogatus, vt virum vita & doctrina in prouinciam mitteret, cuius auctoritate & exemplo in fide Christi retinerentur: tres sanctissimos viros eò cum summa potestate misit, qui ecclesias illas ex sententia ad meliorem cultum redigerent. Hi autẽ fuere Syluester subdiaconus Leopardus Anconitanus, Dominicus Tarui sinus, qui rẽ omnem ex sentẽtia pontificis breui composuêre. Quanquam Bulgari non ita multò pòst donis & pollicitationibus à Constantinopolitanis corrupti, pulsis Latinis sacerdotibus, Græcos receperint: quæ quidem seditio multorum malorum incendia inter Græcos & Latinos suscitauit. Hadrianus verò sese omnibus ecclesiæ hostibus, quoad fieri poterat, obijciens, cum mortuo Ludouico Carolum filium inuncturus esset, moritur pontificatus sui anno quinto, mense ix. die xij. Eius autem ante mortem & tribus diebus sanguine apud Brixiam pluit, & locustæ Gallias mirum in modum vastarunt, tam calamitosæ mortis indicia permaxima.

Tribus diebus sanguine pluit.

ANNOTATIO.

Synhodus, cuius leuiter Platina meminit, à Latinis octaua vniuersalis Constantinopolitana iiij. appellatur, CCCXXCIII. Episcoporum, cui dominus Ostiensis, Stephanus Nepesinus episcopi, & Marinus S.R.E. diaconus, postea Papa, apostolicæ sedis legati præfuerunt. Quam ex græco in latinũ Anastasius bibliothecarius, qui ei in-

ei interfuit, cõuertit. In qua Photio patriarcha eius sedis inuasore pulso, Ignatius ex papæ Hadriani auctoritate est restitutus, sed de hac re latius aliàs. Huius synhodi tam græca quàm latina exemplaria exstare dicuntur. Latina autem apud me sunt. Eius etiam meminit Annonius libro quinto, capite vigesimo septimo de rebus gestis Francorum.

IOANNES IX.

110. põt. IOANNES nonus, patria Romanus, patre Gundo, initio pontificatus sui Carolũ, qui tum Romam venerat, imperatorem decernit. Hanc ob rem indignati duo Caroli, Ludouici regis Germaniæ filij, contractis vndique copijs in Italiam descendunt, patruum Carolum imperio simul & vita priuaturi. Is autem Tridentinos saltus nepotibus clausurus, cum exercitu Veronam properans, apud Mantuam valetudine correptus, venenata potione moritur, quã Sedechias Iudæus, quo medico vtebatur, curandę valetudinis causſa (vt creditũ est) ei dederat. Ea re cognita, Ioannes pontifex omnibus viribus annitebatur, vt Ludouicus rex Franciæ Caroli filius, imperator decerneretur. Quò minus autem id faceret, obstitêre Romani proceres, Carolum tertium Germaniæ regem, qui cum fratre Carolomanno iam partem Italiæ occupauerat, imperatorem esse cupientes. In tanta verò seditione cùm non deessent, qui etiã Ludouico fauerent, pontifex capitur, & in vincula conijcitur. Hanc ob rem non ita multò pòst, adiuuantibus quibusdam amicis, è vinculis prolapsus, ad Ludouicũ cognomento Balbum, in Franciam confugit: vbi per annum immoratus, & regem inunxit, & controuersias quasdam inter ecclesiasticos ortas sustulit. Nam Gibertus Neumanensis episcopus Leonem abbatem possessione monasterij sui vi priuauerat. Erat enim monasterium sancti Petri, in quo beati Egidij corpus quiescebat. Situs autem loci Flauianus appellatus est à valle Flauiana, quam Flauius quondam rex beato Egidio donauerat: is postea eò loci in honorem Petri & Pauli monasterium condiderat. Multis itaque episcopis & iudicibus adstantibus, pontifex cognita causſa Leoni monasterium adiudicat. Arelate hæc contentio exstincta est, vnde Ioannes abiens, annuente Ludouico, apud Trecas ciuitatẽ concilium habuit: in quo & multa ad fidem pertinentia sunt instituta, & Flandris, qui tum primùm ex locis memorosis ad melio- *Flandri.*
rem cultum venerant, episcopus datus est. Verùm cùm Italia à Sarracenis vastaretur, cumq; iam montis Cassini monasteriũ cepissent ac diripuissent, Ioãnes Romã accitus, adiuuantibus principibus Christianis, Agarenorum magnã partem Italia ac Sicilia expulit. Carolum præterea, quò ei liberius in vrbe viuere liceret, imperij corona donauit, tertiusque Carolus appellatus est. Qui posteà in Normannos mouẽs, Franciã & Lotharingiã vastantes, ita eos perdomuit, vt Rhothifredus eorum rex pacem petere, & fidem Christi suscipere coactus sit: quem imperator in gratiã recipiens, è baptismatis fonte leuauit, vt scribit Anastasius, qui tum in precio erat, Romanæ ecclesiæ bibliothecarius, vir sanè ita vtraque lingua doctus, vt è Græco in Latinum & septimã vniuersalem synhodum, & Hierarchiam Dionysij Ariopagitæ, & vitas multorũ sanctorum, Caroli gratia in latinum eleganter & doctè transtulerit. Sunt qui scribant, Carolum ipsum multa monasteria condidisse, ac rem diuinam auxisse. Sed hæc eius præcipua laus, quòd multos ad scribẽdum impulit. Nam & Milo beati Amandi monachus, eiusdem sancti vitam accommodatè perscripsit: & Ioannes Scotus quædam nostræ religionis acutissimè disputata, grauissimè eo posuit. Non caruit etiã hac laude scribendi Ioannes pontifex dum adhuc priuatus esset. Diaconus enim, primi

Carolus imper.

Grego-

Gregorij vitam quattuor libris egregiè cõscripsit. Cũ verò in pontificatu annis decẽ, diebus duobus vixisset, moritur, & in basilica Petri sepelitur.

ANNOTAT.

Ioannes hic omninò VIII. nõ IX. est, vt à Platina describitur, nam etsi Ioannes fœmina papa, quam profitetur, fuisset, non tamen numeri notam habere debuisset, sacri ordinis non capax. Adde, quòd in omnibus huius pontificis historijs, bullis, & instrumẽtis, Ioannes VIII. semper appellatur, Ad quem Ioannes quidam diaconus cardinalis S.R.E. quattuor libris vitam S. Gregorij, ex eius potißimũ operibus excerptam, diligenterq; in vnum collectam, quæ etiam circumfertur, conscripsit. Annonius in historia Frãcorum libro 5. à cap. 32. vsq; ad 37. de hoc Ioanne in Galliam profecto, multa, & maximè memoratu digna litterarum monumentis commẽdauit. Huic soli Romanorum pontificum accidit, vt breui temporis spatio tres imperatores coronaret, Carolum Caluum, Ludouicum iij. Balbum, & Carolum iij. Crassum. Annonius in locis suprà citatis, & Otho Frisingensis libro historiarum 6. cap 7. & 8.

MARTINVS II.

III. Pôt. aliàs Marinus.

MARTINVS secundus, natione Gallus, patre Palumbo, post Ioannem pontificatum inijt. Sunt qui hunc Marinum vocent, quos ego similitudine scriptionis deceptos puto. Martinus itaq; appellatur: cuius vita ideo breuior est, quia breui tempore in pontificatu vixit, imperantibus apud Cõstantinopolim Leone & Alexandro Basilij filiis, in occidente verò Carolo tertio, quem ab Ioanne octauo coronam accepisse scripsimus: quemq; Normannos Galliam infestantes, ita continuis præliis attriuisse, vt eos & fidẽ Christi, & leges victoris accipere cogeret. Sunt qui scribant, Martini fraude, vt in Formoso dicetur, Ioannem Pontificem ita seditionibus agitatum fuisse, vt ei in vincula cõiecto aufugere necesse fuerit. Martinus autem malis artibus pontificatum adeptus, breui moritur. Annũ enim & menses quinque tantummodò in pontificatu vixit, nil dignum memoria gerens, vel ob breuitatẽ temporis, vel quòd nil tum accidit, quo nomen eius fieret illustrius, vel quòd Dei nutu malis artibus principatus acquisiti, veram gloriam, vnicum optimi principis cibum amittunt.

ANNOTAT.

Pontifex hic, quem Martinum II Platina vocat, in eius diplomatibus, instrumentis suo tempore confectis, & vetustis libris historijsq;, vt Leonis Ostiensis, Guillelmi Bibliothecarij, Annonij, & similium, Marinus vbique vocatur, non natione Gallus, sed ex Gallesio Faleriorum in Etruria oppido ortus, quemadmodum & eius affinis Romanus, qui & ipse paulò pòst Papa fuit. Hoc ex antiquo Bibliothecario Guillelmo animaduertit Antonius Massa Galesius in patria suæ describenda vetustate diligentißimus. Vir probitate, doctrina, fide & humanitate in vrbe clarißimus, & de me optimè meritus. Idem de Martino III. dicendũ est, qui vbiq; in ijsdem, quæ supra citaui, monumentis Marinus II siue iunior vocatur. Quare Martinus IIII. & V. secundus, & tertius vocandi essent.

HADRIANVS III.

HADRIANVS tertius, patria Romanus, patre Benedicto, tãti animi fuit, vt initio pontificatus sui, statim ad senatum populumq; retulerit, anno Domini octingentesimo nonagesimo quinto, ne in creando pontifice imperatoris auctoritas exspectaretur, vtq; libera essent & cleri & populi suffragia: quod quidem institutum à Nicolao primo tentatum potius, quàm inchoatum diximus. Illectum credo hac opportunitate Hadrianum, quòd Carolus imperator ab Italia cum exercitu

III. Pôt.

ercitu discedens, in Normānos rebellantes mouerat.

Fuerat ei in animo, gentem inquietam omninò delere. At verò cùm id difficilè videretur, nec fieri sine magna suorum clade posset, partem illam Galliæ ad incolendum his concessit, quæ vltra Sequanam flumen est, quæque hodie à gente ipsa, Normandia vocatur. Pendere autem quotannis vectigal regibus Franciæ sunt iussi, ne vi, sed benignitate imperatoris Caroli loca illa obtinuisse viderentur. Interea verò Guillielmus cognomento Pius Aquitaniæ dux & Aluerniæ comes, cùm stirpe virili careret, Cluniacense monasterium in fundo paterno Burgundiæ pago Masticensi magnificentissimis operibus inchoauit, eidemque loco Bernonem abbatem præfecit, designatis prouentibus, vnde monachi viuerent. Ante tempus verò Guillielmus moriens, monasterium imperfectum reliquit, Ebo comite Pictauiensi hærede instituto, qui rem ipsam ex testamento curaret.

Hadrianus autem pontifex, de quo clerus populusque Romanus magnam spem conceperat ob eius virtutem & magnitudinem animi, anno primo & mense secundo pontificatus sui moritur, sepeliturque in basilica Petri, collacrymantibus omnibus & ingemiscentibus, tantum parentem iniquo tempore tam repentè sibi ablatū esse.

STEPHANVS V.

313. Pōt. STEPHANVS quintus, patria Romanus, ex via Lata, patre Hadriano, pontifica ū iniit eo tempore, quo Norm anni adiunctis sibi Dacis omnem fermè Galliam ruptis fœderibus vastārunt.

Timore verò tantæ incursionis beati Martini corpus Turonis Antisiodorum deportatum est, & in ecclesia sancti Germani collocatum. Accidisse miraculum tū ferunt, orta inter monachos discordia, cui potissimum sancto nomen ecclesiæ asscriberetur. Hanc ob rem discutiendæ ambiguitatis caussa leprosus in medio vtriusque sancti collocatus, ea parte sanatur, quæ ad Martinum vergebat: conuersus deinde in alteram partem virtute beati Martini integer omninò redditur. Hoc totum à Germano hospiti suo tributum creditur, ne de sanctitate eius ob translationem quicquam diminutum videretur. Sunt qui scribant, huius pontificis tempore Carolum cognomento Crassum, qui iam annis duodecim imperauerat, potestate deiectum ab optimatibus suis fuisse, ob segnitiem corporis & ingenij tarditatem: in locumque eius Arnulphum nepotem suffectum fuisse, qui septimus à Carolo Magno imperator est habitus. Hac itaque perturbatione rerum illecti Hunni gens Scythica (vt Vincentius & Martinus scriptores referunt) in Pannoniam inferiorem ad consanguineos Vngaros descendentes, pulsis inde Gepidis & Auaribus, ipsam occupant: Inde in Germaniam hostili agmine mouentes, ad Belgicā vsque Galliam peruenêre, ferro ac flamma omnia vastantes. Stephanus verò in tanta rerum perturbatione, sanctitate Luithprādi Ticinensis ecclesiæ diaconi, Valdridi Bauari, Bernardi Pictauiensis, mirificè recreabatur. Quorum vitas moribus ita

Chri-

Christiana fides inoleuit, vt & monasteria multa & sacella magnis sumptibus in vtraque Gallia sint condita.

Moritur autem Stephanus pontificatus sui anno sexto, die xj. Vacat tum sedes diebus quinque.

ANNOTAT.

Stephanus hic VI. dicendus esset, non V. & sic deinceps in cæteris huius nominis pontificibus numeri nota seruanda, quod ante Stephanum illum, quem secũdum Platina vocat, fuerit Papa Stephanus alius, qui triduò tantùm vixit, vt tradit Anastasius bibliothecarius. Non enim plus, vel minus viuendi ratio aliquem verum facit esse pontificem, sed vera & legitima comitia, quibus Stephanum illum secũdum renunciatũ fuisse constat. Ideò & in Stephanis numerorum notæ mutandæ, & qui alijs est II. III. IV. V. & sic deinceps, deberet esse III. IIII. V. VI. & cæteri vsque ad decimum.

FORMOSVS I.

104. Pũt. FORMOSVS Portuensis Episcopus, post Stephanum pontifex creatur, qui statim inito magistratu ecclesiam Petri principis Apostolorum leui pictura exornauit. Hic aliquando Ioannis pontificis seueritatẽ veritus, Episcopatum suum deserens in Gallias aufugit. Verùm cùm reuocatus redire abnueret, anathemate notatus, Romam veniens, omni ecclesiastica dignitate priuatus, profana indumenta simul cũ moribus assumens. Sunt qui arbitrantur, hoc in Formoso accidisse, quòd eius coniurationis conscius & auctor fuerit, qua Ioannes captus & in vincula coniectus est. Hac itaque contumelia motus Formosus, ab vrbe discedens, iureiurando affirmauit se nunquam postea vel Romam, vel ad episcopatum rediturum. At verò Martinus põtifex Ioannis successor, hominem postea iuramento solutum in patriam & pristinam dignitatem restituit, vnde ad pontificatum non ita multò pòst largitione potius, quã virtute, contradicentibus quibusdam assumitur.

Arnulphus autem, quem septimum à Carolo imperatorem diximus, primo quidẽ strenuè sumptis armis Normannos adhuc rebellantes, magnis cladibus perdomuit. Verùm postea nimio successu elatus, ita cõtumax in omnes, tum vel maximè in ecclesiasticos factus est, vt Dei nutu pediculari morbo breui consumptus sit. Huius in locum postea suffectum Ludouicum imperatorem legitur, quem tamen nusquam habuisse imperij coronam accepimus. Hic autem (vt Martinus scribit) cum Berengario duce Foroiuliano, à regibus Longobardorum originem ducente, & auitum paternumque regnum repetente, armis decernens, eum primò quidem superat & vincit: Mox renouato prælio apud Veronã Ludouicus superatus ingenti suorum clade capitur, & oculis priuatur. *Atque ita imperium, quo annis ferè centum Franci potiti sunt, demum in Longobardos transfertur, imperante apud Græcos Constantino Leonis filio. Verùm nescio quo fato accidisse dicam, vt vnà cum industria imperatorũ, simul etiam põtificum virtus & integritas defecerit: quæ quidem tempora infelicissima esse arbitror, cum auctoritate Platonis tales soleant esse reliqui ciues, quales sunt in republica principes.

*Vt nõ est Ludouicus Arnulphius, sed alius.

Ad Formosum redeo, cuius tempora ne omninò infelicissima haberentur, effecit Remigij Altisiodorensis virtus & doctrina. Hic enim multa commentatus est, & scripsit in Matthæum potissimum & Pauli epistolas. Sunt qui scribant, huius interpretationis auctorem fuisse Remigium Remensem, non autem hunc, de quo loquimur: vtcunque sit, constat vtrunque Remigium doctissimum fuisse, Formosus autem pontificatus sui anno quinto, mense sexto moritur. Vacat tum sedes diebus duobus.

AN-

ANONTAT.

Formosus Papa, vt ego obseruaui, primus omnium Romanorum Pontificum ex alienâ diocæseos Episcopo, Romanus Pontifex est factus, cùm ante ipsum non nisi ex presbytero, vel diacono cardinalibus factus fuisset Romæ papa. Idē refert vetustissimus & sine auctoris nomine scriptus liber Bibliothecæ Vaticanæ. Multa de hoc scribit Luithprandus Ticinēsis libro primo, capite primo & octauo historiarum suarum, & Conradus Abbas Vrspergensis. Quæ verò de eius cadauere ex sepultura à successoribus erutо dicuntur, procul dubio fabulæ magis quàm vero similia sunt, quod ex illorum, qui de eare scripserunt, diuersitate, & repugnantia facilè liquet, & ego alibi demonstraui.

BONIFACIVS VI.

115. Pōt. BONIFACIVS sextus, natione Tuscus, in demortui Formosi locum pontifex creatur. Quam diu autem in pontificatu vixerit, magna controuersia est. Plus enim alij, minus quidam temporis huic adscribunt. Sentio ego cum pluribus, qui affirmant, pontificem hunc diebus tantummodò sex & xx. in pontificatu vixisse. Hoc vt credam, faciunt historiæ, in quibus nulla vel parua de hoc homine fit mentio. Quo enim modo fieri posset, vt huius tempora sub silentio præterirentur, si annis duodecim (vt quidē referunt) in sede Petri vixisset? Ponere itaque hunc hominem in catalogo summorum Pontificum institui, non propter res gestas, quæ nullæ sunt (Quid enim geri in tāta breuitate temporis potuit?) sed quia legitimè & rectè pontifex creatus est. Moritur enim (vt dixi) pontificatus sui die sexto & vigesimo, sepeliturque in basilica Petri.

STEPHANVS VI.

STEPHANVS sextus, patria Romanus, Anagninus episcopus, pontifex creatus, tanto odio persecutus est Formosi nomē, vt statim eius decreta abrogauerit, res gestas rescinderit, licet quidam scribant ipsum Stephanum episcopatum Anagniæ à Formoso consecutum fuisse. Sed ego arbitror hoc odium ex ambitione ortum fuisse, cùm iam eò deuenissent ecclesiastici, vt nō coacti, vt antea, sed spontè & largitionibus pontificium munus obirent. Hinc odium ortum est, quo etiam in mortuum Stephanus sæuiebat, quòd ei antea impedimento fuisset, quo minus optata sede potiretur. Refert Martinus scriptor, Stephanum tanta rabie desquisse, vt habito cōcilio, corpus Formosi è tumulo tractum, pontificali habitu spoliatum, indutumq; sæculari sepulturæ laicorum mandauerit, abscissis tamen dexteræ eius duob. digitis, illis potissimū, quibus in consecratione sacerdotes vtuntur: in Tiberimque proiectis, quod (vt ipse dicebat) contra iura sacramenti Romam & sacerdotium repetisset, quo à Ioanne octauo iure spoliatus fuerat. Magna fuit hæc controuersia & pessimi exempli, cùm postea ferè semper seruata hæc consuetudo sit, vt acta priorum Pontificum, sequentes aut infringerent, aut omninò tollerent. Quod hactenus certè ab optimis illis Pontificibus, quorum vitas conscripsimus alienum

116. Pōt.

Martin' historiarū scriptor.

num fuit. paulùm certè abfuit, quin noſtra tempeſtate Paulus ſecundus Venetus Formoſi nomen, (vt fit) ſibi inderet, quòd id nomẽ ei maximè conuenire videretur, propter proceritatem corporis & maieſtatem. Quò minus autem id faceret, deterruêre eum Cardinales quidã hiſtoriæ non ignari, ne poſt mortem id accideret, quod olim Formoſo. Iulit id ægrè Paulus, quia nil ei præter hoc nomen ad ſummam felicitatem deeſſe videtur.

Interim verò ignauia Pontificum fretus Conſtãtinopolitanus Imperator Symbaticum patritium protoſpatarium ſuum, in Italiam cum exercitu mittit, qui Beneuentum tertio mẽſe poſtea quàm obſideri cœptum eſt, in poteſtatem ſuam redegit, poſſeſſum ante à Longobardis annis CCC. & XXX. Verùm anno tertio poſt Guido Longobardus, pulſis Græcis, vrbem recuperat, atque ita denuò ad Longobardos recidit.

Ad Stephanum redeo, qui pontificatus ſui anno primo, menſe tertio moritur. Sedes autem eius ex morte tribus diebus tum vacat.

ROMANVS I.

117. Pũ.

ROMANVS patria Romanus, vbi pontificatum iniit, Stephani Pontificis decreta & acta ſtatim improbat abrogatque. Nil enim aliud hi pontifices cogitabant, quàm & nomen & dignitatẽ maiorum ſuorum exſtinguere, quo nihil poteſt eſſe peius & anguſtioris animi: qui enim his artibus nituntur, nulla virtute muniti, eo de loco abradere benè merentes conantur, quem ipſi ob ignauiam & malitiam attingere non poſſunt. Neminem ſiquidem vnquam inuenies alienæ famæ inuidere, niſi qui omnibus probris contaminatus, deſperat ſuum apud poſteros celebre nomen aliquando futurum. Hi ſunt, qui fraude, malitia, dolo, maledicentia de humano genere benè meritos mordent, lacerant, accuſant, concordunt, tanquam ignaui canes & inutiles, nec feris ſeſe obiicientes ob timiditatem, ſed vinctas & caueis incluſas mordentes. Commemorare tamen huius Pontificis nomen libuit, quia de more Petri ſedem obtinuit, in qua tertio pontificatus ſui menſe demoritur.

THEODORVS II.

117. Pũ.

THEODORVS ſecundus, patria Romanus, pontifex creatus, veſtigia ſeditioſorum ſequitur. Nam & Formoſi acta reſtituit, & eius ſectatores in precio habuit, imperante adhuc in Italia (vt quidã volunt) Arnulpho, regnante in Francia Carolo Simplici, Conſtantinoque Leonis filio orientale imperium gubernante.

Quo quidem tempore Sarraceni Apuliam ingreſſi, occupatoque ſancti Angeli monte, magnam vim hominum & pecorum cepêre. Verùm Itali tumultuaria manu comparata, magna ex hoſtibus edita ſtrage prædam recuperant. Agebantur hæc in Italia, cum Guillelmus cognomento Sectorferi, Engoloſinæ comes, à Carolo Caluo originem ducens, monaſterio Carthuſienſi reliquias ſanctorum, quæ incurſionis Normandicæ tempore inde ablatæ fuerãt, reſti-

Sectorini Engoloſinæ comes.

restitui mandauit. Videbat enim seditionem inter populos orituram, quiescentibus iam Normannis, nisi in loco pristino reliquiæ collocarentur. Qui fuerint Normanni, haud satis constat. Sunt tamen qui dicant, eos ex Norvegia in Galliam descendisse.

At Theodorus vigesimo pontificatus sui die moritur, nulla magnoperè de se relicta memoria ob breuitatem temporis.

IOANNES X.

119. Pōt. IOANNES decimus, patria Romanus, pontifex creatus, Formosi caussam in integrum statum restituit, aduersante magna populi Romani parte, qua ex re tanta seditio orta est, vt paulum admodum ab iusto prælio abfuerit. Is autem Rauennam profectus iiij. & lxx. episcoporum habito conuentu, & Stephani res gestas improbauit, & Formosi acta restituit, diiudicans perperam à Stephano factum, qui censuit eos iterum ordinandos esse, quos Formosus ad sacros ordines adsciuerat. Hoc idem accidisse putauerim ego, cùm quia pontifices ipsi à Petri vestigijs discesserant, tum vel maximè, quia respub. Christiana ignauos & desides principes habebat, quorum maximè intererat nauiculam Petri fluctibus exagitari: ne si gubernator aliquando* resipisceret, principes ipsos vt malos nautas è repub. deijceret.

*respiceret.

Deditus erat voluptatibus Arnulphus, non multum distabat à suo cognomento Carolus rex Franciæ, quem Simplicem vel potius stolidum vocabant. Hac autem opportunitate illecti Vngari, gens quidem fera & indomita, hostili manu Italiam primò, mox Germaniam & Galliam ita inuadit, nemine propè resistente, vt ferro ac flamma omnia quoquò proficisceretur, ab sumeret, nulli mortalium ætati aut sexui parcens, Prætereà verò Afri Calabriam ingressi, cùm iam magnam prouinciæ partem cepissent, oppugnarentque Consentiam, eorum rege in oppugnatione ictu fulminis diuinitus mortuo, passim dilabūtur, & ad suos redeunt. Deus enim populi sui calamitatem miseratus, à principibus terræ derelicti, tum demum telum suum in hostes Christiani nominis direxit: quod nisi fecisset, de nomine Italico, deque ecclesia actum profectò tum putabatur, adeò socordes & nullius precij homines in principatibus tum erant.

Vngari Italiam Germaniam ingressi Galliam inuadunt.

Ioannes autem pontificatus sui anno secundo, die decimo quinto moriens, nil de se dignum memoria reliquit, nisi quòd seditiones quasdam propè exstinctas reuocauit.

BENEDICTVS IIII.

120. Pōt. BENEDICTVS quartus, patria Romanus, pontifex creatur ob eius humanitatem & clementiam. Verùm nil suo tempore gestum est, quod magnoperè collaudari possit. Acciderat huic ætati, quod alijs interdum solet, vt hominum industria in quouis genere virtutis consenescceret, nullis calcaribus

ambitis, quibus hominũ ingenia ad laudem excitarentur, quod fieri à bene institutis populis optimisq; principibus consueuit. Constat enim (vt antea dixi) falsum Ludouicum Arnulphi filium imperiũ paternum repetere conantem, eo tempore Veronæ captum & interfectum à Berengario fuisse, atque tum primùm genus Caroli Magni ignauia posteriorum Principum tã Franciæ quàm etiam Germaniæ imperij titulos amisisse. Verùm est certè, quod Crispus ait, Quę orta sunt, occidunt: quæ aucta, senescunt. Imperium ipsum magnum habuit incrementum: verùm postea principũ ac populi Romani ignauia splendor ille Romani nominis in obscuras tenebras cõuersus est, tum vel maximè, vbi remissa exercitatione virtutis, voluptatib. se & thermis ad effœminanda corpora inuentis, tradidêre. Idem etiam accidisse pontificali dignitati dicere possumus. Sanctitate enim & doctrina, quæ non nisi magnis laboribus consummataque virtute comparantur, põtificium decus sine vllis opibus primo quidem auctum est inter tot hostes & obstinatos persecutores Christiani nominis: mox verò vbi cum ipsis opibus lasciuere cœpit ecclesia Dei, versis eius cultoribus à seueritate ad lasciuiam, peperit nobis tanta licẽtia peccandi, nullo principe flagitia hominum tum coercente, hęc portenta; à quibus ambitione & largitione sanctissima Petri sedes occupata est potius, quàm possessa. Hæc tamen Benedicti laus est, quòd in tam corruptis moribus gauiter & constanter vitam ducens, pontificatus sui anno tertio, mense quarto moritur. Vacat tum sedes diebus sex.

LEO V.

121 Pũt. LEo quintus, cuius patriam historici non ponunt, pontificatum adeptus, à Christophoro eius familiari dominãdi cupido capitur, & in vincula coniicitur: quod quidem fieri non sine magna seditione & multorum interitu potuit. Quãtæ enim auctoritatis pontificatus tum esset vitio priorum pontificũ, ex hoc vel maximo comprehendi potest, quòd à viro priuato tanta dignitas vi & factione vno ferè momento occupata est. Verum est certè, quòd dici solet: plus auctoritatis dignitates ex hominibus capere, quàm ex dignitatibus homines, vt in censura Romana apparuit, quæ primò vt exiguus magistratus posthabita est: verùm vbi ciuitatis optimates obire munus illud dignati sunt, tantam ei auctoritatem tribuêre, vt inter optimates infelix propè haberetur, qui censoriam dignitatem consecutus in vita non fuisset. Christophorus itaque sedem occupat xl. Leonis in pontificatu die: quem ego præ dolore animi paulò pòst periisse crediderim, quòd ab eo potissimum honore spoliatus fuisset, quem ipse vt lupum domi aluerat: vt illud Theocriti, Enutrito lupos, qui te comedant.

CHRISTOPHORVS I.

122 Pũt. CHRISTOPHORVS, cuius patria & cognomentum ob ignobilitatem ignoratur, pontificatum malis artibus adeptus, malè amisit. Septimo enim mẽse dignitate

nitate ac meritò quidem eiectus, monasticam vitam, vnicum calamitosorum refugium, obire cogitur. In monasteria enim tanquam in insulas clerici malè de ecclesia Dei meriti, tum relegabãtur. Sunt qui scribant, Christophorum deiectum pontificatu fuisse, Ludouico tertio imperãte: alij hęc tempora Berengario asscribunt, quem diximus è duce Foroiuliano imperatorem creatum, quòd in Italia oriundus esset è stirpe Longobardorum regum: quodque etiam in eo solo spes vnica imperij collocari tum maximè poterat ob virtutem & nobilitatem. Vt autem credam, Berengarium tum imperasse, facit & pontificum, qui antè fuêre, breuis vita, quos tanquam monstra quædam è medio breui Deus sustulit, & ipsius imperatoris tempus, qui superato Guidone duce Spoletino, interfectoque Ambrosio comite Bergomate, quos primo hostes habuerat, accepta à Formoso imperij corona, annis ix. vixit. Quid verò postea Christophoro acciderit, è pontificatu deiecto, in Sergio dicetur.

SERGIVS III.

123. Põt. SERGIVS tertius, patria Romanus, patre Benedicto, pontificatum iniens, basilicam Lateranensem, quæ tum corruerat, restituit, Christophorum è monasterio tractum in vincula coniecit. Rebus deinde confirmatis, Gallias profectus, Lotharij gratia & amicitia fultus, qui tum regnabat, in Italiam rediens, & Christophorum arctiore custodia reuinxit, & Formosi acta ita improbauit, vt denuò ad sacros ordines eos admittere necesse fuerit, quos Formosus antea sacerdotali ordine indignos cẽsuerat. Neque hanc quidem ignominiam mortuo intulisse contentus, eius cadauer è sepulchro tractum, capitali supplicio, ac si viueret, afficit, corpusque ipsum in Tiberim proijcit, tanquam sepultura & honore humano indignum. Ferunt piscatores corpus ipsum inter piscandum repertum, ad basilicam Petri detulisse, atque dum funus celebratur, sanctorum imagines, quæ in tẽplo locatæ erant, corpus ipsum veneratas fuisse: & ob eam rem creditum esse, Formosum iniuria quidem tali ignominia affectũ fuisse. Sed factúmne sit hoc à piscatoribus, haud satis constat, viuente præsertim Sergio, qui Formosi factionem persequebatur quod antea ei impedimento fuerat, quò minus pontificatum consequeretur. Vide quæso, quantum isti degenerauerint à maioribus suis. Illi enim, vtpote viri sanctissimi, dignitatem vltro oblatam contemnebant, orationi & doctrinæ Christianæ vacantes: hi verò largitione & ambitione põtificatum quærentes, & adepti, posthabito diuino cultu, inimicitias non secus ac sæuissimi quidam tyranni inter sese exercebant: suas voluptates postea securius expleturi, cum nullibi exstarent, qui eorum vitia coêrcerent. Crediderim ego Sergium hæc facere à Lothario compulsum, quod Formosi opere à Gallis in alienigenas imperium translatum sit. Sergius autem his artibus vitam ducens, septimo pontificatus sui anno, mẽse quarto, die xvj. moritur: cùm paulò antè igneæ faces in cælo & stellæ micantes, discurrentesque præter consuetudinem sint visæ. Vnde non ita multò pòst Vngari Italiam cum exercitu ingressi, multas vicissim intulêre accepereque clades.

ANASTASIVS III.

ANASTASIVS tertius, patria Romanus, eo tempore pontificatum inijt, 124. Põt. quo Landulphus Beneuẽtanus princeps, gráui prælio in Apulia cum Græcis decertauit, & vicit. Nam Patritius Leonis Constantinopolitani imperatoris dux Italiam ingressus, se omnia breui euersurum minabatur, nisi Leoni properè obtemperarẽt. Verùm (vt dixi) Landulphi virtute im-

perium simul cum loquacitate omisit, quã quam verò à Berengario iam pararentur copiæ, quæ Patricio obuiam fierent, plus terroris quàm virium secum ferenti. Anastasius autem, à quo nil memoria dignum gestum est, secundo anno pontificatus sui moritur, & in basilica Petri sepelitur. Hũc tamen pontificẽ hac vna in re laudare possumus, quòd neminem eorum, qui ante se in pontificatu fuêre, ignominia aliqua notauerit, vel maledicẽtia persecutus sit: modestè enim & integrè vixit, nec in se quicquam habuit, quo reprehendi possit.

LANDVS I.

LANDVS patria Romanus, Anastasio succedit. Huius autẽ vita ita obscura fuit, vt etiam sint, qui eum inter pontifices non numerent, maximè autem Vincentius historicus. Aliter tamen Martinus & Cusentinus sentiunt, horum de numero & Gothifredus est, qui scribit, Landum auctoritatem suam interposuisse, quò minus Berengarius & Rodulphus comitis Guidonis filius, inter se decertarent. 125. Pon.

Sunt qui scribant, Rodulphum apud Veronam Berengarium superasse, ac imperio tribus annis potitum esse. Magna enim tum erat inter Italos, Germanos & Francos de possessione imperij concertatio. Vnde & grauissima bella orta sunt, nec exstincta sine multorum interitu, omniumque prouinciarum calamitate. Annitebantur tamẽ Romani Italique imperij nomen in prouincia retinere, obstantibus barbaris omnibus, licet duce & auctore tam præclari facinoris indigerent, exstinctis iam non solùm illis præclaris luminibus, quæ Italiam quondam per totum orbem terrarum illustrarunt, verùm etiam sublato omninò & exciso illo egregio seminario, vnde tam præclaræ radices pullulabant.

Landus autem sexto põtificatus sui mense, die vigesimoprimo moriens, in basilica Petri sepelitur.

IOANNES XI.

IOANNES vndecimus, patria Romanus, patre Sergio pontifice, anno Domini nongentesimo nono pontificatum iniit, Præsul Rauẽnas is antea fuerat, episcopatu deiectus populi tumultu. Verũ Lando mortuo, pontificatũ adeptus spiritus militares magis, quàm religioni deditos gessit. Indigebat huiusce modi pontifice tum quidem & ecclesia & Italia. Nã Græci (vt diximus) 126. põt.

vt Landulphi virtute superati, Sarracenos in Italiam vocant, qui ex Calabris & Apulis in Lucanos & Campanos mouentes, vrbi Romæ exitium se illaturos propediem minabantur. Hoc autem periculo motus Ioannes, Alberico Etruriæ Marchione in auxilium accito, habito delectu cum Sarracenis confligens & superans, ab vrbis finibus submouit. Verùm nil actum ea victoria existimans, nisi fugientes insequeretur, eos ad Lyrim fluuium nactus, (quem Gariglianum vocant) apud Minturnas tanta clade superat, vt de relinquenda omnino Italia cogitauerint, locaque omnia fermè, quæ in litore Italico obtinebant, incenderint. Postea tamen mutata sententia occupato mõte Gargano incursionibus loca circumquaque posita vexabant. Interim verò Ioannes in triumphi modum Romam rediens, cùm omnia sibi vẽdicaret, Alberici odiũ ita in se concitauit, vt ingens seditio sit orta, qua quidẽ Marchio pulsus, Ortam proficiscẽs, opido munito & arce, Vngaros præmiis sollicitatos in Italiã vocat: qui certè prouinciã ingressi, plus prope calamitatis Italiæ intulêre, quã olim Sarraceni. Pueros enim & virgines abducebant, grandioribus natu necatis: neque ipsis quidem Etruscis peperc̃re, quos ex fœdere Alberici intactos esse oportebat: immò verò magis in hos, quàm in cæteros Italos sæuitum est, incensis & euersis ferè omnibus oppidis, quæ ipsi occupauerãt. Crediderim ego Berẽgarium, qui tum Cisalpinam tantũmodò tuebatur, hostibus iter in Etruriã dedisse, modò sine vllo suorum maleficio transirent. Hac autẽ dulcedine prædæ illecti Vngari, frequenter deinceps Italiam repetebant. Qua calamitate Romani permoti, cùm sæuire in hostem præferocem & potentem non possent, Albericum capiunt & obtruncant. Ioannes quoque seditione militari, maximè verò à militibus Guidonis comitis captus, & in vincula coniectus, ceruicali in os coniecto necatur pontificatus sui anno xiij. mense ij. die iij. Cuius in locum alter Ioannes subrogatur: verùm quia vi sedem occupauerat, è loco statim deiectus, connumerari inter pontifices non meruit.

ANNOTAT.

Hic Ioannes X. (vt dixi) appellandus esset, fuit, vt ex horum temporum scriptore Luithprando Ticinensi lib. 2. cap 13. rerum per Europam suo tempore gestarum liquet, natione Romanus, ante ex episcopo Bononiense factus archiepiscopus Rauennas, Ioannis cuiusdam, vt auctor est Guillelmus Bibliothecarius, non papæ Sergij iij filius. Cui Ioanni papæ ceruicali super os coniecto, & suffocato, si Luithprando Ticinensi horum temporum scriptori credere volumus, Ioannes XI. Sergij papæ & Marociæ nobilissimæ inter Romanas fœminæ filius, matris, quæ tunc in vrbe potentissima erat, auctoritate & studio successit. Cæterùm omnes quotquot de Romanis Pontificibus scripserunt, plures agtem fuêre, Ioanni huic non alterum Ioannem, sed Leonem VI. & illi Stephanum VII. subiiciunt. Post quos Ioannem ipsum XI. Sergij papæ filium, communi cõsensu referunt. Quos & magis sequendos esse existimo.

LEO VI.

LEO sextus, patria Romanus, legitimis suffragiis pontifex creatus, nil tyran- 127. Põt.
nicum in vita præsetulit, integrè ac modestè vitam ducens, ac rei diuinę consulens, quantum illa tempora in tam corruptis moribus patiebantur. Reuocare enim ciues ad concordiam, temeritate & stultitia priorum pontificum adhuc tumultuantes, componere res Italas pacare externũ hostẽ, propulsare barbaros à ceruicib. Italiæ conatus est: quò certè nil melius aut laudabilius in tã breui magistratu fieri potuit. vij. n. mẽse, die xv. põtificatus sui moritur,

sepeliturque in basilica Petri, magno sui apud Romanos desiderio relicto.

STEPHANVS VII.

828.pōt. STEPHANVS eptimus, patria Romanus, eo tempore pontificatum iniit (vt quidam scribunt) quo Vngari Alemanniā Saxoniamque populantes, ab Henrico Germaniæ rege apud Merspurgum ingenti clade superati sunt.

Ferunt tum etiam Rodulphum Burgundiorum regem, in Italiam hostili manu cōtra Berengarium secundum descendisse, eumque suorum fraude regno spoliatum ad Vngaros confugisse, qui sumptis armis, tertio anno post pulsum Berengarium in Italiam cum magno exercitu duce Salardo venientes, Papiam vi captam, ferro & igne magna ex parte vastarunt. At verò Itali cū non satis virium in Rodulpho cernerent, Hugonem Arelatensem comitem in Italiam vocant. Huic autem non sine contentione tamen Rodulphus cedens, cum hostes acriter instarent, in Burgundiam sese recepit. Hugo verò non satis his fidens, qui se vocauerant, multos in exsilium pepulit: qui quidem ad Arnoldum Bauarorū ducem confugientes, hominē regnandi cupidum mouere copias in Italiam propellunt. Descendentem itaque ex Alpibus Veronenses statim intra mœnia benignè ac comiter recipiunt: verùm Hugo in eum mouens, commisso prælio hominem superat, Veronamque statim recipit. Mortuo autem apud Bauaros Berengario, vt alij volunt, apud Vngaros; Berengarius tertius primi Berēgarij ex filia nepos, in Italiam veniens, anno salutis nongentesimo trigesimoquinto imperio potitur. Sunt autē qui hęc, quę scripsi, huius pontificis temporibus asscribant. Ego verò & priorum quorundā, & sequentium temporibus assignanda crediderim, cùm ea, quæ breuiter scripsi, non sine diuturnitate geri potuerint. Sed satius fuit in tanta scriptorum varietate temporum, omninò aliquid scribere, quàm quæ sunt aliquando gesta, ob incertos auctores omittere. Consulimus posteritati, nec ita superstitiosi sumus, vt nolimus ea credere, quæ varij auctores sparsim conscripsere.

Huius quoque pontificis tempori meritò asscripserim sanctum Vgibertum nobilem Lotharingiæ principem, qui Gemblacense cœnobium propria impensa magnis operibus breui exstruxit. Ferunt & hac tēpestate Spireneum Bohemiæ ducem fidem Christi tum primum recepisse. Nam duces antea qui Bohemiæ præerant, nunc demum reges appellantur auctis opibus & copiis. At Stephanus, cuius vita mansuetudinis & religionis plena fuit, secundo pontificatus sui anno, mense vno, die duodecimo moritur, inque Petri basilica sepelitur.

IOANNES XII.

IOANNES duodecimus, patria Romanus, patre Sergio pontifice, vt quidam volunt, eo tempore pontificatum iniit, quo sanguinis fons (vt Martinus & Vincentius aiunt) Genuæ largissimè effluxit, futuræ calamitatis indicium. Nam & Genua 829.pōt.

à Sar-

à Sarracenis ex Africa venientibus tum capitur ac diripitur, & Vngari Italiã ingressi, longè omnia ac latè populati sunt. Verùm dum onusti præda Pelignorum fines attigissent, à Marsis, qui repentè arma ceperant, opprimuntur, atque ita prædam omnem cum vita amisere. Scripsit tum multa Racherius ex monacho Veronensis episcopus factus, in exsiliumq; Papiam ab Hugone rege missus, quòd apertè nimium in eius mores inueheretur. Ioannes autẽ pontificatus sui anno quarto, mense decimo, die xv. moritur. Vacat tum sedes diebus duodecim.

Racherius episcopus Veronẽsis.

nis seditionibus vexatus est, vt nil memoria dignum ab eo geri potuerit, immò verò (vt Martinus refert) in tanta seditione mutilatus turpiter aliquandiu vitam duxit, cum ob inhonesta vulnera prodire in publicum erubesceret. Parabat quidem rex Hugo tantam iniuriam vlcisci, sed in ipso apparatu moritur: cui quidem Lotharius filius in regno succedens, hac de re nullam mentionem fecit: vel quod populi Romani amicus esset, vel quòd breui regnauit: biennio enim tantum post mortem patris superuixit. Otho autem Germanorum rex, Vincesłai Bohemiæ regis mortem vlturus, in Boleslaum, qui fratrem per scelus interfecerat, copias mouens, hominem tandem post multas illatas acceptasque clades, in potestatem suam redegit. Stephanus verò pontificatus sui anno tertio, mense quarto diebus xij. moritur. Vacat tum sedes diebus x.

LEO VII.

930. *põt.* LEO septimus, natione Romanus, Hugone & Lothario in Italia imperantibus, pontificatum adeptus, nil dignũ memoria gessit. Huius autem tempora illustriora fecêre Spireneus Bohemiæ dux (vt Martinus refert) iustitia & religione insignis, & eius filius Vincesłaus, nequaquam à patre degenerans, à fratre Boleslao interemptus ob regni cupiditatem: qui quidem Vincesłaus postea in sanctos referri meruit, comprobata eius vita approbatisque miraculis, in vita & post mortem editis. Leo autem pontificatus sui anno tertio, mense sexto, die decimo moritur, & in basilica Petri sepelitur. Vacat tum sedes dies tres.

STEPHANVS VIII.

931. *Põt.* STEPHANVS octauus, natione Germanus, pontificatum iniens, ita à Roma-

MARTINVS III.

MARTINVS tertius, patria Romanus, mansuetudinem & placabilitatem Stephani septimi imitatus est: pontificatum enim adeptus, bella omittens, religioni sese totum addixit, templa vetustate collapsa instaurans, pauperes eleemosynis pascens. Non caruit tamen huius temporibus Europa ipsa bellica rabie. Nam cum Otho anniteretur Italiam ingredi aduersante Lothario, magnæ cædes vtrinque commissę sunt. Adhortante tamen eos Martino pontifice, vt ab armis discederent, tum vel maximè, cùm vbique fame & penuria

932. *Põt. aliàs Marinus II.*

nuria rerum omnium laboraretur, succisis vndique arboribus, prostratis segetibus, & abductis grauissimo bello colonis ac pecoribus: apud Constantinopolim quoque tumultuatum vehementer est. Nam ciues ipsi Cõstantinum imperatorem captum, abraso capite, in insulam relegarunt. Verùm non ita multò pòst Constantinus Leonis filius imperium adeptus, seditiosos ciues eadem turpitudine tantùm affectos, qua ipsi Constantinum notauerant, in eadem insulam exsulatũ mittit. Martinus autẽ tertio põtificatus sui anno, mense sexto, die decimo moritur, & in basilica Petri sepelitur. Eius autem in morte sedes Romana diebus duodecim tum vacat.

AGAPETVS II.

3. Pẽt. AGAPETVS secundus, natione Roma-

nus, ardente tumultu bellico in Italia põtifex creatur.

Vngari enim tum etiam hostili manu Italiam ingressi, iam ferè omnẽ oram Transpadanam occupauerant, cùm Henricus Bauariæ dux, sumptis properè armis, comparatoque exercitu in prouinciam mouens, nõ sine magno incolarum incõmodo duobus grauissimis præliis eos superat, ac prouinciam omnem ab Aquileia Papiam vsq; occupat. Vnde non ita multò pòst properè in Austriam discessit, quòd iam aduentare Berengarium cum magno exercitu intellexerat. Potitus autem Italia Berengarius, imperatoris nomen sibi indit, filiumque Albertum regem Italiæ nuncupat, coniecta in carcerem Adalinda Lotharij fratris filia, ne Papiam vrbem dotalem repeteret. Interim verò Agapetus pontifex, Italiæq; proceres, cognita Berengarij superbia, quòd omnia sibi contra ius fasque vendicaret, Othonem Germaniæ regem in Italiam vocant: qui quidem per Forum iulij prouinciam cum quinquaginta milibus hominũ ingressus, deturbatis statim è regno Berengario & Alberto, Adelindam Lotharij filiam è carcere ductam in vxorem accepit, ex qua postea filium suscepit, cui Othoni secundo nomen fuit. Otho tamen Italia decedens, hac moderatione vsus est, vt Berẽgario & Alberto gubernandæ prouinciæ arbitrium permiserit, compositis inter põtificem & Berengarium rebus. Idem quoq; Otho Lodouicum regem Franciæ magnis eò properè deductis copiis iuuit, quẽ proceres prouinciæ adiuuante Hugone Parisiorũ comite, ipsius Othonis sororio propè è regno depulerant. At verò Albertus Berengarij filius, qui tum Rauẽnæ præerat, Comaclẽsium classe & auxilijs fretus, mercatores Venetos aduersante Agapeto pontifice infestabat, vnde Veneti ira incẽsi comparatis properè quibusdam nauigiis, Comaclum expugnatum incendunt.

Hẽricus Bauariæ dux

Dum hæc itaque hoc modo agerentur, Agapetus pontifex vir innocens, & reipublicæ Christianæ amator: pontificatus sui anno nono, mense septimo, die x. moritur, eò ferè tempore, quo Oddo Cluniacensis monasterij abbas in Domino quieuit. Cuius quidem discipulus habitus est Domaiclus, vir miræ sanctitatis & monasticæ disciplinæ restitutor.

IOANNES XIII.

134. pōt.

IOANNES decimustertius, patria Romanus, de via Lata patris Alberici potentia fretus, pontificatum occupat. Octauianus is quidem primo vocabatur, homo sanè ab adolescentia omnibus probris ac turpitudine contaminatus, venationibus magis, si quid temporis à libidinibus supererat, quàm orationi deditus. Erant tũ Romæ duo annui consules, ex nobilitate præfectus vnus, qui ius populo diceret: ex plebe autem decarchones xij. creabantur, qui vicem senatus gererent. Non carebant aliqua ditione Romani, nam & vicina Etruriæ oppida intra Vrbeuetanum Tudertinumque agrum, & quicquid à Neapoli Beneuentoque, à Marsis, à Reatinis ad vrbem spectat, Romanæ ciuitati obtemperabat. Vlteriora partim Græci, partim Sarraceni occupauerant. Quis tum Picenum Spoletinumque agrum obtineret, incertum est. Octauianus itaque patris potentia in satis libera ciuitate fretus, pōtificium munus humeris suis nequaquam conueniens, sibi desumit. Hac quidem indignitate moti duo Cardinales literis Othonem obsecrant, vt clerum populumque Romanum è manibus Berengarij Ioannisq; duodecimi vendicare conetur, aliter Christianam fidem vnà cum imperio perituram. Otho enim tũ magno in pretio erat, domito Boleslao (vt dixi) Bohemiæ rege, superatisque tribus grauissimis præliis Vngaris Germaniã vastantibus, ac captis tribus eorum regulis, quos Germani, contradicẽte imperatore, vitam finire laqueo coegêre. Interim verò dum Otho exspectaretur, re per indices patefacta, Ioannes pōtifex cardinales ipsos capit, & huic nasum, illi verò manum abscindit. Hanc ob rẽ Otho in Italiã mouens, primò quidem Berengarium & Albertum filium in potestatem suam redigit: alterumq; Cõstantinopolim, alterũ in Austriam relegat. Mox vrbem ingrediens, ab ipso Ioanne honorificentissimè suscipitur, coronaturque (vt quidã tradunt) accepto Germaniæ Pãnoniæq; titulo, quod reliqui imperatores deinceps obseruarũt, translato tùm primũ ad Germanos imperio. Alij verò à Leone octauo, de quo paulò pòst dicemus, hoc factum existimant, quorum opinionem Gratianus in decreto secutus est. priorem sententiam Richardus & Cusentinus non improbant, Lateranensis autem bibliothecarius Othonem Ioannis tempore Romam veniisse scribens, de coronatione eius nullã mentionem facit, adeò confusa sunt & perturbata hæc tempora, scriptorum negligẽtia & incuria. Otho autẽ cõposito aliquantulum statu ciuitatis, cum Ioanne secretò collocutus, hominem primò blandè appellando à flagitiis deterrens, ad virtutem adhortabatur: verùm cùm nequaquam moueri à sententia verbis eum cerneret, ad minas conuersus, concilium indicit, conuocatis episcopis Italiæ, quorum iudicio vita sceleratissimi hominis diiudicaretur. Is itaq; iudicium bene sentiẽtium reformidans, in Hernicos aufugit, in syluisque more feræ aliquandiu delituit. Hãc obrem Otho persuadente clero, Leonem Romanum ciuem Lateranensis ecclesiæ protoscriniariũ pontificẽ creat. Verùm abeunte imperatore, Ioannis cognati & clientes, pulso Leone, Ioannem ipsum reuocant: quem quidem diuinitus eisdem fermè diebus periisse creditũ est, ne ecclesia Dei pernicioſa seditione iã glisscente labefactaretur. Suut qui scribant, hunc sceleratissimũ hominẽ, vel hoc monstrum potius, in adulterio deprehensum & confossum interiisse. Verùm nõ ita quoque leuata seditio est. Nã Romani mortuo Ioãne, in eius locum Benedictum subrogant, idq; ab imperatore, qui tum Spoleti erat, confirmari contendunt. At imperator iratus, nõ solùm Romanos, vtpote iniqua postulantes, à se repulit, verùm etiam eosdem armis (vt postea dicetur) coegit abrogato Benedicto Leonem suscipere. Ferunt multa prodigia tum in Italia apparuisse.

Romæ duo annui consules.

Nam

Nam & lapis de cælo miræ magnitudinis cecidit sæuiente ventorum atque imbrium procella, & in vestibus multorum signum crucis, ac quidem cruentæ, diuinitus apparuit. Quæ quidem portenta indicare magnas clades & calamitatem ecclesiæ multi interpretabãtur. Ioannes autem vir omnium, qui vnquam ante se in pontificatu fuêre, pernicioſissimus & sceleratissimus, põtificatus sui anno ix. mense iij. die quinto moritur. Eius verò in morte sedes in seditione dies xij. tum vacat.

ANNOTATIO.

Ioanem hunc XII. ab omnibus scriptoribus (præter vnum Platinam) appellari obseruaui. Quem primum esse iuueni, qui nomen in pontificatu mutarit. Nam cùm antea Octauianus vocaretur, vt Guillelmus bibliothecarius scribit, gentili nomine omisso tanquam parum maiestati & religioni pontificiæ idoneo, se Ioannem appellauit. Cuius exemplum sequentes pontifices, qui deforme, & parum conueniens tanto magistratui nomen habuêre, sensim, & paulatim sequuti, leuem consuetudinem tanquam in legem perpetuam transtulerunt. Cæterum hanc rem Romani pontifices, & maximè ex Germania lecti, Bruno, Gerebertus, Suidegerus, Poppo, alius Bruno, Geberardus, Fridericus, Gerardus, Cadolus, Anselmus, Hildebrandus, & similes maximè confirmarunt, barbarorum nominum deformitate commoti.

BENEDICTVS V.

135. Põt. BENEDICTVS quintus, patria Romanus, ex diacono in seditione pontifex creatur, ab his potissimùm, qui Ioanni cognatione factioneque coniuncti fuerant, ægrè ferentes Leonem ab Othone Ioanni antelatũ. Verùm cum imperator hanc electionem nequaquam probaret, Romanos id maximè expetentes à se repulit, eosque ferro & flamma omnia circa vrbem pofita vastans compulit, pulso Benedicto vel dedito potius, Leonem suscipere, adactos sacramento, nil se earum rerum immutaturos, quas ipse imperator in re pontificia constituisset. Compositus autem hoc modo rebus, Otho in Germaniam rediens secũ Benedictum ipsum duxit, qui non multo pòst dolore animi apud Hamburgum moritur, vbi relegatus erat. Vixit autem in pontificatu mensibus sex, diebus quinque. Sedesque deinceps diebus *triginta vacauit. *vigẽti.

ANNOTAT.

Hunc Benedictum V. appellari ab omnibus, & in eius numeri notam illius rationem haberi à sequentibus pontificibus, qui illud nomen tulêre video, & id quidem parum accuratè factum fuisse existimo, cum schismaticus fuerit contra Leonem VIII. papam legitimè creatũ, per vim renuntiatus. Duo autem simul legitimi papæ esse non possunt. Ille germanus, & verus pontifex semper censetur, cuius in ecclesia successio exstat, quæ quidem Leonis VIII. non Benedicti V. est Rheginо lib. 2. Luithprandus lib. 6. cap. 11. & Guillelmus bibliothecarius auctores.

LEO VIII.

LEO octauus (vt antè dixi) protoscrinarius, à clero populoque Romano, pulso Ioanne pontifex creatur. Nam cùm 136. põt.

cùm Ioannes flagitiosè nimium & intemperanter viueret, instarentq; Romani apud imperatorem, vt alterum pontificem abrogato Ioanne crearet, respõdit, electionem ad populum & clerum pertinere: Eligerent, quem maximè idoneum putarent, se eum statim approbaturum. Vnde cùm Leonem elegissent, quem ipse confirmauerat, deinde mutata sententia abrogato eodem, Benedictum suffecissent, iratus Otho, eos vi & armis compulit, dedito etiam Benedicto Leonem suscipere, qui statim Romanorum inconstantiam pertæsus, auctoritatem omnem eligendi pontificis à clero populoque Romano ad imperatorem transtulit. Verùm Leo in pontificatu non diu vixit. Anno enim primo mense quarto moritur.

IOANNES XIIII

137. Põt. IOANNES decimusquartus, Narniensis episcopus, patria Romanus, patre Ioanne episcopo, Leoni successit. Verùm Romani inita iam consuetudine pellẽdi pontifices, hũc quoque seditionibus fatigant. Accersito enim Iofredo Campaniæ comite, Lateranenses ædes vi irrumpentes, Ioannem capiunt, captumque primò in Hadriani molem perducunt, mox inde hominem in Campaniam exultatum mittũt. Verùm interfecto Iofredo eiusque vnico filio à Ioanne Campano Principe Pontifex vndecimo mẽse fui exsilij Romam properè redijt. Otho prætereà cognita pontificis calamitate, cum Othone filio ingentibusque copijs magnis itineribus Romam perueniens, consules & præfectum cum Dearchonibus captos in vincula coniicit, sciturus coniurationis capita. Quæstionibus autem re cognita, consules in Germaniam mittuntur: Dearchones verò laqueo suspensi, pœnas statim dedêre. Petrus autẽ vrbis præfectus, malorum omnium fons & origo, diu cum ignominia per publica vrbis loca tractus ac virgis cæsus, in Germaniam vinctus mittitur. Sunt qui scribant, Petrum ipsum excarnificandum pontifici traditum abrasa barba, capillis suspensum ad caput equi Constantiniani aliquandiu stetisse, vt eius exemplo talia facinora malefici declinarẽt. Inde autem ablatum, asinoque superimpositum, verso ad clunes vultu, & manibus sub cauda ligatis, atque ita per vrbem ductum, & virgis cæsum ferè vsque ad interitum fuisse: postea verò in Germaniã exsulatum missum. Hac etiam seueritate (exempli gratia) in Iofredum à Ioanne principe Campano (vt diximus) cæsum, imperator vsus est, vt eius ac filij cadauera è loco sacro tracta, in profanum proijci iusserit. Interea verò Sclaui, qui Hadriani tertij pontificis, & Suerophyli principis Dalmatiæ tempore fidem Christi susceperant, in Italiam traiicientes, Sarracenos ingenti clade superatos monte Gargano deiecerũt. Horum autem exemplum & virtutem imitati Vngari, reliquias Sarracenorum ita attriuêre, recuperata Cõsentia iam ab hostibus capta, vt Othoni magni Othonis filio eò cum exercitibus misso, haud difficile fuerit reliquias bellorum absoluere. Nec contentus Sarracenos cædere, Græcos quoque, qui cum Mauris fœdera inierant, grauissimis præliis ita perdomuit, vt eos ferè omni Calabria & Apulia eiecerit. Sunt qui scribant, idcirco Othonem Græcos persecutum fuisse, quia Nicephorus Constantinopolitanus imperator filiam iam ei pactã in matrimonium daturum se negabat. Cõstat tamen Othonem ipsum adolescentem egregium, pulso Nicephoro, & Ioannem filium in imperio confirmasse, & Theophaniam sororem in vxorem accepisse, quam quidem Ioannes tertiusdecimus vnà cum marito apud Lateranensem basilicam corona imperij exornauit, annuente Othone sene, qui filium consortem imperij creauerat. In tanta autem & tam publica lætitia, Campana eccl[illegible]siæ Metropolitanæ nomen

à Ioanne pontifice consecuta est. Otho verò in Germaniam proficiscens, senio confectus, Viennæ moritur: quem non ita multò pòst Ioannes pontifex sexto pontificatus sui anno, mense xj. die v. subsecutus est. Eius in morte dies xiij. sedes tum vacat.

BENEDICTVS VI.

138. Pöt. BENEDICTVS sextus, patria Romanus, Ioanni in pōtificatu & calamitatibus successit: à Cintio enim Romano ciue & quidem præpotenti captus, in Hadrianā molem (quam sancti Angeli arcem nunc vocant) custodiam noxiorum, vel potius innocentium includitur, eodemque in loco non multò pòst strangulatur: vel (vt Cusentinus refert) fame moritur. De tanta iniuria nullam sumptam esse vindictam, vel à ciuibus Romanis aduersæ factionis, vel ab Othone Imperatore, non possum ego non admirari, præsertim cum Otho ipse vir optimus sit habitus, & ecclesię Romanę defensor acerrimus. Sed vereor ne talia fuerint Benedicti merita, quale præmium à Cintio consecutus est. Malè tamen à Cintio actum est: neque enim ad se pertinebat, etiamsi Benedictus grauiter deliquisset, Pontifici manus iniicere. Sed heus, vt rerum omnium vicissitudo est. Nam Romani Pontifices nostra ætate Romanos ciues, aut delinquentes, aut ob potentiam suspectos, eò loci tanquam in Tullianum carcerem includunt & macerant. Crediderim ego Othonem aliis negotiis implicitum, Romano Pontifici præstare auxilium nequisse, ob eamque rem anno primo, mense sexto, pontificatus sui mortuum esse.

DONVS II.

DONVS secundus, patria Romanus, tā æ modestiæ fuit, vt si nihil in pontificatu gesserit, quò magnopere laudaretur, non tamen vel aliqua iniuria affectus, vel ignominia notatus est. Huius autē tempora, ne omninò obscura essent, effecêre res quædam, tum à principibus quibusdam, tum à sanctis viris gestæ. 139. pōt.

Nam Baianus artis magicæ peritus Bulgarorum princeps, ita Basilium & filium Cōstantinum Byzantinos principes bello vexabat, vt paulum ab capienda vrbe regia abesset, negligentia Grecorum propè derelicta. Inita tamen sunt inter eos fœdera, licet nō æqua, & pax composita est. Adalbertus autem Bohemus Pragensis episcopus, tantæ sanctitatis tum habitus est, vt diuino spiritu impellente in Pannoniam descendens, & Regem Vngarorum baptizauerit, & omnes prouinciæ episcopos ad benè de Deo promerendum exemplo & vita instruxerit. Profectus deinde in Prussiam, dum fidem Christi quàm diligentissimè prædicat, martyrio coronatur. Ferunt & beatum Eduardum Angliæ regem, sanctitate in precio tum habitum fuisse, quem certè nouercæ dolis & fraude interfectum constat. His addit & Richardus scriptor sanctum Maiolum abbatem, qui in Cluniaco magnum sui apud posteros vita & miraculis exemplum reliquit.

Donus autem anno pontificatus sui primo moritur, & in basilica Petri sepelitur: diebus tantummodò duobus sedes tum vacat.

Boni-

BONIFACIVS VII.

140. pō. BONIFACIVS septimus, cuius cognomen & patria ob ignobilitatem credo reticetur, pontificatum malis artibus adeptus, malè etiam amisit. Nam inito magistratu conspirantibus simul bonis ciuibus, relinquere vrbem coactus, precio sissima quæque è basilica Petri subtrahens, Cõstantinopolim confugit: vbi tandiu subsistit, quoad diuenditis, quæ sacrilegio abstulerat, magnam vim pecuniarum comparasset, quibus tanquam adminiculis occupandæ tyrannidis fretus, vrbem repetit, ciues Romanos largitione corrupturus. Obstabant conatibus suis viri boni, maximè verò Ioannes diaconus cardinalis, quem captum adiuuãtibus quibusdam perniciosis hominibus, oculis statim priuauit. Atq; ipse tantorum malorum auctor, gliscente maiorem in modum seditione, siue timore, siue pœnitẽtia patrati sceleris, turpiter vitam finiuit. Vide quæso quantum degenerauerint hi pontifices à maioribus suis, qui hanc rem publicam Christianã tam amplã, tamque magnificam suo sanguine nobis reliquêre. Pontifex Romanus sacrorum pater & rex, sacra ipsa furto abstulit: & qui vindicare sacrilegia debuerat, tanti sacrilegij factus est auctor. Hoc autem contingere in quauis rep. consueuit, quando plus malorum ambitio & auaritia valet, quàm bonorum virtus & grauitas. In clerum igitur deligẽdi essent, quorum vita & doctrina probata sit: non autem hi, qui cùm nil virtutis & religionis habeãt, ambitione & largitione sibi potentiam quærunt.

Vixit autem Bonifacius in pontificatu mensibus septem, diebus v. Vacat tum sedes dies viginti.

BENEDICTVS VII.

BENEDICTVS septimus, patria Roma- 141. Pũ.
nus, statim inito pontificatu, Arnulphum episcopum Remensem seditione quorundam pulsum, habita synhodo in integrum restituit.

Eo maximè tempore, quo Otho secundus & Henricum Bauarorum ducem rerum nouarum cupidum perdomuit, & in Lotharium mouit, qui Lotharingiam Romani imperij prouinciam occupauerat, Aquisgranensemque agrum populatus fuerat. Otho autem superato Lothario, vastatisque Suessionum agris, ac incensis Parisiorum suburbiis, dum in patriam copias reducit, apud Auxonam fluuium nõnihil incommodi accipit. Deinde verò comparato maiore exercitu in Italiam contra Basiliũ & Constantinum Imperatores Græcorum veniens, qui iam Calabriam & eam partem Italiæ occupauerant, quæ ad Siciliam vergit, apud Basentellum superatus, scapham conscendens, salutem sibi fuga quęrebat: A piratis autem fortè fortuna captus, in Siciliam defertur. Verùm Siculi redempto homine, ac Romam misso, de piratis supplicium sumpsere. Otho deinde cõparato satis iusto exercitu, animaduertere in Romanos & Beneuentanos constituerat, à quibus initium fugiẽdi factum fuerat, dum ad Basentellum contra Græcos pugnaretur, agere id in Romanos minus tutum visum est.

Bartholomæi corpus transfertur.

In Beneuentanos itaque conuersus, vrbem capit & incendit, translato inde sancti Bartholomæi corpore, Romæque in insula Tiberina collocata, eò loci maximè, qui olim Iouis hostia Lycaonia dicebatur, quiq; triremis puppim præsefert. Nã insula, vt adhuc ex Tiburtino lapide cernitur, triremis formam habuit, ad similitudinẽ illius credo, qua Aesculapius Romam aduectus est: visitur adhuc serpens lapidi insculptus, visuntur transtra, adeò viri illi excellentes studiosi erãt, vel naturam in artem redigere, vel artem ad naturam. Ad Othonem redeo, qui non multò post translatum sancti Bartholomæi corpus Romæ moritur, & in vestibulo beati Petri (Paradisum vocant) labro porphiretico, quod adhuc introeuntibus ad læuam apparet, honorificẽtissimè sepelitur. Cùm autẽ de creando nouo Imperatore consultatio haberetur, & alij Othonem tertium secundi filium, alij verò Hẽricum Bauariæ ducem, primi Othonis ex fratre nepotem exposcerent, instarentq; Itali quidã, vt Crescentio Nomentano viro clarissimo res cõmitteretur, Germani statim, qui tum frequẽtes Romæ aderant, Othonẽ tertium d l gêre.

Instabat Benedictus vir optimus vnumquemque rogando, vt in creando Imperatore reipub. Christianæ consulerent, quæ tum maximè perito & solerti gubernatore indigebat. Tandem verò ne seditio aliqua oriretur, Germanorum sententiam approbat. Moritur & ipse pontificatus sui anno octauo, mense sexto. Vacatq́ue sedes diebus quinque, Valderico Amburgensi episcopo tum maximè in pretio existente doctrina, moribus, & sanctitate vitæ.

IOANNES XV.

142. põt.

IOANNES decimus quintus, patria Romanus, vel (vt nonnulli volunt) Papiensis, post adeptum pontificatum mense tertio à Romanis capitur, & in mole Hadriani, vt publica custodia inclusus, ibi tandiu pedore carceris, inedia & molestia animi maceratur, quoad vitam turpiter finiuit. Sunt qui scribant, eum vi mortuum fuisse à Ferrucio Bonifacij septimi parente, magnæ potentiæ viro, ob eam rem credo, quod filio in pontificatu aduersatus fuisset. Vtcũque est, cõstat eum in carcere mortuum, & in basilia Petri sepultum. Deiectúsne pontificatu fuerit, vel ob impotentiam & tyrannidem, vt quidam coniectant, vel ob inuidiam maleuolorum & seditiosorũ quorundam, haud satis constat: adeò sunt confusæ istorum temporum historiæ.

Fuisse tamen in pretio hac tempestate constat & Odilonem abbatem Cluniacensem, & Berengarium Turonensem, viros sanctitate & doctrina insignes, quanquam sint, qui dicant, Berengarium amplitudine doctrinæ confisum, primo in fide errasse, cũ de Sacramento Eucharistiæ malè opinaretur, erroremq́ue suum postea publico concilio Romæ habito emendasse, ac statim omisso studio sophisticæ disciplinæ, cũ esset archidiaconus Andegauensis, omnia pauperibus erogans, labore manuum suarum victum sibi quæsiuisse.

IO ANNES XVI.

Ioannes

143. pōt. IOANNES decimusſextus, patria Romanus, patre Leone presbytero, è regione Gallinæ albæ, pontificatū adeptus, miro odio in clericos exarſit, vnde meritò ab ipſis clericis odio habitus eſt, maximè verò quòd diuina humanaq; omnia cognatis & affinibus ſuis elargiebatur, poſthabito Dei honore & Romanæ ſedis dignitate, quem certè errorē ita poſteris tradidit, vt ad noſtram quoque ætatem peruenerit. Qua quidem conſuetudine nil certè dici perniciosius poteſt, cùm non ob religionem & Dei cultum appetere pōtificatum noſtri ſacerdotes videātur, ſed vt fratrum, vel nepotū, vel familiarium ingluuiem & auaritiā expleant. Apparuiſſe cometem tum ferūt futuræ calamitatis indicium: nam & fame & peſte diu laboratum eſt, & terræmotu Beneuentum ac Capua concuſſa, eaque mala ob ſuperbiam & rapacitatem pontificis, contemptumq; Dei & hominum accidiſſe putatum eſt. Moritur autem Deo volēte octauo pontificatus ſui menſe, ſepeliturque in baſilica Petri.

IOANNES XVII.

144. pōt. IOANNES decimusſeptimus, patria Romanus, pontificatum inijt Othone imperante, ſed nondum coronam imperij adepto. Fuit autē Ioannes vir tantæ doctrinæ, vt multa quidem eleganter ediderit, quemadmodum Martinus ſcribit. Agitatus deinde ſeditionibus à Creſcentio conſule Romano, imperium vrbis ſibi vendicare conāte, cupiditati hominis cedēs, exſulatū in Hetruriam abijt. At verò Creſcentius cognita Ioānis indignatione, qua percitus Othonem cōtra ſe cum exercitu in Italiam vocabat, ipſius pontificis cognatos & amicos, qui in vrbe remanſerant, ad hominem mittit rogatum, vt omiſſa accerſendi Othonis cura, ad vrbem cum poteſtate redeat, polliceturque ſe ei rebus in omnibus obtemperaturum. Precibus autem ſuorum motus Ioannes, verius etiam, ne ſi Otho cū exercitu Italiam ingrederetur, plus maleficij, quàm beneficij ſecum afferret, ad vrbem veniens, prodeunte obuiam Creſcentio cū omnibus magiſtratibus, & vrbana multitudine, in ædes Lateranenſes magno comitatu introducitur: & quidē in veſtibulo eius pedes Creſcentius & omnes ſeditionis auctores, petita venia, exoſculati ſunt, atque ita in concordiam redacti, vitā ſimul quietè traduxere.

Ferunt tum Henricum abbatem Lobienſem in Lotharingia, & Adeoboldum epiſcopum Vltraiectenſem, qui multa in laudē beatæ Virginis, ſanctæq; Crucis ſcripſit, & Albonem abbatem Floriacenſem (qui poſtea in Vaſconia ob fidem Chriſti martyriū paſſus eſt) doctrina, religione, ſanctitate, magno in pretio habitos.

Moritur autem Ioannes pontificatus ſui anno decimo, menſe ſexto, die decimo. Vacat tum ſedes diebus ſex.

GREGORIVS V.

145. pōt. GREGORIVS quintus, natione Saxo, patre Othone, Bruno ante vocatus, Othonis tertij auctoritate ob affinitatem pontifex creatur. Verùm abeunte in

Germaniam Othone, seditionibus Romanorum exagitatus, in Etruriam primò, mox in Germaniam ad imperatorem confugit. Interim verò Romani Crescentium denuò cum summa potestate consulem decernũt, qui statim Ioannem quẽdam natione Græcum, episcopũm Placentinum, non minus pecuniosum, quàm doctum, pontificẽ creat, cuius certè nomen inter pontifices quidam supprimunt, vtpotè minus legitimè creatum: alij verò xvij. hunc vocant, quòd populi cleriq; Romani consensu, ad quos electio spectabat, pontificatum iniisset. At Crescentius cognito Othonis cum magno exercitu ad vrbem aduentu, vrbis mœnia & portus quàm diligentissimè firmat, molem Hadriani munit, positis in vnaquaque statione firmissimis præsidiis. Hinc est, quòd postea moles Hadriani, Crescentij arx appellata est, sumpto nomine ab ipso munitore Crescentio. Superueniente deinde imperatore, vrbemq; oppugnare adorto, populus Romanus, cùm nequaquã tantis copiis par esse posset, clementia Othonis fretus, Germanis portas aperit. Tũ Crescentius & Ioannes consilij & auxilij inopes, in arcem Hadriani confugiẽtes, se se acriter contra hostes tuebantur. Verùm proposita spe veniæ, dum ex arce ad imperatorem se conferunt, multis vulneribus à multitudine Crescentius confoditur. Ioannes autem, effossis prius oculis, pontificatu simul & vita priuatur, in pristinamq; sedẽ Gregorius xj. mense, posteaquàm pulsus fuerat, restituitur. Is autem cognita imperij imbecillitate, varietateq; fortunæ, quò diutius apud Germanos summa potestas remaneret, illeq; cæteris præesset, qui virtute & dignitate cæteris præstaret, sanctionem retulit haud abnuente Othone de imperatore eligẽdo anno Christi M. ac secundo, quam vsque ab tempora nostra seruatam videmus, videlicet, solis Germanis licere principem deligere, qui Cæsar & Romanorum rex appellatus, tum demũ imperator & Augustus haberetur, si eum Romanus pontifex confirmasset. Hos autem imperatoris eligendi auctoritatem primo habuisse Ptolemæus refert, archiepiscopum Maguntinum Germaniæ, archiepiscopum Treuerensem Galliæ, archiepiscopum Colonienſem Italiæ nomine. His additi & iiij. principes, Marchio Brandemburgensis, imperatoris post electionẽ camerarius, comes Palatinus qui dapes, dux Saxoniæ qui ensem fert. Sunt qui scribant, Bohemię regem vii. electorem, imperatoris pincernam esse: hisque in eligendo additum esse, ad tollendam discordiam partium: ad vtros enim inclinasset, ea pars certè potior habebatur. Tulisse hoc iniquo animo Frãcos aiunt. Verùm quia in Ludouico Lotharij filio genus Caroli Magni defecerat, regnumq; illud ad Hugonem ducem cognomento Caputiũ venerat (nam à regibus ad duces res aliquã diu translata est) repetere imperium destitêre: maximè verò quod ipsi duces noui homines, illa fortuna tum contenti, moliri maiora non sunt ausi: quippe qui nondum bene regni fundamenta iecerant. Laudatur tamen & meritò quidem Robertus magni Hugonis filius, regnum à patre accipiens fortitudine, iustitia, modestia & religione. Hic enim etsi rei militaris admodum studiosus erat, tũ vbi per otium licebat, ita Dei templa frequentabat, diuinaq; officia celebrabat, ac si sacrorum omnium initiatus fuisset. Ferunt cantum illum eius inuẽtum fuisse: Sancti Spiritus adsit nobis gratia. His artibus autem non minus quàm armis crediderim ego Robertum conciliasse sibi animos vulgi, eosq; à prima illa Caroli Magni stirpe, ad genus suum nouum transtulisse. Ferunt tum quoque magno in pretio fuisse Robertum quendam Carnotensem episcopum, doctrina & sanctitate vitę. Multa enim scripsit, & canendi modum in sacris meliusculũ reddidit. Gregorius autẽ ij pontificatus sui anno, mense v. moritur. Vacat tum sedes diebus xv.

Principes electores.

Germanis solis electio imperat. permissa.

ANNOTAT.

Quæ hic Platina de Electoribus tradit, satis à me examinata sunt in libro, quem de comitijs imperatorijs scripsi. Nam quæ sub Gregorio X. instituta sunt, Quinto adscribunt. Huius sepulchrum adhuc in basilica sancti Petri propè altare sancti Andreæ exstat cum hoc epitaphio.

Hic, quem tegit humus, oculis vultuq; decorũ,
Papa fuit Quintus nomine Gregorius.
Ante tamen Bruno Francorum regia proles,
Filius Othonis, de genitrice Iudith.
Lingua Teutonicus Vangia doctus in vrbe,
Sed iuuenis cathedram, sedit Apostolicam.

ad

Ad binos annos & menſes circiter octo,
Ter ſenos Februo connumerante dies.
Pauperibus diues per ſingula ſabbata veſtes
Diuiſit numero cautus Apoſtolico.
Vſus Franciſca vulgari & voce Latina,
Inſtituit populos eloquio triplici.
Tertius Othoſibi Petri commiſit ouile,
Cognatis manibus vnctus in imperium.
Exuit, & poſtquam terrena vincula carnis,
AEquinoci dextro ſubſtituit lateri.

Diſceſsit xij. Kal. Mart.

IOANNES XVIII.

146. pōt. IOANNES decimusoctauus, Placentinus epiſcopus, vt diximus, potentia Creſcentij Romani conſulis fretus, quem pecunia corripuiſſe creditum eſt, tempore Gregorij quinti per factionem pontificatum occupat. Tantum enim pecuniarum ex Conſtantinopoli ad vrbem ſecum detulerat, vt conſtantes etiam ſua largitione ad maleficium impelli potuiſſent, nedum Creſcentius homo auariſſimus & regnādi cupidus. Miror ego hiſtoricos Ioannem ipſum inter pontifices numeraſſe, cùm viuente adhuc Gregorio ſedem occupaſſet, niſi fortè in conſcribendis pontificum vitis ita faciendum cenſent, vt in perpetua hiſtoria fit. Nam & tyrannorum peruersè facta, optimorum principum rebus geſtis annumerantur, vt quantum inter ſe boni & mali diſſideant, à legētibus cognoſci poſſit, quò malorum exemplo à vitijs deterreantur: & bonorum exemplo ad virtutem impulſi, vitam ducant in terris felicem & beatam: qua quidē beatitudine Ioannes caruit, fur certè in pontificatu & latro: non enim, vt par fuerat, per oſtium intrauit. Moritur autem, atque cum ignominia quidem decimo vſurpati pontificatus menſe. Vacattum ſedes dies viginti.

SILVESTER II.

147. pōt. SILVESTER ſecundus, Gerebertus anteà vocatus, natione Gallus, malis artibus (vt aiunt) pontificatum adeptus eſt. Adoleſcens enim & Floriacenſi cœnobio in Aureliana diœceſi poſito dedicatus monachus & addictus, relicto monaſterio, diabolum ſecutus, cui ſe totum tradiderat, Hiſpalim ciuitatem Hiſpaniæ bonarum artium cauſſa peruenit. Erat enim admodum doctrinæ & litteraturæ cupidus, qua in re tantum profecit, vt breui ex diſcipulo optimus prçceptor ſit habitus. Diſcipulos autem eius hos fuiſſe Martinus teſtatur, Othonem imperatorem, Robertum Franciæ regem, Lotharium virum nobilitate & doctrina inſignem, qui poſtea Senonenſis archiepiſcopus creatus fuit. Gerebertus igitur ambitione & diabolica dominandi cupiditate impulſus, largitione primò quidē archiepiſcopatum Remenſem, inde Rauennatem adeptus, pontificatum poſtremò, maiore conatu adiuuante diabolo cōſecutus eſt, hac tamen lege, vt poſt mortem totus illius eſſet, cuius frandibus tantam dignitatem adeptus erat. Nam cùm Gerebertus regnandi cupidus, diabolum ſciſcitaretur, quamdiu in pontificatu

victurus esset, respondit humani generis hostis ambiguè, vt solet: Si non attigeris Hierusalem, diu viues. Dum itaque pontificatus sui anno quarto, mense vno, die decimo in basilica sanctæ Crucis in Hierusalem Romæ sacrificaret, fato moriturum se statim cognouit, vnde pœnitentia motus, & errorem suum coram populo fassus, omnes primò posthabita ambitione & diabolicis fraudibus, ad benè & sanctè viuendum adhortatus est: deinde verò vnumquenque rogauit, vt post mortem truncum corporis sui laceri & disiecti, quemadmodum merebatur, bigæ superimponerent, eoq; loci sepelirent, quò sponte ab equis vectus foret. Ferunt itaque Dei nutu & prouidentia, vt scelerati sciant apud Deum locum veniæ sibi relictum esse, si in vita aliquãdo eos pœnituerit, equos ipsos sponte ad Lateranensem basilicam perueniisse, eoque loci sepultum eius corpus fuisse. Scribit idem Martinus, tam ex collusione ossium, quàm ex sudore ipsius sepulchri, vel humectatione potius, deinceps morituri pontificis signa, & quidem manifestissima colligi, idque ipsius sepulchri epitaphium indicare. Verúmne sit, an secus, ipsi pontifices viderint, ad quos pertinet.

ANNOTAT.

Huius in bibliotheca Alexandri Farnesi Cardinalis amplissimi exstat in membranis scriptus vetustissimis characteribus liber, cum hac præscription: INCIPIT LIBER GEOMETRICAE ARTIS EDITVS A DOMINO GEREBERTO PAPA ET PHILOSOPHO, QVI ET SILVESTER II. EST NOMINATVS. *Cuius mortis fabulam ex Martino Cistertiense, & additionibus Galfridi in chronicon Sigeberti sequutus est Platina, quæ re nihil absurdius, magis q; inter se repugnans. Non possum certè non mirari, tantam fuisse hominum in eiusmodi rebus perquirendis negligentiam, immò facilem credulitatem, vt viris optimis & doctissimis, ab horum & sequentium temporum parum diligentibus scriptoribus, talia crimina impingi impunè non solum permiserint, verùm insciti am quoque ipsorum sequuti sint. Vir fuit Silvester II. vt Annonius libro 5. de rebus gestis Francorum ca. 46. Guillelmus bibliothecarius: Vetustissimus liber regni Siciliæ, qui est in bibliotheca Vaticana, & alij tradunt, doctissimus Mathematicus, & philosophus egregius, monachus ex Floriacensi cœnobio, propter insignem doctrinam primùm archiepiscopus Remensis, deinde ab Othone III. imperatore archiepiscopus Rauennas, demum papa creatus, quòd omnes etiam horum temporum scriptores referunt. Verùm quoniam rari admodum tunc in occidente erant, qui philosophiæ, & mathematicis operam darent, si quis eiusmodi esset, ab imperito vulgo statim magus, & nigromanticus vocabatur, caterùm hanc de morte eius, siue diaboli percussione famam alibi commodius conuellam. Addam tantum eius sepulchri, quod Laterani adhuc visitur, elogium, quanquam barbarum, rem tamen totam aperiens, ab eius successore Sergio papa factum, sic.*

Iste locus mundi, Siluestri membra sepulti,
Venturo Domino conferet ad sonitum.
Quem dederat mundo celebre doctissima virgo,
Atque caput mundi culmina Romulea.
Primùm Gerbertus meruit Francigena sede,
Remensis populi Metropolim patriæ.
Inde Rauennatis meruit conscendere summum,
Ecclesiæ Regimen nobile sit q; potens.
Post annum Romam mutato nomine sumpsit,
Vt toto pastor fieret orbe nouus.
Cui nimium placuit sociale mente fidelis,
Obtulit hoc Cæsar tertius Otho sibi.
Tempus vterque comit clara virtute sophiæ,
Gaudet & omne sæclum, frangitur omne reũ.
Clauigeri instar erat, cælorum sede potitus,
Terna suffectus, cui vice pastor erat.
Iste vicem Petri postquam suscepit abegit
Lustralis spatio sæcula morte sui.
Obriguit mundus discussa pace triumphus,
Ecclesiæ mutans dedidicit requiem.
Sergius hunc loculum miti pietate Sacerdos,
Successorq; suus compsit amore sui.
Quisquis ad hunc tumulum deuexa lumina vertis,
Omnipotens Domine, dic miserere sui.

OBIIT ANNO DOMINICAE INCARNATIONIS M. III. INDICTIONE I. MENS. MAII DIE XII.

IOAN-

IOANNES XIX.

148. pōt. IOANNES decimusnonus, cuius cognomentum & patria ob ignobilitatem ignoratur, quarto mense, die xx. post initū pontificatum moritur. Vnde ob breuitatē pontificatus nil ab eo, vel à quopiam alio gestum memoria dignum scribitur, nisi quod illo quinquemestri pontificio multa prodigia apparuêre, futura mala indicantia: visus & cometes, & terræmotu multæ vrbes concussæ.

Satius est bene viuendo laudē & gloriam, quàm malè agēdo diuitias cū ignominia reportare.

In his autem malis vnicum leuamen Hugo præfectus Othonis in Italia, & Etruriæ gubernator est habitus, adeò enim iustè & integrè prouinciam sibi creditam rexit, vt optimi principis desiderium nemini non prouincialium reliquerit. Quem postea Pistorij mortuum Etrusci omnes non secus ac publicum parentem luxêre, nullo non genere honoris funeri eius adhibito. Placuit hoc loco Hugonis laudes commemorare, vt gubernatores prouinciarum intelligant, satius esse bene & integre viuendo laudem & gloriam, quàm malè agendo diuitias malè partas cum ignominia & nota sempiterna reportare.

IOANNES XX.

149. pōt. IOANNES vigesimus, patria Romanus, è regione portæ Metodij, pontificatū iniens, ad otium conuersus, nil dignum memoria gessit.

Robertum rex Frācorū.

Laudari vel maximè Robertus rex Franciæ potest, qui ea tempestate non minus piam, quàm regalem vitam ducebat. Nam & doctrina & sanctitate omnes reges Christianos ita anteibat, vt disputationibus nulli secundus haberetur: longè aliter sentiens, quàm quod nostrorum temporum reguli arbitrantur, nequaquam principe dignum esse dictitantes, scire literas, cùm eos maximè deceat, qui populos regūt, benè gubernandi rationem ex aliorum præceptis colligere: quod fieri sine doctrina & lectione non potest. Quid enim aliud est princeps illitteratus, quā imago leonis cęteris feris imperantis? Sedent affectus tum suos, tum populorū necesse est, qui digni haberi volunt, vt aliis imperent. Merito igitur Robertum laudamus, cuius præterea tāta fuit religio, vt quoties sibi per occupationes bellicas liceret, horas canonicas vnà cum sacerdotibus caneret. Hac autē pietate hoc meritum ferūt, cum oppidum quoddam ex hostibus obsideret, neque horas suas intermitteret, mœnia hostium diuinitus corruerent, statimque irruentibus suis oppidum caperetur.

Ioannes verò (vt quidam auctores ferūt) pontificatus sui anno quarto, mense item quarto moritur, sepeliturque in basilica Petri. Vacat: ū sedes diebus vndeuiginti.

ANNOTATIO.

Ioannes hic, quem xxi. Platina vocat, se ipse xix. appellat, in suis, quæ apud me exstant diplomatibus item publicarum tabularum instrumentis suo tempore factis, quare Ioannes illi, quos nos xxi. xxij. & xxiij. vocamus, xx. xxi. & xxij. dicendi essent.

SERGIVS IV.

SERGIVS quartus, patria Romanus, patre 150. pōt.

Martino, vir sanctissimæ vitæ gratæq; consuetudinis & antè pontificatum, & in ipso magistratu fuit. In pauperes liberalis, in amicos & familiares iucundus, in delinquêtes clemens, in cõtumaces modestus. Tantæ præterea prudentiæ fuit, vt toto suo pontificatu nil commissum sit, quo merito reprehendi gubernantis negligentia possit. In Deum enim omnem mentem conuertens (quod facere pontifices omnes deberent) iustè atque integrè omnia ex animi sui sententia benè natura & moribus instituti, gubernabat. Interea verò huius cõsilio & monitionibus principes Italiç composito fœdere consilia ineunt pellendi Sarracenos è Sicilia. Idq́ue moliri paribus animis & copijs instituunt.

Erant tum in Italia Tancredi magni Normandiç ducis filij plerique, quorum de numero Guillelmus cognomẽto Ferrabrach, tanti animi fuit, vt assumpto in societatem expeditionis Malocho Michaëlis Catalaici Constantinopolitani imperatoris copiarum duce, Sarracenos è Sicilia breui expulerit, adiuuantibus etiam Campano & Salernitano principibus. Verùm cum posteà Malochus prædam malignè diuideret, Guillelmus dissimulandum esse ad tempus ratus, in Italiam rediens cum quadraginta millibus Normannorum militum, qui tum ab expeditione Hierosolymitana redierãt, Apuliam Græcis obtemperantem occupat: ad Melphiam Malochum cum exercitu occurrentem fundit fugatq́ue. Atque ita virtute Guillelmi à Græcis ad Normannos regnum Apuliæ transit. Verùm posteà mortuo fine hæredibus Guilhelmo Drogo, frater. Drogoni autem Hunfridus iunior successit, vnde posteà Robertus Guiscardi & Rogerius frater originem habuêre.

Dum hæc autem in Apulia agerentur, laborante Italia, ac ferè toto orbe terrarum fame ac peste, Sergius vir sanctissimus secundo pontificatus sui anno, die quinto decimo moritur, sepelituŕque in basilica Petri. Vacat tum sedes diebus octo.

BENEDICTVS VIII.

BENEDICTVS octauus, patria Tusculanus, patre Gregorio, inito pontificatu in demortui Othonis tertij locum Henricum primum è gente Bauara imperatorem, secundùm institutionem Gregorij quinti creatum, corona imperij donat. Sunt qui scribant, Othonem ipsum Romę mortuum, eiusq́ue corpus in Germaniã delatum fuisse: alij autem in basilica Petri sepultum affirmant. Vtcunque est, constat Henricum Bauarorum ducem virum optimum ac sanctissimum imperatorem creatũ, habuisseq́ue vxorem, quæ nequaquam mariti laudibus, pietate, religione, humanitate cederet. 151. Pũ.

Verùm dum is res Germaniæ componit, Sarraceni Italiam ingressi, Capuam occupant, Barum obsident. Barensibus autem fame laborantibus, Veneti annonam classe important. At verò dum nihilominus ciuitas ipsa obsideretur, ijdem Veneti adiuuantibus Græcis Sarracenos aggressi, multis interfectis Barum obsidione liberant, anno salutis octauo & millesimo: quo quidẽ

tempore

tempore Turci Hierosolymis captis, non tamen sepulchrum Domini ecclesiasque montis Syon aut Bethleem violauêre. Laborantibus Hierosolymis succurrere Veneris erat in animo, nisi Iaderenses hostes eos detinuissent. Quos quidē Veneti apud Lauretum tanta clade perdomuêre, vt nunquam postea inferre bellum finitimis sint ausi. Henricus autem compositis Germanię rebus Romam veniens, accepta imperij corona Capuam mouens, Sarracenos inde expulit, ac Bubaganum Græcorū ducem, qui Mauris fauerat, acerrimo bello adeò persecutus est, vt eum quoque è Troia eiecerit, quæ in finibus Apuliæ à se eo loci condita fuerat, vbi olim Hannibalis castra sunt habita. Sunt autem qui scribant, Henricum cū vxore Chunegūda ita castè ac sanctè vixisse, vt vterque in morte miraculis claruerit. In vita enim nil prætermisit, quod ad honorem Dei pertineret. Nam & Bambergensem fundauit episcopatum, & sororem suam regi Vngarorum in vxorem collocauit, cuius opera rex ipse & populi ōnes imperio eius subiecti, integram Christi fidem accepêre. Moritur autem Hēricus decimooctauo imperij sui anno, magno de se relicto apud suos desiderio.

Benedictus verò mortuo Henrico, quo defensore rebus in omnibus vtebatur, per seditionem alio in locum eius suffecto pellitur. Verùm postea inita cum inimicis suis concordia, pulso adulterino pontifice, in vrbem cum dignitate rediens, vndecimo pontificatus sui anno, mense vno, die xiij. moritur, sepeliturque in basilica Petri. Sūt etiam qui referant, episcopum quendā die in solitudine vidisse Benedictū equo nigro insidentem, eumque interrogasse, quid causæ esset, cur mortuus equo nigro veheretur: Tum Benedictum hominem rogasse, vt pecunias, quas occultauerat, (locū indicat) pauperibus suo nomine erogaret: quæ ātea datæ fuerāt eleemosynarum nomine, nil ei profuisse, quia ex rapinis partas constabat. Facit mandata episcopus, ac statim episcopatu se abdicat, & vitam monasticam amplectitur. Scribit Vincentius Gerardū Canodiensem episcopum, doctrina & moribus eisdem temporibus magno in pretio fuisse. huic addit Guthet episcopum Pragēsem doctrina & sanctitate vitæ tum præcellentem, & ob eam rem ab hostibus orthodoxæ fidei martyrio coronatum. Tanta præterea eodem tempore peste laboratum est, vt plures mortui, quàm superstites sint habiti. Quam quidem calamitatem in Lotharingia fons saluberrimæ aquæ indicauit, in sanguinem tum versus.

IOANNES XXI.

IOANNES vigesimus primus, patria Romanus, patre Gregorio, episcopus Portuēsis, vt quidam volunt, vt alijs placet, nullis sacris antè initiatus, pontificiū munus susscepit, eo tēpote, quo Conradus Sueuus in demortui Henrici locum triennio pòstlegitimis suffragijs imperator creatur. Hoc autē interregno crediderim ego multas Italiæ ciuitates spe libertatis erectas, ab imperio defecisse. 152. pōs.

Hanc ob rem Conradus vir in re militari præstans, quippe qui apud Henricum diu ordinum dux fuerat, coactis properè copijs in Italiam descendens, primò in Mediolanenses ducit tantę defectionis auctores, eos obsidet, suburbia incendit, excidiumque & interitū vrbi minatur: Mutata deinde sententia obsidionem soluit, Colonienſi antistite id ei suadente, quòd diceret beatum Ambrosium sibi inter missarum solemnia apparuisse, exitiumque omnibus minitantem, nisi ab vrbe discederent, cuius patrocinium ipse sumpserat. Romam itaque Conradus proficiscens, accepta à Ioanne pontifice imperij corona, in Sclauos & Vngaros ducit, qui rebellātibus Italicis auxilia præstiterant, eosque breui perdomuit. At verò

Rodulphus Burgundionum dux, suorum seditionibus vexatus, Conradi fidei & patrocinio se commisit. Quamobrem Burgũdia deinceps imperialis prouincia aliqua ex parte habita est. Ferũt Conradum ipsum leges multas ac perutiles quidem tulisse, hanc præcipuè, vt cuiuis principi capitale esse pacem & quietem prouinciarum turbare. Hac itaque ratione motus, Lapuldum comitem Germaniæ acerrimè persecutus est, quòd ab eo turbandi otij & quietis, initium ortum fuerat. Nũcios prætereà misit, qui Græcis & Normãnis inter se de regno Apuliæ concertantibus imperarent, vt ab armis discederent. Romanis quoque exitium interminatus est, si diutius quemadmodum cœperant, pontificè seditionibus vexassent, cuius tempore quorundam abbatũ sanctitate & vita monastica religio in Gallia præcipuè floruit, & Himericus beati Stephani Vngarorum regis filius, sanctissimus ob miracula est habitus.

Ioannes autem, cuius vita mirificè laudatur, vndecimo pontificatus sui anno, die nono moritur. Vacat tum sedes diebus octo.

BENEDICTVS IX.

153. Pöt. BENEDICTVS nonus, vt quidam voluut, Ioannis nepos, patria Tusculanus, patre Alberico, eo tempore pontificatum iniit, quo Cumitus Anglorum rex, voti & religionis gratia Romam venit, qui voti compos factus, in patriam rediens, filiam suam Henrico Conradi filio in matrimonium locat.

Verùm non ita multò post Conrado vita functo, Henricus filius eiusdem nominis secundus, patria succedens comparato statim exercitu, cum Olderico Bohemorum rege dubio Marte decertat. Repetito deinde certamine Oldericum superat & capit, vectigalemque factum incolumem dimittit. Mouẽs deinde in Vngaros de regno inter se dissidentes, Petrum ab Alboino pulsum in regnum restituit.

Interim verò Romani Benedictum hominem ignauum, & nullius precij perosi, è sede deijciunt, in eiusque locum sufficiunt Ioannem Sabinum episcopum, Siluestrum tertium appellantes, quo post nouem & quadraginta dies pulso, denuò Benedictus restituitur. Is autem cùm cerneret se iterũ subiturum eadem discrimina, Ioãni archipresbytero sancti Ioannis ad portam Latinam, qui postea Gregorius sextus appellatus est, pontificium munus libere cessit: vel (vt quidam affirmant) vendidit. Hanc ob rem meritò ab omnibus Benedictus ipse accusatus est, & iudicio diuino damnatus. Constat enim simulacrum eius admodum monstruosum post mortem cuidam apparuisse: interrogatumque quid illa horrida imago præseferret, cùm antea pontifex fuisset: Quia (inquit) in vita sine lege & ratione vixi, ideo volente Deo & Petro, cuius sedem omnibus probris fœdaui, simulacrum meum plus feritatis, quàm humanitatis in se habeat. Nam cum annis decem, mẽsibus quatuor, diebus nouem per interualla sedem Petri occupasset, tãdem moritur. Nec vacasse tum sedes dici potest, cùm põtificatum vendiderit. Sunt qui scribãt, hoc tempore Gerardum Venetum Vngarorum episcopum, virum optimum & doctissimũ, ab hostibus Christianæ fidei martyrium æquissimo animo passum. Ad currum enim ligatus, ex altissimo monte inpræceps demittitur ac laceratur.

SILVESTER III.

154. Pöt. SILVESTER tertius, patria Romanus, patre Laurentio, in locum pulsi Benedicti subrogatus, non diu in pontificatu mansit. Nono enim & quadragesimo die factione suorum Benedictus restituitur. Eò enim tum pontificatus deuenerat, vt qui plus largitione & ambitione, non dico sanctitate vitæ & doctrina valeret, is tantummodò

dò dignitatis gradum bonis oppreſſis & reiectis obtineret, quem morem vtinam aliquando non retinuiſſent noſtra tempora. Sed hoc parum eſt, peiora (ni Deus caueat) viſuri aliquando ſumus. Ad Silueſtrum redeo cardinalem Sabinum pontificē creatum, non dico à collegio Patrum, quod tolerabilius fuiſſet, ſed largitione, vt quidam tradunt: quo quidem pulſo, ac meritò, cum non per oſtium, ſed per poſticum intraſſet vt fur & latro, Benedictus denuò reſtituitur tumultuante vrbe, & nunc aliū appetente: quod fieri ab his populis conſueuit, qui duce & rectore carent, quiq́ue malos pluris, quàm bonos faciunt.

GREGORIVS VI.

155. Pōt. GREGORIVS ſextus, ſancti Ioannis ad portam Latinam archipresbyter, pontificatum (vt diximus) à Benedicto nono accepit. Has ob res Henricus ſecundus in Italiam cum magno exercitu veniens, habita Synhodo, cum Bendictum nonum, Silueſtrum tertium, Gregorium ſextum tanquam tria teterrima monſtra abdicare ſe magiſtratu coegiſſet. Suidegerum Bambergenſem epiſcopum, cui Clementi ſecundo appellatio fuit, pontificem creat. Gilbertus tamen hiſtoriarum ſcriptor, affirmat Gregorium bonè de eccleſia Dei meritum eſſe, cùm ſedis apoſtolicæ dignitatem negligentia priorum pontificum labefactam, ſua auctoritate & animi magnitudine breui reſtituerit. Nam & ditionem eccleſiæ recuperauit, & latrones circa vrbem poſitos, quorum ſæuitia peregrini ad vrbem religionis cauſa accedentes necabantur, è medio ſuſtulit, prius execrationibus & interdictis admonitos, deinde vi & armis domitos. Hanc ob rem ferunt à pernicioſis hominibus vulgò homicidam, ſiminiacum, & ſanguinis humani appetentiſſimum habitum, idq́ue à Cardinalibus etiam quibuſdam prædicari ſolitum. Motum itaque Gregorium ipſum in ea ægritudine, qua poſtea moritur, Cardinales ad ſe vocatos vrbis caſtigaſſe, quodq́ue iuſtè & ſanctè feciſſet, ipſi liuore moti reprehenderent: & vt, inquit, ſcire poſſitis, vbi mortuus fuero, rectè an perperam fecero, corpus meum ante fores eccleſiæ ſiſtite vectibus obſeratas: ſi diuino nutu aperientur, cenſetote me dignum Chriſtiana ſepultura: ſin ſecus, corpus meum vna cum anima damnatum, quo volueritis, eiicitote. Fecē mandata Cardinales, itaq; ita portæ coorto graui vento apertæ ſunt, & corpus cum admiratione omniū & opinione magnæ ſanctitatis introlatum eſt. Hæc ferè ſunt, quæ à varijs auctoribus de Gregorio ſcribuntur: quem quidem conſtat in pontificatu ſediſſe annis duobus, menſibus ſeptem, durante ſchiſmate.

ANNOTAT.

Huius temporis ſchiſma accuratè ſanè deſcribitur ab Herwanno Contracto monacho in Chronicis, Leone Oſtienſe hiſtoriæ Caſſinen. lib. 11. cap xxc & xxcij & Othone Friſingenſi epiſcopis in hiſtoriarum ſuarū lib 6. cap 32 & 33.

ex quibus ego illud diligenter in meis libris degessi. Illud igitur à Platina omissum scitu dignum Benedicto viij. pulso Siluestrum iij. suffectũ esse, quo à Benedicto ipso v. be exacto, Benedictus secum ordinari fecit alium Pontificem nomine Ioannem. Atque ut tres Pontifices Romanam sedem vexabant. Quibus proborum hominum precibus & pollicitationibus sacerdotiorum suorum iuri cedentibus, quatus suffectus est Ioannes Gratianus archipresbyter S. Ioannis ante portã Latinam Gregorius vi. vocatus, qui Cluniaci põtificatu priuatus (quo ab imperatore Hẽrico tertio relegatus fuerat) mortuus est, & non, vt Platina tradit, illo mortis genere adhuc pontifex affectus. Ea enim, quæ post eius mortem a cidisse scribit, minus certa sunt, probatosq; scriptores desiderant. Multa de eo scripsit Gregorius Papa vij. qui eius discipulus, & alumnus fuit.

CLEMENS II.

156. põt.

CLEMENS secundus, Suidegerus anteà vocatus, Bambergensis episcopus in synhodo pontifex creatur, annuente Henrico secundo, vel imperante & cogente potius. Verùm Henricus accepta à Clemente imperij corona, Romanos in verba sua iurare coẽgit, pontificum electioni se nequaquam interfuturos, nisi iussu imperatoris id facere cogerentur. Videbat enim imperator eò licentiæ factiosum quenque & potẽrem, quamuis ignobilem, deuenisse, vt corruptis suffragijs tantam dignitatem consequeretur: quæ certè nisi sanctitate & doctrina bene meritis volẽte Deo demandari cuipiam nõ deberet. Inde verò Capuã profectus, rebus in prouincia bene dispositis, co ductisq; eo loci militibus, qui Sarracenis hostibus resisterẽt, Roma deinceps in Germaniam iter facit. Abeunte itaq; imperatore, vt quidam scribunt, Romani põtificem iniussu suo creatũ, veneno è medio sustulêre, põtificatus sui mense nono. Scribunt auctores, venenum ipsum in hos vsus à Stephano paratum, qui ei in pontificatu succesſit, Damasusque secundus appellatus est, eò maximè tempore, quo Odiloni abbati Cluniacensi in magna sanctitate mortuo Hugo abbas substituitur, vir genere, pietate, religione, clementia, doctrina insignis, regnante altero Henrico in Frãcia, Alphõso in Hispania, Michaele cum filio Constãtino Byzantij: quod quidem imperium iam tum maximè labefactatum erat.

DAMASVS II.

DAMASVS secundus, natione Bauarus, cognomento Bagniarius, vel Popo- 157. Põt.
vt quidam volunt, pontificatum per vim occupat, nullo cleri populique consensu. Adeò enim inoleuerat hic mos, vt iam cuique ambitioso liceret Petri sedem inuadere. Sed obstitit Deus iustus vindex, vt is cæteris exemplo esset, ne quod virtus dare consueuit, ambitione & largitione quæreretur. Nam tertio & vigesimo pontificatus sui die moritur. Censent nonnulli hunc inter pontifices nequaquam numerãdum esse, cùm non rectè põtificatum adeptus sit. Miranturq; cur Romani tanta rei indignitate moti contra iusiurandũ Henrici iussu habitũ abdicare se magistratu hominem statim non coegerint. Sed cùm breui admodum tempore vixerit, cumq; vix sui colligendi Romanis facultas data sit, nequaquam eos aliqua censura dignos putauerim. Ad Leonem deinceps transeamus.

LEO IX.

LEO nonus, natione Alemannus, anno
Domini millesimo quadragesimono. 158. Põt.
no pontificatum hac ratione iniit. Nã cùm Romani legatos ad imperatorem misissent oratum, vt optimum põtificem sibi daret, is statim Baunonem episcopum Tullẽsem, virum bonũ & simplicis ingenij, legatis & ecclesiæ Romanæ obtulit. Cui quidem Romam pontificio habitu petenti, abbas Cluniacensis, & Hildebrandus monachus

chus Soana oriundus obuiam facti perſuaſere, vt depoſito pontificali ornatu, Romã priuatus ingrederetur, quod dicerent Henricum nullam creandi pontificis poteſtatẽ à Deo habere, ſed ad clerũ populumq; Romanũ id pertinere. Motus his verbis Leo, cùm etiam vocem è cælo inter eundum audiuiſſet, Ego cogito pacis cogitationes, nõ afflictionis, depoſito pontificio apparatu, priuatus vrbem ingreditur, ſeipſum accuſans, quòd imperatori maluerit, quàm Deo obtẽperare. At verò Romanus clerus ſuadente Hildebrando eundem Baunonem in pontificem eligunt, eò libẽtius, quòd omnem auctoritatem eligendorum pontificũ ab imperatore (vt par erat) ad clerum tranſtuliſſet. Fecerant tamen vitia quorumdam pontificum, quemadmodum ſcripſimus, vt meritò ipſi clero ſublata poteſtas videretur Dei iudicio, quò in melius eorum mentes flagitiis contaminatæ aliquando verterẽtur, ne Chriſtiana reſp. malis rectoribus cõmiſſa peſſundaretur. Pontificatum itaque hoc modo Bauno adeptus, ac mutato nomine Leo nonus appellatus, Hildebrandũ ipſum ſtatim ſanctæ Romanæ eccleſiæ ſubdiaconum cardinalem creat: eidemq; ſancti Pauli eccleſiam gubernandam committit, vt quaſi conſors pontificij muneris ſecum videretur, cùm alter Petri, alter Pauli templũ tueretur & regeret. Interim verò Drogone Normannorũ comite in Apulia mortuo, Giſulphus frater regnum adeptus, Beneuentum vrbem Romano pontifici dedi-tã per vim occupat. Nam cùm Hẽricus imperator in honorem beati Gregorij templũ Bambergę condidiſſet, cuperetque id in cathedralem eccleſiam conſecrari, annuente Benedicto octauo, quotannis cenſus nomine daturam eccleſiam ipſam Romano pontifici centum argenti marcas cum equo albo ac Falerato. Leo nonus dono Beneuentum ab imperatore accipiens, Bambergenſis eccleſiæ tributum remiſit. Hanc itaque ob rem Leo ſuo iure & copijs imperatoris fretus, cum in Giſulphum incompoſito agmine mouiſſet, ab eo ſuperatur & capitur. Nec ita multo poſt Romam incolumis cũ magno comitatu remittitur. Sunt qui ſcribant, Robertum Guiſcardi è Gallia in Italiam cum exercitu profectum, fugatis Græcis & Afris, Apuliam occupaſſe, ſtatuamq; reperiſſe circa caput æneum circulum habentem his literis notatum; Kalendis Maij oriente ſole aureum caput habebo. Vnde Sarracenus quidam magicæ obſeruationis peritus, à Roberto Guiſcardi captus, notato termino vmbræ ipſius ſtatuæ, Kalendis Maij oriunte ſolo effoſſo loco theſaurum inuenit, quò ſe à Roberti manibus liberauit.

Ad Leonem redeo, virum certè pietate, innocentia, benignitate, gratia, hoſpitalitate adeò inſignem, vt eius domus peregrinis & pauperibus ſemper patuerit. Nam cùm ſemel ante fores ſuas leproſum pauperem inuenìſſet, eumque præ miſericordia collocari in lecto ſuo mandaſſet, apertis manè à ianitore foribus, nuſquam pauper inuentus eſt, Chriſtum pauperis nomine eo loci recubuiſſe creditum. In rebus præterea ad religionem pertinẽtibus tanta diligentia & ſolertia vſus eſt, vt & in concilio Vercellenſi Berengarium hæreſeos auctorem damnauerit, & Conſtantinopolitanum imperatorem ſuis monitionibus impulerit ſepulchrum Domini Hieroſolymis à Barbaris diruptum reſtituere, eo maximè tempore, quo & Theobaldus nobilis Francus ſanctitate vitæ apud Vincentinos in pretio fuit, & Vincentius Franco Leodienſis epiſcopus doctrina & moribus inſignis, ad Hermannum præſtãtis ingenij virum de quadratura circuli doctè multa & acutè ſcripſit. Moritur autem Leo pontificatus ſui anno quinto, menſe ſecundo, die ſexto.

VIC-

VICTOR II.

159. pōt. VICTOR secundus, Gebehardus antea vocatus, natione Alemannus ex Bauaria, pontificalem dignitatem post Leonem adeptus est, magis Henrici gratia, quàm liberis suffragiis. Verebatur enim clerus populusque Romanus Henrici potentiam, quem in creandis nouis pontificibus aliquando læserant. Ne itaque contra iusiurandum moliri aliquid viderētur, Victorem proponunt, legato Hildebrando ad Henricum ob eam rem misso, qui omnia ex sententia Romani cleri imperatorisque perfecit. At Victor in sede omniū consensu confirmatus, magnam synhodum annuente imperatore Florentiæ habuit, in qua quidem multos episcopos, tum Simoniæ, tum fornicationis caussa episcopatu priuauit, clerumque admonuit, quid maximè ad se pertineret, proposita pœna his, qui leges canonicas transgrederētur. Sunt qui scribant, Victorem ad Henricum profectum, magnificentissimi meque ab eo habitum: sed ego solum Hildebrandum eò profectum puto, qui auctoritate legationis fretus, Henricum tertium Henrici filium, Cæsarem creat.

Interim verò dum Capua à Sarracenis obsideretur, trepidarentque omnes finitimæ ciuitates, Robertus Guiscardi sumptis armis, fugatis Sarracenis, & Campanos obsidione, & finitimos ōni formidine vno impetu liberat. Vnde autem originem habuerit Robertus ipse, haud satis constat, cum alij Normannum, alij Francum fuisse existiment. Vtcunque sit, constat eum magni animi excellentisque ingenij fuisse, & ob eam rem meritò Apuliæ regnum adeptum.

Victor autem pontifex, de quo nunc sermo fit, secundo pontificatus sui anno, mense tertio, die quartodecimo moritur. Vacat tum sedes diebus xi.

STEPHANVS IX.

160. pōt. Ecclesiæ Mediolanensis Romanæ restitutæ. STEPHANVS nonus, Federicus antea vocatus, natione Lotharingus, Cassinensis abbas, pontificatum adeptus, statim curauit, vt Mediolanensis ecclesia, quæ à Romana ducentis ferè annis se subtraxerat, nunc demum eidem obtemperaret, vt veræ omnium ecclesiarum parenti & altrici, quā postea non secus obseruauit, ac veræ filiæ pientissimam matrem facere consueuerunt.

Hoc ferè tempore & Henricus tertius in locum Henrici patris demortui sufficitur: & Alexius Nicephoro Imperatori Constātinopolitano succedit. Et Robertus Guiscardi Græcos magno prælio superatos, è Calabria omnino expulit, relictis tantum modò Græcis sacerdotibus, qui vsq; ad nostram ætatem linguam seruant cum moribus. Adeò enim Constātinopolitanum imperium iam erat imminutum à Sarracenis, vt egrè Thraciam, Galatiam, Pontum, Thessaliam, Macedoniam, Achaiam obtineret, è quibus prouincijs nunc Turci, nunc Sarraceni quotidiè aliquid subtrahebant.

Stephanus autem septimo pontificatus sui mense, die octauo Florentię moritur, eo

quo

quoq; in loco honorificè sepelitur, vt Martinus scribit. Sunt qui dicant, Stephanum pontificem in Henricum imperatorem hæreseos nomine inuectum esse, quòd summorum pontificum auctoritatem diminueret, contempta religione, spretoq; immortali Deo.

BENEDICTVS X.

161. pōt. BENEDICTVS decimus, natione Campanus, qui prius Mincius dicebatur, Veliternus episcopus, factione quorundam nobilium eo maximè tempore pōtifex creatur, quo Hagnes Henrici tertij mater, Gibertum Parmensem virum insignem, regni Italici gubernatorem instituit.

Erat & tum in Italia Gotifredus Mithildis comitissæ fœminæ nobilissimæ maritus, vir sanè potens. Nam Mithildis mater Beatrix, Henrici ij. imperatoris soror fuerat, nupseratque Bonifacio cuidam viro potentissimo ac nobili Luca vrbe Etruriæ oriundo: quo mortuo, omnis potentia primò ad Beatricem, postea ad Mithildem & maritum Gotifredum peruenit. Nam & Lucam, & Parmam, & Rhegium Lepidi, & Mantuam, & eam partem Etruriæ possidebant, quam nunc patrimonium sancti Petri vocamus.

Ad Benedictum redeo, ab Hildebrando pontificatu pulsum, quòd non per ostium, quemadmodum dicebat, sed per vim & largitionem intrasset. Fidem enim dederant clerici omnes Hildebrando subdiacono, non prius se habituros suffragia noui pōtificis creandi, quàm ipse Florentia, quò tum proficiscebatur, ad vrbē reuerteretur. Rediens itaq; cum Gerardo episcopo Florentino, in omnes acerbissimè inuectus est, tum vel maximè in eos, qui fidem dederant se eius aduentum exspectaturos. At verò cùm hac de re magna contentio esset, probarentque nonnulli Benedictum ipsum vt virum optimum & sapientissimum: contrà autem eam electionem pleriq; magnis clamoribus improbarent, vt potè minus canonicè & legitimè factam: tandem plurimorum consensu Hildebrando instante, Gerardus vir tanto magistratu dignus, electo Benedicto, pontifex creatur. Sunt tamen qui scribant, hāc electionem Senis factam, cùm libera suffragia Romæ ob factionem quorundam potentum haberi non possent. Benedictus itaque mense ix. die xx. pontificatu deiectus, Velitras exsulatum abijt.

ANNOTATIO.

Hic Benedictus legitimus pontifex non fuit, cùm simoniacè per vim, & metum contra Canones, & iuramēta pontificatum occuparit. Quod disertè in epistola quadam refert Petrus Damiani episcopus Ostiensis, qui hoc tempore vixit. Vnde meritò alio subrogato, exactus est, quare in numero nota eius ratio habenda non esset. Vide auctores Hermannum Contractum, Lambertum Schafnaburgensem, Leonem episcopum Ostien hist. Casinen lib. 2. cap. 102.

NICOLAVS II.

NICOLAVS secundus, natione Allobrox, 162. Pōt Gerar-

Gerardus antea vocatus, episcopus Florentinus, ob virtutem & animi præstantiam abrogato Benedicto, haud legitimè creato, pôtifex maximus Senis decernitur, qui statim inito pontificatu Sutrium concessit; ibique anno Domini millesimo quinquagesimonono concilio habito, cui non solùm episcopi, verùm multi Italiæ proceres interfuêre, Benedictum abdicare se pôtificio munere & habitu coêgit, & Velitras exulatum abire. Inde verò Romam proficiscens, secundo apud Lateranum concilio habito legem tulit, vt in decretis legitur, Romanæ ecclesiæ admodum salubrem, quæ talis est: Si quis pecunia, vel gratia humana, aut populari militaríue tumultu sine concordi & canonica electione cardinaliũ in throno Petri collocatus, is non apostolicus, sed apostaticus, id est, à ratione deficiens meritò vocetur: liceatque cardinalibus, clericis & laicis Deum colentibus, illum vt prædonem anathematizare, & quouis humano auxilio à sede apostolica propellere: atque quouis in loco, si in vrbe nõ liceat, Catholicos huiusce rei causſa congregare. In eodem quoque concilio revocatum ab errore suo Berengarium diaconũ Andegauensis ecclesiæ ferunt, qui arbitrabatur in sacramento eucharistiæ & calicis non esse verum Christi corpus, integrumq; sanguinem, nisi vt in signo & figura mysterióue: quem quidem errorem instante & vrgente Nicolao & Alberico diacono viro doctissimo, publicè confessus est, affirmans illud esse verum Christi corpus, integrumque sanguinem. Scripsimus hunc errorem à Leone nono damnatum, non tamen emendatum fuisse. Quæ certè laus tota Nicolai est, vt Lanfrancus scribit, vir ea tẽpestate doctissimus, qui errores eiusdem Berengarij præclaro opusculo notauit. Dum hæc à pontifice Nicolao Romæ agerentur, Gotifredus Normânus, qui Drogoni fratri in Apulię Calabriæque comitatum successerat, morien⁊ Bagelardum filium comitatus hęredẽ instituit: verùm Robertus Guiscardi frater (vt quidam volunt) hoc ægrè ferens, pulso nepote, Apuliam & Calabriã occupat, adiecta Troia, quæ pontificibus Romanis parere consueuerat. Hanc autem ob rem indignatus pontifex, nonnihil Roberto succensuit. Is verò cùm postea rogatu Roberti in Apuliam profectus fuisset, receptis, quæ de ecclesia amiserat, non solum hominem in gratiam accepit, verùm etiam eundem vectigalem ecclesiæ factum, Calabriæ & Apuliæ (prouincias Romanæ ecclesiæ cẽsuarias) ducem creat. Accepto deinde magno à Roberto exercitu, ad vrbem rediens, Prænestinos, Tusculanos, Nomentanos Romanæ ecclesiæ rebelles perdomuit. Tiberim quoque traiiciens direpta Galeria, aliisque Gerardi comitis Sutrium vsque castellis expugnatis, ditionem Romanam tutiorem reddidit. Sunt qui scribant, Henricum tertium à Nicolao secũdo coronam imperij accepisse, totoque tempore pontificatus sui ob beneficium acceptum, nil contra ecclesiasticos molitum esse. Nicolaus autem vir omni vita probatus, tertio pontificatus sui anno, mense sexto, die vi. & xx. moritur. Vacat tum sedes diebus xij.

ALEXANDER II.

ALEXANDER secundus, Anselmus antea vocatus, patria Mediolanensis, 163. Pôt. episcopus Lucensis, mortuo Nicolao, ob humanitatem, benignitatem, & doctrinam absens etiam pontifex creatur. At verò Cisalpini episcopi arbitrati ob dignitatem prouincię suæ, par esse, vt è suo numero aliquis eligeretur, Giberto Parmensi viro potentissimo admodum annitente, ab Henrico imperatore obtinuêre, reclamante eius matre Hagnete, vt alter quoque põtifex eligeretur. Quare episcopi ipsi habito concilio Cadolum Parmensem episcopum pontificem creant. Cui statim Cisalpini omnes

omnes obtemperauêrè, præter Mithildim optimam fœminam, & cum ecclesia Romana bene sentientem. Superueniente deinde Cadolo ab his, qui Alexandro aduersabantur, accito in pratis Neronianis sub radicibus aurei mõtis graue prælium committitur: in quo multi vtrinque cecidêre, Alexãdro & Gotifredo Mithildis viro sese ad ædes Lateranensium continentibus. Incerti enim erãt, quibus potissimum se tutò cõmitterent, adeò omnia infida & fluxa videbantur. Sunt qui scribant, Alexãdrum antè prælium commissum, Lucam profectum vitandæ cædis caussa, eoque loci quietè aliquandiu vixisse. Neque ingratum tantæ erga se Lucẽsium beneuolentiæ, ecclesiam & ciuitatem multis priuilegiis, vt in eorum annalibus apparet, insigniorem reddidisse. Repulsus tandem ab vrbe Cadolus, non diu in prouincia quieuit: accitus enim à Romanis quibusdam, quorum maximè intererat omnia Romæ perturbari explendarum voluptatum caussa, comparato maiore exercitu, quàm antea Romam venit, ac vrbem Leoniam ecclesiamque beati Petri vi occupat. At verò erumpentibus Romanis cum Gotifredi copiis, tantus terror repẽtè hostes inuasit, vt & effusa fuga omnes abierint, & paulum abfuerit, quin Cadolus caperetur à suis derelictus, quem Cincius Romani præfecti filius, facto cum suis cuneo, per media ciuium agmina ægrè in arcẽ Hadriani perduxit, vbi aliquandiu obsessus, cùm nullam liberè abeundi subesse spẽ videret, trecentis argenti libris ab his se redimens, qui arcem obsidebant, conscenso strigosissimo equo inde solus aufugit. At verò Anno Colonienſis archiepiscopus, apud Henricum adolescentem Hagnetem criminatus, quòd contra maiestatẽ imperij Christiana respub. mulieris nutu gubernaretur, accepta potestate componendæ ex arbitrio ecclesiæ Dei Romam veniens, Alexandrum primò quidem grauissimis verbis increpat, quòd sedem Romanam iniussu Cæsaris, & contra atque cõsuetudo & lex ipsa iubebat, occupasset. Tum Hildebrandus archidiaconus, qui fortè tum aderat, partes pontificis acerrimè tutatus, quòd diceret electionem ad clerum pertinere, si ius, si antiquam cõsuetudinẽ vellet inspicere, facilè Annonem in sententiam traxit. Quare Henricus cognito errore ad se postremò rediens, Alexandrũ rogat, vt concilium, quò se peruenturum pollicetur, indicet. Vrbs Mantua ad eam rem potissimum idonea visa est, eò proficiscũtur omnes, ad quos pertinere videbatur ecclesiæ salus & tutela. Vbi compositis rebus omnibus, imperator ipse non solum in gratiam pontificis rediit, verùm etiam precibus ab eo impetrauit, vt & Cadolo veniam petenti ignosceret, & Gibertum tanti mali (vt diximus) auctorẽ Rauennatis ecclesiæ archiepiscopum crearet. Primùm haud grauatè fecit, Saluatoris nostri exemplum imitatus, qui voluit etiam pro persecutoribus exorare. secundum inuitus concessit, & nõ nisi precibus Henrici fatigatus: quòd verebatur, sicuti posteà accidit, ne ea res ecclesiæ Romanæ magnas calamitates afferret. Abiens Mantua pontifex, ac Luca iter faciens, ecclesiam maiorem, cuius episcopus antea fuerat, sacris solemnibus adhibitis cõsecrat, tãdiu ibi immoratus, quoad ab Hildebrãdo archidiacono res in Apulia pacatiores redderentur. Is enim acceptis à Mithilde comitissa auxiliaribus copiis, nõ solum Richardi & Guillelmi impetus repressit, verũ etiã eos coegit, quæ de ecclesia cepissent, restituere. Veniẽs itaque ad vrbẽ Alexander põtificatus sui anno vndecimo, mense sexto moritur, in basilicaque Lateranensi sepelitur, nullo genere honoris, quod impendi summo pontifici potest, nõ adhibito, & à clero & à populo. Ferũt tum magno in pretio fuisse Ioannem Gualbertum monachũ Vallis vmbrosæ, & illius ordinis auctorem, virum sanctissimum ac miraculis insignem.

ANNOTAT.

Cadolus hic schismaticus, de quo Platina scribit, Honorius II. in suo pontificatu vocatus est, vt ex antiquo eius diplomate didici.

GREGORIVS VII.

GREGORIVS septimus, Hildebrandus anteà vocatus, natione Etruscus, patria Soanensis, patre Bonicio, omnium bonorum consensu pontifex creatur. Ipsius autem electionis verba ita annotata sunt, Nos sanctæ Romanæ ecclesiæ cardinales, clerici, acolyti, subdiaconi, presbyteri, præsentibus episcopis abbatibus, multisque tum ecclesiasticis, tum laici

164. põt. Verba, quibus in pontificibus eligendis vtebantur.

laici ordinis, eligimus hodie decimo Kalendas Maij, in basilica sancti Petri ad vincula, anno salutis M. LXXIII. in verum Christi vicarium Hildebrandum archidiaconum, virum multæ doctrinæ, magnę pietatis, prudentiæ, iustitiæ, constantiæ, religionis, modestum, sobrium, continentem, domum suam gubernātem, pauperibus hospitalem, in gremio sanctæ matris ecclesiæ liberè à teneris annis vsque ad hanc ætatem educatum, doctum: quem quidem cum ea potestate ecclesiæ Dei præesse volumus, qua Petrus Dei mandato quondam præfuit. Adeptus pontificatum Gregorius, statim Henricum imperatorem admonet, ne deinceps largitione corruptus, episcopatus & beneficia alicui per Simoniacam cupiditatem committat, aliter se vsurum in se & delinquentes censuris ecclesiasticis. His admonitionibus & quidem sanis non modò non obtemperauit Henricus, verùm etiam Hagnetem imperatricem benè admonentem, quid fieri cum religione oporteret, omni administratione depulit, quæ Romam profecta, non diu superuixit, dolore animi vitam cum morte permutans. Tandem verò multis legationibus vltro citorq; missis, imperator in gratiam cū Gregorio rediit, eundemque in pontificatu confirmauit, vt tum imperatorum mos erat. At verò cùm Henricus in bono leuis, in malo pertinax, Simoniam nequaquā omitteret, sæpius admonitus: illos anathematis censura pontifex notauit, qui episcopatus & beneficia largitione adepti erant. Et ne id temerè fecisse videretur, concilio apud Lateranum habito, in quo multi episcopi interfuēre, maximè verò Gibertus Parmēsis archiepiscopus Rauennas, rationem reddidit, quamobrem censuris ecclesiasticis Simoniacos notasset: facturum quoque id in imperatorem crebrò dicebat, nisi sententiam mutaret. Tum verò Gibertus soluto concilio, & criminandi Gregorij occasionem nactus, ad pontificatum viam quærens, Cincium Romanum ciuem Stephani præfecti vrbis filium, hominem temerarium & seditiosum, in pontificem animat, magnæi pollicitus Imperatoris nomine, si tantum facinus ex sententia confecisset. Structis itaque insidijs Cincius, dum pontifex media nocte natalis Domini nostri celebrat in templo beatæ Mariæ ad Præsepe, quæ maior nunc dicitur, irrumpens cū satellitibus & coniuratis, dum hostiam sacrificij comminuit, hominem capit, & in regionem Parionis secum trahens, in turri quadam munitissima eum collocat. Sequēti verò die populus Romanus, cognito facinore, in Cincium arma suscipit, pontificem liberat, ædes ac turrim scelerati hominis à fundamentis euertit, familiamque eius nares mutilatam ab vrbe pellit. Ipse verò Cincius tanti mali auctor, fuga salutem quærens, in Germaniam variis tramitibus ad imperatorem tandem peruenit. Gibertus autem tanti doli machinator, cùm insidiæ ex voto non successissent, simulata beneuolentia à pontifice dimissus, Rauennā peiora moliturus se contulit. Nam & Theobaldum Mediolanensem archiepiscopū, & plerosque alios Cisalpinæ antistites cōiurare in Gregorium pollicitationibus pepulerat. His addidit Hugonem Candidum sanctæ Romanæ ecclesiæ cardinalem: qui & si ante idem fecerat, in gratiamque simulato animo redierat, nunc malum animum, malam mentem præsetulit. Is enim viribus omnibus annixus est imperatorem & Normannos inter se de imperio dissidendentes, composita pace, initisque fœderibus, in pontificem concitare. Quod vbi Gregorius resciuit, congregata ad Lateranum synhodo, propositis rationibus quare id faceret, Gibertum & Hugonem dignitatibus priuatos anathemate notat. Dum hæc Romæ agerentur, Henricus cum Saxonibus hostibus feliciter pugnans, adeò felicitate illa elatus est, vt habito conuētu apud

VVor-

VVormatiam, Sigifredo archiepiscopo Maguntino negotium procurante, interdicere omnibus ausus sit, ne vlla in re pontifici Romano obtemperarent. Ex illo autem cõuentu mandato Henrici Rolãdus clericus Parmensis Romam veniens, & Gregorio publicè interdixit, ne quid ageret deinceps quod ad magistratum põtificis pertineret: & cardinalibus ipsis mandauit, vt relicto Gregorio, alium habituri pontificem, ad se proficiscerentur. Tum Gregorius tantam iniuriam diuinæ maiestatis causſa non diutius ferens, & Sigifredum aliosque clericos cum Henrico sentientes, dignitatibus ac beneficiis priuauit, & imperatorem ipsum anathemate notauit, priuatum prius omni regia administratione. Abrogationis autẽ pontificiæ habita ferè hæc formula est: Beate Petre Apostolorum princeps, inclina quæso aures tuas, & me seruum tuum exaudi, quem & ab infantia educasti, & vsque ad hunc diem ab iniquorum manibus vendicasti, qui me pro mea in te fide oderunt & persecuti sunt. Tu mihi testis es optimus, & pia Iesu Christi mater, & frater tuus Paulus tecum martyrij particeps, me non spõtè, sed inuitum pontificatus gubernacula suscepisse. Non quod rapinam arbitratus sim sedem tuam legitimè conscendere, sed malebam vitam meam in peregrinatione degere, quàm locum tuum pro fama & gloria tantum occupare. Fateor ego, ac meritò quidem, mihi tua gratia, non meritus meis, populi Christiani curam demãdatam esse, concessamque ligandi & soluendi potestatem. Hac itaque fiducia fretus, pro dignitate & tutela ecclesiæ suæ sanctæ, omnipotentis Dei nomine Patris, Filij, & Spiritus sancti, & Henricum regem Henrici quondam imperatoris filium, qui audacter nimium & temerariè in ecclesiam tuam manus iniecit, imperatoria administratione regiaque dejicio: & Christianos omnes imperio subiectos, iuramento illo absoluo, quo fidem veris regibus præstare consueuerũt. Dignum est enim, vt is dignitate careat, qui maiestatem ecclesiæ imminuere conatur. Præterea verò quia monita mea, immò tua ad sui ipsius populorumq; salutem pertinentia cõtempsit, & se ab ecclesia Dei, quam seditionibus pessundare cupit, separauit, eum anathematis vinculo colligo, certò sciens te esse Petrũ, in cuius petra, vt in vero fundamẽto rex noster Christus ædificauit ecclesiam suam. Fuêre tum multi post exsecrationem, qui pacis mentionem facerent: Quibus ita Gregorius respondit, se pacis conditiones non abnuere, modò Henricus ipse primò cum Deo pacẽ ineat. Nõ ignoratis, inquit, quandiu & quantis malis Romanã affecerit ecclesiam, quotiesque à me sit admonitus, vt meliorem vitam moresq; probatiores indueret. Hoc tribuimus beneuolentiæ & charitati, qua Henrico patri coniuncti olim fuimus. Sed nil profecimus, adeò mores à patre auersos imbibit. Instabant tamen ex his, qui aderant, nonnulli, regem non ita citò anathematizãdum esse. Quibus ita pontifex respondit: Quando, inquit, Christus Ecclesiæ suam Petro cõmisit, & dixit, Pasce oues meas, excepitne reges? Nam cùm eidem ligandi & soluendi potestatem daret, nullum excepit, vel neminem eius potentiæ subtraxit. Hanc obrem, qui dicit se vinculo Ecclesiæ ligari nõ posse, restat etiam vt fateatur se absolui ab eius potestate nullo modo posse: & qui hoc impudẽter negat, à Christo & ecclesia eius se omnino seiungit. At Henricus cognita Gregorij censura, multas litteras ad gentes & nationes conscripsit, quibus se cõtra ius fasque damnatum à pontifice ostendebat. Gregorius autem id à se iure factum, non verbis tantùm & literis, verùm etiam ratione & testibus comprobabat, re ipsa antea oculos omnium proposita. Interim verò cùm pars regni ab Henrico defeciſſet, & iã Saxones bellum cõtra Henricum quàm diligentissimè pararent, Alemanni principes veriti, ne quid mali in prouincia nascerẽtur, conuentu habito decernunt, vt si Gregorius in Alemanniam pergat, Henricus supplex veniam errati petat. Quod se factu rum rex ipse interposito iuramento pollicitus est. Motus itaque pontifex his pollicitationibus & precibus Treuirensis archiepiscopi Henrici oratoris, Augustam prætoriam petiturus, Vercellas vsque iam peruenerat, vbi ab episcopo loci ipsius regni Italiæ cancellario, clam resciuit Henricum hostili in se animo cum exercitu aduentare. Tum verò pontifex omisso instituto itinere, Canossam se recipit, oppidum agri Regiẽsis, ditioni Mithildis Comitissæ subiectum. Venit & eò properè cum omnibus copijs Henricus, qui statim depositò regali

Abrogationis põtificiæ formula.

ornamẽto, nudis pedibus, vt oppidanos ad misericordiam cõmoueret, portæ oppidi appropinquans, suppliciter intromitti petebat: denegatũ ingressum æquo animo tulit, aut tulisse dissimulauit, quamuis aspera esset hyems, & gelu cuncta rigescerent. In suburbio quidem oppidi triduò immoratus, continuo veniam petens, tandem rogatu Mithildis & Adelai Sabaudiensis comitis, & Cluniacensis abbatis introductus absoluitur, & ecclesiæ reconciliatur, pace iureiurando confirmata, obedientia promissa. Regij autem iurisiurandi hæc formula est: Rex Henricus composita pace ex sententia Domini nostri Gregorij septimi, affirmo me pacta & fœdera conseruaturum, curaturũq;, vt quoquo voluerit idem pontifex sine vllo discrimine suiipsius & comitatus proficisci possit, maximè autẽ per loca imperio nostro subiecta, neq; per me staturũ, quò minus libere pontificio munere vbiq; locorum vti possit, & hæc obseruaturũ me iureiurando addico: Actum Canossæ quinto Kalendas Februarij, Indictione decimaquinta. Tum verò rebus ita ex sentẽtia peractis, dilabentibus inde omnibus varijs itineribus, dum Hẽricus Papia iter facit. Cincium amittit subita febri correptum non tamen mortuo tã pernicioso homine, Henricus rebus nouis studere destitit. Pacis enim fœdera abrũpens, eo Alemannos principes indignitate rei motos pepulit, vt Rodulphum Saxoniæ ducem, regem prouinciæ crearent posthabito Henrico. Petiit primo quidem Henricus à pontifice, vt Rodulphum execrationibus ab occupatione regni depelleret. Id verò cũ impetrare nequisset, sumptis armis, magna clade & incerta victoria vtrinque dimicatũ est. Missi tum quidem ab vtroque legati ad pontificẽ rogatum, vt in partes suorum declinaret: quibus nil aliud ipse respõdit, quam vt ab armis discederent.

Pugnarent iterũ simul æquo Marte Henricus & Rodulphus. Verùm cùm tertiò prælium iniissent, magna cæde vtrinque commissa, ac superior aliquantulum Henricus videretur, Rodulphi legatos pacem petẽtes audire noluit, ad pontificem q; denuo scripsit, vt Rodulphum regnum occupare conantem, execratione anathematis notaret. Quòd cùm facere Gregorius recusaret, tanta ira percitus Henricus est, vt die noctuq; nil aliud cogitaret, quàm quod ad pontificis perniciem & exitium vergeret. Intereà verò ne quid in orbe Christiano deesset, quod seditionibus non agitaretur, Michaẽl cum Andronico filio à Nicephoro cognomento Botoniata, vi ab imperio Constantinopolitano deiectus, ad Gregorium confugit, qui & Nicephorum excommunicauit, & Rogerio Romanæ ecclesiæ feudatario negotium dedit, vt Michaelem, quo cum Ceparani locutus est, in imperiũ restitueret. Is itaque mandato pontificis comparata classe, Rogerio minore natu in Italia dimisso, Boẽmundum alterum filium secum ducens, Auleon primò adnauigat, & ad Dyrrachiũ castra facit, vrbem tanto bello per necessariã primò occupaturus. Sed Dominicus Siluius dux Venetus cum Nicephoro sentiẽs, Rogerium ab obsidione repellit, magno illato acceptoq; incõmodo. Verùm non ita multò pòst Nicephorus ab Alexio cognomento Mega copiarũ suarũ duce deceptus, libertate simul & ciuitate priuatur, quam triduo Alexius militibus diripiendum ex pacto concessit. Captus ipse Nicephorus in templo sanctæ Sophiæ, vita donatur, hac conditione tamen, vt monachi habitum cum vita susciperet. At verò Gregorius cùm videret Henricum contra ecclesiam Dei à quibusdã seditiosis episcopis concitari, habita ingenti synhodo, Giberto Rauennati archiepiscopo ob superbiam & malitiam interdicit sub anathematis pœna, ne episcopali & sacerdotio munere fungatur. Vocatus præterea ad sedem apostolicam, scelerum suorum conscius parere desierat, qua ex re tãtumm odo pœnam anathematis merebatur. Rolandũq; Tarui siuũ censura notauit, quòd legatus ad res componendas inter Henricum & se factus, cõsequendi episcopatus causſa semina discordiarum, nõ pacis seuerat. Nec Hugoni quidẽ tituli sancti Clementis Cardinali pepercit, quòd cum Cadolo Parmẽsi episcopo in seditionibus & hæresi sensisset. In eodem postremò cõuentu tres legatos delegit, Bernardum diaconum, alterum Bernardum Massilienſem abbatem, Odonem, Treuerensem archiepiscopum, qui de latere sedis apostolicæ ad componẽdas res inter Henricum & Rodolphum proficiscerentur. Videbat enim sapientissimus pontifex, eam discordiã, disi sedata foret, magnas

nas aliquãdo calamitates populo Christiano paritura. Verùm quia certo sciebat, non defuturos perniciosos quosdam, qui id quò minus fieret, impedire conarentur, quòd eorũ maximè interesset discordias augeri, non tolli. Literas apostolicas in hunc modum cõscriptas, legatis ad principes & nationem dedit: Cognita imbecillitate, cupiditate & ambitione humani generis, mandamus, ne quispiã cuiusuis conditionis sit, vel rex, vel archiepiscopus, episcopus, dux, comes, marchio, siue miles, aliqua elatione temeratióve ausu, fraude, dolo, cupiditate ductus, legatis nostris resistere audeat, ne pacem & concordiam ex æquo & bono cõponere possint. Quicunque autem temeritate ductus, quod nõ optamus, huiusce nostræ constitutionis violator exstiterit, legatisque nostris impedimento fuerit, quò minus pacem componant, eum anathematis vinculo alligamus: & non solum in spiritu, verumetiam in corpore, atque in omnibus fortunæ bonis apostolica potestate colligamus, victoriamque in armis partam ei auferimus, vt saltem confundatur, ac duplici pœnitentia conteratur. Mandatum præterea legatis est, vt in Alemannia conuentu habito, maturè decernant, vtri duorum regum ex æquo & bono ius competat, eidemque consensu bonorum regnum decernant, cuius causa iustior & potior videbitur: se verò postea recognita, quod egerint, confirmaturum, interposita omnipotentis Dei & beati Petri auctoritate, qua nulla potest esse maior. Interea verò Gregorius, ne Romana ecclesia ob largitionem & simoniaca in cupiditatem aliquid incõmodi caperet, conuentu habito, maiorum decreta ad rescindendam hanc labem pertinentia cõfirmauit, his verbis: Sanctorum patrum instituta nunc sequentes, quemadmodum in prioribus concilijs fecimus, auctoritate omnipotentis Dei decernimus ac cõfirmamus, vt qui de inceps episcopatum, vel cœnobium, vel aliquod aliud ecclesiasticum beneficium à laico acceperit, nullo modo in numero episcoporum, abbatum, vel clericorum is censeatur: néue idem sub censura anathematis limina apostolorum attingat, priusquam locũ ambitione & cõtumacia conquisitum, quod est idololatriæ scelus, resipiscendo commutauerit. Eisdem quoque censuris teneri volumus & alligari reges, duces & principes, qui episcopatus ecclesiasticásue dignitates, quod contra ius fasque est demandare alicui fuerint ausi. Confirmamus præterea anathematis sententiam meritò latam in Theobaldum Mediolanensem, Gibertum Rauennatam archiepiscopum, in Rolendum Tarusinum præsulem, & Petrum olim Redonensem episcopum, nunc autem inuasorem Narbonensis ecclesiæ, pari censura damnamus.

Præterea verò gratiã S. Petri & ingressũ ecclesiæ his interdicimus, quousq; pœnituerint, satisfecerintque, siue Normanni sint, siue Itali, vel cuiusuis nationis, qui aliqua ex parte læserint, aliquóue incommodo affecerint Marchiam Firmanam in Picẽtibus, ducatum Spoletinum, Campaniam in Hernicis, agrum Sabinum, Tiburtinum, Prænestinum, Tusculanũ, Albanum: & quicquid in Volscis & Etruscis ad mare vergit. His addo monasterium sancti Benedicti: & quicquid in Cassinatum agro positum est, nec Beneuentum in Samnitibus excipio. Atsi quis istorum auferẽdi res repetitas & nõ redditas habere iustam causam se dixerit, prius à nobis vel à magistratib. nostris iustitiam requirat: quòd si eis non fuerit factũ abundè satis, concedimus vt ad res suas recuperãdas inde tantum auferant, quantũ sat est: nec mores prædonũ modum excedãt, sed agant vt Christianos decet, & eos maximè, qui sua magis repetunt, quàm aliena percupiant: quiq; & iram Dei & excõmunicationẽ beati Petri reformidant ac timẽt. Præterea verò excõmunicationem in Hericum his verbis denuò confirmauit: Beate Petre Apostolorum princeps, & tu Paule gentium doctor, vestras quæso aures mihi paululum præbete, meq́ue clemẽter exaudite: nam veritatis discipuli estis & amatores: quæ dicam vera sunt. Hãc causam suscipio veritatis gratia, vt fratres mei, quorum salutem exopto, mihi obsequentius acquiescant, sciant, intelligãt, quòd vestro auxilio fretus post Christũ & matrem eius semper virginem flagitiosis & iniquis resisto: fidelibus autẽ præsto adsum & auxiliũ fero. Non enim volẽs & libens hanc sedem conscẽdi, sed inuitus & lachrymãs, quòd me indignũ iudicabã, qui in tam excelso throno sederẽ. Hæc autem dico, quia non ego vos, sed vos me elegistis, & grauissimũ põdus humeris nostris impo-

Excõmunicatio pontificis in Henricum.

imposuistis. In me autem vestro iussu montem ipsum conscendentem, clamantem & annunciantem populis eorum scelera, & filijs ecclesiæ peccata, membra diaboli consurrexêre, & ad sanguinẽ vsque manus suas in me coniêcere. Adstiterunt enim reges terræ & principes sæculi, cum his coniurarũt ecclesiastici quidam & vulgares in Dominũ & nos Christianos eius, dicentes: Dirumpamus vincula eorum, & proijciamus à nobis iugum ipsorum: hoc autem fecêre, vt me vel morte, vel exsilio multarẽt: quorum de numero fuit Henricus, quem regem vocant, Henricus, inquam, Henrici imperatoris filius, qui cornua & calcem contra ecclesiam Dei superbè nimium erexit, facta coniuratione cum multis episcopis Italici, Gallici, Hermanicique nominis, cuius superbiæ vestra, adhuc restitit auctoritas, qui fractus potius, quàm ad sanitatẽ redactus, ad me in Cisalpinam perueniens, absolutionem anathematis suppliciter quæsiuit: Hunc ego, quem ad pœnitentiam venisse credideram, in gratiam recepi, huicq; tantummodò communionem reddidi, non tamen in regnum, è quo eum in Romana synodo meritò depuleram, restitui, nec vectigalibus regni, vt ad finem redirent, concessi. Hoc ideo feci, vt si redire in gratiam cũ finitimis suis, quos semper vexauerat, differret, reddereque res tum ecclesiasticas, tũ profanas ex fœdere abnueret, cogi ad officium exsecrationibus & armis posset. Hac opportunitate adiuti quidam Germaniæ episcopi, & principes ab hac fera bestia diu vexati, in locum Hẽrici suis flagitiis è regno cadentis, ducem suum & regem Rodulphum deligunt. Qui regia modestia & integritate vsus, statim nuncios ad me misit, à quibus intelligerem, se coactum regni gubernacula susciperе, non esse tamen adeò regnandi cupidum, vt non malit nobis, quã regnum pollicẽtibus obtemperare: futurũ se in Dei potestate semper ac nostra, idque vt arbitremur ipsum facturum, filios obsides pollicitus est. Stomachari tum Hẽricus cœpit, & nos primò quidem precari, vt Rodulphum ab occupatione regni execrationibus propelleremus. Dixi me velle videre, cui ius competeret, & eò missurum nuncios, qui rem omnem rescisceren, meq; deinceps iudicaturum vter ipsorum in caussa potior habẽdus esset. Vetuit Henricus quominus rex à legatis nostris decerneretur, multosque tũ sæculares, tum ecclesiasticos interfecit, ecclesias diripuit & profanauit, atque hoc modo sese anathematis vinculis illigauit. Hanc ob rem fidẽs in Dei iudicio & misericordia, inque patrocinio beatæ Virginis, fultus etiam auctoritate vestra, ipsum Henricum eiusque fautores vinculo anathematis colligo: atque iterum regiam ei potestatem adimo, interdicoque Christianis omnibus illo iuramento absolutis, quo fides regibus dari consueuit, ne Henrico vlla in re obtemperẽt, Rodulphum in regẽ suscipiant, quem multi prouinciæ principes abrogato Henrico in regem optimũ sibi delegere. Etenim par est, vt sicuti Henricus ob superbiam & contumatiam facultatibus suis priuatur, ita Rodulphus omnib⁹ gratus, pro sua pietate & religione regia dignitate & potestate donetur. Agite igitur Apostolorũ sanctissimi principes, & quod dixi vestra auctoritate interposita confirmate, vt omnes nunc demum intelligant, si potestas in cælo ligare & soluere, in terra quoq; imperia, regna, principatus, & quicquid habere mortales possũt, auferre & dare nos dare posse. Si enim, quę ad Deũ pertinent, iudicare potestis, quid de his inferioribus & profanis censendum est? Etsi Angelos dominantes superbis principibus vestrum est iudicare, quid in seruos illorum facere * vos decet? Ediscant nunc reges huius exẽplo & omnes sæculi principes, quid in cælo possitis: quantiq; apud Deum sitis, ac deinceps timeant sanctæ ecclesiæ mãdata cõtemnere. Hoc autem iudicium citò in Henricum exercete, vt intelligant omnes iniquitatis filium non fortuitò, sed vestra opera è regno cadere. Hoc tamẽ à vobis optauerim, vt pœnitẽtia ductus, in die iudicij vestro rogatu gratiam à Domino cõsequatur. Actũ Romæ Nonis Martij, Indictione tertia. Ad hoc verò Gibertum discordiarũ omnium & hæresum, quæ tũc erant, auctorem, ab ecclesia Rauennate deiiciens, sacerdotibus omnibus eidem ecclesiæ obtemperantibus mandauit, ne Giberto facinorum omnium auctori, & ob eam rem execrationis vinculo illigato vlla in re obedirent. & ne populi illi gubernatore indigerent, Petrum imitatus, qui Apollinarem quasi supplemẽtum mittere consueuerat, vbi oportebat, eò alterum archiepiscopũ proficisci iubet

* nos

iubet cum integra potestate, qui & hæresim Giberti auelleret, & mentes hominum in fide confirmaret. Tum verò Henricus irritatus magis his censuris, quàm monitus, capto Ostiensiepiscopo è legatione redeunte, habitoque episcoporum secum malè sentientium conuentu, Gibertum olim Rauennatem archiepiscopum pōtificē creat, Clementemque appellat. Verùm cùm à Saxonibus premeretur, relicto ad tempus nouo Pontifice, in eos mouet, ac cōmisso prælio magno suorum incommodo superatur. victor Rodulphus accepto vulnere paululum abscedens, mortuus inuentus est. Ferūt Henricum ea clade adeo perterritū fuisse, vt vix decimo septimo die repertus sit, quo quidem tempore Germani Henricum eius filium eiusdem nominis quartum, in locum patris substituerant. Qui simul postea coniunctis copiis in Italiam venientes, Clementem suum in pontificatum collocaturi, pulso Gregorio Mithildim obuiam cum exercitu factam leui prælio superant. Quæ quidem mulier primo marito mortuo, paulo ante Azonem Marchionem Estensem prioris viri consanguineum, ac tertio gradu affinitatis sibi coniunctum, in coniugem accepit. Verùm re postea cognita suadente Gregorio, diuortium cum Azone fecit. Henricus itaque superata apud Parmam Mithildi, eiusque marito Azone Romā hostili animo proficiscens, in pratis Neronianis castra collocat: vrbem Leonianam ingreditur, sancti Petri basilicam cum suo Clemente profanat, porticusque demolitur. Idem quoque factum de Basilica Pauli constat. At verò cùm vrbem ingredi non posset: Tibur concedens, inde tanquam ex arce belli in Romanos quotidiè incursiones faciens, vastatis rebus omnibus, eò inopiæ eos redegit, vt pacem quauis conditione expeterent. Admotis itaque colliis Henricus re per transfugas cognita, vrbem ingreditur. Tum pontifex haud satis populo fidens, in molē Hadriani se confestim recepit, vbi aliquandiu obsessus est, acriter, qui in præsidio erant, arcem ipsam defendentibus. Non est vsus ea fortuna Gregorij nepos ex fratre, qui eo tumultu ad Septem solia Seueri Afri opus confugiens, cùm ferre oppugnationem non pōsset, deditionem turpiter fecit. At verò Henricus, cognito Guiscardi aduentu Apuliæ ducis in auxilium Gregorii, non amplius immorādum ratus, ad dolos conuersus, Cluniacensm abbatem ad Gregorium in arcem mittit, qui diceret se in Germaniam properè cū exercitu rediturum, si ab eo in Laterano coronaretur: populus quoq; Romanus, vt idē fieret, precibus instabat. Facturum se id Gregorius dicebat, si errata sua Henricus corrigeret, veniamque peteret: quòd cùm facere recusaret, & iam aduentare cum exercitu Guiscardum sentiret, Clementem antipapam in Lateranensi basilica corona pontificia publicè donat, eam rem procurantibus Bononiensi, Ceruiensi, Mutinensi episcopis. Quo facto, statim Senas proficiscitur Clemente secum ducto. Guiscardus autem per portam Flaminiam irrumpens, resistentibus ciuibus vsque ad triumphalē Domitiani arcum vrbem incendio consumpsit. Munierant Capitolium ciues, & se acriter contra Guiscardum defendebant, qui Lateranū iā ceperat vnde cùm multa crebrò vtriusq; cōmitterētur certamina, & illa pars vrbis euersa est, quæ Lateranū & Capitoliū interiacet, & ipsum Capitoliū postremò vi captum, ferè vsque ad solū æquatur. Inde verò superata iam & capta Roma, fortunisque ciuium militibus in prædam datis, ad molem Hadriani profectus, vbi pontifex obsidebatur, hominem multis calamitatibus vexatum, tādem è manibus hostium liberauit, secumque Cassinum ac Salernam perduxit. Vbi nō ita multo pòst pōtificatus anno xij. mense vno, diebus tribus sanctè & piè moritur. Vir certè Deo gratus, prudens, iustus, clemens, pauperum, pupillorum, viduarum patronus, atque vnicus ecclesiæ Romanæ fortissimus, & acerrimus defensor cōtra hæreticorum improbitatē, & malorum principum potentiam, res ecclesiasticas per vim occupare conantium.

ANNOTAT.

Huius Gregorij viri celeberrimi, & maximè memorabilis vitam, & res gestas quinque libris conscripsi. Animus erat quædam de eo cognitu dignissima hic subijcere, neque à Platina, neque ab alijs qui circūferuntur auctoribus, quod sciam, scripta: sed rei ipsius moles longè maiorē locum quàm annotationis desiderat: illud tantùm dicam, hunc maximum pontificem, totius ecclesiasticæ libertatis vnicum assertorem fuisse, qui

quanquã vir sanctissimus esset; vt ab infinitis penè suorum temporum scriptoribus traditur, tamen nec ipse ineptissimam vulgarium hominum opinionẽ effugere potuit: ab aliis enim necromaticus, ab aliis Simoniacus, à qua labe supra omnes alienus fuit, ab aliis sanguinarius & similibus nominibus appellatur. Qua omnia in gratiam imperatoris, quo cum maximas inimicitias ob libertatem ecclesiasticam, quae eius ex tyrannide deprimebatur, recuperandam gesserat, conficta fuerunt. Sed de his aliàs latius. Multa de hoc pontifice & scitu digna scribit Lambertus Schafnaburgensis monachus Iserueldensis, Leo episcopus Ostiensis libro tertio historiæ Cassinensis, qui eo tempore vixerunt, Otho episcopus Frisingensis historiarum libris 6. & 7. & alij complures.

VICTOR III.

1085. Pont. VICTOR tertius, Desiderius antea vocatus, mõtis Cassini abbas, pontifex creatus, statim Gregorij partes suscepit. Hanc ob rem crediderim eum quoq; Hẽricum regem hostẽ habuisse, cuius fraude (vt Martinus scribit) veneno in calicem iniecto dum sacrificat, necatur. Vincentius tamen longè aliter sentit, cum dysenteria periisse hominem dicat, quod à suspicione dati veneni nequaquã alienũ est, inde, quod in dysenteriã veneno petiti interdum vertuntur, correptis & labefactatis intestinis.

Vindicasset autẽ tantam iniuriam Guiscardus, ne ei mori properè nimium contigisset. Superatis enim Græcis in Cassiopam insulam delatus moritur, cui absente Boemũdo Rogerius natu minor in Apuliæ ducatu successit. Ferunt & eodem tempore in toto ferè orbe terrarũ fame laboratũ esse, qua quidem occasione Auful Gallatiæ rex, Toletum multis annis obsessum de Sarracenis cepit, eandemq; vrbem Christianis incolendam tradidit. Henricus præterea in Germania sinistro Marte cũ Saxonibus dimicans, quattuor millia militũ amisit Deo volente, vt tandem desisteret ecclesiam suã persequi, & calamitatibus vexare. Sunt qui hoc tẽpore multa prodigia apparuisse scribant, quòd & aues domesticæ, vtpote gallinæ, anseres, columbi, pauones, ad loca mõtana confugerint, siluestresq; sint factæ, & pisces tũ fluuiales, tũ marini magna ex parte perierint. Terræmotu etiã quędam vrbes adeò concussæ sunt, vt Syracusis maior basilica corruens, dum vesperæ celebrarẽtur, omnes qui tum in templo aderant, contriuerit, duobus tantũ diuinitus superstitibus diacono scilicet & subdiacono. Sũt qui dicant, hoc tẽpore corpus sancti Nicolai Barum translatum à mercatoribus esse, ibiq; in precio habitum, vt Martinus Scotus vir magnæ doctrinæ singularisq; vitæ, in sua historia conscribit. Victor autẽ, cuius gratia Deus dedit librum canonum in ordinẽ redegit, anno vno, mense quarto pontificatus sui nõ sine suspicione dati veneni moritur.

Nicolai corpus translatum.

ANNOTATIO.

Victoris III. vitam, & res gestas diligentissimè scripsit Leo Marsicanus monachus Cassinen. Ostiensis episcopus in lib. 3. historiæ Cassinensis. Vir certè tanto pontificatu, & qui Gregorio VII succesßit, dignus. Obijt Cassini, cuius monasterij ante pontificatum abbas fuerat, ibiq; cum hoc elogio sepultus.

Cassini, in monasterio S. Benedicti, Victoris III. sepulchro.

Quis fuerim, vel quid, qualis, quantusq; doceri
Si quis forte velit, aurea scripta docent.
Stirps mihi magnatũ, Beneuentus patria, nomẽ
Est Desiderius. Tuq;, Cassine decus.
Intacta sponsam, matrẽ, patriamq;, propinquos
Spernens huc propero, monachus efficior.
Abbas dehinc factus studui pro tempore totum,
Vt nunc adspicitur, hunc renouare locum.
Interea fueram Romana clarus in vrbe
Presbyter ecclesiæ Petre beate tuæ.
Hoc senũ lustris minus anno functus honore
Victor apostolicum scando dehinc solium.

quæ-

Quattuor, & senis vix mensibus inde peractis
Bis sex lustra gerens mortuus his tumulor.
Solis Virgineo stabat lux vltima signo,
Cum me sol verus hinc tulit ipse Deus.

VRBANVS II.

1166. pōt. VRBANVS secundus, Otho vel Obdo antea vocatus, monachus Cluniacensis primò, deinde Cardinalis Ostiensis, postremò quinto mense post mortem Victoris pontifex creatur, ac meritò quidem. Doctrina enim & sanctitate vitæ quouis grandi magistratu dignus erat. Tū verò Rogerius opportunitatē nactus, quòd mortuo Gregorio res ad Vrbanum nouum hominem deuenisset, Capuam vrbem & quicquid inde vsq; ad Tiberim pertinet, de Romanis & pontifice vi cepit. Hāc ob rem Vrbanus parū etiam Romanis iam pridem rebus nouis studentibus fidēs, Melphim se cōtulit: ibi verò synhodum habiturus, quò tutius eò proficisci liceret, Rogerio & Boemundo inter se de ducatu Apuliæ contendentibus imperat, vt ab armis discedāt, hac tamen cōditione, vt Rogerius permissa Boemundo Apuliæ parte, ipse reliquam patris ditionem haberet. Tū pontifex ex sententia animi sedatis rebus Italicis, compositoq; rei ecclesiasticæ statu, quantū in tanta perturbatione licuit, Troiam proficiscitur, recogniturus quid maximè clerus eo loci ageret, correcturusque errores quorūdā malè viuentium. Interim verò Boemundus fratre Rogerio in Sicilia contra Sarracenos bellum gerente, Melphim furto occupat. Hāc autē ob rem Rogerius è Sicilia rediens, viginti millibus Sarracenorū bello conductis fratrem Boemundum Melphi obsidet, acriter ciuitatem qui in præsidio erant, defendentibus. Pontifex itaq; cum in Italia nullibi quietis locū cerneret, in Gallias profecturus, Placentiæ synhodum habuit, in qua licentiā quorundā ecclesiasticorum mirificè compescuit. Inde verò in Gallias abiens, rem memoratu dignam aggressus est. Concilio enim apud Clarummontem habito, ita principes Galliæ ad recuperandam Hierosolymam à Sarracenis iam diu occupatam animauit, vt anno salutis millesimo & octogesimo quarto trecenta millia hominum nomen in militiā Christi dederint, signumque crucis susceperint: quo facto Romam statim rediit, vt compositis in Italia rebus, Italos ad eam quoque rem animaret.

Placētiæ synhodus.

Non destitit interim Henricus rex homo pernicios⁹, Robertum Flandriæ comitem prælio lacessere, quo eū à sancta expeditione auerteret. Multi tamē Petrum quendam eremitam virum incōparabilis sanctitatis secuti, per Germaniā & Pānonias iter facientes, Constantinopolim cōmunē belli sedem peruenêre, quos nō ita multò pòst secuti duo fratres sūt Gotifredus, Eustachius & Balduinus, cognomento Boliouj, Galliæ comites, viri & animi cōstātia & corporis robore insignes. Præterea verò & Podiensis episcopus & Raymundus sancti Egidij comes, & Hugo Magnus Philippi regis Frāco rū frater, & duo Roberti: quorū alter Normādiæ, alter Flādriæ comes erat, & Stephanus Carnoti Comes transmissis Alpibus magnis copijs iter per Italiā faciētes, primò Romam peruenêre. Vnde recognitis prius sanctorum locis, sacellisq; inuisis, accepta à pontifice benedictione Brundusium peruenêre, inde in Epirum traiecturi. Verùm quia nō omnes idem portus capiebat (tanta erat multitudo) pars Barum, pars Idrūtum petijt. Boemundus autem (quem diximus Melphim occupasse) cupiditate gloriæ incensus, relicta Melphi, cū duodecim millibus delectorum hominū Italicæ iuuētutis in eādem expeditionē proficiscitur. Huius autem virtus & animi præstantia adeo fratrem Rogerium permouit, vt positis armis dixerit sibi ōnia cum fratre cōmunia deinceps fore, ac statim Tancredū filiū pugnandi cupidum, belli comitem fratri tradidit.

Peruenerat iam Constantinopolim Petrus ere mita, & in suburbiis castrametatus, tot mala ciuibus inferebat, nõ spõte, sed militũ licentia, vt omnium interitũ Græci peroptarent. Permotus itaq; suorũ malis Alexius imperator, Petrum cõpulit negato cõmeatu, ante tempus Bosphorũ traiicere: qui Nicomediam primò, mox Nicæam peruenientes, ciuitatẽ ipsam natura & præsidio Sarracenorum munitã, opupgnare adorti sunt. Verùm cùm obsidẽtibus cõmeatus deficerẽt, dilaberẽturq; passim milites Christiani, eius rei caussa à Sarracenis insidiis oppressi, ac relinquere obsidionem coacti, tantum in fuga detrimentũ accepêre, vt & Reynaldus dux Alemannorum abnegata Christi fide, cũ aliquot militibus deditionẽ fecerit, & Petrus legationis nomine sine militibus Constantinopolim redierit. Quę res Alexio grata admodũ fuit, quòd speraret Christianos tanto accepto incõmodo, eam expeditionem omissuros. Interea verò superueniẽtibus aliis copiis, cùm eos aperto Marte repellere Alexius non posset, clã noctu in suburbiis Constantinopolitanis castrametantes aggreditur, sed nil est actũ, acriter, qui in statione erant, castra defendentibus, donec reliqui milites somno excitati, arma caperent. Pugnatum est itẽ sequenti die paruo vtrinque accepto incõmodo. Tum Boemundus exercitus nomine ad Alexium missus, hominem partim minis tum pollicitationibus ad pacẽ ineundum cõpulit his fœderibus, vt & iter tutum per loca imperio eius subiecta facere liceret, & cõmeatum ac supplementa præberet, vtque, quod è Sarracenis caperetur, eius Imperio subiiceretur, excepta Hierosolyma. Peractis his rebus ex sententia, transmissoque Bosphoro, primò Nicomediã, inde Nicæã ventũ est, a Turcis, qui in præsidio erãt, acriter defensam. Sarraceni enim & Turci paribus copiis auspiciisq; bellũ cõtra Christianos tum gerebant. At sexaginta enim Turcorũ millia, qui proximos mõtes insederant, signa eruptionis oppidanis præbẽtes, Christianorũ castra adorti, magno accepto incommodo, ad mõtes ipsos, re infecta, redière. Difficile tamen erat vrbem oppugnare, quia cõmeatus & supplementa militũ submitti per lacũ vrbi adiacẽtem cõtinuò poterant. Verùm superuenientibus è Constantinopoli lembis non paucis, in lacumq; missis rerum omniũ inopia oppidani pressi, dies post duos & quinquaginta ab initio obsidionis deditionẽ fecêre, Turcis, quæ in pręsidio erant, cũ rebus suis & armis abire permissis. At verò Christiani munita Nicæa, inde abeuntes, cùm iter per loca deserta facere necesse esset, bifariã copias diuisêre. Cùm autem Boemundus herbidum solum ad riuum quẽdam inuenisset, castris positis reficere militem labore itineris fessum instituerat, cùm subitò eum Sarraceni & Turci Solimanno duce adorti sunt: quẽ certè oppressissent abundante vndiq; multitudine, ni Hugo & Gotifredus cum quadraginta millibus equitum ei confestim re per nũtios cognita opem tulissent. Pugnatum est vtrinque acriter & diu, nec dirimi nisi noctis interuentu certamen potuit. Eo autem prælio, quo Medi, Turci, Syri, Chaldęi, Sarraceni, Arabes interfuêre, quadraginta millia hominũ cecidisse sequenti die cognitum est. Solimannus autẽ effusa fuga inde abiens, ac vbique prędicans se victorẽ fuisse, decem millia Arabum ad exercitum venientiũ obuiam habuit, quos statim secũ in Lycaoniam duxit, Christianis eò proficiscẽtibus cõmeatus & iter intercepturus. At Christiani segetibus iam matureſcentibus adiuti, sine vllo incommodo Iconium primã Lycaoniæ ciuitatẽ peruenêre: qua in potestatem dedentibus ciuibus redacta, pari felicitate Heracleã, Tarsumq; cepêre. Tum Balduinus præstãtis animi & ingenij vir, primus omnium in Asia dominatum adeptus est, Tarso donatus, & quicquid in ea regione caperet: qui quidem paulò pòst Edessa & Manista vrbibus potitus est. Flexit inde in Ciliciam maior exercitus, quæ nunc minor Armenia vocatur. Quam quidem primo impetu captã, Palinuro Armenio cum nostris militare solito, regendam cõmisêre. Capta deinde Cæsarea Cappadociæ, in Antiochiam mouêre, transmissis altissimis montibus. Antiochiæ verò Cassianus rex tum præerat, quæ vrbs antea Reblata appellata est. Hãc autem duplici muro circumdatã, de suo nomine rex ille quõdam Asię dominator appellauit, ductis circumquaque quadringentis & sexaginta turribus. Hæc item quondam Petri Apostoli sedes fuit. Hinc Lucas Euangelista, & ille Theophilus originem duxerunt, ad quẽ Lucas euãgelium & actus apostolorũ scribit

Hic

Hic tamen primùm Baptismatis fonte renati, Christianos se appellauêre: in eaq; sub Christiano imperio mille annis floruêre. Centũ etiam ac lx. episcop. sub Patriarcha Antiocheno fuisse constat ante vrbẽ à barbaris captam, in qua ad trecẽtas & lx. ecclesias fuisse legimus. Anno igitur salutis nostræ millesimo nonagesimo septimo, vrbs Antiochia magnis operibus obsideri cœpta est.

Quo quidẽ tempore Vrbanus maximis seditionibus exagitatus, in domo Petri Leonis potentissimi ciuis biẽnio se cõtinuit, apud ecclesiã S. Nicol. in carcere Tulliano. Verũ mortuo Ioanne pagano seditiosissimo homine, liberior fectus, ad componendum ecclesiæ statum animũ adiicit. Nam & archiepiscopũ Mediolanensem iam antea magistratu pulsum, quòd ab vno tantùm episcopo contra ius diuinum consecratus fuerat, in gratiam recepit, cùm antea mutato habitu eius rei causſa in cœnobio spõtè ac sanctissimè vixisset, & eidem palliũ suppliciter petenti cum integra potestate trãsmisit, his verbis: Litteris tuis exorati, cum apostolicæ sedis benedictione palliũ fraternitati tuæ mittimus, quod quidẽ dignitatis genus nulli antè nisi præsenti cõcessũ est. Præterea verò Toletano archiepiscopo, qui Romã veniens de more in verba Pontificis iurauerat, palliũ & priuilegia quædã concessit, eundemq; totius Hispaniæ primatẽ instituit. Regẽ autem Gallaciæ cũ omni diœcesi sancti Iacobi, anathematis vinculo illigauit: quia prouincię episcopũ in carcerẽ, inaudita causſa coniecerat. Eodem ferè tempore Henricus Suessionensis episcopus Romã ad Vrbanũ veniens, apiscopatu, quem à rege Francorum acceperat, liberè se abdicat sine vlla restitutionis spe. Hãc ob rem Vrbanus, cùm necessitas prouinciæ ita exigeret, nolenti & recusanti episcopatum restituit, accepto iureiurando. His tamen verbis in restitutione hominem vsum ferunt: Excommunicatis ab hac sede deinceps sciens & volens non cõmunicabo: Similiterverò cõsecrationibus eorũ, qui episcopatus vel cœnobia à laicis contra ius fasq; acceperint, nunquã interero: & ita me Deus adiuuet, & hæc sãcta Dei euãgelia, vt nunquã de sententia cedere instituerim. Idem quoq; in Belouacensem episcopũ actũ ferũt. Nec est, cur eũ ob has res pertinacem quispiam fuisse putet. Didicerat enim vbi erat opus, mutare sententiam, quod est viri boni propriũ. Nã cũ clericũ quendã à Giberto antipapa ad ordinẽ subdiaconatus antea prouectũ, iterũ ad sacros ordines admisisset, sententiam mutauit, quòd ea res mali exempli videretur, parituraq; aliquãdo esset ingentia mala. Cistertiensem autẽ ordinem primò in Burgundiam excitatum, sua auctoritate cõfirmauit. Sunt etiam qui scribant, Carthusienses religiosos huius pontificis tempore originẽ habuisse. Alii autem temporibus Victoris tertii hoc ascribũt. At verò cùm Vrbanus sanctissimus pontifex non opere solùm & exẽplo, verũ etiã scriptis cõtra hęreticorũ dogmata ecclesiam Dei confirmasset, duodecimo pontificatus sui anno, mense iiij. die xix. apud sanctum Nicolaũ in carcere Tulliano, in ædibus Petri Leonis ciuis egregii moritur 4. kal. Augusti, cuius corpus per Transtiberinam regionẽ ad vitandas inimicorũ insidias, qui etiam mortuũ lędere conabàtur, ad S. Petrũ in Vaticano delatum est, ibiq́ue honorificentissimè sepultum.

PASCHALIS II.

PASCHALIS II. Rainerus ante pontificatum vocatus, natione Italus è Flaminia, patre Crescẽtio, matre Alsacia, cò ferè tempore põtifex creatur, quo Christiani in Asia dimicãtes Antiochiã cepêre Pyrrho Anticheno ciue admodum potente, vrbis ingressum præbente. 1097. Põt.

Qui Bœmundi virtutem admiratus, deditur[illegible] se illis vrbẽ spopondit, si reliqui

Christiani eidē cum imperio præesse Boemundum paterentur. Ingressi vrbē Christiani omnibus ferè pepercêre, in præsidia Sarracenorū tantummodo sæuitū est. Cassianus autem rex ad loca montana confugiens, ab Armeniis trucidatur. Sola arx supererat: quam dum Boemundus acerrimè oppugnat, femur sagitta traiicitur: & adeò grauiter, vt per aliquot dies ab oppugnatione desiterit. Verùm superueniēte Corbane Persarum regis militiæ principe, cum Sensadolo Cassiani filio Antiochiam recuperatūris, Boemundus iā ex vulnere integer obuiā cum exercitu factus, statim pugnandi copiā facit. In montibus se hostes continebāt, nec elici ad certamen vllo modo poterāt. Quare Boemundus penuria rerum omnium vrgēte, decertare omnino instituit etiā iniquo locò Prælata itaq; lancea illa tanquā vexillo optimo, qua Christi latus transfixū à Longino fuit, nuper in basilica S. Andreæ Antiochiæ reperta, hostes primò acriter resistentes superat & cædit, quorū de num. ad 10000. periisse constat. Præterea verò in eorū castris ad 1500. mill. camelorū capta tradūtur: indeq; tāta præda auecta, vt ab extrema inopia ad sūmā rerū omniū vbertatē ventum sit. Præfectus autem arcis, cognita suorum calamitate, & arcem Boemundo tradidit, & Christi fidem suscepit: permissum & his, qui in præsidio erant, vt si Christi fidē amplecterētur, abire cum rebus suis liceret quoquò vellēt. Magna deinde inter Boemundū & Raimundum concertatio orta est, cum Boemundus sibi Antiochiam deposceret, & Raimundus instaret, vt Imperatori Constantinopolitano ex fœdere prius inito sine vlla cōtrouersia traderetur. Sacerdotes autem, quibus eius rei arbitrium commissum est, Boemundo Antiochiā statim adiudicāt. Interea verò mortuo Hugone Magno, qui cōponendarum rerum caussa Constātinopolim iuerat, reliqui duces, Raymundo excepto, qui cæsaream Cappadociæ obsidebat, proficisci Hierosolymam cùm exercitu instituere, in Lyciam simul conuenientes. In itinere autem Tortosam oppugnare adorti, tribus mensibus frustra cōsumtis soluta obsidione, Tripolim mouere: cuius regulus pecunia, commeatu, armis benignè præbitis, pacem hac lege impetrauit, vt si Hierosolymę caperentur, Christianum nomen amplecteretur & fidem. Inde verò mouentes ac Cæsaream Palæstinæ prætereuntes [illegible] stris Hierosolymam tandem peruenêre, in arduo monte sitam, ac pluribus cōuallibus distinctam, adeò vt non nisi à maximis exercitibus obsideri vrbs posset. Adde quòd aquis fontanis & fluuialibus caret, quæ exercitibus maximè necessariæ sunt. Solus enim Syloe amnis: & is quidem æstate pertenuis, ac interdum nullus, per montem Syon in conuallem Iosaphat delabitur. ūt tamen permultæ in vrbe & in agris cisternæ, quæ solis ciuibus aquam præstent, non etiam magnis exercitibus & iumentis militaribus. Christiani tamen comparato omnifariam cōmeatu quattuor locis oppugnare vrbem magnis viribus adorti, eā Hierosolymitanis acriter defendētibus, Idib. Iul. vi cepêre, 39. die posteaquam obsideri cœpta est anno salut. millesimo nonagesimo nono: anno qnadringētesimo nonagesimoq; posteaquam imperante Heraclio à Sarracenis occupata fuerat. Præcipua tamē in recuperāda tanta vrbe laus Gotifridi fuit, qui partē muri ei ac fratribus ad opugnādum assignatam primus cōscendit: Balduinoque potestatem fecit, vt in vrbem descēdens, christianis portas recluderet: quibus certè irrumpentibus, tanta cædes facta est, cum in vrbe, tum vel maximè in templo, vt moriētiū cruor talos hominum supergrederetur. Cepissent eadem quoque die templum, nisi nox superuenisset. Verùm sequēti die repetita oppugnatio est: & his venia concessa, qui positis armis suppliciter salutem petiêre. Christiani autem tanta victoria potiti, vbi & diebus octo à bellicis rebus quieuissent, & sancta vrbis loca ac Domini sepulchrum de more visum iuissent, vno omnium consensu Gotifredum humeris etiam in regiam delatum, regem decernunt. Qui regni quidem titulū non abnuit, coronam verò auream reiecit, indignū arbitratus illic aureo diademate hominē vti, vbi rex regum Christus spineam coronam pro redemtione humani generis tulisset. Præterea verò Arnulphus presbyter patriarcha creatus, ab episcopis, qui tum aderāt consecratur. Perterriti autem hac victoria Neapolitanæ vrbis Assyriæ ciues, legatos ad Gotifredum misere, qui se ac sua omnia illi dederent. Verùm cùm non ita multò pòst nunciatum fuisset, Solimanni Babylonis regis ingentem exercitum Ascalonem peruenisse, vrbem viginti millibus passuū ab Hierosolymis distantem, Hierosolymitano-

tanoque populo semper infensam, occurrere hosti Gotifredo statuit, Petro eremita ad custodiendam vrbem relicto: reuocatoq; Eustachio & Tancredo, quos Neapolim cũ duabus legionibus miserat. In hostem itaq; profectus, cùm ex captiuis cõperisset Clementem esse regis Babyloniorum Solimannni militiæ principem, quo cùm quinquaginta millia hominum militarent, eũdemq; habere classem frumento & machinis onustã, decertare omninò instituit. Vnde pugna commissa, victoriæ compos, ad triginta millia hominum interfeciſſe traditur. Clemens autem hostium dux, naui fugiens, salutem sibi quæsiuit. Ascolonitæ verò tãto accepto incommodo, vrbem statim Gotifredo tradidêre, in qua tantum auri & argẽti deprehensum est, quantum alio vnquam in loco. Recuperatis itaque Hierosolymis, multi principes voti compotes facti, redire in Europam ad suos instituêre. Inter quos sancti Egidij Tercensisq; comites sunt habiti. Gotifredus autẽ cum fratribus mira felicitate victoriæ vsus, & Ioppem maritimam, & Ramulam vrbẽ expugnauit, quæ impedimento Christianis erat, quo minus tutò ab Ascalone Hierosolymam proficiscerentur. Obsedit & Caipham, quæ alio nomine Prophoia dicitur, ad Carmeli radices sitam, & quattuor millibus passuum ab Accon semotam. Verùm durante adhuc obsidione, Tiberias Galileę vltrò sese obtulit. Caipha nõ ita multò pòst fœdere recepta. Sed nihil in humanis rebus quod ad felicitatem pertineat, diuturnum est. Anno enim vno post captam tot laboribus Hierosolymam, Gotifredus febri correptus moritur, cui statim Christiani, ne ob interregnum aliquid detrimenti caperẽt, Balduinum fratem in regnum sufficiunt, anno salutis nostræ centesimo primo ac millesimo.

Ad Paschalem autem redeo, quem quidem Gregorius septimus ob virturem & doctrinam sancti Clementis presbyterum creauit, in quo quidẽ loco clerus ipse post Vrbani mortem eundem Paschalem vita priuata contentum (quippe qui antea monachus fuerat) etiam nolentem & latitantem pontificem creat, quòd diceret humeros suos nequaquam tanto oneri suffecturos, sed expetente populo, eligente clero, collaudante cardinalium senatu, Pontificium munus suscepit: maximè verò cùm ter acclamatum esset, S. Petrus, Rainerium virum optimum Pontificẽ elegit, cui postea primiscrinij & scribæ regionarij, Paschalis nomen indidêre. Indutus deinde coccineam chlamydẽ, tiaraque capiti eius imposita, comitante populo & clero, equo albo ad Lateranũ perducitur, maximè verò ad eam porticum, quæ ad austrum versa, in Basilicam Saluatoris ducit, quam Constantinianam vocant: vbi cum in sede ad eam rem de more parato aliquandiu quieuisset, atrium Laterãnense conscendens, balteo succingitur, vnde septem claues, septemq; sigilla pendebant, vt intelligeret se secũdũ septifariam sancti spiritus gratiam sanctarum ecclesiarũ, quibus Deo auctore præerat claudendi, sigillãdi, aperiendi, recludẽdiq; rationem habere. Inuisit sceptrum põtificium manibus gerẽs, ea quoq; loca, quæ solis pontificibus sunt adiudicata. Sequentibus verò diebus cõsecrationẽ accepturus, ad basilicã beati Petri proficiscitur, in qua eum chrismate iniunxêre Oddo Ostiẽsis episcopus, Mauritius Portuensis, Gualterus Albanus, Bono Lauicanus, Milo Prænestinus, Offo Neposinus, Oddonni Ostiẽsi primę partes, quas adhuc retinet, obtigêre. Pòst vnctionem verò in vrbem rediens, coronam de more accepit. Hoc ita futurum Albertus Alatrinus episcopus aliquando diuinauit. Nam cũ ab amico interrogaretur, quem Vrbano successurũ putaret: Rainerium, inquit, propter fidem & constantiã Deus eligat. Ferunt & eundem Albertũ tẽpus ipsum, quo in põtificatu victurus erat, prædixisse. At verò Paschalis Ecclesiæ Dei propè labenti quorundã seditionibus consulturus, copias suas in Gibertũ antipapã mittit malorũ omniũ caput. Vt autẽ tanto bello sufficeret pontifex posset, Rogerius Siciliæ comes ei turmas aliquot, & mille auri vncias auxilio misit. Albæ Marsorum Gibertus homo pernicioſus tum degebat. Qui vbi intellexit hostes aduentare, haud satis copiis suis fidens, à Richardo Campano comite acceptis, relicta Alba in Furconensiũ montana, quæ nunc Aquilanorum mutato nomine habentur, sese proripuit. Vbi nõ ita multò pòst subita morte correptus sui sceleris pœnas luit. A malis tamen ecclesia Dei nõ statim, tã pernicioso homine sublato, queuit. Richardus enim, quem diximus Giberto copiis & opibus fauisse, in locum demortui Albertum quendam

fecit Atellanum ciuẽ, quæ vrbs Aduersa nunc dicitur, inter Neapolim & Capuã posita, qui statim à bene sentientibus abdicare se magistratu coactus, relegatur. Cauẽses autem agri Prænestini incolæ, Richardi stultitiam & arrogantiam imitati, Theodoricum quendam pontificem creauêre. Verũ hi quoq; pœnitentia ducti, quinto & centesimo die è pontificatu deiectum, anachoritæ habitum induere cogunt, & vitã ducere priuatã. Tertius prætereà Maginulphus Romanus ciuis apud Rauennam pontificatus titulum vsurpare ausus est: quem quidẽ & Romani exsilio mulctarunt, & Rauennates omni humana ope destitutum, ab vrbe sua pepulêre. Pacata autem hoc modo Romana ecclesia, Paschalis vir magni ingenij atq; animi, à religione ad arma conuersus, adiuuante Rogerio, vrbem Castellanam & Beneuentum ab hostibus occupatam recipit. Interim verò Petrus Columna Romanus ciuis, impellente Richardo Campano comite, cuius maximè intererat copias põtificis distrahere, Cauas occupat pontificię ditionis oppidum. Hanc ob rem pontifex in eum mouens, non solùm Cauas recipit, verùm etiam Zagarolum & Columnam paternæ hæreditatis castella ei abstulit. Ex Columna hanc familiam cognomentum duxisse certè putauerim. Erat & alia Romæ familia admodum potens, Corsi hi sunt appellati, Gregorio septimo adeo fideles, vt eorum domus sub Capitolio positæ ab Hẽrico tertio sint exustæ & solo æquatæ. Verũ postea mutato consilio Stephanus eiusdem familiæ princeps, absente Paschali, sancti Pauli basilicam & castellum eo loci ædificatum furto occupat: vnde incursionibus mirum in modum vrbem Romam cõtinuò vexabat. Hanc ob rem omissis rebus externis, pontifex ad vrbem properè rediẽs, Stephanum inde vi deiecit: quem ideo incolumẽ abijsse credimus, quòd monachi habitũ indutus, irrumpentes decepit. Apparuisse tum multa prodigia auctores plerique scribunt, quòd & mare quibusdam in locis litus præter solitum viginti passibus occupauerit: in quibusdam verò à litore in altũ centum excesserit. Hoc ego quoq; superiore anno apud Puteolos vidi, exesis quibusdam columnis marmoreis vsque ad tres cubitos, quas mare (vt incolæ dicebant) triẽnio ante abluere cõsueuerat. Apparuisse & cometem miræ magnitudinis tũ affirmant, qui in occasu cadente sole statim apparebat. Non mouebatur his prodigijs Paschalis, quippe qui fieri hæc natura cernebat. Verùm cùm intellexisset Florentinum episcopum affirmare solitum Antichristũ natum esse, eò statim proficiscitur, concilioque habito re ipsa admodum discussa, cum leuitate quadam, vt alicuius magnæ rei auctor videretur, motum episcopum cerneret, hominem verbis castigatum dimittit, atque inde in Cisalpinam proficiscitur. Vbi ad Guardastallum conuentu multorum principum & episcoporum habito, de homagiis, de feudis, de sacramentis episcoporum laicis antea exhibitis, exhibendisue, magna est habita ratio. At verò cùm intelligeret Gallos sacerdotes, non ita integrè, vt dicebat, vitã ducere, eò profectus, apud Trecas conuentu habito, redactis ad laudabiliorem cultum ecclesiis, earumq; præsidibus partim pulsis, partim castigatione emendatis, in Italiam properè rediit, quòd intellexerat omnia seditiosorum quorundã factionibus perturbari. Stephanus enim Corsus mõtem altum & Ponticelum de ea parte Etruriæ, quam nũc principis apostolorum patrimonium vocant, ceperat, præsidiisque muniuerat, vnde frequẽti incursione omnia circumquaque vexabat, quẽ põtifex insecutus, ex altero castello deiecit: alterũ vi capere non potuit, natura loci obstante & hyeme, quæ iam appetebat. Iturus itaq; in Apuliã componẽdarum rerũ Italicarũ gratia, Lauicano episcopo ecclesiã, Petro Leonis, & Leoni Fregepani vrbẽ vrbanaq; omnia, Ptolomeo Sublacensi domino, quæ circa vrbem sunt, quàm diligentissimè cõmendauit, relicto Gualfredo nepote militiæ principe: qui vnà cũ his ditionẽ ecclesiasticã tueretur. Verùm absente pontifice, quem ferunt Ptolomeum tanti mali auctorem dicere solitum, nunquã amplius ad vrbẽ rediturũ, ab ecclesia Dei hi homines dẽ fecêre: Petrus Columna, quem pontifex in gratiã receperat, Farfensis abbas cũ Anagninis, Prænestinis, Tiburtinis, Tusculanis, Sabinis. Ausus & idẽ Ptolomeus cõparato exercitu Albã latinam oppugnare, ciuibus ipsis acriter vrbem defendentibus. Verùm superueniente pontifice cũ principe Caietano, cumq; Richardo Aquilano egregijs copiarum ducibus, pulsis tyrannis ecclesiã

Familiæ cognomẽtum ex columna.

Cõuentus ad Guardastallã.

Dei

Dei occupare conantibus, & Albam obsidione liberat, & reliqua oppida, quæ iam defecerant, in deditionem recipit. Tibur obstinatè resistens expugnat non sine magno vtriusq; partis incommodo. Montem altũ, deiecto inde Stephano, recipiens, totum patrimonium breui pacatum reddidit. Pace deinde composita, ad bellum Asiaticũ animũ adijcit, principes Christianos literis & nuncijs ad eam rem quàm diligentissimè animat, quòd intellexerat Gotifredo Hierosolymis mortuo, Sarracenos recuperandæ Hierosolymæ causſa magnos exercitus eò duxisse: superatisq; Christianis ingenti clade, & comitem Burgundiæ in ipso prælio cecidisse, ac Boemundum viuum in manus hostium deuenisse, ipsum verè Balduinum regem Gotifredi fratrem, ægrè ex tãta clade sese proripuisse, nec paulum abesse, quin vrbs caperetur.

Veruntamen barbari tanta victoria potiti, obsidêre Hierosolymã nequaquam sunt ausi. Tancredus autem egregie defensa Antiochia, Laodiceã vrbem imperio Constantinopolitano subiectam vi cepit, quod intellexerat Alexium imperatorem Christianorum clade delectatum, militibus quoq; nostris impedimẽto fuisse, quo minus supplementi causſa ex Europa in Asiam traiecerent, Felicitate & audacia Tancredi Balduinus rex percitus, cõparato properè exercitu, in Accon ducere statuit, vocatis in auxilium Genuensibus & Venetis: qui eò properè cũ octoginta rostratis nauibus ac triremibus plerisque profecti sunt: qua re & vrbs terra mariq; acriter oppugnata, vigesima die tandem capitur, & Sarraceni, qui eò venerant tuendæ vrbis causſa, fusi fugatique sunt. Tãcredus autem tantæ fuit pietatis in patruum Boemundum ab hostibus triennio in vinculis detentum, vt ei magna vi auri redempto, Antiochiæ principatum restituerit. Postea verò idem Boemundus Antiochiam ipsam Tancredo committens, in Italiam primò, mox in Galliã profectus, Constantiam Philippi regis Francorum filiam in vxorem accepit. Cognito deinde Alexij imperatoris Constantinopolitani conatu, qui maritimas Antiochiæ vrbis infestabat, in Italiam rediens, parata classe in Dalmatiam nauigat, Dyrrhachiumque obsidet, vt ea ratione Alexium à bello Asiatico reuocet, quod etiam breui factum est: pacem verò petenti Boemũdus hac lege dedit, vt bello Antiocheno omisso militibus Francis nullo maleficio per sua loca transeuntibus, iter in Asiam tutò facere liceret. Composita autem pace, cum ea classe, quam in Alexium parauerat, in Asiam Boemũdus contendens, adeò Christianorum animos recreauit, vt Balduinus rex Berytum vrbẽ maritimã Phœniciæ inter Sidonem & Byblium positam, ac Tyro metropoli obtemperantem, obsessam duobus mensibus vi tandem ceperit, non sine magno suorum incommodo. Hanc ob rem & passim in omnes sæuitum est, & vrbs ipsa tanquam colonia Christianis omnibus concessa est. Eodẽ quoque tempore capta & Sidon est. In tãta verò Christianorum felicitate Boemundus clarissimus princeps morte sublatus, luctu omnia compleuit, qui Boemundum filium paruulum admodum, ex Constantia vxore susceptum, principatus Antiocheni successorem relinquens, Tantredo nepoti donec adolesceret commendauit.

Interea verò Henricus quartus mortuo patre, quem apud Leodium bello superauerat, compositis in Germania rebus in Italiam veniens, apud Sutrium substitit, quòd senserat eius aduẽtum Paschali parum admodũ gratum esse: quippe qui & ecclesias multas in bellis euerterat, & episcopatus contra ius fasq; pro libidine animi, cui placuisset, demandauerat. Verũ missis vltro citroq; legatis, cùm imperator iureiurãdo interposito polliceretur se, & pacato agmine vrbem ingressurum, & coacturum suos episcopos, vt se à possessione episcopatum abdicarent, quos largitione acceperant & potentia, portæ repentè apertæ sunt. Nam Sutrio mouens Henricus ad montẽ Guadij, vel (vt alij volũt) ad montem Malum (sunt etiam qui montem Aureum hanc appellẽt) castra posuerat, vnde postea annuente populo prodeunteq; obuiam honorato quoque, vrbem Leonianam primò ingreditur, præcedẽtibus sacerdotibus cum infulis & reliquiis sanctorum à mole Hadriani. Nã per eam portam vrbem Leonianam ingressus est vsque ad basilicam sancti Petri, cuius in gradibus pedes pontificis eousq; ad cardinalibus prodeuntis exosculatus est. Positis deinde militibus suis in stationibus, vnà cum pontifice, ad dexteram tamẽ templum ingreditur, in quo post orationem ad alta-

re fa-

refactam, à pontifice petit, vt illos confirmet, quibus ipse episcopatus dederat, licet iusiurãdum antea interposuisset, se nunquã id à pontifice petiturum. Paschalem verò id facere recusantẽ, intromissis militibus, dato signo, vna cum cardinalibus statim capit, eumque cum magna parte cleri spoliati prius in castra perduxit. Permotus tam insigni iniuria populus Romanus, sumptis armis, Teutonicos ex vrbe Leoniana pellit, portasq; omnes claudit. Tum verò imperator ad Soractis montem perueniens, quem nunc sancti Siluestri vocat, in loco excelso & munitissimo pontificem & cardinales collocat, dispositis circumquaque custodibus, & præsidijs, ne inde aufugere vel retrahi ab aliquo possent, quo facto, statim reliquas copias vrbe oppugnaturus mouensad Anienem peruenit. Vnde occupato prius ponte Mammæo, à Mammæa matre Alexandri imperatoris nomen ducẽte, ac tanti operis auctore, incensis circunquaque villis, incursionis continuò in Romanos faciebat. Quare pontifex incommodis ciuium & precibus motus, ad pontem salariũ perductus, accitis ex vrbe notarijs, qui pacta conscriberent, eos omnes (licet inuitus) in episcopatu confirmauit, quos ante Henricus delegerat. Hoc itaque modo compositis rebus, dimissis captiuis omnibus, imperator à pontifice coronatur in basilica sancti Petri, clausis prius vrbis portis, ne populus erumperet, firmataque stationibus ipsa ab Henrico basilica. Vnde non ita multò pòst voti compos factus, in Germaniam rediit. Pontifex verò pacata aliquantulum Italia, Pisanos nauali gloria admodum potentes adhortatur, vt ex insulis Balearibus, quas iam antea occupauerant, in Sarracenos moueant, mare nostrum & litora Christianorum infestãtes. Quare Pisani cupiditate gloriæ capti, comparata ingenti classe, impositaque maiore iuuentutis suæ parte, in hostem proficiscuntur. Verùm dũ apud vada Volaterrana ventũ exspectant, Lucenses eorũ vrbem defensoribus vacuã inuadunt, quam quidem Florentini Pisanorum precibus moti, repulsis Lucensibus, acerrimæ tutati sunt. Ob quã rem Pisani de Sarracenis victores domum redeuntes, Florentinos duabus porphyreticis columnis donant: quæ adhuc ad portam sacelli beati Ioannes Baptistæ visuntur. Interim verò Paschalis cõcilio apud Lateranum habito, omnia, quæ Henrico promiserat, reuocat quòd coactus, non libens in eius sententiã armis, non rationibus munitam descendisset, instantibus cardinalibus, qui in vinculis erant populoq; Romano, qui ab Henrico bello vexabatur, vt quauis conditione pacem componeret. Satius itaque visum est retractare malè acta, violenter præsertim, quàm pati exẽplo pernicioso, vt id quoq; reliquis principibus licere videatur, quòd Henricus ab inuito pontifice extorserat. Hoc autẽ tempore Mithildis comitissa admodum senio confecta moriens, Romanæ ecclesiæ ex testamento reliquit, quicquid à Pissia amne & sancto Quirico agri senensis vsq; ad Ceperanum inter Apenninum & mare pertinet, addita Ferraria, quæ adhuc Romanæ ecclesiæ vectigalis est. Sunt qui scribãt, quorum de numero Vincentius est auctor egregius, hanc mulierem Florentiæ mortuam esse eo incendio, quo & magna pars vrbis consumpta est, & ad duo millia hominum combusta traduntur, eiusq; corpus postea in Cisalpinam translatum esse, & in monasterio sancti Benedicti, quod ab vrbe Mantua xij. millibus passuum distat, sepultum. Crediderim ego mulierẽ ipsam Mantuę diem extremum obiisse, suoq; iussu ad sanctum Benedictum sua impensa ædificatum, translatam & sepultã, procurante eã rem Anselmo viro sanctissimo ac tãti monasterij auctore: quippe qui operam dederat Mithildis impensa, vt cœnobium tam amplum, tamq; magnificum ædificaretur. Eodem quoque in loco sepultum fuisse eundẽ Anselmum episcopum Lucẽsem comperi, ac Mantuam deinceps translatum in ecclesiam cathedralem, ob eam rem credo, ne à vicinis furto surriperetur, cùm miraculis continuò clarior fieret. Affirmant Lucẽses corpus Mithildis apud se esse: quod ne credam, facit Guidonis Gonzage auctoritas. Qui dum monasterium sancti Benedicti restitueret, inuẽtum corpus honestiore loco (vt par erat) collocauit. Alium quoque Anselmum fuisse his temporibus quidã auctores scribunt, virũ doctissimum & apud Anglos tanti precij habitum, vt breui ex monacho abbas, deinde Cantuarienſis archiepiscopus fit factus: qui etiam libros de meditationibus, cur Deus homo, de libero arbitrio, de similitudinibus, de cruce, de beato

to

to Ioanne Baptista conscripsit. Felicia certè hæc tempora fuêre, quæ & Sigebertũ monachum Gemblacensem virum spectatæ doctrinæ, & Bernardum ex Castilione Burgundiæ nobili genere ortum, protulêre. Is xxij. annum attigens, sub abbate Stephano, qui tertius fuerat ab inchoato Cistertiensi monasterio, vna cum triginta sociis monachi habitum susciperis, tanti precij ob doctrinam & sanctitatem est habitus, vt breui abbas Clareuallensis monasterij, tum primum Roberti viri illustris impensa ædificati, creatus sit, cui certè loco cum maxima gloria ad annos sex & triginta præfuit. Moriẽs deinde Bernardus, præter sanctitatem, multa quoque scriptis ingenij sui monomenta reliquit: maximè verò commentarios in Cantica canticorum, Considerationes diuinæ contemplationis ad Eugenium pontificem, vnde pontificij muneris ratio duceretur: scripsit & varias epistolas: vnã potissimum ad Romanos, qua eos vehemẽter carpit, scripsit & apologeticum & sermones in solemnibus habitos. Ad Paschalem redeo, qui in concilio apud Guardastallum habito decreuit, ne vrbes Aemiliæ, Placentia, Parma, Regium, Munita, Bononia, Rauennati ecclesiæ antea Metropoli subiectæ amplius essent, quòd sæpius ob superbiam in Romanam sedem præsules Rauennates cornua erexerant. Pontificem vero ad vrbem redeuntem rogarũt ciues quidam, vt in locum Petri præfecti vrbis demortui filium subrogaret. Quod cum facere pontifex negaret propter ætatem pueri, qui vix decimum attigerat annum, tanta repentè seditio exorta est, vt ei abire ex ciuitate necesse fuerit, ne magna aliqua cædes inter ciues committeretur, cùm multi inessent, qui nequaquam tantum magistratum puero committendum dicerent. Neque ita quoque seditionis semina abstulit. Nam cum Albæ esset, intellexissetque Petrum Leonis ecclesiæ fautorem, in ædibus suis ab aduersa factione oppugnari, eo properè Ptolomeum mittit ab Aricia accitum cum satis valida manu, qui pulsos in Transtiberinam regionem aduersario partim interfecit, partim capit, ac per municipia custodiendos diuidit. Sed magna repentè in Ptolomeo inconstantia apparuit. Nam quos ipse paulò ante ceperat, eosdem postea suo quoque nutu ad municipia proficiscentes, dum iter per Algidum faciunt, ex insidiis adortus capit, & Ariciam secum ducit: inter quos & demortui præfecti filius erat. Non contentus autẽ tanto admisso facinore Ptolomeus, Sarminetum, Nymphæum, Tiberiam, oramq; maritimam occupat. Interim vero Hericus è Germania in Italiam cum exercitu descendens, magno terrori omnibus fuit. Verùm cùm is Romã venisset, absente pontifice, qui tum in Apulia concilium habebat, cumque se priuatum dignitate imperij putaret, vnà cum potestate dandorum episcopatuum, à Braccarẽsi archiepiscopo patria exsule, iterum coronatus ante beati Gregorij corpus, in patriã abijt, Paschalis autem absoluto cõuentu ex Apulia Romam cum copiis Normannorũ rediens: & multa oppida ab hostibus occupata recepit, & Prænestè Caloioannis imperatoris Constantinopolitani, qui patri Alexio successerat, oratores libenter audiuit, eisdemque in mandatis dedit, & Caloioannem suo nomine contra Sarracenos animarent. At verò Farfensis abbas & Ptolomeus, qui nullum sibi veniæ locũ apud Põtificẽ ob sua maleficia reliquerant, latebris delitescentes, tandem per amicos in Paschalis viri mitissimi gratiam redeunt. Pacatis hoc modo rebus, dedicataq; Prænestè Agapeti basilica, Romã effusa obuiam vrbana multitudine honoris caussa tandem rediit: qua quidẽ ex frequentia in valitudinẽ incidãs, se paulò pòst moriturũ cognouit: quare acceptis ecclesiæ sacramẽtis, cohortatusq; clerũ ad pacẽ & concordiã, põtificatus sui anno decimo octauo, mense sexto, die septimo moritur decimoquinto Kalendas Februarij: sepelirurq; honorificentissima põpa in basilica Constantiniana. Suo autem pontificatu facta potestate sacrorum ordinum præsbyteros quinquaginta, diaconos triginta, episcopos centum creauit. Romæ præterea ecclesias quindecim consecrauit, maximè verò basilicam sancti Hadriani in tribus foris profanatã quorũdam factiosorum scelere, ecclesiam sanctæ Mariæ Monticelli in regione Ariolæ: postremò verò restituit & consecrauit basilicam sanctorũ Coronatorum, eo tempore dirutam, quo Robertus Guiscardus Salernitanus princeps eam partem vrbis incendit, quæ à Laterano ad Capitolium vergit, vt in vita Gregorij septimi diximus.

GELASIVS II.

168. pōt. GELASIVS secundus, Ioannes antea vocatus, patria Caietanus, patre Crescētio, nobili genere natus, ingenueque à teneris annis educatus & doctus, in monte Cassino religionis fundamenta perdidicit sub Oderisio abbate viro sanctissimo. Hāc ob rem ab Vrbano secūdo Romam accitus, cognita hominis virtute & fide, semper in precio est habitus. Verùm in primis eius fides perspecta eo tempore est, quo Vrbanus pontifex à Germanis, & Giberti antipapæ factionem sequentibus in insula Lycaoniæ Romæ inter duos pontes obsessus est. Solus enim vnà cū Petro Leone viro illustri, hominem sanctissimum nunquam deseruit. Hanc ob rem posteà cùm Vrbanus meliore fortuna vteretur, tanti beneficij memor, Gelasium primo quidem secretis suis admouet ob fidem & doctrinam: eique negotium dedit ob elegantiam compositionis suæ, vt Romanæ curiæ stylum negligentia & ignorantia maiorum labefactatū, in meliorem formam & ornatum redigeret. Postea verò cognita hominis amplitudine, eundem referre in cœtum cardinalium instituerat eaque de re sæpius in senatu locutus fuerat, assentientibus omnibus. Verùm mortuo non ita multo post Vrbano, Paschalis meritorum tanti viri non immemor, statim eum diaconum cardinalem decernit. Mortuo deinde Paschali, cum de creando nouo pontifice ratio haberetur, ob eamque rē cardinales omnes in monasterio ad Palladium paululū infra ædes Leonis & Cincij Fregepanis congregati essent, vno omnium consensu Ioannes Caietanus Gelasius pontifex creatur. Verum Cincius Fregepanis ira ob hāc electionem percitus, quòd vnum ex suis cardinalibus collegio proposuerat, quem pontificem eligerent, in monasterium Palladij cum armatis satellitibus irrumpens, refractis foribus, obuium quenq; percutit: pontificem obtorto collo in terram deiectum calcibus contērit, in vincula que coniicit. Cardinales autem fugam parantes, ex mulis & equis deijcit, nullumq; genus contumeliæ prætermittit, quo affici tantus senatus posset. Non tulit autem tantam iniuriam populus Romanus. Ad ædes Cincij Fregepanis armatus cōcurrit, eique ac familiæ interitum minatur, nisi properè Gelasium incolumen reddat. Faciunt mandata Fregepanes: maximè verò Leo, qui pontificis pedes videntibus omnibus sæpius exosculatus, veniam supplici-ter petebat. Equum itaque album conscēdens pontifex, via sacra in laterarum ducitur, comitante clero populoque Romano, ibique de more coronatur. Interea vero Balduinus, quem statim litteris & nuncijs pōtifex adhortatus est, vt barbarorum impetum tamdiu sustineret, quoad in Asiam noua supplementa mitterentur, castellum in Syria Sobal vocitatum occupat & munit, vt Christianis cōtra barbaros continuè dimicantibus receptaculum esset. At verò Boemundo adolescente mortuo, Tancredus tutor Antiochiæ princeps ab omnibus Christianis declaratur: quem quidem confirmato prius principatu, Balduinus Hierosolymitanus rex ad se cum militibus suis vocat, dimicaturus cum hostibus Turcis, Sarracenis, Arabibus qui cum magno exercitu prouinciam Hierosolymitanā ingressi erant. Eo itaque veniens Tancredus, cognita Christianorum paucitate, frustra Balduino dissuasit, ne collatis signis cum hoste decerneret: néue rem Christianam in summum discrimen adduceret. Nam cum hostibus ipsis pugnandi copiam fecisset ingenti clade superatus, ægrè cum paucis Hierosolymam se recepit, diuersis prætereà tramitibus Tācredus Antiochiā perueniens, fuga salutem sibi quæsiuit. Elati autē tanta victoria hostes, montem Tabor conscendentes, monasterium eo loci positum diruūt, monachis ad vnum omnibus interfectis.

Cincius Fregepanis homo factiosus.

Nec

Nec interim quietus ab externo hoste Gelasius fuit, qui Henrici Imperatoris furorem Italiam vastantis, iamiamque vrbem hostili animo ingressuri deuitans, ad ædes Bulgamini potentissimi ciuis primò cõfugit. Verùm cùm ibi quoque nequaquam tutus videretur, vnà cum suis triremes conscendens: duæ enim iam ad id instructæ paratæque erant, Ostiam Tiberi delabitur, insequentibus Germanis militibus, & pontificem telis ac sagittis petentibus. Cùm Ostiam verò peruenisset, neque ingredi mare propter instantes procellas liceret, terrestri itinere Ardeam proficiscitur, Hugone xij apostolorum cardinali viro amplissimo semper eum comitante. Cadentibus autem fluctibus Ostiam reuersus, Tarracinã primò, mox Caietam adnauigat, vbi perbenignè à ciuibus sũis susciptur. Conuenêre eò statim & Guillelmus Apuliæ dux, & Robertus Campanus princeps, ac Richardus Aquilanus, pollicentes se in eius potestate semper futuros, vt veros deceret Ecclesiæ Dei vectigales. Cùm igitur parari exercitum contra se intellexisset, Mauritium Braccarẽsem archiepiscopum antipapam creat; quem potissimum Gelasio obijceret, eumque Fregepanum familiæ commẽdauit: Gregorius appellatus est. Non contentus autem tam pernicioso exemplo Henricus, in Anagninum agrum copias suas mouens, omnia hostilem in modum diripit & capit. Turriculum quoque munitissimum locum iam oppugnabat, cùm subitò nunciatum est Gelasium cum proceribus Apuliæ, magnoque cum exercitu aduentare: quare motis castris Italia cedens, cuncta cædibus & rapinis compleuit. Gelasius autem remissis in Apuliam proceribus Romam venit, arbitratus ob discessum Henrici omnia deinceps pacata fore. Verùm longè secus, quàm putarat, accidit. Nam cùm intellexisset antipapam Fregepanum auxilio fretum Romę mansisse, potentiam istius familiæ veritus, apud amicos quosdam prius delituit. At verò cùm postea in ecclesia sanctę Praxedis mysteria celebraret, instãtibus hostibus cum factione sua, vix sese ab eorum manibus fuga subtraxit, Corsis, Normannis, familijs egregijs ac Crescentio nepote acerrimè defendentibus. Sequenti verò die à suis armis & clientelis beuè munitis, in vrbem vocatus (nam ad sanctum Paulum confugerat) habito cardinalium conuentu discedere ab vrbe instituit, ne crescente in dies magis magisque seditione, magna aliqua clades oriretur. Relicto itaque Petro Portuensi episcopo, qui vices eius quantum ad rem sacram pertinebat Romę gereret, commendataque Beneuentanæ ciuitatis cura Hugoni cardinali xi. apostolorum, Pisas primò adnauigat, cùm terrestre iter nequaquã sibi ac cardinalibus, quos comites sociosque habebat, tutum videretur. Exceptus itaque per benignè à Pisanis, cùm rationem discessus sui ab vrbe audientibus omnibus reddidisset, inde soluens in Galliam, ad portam sancti Egidij peruenit: vbi cum abbate Cluniacensi viro optimo tum à monachis, & omnibus fidelibus, qui eò eius rei gratia vndique conuenerant, magnificè ac splendidè susciptur. Dein verò per continentem honesto comitatu magis quã splendido, vt nunc fit, incedens, inter eundum basilicam sanctæ Cæciliæ in Stragello, ecclesiam sancti Siluestri in Tillano, ecclesiam sancti Stephani in Tornaco dedicat, lapidibusque ecclesiarum terminos notat. Tandem verò ad Cluniacense monasterium perueniens pleuresi correptus, pontificatus sui anno primo, die quinto moritur, vir sanctissimus & omni laude dignus, si vitam continentissimam, si mores, si doctrinam inspicis: quibus ex rebus fit, vt facillimè credam eum, qui ita constanter & sanctè in tantis procellis humanarum perturbationum vixerit, nunc beatam & sempiternam vitam in cælo ducere. Sepelitur autem eius corpus intra limina Cluniacensis cœnobij. Sunt qui scribant, huius potificatu inchoatam esse Templariorum militum originem, qui non longè à sepulchro Domini habitantes, peregrinos suscipiebant, eosque per loca sacra armati ducebant ac reducebant: quò eis sine vllo maleficio inuisere loca sancta liceret: Hos vita, fide, gratia mirum in modum Cusentinus commendat.

Templarij milites

N CALI-

CALISTVS II.

1119. CALISTVS secundus, Guido antea vocatus, natione Burgundus, Viennensis archiepiscopus, originem à regibus Franciæ ducens, ab his cardinalibus pontifex creatur qui mortuo Gelasio Cluniaci tum aderant. Verùm is non prius pontificium habitũ sibi desumpsit, quàm intellexit se ab his quoque cardinalibus confirmari, qui Romæ & in Italia remanserant. Re itaque litteris & nuncijs cognita Romam veniens, populo obuiam prodeunte ac honorato quoque vrbem ingreditur, congratulantibus omnibus tum pontifici, tum ciuitati Romanæ, quòd hunc quieris & pacis auctorem futurum cernebant. Rebus autem ex sententia Romæ compositis, Beneuentum proficiscitur quò & principes omnes statim conuenêre salutandi (vt mos est) pontificis causſa, maximè verò Guillelmus Apuliæ dux Iordanus Campaniæ comes, Arnulphus Ariolæ, Robertus Lorotelli comes, viri insignes & sine contentione illius partis Italiæ facilè principes: qui etiam polliciti sunt adhibito iureiurãdo, se in potestate pontificis semper futuros. Calistus autem, qui nil aliud meditabatur, quàm bellum Asiaticum, in quo de Christianis ægrè tot barbaras gentes sustinentibus addubitabatur, Romam rediens, Lambertum Ostiensem episcopum, Saxonem S. Stephani in Cælio monte presbyterum cardinalem, Gregorium S. Angeli diaconum, legatos ad imperatorem mittit: qui pace sine vlla contentione composita, ad vrbem redeuntes, tabellam pacis ad Lateranensem basilicam suspendêre. Qua quidem perlecta, tanta repentè lætitia publica exorta est, vt passim congratulantium cœtus audirentur. Verùm ne diurnior hæc lætitia videretur, effecit Rogerius Siciliæ comes, qui Calabriam & Apuliam absente Guillelmo comite occupat. Guillelmus enim Alexij imperatoris Constantinopolitani filiã in vxorem ducturus, abiens Calabriam & Apuliam pontifici commendauerat. Hanc ob rem Calistus ab vrbe discedens, Beneuentum peruenit, indeque Hugonem cardinalem ad eum misit arcem Nicephorium tum in Calabria obsidentem. Monitus autem Rogerius vt ab armis discederet, nequaquam pontificis edicto obtemperat, immò acrius instabat, ne Guillelmus consobrinus rediens, ei impedimento foret, quò minus Apulia & Calabria potiretur. Parabat iam arma pontifex, cùm subitò vna cum magna parte Senatus febri correptus redire ad vrbem re infecta compellitur: Hanc ob rem Rogerius nemine aduersante, Apulia & Calabria potitur.

Atque hoc modo Guillelmus vxore frustratus ac principatu deiectus apud Salernitanum principem vitam degens, sine hæredibus breui moritur. Rogerius itaque tanto aduersario sublato, regem Italiæ se nuncupat. Calistus autem recuperata valetudine, apud Lateranum nongentorum patrum concilium habuit, in quo quidem deliberatum est, vt primo quoq; tempore supplementa militiæ iam deficientis Christianis in Asia bellum gerentibus submistrarentur. Qua spe erectus Balduinus Hierosolymitanus rex, Gazim regem Turcorum minorem Asiam incolentium, cum magno exercitu in se mouentem superat & captum in carcerem conijcit. Eadem quoque fortuna vsus, Damasci regem Hierosolymas cum exercitu hostili animo petentem fundit fugatque duobus millibus hostium cæsis, milleque captis. Verùm superueniente cum manis copijs Balahac Parthorum rege, cui statim nullis exspectatis auxilijs congredi ausus est, tanta clade superatur Balduinus, vt etiam ipse vna cum proceribus multis captus & in vincula coniectus sit.

Quare Calistus pontifex maturandum ratus, ne reliqui Christiani amisso rege opprimerentur, instante Veramundo Hierosolymitano patriarcha viro optimo ac doctissimo, Venetos spe gloriæ & premij concitos in hostem magna classe permouit. Dominico Michaële duce, millesimo cẽtesimo ac vigesimo secundo salutis nostræ anno: qui quidem ad

Iop-

loppem classe delati, quam Sarraceni Babylonis terra mariq; obsidebant superatis barbaris ingenti clade, obsidionem soluunt. Itum est & in Tyrum, quam diu obsessam haud incruenta victoria cepêre pacti tamen prius, vt Tyri & Ascalonis dimidium obtinerent. si eorum opera in Christianorum potestatem deuenirent. Verùm Emanuel Græcorum imperator Caloioanni suffectus, tantam victoriam Latinis inuidens, vel tarina litteratura vrentibus, Veneris mandat, vt classis suæ præfectum reuocent: qui certè eorum dicto obremperans ira incensus Rhodum, Chium, vnde corpus beati Theodori martyris Venetias translatum tũ est, Samũ, Mitylenen, Andron imperatoris insulas, diripuit: Motonium spoliatum incolis muniuit. Tragurium ex Vngaris captum, ditioni Venetæ subiecit Lapidem præterea secum in patria detulit, super quo apud Tyrum Christus sedisse fertur. At verò Balduinus, quẽ diximus ab hostibus captum, precio redemptus, Hierosolymas rediens, Christianam rempub. iam labentem aliquamdiu sustinuit. Hanc ob rem Callistus aliquid quietis à rebus externis nactus, & cardinales 12. creat, & Basilicas multas vetustate collapsas reficit. Mœnia vrbis instaurat, aquam in vrbem inducit, arces ecclesiæ munit donaria plurima argenti auriq; basilicis diuidit. Fundos plerosque coëmptos beato Petro donat. Ecclesiam beati Nicolai in palatio ædificat. Verùm ne tanta felicitas sine aliquo incommodo diutius in terris esset, Gregorius antipapa Burdinus antea vocatus, nomen pontificis vsurpare conatus, Sutrij se continens, auxilio quorundam tyrannorum fretus, & Romanos incursionibus vexabat, peregrinos negotij ac religionis caussa ad vrbem accedentes spoliabat. Quare Callistus comparatis repentè copijs præmissoq; cum expeditissimo quoque Ioanne Cremensi sancti Chrysogoni presbytero cardinali, subsequens ipse hostem vincunt, Sutrium capiunt, Burdinum camelo impositum, in triumphi spem Romam ducunt: quem pontifex vita donatum, Cauensi monasterio inclusit. Callistus autem de Deo deq; hominibus bene meritus, pontificatus sui anno quinto, mense decimo, die 6. in Domino moritur. Vacat tum sedes dies 8.

ANNOTAT.

Sub Calisto II. inter imperium & sacerdotiũ, insignis illa pax & concordia facta est, anno plus minus quinquagesimo, ex quo inter Gregorium VII. & Henricum IV. discordia ingens ob sacerdotiorum collationes excitata fuerat. In qua episcoporum & abbatũm electiones, quæ ad imperatorem & reges hactenus pertinuerant, clero & monachis restitutæ sunt. Cuius transigendæ caussa papæ Calisti legati omni memoria digni fuerunt Lambertus Bononiensis, Ostien. episcopus, post Honorius II. Saxo de Comitibus Anagninus presbyter, & Gregorius de Papareschis Romanus, post Innocentius II. tunc diaconus cardinalis, cuius rei adhuc mentio cum pictura exstat in antiqua vetusti palatij pontificum camera Lateranensis, vbi est hoc elogium:

ECCE CALLISTVS PATRIAE DECVS
HONOR IMPERIALE
NEQVAM BVRDINVM DAMNAT,
PACEMQVE REFORMAT

Huius rei mentionem fecerunt Chunradus de Lichtenaw abbas Virspergensis in vita Henrici V. imper. Guillelmus Tyrius lib. de bello sacro 1. cap. 13. Otho Frisingensis lib. 7. cap. 16. Pandulphus Pisanus in vita Calisti papæ II. & alij multi.

HONORIVS II.

HONORIVS secundus, qui & Lambertus, ex agro Imolensi oriundus, Ostiensis episcopus eo tempore pontifex creatur, quo Balduinus ab hostibus precio redemptus, Antiochiam Hierosolymitano regno adiunxit, mortuis his omnibus, ad quos principatus ille iure deueniebat. Verùm cùm tantus 170. Pũ.

principatus retineri sine præsidio non posset, eidem præfecit Raymundum Guillelmi ducis Austriæ filium, cui superioris Boëmundi filia nupserat. Hoc autem modo compositis rebus, regem Ascalonitarum, Aegyptiorum copijs fretum, & ob eam rem Hierosolymitanos infestantem, vnico prælio repulit. Balduinum prætereà Damasci regulum idem molientem, sed maioribus copijs, tribus grauissimis prælijs fundit fugatque, multis passim more pecorum cæsis. Ad Honorium redeo, qui etsi obscuro loco natus erat, tamen litteratura & moribus tãto magistratu dignus videbatur. Verùm non adeò eius ingressus laudatur, cum ambitione quorundam potius, quàm omnium bonorum consensu pontificatum inierit. Mortuo enim Calisto, cùm de legendo nouo pontifice ratio haberetur, Leuo Fregepanis omnibus cardinalibus interdixit, ne vsque ad diem tertium pontificem crearent, quò & maturiùs deliberare, & canones inspicere liceret, quamuis non ea mente id fecerit homo acutus & ad fallendum vafer, quam verbis præseferebat, sed ei tantisper disponere hominum suffragia liceret, quibus Lambertus pontifex crearetur. Nam populus ipse Saxonem sancti Stephani cardinalem, pontificem percupidè nimium optabat. Id quoque se cupere Leo Fregepanis ostendebat, quò & populum & patres negligentes & incautos in sententiam sui quauis arte pelliceret. At verò cum id velle Leonem cardinales quidam cernerent, ne ex eius sententia pontificem legerent, omisso Saxone, Theobaldum sanctæ Anastasiæ presbyterum cardinalem, põtificem deligunt, quem Cælestinum appellârunt. Tunc autem Leo non amplius immorãdum ratus, quòd iam offensum hac electione populũ cernebat, Lambertum (de quo antè diximus) pontificem magna voce proponit, acclamante populo, cleroq; eam electionem manibus & nutibus approbante. Tum Leo maturandum ratus, ne sententiæ hominum immutarentur, in Simijs, loci nomen est, non longè ab ecclesia sancti Siluestri, hominem pontificali habitu exornat. Qui etsi primò artibus quibusdam tantùm magistratum adeptus est, tamen postea omnium consensu pontifex maximus consalutatus. Pontificatum adeptus, cardinales quosdam viros insignes creauit, quorum opera postea magnis in rebus vsus est. Familiaritate enim præclarorum virorum mirificè delectatus est. Nam Põtium quendam abbatem Cluniacensem, virũ industrium Romæ retinuit. Ingenium quoque Hildeberti Cenomanensis episcopi mirificè extulit: quem deinceps Turonensem archiepiscopum creauit, quòd plurimùm heroico elegiacoue carmine valeret. Huius quoque tempore clariora fecit Hugo de sancto Victore, si cognomentum inspicis: si patriam, Parisiensis doctor insignis. Hic enim tum dicendo, tum scribendo ingenij sui præclara monimenta reliquit: Extat eius liber de sacramentis, liber Sententiarum, liber in dialogo, qui Didascalus appellatur: liber de cura animæ, liber de artibus & doctrinis. Hos autem omnes tanta beneuolentia Honorius pontifex amplexus est, vt nullum genus officij prætermiserit, quo eos ad honestiorem dignitatis gradum euehi posse existimaret. Vnum tamen suis temporibus accidit quod nequaquam probandum est. Arnulphus enim Christianæ religionis prædicator egregius clericorum insidijs Romæ necatur, quòd acerbè nimium in eorum lasciuiam & libidinem inueheretur: quodq; eorum pompam & in comparandis diuitijs nimium studium improbaret, paupertatem Christi & integerrimam vitam ad imitationem omnibus proponens. Hunc multi ex nobilitate Romana tanquam verum Christi discipulum & prophetam sequebantur. Hunc laudibus ad cælum tollebant. Hinc odium, hinc iræ in perniciem benè sentientis vsque ad necem excitatæ. Fueritne hic sanctissimus vir presbyter, an monachus, an eremita, haud satis constat. Sunt qui scribant, Honorio ipsi id admodum displicuisse, non tamen tanti facinoris auctores vnquam inuentos. At verò cùm in pontificatu rectè gubernato quinquennio ac mensibus duobus vixisset, collacrymantibus omnibus moritur, & in basilica Lateranensi nullo non genere honoris adhibito sepelitur. Vacat tum sedes diebus octo. Nescio ego quid sibi velit marmor illud suo nomine inscriptum, quod ante ædes beatæ Praxedis adhuc extat.

Hugo de S. Victore

(*)

INNO-

INNOCENTIVS II.

171. Pont.

INNOCENTIVS secundus, patria Romanus, ex Transtiberina regione, patre Ioanne, pontifex creatus, in Rogerium Rogerij comitis Siciliæ filium hæredem nuncupatum, q; mortuo Guillelmo Apuliæ duce, omniq; Roberti Guiscardi familia in eo deficiēte dominatū Apuliæ occupare nitebatur, statim bellū mouet. Nam is ad sanctum Germanum castra habebat, quem certè primo impetu repulit, tantum valuit Romani exercitus fortitudo & virtus: oppidoque ipso capto, tyrannum in Galucio aliquandiu acriter obsedit. At verò Guillelmus Calabriæ dux cum magnis copijs aduenies, & patrem vnico prælio feliciter habito obsidione liberat, & pontificem cum his cardinalibus capit, qui in exercitu Romanorum erant. Hos autem omnes nō ita multò pòst Rogerius mira modestia vsus, vna cum pontifice liberos facit. Quam ob rem deinceps quod voluit, facilè à pontifice obtinuit, præter regni titulum, quem maximis præmijs & pollicitationibus impetrare contendebat. Interim verò Petrus Romanus ciuis, Petri Leonis potentissimi hominis filius, Romæ antipapa creatur, quorundam facinorosorum seditionibus, Anacletusque appellatur: qui spoliatis Romanæ vrbis templis, spoliatis ecclesiarum thesauris, vi irrumpens, maximè verò in basilicam Petri, vnde crucifixum aureum & coronas pendentes sustulit: tantum pecuniarum conflauit, vt perfacilè largitionibus seditiosum quenque Romæ in sententiam suam alliceret. Innocentius autem ad vrbem rediēs, vbi seditionibus plena omnia cerneret, specta reque rem ipsam ad cædem multorum videret, sponte cedens, primò quidem Pisas aduigat deinde Genuam postremò in Franciam peruenit. Interim verò Anacletus antipapa, tanto aduersario submoto, & animos ciuium cum Innocentio sentientium quoad fieri potest, sibi largitionibus conciliat: & Rogerium in partes suas facilè descendentem, quo magis ei obnoxius esset, vtriusque Siciliæ regem creat. Innocētius autem celebrato apud Clarum montem concilio, in quo Petrum antipapam cum sectatoribus damnauit, Aurelianum se contulit, visoque rege Philippico, à quo perbenignè est habitus, Carnotum in Belgis petijt: vbi Henricum Angliæ regem in itinere obuiam factum, multis rationibus ad expeditionem in Sarracenos adhortatus est. In Lotharingiam inde flectens, Lotharium Leodij repertum, à Germanis tum regem creatum, de se restituendo multa pollicentem, sacramento adigit expeditionem parare, qua quidem tutus etiam ad vrbem reduceretur. Remis deinde in Belgis altera synhodo habita, in Italiam rodijt, celebratoque concilio apud Placentiam, Pisas se contulit. quam ciuitatem iam pridem cum Genuēsi populo dissidentem, in gratiam tandem redegit. Genuensem quoque episcopum, qui Mediolanensi suberat, archiepiscopum creat, tribus Corsicæ episcopis illi cum Bobiensi parēre iussis. Pisanis quoque archiepiscopum dedit, tribus item alijs Corsicæ episcopis cum Populonensi eidem subiectis. Lotharius autem cum magno exercitu in Italiam veniens, admonito pontifice quid fieri oporteret, partitis copijs ad vrbem admouet. Nam dum ipse occupato prius Ianiculo vrbem ingreditur, Innocentius Aniem ponte Mammæo traijciens in Lateranum perducitur, nusquam apparente antipapa, cuius factionem Lotharius mira felicitate ad sanitatem redegit, cauitque quantum in eo fuit, ne deinceps vexari ab aduersarijs Innocentius posset. Tanto itaq; beneficio deuictus Innocentius, mortuo Henrico, Lotharium imperatorem Romanum creatum imperij corona exornat, quo statim in Germaniam abeunte ad compescendos Leuticorum motus, dum pontifex concilium Pisis pro rep. Christiana, proq; tuenda fide de more habet, rursum antipapa, quem in eodem concilio damnauit, factiosis quibusdam & Rogerio adiuuantibus, in pontificem surgit. Quare

& Lothiarius imperator iterum cum exercitu superatis Leuticis Italiam repetit, & Pisani classem potentissimam in auxilium pontificis educunt: quibus copijs & Romæ seditionem oppressere & Rogerium terra mariq; oppugnatum, amissis rebus omnibus, Italia in Siciliam breui pepulêre. Audita tanta victoria Ioannes Constantinopolitanus imperator, qui Rogerio aduersabatur, legatos statim ad Lotharium mittit de superato hoste congratulatum, quorum de numero quidã philosophus erat qui disputationibus ostendere nitebatur Latinam ecclesiam admodum errare, quòd contra sententiam Nicæni concilij, vt ipse dicebat, quo declaratum est spiritum sanctum à patre procedere, Latini à filio quoque id fieri addidissent. Tum Petrus diaconus homo doctus & argutus, qui tum in corona aderat disputandi gratia: Si, inquit Latini damnandi sunt quòd addiderint spiritum sanctum à filio quoque procedere, damnandi multò magis Græci videntur, qui id fieri à solo patre addiderint, cùm ipsum concilium à patre dixerit. Delusus homo audax tam acuto responso, sub stitit amplius hac de re disceptare. At verò pontifex, ne abeunte imperatore, Rogerius iterum Apuliam repeteret, Rainonem Lotharij imperatoris comitem, cum aliquot cohortibus ad propulsandam iniuriam relictum, ducem Apuliæ creat. Mortuo deinde antipapa, occulteque à suis sepulto, cùm etiam eius cardinales in fidem Romani pontificis deuenissent, quietura iam respublica Christiana videbatur, cùm subitò Romani quidam seditionibus potentiam quærentes, senatores creauêre, qui rempublicam Romanam ditionemque ad se pertinentem gubernarent. His autẽ dum pontifex restitit, habito apud Lateranum concilio, quo instituit, ne quis laicus manum violentam clerico injceret, pontificatus sui anno xv. mense vij. die xiij moritur. MCXIV. salutis nostræ anno, quo tempore magno in precio sunt habiti & Gilibertus è Britannia oriundus, vir tantæ doctrinæ, vt ob varietatem disciplinarum vniuersalis appellaretur, & Ambertus Remensis archiepiscopus, Giliberto præceptore nequaquam eruditione & doctrina inferior. Huius quoque pontificis illud opus est, quod adhuc cernimus in fornice sanctæ Mariæ Transtiberinæ è musiuo.

ANNOTAT.

Innocentium II. natione Romanum, de regione Transtiberim, ex patre Ioanne fuisse constans fama est. Cæterùm familiam eius de papa siue de Papareseis vocatam esse intelligitur ex antiquo pulpito marmoreo, quod Romæ in ædicula S. Iacobi trans Tiberim adhuc exstat, ab eius nepote Cincio Cardinali S. Hadriani facto, vt elogium marmoreæ tabulæ inscriptum indicat. Hanc verò gentem eam esse, quæ nunc de Matthæis appellata, nobilissima in vrbe viget, ex eo mihi persuadeo, quòd in vetustis tabularum eius familiæ instrumentis, qui nunc de Matthæis, tunc de Papareseis vocantur. Meam verò hanc opinionem maximè confirmat, quod Matthæorum familia ex Transtiberina regione oriunda est, & noua hæc eius gentis insignia, haud multũ ab antiquis illius clypeis differunt. Hoc tempore populus Romanus multa cum finitimis Tiburtinis, Tusculanis, Albanis, Prænestinis, & reliquis Latij populis bella gerere cœpit. Quare Tusculi tandem excidio quinquagesimo postquam susceptæ fuerant anno finita sunt. Quorum occasione Romano pontifice Innocentio II. qui pacem, quàm bellum malebat, à ciuitatis administratione submoto, nouum reipublicæ corpus, præter eius voluntatem, constitutum est. Senatoribus aliquot (non consulibus, vt Platina, & Volaterranus tradunt) equestri ordine, patricio qui omnibus præesset, iudicibusq; quibusdam, veterum Romanorum exemplo, institutis. In quibus controuersijs populus Romanus, quod pontifici rebellis esset, anathemate notatus, tunc primùm à pontificijs comitijs omninò exclusus est, & ad solos cardinales, pontificis electio paulatim, cleri etiam primoribus omninò exclusis, vel in cardinalium collegio coeptatis reducta. Primus porrò sine vllo populi interuentu papa creatus est mortuo Innocentio secundo, Cælestinus secundus. Ex vetusto sine autoris nomine libro bibliothecæ Palatinæ, & Othone Frisigensi libro historiarum septimo cap. xxvij. xxxi. & xxxiij. Item lib. 1. de gestis Friderici imperatoris cap. xxvij. xxix. qui hanc etiam de electione rem tantum tetigit.

CAE-

CAELESTINVS II.

172. Pont. CAELESTINVS secundus, Guido antea vocatus, sancti Marci presbyter, cardinalis, natione Tuscus, è castro Felicitatis, quod nonnulli ciuitatem Castelli esse affirmant, Tyfernum ab antiquis appellatum, pontifex in demortui Innocentij locum omnium consensu creatur, eo maximè tempore, quo in Asia Balduino rege vita functo, Andegauensium comes Fulco, Balduini gener tertio loco, si ordinem successionis inspicis, regnum Hierosolymitanum accepit, quod duorum etiam filiorum virtute fretus aliquandiu acerrimè tutatus est.

Nam cùm Turci sinum Persicum incolentes in agrum Antiochenum incursiones fecissent, eos non solùm fudit rex Fulco, verùm etiam ex his tria millia interfecit, totidemque cepit. Hac autem clade excitus Alaph genere Turcus, Babylonum auxilijs fretus, Edessam Mesopotamiæ ciuitatem, Arach ab Hebræis vocatam, inuasit: quam antea diximus Balduinum à fratre Gotifredo precibus obtinuisse. Capta est autem vrbs & à barbaris crudeliter direpta, occisis omnibus Christi fidem abnegare recusantibus, stupratis etiam nobilissimis matronis super altari sancti Ioannis Baptistæ, quod sciebant à nostris piè ac sanctè cultum fuisse. Sed nescio quo fato dum parantur copiæ; Fulco in venatione leporem concitatè nimium & incautè insequens, casu equi moritur: cui filius Balduinus eiusdem nominis tertius in regno successit.

Cælestinus autem pontificatus sui mense v. moritur, sepeliturque in Lateranensi basilica, vnà tantum re felix, ob breuitatem temporis, vt arbitror, quòd nullis seditionibus toto suo pontificatu vexatus fuit.

LVCIVS II.

173. Pont. LVCIVS secundus, patria Bononiensis, patre Alberto, eo tempore pontificatũ inijt, quo Edessæ vrbis euersio nunciata est. Ea enim ciuitas Edessa est, ad quam Thobiam misisse filium Gabelo sacræ litteræ testantur: quamque Thaddæus apostolus ad fidem Christi conuertit: & in qua beati Thomæ ossibus ornata Abagarus regnum obtinuit, qui datis ad Iesum litteris, scripta manu Dei responsa accipere meruit. Hac verò clade audita Bernardus Clareuallensis vir & sanctitate & doctrina, vt dixi, insignis, patrocinium religionis Christianæ assumens, principes omnes Christianos tum litteris, tum nuncijs adhortatus est, vt crucem in Sarracenos Christi vexillum sumerent. Hanc ob rem Conradus Sueuus, qui Lothario in regnum Romani nominis successerat, in militiam nomen dedit. Dum hæc autem pro fide Christi in Gallia & Germania pararentur, Rogerius pontificum negligentia in Italiam reuersus, quæ amiserat breui recuperauit, nullo repugnante: qua ex re copijs deinceps & animis auctus, classe in Africam traijciens adeò regem Tunesij vexauit, vt hominem, data pace persoluere tributum quotannis coëgerit, quod certè ad triginta annos continuò exegit. Conradus verò magno cruce signatorum comparato exercitu, Constantinopolim perueniens, ab Emanuele secundo Græcorum imperatore precibus

Edessam Thaddæus ad fidẽ Christi conuertit.

precibus compellitur, nullo comparato commeatu, Iconium statim ducere: se enim præsti turum omnia, quæ exercitui necessaria erant, Emanuel pollicebatur. Obsessa est vrbs natura & artificio munita aliquandiu atque acriter. Verùm cùm sceleſtus imperator, Græco vsus ingenio, gypsum farinæ miscuisset, ex eaque re panis fieret, quo exercitus Christianorum aleretur, tot statim milites periêre, vt re infecta, relicta obsidione, in Thraciam secedere oportuerit. Hoc tamen emolumenti illa expeditio præstitit, quod Balduinus quartus Hierosolymitanus rex animo auctus, Ascalonam diu obsessam tandem vi cepit, cùm paulò ante Gazam vrbem antiquissimam penitus ab hoste derelictam ædificasset, incolendamq; fratribus Templarijs concessisset. Ausus quin etiam idem Balduinus Turcorum satrapas Hiericontinos infestantes propulsare, quorum de numero vnico prælio ad quinque millia interfecta referuntur. Noradinum quoque Damascenæ militiæ principem, Hierosolymitanum agrum vexantem, tanta clade superauit & persecutus est, vt ægrè Christiani retenti sint, quò minus vna cum hoste Damasci mœnia ingrederentur.

Ad Lucium pontificem redeo, qui interim nil prætermittebat, quod ad tantam expeditionem, tamque necessariam pertineret. Credo ego hominem ipsum miro amore excitatum retinendæ Hierusalem, quod tituli sanctę crucis in Hierusalem presbyter cardinalis, pontifex creatus fuerat, quam quidem basilicam totam fermè restituit. Eius præterea consensu in Gallia synhodus episcoporum quorundam & abbatum facta est contra Petrum Abelardum philosophum Peripateticum, virum multæ doctrinę, non benè in quibusdam cum fide nostra sentientem, qui præsente etiam Ludouico rege, rationibus victus, non modò sententiam mutauit, verùm etiam monasticam vitam & religionem induit, ac deinceps vnà cum quibusdam discipulis in loco deserto sanctissimè vixit. Lucius autem pontificatus sui mense xi. die iiij. moritur, ac in basilica Lateranensi sepelitur.

EVGENIVS III.

EVGENIVS tertius Pisis oriundus, sancti Anastasij abbas, in monachum antea à Bernardo viro sanctissimo electus, in ecclesia sancti Cæsarij pontifex creatur. Nam cùm haud satis inter cardinales constaret, quę potissimum è numero suo deligerent, diuino nutu perciti, virum sanctissimum Eugenium deligunt. Qui vbi Romanos instare minis etiam cognouit, quò sui confirmarentur senatores, ad Farsense monasterium noctu in Sabinos abijt, comitante cardinalium cętu, ibiq; consecrationis munus suscepit. Verùm cùm postea Romanorum non minas tantummodò, sed etiam facta contemneret, senatores ipsos eò pepulit, vt petita pace magistratu se abdicarent. Romam itaque rediens, vbi intelligit Romanos nequaquam bono animo, sed fraudi in gratiam secum redijsse, insidias veritus Tibur dilabitur, fugientem Romani telis & sagittis insequuntur. Postea verò Pisas profectus, nauigio in Franciam contendit, regemq; Ludouicum cruce signatum in Turcos & Sarracenos animat, quem Constãtinopolim cum exercitu profectum non secus Emanuel fraude circumuenit, quàm olim Conradum Sueuum. 174. Pis.

Persuasum enim iniquo tempore ducere copias per deserta Syriæ, eo necessitatis eum compulit, vt lacerum exercitum difficultate & inopia rerum Antiochiam re infecta ducere coactus sit. Hanc ob rem Rogerius Siciliæ rex Emmanueli infensus classe in Græciã delatus, Corcyrã insulã, Corinthum, Thebas & Euboeã de imperio Emanuelis occupat, duxisset-

que

que eodem animo Constantinopolim, ni Veneti instructa in Hadriatico sexaginta triremium classe, quò minus id faceret, prohibuissent. Flexit itaque Rogerius ad litora Asiæ Deo volente. Nam tum fortè Sarracena classis Ludouicum regem Franciæ circumuenerat, qui non longè à portu sancti Simeonis soluens, Palæstinam petiturus erat. Rogerius itaque barbaros in angusto nactus oppugnat & vincit, Christianumque regem cum exercitu ab interitu liberat. Interim verò classis Veneta quæ Emanueli admodum fauebat, ea loca recipit, quæ Rogerius occupauerat, immunitaque ac sine vllo præsidio reliquerat. Rogerius autem dimisso apud Ioppen Ludouico Constantinopolim delatus, suburbia vidente Emanuele incendens, eoque victoria delatus est, vt & ædes imperatoris aliquandiu oppugnauerit, & poma ex hortis eiusdem manu legerit. Verùm cùm postea inde in Siciliam composita classe abiret, in Venetos incidens instructos, & ad dimicandum paratos, ex suis triremibus viginti amisit, ægreque fuga sibi salutem quæsiuit. Interim verò Conradus, Ludouicus & Balduinus iunctis copijs animisque, Damascum magnis conatibus obsident: quam vrbem seruos Abrahæ fundasse constat, loco campestri naturaque arido, sed artificio vbere atque fœcundo. Ager enim effossis cuniculis ductisque fistulis, vnde irrigari potest, miram vbertatem præfefert. Paruus amnis in regione vnicus non longè ab vrbis mœnibus præterlabens, lingulam quandam facit, in qua nostri castra posuerant, vnde facilè cohibere ab aquatione oppidanos poterant: verùm Assyrio quodam persuadente, cui maximè Balduinus in rebus arduis credebat, castra ad alteram vrbis partem transferuntur: quòd diceret facilius irrumpi hostium mœnia eo loci posse, vtpotè minus munita. Motis itaque castris Damasceni repentè statiua nostrorum occupant ac muniunt, nostrosque ab aquatione & commeatu prohibent. Quare cùm siti fameque laboraretur, tandem non sine contumelia obsidionem soluunt. Hierosolymam Balduinus, in Europam Ludouicus & Conradus comminutis varijs casibus exercitibus reuertuntur, MCLII. salutis anno.

Venerat tum Romam Eugenius, excitis ad expeditionem Christianis, qui egregio apparatu & magna ciuium charitate susceptus est. Tarracina autem, Setia, Norbano ac Lumonis arce receptis, quæ loca hostes ac tyranni circunquaque positi occupauerunt, Tiburi recreandi animi gratia concessit. Vbi non ita multò pòst pontificatus sui anno viij. mense iiij. die vigesimo moritur: cuius corpus Romam delatum, magna, vt decebat, pompa in basilica Petri sepelitur. Eius autem iussu & impensa exstructa est porticus, vel restituta potius sanctæ Mariæ ad Præsepe, quemadmodum ex inscriptione apparet.

ANASTASIVS IV.

ANASTASIVS quartus, patria Romanus, patre Benedicto, abbas antea sancti Rufi Veliternæ diœcesis, ex cardinali pontifex creatur, eo potissimum tempore, quo Alphonsus Hispaniæ rex ab expeditione Hierosolymitana rediens moritur: in eiusque locum sufficitur Sanctius filius, cui paulò pòst mortuo pro Christi fide in Arabia bellum gerenti, Ferdinandus frater in regno succedit. Anastasius autem pontificatum adeptus, & calicem pulcherrimi operis magnæque æstimationis Lateranensi basilicæ condonauit, & ædes egregias apud Panthæon, quod sanctam Mariam rotundam vocant, breui ædificauit. Plura quoque mente destinauerat, tum ad dignitatem ecclesiæ, tum ad ornatum vrbis Romæ pertinentia, si ei aliquandiu viuere licuisset. Fecit tamen cùm spes ex eo concepta, tum Richardi de sancto Victore doctrina, vt eius tempora ignobilia viderētur. Richardus enim doctor insignis multa & grauiter & copiosè tum scripsit, præcipuè verò librum de trinitate. Habuit & sermones ad populum nō minus doctè quàm eleganter. Laboratum hoc etiam tēpore in tota fermè Europa fame est, Anastasio pontifice & clam & apertè pauperibus

175. Pōt. *Alphōsus rex ab expeditione Hierosolymitana reuertitur.*

Richardus de sancto Victore.

tibus ipsis eleemosynas præbente, qui pontificatus sui anno vno, mense quarto, die quarto & vigesimo moritur, sepeliturque in Lateranensi basilica, concha prophyretica.

HADRIANVS IV.

176. Pon.

HADRIANVS IV. natione Anglicus, Albanus episc. & cardinalis ab Eugenio creatur, quòd in Noruegiã missos, prædicando & benè monendo prouinciã illã ad Christi fidem redegerat. Mortuo deinde Anastasio põtifex creatus, tentatusq; à Romanis tum precibus, tũ minis, vt * consulibus liberã vrbis administrationẽ relinqueret, id se factu rũ cõstantissimè renuit. Instabat Romanus clerus, vt Lateranũ proficisceretur faciendæ cõsecrationis caussa, q; etiam facere recusauit, nisi prius Arnald⁹ Brixianus hæreticus, ab Eugenio antea dãnatus, ex vrbe pelleretur. Hoc aũt ægrè ferens populus, cardinalẽ S. Pudentianæ ad pontificem via Sacra proficiscentẽ, vno atq; altero vulnere afficiunt. Hanc ob rem iratus pontifex, eos acerba etiã exsecratione persecutus est, quoad mutata sententia, & Arnaldũ ab vrbe pepulêre, & cõsules abdicare se magistratu coegêre, relicta pontifici administrandæ Vrbis libera facultate. Interim verò Guillelmus Siciliæ rex, qui mortuo Rogerio successerat, Beneuentana suburbia, Ceperanũ, Baucumq; in Hernicis de ecclesia occupat. Ob q̃ rem indignatus põtifex regẽ graui anathemate notat eiusq; ditioni subiectos omni sacramẽto liberat, quò facilius à rege deficerẽt, nullo iureiurando adstricti. Fredericus aũt I. hoc tẽpore ex gente Sueua imperator creatus, Cisalpinã Galliã cum exercitu ingressus, cùm Dertonã haud satis imperio obtemperantẽ aliquãdiu obsessam, vi tandẽ cepisset, magnaq; celeritate Romã versus iter statim fecit. Pontifex aũt Viterbij tum agens confirmaturus in fide ecclesiasticas ciuitates & circunquaq; positas Orui etũ & ciuitatẽ Castellanã adijt. Verùm cũ postremò se imparem tanto exercitui cerneret, pace per internuncios cõposita, in agro Sutrino imperatori fit obuiã: qui ex equo descendẽs, eum vt verũ Christi vicariũ salutat. Cùm verò ad vrbẽ veniissent, & pontifex in basilica Petri Fredericũ imperij corona donaret, populus Roman⁹ clausis tũ portis ne quid tumultus excitaretur, per Hadriani pontẽ vi erumpens, Teutonicos cũ pontifice præter eorũ voluntatem sentientes, passim cædit. Excitus quidem tanto tumultu imperator intromisso exercitu, qui in pratis Neronianis cõsederat, Romanos ex Vaticano in vrbẽ retrudit, multis cæsis captisq;, pontificis tamẽ precibus imperator lenit⁹, captiuos incolumes dimittit. Verùm cùm postea, vt mos est, ituri simul ad Lateranũ pontifex & imperator essent fieriq; id nequaquã turò viderẽt, Romanis ad arma spectantibus, Mallianam simul proficiscuntur: vbi transmisto flumine, per Sabinos & pontem Lucanũ ad Lateranum perueniẽtes solemnia persoluêre. Dum hæc aũt Romæ agerentur, Tiburtini ad imperatorẽ venientes, se, ac omnia ei spontè dedunt. Verùm cũ imperator intellexisset vrbẽ illam ad põtificatum pertinere, eandem Hadriano statim restituit, neq; ita diu immoratus, in Germaniã redijt. At pontifex à proceribus Apuliæ rogatus, Beneuentũ se contulit, maioremq; regni partem sua tantũ præsentia Guillelmo abstulit. Interea verò Palæologus, vir quidẽ nobilitate insignis, Emanuelis II. imperatoris Constantino Politani nuncius & orator, Anconã primo nauigio delat⁹, terra deinde Beneuentũ petijt, pontificiq; imperatoris nomine spontè obtulit auri libras quinq; millia, fugaturũq; se ex Italia Guillielmũ, si tres maritimæ in Apulia vrbes, ei ex fœdere reb⁹ benè gestis darẽtur. Quod vbi Guillelmus resciuisset, pontificẽ ad misericordiã cohortatus, pollicetur non modò se restiturũ quæ de ecclesia abstulerat, verùm vltrò quædã alia condonaturũ, Romanosq; ecclesiæ rebelles in officio retenturũ, si vtriusq; regni titulis tã citra, quàm vltra Pharũ positi, insignior fieret. Facere id quidem pontifici nequaquam licuit, aduersantibus quibusdã cardinalibus. Hanc ob rem Guillelmus instructo exercitu Apuliam hostili animo ingressus, cùm omnia ferro

diãs sententiis.

ferro ac flamma consumpsisset, in Graecos & Apulos mouens qui apud Brundusium castra posuerant. eos facilè superat: vnde Salentini, Apuliq; oēs deditionem statim fecēre. Pontifex aūt cardinalibus infensus, qui obstiterant quò minus pax cōponeretur, Guillelmum in gratiā recipit, eidemq; vtriusq; regni titulos asscripsit, adhibito prius sacramēto, se nil deinceps moliturum, quòd ecclesiam Romanā offenderet. Rebus aūt ex sententia compositis, pōtifex per Cassinates, Marsos, Reatinos, Narnienses, Tudertinos iter faciens, ad Oruietum tandem peruenit, primus pontificum Romanorum, à quo ea vrbs & inhabitata, & cultior reddita est. Cum verò instantibus Romanis ad vrbem rediisset, vexareturq; à consulibus libertatem Romanam restituere conantibus, Anagniā petijt: vbi non ita multò pòst moritur, pontificatus sui anno quarto mense x. relicta magno in precio ecclesiæ Romanæ ditione. Nam & circa lacum sanctæ Christianæ multa castella muniuit, & Radicofanum, quod nunc Senenses obtinent, muro & arce propè inexpugnabile reddidit. Horum aūt temporū historiam scripsit satis eleganti stylo & oratione Richardus Cluniacensis monachus, quem alij scriptores non parum laudāt. Corpus autem Hadriani Romam delatum, in basilica Petri sepelitur non longè à sepulchro Eugenij pontificis.

ALEXANDER III.

1177. Pōt. ALEXANDER III. patria Senensis, patre Ranucio mortuo Hadriano, duorū & viginti cardinaliū & suffragijs pōtifex creatur, licet Octauianū Romanū, ciuem tituli S. Clementis presbyterū cardinalē Victorē appellatum, tres tantum subrogauerint, vnde schisma ortum est. Tum verò Alexander, nē diutius seditio illa cum pernicie ecclesiæ Romanæ protraheretur, Fredericum imperatorē Cremonā tum obsidentem, per legatos rogat, vt interposita auctoritate imperatoriā seditionem tollat. Respondit ille, vtrumq; pontificem Papiā ire oportere, quò & ipse proficisceretur cognoscendæ disceptionis caussa. At verò cū Alexander accepto tali responso Agnaniā se contulisset, Octauianus Siginā occupat. Tū imperator indignatus quòd dicto suo pōtifex non obtemperasset, episcopos duos ad Alexandrū mittit, qui eū nō pontificem, sed cardinalem appellatū, ad conciliū citarēt. Hi aūt ab Alexandro cōfutati & reiecti, ad Octauianū statim se conferunt eumq; Papiā perducūt, vt haberent quem Alexandro obijcerent. Habito deinde concilio Fredericus Octauianum pontificem confirmat, eumq; equo albo insidentē per vrbē Ticinensem ducit, & de more adorat. Qua iniuria Alexander permotus præmissa admonitione Octauianū & Fredericū anathematis vinculo colligat, litterasq; mittit ad Christianæ reipubl. principes & populos, quibus intelligant id à se iure ac meritò fieri. Rediens deinde Romā Alexander pōtificatus sui anno secundo, multos aduersarios in vrbe inuenit, in se cornua palā erigentes, quòd Frederici exercitus præter vrbē veterem & Anagniā omnem ecclesiæ ditionē iam occupauerat. Quare Alexander, adhortante etiā Philippo Francorū rege Tarracinam profectus, conscenso nauigio ad eā rem mandato Guillelmi Siciliæ regis parato, in Franciā contendit: cōuentuq; in Claro monte habito, anathema in imperatorem & Octauianū factū statim enūciat. Dum hæc aūt in Europa agerentur mortuo apud Hierosolymā Baldu no III. Almericus frater statim regnū accepit: ne ob interregnū in tanta barbariæ & perfidia aliquid noui exoriretur. Verum compositis pro tempore rebus in Aegyptios ducens, Drogonem copiarum præfectum edita ingenti cæde, statim superat: Alexandriamq; obsidet quam Tiracinus Soldani Sarracenorum regis præfectus in suam potestatē fraude redegerat: Alexandrini autem cum nec diutius pati obsidionem possent, nec subijci Christianorum imperio vellent, Almerico se hac conditione commisere, vt in Soldani potestatem pulso Tiracino tyrāno redigerentur. Almericus itaque ingenti pecuniæ

pecunia recepta, Soldano vrbem restituit. Verùm cum secũ fraude homo ingratus ageret, nec pactam pecuniã præstaret, in eum ducens, Cares vrbem, nunc Cairum appellatam, obsidet. Fredericus autem tyrannica potestate vsus, direpta Dertona, & Mediolanum solo æquauit (vnde translata Magorum corpora Coloniã tum crediderim à Rodolpho Colonien-

Magorum corpora Coloniam transferuntur.

sium archiepiscopo) & Cremonenses magnis incommodis affecit. Quare Veronenses, Vincentini, Patauini, Veneti, communi periculo moti decreuêre, ne amplius vlla auxilia Frederico Cisalpinam vastanti præstarentur.

Fredericus itaque ira incensus, Veronã ducens oppugnandæ vrbis caussa, cùm eò peruenisse aliarum vrbium auxilia intellexisset, retrocedens, ac Papiam sese recipiens, litteris & nuncijs Franciæ regem adhortatur, vt tollẽdi schismatis caussa Alexandrũ secum ad concilĩ ducat, quò & se vnà cũ Victore profecturũ pollicetur. Apud Diuonem locus est, vbi Sauo fluuius Gallos à Germanis diuidit. Is locus cõcilij est habitus, quò Fredericus, rebus Italiæ pro tempore compositis, profectus cũ Octauiano est, Scotiæ ac Bohemiæ regibus, magnisque armatorũ copijs stipatus. Verùm cùm Alexander ad id se profecturum concilium recusaret quod ipse non indixisset, Turoniq; id inchoasset, Fredericus ira ac minarũ plenus in Germaniã rediens, Octauianum, quem paulò pòst secuturus erat, in Italiã misit: quo quidẽ Lucæ mortuo, Guido Cremensis in antipapã Octauiano subrogatur. At verò Romani creatis* cõsulibus, Alexandro pontifici amicis, cũ statim ex Francia reuocant, qui primò in Siciliã, mox Romã nauigio delatus, congratulantibus omnibus pei benignè suscipitur. Aduentu aũt Alexandri Cisalpinæ Galliæ populi in spẽ libertatis erecti, anno salutis M CLXV. in Fredericũ sæuè nimium imperantẽ arma sumunt, præsidiaq; eius ex arcibus quibusdã dejiciũt. Verũ Fredericus cõparato magno exercitu in Italiã veniens, præter spẽ nulli noxius, traiecto ratibus Pado, in agrũ Bononiẽsem descendẽs, copias partitur. Cohortes enim quasdã Lucã misit, quarũ præsidio tutus antipapa esset, qui tũ Lucæ erat. Ipse verò cũ reliquo exercitu Anconam profectus, vrbem aliquãdiu obsidens in suam tandem redegit potestatem. Interim verò sociæ Cisalpinæ Galliæ ciuitates, Mediolanum restituunt ac muniunt: Laudenses Mediolanensium hostes in societatem recipiunt, quò facilius Frederico resistere possent, si in eos moueret. Verùm Fredericum maior cura incessit. Mortuo enim Guillelmo Normanno Siciliæ rege, Emanuel Græcus imperator legatos ad põtificem misit, qui ei pollicerentur, & magnas copias in Fredericum, & vnicam mentem omnium Græcorum cum Ecclesia Romana conuenientem, vt orientalis cum occidẽtali eadẽ fieret, si pateretur imperium Romanum antea diuisum, in vnum corpus redigi. Legatis aũt quid sit respũsum haud satis constat, cum bellũ inter Romanos, Tusculanos atq; Albanos ortum, pontificẽ impediuerit, quò minus certum responsum legatis daret. Nam cum Tusculani Albaniq; pendere Romanis tributa immoderatius imperata recusarent, incensus ira populus Romanus, reclamante põtifice, populariter in Tusculanos mouent. Tusculanorum rempub. tũ maximè gubernabat Raino comes, quẽ Rogerius ducatu Apuliæ deiecerat, is itaq; in re militari peritꝰ cersitis Germanis, q apud Nepete Sutriũque confederant, tanta Romanos clade affecit, vt deinceps vix se tueri mœnibus, nedum hostem foris lacessere potuerint. Tum verò Fredericus vlciscendi iniurias (vt ipse dicebat) ab Alexandro acceptas occasionem nactus, Ancona discedens, Romam mouet. Positis autem in pratis Neronianis castris, irrumpere suburbium Vaticani conatus, à familiaribus Alexandri constantissimè repellitur. Sequenti verò die basilicam Petri incendisset, si æditui furentem ac iam facem intentantem admisissent. Pontifex autem haud satis tutò in Laterano consistens, quod iamiam irrupturos Germanos videbat, in ædes Fregepanum ad Palladium diuertentes confugit. Tum verò Guillelmus Siciliæ rex magni Guillelmi filius, audito pontificis discrimine, magnam vim pecuniæ & triremes duas paratissimas ei misit. Instabat cum populo Romano Fredericus, cui pacem promittebat, vt de duobus pontificibus digniorem eligeret, altero eliminato & reiecto. Quæ res certè cum tota ad Frederici nutum spectaret, pontifex noctu abiens nauigatione, salutem sibi fuga quæsiuit: Caietam primò, mox Beneuentum delatus. Expulit & Fredericum ab vrbe Roma pestis, qua passim veluti pecora & ciues & milites oppetebant. Venienti autem in Cisalpinam Galliam Frederico imperatori, fœderatæ ciuitates cum exercitu obuiã fiunt: quos acriter nimium instãtes detrectato certamine studiosè vitans, in Germaniam peruenit. Abeunte itaque

Conciliũ apud Dionem.

Aliàs senatoribus.

itaque Frederico, sociæ ciuitates Alexandriã de nomine Alexãdri pontificis nuncupatam, apud Rouretum Taro amni adiacentem, paribus animis impensáque condunt: in eamque ex omnibus ciuitatibus quindecim millia hominum ad incolendum mittunt, diuisis agris viritim partitisque in vrbe locis ad ædificandum. Romani autẽ acceptæ cladis memores, abeunte Frederico Albam vi capiunt ac diruunt. Idem etiam Tusculanos feciſſent, ni pontifex eos nunc minis, nunc exsecrationibus à tanto facinore deterruiſſet. Misit tum etiam Emanuel imperator Constantinopolitanus alios oratores, qui maiora pollicebantur, si pontifex in sententiam suam descẽdisset: quibus Alexander ita respondit, se nolle id in vnum coniungere, quod olim de industria maiores sui disiunxissent. Moritur interim Guido Cremensis antipapa in basilica S. Petri: quã magno Frederici præsidio adhuc obtinebat, cuius in locum à seditiosis quibusdam suffictur Ioannes Strumiensis abbas ex Pannonia, vir pridem furto infamis, cuique Raino comes sibi timens ob cladem antea Romanis illatam, Tusculum tradidit, montem Flasconẽ ex pacto recepturus. Verùm cũ Raino à Flasconensibus non reciperetur, recusarentque Tusculani antipapam recipere, Tusculum rediens omninò excluditur. Inde verò ad Alexãdrum, qui tum Verulis erat abiens, ius omne suum, quod in Tusculo habebat, ei condonauit. Vnde Tusculani publico etiam decreto ac consilio adhibito, pontificem recipiunt, quo in loco Henrici Angliæ regis oratores auditi sunt, regem suum purgantes, quòd falso diceretur in necem beati Thomæ archiepiscopi Cantuariensis coniurasse. Hanc ob rem pontifex cùm non facilè oratoribus regis crederet, in Angliam duos cardinales cum magna potestate mittit qui rem ipsam diligenter inspicerent, quibus certè rex omisso Hybernico bello quo erat implicitus, honoris caussa apud Normanniam occurrit: reque discussa ad hoc ventum est, vt Henricus iuramento adhibito, cum nõ satis de facto constaret, sese purgauerit, promiseritque se pœnitentiam pro nece sanctissimi viri acturum: cuius etsi fuisset insons atque inscius, occasionem tamen præstitisse sit visus, quòd viuentem simultate & odio persecutus sit. Additum præterea, vt ducentos milites Hierosolymam mitteret, qui suis auspicijs, suaque impensa per annum cõtra Sarracenos dimicarent: vtq; ipse triennio cum quanto posset exercitu contra barbaros bellum gereret, libertatem ecclesiasticam in suo regno tueretur, appellationibus ad curiã Romanam factis non aduersaretur. His autem rebus iureiurando confirmatis, regni Anglici titulum in se, atque in hæredes suos transferri meruit pontifice annuente. Hinc autem obseruatum est, vt omnes Anglici reges à Romano pontifice regni iura recognoscant. Alexander autem diu cum Romanis colluctatus, cum diceret se vrbem eorum pace ingressurum, nil amplius quàm rem diuinam curaturum, omissa eis cura rerum sæcularium, cùm id etiam non impetraret, Signiam proficiscitur: ibi auditis legatis, qui ex Anglia venerant, cognitisque beati Thomæ miraculis, eum in numerum sanctorum refert. Fredericus autem in Italiam per montem Cinisium rediens, Secusam dolo captam diruit: Astienses timore perculsos in deditionem accipit: Alexandriã menses quatuor graui obsidione premẽs, magnum incommodum ab irrumpentibus accipit. Posteà verò pertęsus longitudine laborũ, in die Paschatis obsidionem soluens Papiam venit: vbi de pace Italiæ est actum, interposita pontificis auctoritate, quam Veneti cum imperatore Constantinopolitano antea sentientes, libenter amplexi sunt, ob violatum à Græcis ius gentium. Henricum enim Dandalum ciuem suum, legatum ad Emanuelẽ missum, tamdiu candentia ænea inspicere coẽgere, quoad oculorum aciem amitteret. Interea verò Almericus Hierosolymitanus rex Cairũ obsidens, quamuis spe potiundæ vrbis non careret, tamen ingenti pecunia accepta, obsidionem soluit in Ascalonam mouens, quam paulò pòst re item infecta reliquit, quod comeatibus indigeret: quodque etiam milites fessos diutino & graui labore cerneret, domum autem rediens, cùm non diu superuixisset moriens filio Balduino regnum reliquit. Qui etsi lepra ac quidem vehementi laborauit, regnũ tamen constantissimè ac prudentissimè gubernauit. Alexander autem pontifex cùm iam pacata esse omnia existimaret, Alexandrię nouæ vrbi episcopum dedit, anno salutis nostræ MCLXXV. Verùm non ita diu pòst Fredericus in Italiam cum magnis exercitibus descẽdens, omnia statim infesta reddidit. Mediolanenses tamen adiuuantibus socijs omnibus, eius copias ita attriuêre frequentibus prælijs, vt paulum abfuerit, quin ipse quoque imperator subfosso eius equo interficeretur. Ex Papiensi-

pienſibus autem & Comenſibus, qui imperatori fauebant, multi deſiderati ſunt. Ipſum verò Papienſem epiſcopum pallij & ferendæ crucis dignitate priuauit pontifex, qui in partes imperatoris declinauerat. Tum verò Frederici proceres arbitrari id ei accidiſſe, quod eccleſiam Dei perſequeretur, palam minari ſe in patriã redituros omiſſa tam iniqua militia, di properè cum pontifice in gratiam rediret. Dum itaque pax in Italia tractaretur, in locum Noradini Sarracenorum regis demortui, Saladinus vir fortiſſimus ſufficitur: qui rege Aegypti armis capto atque occiſo, Aegyptũ ſtatim ac Syriam ſuo adiecit imperio. In Chriſtianos deinde mouens, nequaquam certè tali fortunã vſus eſt. Nam primo prælio apud Aſcolanam, ſecundo ad Tiberiadem duce Balduino, ſuperatur. Comparatis deinde copijs contra Emanuelem in Siciliam profectum, exercitũ mouet, quem ſimulata fuga in anguſtas conualles protractum ſuperat & capitis eaque cõditione omittit vt quæ in Aſia ceperat, ſtatim dimitteret. Conuenerat iam Venetias Alexander componendæ pacis Italiæ cauſſa, eò & Fredericus accedens, in veſtibulo S. Marci pontificis pedes exoſculatur: ſimul deinde ad altare maius profecti, accepta dataque ſalute de fœderibus pacis inter ſe multum diuque collocuti ſunt quæ poſtea ſequenti die ex ſententia confecta eſt. Abiens deinde imperator cum bona põtificis venia, Rauennam primò, mox Bertonorum ſe contulit: quod oppidum cum retinere ob opportunitatem loci inſtituiſſet, rogatu Alexandri eccleſia tandem reſtituit. Abiens quoque Venetijs Alexander cum triremibus xiij. Guillelmi Siculi, & iiij. Venetorum, ornato ob beneficium acceptum eorum ſummo magiſtratu inſignibus quibuſdam & muneribus, Sypontum primò ventis delatus, atque inde Troiam & Beneuentum, per Caſſinen ſem ſaltum Anagniam ſe contulit: vbi non diu immoratus, Tuſculum petens, de abrogandis Coss. agere cum Romanis cœpit, antequam pax componeretur. Verùm quia res in quinquageſimum annum protracta, tolli difficillimè videretur, pacti ſunt, vt non prius electi à populo Coss. magiſtratũ inirent, quàm in verba pontificis iurarent, ſe eccleſiæ Romanæ fideliſſimos fore: nihilque vnquam molituros, quod dignitati pontificiæ obeſſet. Hoc itaque modo rebus compoſitis, pontifex tertium Romã profectus prodeunte obuiam gratulationis & honoris cauſſa honoratiſſimo quoque concilium ſtatim in Laterano concelebrat: tum vt mores curiæ iam nimia licentia labefactatos componeret tum vel maximè, vt decerneretur ſub anathematis pœna, ne quis ferrum, ligna, armaue infidelibus, & à religione noſtra alienis importaret. Moritur hoc ferè tempore Emanuel Conſtantinopolitanus imperator, Alexium filium hęredem imperij reliquit, Andronico Græco regia progenie tutore dato: qui aliquot annis imperium ſapienter & ſumma cum fide adminiſtrauit. Eius quoque conſenſu Philippus Franciæ rex, Hagnetem filiam adoleſcenti in matrimonium locat. Balduinus item quartus huius nominis Hieroſolymitanus, quò rem ſuam ſtabiliorem redderet, ſororem Sibyllã Guillelmo Montisferrati Marchioni cognomento Longaſpata, viro in re militari præſtãtiſſimo, in vxorem collocat: arbitratus ſi opus eſſet, Guillelmum ipſum cum alijs Chriſtianis principibus rei ſuę laboranti opem ſtatim allaturum. interim verò Alexander poſt longos & aſſiduos labores, cum iam quieturus à tyrannicis perturbationibus videretur, pontificatus ſui anno xxj. die xix. Romæ moritur, ſublatis prius è medio iij. ſchiſmaticis pontificibus, quorum ſeditionibus eccleſia Romana ferè ſubuerſa eſt.

ANNOTAT.

Alexander III. & Victoris IV. ſuorumq́, ſucceſſorum ſchiſma, & eius cauſſas accurate, diffuſeq́, Radeuicus canonicus Friſingenſis in libri ſecundi, alias quarti hiſtoriarum, quas Othoni Friſingenſi epiſc. adiunxit, à ca. 54. vſq́, ad ca. 70. ita Ioan. Cremonenſis presbyter, abbas Vrſpergen. ac immominatus Alexandri papæ III. capellanus, qui hoc tempore vixerunt, exponunt. Ex cuius rei occaſione clero omnino & populo à pontificis electione excluſis, ea ad cardinales ſolos, tunc primum redacta eſt, exq́, ſalutaris de duobus tertijs ſuffragiorum caramdium, ad euitanda in poſterum ſciſmata, ab Alexãdro iſto tertio in concilio generali Lateranenſi facta eſt ann. Dom. MCLXXIX. Iuxta cuius conſtitutionis formã, ſcrutinij ratione Lucius papa III. primus creatus eſt, vt ex eiuſdẽ pontificis diplomate, quod apud me eſt, liquet. Caeterũ, nõ alienũ à meo inſtituto eſſe mihi viſum eſt, hic ſubijcere breue Rom. pontificum Catalogũ, verſibus à Nicolao quodã Maniacutio canonico regulari Lateranenſi, qui hoc tempore vixit, exaratum ad incorrupta nomina pontificũ, rectamq́, ſeriem

seriem conseruandam maxim è facientem, & ad
plura, de quibus supra verba feci, cõfirmanda ap-
tissimum, quem ex antiquo Lateranensis basilicæ
archivo accepi. Est verò huiusmodi.

NICOLAI MANIACVTII CANONICI Regularis Lateranensis ordinis S. Augustini versus de Romanis Pontificibus ad Alexandrum Papam III.

Si vis pontifices Romana noscere sedis,
Carminibus nostris perlectis scire valebis.
Primo papatus Petrus est in sede locatus,
Qui consederunt Linus, Cletusq; fuerunt.
His Clemens iunctus: simili fit ordine functus,
Hinc natat mundus sit quartus sit ne secundus.
Hinc Anacletus præsedit, hinc Euaristus,
Hinc Alexandro succedit in ordine Xystus,
Hos iuxta positus Telephorus est, & Hyginus.
Additur Anicetus, seu præsul nomine Pius.
Soter, et Eleuther, quibus est Victor quoq; mixtus.
Quos Zepherin⁹ habet comites, martyrq; Calist⁹
Vrbanus turbæ Christi prælatus in vrbe.
Post hos papatus succedis Marce locatus.
Hinc Pontianus, hinc Anterus, hinc Fabianus,
Cornelius, Lucinus, Stephanus, Xystusq; secundus.
Hos rutilans iuxta Dionys sede venusta
Felix Romanus, cui iungitur Eutichianus.
His comites Caius, seu Marcellinus habentur
Marcellus, nec non Eusebius enumerentur.
Miltiades etiam, post quem Siluester haberi
Te Dominus papam decreuit in ordine cleri.
Marcus cui Iulius succedit, Liberiusq;
Felix & Damasus, cleri speculumq; decusq;
Exilii Liberio Felix in sede locatur.
Martyriumq; subijt, cum Liberius reuocatur.
Quare Liberij Damasus successor habetur,
Sicut Hieronym chronica narrante docetur,
Posteà Siricium numeramus Anastasiumq;
Hinc Innocentie, qui comitaris vtrunq;.
Post Sozimum verò Bonifacius enumeretur,
Hinc Cælestinus cum Xysto consocietur.
Hos autem iuxta Leo vir doctissimus exstat,
Eloquium cuius quantus fuerit manifestat.
Hilarius hanc, & Simplicius, Felixq; sequuntur.
Post quos Pelagius, Anastasiusq; leguntur.
Symmachus, Hormisda rutilant, præsulq; Ioãnes
Agapitum cum Siluerio, tecumq; Vigili
Pelagium legimus papali sede potiri.
Hos meriti magni papæ præmitto Ioanni,
Papam post istum tunc numero Benedictum.
Pelagium Romæ prælatum posteà prome,
Hinc tu Gregori confortans cuncta decori,
Ecclesiæ Christi sal, atque lucerna fuisti.
Post te Bleranum ciuem lego Sabinianum,
Hinc Bonifacius, & Bonifacius annumerentur.
Deusdedit, & quintus Bonifacius his socientur.
Honorium cum Seuerino, teq; Ioannes
Inter prædictos cælestes scribimus annes
Post hos Theodorũ, Romæ, Martinũ consociemus,
De quo quod fuerit per Græcos passus habemus.
Additur Eugenius, præsul quoq; Vitalianus
Adeodatum cum Domno suscipiamus.
Describitur hinc Agatho Siculæ regionis alumnus
Et copulatus ei prudens Leo papa secundus.
His adiungamtur Benedictus, atq; Ioannes,
Et Conon tecum Sergi, sextusq; Ioannes.
Hinc alio papa gauisa est Roma Ioanne,
Et te Sisinni genite genitore Ioanne.
Post Constantinum Gregorius alter habetur,
Tertius his etiam Gregorius associetur,
Cui Zacharias, Stephanus, Paulusq; decenter,
Hic Cõstantinus, Stephanus quoq; enumerẽtur.
Post Hadrianum Leo tertius esse videtur.
Post Stephanũ quartũ, Paschalis præsul habetur,
Eugenius verò Papa subscribitur istis,
Cui successor tu Valentine fuisti.
Gregorius quartus, & Sergius, & Leo quartus
Pontificem dictum, post quos legimus Benedictũ,
Hinc Nicolae tuo, tua gaudet Roma decore
Cuius Hadrianus post mortem fulsit honore.
Octaui viguit post hos doctrina Ioannis,
A quo Marinus perpaucis præfuit annis.
Præstantibus præsul subnectitur his Hadrianus,
Et Stephan⁹ quint⁹, genuit pater hãc Hadrianus,
Posteà formosum cathedram legimus tenuisse.
Inde Bonifacium Papatum promeruisse,
Post Stephanum sextũ, Romanũ perlege tandem,
Et post Theodorum, nonum subnecte Ioannem.
Cui Benedicte pater, Leo tecum connumeretur.
De titulo Damasi Christoforus associetur,
Sergius hinc rutilans Anastasio copulatur,
Et Lando viuens modicè sub nostra leuatur.
Omnibus his tandem decimum coniunge Ioannẽ.
Te Leo cum Stephano præcedit papa Ioanne
Cui Leo, post Stephan⁹ succedit dogmate grãdes
Necnon Marinus, & Agapitus, atque Ioannes
Præsulibus quintus coniungitur his Benedictus,
Cui Leo iungitur, Ioannes, & Benedictus,
Et Dominus, necnon Bonifacius, & Benedictus

Et decimum quartum post istos scribe Ioannem,
Et quintum decimum post istos scribe Ioannem,
Et decimumsextum post istos scribe Ioannem,
Gregorium quintum prius, & post scribe Ioannē,
Post quem Siluestrum prius, & post scribe Ioannem,
Huic etiam nonum decimum subscribe Ioannem,
Sergius hinc quartus subnectitur & Benedictus
Restat vicesimus Ioannes & Benedictus.
Hunc nonum decimum depromunt scripta Ioannum,
Quod cur euenerit, dabit hoc agnoscere carmen:
Quendam Ioannem si Mercurium vocitamus
Iustum vicesimum, nonū decimum numeramus.
Siluester cum Gregorio, Clemensq; secundus,
Cum Damaso rutilat Leo, Victorq; secundus.
Stephanus huic nonus, nec non decimus Benedictus
Et succedit eis Nicolaus in ordine mixtus
Alter Alexander, & Gregorius copulatur.
Victor, & Vrbanus cum Paschali comitatur
Gelasium mundo concessit postea CHRISTVS.
Cui decedenti succesit papa Calistus,
Honorius cathedram post omnes hos decorauit,
Hinc Innocenti papam Roma vocauit.
Post Cælestinus cælesti dogmate functus,
Chrismate lætitiæ sit præ consortibus vnctus.
Lucius hinc mundi cupiens resistere morbis,
Ast raptus statim, quia dignus non erat orbis.
Tertius Eugenius, qui nunc præclarus habetur.
Donec vult, viuat, demum super astra tenetur.
Sunt centum quinque, nec non, & septuaginta.
Quartus Anastasius post ecclesiam viduauit,
Quam sibi mox copulans Hadrianus clarificauit.
Hinc licet inuictum papali sede potitum
Scimus Alexandrum, per sæcula commemorandum
Sunt omnes centum, sunt octo, & septuaginta.

LVCIVS III.

LVCIVS tertius, natione Tuscus, Luca vrbe, gente nobili oriundus, omnium consensu eo tempore pontificatum init, quo Andronicus Græcus, quem diximus Alexio pupillo rutorem datum, pulsis Latinis, qui puero fauebant, Constantinopolitanum imperium vsurpauit, necato in vndis puero dum laxandi animi caussa paruo nauigio huc illuc temerè dilabitur. Præterea verò ne facinore partem tyrannidem amitteret, facinus haud paruum addidit. Nam proceres omnes, quorum virtutem suspectam habebat, breui interfecit. At verò Guillelmo Lōgaspata Hierosolymis mortuo Balduinus rex nepoti consulturus, Sibillam nouo marito collocat Guidoni Lusigniano è Pictauorum gente oriundo, hac tamen lege, vt se mortuo Guido pro nepote Balduino, quoad pueritiam supergrederetur regnum gubernaret: illudque deinceps nepoti traderet. Agebantur hæc omnia Lucij pontificis auctoritate, qui ad Christianā remp. pertinere arbitrabatur, principes Asiæ quàm maximè inter se beneuolentia & affinitate connexos esse, quò facilius Sarracenis & Turcis in bello resisterent. Is tamen ex vrbe ejcitur, dum fauentibus quibusdam ciuibus Romanis, abolere consulum nomen annititur. Fautoribus eius in vrbe deprehensis, effossi oculi sunt. Accepta autem tam insigni contumelia pontifex Veronam profectus, concilio habito, & Romanorum licentiam ac superbiā improbauit, & principes omnes Christianos adhortatus est, vt nostris in Asia pro fide Chri- 178. Pōt.

de Christi laborantibus succurreretur: maximè verò cum seditione principum nostrorum hostes freti, duce Saladino Hierosolymitanum agrum popularentur. Nam pulso Guidone Lusignano ab administratione regni ob superbiam, Bertrando comite Tripolitano tutore designato, ad arma ciuilia res ipsa spectare videbatur. Non destitit tamen pontifex & litteris & nuncijs eos adhortari, vt positis simultatibus, vna mente, eodemque animo tam diu hostibus resisterent, quoad nouæ copiæ in supplementum militiæ submitterentur. Iam enim instante Heraclio patrarcha Hierosolymitano, qui primo Veronam eius rei caussa ad Lucium venerat, deinde ad Philippum Frãciæ regem accesserat, milites cruce signati ad tantam expeditionem mittebantur. Verùm Guillelmus Siciliæ rex, iniquo tempore iniurias Latinis ab Andronico Constantinopolitano imperatore illatas vlturus, cum armato exercitu in Græciam traijciens, omnia perturbauit. Nam & Thessalonicam Macedoniæ vrbem vi cepit, & multas Græciæ Thraciæque ciuitates varijs calamitatibus affectas partim cepit, partim diripuit: nusquam occurrente Andronico, & dijs & ciuibus suis infesto, propterea quòd multos occiderat, pleroscque exsilio damnauerat. Hac verò necessitate impulsi & coacti Constantinopolitani ciues Isaacium quendam regia progenie ortum, è Peloponneso ad imperium vocant: qui Andronicum prælio superatum & captum, varijs cruciatibus interfecit. Quo sublato, Lucio pontifici haud difficile fuisset, Guillelmum regem pace cum Isaacio composita, impellere pollicitationibus & præmijs, vt in Asiam traijceret. Verùm dum ob hanc rem nuncij vltro citroq; mitterentur, Lucius vir optimus pontificatus sui anno quarto, mense secundo, die xviij. Veronæ moritur: sepeliturq; magna adhibita pompa ante altare cathedralis basilicæ. Hic autem pontifex non immemor patriæ suæ, eam multis muneribus, tum diuinis, tum humanis ante mortem ornauit. Ab imperatore enim Frederico, quo cum in pace vixit, obtinuit, ne Etrusci alia quàm moneta Lucensi vterentur, quemadmodum Longobardi solam Papiensem admitterent signatam imperatoria nota. Nam Cisalpinos iam antea pontifex imperatori conciliauerat. Scribit Ptolomeus Lucensis & Petrum Comestorem, qui historiã vtriusque testamenti conscripsit, & Ioachimũ abbatem in Calabria apud monasterium Floris ab eo conditum, in precio tum fuisse, doctrina & diuinandi arte quam sub ambagibus quibusdam præseferebat.

ANNOTAT.

Lucius iste Lucæ ortus, ex nobili gente, quæ Allucingula dicebatur, tertio pontificatus sui anno Veronam patriam meam florentissimam tunc Italiæ vrbem ciuili seditione vrbe à senatoribus (non vt Platina scribit, consulibus) pulsus, vt Christianorum principum conuentum ageret, adiens, ibidem diem clausit extremum, in cathedrali ecclesia cum hoc elogio sepultus:

Luci Luca tibi dedit ortum, pontificeatum
Ostia, papatum Roma, Verona mori. *Immò*
Verona dedit tibi lucis gaudia, Roma
Exilium, curas Ostia, Luca mori.

Huic Vrbanus III. Veronæ à Cardinalibus creatus, & Ferrariæ mortuus succesit. Cui Gregorius VIII. subrogatus est, deinde huic Clemens III. Pisis renuntiatus. Ex vetustis eorundem pontificum bullis siue diplomatibus, quorum exempla apud me sunt, ex bibliotheca Platinæ excepta.

VRBANVS III.

VRBANVS tertius, patria Mediolanensis patre Ioanne, è gente Cribella, pontificatu n iniens reuocare ad concordiam Christianos principes primò annixus est, ne dissidentes à barbaris opprimerentur. Verùm mortuo Balduino quarto lepra labo- 179. For.

ente non potuit Tripolitanus comes, tutor Baldu ni quinti designatus, curam eius suscipere Sibylla pueri matre, Guidoneque Lusignano prohibentibus.

Non superuixit diu puer: octauo enim mẽse post patrem moritur, cuius mortem tamdiu occultauit mater, donec largitionibus ac blanditijs in sententiam suijpsius deducto patriarcha & proceribus, Guidonem creare regem obtinuit. Tulit eam quidem Rem grauiter & iniquo animo Raymundus Tripolitanus comes, atque quò ei facilius vlcisci iniurias suas liceret, inducias cum Saladino pacisciturr. Hoc itaque modo Tripolis & Tiberiadis & Galilææ principatus à Christianis auulsus est. Raymundo enim comiti tum parebant ob vxorem, quam nuper duxerat: & ne quid Saladino deesset, occasionem belli gerendi enixè quærenti, Montis regalis Christianus princeps, qui vltra Iordanem longè ac latè imperitans, annonam & quidem abundantem Hierosolymis perpetuò subministrabat, inducias temerè violauit. Hanc ob rem Saladinus venisse tempus ratus, quod maximè expetebat: comparato ingenti peditum atque equitum exercitu, ad Ptolemaidam castra ponens cum Templarijs in præsidio positis acerrimè dimicat. Fuêre superiores Templarij, optimo tamen quoque de suis occiso. Nam & magister militiæ & plerique alij consilio ac manu prompti, eo prælio cecidere. Auxit exercitum Saladinus, & à calamitate animum sumens, Templarios magis magisque vrget. Hanc ob rem Raymundus haud satis Saladino credens, Tiberiadi vxore relicta quam firmissimo præsidio munierat, Tripolim reuersus, in gratiam cum Guidone rediens, barbarorum inducias contempsit. Quare Saladinus belli gerendi occasionem nactus, Ptolemaida omissa, in Tiberiadem suo iure mouet. instantibus itaque Christianis omnibus, maximè verò Templarijs vt exercitus in hostem duceretur, Guido rex in Saladinum mouens, qui loco irriguo & amœno castra posuerat, repulsus ab hoste, haud longè castrametatus loco iniquo & arrido, sequenti die ad pugnam compellitur, ac magna clade superatur, laborantibus siti Christianis. In tam verò sinistra pugna capti ferè omnes principes sunt, maximè autem Guido rex, & Templariorum magister: quorum de numero multi securi percussi sunt. Hac itaque victoria potitus Saladinus, Aconem properè duxit: quam statim Christiani dedidêre, cum singulis vestimentis abire permissi. Eadem quoque fortuna vsus, Berytum Byblum, ac maritima omnia occupat. soli Ascalonitæ munitionibus fisi, respondernnt se non nisi post captam Hierosolymam deditionem facturos. Multum certè Saladini humanitas & fides Christianis obfuit. Nemo enim (adeò se æqualem omnibus præbebat) eius imperium aspernabatur. Is itaque Ascalonam mouens, decem dierum oppugnationem eam his conditionibus in deditionem accepit, vt reddito Guidone rege, & templi magistro, quos in vinculis habebat, ciuitatem dedentibus incolis acciperet. Vt hæc autem deditio quamprimum fieret, Saladinus properabat quod iam Tyrum peruenisse Conradum intellexerat Montisferrati Machionem, cum classe ab Isaacio imperatore Constantinopolitano accepta, cuius sororem nuper in vxorem duxerat, eoque peruenturum breui suspicabatur Guillelmum Siciliæ regem cum triremibus quadraginta. At verò Turci, cùm intellexissent tanta cum gloria Christianos à Saladino superatos, æmulatione gloriæ moti Laodiceam profecti, vrbe recepta in Antiochenum agrum descendunt: quo in loco à Christianis tanta clade superati sunt, quantam Saladinus Christianis intulerat. Oppugnabat tum Saladinus vrbem Hierosolymitanam, & quidem acriter: quam tandem ij, qui in præsidio erant, deperatis suppetijs, hac conditione dedidêre octauo & octogesimo anno posteaquam à Gotifredo capta fuerat, vt tanti abeunti cuique ferre liceret quantum suis tantummodo humeris sustinere posset. Migrantium Christianorum pars Tyrum, pars Antiochiam, pars Alexandriam delata est. Inde verò multi deinceps Sicula classe in Italiam delati sunt. Saladinus autem Hierosolymam ingressus, campanas primò è turribus deiecit, mox basilicas omnes, præter Salomonis templum, prophanauit: quod priusquam ingrederetur, aqua rosacea lauisse ferunt. Mansere Hierosolymis Christiani Asiatici, Syriani, Armenij, Iacobitæ, Georgiani, Græci, permittente Saladino: qui relicto eo loci firmissimo præsidio, Tyrum properè ducit: quam Guillelmus publico consilio, auxilioque defendendam acceperat. Hic itaque Siculæ classis auxilio fretus, Saladinum ab vrbe repulit. Verùm cùm postea constaret hominem ferocem Antiochiam oppugnandæ vrbis causſa, profectum, Vrbanus pontifex, qui

qui omnib⁹ viribus annixus fuerat, ne Hierosolymæ caperẽtur, Venetias, cõparandę classis gratia ꝓficiscens, dolore animi, quẽ ex calamitate Christianorũ acceperat, Ferrarię in itinere moritur, pontificatus sui an. j. mẽse x. die xxv.

GREGORIVS VIII.

Bo. Pont.

GREgorius VIII. patria Beneuentanus, summo omniũ consensu pontifex creatus, statim nuncios & litteras ad principes Christianos mittit, eos cohortat⁹, vt viribus omnib⁹ vnà secũ cõparato exercitui terra mariq; Hierosolymã ab hostibus captã recuperarent. Quò verò id liberius fieri liceret, ipse Pisas statim ꝓficiscitur, vt cõposita inter Pisanos & Genuẽses pace, vtrunq; populũ bello maritimo præpotẽtẽ in sanctã expeditionẽ cõcitaret. Verũ dũ hæc intẽtiore cura vir sanctissim⁹ agit, Pisis moritur, pontificatus sui die lvij.

CLEMENS III.

CLEMENS tertius, patria Romanus, patre Ioanne, cognomento Scholaris, põtificatum iniens, statim de bello in Sarracenos gerendo edictum proponit. Nam Saladinus secundam victoriq; fortunam secutus, iam ciuitates quinque & viginti de principatu Antiocheno ceperat: ipsamque Antiochiam corrupto largitionibus patriarcha, deniq; occupauerat. Bol. Pont.

Hanc ob rem moti Christiani principes, benè admonẽte pontifice arma sumunt, quorum de numero præcipui fuêre Fredericus Imperator, Philippus Franciæ, Richardus Angliæ reges, & Otho Burgundiæ dux, subsequentibus multis Episcopis Archiepiscopisque. Veneti quoque & Pisanæ paratissimas eduxêre classes. Venetæ præfuit Archiepiscopus Rauennas, Pisanæ Pisanus præsul. Guillelmus autem Siciliæ rex, pacato à piratis mari annonam omnifariam ex Sicilia & Apulia proficiscentibus subministrabat. Frisones præterea, Dani, & Flandrenses cum quinquaginta triremium classe inter nauigandum ad Africæ litora flectentes, Sarracenos magnis incommodis afflixêre, capta ac direpta Siluma eorum vrbe. Bela autem Poloniæ rex, saluti Christianorum consulens, Vngaris pacem dedit, quò omnibus proficisci facilius ad tantam expeditionem liceret. Tyrũ iam peruenerant omnes, indeque paribus animis è Ptolemaida mouerant, vrbemque oppugnabant, tum superueniente cum magno exercitu Saladino, & à tergo, & à fronte eodẽ tempore cõtra hostem dimicare necesse fuit. Pugnatum est diu, atque acriter, & iam ad Christianos victoria inclinabat, cum equus è manibus gregarij cuiusdam elapsus, Christianis fugiendi initium fecit, arbitrantibus suos in fugam versos. Verùm Gaifredus Lusignanus ad custodiam castrorum relictus eruptione facta & hostes repressit, & suis animum ad resistendum dedit. Constat tamen ex Christianis ad duo millia eo die cæsos fuisse. Periêre item ex acceptis vulneribus Templariorũ magister, & Andreas Bremensis comes. Durante autem diutius obsidione, tanta fame obsidentes oppressi sunt, vt etiam ab hoste annonam peterent. Quare Saladinus benè gerendæ rei opportunitatẽ nactus, castra rerum omniũ referta sine vllo custode dimisit: ad quæ diripiẽda cũ passim nullo seruato ordine Christiani accurrissent, Saladin⁹ rediẽs, multos incautos & nil tale opinãtes oprimit. Nõ deseruêre ta-

men tam grauem & diutinam obsidionem Christiani, licet ad cætera mala, dysenteria quoque in castris laboratum sit: quo quidem morbo & Sibilla Guidonis vxor, & quatuor filij, quos ex ea susceperat, in castris perière. Interim verò dum hæc in Asia agerêtur, Guillelmus Siciliæ rex, Panhormi moritur: cuius regnum ad ecclesiam recidebat, nullo legitimo hærede relicto: licet insulæ proceres Tancredum statim suffecêre, ex Rogerio Normanno, & pellice quadam genitum, hominẽ certè tantæ socordiæ, vt eum Guillelmus negaret ex Rogerio genitum.

Repetiturus itaque sua iura Clemens pontifex, copias eò celeriter misit: quibus dum Tancredus resistit rapinis & cædibus omnia repleta sunt. Mouerat iam copias suas in hostes Christiani nominis Fredericus, & per Vngariam iter faciens, Thraciamque, iam Constantinopolim peruenerat: quem certè Isaacio imperator eius potentiam veritus, traijcere Bosphorum statim adhortatus est. Transmissis itaque copijs, Fredericus instante etiam litteris & nuncijs Clemente, & Philomelium vrbem de Turcis capit: & agrum Iconio adiacentem populatur, & Armeniam minorem in potestatem suam redigit. Verùm dum lauandi caussa rapidum amnem inexplorato ingreditur, in vndis perijt. Tum verò eius exercitus in Antiochenum agrum delatus, partim morbo, partim fuga consumptus est. Philippus autem, Richardusque reges, Gallico Tyrrhenoque pelago Messenam simul delati, varia fortuna deinceps vsi sunt. Nam Philippus prospera nauigatione vsus, Ptolemaidis portum attingens, Christianorum exercitum, & animos auxit. Richardus verò tempestate in Cyprum delatus, cum à Græcis portu prohiberetur, insulam vi ingressus, expugnatam, spoliatamque firmo suorum communiens præsidio, Ptolemaidem tandem in castra peruenit. Oppugnabatur tum acriter vrbs: sed inerat validum Saladini præsidium: quo quidem persæpè erumpente, Christiani magna incommoda recipiebant. At verò Clemens omisso tantisper Tancredo, donec Christiani contra Sarracenos dimicantes, meliorem fortunam nanciscerentur, ad componendas res ecclesiasticas animum adiecit. Nam & mores clericorũ quorundam non satis probatos seueritate sua emendauit, & claustrum sancti Laurentij extra muros ædificauit, & Laterani ædes nõ mediocri impensa restituit: templumque vermiculato opere, ac musiuo exornauit. Morienꝰ deinde haud ita multò pòst põtificatus sui anno iij. mense v. in basilica Lateranensi sepelitur, ducta ingenti funeris pompa.

ANNOTAT.

Perpetua per annos plus minus quinquaginta inter populum pontificesq; Romanos, ab Innocentio II. vsq; ad Clementem III. discordia ciuilis fuit, regiminis Vrbani occasione excitata: cum populus Romanus põtifici suo vrbis administratione submoto senatores, qui republicæ præessent, cũ patricio quodam, summa cum auctoritate creassent, vt Otho Frisingensis episcopus lib. hist. 7. & lib. 1. de gestis Frederici imperatoris, capitibus suprà citatis, & abbas Vrspergensis, item vitarum pontificum incerti nominis scriptor bibliothecæ Platinæ auctores sunt. Ex cuius rei occasione Innocentius II. & Cælestinus II. animi dolore defecerũt, Lucius II. penè est interfectus. Eugenius III. Alexander III. & Lucius III. vrbe pulsi, Vrbanus III. & Gregorius VIII. exsules fuêre: donec nouissimè tanti dissidij vtraq; parte pertæsa, populus Romanus cum põtifice populari suo Clemente iij. pacem æquis conditionibus facit, senatoribus confirmatis, patricij verò loco præfecto, quem magistratum aboleuerãt, refecto. Huius pacis fœdera, & conditiones cum omnium subscriptionibus ex libris censuum camerę Apostolicę exceptas adhuc apud me sunt. Diuturna deinde quies, & trãquilla ecclesiæ tempora fuerunt.

CAELESTINVS III.

CAELESTINVS III. patria Romanus, patre Petro, cognomẽto Bubonis, pontifica- 182. Pont.

tificatum adeptus, ægrè ferens Tancredum regno Siciliæ potiri, Constantiam rege Rogerio natam, occultè è monasterio Panhormitano eduxit: eamque licet Deo dicatam, Henrico sexto Frederici Barbarossæ filio dispensatione apostolica in matrimonium collocauit: hac conditione, vt regnum Siciliæ cis, & vltra Pharum dotis nomine repeteret, reseruato censu, qui pontifici feudatario iure quotannis solueretur. Hac autem beneficentia motus Henricus, Tusculum (quod ipse firmo præsidio munierat) Cœlestino reddidit, quod statim Romani à pontifice acceptum, adeò diripuêre euertereque, vt saxa demolitæ vrbis in Capitolio vsque ad multam ætatem in memoriâ tantæ cladis seruata sint.

At verò Henricus & Constantia Neapolim oppugnantes, soluere obsidionem coacti sunt, peste exercitum populante. Christiani autem, qui biennio Ptolemaidem obsederãt, tandem eam dedente præsidio receperunt, his conditionibus, vt & pars dominicæ crucis, quam superius amissam diximus, à barbaris redderetur: & eisdem cum singulis vestimentis abire liceret. At verò cum dominica crux non reperiretur, multos è barbaris Richardus trucidauit. His itaque malis perterritus Saladinus, desperansque posse reliqua tueri, quasdam vrbium mœnia demolitus, de reddenda Christianis Hierosolyma cogitauit: quod certè ne faceret, discordia inter Philippum Richardumque orta de principatu inter se contendentes, effecit. Verùm abeunte ex Asia Philippo, simulato interim morbo, Richardus maiori animo rem bellicam deinceps aggreditur, eo potissimum tempore, quo Cõradum Monteferratum Tyri in foro agentem, sicarij duo (arsaculas Sarraceni vocant) gladijs confodêre, deuoti prius ac iurati se hostes omnes suæ superstitionis ea ratione interfecturos. Hi autem postea de fuga retracti, exquisitissimis cruciatibus sunt interempti. Henricus verò Campaniæ comes, Isabella regina in vxorem ducta, Tyri dominatu potitus est. At Richardus Guidonem Lusignanũ blandè eum appellando, in eam sententiam tandè adduxit, vt sibi regni Hierosolymitani iura permitteret, quem titulum Anglici reges adhuc vsurpant. Auctus itaque omninò Richardus, obsidere Hierosolymam instituerat. Verùm in itinere à Saladino extremum agmen carpente vexatus, cum iniquo loco decertare necesse esset, hostem magno suorum incommodo tandem superat. Qui postea non longè à Bethleem munitissimo loco castrametatus, intercipere comeatus instituerat, quò minus ab Aegypto ad Christianos Hierosolymam obsessuros importarentur. Ob hanc itaque causam & ob hyemem, quæ iam appetebat, Richardus relicta tam necessaria obsidione, ad quam pontifex eum continuò subministratis pecunijs animabat, Ascolonam concessit: quam pariter & Gazam à Saladino antea delatas instaurauit. Dilabentibus deinde passim maritimis copijs, Pisani in Hadriaticum delati, Polam capiunt, eo loci hybernaturi. Hanc ob rem Veneti aucta maiorem in modum sua classe, Pisanos Pola eijciunt, vrbẽque diripiũt: eos quouis in loco persecuturi, ni Cælestinus reip. Christianæ cauês, vtrumq; populũ ad pacem cohortatus fuisset. Instabat iam ver & mouere copias Hierosolymam Richardus instituerat, cùm subitò nunciatum est, regem Franciæ Normanniam ea mente vexare, vt in Angliam traijciens regnum illud fraudi Ioanni acquireret. Mutata itaque sententia Richardus pacem cum Saladino componit, his conditionibus, vt sibi omnia præter Tyrum & Ptolemaidem haberet: reliqua autem, quæ in potestate Christianorum remanerent, nequaquam vexaret. Ictis hoc modo fœderibus, Richardus in Europam rediens, ab hostibus capitur. Redemptus autem ingenti pecuniæ vi, tandem in Angliam proficiscens, sæpè cum rege Franciæ decertauit, inclamante pontifice, qui suo, ac Christianorum omnium iniquo tempore tantum certamen excitassent: maximè verò, quòd Saladino mortuo tum maximè recuperari Hierosolyma posset. Ferunt Saladini viri clarissimi trophæum hoc in funere habitum. Eius enim interior tunica lancea suspensa, ante funus deferebatur præcone clamante, Saladinum Asiæ dominatorem, ex tanto regno, tantisque opibus nil aliud secum ferre: Dignum sanè tanti principis spectaculum, cui nil aliud ad summam laudem defuit, quàm Christi character.

Tum verò Saladino mortuo, Cælestinus in magnam recuperendæ Hierosolymæ spem veniens, Henricum imperatorem, qui mortuo Tancredo regnũ Siciliæ occupauerat, ad bellum Asiaticum adhortatur: quod cum ipse obire non posset, eò Moguntinum archiepiscopum, & Saxoniæ ducem cum magnis copijs properè mittit. Idem quoque fecisset & Fran-

ciæ rex, ni Sarracenі Mauritaniam incolentes in vlterioreḿque Hiſpaniam traijcientes, capto rege Caſtellæ, Bæticam omninò cępiſſent, quæ hodie Granata dicitur. Non enim quieturos barbaros Galli arbitrabantur, tanta victoria elatos, ſed elaturos bella finitimis. Hanc itaque ob rem militem in Europa retinebant. Germani verò in Aſiam traijcientes, & Berytum à Sarracenis deſtitutum minuêre, & Ioppen obſidione preſſam liberauerunt: petituri deinceps Hieroſolymam, ni Cæleſtino tum mori contigiſſet, pontifici ſanctiſſimo: & qui nil in vita prætermiſit, quò terra ſancta (ita enim Hieroſolymas vocant) recuperaretur. In tantis autem perturbationibus rerum, tantóque ſumptu bellico ædes egregias tum apud ſanctum Petrum, tum ad Lateranum ædificauit, qua recipi pontifices percommodè poſſent. Exſtant adhuc in Laterano valuæ æneæ è regione ſancta ſanctorum ſuo iuſſu, ſuaque impenſa fabrefactæ. Prætereà verò ciuitatis nomen Viterbio dedit: eccleſiaḿque eorum cathedralem fecit: Tuſcanenſem & Centum cellenſem ita in eadem transferens, vt vnus Epiſcopus omnibus præeſſet. Moritur autem Cæleſtinus pontificatus ſui anno ſexto, menſe ſeptimo, die vndecimo, ſepeliturque in baſilica Petri bonis omnibus præ dolore, & deſiderio hominis lachrymantibus.

INNOCENTIVS III.

93. Pont.

INNOCENTIVS tertius, patria Anagninus, patre Traſimundo è familia Comitũ, vir etiam ante pontificatũ doctrina & moribus inſignis, à Cæleſtino in numerum cardinalium refertur: quo mortuo, in eius locum omnium conſenſu pontifex ſufficitur. Hic autem ſtatim vbi magiſtratum inijt, bello Aſiatico animum adijciẽs, Germanos propter Henrici mortem in Aſia tumultuantes retinere in officio litteris, nuncijs, præmijs, pollicitationibus conatus eſt. Verùm id quidem fruſtra tentauit. Germani enim nemini obtemperantes, relicta Aſia, in Europam cũ maximo Chriſtianorum detrimento tranſeunt: potiſſimùm verò Ioppenſium, in quos omni ope deſtitutos delati Turci, Sarracenique etiam deditionem facturos, vi captos ad vnum omnes interfecêre, euerſa ſtatim à fundamentis vrbe. Orta & in Germania ſeditio nõ parua eſt, cum pars electorum Othonem Saxoniæ ducem, pars Philippum Germanum Sueuiæ ducem, quem Henricus tutorem filij moriens reliquerat, imperatorem optaret. Et ne quid mali ad perturbanda omnia deeſſet, rex Franciæ, Philippo, Othoni rex Angliæ fauebat. At verò Innocentius ne tumultu omnia complerentur, Othonem imperatorem confirmat, legitimè ab his, ad quos pertinebat, electum. Non deſtitit tamen Philippus ob hanc rem, & Etruriã in Italia, & Sueuiam in Germania firmo præſidio munire. Idem fecit & Conſtantia Henrici vxor, quæ Frederici ſecundi filij ſui adhuc pueri Siciliæ regnum cis & vltra Pharum prętercõditionem ſexus, ad propulſandam vim hoſtium conſtantiſſimè muniuit. Increbeſcentibus itaque hoc modo diſcordijs, non omittendum bellum Aſiaticum Innocentius ratus, ſua auctoritate & Bonifacium Mõtisferrati Marchionem, & Balduinum Flandriæ, & Henricũ S. Pauli, & Ludouicum Sabaudiæ comites in Sarracenos mouit.

Hi autem omnes coniunctis copijs Venetias delati, non prius Venetos pepulêre claſſem in Turcos & Sarracenos armare, quàm pollicіti ſunt omnes paribus animis laderã, quæ iterum ad Vngaros defecerat, recuperaturos. Comparata itaq; claſſe, & Tergeſtinos mare infeſtantes compeſcunt, & Iaderenſes poſt longam obſidionem capiunt. Agebantur hæc in ſinu Hadriatico, cum Alexius Iſaacium fratrem imperatorem Conſtantinopolitanũ, quo Latini amiciſſimo vſi ſunt, imperio depulit, & captum oculis in vincula coniecit. Hanc ob rem Alexius Adoleſcens Iſaaci filius, ex fuga in caſtra perueniens, opem pro patre contra Tyrannum petit, quæ profectò hac cõditione ei conceſſa eſt, vt & Græcam eccleſiã

Roma-

Romanæ subijceret: auri marcas triginta millia persolueret ob damna, quæ olim Emanuel imperator venetis Franciscque intulerat. Hoc autem modo ictis fœderibus ab Iadora mouentes, dum Cretam præterlabuntur, eam puer Alexius in deditionem accipiens, Bonifacio Montisferrato sibi cognatione coniuncto condonauit. Inde verò Constantinopolim profecti, dum terra mariqúe vrbem oppugnant, Theodorum Lascari, Alexij tyranni generum erumpere conantem, intra mœnia retrudunt, vrbemqúe biduò continuata oppugnatione vi capiunt. Aufugerat noctu Alexius, relicto magno auri pondere apud Irenem virginem Deo dicatam. Redeuntes itaque in vrbem pater Isaacius & filius Alexius, non diu superuixêre: Pater enim morbo, filius autem veneno penitus interiêre. Interea verò Bonifacius Montisferratus regno Tessaliæ potitus, cum pecunia indigeret, suadente Balduino accepta ingenti vi auri, Cretam Venetis dedit. His autem pecunijs fretus Bonifacius, Hadrianopolim à tyranno pressam oppugnans, & Valachos olim Romanos vlteriorem Danubij ripam incolentes, & Bulgaros vicinos in se excitauit. Multitudinem itaque hostium timens, Constantinopolim petijt, Soldano Iconij iturus obuiam, qui Satellia vrbe Græca capta, maximis calamitatibus Christianos quotidiè vexabat. Innocentius autem tot hostibus vndique lacessitus, conquisitum vndequaque militem continuò submittebat. Qui vbi accepit Hilminolinum maxima classe in Hispaniam traiecisse, Toletumqúe oppugnare, publico edicto omnes, qui ferre arma possent, ad exstinguendum tantum incendium concitauit. Conuenerant eò multi Galli opem Hispanis allaturi: qui statim in patriam redière, vbi aduentum suum Hispanis minimè gratum sensere. Hanc ob rem Hilminolinus vtramque Hispaniam incredibili celeritate hostilem in modum peruagatus, Arelatum vsque & Auinionem perueniens, cædibus omnia & populationibus cõpleuit. Hac autem calamitate perciti quatuor Hispaniæ reges, Castellæ, Aragoniæ, Portugalliæ & Nauarræ, copijs simul iunctis, cum Sarraceno cõgressi, maximam victoriam adepti, nil præter Granatam Himinolino reliquêre.

Dominicus hæresim apud Tolosam cõpescit.

Oborta tum apud Tolosam hæresis est, quâ Innocentio procurante beatus Dominicus, qui postea in sanctos relatus est, mira celeritate compescuit, adiuuante etiam Simeone Monteforti. Non enim disceptationibus verborum tantùm, verùm etiam armis opus fuit: adeò inoleuerat tanta hæresis.

Otho interim Romanorum imperator, vbique à Philippo superatus, cum in Agrippina Colonia obsideretur, eruptionemqúe infeliciter tentasset, à Colonensibus excluditur, qui statim Philippo deditionem fecêre. Non diu tamen superuixit Philippus: à comite nanque Palatino insidijs petitus necatur. Cognita verò huius morte, Germani ducem Saxoniæ imperatorem diligũt, Othonem quintum appellatum: quem Innocentius sequenti anno Romæ coronauit. Veneti autem tum maximè rei maritimæ studentes, cum obire omnia publicè non possent, priuatis etiam ciuibus negotium dedere vt qua vellent insulas occuparent, modò in fide reip. permanerent. Vnde multi ciues insulas Ionij & Aegei occuparunt, publicè tamen Corcyram, Motonium, Coronum in suam redegêre potestatem.

Otho verò, quem diximus ab Innocentio coronam imperij suscepisse, contra ius fasqúe occupatis Montefiascone, Radicofano, multisqúe ecclesiæ Romanæ oppidis, in regnum Neapolitanum mouens, id adolescenti Frederico secundo sublaturus, cuius ob ætatem curam tutores adhuc gerebant, iram pontificis in se concitauit: à quo & anathemate notatur, & imperij titulis priuatur, cum monitus vt ab iniuria discederet, parere desierit. Hanc ob rem Bohemiæ rex cum Moguntino & Treuerensi archiepiscopis, Lantgrauio Turingiæ atque Austriæ duce suadente, Fredericum secundum Siciliæ regem, vigesimum agentem annum, Romanorum imperatorem diligunt. Otho itaque in Germaniam rediens, paternæ ditioni consulturus, Innocentio recuperandi omnia, quæ in Italia ceperat, facultatem dedit. Veneti autem rebellantem Cretam in fide armis cõtinentes, anno salutis millesimo ducentesimo quartodecimo eandem in coloniæ formam redigêre, missis eò ciuibus, qui Cretensis in officio continerent. Venerat tum Romam Fredericus secundus coronæ gratia: quam vbi ab Innocentio impetrare nequiuisset in Germaniam profectus, regni Germaniæ diadema à Moguntino archiepiscopo accipiens, cũ Ludouico rege Franciæ amicitię & fœderis societatem inijt: qua quidẽ amicitia Ludouicus ipse fretus, Ioãni Angliæ regi bellũ statim intulit. Verùm Ioannes auxilio diuino & humano vsurus, Angliam Hiberniamqúe

Romanæ ecclesiæ vectigales faciens, centum auri marcas quotannis soluturum se pollicebatur, quod postea aliquandiu seruatum est. Fredericus autem Othonem persequens à Ludouico rege Franciæ graui bello superatum Aquisgranum cepit: ibique iterum Innocentij pontificis auctoritate fretus, vexillum crucis sustulit: laturus (vt ipse dicebat) opem, & quam primum, Christianis contra Sarracenos in Asia dimicantibus. Præterea verò vt grati animi signum aliquod præseferret, Fundanum comitatum ecclesiæ Romanæ dono dedit: vel datum antea, & vsurpatum deinceps, reddidit: At pontifex, vbi videret Sarracenorum potentiam in Asia concrescere, apud Lateranum maximum concilium celebrat, cui interfuêre Hierosolymitanus, Constantinopolitanus, patriarcha, Metropolitani lxx. episcopi quadringenti, duodecim abbates, priores conuentuales octingenti. Græci & Romani imperij legati, regum verò Hierusalem, Franciæ, Hispaniæ, Angliæ & Cypri oratores. Venêre multa tum quidem in consultationé, nec decerni tamen quicquam apertè potuit, quòd & Pisani & Genuenses maritimo, & Cisalpini terrestri bello inter se certabant. Eò itaque proficiscens tollendæ discordiæ caussa pontifex, Perusij moritur, pontificatus sui anno decimooctauo, mense septimo die decimo sexto, cuius vita adeò probata fuit, vt post eius mortem nil earum, quæ in vita egerit, laudauerit, improbaueritque, immutatum sit. Nam & decreta pleraque retulit, quibus tam laicorum, quàm clericorum mores componerentur. Scripsit & libros de sacramento eucharistiæ, de sacramento baptismi, de infelicitate conditionis humanæ. Habuit item sermones temporibus & solemnibus diebus accomodatos. Improbauit præterea abbatis Ioachimi libellum quendam, non sanam doctrinam præseferentem. Damnauit & errores Almerici hæretici, qui postea Parisijs cum sectatoribus suis exustus est: qui ad reliquos errores affirmabat ideas, quę sunt in mente diuina, & creare & creari, cum ex sententia beati Augustini in mente diuina nil nisi æternum & incommutabile sit. Dixerat prętereà in charitate cõstituto nullum peccatum imputari. Iuuêre autem huius pontificis virtutem & doctrinã beati Dominici, vnde Prædicatorum, & Francisci Assisinatis sanctitas, vnde Minorum ordo tum originem habuit. Sunt qui scribant, & Gratianum compilatorem Decreti, & Papiam Lombardum, qui vocabula Latina in ordinem redegit, tempore Innocentij fuisse. De Papia non ambigitur: Gratianum Alexandri tertij pontificis temporibus quidam asscribunt. Et ne existimes Innocentium opera pietatis in tanto pontificatu prætermisisse, scito eius opera & impensa hospitale sancti spiritus conditum fuisse, auctumque adeò magnis prouentibus: quibus & peregrini, & ægroti, & vulgò concepti ac orphani alerentur. Ornauit & altare sancti Petri opere vermiculato, vt eius imago & litteræ infornice ipso scriptæ indicant. Vniuersis prætereà vrbis Romæ ecclesijs libram argenti dedit, vnde calices sacrificandi gratia conficerentur. Restituit & beati Xisti ecclesiam iam vetustate collabantem. Hoc ideò factum ab eo maledici dicebant, ne omnem impensam in turrim quandam nunc Comitum appellatam cognomento familiæ suæ transtuliisse videretur. Vtcunque est, cõstat eum in quouis genere vitæ probatissimum fuisse dignumque qui inter sanctos pontifices censeatur.

Hospitale S. spiritus conditur.

HONORIVS III.

HONORIVS tertius, patria Romanus, patre americo, omnium suffragijs pontifex creatur, ad quem Petrus imperator Constantinopolitanus cum Iole vxore veniês, in basilica S. Laurentij extra muros coronatur, deligiturq; statim Ioãnes Columna cardinalis Romanꝰ, qui legatus ad res Asiæ cõponendas cum ijs copijs proficisceretur, quas Innocẽtius ad eã rem collegerat. Peruenerant iã Aconé Christiani proceres Honorio hortãte: maximè

1184. Põt.

maximè verò Andreas Vngariæ rex Venetorũ nauigio fretus, quibus ob tantum beneficium ius omne concesſit, quod in Dalmatia dux Austriæ habuerat.

Andream quoque secuti sunt & Henricus comes Niuernensis, & Gualtherus regis Franciæ camerarius. Hi autem omnes inito consilio cum Ioanne Hierosolymitano rege, Damiatam Aegypti vrbem obsidere instituentes anno salutis millesimo ducentesimo ac decimooctauo, mense Maij eò proficiscuntur*. Heliopolis hæc vrbs quondam appellata est, ab Aelio Pertinace, qui eam triplici muro circũdedit, deducta Nili particula, quæ vrbem in insulæ formam redigeret. Suburbia habebat circunquaque posita plena mercimonijs, hæc primo miles diripuit. Verùm cum postea flantibus zephyris Nilus in immensum creuisset, corrupta annona, laborare inopia rerum Christiani tum cœpêre, præcipuè autẽ obsidente aditus Soldano, ne quid importaretur, qui non longè à nostris castra posuerat. Hac itaque difficultate rerum moti Christiani, in Soldanum copias mouent. Is autem terrore perculsus, relictis castris rerum omnium copijs refertis, nostris obsidendi vrbem quam liberaturus venerat, facultatem præstitit. Cordirius autem magni Soldani filius, Hierosolymæ retinendæ spem abijciẽs, si Damiata Christiani potirentur dirupto vrbis muro, turrim Dauid, & templum Domini tantummodò integrum reliquit: nec sepulchrum Christi violauit, motus (vt aiunt) illorum Christianorum precibus, qui ea loca incolebant. Dum nostri autem Damiatam acriter oppugnant, Soldanus cum maioribus copijs rediens, inter Cairum & Damiatam castra posuit, nec vnquam elici ad certamen conuicio, aut maledicto potuit. Hac verò indignitate moti Galli, sine ordine in eos ruentes, magnum incommodum ab erumpentibus accepêre, non tamẽ obsidio Damiatæ relicta est, quæ tandem mense decimoquinto à Christianis capitur: direpta, militem ingenti præda locupletauit.

falsum.

Ordo Dominici cõfirmatur.

Interim verò Honorius Romæ & ordinem beati Dominici ipso instante confirmat, & Fredericum secundum anathemate notatum, imperij dignitate priuat, quòd mortua matre Constantia, quæ ipsum in officio continebat, Romam veniens, contra ius fasque ditionem pontificiam vexabat. Hanc igitur ob rem motus Soldanus, quòd de inimicitia pontificis & imperatoris ei constabat, maiorem, quàm nunquam antea, comparauit exercitum, arbitratus Christianos nusquam apparituros, qui statim suadente Ioanne Columna cardinali Romano sumptis armis, hosti ad Nilum obuiam fiunt.

Is verò timorem simulans, ne à loco, in quo confederant, abirent, Nili excrescentiam exspectauit, quæ paulò pòst apertis vndique ipsius fluminis cataractis, ita omnia inundauit, vt cubitum quouis in loco excederet. Hoc autem malo perterriti Christiani, pacem statim hac conditione inière, vt Damiata relicta, captiuis vtrinque dimissis, redditò à barbaris crucis ligno Christianis, Aconem, Tyrumque redire liceret, Damiata itaque in celebritate purificationis beatæ Virginis à Christianis prius habitari cœpta, in eiusdem natali die barbaris tum ex fœdere reddita est, anno salutis millesimo ducentesimo & vigesimoprimo. Quo quidem anno Tartari gens Scythica, vel (vt alij volunt) à montibus Indiæ digressa, vastata Parthia, Media, Persia, Assyria, Armenia, in Sarmatas tandem peruenit: atque non longè à Mæotidos palude concedentibus accolis sedes posuit.

Christianorum autem duces, cùm moliri in Asia nil posse viderent, obstãtibus hostibus cum Ioanne Columna in Italiam redeũt, quos subsecutus Ioannes Hierosolymitanus rex cũ Romam venisset, perbenignè magnis donatus muneribus ab Honorio suscipitur. Frederico deinde, quem diximus anathemate pontificis notatum, filiam ex Iole vxore susceptam, in matrimonium locat, eique ius illud condonat dotis nomine, quod sibi hæreditario iure in regno Hierosolymitano competebat. Hinc est, quòd omnes Siciliæ, Neapolitanique reges, titulum Hierosolymitani regni verbis, nõ etiam armis sibi vendicant. Ioannes deinde in Franciam proficiscens, meliore certè fortuna quàm anteà vsus est. Nam Philippus rex Franciæ moriens, ei ex testamento quadraginta millia librarum argenti, totidemq; magistro templi Hierosolymitani reliquit: quo adminiculo fretus in Hispaniam proficiscens ad persoluendum votum beato Iacobo promissum, Berengariam regis Hispaniæ sororem in vxorẽ accipit: eo præsertim anno, quo Dominicus vir sanctissimus Bononiæ moritur, quoq; Fredericus Henricũ filium decennem adhuc, Alemanniæ regem promulgat. Honorius autem satis à rebus externis quietus & ecclesiam sancti Laurentij extramuros, & basilicam San-

cta sanctorum, & ecclesiam sanctæ Vibianæ restituit. Aedes præterea Cæsæ Marij ædificauit: semifornicem, & Ciborium beati Pauli miris operibus exornauit. Decretales quoque epistolas compilauit. Ordinem beati Francisci comprobauit, quem biennio pòst, Gregorius in catalogum sanctorum retulit. Hoc autè modo Honorius benè ac beatè vitam ducens, vt bonum pastorem decebat, anno pontificatus sui decimo, mense septimo, die decimotertio moritur, sepeliturque in basilica sanctæ Mariæ maioris ad Præsepe. Post cuius mortem tanti terræmotus repentè exorti sunt, vt in montibus Saluijs ad quinq; millia hominum perijsse constet, cadentibus domibus, saxisque ex cacuminibus montium in habitatas cõualles passim ruentibus.

GREGORIVS IX.

185. Pont.

GREGORIVS nonus, natione Hernicus, patria Anagninus, è familia Comitum, Innocentij tertij nepos, apud Septizonium pontifex creatus, Fredericum statim monuit sub anathematis pœna, vt primo quoque tempore in Asiam cum exercitu proficisceretur recuperandæ Hierosolymæ caussa. Promisit quidem Fredericus se id facturum: atque omnibus cruce signatis mandauit, vt Brũdusij ad certam diem cum armis adessent. Venerat eò magna multitudo, præcipuè verò è Germania Lantgrauius Hassiæ, qui Brundusij vnà cum magna parte militum moritur, dum Fredericus ægritudinem simulans in Sicilia se continet. Hæc autem fraus ita apertè deprehẽsa est, vt constet ipsum Fredericum cognita Lantgrauij morte, eò celerrimè adnauigasse, omnemque eius supellectilem diripuisse: non destitit tamen fingere sibi in animo esse in Asiam traijcere. Eò enim post rapinam nauigationem direxit, omnibus qui tum aderant, subsequi iussis, licet non ita multò post (vt ipse dicebat) procellis agitatus, Brundusium redierit. Hac autem fama percitus Ioannes rex Hierosolymitanus, cum Berengaria vxore pontifici rem gratam facturus Bononiam venit, Venetorum nauigio in Asiam traiecturus. Verùm pontifex cognita Frederici fraude, ne Ioanni re infecta abire liceret, eum & Exarchatus Rauennat.s gubernatorem instituit, & Honorij tertij sententiam in Fredericum latam, confirmauit: grauioraque in eum molitus fuisset, ni Maurorum impetum reformidasset, classe tum potentium, quos tandem Ferdinandus Arragonum rex tanta clade superauit, vt breui Maiorica insula, vna ex balearibus, & Valentia vrbs potitus sit, pulsis Sarracenis, incolas locorum suscipere Christianos ritus impulerit. Nauigauit tamen Fredericus amicorum precibus & minis pontificis fessus, in Cyprum vsque, vt Christianis Asia bellantibus, quos sæpè deceperat, aliam spem daret. At verò dum inde Soldani vires explorat, Rainaldus eius præfectus, quem in Sicilia dimiserat, in pontificem mouens, multa Picentini agri oppida occupat. Erat tum Perusij pontifex: Aesium petiturus, vt quæ de Francisco viro sanctissimo miracula audierat, præsens cognosceret. Quam ob rem eum re (quemadmodum audierat) comperta, in sanctorum numerum statim retulit, magno Christianorum conuentu ob eam rem habito. Dum hæc à pontifice agerentur, alter Frederici satelles Fulgineum per factionem occupat: vnde paulò pòst armis benè cum ecclesia Dei sentientium depellitur. Instabat litteris, nuncijs, Fredericus Anconem iam profectus, vt à pontifice absolueretur, quòd diceret se deinceps in eius potestate futurum. Verùm pontifex cognita hominis fraude, & Christianos milites in Asia dimicantes admonet, vt sibi à Frederici insidijs caueant, aliquid noui semper machinantis in hominum perniciem: & Ioannem Hierosolymitanum regem comparato exercitu in Rainaldum mittit, Picenum agrum rapinis & incendijs vexantem. Alijs verò copijs, quibus cardinalem Columnam præfecerat, è sancto Germano præfectum Frederici deijciens cum

Sar-

Sarracenis mercede conductis, omnia ab eo saltu Capuam vsque pertinentia, in deditionē breui recepit. Hac autem calamitate moti, qui in Vmbria & Picentibus Frederici nomine militabant, relictis quæ occupauerant, in regnum trepidè redeunt. Interim verò Fredericus Brundusium rediens, pacis admodum cupidus, vltrò pontificem rogat, vt in gratiam recipiatur, imperatorque appelletur, ac pro regno Sicilię verus ecclesię feudatarius. Quod quidem non prius impetrauit, quàm vncias auri centum & viginti millia ecclesiæ Romanæ ob illata damna persoluisset, ipseque pro ea re supplicatum ad pontificem Anagniam veniisset. Cùm autem Gregorius ad omnia intentus (vt bonum pastorem decebat) Perusinorum res ab exsulibus perturbatas, eò profectus componere studiosus esset, statim Romæ tanta seditio orta est & hæresis, quanta nunquam antea Hannibale exgente Hannibalda cum quibusdam sacerdotibus malè sentiente, quo quidem auctore populus Romanus ausus, in ecclesiam Dei coniurauerat, sed hunc diuina vltio citò cōpescuit. Nam & Tiberis supra modum inundans, multa damna mortalibus intulit: & tanta peste laboratum est, vt decimus quisque vix superfuerit. Pontifex tamē mira clementia vsus, Romam veniens, populo Romano ignouit, pulso è senatorio ordine Hannibaldo, conuictis de hæresi sacerdotibus errorem fassis, ac saniorem opinionem subire iussis. Ad ornandam verò vrbem deinde conuersus, & veteres cloacas elimatas restituit, & nouas exstruxit, vrbis dignitati, & valetudini vno tempore consulens. Ab vrbe deinde abiens valetudinis gratia, & Reate (vt quidam volunt) beatum Dominicum, principem ordinis Prædicatorum, & Spoletij Antoninum, Vlixibona oriundum, Patauij mortuum, secundum à Francisco ordinis Minorum auctorem, in sanctos retulit. Anagniam deinde rediens, omnia circunquaque posita muniuit, Romanorum contumaciam veritus: quorum senator more veterum legem rogauerat, populusque sciuerat, vt omnia oppida circa vrbem posita Romanis vectigal penderent: non est tamen veritus pontifex dissuadentibus cardinalibus Romam proficisci, quò Romanos ad sanitatem reduceret, tum monendo, tum castigando. Verùm cum nihil proficeret, Reate se contulit, quò & Fredericus imperator. Collocuti simul de rebus agendis, in hanc statim sententiam venēre, vt primo quoque tempore Romanos coniunctis copijs adorirentur. Decepit tum quidem pontificem vt antea semper, Fredericus. Namque in Germaniam abiens, militibus suis mandauit, vt Romanis rebus in omnibus obtemperarent. Hac itaque perfidia pontifex motus, Germanis militibus ad castra sua confugientibus magnum proposuit præmium, qua re tanta multitudo confluxit, vt postea Romani aperto Marte cum ecclesiæ copijs congredi nusquam sint ausi. Recuperato igitur & patrimonio sancti Petri, & agro Sabino, spretisque Soldani legatis, qui supplici-ter pacem petebant, multos ex Francisci & Dominici fratribus per Europam misit, qui prædicatione Christianos ad arma contra Sarracenos cōcitarent: quorum opera tanta multitudo militum breui comparata est, quanta nunquam antea. Interim verò dum tanto exercitui dux idoneus quæreretur, Elizabeth regis Vngariæ filiam, mulierem optimam, ac miraculis claram, pontifex in sanctas retulit. Theobaldus autem Nauarræ rex & Almericus Montisfortis, Henricusque Bari ac Campaniæ comes, iter per Germaniam & Vngariam cum magnis copijs facientes, Constantinopolim primò, mox traiecto Bosphoro Ptolemaidem peruenēre, longè ac latè omnia populantes. Verùm non ita multò pòst superueniente magna hostium multitudine, cùm se cædendo biduo defendissent, cum optimo quoque milite cadunt. Atque hoc modo expeditio magno conatu inchoata, breui cecidit imperitia ducum, Pontifex autem tantam calamitatem ægrè ferens, Romam persuadentibus Romanis & obsecrantibus redire instituerat, faciendarum supplicationum caussa ad placandā Dei iram, si quam ex peccatis hominum conceperat. Quo minus autem id faceret, vetitus à Petro Fregepane, qui partes imperatoris sequebatur, Perusia Viterbium se contulit, iturus contra imperatorem armato milite, quem intellexerat transpadanam Italiam iam tum attigisse, ac contra ius fasq; socias ciuitates oppugnare iam fessas calamitate, alia super alia ab Ecelino Patauino tyrāno accepta. Ecelinus enim cognomento de Romano, cuius auus Teutonicus sub Othone tertio in Italia ordines duxerat, copias à Frederico secundo accipiens, magnam tyrannidem in transpadana Italia sibi comparauit redactis in potestatem suam Taruisio, Patauino, Vicentia, Verona, Brixia Fredericus itaque aui fœdera nequaquam obseruans, Mediolanen-

Pontifex ab imperatore deceptus.

Elizabeth regis Vngariæ filia.

Ianenſes, & ſocias ciuitates apud nouam Curtem (ita enim locus vbi pugnatum eſt, appellabatur) ingenti clade ſuperatos trucidat. Hanc ob rem pontifex omiſſa deinceps ſpe rei benignè gerendæ ob illatum ſocijs incommodum, redire ad vrbem inſtituit, Ioanne Cincio vrbis ſenatore contradicente: cuius audaciam Iacobus Capocius Romanus ciuis infringens, pontificem magnificè ac ſplendidè ſuſcepit. Hic eſt ille Iacobus, cuius nomen adhuc legitur in tabernaculo opere muſiuo ſua impenſa exſtructo in ſancta Maria ad Præſepe, qua in baſilica Petrus quoque Capocius ſepultus eſt, ſanctæ Romanæ eccleſiæ cardinalis, qui Fredericum imperatorem ſchiſmaticum perſecutus eſt, quique & hoſpitale ſancti Antonij non longè ab eadem baſilica, & Peruſij gymnaſium (quod Sapientiam vocant) ſua impenſa exſtruxit. Gregorius autem pacata vrbe, & Fredericum iterum anathemate notat, ac imperio priuat, & legatos Genuenſium ac Venetorum iam ad arma ſpectantium, componendæ rei cauſſa ad ſe vocat, hisque rationibus inter vtrumque populum fœdera componit, ne alter ſine altero cum imperatore Conſtantinopolitano fœdus ineat, vtque bella gerenda vtrique communia eſſent, & ſigna vtriuſque viciſſim ferrent. Illis autem, qui fœdera hæc in nonum inita annum rupiſſent, interdictum ſibi à ſacris, anathematis vinculo, ſcirent. Balduinus autem, qui mortuo Ioanne, biennio Conſtantinopolitanum tenuerat imperium, cùm ægrè ſe ab hoſtibus inopia ærarij tutaretur, & filium pignori mercatoribus Venetis, ob æs mutuò acceptum, dedit: & ex ædibus ſacris ablatum plumbum, ac item lanceam illã, ſpongiamque, qua Chriſtus ſaluator noſter hinc potus eſt, hinc vulnus accepit, Venetis pecunioſis vendidit. Fredericus autem Venetis admodum infenſus, quòd Gregorij partes tuerentur, eos tum paludibus concluſos vehemẽter oppreſſit, ac maximis calamitatibus afflixit. Interim verò conſpirantibus omnibus Tranſpadanis ciuitatibus, duce Gregorio Montelongo, Bononienſis ciuitatis legato, Ferraria, quæ ab eccleſia Romana ad imperatorem defecerat capitur, Salinguerra viro fortiſſimo eam acerrimè aliquamdiu defendente. Capta autem, Azoni Eſtenſi, qui bello interfuerat, eccleſiæ nomine gubernanda committitur, ſalutis noſtræ anno milleſimo ducenteſimo ac quadrageſimo. At verò imperator, qui tum Piſis erat, cùm non ſatis ſibi conſtaret, qui partes ſuas, quive pontificis ſequerentur, ciuitates Italiæ in duas factiones tum primum diuiſit. Nam qui pontifici fauebant, Guelphi, qui verò imperatori Gibellini appellati ſunt. Hæc quidem teterrimarum factionum nomina, ad perniciem humani generis inuenta, primum apud Piſtorienſes audita ſunt, cum cancellarij Panzaticos Gibellinos ab vrbe eieciſſent, cumque alteri factioni Guelph alteri Gibel Teutonici fratres fauerent, vnde tantæ perniciei nomina indita ſunt. Florentini prætereà nobiles ſuos Piſanis Gibellinarum partium fauentes, in exſilium eijciunt. Pellunt & Guelphos viciſſim ab vrbe ſua Aretini & Senenſes, quorum exempla multæ ciuitates Italiæ ſecutæ, bella pluſquam ciuilia inter ſe commiſêre. Hinc multæ ciuitates à pontifice deſciuêre, tũ in Vmbria, tum in Etruria præcipuè autem Viterbienſes. Defeciſſent etiam Romani ciues, ni pontifex delatis per vrbem ſupplicando apoſtolorum capitibus, populum ad commiſerationem mouiſſet, habita etiam in baſilica ſancti Petri oratione digniſſima: qua tumultuantes in ſententiam ſuam traxit, vt eos impulerit pro eccleſia Dei crucem & arma ſuſcipere. Hi poſtea venientem hoſtili agmine ad vrbis mœnia Fredericum armis ſubmouere, qui indignabundus captiuum quemque varijs cruciatibus necans in Samium conceſſit: Beneuentum vi captum diripuit: ac mœnia circunquaque euertit. Iterum autem ad vrbem rediens vita Latina hoſtili animo Caſſinenſe monaſterium ſpoliat, eiectis inde monachis: Soramque quondam Samnitium ciuitatem, ad Lyris fluuij caput ſitam, ferro, flammaque vaſtat. Templariorum bona vbique diripit. Sarracenos verò adeò dilexit, vt eorum opera præ cæteris in bello vteretur, magiſtratuſque eis, ac propriam vrbem conceſſerit, quæ noſtris quoque temporibus Nuceria Sarracenorum vocatur. Fratrem prætereà regis Tuniſij, Panhormi baptiſmum petentem, ne id faceret, verbis deterruit. Rauennam autem repentino incurſu petitam, in poteſtatem ſuam redegit. Hanc ob rem Gregorius cõcilium apud Lateranum indixit, in quo de abrogando Frederico ratio haberetur. Verùm Fredericus terra marique vias præcluſit, & quoſdam cardinales ac prælatos de via & nauigatione captos adiuuantibus Piſanis in carcerem coniecit. Qua ex re tantum dolorem Gregorius cepit, vt non diu ſuperuixerit. Moritur enim pontificatus ſui anno quartodecimo, menſe tertio, cum

Guelphi & Gibellini.

Solis eclipsis ante mortem Gregorij.

cùm paulò ante solis eclipsis tanta apparuisset, quanta nunquam antea. Raymundum autem Barchinonensem, quo adiutore in compilādo libro Decretalium Gregorius vsus est, ita quidam tum laudant, vt maiori commendatione laudari nemo possit.

CAELESTINVS IV.

186. Pōt. CAELESTINVS quartus, patria Mediolanensis, è familia Castilionum, episcopus Sabinus, vita & doctrina insignis senex admodum & valetudinarius in locum Gregorij suffectus, decimooctauo pontificatus sui die moriens, in basilica Petri sepelitur, magno sui desiderio relicto, quòd homines sperabant se eius pontificatu felices futuros. Vacat tum sedes vno & viginti mensibus. Censuêre enim, qui tum auctoritate in ecclesia Dei valebant, neminem in pontificem eligendum esse, donec cardinales à Frederico in carcere detinerentur. Interim verò sede vacante, Fredericus agrum Picenum percurrens in Flaminiam vsque Fauentiam, & Bononiam aliquantulum resistentem vi occupat, scholamq; Bononiensem, quibus admodum infensus erat, tum primum Patauinum transfert. Omnes præterea quos fautores ecclesiæ intellexerat, varijs calamitatibus afficit. Balduinus autem Constantinopolitanus imperator, omissa spe omni benè gerendæ rei in Asia, cum Raymundo Tolosano comite in Italiam veniens, tantum precibus valuit & auctoritate apud Fredericum, qui tum Parmæ erat, vt cardinales captiuos, aliosq; ecclesiasticos, incolumes dimitteret. Qui non ita multò post Anagniæ conuentu habito, de creando nouo pontifice rationem habuêre.

INNOCENTIVS IV.

187. Pōt. INNOCENTIVS quartus, Sinibaldus antea vocatus, patria Genuensis, familia Flisca, è Lauaniæ comitibus, Anagniæ pontifex creatur, quo nuncio Fredericus imperator non admodum delectatus est. Norat enim hominis virtutem, magnitudinemque animi. Antea namque simul familiariter aliquandiu vixerant, & ob eam rem verebatur, ne à se anteactæ vitæ rationem exposceret. Quare congratulantibus amicis dixisse ferunt, Sinibaldum cardinalem ex amico optimo in hostem acerrimum ob pontificatum mutatum esse. Innocentius autem pontificium habitum indutus, Romam veniens prodeunte obuiam honorato quoque magno omnium applausu suscipitur: qui statim peractis, quæ de more in consecrandis coronandisque pontificibus fieri consueuerunt, de pace cum Frederico ineunda mentionem facit, Balduino ad rem conficiendam auctoritatem suam interponente. In longum verò protracta res, quatuor mensium tēpus insumpsit, conuentumque inter eos tandem, vt pontifex ciuitatem Castellanam petens, eò loci imperatorem operiretur, secum de componēdis rebus sermonem habiturum. Verùm cum Innocentius paratas sibi à Frederico insidias, tum Romæ, tum in itinere certo indice comperisset, Genuensium nauigio fretus, quod apud Centumcellas in portu conflderat, in Franciam proficiscens, secunda nauigatione vsus, Lugdunum peruenit, ab omnibus

bus benignè & comiter susceptus. Concilio deinde eo loci indicto, anno salutis millesimo ducentesimo quadragesimo sexto litteris, nuncijs, præcone postremò imperatorem ad se citat, proposita pœna nisi dicto obtemperet. Imperator autem Sinuessanum quendam iureconsultum eò mittens, nihil aliud præter dilationem temporis à pontifice petens, iturũ se breui pollicetur. Datum est tempus, quo id fieri deberet. Verùm cùm Fredericus fallendi arte callidus, occasionem calumniandi, & opprimendi Innocentium quæreret, omniũ consensu imperio & regnis priuatur. Hanc ob rẽ Fredericus ira incensus, ædes ac villas cognatorum quorundam Innocentij, qui eius monitu Parma, vbi fundos habebant, Placentiam commigrauerant, dirui iussit. Inito deinde fœdere cum duce Burgundiæ proficiscí Lugdunum instituit, parato ingẽti comitatu. Peruenerat iam quidem ad Taurinos, cum ei nunciatum est Parmenses exsules, superatis ad Tarum fluuium ciuibus suis vrbem vi ingressos maximam cædem edidisse. Hanc ob rem Fredericus omisso itinere quod cœperat, conuocatis ex tota Italia copijs suis, quæ ex sexaginta millia hominum fuisse constat, obsidere Parmam instituit, ad quam tuendam magna profectò ciuitatum sociarum cũ legato apostolico auxilia cõuenerant. Is autem biennio constanti animo obsidionem passus, tandem erumpens, Fredericum nil tale metuentem fundit fugatque, eumque castris rerum omniũ copia refertis spoliat. In vrbis enim modum castra vallo ac fossa Fredericus ipse hac mente munierat, vt direpta & versa Parma, in quã magnum conceperat odium, eo loci vbi statiua habuerat, nummosque conflarat, Victorinos appellatos, Victoriam vrbem conderet. Sunt qui scribant, Fredericum ea clade & coronam maximi precij, & vasa aurea magni ponderis amisisse, ægreque ex tanta calamitate ad Cremonenses confugisse: quorum tamẽ vrbem intrare nequaquã ausus est, quod multi ex Cremonensibus cum Friderico militantibus eo prælio ceciderant. At verò Innocentius vbi intellexit Fredericum tanta clade infractum animo, voluptatibus sese dedisse, extructis amœnissimis hortis, in eisdemque incluso cum spadonibus suis pulcherrimarum mulierum agmine, hominis sortem miseratus omisso concilio, legatos per Franciam & alias prouincias misit, qui populis suaderent militiam Christi suscipere, Ludouicumque regem Franciæ sequi, in Asiam traijcere properantem. Id enim se facturum Ludouicus, dum graui valetudine cruciaretur, pollicitus est, & vouit.

Impedire tamen hanc expeditionem nonnihil visi sunt Tartari, qui agmine bipartito Europam tum & Asiam inuaserant. Nam qui & Asiam petiere, Georgianam superioremq; Armeniam peruagati, Iconium vsque Turcorum regiam peruenêre. Alia verò manus Batone duce Poloniam & Vngariam populati, ad mare Ponticum deflexêre, vbi Russiam siue Rutheniam, & Gazam amplissimas regiones vastarunt. Eodem quoque tempore Grossoni gens Arabica, Soldano Babylonis impellente, Templarios aggressi eos fundunt, ac Hierosolymam facilè capiunt mœnibus carentem. Christianos, qui tum in ea erant, trucidant. Sepulchrum Christi quouis genere turpitudinis fœdant. Hanc ob rem motus Innocentius, regem accelerare iter in Asiam cohortatur cum eo exercitu, quem ad eam comparauerat. In Cypro hyemare ei necesse fuit, quia eò iniquo anni tempore peruenerat. Vere autem appetente, Damiatam contendens, & classem Soldani repulit, & pugnantes in litore terrestres hostium copias superat: ibique statiua tamdiu habuit, donec ab Italia reliquæ copiæ subsequerentur. Quo minus autem ex Italia eò miles proficisceretur, Frederici rabies effecit, quia à libidinibus, quibus aliquandiu immersus fuerat, ad arma conuersus, totam prouinciam tumultu compleuerat, impuleratque quasdam ciuitates studio partium à pontifice desciscere, maximè verò Foroliuienses, Ariminenses, Vrbinates, ac totum Picenum. In Vmbria præterea defecerant omnes præter Tudertinos, Perusinos, Assisiates. Soli autem Florentini in Etruria pontificem sequebantur, quos certè adeò bello Fredericus vexauit, vt tandem eos coëgerit Guelphos conciues suos ab vrbe pellere. Bononienses verò cum Henrico Frederici præfecto pugnare ausi, hominem vincunt, & obtruncat. Sunt autem qui scribant, Fredericum hoc tempore, dum in Siciliam traijcit, Panhormi mortuum. Alij verò affirmant eum in Apulia graui morbo laborasse, & iam conualescentem à Manfredo filio adolescente ex nobili concubina suscepto, compresso vi ore, mori coactũ. Illud certè constat, Fredericum paulò antè mortem Manfredo, quem Tarentinis principẽ dederat, multa etiam

iam oppida, præter ipsum principatum dedisse: Conradum verò ex Iole Ioannis Hierosolymitani regis filia susceptum, hæredem rerũ omnium reliquisse, quem postea Manfredi opera veneno petitum constat, cum tamen prius Neapolim, & Aquinum vi captũ diripuisset, obstante pontifice, & frustra reclamante: qui pacem Italiæ ea mente quærebat, vt ei transmittere militem Italum ad Ludouicum iam Damiatam oppugnantem liceret. Verùm capta Damiata, cum Robertus Pictauiensis comes nouas ex Gallia copias traiecisset, Damiata mouens ad Pharmiam vrbem exercitũ mouet, quò Soldanus cum magnis copijs id veritus iam peruenerat. Fluuius certè duos exercitus dirimebat, qua ex re factum est, vt nunquam collatis signis ad summam dimicationem ventum sit. Leuia interdum committebantur prælia, vtroque exercitu castra sua tuente. Robertus tamen maiora ausus, cum temerè progrederetur, ab hostibus capitur.

At verò Innocentius incendijs bellorũ iam penè in Italia extinctis, ad vrbem redire instituit, reducto tamen prius in sanctorum numerum Edimundo confessore Cantuariensi archiepiscopo. Cum verò Perusiam iam peruenisset Romam consultò declinans ob senatoriam potestatem, quæ nimia ei, ac curiæ Romanę videbatur, Petrum Veronensem ordinis prædicatorum ab hæreticis Mediolanum & Comum intercæsum, in sanctos Christi martyres retulit. Idem fecit de sancto Stanislao Cracouiensi episcopo, qui in vita miraculis claruit. Accersitus deinde à proceribus regni Siculi, Neapolim nuper instauratam statim proficiscitur: ibique moritur ac sepelitur, in ecclesia sancti Laurentij, pontificatus sui anno vndecimo, mense sexto, die duodecimo, dum breui se toto regno potiturum arbitratur. Ipsius autem Innocentij viri optimi decretum fuit, vt octaua natiuitatis beatæ Mariæ virginis in ecclesia Dei quotannis celebraretur. Idem verò bono consilio vsus, cardinaliũ sedes iam pridem vacuas optimo quoque in collegium cooptato repleuit, statuitq; vt cardinales equo in publicum vecti, galero rubro vterentur, honestandi ordinis caussa. Multa quoque vir doctissimus in tanto rerum fastigio collocatus edidit, & compilauit. Apparatus nanque Decretalium composuit, quo ipsi Canonistæ plurimùm vtuntur. Continent enim disputationes quasdam, quæ rem ipsam mirificè aperiunt. Edidit & alium in concilijs approbatum, quem Ostiensis in summa Authenticas vocat. Scripsit & librum de iurisdictione imperij & auctoritate pontificis, cõtra Petrum quendam, cognomento de Vinea, qui imperij & aliarum rerum omnium arbitrium imperatori tantum adscribebat. Hunc librum postea Innocentius appologeticum vocauit. Doctorum quoque virorum familiaritate mirificè delectatus est, quos etiam ad dignitatis gradum euexit. Hugonem enim vita & doctrina insignem, sanctæ Sabinæ cardinalem promulgauit, qui ob dignitatem acceptam à priore v ta nusquam decessit: ordinis sancti Dominici prius habebatur. Scripsit idẽ Hugo & glossas in Biblia & concordantias, vt istorum vocabulo vtar. Huius quoque pontificis tempore & mandato Alexander de Ales ordinis Minorum frater, qui iam grandis natu religionem ingressus fuerat, summam in theologiam scripsit admodum copiosam. Edidêre & libros suo tempore in Decretales, quos apparatum vocarunt, Bernardus Parmensis & Compostellanus viri doctissimi, ad hanc laudem diligentia & benignitate Innocentij excitati. Pontificis verò nepos Guillelmus patruum non multò pòst sequitur, cuius quidem sepulchrum in sancto Laurentio extra muros adhuc cernitur.

Cardinales rubro galero vtuntur.

ANNOTAT.

Hic in vigilia natalis Domini anno MCCLIV. Lugdum in concilio generali, xij. cardinalibus viris excellentißimis creatis, eius ordinis hominibus proprium insigne pileum rubeum dedit. Auctor Martinus, qui eo tempore vixit in huius pontificis vita, quo significabatur eos etiam caput suum si opus esset, pro ecclesiastica libertate tuenda, gladio offerre debere, & præsertim eo tempore, Romana ecclesia à Frederico II. imperatore, vehementer oppugnabatur. Reliqua eius ordinis insignia posteriores põtifices excogitarunt, in his præcipuus fuit Paulus II. H. & F. Ptolemæus, Platina, & alij auctores tradunt.

ALEXANDER IV.

188. *Pont.*

ALEXANDER quartus, natione Campanus (nam Hernicos olim, nunc Campanos vocant) patria Anagninus, in locum Innocentij suffectus, Manfredum statim admonet, ne quicquam contra dignitatem ecclesiæ moliatur, qui accersitis à Nuceria Sarracenis, copias ecclesiæ nil tale metuentes apud Fossam aggressus, partim occidit, partim cepit, iampridem animos regios gerens, mortuo (vt ipse fingebat) Coradino, cuius se hæredem meritò futurum dicebat.

Christiani autem, quos diximus ad Pharam iam castra habuisse, peste ac fame laborare cęperunt, parte Nili ab hostibus occupata, per quam commeatus in castra vehebantur. Eò enim Hierosolymitanus patriarcha cum multis nauigijs profectus, ab hostibus capitur. Hanc ob rem Ludouicus, ne fame opprimeretur, Damiatam repetens, in maximas incidit hostium copias, à quibus bello superatus, cum Alphonso Pictauiensi & Andegauensi comite fratribus germanis capitur. Verùm interfecto à suis post tantam victoriam Soldano, alter, qui ei suffectus est, recuperata Damiata, & accepta pecunia, Christianos omnes liberos & incolumes Ptolemaidem perduxit. Ludouicus autem rex, suadente Alexandro pontifice, remissis in patriam fratribus tandiu in Asia commoratus est quoad Cæsarea, Ioppe & Sidon, quæ oppida Christiani de Sarracenis nuper receperant, instaurata præsidijs firmarentur. Tum demum verò sexto expeditionis suæ anno in patriam reuertitur.

Interea quidem Alexander pontifex excommunicato Manfredo, Anagniam profectus Octauianum Vbaldina gente ortum, ecclesiæ Romanæ cardinalem, Neapolim mittit, qui Neapolitanos contra Manfredum in fide confirmaret, pollicitus se breui Campanis omnibus ac Neapolitanis auxilium allaturum. Sed Manfretus non contentus Neapolitanos vexare, in Etruria quoque factiones mouet; maximè verò Florentiæ, quæ mortuo Frederico, statim in libertatem sese vendicauerat. Vnde communi decreto placuit Guelphos sub Frederico eiectos in patriam reducere, qui Gibellinorum conatibus resisterent. Hac itaque ratione Guelpha factio tantum in Etruria valuit, vt Pistorienses, Aretinos, Pisanos, Senenses, qui Guelphos ciues suos eiecerant, graui odio & maximis bellis persequerentur: Lucenses contra Pisanos potissimum adiuuantes, quos certè Florentini tum oppressissent superatos ad Arbiam fluuium, nisi Bonitij oppidi suspectam fidem habuissent. Erat enim Bonitium in valle Helsæ situm, à Senis duodecim millibus passuum distans, loco, natura, & arte munitum: quo quidem Gibellini, vt arce belli, in Guelphos vtebantur: hoc vi sublato & euerso, Florentini, contra quos Manfredus senserat, Alexandro pontifici Manfredi aduersario copias pollicentur. Hanc ob rem Manfredus iam Panhormi rex declaratus, conducto Sarraceno milite, & legatum apostolicum magnis cladibus attriuit, & Iordanem copiarum suarum præfectum cum mille & quingentis equitibus in auxilium Senensium contra Florentinos misit, qui non ita multò pòst Florentinos ad Arbiam flumen tanta clade superarunt, vt relinquere vrbem hostibus sint coacti. Non destitit tamen pontifex tyrannos vbique locorum persequi. Cùm enim Ecelinus tyrannus, quem diximus totam ferè Venetiam occupasse, Mantuam obsideret, Philippum Fontanesium archiepiscopum Rauennatem Alexander Venetias properè misit, qui prædicata Christi cruce, comparatoque exercitu Ansedisium Ecelini ex vxore nepotem, Patauio expulit. Hanc ob rem Ecelinus Mantuam obsidione soluens, ac Veronam concito gradu petens, cum recuperandi Patauij spem omninò omisisset, Patauinos omnes (ad duodecim millia fuisse in castris constat, varijs cruciatibus necauit. Tum verò theologi quidam ordinis Minorum Brixiam missi, eò, prædicando ciuitatem deduxêre, vt & Guelphos extorres reciperent, & partes ecclesiæ sequerentur. Idem quo-

quoque Placentini & Cremonenſes feciſſent, ni Vbertus Pallauicinus dominatum adiuuantibus Gibellinis occupaſſet. In hunc verò & Ecelinum belli ſocium, legatus Apoſtolicus Brixia mouens, adiuuantibus Guelphis, apud Gambaram magna accepta clade ſuperatur, & capitur cum epiſcopo Brixiano, & factionis Guelphæ optimatibus, quos omnes Ecelinus accepta prius Brixia incolumes ſtatim dimiſit, anno ſalutis milleſimo ducenteſimo quadrageſimo nono. Legatus autem apoſtolicus veritus ne Ecelini potentia ſupra modum creſceret, ſeiungere Vbertum Pallauicinum ab Ecelino inſtituit. Id autem potiſſimùm per Boſium Douarium ciuem Cremonenſem & domi nobilem tentat, qui Vbertum impulit, propoſita cum deteſtatione Ecelini crudelitate & ſæuitia, vt omiſſo Ecelino, cum Mediolanenſibus & Mantuanis, alijſque ſocijs ciuitatibus fœdus iniret. Tum verò Ecelinus ira percitus, quòd omnes propemodum in ſe coniuraſſe cerneret, comparato ad Caſſanum exercitu, omnem Inſubriam vaſtans, ſocias ciuitates ad bellum excitauit, à quibus non ita multò poſt ſuperatus & captus, Soncini moritur: eò enim, poſt acceptum graue vulnus, delatus fuerat. Omnes itaque Ciſalpinæ ciuitates libertatem mortuo tyranno conſecutæ, Alexandri pontificis deinceps auſpicia & monita ſecutæ ſunt. Legatus autem apoſtolicus, qui Patauinos in libertatem vendicauerat, reliquias bellorum perſecutus, Albericum Ecelini fratrem Taruiſio pulſum, cum vxore & liberis obtruncat. Alexander verò pontifex ſublatis tyrannis, extincto tanto incendio, repetere bellum Aſiaticum inſtituerat: ſed diſcordia inter Genuenſes & Venetos orta effecit, ne tam pium bellum tamque neceſſarium ſumeretur. Ptolemaidem Tyrumque, vrbes admodum diuitijs & opibus præpotentes, Chriſtiani tum incolebant: maximè verò Genuenſes, Piſani, Veneti mercatores, qui per annos iam quatuor & ſexaginta, omnes ferè orientis atque occidentis mercaturas eò contraxerunt. Hi autem mercatores ſeparatas habebant aras, ſeparatos vicos, portoria propria, nec quicquam commune inter Venetos Genuenſesque apud Ptolemaidem erat præter diuina templa. De monaſterio ſancti Sabæ orta contentio eſt, quod vtraque ciuitas ſibi vendicare conabatur. Componere hanc litem pontifex annixus, litteras vtrique dedit, quibus oſtendebat ſibi placere monaſterium vtrique ciuitati commune eſſe debere. Sed Genuenſes cognita prius pontificis voluntate, freti que beneuolentia Philippi Montisfortis vrbis præfecti, excluſo Veneto monaſterium capiunt, & in arcem munitiſſimam redigunt. Hanc ob rem Veneti populariter abeuntes inito fœdere cum Manfredo Siciliæ rege, contra Genuenſes arma ſumunt, eorumque claſſem duarum triremium & triū ac viginti magnarum nauium, in portu Ptolemaidis vi irrumpentes incendunt, ac monaſterium ſancti Sabæ eodem impetu captum euertunt. Genuenſes autem hac calamitate magis irritati quàm perterriti, comparato denò claſſe, apud Tyrum Venetis occurrunt, qui de induſtria incedentes, in Pontum delati, Selymbriam vrbem de Sarraceno expugnatam diripiunt. Interim verò auctis vtrinque copijs Tyrum communem belli ſedem ab vtroque contenditur. At pontifex veritus, ne aliqua magna clades ex hac contentione oriretur, legatos vtriuſque populi ac Piſanos ad ſe vocat, componendæ pacis cauſſa: quæ propemodum compoſita erat, cùm nunciatum eſt inter Tyrum & Ptolemaidem Piſanos ac Venetos eo bello ſocios, Genuenſes ingenti clade ſuperaſſe, viginti quinque eorum nauibus partim captis, partim ſubmerſis, atque victores Ptolemaidem, victos Tyrum redijſſe. Ptolemaidi autem omnia Genuenſium ædificia diruta, omnia bona direpta fuiſſe, pulſosque inde ciues omnes. Hanc cladem ita moleſtè tuliſſe dicitur pontifex, vt non prius admittere Venetorum legatos voluerit, quàm captiuos Genuenſium incolumes dimitterent: & ne vni tantum incommodo pontifici mederi neceſſe eſſet, Balduinus imperator Conſtantinopolitanus, quo ſtãte ſpes aliqua recuperandæ terræ ſanctæ ſupererat, de relinquenda Conſtantinopoli cogitabat. Michaël enim Palæologus duorum Theodori Diplobatacij filiorum ob affinitatem ex teſtamento patris tutor, omni genere iniuriarum Latinos perſequebatur, pulſo ex Achaia Guillelmo Franco, vexatoque Balduino & domi & foris armis ac ditionib⁹. Quo quidem abeunte ad tuendam oram Ponticam ab hoſtibus vexatam, Conſtantinopolitani ciues nocte concubia Palæologum in vrbem admiſere. Hanc ob rem Balduinus & Pantaleo patriarcha Ponto in Europam flectentes, contentiones bellorum omiſere. Tum verò Palæologus ſublato æmulo & hoſte, occiſis clam pueris, imperium ſibi deſumit, quod poſt annos octo & quadraginta à Latinis in Græcos

eursum translatum est. Interea verò Octauianus cardinalis Vbaldinus, Neapolitana parum feliciter administrata statim ad pontificē redijt: qui vbi Claram virginem ordinis sancti Francisci Anagniæ in sanctas retulisset, Viterbium statim proficiscitur pacem inter Genuenses & Venetos compositurus. Qua in re diutius vexatus, eo loci tædio animi tandem moritur, & in ecclesia sancti Laurentij honorificè sepelitur, pontificatus sui anno septimo. Vacat tum sedes mensibus tribus, diebus quatuor. Huius pontificis vita ab omnibus certè mirificè laudatur. Beneficus enim & liberalis est habitus maximè verò erga pauperes Christi, & benè de religione Christiana meritos: vnde libellos quosdam contra paupertatem editos à quodam Guillelmo de sancto amore, perpetuò edicto aboleuit. Affirmabat enim vir ille pernicios⁹, pauperes religioni deditos eleemosynis viuentes, non esse in statu salutis. Combussit etiam vidente curia Romana libellum pestiferum quo auctor asserebat statum gratiæ non à lege Euangelij, sed à lege spiritus procedere. Quæ opinio ex libris Ioachimi abbatis sumpta dicebatur. Hic autem liber à sectatoribus Euangelium æternum dicebatur. Ipse verò Alexāder vbi ab externis negotijs vacuus fuit, aliquid semper, quod ingenium saperet, edidit: nam & Decretales epistolas compilauit, & viris doctis ita fauit, vt eos ad cardinalatum vsque prouexerit: maximè verò Henricum cardinalem Ostiensem, virum diuini, humanique iuris peritissimum. Vsus est & magna liberalitate erga Bartolomæum Brixianum, qui multa in Decretales edidit, quibus ex rebus præter doctrinam singularem & sanctitatem, magnam consecutus est laudem. eius quoque opera redactum est templum testudineum, quod apud sanctam Hagnetem cernimus, ad cultum diuinum, cum antea Baccho dicatum esset, consecrationemque altaris beatæ Constantiæ huius manibus factam, litteræ ipsæ indicant in vestibulo templi positæ.

ANNOTAT.

Et hic pontifex, quod Platina omisit, è nobili genere Comitum fuit, Innocentij III. & Gregorij IX. à quo cardinalis creatus fuit, propinquus. Rolandus autem vocatus, episcopus cardinalis Ostiensis & Velitternus, ex eiusdem pontificis registris, qui in bibliotheca Platina Romæ conseruantur.

VRBANVS IV.

VRBANVS quartus, ex Trecensi Gallica vrbe oriundus, patriarcha Hierosolymitanus pontifex creatus, statim è Gallia milites conuocauit, quos Manfredo ditionem ecclesiæ vexanti obijceret. Hanc ob rem Iordanis copiarum Manfredi in Etruria contra Guelphos dux reuocatus in regnum, Guelphis respirandi facultatem aliquantulam dedit: maximè verò Florentinis & Lucensibus, quos è medio tollere omninò Gibellini instituerant. Laboratur & eadem peste in Cisalpina Gallia, Vberto Pallauicino factionem Gibellinam vbique extollente, contrariamque deprimente. Tantæ etiam versutiæ is fuit, vt Brixia potitus sit vtraque factione id approbante, cùm se omnibus pariter adfuturum ostendit. Tum verò Mutinēses & Regienses Ferrariensium ac Bononiensium consilio vsi, qui verebātur ne Pallauicinus omnia occuparet, in partes ecclesiæ declinantes, Gibellinos ciuitatum suarum eijciunt, eorumq; bona Guelphis Florentinorum exsulibus condonāt, quo factio sua vbique validior haberetur. Fiebant hæc in Cisalpina Gallia, pontifice ipso omnes continuò ad pacem cohortante. Apud Constantinopolim verò Palæologum Veneti imperio deiecissent, nisi à Genuensibus socijs & amicis fuisset adiutus. Factus deinde potētior Palæologus capta Manouasia, Venetis & Guillelmo Acaiæ principi facilè resistebat. Parauerat iam legatum pontifex, qui pacem inter Venetos & Genuenses componeret, cùm subi- 189. Pont.

tyro Manfredus comparatis nouis Sarracenorũ copijs, agrum Picenum iam antea nutantem occupat. Pontifex itaque eundem legatum in Galliam mittit, qui Gallos crucesignatos, iam antea ea de re monitos, maturare iter precibus & pollicitationibus impelleret: qui certè duce Guidone episcopo Antisiodorensi in Italiam descendentes, superato ad Brixiam Pallauicino nemine deinceps resistente, Viterbium vsque peruenêre. Vnde non ita multò pòst accepta pontificis benedictione digressi, per Vmbros & Marsos iter facientes, Sarracenos qui eò confugerant, facillimè superant, & ad Lyrim vsque propellunt. Eodem quoque tempore Romani, etsi ditionem ecclesiæ nequaquam vexarent, non tamen pontificis imperio obtemperabant magistratus in vrbe suo nutu creantes. Definentes itaque senatorem ex ciuitate Romana creare, tum primum ex exteris Brancaleonem Bononiensem magni animi consilijque virum, ad tantum magistratum magno proposito præmio acciuêre. Verùm postea mutata sententia, hominem comprehensum in carcerem conjciunt. Hac autem iniuria Bononiẽses moti, Romanos quosdam captos non alia conditione dimissuros se affirmant, nisi restitutum in libertatem ciuem suum Brancaleonem intellexerint. Tum verò Romani suis cauentes, non solum Brancaleonem dimittunt, verùm etiam eundem in pristinam dignitatem restituunt: alio etiam ex omni regione vrbis delecto magistratu (quem Banderesios appellabant) penes quem vitæ ac necis hominum arbitrium esset. Hac autem insolentia ideo vti Romanos pontifex intelligebat, quòd ea à Manfredo vexari armis cernerent, nec eorum conatibus posse resistere. Quare tyrannos à ceruicibus ecclesiæ aliquando reiecturus legatos ad Ludouicum Franciæ regem mittit, qui eum adhortentur, vt primo quoque tempore Carolum prouinciæ & Andegauiæ comitem consobrinum & generum suum, cum exercitu in Italiam mittat, quòd sibi in animo esset Manfredo pulso, hominem regem Siciliæ citrà & vltrà Pharum creare. Fecissent tum id quidem (adeò erat ad tantam rem ob ingratitudinem Manfredi animatus) ni ægritudo à rebus gerendis eum abstraxisset. Quod deinceps à sequenti pontifice postea factum autumant. Sunt qui adscribant, huius pontificis ætati Albertum Teutonicum ordinis Prædicatorum fratrem, quem ob amplitudinem doctrinæ magnum appellant. Qui & omnia opera Aristotelis commentatus est & Theologiam Christianam acutissimè aperuit, & de paruis naturalibus quàm diligenter scripsit. Edidit & librum de coæquæuis, in quo quidem res naturales theologiæ, quantum fieri potest persimiles ostenduntur. Exposuit & magnam partem Bibliæ. Euangelia ac Pauli epistolas glossis optimis aperuit. Inchoauit etiam summam Theologiæ, sed non perfecit. Tantæ præterea modestiæ fuit, adeoque lectionum appetentissimus, vt Ratisponensem episcopatum abnuerit, quem tumultu & armis gubernare interdum opus erat, vt nunc etiam apud Germanos mos est, quorum plerique Episcopi ense & milite rem suam tutantur. Priuatus itaque Coloniæ aliquandiu publicè legit. Tandem verò octogesimum ætatis agens annum, eodem in loco moritur, multis discipulis, qui posteritati consulerent, relictis maximè autem Thoma Aquinate: qui relicta patria insigniq; cognatione (originem enim è comitibus Apuliæ ducebat) Coloniã pergens, tantum profecit, vt post aliquot annos apud Parisios primum in doctrina locum teneret. Vbi & quatuor libros in Sententias edidit. Scripsit & librum contra Guillelmum de sancto amore virum pernicioſum, vt antea diximus. Duos præterea libros edidit, quorum alter est de qualitate & essentijs, alter verò de principijs naturæ. Romam deinde ab Vrbano accersitus, spretis dignitatibus, quę vltrò ei offerebantur, totum sese lectioni & scriptioni dedit. Nam & scholam Romæ instaurauit, & rogatu Vrbani multa conscripsit, & totam ferè naturalem philosophiam ac moralem cõmentationibus exposuit, & contra Gentiles librum edidit. Declarauit & Iob Catenamq; auream contexuit. Composuit & officium de Christi corpore, quo in opere plurimæ figuræ testamenti veteris continentur. Ad Vrbanum pontificem redeo, qui pontificatus sui anno tertio, mense vno die quarto Perusij moritur, in cathedralique basilica sepelitur. Vacat tum sedes mensibus quinque.

Thomas Aquinas Alberti discipul⁹.

ANNOTAT.

Vrbanus papa IV. Iacobus, vel vt alij, Pantaleo (quod fortè cognomẽ erat) antea vocatus, fuit natione Gallus, patria Trecensis, quæ Campaniæ vrbs est, humili ac sordido loco natus ex patre (vt fertur) sutore veteramentario.

Qui cùm esset Hierosolymitanus patriarcha, Viterbij, vbi tunc curia Romana erat, à cardinalibus numero nouem inter se discordantibus, extra eorum collegium 4. Kalen. Septembris anno Domini MCCLXI. Romanus pontifex renuntiatus, sedit annos tres, mensem vnum, & dies quatuor. Hic veterem ac nobilissimam Tusciæ vrbem accedens, loci adspectu & securitate delectatus (est enim in summo saxo posita, & ad expugnandum difficillima) diu in ea cum Romana curia permansit. Nam Manfredi Siciliæ regis Romanæ ecclesiæ hostis potentia, & vi sancta sedes tunc præcipuè vexabatur. A ciuibus Vrbeuetanis honorificentissimè susceptus, Monaldenses & Philippenses primarios vrbis ciues, bello ciuili inter se laborantes in concordiam redegit, & dum vixit, eam conseruauit. Vrbem sibi & Romanæ ecclesiæ fidelissimam variis ædificijs, tum publicis, tum priuatis, multis item priuilegijs exornauit. A fundamentis autem ædificauit superbas illas ædes pontificias in loco, qui dicebatur Solianum propè S. Mariam Priscã, quarum adhuc parietes supersunt: exstruxit etiã ecclesiam & monasterium S. Augustini, ecclesias verò Minorum & Prædicatorum restituit & amplianit. Ibidem etiam concilium, siue multorum prælatorum conuentum celebrauit, in qua inter cætera tractatum est, quanam ratione sancta sedes apostolica à Manfredi potentia & tyrannide se tueri posset, decretumq;, vt Carolus Ludouici Francorum regis frater prouinciæ comes, & dux Andegauensis in Italiam contra Manfredum cum Siciliæ regis titulo euocaretur Cardinali legato ad illum ob eam rem misso, quod postea sub Clemente IV. factum est. In ea postremo vrbe anno Domini MCCLXIV. sacratissimi corporis Christi solemnitas, quinta feria post octauam Pentecostes ab eodem pontifice perpetuis temporibus cum solemni supplicatione, qua nunc etiam celebratur, instituta est, cum eius solemnitatis officium sanctus Thomas Aquinas, qui eo tẽpore publicè Theologiam in ea ciuitate profitebatur, composuisset. Id verò factum fuit propter miraculum, quod hoc tempore Vulsinijs in diœcesi & ditione Vrbeuetana in ecclesia sanctæ Christianæ accidit. Nam dum sacerdos quispiam sacra missarum solemnia celebraret sacramento iam confecto, de panis & vini transubstantiatione, & Christi corpore dubitauit. Vnde statim (dictu & auditu mirum) ex sanctissima, quam in manibus tenebat hostia, viuus sanguis manare cœpit, & totam mappam, quam Corporale vocant, tinxit. quo miraculo attonitus pontifex Vrbanus IV. corporale primum ad se ab Episcopo loci cum processione vrbem veterem transferri voluit & illud solemnitate institutã in ecclesia Vrbeuetana recondidit. Quæ omnia ex eiusdem pontificis bulla, quæ adhuc exstat, intelliguntur. Quanquam non me lateat, quosdã esse, qui nescio quid de quadam muliere sancta Montali recluſa nomine Eua fabulẽtur. Quorum sententiam nihil moror: cum, quod supra dixi, vulgarissimum sit. In cuius postea rei memoriam ciues Vrbeuetani tunc nobiles ditissimi & potentes nobilissimum templum Deo & beatæ virgini Mariæ à fundamentis construere cœperunt, tanta mole, apparatu, & impensarum magnitudine celebre, vt nullum in toto terrarum orbe, tunc ei potuerit comparari. cæterùm hoc non nisi XXV. anno, post Christi verò MCCXC. factum fuit Nicolao IV. pontifice maximo, qui eodem anno XIIJ. die Nouembris primum lapidem in maximi & augustissimi templi fundamentis Cardinalibus cum omni Romana curia, multis peregrinis prælatis, Episcopo ciuitatis, clero, magistratibus, nobilibus, & vniuerso populo Vrbeuetano adstantibus, post celebres supplicationes habitas, solemniter posuit, maximasq; singulis annis ipso die ecclesiam illam visitantibus indulgentias largitus est, ab alijs postea pontificibus confirmatas & auctas. In quo celeberrimo templo, cùm perfectum penè fuisset, postea sanctum Corporale collocatum est, altari & tabernaculo ad illud conseruandum elegãtissimè fabrefactis, quod singulis annis in die corporis Christi in celebri illa supplicatione deuotissimè circunfertur, finitimis omnibus populis eò illa die ad id videndum confluentibus. Eius porrò templi anterior pars tota è marmore Pario incrustata est, varijs & elegantibus figillis noui & veteris testamenti exornata, multisq; alijs decorata ornamentis, quæ eo tempore excellentius in statuaria opus existimata est, omnium quæ toto terrarum orbe id genus essent.

CLE-

CLEMENS IV.

190. Pont.

CLEMENS quartus. Guido Fulcod jan tea vocatus, natione Narbonensis è villa S. Aegidij, meritò ob sanctitatem & doctrinam pontifex creatur. Is enim iureconsultus totius Galliæ sine contentione primarius, in curia regia causſas integerrimè agens vxorem & liberos habuit qua mortua, primò Podiensis, deinde Narbonensis episcopus postremò cardinalis omnium consensu creatus, solus ob integritatē & auctoritatem deligitur, qui lites inter Henricum Angliæ regem & Simonem Montisferrati comitem componeret. Posteà verò pontificatum adeptus (vt quidam tradunt) mendicantis religiosi cuiusdam habitu indutus, Perusium incognitus peruenit: eò deinceps profecti cardinales, quem etiam absentem in pontificem delegerāt hominem ipsum Viterbium honorificè perducunt. Carolus autem, quem diximus ab Vrbano in regnum accitum, cum triginta triremibus Massilia soluens, Tiberi amne subuectus, Romam ingressus, tamdiu senatorium munus mandato pontificis obiuit, quoad superuenēre cardinales à pontifice missi, qui hominem in Lateranensi basilica Hierusalem & Siciliæ regem declararunt: hac conditione, vt Carolus sacramento adactus quotannis feudi nomine quadraginta millia nummum aureorum ecclesiæ Romanæ persolueret; neve imperium Romanum etiam vltrò oblatum acciperet. Magna enim de imperio contentio iam orta erat inter Alphonsum regem Castellæ, imperium armis & largitione quærentem, & Richardum Carnubiæ comitem regis Angliæ fratrem: ad quē electores non facilè respiciebant. Ne igitur Manfredo spes vlla subesset discordiarum inter Alphonsum & Carolum ad quem magna pars hominum imperium deferebat, sublata petendi facultate, pontifex hominem in Manfredum concitabat ecclesiæ Romanæ contemptorem.

Iam enim Caroli copiæ, superatis Alpibus, in Cisalpinam descenderant: factoque per Flaminiam itinere, omnes factionis Guelphę milites Romam vsque perduxerant. Vnde Carolus mouens & Ceperanum capit, pulso inde Manfredi præsidio: & saltum Cassinatem occupat quem Manfredus ipse custodiendum acceperat: quanquam deinde mutato consilio, Beneuentum profectus exspectare hostem in planis patentibusque locis instituerat, quod plurimum equitatu valeret. Mouit & eo Carolus: & facta pugnandi copia licet ex itinere fessi milites essent, prælium non detrectat. Ciet vterq; dux suos in pugnam. Verùm dum Carolus laboranti suorum turmæ intentius, vt fit succurrit, ex equo consternatus, ita hostium animos auxit, vt Manfredus extra ordinem incautius pugnans interfectus, apparente subitò Carolo fortunam belli statim mutauerit. Ex suis enim in fugam versis multi interfecti sunt, pleriq; verò viui capti. Carolus autem tanta victoria potitus. Beneuentum mouens, vrbem dedentibus vltrò ciuibus ingreditur. Nuceriam deinde oppugnare adortus, quò se noui veteresque Sarraceni receperant, magistrum militiæ suæ (quem mare callum vocant) cum quingētis equitibus in Etruriam mittit, qui Guelphos extorres in ciuitates suas reduceret. Is itaque profectus abeunt bus spōtè Gibellinis, magistratum sine prouocatione Florentiæ constituit, quem accolæ factionis Guelphæ capitaneos vocant. Inde verò in Senenses mouens, omnes Gibellinos Etruriæ, maximè verò Pisanos, in se concitauit, dum ad Bonitium castra habet quod Gibellini acriter defendebant. Carolus autem vtroque regno in potestatem recepto, excepta Nuceria, Sarracenis tandem pacem concedit, permissi etiam suis legibus in Italia viuere. Ipse verò cum exercitu vocante pontifice, Viterbium se contulit, quò & Henricus a fratre rege Castellæ pulsus, paulò antè peruenerat: quem pontifex Caroli commendatione motus, & multis muneribus donauit, & senatorem vrbis creauit. Carolus autem in Etruriam mouet. Gibel-

bellinos domiturus, qui Corradinum adolescentem Conradi Sueui nepotem in Italiâ contra Guelphos vocabant. Ponitium egregiè defonsum & natura munitum, cùm vi capere nõ posset fame ad deditionem compellere instituit: quo tandem post longam obsidionem recepto, in Pisanos mouens, Mutronium eorum oppidum captum, Lucensibus dono dedit. Moliturus etiam maiora tum Carolus videbatur, nisi à suis in regnum properè vocatus fuisset, ob factiosos quosdam qui Corradini rebus fauebant, maximè verò Sarracenos, quos deinceps munitissimis castellis in Nuceria conclusit: quò ei tutius in Corradinum proficisci liceret, quem Pisani in regnum deducere conabantur vastatis prius Lucensium agris: superatoque atque interfecto apud Arretium Caroli mareschallo, adiuuante præsertim Guidone Ferretano, totiusque Cisalpinæ factione Gibellina. Ferunt pontificem (dum adolescens per agrum Viterbiensem iter in regnum faceret) eius casum miseratum, prophetica voce dixisse, Corradinum ipsum vt victimam ad cædem duci. Is itaque Romam proficiscens Henricum senatorem ad pontem Miluium cum populo Romão obuiũ habuit, imperatoris nomine sæpius acclamato, timore ne id fecerint, an studio partium, haud satis constat. Dimisso autem Romæ Guidone Ferretano, ipse cum exercitu in regnum properans, vbi intellexisset Carolum saltus Hernicos Latinamque viam occupasse, flexit inde ad Aequicolos montes, quos Taliacocij vocant, in Marsos profecturus. Castra itaque primò non longè à lacu posuit, ferè aquæductu vetere & ædificiorum ruina munita. Mouerat & eò Carolus, decimo inde stadio ad concauæ vallis fauces castra locans qui Alardi Neapolitani consilio vsus, (is enim cum Germanis diu militauerat) partem exercitus statim præmisit cum mareschallo regia veste induto, lacessendi hostis caussa. Ipse verò citra collem cum fortissimo quoque in insidijs bene gerendæ rei occasionem interim exspectabat. Ad tres autem horas iam pugnatum est dubio Marte, cum mareschallus fortissimè pugnans occiditur: cuius in morte cedentibus Gallis Germani ferociores facti, passim sine vllo ordine insequebantur. In hos itaque incompositè ruentes Carolus delatus, statim fundit fugatque magna in fuga edita hostium strage. Henricus autem senator Reate in fuga captus est: & Coradinus cum duce Austriæ cognitus, dum traijcere Tiberim nauigio in Etruriam tentat, ad Carolum pertractus, capitali supplicio afficitur: quod, vt diximus, pontifex futurum propediem diuinauerat. Carolus itaque anno salutis millesimo ducentesimo sexagesimooctauo, tanta victoria potitus, totoque regno sine contentione in potestatem suam redacto Romam proficiscens, senatorium munus volente pontifice aliquandiu administrauit misso mareschallo suo in Etruriam: cuius certè & industria & opera pax inter Senenses & Florentinos composita est. Verùm mortuo Clemente, pontificatus sui anno tertio, die vigesimoprimo, eodemque Viterbij sepulto tanta repentè non solum inter populos Italiæ, quos aliquantulum in officio sanctissimus põtifex auctoritate sua continebat, verumetiam inter cardinales discordia orta est de creando nouo pontifice, vt biennio sedes vacaueric. Tum verò Carolus omnia circunspiciens, ne quid mali ecclesiasticę ditioni obueniret, cũ parte exercitus in Etruriam profectus Bonitium oppidum (vnde initium turbandæ pacis ortum est) captum Florentinis vendidit. Quo demolito, nouum haud longè in plano condidêre, Poggium Bonitium appellatum. Carolus deinde inita cum Pisanis pace, quorum nauigijs in Africã traiecturus vti instituerat, redire in regnũ constituit, relicto cum parte copiarũ in Etruriã Rufo Anguillariæ comite, qui Etruscos in officio contineret. Interim aũt Ludouicum regem Massilia soluentem, tres filij adolescentes, rexque Nauarræ Theobaldus, & comes Campaniæ cum legato apostolico secuti sunt. Tunisium itaque simul applicantes, vrbem obsidione cingunt, incursionibus omnia circunquaque posita vastantes. Verùm orta in castris pestilentia, ac diutius per ignota capita vagata, Ludouicum regem cum filio minore natu, cumque legato apostolico è medio sustulit: cuius in locum Philippus filius suffectus, de discessu cogitare iam cœperat. Superueniente autem Carolo Siciliç rege, hac conditione pax composita est, vt dimissis vtrinque captiuis, rex gentis Carolo tributum penderet, liberamque in Africa Christi prædicationem sineret. Reductis deinde in Siciliam copijs, mortuo apud Direpanum rege Nauarræ & Campaniæ comite, Philippo & Carolo placuit, partim pietate motis, partim vitandæ cõtagionis caussa, Centumcellas adnauigare, inde terrestri itinere Viterbium iturij: vbi de eligendo pontifice cardinales adhuc contendebant, qui certè tãtorum regum præsentia moti,

ti, Theobaldum Placentinum, Leodiensem archidiaconum absentem pontificem crearunt.

Ad Clementem redeo: cuius vita omni ex parte laudãda est doctrina, pietate, religione, humanitate, modestia, charitate, in proximum & pauperes Christi. Bona autem ecclesiæ ita accuratè dispensauit, vt plus Deo quam affinitati & cognationi tribuisse videatur. Duas habuit filias ex mortua vxore ante pontificatum susceptas, quarum alteræ in monasterium collocatæ triginta libras Turonensium paruorũ dedit; alteræ autem, quæ marito suæ conditionis nupserat, trecentas libras Turonensiũ dotis nomine numerari iussit: hac conditione, ne quid vnquam amplius peteret. Habuit & nepotem clericum: quem vbi comperit tres prębendas (ita enim canonicatus vocant) habere, optionem facere compulit, vt quam vellet ex his retineret, duas relinqueret. Verùm instantibus amicis, non solùm quæ habebat, nepoti dimitteret, sed maiora & plura tribueret. Respondit vir sanctissimus (quem vtinam nostræ ætatis pontifices imitati essent) se Deo non autem carni & sanguini acquieturum. Deum ita velle, vt sua in pias causas erogarentur, nec esse dignum Petri successorem, qui plus cognationi quàm pietati & Christo tribueret. Dũ autem Viterbij esset, referreturque quotidie Eduigem Poloniæ ducissam iampridem mortuam, miraculis summo in precio esse, eam in sanctas retulit. Delectatus est etiam mirificè doctrina Bonauenturæ, ordinis Minorum generalis: qui grauiter & copiosè tum scripsit in primum, secundum, tertium, & quartum Sententiarum librum. Hac autem commendatione moriẽs vir sanctissimus, magnum sui apud omnes desiderium reliquit. Hinc contentio inter cardinales orta est, cum dignus Clementi successor quæritur.

Bonauent. ordinis Minorũ Generalium.

ANNOTAT.

Hic pontifex vir optimus, & sanctissimus fuit. Cuius rei eius res in pontificatu gestæ, vita innocenter, pureq; acta, & incredibilis morum, & vitæ sanctitas, quæ omnia de eo à fide dignis auctoribus feruntur, fidem facilè facere possunt. Verũ vt hac magis eluceſcãt, sequentem bullam addere instituimus, quam, vbi pontifex renunciatus fuit, cuidam Nepoti suo scripsit, quæ inuenta est à Petro Michelo Hispano, Barchinonensi notario, scriptore historiæ Hispanicæ diligenti, in antiquo libro sacristiæ monasterij ordinis prædicatorum Barchinone pag. 240. eam autem refert in historia Hispanica pag. lxiix.

Clemens Episcopus seruus seruorum Dei, dilecto filio Petro Grosso de sancto Aegidio salutem & apostolicam benedictionem.

Multis de nostra promotione gaudentibus, nos soli sumus, qui certius immensitatem oneris experimur. Et idcirco quod alijs gaudium, nobis metũ subministrat, et fletum. Sanè, vt scias, qualiter his auditis debeas te habere, scire te volumus, quod humilior solito debes esse, neque enim quod nos vehementer humiliat, debet nostros extollere, maximè cum honor huius sæculi momentaneus sit, & sicut vos transeat matutinus: nec ad nos te, nec ad fratrem tuum, vel ex alijs nostris aliquem venire volumus sine nostro speciali mãdato. Quia spe tua frustratus, si secus venire præsumeret, oporteret redire cõfusus. Sed nec in tuæ sororis nuptijs gradum quæras propter nos altiorem, nec cum nos haberes propitios, nec in aliquo adiutores. Si tamen eam filio militis simplicis desponsaueris inter centum libris Turonensibus tibi proponimus subuenire. Etsi altiora quæsieris, nec à nobis denarium speres vnum, & hoc ipsum secretissimum esse volumus, & tibi & matri solummodo, notum esse. Illud etiam scias, quod nullum, nullamq; de sanguine nostro sub nostri sublimatione obtentu instare volumus, sed tam Mobiliam quàm Caeciliam illos viros habere volumus, quos haberent, si essemus in simplici clericatu. Sibyllam visita, & dic ei, quòd locum non mutet: sed remaneat apud zusam, & omnem maturitatem & habitus honestatem obseruet, & preces nobis pro aliquo non præsumat assumere, nam & ei, pro quo fierent, essent inutiles, & ipsis, qui rogauerint, damnosæ. Et si fortè per aliquos ex hac caussa munera offerrentur, ea respuat, si vult nostram gratiam retinere. Saluta matrem et fratres. Non scribimus tibi, nec familiaribus nostris sub bulla, sed sub piscatoris sigillo, quo Romani pontifices in suis secretis vtuntur. Datis Perusij in festo SS. Perpetuæ & Felicitatis. Hanc habui ab Antonio Augustino Rotæ auditore, quem ob insignem pietatem, eruditione, & morum grauitatem, maximamq; in rebus gerendis dexteritatem, & fidem Philippus Hispanarum rex maximus proximè Episcopum Ilerdensem à Romano pontifice Pio IV. postulauit, & vt ex Alit. ecclesia ad eandem transferretur, obtinuit.

GREGORIVS X.

191. Pont.

GREGORIVS decimus, Theobaldus antea vocatus, natione Italus, patria Placentinus, Leodiensis archidiaconus, in Asia existens, Viterbij à collegio cardinalium pontifex creatur.

Eo enim tempore, quo Ludouicus in Africam nauigauit, Odoardus regis Angliæ filius, ex Anglia cum ingenti classe in Asiam traiecit, recuperandæ terræ sanctæ caussa. Verùm dum Ptolemaidi tam diu immoratur, quoad Ludouicus rex Franciæ, vt pollicitus erat, eò ex Africa victor traijceret ab Arsacida familiari, dum solus in cubiculo esset, tribus vulneribus petitus, ægrè mortis periculum euasit, adiuuante altero familiari: qui manum sicarij tam diu retinuit, donec à domesticis discerptus & extractus à cubiculo sceleratus Arsacida est. Odoardus autem vbi ex vulneribus conualuit, Theobaldum contubernalem suum, magno semper in precio habitum, quippe qui omnes reges & principes Christianos continuò in Sarracenos animauerat, iturum Romã pontificatus gratia à cardinalibus accitum, nauigio, pecunijs, egregio comitatu mirificè iuuit: eo potissimùm tempore, quo Henricus adolescens, Richardi paulò ante mortui comitis Cornubiæ filius, Viterbium videndi Clementis caussa venerat. Quo mortuo, dum adolescens ipse ibi aliquandiu moram trahit, malo fato sublatus est: à Guidone enim Monteforti, qui tum cum Philippo Francorum rege cathedralem ecclesiam, audiendæ rei diuinæ caussa petierat, ante aram interficitur, quod à Richardo pater eius Simon in Anglia dolo necatus fuerat. Vltus hoc modo patris necem ad Rusum Etruriæ præfectum incolumis euasit. Abiêre Viterbio hac indignitate moti, non ita multò post & Philippus in Galliam, & Carolus in Apuliam, qui pace cum Sarracenis inita, Theobaldum Sypontum, quod & Manfredoniam nunc vocant, nauigijs appulsum, Ceperanum vsque comitatus est. Inde verò pontifex per Marsos & Sabinos iter faciens, Viterbium tandem peruenit: vbi à cardinalibus per benignè & honorificentissimè susceptus, coronaque pontificia ornatus omnem potestatem accipit, quam Christus Petro reliquit. Composito deinde pro tempore pontificatu, ad componendam pacem inter Genuenses & Venetos animum adijcit. Hi enim populi inter se magnis cladibus iam dudum decertauerant. Hanc ob rem Philippus rex Franciæ Cremonæ subsistens, pontificis rogatu vocatis Genuensium & Venetorum legatis, pacem inter eos in quinquennium composuit: quo simul omnibus proficisci in Sarracenos liceret. Quiescebat iam Italia, cum initium perturbandi omnia à Venetis ortum est, noua vectigalia exigentibus. Instituerant enim ne quis in sinu Hadriatico nauigaret, maximè verò Polam Venetias, nisi soluto portorio è mercium numero. Hanc autem indignitatem non ferentes Bononiêses, qui magnæ Flaminiæ parti tum præerant, triennio varia fortuna cum Venetis decertarunt. Demum verò fessi hac lege pacem acceperunt, vt dirupto castello, quod in primo Padi ostio ædificauerant, quarundam mercium liberã eductionem haberent ostiorũ Padi Veneto libera custodia dimissa. Anconitani quoque indignabũdi, quòd Veneti Hadriatici maris dominatum sibi vendicarent, vectigalque à nauigantibus exigerent, ea de re apud pontificẽ conquesti sunt, cuius officiũ est prohibere, ne noua vectigalia imponantur. Is aũt Venetis statim imperauit, vt exactionem illã tollerent, qui certè nil aliud respondere, quã pontificẽ non habere rei ipsius planam cognitionem, verùm re cognita, tum melius iudicaturum. Non potuit Gregorius rem inchoatam ex sententia perficere. Eundum erat ad concilium quod Lugduni indixerat: quò & Palæologus imperator Constantinopolitanus cum magno comitatu profectus tertiadecima vice in sententiam Romanæ ecclesiæ Græcos toties deficientes pertraxit. Huius præterea auctoritatem quidam Tartari proceres secuti, fa-

Concilij Lugdunj.

sacrum baptisma tum recepêre. Interea verò vacante imperio occidêtali, Rodulphus Habspurgensis comes ab electoribus hac conditione imperator creatur, vt sequenti anno Romã peteret coronæ accipiendæ caussa. Florentini autem Guelphi, Gibellinos conciues suos à Gregorio (dum iter in Galliam facit) in patriã reductos, statim eijciunt. Hanc ob rem iratus pontifex, eius ius fasq; omne interdixit: paulumque abfuit, quin idem quoque in Bononienses ageret, qui Lambertescos Asinellosque Gibellinos cum præclaris familijs eiecerant: sed hi non ita multò pòst pœnas dedere. Nam cùm exercitum in Foroliuianos duxissent, qui exsules suos perbenignè susceperãt, eruptione facta, de Bononiensibus ad octo millia cæsa traduntur, qua quidem calamitate confisæ quædam Flaminiæ ciuitates ab ipsis Bononiẽsibus statim defecêre: maximè verò Ceruia, vnde magnum salis vectigal suscipiebant. Gregorius autem absoluto Lugdunensi concilio, in quo multa decreta sunt, ad electionẽ summi pontificis ad expeditionem in Sarracenos, ad vnionem Græcæ Latinæque ecclesiæ, ad pacem Christianorum pertinentia, iter in Italiã faciens, obuium habuit Alphonsum Castellæ regem apud Bellocadorum, admodum conquerentem, quòd imperium Rodolpho mandasset. Verùm accepta pôtificis satisfactione, ius omne suum Rodulpho concessit. Pontifex autem perbenignè ab omnibus Italis susceptus, dum iter per Etruriam facit, Florentinos sponte deuitans ne interdictum tolleret, Aretium peruenit: vbi pontificatus sui anno quarto mense secundo, die decimo moritur, & sepelitur: vir certè in omni vita clarus, prudentia rerum gerẽdarum, fortitudine animi, qua pecunias & res humiles contemnebat: humanitate, clementia, benignitate in pauperes Christi, & eos potissimum, qui ad gremium sedis apostolicæ confugiebant.

ANNOTAT.

Ratio, cur conclauis vsus in creatione Romani pontificis inuentus fuerit. Anno Dominicæ natiuitatis MCCLXVIII. Clemens papa IV. Viterbij, vbi cum curia sua toto penè sui pontificatus tempore permanserat, in die sanctæ Cæciliæ ægrotare cœpit, & octauo die pòst morbo, senioq; confectus, iij. Kalen. Decembris obijt. Cuius cadauer honorificè ad Ecclesiam Prædicatorũ sanctæ Mariæ ad gradus Viterbij sepultum est. Quo mortuo, vacauit sedes propter cardinalium discordiam annos duos, menses ix. & diem. Eo porrò vita functo, cardinales qui tunc in curia Romana præsentes erant numero xvij. in creatione futuri Pontificis dissentire cœperunt, electionisq; ratio adeò discordijs agitata est, vt propè in triennium protraheretur. Sæpius siquidem congregati, negotiũ conficere nulla ratione valuêre, dum vnusquisq; ipsorum ad pontificatum adspirans, nemini cedere vellet. Eo autem tempore nequaquam, vt nunc consuetudo est, cardinales in conclaui recludebãtur, sed summo mane singulis diebus, si Romæ erant, Laterani: vel in basilica sancti Petri, aut alibi, prout occasio sese offerebat: sin autem extra vrbẽ, in ecclesia cathedrali illius ciuitatis, in qua tunc commorabantur, vnà conueniebant, perinde ac nostro tempore faciunt, cùm congregationem sunt habituri, de Romani Pontificis electione tractantes. Quo interim tempore ad curiam Romanam Viterbium venerunt Philippus Francorum, & Carolus Siciliæ reges, collegiumq; pro celeri & matura pontificis electione rogantes, parum profecerunt, sed rebus infectis reuersi sunt. Tunc Ioannes episcopus cardinalis Portuensis videns cardinalium pertinaciam, ijs in comitio existentibus, & spiritum sanctum inuocantibus, publicè dixit; Domine, discooperiamus tectum cameræ huius, quia spiritus sanctus nequit ad nos per tot tecta ingredi. Qui etiam cùm papam Gregorium renunciatum animaduertisset, hos de sua electione versus edidisse fertur:

Papatus munus tulit archidiaconus vnus,
Quem patrem patrum fecit discordia fratrũ.

Postremò post longissimum duorum annorũ, mensiumq; nouem interregnum, quod maximo Reipublicæ Christianæ malo, & incommodo fuit: à Viterbiensibus propemodum coacti, cum discordantibus animis, vt vnum ex se eligerent fieri non posset, tandem per viam compromissi, in sex cardinales facti, suadente maximè S. Bonauenturæ ordinis Minorum generali ministro, Kal. Septem. Anni MCCLXXI. in pontificem maximum renũciauerunt Thealdum vicecomitem Placentinum, archiaconum Leodiensem virum sanctum, & religiosum, extra collegium cardinalium & absentem. Is in obsequio Christi tunc trans mare in Syria apud Ptolemaidem commorabatur, cum Odoardo primogenito regis Anglorum, tempus op-

portunum exspectans, vt Hierosolymam cum cæteris peregrinis proficisceretur. Qui decreto electionis à collegij legatis trans mare missis, acceptoque, atque confirmato, mense Decembri ex Syria nauigio recessit, Brundusiumq; primum, demum Viterbium sequenti anno, vbi cardinales erant, iij. Idus Februarij venit, Romani pontificatus insignia susceperus. Inde Viterbio discedens, Romam profectus est, vbi 6. Kalend. Aprilis consecratus & coronatus, Gregorius X. est appellatus. Sedit autem à die electionis annos iiij. menses iiij. dies x. Hæc ex regestris eius, F. Ptolemæo Lucensi, Martino Polono, Theodorico à Niem, Ioanne de Columna, & alijs horum temporum scriptoribus, qui huius Pontificis vitam edidere, excepi. Qui pontifex altero post consecrationem anno, Christi verò MCCLXXIV. maximo Christianorum concilio Lugduni in Gallijs congregato, multas super ecclesiæ catholicæ reformatione leges edidit, quas canones appellant. Inter quas has quoque de futura Romani pontificis electione tulit, longissimis interregnis, quæ in posterum accidere possent, remedium aliquod allaturus, quæ processu temporis paululum varietate in hanc propemodum formam ex vsu redactæ sunt.

PRAECIPVAE LEGES, QVAE IN comitijs Romani Pontificis seruari debent.

I. *Vt noui pontificis comitia habeantur loco idoneo, vbi pontifex præcedens cum sua curia residens, caussarumq; & litterarum apostolicarum audientiam habens, mortuus fuerit. Quod si in villa, pago, aut oppido obierit, & propterea commodè ibidem comitia haberi nequierint, in vrbe, in cuius diœcesi villa, pagus, vel oppidum fuerint, habeantur, nisi interdicta sint. Quo casu in proximiore vrbe non interdicta ipsa electio fieri debet. Si verò ipsa audientia alio loco fuerit, tunc non vbi papa obierit, sed vbi eadem audientia fuerit, futuri pontificis creatio habeatur Gregorius X. & Clemens V.*

II. *Vt mortuo pontifice, comitia non habeantur, nisi ad minus decem dierum spatio interiecto, quo tempore, & cardinales absentes exspectari, & nouem dialia demortui pontificis per cardinales præsentes celebrari debent.*

III. *Vt cardinales omnes quauis ratione à conclaui absentes, nullum ferendorum suffragiorum ius habere possint.*

IV. *Vt non solum cardinales absentes, sed & omnes cuiuscuis ordinis, & conditionis homines in Romanum pontificem creari possint.*

V. *Vt finitis nouem dialibus, sacrisq; die decimo ritè sancto spiritui factis, omnes cardinales, qui adsunt (siue absentes venerint, siue non) in palatio, in quo mortuus pontifex habitabat, loco tuto, vndique clauso, ac optimè custodito, quod conclaue vocant, recludantur, cum duobus tantum, vel, vt nunc consuetudo est, tribus, aut quatuor famulis, qui eis necessaria subministrent, quo in loco comitia habeantur. Nec alicui præterea fas sit, locũ ingredi vel egredi, nisi infirmitatis causa, certisq; quibusdam hominibus, quorum opera in conclaui existentibus, maximè est necessaria. Is porro locus conclauis nullum inter medium parietem habeat, sed omnes cardinales in cellulis suis laneis distinctis pannis ipsum inhabitent in communi.*

VI. *Vt locus, & portæ conclauis diligentissimè custodiantur, si Romæ electio habeatur, primum à prætorianis, deinde à Regulis Romanis, & oratoribus principum sacramento prius adstrictis, demum in loco ostio conclauis proximiore ab Episcopis, & conseruatoribus vrbis. Si autem extra vrbem comitia hæc habentur, à loci eiusdem dominis temporalibus, eodem iuramento fidelitatis obligatis. Quorum munus est conclaue custodire, & diligẽter cauere, ne quid cõclaui inferatur seu exportetur, quò minus legitima suffragia ferri possint, atque singula scrutari, quæ vel cibi, vel alterius rei caussa inferuntur ad eos, & prouidere, ne quid detrimenti patiantur cardinales, omnibusq; ipsorum nutibus præsto esset ac eligere pontificem differentes ad maturandum arctare. Milites verò prætoriani, ac Reguli Romani conclaue ab omni impressione tutum reddere debent.*

VII. *Vt Cardinales conclaui egredi nulla ratione possint, nisi Romano pontifice creato, quod si re infecta egressi fuerint, ab his, qui conclauis custodiæ præsunt, iterum ingredi cogi debent.*

VIII. *Vt Cardinalibus venientibus post ingressum conclauis, & antè papæ creationem, potestas sit conclaue ingredi, & cum cæteris suffragia ferre, nullusq; cardinalis quauis occasione, aut prætextu etiam excommunicationis vinculo innoda-*

immodatus, ab electione ipsi arceri possit.

IX. Vt post triduum ingressus conclauis, nisi pontifex renuntiatus fuerit, Episcopi, Reguli Romani, & qui conclauis custodiæ præsunt, maximã in epulis, & cibis, quæ cardinalibus inferuntur, rationem habeant, & illis non nisi ferculum vnũ inferri permittant.

X. Vt in comitijs habendis sub anathematis pœna, nullus fas sit aut largitione vti, aut quicquã polliceri, aut prensare siue ambiẽdo, animos cardinalium sibi in noua creatione deuincire. Quo interim tempore cardinalibus nulli alij negocio vacandi ius potestasq; sit, quo electio maturetur.

XI. Vt nemo Romanus pontifex renunciari possit, nisi duarum partium ex tribus cardinalium, in conclaui præsentibus integra suffragia tulerit.

XII. Vt mortuo Romano pontifice, omnes ecclesiastici magistratus, & officia statim cessent, atque à muneribus suis vacent præter pœnitentiarium maiorem, minoresq;, & Camerarium S. R. E. quorum munera etiam mortuo papa perdurant. Ex lib. 6. Decretalium, Bonifacij papæ VIII. lib. 1. tit. 6. de electione & electi potestate, cap. 3. Vbi periculum. Item lib. Clementinarum primo, titulo 3. de electione & electi potestate. cap. Ne Romam.

Porro autem iuxta Gregorij X. constitutionem, Aretij, vbi Gregorius X. papa obierat, primum papa creatus est Innocentius V. ex ordine fratrum prædicatorum ad episcopatum Ostiensem assumptus anno salutis MCCLXXVI. deinde eo mortuo, Hadrianus V. Romæ: nouissimè Viterbij Ioannes papa XXI. Vigesimus ritè dicendus, vt ex ijsdem auctoribus, quos paulò antè citaui, intelligitur. Idem refert glossa capituli, Vbi periculum quam fecit Ioan. Andr.

INNOCENTIVS V.

INnocentius V. Petrus Tarantasiensis antea vocatus, natione Burgundus, ordinis S. Dominici, vir in sacris literis doctissimus, an. dom. 1275. Aretij pontifex creatur: vnde paulò pòst Romã abiẽs in S. Petro coronatus, statim animũ ad pacandas res Italas adiecit. Quare legatos magnæ auctoritatis viros misit, qui & Etruscos in perniciem Pisanorũ conspirãtes, & Genuenses ac Venetos de vita ac sanguine inter se certantes, ab armis discedere sub anathematis pœna cogerẽt. Aderant & oratores Caroli regis, cuius etiã auctoritate rẽ magis ex sententia cõfici posse sperabat. Fecêre mãdata Etrusci, maximè Florentini, quos ob hãc rem põtifex ab interdicto Gregorij absoluit. Genuenses aũt & Veneti, quorũ odia magis inoleuerant, is armis cõtinuò erant, sese inuicẽ mutuis cladibus cõficientes, quos tamẽ Innocentius in sententiã suã traxisset, si ei diutius viuere licuisset: adeò ad eã rẽ animatus erat. Moritur aũt pontificatus sui mẽse vj die ij. sepeliturq; in Lateranensi basilica. Quo minus aũt mors eius molesta presbyteris sæcularib' videretur, effecit eius iudiciũ paulò antè latũ. Nam cũ Viterbij inter sacerdotes cathedralis ecclesiæ & fratres prædicatores de corpore Clementis IV. orta cõtentio esset, vterq; enim ordo sanctissimũ corpus apud se volebat, adiudicauit id fratribus committi debere, quod diceret sanctissimũ pontificem id ita dum viueret, instituisse. Hãc itaq; ob rem leuẽ offensiũculam Innocentius contraxit, alioqui vir optimus, & de quo bona omnia sperari potebãt. 192. Pont.

HA-

HADRIANVS V.

193. Pont. HADRIANVS quintus, patria Genuẽsis, familia Fliſca, Othobonus antea vocatus Romę in atrio Lateranenſi pontifex creatur. Fuit autem Innocentij quarti nepos: ſanctiq́ue Hadriani diaconus cardinalis ab eodem creatus & in Angliam legatus cum ſumma poteſtate miſſus ad ſedandum tumultum inter regem & barones ortum. Creatus itaque pontifex, Viterbium ſtatim proficiſcitur; Rodulphumq́; imperatorem ad comminuendam Caroli potentiam, qui tum Romæ omnia pro arbitrio agebat, in Italiam vocat. Verùm Rodulphus Bohemico implicitus bello Hadriano ſatisfacere non potuit. Carolus autem ad declinandum inuidiam intentus, omnem vim belli in Achaiam tranſtulit, viam ſibi ad imperium Conſtantinopolitanum facturus. Verùm mortuo Hadriano pontificatus ſui die quadrageſimo, in Italiam redijt. Moritur autem pontifex Viterbij ante munus conſecrationis ſuæ ſepeliturq́ue in conuentu fratrum Minorum. Fuerat quidem ei in animo, & ditionem eccleſiæ tutiorem à tyrannis reddere, & conſtitutionem Gregorij de eligendo pontifice in meliorem formam redigere, non omninò tollere. Eius autem conatibus & animi magnitudini mors obſtitit.

Vacat tum ſedes dies octo & viginti.

(·.·)

IOANNES XXII.

194. Pont. IOANNES vigeſimus ſecundus, natione Hiſpanus, patria Vlixiponenſis, Petrus antea vocatus, ex epiſcopo Tuſculano pontifex creatur. Hic etſi doctiſſimus eſt habitus: tamen ignoratione rerum gerendarum, & morum in æqualitate, plus detrimenti quàm honoris & emolumenti pontificatui attulit. Multa enim ſtoliditatem & leuitatem præferentia egit, in vno tantum commendatione dignus, quod adoleſcentes litterarum ſtudioſos, inopes maximè, beneficijs eccleſiaſticis & pecunia iuuit. Vexabant tum Veneti Anconitanos, quòd in Dalmatia mercaturam exercerent, nullo perſoluto Venetis portorio: neque eos (vt par erat) vectigales eccleſiæ pontifex ipſe tuebatur, in verbis tantummodo promptus, in rebus agendis timidi & infracti animi. Anconitani autem pontificis auxilio deſtituti, ſeipſos colligentes, eruptione facta, Venetos vrbem obſidentes, magno illato incommodo propellunt. Vſus tamen conſilio Ioannis Caietani, cuius nutu omnia tum gerebantur, quòd ipſius auxilio & ſuffragijs pontifex creatus fuerat, legatos tum ad Palæologum, tum ad reges occidentales miſit, qui eos ſuo nomine cohortarentur, vt pace inter ſe inita, arma in Sarracenos & hoſtes Chriſtiani nominis pararent. Pollicebatur homo ſtolidus ſibi longam vitam, & diu ſe victurum omnibus prædicabat: quippe cuius vita & mores omnibus patebant, adeò erat inuerecundi & ſocordis ingenij. Sed ecce dum hanc ſtultitiam omnibus prædicabat, camera quædam noua,

noua, quam in Palatio Viterbiēsi exstruxerat, subitò corruit, atque inter ligna & lapides inuentus, septima die post tantam ruinam acceptis omnibus ecclesiæ sacramentis, pontificatus sui mense octauo moritur, Viterbijque sepelitur, vir (vt dixi) admodū litteratus, sed parum prudens. Multa enim in vita scripsit, potissimum verò canones quosdam ad Medicinā pertinētes. Nam medendi arte admodum peritus habebatur. Scripsit & librum, quem thesaurus pauperum vocat. Edidit & problemata quædam, Aristotelem imitatus. Sed hoc nescio quo pacto compertum est, vt viri quidam admodum literati, ad res agendas parum idonei videantur. Nescio quo pacto dixi, cum mirum potius omnibus videri debeat, vt qui cōtemplatione delectatur, idem etiā rebus terrenis animum applicet.

ANNOTAT.

Post Innocentij V. mortem, qui ei successit Hadrianus papa V. Gregorij X. de conclaui constitutionem statim reuocauit. Cuius reuocationem, siue suspensionem, quod ante eius coronationem facta fuisset, inualida erat, Ioannes XXI. confirmauit. Atq; sine conclauis reclusione, qui deinceps ei successerunt, Romani pontifices Nicolaus III. Martinus II. dictus IV. Honorius IV. Nicolaus IV. & Cælestinus V. creati sunt. A Cælestino verò eadem qua Gregorius X. caussa, moto, ipsius Gregorij constitutionem de conclauis reclusione denuò renouatam, & approbatam, qui ei suffectus est Bonifacius papa VIII. ratam habens, & confirmans libro Decretalium sexto registrauit. A quo deinceps tempore vsq; ad nostram memoriā perpetuo obseruata est. Hæc ex Glossa capituli, Vbi periculum. Cuius auctor fuit Io. Andreæ celeberrimus iureconsultus.

NICOLAVS III.

NICOLAVS tertius, patria Romanus, ex familia Vrsina, Ioannes Caietanus antea vocatus, pontifex tandem creatur, protracta in sex menses electione, non sine magna cardinalium contentione, quorum conclaui senator Siciliæ rex præfuit, qui admodum instabat, vt vnus aliquis ex natione Gallica eligeretur. Nicolaus autem inito pōtificatu, anno domini millesimo ducentesimo septuagesimooctauo Caroli potentiam comminuturus, Etruriæ vicariatum abstulit, quod diceret Rodolphum id ægrè ferentem, non aliter expeditionem pro terra sancta promissam acturum cum Etruria imperatoriæ iurisdictionis haberetur. Hoc cōsecutus pontifex, nihilominus Flaminiam ipsamque Bononiā cum Exarchatu Rauennatum, quæ tum imperatori subeiant, in potestatem suam redegit: eoque misit Bertoldum nepotem, Romandiolæ comitem declaratum. Misit & alterum nepotem Latinum cardinalem legatum in Etruriam, qui restitutis vbique Gibellinis, Florentiæ ac in cæteris Etruriæ vrbibus pro arbitrio animi magistratus imposuit. Munus verò senatorium, quod principibus & regibus demādari consueuerat, ipse solus obiuit. Legatos Venetorum (qui tum Anconitanos bello vexabant) à conspectu suo reiecit. Abeuntes præterea ex itinere reuocatos, grauissimis verbis increpauit: & perniciem eorum ciuitati comminatus est, ni ab Ancona oppugnanda desisterent. Tandem verò multis vltro citroque illatis incommodis, æquis conditionibus pax

195. Pont.

nter

inter vtranque ciuitatem componitur. Huic autem pontifici in animo fuerat duos reges creare, vtrunque Vrsinum: quorum alterum Etruriæ, alterum Lombardiæ præficeret: qui inde Teutonicos partim Alpium incolentes, hinc Gallos Siciliam & regnum Neapolitanũ tenentes, armis in officio continerent. Vt verò id ei facere liceret, Petro Arrogonũ regi persuaserat, vt iure hæreditario Constantiæ vxoris suæ, regnum Siciliæ repetere anniteretur. Senatoriam autem dignitatem ipse à Carolo ad se transtulit: vetuitque perpetuo edicto, ne quis rex aut princeps magistratum ipsum petere aut obire auderet. Fuit autem Nicolaus pontifex (vt auctores scribunt) vir magni animi atque consilij adeoque moribus & vita integer, vt vernacula lingua compositus vulgo diceretur, Armator & cultor doctorum virorum & eorum maximè, qui doctrinam cum prudentia & religione coniunctam haberẽt. In partiendis autem dignitatibus & honoribus, communis omnibus est habitus. Nam semel habita potestate sacrorum initiandorũ, Albanum episcopum ex ordine Minorum, Ostiensem ex ordine Prædicatorũ delegit. Prænestinus & Tusculanus episcopi sæculares fuêre. Creauit & duos presbyteros, videlicet Gerardum tituli duodecim apostolorum, & Hieronymum ordinis Minorum, tituli sanctę Pudentianæ. His addidit duos diaconos, videlicet Iordanem fratrem suum sancti Eustachij virum multa doctrinæ & innocentiæ: & Iacobum Columnam sanctæ Mariæ in via Lata, virum exactæ religionis & grauitatis. Ædificijs præterea ædes pontificias exornauit. Aedes enim apud sanctum Petrum percommodè exstruxit, quarum partem aliquam adhuc cernimus. Has postea Nicolaus quintus magna impensa restituit. Cinxit etiam mœnibus in vrbis modum pomarium sancti Petri, quod viridarium nunc vocant. Ecclesiam quoque sancti Petri ferè vetustate collabentem restituit ac pictura summorum pontificum exornauit. Idem etiam fecit in basilica Pauli. Auxit præterea mirum in modum diuinum cultum, aucto canonicorum numero & seruientium ecclesijs prouentu. Diuisit etiam ordines ecclesiasticos inter se, & quid cuique conueniret ostendit. Habitationes quoque vnicuique assignauit: vt & aduenæ scire possent, quo in loco quisque magistratus, curialis præsertim, inueniri posset. Perfecit etiam Lateranenses ædes ab Hadriano quinto antea inchoatas. Condidit præterea à fundamentis Sancta sanctorum, primo sacello iam vetustate collapso: templumq; in ipsorum opere vermiculato (vt adhuc cernitur) & crustra marmorea exornauit: eoque transtulit apostolorum capita, donec templum Constantinianum sua impensa restitueretur. Quo facto, statim in capsulis argenteis suo iussu exstructis, comitante populo in templum restituit: conduntúrque in sacello ad eam rem percommodè fabricato. Eodem quoque die basilicam ipsam consecrauit, pridie Nonas Iulij, is dies est habitus. Scribunt historici quidam, neminem ante ipsum sacrificare religiosius visum, cum semper dum solemnia ageret, lacrymas funderet. Erat enim religionis obseruantissimus, & adeò ordinis Minorum, ob contemptum rerum humanarum, amator, vt ipse etiam decretali epistola quædam ipsius ordinis ambigua declarauerit. Vacantibus ecclesijs nullus pontifex celerius ac maturius consuluit, cùm eas statim optimo cuique & idoneo commiserit. Prius enim mores hominum & doctrinam inspiciebat, deinde vacantes sedes his statim cõmittebat: quod diceret in mora periculum esse, cùm nõ deessent, qui diuina etiam cupidissimè deriperent & occuparent. Notarios & tabellliones vtpote sanguine pauperum litigantium viuentes, à se vt pestiferos reiecit, Gregorium decimum & Ioannem vicesimum primum hac in re imitatus. Verùm quoniam vbique terrarum magna in magistratibus corruptela erat, constituit ne magistratus ipsi vllo in loco magis quã annui crearentur: eos si quispiam retinere vlterius ausus fuisset, anathematis pœna notabatur, à qua, nisi à pontifice absolui non posset. Multa præterea constituit, ad vtilitatem cleri populiq; Christiani pertinentia, vt in titulis suis apparet. Non caruit tamen in tantis laudibus reprehensione. Suos enim ita amasse dicitur, vt aliundè raperet, quod eis condonaret. Nam quibusdam nobilibus Romanis castella vi abstulit, ac suis dono dedit, maximè verò Surianum. Vbi idem pontifex cibi ac potus continentissimus, subita tamen morte correptus tertij sui pontificatus anno, mense octauo, die quintodecimo moritur. Quam mortem prædixisse quendam ferunt, notato per excrescentiam Tiberis vaticinio. Adeò enim in immensum excreuerat, vt alta inundare Sanctæ Mariæ rotundæ quatuor pedibus & eò amplius excederet. Eius autem corpus Ro-

Tiberis inunda-tio.

mam

nam dolatum, in sacello beati Nicolai à se condito in basilica sancti Petri sepelitur, tumulo marmoreo & vermiculato opere exornato quem adhuc cernimus, anno Domini M. CCLXXX. assumptionis octaua die. Quo quidem anno Carolus rex beatæ Magdalenæ corpus iam antea à beato Maximino in villa sui nominis conditum, ornatiore sepulchro & maiore sacello exornauit: caputque eius seorsum in theca argentea condidit. In morte autem Nicolai vacasse pontificatum quinque mensibus ferunt. Nam dum Viterbij à cardinalibus noui pontificis electio fieret, præsetque conclaui Richardus ex Hannibaldensium familia Romana, ac sine contentione primaria, qui paulò antè Vrsum mortui Nicolai nepotem, prætura Viterbiensi deiecerat: erat enim huius familiæ hostis acerrimus: duo cardinales ex familia Vrsina impediebãt, quo minus electio fieret, nisi vrsus in præturã restitueretur. Hanc ob rem Viterbienses Richardum secuti, conclaue ingressi, cardinales capiunt & in vincula conijciunt. Quod vbi Romæ scitum est, eadem Hannibaldensium factio familiam Vrsinam ab vrbe pellit, quæ statim populariter cum sua factione abiens, Prænestæ secessit. Post quintum itaq; mensem Gallici cardinales absentibus Vrsinis, suffragijs Italos superantes, Gallicum pontificem creant.

MARTINVS IV.

1276. Pon. MARTINVS quartus, Simõ antea vocatus, tituli sanctæ Cæciliæ presbyter cardinalis, natione Gallus, patria Turonensis, pontifex electus, Viterbij coronari noluit, quod ei ciuitati ob impetum in cardinales factum, interdictum sacris putabat. Vrbem itaque veterem petens, quod Orui etum vocant, eo loci omnia solemnia peregit decimo Kal. Aprilis. Resurrectionis autem die sex cardinales creauit: quorum de numero fuêre Comes Mediolanensis tituli sanctorum Marcellini & Petri, & Benedictus Caietanus sancti Nicolai in carcere Tulliano diaconus. Regem verò Carolum ad se venientem, non modò perbenignè susceptit, verùm & eidem senatoriam dignitatem, qua à Nicolao priuatus fuerat, restituit, quod nõ ita ab omnibus probatum est, cũ ea res excitatura videretur magnas in vrbe seditiones, reuersis iam Vrsinis & pulsis Hannibaldensibus. Vrsinis enim ob odium in Nicolaum conceptum, Carolus mirificè aduersabatur. Ioannes itaque Latini fratris vlturus iniurias, tututaruse; dignitatem sibi à populo Romano traditam, comparato satis iusto exercitu, in Viterbienses mouens, eorum agros longè ac latè populatus est. At Martinus, qui tum in Montefiascone erat, Viterbiensium calamitate permotus, Matthæum ex gẽte Vrsina cardinalem, Romam properè misit ad res componendas: qui ex itinere Ioannẽ populi Romani capitaneum (ita enim populi ducem appellant) secum duxit. Venerant & eò omnium factionum capita mandato legati: maximè verò Richardus Hannibaldensis, vt ab interdicto, quod Viterbij contraxerat, dum conclaue violenter irrupit, & cardinales Vrsinos in carcerem coniecit, absolueretur legati auctoritate. Is itaque ad cardinalis pedes prouolutus, laqueum collo gerens, quod est maximum pœnitentiæ signum, ac veniam petens absoluitur. Composita autem hoc modo inter vtranque factionem pace, reuocatoque exercitu Romano ab iniuria Viterbiensium, pontifex Romanis statim concessit, vt ex ciuibus duos senatores sibi deligerent, qui vrbem gubernarent. Delecti itaq; duo Hannibaldus Petri Hannibaldi filius, & Pandulphus Sabellus, qui ciuitatẽ toto suo magistratu optimè gubernârunt: eò potissimũ tempore, quo Martinus pontifex Palæologum vnionis pacta nõ seruantem, instante Carolo Siciliæ Rege excõmunicauit. Tum verò Palæologus Caroli potentiã veritus, clam fœdera cũ Petro Aragoniæ rege inijt, qui regnũ Siciliæ ob Constãtiam vxorem Manfredi filiã, & Corradini neptem, suo iure repetebat. Communi itaq; impensa

pensa magna classis ab vtroq; parabatur. Quare pontifex legatum ad Petrum mittit sciscitatum, quid sibi vellent tanti apparatus. Cui ille ita respondit interiorem se tunicam laceraturum, si illam arbitraretur suarum cogitationum consciam fieri posse. Abijt itaque re infecta legatus. Petrus verò comparata iam classe in Africam contendens, Hipponensium litora vehementer populatus, in Sardiniam rediit, exspectans vt à Ioanne Prochita res nouæ in Sicilia orirentur, quemadmodum inter eos conuenerat.

Oborti sunt interim & noui motus in Cisalpina Gallia. Nam Vicecomites familia nobilissima, duce Luchino Turrianos admodum potentes, Mediolano pellunt. Inde verò Luchinus in Etruriam vicarius ab imperatore missus, apud Miniatem oppidum se cõtinens, Florentinos & Lucenses grauissimis incursionibus vexabat, spretis pontificis interdictis, quibus hominem à ceruicibus sociorũ remouere conabatur. Perusini quoque sumptis armis ita Fulginiates tum inuadunt, vt eorum vrbem vi cœperint, & mœnia aliqua ex parte demoliti sint. Quam ob rem à pontifice sacris interdicti, veniam deinceps meruêre, persoluta tamen prius magna pecunia pœnæ nomine. Interim verò Siculi, quorum motus rex Petrus in Sardinia exspectabat, superbiam ac libidinem Gallorum amplius ferre nequeuntes, suadente Ioanne Prochita, in Carolum cõiurationem ineunt, data die ad rem conficiendam, vt cum primum vesperi campana audita fuerit, vbique Galli nullo sexus discrimine habito cæderentur. Qua in re adeò certè sæuitum est, vt etiam mulieres Gallico compressu prægnantes cæsæ dicãtur. Hinc tritus ille sermo est, cùm quis multorum interitũ exoptat, vt vesperas Siculas cõmemoret. Malum quoque fatum expertus est eodem tempore Guido Appius, cum octingenti equitibus Gallici nominis, ad recuperandam Romandiolã missus pontificis nomine. Nam dum Forumliuij obsidet, essentque erumpendi cupidi ciues, Guido Bonatus astrologiæ peritissimus, concines suos adhortatus est, exspectata astrorum benignitate, vt dum demum erumperent, quãdo eis signum daret. Fecêre illi mandata, & in tempore erumpentes Guidonem cum omnibus ferè Gallis interfecêre. Atque ita vrbs tãta obsidione liberata est. Carolus autem audita Siculorum defectione & sæuitia, cum magnis copijs in Siciliam traijciens primo Messanam vrbem obsidet, quam certè per deditionẽ tandem cepisset, nisi Galli vltionis cupidi, deleturos se vrbem minati fuissent. Tum verò Petrus Arrago tantos motus (vt diximus) exspectans, ea de re certior factus, è Sardinia properè in Siciliam traijciens, Panhormum contendit, à ciuibus & Siculis perbenignè susceptus: à quibus etiam regium nomen consecutus est, confluente vndique ad eum omni multitudine. Hanc ob rem Carolus perterritus, Messana relicta, in Calabriam se statim recepit, exspectaturus filium Salerni principem, quẽ paulò pòst è Narbonensi prouincia cum aliquot cohortibus venturum sciebat: Reprehensus à Carolo Petrus Arrago, quòd affinis consanguineusque regnum inuadere ausus esset, respondit se misericordia motum, calamitoso populo & indigna ferenti petitam opem negare non potuisse: quanquam id quoque regnum iure hæreditario ei deberetur, propter vxorem Constantiam Manfredi filiam, & Corradini neptem. Concrescentibus autem vltro citroque iurgijs, res tandem ad singulare certamen deducta est: hac conditione tamen, vt vterque rex centum sibi ad tantum certamen commilitones cooptaret, loco certandi apud Burdegalam delecto.

Vtrique enim rex Angliç affinitate coniunctus erat, qui tamen certamen, adiuuante Martino pontifice, tandem diremit. Verùm cum nihilominus Petrus Carolum bello premeret, Martinus Gerardum Parmensem cardinalem, legatum Neapolim misit, qui & populos in fide Caroli contineret, & Carolum ipsum adolescentem consilio & auctoritate iuuaret. At verò cum Petrus Rogerium Doriam classis suæ præfectum Neapolim misisset, Carolus aliter sentiente legato & reclamante, nequaquam tantum regnum fortunæ committendũ esse, in hostem mouens, non longè à Neapoli, ingenti suorum clade superatur: & captus in Siciliam primo, deinde in Arragoniam perducitur. Hoc certè ei non accidisset, si bene monenti legato (vt par erat) obtemperasset. Nam paulò pòst pater Carolus cum ingenti classe superuenit, qua etiam cum hoste nondũ victore decertare potuisset. Martinus autem calamitate Caroli permotus, Petrum Arragonensem anathemate notat, eiusque regnum in prædam id occupare volenti exponit, subiectos, à Petri iuramento absoluit, cruce signatos in hominem concitat, bonorum ecclesiasticorum vsurpatorem, vt ipse dicebat. Milites quoque

quoque ecclesiasticos Carolo auxilio missset, ni ei bellum in Flaminia gerere necesse fuisset contra Foroliuianos, qui ad uuante Guidone Montisfeltri comite, deficere ab Ecclesia sunt ausi, & quædam etiam castella haud longè posita oppugnare. Verùm cum Guido ipse pœnitentia ductus, pacem cum Pontifice inijsset & mœnia Foroliuianorum demolitus est in vltionem Guidonis Appij, & magnam partem Flaminiæ breui recepit. Vrbinum quoque, quod tum oppugnabat, cepisset, ni Rubeus Anguillarius Etruriæ comes, in oppugnatione ipsa mortuus fuisset. Duo tum castris præerant duces, quorum alter in Etruriam missus est, ad eam oram tuendam, quæ ad Soanam vergit: alter verò (quem Iuuenatij comitem vocabant) obsidionem iussu pontificis continuabat, subministrante clanculum auxilio & commeatu oppidanis ipsis Guidone Montefeltrano. Interim verò cùm Martinus curis agitatus addubitaret à quo duorum populorum, Pisanorum scilicet & Genuensium, contra Petrũ Arragonensem auxilium peteret, tanta repentè inter hos de possessione Corsicæ contentio exorta est, vt ipsi aliundè auxilium peterent. Legatum tamen apostolicum pontifex adhortatus est, vt tamdiu populos in fide contineret, quoad Carolus cum supplemento copiarum superueniisset. Ingressus deinde Neapolim Carolus confirmatisque ciuium animis, in Africam proficiscens febri correptus moritur: quare ad legatum ipsum totum gubernandæ prouinciæ pondus recidit. Erat tum rumor ac propè constans fama, Philippum regis Franciæ filium, comitem Atrebatensem, eius regni caussa aduentare: qui tamen deterrere Petrum nõ potuit, quo minus regnum vexaret, cùm iam constaret eum cum paruis copiis aduentare. Nam pater Philippus in Arrogoniã cum magno exercitu profecturus erat, ad occupandũ Petri regnum à Martino pontifice grauibus censuris prius interpositis in prædam occupãti datum. Pontifex autem tot curis circunuentus, Vrbeuetanis etiam tumultuantibus (nam Gibellini Guelphos expulerant,) Perusiũ proficiscitur. Vbi non multò pòst lenta febri diu vexatus, tandem moritur, pontificatus sui anno quarto, mense vno, sepeliturque in cathedrali basilica. Ad cuius sepulchrum multi valetudinarij delati, multi cæci perducti, muti & claudi pristinam valetudinem sanctissimis pontificis meritis à Deo recepêre.

HONORIVS IV.

HONORIVS quartus, patria Romanus, è gente Sabella, familia nobilissima, Iacobus antea vocatus, diaconus cardinalis Perusij pontifex creatus, Romam venit, anno Domini millesimo ducentesimo octogesimoquinto, fratre eius Pandulpho senatoriam dignitatem tum gerente. Tantæ enim seueritatis & iustitiæ Pandulphus est habitus, vt quoties Romani ciues purgare vrbem latronibus, sicarijs, furibus, parricidis vellent (quorũ tum in solo Romano magna copia ob seditiones ciuium erat) non alium senatorem, quàm Pandulphum exposcerent. Is etsi podagra & chiragra vexabatur, non tamen animi magnitudine & constantia à bene valentibus superabatur. Eodem quoque morbo ita etiam interdum Honorius laborabat, vt ei instrumentis quibusdam ad id aptè fabrefactis, sacrificare necesse esset. Consilio tamen prudentia tantũ valuit, vt non multum corporis vires in eo desiderarentur: quippe cum solus plura propè videret, quàm omnes simul, qui tum in vrbe aderant. Habitauit hic in Auentino apud sanctam Sabinam, egregiasque ædes (quarum vestigia adhuc cernuntur) in monte ipso ædificans, eò ad incolendum multos quoque Romanos excitauit, vnde breui mons ipse frequentibus ædificijs incoli cœptus est. Cùm autem neminem lædere in pontificatu suo constituisset, omnibus prodesse quoad fieri poterat, prouocatus Petri Arragonum regis iniuria, qui regnum Siciliæ occupare conabatur, Martini interdicta contra Petrum confirmauit. Rodulphus autem imperator comparãdæ 397. Pont.

pecuniæ ſtudioſus, cancellarium ſuum è gête Eliſca in Etruriã miſit: qui populos omnes liberos faceret, & eos potiſſimum, qui ſe pecunia redimerẽt. Perſoluere autem ob eam rem Lucenſes duodecim millia nummum auri. Florentini verò ſex millia, qui ſtatim liberi omninò facti, magiſtratum (quem priores artium vocant) addito vexillifero iuſtitiæ creauêre. Non diſplicuit hæc venditio Honorio, licet indigna tanto principe videretur, quòd ea ratione eccleſiaſtica ditio futura ſecurior videbatur, cum non amplius imperatori liceret liberas ciuitates vexare.

Dum verò rex Franciæ vrbem Gerundẽſem obſideret, curaretque Petrus Arrago, quo minus in caſtra hoſtium commeatus à Narbona ferrentur, acri prælio commiſſo graue vulnus accipiens, paulò pòſt malè curatus moritur, atque ita Gerunda dedentibus ex pacto ciuibus, in poteſtatem Regis Franciæ redacta eſt, qui non diu ſuperuixit. Ex febre enim moritur contracta in caſtris, dum Perpinianum obſidet. Cuius etiam claſſis non multò pòſt in portu Narbonenſi à Rogerio Doria capta & incenſa eſt. Duos habuit filios Petrus Arrago, Ferdinandum & Iacobum. Ferdinandum autẽ natu maiorem Arragoniæ, Iacobum verò Siciliæ regem ex teſtamento reliquit. Hac autem ratione mortuis primis regibus, bella ad ſecũdos tranſlata ſunt: qui hinc Piſanos, hinc Genuenſes maritimis prælijs inſignes, trahere in partes ſuas conabantur. Verùm hi odio & armis inter ſe certantes, tanta rabie apud Lamellum inſulam Piſano portui vicinam concurrunt, vt ex Piſanis, qui triremes quadraginta nouem amiſere, duodecim millia hominum deſiderata ſint, partim exſa, partim capta: quã quidem calamitatem Honorius ita ægrè tulit, vt paulum abfuerit quin Genuenſes obſtinatè nimium Piſanos inſequentes, interdicto eccleſiaſtico notaret. Ea calamitas adeò certè Piſanos attriuit, vt nũquã poſtea vires recuperauerint. Odoardus verò Angliæ rex in Vaſconiã tũ ſe contulit, pacem compoſiturus inter Carolum adoleſcentem regis Franciæ filium, quem diximus bello captum, & Ferdinandum Arragoniæ regem. Confecta iam ex ſententia res erat & de libertate Caroli agebatur, cum interim legatus apoſtolicus & comes Atrebatenſis Auelini comite adiuuante, Catinam vrbem occupant, eoque ex Etruria collectas copias tranſmittunt. Hanc ob rem Odoardus re infecta in patriam redijt. Rogerius autem Doria gallicam claſſem ex Sicilia redeuntem occupans, Ferdinandi regis fortunam meliorem reddidit. Adijcere certè animum huic bello, Honorius non potuit, quod armis à Guidone Feltrano in Flaminia vexaretur. Verùm tandẽ ſuperato Guidone, totam Flaminiam breui recipit. Non diu tamen poſt moritur pontificatus ſui anno ſecundo, die vno, corpuſque eius à ſancta Sabina ad baſilicam Petri magni funeris pompa transfertur: ſepeliturque ſepulchro marmoreo, quod adhuc exſtat in numerum à Pio pontifice tranſlatum, vt inſignia familiæ indicant, eiuſque epigramma: & merito quidem, cum vir fuerit omni vita probatiſſimus, & Chriſtianæ religionis amantiſſimus. Nam & ordinem Carmelitarum non ſatis in cõcilijs probatum, mutatis clamydibus nigris in albas, & ordinem Eremitarum apud Pariſios improbatum, confirmauit. Solum autem Cardinalem Ioannem Buccamatium epiſcopum Tuſculanum ſuo pontificatu creauit, viros dicens & eoſdem bonos ac doctos, non etiam rudes & rerum humanarum ignaros, in tantum collegiũ cooptandos eſſe. Adeò verò aulicos amauit, vt quotannis æſtate præſertim, Tibur proficiſceretur vitandi æſtus vrbani cauſſa, vnde multæ ægritudines oriuntur. Mortuo autem Honorio, decem menſibus ſedes tũ vacat. Nam cùm apud ſanctam Sabinam conclaue haberetur, multi cardinales repentina ægritudine ſunt correpti, quorum de numero moritur Iordanus Vrſinus Comes Mediolanẽſis, Hugo Anglicus, Geruaſius Andegauenſis decanus Pariſienſis, & Antherus vir inſignis. Hanc ob rem ſoluto conclaui, in aliud tempus magis ſalubre rem ipſam reijciunt, maximè verò cum terræmotus ipſi, qui tum permagni fuêre, religionem quandam iniecerint, quò minus tum quidem id fieret.

NICO-

NICOLAVS IV.

198. Pont. NICOLAVS quartus, natione Picentinus, patria Asculanus, Hieronymus antea vocatus, ordinis Minorum frater & generalis, deinde presbyter cardinalis, apud sanctam Sabinam, decimo mense post mortē Honorij pontifex creatur, collocaturque in sede Petri, ipsius sancti cathedra. Reate deinde profectus ob seditiones, quæ tum Romæ subortæ erant, quosdam cardinales creat ex omni ferè religione. Omnes enim pariter amabat: nec plus debere affinibus & cognatis, quam cuiuis bono arbitrabatur. Virtutes & vitia faciebant, vt in hunc magis quàm in illum inclinaret. Horum de numero quas cardinales creat, fuêre Neapoleo Petrus Columna, Hugo de Biliano ordinis Prædicatorū doctor insignis, Matthæus de Aquasparta Fratrum Minorū generalis, episcopus Portuensis, Romam deinde post annum rediens, sedatis aliquantulum perturbationibus ciuium, apud S. Mariam Maiorē habitauit, quam basilicam ipse vnà cum Iacobo Columna restituit, vt in fornice maiori apparet: vnde Saluatoris ipsiusque pontificis ac Iacobi cardinalis imago ex opere musiuo adhuc cernitur. Idem quoque pontifex anteriorem posteriorēmq; partem basilicæ Lateranēsis restituit ornauitq; opere vermiculato, quēadmodum litteræ ipsæ indicant.

Interim verò reges Arragoniæ & Siciliæ his fœderibus adhortante Nicolao pacem ineūt, vt rex Carolus è vinculis missus, sua impensa Iacobum Arragonem Siciliæ regem constitueret: quod nisi triennio id effeciſſet, in carcerē se redituru pollicebatur, datis ob eā rem obsidibus duobus filijs: Carolo cui postea regi Vngariæ creato, Martello cognomentum fuit, & Ludouicum, qui post bene actam in ordine B. Francisci vitā in sanctos relatus est. Dum hæc aūt in Europa gererentur, Soldanus discordijs Christianorum fretus, Tripolim Asiæ ciuitatē insignē quidē, interfecto Christianorū præsidio, igni ferroq; vertit. Parem quoq; calamitatem Sidon & Berytus pertulêre, nemine adiuuante. Restabat Ptolemais in annos duos inducias à Soldano consecuta: hanc vt tueretur Nicolaus pontifex annixus, milites ad vexillum Christi vocat, ære suo conductos: Hi ad mille & quingenti fuêre. Hos postea multi nullo dato nomine, nullis signis & auspicijs secuti, cū Ptolemaidem peruenissent, non minora Christianis quàm Sarracenis dāna intulêre. Soldanus aūt cùm res suas repetijsset, nec redditæ essent, nostris omnibus exitiū comminatus est. Magna inter Christianos de possessione Ptolemaidis concertatio tum orta erat, cùm eā patriarcha Constantinopolitanus, Tēplarij Teutonici, rex Cypri, Siciliæ rex Carolus vindicare anniterentur. Erat & Pisanis in animo Ptolemaidem repetere (vt ipsi dicebant) suo iure, quos profectò bellum in Etruria ortum, à tanta rei fœditate auertit. Hi enim Vgolino comite cū duobus filijs, totidemq; neptibus in carcerem coniectis, inedia interēpto, animos Gibellinorū in Guelphos ita concitarunt, vt omnibus pariter exitium minarentur. In Arretinos primū arma conuersa sunt, petentibus id exsulibus Gibellinis. Præerat tamen Arretio Guillelmus Petramala eiusdem ciuitatis episcopus, cui Feltranus comes & Florentini auxilio venerant. Verū cū Florentini nō satis suis copijs fiderent, etiā eò misêre Carolū II. cum aliquot cohortib⁹, qui ad pontificē iturus fortè eà tum iter faciebat. In agro Tifernate collocata sunt castra castris: Tifernū, ciuitatē Castelli mutato nomine nunc vocant. Cōmisso itaq; prælio magna statim de Florentinis cædes fieri cœpta est. Verùm non ita multò pòst mutata fortuna, cadentibus tamen in prælio Guillelmo episcopo, & Feltrano comite ex Gibellinis ad tria millia interfecta, & duo millia capta dicuntur. Campaldinum locum vbi pugnatum est, accolæ dixêre. Carolus autē tanta victoria potitus, rectà ad Nicolaum proficiscitur, ac vtriusque Siciliæ regnum feudatario iure obtinet. Hoc vbi Iacobus Arrago intellexit, oppugnare statim Caitam aggreditur. Ne quid autem deesset ad perturbandam

Christianorum quietem, inter Philippū Franciæ & Odoardum Angliæ reges grauissimum bellum exortum est: quæ res & Christianos in Asia mirificè perturbauit, & hostibus nostris delendi in Asia Christianorum nomen, audaciam & spem dedit. Soldanus enim, qui tum ęgrotabat, ad centum & quinquaginta millia hominum, filio duce Ptolemaidem miserat. Interim verò duorum mēsium obsidione protracta, patre mortuo, filius statim sufficitur: qui certè acrioribus animis vrbem oppugnās, completis fossis prædaque militibus promissa, ad mœnia vsque iam pugnando peruenerat, cùm iam à Christianis erumpentibus magno suorum incommodo in castra retruditur.

Dum hæc in Asia gererentur, Nicolaus pontifex duos à latere legatos, Benedictum Caietanum, & Gerardum Parmensem in Franciam properè mittit, qui compositæ inter duos reges pace, eos contra Sarracenos Ptolemaidem oppugnantes animarent. Nam & pacem inter Iacobum Arragonensem & Carolum captum his conditionibus (quas suprà memoraui) iam composuerat, quò omnibus in hostē liberius proficisci liceret: & parare classem cœperat, de pace ferè certus. Sed nec reges ipsi pontifici bene monenti obtemperarunt, nec qui in præsidio Ptolemaidis erant inter se dissidentes (quemadmodum poterant) vim hostium propulsarunt. Dilabentibus enim quotidiè multis, soli tum ad duodecim millia remāsere, qui postea cum patriarcha Hierosolymitano per dromonem ad id seruatum, fugientes, primò secunda nauigatione vsi, tandem sub ipsam Cyprum naufragio periēre. Soldanus autem desertam cultoribus vrbem ingressus, eam ferro ac flamma statim euertit, anno 196. posteaquā à Gotifredo capta fuerat. In tantis autem malis insula Cyprus & Armenia minor, Cilicia prius appellata, in fide Christianorum tamen permansēre. Instabat tum vel maximè Nicolaus, veritus ne hostes reliquum Asiæ occuparent, vt imperator Rodulphus eò copias suas mitteret. Quo non ita multò pòst mortuo, cū Adolphus de Naussau electus successor, imperij iura repeteret, ab Alberto Rodulphi filio in agro Spirensi prælio interficitur. Vir quidē insignis, sed parum milite ac pecunijs potens: oppressus enim multitudine hostium, potiùs quàm superatus dicitur. Nicolaus autem pontifex tędio animi (vt quidam putant) quòd malè sibi cedere omnia videret, quodque etiam plus quam pontificem decebat, in partes declinauerat, Romæ apud sanctam Mariam Maiorem, pontificatus sui anno 4. mense vno, die octauo moritur, eoq; loci sepelitur, ad caput basilicæ apud Petri Columnæ cardinalis sepulcrum, vt in pauimento cernitur, emblemate & porphyreticis lapidibus notato. Post eius verò mortem cardinales Perusium profecti, quò eis liberius eligere pontificem liceret, rē ipsam discordijs intestinis biennio mensęque tertio in longum deduxēre. Interim autē Michaël Palæologus imperator Constantinopolitanus moritur. Quò minus autem eius corpus in loco sepelitur sacro, vetuere sacerdotes & monachi, quòd occidentali ecclesiæ in Lugdunensi cōcilio acquieuisset. Andronicus autem Michaëlis filius, libenter tum quidem cum Latinis sensisset, si quid auxilij à nostris habuisset. Verùm cùm sedes vacaret, destitutus auxilio Andronicus, à fide catholica tandem defecit. Hæc autem incommoda Carolus secūdus rex Neapolitanus prospiciens, è Narbonensi prouincia Perusium veniens, cardinales ipsos sæpius ad concordiam & electionē pontificis adhortatus est. Nec id quidem facere destitisset vir insignis, nisi acriter reprehensus à Benedicto Caietano patria Anagnino, quòd instando acerbè nimium, ipsis cardinalibus vim afferre videretur, quorum suffragia libera esse deberent.

CAELESTINVS V.

CAELESTINVS quintus, Petrus Moroneus antea vocatus, professione anachoreta, patria Esernienſis, secundo à Sulmone milliario cœnobium incolens instante Carolo rege & Latino cardinali, pontifex creatur: adeò maiore omnium admiratio- 199. Pont.

ne

Aquiliã. ne, quo ob sanctitatem vitæ à tanto fastigio rerum sponte remotior esse videbatur. Aquiliã itaq; post creationem suam profectus, eò statim cardinales omnes Perusio ad se vocat. Instabant tamen illi & litteris & nuncijs, vt Perusium proficisceretur ciuitatem pontificali dignitati magis conuenientem. Vicit demum Cælestini sententia, quòd ita velle Carolum regẽ intelligebat. Omnes igitur eò profecti, Cælestinum ipsum vt verum pontificem adorant. Eius autem coronationi interfuisse ducenta millia hominum Ptolemæus scribit: & se etiam adfuisse fatetur, homines credo motos nouitate rei & sanctitate viri, quod homo heremita ad tantum dignitatis gradum non nisi diuinitus prouectus esse videretur post tam longam eligentium contentionem. Inito itaque pontificatu, duodecim cardinales statim creat, viros intigerrimos, quorum de numero duo heremitæ sunt habiti. Verùm cum Cælestinus à priore vita ob pontificatum nequaquam declinaret, adeò benignus & facilis omnibus petentibus erat, vt eadem diuersis concederet: vnde & contemptus dignitatis, & immunitio pontificatus oriebatur. Erat siquidem ob priuatam vitam, quam antea in heremo duxerat, rebus agendis parum idoneus. Hanc ob rem de abrogatione eius mentio fieri cœpta est: maximè verò mortuo Latino cardinali viro optimo, cuius auctoritate Cęlestinus tantum pondus adhuc sustinebat. Verùm instantibus acriter cardinalibus quibusdam, maximè verò Benedicto Caietano, viro in iure ciuili & Canonico peritissimo vafroque, qui primum locum apud pontificem tenebat, vt se pontificatu abdicaret, ne ecclesia Dei ob imperitiam gubernantis periclitaretur, de omittendo pontificatu cogitare cœpit. Hac autem eius leuitate & superstitione motus Carolus, hominem amicissimum Neapolim perducit, ciusque animum à tanta fœditate rei amouere conatur, clamante vbique locorum populo se nolle alium pontificem quàm Cælestinum, idque ab eodem pontifice precibus & obsecrationibus contendente. Cui pontifex respondit, nil aliud se esse facturum, quàm quòd Deus vellet, quodq; ipse è rep. Christiana esse censeret. Tum verò cardinales abdicationẽ hominis quærentes, vehemẽter instant, vt id quam primum agat, proposito reip. Christianæ discrimine, quod sua ignoratione imminere omnium ceruicibus ostendebant, affirmantes omnia mala tum accidentia, die iudicij sibi imputatum iri. Motus his verbis vir sanctus & simplex futurũ se in eorũ potestate dixit, modò id iure fieri posset. Quare constitutio omniũ consensu facta est, licere pontifici abdicare se magistratu. Quam quidem constitutionẽ Bonifacius VIII. eius successor postea confirmauit, quemadmodũ lib. 6. Decretalium apparet. Tum verò Cælestinus ad priuatam vitam se redigens, alterius subrogandi pontificis cardinalibus ex instituto potestatẽ dat, pontificatus sui mense 6. Atq; ita Benedictus Caietanus plurimorum consensu pontifex creatus. Cælestinũ ad hæremum abeuntẽ, ex itinere ad se retrahit, eundemque præfecto arcis Fumonis, quæ in Hernicis est, custodiendũ tradit. Hac ratione motus, vt ipse dicebat, ne auctores seditionum aliquam calamitatẽ hoc duce ecclesiæ Dei aliquando inferrent, licet reuera hominis sanctitatem admirarẽtur. Vtcunq; est, constat hominem ipsum magnæ ingratitudinis & calliditatis fuisse: quippe qui ambitionis causſa & virum sanctum deceperit, dum eum magistratu se abdicare compulit, & captum vitam heremiticam appetentem, in arce Fumonis dolore animi ante tempus mori coegerit, anno 1. mense v. post initũ pontificatum. Sunt autem qui scribant, Cælestinum post mortẽ adeò miraculis claruisse, vt plerunq; in concilijs de eo in sanctos referendo habita mentio sit: fuisseq; plerosq;, qui eum pro sancto colerent, & in catalogo Confessorũ recenserẽt. Eius aũt celebritas 14. Kal. Iulij, qua die moritur, quotannis obseruatur ex institutione Clementis V. Auenioni facta.

BONIFACIVS VIII.

BONIFACIVS VIII. natione Hernicus, patria Anagninus, Benedictus Caietanus antea vocatus, Neapoli pontifex creatur in vigilia natalis Domini MCCXCIV. vir quidem doctrina & experientia rerum insignis. Diu enim in curia versatus fuerat, & per omnes dignitatis gradus ad pontificatum, non sine tamen ambitionis crimine peruenerat. Nã dum esset sancti Martini in montibus presbyter cardinalis, adeò dignitatem pontificatus exoptauit, vt nil ambitione & fraude prætermiserit, quod ad eam rem consequẽdam pertinere arbitraretur. Tantæ præterea arrogantiæ fuit, vt & omnes ferè contemneret, & gratias à Nicolao quarto & Cælestino V. factas reuocauerit. Gibellinos quoque mirificè persecutus est. Hinc oritur illa inter pontificem & Columnenses Gibellinos contentio, qui etiam Anagniæ contra pontificem factionis suæ partes fouebãt. Hos itaque, maximè verò cardinales duos, Petrum & Iacobum eiusdem familiæ viros insignes, calumniari cœpit, quòd thesauros ecclesiæ in morte pontificum diripuissent, quòdque libellos famosos contra se sparsissent. Scripserunt siquidem post illatam sibi iniuriam ad reges, ad principes, ad nationes de arrogantia Bonifacij, de ambitione, quod contra ius fasque põtificatus sedem occupasset, reiecto fraudibus Cælestino, eodemque in carcerem coniecto. Sunt enim qui scribant, Bonifacium immisisse subornatores clãculum quosdam, qui noctu dimissa quasi cælitus voce in cubiculum Cælestini hominis simplicis, ei persuaderent vt pontificatum dimitteret, si saluus fieri vellet. Citati autem cardinales cum nusquam apparuissent, Bonifacij pertinaciam veriti, Nepete enim secesserant, vnà cum tota Columnensium familia publico decreto schismatici habentur, beneficijs, dignitatib⁹, fundis paternis, castellis, oppidis priuantur: quam priuationem Bonifacius posteà in decreti formam retulit, vt libro apparet quem Sextum appellant. Sumptis deinde armis Bonifacius, concitatisq; multis crucesignatis, eos opprimere conatus, Prænestæ, quò se cum Sciarra viro insigni eorum patruo receperant, obsidione cingit. Dilapsos inde, capto ac direpto Prænestæ, Zagarolum & Columnam confugientes persequitur: vnde non ita multò pòst abire ob multitudinem hostiũ necesse fuit, à quibus hæc item castella diripiuntur, maximè verò Columnæ paternum solum. Cardinales autem inde quoque dilapsi, Reate petiuêre. Sciarra verò apud Antium multum diuque in memoribus vixit. sæuitiam Bonifacij veritus: sed in piratarum manus incidens, remigio admotus multas calamitates perpessus est, quanquam sic quidem æquiore animo exsilium pati mallet, quàm sæuitiem Bonifacij experiri, qui Gibellinos omnes vno odio persequebatur. Notum est illud certè, quòd Procheto dixerit Genuensi archiepiscopo, ad pedes eius die cinerum prodeunti. Nã cum dici à sacerdote tum soleat, Memento homo, quia cinis es, & in cinerem reuerteris, dixit mutatis quibusdam verbis, Memento homo, quia Gibellinus es, & cum Gibellinis in cinerem reuerteris: in eiusque oculos cinerem coniecit, non in caput, vt mos est. Eundemque ob nomen factionis archiepiscopatu priuauit, licet postea in integrum restituerit, cùm intellexisset cardinales Columnenses, quemadmodum ipse suspicabatur. Genuam non petijsse. Pulsis hoc modo Columnensibus, Bonifacius duplicem celebritatem, & apostolis & euangelistis, & quatuor ecclesiæ doctoribus, Gregorio, Augustino, Hieronymo, Ambrosio statuit. Idem etiam dum in Vrbe veteri esset, beatum Ludouicum ex regia Francorum stirpe ortum, vtpote ex Carolo secundo, ordinis sancti Francisci professum, vt quidam volunt, in sanctos retulit. Idem quoque ecclesiam cathedralem sanctæ Cæciliæ Albiensis ciuitatis, canonicis sæcularibus pulsis inde, regularibus commisit, instante Bernardo Castaneto Albiensi Episcopo. Edidit præterea sextum pontificij iuris codicem, suo iussu à tribus doctissimis viris compilatum, quibusdam decretis nouis à se additis. Vrbem quoque Eugubium, quæ Gibellinorum auspicijs ab ecclesia defecerat, breui recuperauit. Alberto duci Austriæ, imperij confirmationem bis terque petenti, negauit. Mortuo autem Iacobo Arragonio, cum Robertus Caroli filius Calabriæ dux in Siciliam traiecisset, Catinamque cepisset, tantum repentè bellum exortum est, vt tota ferè Italia tumultuaret. Nam & Siculi Arragonensibus fauentes, cõparata classe, Philippũ Roberti fratrem bello superãt, & captũ in carcerẽ conijciunt. Quare Robertus relicta Catina, re infecta, in Italiã reuertitur. Fredericus aũt Arrago ex Hispania cũ exercitu in Siciliã delatus, non solũ Siciliã totam, verumetiam Calabriam recuperauit. In Etruria verò adeò contra Pisanos Genuenses exarserant, vt & Liburnum ceperint,

incendioque euerterint: & naues onerarias in fluminis ostio demerserint, ne Pisanis nauigare liceret. Fiebant hæc in Italia cum magno prouinciæ detrimento, pontifice nullibi ad pacem conficiendam auctoritatem suam interponente. Vt ne existimares tum Deum cum hominibus pacem habuisse, tantus repentè terræmotus exortus est, quantus nunquam antea: quo quidem multis diebus per interualla plurima durante, ædificia passim corruêre. Reate pontifex tum erat cum tota curia, qui certè veritus, ne ruina ædificiorum opprimeretur, casulam quandam ex tabulatis subtilibus, in medio claustro fratrum Prædicatorum, prato admodum lato, ædificari iussit: eoque in loco aliquandiu resedit, licet horrida sæuiret hyems. In celebritate namque sancti Andreæ hæc pertutbatio exorta est. Apparuit tum quoque cometes, magnæ alicuius futuræ calamitatis indicium. Verùm Bonifacius post tantos & tam diuturnos terræmotus, ad se rediens, cardinales aliquot creauit, quorum de numero fuêre Archiepiscopus Toletanus, Richardus Senensis, Nicolaus Taruisinus ordinis Prædicatorum magister, Ioannes Murro ordinis Minorum generalis, Petrus Hispanus. Iubileum quoque idem retulit anno millesimo trecentesimo, quo plenam delictorum omnium remissionē his præstabat, qui limina Apostolorū visitassent, ad exemplū testamenti veteris, licet primo quidē apud Iudæos huius longè alia ratio habita sit. Iubileum namq; quinquagesimo quoque anno repetebant, quo debitores à creditoribus laxabantur, vt ait * Iosephus, & serui libertatem vendicabant: vnde libertatis nomen præsefert tam animi, quàm corporis. Nam liberi verè hi dici possunt, quibus peccata remittuntur. Idem etiam centesimo quoque anno obseruari mandauit. Ob hanc rem eo anno tanta vndique hominum multitudo Romam venit, vt vix incedere per vrbem, amplam quidem & vastam, liceret. Venerat Romam Carolus Valesi comes, Philippi Francorum regis frater, qui filiam Balduini vltimi Constantinopolitani imperatoris in vxorem duxerat, à Bonifacioque impetrauerat, vt socero suo liceret imperium ipsum repetere, à quo depulsus fuerat. Fecerat id quidem libenter Bonifacius, quod ei in animo erat horum principium auxilio exercitum in Asiam transmittere, qui Hierosolymam recuperaret. Interim verò dum res ipsæ componerentur, & Carolum ipsum patrimonio sancti Petri cum omni potestate præfecit, & legatum in Etruriam misit, qui nouas seditiones compesceret. Nam à Gibellinis & Guelphis, ad Albos & Nigros transierant. Verùm cum legatus nil proficeret, propositis etiam interdictis, Carolus Valesius eò pontificis mandato profectus, continere Florentinos non potuit, quò minus Albos non sine magna cæde ab vrbe sua pellerent. Albi enim Gibellini tum appellati sunt. Sed pontifex Hierosolymitanam expeditionem iam pridem meditatus, Apameensem Episcopum ad Philippum regem Francorum mittit, qui hominem ad eam rem cohortaretur. Is itaque eò profectus, cùm nil precibus impetraret, minas quidem addidit. Hanc itaque ob rem iratus Philippus, hominem subitò in carcere conijcit.

Iubilei ratio.

Antiquitat. lib. 3. cap. 14.

Quod vbi Bonifacius resciuit, eò statim misit Narbonensem Archidiaconum, virum certè insignem, qui pontificis nomine Philippo mandaret, vt missum faceret episcopum Apameensem. Id si non impetraret, diceret audientibus omnibus regnum Franciæ ad ecclesiam deuolui ob contumaciam Philippi, & violatum ius gentium: adderetque anathema, & omnes Francos à iuramento regio absolueret. Fecit omnia quàm diligentissimè archidiaconus, ac regem compulit episcopum Apameensem dimittere. Rex autem aliqua ex parte iniurias sibi à pontifice illatas vlturus, edictum proposuit, ne quisquam è regno suo Romam proficisceretur, aut eò pecunias mitteret. Secundo verò post Iubileum anno, Carolus Valesius ad Carolum secundū consobrinum suum se contulit: cuius aduentu motus Fredericus Arrago, pacem his conditionibus petijt & impetrauit, vt redditis quæ in Italia ceperat, ei Siciliam, quoad viueret, retinere liceret. Verùm abeunte ex Etruria Carolo Valesio, Albi Florentia pulsi, Forumliuij populariter commigrarunt: quorū de numero habitus est Dantes Aldegerius vir doctissimus, & sua vernacula lingua poëta insignis; qui postea redire in patriam persæpe conatus est, sed frustra adiuuantibus etiā Bononiensibus, & Canegrandi Veronensium domino, quo cum postea familiariter aliquandiu vixit. Sunt qui scribāt, Bonifaciū hoc tempore Hermāni cuiusdā corpus apud Ferrarienses iam viginti annis pro sancto cultum, exhumari

humari mandasse,ac comburi, habita de eius hæresi quàm diligentissima inquisitione. Hûc ego è fratricellis fuisse crediderim, quorum secta tum maximè invalescebat. Interim verò Philippus rex Franciæ,Bonifacij arrogantiam iniquo animo ferens,habito apud Parisios ecclesiasticorum & nobilium magno conuentu, cômemoratisq; iniurijs à Bonifacio acceptis, eiusq; ambitione & malis artibus ad occupãdum pôtificatum,quem iniustè teneret, ad sedem apostolicam tum,vt ipse dicebat, vacantem futurumq; concilium appellauit. Qua quidem re percitus Bonifacius, habito generali concilio, Philippum eiusq; regnum Alberto imperatori subijcit, quem in initio pôtificatus sui repulerat. Tum verò Philippus superbiam hominis domiturus,Sciarram Columnensem in portu Massiliæ cognitum à piratis redemptum, cum Guillelmo Nogaretio Gallo equite fidissimo Romam mittit, hac ratione (vt ipse palam dicebat) vt appellationẽ suam publicarent. Verùm ei longè alia mens fuit. Nam Sciarra seruili habitu Latium ingressus collectis vndique amicis,Nogaretium cum ducentis equitibus Gallis mercede conductis è militia Caroli Valesij Ferentinũ præmittit: qui inde ei, si opus esset, auxilium ferret. Ipse verò Anagniã clam noctu ingressus, adiuuantibus Gibellinis, quos Bonifacius diu multumq; vexauerat, pontificem nil tale metuentem in domo paterna capit, refractis valuis,captumque Romam perducit,vbi quinto & trigesimo die pòst dolore animi confectus perijt pôtificatus sui anno octauo, mense nono, die decimoseptimo: sepeliturque in basilica Petri sepulchro à se antea exstructo: quod quidem adhuc exstat in sacello à se condito opere vermiculato. Idem quoque suggestum condidit cum porticu apud basilicã Lateranensem,in quo exsecrationes in cœna domini fiunt: quoq; in loco & Philippum regẽ Franciæ, & Columnenses anathemate notauit.Moritur autem hoc modo Bonifacius ille, qui imperatoribus, regibus, principibus, nationibus,populis terrorem potius quàm religionem inijcere conabatur: quiq; dare regna & auferre, pellere homines ac reducere pro arbitrio animi conabatur,aurum vndiq; conquisitum plus,quàm dici potest,sitiẽs. Discant itaq; huius exemplo principes omnes tam religiosi, quàm sæculares præesse clero & populis,non superbè & contumeliosè vt hic, de quo loquimur,sed iustè & modestè, vt Christus rex noster, eiusque discipuli ac veri imitatores:& malint à populis amari,quàm timeri, vnde tyrannorum pernicies oriri meritò solet.Sunt qui scribant,hunc quoq; discordias inter Italos aluisse: maximè verò inter Genuenses & Venetos,populos quidem nauali prælio satis potentes.

BENEDICTVS XI.

BENEDICTVS vndecimus, natione Italus, patria Taruisinus, Nicolaus antè vocatus,cardinalis Ostiensis,Romæ Kal. Nouemb.pontifex creatur. Hic enim ab ineũte adolescentia ordinem Prædicatorum ingressus, tantum virtute & doctrina apud fratres suos valuit, vt eum per omnes magistratus ad Generalis dignitatem prouexerint.Vnde & pontifex creatus magnum breui tempore virtutis suæ documẽtum præstitit. Ita enim vixit,vt post mortem inter beatos meritò censeatur. Inito autem pontificatu Nogaretium & Sciarram, omnesq; Anagninos cum his incipiendo Bonifacio sentientes, & citatos antea ad iudicium,nec apparẽtes, grauiore anathemate notat.Cognita quoque regis Philippi causa,hominem Bonifacij censuris irretitũ absoluit,in gratiam præterea recipit Ioannem & Iacobum cardinales Columnenses, quos ingenti odio Bonifacius factionis Guelphæ studiosus, plus quàm pontificẽ decebat, persecutus fuerat. His quoq; bona restituit, à galero tantũ rubeo, quo à Bonifacio priuati fuerant,sed breue tẽpus abstinere sunt iussi. Cõpositis aũt hoc modo in vrbe rebꝰ,creatisq; cardinalibꝰ quibusdã,quorũ de numero Nicolaꝰ Pratẽsis ord. Prædicatorũ est habitꝰ,animũ statim

2. 1. Part.

statim ad componendam Italiæ pacem adijcit. Verùm quia in Etruria magis quàm alibi seditionibus laborabatur, eo Nicolaum episcopũ Ostiensem cum summa potestate mittit: qui & nouos magistratus Florentiæ constituit, in illisque ædibus collocauit, quas nuper ad recipiendos magistratus ędificauerant, dominorum palatium nunc vocatur. Tum verò Nicolaus plura his sibi licere arbitratus, de reducendis exsulibus mentionem facit: quod vbi ex animi sententia non impetrauit, proposito anathemate, Pratum se contulit, mortuo deinde non ita multò post Benedicto pontifice tumultuantibus in Etruria omnibus exsules omnium ciuitatum in agrum Bononiensem conuenientes, primò ingredi Florentiam instituunt, atque ita clam noctu apud portam, quæ Bononiam ducit, mœnia nondum perfecta superingressi, vsque ad templum diuæ Reparatę paulò antè inchoatum perueniunt. Verùm dũ & prædam cupidè nimium quærunt, & amicos consulunt, quid maximè agendum censeant, hostibus suis sumendi animos, & capiendi arma tempus dant: à quibus non sine multorum cæde properè expelluntur. Conducto deinde Roberto Calabriæ duce, non solum sua tueri, verùm etiam aliena oppugnare ausi, Pistorium obsidione cingunt, adeò egregiè ab his, qui in præsidio erant defensum, vt eruptione facta, Robertum cum exercitu Pratum vsque repulerint. Benedicti autem viri optimi ac sanctissimi mens fuerat, pacata Italia, Tartaros, Syriam & Palæstinam ingressos iuuare, à quibus litteris & nuncijs ad tantam rem conficiendam continuò inuitabatur. Mortuus itaque Perusij (eò enim profectus cum curia fuerat) pontificatus sui mense octauo, die decimo septimo, rem destinatam omittit. Sepelitur autem magna pompa, vt par fuit, in ecclesia fratrum Prædicatorum. Nonis Iunij millesimo trecentesimo tertio. Fuisse autem Benedictum virum optimum ac sanctissimum, declarant miracula à se post mortem edita, sanatis ægrotis, pulsisque dæmonibus è cordibus obsessorum. Vacauit tum sedes à Nonis Iunij vsque ad Nonas Iulij insequentis anni, licet cardinales in conclaui ob eam rem constituti, à Perusino populo impulsi persæpe sint, minis interdum additis, vt pontificem deligerent.

CLEMENS V.

CLEMENS quintus, natione Vasco, Burdegalensis episcopus Bertrandus Gotho antea vocatus, Perusij à collegio cardinalium absens, post longam contentionem pontifex tandem creatur. Is autem electioni consentiens, ex Burdegala Lugdunum profectus, eò cardinales omnes ad se vocat: qui sine mora pontifici obtemperarunt, atque ita curia Romana in Gallias translata est, millesimo trecentesimo quinto: vbi etiam ad septuaginta quatuor annos remansit cum magno Christianorum incommodo, potissimùm verò vrbis Romæ, cuius templa magna ex parte ob solitudinem & situm corruêre, absentibus his, ad quos quidem ea restituere pertinebat. Coronationi autem pontificis interfuêre, & Philippus rex Franciæ, eiusque frater Carolus nuper ex Italia reuersus, Ioannes Britanniæ dux, qui ruina muri oppressus moritur, cum pleriisque alijs, dum pompa coronationis, vt fit per vrbẽ ducitur. Philippus quoque rex ea ruina aliqua ex parte debilitatus est. Pontifex autem in tanta trepidatione ex equo deturbatus, solum carbunculum ex tiara amisit, precij aureorum sex millium, vt quidam scribunt. Peracto deinde solemni, sedatisque rebus omnibus, Clemens multos cardinales Gallicos tum creat, ex Italia nullum, licet Ioanni & Iacobo Columnensibus dignitatem cardinalatus integram restituerit. Tres præterea cardinales cum senatoria potestate Romam misit, quorum auspicijs vrbs ipsa atque Italia gubernaretur. At verò cùm cerneret Genuenses & Pisanos inter se grauissimo bello implicitos, interimque Sardiniam

202. Põt.

diuiam à Sarracenis occupatam esse, insulam hac conditione Frederico Siciliæ regi concessit, vt primo quoque tempore eam pulsis inde hostibus recuperaret. Veneti autem cum Carolo secundo contra imperatorem Constantinopolitanum fœdus ineuntes, eò Rassianum regem perpulêre, millesimo trecentesimo septimo, vt orthodoxæ fidei rationem à Romano pontifice petierit. Verùm cùm postea Veneti ac Carolus refrixissent, Rassiani ipsi malo exemplo sententiam mutant. Interim verò apud Nouarienses noua hæresis à Dulcino & Margarita inuenta est, qua mares & fœminæ simul habitantes, in omnem libidinem prolabebantur. Fraticelli hi sunt appellati, quos opprimere Clemens conatus, eò statim milites quosdam cum apostolico legato misit, qui eos in alpibus positos, partim inedia & frigore, partim armis oppressit. Dulcinus autem & Margarita viui capti, membratim lacerantur: eorumque ossa combusta dissipantur. Templarij ad Sarracenos defecerũt

Rescitũ quoque eodem ferè tempore est, Templarios olim Christi milites à nostris ad Sarracenos defeciſſe. Hanc ob rem interfecti illi sunt, qui comprehendi potuêre: eorumque bona partim Rhodijs militibus, qui insulam paulò antè occupauerant, partim verò nouis religionibus sunt attributa. Iudæos quoque Philippus rex Franciæ cum singulis vestimentis è prouincia sua deiecit, direptis eorum bonis ob maleficia quædam & auaritiam. Verùm cùm non ita multò post Albertum imperatorem Ioannes ex fratre nepos interfeciſſet, omnes ferè ciuitates Cisalpinæ Galliæ dominos sibi eos delegêre, quos antea capitaneos habuerant. Capitaneos enim præfectos vrbium vocant, vt Verona Scaligeros, Mantua Passerinos, Patauium Carrarienses. Estenses autem iampridem dominatu Ferrariæ potiebantur, sed tunc potissimum Mutinam in potestatem suam redegêre. Nec indignatus est Carolus secundus Neapolitanus rex, Beatricem filiam Azoni Marchioni Estensi vxorem tum collocare. Verùm Friscus eius filius nouercam sibi superinductam cernens, patrem in carcerem coniectum necat, Ferrariaque potitur, impetrato à Venetis auxilio ad expugnandum Theldum, castellum (ira accolæ vocant) ponti impositũ. Tum verò cardinalis cognomento Pelagura, Bononiam à Clemente missus, Venetis sub anathematis pœna imperat, vt à re Ferrariensi abstineant. Optabant quidem Ferrarienses ipsi ditioni ecclesiasticæ subesse. Hanc ob rem Veneti maturandum rati, castellum die noctuque oppugnatum, tandem capiunt: quo facto, Friscus ipse vindictæ cupidus, dimidiam Ferrariæ partem incendit, potissimùm verò eorũ domos, qui rebus nouis studere videbantur. At ciues tantam iniuriam non diutius laturi, sumptis armis, Friscò dominatu eiecto, Venetis sese dedunt, cùm cernerent se ab his egregiè defendi posse. Quare Pelagura indignatus, cruce signatos in Venetos & Ferrarienses vndequaque propere ad se vocat. Clemens verò cognita Venetorum contumacia & regnandi cupiditate, eis anathemate notatis sacra interdicit: pro seruisque direptis eorum bonis, vbicunque locorum reperirentur, haberi iussit. Quamobrem gens ipsa mercaturæ admodum dedita, & in Anglia & in Gallia maxima incommoda perpessa est. Alios præterea cardinales in Etruriam bellis tumultuantem pontifex misit, qui Roberto & Calabriæ duci, Florentinis ac Lucensibus reliquisque prouinciæ populis mandarent, vt oppugnare Pistorium desisterent. Paruêre tum omnes præter Florentinos & Lucenses: quare his quoque à sacris interdictum est. Verùm abeũte Roberto Auinionem salutandi pontificis causſa, Pistorienses diutino bello fatigati, deditionem tandem fecêre. Captæ vrbis Florentini & Lucenses mœnia euertunt, fossas complent, agrum sibi diuidunt: à sanguine tamen ciuium temperatum est. Solum vrbis vtrique populo commune remanet. Quod quidem Florentini non ita multò pòst contra fœdera inter se & Lucenses inita occuparunt, ducto circumquaque muro, eliminatisque fossis. Ijdem præterea vt omnia circunquaque tutiora haberent, Acianum gentis Vbaldinę castellum in agro Mugellano positum, emptum pecunia diruunt: in planoque haud longè Scarpariam, vt paucis ante annis in valle Arpi Castelfranenum & sanctum Ioannem condunt. Missus tum quidem in Etruriam Neapoleo cardinalis Vrsinus, qui res ipsas componeret, spretus à Florentinis & Lucensibus, eò iræ prorupit, vt anathemata & interdictum publicè continuaret. Hanc ob rem Florentini clerum ipsum grauissimis exactionibus diu multumque vexarunt. Vsi præterea hac sæuitia sunt: nam Cursiũ Donarum ciuem egregium & de rep. benemeritum, interfecêre, quia Hugutionis Fagiolani filiam in vxorem duxerat, adeò nobilitatem odio habebant. Verùm cùm postea Pelaguram legatum in recuperanda Ferraria castelloque

Theo-

Theodaldo à Venetis occupato iuuissent, à pōtifice in gratiam recipiuntur, millesimo trecentesimo nono.

Eodem verò anno Carolo secūdo rege Neapolitano mortuo filius Robertus in regnum à pontifice missus, Bononiam ad Pelaguram proficiscitur: quem statim ecclesiæ nomine tumultuanti Ferrariæ præfecit. Is autem Neapolim iturus, Degum Catelanum virum insignem, cum cohorte equitum in præsidio reliquit. Qui vbi continere Ferrarienses verbis & minis in officio non posset, equites exarce in ciues demisit: quorum de numero multos certe trucidauit. Ad octo nanque & viginti exoptimatibus Estensium dominatum appetentes laqueo necauit. Eodem verò tempore Henricus Lucemburgensis à Germanis imperator electus, hac quidem lege à pontifice confirmatur, vt intra biennium coronam Romæ habiturus, Italiam ingrediatur. Hoc autem animo egerat pontifex, vt imperatoris aduentu motus Italici comprimerentur. Imperator itaque omnia se facturum pollicitus, oratores statim in Italiam ad populos & principes mittit, maximè verò ad Florentinos, qui tum Aretinos vexabant: petitq; vt sibi & exercitui suo hospitium in vrbe parent, ac vexare Arretinos desinant. Respondere tum Florentini, tantum quidem principem imprudenter agere, qui barbaros in Italiam ducere conetur, quam ipse imperij caussa à barbaris tueri deberet. Arretinis præterea imperatorem ipsum non benè consulere, quos sciret Guelphos quidem ciues suos expulisse: exsules enim ab imperatore restitui consueuisse, & extorres retineri. Ferunt tum Dantem Florentinos cæcos appellasse, quod imperatori tam insulse respondissent: quo certè nil poterat esse magis à republica sua alienum: maximè autem tanto principe cum tanto exercitu hostili animo aduentante. Animos siquidem eis dabant Roberti regis promissa, qui in regnum proficiscens, factionis Guelphæ defensorem acerrimum vbique se futurum pollicitus erat. Imperator autem ad Taurinos Alpes trangressus, in plana descendens, omnes ferè ciuitatum principes honoris caussa obuios habuit. Duæ tum præerant Mediolani factiones: quarum altera Turrianorum, altera Vicecomitum habebatur. Guelphis præerat Guido Turrianus populi capitaneus, vt gentis vocabulo vtar: Gibellinis verò Maphæus Vicecomes. Veritus autem Guido, ne Vicecomes Henrici gratiam ob factionem præoccuparet, contracto exercitu in agro Mediolanensi castra ponit, visurus, vt ipse dicebat, qui nam vrbem se inuito ingrederentur. Tum verò Maphæus nuncijs imperatorem ipsum properè Mediolanum vocat ad vrbem, vt ipse dicebat, imperij Romani domicilium. Henricus itaque copias vrbi admouēs, magnos tum quidem tumultus ingresso iam Guidone concitauit, quos statim rebus hoc modo cōpositis repressit, vt Guido Vercellis potiretur, Maphæus verò equitum suorū dux & præfectus haberetur. Potitus Mediolano imperator, omnes ferè ciuitates statim in deditionem accepit, præter Alexandrinos. Coronam itaque ferream Mediolani accipiens, quā modò etiam de more capere debuerat, tanta ciues impensa vexauit, vt grauata onere plebs, quæ libertatem sperabat, arma sumpserit. Tū verò Germani cum ab vtraque factione suos cædi viderent, ex suburbijs vrbem ingressi, factionum capita aduocant. Galeatius autem Maphæi Vicecomitis filius, relicto domi genitore, cum magna clientum manu ad imperatorem proficiscitur, ostenditque Turrianos tyrannidem vrbis affectantes, tantum tumultus concitasse. Hanc ob rem Germani cum Gibellina factione in vnum conuenientes, Turrianos nonnihil apud plateam sanctæ Mariæ nouæ resistentes ab vrbe pellunt: qui Guidone suadente, Vercellas populariter petunt. Ex hac autem factione ad triginta interfecti referuntur, quorum de numero quatuor Turriani fuēre. Mouens dein Cremonenses & Cremenses Henricus, qui Gibellinos eiecerant, Guelphos ad supplicium vocat, sed libera Cremonensium deditio, Henricum mitiorem reddidit. In Cremenses aliquantulum sæuitum est, & eorum mœnia funditus euersa sunt. Parmenses autem timore perculsi, qui Gilberto Corrigia suadente, Rubeos in vrbem acceperant, pulsis Guelphis imperatoris vicarium recipiunt. Tutati sunt aliquandiu se Brixiani. Verùm cùm acriter ab Henrico oppugnarentur, noctu ad Montana confugientes, vacuam cultoribus vrbem reliquēre. Ingressi itaque Germani, vrbis mœnia confestim demoliuntur. His autem vicinorum calamitatibus perterriti Mantuani, Veronenses, Vicentini, Patauini, Taruisini, Veneti, mandata imperatoris statim fecēre, Placentini quoque pulso Alberto Scoto Guelphorum duce, imperatoris præfectum susci-

piunt.

piunt. Compositis itaque hoc modo Cisalpinæ Galliæ rebus, imperator Amedeo Sabaudiæ comite, Pisanorum Genuensiumque oratoribus subsequentibus, per Placentinos iter faciens Genuam proficiscitur. Quò etiam non ita multò pòst applicuêre & legati Roberti Neapolitani & Frederici Siculi regis: illi simulatam, isti veram amicitiam præferentes. Nam Robertus rex marescallum suum cum duobus millibus equitum in Etruriam miserat, qui Florentinis & Lucensibus, si opus videretur, contra imperatorem auxilio essent. Verùm Henricus Pisas classe delatus, præmissis terrestribus copijs, maximis incommodis Lucenses afficit. Libuit hactenus commemorare hæc incommoda Italis illata, quorum omnis culpa à quibusdam in Clementem transfertur, qui Henricum impulerit cum exercitu Italiam ingredi. Sunt tamen qui scribant, id ex vtilitate prouinciæ à Clemẽte factum ob intestina mala, quæ quotidie cum magna hominum cæde in vnaquaque ciuitate, immò in quouis paruo etiam castello, committebantur. Cædebantur ciues, necabantur senes, allidebãtur infantes, nec vllus crudelitatis modus inerat: vnde Clemẽti placuit, quod scriptum apud Homerum est, Vnus sit princeps, ad quem omnia referantur. Henricus autem Romam versus iter arripiens, cum quingentis equitibus Ludouicum Sabaudiensem Amedei filium præmittit, qui certè apud Stephanum Columnam non longè à Lateranensi palatio diuertens, magnum Vrsinæ factioni timorem iniecit. Henricus tamẽ Viterbium primo, inde Romam veniens, effuso obuiam honorato quoque cum vrbana multitudine perbenignè suscipitur. Coronatus deinde à tribus cardinalibus, Romanos omnes in verba sua, vt mos est, iurare compulit, edito ingenti conuiuio, cui omnes ciuitatis proceres, exceptis duntaxat Vrsinis, interfuêre. Ne tamen in tanta celebritate quicquam tumultus ob concitatas hominum mentes oriretur, milites suos in theatris, thermis, lociscque munitis pro statione collocauit: quibus præsidijs adeò confisus est, vt ausus sit etiam tributum insuetum à populo exigere. Qua ex re omnes vtriusque factionis ciues, ad Vrsinos confugiunt: qui ædes suas propè Tiberim & Hadriani pontem sitas, validis præsidijs communierant. Tum verò imperator ira percitus, sagittarios nauales à Pisanis missos, in vrbem contra Romanos vocat, quos certè nil tale metuentes, Ioannes Roberti regis frater, qui suas nauales copias sub Auentino collocauerat, facilè in fugam vertit: & intromisso equitatu haud longè in statiuis collocato populo Romano adiuuante, imperatorem ipsum Tibur abire coëgit. Discessit & Ioannes Roberti frater cardinalium iussu, vrbemque pacatam reliquit. Hẽricus autem Perusio iter faciens, cum Arretiũ peruenisset, Robertum regem maiestatis reũ facit: citaturnque nec apparentem regno priuauit, improbante eam rem Clemente, quod in loco nequaquam idoneo tantam rem, nec ad se pertinentem peregisset: pontificis enim proprium esse dicebat, regnum Siciliæ cis & vltra Pharum dare & adimere. Mouens Arretio imperator, in Florentinos & Lucenses cum Roberto sentientes copias ducit. Verùm cùm vrbẽ oppugnare non posset, occupato Bonitio, eodẽq; munito, Senensibus bellu indicit, qui auarè nimium ac malignè commeatus ei submiistrabant. At verò cum ægrotare cœpisset, ad Marcereti balnea se contulit, vnde multò imbecillior quàm anteà ad Bonconuentum redijt: vbi post aliquot dies moritur, non sine suspicione dati à Florentinis veneni, subornato pollicitationibus & prẽmijs monacho quodam, qui ei eucharistiam veneno illitam dederat, vt nonnulli scribunt.

Pisani autem mortuo imperatore Florentinorum potentiam veriti, Hugutionem Fagiolanum ducem sibi ac tyrannum deligunt: qui paulò post ab equitatu cum Henrico militare solito adiutus, Lucenses agris mulctatos in potestatem suam redegit. Clemens verò ad cætera mala, quæ Italia patiebatur, audito incẽdio basilicæ Constantinianæ vehementer indoluit: pecuniasque clero ac populo Romano misit ad templum restituendum, licet eo anno tanta caritate penuria rerum laboratum in regno sit, vt vix ad cibum & potum satis pecuniarum haberet. Quæ quidem mala & frequẽter eclipses solis cometæque portendebant, & ipsa pestis, qua ferè vbique tum laboratum est. Clemens autem cùm animum ad componendum ecclesiæ statum adiecisset, sacris ordinibus ter habitis, & plerosque cardinales viros optimos creauit, & tribus concilijs diuersis in locis variisque temporibus habitis, multa prudenter & maturè egit. Nam & Dulcini sectam ecclesiasticos impugnantem, vt dixi, perdomuit: & Templarios sustulit in maximos errores prolapsos, Christum scilicet abnegantes, eorumque bona Hierosolymitanis militibus addixit: & regi Franciæ apud Pictauium

cium quædam inhonesta petenti, quò minus id impetraret, restitit: nam damnari Bonifacium, & absolui Nogaretium ac Sciarram petebat. Primum certè nunquam obtinuit, secundum postremò impetrauit, pollicente Nogaretio se iturum pœnitentiæ gratia contra Sarracenos. Quam quidem expeditionem Clemens ipse optabat, vt ex eius cõcilijs apparet. Præterea vero & Cælestinum quintum approbatis eius miraculis, in sanctos retulit sub nomine Petri confessoris: & librum Clementinarum à se compositum in Viennẽsi concilio edidit. Deinceps verò varijs ægritudinibus afflictatus: nunc dysenteria, nunc stomachi ac laterum dolore cruciabatur: octauo pontificatus sui anno, mense decimo, die quintodecimo moritur. Vacat tum sedes annis duobus, mensibus tribus, diebus septendecim, dum nõ satis inter Cardinales constat, quem potissimum deligant. Nec minor quidem discordia inter electores imperij tum fuit mortuo Henrico, cum alij Ludouicum Bauariæ, alij Fredericum Austriæ duces proponerent. Quibus inter se prælio concurrentibus, superato Frederico, tanta superbia Ludouicus elatus est, vt absque auctoritate Romanæ sedis & imperatorem se appellauerit: & ita Vicecomitibus in Cisalpina fauerit, vt Mediolano potiti sint, quò ei facilius Romam proficisci liceret ad coronam auream, vt mos est, accipiendam. Tũ verò Etrusci omnes, ac maximè Guelphi trepidare cœperunt, quòd cernebãt Ludouicum imperatorem omnia imperij iura, adiuuantibus Vicecomitibus & Hugutione Fagiolano Pisanorum & Lucensium tyranno, breui repetiturum. Hanc ob rem & Guidonem Petramalam episcopum Arretinum ac dominum, & Philippum Tarentinum principem Roberti regis fratrem, in partes suas pollicitationibus & muneribus pellexerunt. Multum enim Philippus equitatu & disciplina rei militaris tum valebat.

ANNOTAT.

Clemens Papa V. comitiorum pontificalium legibus à Gregorio X. editis confirmatis, nonnulla addidit, seu suppleuit in generali Concilio Viennensi, quæ etiam supra annotaui, à Ioanne papa XXII. in libro Clementinarum primo, titulo tertio de electione, & electi potestate, cap. Ne Romani pontificis, & c. postea regiſtrata. Postremò Clemens VI. bullam de moderatione legis cibariæ cardinalium, in conclaui recluſorum fecit, quæ in libro cæremoniali exstat. De quibus omnibus Latissimè in libris, quos de varia creatione Romani pont. scripsi, disserui.

Ratio creandi Romani pontificis.

Rationem verò, qua Romani pontifices deinde creare consueuêre, breuibus subijcere placuit, vt nihil postremò desit, quod accuratus lector desiderare possit. Est autem eiusmodi.

Patres conclaue ingressi diem integrum sequentem formandis legibus impendunt, ad sanã Romani pontificis administrationem maximè necessarijs, quibus patrum quisque subscribens iureiurando votoq́, promittit obtemperaturum se illis si pontifex factus fuerit. His actis, statoquodam die prima comitia indicuntur. Manè autem eius diei patres omnes induti pallijs, à summo deorsum apertis, quas croccias vocant, in capellam vbi corpus Christi asseruatur, conueniunt. Ibi diuina spiritus sancti ritè sacra celebrantur. Quibus absolutis, suo loco disponunt se per subsellia. Quisque autem quos eligere decreuit, in codicillo ante describit, hunc q́ suo annulo obsignat. Inde tres ex patribus ad altare escendentes, Decanus videlicet presbyterorum, & diaconorum primi calicem, in quo eo die sacra facta sunt, ad medium altaris constituunt, custodes ipsi omnium, ac inspectores adstantes.

Posthæc eodem ordine procedunt & reliqui patres, atque ante altare in genua procidentes, codicillum sigillatim in calicem dimittunt. Id autem postquã ab omnibus factum est, tres illi, quos dixi, calicem ipsum ad cæteros inferius considentes, sublatum altius ostendunt, consistentes in subselliorum medio, vnde spectari, & audiri à circunstantibus possint: numerant mox codicillos, quorum, vt conuenisse numerus inuenitur, singuli à Decano aperiuntur, & leguntur, ac diacono proximo pronunciandi traduntur. Patrum quisque papirum tenens, ac pugillare, quos quisque eligit, chirographo annotatus. Nullius autem ex Alexandri III. constitutione pro pontifice haberi potest, nisi qui duarum partium ex carnalibus integra suffragia tulerit. Qui numerus si ex codicillis adimpletur, tum pontifex creatus est: sin minus, liberum est cuique quem voluerit patrum, non electũ à se scripto, voce eligere, quæ electionis ratio ac-

cessus

essu appellatur. Rarum est quempiam ex solis cardinallis eligi, vocum accessio conficere totum opus solet. Alius est quoque creandi pontificis mos, qui per adorationem dicitur. Hoc autem est, cùm duæ partes cardinalium non exspectato, vt vocant, scrutinio, sed voce tenus omnium consensu, & voluntate quempiam ex cardinalibus in Romanum salutant, atque venerantur. Quarationè Iulius III. Marcellus II. & Paulus etiam IV. renuntiati fuerunt.

IOANNES XXIII.

203. Pōt. IOANNES vigesimustertius, Iacobus Caturcensis anteà vocatus episcopus Portuensis, post longam viginti trium cardinalium altercationem Lugduni pontifex creatus, Nonis Septembris in ecclesia cathedrali coronā pontificatus accepit. Inde verò Auinionem cū curia profectus, octo cardinales in ieiuniis quatuor temporum aduentus Domini creauit: quorum de numero fuit Iacobus Caturcēsis eius ex sorore nepos, & Ioannes Caietanus sancti Theodori diaconus cardinalis è gente Vrsina. Præterea verò in sanctos Confessores retulit Ludouicum episcopum Tolosanum, quondam Caroli regis Siciliæ filium. Sunt tamen qui hoc Bonifacio octauo asscribant, vt antea dixi, abdicare autem se episcopatu & sacerdotio compulit Hugonem Caturcensem episcopum, priuatum omnibus pontificalibus insignibus, annulo, mitra, cappa, pileo, camisiaque Romana. Priuatum autem, degradatum (vt istorum vocabulo vtar) ac curiæ seculari traditum, omnibus cruciatibus coactam esse vitam cum morte commutare, quod in pontificem coniurasset. Ecclesiam verò Tolosanam quam vnicè dilexerat, ad archiepiscopatum transtulit: eius quidem castella sex in ciuitates erexit, vt haberet archiepiscopus Tolosanus, quibus cum dignitate præesset. Diœceses quoque archiepiscopatui Narbonensi adscripsit, Limoniam & abbatiam sancti Pontij. Adeò præterea rebus nouis pontifex ipse studuit, vt & simplices episcopatus bifariam diuiserit, ac diuisos in vnum redegerit: & abbatias in episcopatus, & episcopatus in abbatias vicissim transtulerit. Nouas quoque dignitates, noua collegia in ecclesijs constituit, ac cōstituta prius in aliam formam transtulit.

Hac tamen gratitudine vsus est, quod Clementinarum editionem confirmauit, mandauitque doctoribus omnibus publicorum gymnasiorum, vt librum ipsum publicè legerent. Ordinem autem Grandimontensem quorundam improborum factionibus labefactatum, in meliorem formam redegit, amputatis his, quæ ordini obessent, additisque institutionibus quibusdam, quibus tanta religio constaret. Cùm verò Cæsar Augustanam ecclesiam admodum diligeret, eam in Metropolitanam erexit, quinque cathedralibus ecclesijs ex vndecim, quæ Tarraconensi subsunt, huic assignatis. Instituit & nouum ordinem militum, qui militare sub Christo dicerentur in Lusitania, quæ Portugallia dicitur, qui Sarracenis resisterent Bæticam & Africam incolentibus. Bætica apud antiquos ea pars Hispaniæ dicebatur, quę ad mare mediterraneum vergit, nostris temporibus Granatæ nomen obtinens, à cocco, vt arbitror, quo ea pars Hispaniæ maximè abundat. Coccum autem nunc granum vocant, vnde lanæ inficiuntur. Huius autem ordinis, quem diximus à pontifice constitutum, caput in maritimo Siluensis diœcesis oppido repositum est: militibusque omnia bona Templariorum, annuente rege Portugalliæ concessa sunt, quò liberius militiæ Christi vacarent. Cuius senior & moderator est abbas Alcoasiani monasterij Cistercensis ordinis Vlyxiponensis, qui & conscribendi & exauctorandi milites facultatem habet. Deinceps verò duos Thomas in sanctos retulit, Thomam scilicet episcopum Herfordensem virum nobilem genere, probatum moribus, doctrina insignem, miraculis clarum, & Thomam Aquiquinatem

quinatem ordinis sancti Dominici doctorem præcellentem, de cuius vita & scriptis multa superius annotauimus. Creatis deinde septem cardinalibus secunda ordinatione, M. CCCXXII. statim edictum proposuit, quo eos declarauit pertinaces & hæreticos, qui affirmarent Christum eiusque discipulos nihil priuati vel proprij habuisse, quod certè non multum cum sacra scriptura conuenit quæ multis in locis testatur, Christum eiusque discipulos ac veros imitatores nil proprij habuisse, vt illud euangelij: Qui non vendiderit omnia quæ habet, & pauperibus dederit, non potest esse dignus me discipulus. Præterea verò hæreticum putauit esse, si quis affirmaret ipsis discipulis vendendi, donandi, testandi, acquirendi suopte ingenio ius non competere, quod ad religionem euntes, in alterius arbitrium transeant: vnde fit, vt domini mancipia nō sibi, sed domino acquirant: vel acquisita prius ex arbitrio & mandato eius pauperibus distribuant. Harum autem institutionem litteras apostolicas ad gymnasia publica transmisit, ne amplius scholastici ea de re disputare audeant. Damnauit præterea glossulam quandam Fratris Petri ordinis Minorum, qui conuentum quendam tertij ordinis ad imitandam Christi paupertatem animauerat, quorum de numero multi damnati & exusti fuêre. Habita præterea constitutione, vt eorum vocabulo vtar, decem cardinales creauit: inter quos Ioannis Columnæ & fratris Matthæi è gente Vrsina ordinis Prædicatorum, ratio est habita.

Dum hæc à pontifice agerentur, Florentinus exercitus ingenti clade non longè à monte Catino ab Hugutione Fagiolano superatus est. Verùm Lucenses non diutius tyrannidem Hugutionis laturi capta occasione, Nerium eius filium vrbe eijciunt, dum Castrucium virum domi nobilem & manu promptum, quē in carcerem coniecerat ob prædam ex hostibus captam, ad supplicium ducit. Pulsus itaque Luca Nerius, patrem in Lucenses concitat, cui quidem ex vrbe in hostem prodeunti Pisani statim clausêre portas. Is autem cum filio ad Malaspinas confugiens, tentato sæpius, ac frustra ad tyrannidem reditu tandem in Flaminiam solum paternum pontifice iubente redijt. Atque ita Castrucius ab extrema calamitate ad summam felicitatem perducitur: è carcere enim ad dominatum ciuitatis Lucensis traductus est. At verò pontifex intelligens & Estenses pulso præsidio ecclesiastico, omninò Ferraria, & Vicecomites adiuuante Ludouico Bauaro Mediolano potitos esse: omissis, vt ipse dicebat, ad tempus Estensibus, Vicecomites interdictis notauit, magis in Ludouicum qui titulos imperij sibi vsurpat, quàm in Vicecomites inuectus. Eodem quoque tempore Gibellini Genuenses à conciuibus suis Guelphis pulsi, adiuuante Roberto rege, cuius potestati ciuitatem commiserant, Sauonam populariter migrauere. Hos postea etiam extorres bello insequens Robertus, dum in Gallias traijcit, vnà cum Sauonensibus in potestatem suam redactis, aliquandiu malè habuit. Pontifex autem intelligens discessu Roberti Guelphos vbique opprimi, Carolum Valesij comitem, Franciæ regis Philippi filium, in Italiam mittit, qui Guelphis præsidio esset: & his potissimum, qui apud Vercellas cum Turrianis erant, vrbis ditione potitis. Verùm superueniente Ludouici imperatoris iussu Galeatio Vicecomite ante aduentum Caroli, Turriani Vercellis pelluntur, eaque vrbs in potestatem Vicecomitum redigitur. Potitur & Castrucius non ita multò post Pistorio, vt Guido Petramala paulò ante Tiferno, Florentinis aduersantibus. Sed Castrucius Galeatij Vicecomitis auxilio fretus, nam Accium filium cū mille & quingentis militibus ei auxilio miserat, Florentinos magna clade superatos ad mœnia vsque persequitur.

Tum verò pontifex videns in Bauaro turbandi omnia principium inesse, ei sacra interdicit more solemni, vt fieri consueuit: Guidonemque Petramalam post occupatum Tifernum, sacerdotio exauctorauit, Cortonam quoque à diœcesi Arretina separatam in ciuitatem erexit, creato Ioanne Viterbiensi Cortonensium episcopo. Interim autem Nicolaus Estensis Ferrariæ dominus, Argentam Rauennatis ecclesiæ oppidum vi occupat, adiuuante Bassarino Bonacolsio vrbis Mantuæ tyranno, qui sororem Nicolai paulò ante in vxorem duxerat. Hi autem iunctis simul copijs Bononienses aggredi sunt ausi, sed à Bertrando ecclesiæ copiarum duce superati, cum magno incommodo abiere, non ita multò pòst à pontifice anathemate notati. Ferrariæ præterea interdictum sacris, donec Argenta redderetur. Castrucius verò adeò Florentinos tum vexabat capto oppido Signa, vnde frequentes incursiones in eos faciebat, vt desperatione

rerum

rerum adducti, Carolum Roberti filium in dominum vocauerint. Tum verò Ioannes pontifex Ioannem Vrsinum in Italiam properè mittit, qui Florentinos & Guelphos omnes in Bauarum confirmaret, iam alpes cum magnis exercitibus transeuntem. Is autem Romam iter facturus, primo Mediolanum proficiscitur, Gibellinorum precibus motus. Verùm cum accepta ferrea corona pecunijs indigeret, atque eas à populo exigeret, quem Galeatius tuebatur omnibus Vicecomitibus in carcerem coniectis, quatuor & viginti ciues deligit, qui rempub administrarent addito præfecto, quem ex gente sua vrbi præfecit. Bauarus tamen postea Castrucij precibus motus, Vicecomites omnes incolumes dimisit, dum Lucæ essent, vbi imperator à Lucēsibus magna cum benignitate susceptus est. Inde verò abiens comitante cum mille & quingentis equitibus Castrucio Romam peruenit: apud ædes Laterani iussu cleri populique Romani à Stephano Columna coronatur. Præerant tum vrbi duo ex nobilitate Romana, quos Romani imperatoris vicarios appellabant. Tum verò cū Nicolaus comes alter collega abesset, Stephano ea sors obtigit. Coronatus imperator, Petrum Corbariensem ordinis Minorum ex Reatino agro oriundum, pōtificem statim creat, Ioannis vigesimitertij æmulum futurum, hominem quidem humili loco natum, sed doctum, & ad res agendas aptissimum. Habuit hic primò vxorem, qua renuente ac reclamante, religionem & habitum sancti Francisci suscepit. Creatus itaque pseudopontifex ac Nicolaus quintus appellatus, ab imperatore & his, qui tum cum eo aderant, vt verus Christi vicarius consalutatur. Creauit is quoque cardinales & episcopos homines suijpsius consimiles.

Interea verò cùm equites Galli in præsidio Florentinorum relicti, noctu insidijs Pistoriū occupassent, Castrucium Roma abire confestim cogunt: qui primo iunctis cum Vicecomitibus copijs, Pisam Lucamque peruenit: inde verò in Pistorium mouens, ciuitatem diu obsessam fame ad deditionem tandem compulit. Subsequens autem Castrucium cum exercitu Bauarus, Viterbij antipapam reliquit, Florentiam oppugnaturus: quam fortasse occupasset, ni Castrucio graui morbo ex immensis laboribus contracto, mori cōtigisset. Bauarus tamen tanti accepti beneficij immemor, eius filios Pisis ac Luca expulit, dum in ciuitatibus præsidia disponerent, vrbibusque ipse potitus est. Mortuo quoque eodem tempore Galeatio Vicecomite, eius filij ad Bauarum confugiunt, hominem rogantes, vt accepta grādi pecunia, quam ipsi pollicebantur, se in patriam remittat. Tum ille pecuniæ admodum cupidus, Accium in patriam remittens, Marcum fratrem tamdiu obsidem apud se detinuit, quamdiu ei pecuniæ redderentur. Verùm Bauarus relicto Pisis antipapa, Marcoque Vicecomite, Mediolanum profectus, in Germaniam iturus, nequa quam ab Accio in vrbe recipitur paternarum iniuriarum memore. Germani autem milites, qui in Etruria Marcum Vicecomitem obsidem retinebant, cognita hominis virtute, in eius verba iurauere, ex captiuo ducem creātes: qui statim dedentibus arcem Castrucianis militibus, Luca potitus est. Verùm nō ita multò pòst absente Marco, Germani milites mutata sententia, Lucam vrbem cuidam Genuensi ex gente Spinola, qui multum classe valebat, vendidēre. Abeunte præterea in Germaniam Bauaro, re omni infecta ad imperium spectante, Bonifacius Pisanus comes rem gratam Ioanni pontifici facturus, antipapam Auinionem perducit: vbi in carcerem coniectus, vitam cum morte permutauit. Tum verò pontifex duabus maximis curis liberatus, quod antipapam è medio sustulerat, quodque Bauarus in Germaniam relicta Italia abierat, instante Franciæ rege, expeditionem in Sarracenos promulgat, impositis decimis, quæ Philippo ipsi ad expeditionem ituro, darentur. Ceperant tum Lucam Florentini, vnde à militibus Bohemicis statim expelluntur, quos ante Brixiani contra Bergomates in Italiam accersierant: quorumque auxilio fretus pontificis legatus, Parmam, Regium, Mutinamque ceperat. Is aūtem inita cum Ioanne rege Bohemiæ amicitia omnem rationem factionum Italicarum repentè commutauit. Nam quibus pontifex & Bohemiæ rex amici ac socij erant, illis Robertus ac Florentini repētè aduersabantur, nullo Guelphorum aut Gibellinorum discrimine habito. Mastinus enim Scala Veronæ, Philippinus Gonzaga Mantuæ, Carrarienses Patauij, Estenses Ferrariæ domini, amicitiam & societatem cum Roberto ineunt, cuius etiam auxilio Florentini adiuti, Pistorium capiunt, dedentibus tamen vrbem quibusdam ciuibus, neminēque aduersante. Interea verò Marchiones Estenses non prius interdicto ecclesiastico absoluti sunt, quam Ferrarienſium precibus fatigati.

Argen-

Argentam à se occupatam, ecclesiæ Rauennati reddidêre. Hi tamen auxilio Scaligerorum freti, castellum sancti Felicis agri Mutinensis obsidere incipiunt. Verùm superueniente Carolo Bohemiæ regis filio, Manfredoque cognomento Pio Carpi domino, qui societatem simul inierant, Estenses funduntur fuganturque. Ex eorum militibus ad octingentos cecidisse ea pugna constat, multosque ex nobilitate captos, maximè verò Nicolaum Estensem Rainaldi Marchionis fratrem. Hac autem opportunitate motus legatus Bononiensis, comparato satis iusto exercitu, cui & Galeotus Malatesta Ariminēsis, & Franciscus Ordelaphus Foroliuiensis, & Richardus Manfredus Fauentinus, & Hostasius Polentanus Rauennas præfuêre, Ferrariam obsidet. Nam hi omnes suarum ciuitatum dominatum paulò antè occupauerant, cùm prius earundem capitanei haberentur. Oppugnabatur tum acriter Ferraria, capto sancti Antonij suburbio, cùm auxiliares copiæ à Philippino Gonzaga, à Mastino Scala, ab Vbertino Carrarienſi missæ, animū ad erumpendum Ferrarienſibus dedere, qui & hostes fundunt, & omnes ferè duces capiūt. Captus autem Romandiolæ comes, cum Nicolao Euensi commutatur: reliqui deinceps incolumes ad suos remittuntur, hac conditione tamen, ne arma amplius contra Estenses capiant. Elatus verò tanta victoria Rainaldus Estensis, in Agrum Bononiensem mouens longè omnia populatus, à capienda vrbe paululū affuit. Venturum quidem in auxilium legati regem Bohemiæ Bononienses sperabant: & iam esse in itinere dicebatur, cùm subitò ei nunciatum est, & Mastinum Scalam Brixiam ac Bergomum in deditionem accepisse, & Accium Vicecomitem Papiam ingressum, arcem oppugnare. Hanc ob rem ab instituto itinere discedens, relicto Parmæ filio, cum aliquot cohortibus Papiam ipse profectus, cùm superare munitiones Vicecomitis non posset, vastato Mediolanēsium agro, Parmam deinceps re infecta redijt: vbi quoque intellexit Americum Castrucij filium. Lucam amicorum opera recepisse. Oppugnabatur tamen arx, quā etiam rex accepta grandi pecunia Lucensibus & Americo reliquit, breui in Germaniam iturus, Italicas factiones pertæsus. Nam Vicecomites capta iam arce Papiensi, longè & latè vires suas diffundebant. Mutinæ itaque & Regij impositō Germanorum præsidio, commēdataq; Parma Marsilio & Petro Rubeo in Germaniam abijt, celerem reditum cum maioribus copijs pollicitus. Abeunte autem Rege, Bononienses ipsi adiuuantibus Florentinis, & & Marchione Estensi, pulso legato, in libertatem se vendicant, cæso tum in vrbe, tum in agris ecclesiastico præsidio. Hanc ob rem legatus omni ope destitutus, Auinionem proficiscitur anno Domini M. XXXIV. quo tempore eodem in loco Ioannes pontifex moritur ætatis suæ anno nonagesimo, pontificatus verò 19. mēse 4. relicta in thesauris tanta vi auri, quanta nullus ante se pontifex. Sepelitur autem in ecclesia cathedrali cum magna funeris pompa. Sunt qui scribant, Petrum Muroneū, quondam pontificem, à Ioanne in sanctos relatum: Gentilemque Fulginatem & Dynum Florentinum medicos insignes magnis præmijs, & honoribus tum ab eo affectos. Amator enim doctorum virorum est habitus.

BENEDICTVS XII.

BENEDICTVS duodecimus, patria Tolosanus, ordinis Cistercienſis, Iacobus antea vocatus, sanctæ priscæ presbyter cardinalis, sextodecimo die post Ioannis mortem, Auinione pontifex creatus, statim censuras in Bauarum à Ioanne factas, vt in vsurpatorem imperij, confirmauit. Hac autem ratione vacante imperio, ad arma omnia respiciebāt, cùm vnusquisque quantumuis paruus dominus, rapere ex alieno conaretur, Scaligeri enim non contenti Veronæ, Brixiæ, Bergomi dominatu, Parmam adimere Rubeis conabantur: Gonzaga regium, Estensis Mutinam, Florentini Lucam appetebant. Verùm cùm Scali- 204. Pōt.

geri potiri Parma nequirent, acriter qui in præsidio erant, vrbem defendentibus, maximè verò Germanis militibus, qui Scaligero infensi habebantur, in Vicetinos exercitum mouent: vnde re infecta abeuntes, cum Germanos milites abijsse Parma intellexissent, eò profecti, vrbe statim potiuntur, Rubeis ipsis eam dedentibus. Nicolaus quoque Estensis, Beatrice Guidonis Gonzagæ filia in vxorem accepta, soceri copijs aditus, Mutinam capit. Philippinus item Gonzaga ciuibus ipsis vltrò dedentibus, Regium Lepidi in potestatem suã statim recipit. Tum verò crescente Mastini Scalæ potentia, qui & Parmam & Lucam & Patauium, dedente Vbertino Carraria, in potestatem suam redegerat, ad tantum dominatum exstinguendum omnes ferè Italiæ populi & principes simul coniurarunt, maximè autem Veneti & Luchinus Vicecomes, qui Accio paulò antè mortuo in dominatu successerat. Cinxerunt Veronam obsidione Veneti, Gonzaga Estensisque, dum Luchinus alio exercitu Brixiam & Bergomum in suam potestatem redigit. At verò cùm Veneti timerent, ne dũ potentiam vnius exstinguere parant, alterius augerent, pacem hac conditione cum Mastino Scaligero ineunt, vt omisso Patauio Carrariensibus, dimissaque Brixia & Bergomo Vicecomiti, quas vrbes nuper occupauerat, ipse Veronam, Vicetiam, Parmam Lucamque retineret. Displicuit vehementer hæc pax Florentinis socijs & amicis, qui potiri Luca admodũ cupiebant: sed reiecta in aliud tempus querela, tum quidem reticuêre.

Pontifex autem misso in Italiam legato senatui populoque Romano persuasit, vt senatoriam dignitatem, quam diu regio nomine gesserant, suis tandem & ecclesiæ auspicijs administrarent. Hanc ob rem & Stephano Columnæ senatoria dignitas in quinquennium prorogata est, & collegæ annui ei dati sunt. Verùm cùm pontifex Stephanum ad se Auinionem vocasset, Vrsus Anguillariæ Comes, Stephani collega, Frãciscum Petrarcham virum eloquentissimum, maximè cutem vernacula lingua rithmisque vulgaribus, corona poetica in Capitolio donauit, adstante populo omnique Romana nobilitate, anno salutis millesimo trecentesimo trigesimo octauo. At pontifex veritus, ne vacante imperio Italia ab aliquo externo hoste inuaderetur, Luchinũ Vicecomitem Ioannemque eius fratrem archiepiscopũ Mediolanensem, Mediolani, aliarũq; vrbium, quas possidebant, vicarios instituit. Eandem quoque potestatem Mastino Scalæ, Veronæ & Vicetiæ: Philippino Gonzagæ Mantuæ & Regij: Albertino Carrariæ, Patauij: Obicioni Estensi Ferrariæ, Mutinæ, Argentæ suo iure (vt ipse dicebat) tribuit: quod vacante imperio, omnis eius potestas in pontificem recidat, Iesu Christi supremi regis vnicum in terris vicarium. Obicioni tamen Estensi hoc vectigal imposuit, vt quotannis decem millia nummûm auri ecclesiæ Romanæ persolueret. Semel autem toto sui pontificatus tempore 6. presbyteros cardinales creauit, viros egregios, non de sua stirpe, vt nunc fit, sed vndequaque ad tantam dignitatem vocatos. Non improbo tamen eos, qui ob cognationem & affinitatem ad summos dignitatis gradus eriguntur, si tanta conditione digni sunt. Tantæ præterea constantiæ fuit, vt dimoueri à recto vel vi, vel precario vel pollicitationibus nunquã potuerit. Bonos enim diligebat, & vicissim malos ac sceleratos aperte odio habebat. Cõponere item pacem inter Philippum Franciæ & Eduardum Angliæ regem sæpe tentauit per legatos, at frustra, qui maximis cladibus quã sæpissimè inter se concertarunt. Nam Eduardi classis supra Sclusas non longè à portu Flandriæ, tanta vi cum Gallis dimicauit, & vicit, vt ad triginta tria millia Gallorum vna pugna interfecta referantur. Pontifex autem rem sæpius tentatam omittens, ædes pontificias cum turribus & pometis inchoauit ac perfecit: suoque iussu impensaque basilicæ sancti Petri tectum restitit, quemadmodum epigramma ad eius statuam in eadem basilica positum, indicat. Moritur autem pontificatus sui anno septimo, mense tertio, die decimo septimo. Multam vim auri non cognatis suis & affinibus, sed Ecclesiæ reliquit. Iotum pictorem illa ætate egregium, ad pinguendas martyrum historias in ædibus ab se structis conducere in animo habuit. In morte autem optimi pontificis & doctissimi, omnes verò collacrymarunt: idque in pompa funeris qui aderant, fletibus & gemitu præsetulere.

CLE-

CLEMENS VI.

205. Pōt. CLEMENS sextus, patria Lemouicensis, Petrus antea vocatus, primò monachus, deinde archiepiscopus Rhotomagensis, postremò pontifex Auinione creatus est. Fuit autem vir multæ doctrinæ, compositæque eloquentiæ, liberalis in omnes, comis & perhumanus. Electus itaque Nonis Maij, millesimo trecentesimo quadragesimosecundo, coronatur xiiij. kalendas Iunij. Sequentibus verò ieiunijs pontificatus sui anno primo octo presbyteros cardinales creat, diaconos duos, scilicet fratrem suum monachum Tutelensis professionis, & Guillelmum ex sorore nepotem. Ex his præterea quos presbyteros creauit, vnus ei affinitate coniunctus fuit. Sequenti autem anno duos item creauit, quorũ alter eius erat ex altera sorore nepos. Petentibus siquidem Romanis, vt quemadmodum Bonifacius octauus olim concesserat, centesimo quoque anno (quod sæculum antiqui appellabãt, vnde ludi sedulares nominati sunt) plenam peccatorum omnium remissionem visitantibus limina apostolorum Petri & Pauli, quinquagesimo quoque anno id facere libenter annuit, cum dicerent, ætatem hominũ iubileum illum centum annorum attingere non posse. Verùm cùm intelligeret, totam Italiam in tumultu esse, solos Luchinum & Ioannem Vicecomites, vicarios Insubriæ confirmauit, de reliquis Italiæ principibus nulla mentione habita. Existimabat enim, solos Vicecomites Bauaro resistere posse, in Italiam (vt ipse prædicabat) descensuro, qui vicissim, vt par pari pontifici redderet, in ditione ecclesiastica multos vicarios imperiali auctoritate confirmauit. Nam Ioannem de Vico vrbis præfectum Viterbij, Galeotum Malatestam & fratres, Arimini, Pisauri, & Fani: Antonium Feltranum, Vrbini: Nolphum & Gallasium fratres, Callij: Alegretum Clauellum, Fabriani: Bulgarutium Matelicæ: Ismedutium, sancti Seuerini: Gentilem Varraneum, Camerini: Michaëlem, montis Milonis: Pongonium, Cingoli: Nicolaum Boscaretum Aesij: Guidonem Polentensem, Rauennæ: Franciscum & Simebaldum Foroliuij & Cæsennæ: Ioannem Manfredum Fauentiæ dominos confirmauit: licet ante quidam ex his loca ipsa partim vi, partim benevolentia ciuium adepti fuerant, vt in Benedicto diximus. Interim verò Frescobaldi Florentini ciues admodum potentes, à ciuibus suis pulsi, Pisanos ad arma concitant iniquo quidem tempore. Florentini enim Parmam à Scaligeris empturi tum erant: & ob eam rem filios obsides iam Ferrariam miserant, quingenta millia nummum auri polliciti. Sequester enim ad eam rem conficiendam, Ferrarien sis ab vtroque electus est. Verùm cùm Florentini alia super aliam clade tum à Pisanis, tum ab eorum socijs afflictati essent, omittere tantam emptionem coacti sunt: ferre tamen auxilium Lucensibus à Pisanis obsessis non omisere, adiuuantibus etiam socijs, copiarum duce Malatesta Ariminensi, cognomento Vngaro, qui Pisanos à ceruicibus Lucensium armis quidem repulit. Tum verò Robertus Florentinorum amicus, sociorum calamitatibus permotus, Gualterium quendam Gallum Athenarum ducem appellatum, cum paruo equitatu in Etruriam misit, qui artibus exquisitissimis deiecto Malatesta, vt imperito belli duce, ita gratiam Florentini populi aucupatus est, vt breui & copijs eorum & vrbi præficeretur, deiectis & exstinctis omnibus vrbis magistratibus. Huius quoque fortunam iuuere Arretini, Pistorienses & Volaterrani, qui homini sese statim dedidere. At cum Accius Corrigiensis Parmam vrbem, quam ipse tueri non poterat, Obicioni Estensi dedisset, Philippus Gonzaga bello ab ipso Obicione lacessitus, comparato exercitu in agro Regiensi hominem inuadens, collatis signis tanto impetu fundit, vt fugientem Ferrariam vsque persecutus sit. Tum verò Obicio desperati-

Vide Sabellicum lib. 8. Enead. 9. non longè à fine.

one rerum motus Parmam ipsam, quam retinere non poterat, Luchino Vicecomiti tuendam tradit, anno Domini millesimo trecentesimo sexagesimo sexto. Cùm autem Florentini ferre Gualterij tyrannidem diutius non possent, necarenturque quotidiè multi in eum ob libertatem coniurantes, Angelus Acciaiolus vrbis episcopus, ciues armatos in episcopatum properè ad se vocat, patriam in libertatem vendicaturus. Quare tyrannus imparem se ciuibus videns, episcopo ipso pacis sequestro adhibito, incolumis cum militibus & rebus suis decimo tyrannidis suæ mense abijt. Verùm plebs ipsa ingrata vt semper, nobiles ciuitatis, quorum consilijs & armis libertatem consecuta erat, exsules facit, direptis eorum bonis ædibusque euersis. Et ne quid deesset ad perturbandam totam Italiam, in regno quoque Neapolitano magnæ discordiæ exortæ sunt. Rex enim Robertus sine stirpe virili moriens, Ioannem filiam Andreæ nepotis sui Caroli regis Vngariæ filio vxorem dedit. Neapolim enim illis diebus adolescens venerat. Verùm Ioanna hominem socordem perosa, eum in vrbe Auersa per insidias interimit: alteriqué fratrueli nubit, Ludouico olim Tarentini principis filio, quem Roberti quoque fratrem fuisse constat. Tum verò Ludouicus rex Vngariæ primi mariti frater tantum scelus vlturus, cum paratissimo exercitu in Italiam veniens, primo Sulmonenses resistere ausos oppugnare adoritur. Interim autem Romæ creandorum senatorum ex auctoritate apostolica commutata ratione, Nicolaus Rentij ciuis Romanus publicus scriba, vir quidem erecti ad libertatem excelsiqué animi, occupato armis Capitolio, tantum sibi beneuolentiæ & auctoritatis apud omnes comparauit, vt facilè quò vellet mentem populi Romani flecteret. Is autem quò magis animos hominum commoueret, hoc titulo vsus est: Nicolaus seuerus & clemens libertatis, pacis iustitiæque tribunus, ac sacræ Romanæ reip. liberator illustris. Hac autem verborum pompa tantam de se & admirationem & opinionem concitauit, vt omnes Italici nominis per legatos pacem amicitiamque ab eo petierint. Fuere & quædam externæ prouinciæ, quæ ad Romani imperij gloriam renascentem, vt ipsæ putabant respicerent. Sed parum inoleuit fucata gloria: nam dum parti ciuium consulit, parti aduersatur, repentè ex patrono tyrannus est habitus. Hanc ob rem septimo magistratus sui mense, sponte sua, ignaris omnibus, mutata veste, per obscuram noctem Roma abiens, ad Carolum Ioannis filium in Bohemiam proficiscitur: quem Clemens pontifex ob multarum linguarum litterarumque peritiam, in Bauari etiam contumeliam ab electoribus in Cæsarem designari paulò antè fecerat. Captus itaque tribunus à Carolo, & Auinionem missus, pontifici dono datur. Ludouicus autem Sulmone post longam oppugnationem potitus, regnum deinceps facilè occupat, abeuntibus in prouinciam Narbonensem ob timorem Ioanna & adultero Ludouico, relicto ad regni custodiam duce Dyrrachino Roberti regis nepote: quem Carolus prælio superatum & captum, vltimo supplicio affecit. At verò cùm ferè in tota Italia peste laboraretur, Carolus relicto satis magno præsidio, tertio mense in Vngariam reuertitur, eo maximè tempore, quo Ioannes archiepiscopus magni animi consilijque vir, mortuo fratre Luchino, vicariatum Mediolanensem à pontifice suscepit. At Clemens retento in vinculis Nicolao, cardinales quosdam Romam misit, qui statum vrbis componerent: ad quos Franciscus Petrarcha perscribens eis persuadet, vt promiscue senatores ad tollendam seditionem ex plebe ipsa creent, cùm nõ satis constet in ipsa vrbe Roma, qui senatorij, quique plebeij ordinis sint, quò omnes ferè peregrini sint, & ignotis parentibus orti. Declarati itaque senatores sunt, Petrus Sciarra Columnensis & Ioannes Vrsi filius. Quo quidem tempore pestis adeò triennio totam Italiam peruagata est, vt vix decimus quisque ex millesimo homine superfuerit. Nec id quidem mirum, cùm ob iubileum contagione hominum & multitudinem vndique Romam commigrantium squalore situ, pedore, omnia inficerentur. Venere autem tum in potestatem Florentinorum Collis oppidum, & Geminianum. Venit & in potestatem archiepiscopi Mediolanensis Bononia, ciuibus ipsis vltrò dedentibus. Quare pontifex commotus, misso in Italiam legato, Florentinos & Mastinum Scalam in Vicecomitem concitat. Sed mortuo Mastino, archiepiscopus Canem grandem Mastini filium, omnesque Flaminiæ & Etruriæ Gibellinos in fœdus amicitiamqs sui pelliciens, Bernabouem nepotem Bononiã misit, qui ciues in fide contineret. Interim verò Florentini nemine vetante, Pistorienses ac Pratenses aggressi, eos tandem in potestatẽ

suam

ſuã armis redigunt. Verùm poſteà ab archiepiſcopo vexati duce copiarũ Ioanne Aulegio, vix tũ quidẽ ſe mẽnibus tutati ſunt. Defeciſſe tũ Anglare & Burgũ ſancti ſepulchri eccleſiæ oppidũ ad Vicecomites conſtat. Pugnaſſe tum etiã legitur Genuenſes & Venetos inter ſe bello nauali, in quo primo victi Genuenſes ſunt: mox victores præfecto claſſis Philippo Auria & Chiũ inſulã de Venetis cepêre, & Euboëam (q̃ Necropontẽ vocant) magnis cladibus vexarunt. Clemens aũt quieti Italiæ tandẽ conſulturus, Ludouicũ Tarentinũ principẽ, regẽ Neapolitanũ decreuit, pacem cum Vngaro inſtaurat. Vrbẽ Auinionenſem à Ioãna regina emit, eius n. patrimonium habebatur. Perſoluitur precium feudi permutatione: tantundẽ enim & eò amplius ob regnũ Neapolitanũ eccleſiç Romanæ debebat. At verò dum Anglerianus Vicecomes Scarperiam in Mugello obſideret, Senẽſes, Arretini, Perufini ſuis rebus timẽtes, nouã ſocietatem cum Florentinis contra Vicecomites ineunt. Sentire cùm Vicecomitibus Piſani apertè non poterant ob Cambacurtos familiam potentem Florentinis amicam: qui reſiſtere Vicecomiti nequeuntes Carolũ imp. in Italiã vocant. Hanc ob rem motus pontifex veritusq; ne in Italia ferro ac flamma vaſtaretur, quemadmodum ſe facturum imp. minabatur: & Vicecomitibus Bononiã hac lege permittit, vt xij. millia nummũm auri quotannis eccleſiæ perſoluerent: & pacem inter Vicecomites & Florentinos componit his conditionibus, vt neuter iſtorum Piſanos Lucenſes, Senenſes, Perufinos vexaret, vtq. Burgus ſancti ſepulchri eccleſiæ obtemperaret, libertatemq; Cortonenſium Vicecomites tuerentur. Pacem quoque & fœdus componere inter Philippũ regem Franciæ & Eduardum Angliæ annixus eſt, ſed fruſtra: adeò erant ad bellum animati, in quo Eduardus victor cæſis xx. Gallorũ millibus. Calleſium xj. menſibus obſeſſum, vi tandem cepit. Eadem quoq; fortuna ſuperantur Scotij ab his, qui Eduardi auſpicijs in Scotia tũ militabant. Pontifex aũt boni paſtoris officio functus, cum foris prodeſſe Chriſtianis non poſſet, domi eccleſiaſtico ſenatu conſuluit. Aliquot enim præſtantes viros in cardinales legit: maximè verò Aegidium Archiepiſcopum Toletanum, Nicolaũ Cappocium Romanum ciuem, Rainuldum Vrſinum eccleſiæ Romanę protonotarium. Nepotẽ quoq; ſuum huic numero aſſcripſit, qui poſtea pontificatum adeptus eſt, & Gregorius XI. appellatus. Sunt qui ſcribant, hunc pontificem in ſanctos retuliſſe Iunonem presbyterum & confeſſorem Britãnicum. Pontificatus aũt ſui anno x. men. e vj. die xxviij. 1352. mortuus, Auinione ſepelitur, adhibita a cardinalibus, qui tum aderant, honeſta funeris pompa.

INNOCENTIVS VI.

INNOCENTIVS ſextus, patria Lemouicenſis, Stephanus antea vocatus, pontificij ciuiliſq; iuris vir conſultiſsimus procurator primò, mox epiſcopus Claromontanus, deinde cardinalis, pontifex tandem creatur, anno Domini 1352. xvj. kal. Decemb. Fuit autẽ vir integerrimæ vitæ, magnæq; conſtantiæ & ſeueritatis. Beneficia autem eccleſiaſtica non niſi probatiſſimis ſacerdotibus tum vita, tum doctrina dedit. Poſt verò coronationem ſuam multas reſeruationes à Clemente factas ſuſpendit: conſtituitq; ſtatim vt omnes prælati, omneſq; qui beneficia habebant, ad eccleſias ſuas ſub anathematis pœna proficiſcerentur. Dicebat enim oues pacuas à proprio paſtore, non à mercenario cuſtodiri debere. Impẽſam quoque domeſticam, quæ magna erat, imminuit, familiam ſuam ad certum & honeſtum redigens numerum. Nec domi voluit niſi viros habere probatiſſimos. Idem vt facerent cardinales, acerrimo edicto mandauit, dicitans ſuam ac omnium eccleſiaſticorum vitam cæteris exemplo eſſe debere ad imitationem Saluatoris noſtri, cuius tota vita ad inſtitutionem humani generis reſpiciebat. Prætereà verò ſacri palatij auditoribus ſalaria inſtituit, ne muneribus corrumpi in decernendis litib⁹ ob inopiam poſſent. Dicebat enim famelicos

206. Pũ.

Vita eccleſiaſticorũ aliis exẽplar.

non facilè etiam ab alieno cibo abstinere, si sit oblata quouis modo edendi facultas. In victu parcus est habitus, in sumptu bellico largissimus, dum bello repetit, quæ à tyrannis superioribus temporibus occupata fuerant. Aegidium nanque Hispanum è gente Carilla cardinalem Sabinum virum insignem, è latere suo in Italiam misit qui bello tyrannos persequeretur, ditionemq; eccleſiam tutiorem redderet, eò maximè tempore, quo imp. Constantinopolitanus Arragonum res, & Veneti contra Genuenses fœdera inter se inière: Hi autè comparata ingenti classe, numero nauium & copia militum superiores, Genuenses inter Constantinopolim & Chalcedonem aggrediuntur loco ipsis Genuensibus iniquo, vento aduersante. Pugnatum est ab aurora vsque ad vesperam: ac tandem Græcis in fugam versis, Veneti ac Catelani magna ex parte cum præfecto classis cæduntur Pagano Auria duce. Veneti autem tantam cladem & ignominiam iniquo animo ferentes, redintegrata cum Catelanis classe, Nicolao Pisano Venetæ classis præfecto, sequenti anno non longè à Corsica Genuenses fundũt, eorumq; triremes quadraginta viris onustas demergunt. Hac clade perterriti Genuenses, archiepiscopo Mediolanensi ciuitatem ac sua dedunt: qui Venetos bello aggressus, Patauium principem, Veronensem, Ferrarienſem Mantuanum, & Florentinos in se concitat, veritos ne superatis Venetis, ad se demum iretur. Pugnabatur terra mariq; sed Genuenses præfecto Pagano Auria, mira felicitate nauali pugna vsi, apud Sapientiam Peloponnesi promontorium Venetos superant: eorumq; præfectum Nicolaum Pisanum captũ cum quinque millibus hominum, Genuã perducunt, anno Domini 1354. Verùm sequenti anno mortuo archiepiscopo Mediolanensi, Veneti ac socij magna cura liberati sunt. Bernabas & Galeatius ex Luchino fratre nepotes, patrui hæredes fuêre. Sola Genua ab his defecit, inito cum Venetis fœdere, inchoato prius à Bernaboue & Galeatio suadente pontifice, Aegidioque eius legato. Interim verò Caloloannes Constantinopolitanus imperator in patriam rediit pulso armis Ioanne Cantacuseno imperij contra ius fasque occupatore. Id autẽ factum est Francisci Gataluſij Genuensis opera viri rerum maritimarum peritissimi: cui Mitylenem cum Lesbo dono dedit, grati animi signum præseferens, quam certè insulam superioribus annis Turcus Gataluſijs ipsis vi abstulit occupata prius Constantinopoli, totaque Thracia. Nec Romæ certè minor perturbatio quàm Constantinopoli tum fuit. Franciscus enim Baruncellus Romanus ciuis admodum potens, pusis senatoria dignitate Ioanne Vrsino & Petro Columnensi, tribunitiã dignitatem sibi vsurpat cum his titulis, Franciscus Baroncellus scriba senatus, Dei gratia almæ vrbis tribunus secundus, ac Romanus consul. Tum verò Innocentius pontifex re cognita, ad comprimendam hominis audaciam Nicolaum Gencij, qui eodem modo dominatum appetierat, è carcere Auinionensi ductũ, Romam mittit ad tribunatum repetendum. Is itaque vrbem ingressus, adiuuante nobilitate, ac magna plebis parte, Baruncellum è Capitolio deiectum interficit, ac solus tribunatu potitur. Verùm cùm non ita diu pristinæ conditionis immemor nobilitatem persequeretur maximè verò Columnenses à porta Exquilina in Hernicos cum clientela proficiscentes, magno incommodo pulsus, in Capitolium se recepit: vnde fugiens instantibus hostibus mutata veste cognitus à ciuibus Romanis obtruncatur. Tum verò auctoritate apostolica Guido Iordanis vnicus senator ad annum creatur. Imperator autem regis Bohemiæ filius, perbenignè à Carrarienſibus, Gonzaciacis vicecomitibus susceptus, Mediolani coronam ferream, vt mos est accipit. Inde verò Pisas abiens, legatos Senensium, Volaterranorum, totiusq; ferè Etruriæ obuios habuit, qui dicerent se paratos esse eius mandata facere. Idem fecissent Florentini, nisi prius data ingenti pecunia se ab eius manibus redemissent. Romam autem proficiscens, hac conditione à duobus cardinalibus ad eam rem missis coronatur, vt neq; Romæ, neque in Italia diutius immoraretur. Quo quidem in Germaniam abeunte, Aegidius legatus omnia ferè oppida breui recepit, quæ tyranni instigante Bauaro in Flaminia, quam Romandolam vocamus, in Marchia Anconitana, in patrimonio sancti Petri occupauerant. Eos tamen vicarios in oppidis suis confirmauit, quos viderat Ecclesiæ Romanæ obsequentes, vtpotè Galeotum Malatestam, & Guidonem Polentanum in Flamminia, Varrenses in Piceno. Ordelaphus autem nequaquam ecclesiæ Romanæ obtemperantes bello biennio persecutus, eos tandem è Foroliuij, Foroque Popilij ac Cesena deturbauit. Potuissent hi quidem aliquam partem dominatus retinere, adiuuante Iacobo cardinali Columnensi,

nensi, viro huic familiæ amicissimo sed maluere totum constanter amittere, quàm partem turpiter retinere. Aegidius autem pacata Flaminia, adeò Foroliuij delectatus est vt & ærarium ecclesiæ & pecuniam ab Auinione missam, vnde arces Italiæ ædificarentur, eo loci reposuerit, & institutiones quasdam ibi composuerit, quibus adhuc prouincia ipsa vtitur. Cùm autem Aegidius Italiam pacasset, arcesque in ditione ecclesiastica plures ac pernecessarias ædificasset, omnesque Italos principes ac populos ad officium redegisset, ad annum quintum legationis suæ successorem habuit Arduinum Burgundum abbatem Cistercienſem, hominem rebus agendis nequaquã idoneum. Hanc ob rem abeunte Aegidio, omnes Italiæ principes ac populi arma capiunt. Nam & Pisani Florentinos adeò vexauêre, vt cum nemo prodire obuiam auderet agrum omnem Florentinum diriperent, capto Figino superioris Arni castello, incensisque villis omnibus, quæ passim in agris ædificatæ erant. Dux autem Florentini exercitus Pandulphus Malatestatum erat, quem populus abdicare se magistratu coëgit, qui nunquam cõgredi cum hoste ausus est. Tum verò Pisani elatiores facti, non tam spe potiundæ vrbis quàm inferendæ contumeliæ causſa, leuibus aliquot prælijs ante portas commissis, cum magna præda domum redeunt, instante iam autumno: Bernabos quoque Bononiam bello agitatam, acriter eam defendente abbate Cluniacensi, multis castellis spoliat. Erat quidem Bononia, vt antea diximus, Vicecomitũ dominatui subiecta, sed Aulegianus eam abbati Cluniacensi prodidit. Firmum in mercedem proditionis accepturus.

Verùm dum Bernabos Bononiam & Regium bello premit, legatus apostolicus accitis in societatem belli Philippino Gonzaga, Cane veronensi, Nicolao Estensi in Brixianos mouet. Tum Bernabos Brixianorum periculo motus, relicta Bononia ac Regio, in hostem proficiscens, apud Montem clarum tanto prælio superatur, vt ægrè deinceps vrbis mœnia tutatus sit. Eodem fere tempore Florentini Galeoto Malatesta duce Pisanos superant, illectis prius ad se eorum militibus pecunia. Hãc ob rem Pisani in Cambacurtos ciues suos prę potentes omne crimen conijcientes, quòd autrè malignèque stipendia militibus persoluerent Ioannem Agnellum exsulem Bernabouj amicum, & Cambacurtis aduersantem reuocant, qui ciuitatem breui in potestatem suã redegit, sublatis è medio aduersæ factionis amicis. Verùm composita à pontifice inter Pisanos & Florentinos pace, Ioannes Haucut Pisanorum stipendijs militare solitos milites omnes passim per omnem Italiam sparsos colligens, magnum omnibus terrorem iniecit, tumultuante potissimum ciuitate Romana in creandis senatoribus, quam discordiam Innocentius optimè sedauit, externo senatore ad vrbem misso Raymundo Ptolemæo ciue Senensi, qui annum integrum magistratum gessit, anno Domini millesimo trecẽtesimo quinquagesimonono. Non quieuêre autem compositis etiam hoc modò rebus Romani: nam pulso senatore, septem ciues crearunt cum summa potestate, quos Reformatores totius reipub. vocarunt. Hanc ob rem Innocentius Hugonem Lusignaneum, Cypri regem, ad bellum, quod in Turcos gerebatur proficiscentem senatorem creauit, mandauitque vt magistratum Reformatorum omninò aboleret. Erat autem tum maximè intentus abolendo bello, quod inter Anglos & Gallos gerebatur, quò omnibus proficisci in Turcum liceret. Verùm cùm Angli in Pitrienſi agro Gallos superassent, cepissentque regem cum Philippo filio, rem difficiliorem factu fecisse videbantur. Cùm Eduardus magnitudine animi motus, captiuos omnes hac conditione liberat, ne amplius contra se bella gerant: qui non ita multò pòst pacis fœdera rumpentes, Eduardum carpere arma & obsidere Parisios impellunt. Parare & classem contra hostes Christiani nominis Innocentius constituerat, cùm & Pisani, qui rem nauticam optimè norãt, cum Florentinis, & Veneti, qui classe plurimum valebant, cum Ludouico Vngariæ rege bellatum gererent. Taruisium enim rex magnis copijs tum obsidebat: nec seditionibus intestinis Veneti carebant. Nam marinus dux affectatę tyrannidis conuictus, securi percutitur. In tantis verò animi perturbationibus afflictatus Innocentius pontificatus sui anno nono, mense octauo die sexto moritur: eo potissimum tempore quo & Bartholus Saxoferiatus vir illa ętate omnium consultissimus. Ante verò pontificis mortem tanta solis defectio facta est, quanta nunquam anteà. Visum itaque omnibus est tantæ mortis planetas etiam signa aliqua dedisse.

VRBA-

VRBANVS V.

207. Pōt. VRBANVS quintus, patria Lemouicensis, Guillelmus Grisant antea vocatus, S. Victoris Massilienſis abbas, absens etiã omniũ consensu pontifex creatur. Legatione enim tum apud Vicecomites in Italia fungebatur. Vocatus itaque Auinionem pontificatum iniens, vir singularis virtutis ingentis animi, innocentissimæq; vitæ, statim ad tuendam libertatem ecclesiasticã animum adijcit: eorumq; opera vtitur, qui ad eam rem animati erant. Aegidiũ enim Hispanũ virum prestantẽ (de quo antea diximus) in Italiã cum summa potestate mittit: qui ita Ludouicum Gonzagã, Nicolaũ Estensem, Franciscũ Carrariũ initis fœderibus in Bernabouem concitauit, vt plio ab his superatus & saucius ægrè aufugerit, amisso in bello filio, captisque Andrea Pepulo Bononiẽsi exsule, Sinebaldo Ordelapho; Paulo Mirandula, Guidone Foliano, Azone Corrigensi, & Guillelmo Caualcaboue egregijs copiarum suarũ ducibus. Permoti aũt calamitate Vicecomitum, Franciæ, Angliæ, ac Cypri reges legatos ad Aegidiũ misêre oratum, vt Vicecomitibus pacem redderet. Non discessere re infecta legati: reddita siquidem pax est, quę nõ diuturna fuit. Ioannes enim Haucut Vicecomitibus militans, cum Florentinos bello lacesseret, eorũ copias apud Miniate oppidum grauiter profligauit. Hãc ob rem Aegidius legatus Thomam Obicionem egregium copiarum ducem, cum tribus millibus equitum, & satis magno peditatu Florentinis auxilio mittit. Pugnatum est inter Arretium & Cortanam dubio Marte quattuor horis: atq; demũ Thomas ita hostes superat annitente peditatu, vt ex sex millibus equitum, qui cum Anglico militabant, pauci euaserint, atq; ipse dux in deditionem venerit. Huius aũt tantæ victorię fama permoti, qui ab ecclesia defecerant, statim deditionem fecêre. At verò cùm Vrbanus ad quartum sui pontificatus annũ in Italiã venisset cõponendarũ rerũ caussa, ei legat⁹ Aegidius Corneti fit obuiam, rationemq; administratæ prouinciæ reddens, dum Corneto Romã proficiscitur liberatus tantæ legationis onere, quieturus ob senũ Viterbiũ redijt: vbi & tertio mense post moritur: vir certè singularis virtutis, præstantisq; animi: quiq; dignitatẽ ecclesiasticã, dum vixit, mirificè tutatus est. Eius aũt corpus Assisium delatũ, in ecclesia B. Franciſci tumulatur, sepulchro à se condito dum viueret. At verò cùm Carolus imperator intellexisset Vrbanum Romam, pfectũ, eò & ipse quoq; cũ vxore & liberis statim aduolans, in itinere Lucam Pisanis, Miniate oppidũ Florentinis adimit, sibiq; vendicat. Profectus ne sit Romam, haud satis constat. cum ab Innocentio vi. pontifice Rom. coronã imperij accepisse dicatur, cardinali Ostiensi Romã ob eã rem misso. Accepta aũt à Florẽtinis ingenti pecunia, ne eos bello vexaret 3. mense posteaquã venerat, Italia cessit, anno 1368. Vrbanus verò apostolorũ capita diu quæsita tandẽ inuenit: desierant enĩ in honore esse propter desuetudinem & ignorationem hominum. Apud verò Sancta sanctorum reperta, ac locellis argenteis recondita, ad altare maius basilicæ Lateranensis cum maxima veneratione & celebritate collocantur, adstante clero populoq; Rom. Idem quoq; põtifex ædes pontificias tum in vrbe veteri, tũ in Montefiascone construxit, vt ei ac cæteris pontificibus eò proficiscì liceret, vitandi vrbani çstus caussa. Breui aũt in Galliã reuersurus Ioãnem Haucut egregium copiarũ ducem è carcere missum, copijs illis omnibus præfecit, q̃ antè sub Aegidio militauerant, vt tam diu ditionem ecclesiasticam ab hoste tueretur, quoad ipse reuerteretur. Redire nanque ad Italiã ei in animo fuit. Verùm dum in Gallias proficiscitur, pontificatus sui anno 8. mense 4. Massiliæ moritur: vel (vt alij volunt) Auinione vitam finiuit, eò maximè tempore, quo Brigida deuotissima Christi mulier, Suetiæ princeps, Romam voti caussa venerat, motusq; nonnulli in Apulia exorti sunt, mortuo Nicolao Acciolo, eiusdem prouinciæ gubernatore, viro strenuo ac in rebus agendis sapientissimo.

GREGORIVS XI.

208. Pōt. GGegorius xi. patria Lemouicensis, Petrus Belfortis anteà vocatus, S. Mariæ nouæ diaconus cardinalis, Auinione pōtifex omniū cōsensu creatur. Hūc enim adolescētē, vix 17. annū attingētē, Clemens 6. eius patruus, cardinalē creauit: & ne videretur carni ac sanguini magis, q̄ ecclesiæ consuluisse, eundē ad exquisitissimos doctores, maximè verò ad Baldū, q̄ tū Perusij legebat, disciplinæ gratia statim misit, vbi tātū in quouis genere doctrinę ꝓfecit, vt idē Baldus eius auctoritate in cōfirmādis rebus dubijs plerunq; vteretur. Fuit ꝓterea tātæ innocētiæ & placabilitatis, adeoq; humanus & pius, vt ab omnibus vnicè diligeretur. Eo itaq; tēpore, quo pōtificatū inijt, Romę senator singulo semestri à pōtifice datus, ius populo dicebat. Vrbis autē custodiā totāque reip. administrationē & curā Bāderesij tū gerebat. Bāderesij enim appellati sunt Germanico verbo à vexillis, quib⁹ in bello vtebātur. Singulæ. n. decuriæ signa internoscebantur suo. Capita regionū nūc vocātur, qui vrbis tribubus ꝑsunt. In Cisalpina autem principes illi, quos diximus in Vicecomites coniurasse, Regiū à Vicecomitibus possessum, ꝓditione occupāt. Supererat arx, per q̄ Bernabos vrbē ingressus, hostes primo impetu fundit, Regiūque liberè recipit, Lucio Teutonico duce inde deturbato. Agebantur hæc in Italia, cū Perinus Cypri rex, Petro genitori in regnū successus, magnarū discordiarū inter Genuēses & Venetos causa fuit. Nam dū Famagustæ coronationis suę pōpā duceret, adesseteq; Genuēsis & Venetus Bailus, (ita. n. appellāt mercatorū Prætores) vellet q; vterq; ad dextrā regis incedere, tantus repētè tumultus exortus est, vt Genuēses ęsi ac pulsi pęr ignominiā sint, rege in Venetos magis q̄ in Genuēses inclināte. Hanc ob rē Genuēses Petri Fregosi auspicijs, Dominici Fregosi ducis fratris, cōparata 24. triremiū classe, Cyprū hostili animo inuadūt, 14. millibus hominū in insulā positis, qui omnia ferro ac flāma vastarēt, ob violatū ius gentiū. Rex verò ab omnib⁹ auxilio destitutus, ad misericordiā cōfugiēs, dedita Famagusta, 40. millia nūmūm auri quotāni Genuēsibus pollicetur, si pacē reddiderint. At verò cū legatus pōtificis in Italiā venisset, resq; ecclesiasticas recciperet, inita cum Vicecomitibus pace, initium perturbādi omnia à Pratēsibus ortū est. Hi. n. vindicare se in libertatē à populo Florētino quærētes, exercitū ecclesiæ permittēte legato in Etruriā vocāt: quē ita Florētinus popul⁹ pecunia corrupit, vt eorū auxilio Pratu ingressus, & cōiurationis capita vlt. supplicio affecerit, & multa vexilla libertatis litteras, & nomē ꝑseferētia, pluribus cohortibus distributa, ad oppida trāsmiserint: populos vt dominos cohortātes, vt libertatis memores, ecclesiæ iugū reijcerēt. Primi autē Tifernates (quos Castellanos vocāt) ab ecclesia desciuēre, hos deinceps Perusini, Tudertini, Spoletini, Eugubini, Viterbiēses, Foroliuiēses, Asculani, secuti sūt. Occupauerat tū etiā Astrorgius Māfredus sub Bauaro, tyrānidis dulcedine gustata, Granariolū agri Fauētini castellū, ad quē oppriměndū è Bononia legatus Ioannē Haucut cū aliq̄ cohortibus mittit. Tutati sunt Astrorgiū Florētini & Bononiēses, q̄ excluso Haucut cum omni ꝑsidio, in libertatē se vindicauerāt. Haucut verò cernēs Fauētinos ad rebellionē ꝑspectare, & ciuitatem crudeliter diripuit, cæsis passim omnib⁹, quos obuios miles habuit: & solum vrbis 20 millibus nummūm auri Nicolao & Alberto Estēsibus fratribus vēdidit, occupato Bagnacauallo, vbi impedimēta exercitus sui ad tēpus reposuit. Tum verò pōtifex cognita tanta rerum permutatione, cardinalē Gebennēsem legatum cum 6. millibus eq̄tum Britonum in Italiā mittit, q̄ ꝓTaurinos desecēdētes, sine vllo maleficio vsq; ad Bononiæ portas ꝙuenerę, vrbē obsessuri. Sed legatus cognito Florētinorum aduētu, q̄ Rodulpho Varraneo duce Bononiēsib⁹ suppetias ferebāt, cum copijs suis Cesennā hyematum cōcessit, in qua vrbe ita tumultuatum est ob superbiā Gallorū, vt 600. Britones interfecti sint, reliq; vrbe eiecti. Qui postea per arcē ingressi, aucti numero, cædibus & rapinis omnia cōpleuēre: neq̄ his quidē parcētes, quorum ætas suppliciter veniā petit: solę virgines & iuniores matrones ad iniuriā reseruatæ sunt. Foroliuienses autē veriti ne a legato inopia cōsilij & gubernatoris opprimerētur, Sinebaldum, Pinum, Ioannem, Theobaldum, Ordelaphos dominos in vrbē recipiunt, quorum virtute ab impetu Britonum defensi cōstantissimè sunt. Existimans autē Gregor. pōtifex, hæc omnia mala, q̄ in Italia cōmittebantur, sua absentia fieri, naufragiumq; tam diutur num absente gubernatore cōmitti, de ꝓfectione sua ad Italiam vir bonus diu multumq; cogitare cœpit: sed hominem maximè mouere cuiusdam episcopi verba, q̄ interrogatus à pōtifice dum simul ambularent, cur nō rediret ad ecclesiam suam, q̄, aut parerat, tandiu sine pastore nudam relinq̄: Cui, inq̄t, tu summe pōtifex cæteris exēplum daturus, tuum episcopatum nō repetis, ecclesiamq; Romanam? Motus his verbis pōtifex, paratisq; in Rhodano vna & 20

triremibus, aliò se iturũ simulãs, ne à Gallis retineretur, si se profectuũ ad vrbẽ intellexissent: ipsam nãque curiã emolumenti caussã in Gallia volebãt. Genuã itaq; primò, inde Cornetũ cõtendit, vnde terrestri itinere nauigationẽ pertæsus, hyeme præsertim, Romã peruenit, anno Domini M.CCCLXXVI. Idibus Ianuar. pontificatus sui 7. migrationis verò Romanę curię in Gallias anno 70 Quo autẽ apparatu, quamq; incredibili populi Romani lętitia susceptus in vrbẽ sit, honorato quoq; obuiã prodeũte, nõ attinet dicere, cũ vultu, gestu, acclamationibus omnem lætitię speciẽ effuderint, vt filij solẽt redeũte peregrè exoptato parẽte. Indigebãt omnia aduẽtu põtificis. Nã & mœnia & Basilicę & publica ac priuata ædificia vbiq; ruinã minabãtur, quę certè magna ex parte restituit, vt turris suo iussu ædificata ad S. Mariã Maiorẽ indicat. Labefactati etiã ita ciuitatis mores erãt, vt nihil vrbaniattis habere viderentur: vrq; illi mores aliũde petẽdi essent, quæ totũ orbẽ tertarũ quõdam ad vrbanitatẽ redegerat. Collocata itaq; in vrbe sede sua põtifex (vt bonũ pastorẽ decet) omnia circũspicere cępit, de medelaq; vulneribus inferẽda cogitare: pax igitur, qua sanari nõdum obducta vulnera poterãt, sibi diu multũq; cogitãti oblata est. Legatũ itaq; primò ad Florẽtinos mittit, qui ad arma spectabãt, eosq; adhortatur, vt æquas pacis cõditiones nõ detrectẽt. Hi verò põtificis porrẽtiã suspectã habẽtes, ne ad pacẽ cogerentur, cũ Bernabone hoste paterno auitoq; fœdus & amicitiã iunxũt. Postea verò Ioannẽ Haucut pecunia & pollicitationibus corruptum, ab ecclesia in partes suas trahũt, quo successu elati, nullũ iniuriæ cõtumeliæq; genus prętermittũt, quod in põtificẽ trãsferri posset: qua ex re anathemate notati, hac insolentia vsi sunt, vt etiã sacerdotes suos, quibus à sacris interdictũ erat, celebrare cõtra ius, fasq; coegerint. Tũ verò põtifex à precibus ad arma conuersus, cõciliatis prius Bononiẽsibus, qui suo nomine vrbẽ gubernarẽt, Varanẽ mercede cõducit, hac in re Florẽtinorũ artibus vsus: eiq; exercitũ ecclesiæ cõmittit, paulò pòst in Florẽtinos moturo. Id ne, vt destinauerat, statim faceret, discordia inter Genuenses & Venetos orta effecit. Veritus n. est, ne aliqua externa vis Italiã inuaderet, si ipse quoq; cũ Florẽtinis decertaret, nã dũ Andronicus Genuensiũ auxilio fretus, quibus Tenedõ insulã mercedẽ facinoris permiserat, patrẽ Caroli Ioannẽ Cõstantinopolitanum imperatorẽ regno detrudebasset Veneti cũdẽ in patriã reduxerũt, ac Tenedõ insulã ab eo accepẽre. Quia ex re indignati Genuẽses, in aliud tẽpus vindictã distulẽre, veriti põtificis anathema, qui vtriq; populo interminabatur, nisi ab armis discederent, cum diceret neutri eorũ bellũ illud cõpetere. Sed dum vir sanctus accuratè agit omnia, quæ ad põtificẽ pertinẽt, intollerabili vesicæ dolore moritur, sui põtificatus anno 7. mense 5 5. kal. April. 1378. sepeliturq; in basilica B. Mariæ in via Noua sepulchro marmoreo, quod adhuc visitur, tanto omnium cũ gemitu & lachrymis, quãto nunquã antè quisquã sepultus est: parẽte. n. & vnico genitore priuati omnes videbãtur: lugebantq; non modò præsentem, verumetiam futuram calamitatem, in quam sublato optimo põtifice ob patrum discordiam incidẽre.

VRBANVS VI.

MOrtuo itaq; Gregorio cũ de creãdo nouo põtifice mentio haberetur, clerus populusq; Romanus ad cardinales cõcurrũt, eosq; rogãt, vt vnũ aliquẽ virũ præstantẽ deligãt è natione Italica, qui & ecclesiã Romanã & Christianã rẽp. integrè ac sanctè gubernet: alirer de Christiano nomine illo maximè tẽpore actũ esse, nisi optimus pastor tũ diligeretur. Italũ autẽ requirebant, ne si Gallus deligeretur, Romanæ curiæ iterũ migrare vltra mõtes necesse esset, cũ maximo vrbis Romæ totiusq; Italię detrimẽto & dãno: quod dicerent, absente põtifice omnẽ prouinciã, vrbẽq; Romã tyrãnicis seditionibus cõtinuò vexari, ecclesiasq; Romanas neglectas, & incultas, situ & squalore iã magna ex parte prolabi: tolliq; ob eã rẽ populorũ pietatẽ Romã cõtinuè proficiscẽtiũ, cũ videãt & sedẽ põtificiã, titulos cardinaliũ, & monasteria, ac sacratissima martyrum loca sine tecto, corruẽtibus iã parietibus, pecoribus & brutis animalib' patere: æquũ esse, vt eo loci põtifex resideat, vbi Petrus sedẽ põtificiã, relicta patria sua, relicta natione, volẽte Deo collocauerit: auxeritq; martyrũ, cõfessorũ, sanctissimorũ põtificũ cineribus ac sanguine: vnde pastores ecclesię vndequaq; circũspiciẽtes mãdatorũ Christi memores, incitatiq; maiorũ exemplis, quo ũ martyria & res gestas ante oculos haberẽt, saluti hominũ cõsulerẽt: patrimoniũ B. Petri recuperarẽt, quod põtificũ absentia in Etruria, in Sabinis, in Hernicis, in Vmbris, in Piceno, in Flaminia à tyrãnis quibusdã occupatũ fuerat. Reticere se in præsentiarũ, quã imminuta sit hominũ pietas & peregrinatio ad vrbẽ Romã, immò a d sanctorũ corpora & reliquias visendas ad põtificũ absentiã, quę adhuc redintegrari posset: si põtifex Italicus crearetur. Respõderetum cardinales, sibi curæ fore, vt virũ optimũ deligerent, qui ecclesiæ Dei præesset, nulla personarũ aut nationũ acceptione habita, ad imitationẽ Saluatoris, qui 209. Põt.

ad

ad apostolatū viros ex omni natione delegit, irēt ipsi & bono animo essent, arbitrarenturq; se nihil acturos, q̄ non totū ad honorē Dei, ad vtilitatē ecclesiæ Romanæ, rotiusq; Christiani populi pertineret. Dispositio deīde apud S. Petrū cōclaui, collocatisq; in Vaticano militum stationib⁹, ne tumultu aliquo tāta electio impediretur: vbi de ineūdis suffragijs mētionem faciūt, magna cōtētio subitò exorta est. XIII. erāt cardinales Gallici: hi pōtificē è suo corpore volebāt, quattuor erāt Italici: quorum vnus ex gēte Vrsina ad pōtificatū maximè adspirabat. Inclinabat autē in Gallos, q̄ppe q̄ plures erāt, res ipsa: sed fortè fortuna inter Lemouicenses & reliquos Gallos orta discordia, cū vtraq; pars è suis aliquē creari vellet, effecit, vt Bartholomæū Barēlem archiepiscopū, patria Neapolitanū, vel, vt alibi legitur, Pisanū, extra collegiū cardinalitū pōtificē crearēt, absentē q̄uis, Vrbanūq; sextū appellarēt. Prius tamē q̄ in publicū prodirēt, scitūq; esset Vrbanū pōtificē creatū esse, calūniari Galli electionē illā fraudib⁹ & metu extortā, instātibus Romanis vi & armis, vt Italus aliq⁹ crearetur. Cardinales autē è cōclaui prodeūtes, partī in Hadriani molē, partī verò ad mōtana loca cōfugēre, impetū populi furiētis vitaturi. Secessit & ad Vicouarū cardinalis Vrsinus, in tāta discordia magnā spem cōsequendi pōtificatus collocās. Verū nō ita multò pòst cardinales pœnitentia ducti, ad vrbem venēre, Vrbanūq; antè electū cōfirmarūt, cōsalutaruntq; vt verū pōtificem decebat. Post mensem verò tertiū in calores Vrbanos Galli culpā reijcientes, à pōtifice petūt, vt sibi pficiscī Anagniā cū bona eius venia liceat aērem mutaturi pestilentem, æstate præsertī, maximè verò Gallis: sed reuera seueritatem Vrbani veriti, abiēre. Nā semel atq; iterū eos ad se vocatos admonuit, vt manus abstinētes haberent, nō dona aliqua, nō munera acciperent, dū causas agūt, dū patrociniū suū beneficia petenti præstāt. Interminatusq; est se acerrimè puniturū in Simonia deprehēsos, aut iniustas causas fouētes. Præterea verò ostēdit sibi placere, & ita velle, vt pōpam dimitterēt, tantamq; familiarū turbā & equorū cùm id q̄ in tales sumptus cōsumerēt, ecclesiæ Romanæ pnicioſos pauperibus & restituēdis corruētibus basilicis deberetur: se deinceps bonorum delectu habiturū dicebat, affirmās malos suorū flagitiorū pœnas laturos, nisi sententiā mutarēt. Et quia sentiebat cardinales Gallicos de reditu curiæ Romanæ in prouinciam suam aliquando mentionem facere, apertè ostendit se Romę mansurum: neq; quicquam suadenti, vt inde abiret obtemperaturum, quòd diceret fundamentum vniuersalis ecclesiæ fideiq̄e Christianæ, Romæ iactum & auctum ad culmen esse. His itaque rationibus moti cardinales Gallici, & hi maximè, qui thesauros ecclesiæ in morte pontificum expilauerant, quiq̄e pro arbitrio animi sui prius agebāt, Anagniā primò, mox Fundos confugēre: vbi primò in Vrbanum (vt falsum pontificem) inuecti sunt, quòd dicerent hominem vi creatum, vi etiam coronam pontificatus accepisse, cùm electio illa & coronatio in loco minimè tuto sit habita, in qua liberæ deberent esse hominum voluntates, libera suffragia cum cōtrà ipsi à populo Romano coacti sint Italicum potius quā Gallicum eligere. Has autem ob causas sede vacante, vt ipsi dicebant, (decem & octo nanque erant) Ioanna regina fauente, Gebennensem cardinalem, qui antè legatus in Italia fuerat, pontificem deligunt, eiq̄e Clementi septimo indita appellatio est. Hinc magna discordia in ecclesia Dei orta, & diuturna, quàm schisma vocant, cum pars Christianorum principium Vrbano, pars Gebennensi faueret. Neque hoc modo contenti seditiosi cardinales, Britones, qui multa ecclesiæ castella, multas vrbis villas diripuerant, arcesq̄e occupauerant, in pontificem & Romanos mittunt. Ad pontem Salarium Romanus populus hosti incomposito agmine obuiam factus, superatur & cæditur. Verùm cum postea apud Martinum pugnam magna animorum concitatione inijssent, adeò Britones cædunt, vt vix nuntius tantæ cladis superfuerit. Qui in arcibus erant, se aliquandiu ac suos tutati sunt, maximè verò arcis Surianæ præfectus, qui post multos annos Martino pontifici deditionem fecit. Interim verò Genuenses odium, quod in Venetos mente conceperant, ostendunt, adscito in societatem belli Ludouico Vngariæ rege. Francisco Carrarienſi Patauino domino, Austriæ duce, patriarcha Aquileiensi. Sentiebant tum cum Venetis Perinus Lusignaneus Cypri rex, & Bernabos Vicecomes. In primo autem congressu nauali prælio superiores Veneti fuēre in litore Antiatum, Victore Pisano classis præfecto. Ex decem nanque Genuensium triremibus quinque amissæ sunt. Tum verò Marchiones Carreti adiuuante Bernaboue, Albingaunium (quod nunc Arbengam vocant) Naulum

& ca-

& castrũ Francũ de Genuensibus occupãr. Verùm nõ ita diu pòst in gratiã cũ Genuẽsib' redeũtes, oĩa reddidêre. Genuẽses præterea cõiecto in carcerẽ dominico Fregoso duce, eiusque fratre Petro, & Nicolaũ Gualchũ ducatui & Lucianũ Auriũ classi maritimæ præficiunt. Bernabos verò, q filiã regi Cypro in matrimoniũ collocauerat, eã cũ 12. triremibus, 6. Catelanis, & totidẽ Venetis, honorificè ad maritũ in Cyprũ misit: quibus triremibus Perinus deinceps terra mariq; Famagustã oppugnat. sed frustra acriter, q in præsidio erãt, vbẽ defendẽtibus, disiectaq; etiã ventis & ,pcellis classe. Nõ cessabãt hĩc Veneti, hĩc Genuẽses maria ipsa, tũ inferũ tũ superũ vexare. Nã dũ Carolus Zenus classis Venetę prẽfectus, Tyrrenũ mare Genuẽsibus infestũ reddit, Lucianus Auria Hadriaticũ cũ magno Venetorũ detrimento discurrit, ab Iadera vbi stationes habebat, in Venetos mouẽs. Iadera nanq; regis Vngariæ erat. Ob hãc autẽ iniuriã cõmoti Veneti, cũ allicere ad certamẽ Lucianũ non possent, Catarũ & Sibinicũ ipsius regis oppida incẽdũt. Interim verò mortuo Galeatio Vicecomite, anno domini 1329. tota ferè Insubria ad Bernabouẽ inclinatura videbatur: qua ex re maximã voluptatẽ cepêre Veneti, sed frustra: nã & dimidia pars regionis primò, deinde tota Ioãni Galeatio nepoti obtigit. Lucianus autẽ Genuensium præfectus, Polã mouẽs classem Venetorum in portu ipso superat & capit. Verùm dũ incautè nimiũ in hostẽ fugientem ruit, lãcea trãsfixus moritur. Vtraq; classis & victrix & victa, Iaderã perducitur: quò statĩ Genuẽses Petrũ Auriã in demortu fratris locũ misere cũ triremibus nouẽ, alijs nauigijs cõpluribus. Qui victoriã fratris recẽtes, ad duo millia captiuorũ inuenit, deprehẽditq; multos in prælio & in vndis pijsse. Oppugnabãtur & terra Veneti à Carrariẽsi eiusq; socijs, quos antea commemoraui, quibus Veneti Albericũ Barbianũ Cunij comitẽ, egregiũ copiarũ ducem, opposuêre. At Petrus Auria Genuẽsiũ præfectus 60. triremium totidẽq; nauigiorũ cõparata classe, Venetias cõrẽdẽs, Gradũ, Comaclũ, Caprulas vi captas incẽdit. Inde verò Clugiã mouens, à præsidio Veneto aliquadiu egregiè defensam, tandẽ eã vi capit, Patauino tyranno cõmeatũ submistrãte. Cecidisse ea oppugnatione ad 6. millia hominũ cõstat, & ad 90. & 24. ex Venetis captos, Iaderãq; missos muliebri tamen pudicitiæ in tãta clade ignotũ est. Fracti autẽ tanta calamitate Veneti, cum nec terra, nec mari auxilia sperarẽt, captiuis Genuensiũ è carcere liberatis, eiusq; Clugiã ad præfectũ Genuẽsiũ impetrandæ veniæ caussa missis pacẽ petiuêre eas accepturi leges, quas victor imposuisset. Genuenses verò superbia elati, vt victores facere cõsueuerũt, Venetos reijciũt, nisi se ac sua oĩa dedẽtes qui ad tuendã patriã cõuersi, deductis ante portus fauces catenis ferreis dispositisq; in litore portus 30. equitibus, totidemq; peditibus ad vnũ aliquẽ ex eorũ numero respiciunt quẽ bello præficerent. At verò dũ fluctuarent in tã ta perturbatione, quem potissimũ deligerent, incerto auctore vox audita est, vnicum Victorem Pisanũ, qui Genuenses optimè nosset, idoneũ esse q tãtę rei præficeretur. Non est audita temerè ea vox, quasi auspicatò emissa. Ad carcerem concurrunt omnes (eò .n. deductus fuerat ob rem malè ad Polã gestã) eductumq;, bello maritimo solum præficiunt. Instabant Genuenses, & captis circunquaq; castellis, ingredi vrbem parabãt: quos post lõgã pugnam Ioãnes Barbadicus armatis lembis quibusdã pfacilè repulit. cùm ,pgredi vlterius in æstuarijs illis triremes Genuensiũ nõ possent. Hac etiã arte Barbadicus vsus est: inuenta tum primum à quodã Teutonico bombarda fuit, à sano & tonitru sic dicta, nulla erat scapha Venetorum, nullus lembus, q nõ duas bõbardas & eo amplius haberet: quibus multi Genuenses, vt à re insolita, nec ad præcauendum scita, opprimebantur. Singulæ .n. bõbardę vno ictu bĩnos ternosve plerunq; necabant cùm prę sertĩ in triremibus declinare ictus, vt in terra, non liceat. Adhortabãtur autem Veneti Bernabouem Vicecomitem, socium & amicum ita Genuenses bello premere, vt obsidione tã graui liberarentur: iã .n. cõmeatibus carebãt. De Venetis tum q dem actum fuisset, si (vt Carrariẽsis admonebat) Genuenses cauissent, ne commeatus mari Venetis importari possent. Bernabos autem Venetis aliqua ex parte satisfacturus, exercitum suum in Genuenses mittit, q vallem Pulceferæ deprædatus, acceptisque decem & nouem millibus nummũm auri, omissis Genuensibus, auro cum Bernaboue, nõ ferro decernentibus, onustus præda in Insubriam redijt. Non est vsus ea felicitate Astorgius Fauentinus, eò cum equitatu à Bernaboue missus. Vrbi enim appropinquãs, ab erumpente populo Genuensi funditur fugaturque, ægrè quidem Astorgius euasit rustico cucullo indutus. At Caloioãnes imperator Grecorum cum Venetis sentiens, Peram Genuensium

Bombardæ vsus primus.

Con-

Constantinopoli vicinam, oppugnare adoritur. Videbat enim Genuenses pluribus bellis, & quidem grauissimis implicitos, sed Andronicus eius filius, patri ac Veneto æquè hostis, Turcorum, Bulgarorumque præsidijs & societate fretus, eam acerrimè defendit: eoque terroris patrem deduxit, vt in partes Genuensium statim transiret.

Interim verò Vrbanus non intētus componendæ paci inter Christianos, vt par erat, sed iniurias à Ioanna regina acceptas vlciscí cupiēs, Ludouicū Vngarię regē impulit, vt Adreasij fratris mortem se adiuuante vlciscereturi: qui Carolū filiū in Taruisinis contra Venetos dimicantem in Ioannam concitans, res Venetorum propè afflictas, meliusculas facit.

Superuenit & Carolus Zenus Venetus, vir bello nauali egregius, qui depressis duabus onerarijs nauibus ante portum Clugiensem, eò necessitatis Genuenses perduxit, cùm educere naues suas non possent, clausis reliquis ostijs, vt ipsi obsidentes, quàm obsessi maiore rerum omnia penuria laborēt. Sed nihil æquè Genuenses afflixit, quam Petri Auriæ mors ictu bōbardæ interfecti, dum munimenta Clugiæ acriter defendit. In cuius locum Matthæus Rufus statim suffectus, dum Clugiam peteret cū nouis triremibus, apud Manfredoniam Thadæum Iustinianū cum sex triremibus annona onustis cepit. His verò cladibus motus Agapitus cardinalis Colūna, & Genuenses & Venetos sæpe ac frustra ad pacē adhortatus est. Sed hi de vita & sanguine, non de imperio inter se dimicantes, sanis bene admonentiū consilijs nusquam obtemperarunt. Postremò itaq; Genuenses Clugiæ obsessi, cùm erumpere non possent, premente Veneto, habereve cōmeatus nequirent à Matthæo Rufo, Patauinoque domino, qui id se facturos breui pollicebantur, deditionem fecēre kalendis Iulij, millesimo trecentesimo octogesimo. Capti autē sunt ea deditione ex hostibus, ad quattuor millia trecenti & quadraginta. Plures autem fame & ferro in ipsa oppugnatione perijsse constat. Non quiēuere tamen tanta accepta clade Genuēses, qui cū triremibus octo & triginta Tergestinos deficere à Venetis ad patriarcham Aquileiēsem compulēre. Cepēre & Iustinopolim, excepta duntaxat arce. Aucta deinde classe, Venetias iterum cōtendunt: sed cùm nemo ad certamen prodiret, in Istriam redeuntes, Polam vrbem vi captam incendunt. Multæ vtrinq; cædes inuicem acceptæ datæq; sunt. Veneti tamē bello terrestri à Carrario opprimebātur, licèt Iacobus Caballus egregius copiarū dux eos acerrimè tutaretur, dū Taruisiū oppugnatur, quod fame in hostiū potestatē ferè venerat. Verùm cum fessus & defatigatus iā vterq; populus tā diutino & atroci bello esset, dux Sabaudiæ pacē inter eos hac formula cōponit octauo kal. Septemb. millesimo trecentesimo octogesimo primo: vt regi Vngarię decimo quoq; anno Veneti septē millia nummū aureorū persoluerent. si nullū piratam in suis Dalmatię locis tutū esse pateretur, sicq; nullibi sal fieri sineret, vtq; patriarchæ Aquileiensi in Foroiulio eadē maneret cōditio, quę ante bellū fuerat. Venetis autē & Genuensibus imperatū, vt captiuos alterutrū incolumes demitterēt, de præda vtrinq; capta nulla mētio. Mādatū Patauino, vt ab obsidione Taruisij recederet: vtq; arces & turres in stagnis & ad fluuiorū ostia excitatas, statim demoliretur, termini inter Venetū & Patauinū positi. Interea verò Carolus, quē diximus à pōtifice ex Vngaria contra Ioannam accitū, cum octo millibus equitū in Italiam veniēs, Arretiū primò in potestatē suā redegit, Guelphorū & Gibellinorum seditionibus diu agitatum. Inde verò in Florentinos mouens, à Ioanne Haucut, qui tū Stagiæ erat, propellitur. Sed Florentini veriti ne sustinere tanti regis impetum non possent, pacem à rege datis quadraginta millibus nūmūm auri redimunt. Haucutque sine stipendio dimittunt, qui Bagnacauallum Nicolao Albertoque Estensibus vendidit, quò facilius retinere Fauentiam in sua potestate possent: quam tamen haud ita multò pòst amisere, Astorgio Manfredo eam quidem proditione adepto. Carolus verò salutato Romæ Vrbano, regnum ingressus, superatis etiam Ioannæ ducibus, Neapolim dedentibus ciuibus capit. Obsidebatur in castello nouo regina, cum Arretini Guelphi tumultu excitato, Iacobum Carazolum Neapolitanum ciuem, eò à rege missum, fugere in arcem compellunt. Confugēre eò & Gibellini: quibus certè viri æquus non magis quàm Guelphus consulebat. Volebat enim omnia pari iure in ciuitate agi. Accito itaque ob acceptam iniuriam Alberico Barbiano à Tudertinorum finibus, vrbem ingressus, dum Guelphos ad officium redigere conatur, Gibellinorum quoque bona diripit. Ferrabac autem alter copiarum dux Albericum secutus, quod reliquum superfuerat in Arretio, abrasit. Dum hæc ad Neapolim & Arretium

retium agerentur, noua belli nubes Italiam inumbrauit. Nam Ludouicus Andegauensis à regibus Francorum originem ducens, Italiam ingressus, cum triginta millibus equitum, non longè à Bononia consederat, à Clemente antipapa impulsus: non tam vt reginam Ioannam obsessam liberaret, quàm vt Vrbanum armis pontificatu deijceret. Hanc ob rem Carolus omisso Arretio, Albericum & Ferrabac ad se vocat. Florentini quoque Ioannem Haucut rogatu Vrbani ad Carolum misêre. Ludouicus autem per Marsos iter faciens, ad Cassinésem saltum iam peruenerat. Adhuc enim ad duodecim millia equitum exspectabat: qui Italiam ingressi duce Andegranio, per Placentinum, Lucensem, Florentinum, Senensem agrum iter facientes, Arretium iam peruenerant: vrbemque à Guelphis introducti post illatam ab Alberico cladem, diripuêre. Defendebatur arx Guelphorum præsidio, quæ diebus quadraginta oppugnato, in Gallorum potestatem propediem ventura erat, nisi Ludouici Andegauensis mors interueniisset. Tum Andegranius re cognita, hortantibus Arretinis in arce obsessis, vrbem Florentinis vendidit, in Galliasque redijt. Andegauenses autem milites morte ducis consilio carentes, bini ternive mendicâtes etiam in patriam redière.

Tum verò Vrbanus terrore Gallico liberatus, Neapolim se conferens, à rege petit, vt sibi liceat creare nepotem suum Campanum principem: quod cùm impetrare nequiuisset, homo sub specie iusti & honesti minus Vrbanus ac nulli gratus, ad minas conuersus, eo iracundiæ regem compulit, vt custodijs adhibitis per aliquot dies prodire in publicum nequiuerit. Verùm dissimulata ad tempus iniuria, Nuceriam ad vitandos æstus, vt ipse dicebat, cum bona regis venia profectus, communitaque firmis præsidijs vrbe, & nouos cardinales creat, & septem ex veteribus in carcerem conijcit, quod diceret eos cum rege & antipapa contra se coniurasse. Præterea verò & processum, vt istorum more loquar, contra regem inchoauit, missa de more citatione, qui breui se venturum Nuceriam respondit, diluiturumque obiecta crimina, non verbis modò, verùm etiam armis. Nuceriam itaque cum satis magno exercitu veniens, vrbem obsidet. Motus autem hac indignitate Raimundus Balcianus è gente Vrsina comitis Nolani filius, qui postea Tarentinus princeps est habitus, suis copijs fretus, quas sub rege ductauerat, Vrbanum cum tota curia ad proximum litus deductum, Genuensium triremibus adinstructis paratisque imposuit. Quibus dum Genuam pontifex defertur, ex septem cardinalibus Nuceriæ captis, quinque saccis inuolutos, in mare demersit.

At verò mortuo Ludouico Vngariæ rege, proceres Vngari Carolum statim per legatos accersunt: qui eò profectus dum conuentum ad res componendas celebrat curante regina, quę odium dissimulauerat, obtruncatur, anno millesimo trecentesimo octogesimoquinto, quo tempore Ioannes Galeatius Bernabouem Vicecomitem, cui erat ex fratre Galeatio nepos, captum in carcerem Modoëtiæ conijcit, ac coniectum vsque ad mortem detinet, eiusque ditione potitur. Prius enim dum patrimonium diuidunt, Papia, Vercellæ, Nouaria, Dertona, Alexandria, & cætera ad Appenninum alpesque pertinentia Galeatio, Placentia verò, Cremona, Parma, Lauda, Brixia & Bergomum Bernaboui sorte obtigerant, Mediolanum autem vtrique commune erat.

At Vrbanus circumacto anno, quo se Genuam contulerat, intelligens ecclesiasticis ciuitatis à Florentinis ad libertatem, vt anteà, incitari, Lucam primo, mox Senas & Perusium peruenit. Confirmatis deinde aduentu suo ciuitatibus, desiderio vt ipse dicebat, videndi Neapolim, Ferrentium vsque proficiscitur: ea mente reuera, vt Ladislaum admodũ puerum & Ioannem Caroli filios, hæreditate paterna deturbaret. Multi enim proceres Ludouico Andegauensi studere soliti, potiundi regni spem ei præstabant: sed magna vsi fide Caietani, pueris in vita retentis, regnum quoque cum summa laude seruauerunt. Pontifex itaque re infecta Romam rediens, cum magno apparatu honoreque plusquam dici potest, à populo Romano in vrbem suscipitur: licet haud ita multò pòst à Banderesijs insidias perpessus sit, quas certè omninò deuitauit & sustulit, creatis vna die nouem & viginti Cardinalibus: quorum de numero Romani tres sunt habiti. Reliqui verò ferè omnes Neapolitani fuêre.

Interea verò Antonius Scala Veronensis & Franciscus senior Patauinus dominus grauissimo inter se bello contendêre, Ioânne Vbaldino Carrarij, & Ioanne Ordelapho Scaligeri copias ducentibus. Verùm Galeatius Vicecomes inttigante Carrario superatis Scaligeris, Verona Vicentiaque potitur. Neque hoc quidem

dem contentus Galeatius, paucorum mẽsium obsidione Patauiũ capit, ac Frãciscum Carracium in carcerem Modoëtianum cõijcit. Eius verò filius Franciscus iunior, fuga salutem sibi quęsiuit. Florentini quoq; augendę ditionis cupidi, Politianum Lucinianũ oppida ex veteri Senẽsium dominatu, arte magis quàm viribus in potestatem suam redegêre. Prętera verò Carolum Bernabouis filium, & Antonium Scalã cum quinq; millibus equitum in agrum Senensem hostili animo immittunt. Hanc ob rem Galeatius motus, legatos ad Florentinos mittit, qui suo nomine conquerantur, Carolũ Vicecomitem & Antonium Scalã hostes suos, à populo Florentino, quo cum ipse pacem antea inierat & fœdus, mercede conductos esse, vexarique ab eis bello Senenses amicos & socios contra ius fasque. Legatis item mandatũ est, vt nisi ab iniuria Senẽsium discederent, exauctorarentque suos belli duces, Florentino populo bellum indicerent. Quò minus verò id statim Galeatius faceret, Petri Gambacurtæ Pisanorum tyrãni precibus factum est, qui Galeatio & Florentinis amicis, rem inter vtrumque compositurum se prædicabat.

Interim verò Vrbanus pontifex pontificatus sui infeliciter acti, anno vndecimo, mense octauo, Romæ moritur, sepeliturque in beati Petri Basilica, paucis admodum eius mortem, vtpote hominis rustici & inexorabilis, flentibus. Huius autem sepulchrum adhuc visitur cum epitaphio satis rustico & inepto.

Ex Onuphrio.

BArtholomæus Pirignanus, al às Tuczillus Regens Cancellarię Apostolicę in Vrbe, absente Petro de Monturuco Cardinale Pampilonense S.R.E. Cãcellario, ex Archiepiscopo Materano & Archeruntino Archiepiscopus Barensis à Gregorio XI. factus, Põtifex creatur Romæ in conclaui Vaticano extra collegium Cardinalium sexagenario maior, à xvj. Cardinalibus, v. Idus April. anno MCCC. LXXVIII. coronatus ante gradus S. Petri, die Paschæ xiv. Kal. Maij: sedit Cæsare Venceslao Rege Romanorũ annos XI. menses VI. dies VII. Pernicioſissimũ & teterrimum schisma eiusdẽ occasione, alio Pontifice ab eisdem Cardinalibus, qui eũ elegerant, creato Clemẽte VII. inchoatum, in quinquaginta annos productũ est, Pontificatus sui tempus Romæ, Neapoli, Luceriæ, Panormi in Sicilia, Genuę, Pisis, Lucę absumpsit. Iubilei annum ex quinquagesimo ad trigesimum tertium reducens, eum anno MCCCXC. tertio celebrari curauit. Carolũ tertium de Curacio vocatum, Ioanna Regina priuata, Regem Neapolitanum creauit, coronauit: ac in obtinendo Regno pecunijs & cõmeatu adiuuit: cum quo postea ita inimicitias exercuit, vt eum anathemate notatum, eodem Regno exueret. Ordinationibus quattuor factis, Cardinales creauit LIIII. ex his quinque sustulit vii. purpurę honore priuauit. Obijt Romę Idib. Octob. anno MCCCXXCIX. ætatis LXXII. Vacauit sedes dies XVII. sepultus in Basilica S. Petri, marmoreo sepulchro, quod adhuc cum rudi hoc Elogio exstat, & legitur.

HAec animo magnus, sapiens, iustusq; Monarcha
Parthenopeus adest Vrbanus sextus in arca:
Feruebat fidei latebras conferre magistris:
O decus, his fretus semper post prandia sistris
Schismatibus magnis animo maiore regebat.
Omne Simoniacum tanto sub patre tremebat.
Quid iuuat hunc terris mortali tollere laude?
Pro meritis cæli splendet sibi gloria valde.

BONIFACIVS IX.

BONIFACIVS nonus, patria Neapolitanus, Petrus cognomento Tomacellus antea vocatus, Romæ Cardinalium omnium consensu pontifex creatur anno Domini millesimo trecentesimo octogesimonono. Hic etsi annorũ circiter 30 esset dũ pontificatũ iniit, ita tamen deinceps vixit in tam florida ætate, & tanta peccandi licẽtia, vt nulla ei libido, nullà voluptas impingi vel obijci posset. Iuuentutem certè cum ipsa senectute commutasse videbatur. Fuit prætera tanti animi con-

210. Põt.

consilijque, vt primus populi Romani vim omnem in pontificem transtulerit, creatis suo nutu magistratibus omnibus, munitaque sancti Angeli arce in mole Hadriani sita ad Tiberis pontem, quo ab vrbe in Vaticanum itur, munitisque item pontibus quibus in Transtiberim Romani commeant.

Verùm dum Bonifacius nonus adhuc in pontificatu esset, Galeatius Florentinos & Bononienses bello aggreditur, Ioanne Vbaldino & Lantedesco Petramala copiarum suarum ducibus, qui vallem Arni superioris ingressi, omnia longè ac latè populabantur. Iacobusque Vermes Bononiensem agrum suo nomine ingressus, ciuitati quoque multa damna intulit. Tum verò Florentini ad præcauenda mala solliciti, & Ioannem Haucut, & Carolum Bernabouis filium, & Antonium Scalam cum quattuor equitum, peditum duobus millibus, Bononiensibus socijs & amicis auxilio misêre. Sollicitare præterea litteris & nuncijs Stephanum Bauariæ ducem, ad quem Franciscus iunior confugerat, & Iacobum Armeniaci comitem magna mercede conductum, vt in Italiam contra Vicecomitem descenderent, eumque à ceruicibus suis ad propria tuenda auerterent. His cohortationibus motus Franciscus iunior, mutata veste fauentibus Venetis, secreto tamen, Patauium ingreditur, vrbeque potitur. Subsecutus verò Bauariæ dux, vrbem ingressus, oppugnare arcem non destitit. Veronenses autem harum rerum permutatione moti, pulso Vicecomitis præsidio, Antonium Scalam ad se vocant, qui ferè his diebus in Etruria mortuus erat, relicto vnico filio in prima pueritia adhuc superstite. Qua quidem re cognita, pœnitentia ducti, in primis Vgolotum Blancardum, qui in Cremonensi agro cum exercitu Galeatij erat, ad se vocant, impetrata prius errati venia, persolutisque aliquot millibus nummûm auri, ad redimendam tanti erroris culpam. Ingressus vrbem Blancardus, retinere milites à direptione tam opulentæ vrbis nequaquam potuit. Vxor verò Galeatij tantæ ciuitatis calamitatem miserata, triduo pòst militibus direptionem inhibuit. At dux Bauariæ conquestus se mercede à Florentinis defraudatum, ab oppugnatione Patauinæ arcis in Germaniam discessit. Tum Florentini præbête aditum Alberto Estensi, qui iam pridem ab amicitia Galeatij discesserat, Ioannem Haucut Carrariensi socio auxilio misêre: cuius fortitudine & astu arx Patauina in deditionem breui recepta est. Vnde Galeatij copiæ, quæ eò recuperandæ vrbis causa venerant, in Vicentino secessere. Descenderat iam tum etiam comes Armeniaci è Florentinis mercede conductus, per Taurinos in Italiam cum viginti millibus equitum, Castellatiumque in Alexandrinis vi captum diripuerat, quare Galeatio necesse fuit copias suas è Vicentinis reuocare, quas hosti opponeret. In suburbio Alexandrino cõfederant Mediolanenses, in quos delati Armeniaci sine vllo ordine, excidium ipsis militibus & ciuibus minabantur. Pugnatum est pro portis aliquandiu, & ab Italis tandiu protracta pugna est: donec sui (quos circumacto itinere ad carpendum extremum hostium agmẽ miserant) nil tale opinantes, aggrederentur. Dũ pugnatur, superuênere illi: atque ita à tergo, à lateribus, à fronte cæsi, prius penè oppressi sunt ingenti cæde, oppidanis etiã superuenientibus, quàm discrimen in quod delati fuerant cognouerint. Comes ipse Armeniaci tanti exercitus dux captus, ex vulnere in prælio accepto statim moritur. Capti & Rainaldus Ianfiliatius & Ioãnes Ricius Florentini equites, qui Armeniacum in Italiã duxerant. Tũ verò Galeatius tanta victoria fretus, patrem copiarum in Haucutũ mittit, qui ea mente Atesim & Mintium traiecerat, vt se cum Armeniaco coniũgeret. Verùm Haucutus re cognita, quanta maximè celeritate potuit, in Patauinos mouit, non paucis suorum in itinere amissis ob deriuatas passim à rusticis aquas, ne redire hosti impunè liceret. At Florẽtini bello pressi à Iacobo Verme, qui eò à Galeatio cum duodecim millibus equitum, peditum quattuor, missus fuerat, Haucutum reuocant, qui hostes Florentinorum, quibus par esse aperto Marte non poterat, miris artibus ludificatus est. Interim verò hortante Bonifacio põtifice, & Antonio Adurno Genuensium duce, pax æquis conditionibus inter Galeatium & Florentinos Genuæ composita est. Sed dũ vnũ incendiũ extinguitur, alterũ exardescit. Nã & Franciscus cognomẽto Vicus, vrbis præfectus Viterbiũ põtifici proditione abstulit: & Petrus Gambacurta Pisarum dominus, à Iacobo Appiano publico scriba, & omniũ cõsiliorũ suorũ participe cũ filijs occiditur, ipseq; Appianus dominatu potitur. Mortuo autẽ Alberto Estensi, Accius & ipse Estensi familia ortus, iã pridem patria pulsus, adiuuantibus Cunij comitibus, redire in patriam instituerat. Sed tutores

cores Nicolai pueri Alberti filij, sumptis armis Accium Ferraria summouentes, Lucum & Concilię oppida Ioanni Cunio promisêre, si Accium interficeret. Tum Ioannes composita fallacia virum Accio perfimilem interficit, & acceptis oppidis, verùm Accium in publicum producit. Non commisisset tantum facinus Albertus ex eadem familia ortus, cui plus Itali debent quàm omnibus ducibus, qui tum fuêre, primus enim docuit Italos bella gerere, iam pridem arma ferre desueros, quibus se deinceps ab intestino externoque hoste tutati sunt. Prius enim si quid gerere Itali vel inter se, vel in barbaros voluissent, accire externum militem opus erat. Sed tanta militum copia hoc duce breui suborta est sub vexillo S. Georgij, vt Britones, qui prouinciã nostram & ecclesiæ castella euerterant, Teutonicos, Anglicos, postremo omnia vastantes Italia expulerit. Hinc Brachiani & Sfortiani milites originem habuêre, quorum armis Italia apud exteros tantum nominis consecuta est, vt aut exteri timore perculsi quieuerint, aut auditum ad nos tentantes, magnis cladibus superati sint. Interea verò mortuo Clemente 7. adulterino pontifice, in eius locum à Cardinalibus tanti schismatis auctoribus, Petrus Luna Benedictus 13. appellatus, Auinione sufficitur.

Clemens adulterinus pontifex.

Successit tum etiam Carolo imperatori Romano Vincesłaus filius, à quo Ioannes Galeatius Vicecomes Mediolanensis ducatus titulum accepit, misso oratore Petro Philargi Mediolanensi archiepiscopo: qui postea Romanum pontificatum adeptus, quintus Alexander appellatus est. Galeatius autem mortuo Ioanne Haücut Florentiæ sepulto, quo vno duce in rebus bellicis tũ maximè Florentini vtebantur, mittere Albericum suis copijs in Etruriam cõstituit: qui Florentinos Appianum Pisanorũ tyrannum bello lacessentes, in officio cõtineret. Erant in eo exercitu Paulus Vrsinus, Ceculus, Brolia Brandulinus, Paulus Sabellus, Lucas Canalis, cohortium præfecti insignes: qui simul coniunctis copijs animisque oppugnare Florentiam adorti, ad monasterium Carthusiense castra posuerant: vnde crebris incursionibus tum agros, tum ciuitatem Florentiam continuò vexabant, cædibus, rapinis, incendijsque omnia complentes, anno Domini 1397.

Quo quidem tempore & Bonifacius Perusium se contulit nobilitatem plebeijs Raspantibus conciliaturus. Sed plebs præsente pontifice præter datam fidem arma capiens, interfectis ad octoginta ex optimatibus, Biordum & Michelorum plebeiarum partium principes in vrbem intromissos, dominos constituunt. Indignatus autem ob eam rem põtifex, Assisium petens, inde ad ducem Galeatium oratores misit, qui eum adhortarentur, vt oppugnare Mantuam desineret: quam tum aqua & terra obsidione premebat, accito in Cisalpinam Galliã ad id bellũ Alberico Barbiano.

Hanc autem ob rem ex fœdere Florentinis licuit & Venetis belli socijs Mantuano auxilium mittere, Carolo Malatesta Mantuani sororio tantarum copiarum duce, quingenti clade Galeatij exercitum apud Quernolum profligauit, erat tum quoque in animo Florentinis Pisanos bello persequi, sed eos à tanta re auertebant Pupij Balneique comites, & Vbertini rebelles, qui Florentinæ ciuitati exitium minabantur, si in Pisanos mouerent. Verùm mortuo non ita multò pòst Iacobo Appiano, filius Gerardus patri succedens, cum retinere Pisas in potestate sua non posset, ob seditiones à Florentinis excitatas, vrbem ipsam Galeatio Vicecomiti vendidit, Plumbino oppido tantummodo sibi ac suis retento, millesimo trecentesimo nonagesimonono.

Interfectio autem Biordo Lantedesci insidijs, Perusini vindicare se in libertatem conati sunt. Verùm cum Vgolinus Trinciu Fulginas pontificis vicarius eius nomine Perusium in ditionem ecclesiæ trahere conaretur, indignati ciues, Galeatio sese dedunt: qui post menses duos Bononia quoque & Luca falso potitur. Hinc maior timor Florentinos incessit, passim de se ac libertate sua actum dicentes, nisi Galeatius morte è medio auferetur. Appropinquante verò Iobilei anno, legati Romanorum pontificem adeunt, rogantes vt Assisio Romam proficisceretur: qui etsi id magnoperè cuperet, tamen dissimulato desiderio, facturum se quod petebant, negauit: quòd diceret eos noluisse recipere senatores ex nobilitate externa secundum consuetudinem & instituta pontificum: quodque cameræ conseruatores suopte ingenio elegissent, homines quidem parum idoneos, & quorum licentia Banderesijs omnia licerent. Tum verò Romani, vt rem gratam pontifici facerent, & Banderesios tollunt, & Malatestam Pandulphi filium Pisaurien sem, virum doctum, pontificis nomine in senatorem recipiunt, pecuniasque insuper Bonifacio dant, quò ei profi-

ciſci ad vrbem liceret. Vrbem itaque ingreſſus, munita mole Hadriani (vt antea diximus) mœnibus & turribus, dominatu vrbis ſenſim potitus eſt. Celebrato deinde Iobilei anno, M c c c c. quo innumera ferè hominum multitudo ad Vrbem religionis cauſſa venerat, Florentini Galeatium à ceruicibus ſuis auertere cupientes, Robertum Bauariæ ducem, quem imperij electores abrogato ob ignauiam Vinceſlao Bohemo, delegerant, hac conditione in Italiam vocant, vt non promiſſam mercedem accipiat, quàm Vicecomitis ducatum attigiſſet, qui Brixianum agrum ad Benacum ingreſſus, parte pecuniarum accepta, cum Galeatij copijs congrediens ſuperatur, ac Tridentum fuga petit. Retinere hominem Veneti & Florentini multa polliciti, quò minus in Germaniam rediret, nequaquam potuêre. Tum verò Bonifacius, ſiue Vicecomitum potentiam veritus, ſiue augendæ ditionis eccleſiaſticæ cupidus, Annatarum vſum beneficijs eccleſiaſticis primus impoſuit, hac conditione, vt qui beneficium conſequeretur, dimidium annui prouentus fiſco apoſtolico perſolueret. Sunt tamen, qui hoc inuentum Ioanni vigeſimo ſecundo aſſcribant. Hanc autem cõſuetudinem omnes admisêre, præter Anglos, qui id de ſolis epiſcopatibus conceſſere in cæteris beneficijs nõ adeò. Confirmata hoc modo, pecunijs, arce, magiſtratibus ſuo nutu in vrbe delectis, ditione eccleſiaſtica pontifex Ladiſlaum adoleſcentem Caroli Neapolitani regis filium, in regnum paternum reſtituit, à tyrannis & populis occupatum, qui Ludouici Andegauenſis partes ſecuti fuerant. Quo autem facilius & honeſtius id fieret, priuationem Caroli ab Vrbano ſexto Nuceriæ factam, abrogauit: cardinalemque Florentinum Caietam miſit, quæ ſola in fide remanſerat, vt & eo loci adoleſcentem coronaret, vbi ſumma cum fide ſeruatus fuerat.

Vicecomes autem redeunte in Germaniam imperatore Roberto copias ſuas in Alberico duce ad opprimendum Ioannem Bertiuolum miſit, qui Bononienſem vrbem in ſuam redegerat poteſtatem, pulſo Vicecomitum præſidio. Militabant tum in exercitu Galeatij, Franciſcus Gonzaga, compoſita inter eos pace: militabat Pandulphus Malateſta, Caroli frater: aderat & Orbobonus Rubeus, Parmenſis ciuis: quorum nomin bus perterriti Florentini, Bernabouem copiarum ſuarum præfectum, Bononienſibus ſocijs auxilio mittunt: cuius aduentu Bononienſes animis aucti, hoſti mœnibus appropinquanti occurrere audent: quo prælio ſuperati, omnem equitatũ cum Bernaboue in ipſa pugna interempto, amiſere. Captus etiã eo prælio Iacobus Carraria, Franciſci Gonzagæ precibus conſeruatur. Aufugerat tum cum paucis Bentiuolus in vrbem: quam dum aciter nimium tutatur, in globum incidens, cum viuus capi non poſſet, obtruncatur. Potitus itaque deinceps, nullo reſiſtente Bononia Galeatius, magnum terrorem Florentinis iniecit. Eò enim ſe breui moturum omnem belli impetum oſtendebat. Verùm morte eius adiuti, vt ipſi optabant, non ita multò pòſt tanto metu liberati ſunt. Mortuo autem ex febre Ioanne Galeatio apud Merengnanum, cum ante cometes rantæ mortis indicium apparuiſſet, anno milleſimo quadringenteſimo ſecundo, multi repentè tyranni oborti ſunt, aut ciuitatum ſuarum principes, aut cohortium præfecti, à militibus ducis ob largitionem ad occupandas ciuitates adiuti. Oborta tum quidem infinita mala ſunt, cùm nemo vnus præeſſet, qui vitia hominum imperio & auctoritate compeſceret. Innouata eſt etiam Guelphorum & Gibellinorum pernitioſa ſeditio, quæ ducentis & eo amplius annis per Italiam vagata, omnes ciuitates ita ad arma ciuilium concitauit, vt fermè ad internecionem certatum ſit. Nam Vgotinus Caualcabos, oppreſſis Gibellinis, Cremona imperitabat: Parmam Otho tertius, interfectis ac pulſis Rubeis, obtinebat: Soardi Bergomum Ruſconij Comum, Viginatæ Laudam: Verceltas, Alexandriam, plurimaque per eam regionem oppida Facinus Canis dux copiarũ egregius vi occupauerat. Omitto reliquos tyrannos à Galeatio pulſos, qui tum quidem redeundi ad tyrannidem & dominatum ſpem aliquam ſumpſere. Maximè verò Guillelmus Scala & Carolus Vicecomes Bernabouis filius, qui principes omnes & populos ad defectionem ſollicitabant. Hinc etiam Pynus Ordelaphus patria pulſus, Foroliuio potitur. Albericus quoque Cunij comes, Fauentiam bello preſſam in ſui poteſtatem redegiſſet, niſi à Ladiſlao adhortante etiam pontifice in regnum accitus propere fuiſſet: magnuſque conſtabilis, vt eorum vocabulo vtar, creatus. Miſerat & eò cum latis iuſto exercitu fratrem ſuum pontifex, vt regi auxilio eſſet: qui à Neapolitanis repulſus, Peruſium mouens, ciuitatem ipſam in poteſtatem pontifi-

cis

cis breui redegit. At Baldesar Cossa Neapolitanus ciuis, S. Eustachij cardinalis, Bononienses aliquandiu obsessos, redire tandem ad ecclesiam compulit, Brachio Montonio copias ecclesiasticas ducēte, quem vt virum in re militari præstantem Albericus in Flaminia reliquerat. Sub eo enim ab ineunte ætate militauerat, ordinesque duxerat. Idem etiam contigerat Sfortiæ, è Cotignola Flaminia oppido originem ducente: quorum virtute militia Italica ita breui creuit, vt qui duce in re bellica deinceps indigerent, altero istorum vterētur. Hinc illæ factiones militares exortæ sunt, vt 60. iam annis nihil propè gestum in Italia sit, quod nō alteri istarum asscribi possit. Qui enim à Brachianis opprimebatur, vicissim à Sfortianis alteram factionem precio cōducebat. Albericus autem (vnde tanquam ex equo Troiano innumerabiles belli principes emanarunt) Neapolim diu oppugnatam, tandem in potestatem Ladislai recepit. Qua victoria moti omnes regni principes ciuitatesque, statim in deditionem regis peruenēre. At verò Ladislaus regnandi cupidus, priusquam fundamenta regni Neapolitani confirmasset, accitus ab Vngaris, ad illud quoque regnum iure hæreditario suscipiendum, cùm copias traiecisset, Iaderamque obsideret certior ab amicis fit, Neapolitanos & aliquot regni proceres ad defectionem spectare. Iadera itaq; potitus, eademque Venetis diuendita, Neapolim redijt: reuocatoque è Flaminia Alberico (eò nanque ad suos visendos profectus erat) omnes proceres dominatu priuauit. Recusantes autem parēre, è patria deiecit. In Seuerinatum verò familiam crudeliter animaduertit, primatibus ipsis vltimo supplicio affectis.

Brachiani et Sfortiani milites obdurati bellis.

Bonifacius autem in tanta rerum perturbatione diu afflictatus, dolore laterum tandem moritur, pontificatus sui anno quartodecimo, mense nono, millesimo quadringentesimoquarto. Sepeliturque in basilica Petri sepulchro marmoreo, vermiculato opere distincto, quod adhuc cernitur, cum gentilitijs insignibus: quæ item indicant, multa ædificia tum in mole Hadriani, tum in Capitolio, tum in palatio Vaticani huius iussu & impensa ædificata fuisse. Huic autem pontifici ad summam gloriam nil certè defuisset, nisi affinium & cognatorum affinitatibus obtemperans, aliquam notam contraxisset. Multa enim crimina per Simoniacam prauitatem committebantur, petentibus contra ius fasque omnia tum fratribus, tum cognatis: quorum magna multitudo quæstus gratia Romam venerat. Indulgentiæ verò & quidem plenariæ ita passim vendebantur, vt iam vilescerent clauium & litterarum apostolicarum auctoritas. Reuocare hæc omnia Bonifacius conatus, cognatorum precibus eò identidem redire cogebatur, vnde melius actū cū ecclesia Dei censeré, si pontifices reiectis affinibus & cognatis vel saltē in mediocri fortuna collocatis, pontificiæ dignitati potius, quàm carni & sanguini consulerent. Maximè verò hoc tempore, quo mortuo Tamburlano, qui Turcos superauerat, eorumque regem catenis vinctum secum trahebat, Armenios, Persas, Aegyptios, Assyrios, sine gubernatoribus reliquerat: qua ex re facilè Christianis tum fuisset Hierusalem, ad sanctum Domini sepulcrum recuperare. In nostros enim conuersus, Albos suo pontificatu nouam superstitionem introducentes persecutus est. Ex alpibus nanque descendisse in Italiam anno ante iobileum presbyterum quēdam cum magna hominum multitudine, ex patre meo, qui hominem viderat, intellexi. Is quidem albo indutus panno, tantam modestiam vultu ac verbis præseferebat, vt ab omnibus sanctus haberetur. In Italiam itaque descendens, magnam hominum ac mulierum multitudinem in sententiam suijpsius breui deduxerat. Linteis albis circumuoluti omnes sine discrimine, mares an fœminæ, rustici an ciues, serui an liberi essent, passim veluti pecora, vbi nox oppressisset, dormiebant. Publicè in vicis epulabātur, perlatis vndique certatim quasi ad sacrum epulis, Crucifixum sacerdos ipse præseferebat: quem lacrymari ob hominum errata dictabat. In quoties accidisset, succlamabāt omnes, veniam à Deo petentes. Laudes beatæ Virginis canebant euntes & stantes, hymnis ad id aptè compositis. Ex Cisalpinis autem Flaminiam, Etruriam, Picentes, aucta opinione sanctitatis veniens, non plebem modò rudem & credulum, sed & principes & episcopos ciuitatum in sententiam suam facilè pertraxit. Substitit Viterbij cum magna multitudine labore itineris fessus, Romam inde, vt ipse dicebat, ad visenda loca sancta sanctarumque corpora venturus. Sed Bonifacius fraudē subesse veritus, quod diceret hominem superstitiosum pontificatum appetere, adiuuante illa multitudine, milites aliquot præmittit, qui hominem comprehensum ad se perducant.

Indulgentias vendere lucrosus erat, quare vilescebant.

Noua superstitio introducta.

Sunt qui scribant, huius fraudem quæstione detectam fuisse, hominemque in tanto facinore deprehensum, meritas pœnas luisse, igne scilicet, quo exustum ferunt. Sunt etiam qui dicant, nil fraudis in homine deprehensum fuisse: sed id fictum à pontifice abolendo rumori, quo hominem per inuidiam captum & necatum affirmabant. Vtrum verius sit, Deus nouit. Hoc tamen constat, post tantam colluuionem quæ partim hac superstitione partim frequentia iobilei obuenerat, magnam hominum multitudinem pestilentia consumptam fuisse. In tantis autem malis, quibus prouincia nostra afflictabatur, vnum tamen bonum in Italiam aduectum est. Ad nos enim Chrysoloras Bizantius litteras Græcas attulit, quæ annis iam quingentis in Italia conticuerant. Hinc græcæ latinæque linguæ scholæ exortæ sunt, Guarino, Victorino, Philelpho Ambrosio monacho, Leonardo Aretino, Caroloque, ac plerisque alijs tanquam ex equo Troiano in lucem prodeuntibus, quorum æmulatione multa ingenia, deinceps ad laudem excitata sunt.

PETRVS aliàs Perinus Tomacellus, gente nobili, ex Nidi Curia ortus, ex diacono S. Georgij in Velabro, Presbyter Cardinalis tt. S. Anastasiæ ab Vrbano 6. factus, Pontifex Romæ creatus est in conclaui Vaticano, iiij. Nonas Nouembris, anno M. CCCXXCIX. Cardinalium XIII. suffragijs, annum agens (non vt ait Platina circiter XXX.) sed XLV. Coronatus apud S Petrum, III. Idus Nouembris, sedit Cæsaribus Venceslao Bohemo, & Roberto Bauaro Romanorum Regibus in schismate contra Clementem VII. & Benedictum XIIJ Auenione commorantes, annos XIV. menses XI Iobileum annum III. anno M.CCCXC. ab Vrbano VI. institutum, & quarto more veteri, anno M.CCCC celebrauit. Primus Romanorum Pontificum post reditum Apostolicæ sedis ex Gallia summum imperium vrbis Romæ ciuibus se dedentibus, obtinuit. Mausoleo Hadriani arcis instar, & Capitolio munitis, Pontificum ditionem stabiliuit, maiestatem nutantem confirmauit. Ecclesiæ Romanæ patrimonium Tyrannorum vi amissum recuperauit, Latium, Campaniam, Picenum, Etruriam, Flaminiam, & Aemiliam prouincias: item magnas vrbes Narniam, Tuder, Spoletium, vrbem veterem, Viterbium, Perusiam, Forumliuij, Fauentiam, Bononiam, ecclesiastico imperio restituit. Ioannis Galeatij Vicecomitis primi insubrûm Ducis vires, toti Italiæ formidabiles, repressit. Robertum Bauariæ ducem, & Rheni Comitem Palatinum, Venceslao ob ignauiam in ordinem redacto, Cæsarem designatum confirmauit. Ladislao Caroli III. filio adhuc puerulo Regnum Neapolitanum, quo Andegauensium factione pulsus fuerat, restituit, defendit, eumque Angeli Acciaioli Legati Cardinalis opera Regem inunxit: eius patrem fato functum Vrbani 6. diris absoluit. Ex duobus fratribus, alterum Spoletinum Ducem, alterum Piceni Principem beneficiario iure constituit. Palatium Vaticanum, quod nunc supereſt, perpetuæ Pontificum sedi inchoauit. Ordinationibus duabus factis Cardinales 6. nouos creauit, v. superstites ab Vrbano 6. priuatos, restituit. Obijt Romæ in Vaticano sexagenarius kal. Octob. Anno M. CCCCIIII. vacauit sedes dies xv. sepultus in basilica S. Petri monumento lapideo, quod in ecclesiæ ruina dirutum fuit, cum hoc epigrammate:

Flete super pugilem Claues, Crux, alma Tiara,
Ecclesia viduata viro, simul inclyta Roma,
En petra parua patrem sub calica sydera primum
Claudit, Apostolica solium qui rexit habena,
Catholicamq; fidem, seruans à turbine sanctum
Remigium Christi, victis virtute tyrannis:
Orthodoxus erat super omnes, arca superni
Consilij: sua iura tuens, & grandia tractans
Cæsaris ex animo fidei clypeatus honore:
Corpore conspicuus, roseus flos, flamine constans,
Auditorq; placens, miseris miserator opimus:
Ossa iacent, mens alta polum felicibus alis
Ascendens, micat ante Deum nouæ lucis origo
Glorius Antistes. Quisnam Bonifacius alter
Nomus vt iste fuit? q̃ Chronica scripserit vnquã?
Quodue genus parilẽ dedit auo nomen? & omnes
De Tomacellis fulget, fulgebit in annos
Parthenopẽ lustrãs tulit hũc genus omne Latinũ
Quicquid alit tellus, & quod tegit omnia cælum.

Obijt M CCCCIIII. die I Octobris, pontificatus verò eius anno XV.

INNO-

INNOCENTIVS VII.

LII. Pont. INNOCENTIVS septimus, patria Sulmonensis, Cosmatus antea vocatus, sanctæ crucis presbyter cardinalis, Romæ pontifex creatur, tumultuante tota Italia.

Mortuo enim Ioanne Galeatio, duobus filijs superstitibus, sed adolescentibus, adhuc tota Italia ad arma respiciebat. Ioannes Maria maior natu, id enim ei nomen erat, ducatum Mediolani sibi vendicat: Philippus verò Maria minor natu, Papiæ dominatum, cuius comes iure habebatur, facilè obtinuit: reliquæ ciuitates, vt antea dixi, ad quinque enim & viginti fuisse constat, ab imperio Vicecomitum defecêre. Nam & Paulus Guinisius ciuis Lucensis, patriæ dominatum sibi vsurpauit, & Franciscus Carrarius sublato è medio tanto duce, cuius arma mirum in modum timuerat, augendæ ditionis in magnam spem veniens, Veronam, Brixiam, Bergomum, Cremonam, legatos ad sollicitandos in partes suas Guelphos misit. Verùm vbi videt Guillelmum Scalam & Carolum Vicecomitem, qui imperia ciuitatum suarum desiderabant, posse conatibus suis obstare, Guillelmo Veronæ, Carolo Mediolani acceptis ab eo mutuo triginta millibus aureis, dominatum pollicitus est. Reducto itaque in patriam Guillelmo, eodemque non ita multò pòst veneno sublato, Verona ipse potitur. Eadem quoque fraude Carolum aggressus est, cùm is instaret, vt non apparentibus promissis, pecuniam saltem mutuò datam solueret. Litteris quoque Franciscum Gonzagam admonet, vt descendere in partes suas spontè velit, amplectique eius amicitiam & societatem: sin secus esset animatus, habiturum se eum pro hoste, facturumque vt breui eius pertinaciæ pœniteat: fieri perfacilè id posse dicebat, cum Veronam Mantuanis finitimam adeptus, Brixiam quoque in potestatem suam breui sit redacturus, vnde percommodè Mantuanos bello premat. Nil respondere Franciscus instituit, priusquam Venetorum legatos audiret, quos in via ad se euntes intellexerat. Veneti enim Carrariorum potentiam suspectam habentes, Vicetiam detentibus vltro ciuibus in deditionem & tutelam recipiunt, quòd Franciscí arma vererentur: quodque sub quouis alio, quàm sub Patauino domino esse malebant: quippe cum inter Patauinos & Vicetinos immortale odium intercedat. Admonet tum Franciscum Carrarium Venetus, ne Vicetinos vectigales suos bello attingat: vtque ab expugnanda Colonia (quam suæ ditionis esse rebantur) abstineat: aliter Venetos bello persecuturos illatas iniurias. Respondet Franciscus mirari se Venetorum impotentiam, qui cum nullum ius in continenti habeant, leges tamen meritò imperantibus velint præscribere: irent, & æstuarijs se ac paludibus continerent: eosque præesse ciuitatibus sinerent, qui eam facultatem à maioribus suis accepissent. Indignati mirum in modum Veneti, legatos suos, qui in via erant, admonent vt fœdus & societatem cum Francisco Gonzaga ineant: eumque primum copiarum suarum ducem deligant, addita pecuniarum summa, quæ ei stipendij nomine quotannis daretur. Tum verò Franciscus icto fœdere maturandum ratus, quod iam hostes potitos Colonia intellexerat, conscripto magno militum numero, Veronenses ad eam partem adoritur, qua ad Mantuanos vergunt. Idem faciunt Veneti, ex Vicetinis eò mouentes. Quo impetu Veronenses perterriti, cum nulla spes auxilij subesset, deditionem fecêre. Oderant etiam ciues Franciscum Carrariensem, qui Guillelmum Scalam veneno necasset, eiusque filios occupata fraude Verona, in carcerem coniecisset. Dum vrbem verò instructis aciebus ingrediuntur, ne qua fraus ab hoste subesset, Iacobus Carraria, qui ibi cum præsidio erat, repentè cum militibus aliquot Hostiliam profugit. Sed dum Padum trajicit, captus Venetias mittitur. Munita autem firmissimo præsidio Verona, inde cum omnibus copijs Veneti Patauium mouentes, vrbem

prælatis muris ac profunda fossa munitam, defensamque firmo præsidio obsident: & tandem post aliquot menses intercluſis vndique commeatibus, in deditionem accipiunt. Confugerat in arcem Franciſcus cum filijs ac nepotibus, quam tamen Veneti non ita multò pòst cepêre, vrgente eos qui in præsidio erant, ad deditionem fame. Franciſcus autem captus ac Venetias missus, vnà cum fratre necatur. Hunc exitum & finem habuit, qui humanam cupiditatem secutus, spreta pace, omnia bello occupaturus videbatur.

Neque in hoc quidem malorum omnium finis fuit. nam vel ignauia pontificum, qui interdictis antea, minis, armis postremò tollere diſcordias consueuerant, vel ſchiſmate potius (quo tum eccleſia Dei multum laborabat) eò vnum erat, vt viliſſimus quiſque tyrannus post mortem Ioannis Galeatij, vnumquodque facinus quantumuis magnum aggrederetur. Innocentius enim dum adhuc cardinalis esset, carpere negligentiam & timiditatem priorum pontificum consueuerat, quòd diceret eorum ſocordia factum, ne ſchiſma eccleſiæ Romanæ, totius reip. Chriſtianæ pernicies, hactenus exſtinctum & ſublatum esset. Verùm ipſe pontificatum adeptus, secutusque in quibuſdam Vrbani & Bonifacij veſtigia quos priuatus carpebat, non modò quod tanto perè laudabat effecit, verùm etiam iniquo animo ferebat, ſi quis apud ſe ea de re verbum vllum feciſſet. Præterea verò adeò tumultuosè omnia gubernabat, vt cum ſemel Romani reſtitui in libertatem, reddique ſibi Capitolium, pontem Miluium, & arcem Hadriani peterent, inſtarentque item, vt ſchiſma rem pernicioſi exempli de eccleſia tolleret, bella exſtingueret & ſeditiones, rege Gallorum ad eam rem conficiendam operam ſuam pollicente: ac Petro Luna antipapa nequaquam tantam concordiam abnuente, Romanos ipſos pontifex ad Ludouicum nepotem diuertentem apud hoſpitale ſancti Spiritus in Saxia, tanquam ad certum carnificem miſerit. Vndecim enim ciues reip. ſuæ labenti in negligentia pontificis conſulturi, ſtatim necantur: è feneſtrisque deijciuntur, quod diceret eo modo tolli ſeditiones & ſchiſma, non alio quidem poſſe. Hac autem ſæuitia motus populus Romanus, accito Ladiſlao Apuliæ rege, arma capit, ſupplicium de Ludouico ſumpturus. Verùm pontifex declinaturus populi furorem, Viterbium cum Ludouico citato greſſu proficiſcitur. Tum verò populus cum ſæuire in auctorem tanti facinoris non poſſet, in aulicos iram conuertit, quorum bona magna ex parte direpta ſunt. Seruati tamen quidam dicuntur in ædibus cardinalium Romanorum, qui adiuuantibus clientibus ægrè tamen, ad ſe confugientes tutati ſunt. Capto deinde Capitolio, occupatoque ponte Miluio, arcem Hadriani oppugnare fruſtra conati ſunt, adiuuantibus etiam Romanos Ioanne Columna Troiæ comite, Gentile Monterano, comite Carrariæ, egregijs tum copiarum ducibus, & Ladiſlai regis auſpicijs militantibus. Verùm ſuperueniente Paulo Vrſino mandato pontificis cum Moſtarda & Ceccholino turmarum præfectis in pratis Neronianis Ioannem Columnam & reliquam Ladiſlai militiam fundunt. Hanc ob rem Romani quidem multis incommodis circumuenti cùm & homines & eorum pecora abigerentur, reſidente etiam ira iam antea concepta, pontificem in gratiam recipiunt, rogantque vt ad vrbem redeat. Erat enim natura comis & blandus: adeoque pontificij ciuiliſque iuris peritus, vt facilè homines tum rationibus, tum ſuauitate dicendi in ſuijpſius ſententiam alliceret. Rebus itaque hoc modo compoſitis Romam veniens, plures cardinales delegit: quorum de numero fuit Angelus Carrarius, patria Venetus, tituli ſancti Marci presbyter cardinalis, in pontificatu Gregorius duodecimus appellatus. Fuit & Petrus Philardi natione Cretenſis, baſilicæ duodecim apoſtolorum presbyter cardinalis, Alexander quintus deinde creatus. Tertius habitus eſt Otho Columna, natus è principibus Romanis ad Vellus aureum, ſancti Georgij diaconus cardinalis, Martinus quintus poſtea vocatus. Confirmata autem hoc modo pontificatu ſuo, Ludouicum nepotem agri Piceni Marchionem creat: eundemque Firmanum principem conſtituit. Ipſe verò non diu pòst Romæ moritur pontificatus ſui anno ſecundo: ſepeliturque in baſilica Petri in ſacello, quod olim pontificibus dedicatum erat, quodque vetuſtate & ſitu corruens, Nicolaus quintus poſtea reſtituit, notato etiam hoc epitaphio hominis ſepulchro:

INNOCENTIO VII. PONTIFICI MAXIMO. CVM NEGLECTI EIVS SEPVLCHRI MEMORIA INTERIISSET, NICOLAVS V. PONTIFEX MAXIMVS. RESTITVI CVRAVIT.

Inte-

Interim autem cùm & vero pontifice & optimo imperatore carerent Itali, vnicuique scelerato peccandi licentia data est. Nam Gabrinus Fundulus, cuius opera Carolus Caualcabos multum & belli & pacis artibus vtebatur, spe occupandæ tyrannidis elatus, quòd ei non secus ac Carolo magistratus omnes atque arcium præfecti parerent, redeuntem Lauda Pompeiana Carolum, ad Machastur-mam ab vrbe Cremona decem millia passuum cum fratribus & cognatis obtruncat. Inde verò properè antequam res in vrbe sciretur, cum aliquot militibus Cremonam properans, occupata arce ac portis omnibus, forum armato ingressus milite, quos videt conatibus suis obstare posse, aut obtruncat, aut pellit. Obtinendæ autem tyrannidis caussa, nullum genus crudelitatis omittit. Erant tum quoque in armis Mediolanenses principes, ne dicas eorum opera tyrannos opprimi potuisse, instante præsertim Guetecaldo Genuę præfecto regis Gallorum nomine, qui tum redigere Mediolanum in potestatem regis conabatur: contra verò Facino Cane egregio tum copiarum duce, retinere Ioannem Mariam in dominatu paterno conante. Otho quoque tertius Parmensis dominus, ad colloquium spe componendæ pacis cum Nicolao Estensi pellectus, ad Ruberam, castelli nomen est, obtruncatur, Cuius quidem cædis, Sfortia Corignola iubente Nicolao, auctor habitus est. Mortuo autem Othone, Rhegio statim & Parma dedentibus spontè ciuibus, qui oderant Othonis nomen, Nicolaus potitur. Ladislaus verò occupata Roma, vt antea dixi, accepta que in ditionem Perusia, quam tum armis Brachius vexabat, in Etruriam hostili animo mouet: quæ certè industria & auspicijs Malatesta Pisaurien sis egregiè defensa est. Repulsus enim inde Ladislaus, in regnum trepidus sese recipit, maiore propè accepto quàm illato hostibus incommodo. Liberati autem tanto hoste Florentini, in Pisanos conuersi, post longam oppugnationem Pisas tandem capiunt, Tartalia, Sfortia, ducibus, anno Domini millesimo quadringentesimo sexto.

Ex Onuphrio.

COSMATIVS Melioratus ex diœcesi Valuensi in Aprutio, vtriusque Iuris Doctor, ex Archiepiscopo Rauennate, episcopo Bononiense, & Procamerario, presbyter Cardinalis tt. Sanctę Crucis in Hierusalem, S.R.E. Camerarius, & totius Italiæ, pro pace inter dissidentes bello Principes, & respublicas componenda, Legatus à Bonifacio IX. factus est: quo mortuo, Pontifex Romæ in Vaticano conclaui à VII. Cardinalibus creatur, XVI. Kalend. Nouemb. anno MCCCCIIII. Coronatus apud sanctum Petrum, IIII. Nonas Nouembris, Cæsare Roberto rege Romanorum sedit in schismate contra Benedictum XIII. annos II. dies XXI. Cunctis maximi & optimi pontificis dotibus ornatus. Vitæ integritate, egregijs moribus, humanitate, doctrina, pietate, & liberalitate præstantissimus. Ecclesiasticæ libertatis & ditionis assertor vnicus: Ladislaum Regem Neapolitanum Vrbis Romæ Imperio infestis signis inhiantem, populo ad arma concitato, Vrbe submouit: Cuius fraudibus & dolis, quum aliquot ciuium Romanorum insidijs pontifex penè circumuentus esset, eius fratris filius, pontifice inscio, vndecim ex his interfecit. Ea re furentis populi timore Vrbe excedens, Viterbium concessit. Vnde paulò pòst à S.P.Q.R. mitigato Romam reuocatus, Vrbis imperio recuperato, ordinationeque vna habita, qua XI. Cardinales creauit, VIII. Idus Nouembris, in Vaticano Palatio, anno MCCCCVI. in pace quieuit. Vacauit sedes apostplica dies XXIII. Corpus in Basilicæ Vaticanæ sacello sancti Thomæ conditum eiusmodi inscriptionem habet:

INNOCENTIO VII. PONTIFICI MAXIMO.

QVVM NEGLECTI EIVS SEPVLCHRI MEMORIA PENE INTERIISSET, NICOLAVS V. PONT. MAX. INSTAVRANDAM HIC CVRAVIT.

GREGORIVS XII.

212. Pōt. AT verò tum schisma in ecclesia Dei longius protraheretur cum pernicie Christiani nominis, altero pontifice Romę creato, altero Auinione, principes Galliæ, duces scilicet Bituricensis Burgundus Aurelianus, qui tum ob valetudinem regis Gallias gubernabant, calamitatem ecclesiæ tandem miserati, Auinionem ad Petrum Lunam, Benedictum decimumtertium appellatum perueniunt: hominemque rogant, vt collabenti ecclesiæ tandem consulat, etiamsi abdicare se pontificatu necesse esset, quemadmodum in conclaui se facturum promiserat iureiurando interposito, dum pontifex creatur. Spondent præterea alterum pontificem, qui tum Romæ crearetur post mortem Innocentij, idem facturum. Ita enim inter hos principes & qui in Italia erant reipublicæ Christianæ amantissimi, conuenerat, vt abrogatis duobus de pontificatu contendentibus, quorum alter Gallicæ, alter Italicæ factionis haberetur, vnus aliquis postea deligeretur omnium nationum pater & pontifex. Respondet Benedictus, se quidem grauiter Deum offensurum, si ecclesiam Dei desereret, cui patronus & publicus pater consensu bonorum non furtim sed publicè asscriptus esset, nolle se in dubium ponere, quod iustis suffragijs sibi demandatum fuerat. Quòd dicerent, sublato schismate, de concordia agendum esse, sibi admodum placere, modò id in loco fieret liberorne coactus quispiam potiùs, quàm sponte facere aliquid videretur. Vnum tamen se polliceri, idque iureiurando affirmare, si aliter tolli schisma non posset, depositurum omnem pontificiam dignitatem, modò diem eodem tempore ab altero antipapa statim fieret. Principes itaque cognita hominis voluntate, consultare inter se cœperunt, quonam modo Benedictum in sententiam suam perducerent, quorum colloquia & consultationes Benedictus veritus, pontificias ædes armis & commeatu optimè muniuit: in quibus aliquot menses obsessus, tandem paratis ad fugam triremibus, per Rhodanum in Cataloniam, vnde oriundus erat, adnauigauit. Sunt autem qui scribant, principes Gallos id molitos in Benedictum esse, instantibus cardinalibus Gallicis, qui eum oderant, quòd alterius nationis esset, & non Gallicæ. Nam cum post mortem Clementis de creando pontifice Gallico inter eos non conueniret, hunc post longam altercationem crearunt vt virum bonum & reip. Christianæ amantissimum: qui eos sæpe admonuit, vt honestè ac sanctè viuerent, vtque à Simoniaca prauitate cauerent, aliter se in eos grauiter animaduersurum. Huius itaque mores ferre nequeuntes, principes Gallos in virum optimum & constantis vitæ concitasse. At verò cardinales, qui post mortem Innocentij Romæ erant, & cognita trium priorum pontificum in tollendo schismate negligentia, cognitoque etiam de crimine, in quo resp. Christiana vbique terrarum, maximè verò in Gallia versabatur, in vnum conuenientes, conclaui ad sanctum Petrum in Vaticano habito, iurarunt singuli maximis exsecrationibus interpositis, abdicaturos se statim pontificatu, si sibi deligi ad tantum magistratum contigisset, hac conditione tamen, vt id quoque ab antipapa fieret. Venerat autem in hanc sententiam, vt & Gallicæ nationi satisfaceret, quæ ob impotentiam creandi antipapæ consuetudinem introduxerat, à quo remoueri non sine ignominia videbatur, nisi id quoque ab Italis fieret: vtque in sententiam Benedicti venirent, qui hac vna ratione, non alia, sanari ecclesiam posse dicebat. Quòd si sibi contigisset vtrunque abrogari, vnum verum pontificem omnium, qui tum erant, cardinalium consensu creandum esse, cui omnes reges & principes obtemperarent. Creatus itaque Romæ anno Domini millesimo quadringentesimosexto, pridie kalendas Nouembris, Angelus Corrarius Venetus, tituli sancti Marci presbyter cardinalis, qui (vt dixi) Gregorius duodecimus appel-

pellatus est, statim quod ante pontificatum promiserat se facturum, scripto, adhibitis etiam notarijs & testibus confirmauit, suaque manu scripta tabellionum notauit. Cùm verò de eligendo loco, quò fine discrimine vterque venire posset, mentio haberetur: neque ea de re satis inter eos conueniret, collusores & fœdifragi ab vtroque cardinalium conuentu sunt habiti: qui Pisas, hinc Roma, hinc Auinione adnauigantes, vno consensu Gregorium & Benedictum dignitate pontificia priuarunt, consentientibus in tam grauem sententiam omnibus nationibus, præter Hispaniam citeriorem, regem Scotiæ, comitem Armeniaci, qui Benedicto fauebant. Inita deinde creandi noui pontificis ratione, qui benè ac sanctè sine vlla seditione ecclesiam Dei gubernaret, venêre in hanc sententiam, vt Alexandrum quintum crearent. Dum autem Gregorius abesset, creandique Alexandri ratio haberetur, armis omnia Romæ circumsonabant. Ladislaus enim rex occupata Ostia pedestribus naualibusque copijs, adeò Romanos incursionibus vexauit, vt inita pace honorificè postea in vrbem receptus tanquam dominus, & magistratus mutauerit, & portas ac mœnia pro arbitrio animi sui operibus & custodijs firmauerit. Verùm superueniente Paulo Vrsino ecclesiastico duce, apud sanctum Iacobum in Septimiano acerrimè pugnatum est, multis vtrinque desideratis. In Transtiberi nanque rex suos tum continebat, arbitratus se illo in loco tutiorem esse ob nauales copias quas Ostia Romam subuexerat. Is verò deinceps cedens potius quàm fugiens Vrsinæ factioni quæ indies magis magisque augebatur, Neapolim proficiscitur, debilitata præsertim factione sua ob superatos ante ingressum suũ Columnenses, Ioanne Columna, Baptista Sabello, Iacobo Vrsino, Nicolao Columna ducibus, qui occupata sancti Laurentij porta, vrbem iam ingressi erant. Verùm superueniente Paulo Vrsino, superati (vt dixi) magna ex parte fuerãt. Ex his capitali supplicio duo affecti sunt: quorum alter Galeottus Normannus eques insignis, alter verò Richardus Sanguineus est habitus, è familia nobili ac vetusta originem ducens. Reliqui verò incolumes dimissi fuerant, hac tamen conditione, ne amplius Ladislai auspicijs militarent. His autem perturbationibus adeò Romæ annonę caritas inualuit, vt mensura tritici (quam rubium vocant) florenis decem & octo venderetur, propter abacta pecora & rusticos, partim captos, partim necatos, vt in bello fieri consueuit.

ANgelus Corrarius, genere Patricio ortus, sacræ Theologiæ magister, ex episcopo Castellano Venetijs, Patriarcha Constantinopolitanus titulotenus, & Chalcidensis in insula Euboëa episcopus primùm, mox presbyter Cardinalis tt. S. Marci, & Piceni legatus ab Innocentio vij. efficitur. Pontifex verò designatur in Vaticano palatio tredecim Cardinalium votis, prid. Kal. Decembris, anno millesimo quadringentesimo sexto, octogenario maior, coronatus Nonis Decembris, ad S. Petrum: sedit Cæsaribus Roberto, & Sigismundo Regibus Romanorum, annos octo, menses octo, dies quinque. Hic ea conditione, veluti Interrex, Pontifex Romanus renuntiatus est, vt tollendi schismatis caussa, summum sacerdotium deponeret, si idem Benedictus xiij. factitasset: Vterque iureiurando id promisêre: quod cùm imperij dulcedine præstare nolle viderentur, vtriusque Pontificis collegia, ijsdem relictis Pisas conuenêre, ibique generale totius Christianæ Reipublicæ Concilium congregatum est. Quæstionibus in vtrunque legitimè habitis, Synhodus Pisana vtrumque de Pontificatu contendentem, priuauit Nonis Iunij, anno millesimo quadringentesimo nono. Pontificatus Gregorij anno II. mense sexto, die sexto. Quum ipse iam duabus ordinationibus Cardinales tredecim creasset. Qui non nisi in Concilio Constantiẽsi in aliorum pattum numerum suscepti sunt, quando Gregorius ipse, pro vnitate Ecclesiæ sarcienda, sponte per procuratorem absens Arimini Pontificatu se abdicauit. Quod factum fuit sessione decimaquarta, die quarto Nonas Iunij anno millesimo quadringentesimo decimoquinto. Nam Pisani Concilij decretis, tanquam minus legitimè congregati, parere recusauerat. Obijt Episcopus Cardinalis, & perpetuus Piceni Legatus biennio pòst Recaneti, anno MCCCCXVII. paulò antè Martini V. creationem, nonagenarius. Ibiq; in cathedrali Ecclesia sepultus est cum hoc Epitaphio. *Ex Onuphrio.*

Maximus Ecclesiæ Princeps, summusq; Monarcha
Ordine Gregorius bissenus clauditur arca.
Hic pro pace datus cœlesti munere, semper
Ferbuit, æthereos superis munire decenter
Archischisma malum, facta hæc dementia Pisis,
Ipse pius releuat, facta est Constantia testis,

Cardine bis sacro pastoris conscia sede
Marchia suscepit Racaneti flauius ade.

Obijt Anno Domini MCCCCXVII.

ALEXANDER V.

213. *Pont.* ALEXANDER quintus, natione Cretensis, Petrus antea vocatus, ordinis Minorum frater, archiepiscopus Mediolanēsis, vir doctrina & sanctitate vitæ preclarus, omnium cardinalium consensu, qui tum in concilio Pisano erant, pontifex creatur. Hanc ob rem Gregorius in Austriæ ciuitatem profectus, quasi profugus de concilio generali mentionem fecit. Verùm cùm eo in loco nequaquam se tutũ arbitraretur, Ariminũ profectus à Carolo Malatesta perbenignè & splendidè est habitus. Benedictus autem post habitum in Perpiniano concilium, quò tutior esset, ad castellum, Paniscolæ locum munitissimum confugit, vbi diutius immoratus est. Vterque autem licet in Pisano concilio exauctorati essent, tanquam veri pontifices, cardinales crearunt. maximè verò Gregorius: qui, dum Lucæ esset de consensu cardinalium, qui nondum ab eo discesserant, Gabrielem Condelmerium cardinalem creat: qui postea in pontificem electus, Eugenius quartus appellatus est. Ad Alexandrum redeo, virum in omni vita & ætate præstantem. Hic enim ab adolescentia ordinem Minorum ingressus, adeò Parisijs liberalibus studijs theologicæque disciplinę vacauit, vt breui & publicam scholam habuerit, & in libros Sententiarum doctè & acutè scripserit. Magnus quoque orator, magnus prædicator est habitus. Hanc ob rem à Ioanne Galeatio duce Mediolanensi accitus, primum locum in consultationibus suis habuit. Creatur deinde rogatu Galeatij Vicetinus episcopus, postea Nouariensis mutato loco, postremò præsul Mediolanensis factus, ab Innocentio septimo cardinalis basilicæ duodecim apostolorum creatur: quo quidem gradu pontificiam dignitatem adeptus, meritò Alexandri nomen consecutus est, cum & liberalitate & magnitudine animi, cum quouis optimo principe conferri posset. Adeò enim munificus erat in pauperes & viros sua benignitate dignos, vt breui nil sibi reliquerit. Vnde per iocum dicere interdum solebat, se diuitem episcopum fuisse, pauperem cardinalem, mendicum pontificem. In eo enim defuit illa habendi cupiditas, quæ vnà cum re & ætate accrescit simul. Sed hoc vitium cadere in viros bonos & rerum humanarum contemptores non potest: qui quò magis consenescunt, eò minus viatici indigere se cognoscunt, & ob hanc rem cupiditates sedant, refrenant auaritiam, ac cæteras animi labes expellunt. Tanti præterea animi Alexander fuit, vt Ladislaum regem tum potentissimum, qui ditionem ecclesiæ pontificibus absentibus diu multumq; vexauerat, oppidaque aliquot vi occupauerat, in concilio Pisano approbantibus, qui tum aderant, regno priuauerit, iusque illud Ludouico Andegauiæ duci cõpetere declarauerit. Soluto autem concilio Pisano pontifex Bononiam proficiscitur: cui ciuitati tum præerat Baltassar Cossa sancti Eustathij cardinalis: quem Alexander in legatione confirmauit, quòd eius industria ac præsidijs Pisanum concilium habitum fuisset, quodque etiam vir erat, qui percommodè tyrannis ac rem ecclesiasticam occupare conantibus, obijci quouis tẽpore posset. In homine tamen plus ferociæ, pluſq; audaciæ & sæcularitatis (vt ita dicã) erat, quàm eius professio requirebat. Militaris propè habebatur eius vita, militares mores, adeò vt multa etiam quæ loqui fas non est, sibi licere arbitraretur. Cùm verò Alexander grauiter ægrotare cœpisset, nosset que mortẽ propè instare, cardinales ad se venientes, ad concordiam, ad pacem, ad tuendam ecclesiæ dignitatem adhortatur. Testatus præterea est, per eam mortem, quam ante oculos se continuò cernere dicebat, nec reformidare, conscientia benè actæ vitæ motus, se existimare & credere, quæ in concilio Pisano decreta fuissent, rectè atque integrè facta esse omnia si-

ne

ac dolo malo fraudeve. Cùm hæc dixisset, lacrymantibus omnibus, qui aderant, illud Saluatoris verbum ægrè proferens, Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis. statim moritur pontificatus sui mense octauo, sepeliturque Bononiæ in ecclesia fratrum Minorum. Laboratum est autem hoc anno fame ac peste.

FRater Petrus Philargi, Ordinis Minorum, obscurissimo genere ortus. Artium & Philosophiæ doctor, ac sacræ Theologiæ magister, Iohan. Galeatij Insubrûm primi Ducis à consilijs fuit, quem ex episcopo Vicetino, Nouariensem primum, deinde archiepiscopum Mediolanensem, demum presbyterum Cardinalem Basilicæ Sanctorum XII. Apostolorum, & Longobardiæ Legatum Innocentius VII. fecit. Pontifex verò Romanus Gregorio XII. & Benedicto XIII. abrogatis, XX. vacátis sedis die, VI. Kal. Iulij, anni MCCCCIX. in Concilio Pisano, à XXIIJ Cardinalibus vtriusque obedientiæ septuagenario maior creatus, & Nonis Iunij die Dominico in Cathedrali Ecclesia Pisana coronatus: sedit Cæsare Roberto Rege Romanorum menses x. dies VIIJ. Hic humanitate, doctrina, liberalitate, animi magnitudine clarissimus fuit, ita in omnes munificus, vt nihil sibi reliquerit. Quare per iocum dicere interdum solebat: sed item Episcopum fuisse pauperem Cardinalem, mendicum Papam, ob profusas & immodicas largitiones. Ludouicum iuniorem Andegauensem Ducem, priuato Ladislao Regem Neapolitanum constituit, pecunia & commeatu adiuuit. Baltassare Cossa Cardinale & legato Bononiensi ad eam expeditionem (quæ irrita fuit) misso. Pontifex Pisis discedens Bononiam accessit. Vbi v. Nonas Maij, anno MCCCCX. rebus humanis eximitur. Vacauit sedes dies XIIJ. Corpus ad Minores marmoreo tumulo conditum est cum his versiculis:

Summus pastorum Alexander quintus, & omnis
Scripturæ lumen, sanctissimus Ordo Minorum
Quem dedit, & proprio Cretensis nomine Petrus.

Migrauit, Anno Domini MCCCCX.

IOANNES XXIV.

IOANNES vigesimusquartus patria Neapolitanus & nobilis. Baltassar cognomento Cossa antea vocatus Bononiæ omnium consensu pontifex creatur. Sunt autem qui scribant id factum violenter esse, quòd & legatus Bononiensis esset, & armatos milites tum in vrbe, tum in agris pro statione habuerat: vt si precario id obtinere non posset, minis & armis tandem consequeretur. Vtcunqs est, constat eum pontificem creatum fuisse, ad eamque dignitatem semper adspirasse. Nam cùm adolescens esset, ac Bononiæ aliquot annis iuri ciuili operam dedisset, assumpto (vt nunc fit) doctrinæ gradu Romam iter instituit. Interrogatus autem ab amicis quò proficisceretur, ad pontificatum respondit. Romam itaque veniens, à Bonifacio nono in cubiculum secretum recipitur. Creatus deinde sancti Eustathij cardinalis, legatus è latere Bononiam mittitur, quam breui conducto milite vnà cum magna Flaminiæ parte in potestatem ecclesiæ redegit pulsis quibusdam tyrannis, aliisque extremo supplicio affectis. Verùm post nouem annos cum longa pace ciuitatem Bononiensem minùm in modum auxisset, grandemque pecuniam sibi comparasset mortuo Alexandro, largitione vsus, maximè verò erga cardinales à Gregorio creatos, pauperes adhuc, pontifex creatus. Quo facto, oratores statim ad electores imperij miserunt eos orantes, vt Sigismundum Lucemburgū Vngariæ & Bohemiæ regem imperatorē crearent, virū

214. Pis.

Ire-

strenuum (vt ipse dicebat) & ad omnia fortiter agenda promptissimum. Hac enim ratione hominis gratiam occupabatur. Vbi verò hoc ei ex sententia accidit, cum in conuentu Pisano constitutum esset, vt ad certũ tempus concilium haberetur, ne alibi transferretur, celebraturum se id Romæ prædixit: & quò liberi⁹ eò proficisci omnibus liceret, pacare Italiam conatus est, maximè verò Cisalpinam, in qua bellum indies magisq; crescebat, Facino Cane discordias suscitante, qui mercenarios milites retinere sine bello apud se nequaquam poterat.

Eos enim rapinis, direptionibusque vrbiũ pascere consueuerat. Fortè tum accidit, vt Papienses, quos Philippus ob tenellam adhuc ætatem retinere in officio non poterat, studio partium concitati, ad arma concurrerẽt. hinc Gibellini Beccaria familia duce, Facinum cũ exercitu in vrbem introduxêre, pacti fortunas Guelphorum. Verùm is cum armato milite ingressus, neutri in diripiendis fortunis pepercit. Quærentibus autẽ Gibellinis, sua quoque bona contra datam fidem diripi, respondit, ac egregiè quidẽ, Gibellinos saluos fore: eorum verò bona, quod Guelpha essent, militibus se in prædam concessurum, deridens vtriusque factionis stultitiam & cupiditatem. Inde verò abiens, relicto in portis & in arce firmo præsidio, tutelam Philippi donec adoleuisset præseferens, contra Pandulphum Malatestam ducens, Brixianos & Bergomates incursionibus ac rapinis vexat, nec à Cremonensibus quidem abstinuit, quibus tum Cabrinus Fundulus imperitabat. Dum hæc autem in Brixiano agerentur, Vngariæ rex iturus (vt ipse prædicabat) Romam libero itinere ad accipiendam imperij coronam, duodecim millia equitum, peditum octo in Venetos mittens, capto primo impetu Foroliuio, Taruisium oppugnat. Huic verò tanto exercitui Veneti Carolum malatestam obijciunt, qui cunctando magis quàm dimicando exsultantem victoria hostem remoraretur. Parum etiam abfuit, quin Veneti eodem anno Veronam proditione quorundam ciuium amitterent, ad rapinam magis quàm ad libertatem spectantium. De nocentibus pœna sumpta, ac statim se data sunt omnia. Mortuo autem eodem anno Facino Cane coniurati quidam Ioannem Mariam Mediolani ducem interficientes, Bernabouis filios & nepotes in vrbem recipiunt. Tum verò Philippus persuadentibus amicis Beatricem viduam ob Facini mortem ditissimam, & cuius auctoritate, qui sub marito militauerant, admodum mouebantur, duxit vxorem. Qua ex re & ciuitates omnes, quæ Facino paruerant, statim in deditionem accepit: & Carmignolam, Siccumque Montagnanum: qui legionem mortuo Facino per seditionem diuiserant, in suam militiam persuadente Beatrice pertraxit: quibus ducibus Philippus postea vsus Astorgium Bernabouis filium Mediolano pellens, in expugnatione Modoëciæ interfecit. Agebantur hęc Insubria, cùm Ioannes Franciscus Gonzaga Francisci iam mortui filius, cum satis iusto equitum peditumque numero, Bononiam præsidij caussa proficiscitur, mandato Ioannis pontificis, cuius auspicijs tum militabat. Nam Malatesta Ariminensis Ladislai regis mercenarius, vrbem ipsam graui bello tum premebat. Is itaque adiuuantibus Bononiensibus, grauia aliquot prælia cum hostibus fecit: quibus superior factus, vrbem acerrimè tutatus est.

Sequenti verò hyeme Ioannes pontifex à Ladislao bello vexatus, Roma Florentiam, atque inde Bononiam veniens, haud ita multò pòst Mantuam proficiscitur, vbi splendidè ac magnificè à Ioanne Francisco Gonzaga susceptus est. Quem inde abiens cum magna parte copiarum Laudam Pompeianam (quò venturum Vngariæ regem sciebat) secum ducit. Multum enim huic principi fidebat, cuius fidem & integritatem Bononiensi bello optimè norat, quamuis pollicitationibns & donis in partes regias à Malatesta sollicitaretur. Cùm itaque pontifex ac rex haud quaquã se tutos Laudæ arbitrarentur, Ioannẽ Franciscum Mantuã (quò se velle ire dicebant) ad parandos commeatus disponendamq; vrbem, quò recipi cõmodè tanta multitudo posset, properè mittũt: qui breui paratis rebus omnibus, Cremonam (quò iam peruenisse pontificem ac regem intellexerat) redijt. Hos autem inde Mantuam abducens, populo omni ferè obuiam effuso, opinionem omnium benignitate & gratia superauit. His verò conuentibus, qui Laudę Cremonæ, Mantuæ sunt habiti, de pellendo ex Latio, Vmbria, Etruria Ladislao, qui Romam & multa ecclesiæ oppida occupauerant, est actũ. Videbant hi Italiam incendijs bellorum aliter liberari non posse, de impensa bellica non Mantuæ, sed Bononiæ (cùm eò veniissent) agendum censuere. Verùm maior eos cura incessit. Ad concilium nanque Ioannes omnium natio-

nationum consensu citatus, ad tollendũ schisma, duos cardinales statim in Germaniam misit: qui vnà cum principibus Gallicæ & Germanicæ nationis locum concilio idoneum delligerent. Constantia Maguntinæ prouinciæ ciuitas, ad id potissimùm idonea est visa. Eò itaque adcertam diem ex instituto proficiscuntur omnes, proficiscitur & Ioannes pontifex, admorentibus tamen quibusdam ne id faceret, quod vererentur, ne cum pontifex accederet, priuatus reuerteretur: quod etiam contigit. Eò iamque proficiscens cum viris quibusdam in omni genere doctrinæ præstantibus, diu multumque Germanos disputationibus incertos & ambiguos tenuit, qui potissimum decernerent. Verùm superueniente Sigismundo, factaque omnibus dicendi quod liberet potestate, multa crimina & quidem grauissima pontifici obiecta sunt: quorum causa mutato habitu familiaque, Constantia clanculũ Scaphusam se contulit, veritus ne quid grauius in se consuleretur. Erat Scaphusa, Frederici Austriæ ducis ciuitas, quò etiam plerique cardinales à se creati, fuga peruenêre. Verùm his postea concilij auctoritate reuocatis Ioannes Scaphusa Friburgum confugit, iturus inde, si tutò fieri posset, ad Burgundiæ ducem. Sed curante concilio, Ioannes capitur, & insula sancti Marci propè Constantiam in carcerem conijcitur, pontificatus sui anno quarto, mense decimo. Causam fugæ, disquirere concilium tum cœpit, certosq; iudices viros grauiss. mos & doctissimos delegit, qui crimina Ioanni obiecta discuterent, eademque concilio ex ordine refert. Ad quadraginta capitula & eo amplius contra hominem probata sunt: quorum aliqua cum in eo minimè immutari possent, adeò erant inueterata contra fidem iudicata sunt, aliqua verò Christianis omnibus, si non damnarentur, scandalum paritura. Venientibus itaque omnibus in eandem sententiam, Ioannes meritò è pontificatu deiectus, sententiam in se latam comprobat. Quo facto, statim ad Ludouicum Bauarum, qui cum Gregorio duodecimo sentiebat, custodiendus mittitur, donec aliud decerneretur. In Faldeberga castello munitissimo triennio sine vllo cubiculario famulove Italico diligenter asseruatus est. Teutonici erant custodes omnes: quibus cum Ioannes nutu & signis loquebatur, cùm nec ipse linguam Teutonicam, nec illi vicissim Italicam scirent. Abrogatum Ioanni pontificatum ab his tantummodò, qui cum eo antè senserant, ferunt. Nondum enim qui cum Gregorio & Benedicto sentiebant, conuenerant. Hi igitur vt abrogationem à se factam, veram & integram iudicarent, omnes synhodicum decretum promulgarunt, quo affirmabant concilium generale legitimè congregatum, habere statim à Christo potestatem. Hoc quidem fundamento concesso, ipsum etiam pontificem concilio subijciebant. Quare Gregorio necesse fuit, suadente etiam imperatore Sigismundo, vnum aliquem ad concilium mittere, cùm ipse proficisci recusaret, qui suo nomine concilij sententiam approbaret. Missus itaque Carolus Malatesta vir certè insignis, cùm videret omnes in hanc sententiam venire, vt Gregorius quoque pontificatu se abdicaret, in publicum prodiens ac in sede Gregorij non aliter exstructa, si ipse adesset, collocatus, perlecta renuntiandi facultate, Gregorium pontificatu abdicat: quem statim conuentus omnis pro tam libera abdicatione, agri Piceni legatum creat. Is itaq; non multò post Recaneti moritur, dolore animi (vt aiunt) propter subitam abrogationem ante constitutum tempus à Carolo factam. In longum enim re protrahi volebat, in mora, spem aliquam ponens. Mortuus igitur ante Martini pontificatum, in Recanetensi ecclesia sepelitur. Sublatis duobus pontificalibus, tertius, in quo abrogando maior difficultas inerat, restabat, Petrus Luna Benedictus tertiusdecimus (vt anteà dixi) vocatus. Vt autem is etiam nolens abdicare se magistratu cogeretur, Sigismundus imperator vnà cum oratoribus concilij ad Franciæ & Angliæ reges peruenit: eosque adhortatus est, vt pro salute Christiani nominis iam ob scisma periclitantis, in abrogando Benedicto, sublatis alijs duobus, eius sequerentur sententiam. Grato autem responso accepto, inde Narbonem properat ad Ferdinandum Aragonum regem, cuius populi magna ex parte Benedicto obtemperabant. Quo cum inter alia capitula hoc pactus est, vt Benedictum rationibus moueret ea facere, quæ Gregorius & Ioannes in concilio Constantiensi egissent. Id verò si facere recusaret, populos cogeret ab eo ad concilium Constantiense deficere. Benedictus autem in castella Panischolæ loco munitissimo se continens, moueri persuasionibus è tententia nunquam non poterat, quod diceret & se verum Christi vicarium esse, & Constantiam non esse locum libertati ecclesiasticæ conuenientem, cùm Ioannes

Pontifex capitur et in carcerẽ propè Constantiam conijcitur

annes vigesimustertius ab his etiam abdicare se pontificatu coactus fuerat, qui partes suas antea sequebantur. Tum verò principes Hispaniæ cernentes pertinaciam Benedicti, concilij opinionem secuti, in reliquorum sententiam venêre. Gerebantur res in concilio quinque nationum suffragijs, Italica, Gallica, Germanica, Hispanica, & Anglica. Quidquid verò harum nationum suffragijs decernebatur, id ita ratum erat, atque per præconem, aut per notarium publicum pro curia enuntiabatur, si omnium consensu postea confirmatum fuisset. Qua quidem auctoritate Benedictus, discussa aliquandiu re, pontificatu tandem priuatur, absentibus reiectisque nationibus, quæ cum eo sentiebant, maximè verò Scotis & comite Armeniaci. In eodem quoque concilio condemnata est Ioannis Viglef hæresis: & duo ex sectatoribus eius combusti sunt, Ioannes Hus, & Hieronymus eius discipulus, tanquam hæresiarchæ: quod inter cæteros errores dicerent ecclesiasticos ad imitationem Christi pauperes esse debere: cum ex tanta rerum copia & luxu populi omnes scandalizarentur. Rebus autem hoc modo compositis, cum de restituenda ecclesia emendandisque moribus clericorum mentio haberetur, fieri id non posse existimarunt vacante sede. Vnde de eligendo nouo pontifice sermo est habitus, quo decreta concilij maiore deinceps auctoritatem haberent. Cùm igitur hac de re verbum haberetur, placuit ex vnaquaque natione viros sex deligi, & quidem probatos, qui vnà cum Cardinalibus conclaue ingressi, pontificem deligerent. Anno igitur millesimo quadringentesimo decimoseptimo, sexto Idus Nouembris conclaue ingressi, consentientibus Cardinalibus duobus & triginta, nationibusque omnibus, præter omnium spem & opinionem, cùm iam quadriennio verò pontifice caruisset ecclesia, multique schismatici tum interessent, tertio Idus Nouembris, in celebritate beati Martini hora tertia Otho Columna Romanus princeps, sancti Georgij ad Vellus aureum diaconus Cardinalis pontifex creatur, tanta omnium lætitia, vt præ gaudio loqui vix homines possent. Effusus nimio gaudio imperator, nullu habito dignitatis suæ discrimine, conclaue ingressus, & gratias omnibus egit, qui tantum virum & tam necessarium reipublicæ Christianæ propè exstinctæ delegissent: & ante pontificem prostratus, cum summa veneratione eius pedes exosculatus est, quem contrà pontifex amplexus, non secus ac fratrem in precio habuit, eique gratias egit, quod sua opera & industria pax tandem ecclesiæ Dei reddita esset. Vocari autem Martinus voluit, quòd ea electio in Martini celebritate habita fuisset. Interim verò dum hęc Constantiæ agerentur, mortuo etiam Ladislao contra Florentinos proficiscente, Romæ ad arma & libertatem conclamatum est. Cogitur à populo Petrus Mattheucij etiam nolens gubernacula Reipublicæ suscipere: qui postea magistratu se abdicauit, cùm intellexisset legatum à Ioanne pontifice iam antea designatum, paulò post adfuturum cum senatore Bononiensi, qui vrbem ingressi, & Paulum Palonium, & Ioannem Cincium seditiosos ciues capitali supplicio affecêre. Sequenti verò anno Brachius Montonius Romam cum exercitu veniens, vrbe potitus, oppugnare arcem sancti Angeli adortus est: quæ firmo Ioannæ reginæ præsidio defendebatur. Nam Ioanna Ladislao fratri in regnum successerat. Verùm superueniente Sforcia militum reginæ duce: non solum Brachium ab oppugnanda arce dimouit, sed etiam hominem pugnantem continuò ab vrbe expulit: Romanis in neutram partem inclinantibus. In ea pugna occiditur Ioannes Columna à milite qui olim cum Paulo Vrsino militauerat, quem Ludouicus Columna cum Brachio militans in agro Fulginati interfecerat. Erat autem militi in animo Ludouicum obtruncare vicissendæ Pauli necis caussa, sed Ioannes Ludouicum defensurus, innocens moritur. Dum autem Roma hoc modo fluctuaret, in varias partes declinans, creato Martino, spem aliquam exoptatæ quietis tandem concepit.

Hæresis Viglef.

BAltassar Cossa nobili genere ortus, vtriusque Iuris Doctor, à Bonifacio IX. ex cubiculario suo in patriæ gratiam Diaconus Cardinalis S. Eustathij, Flaminiæque Legatus creatus, Bononiam Iohan Galeatio Insubrum Duci ademit, cuius vsque ad pontificatum perpetuò Legatus fuit. Præcipuus Concilij Pisani auctor, Alexandro V. gratissimus. Quo mortuo Bononiæ, à sedecim Cardinalibus, decimosexto Kalendas Iunij, anno millesimo quadringentesimo decimo, summus Pontifex renunciatus, ibiq; in Cathedrali viij. Kal. Iunij inauguratus, Cæsare Sigismundo Rege Romanorum *Ex Onuphrio.*

norum: sedit annos V. dies XV. Vir fuit bello & armis, quàm religioni aptior, vtpote qui nullam neque fidem norat, neque religionem, rebus profanis magis quàm diuino cultui accommodatus. Cardinales tribus ordinationibus XVI. creauit. Quum verò schisma ob eius creationem non sedatum, sed auctum esse videretur, tribus iam se pro pontificibus gerentibus, quo solus in pontificatu, cæteris reiectis confirmaretur, suasu Sigismundi Imperatoris generale concilium Constantiæ indixit: quo ex vniuerso orbe Christiano infinita multitudo confluxit. Ad concilium & ipse cum Cardinalibus accedens, quum eius dignitas in periculum reuocari cerneret, noctu clam habitu mutato Concilio abijt: ex fuga retractus, & quæstione capitali in eum instituta, ex Concilij decreto damnatur, Pontificatusque ei abrogatus est 4. Kalendas Iunij sessione duodecima, anno millesimo quadringentesimo decimo quinto: cui damnationi ipse pridie Kalendas Iunij in oppido Scaphusia cõsensit. Vacauit tum Apostolica sedes annos duos, menses quinque, dies decem. Quadriennio ferè in carcere asseruatus, ad extremum magna pecuniæ summa persoluta dimittitur, Martino iam creato & Florentiæ agente. Ad quem Baltassar accedens episcopus Cardinalis Tusculanus creatur. Obijt Florentiæ vndecimo Kalendas Ianuarij, anni millesimi quadringentesimi decimononi. Sepultus in Baptisterio sancti Iohannis; cum hac notula:

IOHANNES QVONDAM PAPA XXIII. OBIIT FLORENTIAE ANNO DOMINI MCCCCXVIII. XI. KALENDAS IANVARII.

MARTINVS V.

MARTINVS quintus, patria Romanus, Otho cognomento Columna prius vocatus, non magis suo, quàm ecclesiæ iam labentis tempore pontifex in concilio creatur, nationum omnium & Cardinalium consensu. Is enim à teneris annis cura parentum moribus & litteris imbutus, vbi adoleuisset, iuri pontificio Pærusij operam dedit, vnde ad vrbem rediens, ob integritatem & doctrinam Vrbani sexti referendarius factus est, quod munus tanta cum humanitate, iustitia, & mansuetudine gessit, vt diaconus Cardinalis ab Innocentio septimo creatus sit. Nec ob eam quidem rem à natura sua discessit. Humanior enim quàm anteà factus, patrocinium suum omnibus præstabat, ita tamen, vt in rebus publicis non multum se immisceret. Nam cũ in conuentu Constantiensi multæ in vtranque partem altercationes haberentur propter diuersa factionum studia, ipse medium quoddam tenuit, quo in alterutram partem inclinare nullo modo videbatur, communi vtilitati semper consulens. Hanc ob rem & imperatori, & Cardinalibus ac denique omnibus gratus, pontifex creatur. 215. Ponz.

Quo in magistratu non somno & otio, sed negotio & solicitudini deditus audire, refellere approbare, suadere, dissuadere, hortari, deterrere accedentes ad sedem apostolicã consueuerat, cognita petentium honestate, vel secus. Mira enim vtebatur facilitate, & honesta petentes à se voti compotes dimittebat. In consultationibus autem miræ prudentiæ

vir

vir est habitus. Nam & quid agendum, & quid vitandum esset statim re proposita acutissimè dijudicabat. Breuis in dicendo, cautior in agendo, adeò vt prius rem factam cernerent homines, quàm ab eo excogitatam putarent. Eius autem sermo plenus sententijs erat. Ex ore eius nullum verbum tam crebro, quàm iustitiæ nomen prodibat. Ad suos persæpè conuersus, maximè ad eos, qui prouincias & ciuitates gubernabant, his verbis vtebatur: Diligite iustitiam, qui iudicatis terram. Indigebat tum profectò tali pontifice ecclesia Dei, qui nauiculam Petri schismatis & seditionum omnium fluctibus quassam, redigere in portum salutis gubernaculo admotus sciret & posset. Adeptus itaque tantum magistratum, cùm restare adhuc caput renascentis hydræ cerneret, Benedictum Lunam cum aliquot Cardinalibus & prælatis Panischolæ tanquam in arce schismatis se continentem, quibusdam Arragoniæ populis in vtram partem inclinarent adhuc titubantibus, approbante concilio, Alemannum Ademarium virum doctissimum, & cuius sepulchrum in sancta Maria noua adhuc cernimus, patria Florentinum, sancti Eusebij presbyterum cardinalem legatum è latere suo in Arragoniam mittit, qui sub pœnis & censura ecclesiastica Petrum admoneret, vt se pontificatu abdicaret. Cardinales autem, qui cum Petro sentiebant, intelligentes vltimam concilij & pontificis sententiam, Petrũ ipsum adeunt rogantque, vt de ecclesia Dei tãdem omne schisma tollat, quo iam multis annis Christiana resp. magnis calamitatibus afflicta erat. Id autem ob salutem labentis ecclesiæ, à Gregorio & Ioanne factum esse. Respondit Petrus cauillationibus quibusdam, id sibi nequaquam integrum esse, sibi autem cũ Martino conuenturũ, si vera essent, quę de hominis integritate & humanitate dicerentur, sinerent sibi id negotij, nec amplius ea de re solliciti essent. Ex quatuor verò cardinalibus duo pertinaciam hominis inspicientes, ab eo ad Martinum statim defecêre. Qui autem in fide mansère, anticardinales sunt habiti: quorum alter Carthusiensis fuit, alter verò Iulianus Dobla appellatus est. Martini quoque auctoritatem Hispania omnis statim secuta est. Idem fecêre non multò pòst & Scoti & Armeniaci. Atque ita omnis Respublica Christiana, vna duntaxat Panischola excepta, Martini auctoritatem secuta est. Composita autem ex sententia tanta re principum omnium ecclesiasticorum & sæcularium, maximè verò Sigismundi imperatoris labore & industria, de componendis moribus nimia licentia iam labefactatis, tam laicorum, quàm clericorum, mentio haberi cœpta est. Verùm quia quadriennio Constantiense concilium iam duraverat, cum magno prælatorum & ecclesiarum incommodo, Martino placuit approbante cõcilio, rem tantam in aliud tempus magis idoneum transferre. Dicebat enim rem ipsam maturitate & consilio indigere: quia ex Hieronymi sententia, vnaquæque prouincia suos habet mores, suos sensus qui tolli sine perturbatione rerum subitò non possunt: Verùm quia schisma ex parua re antea ortum fuerat, duriusque cum magna calamitate Christianæ reipub. duraverat, de celebrandis concilijs talem sententiam promulgauit, maximè verò vbi intellexit Ioannem vigesimumtertium è custodia lapsum, aufugisse. Verebatur enim ne rursum aliud concilium inchoaretur. Eius autem sententia & decretum tale fuit, vt à fine concilij Constantiensis non nisi ad quinquennium vsque concilium denuò celebraretur: atque à quinquennali in septennium aliud transferretur: ab hoc verò in decennium res protracta, legis haberet locum, vt singulis quibusque decennijs generale concilium idoneo haberetur loco, vbi de rebus omnibus ad fidem & rempublicam Christianam pertinentibus mentio fieret. Ad hanc autem institutionem approbandam patentibus litteris (quas bullas vocant) comprobari Martinus rem voluit, in eius sententiam concilio veniente. Omnia autem decreta ante pontificatum suum in schismate facta, nisi ad fidem & bonos mores pertinerent, omninò sustulit. Vt verò omnes intelligerent sibi in animo esse concilium habere, locum ad id aptum publico concilio disquirit: ac tandem approbantibus omnibus, Papiam, quam idoneum habendi concilij locum decernit, litteraque apostolicas in hanc ferè sententiam super ea edidit: Martinus Episcopus seruus seruorum Dei, ad futuram rei memoriam: Cupientes ac etiam volentes huiusce generalis concilij decreto satisfacere concilio approbante & consentiente, cùm de loco ambigeretur, Papiam vbem auctoritate nostrarum litterarum designamus. Nulli ergo hominum liceat huius nostri decreti paginam infringere. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, omnipotentis Dei iram, beatorumque Petri & Pauli Apo-

stolo-

stolorum eius se nosceat incursurum. Datum & actum Constantiæ in loco publicæ sessionis tanti concilij decimotertio Kalendas Maij, pontificatus nostri anno primo. Prætereà verò dissoluendi concilij cupidus, anno Domini millesimo quadringentesimo decimooctauo conuentum habiti publica sessione: quo sublato consensu omnium, maximè verò Imperatoris, hæc verba mandante pontifice à Rainaldo sancti Viti in Marcello diacono Cardinali, audientibus omnibus enunciata sunt: Domini, ite in pace. Abeundi itaque omnibus potestas facta est. Cùm autem pontifex hinc ab Imperatore & Germanis rogaretur, vt in Germania aliquandiu remaneret, hinc à principibus Gallicis, vt in Galliam proficisceretur ostendit, sibi id nequaquam integrum esse, quòd diceret patrimonium ecclesiæ, absente pontifice, à tyrannis quibusdam in Italia occupatum distrahi & lacerari: vrbemque Romam religionis Christianæ caput cùm rectore suo careret, penè ad interitum redactam esse peste, fame, ferro, igne, seditionibus. De basilicis verò ac sanctorum martyrum sacellis nolle dicere quæ absente pontificè aut iam corruerent, aut paulò pòst collapsuræ viderentur. Proinde sibi abeundum esse dicebat. Ferrent æquo animo quod vellent ratio & necessitas: paterenturque eum sedere in solio Petri, quem pontificem omnium consensu decreuerant. Ecclesiam Romanam caput esse & matrem omnium eccleuarum, proinde in ea immorandum pontifici esse, ne verus gubernator à puppi ad proram transferatur, cum magno nauigantium (hoc est, in Christiana Republica viuentium) periculo & detrimento. Abiens itaque Constantia, ac per Sabaudiam iter faciens, dum Italiam petit, Mediolanum peruenit. Vbi à Philippo duce populoque Mediolanensi, nullo non genere honoris adhibito, perbenignè susciptur. Erat tum quidem Philippus in armis, ditionem paternam repetens, defendentibus se acriter tyrannis: qui gustata semel imperandi voluptate, non ita facilè de possessione pellebantur. Vrgebat tum Carmignola primus Philippi copiarum dux, Pandulphum Malatestam qui capto Bergomo prodente arcem præfecto pecunia & pollicitationibus corrupto, in Brixianos mouens, eum omni dominatu breui spoliasset, nisi à Venetis ingenti pecunia ac firmissimo equitatu esset adiutus: & à Martino Pontifice, qui auctoritate & gratia Philippum ad pacem cum Pandulpho Malatesta ineundam perpulit, quæ postea Mantuæ, & Martino ea accedente, Ioanne Francisco sequestro adhibito, his legibus composita est, vt Pandulphus quotannis tributo, tamdiu Brixia potiretur, quoad ei viuere liceret, nulla intestando de ciuitate, quæ meritò ad Philippum deuolueretur, relicta potestate. Hanc verò pacem sequenti anno Pandulphus disturbauit, annixus pecunijs & milite retinere Gabrinum Fũdulum in vrbe Cremona: quem armis Philippus continuò vexabat, ciuitatem paternæ ditionis, tot annis à tyranno possessam, repetens. Erat tamen fama, Pandulphum vrbem ipsam à Gabrino emisse, Salodij Riperiam (ita ripam Benaci vocant) in precium pollicitus. Ab hoc autem bello Ioannes Franciscus deterrere hominem ob affinitatem conatus est, missis legatis, qui eum admonerent contra ius fasque agere, quòd fœdera asperneret, quòd tyrannum tutaretur, quòd contra eum arma sumeret, à quo dominatu Brixiano donatus fuerat. Non esse contemnendam auctoritatem Martini, de sua nolle dicere, cuius auctoritate pax erat composita: si hominum auctoritatem contemneret, Deum saltem inspiceret, quem testem violati ab eo fœderis, dum pax fieret, inuocauerant. Abiens autem Mantua pontifex quarto post accessum mense Ferraria ac per Flaminiam iter faciens, Florentiam peruenit, vitata de industria Bononia: quæ, postea quam intellexerat Baldesarẽ Cossam coactum esse abdicare se pontificatu, pulsis ecclesiæ magistratibus, in libertatem se vindicauerat. Instat tum acriter Carmignola iubente Philippo, qui suo iure ducere exercitũ in Pandulphum posset, atque breui capta magna Brixiani agri parte, ad Montemclarum castra locat, cum Ludouico Meliorato Innocentij septimi nepote certaturus: qui aduentare cum magno equitatu in auxilium Pandulphi dicebatur, affines namque erant, & id Ludouicus necessitudini tribuebat. Conserto itaque prælio, ac Ludouico turpiter fugato, Carmignola haud ita multò pòst, Brixiam in potestatem Philippi redegit. Potitur & breui Cremona Philippus, ac Gabrinum tyrannum ad castellionem captum, capitali supplicio afficit. Hoc tanto Philippi successu Nicolaus Estensis motus sponte facturus id, ad quod armis cogi potuisset, Mediolanum profectus, Parmam (quam mortuo Othone tertio occupauerat) Philippo reddidit, retento Regio

Martini pontificis rogatu feudi nomine. Profectus & eò Ioannes Franciscus Mantuanus princeps Philippo gratulatum pro re bene gesta, cum minus comi fronte inspiceretur, cumque intelligeret, Philippo in animo esse, quicquid de Cremonensibus & Brixianis teneret, iure suo repetere, properè Mediolano abiens, Venetorum deinceps & Florentinorum amicitiam ac societatem secutus est. Hi enim duo populi sibi timentes, vnumquenque in partes suas blanditijs & pollicitationibus alliciebant, quòd Philippus regnandi cupidus, ruptis legibus initi fœderis, & vltra Macram Sarzanam oppidum Lunensis agri, Thomæ Fregoso dedisset, quem è principatu vi & armis deiecerat ne cum Genuensibus exsulibus quicquam aduersus se moliretur: & Bononienses Florentini populi socios ad defectionem concitasset, eorumque milites stipendio conduxisset, & Forumliuij nunc ob Thebaldi pueri senellam ætatem; nunc ob Ferrarienfis principis gratiam (vt crebrò dicebat) occupasset, cum fœderibus cautum esset, ne Philippus Bononiam & Flaminiam armis attingeret. Verebantur item, ne trium simul potentissimorum principum, Philippi, Martini pontificis, Alouisij regis: quos societatem inisse constabat, vi & armis occuparentur omnia, cùm contrà Philippus omnium malorum crimina in Venetos & Florentinos reijceret, quòd Veneti retinere Pandulphum in dominatu Brixiano sint annixi, quodque Florentini & Genuenses quosdam hostes suos commeatu pecuniaque iuuissent: quòd Liburnum ditionis Genuensis, quam tum in potestatem suam redegerat, centum millibus nummis aureis emissent. Satis tum quidem ad concitandum bellum hæc discordiarum semina videri poterant, sed nihil est quod æquè Venetorum animos ad bellum impulerit, quàm auctoritas Franciscí Carmignolæ, viri bellica laude insignis, atque ea ætate clarissimi: qui (vt ipse dicere solebat) ægrè ferens Philippi insolentiam ad Venetos tum confugerat, eosque ad bellum animauerat, operam suam in ea re pollicitus. Quare hi duo populi, adscito in societatem belli principe Mantuano & Ferrarienfi, partitaque bellica impensa, cum exercitu equitum duodecim, peditum octo millibus, cui Carmignola præficitur, cum fluuiali & maritima classe Philippum eodem tempore multis à lateribus, oppugnare adorti, à Guelphis, Brixianis, qui Philippo auersabantur, in vrbem vocantur: qua quidem ex parte occupata, Veneti tandem septem mensium oppugnatione totam denique in potestatem suam redegêre. Ducente deinde Carmignola ad capienda Brixianorum castella, Martinus pontifex Philippi ducis calamitate motus, cardinalem sanctæ crucis ad Venetos mittit, qui pacem inter Philippum & Venetos componeret, qua infecta, quòd Veneti & Florentini iniqua postulare viderentur, rursum magnis viribus bellum vtrinque parari cœptum est. Pugnatum est ter eo anno collatis signis ad Gotolengum Brixianorum castellum, ad summum Cremonensem vicum, quibus in locis æquo Marte vtrinque discessum est. Ad Maclodium tertia pugna est habita: quo in prælio superantur Philippi copiæ, capiturque Carolus Malatesta totius exercitus dux. Constat autem hanc tantam fuisse cladem, vt si milites captos retinere Carmignola voluisset, signaque ocyus perterritis inferre, eijcere principatu Philippum constrnatum, tanto accepto incommodo, haud magno negocio potuisset. Captus (vt dixi) eo prælio Carolus à Mantuano principe, ob affinitatem incolumis dimittitur. Interim verò dum Carmignola ad oppugnanda Brixianorum oppida, quæ in Philippi fide permanserant, copias ducit, eidem Philippo respirandi spacium dat. Nam & pacem cum Amadeo Sabaudiæ duce, à quo bello premebatur, datis ob id Vercellis componit, & Sigismundum ac Brunorum Scalam in Venetos concitat. Martinus autem pontifex Philippi rem in maximo discrimine videns, cardinalem sanctæ Crucis secundo ad componendam inter Philippum & Venetos pacem mittit: qui Ferrariæ subsistens, eò proficiscentibus cum mandatis principum ac ciuitatum legatis, ita pacem composuit, vt Brixiam Veneti & oppida Brixianorum Cremonensiumve, quæ anteà ceperant, retinerent. Præterea vti Philippus Bergomum Bergomatemve agrum Venetis ex fœdere dederet, hac conditione, ne socios Venetorum Florentinorumque bello lacesseret, aut ad id defectionem concitaret. Approbauit hanc pacem Martinus, veritus ne Philippus ducatu omninò pelleretur, homini enim amicissimo, cum ob religionem auxilio esse non poterat, tum vel maximè, quòd superioribus annis ærarium pontificium exhaustum omninò fuerat, eo bello quod contra Brachium gesserat. Nam eo tempore, quo Flo-

ren-

rentiam profectus est, ostendit Brachium Montonium virum in re militari præstantem, Perusiam, ducatum Spoletinum, & magnam patrimonij partem ita occupasse, conductis mercede quibusdam tyrannis circumquaque positis, vt ipse turò proficisci Romam non posset. Cùm verò admonitus Brachius redire ad sanitatem nollet, armis spiritualibus, hoc est, censuris primo in eum pontifex vsus est. Interdictum enim à sacris his omnibus est, qui Brachio parerent: vetitique sacerdotes decreto pontificis eisdem in locis celebrare. Hanc ob rem Florentini moti amici Brachij incommodo, de pace cum Martino agunt, hac conditione, vt Brachius ad pedes Martini prouolutus, veniam peteret: quod etiam fecit, oppidaque aliquot ecclesiæ redderet. vtque etiam stipendijs pontificis militans, Bononiam rebellem in Martini potestatem redigeret. Cui quidem bello Gabriel Condelmerius, tituli sancti Clementis presbyter cardinalis & legatus præfuit: cuius industria & Brachij virtute Bononia in potestatem ecclesiæ breui redacta est. Interim verò dum hæc Bononiæ agerentur, quattuor illi Cardinales, qui olim cum Petro Luna adulterino pontifice senserat, Florentiam ad Martinum venientes, cum magno & honorificentissimo comitatu publico consistorio susceptí, dignitatum suarum titulos retinuêre. Tres enim diaconi cardinales erant: quartus verò, qui antea canonicus regularis fuerat, presbyter cardinalis est habitus. Cùm autem Baldesar Cossa adhuc in vinculis apud Heidelberg in Germania à comite Palatino detineretur, quidã Florentini ciues, quorum de numero Cosmus habitus est, rogare pontificem Martinum omnibò non desistebant, vt tandem è carcere Baldesarem liberaret. Facturum se id pontifex pollicitus est. Verùm dum eò legatum ob eam rẽ mittit, Baldesar moræ impatiens, triginta millibus nummùm aureorum Palatino comiti persolutis, se è vinculis redimens, in Italiam veniens, vt rectà Florentiam proficisceretur, apud Petrum Rubeum agri Parmensis baronem veterem amicum diuertens, parari sibi insidias intelligit. Hanc ob rem noctu cum legato pontificis qui eum in via conuenerat, ad Thomam Fregosum veterem amicum confugiens, magnam iniecit omnibus suspicionem, ne rursum schisma innouaretur. Erat enim vir magni animi sagacissimique, & qui priuatam vitam nequaquam pateretur. Non deerant præterea qui hominis audaciam ad res nouas moliendas concitarent, adeò tum rebus nouis studebatur: sed Deus omnipotens ecclesiæ suæ consulturus, Baldesarem impulit, nullis pactionibus interpositis, nulla requisita cautione, Florentiam ad Martinum proficisci: quò cum venisset admirantibus omnibus, exosculato pontificis pede, eundem audientibus omnibus, vt verum pontificem & Christi vicarium canonicè lectum salutauit. Mira profectò hæc res omnibus visa est, & Dei potius, quàm hominum industria eò deducta, quòd homo regnandi cupidus, in summo rerum fastigio ante collocatus in loco libero, vbi plurimum ab omnibus diligebatur amabaturque, tanta vteretur mansuetudine. Quæ certè omnibus præ gaudio lacrymas excussit, maximè verò his Cardinalibus, qui eum prius vt pontificem secuti fuerant. Martinus autem vicissitudine rerum humanarum motus, post aliquot dies hominem in numerum Cardinalium adsciscens, episcopum Tusculanum creat, atque deinceps eo habuit in honore quo reliquos cardinales tam publicè quàm priuatim. Verùm Baldesar dolore animi, vt putatur (ferre enim vitam priuatam non poterat) aliquot post menses Florentiæ moritur: sepeliturque honorificentissimo sepulchro in templo sancti Ioannis, non longè ab ecclesia cathedrali, magna adhibita funeris pompa, eam rem Cosmo Medice procurante: quem homines existimant pecunia Baldesaris opes suas in tantum auxisse vt & primarius apud Florentinos ciues, & ditissimus omnium apud Italos, ac fortasse apud exteras quoque nationes deinceps sit habitus. Sepulchro hominis hæc verba ferè inscripta sunt: BALDESARIS COSSAE, IOANNIS XXIII. QVONDAM PAPAE CORPVS HOC TVMVLO CONDITVM. Interim verò dum hæc Florentiæ agerentur, oratores imperatoris Constantinopolitani ad pontificem venêre, pollicentes Græcos quod ac fidem pertineret, vellein sententiam Latinorum venire, si æquæ conditiones proponerentur. Hos & peribenignè ac splendidè pontifex suscepit, & legatũ è latere creauit, Petrum Fonsecam sancti Angeli Cardinalem hominem Hispanum in quauis facultate doctum, qui Constantinopolim adres componendas proficisceretur. Verùm priusquam virum integerrimum à se dimitteret, eò præmisit fratrem Anto-

nium Massinum ordinis Minorum generalem gubernatorem, qui imperatoris ac Græcorum explorata sententia, quid ea in re posteà speraudum esset pontificem admoneret. Instantibus autem Romanis, vt demum pontifex Romam proficisceretur, Martinus cum bona Florentinorum gratia discessurus, ciuitatem honore Metropolitico exornauit. Nam cum antea ab ipsa penè vrbis origine episcopatum tantummodò habuisset, in archiepiscopatum eorum cathedralem ecclesiam transtulit: eique subiecit vt matri Volaterranam, Pistorienſem, Fesulanam ecclesiam. Dedicau t præterea ipsemet maius altare sanctæ Mariæ nouellæ ordinis Prædicatorum, apud quam basilicam tamdiu diuertit, quamdiu Florentiæ fuit. Est enim couuentus ille ad recipiendos pontifices maximè commodus. Abiens itaque Florentia, Romam tandem peruenit, effusa obuiam omni vrbana multitudine: effusis principibus tantæ vrbis, qui hominem non secus ac quoddam salutare sidus, vel vnicum patriæ parentem exspectabant. Diem illum in fastis annotauêre Romani, decimo Kalendas Octobris, anno Domini millesimo quadringentesimo vigesimo primo. Vrbem Romam adeò diruptam & vastam inuenit, vt nulla ciuitatis facies in ea videretur. Collabentes vidisses domos, collapsa templa, desertos vicos, cœnosam & oblitam vrbem, laborantem rerum omnium caritate & inopia. Quid plura? nulla vrbis facies, nullum vrbanitatis indicium in ea videbatur. Dixisses omnes ciues aut inquilinos esse, aut ex extrema omnium hominum fece eò commigrasse. Ciuium itaque suorum calamitate permotus pontifex optimus, animum ad exornandam ciuitatem, componendosque ciuium ita adiecit, vt breui conualescens, meliorem faciem præ se tulerit. Hanc ob rem ciuitas ipsa, eum non modò summum pontificem, verùm etiam patriæ parentem appellauit. Sed ne tam publica lætitia diuturna esset sine aliqua molestia sequenti anno mense Nouembris in vigilia beati Andreæ, adeò in immensum Tiberis creuit, vt per portam Flaminiam ingressus, totam vrbem in plano sitam inundauerit: templumque Pantheon vsque ad altare maius repleuerit. Decrescens autem biduo pòst, multa animalia passim secum traxit, multaque ciuibus damna intulit: qui non secus per vicos nauigabant ac per alueum Tiberis facere consueuerant. Alouisius autem rex Ludouici regis filius, eodem tempore Romam ad pontificem veniens, regni Neapolitani titulum à Martino consecutus est, Cardinalium omnium consensu. In regnum nanque per adoptionem à regina Ioanna Ladislai sorore vocatus, sine vllo Marte hoc modo consecuturum se regnum putabat. Verùm studio partium ab vrbe Neapoli submotus, in Calabriam secessit. Cùm autem concilij tempus instaret (vt ex decreto Constantiensi institutum erat) Martino placuit sentientibus etiam ita cardinalibus omnibus, præmittere quosdam prælatos, qui Papiæ illud inchoarent. Is enim locus ad eam rem omnibus maximè commodus videbatur. Missi itaque eò statim Petrus Donatus archiepiscopus Cretensis, Iacobus Camplo episcopus Spoletinus, Petrus Rosatius Aquileiensis diœcesis abbas: frater Leonardus Florentinus, fratrum Prædicatorum generalis, concilium inchoarunt: ad quod nemo quidem adhuc venerat, præter duos abbates Burgundos. Differre itaque rem in aliquot dies placuit, donec ex omni natione vnus aliquis superueniret. Ex Gallica enim & Germana natione nondum quis venerat. Parui namque momenti fore putabant, quod sine istorum auctoritate & suffragijs esset inchoatum. Sed ecce dum hos exspectant tanta repentè pestis Papiam inuasit, vt præsidentes concilij mutare locum & tempus sint coacti. Placuit itaque omnibus ex sententia pontificis Senas migrare: quo maior ex omni natione multitudo quàm Papiã peruenit. Alphonsus autem Aragonum rex Martino infensus, qui titulum regni Siciliæ & Neapolis habere nequiuerat, datum (vt antea dixi) Alouisio regis Ludouici filio, oratorem ad concilium mittit: quid & concilium in longum duceret, & causſam Petri Lunæ adhuc in Paniscola superstitis restitueret, largitione, pollicitationibus ambiendo vnumquenq; ex his, quid in concilio auctoritatem haberet. Hanc ob rem Martinus non ignarus quantam calamitatem ea res ecclesiæ Romanæ allatura esset, quantumque pericli in mora haberetur, mandauit concilium statim dissolui approbatis decretis concilio habitis, quæ ad fidem pertinebant. Et ne subterfugere conuentum Christianorum videretur, in sequens septennium concilio adiudicau t, quod in Basilea celebraretur. Atque hoc modo schismatis & discordiarum semina à quibusdam in concilio Senensi iacta & sparsa, sublata hominis

pru-

prudentia & astu sunt. Tum verò Alphonsus palam de Martino conquestus est, quòd dicere eius opera & se à regina Ioanna abrogatum regno esse, quem prius hæredem instituerat, & Alouisium regis Siciliæ filium, nouum hæredem institutum. Refellebat quidem hæc crimina perfacilè Martinus, quòd dicere Alouisium hæredem Ioannæ ab Alexandro quinto, & Ioanne vigesimotertio in regno prius confirmatum fuisse, reijceret eam omnem culpam in reginam, non autem in se, ad quem pertineret feudatarios ecclesiæ confirmare, non autem tollere, nisi aliquod grande facinus in sedem Romanam commisissent: se non videre cur Alouisius Ioannę suo iussu coronatæ, legitimus hæres esse non posset. At verò Brachius cùm videret pontificem multiplici cura implicitum, ob simultatem cum Alphonso contractam, multis oppidis ecclesiæ per vim potitus, Aquilam vrbem regni Neapolitani graui obsidione premit. Hanc ob rem motus pontifex, comparato satis iusto exercitu, liberare Aquilam annixus, adiuuantibus his, qui cum regina & Alouisio militabant, non longè ab Aquila patenti campo Brachium superat & interficit. Aderant in eo prælio Sfortiani Francisco duce Sfortiæ filio, qui superioribus annis, dum Piscariam flumen trajicit, quod Aternum veteres appellabant, in vndis perierat. Delatum itaque Romam Brachij cadauer, in loco profano extra portam sancti Laurentij sepelitur. Hac autem victoria tanta deinceps tranquillitas exorta est, redactis ad ditionem ecclesiæ Perusio, Tuderto, Assisio, alijsque oppidis, quæ Brachius occupauerat, vt Augusti Octauij felicitas & pax redijsse sua ætate videretur. Licebat tum frui otio, & liberè per siluas noctu etiam turò commeare. Nulli latrones tum exstabant, nulli sicarij & fures, adeò hoc hominum genus persequebatur, sublato è medio Tartalia, Lauello, alijsque tyrannis, qui latrocinijs potius, quàm militia vita traducebant. Huic autem felicitati obstare Bohemi hæretici videbantur, qui hæresi & armis Germanos catholicos continuò vexabant. Vt igitur hi quoque rationi & ecclesiæ obtemperarent, cùm benè monenti parere noluissent, legatos in Germaniam misit, qui catholicos ad arma concitarent. Ac primò quidem, seorsum tamen, Henricum sancti Eusebij Cardinalem, deinde Bartholomæum Placentinum, postremò verò his reuocatis, Iulianum Cæsarinum sancti Angeli Cardinalem eò misit, qui certè non sua culpa sed ignauia militum, magnum incommodum ab hostibus accepit. Martinus autem ob eam rem haud animo concidens, maiora in hæreticos parabat. Verùm priusquàm tantam rem aggrederetur, sedare Italorum discordias instituerat. Nam pace, vt diximus, à Martino composita inter Philippum & Venetos, Florentini ægrè ferentes, Ladislaum Pauli Guinisij tyranni Lucensis filium superiore bello sub Philippo militasse, occasionem opprimendæ Lucæ nacti, quòd superiore pace nil scriptis de Guinisio cautum fuerat, in agrum Lucensem copias mouent, Nicolao Fortebrachio copiarum duce. Captis itaque non ita multò pòst quibusdam castellis circumquaque positis, vrbem obsidione cingunt. Tum Philippus sollicitatus Pauli precibus, veritusq; ne si Luca in Florentinorum potestatem deueniret, acriores eos vtpote propinquiores haberet hostes, Fráciscum Sfortiam cum magno equitatu primo in Parmensem agrum mittit, vnde pedestres copias conscriberet. Qui quidem vere iam appetente Apenninum transgressus, tantum terroris Florentinis iniecit, vt prius quàm in vallem nebularum, ita enim accolæ vocant, descenderet, hostes mouere castra, ac Lucam obsidione liberare præ metu coëgerit. Eius autē aduentus eò gratior Lucensibus fuit quòd pulsis hostibus ac capto tyranno, liberi omninò Francisci auxilio futuri videbantur. Verùm Franciscus acceptis 50. millibus nummûm aureorum ex ærario Florentino depromptis, Lucenses maiore in discrimine, quàm vnquā antea fuerant, reliquit, pactus ob datam pecuniam se eo toto semestri Philippi imperio nō obtemperaturum. Obsideri deinde Lucenses acrius sunt cepti. Quare Philippus instante Martino pontifice, qui Lucensium quoque vices dolebat, Nicolaum Picenninum cum maximo equitatu eò statim mittit, qui fusis ac fugatis hostibus, non solum Lucam obsidione liberauit, verùm etiam inde mouens, ex Pisanis ac Volaterranis multa castella vi cepit. Senensibus etiam rem gratam facturus, qui tum Florentinos bello inuaserant. Martinus autem ab externo hoste quietus, ad exornandam patriam basilicasque Romanas animum adijciens, porticum sancti Petri iam collabentem restituit: & pauimentum Lateranensis basilicę opere vermiculato perfecit: & testudinem ligneam eidem templo superinduxit: picturamque Gentilis, opus pictoris egregij inchoauit.

Aedes præterea vetustate collabentes ad duo decim apostolos restituit, vbi & annos aliquot habitauit. Huius autem studia Cardinales secuti, titulos suos ita certatim restituũt, vt iam aliqua facies redijsse vrbi Romæ videretur. Creauit & Cardinales, quorum de numero fuit nepos suus Prosper Columna, sancti Georgij ad Vellus aureum diaconus cardinalis. Interea verò mortuo Petro Luna in Paniscola, ne aliquid deesset, quod ecclesiam vexaret, duo illi anticardinales, de quibus mentionem fecimus, Alphonso Martini honestè adhortante, Aegidium cognomento Munionis, canonicum Barchinonensem genere nobilem, pontificem deligunt, Clementemque octauum appellant: qui statim & Cardinales creauit, & fecit quæ à pontificibus fieri consueuerunt. Verùm cùm Martinus in gratiam cum Alphõso redijsset, eò statim Petrum de Fuxo Cardinalem misit apostolicæ sedis legatum: in cuius manus iubent Alphonso Paniscolæ domino, Aegidius omnia põtificatus iura deposuit: erga quem hac benignitate Martinus postea vsus est, vt eũ Maioricensem episcopũ declarauerit Cardinales autẽ ab Aegidio creati sponte cardinalatu se abdicarunt. Illi autem duo, quos à Petro Luna creatos diximus, in suaque pertinacia mansisse, cùm pontifici Romano parere nollent, in carcerem à legato conijciuntur. Atque hoc modo Martini pontificis sapientia & industria omne schisma vndiq; sublatum est. Pacata hoc modo vndique ecclesia Dei, in dandis beneficijs mira prudentia vsus est. Non enim vnicuique petenti ea conferebat, sed statim mente agitabat, quis potissimũ esset idoneus, cui talis cura demandaretur. Quod si homines prouinciarum non nosset, in quibus vacare beneficia contigisset, statim peritos regionum consulebat, quis aut incuria, aut gymnasijs publicis esset doctrina, nobilitate, moribus tanta prouincia dignus. Atque hac quidem ratione & ecclesijs & hominibus honorẽ dignis pariter consulebat cum maxima celebritate nominis sui. Tantæ præterea constantiæ fuit, cùm duos haberet fratres, quorum alter Iordanus princeps Salernitanus maior natu peste moritur: alterverò minor natu, Laurentium appellant, in turri igne casu iniecto exustus est, vt nil ex eo sit auditũ, nil visum, quod impatientiæ aut abiecti animi signum aliquod præseferret. Hic autem vir in omni vita integer, demum pontificatus sui anno 14. mense 3. Romæ apoplexia moritur tatis suæ anno 63. sepeliturque eius mandato in basilica Constantiniana ante capita apostolorum, sepulchro æneo, comitante populo Romano, comitante clero non aliter flente, quàm si ecclesia Dei, si vrbs Roma vnico atque optimo parente orbata fuisset. Vacat tum sedes dies xij.

OTho Columna, Agapiti filius, regulus Romanus, nobilissimo genere ortus, & à teneris annis omnium disciplinarum genere imbutus, vtriusque Iuris Doctor fuit. Ab Innocentio viij. Diaconus Cardinalis S. Georgij in Velabro creatus Vmbriæ, & Etruriæ summa cum æquitate Legati iure præfuit. Quum in concilio Constantiensi, tribus qui de pontificatu decertabant, repudiatis, vir optimus quæretur, qui remp. Christianam longo schismate perturbatam, constitueret, ipse vnus post conditam Romanam ecclesiam, ab vniuersali concilio, cui tres & viginti Cardinales interfuerunt, ad supremum in terris fastigium euectus est 3. Idus Nouembris, anno MCDXVII ætatis suæ quinquagesimo, cõsecratus ibidem in ecclesia Cathedrali Constantiensi, xi. Kal. Decembr. Sedit verò Cæsare Sigismundo Rege Romanorum annos XIII. menses III. dies X. Hic schismate quinquaginta annorum sublato, pacem ecclesiæ reddidit. Romam veniens Italicas res turbatas, pace inter dissidẽtes Principes cõposita, constituit. Ditionẽ ecclesiasticã à tyrannis occupatam recuperauit, Picenos rebelles domuit, vrbem intestinis discordijs afflictam recreauit, fabricis exornauit, moribus & optimis institutis excoluit, sacras ædes collabentes refecit, agrum Romanum latrocinijs infestatum, sicarijs, & latronibus necatis, tutissimum reddidit. Ioannam Neapolitanorum Reginam Legati opera coronauit, cuius regnum ex Reginæ auctoritate, reiecto Alfonso Arragonio rege, Ludouico III. Andegauensi duci adiudicauit. Basileense concilium indixit. Vrbem ad eam omnium bonorum beatam copiam felicitatemque perduxit, vt Augusti tempora redijsse viderentur. Postremò de patria, Romana ecclesia, & Republica Christiana optimè meritus, Card. nalibus quoque XVII. ordinationibus tribus creatis, Romæ apoplexi correptus, rebus humanis excessit, x. Kalend. Martij, anno MCDXXXI. ætatis LXIII. Vacauit sedes dies X. Corpus æneo solio ante Apostolorum capita, cum hoc Elogio Lateranj sepelitur.

MAR-

MARTINVS PAPA V. SEDIT ANNOS XIII. MENSES III. DIES XII. OBIIT ANNO MCCCCXXXI. DIE XX. FEBRVARII TEMPORVM SVORVM FELICITAS.

EVGENIVS IV.

256. Pii. EVGENIVS quartus, patria Venetus, familia Condelmeria, populari quidem, sed antiqua, patre Angelo natus, pontificatum hac ratione adeptus est: Creato enim pontifice Gregorio duodecimo è gente Corraria, patria Veneto, Antoninus Corarius Gregorij nepos, Cælestini habitu Canonicus congregationis sancti Georgij in Alga Romam iturus, Gabrielem Condelmerium, qui eiusdē professionis erat, quo cum ab ineunte ætate familiariter vixerat, secum aliquandiu recusantem duxit, cuius ingenio & solertia delectatus Gregorius, eum primo thesaurarium fecit deinceps verò episcopū Senensem creauit, præfecto Bononiensibus in eadem dignitate Antonino nepote. Recusarunt aliquamdiu Senenses Gabrielem in episcopum, quòd dicerēt hominem aliundè natum, nequaquam in tanta re ciuibus Senensibus præficiendum, eam curam debere ciuis alicuius esse, qui mores hominum & ritus ciuitatis nosset. Verùm cum postea Gregorius rebus suis diffidens, Roma Lucam profectus fuisset, auecturus Cardinalium numerum, Antoninum nepotem & Gabrielem Condelmerium in Cardinales retulit Gabrielis autem opera in magnis rebus postea Gregorius & Martinus abrogato Gregorio vsus est: maximè verò in legatione Picentina, qua & Picentes in fide ecclesiæ confirmauit, sumpta de quibusdam seditiosis & coniuratis pœna: & templum sanctæ Hagnetis Anconæ dirutum, portumque eiusdem ciuitatis ad imitationem diui Traiani magna impensa restituit, fluctibus quassum & vetustate consumptum. At verò cùm Martinus intellexisset Bononienses rebus nouis studere, eo è Piceno Gabrielem legatum misit, qui suo aduentu seditionem omnem statim sustulit. Cùm autem inde Romam venisset, mortuo haud multò pòst Martino, solus è duobus de viginti Cardinalibus, qui tum in conclaui apud Mineruam aderant, pontifex creatur anno millesimo quadringentesimo tricesimo primo, quinto Nonas Martij: Eugeniusque mutato nomine vt fit, appellatus, ad sanctum Petrum comitante populo & clero statim perducitur. Accepta deinde corona pontificia de more, inuisaque basilica sancti Ioannis Lateranensis, in Vaticanum rediens, consistorium generale proposuit indicta die: qua certè tanta multitudo adfuit, vt cum trabes deficerent eius loci, vbi nunc consistorium publicum fit, trepidatum adeò tumultuosè sit, vt in ipsa fuga Senogalliæ episcopus ciuis Romanus è gente Mellina obtritus perierit. Nondum enim ædes ipsæ pontificiæ hanc formam, quam nūc habent, acceperant. Dimisso consistorio, Eugenius tumultus deinceps ex industria vitauit. Instantibus deīde quibusdam delatoribus, qui dicerent, Martinum congregandi auri cupidū, maximos thesauros reliquisse, idq; sciturum Eugenium ex Martini familiaribus nepotibusque, eò vesaniæ hominem pepulēre, vt Oddum Poccium Martini vicecamerarium comprehendi iusserit, idque negocium Stephano Columnæ dederit, quem copijs suis præfecerat. Ab alijs enim Columnensibus is solus dissentiebat, Cardinali Vrsino & Cardinali Comitum insaniam hominis adiuuantibus, quorum artibus hæc omnia contra Columnenses gesta putantur, ob inueterata factionum odia. Mandauerat Eugenius vt Oddo ad se sine vllo tumultu, sine ignominia perduceretur, quod contra à Stephano factum est; nam & eius bona à militibus direpta sunt, & ipse vi tanquam latro per ora hominum ad pontificem tractus est. Hac indignitate motus Eugenius, Stephano admodum succensuit, eique interminatus est, quod & Oddonem, & episcopum Tiburtinum olim Martini cubicularium

rium ita indecenter ad se pertraxisset. Veritus itaque Stephanus Eugenij iram, & Prænestę ad principem Columnam confugit: eumque adhortatus est, suas opes pollicitus, vt Eugenium ab vrbe pelleret, quòd diceret ei in animo esse nomen Columnensium exstinguere: id se optimè scire, eiusq; consiliorum participem fuisse, & ob eam rem aufugisse, quòd sciret partem illius calamitatis ad se quoque (nisi tantum mali simul declinarent omnes) peruenturam. Motus his verbis princeps, & eorum calamitatibus, qui Martini pontificis familiares fuerant, sumptis properè armis, pontificem aggredi instituit. Substitit tamen aliquandiu, donec Prosper frater diaconus Cardinalis, quem quidem præmonuerat, ab vrbe discederet. Viso autem fratre à Prænestę Martinum, atque deinceps Romam tanquam ex arce belli in Eugenium mouens, occupata per Ioannem Baptistam porta Appia, vrbem armato milite sine vllo maleficio primo ingreditur. Iam peruenerant ad sanctum Marcum, & in vicum Columnam cùm subitò eis obuiā facti sunt pontificis milites, magna populi parte adiuuante. Pugnatum est in vrbe aliquandiu, atque acriter: qua in pugna multi vtrinque cecidêre & capti sunt. Quare Columnenses cùm viderent populum Romanum longè aliter sentire, quàm arbitrarentur, cedere ex vrbe instituentes omnia passim rapiunt, pecora abigunt, homines abducunt. Talionem tamen his reddidêre pontificis milites, Romano populo mixti. Nam & Prosperi Cardinalis & Columnensium omnium, ac eorum qui cum Martino familiariter vixerāt, domos hostilem in modum diripiunt & vastant. Irritatis hoc modo vtrinque animis, non solum aperto Marte, verùm etiam proditionibus res agi cępta est. Capitur nanque archiepiscopus Beneuentanus Antonij Columnæ filius, ac quidam Masius frater, qui fassus est quæstione adhibita, sibi in animo fuisse arcem sancti Angeli dolo capere, interfecto ipsius arcis præfecto, eamque Columnensibus prodere: qua occupata, & pontificem & Vrsinos ab vrbe pellerent. De Masio sacerdotio abrogato, quod degradare appellant, sumptum supplicium est in campo Florę eiusque corpus quadrifariam sub furca diuisum, ad quattuor vrbis celeberrimas vias suspensum est, de archiepiscopo Beneuentano nulla mentione habita. At verò cùm Eugenius in ægritudinem quandam incidisset, vel dolore animi, quo in tantis perturbationibus afflictabatur, vel veneno, quo appetitum à Soldano suo quidam dicebant, agere de pace cum Columnensibus cœpit, curante eam rem Angeloto Fusco ciue Romano, quem non ita multò pòst vnà cum Francisco Condelmerio nepote suo, Cardinalem creauit. Diuulgata itaque pace quanta maxima celeritate potuit, quòd iam ingressum Italiam Sigismundum intellerat, Romam venturum, nepotem Franciscum camerarium instituit: huicque viros quosdam præstantes addidit, quorum consilijs vteretur in gubernanda ecclesiastica ditione. Dum hæc autem Romæ agerentur, Florentini & Veneti elatiores facti, quòd & Philippum Genuæ dominum classe in littore Genuensi superassent, quodque Eugenium ciuem pontificem haberent, Philippum ipsum bello terrestri aggrediuntur: qui accito properè ex Etruria Nicolāo Picennino, & classem Venetam ad Cremonam desecit: & Carmignolæ impetus facilè retardauit, quem Veneti haud ita multò pòst quæstionibus, litteris, testibus conditum, vt ipsi dicunt, capite mulctarunt: quòd per eum stetisset, quò minus Cremona potirentur, capta à Gualcoboue ipsius vrbis porta: quodque etiam classis sub ipsius oculis desecta ab hostibus fuisset, cùm ex propinquo loco à tanto exercitu id fieri perfacilè potuisset. Tum verò Florentini aduentum Imperatoris in Italiam veriti, quò Philippi rebus fauere videretur, Nerio Capponio ciui suo negotium dant, vt quibus rationibus maximè potest, Eugenio ostendat & persuadeat, aduentum Imperatoris ad vrbem, non minus apostolicæ sedi, quàm Florentinis exitium ac perniciem minari, destineri hostem facilimè posse, quo minus Arnū ad Senenses transeat, qui Florentinos iampridem bello lacessierant, si Nicolao Tollentinas, qui tum pontificis nomine stipendia faciebat, coniunctis copijs & animis cum Micheleto Cotignola Florentinarum copiarum duce, ad Arnum Sigismundum coērceat, ne flumen cum Germano equitatu traijciat. Venerat in eādem sententiam perfacilè Eugenius: & cùm de impensa bellica aliquantulum addubitaretur, rem Nerius ita statim partitus est, vt duobus millibus equitum Eugenij, populus Florentinus tamdiu stipendia prębęret, quò ad bellum illud protraheretur. Tum verò Nicolaus Tollentinas iussu pontificis ex hybernis mouens, dum Senēses incursionibus & rapinis vexat: Sigismundo traijciendi Arnū tem-

tempus & facultatem dat, adiuuante Antonio Pontadera egregio tum copiarum duce, & acerrimo Florentinorum hoste: qui deinde per Vollaterranum iter faciens, pacato magis quàm hostili agmine ab omnibus exspectatus proficiscitur. At Imperator cùm iam sex mensibus Senis substitisset, cum magna populi Senensis impensa, tentatam frustra cum Florentinis pacem omittens, ad Eugenium conuersus, inito cum eo fœdere Romam profectus, perbenignè à pontifice populoque Romano susceptus, corona imperij donatur. Verùm dum è Vaticano vbi coronam acceperat, ad Lateranum vbi diuertebat, proficiscitur, in ponte Hadriani, vt Imperatorum mos est, multos tum Italos, tum Germanos in equestrem ordinem asciuit. Sunt qui scribant, Eugenium hominem vsque ad pontem comitatum ad sanctum Petrum redijsse. Abiens deinde cum bona Eugenij gratia, Imperator per Picentes & Flaminiam iter faciens, Ferrariam atque Mantuam peruenit. Vbi aliquot dies immoratus, & Ioannem Franciscum Mantuæ dominum marchionali dignitate additis imperij signis ornauit, & Barbaram Ioannis marchionis Brandiburgensis filiam, Ludouico Ioannis Francisci filio spopondit in vxorem, quæ nuptiæ honestare familiam Gonziacam sunt visæ: & quod Sigismundo Imperatori puellà affinitate coniuncta erat, & quòd pater Ioannes potestatem ineundi suffragia ad creandum imperatorem habebat. Abeunte autem ab Italia imperatore, cum iam omnia bello feruerent, Nicolaus Estensis Ferrariensis marchio hortante Philippo Venetias profectus, Venetos ad pacem multis rationibus adhortatus est, qui & hominis auctoritate permoti, & quòd etiam nimia belli impensa exhausti priuatim ac publicè essent, legatos Ferrariam cum Nicolao mittunt, vbi kalendis Aprilis, anno trigesimotertio supra quadringentesimum & millesimum veniente in eandem sententiam Eugenio, pax his conditionibus composita est, vt Philippus Glarea Abduæ, id ei loco nomen est, decederet, vtque marchioni Montisferrati & Orlando Pallauicino dominatum redderet: vtrunque enim ditione paterna spoliauerat. Florentinorum, Lucensium, Senensiumve, quæ bello capta fuissent, ad pristinos dominos reciderent, communi omnium hoste habito, qui infra trigesimum diem capta non reddidisset. Pace autem hoc modo vbique parta, quietura aliquandiu omnia videbantur, cum subitò omnis belli vis in Eugenium conuersa est. Nam Philippus nouarum rerum cupidus, & Franciscum Sfortiam cum magnis copijs in Flaminiam misit, hominem iturum in Apuliam simulans, quam Alphonsus bello vexabat, defensurum ea oppida, quæ pater Sfortia eò loci adeptus erat. Qui quidem paratissimis copijs per Picentes & Vmbros iter faciens oppida illa ex improuiso adortus, breui in potestatem suam redegit. Non hoc contentus Philippus, Nicolaum Fortebrachium, virum ingenio, & manu promptum, cum delecto equitatu adeò celeriter in Eugenium misit, vt prius propè & pontem Miluium & portam Flaminiam occupauerit, quàm aduentare hostem sit cognitum. Militauerat prius sub Eugenio Nicolaus, & eius nomine præfectum Vici Vetrallæ & ciuitate veteri spoliauerat, adiuuantibus Venetorum triremibus, quæ mari arcem continuò oppugnabant. Verùm cum postea Nicolaus stipendia sua peteret, respondit Eugenius, tantum prædæ ex castellis præfecti eum auexisse, maximè verò ex direpto Vico, vt ei pro stipendio sat esse possent. Quam ob rem indignatus Nicolaus, agrum Romanum ingressus, tantum tumultus concitauit, ingenti præda tum hominum, tum pecorum abacta, vt Eugenius aliquandiu incertus remanserit, quorsum iret. Concurrebant Romani ciues ad Eugenium, quæstum de illatis iniurijs quos pontifex eo potissimum tempore concilij expers & bonæ valetudinis, ad Franciscum camerarium remittebat, qui ocio & voluptatibus deditus, nil aliud respondebat, cum crebræ de ablatis pecoribus querelæ fierent, eos nimiam spem in pecoribus collocasse: Venetos quidem sine gregibus & iumentis longè vrbaniorem vitam ducere. Indignati huiusce modi responsi Romani, cum iam Nicolaus & Tibur, pulso inde comite Taliacocij, & Sublacense oppidum cepisset, traxissetque in partes suas Columnenses omnes, interfecto à principe Stephano Columna, qui semper diuersa sentiebat, ad libertatem respicientes, sublato clamore ad arma & libertatem conclamatum, pulsis omnibus Eugenij magistratibus, ac capto Francisco camerario, nouos ipsi magistratus creant. Septem fuere è ciuibus Romanis, quos ipsi gubernatores appellabant, penes quos vitæ ac necis hominum summa potestas erat. At verò Eugenius in tanta rerum perturbatione incertus, quid potissimum face-

faceret de fuga cogitare cœpit. Mutato itaque habitu, sumptoque monastico cucullo, vnà cum Arsenio monacho nauiculam ingressus, Tiberi Ostia vehebatur, cùm subitò Romani quidam cognita hominis fuga, eum lapidibus, sagittisque incessunt. Distinere enim hominem tandiu cupiebant, quoad arce sancti Angeli potirentur. Abeunte autem Eugenio Iulij, eodemque Pisas, ac deinde Florentiam triremibus ad id paratis delato, Romani ad oppugnandam arcem sese accingunt, vallo & aggeribus omnia loca munientes, quæ dare accessum hostibus possent. Contrà autem qui in arce erant, prodire in certamen nonnunquam consueuerant. At verò præfectus artibus agendum cum Romanis ratus, adiuuante Baldesare Ausida viro sagaciſſimo, qui inferiorem arcis partem tuebatur, vni ex militibus suis in certamen prodeuntibus negocium dat, vt captus de industria ab hoste, Castellani sæuitiam & auaritiam criminetur; polliceaturque eis, si velint pactam mercedem præstare, & mortem præfecti, & arcis proditionem. Fecit ille mandata diligenter. Captus, nullo non genere maleficij in Antonium Ridium coniecto (ita enim arcis præfectus vocabatur) fidem dat se cum socijs omnia transacturum. Dimissus itaque, arcem ingreditur, vestes Antonij ac caligas, addita etiam capitis forma, suspendit: à longè idem videbatur. Clamabat Baldesar de scelerato sumptum esse supplicium, ingrederentur aliquot ex optimatibus, & enumerata pecunia iam pacta, arcem reciperent. Credidêre miseri nullam subesse fraudem, ingressi aliquot, statim capiũtur. Fit clamor exsultantium in arce, conijciuntur in populum Romanum missilia, bombardeque. Derisi autem hoc modo Romani, de redimendis captiuis cogitantes, & camerarium Eugenij nepotem, quem in vinculis habebant, dimittunt, suos, qui in arce erant, recepturi: & demum in Eugenij potestatem veniunt, quanto post libertatem adeptam mense. Creati itaque magistratus ecclesiæ nomine statim Capitolium firmo præsidio & commeatibus muniunt. Superueniente deinde Ioanne Vitelesco, quem patriarcham vocabant, abeunte ad Eugenium Francisco nepote, tantus repentè terror Romanis incussus est, vt hiscere præ metu non auderent. Erat enim Vitelescus homo imperiosus & sæuus, & tyrannicam magis quàm religiosam vitam præseferens.

Agebantur hæc Romæ, cum Alphonsus interim Neapolim & Caietam oppugnat à mercatoribus Genuẽsibus acriter defensam. Succurrendum itaque suis Genuenses rati, classem quanta maxim è celeritate possunt, instruunt, Philippo Vicecomite eorum duce annuente, ac pedites aliquot præbente. Facti non longè à Caieta hosti Alphonso obuiam, cum eo confligunt. Post longam & acrem pugnam superatur Alphonsus rex, & capitur vnà cum suis omnibus, quorum de numero aliquot principes fuêre. Perducitur Mediolanum ad Philippum Alphonsus, susciperque non vt captiuus & Genuensium hostis, sed vt rex & amicus. Habitus autem honorificẽtissimè per aliquot dies, multisque & magnis muneribus à Philippo donatus, in regnum abiens, Caieta statim potitur. Tum verò Genuẽses indignabundi quòd Alphonsum hostem, quem tanto cum periculo captum tam leuiter dimisisset, Thoma Fregoso auctore, à Philippo desciuêre, eundemque Thomam ducem crearunt. Tum verò Picenninus in Genuenses missus, cum ciuium pertinaciam cognouisset, capta Sarzana, in Pisanos mouens, simulata in regnum profectione inuandi Alphonsi gratia, multa ex Pisanis castella diripuit. Hominis tamen impetus retardarunt Florentini, accersito Eugenij nutu Francisco Sfortia, qui iam Picenum occupauerat, quærebatque adiuuatibus Florentinis & Venetis, vt marchiæ dominus decerneretur. Facturum se id recusabat Eugenius quòd diceret pontificis esse redimere etiam bello, si oporteret, ecclesiasticas res, non alienare. Dilata tum res in aliud tempus est: atque hac spe ductus Franciscus, & Picenninum ab obsidione Bargæ repulit, capto Ludouico Gonzaga, qui cum Picennino militabat: & Lucam Florẽtinorum nomine, acri obsidione cinxit. Sed Picenninus Lucensibus auxilio futurus, transitu Apennini prohibitus, liberaturum se alia ratione Lucenses prædicãs, per Bononiensem agrum sine vllo maleficio iter faciens, vbi Oriolum Florentinorum oppidum expugnasset, Lucensium memor, cum exercitu victore eò profectus superatis Florẽtinis absente Frãcisco Sfortia, Lucam obsidione liberat. Tum verò pontifex ancipiti cura distractus, & quòd bellis vndique premeretur, & quòd Basileense cõcilium, iam antè inchoatum Martini decreto augeri indies cerneret, concurrentibus eò Hispaniæ, Galliæ, Germaniæ, Pannonieque principibus, qui communem reip. Christianę causam in arbitrio concilij reponebant: ad

tol-

tollendum concilium versus, illud primo quidem ex Basilea Bononiam transtulit, cardinalium omnium, qui secum aderant, consensu. Sed imperator alijque principes & prelati, qui tum Basileæ erant, non modò pontifici nó obtemperarunt, verùm etiam eum bis terque monuerunt, vt Basileam idoneam à Martino celebrandi cõcilij locum delectum, vnà cum cardinalibus proficisceretur, aliter se in eum acturos vt in præuaricatorem & cõtumacem. Motus istorum verbis Eugenius, Basileense cõcilium litteris etiam apostolicis confirmauit, facta vnicuiq; eundi ad concilium potestate. Adeò enim bellis vndequaque vexabatur, vt vix ei respirandi facultas daretur. Verùm recuperata vrbe Roma, vt diximus, eò statim Ioannes Vitelescus ab Eugenio mittitur, homo quidem ad res agendas aptissimus, sed natura sæuissimus & immitis: qui in Columnenses & Sabellos totamq; Gibellinam factionem ducens, & castellum Gandulphum ad lacum Albanum positum, & Sabellum & Borgetum in Latio de Sabellis diripuit & euertit. Albam, ciuitatem Lanuuianam, Prænestę, & Zagarolã cepit, incolis omnibus, qui superstites fuêre, Romam migrare iussis. In Hernicos deinde conuersus, quam nunc Campaniam vocant, omnes in ditionem ecclesiæ redegit. Captũ Antonium Pontaderam hostẽ ecclesiæ, apud Frusionem ad oliuam turpi laqueo suspendit. Reuersus deinde Romã trepidantibus omnibus, & domos quorundam coniuratorum, qui portam Næuiam, quam maiorem vocant, concitato in vrbe tumultu ceperant, diruit: eosque hostes ecclesię dijudicat. Ex his autem captum Pulcellum, & forcipibus ignitis in curru excruciatum, in Campo Florę suspendit. Verùm conquerente populo Romano, quòd diuitum quorundam auaritia, charitate annonæ laboraretur, tantum repentè tritici suo iussu in forum delatum est, vt à magna charitate ad summam copiam breui sit ventum: adeò omnes eius imperia obseruant. Pacatis hoc modo rebus, in regnum Neapolitanum conuersus, quod paulò antè Alphonsus occupauerat, quodque ipse dicebat ad ecclesiam & pontificem pertinere, principem Tarentinum cum duobus millibus equitum cepit, comitis Nolani ditionem occupauit. Paulùm etiam abfuit, quin Alphonsum caperet fraude potius, vt aiunt, quàm vi, cum indies inter eos essent, & pax propè certa. Acceptis, quæ ad ecclesiam pertinebant, oppidis principem dimisit. Rediens, ad vrbem, Prenestę ad rebellionem spectans, Laurentio Columna instante, funditus euertit, Prænestinis populariter migrare iussis, anno Domini millesimo quadringentesimo tricesimoquinto. Quo quidem anno Eugenius Florentia abiens, cõsecrata prius vel dedicata Florentinorum cathedrali ecclesia, Bononiam profectus, & arcem ædificat ad eam portam, qua Ferrariam itur, & ędes in foro positas, vbi legatus nunc residet, muro prælto & lato à tergo potissimum & turribus firmat. Anno verò sequenti publico consistorio Basileense concilium, quod antè approbauerat, Ferrariam transfert, quòd diceret Græcos cum ecclesia Romana in fide conuenturos, eundem locum sibi delegisse. Instabant tum concilij Basileensis præsides, & precibus ac pollicitationibus Græcos adhortabantur, vt omisso Eugenio ad se proficiscerentur. Neque hoc contenti abrogaturos se Eugenium prædicabant, nisi ipse quoque eò proficisceretur. Substitit aliquandiu Eugenius animi dubius, quod potissimum decerneret, misso tamen eò legato Ioanne Francisco Capitelista iureconsulto, Patauinoque equite, qui eius causam tueretur. Verùm mortuo Sigismundo imperatore, à quo Basileense concilium incrementum habuerat, creatoque ab electoribus imperij Alberto Austriæ duce, conciliũ Ferrariense Eugenij nomine cardinalis sanctę crucis inchoauit. Eò proficiscitur & Eugenius, quòd aduentare imperatorem Cõstantinopolitanum Ioannem Palæologum intellexerat cum plerisque triremibus, tum suis, tum Venetorum Eugenij gratia obuiam missis, ne qua vis imperatori fieret: quòd intellexerat concilij nomine triremes Gallicas in Ionium missas, quæ aut imperatorem ad se adducerent; aut si id fieri non posset, saltem hominẽ remorarentur, quò minus Ferrariam proficisceretur. Harum verò triremium præfectum ita largitionibus corrupuit Eugenius, vt relicto concilio partes suas deinceps secutus sit. Imperator autem Ferrariam ingrediens, non aliter susceptus ab Eugenio est, ac Romani imperatores susciri non consueuere. Vitelescus verò sedata eccl. siæ ditione, sumptoque supplicio de presbyteris quibusdam, qui lapides preciosos è capitibus Petri & Pauli apostolorum furtim subtraxerant in basilica Lateranensi, in qua quidem sacerdotes erant, interfectoque cum socijs Iacobo Galesio, qui res nouas moliebantur, Ferrariam proficis-

1435

1436

ficiscitur, ac publico consistorio cum magna laude in numerum cardinalium recipitur. Cardinalis namque sex menses antea Bononiæ creatus fuerat, qui postea maiore cum auctoritate rediens, & præfectum Vici Vetrallę, & dominum Fulginatem tyrannide pulsum, in arce Suriana capitali supplicio affecit. Eugenius autem duas ecclesias iam pridem dissidentes, in vnum corpus redigere cupiens, anno Domini M. CCCC. trigesimooctauo habita ingenti supplicatione, celebrataque spiritus sancti Missa, concilium vnà cum imperatore Græcorum & patriarcha Constantinopolitano ingressus, sedente imperatore condigna sede, alijsque Græcis è regione pontificis, primo quæsitum est, vellent ne tam Latini, quàm Græci ex duabus ecclesijs iam pridem dissidentibus vnam fieri. Ad quam vocem omnes succlamarunt, placere & velle, modò rationibus illa prius cõfutarentur, quæ tantæ discordiæ caussa fuerant. Disputabatur quotidie ea de re ab his, qui tum à Græcis, tum à Latinis delecti ad tantam rem fuerant. Verùm cum pestis Ferrariæ inoleuisset, eodemque in loco non sine magna incommoditate staretur, Florentiam transferre cõcilium placuit. Eò itaque vbi ventum est, statim Picenninus Forumliuium, Imolam, Rauennam, Bononiam occupat mandato Philippi, cogitata Eugenij, qui Venetis & Florẽtinis hostibus fauebat, disturbare conatus. Præterea verò in Parmensem agrum reuersus, comparato ingenti equitatu, Padum radibus traijciens, & Casale maius & Platinam meum natale solum, & quicquid Veneti in Cremonensi agro tenebant, breui recepit. Pulso deinde ad Caluatonum Gattamelata Veneti exercitus duce, adscitoq; in societatem belli principe Mantuano, Brixiam aliquot mensibus oppugnat, eam & ciuibus & Francisco Barbaro viro doctissimo atq; vrbis prætore, acriter defendentibus. Qua quidem omissa cum magno suorum incommodo, iniquo hyemis tempore ad occupanda castella circunquaque posita conuersus, ne commeatus submitti in vrbem possent, Veronam vsque & Vicetiam longè ac latè omnia populatus, Venetis nil reliqui fecit. Occupato & magna ex parte Mincio, Athesi, Benaco, Sebunioque lacu, ne subuehi quicquam nauibus posset penuria laborantibus. Ex Athesi tamen remulco naues quædam attractæ vsque ad lacum, quem sancti Andreæ accolæ vocant, sensim in Benacum à Poneda ad Torbolim demissæ & refectæ, quia attractu & illisione quassatæ erant, rem Venetam meliorem aliquantulum fecêre. Verùm cum nihilominus Nicolaus Picenninus Veronenses & Vicetinos vrgeret, Veneti de se actum putantes, nisi vnum aliquem egregium bello ducem mercede conducerent, Iacobum Donatum ad Florentinos socios mittunt oratum, vt si reipublicæ Veneti, si saluti & libertati Italiæ consultum velint, Franciscum Sfortiam properè cum omnibus copijs in Venetiam mittant, Philippi ac Mantuani armis penè oppressam. Tum verò Florentini suo ac sociorum periculo moti, Franciscum adhortantur, vt arma pro Venetis sumat, publica fide polliciti, se ei quæ de Romana ecclesia tenebat oppida, id enim maximè petebat, constanter defensuros. Extorsere præterea ab Eugenio litteras apostolicas, quibus declarabat Franciscum agri Piceni marchionem & dominum. His tamen verbis, accipiat, quod Petrus & Paulus ei malè vertant. Franciscus autem suo equitatu secus Hadriæ litus in agrum Ferrariensem descendens traiecta ratibus Pado, auctoque in Patauinis exercitu (Nam & duodecim equitum peditum quinque millia habuisse sub signis dicitur) hosti primo ad Suaue in agro Veronensi fit obuiam: vbi aliquandiu & acriter pugnatum est, neutri inclinante victoria. Cedente deinde Picennino ob ægritudinem & paucitatem copiarum, cum Franciscus omnia de Vicetinis & Veronensibus castella recepisset, Brixiam obsidione liberaturus, intercluſos alios aditus cernens, Athesim traijcit ac in Tridentinum agrum mouens, ad Arcum oppidum oppugnaturus peruenit: nam comes Arci, Philippi partes sequebatur. Venit & eò Picenninus, comitem loci defensurus: verùm dum cupidius, vt eius mos erat, quàm cautius pugnat, à reliquo exercitu secluſus, magno accepto incommodo, fuga salutem in subiectas valles petens, ab hoste captus fuisset, nisi Carolus Gonzaga Ioannis Francisci filius, sese hostibus obijciens, hominem è tanto periculo liberasset: qui quidem abundante postea multitudine, captus ilico est, & Veronam in carcerem ductus. Sunt qui scribant, Picenninum debilitatum altero latere propter accepta in prælijs vulnera, cum equo ad suos redire non posset, à Todeschino ingentis magnitudinis ac roboris famulo humeris tanquam cadauer sacco inuolutũ, ad suos etiam per castra hostium delatum.

tum. Dum hæc in Venetia agerentur, Philippus ægrè ferens Florentinos, adiuuante Eugenio atque adhortante, Franciscum Sfortiam Venetis auxilio misisse, cum his agit, qui in Basileense concilio erant, vt Eugenium citarent. fecêre illi id quidem bis terve. Verùm cum id ex sententia ei non cederet, eo dementiæ eos pepulit, vt abrogato Eugenio Amedeum Sabaudiæ ducem socerum suum, qui erimitanam vitam Ripaliam cum quibusdam nobilibus ducebat, pontificem crearent, Felicemque appellarent. Hinc magnæ seditiones in ecclesia Dei exortę sunt, cum Christiana respublica trifariam diuisa, aut Felicem, aut Eugenium sequeretur, essentque qui neutrales vocarentur, quòd neutri obtemperarent. Eugenius tamen haud animo concidit. nam habito sæpius conuentu, discussaque Græcorum & Latinorum contentione, tandem eò ventum est, vt Græci rationibus victi, faterentur & spiritum sanctum à patre filioque procedere, homusionque esse non à patre tantum, vt ipsi credebant, prouenire, vtque in azymo sine fermento triticeo pane corpus Christi conficeretur, ac purgatorij locum esse crederent. Postremò verò, vt faterentur Romanum pontificem verum Christi vicarium, Petriique legitimum successorem, primum in orbe locum tenere, cui & orientalis & occidentalis ecclesia meritò pareret.

Abeuntibus autem Græcis re hoc modo composita, Armenij etiam cum fide nostra conuenêre, sublatis crebris disputationibus eorum erroribus, promulgatisque Eugenij litteris super ea re, quæ rationem concordiæ ostenderent, cum inscriptione, Datum in sacrosancti œcumenici cõcilij Florentini, quod in cathedrali ecclesia habitum est sessione anno millesimo quadringentesimo tricesimonono, vigesimasecunda Nouembris die. Præterea verò vt partes suas augendo Basileense concilium infirmaret, eodem tempore consistorio publico decem & octo cardinales creauit: quorum de numero fuêre duo Græci, Rutenus & Nicænus, vt eorum auctoritate Græcorum natio in fide contineretur: quæ haud ita multò pò tantiquos mores recidit. Habere tamen se alios dixit, quorum nomina deinceps nunciaturus esset. Hi autem fuêre Petrus Barbo ex sorore nepos, & Alouisius Patauinus, quem deinceps patriarcham Aquileiensem & camerarium fecit, translato ad Vicecancellariatum Francisco Condelmerio. Interea verò dum illa quæ scripsimus, ad ripam Tridenti agerentur, existimarentque homines Picennium & Mantuanum principem accepto tanto incommodo cessuros inde celeriter abeuntes; Veronam vrbem capiunt, per Citadellam ingressi, admotis ad muros scalis, nemine vigilum sentiente, stridente maximè ea nocte aquilone vento, ad quem vitandum ob immensum frigus, relictis magna ex parte stationibus, custodes sese intra tabernacula receperant. Franciscus autem Sfortia captam ab hostibus Veronam intelligens, eò propere omnes copias mouens, recuperandę vrbis spe mente concepit, vbi vidit & castrum vetus & arcem S. Felicis in monte sitam, adhuc in potestate Venetorum esse; qua quidem structis aciebus vrbem ingressus, hostes magno clamore inuadit. Fuerunt obuiam Philippi duces cum paucis equitibus: nondum enim omnes eius copiæ superuenerant. Pugnatur acriter in ea parte vrbis, q̃ insulam vocãt. Tandem verò cum pauci à pluribus pellerentur, in pontem (quem accolæ nouum appellant) Picennini ac Mantuani principis milites sese recipientes vim hostium aliquandiu sustinent. Ibi dum ab equitibus (vt fit) manus conseruntur, dumque plures paruo in loco conglobati resistunt, pons ligneus, quo lapideus coniungi ac disiungi pro arbitrio solet, nimio pondere pressus concidit. Submersi fermè omnes qui è ponte in flumen ceciderant, fessi diutina pugna & pondere armorum pressi. Accurrens deinde ad pontem nauium Franciscus, traductis copijs Picenninum & Mantuanum fidem ciuium suspectam habentes, penitus vrbe quatriduo post captam eandem, expulit. Tum verò Philippus animo concipiens distrahi Franciscum à Venetis posse, si Florentinos bello vexaret, qui paribus auspicijs atque impensa Franciscum mercede conduxerant, Picenninum media hyeme in Etruriam cum sex millibus equitum mittit. Tum Florentini accersito Petro iam Paulo egregio copiarum duce, rogatoque Eugenio, vt milites ex fœdere ad defendendam Etruriam acciret, ire obuiam Picennino instituerant. Verùm cognita Ioannis Vitellesci cum Philippo coniuratione, qui tum exercitui ecclesiastico legatus præerat, cum non amicus vt præferebat, sed hostis in Etruriam sex millibus equitum venturus esset, iunctisque cum Picennino copijs Florentinos inimico & hostili animo persecuturus, dant operam qui tum Florentiæ

tiæ in magistratu erant, siue veris, siue fictis Eugenij litteris; vt dum copias per pontem Hadriani traijcit, ab Antonio Rido arcis præfecto interficeretur quod etiam factum est, neque enim iuuari à suis potuit, qui iam pontem traiecerant: ipse nanque extremum agmen subsequebatur. Comes Auersus, qui sub patriarcha militabat, amisso duce, eius impedimenta Roncilionem secum detulit. Liberati autem tanto timore Florentini, cum Eugenio callidè agunt, vt Ludouicus Patauinus in demortui Vitelleschi locum suffectus, copijs ecclesiæ in vnum coactis, reipublicæ Florentinæ iret auxilio. Alouisij enim vafri & astuti opera sublatum è medio Vitelleschum crediderim. Picenninus autem in Mugellanam vallem descendens longè ac latè Fesulas vsque cædibus & rapinis omnia complebat, in Cassentinum deinde conuersus comite Popij adiuuante, multa oppida ad defectionem compulit. Inde verò Perusium proficiscens, vrbem pacato agmine ingressus, legatum qui tum ibi cum imperio erat, ad pontificem Eugenium cum mandatis quibusdam mittit. Interim verò capto ærarij magistro, quem vulgo thesaurarium vocant, totum ciuitatis statum repentè mutauit. Delegit enim ciues decem, qui vitæ ac necis in reliquos omnes potestatem haberent. Veriti autem Perusini ne tyrannidem occuparet, cum homine pepigêre, vt acceptis quinquaginta millibus nummûm aureorum, ab vrbe discederet: qui acceptapecunia Cortonam mouens, vrbem, vt ipse arbitrabatur, proditione occupaturus, patefacta coniuratione, ac proditoribus partim interfectis, partim ab vrbe pulsis Tifernum, quod ciuitatem castelli vocant, adijt. Mouent & Florentini Anglaræ suæ ditionis oppidum, suis auxilio futuri, si quid per vim moliri Picenninus conaretur.

Agebantur hæc in Etruria, cum Franciscus Sfortia, superata ad Benacum Philippi classe, cui Italianus Furlanus præerat, non solum Brixiam ac Bergomum obsidione liberat, verùm ea æstate superatis ad Soncinum Philippi ducibus, captisque eiusdem mille & quingentis equitibus, & Brixiana castella, & partem Cremonensis Mantuanique agri ac totam Gerram Abduæ in Venetorum potestatem breui redigit. Amisit tum Mantuanus princeps Asolam, Lonatum, Pitcheriam, tria oppida satis magna ac munita nemine defendente: nam absente Picennino, congredi cum hoste aperto Marte nusquam ausus est. Tam verò Picenninus commutatam in Venetia fortunam intelligens, ob eamque rem frequentibus nuncijs & litteris accitus, tum à Philippo, tum à Mantuano principe; fatigatusque militum precibus, qui magna ex parte Cisalpini erant, motis à Tiferno castris ad Burgum suæ ditionis oppidum, quod è regione Anglarij positum est, peruenit, ea mente, vt vel vi, vel astu cum Florentinorum pontificisque exercitu decerneret, qui (vt diximus) ad Anglare confederant. Ad tertium itaque kalendas Iulias, dies is Petri & Pauli celebris erat, Picenninus structis aciebus emensus planitiem quattuor millium passuum, prælium iniquo loco commisit, ratus occasionem bene gerendæ rei sibi oblatam esse. quòd gregarios hostium pabulatum profectos intellexerat. Subeundum erat ei in aduersum cliuum, quem facilè è superiore loco hostes propellebant. Dimicatum est tamen ad quinque horas constanter: tandem verò Picenninus à multitudine hostium & stultitia Franciscifilij qui à statione discesserat superatus, Burgum repetit, magno accepto incommodo, amissisque signis militaribus. Sequenti autem die, relicto Burgo in potestate oppidanorum cum his tantum, qui ex prælio supererant, iter per Flaminiam faciens ad Philippum rediit. Oppidani Burgenses veriti ne in eos asperius animadverteretur, quòd à pontifice desciuissent, impetrata per oratores venia, & corporum ac rerum omnium incolumitate, sese legato dedidere. Gratissima ea victoria tum Eugenio, tum Florentinis fuit. Ferunt Alouisium Patauinum ob eam victoriam in numerum cardinalium tum relatum fuisse. Eadem quoque æstate Florentini comitem Popij, qui cum Picennino senserat, Etruria pellunt. Philippus autem tot cladibus circumuentus, ad externa auxilia respiciens, Alphonsum Neapolitano regno tum potitum rogat, vt quæ Sfortiani in regno oppida tenerent, bello vexaret, quò Franciscus Sfortia à Venetis distraheretur. Hac itaque in re Philippo morem gerens Alphonsus, Franciscum tamen à bello inito reuocare nunquam potuit. Is enim vbi primum pabuli copia esse cœpit, cum equitum quindecim millibus, peditum sex. Pitcheria Brixiam mouens, apud Cignanum vicum Picennino fit obuiam hoc animo, vt hosti pugnandi copiam faceret. Non detrectauit certamen Picenninus, etsi nume-

ro co-

ro copiarum inferior erat, suorum virtute fretus. Pugnatum est aliquandiu, atque acriter, incerta tamen victoria vtrinque discessum est. Tum verò Franciscus satis sibi factum ad belli famam existimans, quòd vltro hostem ad certamen prouocasset, exercitum circunferens, quædam oppida per hyemem à Picennino capta, in potestatem Venetorum redigit. Martinengum deinde profectus, quòd Picenninus firmo præsidio munierat, oppidum obsidione cingit & oppugnat. Verum Picenninus aucto exercitu aduentu Francisci filij & principis Mantuani, eò proficiscens, mille passibus longè ab hoste castra locans, eum frequentibus prælijs ad vniuersæ rei dimicationem prouocat: qui remisso priore manum cum hoste conserendi ardore, ad expugnandum oppidum totus ferebatur. At verò cum Picenninus castra sua hostium castris magis indies conferens, eo d scriminis Franciscum redegisset, vt neque eius gregarius miles ire pabulatum sine periculo, neque commeatus submitti tutò, neque inde exercitus abduci sine magno discrimine posset: præter omnium spem pax subitò enunciata est, iam antea occultè agitata inter Philippum & Franciscum, Eusebiolo quodam cognomento Chaim, vltro citroque commeante, ignaro Picennino: qui tanta re percepta, Deos hominesque accusabat, præcipuè verò Philippi inconstantiam, qui victor, pro victo pacem peteret. Digredientibus autem inde exercitibus, ad Caprianam pax hoc modo composita est, millesimo quadringentesimo quadragesimosecundo, vt Franciscus Blancha Philippi ducis filia in vxorem ducta, Pontremolum & Cremonem dotem cum agro Cremonensi acciperet, præter Picigitonum, & ea castella, quæ Mantuanus & Pallauicinus de Cremonensibus possiderent: vtque illa præterea, quæ Philippus & qui cum Philippo sentiebant, bello cepissent, quæque item Veneti, eorumque socij, præter Asolam, Lonatum, Pischeriam, quæ Mantuani principis ante id bellum fuerant, redderentur: vtque qui huic sententiæ stare noluisset, communis omnium hostis haberetur. Hanc verò pacis conditionem ægrè admodum Eugenius ferens, quòd Franciscus cæteris socijs se posthabito, de amissis restituendis cauisset, existimationemque suam non reddita Bononia, quam Picenninus occupauerat, contempsisset, abire Florentia Romam instituit, eoque in loco, vtpote liberiore de recuperanda ecclesiæ ditione cogitare. Verùm vt omnia pacata inueniret, Alouisium Patauinum sancti Laurentij in Damaso presbyterum cardinalem præmisit, qui & canonicos regulares pulsis sæcularibus in ecclesiam Lateranensem remisit. Pulsi enim à presbyteris sæcularibus fuerant, dum contenditur vtri Christi corpus ferrent in celebritate eiusdem, dum litaniæ fiunt ac supplicationes. Et de Gino Albanesio viro in re militari præstanti sumptum supplicium, quia per eum non stetisset, quò minus pax inter Alphonsum & Eugenium inita turbaretur. Afficitur & capitali pœna Paulus de Lamolara, vir præstantis animi inuictique roboris, cuius virtus homini magis astuto quàm forti suspecta erat. Rebus autem hoc modo compositis, Eugenius Florentinis quouis modo frustra eum retinere annixis, Romam veniens anno Domini M. CCCC. XLIII. XXVIII. Septembris, effusa obuiam vrbana multitudine, nullo non genere honoris adhibito, ad portam Flaminiam noctu diuertit. Sequenti verò die ad sanctum Petrum iturus, paratis de more supplicationibus, pontificio habitu per vrbem incedens, tumultuantem populum intelligit ob duplicatum tributum vectigalque nouum vino impositum. Hanc ob rem facto silentio, audientibus omnibus exactionem illam vt minus liberalem sustulit. quo facto, statim luclamatum ab omnibus est: Viuat Eugenius, cum antea clamassent Moriantur noua vectigalia eorumque inuentores. Post dies verò decem & nouem ad Lateranum proficiscens, concilium generale eo loci se habiturum omnibus denunciat, missis ad principes litteris & nuncijs, quibus ea de re certiores fierent. Hac enim ratione infirmari ac tolli omninò concilium Basileense volebat. Rebus autem hoc modo Romæ compositis, iniuriarum memor Picenninum belli ducem in Picentes, quos Franciscus bello subegerat, accuit, qui Bononia abiens, dum Perusium proficiscitur, Tifernates Florentini populi socios ad defectionem compulit, Eugenio rem gratam facturus Florentinis infenso, quòd Franciscum pecunia ad oppugnandum retinendumque Picenum semper iuuissent. Alphonsus item, qui superiore anno Neapolim iam diu obsessam, per cloacam ingressus, pulso inde Renato ceperat, Picennini virtute ac

te ac fama permotus, hominem non ducem solum quem exercitui suo præficeret, deligit, verùm etiam honoris gratia eum in adoptionem familiæ Arragonensis recipit, qui statim acceptis ab Eugenio & Alphonso in sumptus belli pecunijs, Picentes ingressus, multa oppida frustra retinente Francisco Sfortia, qui relicta Cremona cum firmo præsidio eò profectus fuerat, in deditionem ecclesiæ redigit. Eodem fere tempore mortuo Ioanne Francisco Gonzaga, Veneti & Florentini de futuro soliciti, Ludouicum Gonzagam Ioannis Francisci hæredem & filium, quem Philippo si oporteret, obijciant, mercede conducunt. Quiescentibus autem in Cisalpina rebus, Hannibal Bentiuolus in arce Peregrini oppidi, iubente Picennino ob suspicionem coniurationis aliquandiu asseruatus, deceptis custodibus Bononiam rediens, conuocato ad libertatem populo, Franciscum Picenninum vrbis præfectum cum præsidio comprehendit, quo facto, exsules omnes, tum suæ, tum aduersæ factionis, maximè verò Baptistam Cannedolum in patriam euocat. Missi deinde sunt à Bononiensibus ad Venetos & Florentinos legati, societatem & amicitiam petentes. Qua quidem impetrata, domum redeuntes, arcem, quæ adhuc in potestate hostium erat, cum sociorum copijs ad id missis capiunt, ac captam statim diripiunt, Alouisiumque Vermem ex agro Bononiensi fugant. Tum verò Philippus ægrè ferens, Bononienses cum Venetis ac Florentinis sentire, amicos quosdam Baptistæ subornat, auxilium eis pollicitus, vt Hannibalem è medio tollant, quò principes ipsi cum sua factione in ciuitate remaneant.

Tum Betotius Cannedolus fraudi ac sceleri intentus, Bononiensem quendam subornat: cui cùm casu filius natus erat, vt Hannibalem in baptismate pueri compatrem sibi deligat, quo exorato dat operam, vt sequenti die infans ad sacerdotem deferatur. Baptizato puero, Hannibalem pater ad ædem sancti Ioannis Baptistæ, cuius tum solemne erat, inuitat. Obtemperat etiam ea in re proditori Hannibal, nullam fraudem subesse ratus, qui dum in via esset, à coniuratis circumuentus occiditur, resistentibus aliquandiu duobus famulis charitate Domini vitæ propulsare conantibus. At Bononiensis populus indignitate rei motus, sumptis propere armis Cannedolæ factionis principes obtruncat: maximè verò Baptistam, cuius cadauer & per vrbem tractum, & cum magna ignominia sepultum est. Accidit & tum Romæ scelus ingens, à suo enim cubiculario Angelotus sancti Marci presbyter cardinalis, & vita & fortunis, quas tanta cum auiditate aggregauerat, priuatur. Captus sceleratus ille, ac varijs cruciatibus necatus, quadrifariam diuiditur, ad quattuorque vrbis portas suspenditur. Veneti autem & Florentini veriti ne Bononia vtrique ciuitati in rebus bellicis peropportuna, in manus Philippi veniret, eò statim cohortes aliquot mittunt, quæ socios Bononienses iuuarent. Non fefellerat hæc opinio Venetos: eò enim Philippus rogantibus exsulibus mittere Picenninum cum exercitu instituerat, ni hominem mors præripuisset. Mortuum ferunt dolore animi, cum intellexisset Franciscum filium, quem in Piceno cum exercitu reliquerat, cardinali Firmano legato, à Francisco Sfortia superatum. Sequenti tamen anno Philippus haud animo concidens, Eugenium ad repetendam bello Bononiam adhortatur, militem ac impensæ partem pollicitus. Quare permotus pontifex, inito etiam cum Alphonso fœdere, Sigismundum Malatestam cum magno equitatu in Picentes contra Franciscum mittit: quò facilius distractis Florentinorum copijs, Bononia premi ad deditionem posset. Præmiserat iam Philippus & Guillelmum Montisferratum, & Carolum Gonzagam cum magnis copijs, qui agrum Bononiensem hostiliter ingressi, incursionibus longè ac latè omnia vexabant. Moti verò sociorum periculo Florentini, Astorgium Fauentinum cum equitibus mille & quingentis, cumque peditibus ducentis mittunt, qui Bononiensibus auxilio sit, donec aliud à Venetis & Florentinis decerneretur. Agebantur hæc in Flaminia, cum Philippus præter opinionem omnium Franciscum Picenninum ex Picenis accitum, cum magno exercitu kalendis Maij in Cremonenses nil tale metuentes mittit: qui captis passim rusticis, tantum terroris vrbem die noctuque oppugnando ciuibus iniecit, vt paulùm à capienda vrbe abfuerit. Moti tum Veneti ac Florentini Franciscí ac communi periculo, Cremonam & Bononiam eodem tempore tueri instituunt. Mittunt itaque Tibertum Brandolinum ducem impigerrimum, qui cum populo Bononiensi, cumque his quos Florentini auxilio miserant,

rant, in hostes tendens, simultate & odio inter se certantes (ad sanctum Ioannem oppidum hi confederant) pertracto in partes Bononiensium pollicitationibus & præmijs Guillelmo Montisferrato, ac Carolo haud magno negocio fuso & fugato, oppida omnia ex hostibus breui recepit. Pacata autem hoc modo Bononia, auxiliares copiæ Venetorum ac Florentinorum mandato bifariam diuisæ, pars Francisco Sfortiæ qui vsque ad Vibinii moenia ab Eugenio & Alphonso vi pulsus fuerat, pars Cremonensibus grauiter à Francisco Picennino pressis auxilio missa. Veneti decernêre aperto Marte cum Philippo initi tuentes, legatos, qui ei bellum indicant, mittunt, ni oppugnare Cremonam destiterit. Oratoribus per interuncios responsum (neque enim alloqui hominem fas erat) eos alibi quàm Mediolani rationes fore. Quo responso commoti Veneti, Micheleto Cotignolæ copiarum suarum duci imperant, qui tum Brixiæ erat vt in agrum Cremonensem, quem Philippus magna ex parte occupauerat, confestim moueat, & cum hoste vbicunque eum nactus fuerit, decertet. Is autem mandata diligenter facturus traiecto Olio, ad Casale maius celeriter proficiscitur, hostemque haud longè insula Padi munitissimo loco confidentem, vado traijciens castris exuit, ac magnam vim equitum cepit. Recuperatis deinde oppidis omnibus, liberataque obsidione Cremona, auctо etiam Ludouici Gonzagæ copijs exercitu (qui Platinam & castella quædam agri Cremonensis in deditionem Venetorum redegerat) in Gerram Abduæ mouentes, nil præter Cremam citra Abduam Philippo reliquêre. Flumen deinde traijcientes, Mediolanum vsque perueniunt, incendijs & rapinis omnia passim complentes, direpto autem Briantiæ monte, Breuioque capto, qua ponte Abdua iungitur, Lecum Larij caput oppugnare adorti, acriter qui in præsidio erant, locum defendentibus, cum integri fessis ac saucijs nauibus submitti possent, multis in ea oppugnatione desideratis, equisque ad extremam maciem inopia pabuli redactis, tandem re infecta abire, de Francisco Sfortia soliciti, quem in partes Philippi descendere clam intellexerant. Interim verò Aloisius Patauinus pontificis legatus, qui his præerat copijs, quæ in Picentibus contra Franciscum Sfortiam dimicabant, cognita Italiani ac Iacobi Gatuani, qui partim Philippi, partim Eugenij stipendijs militabant, ad Franciscum transitione, eos antequam id fieret, ad Rocham contrariam comprehendi iubet, & captos supplicio capitali affici. Vterque enim mille & quingentis equitibus præerat. Hac autem re permotus Franciscus Sfortia cum amplius sustinere hostes non posset, quippe à multis simul oppugnatus, & à nemine adiutus, adhortante ad eam rem Eugenio & Alphonso, qui rem Venetam augeri indignabantur, omisso Piceno, Philippi militiam secutus, eius copijs præficitur.

Interea verò Eugenius, ne rem bellicam solum curare videretur, Nicolaum Tollentinatem ordinis S Augustini, miraculis clarum, in sanctos referens, à sancto Petro cum omni clero supplicando, ad sanctum Augustinum profectus, solemnia ipse celebrat, adstante populo Romano cardinalium̃que omnium cœtu. Præterea verò pulsis omnino è sancto Ioanne Laterano canonicis sæcularibus, admissisque tantummodo regularibus, & porticum illam exstruxit, qua ab ecclesia ad Sancta sanctorum: & claustrum, vbi sacerdotes habitarent, restituit. Auxit, & picturam templi à Martino antea inchoatam. præterea verò sancti Siluestri mitram, Romam Auinione delatam ipsemet è Vaticano ad Lateranum detulit, magna cum veneratione & litania sacerdotum omnium, populique Romani. Verùm cum Alphonsus rex Tiburtum veniisset, de ratione belli gerendi cum Eugenio collocuturus eius ægritudinem intelligens aliquantulum substitit. Eugenio autem in animum venerat Florentinos, qui hostem iuuerant, bello persequi. Existimabat nanque, si suis, si regis, si Philippi copijs eos adoriretur, eam vrbem in quas vellet partes facilè adductum iri: verùm interuentu mortis disturbata sunt omnia. Moritur autem pontificatus sui anno decimosexto, octauo kalendas Martij, anno millesimo quadringentesimo quadragesimosexto, vir certè in vita varius. Principio enim pontificatus sui malis consilijs ductus, diuina humanaque omnia perturbauit. Nam & populum Romanum ad arma exciuit: & concilio Basileensi, vnde infinita mala orta sunt, auctoritatem dedit, approbatis eorum per litteras apostolicas decretis. Verùm postea ad seipsum rediens, omnia prudenter ac constantissimè egit, vir adspectu insignis & veneratione

dignus, grauis in dicendo potius quàm eloquens, modicæ litteraturæ, multæ cognitionis, historiæ præsertim. Liberalis in omnes, tum vel maximè in litteratos, quorum familiaritate delectatus est. Nam Leonardum Aretinum, Carolum Poggium auriſpam, Trapezuntium Blondum, viros doctiſſimos, ſecretis ſuis admiſit. Ad iram non facilè mouebatur ob iniurias illatas, & maledicentiam hominum aut minas & dicteria ſcribentium, Gymnaſia autem omnia quàm diligentiſſimè fouit, maximè verò Romanum ad quod omne genus litteratura adhibuit. Religioſos mirum in modum dilexit, eosque opibus & immunitatibus auxit: bella autem ita amauit, quod mirum in pontifice videri debet, vt ad ea, quæ ſcripſimus ab eo in Italia geſta, & Delphinum Caroli regis Franciæ filium, compoſita prius inter regem & ducem Burgundiæ pace, cum magno equitatu in Baſileenſes concitauerit, cuius impetu diſſipatus ille conuentus eſt, & Vladiſlaum Polonum regem cum Iuliano Cæſarino diacono cardinali in Turcos miſerit: quorum de numero ad XXX. millia vno prælio cæſa inter Hadrianopolim & Danubium ſunt, licet in tanta victoria rex ipſe cum cardinali ab hoſtibus interfectus ſit. Conſtans præterea in pactis ſeruandis eſt habitus, niſi quid pollicitus fuiſſet, quod reuocare quàm perficere ſatius eſſet. Splendidus in victu famulæ, parcus in ſuo: & à vino ita alienus, vt abſtemius meritò vocaretur. Familiares habuit admodum paucos, ſed viros doctos, & quorum opera in grauibus rebus vti poſſet: quosque tanquam ſuæ modeſtiæ teſtes in cubiculum cœnaturus admittebat, ac ſciſcitabatur quid in vrbe fieret, quid de pontificatu ſuo ſentirent homines, vt errata ſua vel ſuorum, ſi quid perperam factum eſſet, emendaret. Exornare autem eccleſiam Dei ædificijs & ſacellis eſt annixus, vt ex capella pontificia & æneis ſancti Petri valuis apparet. Moritur autem (vt dixi) vir ingenio & rebus geſtis inſignis, ætatis ſuæ anno ſexageſimoquarto, ſepeliturque in baſilica ſancti Petri ſepulchro marmoreo, his verſibus notato:

Eugenius iacet hic quartus, cor nobile cuius
Teſtantur vitæ ſplendida facta ſuæ.
Iſtius ante ſacros ſe præbuit alter ab ortu,
Alter ab occaſu Cæſar vterque pedes:
Alter vt accipiat fidei documenta Latinæ,
Alter vt aurato cingat honore caput.
Quo duce & Armenij Graiorum exempla ſecuti,
Romanam agnorunt Aethiopesq; fidem:
Inde Syri ac Arabes, mundiq; è finibus Indi,
Magna, ſed hæc animo cuncta minora ſuo.
Nam validarurſum Teucros iam claſſe petebat:
Dum petit, aſt illum ſuſtulit atra dies.
Qui ſemper vanos tumuli contempſit honores:
Atque hac impreſſa condite, dixit, humo
Sed non quem rubro decorauerat ille galero,
Non hoc Franciſcus ſtirps ſua clara tulit:
Suſceptiq; memor meriti, tam nobile, quod nunc
Cernis tam præſtans ſurgere iuſſit opus.

Vacat tum ſedes diebus duodecim.

DGABRIEL Condelmerius, Angeli filius, Venetijs populari, antiqua tamen familia ortus, ex Canonico ſæculari Cæleſtini coloris Congregationis ſancti Georgij in Alga Venetiarum, epiſcopus Senenſis, & Presbyter Cardinalis tt. S. Clementis, à Gregorio XII. factus, Legationem Picenam ſub Martino V. integrè adminiſtrauit. Quo mortuo, Romæ in Sacrario ordinis Prædicatorum ac Minerue duodequinquageſimum annum agens, XIII. Cardinalium ſuffragijs, V. Nonas Martij, anno M. CDXXXI. Pontifex Maximus creatus, & V. Idus Martij ad S. Petrum coronatus, ſedit Imperatoribus Cæſaribus Sigiſmundo Lucenburgio, Alberto, & Friderico III. Auſtrijs, Auguſtis, annos XV. menſes XI. dies XXI. Fuit Eugenius IIII. varia fortuna, modò proſpera, modò aduerſa conflictatus, bellis implicitus, ſeditionibus Eccleſiaſticis, & acerrimo ſchiſmate vexatus. Quæ omnia excelſo animo tulit, & ſuperauit. Pontificatus initio ciuilem ſeditionem à Columnenſibus paſſus, eorum conatus repreſſit. Sigiſmundum Auguſtum in Baſilica Vaticana Imperatorio diademate coronauit, Philippi Inſubrum Ducis vi, & inſidijs vexatus, & Roma tumultu populari exactus, Florentiam aufugit, breui Iohannis Viteleſchi Cardinalis opera cuncta amiſſa recuperauit, rebelles domuit, concilium ab ſe Baſileæ ind. ctum reuocauit, nouam Synhodum, ad quam Græci, Imperator, Patriarcha, & epiſcopi conuenerunt, Ferrariæ inſtituit. Florentiæ abſoluit, Armenorum & aliorum orientalium Legatos audiuit, ijs leges dedit. A Baſileenſibus Pontificatu priuatus, diro ſchiſmate excitato, contra ſe Felicem III. nuncupatum V. creatum, paſſus eſt. Romæ poſt decennalem peregrinatio-

Ex Onuphrio.

tionem rediens, Vrbem deformem, & sua absentia laceratam constituit, Tyrannis ditionem ecclesiasticam armis vexantibus fortissimè restitit. In Turcas mari classem, terra exercitum Legato Iuliano Cæsarino Cardinale misit. Moritur tandem multis in discriminibus versatus anno ætatis LXIII. Christi verò M. CCCCXLVII. VII. Kalend. Martij. Quum ordinationibus VI. habitis Cardinales viros egregios XXVII. creasset. Vacauit sedes dies X. corpus in Basilica S. Petri ante ostium Sacrarij marmoreo tumulo conditum fuit.

NICOLAVS V.

217. Pōt. NICOLAVS quintus, Thomas Sarzanus antea vocatus, à Sarzana oppido Lunensis agri, pontifex omnium consensu creatur pridie Nonas Martias, M. CCCC XVII. vir quidem modicis parentibus, vtpote matre Andreola, patre Bartholomæo physico natus: sed virtute, doctrina, comitate, gratia, libertate, magnificentia tanto pontificatu dignus, hic ipse adeò modestus erat, vt tanto magistratu se indignum arbitraretur: rogaueritque cardinales omnes supplex etiam, vt ecclesiæ Dei maturius consulerent. Verùm Tarentino cardinali eum adhortante, ne cursum sancti spiritus impediret, collum tanto oneri subiecit. Interrogatus (vt fit) cardinalis Portugalensis è conclaui prodiens, quem pontificem creassent, respondit, Non nos Nicolaum, sed Deus pontificem designauit. Sunt autem qui scribant, Thomam Pisis natum, Lucæ educatum, Bononiæ litteras & bonas artes didicisse; maximè verò philosophiam & theologiam, adiutum beneficentia sanctissimi viri Nicolai Albergati cardinalis sanctæ crucis, adolescentis ingenio delectati. Hanc ob rem in pontificatu hominis de se bene meriti nomen sumpsit. Cùm verò magistri nomen in gymnasio consecutus esset, acerrimis disputationibus probatus, Cardinalem sanctæ Crucis sequutus, familiæ tanti viri œconomus factus, in numero scriptorum pœnitentiariæ primo refertur; deinceps subdiaconatum pontificium adeptus, bene agendo vitamque sine inuidia & æmulatione ducendo, maiora mente concepit. Iam enim Eugenius cognita hominis doctrina & integritate, in illis potissimum disputationibus, quæ cum Græcis Florentiæ & Ferrariæ sunt habitę eum cardinalem destinauerat. Verùm vt id honestius fieri posset, hominem cum Ioanne Garuagialla, qui postea sancti Angeli cardinalis est habitus, in Germaniam mittit ad tollendum Basileense concilium neutralitatemque. Neutrales enim ideo Germani sunt dicti, quòd neque Felicis, neque Eugenij dictis obtemperarent. Quas ob res ecclesia Dei multas & maximas calamitates incurrebat, cum imminutione maiestatis pontificiæ. Hac autem de re pluribus in conuentibus apud Fredericum Romanorum regem esse disceptatum. Aenea Picolhomineo, qui deinceps pontifex fuit, quique tum regis secretarius erat ad tantam rem tamque necessariam longis orationibus omnes adhortante. Difficile quidem erat remouere Germanos ab opinione sua, falsa præsertim. Difficilè item videbatur persuadere Eugenij oratoribus, vt postulatis Germanorum obtemperarent. Tandem verò delinita orationibus nimia oratorum seueritate, & castigatis Germanorum postulatis, schisma & neutralitatem, rem quidem Romanæ sedi perniciosissimam sustulerant, si stare promissis Germani voluissent. Redeuntes itaque ad Eugenium cum hac opinione legati, succlamantibus omnibus, cardinales decernuntur, eisque Eugenius ad portam Flaminiam galeros obuiam mittit, vt vrbem insigniores ingrederentur. Vno itaque eodemque anno Thomas Sarzanus & episcopatum Bononiensem, & cardinalis dignitatem, & pontificatum adeptus est, cum maximatotius cleri populique Romani lætitia: licet, dum adhuc in conclaui cardinales essent, tumultuatum aliquantulum sit, Stephano Porcario equite Romano, viro in dicendo

acerrimo & eleganti, ciues suos in ecclesia Aræcæli congregatos, ad capessendam libertatem cohortante, quòd diceret paruum quodque oppidum mortuo loci domino, de libertate vel saltem de moderanda regentium cupiditate verba facere. Verùm reclamante archiepiscopo Beneuentano tum quidem vicecamerario, de re ipsa nil deliberatum est. Veriti eam Romani sunt Alphonsum regem, qui Tibure substiterat, mortuo Eugenio dubius animi, retroné cederet an Florentinos bello persequeretur, quemadmodum antè cum Eugenio & Philippo instituerat. Hominem autem ita nutantem, duo Senenses, qui ciuilibus discordijs alebantur, ad Etruriæ imperium adijcere animum pepulêre: quod perfacilè esset consecutus, si Senas profectus, eam ciuitatem sponte sese dedituram, in potestatem suam redigisset. Collaudauit Senenses rex, eisque ad solicitandos animos ciuium dimissis, adfuturum se in tempore pollicetur. At Nicolaus pontifex pacis & quietis amator, celebrata de amore coronatione sua, factisque ingenti apparatu litanijs, quibus ipse pedes supplicabat, cardinalem Morinensem Ferrariam mittit, componendæ pacis commune domicilium: quò legati interuentu & auctoritate, ad pacem magis impellerentur partium animi. Missi & eò properè Alphonsi, Philippi, Venetorum, Florentinorumque legati, qui post longam disceptationem hanc Philippo optionem dedêre, vt vel inducias in quinquennium à Venetis Florentinisque acciperet, vtraque parte possidente quæ tenebat: vel pacem permutata Crema, cum his oppidis, quæ vltra Abduam vel in ripa Abduæ bello Veneti cepissent, Cassana tantùm in arbitrio pontificis relicto, quod illi ex fœdere debebatur, cui primo illatæ essent iniuriæ. Hoc autem additum est, quò pax diuturnior haberetur. Missus autem ex legati Philippi vnus, qui ei optionem faceret, vt vtrum mallet, eligeret: hominem pridie eius diei, quo Mediolanum peruenerat, apoplexia mortuum intelligit, v I. Idus Augusti, anno Domini M. CCCCXLVII. Tum Morinensis cognita Philippi morte, legatos omnes ad se properè vocat, & nihilo segnius quàm antea de pace agit. Interrogati Veneti, irentné in eam sententiam, quam prius approbauerant, respondent Philippi morte eius rei nil sibi integrum relinqui, ad senatum ea de re velle perscribere, tum demum facturos quod à ciuitate mandaretur. Hac itaque mora interposita, qui aderant legati, cognita Venetorum cupiditate, quòd totius Italiæ dominatum appeterent, soluto conuentu domos quisque suas redière, legato pontificis frustra eos ad concordiam reuocante. Veneti autem, qui ad Soresinam in agro Cremonensi statiua habebant, quòd Cremonam tumultuantem adiuuantibus Guelphis in deditionem posse recipi sperabant: cognita Philippi morte Laudam properè mouent, qua recepta, Placentinos quoque eadem, qua Laudenses, conditione in fidem suscipiunt, missis eò ac properè quidem mille & quingentis equitibus, qui Placentinis auxilio essent, si qua vis ingrueret. At verò Franciscus Sfortia, qui tum ex Piceno pulsus, in Bononiensi agro confederat, refecturus exercitum diutino bello, armis, equis, viris exhaustum, occupari omnia à Venetis soceri morte intelligens, magnis itineribus Cremonam proficiscens, à Mediolanensibus statim summo omnium consensu exercitus, ac copiarum dux contra Venetos deligitur: qui Pado amne ponte coniuncto castellisque ac machinis firmato, quò minus Veneti Placentiam classe contenderent, Abduam amnem ad Picigitonum trajiciens, non longè ab hostibus ad Camuragum considentibus castra ponit. Vbi parua quædam certamina ad tentandam credo hostium patientiam, sunt commissa. Tum verò Papienses sumptis ob aduentum Franciscipaululum animis, cum ab imperio Mediolanensium propter vetus inter eos odium abhorrerent, cumque item extrema quæque pati mallent, quàm Venetis obtemperare, qui eorum societatem adspernati essent, vrbem Francisco dedunt, præfecto arcis non abnuente: quo additamento Sfortia Insubriæ dominatum statim mente concepit. Agebantur hæc in Cisalpina Gallia, cum Alphonsus eodem tempore Nicolao pontifice frustra reclamante, cum exercitu in Senensium maritima descendens, eorum libertatem subuertisset, ni Florentinus populus cognita regis calliditate, legatum Senas misisset, qui ciuitatem admoneret Alphonsum regnandi cupidum, Senenses bello non minus quàm Florentinos petere. Tum verò Senenses cognito periculo, etsi regi commeatus non negabant, non tamen quempiam ex regijs militibus ingredi sua mœnia deinceps sunt

pas-

passi. Rex itaque cognita Senensium diligentia, in Volaterranum & Pisanum agrum descendens, multa castella partim deditione, partim vi cepit: maximè verò Castilionum Piscarię, quæ oppida Florentini haud ita multò pòst recepêre, præter Castilionum, Sigismunda Malatesta duce: quem antea Alphonsi stipendio conductum, ab eo ad se deficere pecunijs compulerant. Non desistebat interim Nicolaus pontifex nunc Regem, nunc Venetos adhortari, vt pacem quàm bellum mallent: sed hi ferocia exsultantes, benè monenti nequaquam obtemperabant. Hanc ob rem Franciscus comparato ingẽti exercitu, in quo robur Italicorum militum inerat, Brachianis & Sfortianis militibus simul iunctis, ad Placentiam firmo Venetorum præsidio munitam, medio autumno castra locat, partemque murorum bombardis demolitus, crescente Pado adeò, vt Galeones, ita enim naues fluuiales ad bellum aptas vocant, mœnibus appellerentur, terrestri ac nauali oppugnatione vrbem capit ac diripit. Magna hęc Franciscí laus est habita, quòd hyeme tanta imbrium inundatione, vt ægrè in tabernaculis miles retentus sit, tantam vrbem vi ceperit. Non destitit tamen Nicolaus pontifex de pace tum quidem mentionem facere, instantibus etiam apud Venetos socios Florentinis, quòd regis potentiam vererentur, qui tum cum exercitu in Etruria erat. Verùm ea de re nil actum est, quòd Laudam Veneti Mediolanensibus id maximè petentibus, reddere grauarentur. Nicolaus autem pontifex omissa re toties frustra tentata, ad rem diuinam animum applicans
1498 ingentes supplicationes decernit ad placandam iram Dei; precandumque vt pacem Christiano populo præstaret his litanijs pontifex ipse cum omni clero à sancto Petro vsque ad S. Marcum profectus est, multam religionem & singularem pietatem præseferens. Verùm neque ita quidem, exigentibus id fortasse hominum meritis, Dei ira placata est. Nam sequenti biennio adeò vbique ferè peste laboratum est, vt pauci de multis superfuerint. Quod quidem malum & frequens terræmotus, & eclipsis solis indicare videbantur. Minabantur hi, quos Prædicatores vulgo appellant, futuram calamitatem: maximè verò Robertus ordinis sancti Francisci professus prædicator insignis, qui concionibus suis adeò populum Romanum mouit, vt pueri passim fœminæque per vrbem incederent misericordiam à Deo exposcentes. Et ne quid mali in Italia deesset, bella, quæ antè inchoata diximus, adeò inualescebant, vt sedari nullo modo posse viderentur. Nam Franciscus Sfortia sequenti æstate oppugnatis quibusdam Venetorum castellis, in eorum classem qua Cremonenses vexabant, cum terrestri nauali que exercitu profectus, eam cedere retro ad Casale maius coëgit: quò & hostem insecutus, cum eius classem in naualia subductam bombardis disiecerit, ad tantam desperationem præfectum Venetum redegit, vt incensa classe, quam tueri non poterat, effusa fuga in oppidum sese receperit. Inde verò Franciscus abiens, non amplius de Cremona solicitus, sublata hostium classe, in Glaream Abduæ mouens, ad Carrauagium firmo hostium præsidio munitum castra locat. Mouent & eò Veneti, de existimatione sua actum putantes, si oppidum à Mediolanensibus occuparetur, qui positis ex regione hostium circiter mille passus castris suis, tempori se adfuturos, si oppugnatione vexarentur, ostendunt. Crebra quotidiè committebantur prælia, vtpotè ex tam propinquis castris. Verùm cum ad summam dimicationem ventum est in via paludibus vndique coarctata, ad quam primæ Venetorum acies retrusę, neque cedere, vt in pugna facere plerumque necesse est propter subsequentes: neque pugnare in tam angusto loco, propter instantes hostes poterant, oppressæ penitus & obtritæ cecidissent, nisi à nouissimo agmine fugiendi initium ortum fuisset. Tum verò Franciscus cedentem hostem insecutus, & castris opulentissimis eum exuit, & equitum ac peditum circiter 5. millia capit. Postea verò Franciscus, Brachianis eo inuito ad expugnandam Laudam mandato Mediolanensium proficiscentibus, cum reliquo exercitu Brixiam mouens, vrbem obsidione cinxit. Hac verò calamitate promoti Veneti, de se actum existimabant, nisi pacem cum Francisco componerent, orta iam inter Franciscum & Mediolanenses simultate quæ his legibus composita est, vt sumptis in Mediolanenses armis quicquid vltra Abduam Padumve Franciscí, quicquid verò citra Abduam caperetur, Venetorum esset, collatis eidem à Florentinis ac Venetis singulis mensibus 16. millibus nummûm aureorum; immissisque aliquot turmis auxilio, donec Mediolano potiretur. Inito itaque hoc modo fœdere, allectisque ad se quos potuit copiarum ducibus pollicitationibus &
1499

præmijs; in Mediolanenſes conuerſus, omnes ferè eorum ciuitates in deditionem recepit. Quo quidem ſucceſſu promoti Veneti, longè aliter euenire Franciſco cernentes quàm arbitrati fuerant, accepta ex fœdere Crema, reuocatisque militibus ſuis, fœdus cum Mediolanenſibus ineunt, Franciſci potentiam reformidantes ſi Mediolano potiretur. Franciſcus autem ſimulata cum Venetis beneuolentia, priuataque magis Coſmi Medices, quàm publica Florentini populi pecunia adiutus, poſt multas acceptas illatasque clades, poſt longam & grauem oppugnationem, vtpotè media hyeme, poſt defectionem & tranſitionem militum ad hoſtes, aduerſante etiam Alphonſo, qui Mediolanum ſibi iure hæreditario deberi dicebat, ob eamque rem Ludouicum Gonzagam mercede conduxerat, & in Bononienſes miſerat, quò ſuis tutius in Ciſalpinam tranſire liceret, Mediolano tandem potitur, anno M. CCCC XLIX. Iuuabant quidem Mediolanenſes Veneti, immiſſo cum exercitu ſuo Sigiſmundo Malateſta, qui ſe Picennino auſpicijs Mediolanenſium militanti coniungeret, ſed pernegligenter: vt enecti fame ciuitatem Venetis potius quàm Franciſco committerent. Quare longè aliter euenire cernentes quàm putarant, cum Alphonſo agunt, qui Franciſcum inimico & hoſtili animo perſequebatur, inito prius fœdere, vt homo dominandi cupidus priuſquam inualeſceret, ducatu Mediolanenſi pelleretur. Inuitant & Florentinos ad eam rem. Verùm cum hi nunquam ſe aduerſaturos Franciſco dicerent, eorum mercatores ab vrbibus ſuis Veneti pellunt: idemque vt Alphonſus faceret, tandem etiam impetrarunt.

Nicolaus autem pontifex totam Italiam ad arma concitari cernens, auctoritatem ſuam ſæpius interpoſuit quò pax componeretur, vt ſequenti anno liberè omnibus ex tota Europa ad Iobileum venire liceret. Inſtabat enim quinquageſimus annus, quo iobileus de more indicebatur. Cardinales præterea ſex creauit: quorum de numero fuêre Latinus Vrſinus, & frater ipſius pontificis vterinus tantum Philippus tituli ſancti Laurentij in Lucina presbyter Cardinalis, vir certè bonus, ingenijque liberalis. Interim verò Fredericus imperator, inſtante pontifice, Felicem compulit, vt ſe pontificatu abdicaret, quòd cerneret tantam ſeditionem & tam diuturnam, eccleſiæ Romanæ perniciosam eſſe. Vſus tamen hac benignitate erga Amadeum Nicolaus eſt. Ad hominem nanque galerum Cardinalatus miſit: eundemque legatum Germaniæ fecit, ne omninò ſine dignitate viueret. Venêre & in arbitrium pontificis Cardinales illi, quos Amadeus creauerat. Hac verò concordia adeò lætatus eſt non modò clerus omnis, verùm etiam populus Romanus, vt in ſequenti nocte eius diei, quo hæc audita ſunt, anno Domini M. CCCC XLIX. vigeſimoquarto Aprilis, cum faculis per vrbem in equis incederent, clamantes, Viuat Nicolaus. Pontifex autem, ne ingratus erga Deum tanti beneficij videretur, ſupplicationes admodum celebres cum populo & clero in Vaticano habuit. Idem fecêre & reliqui Italiæ populi, tam pernicioſa ſeditione liberatam eccleſiam Dei cernentes. Tanta præterea fuit pontificis auctoritas & gratia, vt animos principum ad bellum iam concitatos, aliquandiu repreſſerit. Inſtigabant namque Venetos ad id bellum & Iacobus Picenninus, & Sigiſmundus Malateſta, & Carolus Gonzaga, acerrimi ipſius Franciſci Sfortiæ hoſtes & inimici. Pellexerant etiam in ſocietatem ſuam Veneti Sabaudiæ ducem, marchionem Montisferrati, ac Corregij dominos, Bononienſesque & Peruſinos, reclamante pontifice & minante ne id facerent, concitare, ſed fruſtra conati ſunt, pacti cum Alphonſo, vt dum ipſi Franciſcum adorirentur, Florentinos bello deſtineret. At Franciſcus Florentinorum amicitia ac potentia fretus, aſſumptoque in ſocietatem belli Ludouico Gonzaga principe Mantuano, ad bellum ſe conſtanti animo parabat. Hinc ortæ ſunt inter Carolum & Ludouicum graues inimicitiæ, quòd eius amicitiam ſequeretur, quem ipſe hoſtem haberet: quodque oppida ſua occupaſſet, quæ ei pater ex teſtamento reliquerat. Nam Ludouicus fratris in carcerem coniecti vas factus, cùm ſpopondiſſet octoginta millia nummûm auri, quo frater liberaretur, vetuiſſetque ſolùm Carolus, cùm Franciſcus aut nummos, aut oppida peteret, maluit nummos perſoluere, & oppida retinere, quàm tam vicina & propinqua loca dimittere. Hanc itaque ob rem Carolus fratrem calumniabatur, vt raptorem & alieni appetentiſſimum, non modò apud Venetos, quorum partes ſequebatur, verumetiam ab imperatore ius ſuum repetere.

Iam

1450 Iam attigerat annus Iobileus, cùm subitò tanta multitudo Romam venit, quanta nunquàm anteà. Vnde cùm semel è Vaticano visa Saluatoris imagine ad vrbem redirent, facta obuiam mula quædam Petri Barbi Cardinalis sancti Marci, cùm neque venientes, neque redeuntes ob insequentem multitudinem cedere possent, cadente vno atque altero super mulam illam iam à multitudine oppressam, ad ducenta hominum corpora, & equos tres, obtrita & suffocata in ponte Hadriani constat. Multi enim à lateribus pontis in flumen cadentes, in vndis periêre. Sepulta in sancto Celso ad centum & triginta sex constat: reliqua verò ad campum sanctum delata sunt. Hanc ob rem Nicolaus pontifex vices eorum, qui mortui fuerant, dolens, casulas quasdam angustiorem viam ad pontem facientes omninò sustulit: totumque ferè annum illud in celebritatibus consumpsit, stationes ipsemet quotidiè inuisens cum Cardinalium cœtu. Cauit etiam quàm diligentissimè, ne abundante tanta multitudine, commeatus, & omnia ad victum necessaria in vrbe deessent. Curauit item exsecrationibus & satellitibus, ne grassatores in peregrinos ad vrbem accedentes sæuirent. Sequenti verò
1451 anno, quòd venturum ad vrbem Fredericum imperatorem intellexerat, tum vt coronam imperij acciperet, tum vt Leonoram regis Lusitaniæ filiam, Alphonsi neptem in vxorem duceret, portas vrbis ac turres, Capitolium, arcem sancti Angeli, muris firmissimis munire cœpit, veritus credo, ne aduentante imperatore noui aliquid, & ab eo, & à populo Romano oriretur: erat enim natura formidolosus. Hanc ob rem milites omnes suos cum collectitijs copijs Romam acciuit. Ad deliniendos verò multitudinis animos, tredecim marescalcos, qui tredecim regionibus vrbis præessent, delegit, eisdemque tredecim vestes coccineas dono dedit. Imperator itaque prodeuntibus obuiam tredecim Cardinalibus, omnique vrbis magistratu, ac honorato quoque, per portam castelli ingressus, & ad scalam sancti Petri perueniens, obuium habuit pontificem, à quo vnà cum Leonora vxore, quam Senis offenderat iam ex Hispania auectam, in templum Petri introducitur, millesimo quadrin-
1452 gentesimo quinquagesimo secundo, die nono Martij. Vnde facta oratione digressi, in ædibus illis diuertêre, quæ ad ipsos sancti Petri gradus adhuc visuntur, meliorem formam quàm anteà habentes, Romani Cardinalis Constantiensis impensa. Pontifex autem sequentibus diebus in sancto Petro Missam celebrauit, benedixitque imperatori & imperatrici, vt in nuptijs fieri consueuit, antequàm sponsus cum noua nupta coëat, eosque deinceps eodem in loco XVIII. eiusdem mensis imperatoria corona donauit. Dum verò imperator (vt fit) ad sanctum Ioannem coronatus proficiscitur, pluresque auratos equites in ponte Hadriani creauit. Abiens deinde Neapolim cum vxore visendi Alphonsi regis caussa, à quo sumptuosa ac magnifica impensa cum tanto comitatu est habitus, rursum ad vrbem mare rediens, iter in patriam statim arripuit, quòd intellexerat quosdam principes res nouas in Germania & Vngaria moliri, ob regem Ladislaum adolescentem egregium, quem imperator secum ducebat. Hominem autem abeuntem duo Cardinales ad quinquaginta millia passuum comitati sunt, Bononiensis ipsius pontificis frater, & Caruajal sancti Angeli Cardinalis.

Abeunte autem Imperatore, Veneti comparato ingenti exercitu, Cremonensem agrum ingressi, omnia prius longè ac latè populati, Soncium atque oppida vicina oppugnare sunt adorti, quæ in potestatem eorum haud ita multò pòst venêre: captis ibi aliquot equitum turmis, quòd serius quàm decebat Franciscus exercitum comparauerat. Verùm posteà superueniente Ludouico Gonzaga amico & belli socio, in agrum Brixianum mouens, eò Venetos redegit, vt paludes egredi nunquàm sint ausi, & aperto Marte collatis signis secum decernere. Protrahi rem volebant, in mora spem omnem victoriæ reponentes, quòd existimabant Franciscum propter inopiam ærarij, impensæ bellicæ haud diu sufficturum, simul etiam sperabant, Mediolanenses extortæ quondam libertatis memores, Francisco tanto bello implicito, aliquid noui ad excutiendum seruitutis iugum molituros. At Ferdinandus patris Alphonsi iussu, cum equitum circiter octo, peditum quattuor millibus, in Etruriam contra Florentinos mouens, cùm Cortonam ad defectionem tentâsset, Foianum Arretini agri oppidum quadraginta dierum oppugnatione, multis vtrinque desideratis capit. Inde verò abiens, ac per Senensem agrum

iter faciens, cùm Castellinam frustrà oppugnare tentâsset, in maritima Senensium hyematum descendit captis in itinere quibusdam Volaterranorum castellis. Obseruabat hominem continuò Sigismundus Malatesta Florentini exercitus dux occasionem benè gerendæ rei captaturus. Florentini autem cùm pollentes Alphonsi ac Venetorum opes terra mariq́ue reformidarent, ad externa auxilia confugere instituunt, Francisco id approbante. Missus itaque in Galliam Angelus Acciaiolus equestris ordinis Florentinus orator ad regem Franciæ commemorata Florentinorum in regiam domum beneuolentia, hominem eò pepulit, vt & duci Sabaudiæ & Allobrogis imperaret, qui iamiam in Franciscum arma sumpserant, ne Franciscum Florentini populi socium & amicum dicto aut facto læderent, affirmans se illi hostem futurum, qui secùs feciſſet. Et Renatum impulit pecunias ei ac militem pollicitus, regnum Neapolitanum, vnde fuerat ab Alphonso pulsus, repetere: maximè verò quòd rex Florentinorum bello tum destineretur. Hac autem legatione Florentinorum ad Franciſci res adeò secundæ sunt factæ, vt Veneti pacem deinde haud quaquàm sint adspernati, fusis præsertim non longè à Godio eorum copijs, quas in Mantuanum principem Carolo Gonzaga duce miserant, ne ipse vnà cum Tiberto Brandolino ad Franciscum Sfortiam, cuius auspicijs militabant proficiscerentur; coniunctisq́ue copijs maiorum exercitum, quem Gentilis ductabat, adorirentur & funderent. Venerat nanque superiore anno ad exercitus Caruaial sancti Angeli Cardinalis, Nicolai nomine pacem inter concertantes compositurus: qui re infecta abiens, DEVM hominesque testatus est per Nicolaum pontificem non stare, quò minus pace inter Italos composita, bellum communi Christianorum consensu in Turcos decerneretur: quos iam parare arma contra Constantinopolitanos sensérat, & ob eam rem Cardinalem Rutenum patria Constantinopolitanum eò miserat, qui imperatori & ciuibus auxilium polliceretur, si ad catholicam fidem, vt in Florentino concilio promiserant, redire voluissent. Interim verò Renatus recuperandi regni Neapolitani cupidus, ad quam rem Franciscus ac Florentini copias & opes pollicebantur, si Alpes transmittens, contra Venetos exercitum mouisset, frustrà tento cum duobus millibus equitum per Allobroges itinere, quos nunc Sabaudienses vocant, æstateq́ue in ea re penè consumpta, Sauonam alio itinere atque inde ad Franciscum peruenit: qui accessu tanti Regis & non paruis copijs, atque animo auctus, hostem pauidum & certamen detrectantem mouere castra ad montana Brixiæ coëgit. Inde verò exercitum circumferens ex Brixianis & Bergomatibus ad quadraginta oppida, partim vi, partim deditione cepit. Superueniente deinde hyeme, cùm in hyberna vndique itum esset, Renatus relicto in Italia apud Florentinos filio malè in eos & Franciscum animatus, in Galliam redijt. Verùm frigescentibus vnà cum hyeme iam omnium animis, exhaustisq́ue item assidua bellorum impensa populorum ac principum ærarijs, de pace iam anteà à Nicolao pontifice tentata, mentio fieri cœpta est; ad quam Veneti & Florentini militarem licentiam perosi, summo ferebantur studio. Sed Nicolaus pontifex coniuratione Stephani Porcarij equitis Romani tum deprehensa, rem inchoatam omittens, ad sedandum intestinum bellum animum adiecit. Stephanus enim maioris animi quàm potentiæ, vir quidem in dicendo materna lingua eloquentissimus, multa liberandæ patriæ indicia præseferens (vt in principio diximus) Bononiam à pontifice relegatur, hac conditione, vt singulis quibusque diebus Nicæno gubernatori vrbis sese offerret, quem simulata ægritudine decipiens, Romam admonentibus coniuratis propere rediit, hac mente, vt cùm vrbem attigisset, sumptis armis populum ad libertatem conuocando, pontificem & Cardinales caperet. Verùm dum fessus longitudine itineris & diutina vigilia aliquantulum quiesceret, aliquot enim noctes insomnes duxerat, detegendæ rei tempus & occasionem dat. Cognita hominis audacia, pontifex senatorem Iacobum Lauagnolum Veronensem ciuem, & vicecamerarium cum armato milite domum eius statim mittit, vt captum in carcerem perducerent. Is autem aduentare armatos intelligens, ad sororem confugit, relicto domi Baptista Sciarra, cum aliquot seruis, homine quidem impigerrimo & audaciſſimo: qui domo cum socijs erumpens, incolumis aufugit. Cognita deinde Stephani per indices fuga, hominem apud sororem in capsa delitescentem capiunt, &

captum

ceptum ac seriem coniurationis fassum, ad muros arcis sancti Angeli suspendunt. Eodem quoque supplicio afficitur in Capitolio Angelus Massa cum filio ac socio Sauo, lecta pri' audientibus omnibus coniurationis serie, mil lesimo quadringentesimo quinquagesimo tertio, quinto Idus Ianuarij. Persecutus deinde reliquos coniuratos omnes oppressit, maximè verò Franciscum cognomẽto Gabadeum, & Petrum Monterotundum, & Baptistam Sciarram à Venetis ad supplicium deditum. Eò enim confugerat post patefactam coniurationem. Nicolaus autem, qui hactenus Romanos omni genere officij & liberalitatis iuuerat, quique liberior quàm vllus antea pontifex incedere per vrbem consueuerat, sibijpsi deinceps cauens morosior cùm in omnes, tum vel maximè in Romanos factus est. Accedentes enim alloquendi caussa non ita facilè admittebat. Accessit & podagra, qua tum maximè laborabat. Sed nihil fuit, quòd æquè hominem cruciauerit, quàm vbi audiuit Constantinopolim & Peram eodem impetu à Turcis captam, obtruncatumque cum multis hominũ millibus Constantinopolitanum imperatorem. Captum quoque arbitrabatur & necatum Cardinalem Rutenum, quem eò (vt dixi) miserat, sed is mutata veste incolumis abijt. Ipsi tamen pontifici in animo fuit, classe & milite Constantinopolitanos iuuare, quemadmodum eius litteræ ad imperatorem scriptæ indicant, quibus & eorum à catholica fide defectionem, & simulatum in gratiam cum Latinis reditum, in calamitatibus increpat. Verùm adeò repentè vrbs illa capta est, vt vix de mittendo auxilio cogitare licuit. Præterea verò ne quid deesset, quod hominem cruciaret, Comes Auersus iniussu suo Nursinos bello aggreditur, à Spoletinis mercede conductus, hi enim populi de finibus inter se certabant. Hanc ob rem Angelum cognomento Ronconem cum militibus ecclesiasticis mittit, qui comiti iter intercluderet, quò minus ad oppida sua reuerteretur. At verò cùm intellexisset per Angelum stetisse, quò minus redeuntem milites caperent, hominem ad se vocatum, in arce Hadriani capitali supplicio afficit, tertia noctis hora. Sunt autem qui scribant, Nicolaum eius rei mirificè pœnituisse, quodque ira percitus mandauerat, adeò accuratè præfectus arcis egisset. At Veneti frustrà de pace mentionem fieri cernentes, cùm eam rem sæpius tentassent, veriti ne tanta res persuasu Ludouici Gonzagæ à Francisco intermitteretur, Iacobum Picennium copiarum suarum ducem, cum magna equitatus parte ad Voltam celerrimè mittunt: qua capta, retrusoque in Godium Angelo comitis non sine aliquo Ludouici incommodo, qui tum ibi ægrotabat, hominem in hyberna reuocant, existimantes iam satis motum ad petendam pacem Ludouicum esse. Interim verò Simonetus ordinis Eremitarum vltrò citroque commeans, cùm nunc Venetos, nunc Franciscum ad concordiam pluribus verbis adhortatus esset, eos tandem perpulit, vt pacem initis firmarent, quæ omnium consensu quinto Idus Aprilis publicè per præcones enunciata est, MCCCCLIV. his fœderibus, vt quæ cuiusq; ante id bellum fuissent, redderentur præter Gerram Abduæ, quam Franciscus de Venetis, & Castilionum Piscariæ, quod Alphonsus de Florentinis ceperat. Hoc verò quò firmius haberetur, vtve Alphonsus dignitatis regiæ habitam fuisse rationem dignosceret, ad hominem mittendos legatos principes ac ciuitates censuêre: quo cùm vndique conueniissent, cumque Dominicus Capranicus Cardinalis sanctæ crucis, ac maior pœnitentiarius, vir magnæ prudentiæ & auctoritatis, legatus à pontifice missus, hortando, monendo, pacis & concordiæ se quæstrum se fore ostenderet, ita ad id fœdus post longas disceptationes tandem ventum est: vt quam Veneti ac Franciscus pacem composuissent, eadem firma & stabilis ab omnibus haberetur: vtque si quæ deinceps dissensio discordiave inter eos orta essent, eius tollendæ ius potestatemque pontifex haberet: vtque qui arma alteri intulisset, cognita à pontifice caussa is statim communis omnium hostis haberetur. Data itaque publica per omnes fide, iureiurando adhibito, fœdus denique Neapoli firmatur, anno ferè post superiorem pacem, qua nulla memoria patrum nostrorum maior aut firmior est habita. Omnes enim præter Genuenses in eandem sententiam venêre, quibus cum Alphonso ex gente Catalonica nequaquam conueniebat ob tributum promissum, nec redditum, vt Alphonsus dicebat. Relicta est etiam legatorum negligentia vel industria (vt quidam volunt) ansa quædam ad bellum, qua Alphonsus postea Sigismundum Malatestam bello persecutus est, quòd receptis anteà à se mercedis nomine pecunijs, transitione facta cum Florentinis hostibus suis contra se militasset. Nicolaus autem

1495 pontifex, siue tædio animi, quod maximè cruciabatur post captum Constantinopolim, siue febri & podagra, qua potissimùm vexabatur, pontificatus sui anno octauo moritur, millesimo quadringentesimo quinquagesimoquinto; sepeliturque in basilica Petri honorificentissima pompa, cuius in sepulchro hoc epitaphium meritò inscriptum est.

Hic sita sunt quinti Nicolai antistitis ossa,
Aurea qui dederat sæcula Roma tibi,
Consilio illustris, virtute illustrior omni,
Excoluit doctos, doctior ipse viros.
Abstulit errorem, quo schisma infecerat vrbem:
Restituit mores, mœnia, templa, domos.
Tum Bernardino statuit sua sacra Senensi,
Sancta Iobilei tempora dum celebrat.
Cinxit honore caput Frederici coniugis aureo,
Res Italas icto fœdere composuit.
Attica Romanæ complura voluminalinguæ,
Prodidit, en tumulo fundite thura sacro.

Laudatur quidem eius liberalitas, qua in omnes vsus est: maximè erga litteratos, quos & pecunia, & officijs curialibus, & beneficijs mirificè iuuit. Eos enim præmijs nunc ad lectiones publicas, nunc ad componendũ de integro aliquid nunc ad vertendos Græcos auctores in Latinum ita pepulit, vt litteræ græcæ & latinæ, quæ sexcentis iam antea annis in situ & tenebris iacuerant, tum demùm splendorem aliquem adeptæ sint. Misit & litteratos viros per omnem Europam, quorum industria libri coinquirerentur, qui maiorum negligentia & barbarorum rapinis iam perierãt. Nam & Poggius Quinctilianum tum inuenit, & Enoch Asculanus Marcum Cælium, Appicium, & Pomponium Porphyrionem in Horatij opera scriptorem egregium. Aedificauit præterea magnificè & splendidè, tum in vrbe, tum in Vaticano; in vrbe ædes pontificias apud sanctam Mariam ad Præsepe. Restituit & templum sancti Stephani in Cælio monte: à fundamentis verò erexit sancti Theodori templum inter Palatinum & Capitolinum montem in plano situm. Pantheon quoque in medio vrbis positum templum vetustissimum M. Agrippæ opus plumbeo tecto restituit: in Vaticano autem & pontificias ædes sumptuosis operis in hanc formam, quam nunc cernimus redegit: & muros Vaticani prælatos & latos inchoauit, iactis insanis fundamentis ad turres & maiorem molem superædificandam, quibus coerceri hostes possent, ne ædes pontificis & beati Petri templum, vt anteà sæpè factum est, diriperentur. Inchoauit præterea ad caput templi beati Petri amplam testudinem, quam vulgò tribunam vocant, quò templum ipsum angustius, & hominum magis capax esset. Pontem quoque Niluium restituit, & ædes egregias ad balnea Viterbiana ædificauit. Iuuit & multos pecunia, qui in vrbe ædificabãt. Eius etiam mandato vici vrbis ferè omnes strati sunt. Eleemosynas quoque multas in pauperes erogauit, maximè verò in nobiles ad inopiam ob varios rerum humanarum casus redactos. Virgines inopes sua pecunia & munificentia collocauit. Legatos aliundè venientes munificè semper suscepit, nullo non genere honoris & liberalitatis adhibito. Facilis ad iram fuit, ne mentiar, quippe qui biliosus erat, facilis etiam reditu ad beneuolentiam: hoc est, quod ansam maleuolis dedit ad carpendum hominem de Deo omnibus optimè meritum. Auaritiæ autem adeò expers fuit, vt neque officium vllum vendiderit vnquam, neque beneficium Simoniaca prauitate ductus vlli collocauerit. Gratus de se & ecclesia Dei meritos, amator iustitiæ, pacis auctor & conseruator, clemens in delinquentes, cæremoniarum diligentissimus obseruator, nihil, quod ad diuinum cultum pertineret, omittens. Extant adhuc vasa aurea & argentea, extant cruces gemmis ornatæ, extant & sacerdotales vestes auro & margaritis insignitæ, extant peripetasmata & aulæa auro & argento intertexta, extat & mitra pontificia, quæ hominis munificentiam nobis ostendunt. Omitto tot libros sacros suo iussu descriptos, auro & argento redimitos. Licet inspicere bibliothecã pontificiam sua industria & munificentia mirificè auctam. Religiosos, vt vernaculo vocabulo vtar, ita amauit, vt eos & mira beneficentia & ecclesiasticis beneficijs iuuerit. Beatum quoque Bernardinum Senensem ordinis Minorum in sanctos retulit, quod prædicando, dicendo, monendo, castigando etiam factiones Italiæ, Guelpham scilicet & Gibellinam, magna ex parte exstinxerit, & Christianis hominibus benè beateque viuendi viam ostenderit. Cuius corpus nunc etiam Aquilæ magna cum veneratione inuisitur.

THO-

THOMAS, incerto cognomine, Sergiana oppido Lunensis agri in Liguribus obscuro genere ortus, patrem Bartholomæum medicum habuit. Lucæ adultus Lucani cognomen suscepit. Adolescens Bononiæ studijs vacans Artium & Theologiæ doctor factus fuit. Eugenio IV. ob virtutem, & in tollenda Germanorum neutralitate industriam, gratus, ab eo episcopus Bononiensis, & Presbyter Cardinalis tt. S. Susannæ creatus est. Quo mortuo, conclaui in Sacrario Prædicatorum ad Minervæ facto, XVII. Cardinalium suffragijs prid. Nonas Martij, anno MCDXLVII. summus Pontifex denunciatus, & ad sanctum Petrum coronatus, imperatore Cæsare Frederico III. Austrio Augusto. Sedit annos septem, dies decem & nouem. Pontifex fuit doctrina, pietate, liberalitate, & alijs præclaris animi corporisque ornamentis clarissimus. Annum Iobileum millesimo quadringentesimo quinquagesimo sexto celebrauit, Fridericum Augustum, & eius vxorem Eleonoram Lusitaniæ regis filiam imperiali diademate in Basilica Vaticana coronauit. Vrbem veteribus ædificijs deformem nouis fabricis excitatis exornauit, schismate abdicante Felice, sublato, pacem ecclesiæ restituit. Coniurationem Vrbanam aliquot ciuibus Romanis castigatis repressit. Eo pontifice Constantinopolis orientis Imperij caput Christianis à nefandissimis Turcis, Imperatore græco Constantino Palæologo cæso, occupata est. Cuius rei labem pontificatui suo impactam, dum abolere, coactis in Turcas copijs studet, acerbissimis doloribus totum corpus peruadentibus exstinguitur, quum ordinationibus tribus vndecim Cardinales creasset. Obijt autem Romæ in palatio Vaticano nono Kalendas Aprilis, anni millesimi quadringentesimi quinquagesimi quinti. Vacauit sedes dies quatuordecim, sepultus in Basilica sancti Petri, marmoreo sepulchro.

(·.·)

CALIXTVS III.

CALIXTVS tertius, Alphonsus cognomento Borgia anteà vocatus, natione Hispanus, patria Sauinensis, Valentinæ diœcesis, patre Ioanne, matre Franciscа generosis parentibus natus, ac liberè educatus, Cardinalium suffragijs pontifex creatur sexto Idus Aprilis, anni millesimi quadringentesimi quinquagesimiquinti. Is enim quartumdecimum natus annum, post prima litterarum erudimenta ad Ilerdense gymnasium missus, tantum studio & diligentia profecit, vt breui doctor in vtroque iure factus, acutè ipse alijs ac perdoctè deinceps legerit. Hanc ob rem Petrus Luna (quem Benedictum tertiumdecimum appellarunt) proprio motu nemine rogante, canonicatum Ilerdensis ecclesiæ ei contulit. Verùm cùm iam eius doctrina omnibus nota esset, ad Alphonsum Arragonum regem profectus, eius consilio & secretis statim adhibetur. Cum autem Martino pontifice ecclesiæ Maioricensis gubernator factus esset, persuaderentque amici, vt ecclesiam ipsam in titulum acciperet, facturum se id renuit, quod diceret se exspectare episcopatum Valentinum, quem haud ita multò post suo merito consecutus est. Cùm enim mortuo Benedicto tertiodecimo duo illi anticardinales, de quibus in Martino mentionem fecimus, Aegidium quendam Barchionẽsem canonicum in locum demortui Paniscolæ pontificem creassent, quem Clementẽ octauum 218. Pont.

uum appellabant, eò statim missus ab Alphonso rege, qui iam cum Martino pontifice in gratiam redierat, Alphonsus Borgia est, non sine magno sui ac comitum discrimine: adeò locus ille Panischolæ tyrannicè custodiebatur, & ab his potissimum, quorum maximè intererat discordias alere. Qui Alphonsus adeò rationibus & auctoritate Aegidium ipsum ad sanitatem deduxit, vt postea superueniente Petro Fuxo Martini legato pontificio nomine se abdicauerit, in potestatemque pontificis deuenerit. Hanc ob rem Martinus & Aegidium Maioricensem, & Alphonsum Borgiam Valentinum episcopum creauit. Orto deinde bello inter Alphonsum Arragoniæ, & Ioannem Castellæ reges, solus Alphonsus Borgia delectus est, qui ad pacem & concordiam reges adhortaretur, quam septennio pòst inchoatum bellum tanta cum diligentia composuit, contracta etiam inter eos affinitate, vt hodiè quoque aliquot illius fœderis pacta seruentur. Verùm cùm posteà inualescente Basileensi concilio, rex Alphonsus, qui tum in regno Neapolitano bellum gerebat, rogaretur vt aliquem ex suis eò mitteret, Alphonso Borgiæ id negotium demandauit, qui ægrè ferens rem tam pernicioſi exempli sibi committi cum regina egit Alphonsi vxore, vt in Italiam ad regem proficisceretur cum Ferdinando regis filio, eumque adhortaretur, vt tandem post multos labores, & tot pericula adita, in quibus tum etiam frequenter versabatur, in patriam rediret. Rex autem se id facturum abnuens, hominem ad Eugenium misit, qui tum Florentiæ erat, quo cum de pace ageret. Vitelescus enim Eugenij nomine regnum Neapolitanum armato milite ingressus, longè ac latè omnia populabatur, prohibiturus quò minus rex Neapolim, quam tum oppugnabat, potiretur.

Cùm autem in longum res protraheretur, Eugenioque in mentem veniſſet viginti Cardinales creare, Valentinum episcopum horum in numerum retulerat. Quam quidem dignitatem constantissimè renuit, quòd diceret id sibi nequaquam integrum esse, re præsertim, ob quam venerat, infecta. Redeunte deinde Romam Eugenio, cùm patriarcha Aquileiensis Tarracinam ad Regem missus, pacem inter pontificem & regem composuisset, fœderaque inijsset, quibus Valentinus episcopus semper interfuit, auctoritatemque suam interposuit, & diligentiam, adeò à pontifice diligi cœptus est, vt eum breui Cardinalem creauerit, tituli sanctorum Quattuor coronatorum, Romamque ad se accersierit, non minore modestia in Cardinalatu vtens, quàm anteà in episcopatu fecerat ab omni pompa & inani gloria alienus semper fuit. In dicendis autem in senatu sententijs ita grauis habebatur, vt nihil vnquam per adulationem & gratiam locutus sit. Mortuo deinde Eugenio, eiusque successore Nicolao pontifice, Alphonsus Borgia, vt dixi, in ædibus sancti Petri pontifex creatus, Calisti nomen de more suscipiens, bellum Turcis statim indixit.

Id se ante pontificatum vouisse ostendens suo chirographo, his verbis scripto, quod in libro quodam suo extabat: Ego Calistus pontifex DEO omnipotenti voueo, & sanctæ indiuiduæ Trinitati, me bello, maledictis, interdictis, consecrationibus, & demum quibuscunque rebus potero Turcos Christiani nominis hostes sæuissimos persecuturum. Admirati sunt omnes, qui aderant, quòd pontificatus nomen sibi desumpsisset ante adeptam dignitatem, quodque homo senex ac ferè decrepitus, tantum animi haberet. Vt autem quod promiserat, re ipsa præstare posset, prædicatores per totam Europam statim misit, qui omnes Christianos in Turcos animarent, quique facultatum aliquid & opum suarum ad tantam expeditionem conferrent. Ex his autem facultatibus ad sedecim triremes Romæ ædificatas in hostem misit, patriarcha Aquileiensi præfecto, qui triennio maritima hostium Asianorum vexauit, insulas quasdam cepit, ac magnas calamitates hostibus intulit. Alphonsus autem rex & Burgundiæ dux crucis signum suscipientes, ituros se quoque in hostem profitebantur, vel armatos milites eò missuros. Verùm vt res vno impetu mota est, ita etiam facilè resedit, principibus ipsis ob voluptatem rem tantam & magnam gloriam parituram omittentibus. At verò dum pontifex ipse in basilica Lateranensi coronaretur, duo milites, quorum alter sub comite Auerso, alter sub Neapolione Vrsino diuersarum partium ducibus militabat, de adolescente armigero contendentes, ita se mutuis vulneribus confecêre, vt vterque statim perierit. Hanc ob rem Neapolio

polio factionem Vrſinam ad arma conuocans, ædes, vbi comes Auerſus diuertere conſueuerat, diripuit, aberat tum comes. Ad Lateranum itaque iturus Neapolio, vt comitem adoriretur, ægrè à Latino fratre, & à camerario pontificis retentus eſt. Non poterat certè ſine magna vrbis calamitate eò proficiſci Neapolio, cum tota Columnenſium factio, quæ comiti fauebat, iam in armis eſſet. Miſerat & ad vtrumque pontifex Ioannem Baruncellum, & Lælium de Valle aduocatos conſiſtoriales, qui pacem inter eos componerent: atque hoc modo auctoritate pontificis ſedata ſunt omnia, non tamen vetus ſimultas inter eos ſublata eſt. Bello enim ſæpius inter ſe concertarunt cum magno ſuorum incommodo. Pontifex autem ad tranſigenda negotia pontificia animum adijciens, B. Vincentij Hiſpani ordinis prædicatorum, & B. Emundi Anglici memor, eos in ſanctos retulit: ob eamque rem ſupplicationibus Deo gratias egit, ab Eccleſia Mineruæ vſque ad ſanctum Petrum continuato magno cleri ac populi Romani apparatu. Verùm ne quid ad diſturbandam eccleſiæ quietem deeſſet ruſtici quidam Palumbaræ oppidi, quod in Sabinis eſt, extorres anteà à Iacobo Sabello loci domino facti, domum redeuntes, duobus Iacobi filijs obtruncatis, eccleſiæ oppidum ipſum ſe dedituros pollicити ſunt: quod non modò Caliſtus renuit, verùm etiam eò Cardinalem Columnenſem miſit, qui in gratiam Iacobi eos redigeret. Tum verò Neapolio veritus, ne Cardinalis Palumbaram ſuo nomine occuparet, eò cum militibus ſuis profectus, locum ipſum aliquot dies obſedit. Verùm ſuperueniente Matthæo Poiano & Franciſco Sabello ac pleriſque alijs militum ductoribus pontificis ac Cardinalis Columnenſis mandato, ſoluta obſidione Palumbaram ingreſſi, ad viginti ruſticos ex his potiſsimùm, qui tumultum concitauerant, laqueo interemptos membratim diuiſêre, cæteris exemplum daturi, ne in dominos ſuos tam grande facinus molirentur. Apparente deinde per aliquot dies cometa crinito & rubeo, cum mathematici ingentem peſtem, caritatem annonæ, magnam aliquam cladem futuram dicerent, ad auertendam iram Dei Caliſtus aliquot dierum ſupplicationes decreuit, vt ſi quid hominibus immineret, totum id in Turcos Chriſtiani nominis hoſtes conuerteret. Mandauit præterea, vt aſſiduo rogatu Deus flecteretur, in meridie campanis ſignum dari fidelibus omnibus, vt orationibus eos iuuarent, qui contra Turcos continuò dimicabant. Crediderim tum ego precibus omnium Chriſtianos ad Bellogradum contra Turcos dimicantes duce Ioanne Vaiuoda viro clariſſimo, adſtante etiam Ioanne Capiſtrano ordinis Minorum, crucemque pro vexillo hoſtibus inferente, eos Bellogradum oppugnantes ingenti clade ſuperaſſe. Ad ſex enim hominum millia ex hoſtibus interfecta ſunt, cum parua noſtrorum manu, vt Caluaial ſancti Angeli Cardinalis, ad pontificem & ad Dominicum Capranicum ſanctæ crucis cardinalem ſcripſit: hoſtium quoque commeatus omnes, ad centum & ſexaginta bombardæ captæ ſunt, qua clade perterritus Turcus, Conſtantinopolim properè ſe recepit. Actum de crudeliſſimo genere tunc certè fuiſſet, ſi Chriſtiani principes omiſſis inteſtinis bellis & odijs, terra ac mari tantam victoriam proſecuti fuiſſent, quemadmodum Caliſtus prædicabat & monebat. Verùm his reſumptis viribus & Trapezon prius imperatore interempto, & Boſinam deinceps rege capto atque interfecto, poſtea cepit, admonentibus Chriſtianos omnes his, qui rerum experientia & locorum cognitione tantam cladem à longè tanquam è ſpecula quadam præuidebant. Non ceſſabat Caliſtus litteris & nuncijs principes Chriſtianos adhortari, vt in tanto malo oculos aliquando aperirent, fruſtra remedia deinceps quæſituros, vbi iam hoſtis inualuiſſet. Ecce autem, dum vir bonus hæc meditatur & prædicat, Iacobus Picenninus à Venetis diſcedens, cum magno equitatu ac pediratu in agrum Senenſem hoſtili animo deſcendit, repetens à Senenſibus aliquot millia nummûm aureorum, quæ, vt dicebat, patri Nicolao, qui eorum auſpicijs quondam militauerat, ipſi meritò debeant. Senenſes autem ſuæ reipublicæ conſulturi, omnes Italiæ principes ex fœdere in auxilium vocant: maximèque verò pontificem, qui eos primò admonuit, vt ne quadrantem quidem Iacobo darent, deinceps verò & milites ſuos contra Picenninum ipſum miſit, ac principes Italiæ adhortatus eſt, vt idem ipſi facerent, ne aliquod graue incendium in Italia excitaretur, quod non ita facilè exſtingui poſſet. Veriti omnes, ne id certè eueniret, quod pontifex prædicabat,

Curitur ne ritiæ Cam pæ ſono Deum ſalutemus.

cabat, auxilia properè Senensibus misère. Solus autem Alphonsus, qui Iacobo fauebat hominemque ad se vocauerat, eius beneuolentiæ memor, quam anteà cum patre Nicolao Picennino contraxerat, Senensibus ex fœdere auxilio non fuit, immò verò & comitem Petilianum in Senenses ita concitauerat, vt tanti mali prima causa inde exorta videatur. Verũ superuenientibus auxiliaribus copijs, tum à Francisco Sfortia, tum à Venetis, eò redactus est Picenninus aliquot prælijs, si non fusus, ac mutilatus & debilitatus, maximè verò ad Orbetellum, vt conscensis Alphonsi triremibus, quæ ad hominem missæ sunt, rerum omnium inopia laborantem, in regnum tanta re frustra tentata, profectus sit. Quare & Calisti & sociorum opera atque auxilio Senenses magno periculo liberati sunt, qui non minus intestino, quàm externo bello laborabant, cùm non deessent ciues quidam, qui spreta libertate, factionem Alphonsi sequerentur, quorum etiam opera tantum bellum concitatum crediderim, Sed ciues bene sentientes, aut pulsis, aut cæsis malè de patria merentibus, libertatem, quam tum magno labore & sumptu peperêre, nunc etiam & quidem diligenter tuentur: animaduertere & tum acerrimè in militarem licentiam transfugas, interfecto Giberto Corrigia, eiusque milite in prædam dato: paululum quoque abfuit, quin idem etiam Sigismundo Malatestę acciderit, qui tum eorum stipendio militabat, quique & bellum in longum ducebat, & prædam ex agris eorum non aliter abigebat, ac si hostis esset. Eodem quoque anno tantus in regno Neapolitano terræ motus exortus est Nonis Decembribus, vt, & multa templa, & plures ædes cum magno hominum, ac pecorum interitu corruerint, maximè verò Neapoli, Capuæ, Caietæ, Auersæ, cæterisque veteris Campaniæ vrbibus, quarum ruinas ego cum maxima admiratione deinceps inspexi, dum cernendę vetustatis studiosius eò me contuli. Repetebat tum votum Alphonsus tertio quoque verbo, quod in Turcos fecerat, & se quòd vouerat breui facturũ dicebat: verùm nec sic quoque impelli ad sanctam militiam potuit, adeò erat illecebris Neapolitani regni irretitus. Calistus autem sedatis Italiæ rebus, nouem Cardinales creat: quorum duo ex sororibus fuêre eius nepotes, Rodoricus Borgia, & Lucius Ioannes, cognomẽto Millanus ex sorore nepos. Aeneam quoque Senensem episcopum Cardinalem creauit, cuius opera in componenda Italiæ pace, dum Senenses bello vexarentur, vsus fuerat. Verùm mortuo comite Taliacocij, quem superiore anno pontifex vrbis præfectum creauerat, statim inter Auersæ comitem & Neapolionem Vrsinum orta dissensio est, cùm Auersæ comes Monticellum non longè à Tibure positum occupasset, quòd diceret eam hæreditatem ad nurum suam pertinere comitis filiam, contra instaret Neapolio, id suum esse debere iure hæreditario, quippe cùm comes ipse ex gente Vrsina haberetur. Ex altercatione autem duorum de hæreditate inter se, armis etiam concertantium, maxima damna populus Romanus tum certè perpessus est. Verùm composita hac etiam controuersia, iusso vtroque armis discedere, Calistus Borgiam nepotem suum & vrbis præfectum creauit in locũ demortui comitis, & eundem militibus ecclesiasticis præfecit, quo facilius barones vrbis Romæ in officio contineret. Mortuo verò non ita multò pòst Alphonso, hærede legitimo carente, tanti animi Calistus fuit, vt regnum illud repetere sit ausus, dictitans id ad sedem apostolicam Alphonsi morte iure feudatario deuolutum esse. Parabantur iam vtrinque arma: nec Ferdinandus Alphonsi hæres animos hominis contemnebat. Norat enim hominis ingenium & animi eius amplitudinem. Verũ eius morte disturbata sunt omnia, & tanto metu Ferdinandus liberatus est. Moritur autem Calistus pontificatus sui anno tertio, mense tertio, die decimosexto; sepeliturque in Vaticano ad sinistram basilicæ sancti Petri in tẽplo rotundo, quod sanctæ Mariæ in febribus dedicatum est. Nicolai impensa anteà restitutum. Moritur etiam non multò pòst Borgias, nepos, qui in ciuitatem veterem confugerat, Vrsinæ familiæ odia declinans, quæ ipse contraxerat, dum alteri factioni magis fauet. Calistus autem in omni vita vir integerrimus est habit⁹, sed hæc eius præcipua laus est, quòd dum episcopus esset aut Cardinalis beneficũ aliquod in commendatione nunquam voluit, dicens se vna sponsa, & quidem virgine contentum esse, hoc est, ecclesia Valentina, vt ius pontificium mandat. Eleemosynas præterea pauperibus Christi, & seruis Dei frequentes dabat, tum publicè, tum priuatim. Virgines pauperes collata dote maritis collocabat. Nobiles ad inopiam redactos, sua impensa in vi-

ta

ta retinebat. Vrebatur & munificentia erga principes quando opus erat: maximè verò erga eos, qui nomen Christianum auctoritate & opibus suis iuuare poterant. Ad Vsumcassanũ, Persarum & Armeniæ principem, ad regem Tartarorum Ludouicum Bononiensem ordinis sancti Francisci fratrem, misit cum multis & magnis muneribus, eos in Turcum excitãs, qui persuasu hominis & magnas Turcis calamitates intulere, & oratores suos, quos ad Calistum destinauerant, ad Pium pontificem demùm misit: quos certè cum admiratione, tum ob interualla locorum, vnde venerant, tum vel propter habitum nostris oculis insuetum inspeximus. Ferunt Vsumcassanum, superatis persæpè hostibus ad pontificem scripsisse, se quidem victoriam ex hoste reportasse ob preces ab eo ad Deum habitas, eiusque beneficij diuini potius quàm humani se aliquando memorem futurum. Inchoata hæc amicitia à Calisto est, quam nunc constanter Christiani cum ipso principe retinent, qui Turcum continuis prælijs vexat. In ædificijs autem paruos sumptus fecit, quòd ei parum viuere licuit: quodque pecunias in vsum tanti & tam periculosi belli colligebat. Restituit solum sanctæ Priscæ in Auentino templum, & mœnia vrbis dirupta ac ferè solo æquata. Aulæa quædam auro intertexta ab eo empta cernuntur. In victu suo parcus est habitus, in sermone modestissimus. Facilis aditu quantum ei per ætatem licebat: iam enim octogesimum attigerat annum, nec tamẽ de studijs suis quicquam remiserat. Legebat ipse, aut legentes audiebat, si quid in tanto rerum fastidio ei tẽporis superarat. Officium transfigurationis Domini nostri Iesu Christi ipse composuit, iussitque eo modo atque cum his indulgentijs celebrari, quibus celebritas corporis Christi in precio haberetur. Oratores ad se venientes mira benevolentia complectebatur: quorum precibus aut postulatis ab honesto discedere nunquam voluit. Hanc ob rem cum Alphonso simultates exercuit, quòd is peteret episcopatus interdum his dari quibus vel propter ætatem, vel ignorationem tum literarum, tum rerum humanarum, committi nequaquam debebant. Moriens autem Calistus, centum & quindecim millia nummûm aureorum reliquit, quos in vsus bellicos contra Turcos comparauerat. Dum autem Calisti funus celebraretur, moritur & Dominicus sanctæ crucis Cardinalis, & summus pœnitentiarius, vir quidem grauis ac sapientissimus: sepeliturque in templo Mineruæ bonis omnibus præ dolore lacrymantibus.

Ex Onuphrio.

ALfonsus Borgia ex Castello Valentinæ diœcesis Sciatiua patre Iohanne, genere nobili ortus, & omnibus liberalibus artibus instructus, episcopatum Valentinum iuuenis adeptus est. Alphonsi Regis legatus ad Eugenium Papam IV. missus, ab eo presbyter Cardinalis tt. SS. Quattuor Coronatorum denunciatur. Mortuo Nicolao V. Romæ, in palatio Vaticano à XIII. Cardinalibus summus Pontifex 5. Idus Aprilis, anni MCDLV. creatus, & apud S. Petrum coronatus, sedit Imperatore Cæsare Frederico 3. Augusto, annos 3. menses 4. Pontificatu inito bellum Turcis indixit, ad XVI. triremium classe, duce Ludouico Cardinale Aquileiensi legato, maritima hostium loca inuasit, & toto quo vixit triennio multis eos cladibus afflixit. Sed & terrestri bello magna Turcis à Christianis clades illata est. Quippe qui ad Taurinum in Pãnonia, insigni bello Iohanne Vaiuoda duce, adhortante Iohanne Capistrano Minorita superati, circiter LX. millia hominum amiserunt. Mahometes tyrannus saucius fuga salutem quæsiuit. Ea victoria Pontifex festum S. Transfigurationis D.N. IESV CHRISTI, 8. Idus Augusti instituit, solemnes supplicationes habuit. Mortuo Alfonso Rege sine legitimo hærede, Neapolitanum regnum repetijt repugnante Ferdinando. Dum arma Pontifex pararet, octuogenario maior, viij. Idus Augusti, anno millesimo quadringentesimo quinquagesimo octauo, rebus humanis eximitur: Cardinalibus IX. duabus Ordinationibus creatis. Vacauit sedes dies duodecim. Ipse in Sacrario sancti Petri marmoreo tumulo sepultus est, sine vllo epitaphio.

PIVS II.

219. Pont.

PIVS secundus, Aeneas cognomento Picolhomineus antea vocatus, natione Italus, Senis oriundus. Corsiniani ortus patre Siluio, matre Victoria, patrum omnium consensu pontifex creatur tertiodecimo Kalendas Septembris millesimo quadringentesimo quinquagesimooctauo. Nam pater eius à plebe Senensi cum reliqua nobilitate è republica deiectus, & ad fundum gentilicium Corsinianum vallis Vrciæ oppidum se conferens infantem eo loci ex vxore suscepit. Nato puero, Aeneas Siluius nomen pater indidit. Puerpera autem per quietem visa est sibi infantem cum mitra parere, quæ (vt pronæ semper in peius mentes hominum sunt) vertit est, ne somnium illud puero & familiæ ignominiam portenderet: neque antea huiusce modi suspicione leuari potuit quàm postea intellexerit filium Tergestinum episcopum designatum fuisse: quo nuncio omni prorsus metu liberata, immortali Deo gratias egit, quòd defunctum meliori fato, quàm ipsa coniectauerat filium sibi videre contigisset. Prius tamen cum iam per ætatem discere aliquid potuisset, Corsiniani singulari memoria & summa docilitate grammaticam didicit: parce adeò ac duriter viram ducens, vt omnia ruris officia ob inopiam adire sit coactus. Annum verò decimum & octauum agens, Senas proficiscitur: vbi à necessarijs & cognatis adiutus, poëtas primò, mox oratores audiuit: quibus facultatibus tantùm ingenio & diligentia valuit, vt breui præclara poëmata Latina & Etrusca lingua ediderit, ludens credo in amorem quo ætas illa maximè conflictatur. Inde verò ad ius ciuile se contulit: quod profectò non ita multò post deserere coactus est. Orto nanque inter Senenses & Florentinos bello, caritatem annonæ veritus, & nobilitatem plebi Senensi suspectam cernens, voluntarium sibi velut exsilium adsciuit, secutus amplissimum virum Dominicum Capranicum, qui qui tum Senis iter faciens, ad Basileense concilium proficiscebatur, questum iniurias ab Eugenio pontifice sibi illatas propter denegatum galerum Cardinalatus insigne quo etiam absentem Martinus ob eius virtutem, & integritatem meritò donauerat. Huius igitur contubernio vsus post longos itineris labores superatis alpibus cælo vicinis, & congelatis niuibus opertis, per inferni pontem, Lucernæ lacum, Heluetiorum campos, Basileam tandem peruenit. Quo in conuentu, etsi multa negotia Aeneæ Dominici secretario obuenerint semper tamen est aliquid otij suffuratus, quod litteris traderet. Dominicum deinceps paupertate & inopia circumuentum, quippe cui beneficiorum & paternæ hæreditatis prouentum omnem Eugenius denegabat, relinquere non sine lacrymis cogitur, Bartholomæum Nouariensem ep scopum secutus, quo cum Florentiam, vbi Eugenius pontifex erat, peruenit. Sed hunc quoque in iudicium ob crimen læsæ maiestatis ab Eugenio accersitum, Aeneas relinquere impellitur. Nicolaum sanctæ crucis Cardinalem secutus, patrem certè optimum, ac omnium opinione sanctissimum, qui Attrebatum profectus Eugenij iussu vbi conuentus Gallorum principum habebatur, pacem inter ducem Burgundiæ, qui cum Angelis sentiebat, & regem Francæ composuit. Redeunte autem in Italiam Nicolao quem Veneti ac Philippus Mediolani dux auctorem componendæ pacis requirebant, Aeneas non admodum Eugenio gratus Basileam proficiscens, magno semper in honore apud omnes est habitus. Fuit enim scriba in synodo illa celeberrima, & litterarum apostolicarum abbreuiator, Duodecim vir, qui magistratus in tanto cõuentu censorius habebatur. Nihil enim publicè per quempiam agi poterat, nisi horum grauissima auctoritas interuenisset: & si qui admissi ad consultandum de rebus conciliantibus minimè idonei habiti sunt, horum iussu senatu mouebantur. Erant in eo concilio quattuor conuentus, qui deputa-

putationes more aulico vocabantur, apud quos de fide, de pace, de reformatione, de communibus, agebatur. His magistratibus singuli præsidentes singulis mensibus præficiebantur. In deputatione fidei, cui Aeneas erat asscriptus, sæpè præsedit. Inter collatores beneficiorum bis quoque electus, in eo autem conuentu persæpè orauit, sed illa eius oratio egregia & elegans est habita, qua in eligenda concilij sede idonea, Auinioni, Vtini, Florentiæ, Papiam anteferendam ostendit, rerum opportunitate, situ loci, ædium priuatarum magnificentia, cæli benignitate & clementia, commoditate rerum omnium, quæ vrbi possunt importari liberalitate Philippi ducis. Cùm verò aliquid per nationes agendum erat, vnus semper ex Italica deligebatur, qui rebus agendis præesset, tanta erat in homine morum facilitas, & ingenij dexteritas. Legationes verò plures concilij caussa obiuit, Argentinam tertio, Tridentum semel, Constantium secundo, Francofordiam semel, in Sabaudiam iterum mittitur. Designato autem post longas consultationes concilij in pontificem Felice, Eugenioque excluso, cùm octo viri ex vnaquaque natione deligerentur, quibus summa potestas in rebus conciliaribus permitteretur, Aeneas pontificis secretarius, magistratum illum vltro oblatum renuit. Orator deinde ad Fridericum imperatorem à Felice missus, tantum dexteritate ingenij apud hominem valuit, vt eum corona poëtica donatum, in amicos & protonotarium receperit; ita eos Germani appellant, quos principes secretis adhibent. Relatus deinde in senatorium ordinem, quem princeps in rebus grauibus consulit, tantum valuit doctrina & auctoritate, vt facilis in quauis re ad ingenium pertinente primus haberetur, licet æmulos & obtrectatores multos habuerit. Interim verò cùm de abolendo schismate inter Eugenium & imperatorem agi cœptum esset, eiusque rei caussa ad pontificem Aeneas proficiscereturr, Senis aliquandiu moratus, à suis vehementer rogatur, ne ad Eugenium proficiscereturr: veriti enim sunt, ne in eum pontifex grauiter animaduerteret, quòd eius auctoritas in Basileensi concilio ab Aenea epistolis & orationibus persæpè impugnata diceretur. At homo constans sua innocentia fretus, spretis cognatorum precibus, Romam proficiscens, se primum apud Eugenium eleganti oratione purgat, quod eorum auctoritatem secutus esset, quorum sententia Basileense concilium fuerat approbatum. Deinde verò his de rebus cum eo agere cœpit, quarum gratia ab imperatore venerat. Missis deinde in Germaniam duobus ab Eugenio oratoribus, quorum alter Thomas Sarzanus fuit, alter verò Ioannes Carualal; tandem horum virtute & Aeneæ industria, vt in Nicolao diximus, neutralitas sublata est. Vt verò etiam id rebus, non verbis tantum appareret, imperator Aeneam ipsum Romam mittit, qui Eugenio publicè diceret, se ac Germanos omnes in humanis diuinisque ei deinceps obtemperaturos. Mortuo autem eo tempore Eugenio, dum alter pontifex in locum demortui suffragijs patrum deligitur, Aeneas conclaui præfuit: nullus enim orator tum in vrbe erat tanto munere dignior. Creato autem Nicolao pontifice, accepta abeundi venia, dum ab Eugenio subdiaconus creatus, iter in Germaniam facit, episcopus Tergestinus moritur, in cuius locum Aeneas, se quidem inscio à pontifice & imperatore suffectus est. Philippo præterea Vicecomite sine hærede mortuo à Cæsare ad Mediolanenses orator mittitur. Apud quos orationem habuit de imperio vrbis hæreditario, deque fide seruanda: cui quidem si populus ille obtemperasset, adhuc fortasse libertate vteretur. Secundo verò ad eos rediens, extrema quæque ob libertatem patientes, obsidente Mediolanum Francisco Sfortia, vrbem ipsam cum maximo discrimine ingreditur, relictis ad Nouocomum collegis, quos timor ab officio deterruerat. Inde autem re infecta abiens, imperatoris mandato ad Alphonsum Arragoniæ regem proficiscens, episcopus Senensis, vnde originem ducebat, à Nicolao creatur. Composita deinde inter Alphonsum & imperatorem affinitate, ad hominem in Germaniam rediens, eum semper adhortatus est, vt primo quoque tempore in Italiam ad accipiendam Imperij coronam proficiscereturr. Vnde Fredericus iter in Italiam ingressus, Aeneam præmisit, vt Leonoræ vxori è Lusitania vel Portugallia, vt nunc dicitur, ad Hetruscum litus peruenturæ honoris gratia obuiam fieret. Qui vbi Senas peruenit, non diu in vrbe moratus, populo suspectus esse cœpit, ne aduentante imperatore pulsis popularibus optimates reipub. gubernandæ præficeret. Aeneas

igitur vt populum ſuſpicione leuaret, Thalamonem, quò Leonoram peruenturam putabat, proficiſcitur: non tamen ob eius diſceſſum quieuêre populariũ animi. Relegata nanque per agros ad tempus omnis nobilitas eſt, cui paulò pòſt vt mutabiles ſunt populariũ mentes, redeundi in vrbem poteſtas facta eſt, cognita imperatoris integritate, & Aeneæ modeſtia. Is verò Piſas contendens, quò Luſitanos applicuiſſe intellexerat, puellam vni ſibi creditam ad imperatorem, qui tum Senis erat, perduxit. Romam deinde tum proficiſcens, & priuatim & publicè (dum Cæſar corona imperij donaretur) egit omnia. Imperator præterea ad Alphonſum ſalutandi hominis cauſſa iturus, Ladiſlaum regium adoleſcentem, quem Pannonij & Bohemi furtim ab eo ducere ſæpè tentauerant, Romæ ſub tutela & cuſtodia Aeneæ, qui plurimam fidem præſtabat, reliquit. Imperator autem Romam iterum rediens, cùm gratias pontifici egiſſet, Ferrariam proficiſcitur, Borſioque Eſtenſi Mutinæ duce creato: vbi Germaniam attigiſſet, Aeneam ſtatim ex mandato pontificis cum ſumma poteſtate oratorem in Bohemiam & omnes Auſtriæ ciuitates mittit. orta nanque erat inter eas & imperatorem controuerſia pro Ladiſlao rege, quem illæ ad ſe mitti poſtulabant. Sublata autem tanta controuerſia, ac pace inter vtroſque compoſita, Aeneas haud ita multò pòſt ad conuentum Ratiſponenſem mittitur, vbi imperatoris vices gerens, præſente Philippo Burgundiæ duce, & Ludouico Baioariæ, de immanitate Turcorum, & de calamitate reip. Chriſtianæ tanta contentione dixit, vt omnibus gemitum & lacrymas excuſſerit, præcipuè autem Philippum Burgundum ad eam expeditionem adeò animare viſus eſt, vt bellum ſtatim omnium conſenſu decerneretur: quod poſteà omiſſum eſt eorum ambitione & ſtultitia, qui cuncta ſibi deberi putabant. Aeneas verò ingrauaſcente iam ætate, tædio laborum ac diutina inter exteras gentes peregrinatione feſſus, redire Senas ad lares patrios inſtituerat: quem tamen facilè imperator, à ſententia mouit, cùm diceret, ſibi in animo eſſe, Turcis ipſis bellum inferre. Miſſus itaque ob eam rem ad Francofordienſem conuentum Germanos principes, qui ex tota prouincia eò conuenerant grauiſſima & longa oratione ad bellum periculoſum & neceſſarium, multis rationibus adhortatur. Viſus eſt quidem omnes vehementer commouere. Verùm hoc natura compertum eſt, eorum animos citò reſidere, quorum affectus perfacilè mouentur. Tertius item eadem de re in Noua ciuitate conuentus habetur, in quo Aeneas mirificè annixus pedibus & manibus eſt, vt aiunt, rem ex ſententia perficere: priuatim & publicè vnumquenque ad id bellum cohortando, quo ſalus Europæ, principum ac populorum libertas, dignitas Chriſtiani nominis continebatur. Nec aberat à ſpe perficiendæ rei, cùm ſubitò nunciatum eſt Nicolaum pontificem è vita migraſſe, cuius in morte diſturbata ſunt omnia: nam & conuentus ſoluitur, & Germani rerum nouarum cupidi, perſuadere imperatori annixi ſunt, ne pontificibus amplius obtemperaret, niſi quædam ad pragmaticam tendentia ab ipſis prius impetraſſent, quòd dicerent Germanis longè peiorem conditionem eſſe, quàm vel Gallis, vel Italis: quorum ſerui, Italorum in primis, ni res immutarentur, meritò eſſe dicebantur. Nec certè procul abfuit, quin imperator tumultuantibus obſequeretur. Quò minus autem id fieret, grauiſſima Aeneæ auctoritas interceſſit: cuius hæc fuit apud Cæſarem ſententia; Inter principes etiam de magnis rebus inter ſe diſſidentes, pacem aliquando & amicitiam componi poſſe. At inter principem & populum immortale odium ſemper interueniſſe: quare dicebat, ſatius ſibi videri cum pontifice ſentire, quàm eorum cupiditatibus obtemperare, quorum mentes non ratione, ſed appetitu & cupiditate ducuntur. Motus hac ratione imperator, ſpreta populorum poſtulatione, Aeneam oratorem deligit, qui ad Caliſtum mitteretur. Is autem Romam profectus, cùm Frederici iuramentum pontifici de more exhibet, collaudato quantum ſatis erat vtroque, tota eius oratio fuit de bello Turcis inferendo: adeò erat ad eam rem animatus. Videbat enim vir ſapientiſſimus id, quod poſteà vſu accidit, barbaros victoria elatos, occupata Græcia non quieturos. Inde verò ad pacem Italiæ conuerſus, qua perfecta, bellum Turco inferri poſſe exiſtimabat, pontificem ad eam rem vehementer adhortatur. Premebantur tum Senenſes comitis Petiliani & Iacobi Picennini armis, qui Alphonſi potius quàm proprijs auſpicijs bellum

lum illud gerebant. Vt igitur omnis belli vis exstingueretur, Aeneas iussu pontificis & ciuium suorum rogatu, Neapolim ad Alphonsum proficiscitur: quò etiam totius fermè Italiæ legati de pace acturi conuenerant: quibus cùm certè vsque ad eam diem ea de re nil adhuc actum erat. Verùm superueniente Aenea, tum demùm sibi de pace conuenturum dixit: quando is quidem quem vnicè diligebat, ad se ob eam rem accessisset. Impetrata itaque pace, ac liberata ab hoste patria, apud Alphonsum, cuius familiaritate plurimum delectabatur, aliquot menses fuit, quo tempore seruata opportunitate hominem eleganti & copiosissima oratione, ad bellum maritimum orientalibus inferendum pepulit. Inde verò Roma abiens, iter in patriam facturus, à Calisto pontifice retentus est, à quo etiam non multò pòst patrum omnium consensu in numerum Cardinalium refertur. Apud Calistum verò tantæ auctoritatis & gratiæ fuit, vt hominem impulerit oratores ad Senenses mittere, qui tum ciuili discordia laborabant, vt populum tumultuantem ad pacem & concordiam adhortarentur. At verò dum in balneis Viterbianis valetudinis caussa esset, historiamque Bohemicam inchoasset, mortuo Calisto Romam statim redijt: cuius exspectatio tanta fuit, vt magna pars populi Romani officij caussa obuiam progressa, hominem, quasi diuinarent, vt pontificem salutant. Ad hunc enim consensu omnium pontificatus deferebatur. Ingressus itaque conclaue, patrum omnium suffragijs pontifex maximus, vt dixi, creatur. Accepta deinde pontificia corona, qua tertio Nonas Septemb. pontificali apparatu basilicam Petri ingressus est, cùm Deo immortali gratias egisset, se totum confirmata prius ecclesiæ ditione, ad curam reipublic. Christianæ conuertit. Nam & bellum ante eius pontificatum in Vmbria exortum, Iacobo Picennino duce rerum nouarum cupido, statim eo pontifice sublatum est, Assisium & Nuceria ab hoste recepta. Inter Ferdinandum regem & Sigismundum Malatestam, quod difficillimum factu videbatur, compositæ induciæ, quò Mantuam omnibus, vbi communem Christianorum conuentum indixerat, tutò proficisci liceret. Creato autem principe Columnensi vrbis præfecto in locum demortui Borgæ, relictoque Romæ legato Nicolao Cusa sancti Petri ad vincula cardinali, media hyeme ab vrbe discedit, per eas ciuitates iter facit quæ ciuili discordia ad bellum potius quàm ad pacem spectare videbantur, populos ad concordiam & quietem adhortatur. Mantuam postremò vndequaque ventum est. Magnus aderat principum numerus, magna legatorum vis. Ex tota enim Europa nulla natio, gens nulla fuit, quæ non aut principes, aut legatos eò miserit. Auctum denique est in illo celeberrimo conuentu, Pio ipso dicente, vt bellum communi omnium decreto Turcis indiceretur. Dictæ sententiæ, qua id ratione geri posset. Propositum periculum, quod ceruicibus Christianorum immineret. Motæ sunt omnibus lacrymæ, cùm eorum calamitates exponerentur, qui à barbaris in grauissimam seruitutem quotidiè abducebatur. Incensi animi, cùm ostenderet Turcos occupata Græcia & Illyrico, interiorem Europam penetraturos. Nil est certè ab eo prætermissum, quod ad mouendos Christianorum animos pertineret. Magna quidem in dicendo Pij laus fuit, quòd, cùm sæpius ijsdem de rebus loqueretur, diuersa semper visus est dicere: tanta erat in homine elegantia & copia. Gallorum querimonias & calumnias Renati regis, quòd eundem corona regia donasset, tribus actionibus acerrimè confutauit. Agebantur hæc in Mantuano conuentu, cum toto ferè Europa relicto externo bello, ad intestinum animos atque arma conuertit. Surgunt Germani, partim in seipsos, partim in Pannonios: quorum opera tantum tamque necessarium bellum magna ex parte confici potuisset. Excitatur Britannia duplici factione: quarum altera veterem in insula regem, altera nouum, fugato vetere, retinere conatur. Surgunt præterea Hispani Brachionenfibus auxilio futuri: quos Arragoniæ rex Gallorum armis adiutus, bello premebat. Et ne quid ad disturbanda omnia deesset, Italia Europæ caput, relicto externo bello, ad intestinum animos atque arma conuertit. Gerebatur tum bellum in Apulia, quo Iohannes Renati regis filius, Ferdinandum regno pellere conabatur. Hinc duplex factio in tota prouincia exorta est: cum ij Ferdinando, illi Renato fauerent. Pius itaque omisso Mantuano conuentu ad sedandos motus in Etruriam rediens, Viterbium ab aduersa factione per fraudem

occupatum, haud magno negotio recipit. Picentes ob fines domesticos acerrimis bellis exagitati partim ratione, partim metu ad pacem rediguntur. Vmbros simili contentione distractos, ac magnis cædibus oblitos & fœdatos, auctoritate sua tandem sedauit. Senensium rempublicam sublatis seditionibus omnibus, quibus triennio ante laborauerant, constituit. Exsules quosdam, viros certè præclaros, in patriam restituit. Nobilibus reipublicæ administrationem reddit: in Sabinorum verò perfidiam animaduersum est, quòd hostem publicum commeatu & transitu iuuissent. Romæ grauissimos tumultus sicariorum repressit, capto cum aliquot socijs Tiburtio Angeli Massiani filio: quem diximus à Nicolao ob coniurationem interemptum, & laqueo ad fenestras Capitolij suspensum: quòd ausi fuissent templum Pantheon occupare, atque inde tanquàm ex arce in optimum quenque grassari. Tyrannos quosdam ad res nouas spectantes, è finibus ecclesiæ bello submouit. neminem vnquam bello attigit, ad quem legatos non prius miserit, si quo modo ad sanitatem rationibus adduci posset. Fredericum Vrbinatem copiarum suarum ducem, Alexandro Sfortia in Marsos misit, qui Iacobum Picenninum remoraretur à Renato mercede conductum, ne in Apulia ad Gallos Ferdinandum bello vexantes transiret. Ferdinando autem ad
Seruium. † Sardinum fugato, auxilio fuit, quò minus regno spoliaretur: veritus, ne si Galli regnum occupassent, victoria elati, libertatem Italiæ subuerterent. Legatorum à Gallis venientium minas & pollicitationes, quibus se à Ferdinando ad Renatum traducere conabantur, facilè contempsit: Sigismundi Malatestæ ecclesiæ Romanæ vectigalis furores ac rabiem, censuris & armis compressit. Is enim spreto fœdere, quod inter se & Ferdinandum fuerat à pontifice ictum castella omnia ob seruandam fidem data, contra ius fasque vi cepit. Legatum ecclesiæ Ro-
Nidastrem. manæ ad † Nidastrem fugauit, Picentibus bella intulit. Huius verò rabies sequenti anno ad Senogalliam Frederico Vrbinitate & Neapolione Vrsino ducibus, graui prælio compressa & castigata est, recuperata Senogallia. Expugnatum fortunæ fanum Nicolao Pistoriensi Cardinali sanctæ Cæciliæ legato, ac magna pars Ariminensis agri ei adempta est, ne posset aliquando ad rebellionem spectare. Pugnatum est præterea non ita multò pòst à Ferdinando pari felicitate ad Troiam Apuliæ oppidum, quo prælio princeps Tarentinus ac plerique alij, qui nouarum rerum cupidi Gallica sequebantur arma, adeò sunt perterriti, vt supplices à rege pacem petentes, in eius amicitiam redierint ferè omnes præter paucos, quos posteà rex bello insecutus, aut regno expulit, aut ad sanitatem redegit. Pius autem duobus maximis ac grauissimis bellis liberatus, expeditionem Asiaticam, quæ in Mantuano conuentu regum ac principum ambitione & auaritia fuerat omissa, repetit: socios belli Vngariæ regem, Philippum Burgundiæ ducem ac Venetos, quòd hi promptiores ad eam rem esse viderentur, sibi adiungit. Oratores ad nuncios cum litteris apostolicis ad gentes & nationes Christianas mittit, qui principes omnes, qui populos ad tantum bellum tamque necessarium adhortarentur. Ipse interim Senas proficiscitur, iturus vbi ei per anni tempus liceret, ad balnea Petriolana, quæ potissimùm eius ægritudinem lenire videbantur. Ibi autem cognoscit Philippum Burgundum, qui semet venturum cum milite & classe vouerat, à tanta pollicitatione destitisse. Intelligit præterea multos esse principes ac populos, non exteros modò, sed Italos quoque, qui ambitione & timore rem tantam disturbare conarentur, quia eos viderent nobilissima præmia reportaturos, qui tantam belli molem subirent. Hos autem (vt pontificem decuit) ad sanitatem reducere conatus est. Relictis verò balneis, ad vrbem proficiscitur: vbi vehementi dolore pedum & febre dies aliquot laborauit: qua ex re factum est, vt Nonis Iunij, quemadmodum publico decreto enunciauerat, Anconæ esse nequiuerit. Delinita autem aliqua ex parte ægritudine, oratores à rege Gallorum & Burgundiæ duce venientes, eiusque moram excusantes, audit. Vocatis deinde ad se patribus cardinalibus, regi Bohemiæ de fide catholica malè sentienti diem dicit: inde ab vrbe discedens, per Sabinos, Vmbros, Picentes, Ancona lectica iacens defertur. In itinere autem magnam vim hominum ex Germania, Gallia, Hispania venientium ad bellum Turcis indictum offendit: quorum magnam partem absolutam peccatis, Germanorum potissimùm in patriam remisit, quòd minus idonei bello

gerendo

gerendo essent: quodque etiam belli impensam, vt in litteris apostolicis continebatur, secum non detulissent. Dum classem, quæ passim in portubus superi inferique maris ad tantum bellum fuerat ædificata; dumque Venetorum ducem belli socium Anconæ exspectat, diutina & lenta febri afflictatus, moritur anno sexagesimoquarto supra quadringentos & mille, septimodecimo kalendas Septembris, horam circiter tertiam noctis: anno verò pontificatus sexto, diebus sex minus. Tantæ autem constantiæ & fortitudinis fuit, vt tota ægritudine, graui quidem & longa, occupationes intelligendi, causas diuersarum gentium audiendi, inhibendi, discernendi, iudicandi, signandi, admonendi, castigandi, intermiserit nunquàm. Eo autem die, quo è vita migrauit, duas horas ante extremum vitæ spatium patres cardinales ad se vocatos, constanti animo & voce non inconcinna ad concordiam in eligendo nouo pontifice adhortatus est: quibus item honorem summi Dei, dignitatem ecclesiæ Romanæ, bellum à se in Turcos susceptum, salutem animæ suæ, familiam omnem, nepotes verò maximè si commendatione dignos se præstiterint, constanti ac graui oratione commendauit. Petijt spontè sacramenta omnia, & signa integerrimi Christiani omnibus in rebus præsetulit. Prætereà verò acerrimè tum quidem disputauit cum Laurentio Rouerella episcopo Ferrarienſi theologo doctissimo, liceretne extremam Vnctionem iterare, qua semel inunctus fuerat, dum Basileæ pestilentia grauissimè ægrotaret. Orationes canonicas, vt intermitteret in tanta animi anxietate, neque domesticorum quidem precibus exorari potuit. Symbolum Athanasij constanter pronunciauit: & pronunciatum, verissimum ac sanctissimum esse dixit. Non mortem exhorruit, non perturbationis, aut inconstantiæ, dum supremum spiritum efflaret, signum aliquod edidit. Exstinctus profectò magis quàm mortuus dici potest, adeò longis ægritudinibus maceratus erat, vt corpus suum Romam deferretur, suis mandauit. Affirmant polinctores viuacissimum cor in homine inuentum. Funus Ancona Romam defertur, comitante familia lugubri veste induta, ac lacrymis squalida. Peractis autem de more exequijs, in basilica sancti Petri conditur ad altare sanctæ Andreæ, sepulchro Francisci cardinalis Senensis impensa condito, cum hoc epitaphio: PIVS SECVNDVS PONTIFEX MAXIMVS, NATIONE TVSCVS, PATRIA SENENSIS, GENTE SPICOLHOMINEA: sedit annos sex. Breuis pontificatus, ingens fuit gloria. Conuentum Christianorum Mantuæ pro fide habuit. Oppugnatoribus Romanæ sedis intra atque extra Italiam restitit: Catharinam Senensem inter sanctas Christi retulit: pragmaticam in Gallia abrogauit. Ferdinandum Aragonensem in regnum Siciliæ cis fretum restituit: rem ecclesiæ auxit. Fodinas inuenti tum primum aluminis apud Tolfam instituit: cultor iustitiæ & religionis. Admirabilis eloquio. Vadens in bellum, quod Turcis indixerat, Anconæ decessit: ibi & classem paratam, & ducem Venetorum cum suo senatu commilitones Christi habuit. Relatus in vrbem est patrum decreto, & hic conditus, vbi caput Andreæ apostoli ad se ex Peloponneso aduectum collocari iusserat. Vixit annos quinquaginta octo, menses nouem, dies septem & viginti. Collegio autem Cardinalium quinque & quadraginta millia nummûm aureorum, à vectigalibus ecclesiæ pensium, ob indictum Turcis bellum reliquit. Has autem pecunias cardinales & triremes, quæ tum in portu Anconitano erant, Christophero Mauro Venetorum duci, qui biduo ante Pij mortem cum triremibus vndecim applicuerat, committunt his conditionibus, vt nauigijs pro eorum arbitrio bello nauali vterentur: pecunias verò stipendij nomine ad Mathiam Vngarorum regem mitterent, bellum assiduò cum Turcis gerentem. Mortuus est vir Fortitudinis certæ, ac prudentiæ singularis, & qui non ad otium, ad segnitiem, sed ad res agendas, & maximas quidem natus videbatur. Augere maiestatem pontificis conatus est semper. Non reges, non duces, non populos, non tyrannos in se aut ecclesiasticum quempiam delinquentes, bello, censuris, interdictis, exsecrationibus persequi prius destitit, quàm eos ad sanitatem rediisse cognouerit. Ludouico autem regi Gallorum aduersatus est, quòd libertatem ecclesiæ minuere conaretur, cùm ab eo anteà pragmaticam ecclesiæ Romanæ perniciosissimam pestem extorsisset. Borsio duci Mutinensi minatus est, quod ipse Romanæ ecclesiæ censuarius, & Sigismundo Malateitæ hosti ecclesiæ, & rebus Gallicis faueret. Sigismundum

verò Austriæ ducem grauissimis censuris persecutus, quòd Nicolaum Cusanum cardinalem ad vincula Petri cepisset, ac comprehensum aliquandiu in carcere detinuisset. Dieterum Isembergensem Maguntinum antistitem, malè de ecclesia Romana sentientem, sede depulit, inque eius locum alterum suffecit. Beneuentanum archiepiscopum contra eius voluntatem res nouas molientem, Beneuentumque Gallis prodere conantem, archiepiscopatu mouit. Franciscum Copinum plus auctoritatis cum magna pernicie & clade hominum in legatione Britannica sibi vendicantem, quàm ei à sede apostolica concessum fuerat, episcopatu Interamnensi priuauit. Tarracinum, Beneuentum, Soram, Arpinum, ac magnam partem Hernicorum, quæ nunc Campania vocatur, in deditionem ecclesiæ redegit. Nil regibus, nil populis timore & auaritia concessit vnquàm. Quosdam verò seueriſſimè arguit, quòd ea peterent, quæ fine ecclesiæ detrimento & eius ignominia fieri nullo modo possent. Tantum terroris dominis quibusdam Italicis præsertim iniecit, vt officio & fide ail antiquius ducerent. Vt hostes publicos constanter persecutus est, sic amicos humanissimè ac officiosissimè fouit. Fredericum Romanorum imperatorem, Mathiam Vngarorum regem, Ferd nandum Alphonsi filium, Philippum Burgundum, Franciscum Sfortiam, Ludouicum Gonzagam vehementer dilexit, duodecim cardinales suo pontificatu veteribus addidit, Reatinum, Spoletinum, Thernensem, Alexandrum Saxoferratensem, Bartholomæum Rouerellam, Iacobum Lucensem, Franciscum Laodamiæ sororis suæ filium, Franciscum Gonzagam, Ludouici principis filium. Hi omnes Italici sunt habiti. Ex transalpinis Saltzpurgensem, Ludouicum Alibrerum Attrebatensem Vergelensem. Viuendi autem rationem ita patiebatur, vt otij & desidiæ accusari nullo modo posset. Surgebat mane aurora illucescente, & habita ratione valetudinis, ac re diuina cassè & piè facta, ad negotia publica statim egrediebatur. Functus officio, ac per hortos recreandi animi gratia delatus, prandebat. Mediocri cibo vtebatur, non exquisito & lauto. Cibos rarò sibi apparari iussit: quod apponebatur, hoc edebat. Vini parcissimus, dilutique ac leuis magis quàm austeri amator. Sumpto cibo dimidium horæ cum domesticis aut fabulabatur, aut disputabat. Cubiculum deinde ingressus cùm paululum quieuisset, horis canonicis de more repetitis, tamdiu legebat aut scribebat, donec ei per munera publica licuisset. Idem faciebat noctu, quod die post cœnam: nam & legebat & dictabat vsque ad multam noctem in lecto iacens: nec amplius quàm horis quinque aut sex quiescebat. Homo fuit staturæ breuis, caput habuit ante annos canum, faciem ante diem senectam præseferentem. Adspectu seueritatem facilitate conditam ostendebat. Circa cultum corporis neque morosus, neque negligens, laboris patiens habebatur. Sitim æquo animo & famem tolerauit. Robustum ei corpus natura dederat, quòd tamen longæ peregrinationes & crebri labores, & frequentes vigiliæ attriuerant. Accedebant morbi eius familiarissimi, tussis, calculus & podagra: quibus ita persæpè cruciebatur, vt præter vnicam vocem nil ei, quare viuus dici posset relictum videretur. Aditu etiam dum ægrotaret facilis erat, verborum parcus, inuitus petita negauit. Pecuniarum quantum collegit, tantum erogauit: quarum neque studiosus, neque adspernator fuit. Dum numerarentur, dum reponerentur, interesse nunquàm voluit. Fouere ingenia suorum temporum non visus, quòd tria grauissima bella ab eo suscepta: ærarium pontificum ita continuò exhauserant, vt ære alieno, ac magno quidem sæpè premeretur. Multos tamen muneribus aulicis & beneficijs ecclesiasticis iuuit, litteratos dico. Oratores aut poëmata recitantes libenter audiuit: eorumque iudicio, qui aliquid sapere viderentur, sua scripta commisit. Mendaces & delatores odio habuit, iram facilè collegit, collectam facillimè repressit. Lacessentibus eum conuitijs & dictis petulantioribus constanter ignouit, ni sedi apostolicæ facta esset iniuria: cuius dignitatem adeò acriter tutatus est semper, vt eius caussa magnorum regum ac principum graues inimicitias frequenter susceperit. Erga domesticos mira comitate & facilitate vtebatur. Nam quos vel insciția, vel ignauia deliquisse deprehendisset, paterna charitate admonebat. Mala de se opinantes vel loquentes coërcuit nunquàm: liberè enim in libera ciuitate loqui omnes volebat. Quærenti nescio cui apud eum, quòd malè audiret, respondit,

dit, de me quoque qui malè sentiant, si in campum Floræ proficiscèris, multos audies. Si quando cælum Romanum tanquàm naturæ luæ contrarium & insalubre mutare constituisset, æstate præcipuè, aut Tibur, aut Senas in patriam proficiscebatur. Successu autem abbatiæ minè delectabatur, quæ in agro Senensi, tum amœnitate loci, tum opacitate siluarum mira refrigeratio æstate habetur. Frequentauit Maceratana & Petriolana balnea valetudinis caussa. Rara veste vtebatur, & argento frugali magis quàm regio. Eius enim voluptas omnis quando à munere publico vacabat, in lectione & scriptione frequenti reposita erat. Libros plusquàm saphyros & smaragdos charos habuit, quibus chrysolitorum magnam copiam inesse dicebat. Mensam autem artificiosam ita contempsit, vt ad fontes, ad nemora, ad loca agrestia delatus, quæ sæpè frequentabat animi caussa, non apparatu pontificio, sed humili ac propè rusticano sit vsus. Hanc eius crebram locorum mutationem non defuêre, qui carperent, ex aulicis maximè, quòd id nunquàm ab alijs pontificibus factum esset, nisi aut bello, aut peste vrgente. Horum autem querelas contempsit semper, quòd diceret, nil ob eam rem à se permitti, quod ad dignitatem pontificatus, ad vtilitatem aulicorum pertineret. Signabat omnibus in locis, audiebat, censebat, respondebat, affirmabat, refellebat: quibus ex rebus, quouis etiam in loco abundè omnibus satisfieri poterat. Non libenter solus comedebat. Hanc ob rem, vel Spoletinum cardinalem, vel Theanensem, vel Papiensem in conuiuium adhibebat: inter cœnandum de studijs bonarum artium loquebatur, memoriam veterum repetebat: & quid quisque laudis vel dicendo, vel scribendo consecutus esset, exquisito iudicio ostendebat. Ad virtutem suos frequenter adhortabatur, à vitijs deterrebat, cùm eorum res gestas commemoraret, qui in vita rectè aut perperàm egissent. Augustino Patritio lectore vsus est: à quo etiam (dum ipse dictabat) describebantur omnia: sales interdum libenter audiebat, negotijs præsertim vacuus. Florentinum quendam interdum adhibebat, cui Græco nomen est, hominem certè cuiusuis mores, natura, linguam cum maximo omnium, qui audiebant, risu facilè exprimentem. Homo fuit verus, integer, apertus, nil habuit ficti, nil simulati. Christianam autem religionem ita colu't & obseruabit, vt omnem prorsus hypocrisis suspicionem à se remoueret. frequenter confitebatur & communicabat. Rem diuinam aut ipse faciebat, aut dum fieret, obseruatis de more cæremonijs omnibus adstabat. Somnia, portenta, prodigia contempsit semper. Fulgura procurauit nunquàm. Geomantibus & cæteris idgenus nullam fidem adhibuit. Timiditatis & inconstantiæ signum nullum in homine cognitum. Extolli secundis rebus, & perturbari aduersis nunquàm visus est. Suos plerunque & timidos & formidolosos reprehendit, quòd acceptas clades (vt in bello contigit) apertè ei denunciare vererentur. Incommodis enim consilio & manu mederi posse dicebat, si id ad tempus, quod accidisset, scitum foret. Socios belli, vel magnitudine impensæ, vel hostium potentia perterritus deseruit nunquàm. Bella suscepit inuitus: tamen & multis & maximis iniurijs lacessitus pro tutela ecclesiæ, pro defensione religionis. Aedificandi studio vehementer delectatus est. Impensa enim sua scalæ templi ad Vaticanum vetustate collapsæ instauratæ. Vestibulum ædium ad dignitatem & tutelam loci munitum. Aream pro templi foribus ruderibus purgatam sternere parabat. Porticum vnde pontifex populo benediceret, inchoauerat. Tibure arcem perfeciſſe priusquàm inchoasse visus est. Senis quadrato saxo gentilibus suis porticum fastigatam & ornatissimam exstruxit: Corsinianum, quòd Pientiam à Pio nomine in pontificatu accepto appellauit, ciuitatem fecit: templumque testitudineum celebre id quidem, & ornatissimas ædes exstruxit. Sepulchrum marmoreum paternis maternisque ossibus Senis in templo beati Francisci suo iussu conditum, hoc districho notauit:

Siluius hic iaceo, coniunx Victoria mecum est:
Filius hoc clausit marmore Papa Pius.

Quattuor habuit ex sorore nepotes: ex his duo minores natu eius gratia & auctoritate à rege Hispano equestri ordini sunt additi. Primus, cui Ferdinandus rex filiam in matrimonium locauerat, dux Amalphitanus creatur. Secundus, quem (vt anteà dixi) Pius in numerum cardinalium retulit, tanta cum integritate & virtute adhuc viuit, vt in eo nil sit requirendum, quod ad ampliſſimum virum pertineat: ingenio, moribus, solertia,

religione, modestia, grauitate. Ad Pium redeo, qui in tanto rerum fastigio collocatus, litterarum studium intermisit nunquàm. Adolescens, & nondum sacris initiatus poëmata edidit lasciuiæ magis & festiuitati accommodata, quàm pressa & grauia. Surgit tamen nonnunquàm: & dum iocatur, mordacitate non caret. Exstant eius epigrammata referta salibus. Ad tria millia variorum versuum scripsisse dicitur, quorum pars magna Basileæ perijt. Orationi solutæ reliqua vita se totum dedit, magnitudine rerum inuitatus, delectatus est etiam mixto scribendi genere, & ad philosophandum aptiore. Libros in dialogo edidit de potestate concilij Basileensis, de ortu Nili, de studio venandi, de fato, de præscientia Dei, de hæresi Bohemorum. Reliquit dialogum imperfectum contra Turcos inchoatum pro defensione fidei Catholicæ. Epistolas digessit in tempora: & quas prophanus, quas sacris initiatus, quas antistites, quas pontifex maximus scripserit, voluminibus separat. His reges, nationes, ciuitates, principes atque omne genus hominum ad religionis arma incendit. Exstat eius epistola ad Turcum, qua hominem adhortatur, vt posthabita Mahometana perfidia, veram CHRISTI IESV religionem sequatur. Libellum edidit de miseria aulicorum. Scripsit etiam de institutione artis grammaticæ ad Ladislaum adolescentem Vngarorum regem. Orationes circiter duas & x x x. habuit ad pacem regum, ad concordiam principum, ad tranquillitatem nationum, ad defensionem religionis, ad quietem totius orbis terrarum spectantes. Bohemicam historiam perfecit: austrialem imperfectam reliquit. Aggressus est historiam rerum vbique locorum sua ætate gestarum: quàm negotiorum multitudine oppressus imperfectam reliquit. Commentariorum de rebus à se gestis libros duodecim scripsit, tertium decimum inchoauit. Scribendi genus lene est, ac temperatum. Conciones habet splendidas, & rei accommodatas. Mouet affectus, ac eos denique sedat. Candorem & ornatum orationis nunquàm intermittit. Describit appositè situs & flumina. Varios pro tempore fumit eloquentiæ vultus. Cognitionem rerum antiquarum non omittit. Nullius oppidi occurrit mentio, cuius originem non repetat, situm non notet. Qui duces, qua ætate claruerint, diligentissimè perscribit. Mimos etiam ad voluptatem notauit. Sententias in prouerbij modum reliquit multas: quarum partem aliquam, quod an institutionem humanæ vitæ pertinere visæ sunt, subiungere instituí. Diuinam naturam credendo melius, quàm disputando intelligi ac comprehendi posse dicebat. Omnem sectam auctoritate firmatam, humana ratione carere. Christianam fidem, si miraculis non esset approbata, honestate sua recipi debuisse. Vnius diuinitatis tres esse personas, non qua ratione probetur, sed à quo dicatur animaduertendum. Mortales mensores cæli & terræ, audaces magis videri quàm veros. Siderum inuestigaro cursus, pulchrius esse quàm vtile. Amicos Dei & hac, & futura perfrui vita. Sine virtute nulli solidum esse gaudium. Neque auarum pecunia, neque doctum cognitione rerum vnquàm repleri. Cui plura nosse datum est, eum maiora sequi dubia. Plebeijs argenti, nobilibus auri, principibus gemmarum loco, litteras esse debere. Bonos medicos non pecuniam, sed bonam valetudinem ægroti quærere. Artificiosam orationem stultos, non sapientes flectere. Sanctas esse leges, quæ vaganti frena licentiæ imponunt. In plebem vim habere leges, in potentes mutas. Res grauiores armis, non legibus diffiniri. Vrbanus suam domum ciuitati, ciuitatem regioni, regionem mundo, mundum Deo subijcit. Lubricum esse primum apud reges locum. Vt in mare flumina omnia, sic vitia in magnas aulas fluere. Assentatores maximè quò volunt, reges ducere. Nulli magis principes aures, quàm delatori præstare. Pessimam regibus pestem adulatoris linguam. Regem, qui nulli fidit, inutilem esse: nec meliorem, qui omnibus credit. Qui multos regit, à multis regatur oportet. Non esse regio nomine dignum, qui suis commodis publica metitur: neque qui sacra negligit, ecclesiæ prouentum: neque regem qui iuridicundo non assidet, vectigalia digna petere. Litigatores, aues: forum, aream: iudicem, rete: patronos, aucupes dicebat. Dignitatibus viros dandos, non dignitates hominibus. Magistratus alios mereri, & non habere: alios habere, non mereri. Graue pontificis onus, sed beatum ei, qui benè fert. Indoctum episcopum asino comparandum. Corpora malos medicos, animas imperitos sacerdotes occidere. Vagum monachum diaboli mancipium esse.

Vir-

Virtutes clerum ditasse, vitia pauperem facere. Sacerdotibus magna ratione sublatas nuptias, maiori restituendas videri. Fideli amico nullum thesaurum anteferendum. Vitam amico, inuidiam morti comparandam. Hostem in se nutrire, qui nimis filio ignoscit. Nulla in re auarum placere hominibus, nisi in morte. Vitia hominum liberalitate obtegi, nudari auaritia. Mentiri seruile vitium esse. Vini vsum & labores & morbos auxisse mortalibus. Vinum, quòd mentem excitet, non quòd obruat, sumendum. Libidinem ætatem omnem fœdare, senectutem extinguere. Quietem vitam non aurum ipsum, non gemmas præbere. Dulce bonis, durum iniquis mori. Generosam mortem turpi vitæ omnium philosophorum sententia anteferendam Hæc sunt ferè, quæ de vita Pij pontificis scribi possunt: ad cuius laudes hoc etiam addo, quòd & beatam Catharinam Senensem in sanctas retulit, caput sancti Andreæ è Peloponneso à principe loci Romam auectum, in sancto Petro cum maxima veneratione, cumque supplicationibus cleri populique Romani in sacello ad id fabricato collocauit, repurgato templo, eo loci potissimùm, dimotisque quorundam pontificum & cardinalium sepulchris, quę basilicam ipsam temerè occupabant.

Ex Onuphrio.

AENEAS Siluius Picolhomineus, gente Patricia, tenuioris tamen fortunæ, patre Siluio in Villa Corsiniana agri Senensis ortus, per omnium Romanæ curiæ dignitatum gradus, ad munus Apostolicum ascendit. Litteris humanioribus instructus, eloquentia, dexteritate, & prudentia multum valuit. Primùm Cardinalium Capranici & Albergati scriba, deinde in Concilio Basileensi cæremoniarum præfectus, & pro eo multis legationibus egregiè functus, posteà Friderici tertij, Felicis quinti, Eugenij quarti, & Nicolai quinti epistolarum magister, & à Secretis fuit. Ad Eugenium quartum, pro natione Germanica Legatus, obedientiam, sublata neutralitate, eidem præstitit. A Nicolao quinto episcopus Tergestinus, & Senensis, à Calisto tertio, Diaconus primo sancti Eustachij, mox Presbyter Cardinalis tt. S. Sabinæ creatus est. Quo mortuo Romæ in palatio Vaticano, XVII. Cardinalium suffragijs, Romanus Pontifex, decimoquarto kalend. Septembris, anno Domini MCDLVIII. denunciatus, & tertio Nonas Septembris coronatus, Imperatore Cæsare Friderico tertio Augusto: sedit annos quinque, menses vndecim, dies vigintiseptem. Ordinationibus tribus habitis, XIII. Cardinales creauit. Obijt Anconæ in Piceno, dum bellum in Turcas adornaret. Vacauit sedes dies XVI. Corpus Romam relatum in Basilica sancti Petri marmoreo tumulo cum hoc elogio, in Sacello sancti Andreæ sepultum est.

PIVS secundus Pontifex Maximus, natione Tuscus, patria Senensis, gente Picolhominea, sedit annos sex. Breuis Pontificatus, ingens fuit gloria. Conuentum Christianorum Mantuæ pro fide habuit. Oppugnatoribus Romanæ sedis intra atque extra Italiam restitit. Catharinam Senensem inter sanctas Christi retulit. Pragmaticam in Gallia abrogauit. Ferdinandum Arragonensem in Regnum Siciliæ cis Fretum restituit: rem Ecclesiæ auxit. Fodinas inuenti tum primùm aluminis apud Tolfam instituit. Cultor iustitiæ, & religionis. Admirabilis eloquio. Vadens in bellum, quod Turcis indixerat, Anconæ decessit: ibi & classem paratam, & ducem Venetorum cum suo Senatu commilitones Christi habuit. Relatus in Vrbem est Patrum decreto, & hic conditus: vbi caput Andreæ apostoli ad se ex Peloponneso aduectum collocari iusserat. Vixit annos LVIIII. menses IX. dies XXVII. Franciscus Cardinalis Senensis auunculo sanctissimo fecit, Anno Domini 1464.

Humi verò in Tabula marmorea,

PIVS II. PONT. MAX.

PAVLVS II.

2to. Pōt. PAVLVS secundus, Petrus Barbo anteà vocatus, patria Venetus, patre Nicolao, matre Polyxena, ſancti Marci presbyter cardinalis, pridie kalend. Septembris pontifex creatur, anno domini MCCCC LXIIII. Is enim Eugenij pontificis ex ſorore nepos adoleſcens adhuc iturus in mercaturam erat, quæ apud Venetos in precio eſt, & à Solone non improbatur: & iam ſcrinium & arma in triremes detulerat, cùm ei nunciatum eſt, Gabrielem Condelmerium auunculum ſuum pontificem creatum eſſe. Subſtitit itaque adhortantibus amicis & fratre Paulo Barbo maiore natu, ac litteris, licet iam adultus eſſet, operam dedit: præceptore vſus Iacobo Ricionio, qui diligentiam hominis ea in re laudare conſueuerat. Habuit & alios præceptores, nec tamen ob ætatem admodum profecit: quos omnes præter Ricionem, dum pontifex eſſet, dignitate & facultatibus honeſtiores reddidit, oſtendens per eos non ſtetiſſe, quò minus doctior euaderet. Paulus autem Barbo magni animi ac prudentiæ vir, cognita fratris natura, quæ potiùs quietem quàm negotia appetebat. Eugenium rogat (nam Florentiam videndi hominis cauſſa venerat) vt Petrum ad ſe vocet, initiatumque ſacris in aliquo dignitatis gradu collocet. Vocatus itaque Petrus, archidiaconatum Bononienſem, ac non ita multò pòſt epiſcopatum Ceruiæ commendatione adeptus, protonotarius ab auunculo creatur, ex his potiſſimùm, qui emolumentorum participes ſunt. His autem facultatibus aliquot annis vitam ducens, tandem vnà cum Alouiſio Patauino medico, quem poſteà patriarcham & camerarium appellárunt, cardinalis ab Eugenio creatur, inſtantibus quibuſdam Eugenij familiaribus, vt haberent, quem Alouiſij potentiæ interdum obijcerent: inter quos poſteà tanta ſimultas fuit, vt nuſquàm maiore odio certatum ſit: his etiam diſcordias alentibus, qui ſeditionibus ali & augeri conſueuerant. Dolebat enim Petrus primum locum apud Eugenium ſibi ſurripi, cùm nepos eſſet, cumque etiam patritius Venetus. Hanc ob rem inimicitias non vulgares exercuit cum Franciſco Condelmerio vicecancellario ex amita Eugenij nato: quo deinceps mortuo, totum ſe in patriarcham vertit, licet ſæpiùs intercedentibus amicis in gratiam redijſſent ſimulato animo. Hanc ob rem ſub diuerſis pontificibus ita inter ſe mutuis odijs certárunt, vt alter alteri non pepercerit, ſiue facultates, ſiue dignitatem inſpicias. Iactata & inter eos varia probra ſunt, quæ conſultò prætereo, ne maledicis fidem præſtitiſſe videar. Mortuo autem Eugenio, cùm in eius locum Nicolaus quintus ſuffectus eſſet, tantum apud hominem gratia & blanditijs valuit, vt & primum ipſe locum è natione ſua apud eum tenuerit, fratre Nicolai hominem adiuuante: & ita Nicolaum animauerit, vt camerarij dignitatem Alouiſio diminueret. Erat enim Petrus Barbo natura blandus, arte humanus, vbi opus erat. Prætereà verò eò indignitatis plerunque deueniebat, cum precando, rogando, obteſtando, quod vellet, conſequi non poſſet, vt ad faciendam fidem precibus lacrymas adderet. Hanc ob rem Pius pontifex hominem Mariam pientiſſimam appellare interdum per iocum ſolebat. His quoque artibus apud Caliſtum vſus, cò pepulit hominem, vt Alouiſium cum triremibus in Turcos mitteret, oſtendens hominis amplitudinem, huic tantæ rei maximè conuenire, cùm aliàs & exercitus ductaſſet, & ditionem eccleſiæ ab hoſtibus conſtanter tutatus fuiſſet. Hac demùm moleſtia liberatus Petrus, Caliſtum deinceps ita in ſententiam ſuam ſemper traxit, vt donec vixerit, nullius magis quàm huius conſilio ſit vſus. Facilè prætereà quicquid volebat, à pontifice impetrabat, ſua vel amicorum cauſſa. Erat enim propenſior in amicos: & quos in

clien-

clientelam susceperat, quibuscunque rebus poterat, iuuabat, ac constantissimè tuebatur, cùm apud vnumquenque magistratum, vel tum maximè apud pontificem. Tantæ prætereà humanitatis fuit, vt in ægritudinibus curiales ipsos, qui alio in precio erant, inuiseret: & quibusdam remedijs adhibitis, eos ad valetudinem adhortaretur. Semper enim domi habebat vnguenta Venetijs aucta, oleum, tyriacam, & cætera id genus, quæ ad curandam valetudinem faciunt. Ex his aliquid ad ægrotos mittebat. Curabat item, vt vni sibi magis quàm alteri ægrotantium testamenta committerentur, quæ posteà ex arbitrio suo patiebatur: & si quid inerat quod ad rem suam pertineret, facto tamen sub hasta precio, id sibi pecunia vindicabat. Romanorum verò quorundam amicitia delectatus est, quos sæpè in conuiuium adhibebat, tum ad iocum, tum ad risum: quem & Priabisius suus & Franciscus Malacara salibus, mimis, dicterijs, scommatibus frequenter non sine vrbanitate excitabant. His quidem artibus effecerat, vt tum ciuibus Romanis, tum aulicis ipsis charus esse putaretur. Prætereà autem ne domi tantùm posse videretur, foris etiam auctoritatem sibi comparare annixus est. Nam & in Hernicos (quam nunc campaniam Romanam vocant) profectus est ad populos quosdam sedandos, qui de finibus contendebant: & litem componere inter comitem Auersæ & Neapolionem Vrsinum conatus, paulùm abfuit, quin turpiter captus, in vincula conijceretur, adeò in eum comes Auersus ob quandam verborum licentiam malè animatus erat. Re itaque infecta abiens, homini semper aduersatus est. Mortuo deinde Calisto, in eiusque locum Pio suffecto, cùm permutare episcopatum Vicetinum in Patauinum instando acerbè nimium, rogandoque anniteretur, & Pij Pontificis & Venetorum iram adeò incurrit, vt Paulum fratrem senatorio munere amouerint, & ei interdixerint, quò minus aliorum beneficiorum prouentibus potiretur, nisi sententiam mutaret. Hanc ob rem indignatus homo, vlciscendi tempus obseruans, interim acerbè nimium in eos inuehebatur, per quos stetisset, quò minus voto potiretur. Mortuo autem Pio, in eius locum ipse suffectus, statim vbi magistratum iniit; siue quòd ita pollicitus erat, siue quòd Pij decreta & acta oderat, abbreuiatores omnes, quos in ordinem redegerat tanquàm inutiles & indoctos (vt ipse docebat) exauctorauit. Eos enim bonis & dignitate indicta caussa spoliauit, quos etiam propter eruditionem & doctrinam ex toto orbe terrarum conquisitos, magnis pollicitationibus & præmijs vocare ad se debuerat. Erat quidem illud collegium refertum bonis ac doctis viris. Inerant diuini atque humani iuris viri peritissimi. Inerant poëtæ & oratores plerique, qui certè non minus ornamenti ipsi curiæ afferebant, quàm ab eadem acciperent, quos omnes Paulus tanquam inquilinos & aduenas possessione pepulit, licet emptoribus cautum esset litteris apostolicis, cautum etiam fisci pontificij auctoritate, ne qui bona fide emissent, è possessione honesta ac legitima deijcerentur. Tentârunt tamen hi, ad quos res ipsa pertinebat, hominem è sententia dimouere. Atque ego certè, qui horum de numero eram, rogando etiam vt caussa ipsa iudicibus publicis (quos Rotæ auditores vocant) committeretur: tum ille toruis oculis me adspiciens Ita nos, inquit, ad iudices reuocas, ac si nescires omnia iura in scrinio pectoris nostri collocata esse? Sic stat sententia, inquit, loco cedant omnes, eant quò volunt, nihil eos moror. pontifex sum, mihique licet pro arbitrio animi aliorum acta & rescindere & approbare. Hac verò tam immiti sententia accepta, vt lapidem immobilem volueremus, obseruabamur, & frustrà quidem die ac noctu in foribus aulæ, viliissimum etiam quenque seruum rogantes, vt nobis alloqui pontificem liceret. Reijciebamur non sine contumelia, tanquàm aqua & igni interdicti ac prophani. Hac autem diligentia x x. continuis noctibus vsi sumus: nil enim ferè nisi noctu agebat. Ego verò tanta ignominia excitus, quod mihi ac socijs meis coram non licebat, id agere per litteras instituí. Scripsi itaque epistolam his fermè verbis: si tibi licuit indicta caussa spoliare nos emptione nostra iusta ac legitima, debet & nobis licere conqueri illatam iniuriam iniustamque ignominiam. Reiecti à te, ac tam insigni contumelia affecti, dilabemur passim ad reges, ad principes, eosque adhortabimur, vt tibi concilium indicant, in quo potissimùm rationem reddere cogaris, cur nos legitima possessione spoliaueris. Lectis litteris, Platinam reum maiestatis accersit, in carcerem trahit, compedibus reuincit, mittit Theodorum Tarusinum episcopum, qui quæstionem habeat. Is statim me

Epistola Platinæ ad Paulum II.

reum

reum facit, quòd & libellos famosos in Paulum sparsissem, & concilij mentionem feciſſem. Primum crimen ita confutaui, eos quidem dici libellos famosos, in quibus scribentis nomen reticetur: at meum nomen in calce litterarum exstare, non igitur libelli famosi sunt. Quod verò de concilio mentionem fecerim, me non adeò graue crimen id putasse, cùm in synhodis à sanctis Patribus stabilita sint fundamenta orthodoxæ fidei, prius sparsim iacta à Saluatore nostro, eiusque discipulis, vt maiores cum minoribus æquo iure viuerent, ne cuiquam fieret iniuria. Vnde etiam apud Romanos instituta est censura, qua & qui priuati, & qui in magistratu fuerunt, rationem habiti magistratus, & vitæ anteactæ reddere cogebantur. Cùm verò his rationibus nihil profeciſſem, reuinctus compedibus, & quidem grauissimis, media hyeme sine foco celsa in turri ac ventis omnibus expositа coërceor mensibus quattuor: tandem verò Paulus Franciſci Gonzagæ cardinalis Mantuani precibus fatigatus, ægrè pedibus stantem molestia carceris me liberat: admonet ne ab vrbe discedam, in Indiam, inquit, si proficiſcere, inde te trahet Paulus. Feci mandata. Triennio in vrbe commoratus sum, arbitratus hominem aliquam medelam meis incommodis interim allaturam. Coronatus Paulus de more, memor à Caliſto quondam pulsos esse è sancto Iohanne Laterano canonicos regulares, quos eodem in loco Eugenius pontifex ante collocauerat, eosdem reuocauit, vt seorsum à canonicis sæcularibus diuina officia celebrarent. Prætereà verò canonicorum sæcularium eo in loco nomen aboliturus, si quis moriebatur in demortui locum neminem sufficiebat: aut si quod beneficium vacabat, coactos se canonicatibus illis abdicare, ad alias eccleſias transferebat, vt tandem beneficia illa in vnum corpus redacta, canonicis regularibus satisfacerent sine vllo suo dispendio, cùm eos tum pascere ob inopiam oporteret. Hanc autem ob rem Paulus multum à se alienauit ciuium animos, quòd dicerent illa beneficia à maioribus suis instituta, pulsis ciuibus, inquilinis dari. Neque hoc contentus Paulus, seorsum canonicos quosdam allocutus, eos minis etiam adhibitis abdicare se illis canonicatibus impellebat. Nonnulli tamen eius minas contemnentes, tempus vindicandæ libertatis exspectabant, quod posteà eo mortuo eluxit. At verò cùm nunciatum esset, Turcos capta iam ferè tota Epiro, in Illiricum iter parare, oratores statim ad reges & principes misit, eos oratum, vt compositis rebus suis, de bello Turcis inferendo, ad propulsandam iniuriam cogitarent. Qua de re nil certè actum est, cùm inter se grauissimis bellis decertarent: hinc Germani, hinc Anglici, nunc veterem regem, interdùm verò nouum expetentes. Hinc Hispani, hinc Galli principes veriti regis potentiam, qui regio nomini omnes obtemperare volebat, iactabatque se breui facturum, vt eos pœniteret, qui secùs feciſſent. Prætereà verò Paulum vrgebat regis Bohemiæ perfidia, qui se paulatim à toto corpore Christiani nominis subtrahebat. in hunc itaque mittere Vngariæ regem cum exercitu instituerat, si ei per bellum in Turcos susceptum licuisset: sique rem inter regem & imperatorem componere potuisset. Nam mortuo Ladislao rege Vngariæ eius nepote, qui hæredе carebat, imperator ipse regnum illud, quod Mathias Vaiuodæ filius occupauerat, sibi deberi prædicabat. Differendam itaque rem Paulus in aliud tempus censens, ad componendas quasdam simultates ciuium Romanorum inter se dissidentium, animum adiecit. Orta nanque rixa erat inter Iacobum Iohannis Alberini filium, & Felicem nepotem Antonij Capharelli: hanc ob rem accitis ad se patribus familiàs, eos aliquandiu renitentes, ad concordiam datis vadibus compulit. Verùm non ita multò pòst Iacobus Alberini filius, nusquàm laturus iniuriam patri illatam, Antonium Capharellum interficere conatus, confossum aliquot grauibus vulneribus, tanquàm mortuum reliquit. Hanc ob rem indignatus Paulus, quod contrà atque Alberinus iurauerat, filius egisset euersis eorum ædibus redactisque in fiscum omnibus bonis, eos ab vrbe demùm exsules facit. Hos tamen posteà suo iussu ad vrbem redeuntes in gratiam recepit, restitutis rebus omnibus, paceque inter dissidentes composita, cùm tamen ambo aliquandiù in carcere stetissent. Anno verò M. CCCCLXV. Alouisius Patauinus pontificis camerarius, & tituli sancti Laurentij in Damaso presbyter cardinalis, vir quidem ditissimus, & in rebus agendis sagax, sed vltimo suæ vitæ tempore parum prudens

dens: quippe qui ex testamento maxima ex parte hæredes reliquerat duos fratres cognomento Scarampos, alioquin bonos & liberales ingenij, sed nequaquàm tantis fortunis & prouentibus ecclesiæ partis dignos. Quid homines suspicarentur scimus. Has autem facultates Paulus, ei licet testandi facultatem vltrò permisisset, sibi vindicauit. Scarampos cepit, & tandiu, honesto tamen loco, retinuit, quoad quæ Florentiam delata fuerant, ad se deferrentur. Fugientes Scarampi, dum hac de re ageretur, capti in carcerem conijciuntur. Verùm cùm bona patriarchæ Florentia Romam delata fuissent, Scarampos cum bona parte incolumes dimittens, in reliquos patriarchæ familiares maiore benignitate vsus est, quàm ipse testator instituisset. Atque hoc modo bona hominis tanta diligentia parta, maiore retenta, cum magna opum iactatione, ac si annos Mathusalem victurus esset, ab eo sunt partim possessa, partim distributa, quo cum diutius simultatibus, odijs, maledicentia certauerat, cùm maluisset ad Turcos ipsos quàm ad Paulum bona sua recidere. Sed neque hoc contenta diuina prouidentia, voluit eius quoque corpus iam sepultum in prædam dari. Ab ipsis enim, quibus ipse beneficia sancti Laurentij in Damaso dederat, noctu aperto sepulchro, annulo & vestibus spoliatus est. In hos autem Paulus re cognita, graniter animaduertit. Eodem ferè tempore Fredericus adolescens egregius Ferdinandi filius, Mediolanum iturus ad ducendum Francisci Sfortiæ filiam fratris vxorem in regnum, Romam veniens, prodeunte obuiam Honorato quoque, & Rhoderico vicecancellario, perbenignè à Paulo suscipitur, ac rosa donatur, quam pontifices quotannis donare alicui ex principibus Christianis consuêuere. Interim verò cùm Ferdinando in animo esset, eos bello persequi, & potissimùm in regno suo existentes, qui dum à Gallis premeretur, à se defecerant, misissetque copias quasdam ea mente, vt ducem Soranum adoriretur. Pontifex diuertere id bellum cupiens, archiepiscopum Mediolanensem eò properè misit oratum, vt copias illas quemadmodum ratione feudi tenebatur, ad se mitteret, quòd diceret sibi in animo esse comitis Auersi filios, ecclesiæ nequaquàm obtemperantes, è medio tollere. Nam eo ferè tempore Auersus comes moritur, quo Paulus pontifex creatur: corpusque eius Romam delatum, in basilica sanctæ Mariæ Maioris sepelitur. Rex itaque acerrimus Deiphobi hostis, quippe qui ab eo superiore bello insidijs, veneno & armis petitus fuerat, copiarum suarum præfectis mandat, vt primo quoque tempore proficiscantur, quò pontifex ire iusserit. Anteà enim Deiphobum & Franciscum ad se vocatos monuerat, vt & iter tutum à latronibus seruarent, ne Romam aliundè venientes, in ipsis propè vrbis Romæ portis spoliarentur: vtque Securanciæ præfecti, Vici quondam filio, Capraro lam (quod oppidum est) redderent, cùm omnia ferè ipsius præfecti bona possiderent. Vtrunque verò non modò facere recusarunt, verùm etiam minas addidêre, iactantes sæpiùs se comitis Auersi filios esse, nec lacessentibus parcituros. Tum verò Paulus clanculum paratis rebus omnibus ad bellum necessarijs superuenientibus etiam regijs copijs, quintodecimo die posteaquàm inchoatum est, bello eos incautos & nil tale opinantes oppressit, redactis in potestatem ecclesiæ nouem castellis: quorum de numero aliqua ita munita natura & arte erant, vt vix opera hominum expugnari posse crederentur. Deiphobus autem veritus ne captus ad regem mitteretur, salutem sibi fuga quæsiuit. Capitur autem Franciscus frater cum filio, & quinquennio in arce Hadriani retentus demùm creato Xysto liberatur. Hinc posteà inter Paulum & regem ipsum ortæ graues inimicitiæ sunt, cùm Ferdinandus hoc tanto merito peteret superiorum annorum tributum, quod ecclesiæ pendebat, sibi relaxari: & quòd deinceps soluturus esset, diminui, cùm regnum Siciliæ patruus suus possideret, cuius ipse vnà cum regno Neapolitano vectigal penderet: Inspicienda dicens & sua merita, & considerandum, quid posset in contrarium accidere, cùm diceret se continuò acies quasdam in armis habere, non magis sua quàm pontificis Romani gratia, vt in bello contra Auersanos paulò antè nouerat. Commemorabat vicissim Paulus merita ecclesiæ erga Ferdinandum: atque hoc modo altercationibus in longum res ipsa semper protracta est, cùm vterque repetendi ius suum, tempus quæreret. Moliri res nouas rex interim cauebat Iacobi Piccinini qui Sulmonem in Marsis & alia oppida tenebat, potentiam veritus: quem posteà Franciscus Sfortia

socer

socer ad regem misit, data fide se quoties libuisset, incolumen rediturum. Verùm aliter Iacobo quàm putarat, accidit. Captus enim Neapoli à Ferdinando cum filio, & in carcerem coniectus, non ita multò pòst vita priuatus, figmento adhibito quòd in carcere ipso decidens crus fregisset, dum redeuntes ab Ischia (quam Aenariam antiqui vocabant) triremes regis de Gallis victrices, studiosius quam cautius per fenestram inspicit. Sunt qui arbitrantur hominem adhuc viuere. Quod ego nullo modo credo, cùm nullus esset in Italia aptior, si auctoritatem hominis in militiam respicis, ad euertendum Ferdinandi regis imperium. Substiterat in via hac re cognita (Senis nanque erat) ducis Mediolani filia Neapolim ad maritum itura, vt fidem faceret, nulla patris sui culpa Ferdinandum in Iacobi Picennini necem conspirasse. Quid autem ea de re suspicati sint homines, optimè nouimus. Fuêre etiam qui dicerent id prius à Paulo pontifice scitum fore, cum illis diebus archiepiscopus Mediolanensis à pontifice ad regem, & à rege ad pontificem frequenter commeauerit, cùm Paulus ipse dixerit, audita hominis captiuitate, appellationum iudicem è medio sublatum esse. Sed verum est illud Virgilianum:

Nescia mens hominum fati sortisq; futuræ.

Nullius enim magis quàm Iacobi Picennini opera reprimere Ferdinandi contumaciam Paulus potuisset, si tum in vita fuisset, quando inter eos de soluendo tributo contentio est orta, ac bellum propè certum. Nam celebratis nurus ac filij nuptijs, hac vna re & Iacobi morte stabilito regno, Ferdinandus cum pontifice instat, & vt tributum ei diminuatur, & quædam oppida, quæ de regno possidebat ecclesia, ei redderentur. Misit eò Paulus Bartholomæum Rouerellam legatum, tituli sancti Clementis presbyterum Cardinalem, qui regis mentem aliqua ex parte leniuit. Verebatur tum (credo) vterque, ne solis ac lunæ eclipses, quæ tum fuêre cum maxima hominum admiratione, regnorum mutationem portenderent. Moritur tamen (ne corpora cælestia frustrà pati existimes) sequenti anno Franciscus Sfortia Insubriæ & Liguriæ dux. Nam Genuæ dominatum biennio antè adeptus fuerat, dedentibus sese ciuibus diutino bello partim intestino & graui, partim externo agitatis, Gallorum enim dominatu, quem sponte petierant reijcientes, ad sex millia Gallici nominis ante oculos Renati regis interfecêre, qui cum triremibus aliquot benè armatis aderant, recuperandæ vrbis caussa, quæ iam à Gallis defecerat. Mortuo itaque Francisco Sfortia Mediolanensium duce, Cardinales statim Paulus ad se vocat, quid esset agendum, consulit. Censuêre omnes mittendas esse litteras & nuncios ad principes Italiæ, ad populos, qui eos adhortarentur nil noui moliri, sed pacem ante initam seruare: maximè verò tam iniquo tempore, quo à Turco communi Christianorum hoste vexaremur. Præterea verò episcopum Conchensem Mediolanum mittit oratum populum illum, vt nil antiquius fide putaret, quam Galeatio Francisci filio præstiterat. Aberat tum Galeatius iussu patris in Galliam cum exercitu missus, dum rex Alouisius cum principibus regni dicto suo haudquaquàm optemperantibus bellum gerit. Ex fœdere enim dum Genuam in feudum accipit, præsidia regi Franciscus subministrabat. Requirebat & hoc affinitas inter eos contracta, cùm Galleam reginæ ac ducis Sabaudiæ sororem, in vxorem accepisset. Qui cognita patris morte, relicto bello, quod regio nomine contra Burgundiæ ducem inchoauerat, Lugduno abiens, ac cum paucis permutata veste in patriam rediens, ditione paterna auxilio matris, quæ populos in fide continuerat, sine vlla contentione potitur. Paulus verò compositis hoc modo Italiæ rebus, -cùm intelligeret militiam Rhodiorum militum ob inopiam ad nihilum redigi, eorum magistrum ac primates religionis ad se vocat corrigendi erroris caussa, qui post frequentes conuentus apud sanctum Petrum habitos, tædio animi & senio confectus moritur, sepeliturque in basilica sancti Petri non longè à sacello sanctæ Andreæ: in cuius locum Carolus Vrsinus suffectus, Rhodum ad tuendam insulam properè mittitur. Interim verò cùm Paulo nunciatum esset, in Poli oppido in Aequicolis posito multos hæreticos inesse, dominum loci cum viris octo & fœminis sex comprehensos, & ad se perductos, cognito hominum errore, ignominia notauit, & quidem grauissima, eos potissimùm, qui pertinaciores fuêre. Nam mitius cum his est actum, qui errorem confessi, veniam petiêre. Erant enim eius sectæ, quam à peruersa mentis opinione esse dicimus, quòd dicerent nullum verum Chri-

sti vi-

ri vicarium esse eorum, qui post Petrum fuêre, nisi qui paupertatem Christi imitati sunt. Aucto deinde Cardinalium numero, ad decem enim eodem tempore creauit, quorum de numero hi fuêre: Franciscus Sauonensis ordinis Minorum generalis, M. Barbo præsul Vicetinus, cuius opera & consilio magnis in rebus semper est vsus: Oliuerius archiepiscopus Neapolitanus, A. episcopus Aquilanus, Theodorus Monferratus: reliqui partim Galli, partim Vngari, & Angli sunt habiti. Senatu itaque in hunc modum aucto, ad componendam Italiæ pacem totus conuertitur. Nam cùm Florentini quidam, à factione Petri Medices ciuili discordia pulsi, vt Detesaluus Neronius, & Angelus Accioiolus, ac Nicolaus Soderinus Bartholomæum Bergomatem concitassent, qui magnam vim equitum ac peditum habebat, vt in Etruriam cum exercitu mouens se ac extorres omnes in patriam reduceret, adiuuantibus etiam Venetis, occultè tamen, primo quidem impetu posse & velle subuertere totam Italiam visus est. Verùm cùm in Flaminia Galeatium ducem Mediolanensem obuium habuisset cum regis ac Florentini populi copijs, habenas inhibuit, & cunctando potius quàm pugnando vincere annixus est. Pugnatum est tamen semel, atque acriter comitis Vrbinatis auspicijs in agro Bononiensi ad Ricardinam (id ei loco nomen est) dum castrametatur. Quo quidem tempore de Bergomate actum certè erat, si tum Galeatius adfuisset, qui Florentiam componendæ rei bellicæ caussa profectus paulò antè fuerat. Ferunt qui tanto prælio interfuêre, nusquàm ætate nostra maiore contentione certatum esse: nec prælium anteà fuisse, in quo plures desiderati fuerant, tum autem Veneti sibi potius quàm homini cauentes cohortibus aliquot & turmis ei in auxilium missis, pacem enixius quærere, eius conficiendæ arbitrium omne in pontificem deferentes. Qui rei suæ quoque admodum timens, si victoria ad regem & ducem recideret, vt pax conficeretur, instabat, erat enim opinio quorundam hominum non vulgarium, Bartholomæum comiuente Pontifice Padum traiecisse, quo mutato Florentinorum statu, inferre bellum Ferdinando regi commodius posset, cui ita infensus erat, vt accire contra eum nouos quoque in Italiam hostes cogitauerit. Vocatis itaque ad se omnium principum legatis pacem his rationibus composuit vt vtraque pars, quę bello ceperat, redderet: vtque Bartholomæus copias suas in Cisalpinam Galliam reduceret: seruareturque paxilla, quæ anteà inter Franciscum Sfortiam & Venetos apud Laudam Pompeianam composita fuerat. In vna re tantum addubitatum est, excluderetur ne à pace Italiæ Sabaudiæ dux, vel Philippus frater, qui eo anno Venetorum stipendijs militauerat, prouinciam Galeatij bello vexauerat. Petebant Veneti, vt inter fœderatos is quoque censeretur. Negabat id fieri posse Galeatius, cùm diceret eum se nunquàm pro amico & socio habiturum, quem rex Franciæ hostem haberet. Verùm tantum valuit Paulus blanditijs & pollicitationibus, vt legatum Galeatij contra principis sui decretum in sententiam sui ipsius traxerit. Hanc ob rem iratus Galeatius, & Laurentium Pisaurienſem legatum suum exsilio mulctauit, & Sabaudienses ita bello vexauit, vt eos pacem exposcere coëgerit: quæ quidem ex arbitrio regis Franciæ posteà composita est, interuenientibus & reginæ & vxoris Galeatij precibus, quæ ducis Sabaudiæ sorores sunt. Compositis autem hoc modo rebus, Paulus ad otium conuersus, populo Romano ad imitationem veterum ludos quàm magnificentissimos & epulum lautissimum instituit, procurante eam rem Viannensio Bononiensi pontificis vicecamerario. Ludi autem erant pallia octo, quæ cursu certantibus in carnispriuio proponebantur singulis diebus. Currebant senes, adolescentes, iuuenes, Iudæi, ac seorsum pastillis primò quidem pleni, quò tardiores in cursu essent. Currebant & equi, equæ, asini, bubali tanta cum omnium voluptate, vt omnes præ risu pedibus stare vix possent. Cursus autem & stadium erat ab arcu Domitiani vsque ad ædes sancti Marci, vnde pontifex ipse solidam voluptatem percipiebat. Ac etiam in pueros cœno oblitos post cursum munificentia vsus, vt singulis carlenum (nummi argentei id genus est) condonaret. Sed ecce in tam publica omnium lætitia subitus terror Paulum occupat. Nunciatur ei, quosdam adolescentes duce Callimacho in eum conspirasse, cui præ timore vix respiranti, nescio quo fato nouus etiam terror additur. Aduolat enim quidam cognomento Philosophus, homo facinorosus & exsul, qui vitam primo & reditum in patriam deprecatus, nunciat, ac falso quidem, Lucam, Totium

Roma-

Romanum ciuem Neapoli exsulantem, cum multis exsulibus in nemoribus Veliternis à se visum, ac paulò pòst adfuturum. Timere Paulus ac magis trepidare tum cœpit, veritus ne domi & foris opprimeretur. Capiuntur permulti in vrbe, tum ex aulicis, tum ex Romanis. Augebat hominis timorem Vianensius. Augebant & alij eius familiares, qui ex tanta perturbatione aditum ad maiorem dignitatem & vberiorem fortunam sibi quærebant. Irrumpebant cuiusuis domum sine discrimine. Trahebant in carcerem, quos suspectos coniurationis habuissent. Et, ne ego tantæ calamitatis expers essem, domum vbi habitabam multis satellitibus noctu circundant: fractis foribus ac fenestris, vi irrumpunt: Demetrium Lucensem familiarem meum comprehendunt: à quo vbi sciuêre me apud Cardinalem Mantuanum cœnare, statim accurrunt, & me in cubiculo hominis captum, ad Paulum confestim trahunt. Qui vbi me vidit, ita inquit, Duce Callimacho in nos coniurabas? Tum ego fretus innocentia mea, ita constanti animo respondi, vt nullum conscientiæ signum in me deprehendi posset. Instabat ille, discinctus & pallidus: & nisi verum faterer, nunc tormenta mihi, nunc mortem proponebat. Tum ego cùm viderem omnia armis & tumultu circumsonare, veritus ne quid grauius ob formidinem & iram in nos consuleretur, rationes attuli, quam ob rem crederem Callimachum nil aliud tale vnquàm moliturum, nedum meditatum fuisse, quòd consilio, lingua, manu, sollicitudine, opibus, copijs, clientelis, armis, pecunijs, oculis postremò careret. Cæculus enim erat, & P. Lentulo somniculosior, ac L. Crasso ob adipem tardior. Omitto quòd nec ciuis quidem Romanus erat, qui patriam liberaret: nec præsul, qui pontificatum sibi Paulo interempto desumeret. Quid poterat Callimachus? Quid auderet? Eratné lingua & manu promptus? Habebatné ad tantam rem conficiendam certos homines delectos & descriptos, quorum opera vteretur? nisi fortè vellent Glaucum & Petreium fugæ suæ comites alteros Gabinios ac Statilios esse. Tum Paulus ad Vianensium conuersus, Hic, inquit (me toruis oculis adspiciens) tormento cogendus est verum fateri: nam coniurandi artem optimè nouit. Vtinam consideratius mecum egisset Paulus: non enim me statim tormento subiecisset. Nam cùm verum coniectura quæritur, nec de facto constat, in coniuratione potissimùm, & quæ ante susceptum negotium, & pòst sint gesta, quæritur. Consideratur vita coniurationis, considerantur mores, ambitio, cupiditas tum facultatum, tum honorum: & si quid anteà dictum, scriptum, aut factum sit, quod eò tendat. Horum nihil considerauit Paulus, in carcerem nos conijcit. Verùm cùm admoneretur ab his, qui benè sentiebant, quibusque exploratum erat, Lucam Tortium nusquàm pedem Neapoli mouisse, ne tantum tumultum cum suo discrimine concitaret, reuocat edictum tertio die, quo præmia illis proponebat, qui Lucam reum maiestatis, vel viuum, vel mortuum in potestatem suam redegissent: non tamen Quadratios fratres, quos ob eam suspicionem ceperat & torserat, dimisit. Subesse aliquam latentem caussam videri volebat, ne leuitatis argueretur. Liberatus hoc metu Paulus, ad nos statim animum adijcit. Mittit in arcem Hadriani Vianensium cum Iohanne Francisco Clugiensi Sanga, & satellite, qui nos quouis genere tormentorum adigat, ea etiam fateri, quæ nusquàm sciebamus. Torquentur prima & sequenti die multi: quorum pars magna præ dolore in ipsis cruciatibus concidit. Bouem Phalaridis sepulchrum Hadriani tum putasses: adeò resonabat fornix ille concauus vocibus miserorum adolescentum. Torquebatur Lucidus, homo omnium innocentissimus. Torquebatur Marsus Demetrius, Augustinus Campanus optimus adolescens, & vnicum sæculi nostri decus, si ingenium & litteraturam inspicis: quibus cruciatibus & dolore animi mortuum posteà erediderim. Fessi tortores, non tamen satiati. Nam ad viginti ferè eo biduo quæstioni subiecerunt: me quoque ad pœnam vocant. Accingunt se operi carnifices, parantur tormenta, spolior, laceror, trudor tanquàm grassator & latro. Sedet Vianensius tanquàm alter Minos stratis tapetibus, ac si in nuptijs esset, vel potiùs in cœna Atrei & Tantali, Homo, inquam, sacris initiatus, & quem sacri canones vetant de laicis quæstionem habere: ne, si mors subsequatur, quod in tormentis interdum accidere solet, irregularis (vt eorum verbo vtar) & impius habeatur. Neque hoc quidem contentus, dum penderem miser in ipsis cruciatibus, monilia Sangæ Clugiensis attrectans, hominem rogabat, a qua puella donum amoris habuisset.

De

De amoribus locutus, ad me conuersus instabat vt seriem coniurationis, vel fabulę potius à Calimacho confictæ explicarem, diceremque quid causse esset, cur Pomponius qui tum Venetijs erat, ad me scribens, patrem sanctissimum in suis litteris appellaret, te, inquit, pontificem creauerant coniurati omnes? Flagitat item, dederim ne litteras Pomponio ad imperatorem, aut ad aliquem Christianum principem suscitandi schismatis, aut concilij caussa. Respondeo me nunquam consiliorum Callimachi participem fuisse, quippe cùm inter nos simultas esset haud parua. Nescire item cur Pomponius me patrem sanctissimum appellaret, sciturum ab eo: nam paulò pòst vinctum ad futurum dicebat. De pontificatu verò non esse cur soliciti essent, quòd vita priuata semper contentus fuissem. Ad imperatorem verò me nunquàm litteras misisse, nec Pomponij opera ea in re vsum esse, id etiam ab eo sciturum. Tandem verò delinitus aliquantulum tot meis cruciatibus, non tamen satiatus, de poni me iubet vesperi maiores subiturũ. Deferor in cubiculum semimortuus, nec ita multò pòst reuocor à quæstoribus benè potis & pransis, aderat & Laurentius archiepiscopus Spalatensis. Petunt quid mihi colloquij fuerit cum Sigismundo Malatesta, qui tum in vrbe erat. De litteris, inquam, de armis, de præstantibus ingenijs tum veterum, tum nostrorum hominum loquebamur, deque his rebus, quæ in hominum colloquia cadere possunt. Minari tum Vianesius, ac maiores cruciatus proponere, nisi verum faterer. Rediturum se die sequenti, meditarer interim vbi essem, & quibus cùm mihi esset agendum. Reducor iterum ad cubile, vbi tantus me repentè dolor inuasit, vt vitam cum morte cuperem commutare, recrudescentibus doloribus ob refrigerata membra, quassa vehementer ac læsa. Recreabat me tamen non parùm Angeli Bufali Romani equitis humanitas, quem anno antè Paulus in carcerem coniecerat, ob interfectum à Marcello filio Franciscum Cappocium. Id enim factum Angeli suasu Paulus dicebat. Angelus itaque ac Franciscus nepos, quibus cùm in eodem cubiculo diuertebant, quò minùs doloribus & inedia morerer, suis manibus & medelas & cibum mihi afferebant. Post biduum verò Christophorus Veronensis Pauli medicus ad me veniens, Bono, inquit, animo te esse iubet Paulus, ac de se bene sperare, breuique liberum futurum. Sciscitor, quando id fore speraret: Respondet homo liber audientibus omnibus, qui tum aderant, non ita citò fieri posse, ne leuitatis & sæuitiæ argueretur pontifex, quòd illos, quos tanto tumultu concitato cepisset ac torsisset, statim veluti innoxios dimitteret. Neque hoc quidem contentus Paulus, quos paulò antè coniurationis & maiestatis accersierat, eosdem mutata sententia ob diuulgatam fabulam hæreseos accusat. Trahitur ad vrbem Pomponius Venetijs captus per totam Italiam tanquàm alter Iugurtha ducitur in iudicium Pomponius, vir simplicis ingenij, neque coniurationis, neque alicuius sceleris conscius. Rogatus cur nomina adolescentibus immutaret, vt homo liber erat. Quid ad vos, inquit, & Paulum, si mihi Fœniculi nomen indo, modò id fine dolo & fraude fiat? Amore nanque vetustatis antiquorum præclara nomina repetebat, quasi quædam calcaria, quæ nostram iuuentutem æmulatione ad virtutem incitarent. Trahitur & Lucillus ad vrbem tanquàm reus maiestatis, qui in Sabinis tetricam illam vitam ducebat, quod ad Campanum scribens, quæ litteræ posteà deprehensæ sunt, Heliogabali cuiusdam amores reprehendebat, ita occultè tamen, nisi à conscio dignosci res ipsa non posset. Vianesius autem diligens pastor ad nos cum tormentis sæpiùs rediens, torto etiam Petreio Callimachi comite in fuga comprehenso, ac nihil confesso, quòd diceret ebriosam illam Callimachi collocutionem nullius momenti existimandam fuisse, omnia oculis collustrans, ne refractis parietibus tanquàm Dædali alta arce volaremus, carcerem subterraneum meditatur, ac fabris statim locat: eoque conijcit Franciscum Anguillaram, Gattalusium, Franciscum Aluianum, Iacobum Ptolomæum, quadriennio antè molestia carceris marceratos. De libertate nostra interim nullum verbum fiebat. Erat tum imperator in vrbe: voti enim gratia venerat cum magno comitatu, quem Paulus magna cum impensa honorificentissimè suscepit, expensis decem & octo millibus nummûm aureorum. Ambos ex mole Hadriani sub eodem pallio à Laterano redeuntes, comitante honorato quoque, inspexi. Substitit Paulus in ponte, donec imperator equites aliquot crearet. Abeunte deinde imperatore, cùm iam metu omni liberatus esset: nam & equitum & peditum suorum magnam partem in vrbem vocauerat: ve-

ritus ne quid tumultus à populo Romano excitaretur præsente imperatore, 10. mense post captiuitatem nostram in arcem veniens, ne tantum tumultus frustrà concitasse videretur, multa nobis obijcit, sed illud potissimùm, quod de immortalitate animorum disputaremus, teneremusque opinionem Platonis, quam diuus Augustinus Christianæ religioni similimam esse censet: Meritò, inquit Aurelius, Cicero Deum inter philosophos Platonem vocat, qui certè cunctos ingenio & sapientia superauit: hunc mihi delegi, quo cum disputarem, qui & de vltimo hominis fine, & de diuina natura melius quàm cæteri philosophatur. In dubium, inquit Paulus, disputando Deum vocabatis. Quod quidem omnibus philosophis & theologis nostrorum temporum obijci potest, qui & animos, & Deum, & omnes intelligentias separatas, disputandi ac veri inueniendi caussa in dubium plerunque vocant. Præterea verò hæretici sunt, vt ait Augustinus, qui, quod prauè sapiunt, pertinaciter defendunt. Sanam disciplinam nunquàm adspernati sumus, quod facere consueuerunt (vt ait Leo) erroris magistri, qui seorsum ab ecclesia sentientes, hæretici meritò, Hieronymo teste, sunt appellati. Rationem vitæ meæ, posteaquàm sapere per ætatem cœpi, vsque ad hæc tempora reddere vobis possum. Nullum mihi facinus impingi potest, non furtum, non latrocinium, non sacrilegium, non depeculatus, non parricidium, non rapina, non Simonia. Vixi, vt Christianum decebat, confessionem & communionem in anno, semel præsertim, intermisi nunquàm. Nil ex ore meo excidit, quod contra symbolum esset, aut hæresim saperet. Non sum imitatus Simoniacos, Carpocratianos, Ophytas, Seuerianos, Alogios, Paulinos, Manichæos, Macedonianos, aliam ve hæreticorum sectam. Præterea verò Paulus crimini nobis dabat, quòd nimium gentilitatis amatores essemus, cùm nemo eo huius rei studiosior esset, quipe qui & statuas veterum vndique ex tota vrbe conquisitas, in suas illas ædes, quas sub Capitolio exstruebat, congereret, auecto etiam ex sancta Haguete beatæ Constantiæ, sepulchro, frustra reclamantibus monachis loci, qui posteà mortuo Paulo, sepulchrum illud prophyreticum à Xysto pontifice repetière. Præterea verò numismata propè infinita, ex auro, argento, æreve, sua imagine signata, sine vllo senatusconsulto in fundamentis ædificiorum suorum more veterum collocabat: veteres potius hac in re, quàm Petrum, Anacletum & Linum imitatus. Cùm verò nostra de re inter Palatinos episcopos & duos fratres esset aliquando disceptatum, quorum alter erat ordinis Franciſci, alter Dominici, venerunt ferè omnes in hanc sententiam, nihil esse in nobis, quod hæresim saperet. Verùm cùm Paulus in arcem venisset, excluderetur que de industria Franciscus patronus noster veritatis assertor, quò liberius Leonardo loqui liceret, eadem dicit quæ pridie. Rogati sententiam qui tum aderant, etsi ad nutum pontificis aliqua ex parte loquebantur, nostram tamen caussam leuiorem faciebant, ac pontificem mitiorem reddere conabantur. Solus autem inter omnes Lælius de Valle Romanus ciuis & aduocatus consistorialis, nostram caussam liberè tutatus est. Confutat omnia, quæ à Leonardo dicta erant, quæque partim affirmauerat alter aduocatus Andreas sanctæ crucis. Fit autem inter dicendum de Academia mentio. Inclamat tum M. Barbus sancti Marci Cardinalis, nos non Academicos esse, sed fœdatores Academiæ. Quid turpitudinis autem à nobis in Academiam prodierit, certè non video, cum nec fures, nec latrones, nec incendiarij, nec decoctores essemus. Veteres Academicos sequebamur, nouos contemnentes, qui in rebus ipsis nil certi ponebant. Paulus autem hæreticos eos pronunciauit, qui nomen Academiæ vel serio, vel ioco deinceps commemorarent. Iusta est hæc ignominia Platoni, ipse se tueatur. Volebat Paulus rebus in omnibus videri acutus & doctus: volebat item videri facetus, deridebat ferè omnes contemnebatq;. Interrogat tum Pomponium hominem irridens, quod ei à teneris annis nomen imposuerant parentes. Respondet Pomponius, se binomium fuisse. Confusus nouitate rei Paulus, substitit amplius de nomine quærere. Ad me autem conuersus, in omnem contumeliam prorupit, omitto quòd mihi coniurationem, hæresim, maiestatis crimen obiecerat, quæ omnia iam purgata erant: obijciebat etiam in gratitudinem, quòd in me licet ingratum officiosus fuisset. Si spoliare homines emptione sua incognita caussa, si carcere, si tormentis, si ignominia, si calumnia afficere beneficium est, certè erga me benefi-

cus & liberalis dici potest Paulus, & ego ingratus: qui tantorum maleficiorum immemor, ab vrbe non discesserim, tuis mandatis obtemperans, tuis pollicitationibus toties frustra-

frustratus. Abijt inde minabundus, & ob iram quam tum conceperat, nos vsque ad integrum annum retinuit, ita eum credo iurasse: quando nos cœpit, & in carcerem coniecit, noluit periurus videri. Dimissos tandem in ædibus sui XX. diebus ita nos retinet, vt efferre pedem domo non liceret. Vagari deinde per Vaticanum sinit. Fatigatus postremo Cardinalium precibus, liberos tandem nos facit. Vocor non ita multò pòst litteris à Ludouico Gonzaga principe Mantuano, ad balnea Petriolana valetudinis caussa, quam in carcere dextro humero debilitatus contraxeram. Eò vt proficiscerer, primo vetuit Paulus, quòd diceret se breui rei meæ bene consulturum. Eo tamen ac redeo, spondente reditum meum Bessarione Cardinali Nicæno, viro præstantis ingenij, & singularis litteraturæ. Fidem meam commendat Paulus, ac crebro iactat optimam eius erga me voluntatem. Post discessum Borsij Estensis, quem ad vrbem cum magno equitatu venientem magnificentissimè & lautè susceperat, ducemque Ferrariæ creauerat, me breui visurum quo in me animo esset. Idque etiam oratoribus tum Venetorum, tum ducis Mediolanensis, qui me ei commendauerant, sæpe pollicitus fuerat. Biennio hac spe ductus vel frustratus potius, ire Bononiam instituera cum Cardinali Mantuano eiusdem ciuitatis legato. Quo minus id facerem, vetat Paulus: dixitque (ita erat vrbanus & facetus) me satis sapere, & facultatibus potius quàm litteratura indigere. Sed ecce, dum exspecto, vt mei tandem tot calamitatibus, tot malis circumuenti miseratur, pontifex ipse apoplexia moritur secunda hora noctis, solus in cubiculo nemine vidente, cum eo die lætus etiam consistorium habuisset, pontificatus sui anno vj. mense x. v. kalend. Augusti MCCCC. LXXI. Fuit autem in homine, quantum ad corpus pertinet, maiestas pontifice digna. Erat enim magni ac vasti corporis, adeò vt dum ad rem diuinam proficisceretur, solus eminere. Circa cultum corporis etsi morosus non erat, noquaquam tamen negligens habebatur. Fuère etiam qui dicerent, eum, dum in publicum prodiret, faciem sibi fucis concinnare. De apparatu pontificio non est cur ambigas, maiores ab hoc vno superatos, regno præsertim, siue mitram velis appellare, in quam multas opes contulit, coemptis vndique ac magnis precijs adamantibus, sapphiris, smaragdis, chrysolithis, iaspidibus, vnionibus, & quicquid gemmarum in precio, est quibus ornatus tanquam alter Aaron, in publicum forma humana augustiore prodibat. Inspici tum ab omnibus volebat, & admirari. Hanc ob rem nonnunquam peregrinos in vrbe retinuit, intermissa ostendèdi sudarij cõsuetudine, quo à pluribus eodem tempore cerneretur. Præterea verò, ne solus differre à cæteris videretur, publico decreto mandauit proposita pœna, ne quispiam bireta coccinea (ita appellant capitis tegmen) præter cardinales ferret: quibus etiam primo pontificatus sui anno pannum eiusdem coloris dono dedit, quo equos vel mulas sternerent dum equitãt. Voluit præterea in decretum referre, vt galeri Cardinalium ex serico coccineo fierent: sed id quò minus decerneretur, vetuêre illi, qui bene sentientes, diminuendam esse ecclesiæ pompam, non augendam cum detrimento Christianæ religionis prædicabant. Ante pontificatum verò prædicare solebat, si sors vnquam ei contigisset, singulis Cardinalibus singula castella se donaturum, quo vitandi æstus vrbani caussa secedere percommodè possent. Sed põtificatum adeptus, nil minus cogitauit, pontificatus tamen maiestatem tum auctoritate, tũ armis augere conatus est. Nam Tricaricensem episcopum in Gallias misit, qui cognita Leodiensium & ducis Burgundiæ contentione, eos ad concordiam reuocaret, sublato interdicto, quo Leodienses notati erant, ob pulsum iniuria episcopũ suum. Verũ dum Tricaricensis hæc quam accuratè agit, vt id ad solũ pontificẽ pertinere ostenderet, à Leodiensibus cum eorum episcopo capitur. Hanc ob rem dux Burgundiæ inita pace cum Ludouico Franciæ rege (tum enim bellũ inter se gerebant) adiuãte ipso rege, Leodienses grauissimis cædibus persecutus, eorũ vrbẽ tandẽ euertit, & captos episcopos liberauit. Præterea verò Paulus cognita regis Bohemiæ perfidia, in hominem Laurẽtio Rouerella episcopo Ferrariẽsi legato ita Vngaros & Germanos cõcitauit, vt breui & stirpem Georgij funditus sustulerit: & nomen hæreticorum fuerit deleturus, ni Poloni id regnũ ad se pertinere dicentes, Mathiã Vngariæ regẽ tenuissent bello lacessitum, quo minus regno Bohemiæ potiretur. Duo tamen bella, & quidem parua in Italia susceperit, quæ nulla re prius repetita bello, sed insidijs primò inchoata, postea deseruit. Cum igitur Tolphæ veteris dominos insidijs primò, mox armis, cùm id non cessisset, duce Vianensio

aggressus esset, obsideretque locum & oppugnaret, superuenientibus regijs copijs, quæ à bello, quod in Flaminia contra Bartholomæum Bergomatem gestum esse diximus, quo in exercitu Vrsini militabant, repente effusa fuga obsidionem deserit, cum ampliùs 60. millibus passuum hostes abessent. Atque ita Tolpham post longam contentionem, qua etiam Vrsinos sibi inimicos ac propè hostes fecerat 17. millibus nummûm auri emit familiæ Vrsinæ potentiam veritus, quæ dominis loci affinitate coniuncta erat. Ijsdem quoque artibus Robertum Malatestam Sigismundi mortui filium aggressus, cum etiam dolo suburbium Ariminense cepisset, vrbemque aliquandiu oppugnasset, Laurentio Spalatensi archiepiscopo tantum negocium procurante, superueniente postea Frederico comite Vrbinati cum regio ac Florentini populi exercitu, & obsidionem relinquere coactus est, & fuso turpiter ac fugato exercitu pacem turpi etiam conditione initam non renuit. Affirmat Laurentius, potiundi Arimini opportunitatem amissam esse, dum auarè nimium stipendia militibus persoluit: dumque ignoratione rerum æternitate ingenij, rem ipsam, quæ momento temporis colligitur, in bello potissimum, in longam ducit. Natura enim in rebus agendis ita præposterus Paulus erat, vt nisi fatigatus, rem quantumuis claram, apertam & inchoaret, aut inchoatam perficeret. Quamquam ipse iactare solebat, id sibi in multis vsui fuisse, cùm in pluribus (si verum fateri volumus) sibi ac Romanæ ecclesiæ id admodum nocuisset: in colligendis autem pecunijs ita diligens fuit, vt ferè semper beneficia & episcopatus his committeret, qui officium aliquod venale haberent, vnde elici munus posset. Omnia enim officia suo tempore venalia erant, quam ob rem factum est, vt qui episcopatum aut beneficium vellet, officium aliquod emeret quo lenocinio quod vellet, consequeretur, superatis competitoribus omnibus, doctrina & probitate vitæ, quouis magistratu & honore dignis. Præterea verò cum episcopatus vacaret, quo plures annatæ eodem tempore soluerentur, digniores (vt ipse prædicabat) ad vberiores episcopatus mouens, magnam pecuniarum vim vndique colligebat. Redimendarum quoque pensionem vsum non improbauit. His autem pecunijs interdum etiam ad liberalitatem vtebatur. Nam & Cardinales pauperes maximè, & episcopos & principes ac nobiles domo extorres, virgines, viduas, ægrotos frequenter iuuabat. Curauit idem vt Romæ, annona cæteraque ad victum pertinentia, vilius quàm antea venderentur. Aedificauit etiam splendidè ac magnificè tum apud S. Marcum, tum verò in Vaticano. Quod ad munificentiam pertinet, venationem quoque miro apparatu edidit duci Ferrarienſi in campo Merulę. Huic autem præfuit eius ex sorore nepos sanctę Luciæ Cardinalis, quem vnà cum Baptista Zeno altero nepote Cardinales ante creauerat. Adire hominem die dormientem, ac noctu vigilantem attrectantemque gemmas, & margaritas difficile erat, nec nisi post multas vigilias, quòd si tibi patuissent fores, audire hominem, non audiri ab homine necesse erat, adeò copiosus in dicendo habebatur. Morosus erat & difficilis, tum domesticis, tum externis, & sæpe quod promiserat mutata sententia inuertebat. Volebat videri astutus rebus in omnibus, hanc ob rem perplexè nimium interdum loquebatur, quare amicitias principum ac populorum non diu seruauit, quòd variarum partium haberetur. Varia ciborum genera sibi apponi volebat & peiora quæque semper deguſtabat. Clamabat interdum, nisi quæ expetebat, ex sententia ei appositа fuissent. Bibaciſſimus quidem erat, sed vina admodum parua & diluta bibebat. Peponum esu, cancrorum, pastillorum, piscium, succidiæ, admodum delectabatur. Quibus ex rebus ortam crediderim apoplexiam illam, qua è vita sublatus est: nam duos pepones & quidem prægrandes comederat eo die, quo sequenti nocte mortuus est. Iustus tamen est habitus & clemens. Plerosque autem latrones pœna carceris ad sanitatem redigere conatus est, fures, parricidas, perfidos, periuros. Humanitatis autem studia ita oderat & contemnebat, vt eius studiosos, vno nomine hæreticos appellaret. Hanc ob rem Romanos adhortabatur, ne filios diutius in studijs litterarum paterentur, satis esse si legere & scribere didicissent. Durus interdum & inexorabilis, si quid ab eo peteres, habebatur: neque hoc contentus: conuicia & probra in te conijciebat: plura tamen præstabat, quàm vultu facturum præferret. Vno tamen postremo laudari potest, quòd domi monstra non aluerit, quodque domesticos suos & familiares in officio continuerit, ne ob factum & insolentiam populo Romano & aulicis stomachum facerent.

PETRVS

Ex Onuphrio.

PETRVS Barbus, Patricius Venetus, Nicolai & Polyxenæ, fororis Eugenij IV. Papæ filius, ab auunculo Romam accitus, Protonotarius Apostolicus, episcopus Cervienſis, pòst Vicetinus, Diaconus Cardinalis S. Mariæ Nouæ, demum Presbyter tt. S. Marci renunciatus est. Homo natura blandus, mitis, & humanus. Pontificibus Nicolao V. & Calisto III. gratissimus fuit. Pio II. non admodum probatus. Quo mortuo, ipse conclaui in Palatio Vaticano instituto, XIX. Cardinalium suffragijs III. Kal. Sept. anni MCCCCLXIIII. Summus Pontifex denunciatus, coronatusque ibidem XVI. Kal. Octobris, sedit Imp. Cæsare Frederico III. Augusto, annos VI. menses X. dies XXVI. Ordinationibus tribus Cardinales XI. creauit. Fœdus inter Christianos Principes, & bellum Turcicum per Legatos suasit. Georgium Bohemiæ Regem Hussitarum hæresi infectum, excommunicatum Regno priuauit, quod Hungarorum Regi Mathiæ dono dedit. Fridericum Imperatorem Romę voti caussa venientem honorificentissimè susceptt, Borsium Marchionem Estensem Ferrariæ ducē constituit: lautissimas ad S. Marcū ędes construxit. Apoplexia correptus obijt morte repentina Romæ in Palatio Vaticano VIII. Kal. Augusti, anno MCCCCLXXI. Vacauit sedes dies XIIII. Corpus in S. Petro marmoreo sepulchro cum hoc epitaphio conditum.

Paulus II. Venetus Pontifex Maximus, è vetusta Barborum familia, præclaris naturæ dotibus auunculo Eugenio IV. non inferior. Iustitiæ, pietatis, diuinarumque cæremoniarum cultor religiosissimus, Ecclesiasticæ libertatis maiestatisque defensor constantissimus, præcipuo pacis seruandæ studio, & singularis omnis generis munerum abstinentia, formidanda etiam lege magistratibus indicta clarissimus, in Principes munificentia, in pauperes misericordia insignis, patrio amore annonæ copiam Vrbi dedit. Patrimonium beati Petri erratis populorum, indulgentissimi parentis affectu, emendatis, & conseruauit & auxit. Furentes armis hæreticos repressit: & quod per difficilem rerum temporumve conditionem effici cum dignitate non poterat, matura cunctatione saluberrimè disposuit. Vixit annos LIII. menses V. dies III. sedit annos VI. menses X. dies XXVI.

Marcus Barbus Cardinalis S. Marci Patriarcha Aquileiensis consanguineo bene merenti fecit, anno salutis MCDLXXII.

Hucusque Platina.

SVBSEQVENTES PORRO XIV. Pontificum vitæ, Onuphrij Panuinij opera accessere.

ONVPHRII PANVINII VERONENSIS FRATRIS EREMITAE AVGVSTINIANI, PONTIFICVM ROMANORVM VITAE, A XYSTO IV. PAPA, VSQVE AD PIVM V. Pontificem Maximum,

AD ILLVSTRISSIMVM PRINCIPEM D. PERAFANNVM, DE RIBERA, DVCEM ALEALAE, PROREGEM NEAPOLITANVM: AD QVEM epistolam dedicatoriam in fronte huius operis collocatam offendens.

ONVPHRIVS PANVINIVS CANDIDO LECTORI S. D.

ANTE annos circiter xiiij. hortatu Marcelli Cardinalis sanctæ Crucis, quem postea summum pontificem vidimus, cui ego me tunc temporis in clientelam totum dederam, beati & sanctissimi illius viri virtutes admiratus, ab historijs profanis conscribendis ad ecclesiasticas res, vsque ad ea tempora à paucis, aut leuiter tentatas, aut omnino neglectas, tractandas, et explicandas animum conuerti. Libellum igitur ante omnia de Romanis pontificibus cum Cardinalium breui chronico adornaui, quem adhuc imperfectum, neque vllam libri faciem habentem, quum & inuito, & nescientе

ne, vulgatum cognouissem, incredibili dolore affectus, quo ei errori remedium aliquod adferrem, brouiorem alium librum statim, etiamsi contra animi mei sententiam, publicaui, in quo eadem res aliquanto diligentius tractarentur, sed & is, quum immaturus & celeriter confectus esset, non omni ex parte incorruptus, & integer exire potuit: res enim magni laboris, & multarum vigiliarum longius omnino tempus desiderabat. Vnde quibusdam rebus non ita accuratè exploratis, vt librum quamprimùm publicarem, coactus sum: ne, quæ in priore opere iam edita erant, falsa, incertaq; legentium mentibus obreperent. Atque hac ratione factum est, vt etiam in posteriore editione ad eundem modum, sed tamen multo leuius peccatum sit, & incorrupta, ac quæ in rerum scriptore maximè desideratur, certissima veritas, ad amussim non respondeat. Cæterum ab his, quorum interest admonitus probatissimis q; annalibus, & vetustissimis publicis monumentis subleuatus, certissimam rerum seriem et veritatem inueni. Ob has igitur causas librum ipsum longè locupletissimum, accuratissima diligentia iam magna ex parte concinnaui, quo Romanorum Pontificum & Cardinalium, quorum memoria exstat, vitas effusè scripsi: At qui quum res magni et difficilis negotij sit, non ita facile, quanquam iam diu multumq; in eo elaborauerim, confici potuit. Interim amicorum quorundam grauissimorum hominum hortatu, dum liber meus publicetur, Platinam, qui iam in officinis esse desierat, multis mendis purgatum restitui, annotationibus illustraui, & quanto breuius & diligentius à me fieri potuit, xiij. sequentium pontificum à Xysti iij. (vbi ille scribendi finem facit) Pontificatu, ad nostra vsque tempora adiunxi. In quibus describendis, præter priuatos publicosq; annales, diaria, & acta consistorialia, Raphaelem quoque Volaterranum, & Paulum Iouium præcipuè auctores sum secutus, quin & aliquot exijs ab ipso Iouio breuissimè mutuatus sum, publicam studiosorum vtilitatem vbique, atque eam solam respiciens. Acquissimum nanque, mihi videbatur, vt qui ad hasce vitas legendas animum adiecisset, ne, quum iam ad finem ferè peruenisset, præpropere ac parum opportunè destitueretur. Qui si cupiditati suæ (neque enim auiditatem ipsius explere volui) sed tamen, si cupiditati suæ aliqua ex parte crediderit à me factum esse satis, tum ego, quem ex hoc labore meo vnicum cupio, eundem mihi videbor fructum abundè consecutus.

XYSTVS PAPA IV.

GENS Roborea, quæ & de Ruuere dicta est, Augusta prætoria Taurinorum orta, inter Subalpinas nobilis, à Longobardis originem ducere, multorum consensu traditur. Cuius familiæ auctorem fuisse Hermundum, qui Ragumberti ducis Taurinensium, Pauli Diaconi in historia Longobardica testimonio clari, tempore circa annum Domini DCC. vixit, antiquis annalibus relatum est. Castellum vicus nouus eius familiæ vetus ditio, nam Cincianum, & Riualba posterioribus temporibus acquisita fuêre. Simo Ruuereus ob pinguedinem cognomine Crassus, ante multos annos ex Taurinis in Ligures concedens, ad vada Sabatia, quam nunc Sauonam vocamus, subsitit, à quo gens de Ruuere manauit, inter eius ciuitatis familias non postrema. De Ruuere autem gentis nomen est vernacula lingua, quod nos Latinè robur appellaremus, vel potius quercum, ab insigni gentilitio clypeo, quod est quercu aurea expressum. Ex ea quæ erat Sauonæ familia de Ruuere, Xystus papa IV. originem duxit, cuius parentem fuêre Leonardus, vir inter vibis suæ ciues honoratus, & omnibus in patria magistratibus functus, & Luchina Munliona honesto loco Sauonæ nata. Exstant adhuc Leonardi, & patris auique sui cum elogijs in ecclesia cathedrali Sauonensi sepulchra, ante omnem Xysti fortunam condita, isthæc referentia: Natus est Xystus XII. Kalend. Augusti, anno Domini 221. Pon.

mini MCCCCXIIII. Iohanne XXIII. Romano pontifice. Cellis, qui est pagus maritimus, ab Vrbe Sauona quinque millibus passuum distans: eo nanque parentes confugerant vitandæ pestis caussa, quæ tum maximè Ligures vexabat. Videre per somnium visa est mater, ante partum editum infantem à beatis Francisco & Antonio cucullam & cingulum piè ac sanctè indui, quo habitu ipsorum diuorum fratres vtuntur, Minores vocati. At verò dum obstetrix puerum, cui propterea Francisci nomen inditum fuit, vt fit, accuratè in balneo lauaret, ipsumque in vndis aliquando deficientem, ac penè mortuum ad matrem detulisset, illa somnij memor, vouit se inuturum filium S. Francisci habitu, facturamque vt eundem sex mensibus ferret: quo semestri transacto, amoto habitu, puer iterum in grauem infirmitatem incidit, annum iam natus, & eo amplius, cæterum voto repetito, mater statim filium incolumem recepit, & quum parumper creuisset, nonum agens annum, cœnobio adiectus est sancti Francisci. Cuius pueri curam suscepit Iohannes Pinarolius vir optimus, à quo ordinis mores, vitamque fratrum Minorum instructus, grammaticam tanto studio perdidicit, vt breui Ciceronis volumina, partim ab alijs audierit, partim verò ingenij acumine, nulla alterius opera intellexerit. Cherium deinde vbi adoleuisset professus, Dialecticæ & Logicæ doctores eius loci audiuit ita diligenter & accuratè, vt postea facultatem eandem ipse alijs legerit. Papiæ deinde & Bononiæ celeberrimis gymnasijs philosophiam, & theologiam didicit, præceptoribus vsus Iacobo Textore, & Andrea Nolano doctissimis viris. Vigesimo ætatis anno nondum, doctorum capitulo generali sui ordinis Genuæ congregato, ita copiosè, ita disertè & eleganter disputauit, vt vnus omnium doctissimus existimatus sit, & à generali ministro ordinis Guillelmo Casali maximis laudibus ornatus. Patauij demum magisterij gradu suscepto, philosophiam & theologiam multis in gymnasijs vt Patauino, Bononiensi, Papiensi, Senensi, Florentino, & Perusino publicè professus est. Hominem tota Europa clarissimum, quum multi alij præclari viri, tum præcipuè Bessario Cardinalis Nicænus, vir Latina & Græca doctrina insignis, frequenter audiuit, cuius familiaritate ita delectatus est, vt eodem persæpe vsi sint contubernio. Sacras conciones annuis XXXX. diebus, in omnibus fere Italiæ vrbibus, magna hominum gratia habuit. Ministri generalis Iacobi Sarguellæ postea socius factus, non longè pòst Ligurię prouincialis, quem ministrum vocant primum, deinde sui ordinis in Romana curia procurator, & totius Italiæ generalis vicarius, postremo in capitulo generali Perusij celebrato, omnium votis Iacobo Sarguella ob senium abdicante minister generalis est renuntiatus. Quibus in magistratibus tanta gratia & auctoritate apud omnes valuit, vt nihil quamuis difficilè & arduum, tentarit, quod non facilè fuerit consecutus. Pius II. enim maximo in precio semper habuit. Qui verò ei successit Paulus II. eius doctrinę fama permotus, annitentibus maximè Bessarione Nicæno, & Francisco Mantuano cardinalibus, illum absentem & inscium: (Papiæ enim morabatur Venetias iturus) Cardinalem presbyterum tituli S. Petri ad Vincula, cum alijs septem anno M. CDLXVII. xiiij. Kal. Octob. creauit. Qui Romam veniens comiter ab omnibus susceptus, & quorundam cardinalium benignitate adiutus (pauper enim erat) ædes S. Petri ad Vincula rimosas, & ruinæ proximas, ita restituit, vt ab se & familia percommodè incoli possent. Cuius in cardinalatu potissimum institutum fuit, vt familiam suam in officio contineret. Nec tamen eum aut parta dignitas, aut grauissimarum rerum cura à studijs litterarum auocauit. Nam in Cardinalatu librum de sanguine Christi, & de futuris contingentibus edidit. Scripsit etiam Commentarios de potentia Dei, de Conceptione Virginis, & contra errores cuiusdam Carmelitæ Bononiensis, qui affirmabat, Deum sua omnipotentia damnatum hominem saluare non posse. Aggressus est & aliud opus, in quo validis rationibus ostendere nitebatur, D. Thomam Aquinatem & Scotum in sententijs conuenire, quanquam verbis differrent ad tollendas discordias & altercationes inter Prædicatores & Minores. Tantę enim doctrinæ habebatur, vt huic vni ex cœtu Cardinalium ad fidem pertinentia potissimum committerentur, quibus rebus dum studiosius operam daret, Paulus papa II. viij. Kalend. Augusti noctis hora tertia, morte repentina diem clausit extremum. In cuius locum omnium Cardinalium suffragijs, qui XVIJ. tunc erant, in conclaui recluſi in palatio apostolico apud S. Petrum, V. Idus Augusti XIIJ. vacantis sedis die, anno Domini MCCCC LXXI. Romanus pontifex renuntiatus est. La-

tino Vrsino Roderico Borgia cancellario, & Francisco Gonzaga magnoperè suffragantibus, cuius beneficij pontifex memor, Latino quidem camerariatum, Roderico abbatiam Sublacensem, Gonzagæ verò monasterium S. Georgij concessit. At verò viij Kal. Sept. in coronationis suę solemnibus, dum in magna populi frequentia lectica portaretur apud Basilicam Lateranensem tantus repentè tumultus exortus est, dum Romani quidam ciues in via ab equitibus pontificijs premerentur, vt maximum vitæ periculum adierit; saxis enim seu casu seu ex composito appetitus, à lecticarijs certè destitutus fuisset, nisi Latini cardinalis auctoritas, à quo seditio sedata est, intercessisset, coronatione celebrata ad rem ecclesiasticam Christianamque componendam animum adiecit, atque ante omnia concilium Laterani se indicturum ostendit, in quo & res ecclesiasticæ corrigerentur, & de bello Turcis indicendo tractaretur, quemadmodum Pius papa II. instituerat. Cæterum dum imperator Fridericus III. concilium Vtini in Carneis loco magis opportuno à pontifice indici contendit, pontifex verò iure id facere recusaret, re in longum protracta, alia remedia quæri placuit. Patrum igitur consensu, Xystus IV. legatos summa cum potestate creauit, Bessarionem Nicænum in Galliam, Roderi cum Borgiam cancellarium in Hispaniam, & Marcum Barbum in Germaniam & Pannoniam, qui inter se dissidentes Christianos principes ad concordiam reuocarent. Ludouicus enim XI. rex Gallorum ducibus Carolo Burgundiæ, & N. Britanniæ arma intulerat, reges Ferdinandus Arragonum, & N. Iustinianæ ob regnum Castellæ legitimo rege destitutum ad fœdum certamen venerant. Pannoniæ & Poloniæ reges de regno Bohemiæ vacante inter se bello decertabant. Prioribus legatis quartum adiecit Oliuerium Carafam, quem classi maritimæ in Turcos paratæ præfecit, magna cum impensa, singulis enim legatis in singulos menses quingenti aurei assignati. Legati, qui ad reges profecti fuerant, rebus parum feliciter gestis, redière. Eugenij porro, Nicolai, Calisti, Pij & Pauli creditoribus vnà concurrentibus, quum initio pontificatus pecunię deessent, gemmis quas Paulus II. in thesauris reliquerat diuenditis, satisfieri voluit. Aerario enim inani, non nisi quinque millia aureorum præter hominum opinionem inuenit. Auditis deinde publicè & perbenignè oratoribus Christianorum principum, qui sedi apostolicæ & ipsi obtemperaturos se, quemadmodum mos est, pollicebantur, duos Cardinales proximis quattuor temporibus natalis Domini designatos, eo die in publicum misit, quo legati domos quisque suas magno cum honore reducti sunt. Horum alter fuit Petrus Riaria mediocri familia Sauonæ ortus, & ab eo à teneris annis in ordine S. Francisci educatus, quem episcopum Taruisinum ante ab se dictum, presbyterum Cardinalem tituli sancti Xysti creauit. Alter verò Iulianus Raphaëlis fratris filius episcopus Carpentoratensis presbyter Cardinalis sancti Petri ad vincula tituli Eudoxiæ fuit. Is postea pontifex maximus renuntiatus, Iulius II. vocatus est. Xystus enim suorum amantissimus ac indulgentissimus, omnium iudicio est existimatus. Quorum causa multa præter fas iusque egisse & concessisse vitio illi datum est. Petrus ipse amplissimis sacerdotiorum redditibus auctus, ita splendidus erat, vt pecunię perdendæ natus esse videretur, nam eo biennio, quo tantum pòst eo superuixit, ducenta aureorum millia in victu absumpsisse, lx. verò millia æris alieni, argenti autem cælati CCC. pondo reliquisse traditur. Obijt voluptatibus confectus, annorum XXIIX. sepultus ad S. Apostolos. Paulò ante obitum creatus à Xysto fuerat totius Italiæ legatus. Qua decursa & vbique ac Mediolani præsertim, Venetijs & Patauij honorificentissimè susceptus, Romam, vbi non longè pòst excessit, reuersus est. Cuius frater Hieronymus ex tenui alioqui & humili fortuna, in eius potentiæ locum succedens, & Forocornelij ac Foroliuij princeps factus, post eum rem omnem ecclesiasticam administrauit, ingenio magis seuero ac voluptatibus minimum præter vnam venationem, deditus. Vxorem is duxit Catherinam Galeatij Insubrum ducis ex concubina filiam, cuius rei causa filium eius Ascanium Cardinalem Xystus postea creauit. Post hos verò pontifex fratrum sororumque filios, quos multos habuit, ad magnos honores diuitiasque prouexit. Nam Leonardum fratris filium, data ei in matrimonium regis Ferdinandi filia notha vibis præfectum dixit, & in eius defuncti locum alterius fratris filium Iohannem Iuliani Cardinalis fratrem suffecit, Soræ ac Senogalliæ principatu adiuncto. Is ex vxore Iohanna Friderici Feltrij Vrbinatium ducis filia Franciscum Mariam genuit, qui post

auun-

auunculi Guidonis Vbaldi sine masc̃la prole obitum iure hæreditario, adoptionis & dotis nomine ducatum Vrbini obtinuit. Christophorum deinde & Dominicum Ruuereos fratres patria Taurinenses, ex regulis Vicinoui succesſiuè, item sororis filium Hieronymum Bassum, & Petri Riarij sorore natum, Raphaëlem Sansonium, qui Riarium nomen tulit, annorum xvij. & Iohannem Iacobum Sclafenatum Mediolanensem Parmæ episcopum cubicularium suum, quem seruitio solo sibi acceptum & gratum ex humili loco in altum euexit, Cardinales diuersis temporibus dixit. His inter quattuor & triginta, quos varijs lectionibus in senatum cooptauit, Stephanum Nardinum, Iohannem Baptistam Cybo, Georgium Lusitanum, Ioannem Arragonium Ferdinandi regis filium, Iohannem Columnam, Ioannem Baptistam Sabellum, Ioannem comitem, & Baptistam Vrsinum è proceribus Romanis adiunxit. Initio pontificatus in Lateranum canonicos sęculares reduxit, eiectis inde à Romanis statim post Pauli mortem regularibus, quos olim Eugenius IV. vt in antiquam possessionem, qua à Bonifacio viij. iniquè spoliati fuerant, introductos, Calistus iij. expulerat, Paulusque ij. restituerat: hisque templum S. Mariæ de pace ab se media vrbe constructum concessit. Quum verò admodum liberalis esset, nec vlli prorsus negare quicquam sciret, plurimis easdem gratias importunè rogantibus sæpe concessit. Qua de causa, vt litium & discordiarum initia & occasiones tolleret, subsignandis libellis Iohannem Monte mirabilem virum in aula exercitatum & industrium, feuerioriſque ingenij prefecit, quod non ritè concessa inducere posset. Ad arma conuersus, quibus maximè deditus fuit, initium à bello Turcico fecit. Prima expeditione dum classem in Turcas misit, legato & duce Oliuerio Carafa Cardinale Neapolitano, centum millia aureorum expendit; secunda verò lxv millia Laurentio patriarcha Antiocheno fratris filio, qui Oliuerio successerat, vnà cum Ferdinando & Venetis tantum bellum administrante. Nam cum Oliuerio pontificis nomine cum xxiiij. triremibus bellum gerente, quinquaginta Venetorum, Ferdinando verò xxiiij. triremes communibus auspicijs militarunt. Nihil tamen præclarè gestum est nusquam prodeuntibus ex Bolphoro in Aegeum hostibus. Smyrna tantum in Asia capta, incolæque omnes abacti. Oppugnare quidem Sataliam ante adorti erant occupato per vim portu, refractaque cathena ferrea, cuius partem foribus Basilicæ Vaticanæ præfixam nunc etiam cernimus, sed defendentibus acriter, qui in præsidio erant Turcis prælium omittunt, atque ita re infecta abeuntes plus terroris quàm calamitatis hostibus intulêre, quum fere omnium constans fama esset, Christianos eo anno magnam Asię partem occupaturos fuisse, si ipsi mari, quemadmodum Vsumcassanus Persarum rex terra, Turcas vexare voluissent. Per quos verò steterit, quò minus res ex sententia gereretur, haud satis liquet. Quum Volaterrani in Etruria, occiso propter imperij acerbitatem & Salinarum controuersiam prætore Florentino à Florentinis defeciſſent, Xystus veritus ne eius rei occasione Italiæ pax turbaretur, motus etiam Florentinorum precibus, eò statim copiarum suarum partem misit, quibus factum est, vt Volaterrani expugnati perdomitique temeritatis atque sæuitiæ suæ pœnas dederint. Interim Pontifex imperij diuturnitate, viribus instauratis, vt erat magni animi vir, pontificiam dignitatem augere, imperium armis proferre, & Hieronymum Riarium ampliſſimis fortunis honestare cupiens, fœdere cum Arragonio Ferdinando Neapolitanorum rege inito aliquot in vmbriæ tyrannos tumultuantes, & aduersus ecclesiam minus quàm beneficiarios deceret, contumaces tollere constituit. Ingenti igitur exercitu ab se congregato, imperatorem Fridericum Feltrium, quem ex comite Vrbini ducem nullo non honoris genere adhibito, creauerat, tum absentem, legatum verò fratris filium Iulianum cardinalem S. Petri ad vincula præfecit. Legatus ducis aduentu non exspectato, in Tudertinos primum, deinde in Spoletinos tumultuantes, pontificique rebelles impressionem facit: quos Iulio Varano Camertium duce opem ferente, sedatis intestinis discordijs factionumque capitibus relegatis, in ecclesiæ fide non sine maxima Spoletinorum clade continuit. In Nicolaum deinde Vitellium Tifernatem Regulum, ferocis ingenij hominem arma mouit, quem cum antea Xystus amicum habuisset, Laurentij Tifernatis acerrimi Nicolai hostis impulsu, pontifex bello persequebatur. Vitellius impar pontificijs viribus, post trimestrem oppugnationem, Vrbinatium ducis Friderici aduentu audito vrbem legato hac conditione dedit, vt ei tuto viuere priuati hominis more in patria li-

ceret. Cauerat autem iam sibi Nicolaus amicitia ducis fretus, vt accepto à pontifice quanti bona eius vendi possent precio, exsulatum quò vellet, abiret. Cęterum aliquot annis pòst ciuibus fauentibus in vrbem renersus, arcem quam Xystus, quo ciuitatem in suam potestatem facilius continere posset, exstruebat, disiecit, seque intra oppidum firmo prędidio muniuit. Porro autem longam illam trium mensium obsidionem non absque Laurentij Medicis, qui tum in republica Florentina principem locum obtinebat, pecunia, auxilijsque tulit. Qui tranquillitatis atque otij studio potentiam principum in Italia exæquatam volebat, nec pontificis sibi ex mutata quadam æmulatione, & fratris Iuliani in cardinalatus petitione repulsa parum amici, vires nimio plus crescere patiebatur, vnde aduersarium se libidini eius, moderatæque cupiditati semper ostendit. Pontifici ita irritato, insignem aliam contumeliam adiunxit. Totis enim viribus operam dedit, ne pontifex Imolam Flaminiæ vrbem, quam Forum Cornelij vocant, emeret, quam princeps egestate coactus venalem proposuerat, eiusdem Regulo per amicos mensarios magna pecunia subleuato. Ita vt iam Laurentio cum pontifice apertæ simultates intercedere viderentur. Quæ res Mediceis, vt pòst dicam, penè exitio fuit. Dum hæc in Italia geruntur, Scodra, quod nunc Scutarum vocant, ditionis Venetæ oppidum à Turca oppugnabatur, quod Xystus commeatu & pecunia iuuit, Tneurcæ munitissima recepta arce ea ad occupandum Epirum, & deinceps Illyricum vteretur. Simultas interea inter Xystum & Mediceos adeò creuerat, vt pontifex ab aduersa Mediceorum factione, cuius princeps Franciscus Patius nobilis Trapezita erat sollicitatus, clam egerit, vt conspiratione facta fratribusque Mediceis Laurentio & Iuliano interfectis, respublica sui ipsius arbitrio constitueretur. Xystus tamen ne tam atrox scelestumque consilium sanctis auribus admisisse videretur, rem totam occultè tractandam, perficiendamque Hieronymo Riario demandauit, egitque cum Ferdinando Arragonio, vt Alfonsus eius filius cum exercitu in Etruriam mitteretur, ea spe, vt sublatis aut eiectis Mediceis Florentinos sibi eo beneficio obstringeret, quorum postea opera subnixus maiore cum auctoritate pontificatus dignitatem tueretur. Totum igitur negotium Hieronymi nomine datum est Ioanni Baptistæ Montesicco, qui erat & Hieronymo fidus manu ac ingenio promptus. Florentiæ verò conspiratorum capita fuêre Bartholomæus Saluiatus archiepiscopus Pisanus, Laurentio ob priuatam veterem simultatem offensus, Franciscus Pactius, & Iacobus Poggius Poggij oratoris clarissimi filius. Atque vt rem tutius aggrederentur, Florentiam mittitur Raphael Riarius cardinalis sancti Georgij, Hieronymi sororis filius adolescens, qui tum in gymnasio Pisano commorabatur, vt si qui dubij ac timidiores forent, eius præsentia & auctoritate, maiore fiducia ad maturandam cædem inducentur. Coniuratione igitur inita in quam plures nomina dederant, vt vj. kalend. Maij die Solis in augustissimo diuæ Reparatæ templo conspirati, Mediceos fratres sacris mysterijs assistentes adoriuntur. Ibi Iuliano interfecto dum Laurentius leui vulnere saucius in sacrarium ab ædituis incolumis, coniuratis ianua prohibitis, receptus esset, archiepiscopus Pisanus, & Iacobus Pognius curiam occupare tentarunt. Tam immanis sceleris rumore per vrbem delato, quum Laurentium seruatum esse cognitum esset, impetu in coniuratos à ciuibus & magistratibus Mediceæ factionis studiosis facto, Pisanus archiepiscopus, & Iacobus Poggius capti statim cum omnibus comitibus, è fenestris suspensi laqueis præcipitantur, Antonius Volaterranus & Stephanus sacerdos, qui Laurentium agressi fuerant, Franciscus Pactius coniurationis princeps, qui Iulianum occiderat omnesque eorum affines, satellites, & qui aliquam eis operam tanto in scelere nauassent laqueis strangulati eundem vitæ exitum habuerunt. Nil eo spectaculo atrocius fuisse memoratur, Montesicco demum, à quo quæstionibus habitis totius coniurationis series exorta est, interfecto, Cardinalis, qui ad aram maximam primo rumore confugerat, Laurentij precibus vix seruatus, & in custodia aliquandiu detentus, non longè pòst eius innocentia cognita in pontificis gratiam est dimissus. Hac re irritatus Xystus, quod sacrato viro & archiepiscopo ita fœdè interfecto cardinalem quoque captiuum fecissent, Hieronymo instigante grauissimum Florentinis, sacris omnibus interdictis, bellum intulit. Ecclesiastici exercitus imperator dux Vrbini Fridericus lectus, qui in Flaminiæ finibus arma parabat, pro rege verò Ferdinando pontifici fœdere coniuncto aderat iam cum exercitu Alfonsus

filius

filius Calabriæ dux, Florentini eo bello Gallorum regem, Venetos Mediolanenſium, Mantuanorum, & Ferrarienſium principes fautores habuêre. Quod aliquot cladibus vtrinque acceptis, oppidiſque nonnullis à duce expugnatis, Laurentij poſtremo Medicis diligentia & ſtudio, nulla re inſigni in eo geſta finitum eſt. Is ad regem Neapolim profectus, eius animum prudentia, auctoritate & diſertiſſimis rationibus adeò expugnauit, vt pacem ab eo & fœdus haud iniquis conditionibus Florentiam reportarit, in quo apertè illud adiectum erat, vt Arragonij & Florentini, ſi bellum alicunde ingrueret, certa collata pecunia, mutuis auxilijs iuuarentur. Initi eius fœderis fama Xyſti papæ animum grauiſſimè perculit: & haud dubiè primo quoque tempore res nouas moliturus eſſe videbatur, niſi eius conſilia repentinus Turcarum aduentus diſcuſſiſſet. Qui Hydrunte in Salentinis vi capta, Italiam omnem incredibili terrore compleuerant. Tum Xyſtus Turcico tumultu exterritus, pacem cum Florentinis fecit, & multæ nomine quindecim triremes ijs ad bellum Turcicum imperauit. Illud memoratu dignum, quod Florentino bello ardente, quum ab aduerſariorum legatis Xyſtus papa huius controuerſiæ, quæ iniuſta videbatur, occaſione ad concilium citatus fuiſſet, ipſe ingenti animo, ſummaque conſtantia reſpondiſſe fertur: Se concilium quidem libenter admiſſurum, vbi ſperaret ſe omnium illorum principum, criminibus patefactis, res plurimas eccleſiæ ablatas, ab ijs repetiturum. Vnde qui illum metu expugnare ſperabant, ab eodem perterriti alia perfugia quæſiêre. Per hęc tempora Cypri regibus patre & filiolo mortuis, Veneti inſulam, quòd regis nouiſſimè defuncti mater Veneta è gente patricia Cornelia hæres eſſet, ne in Turcarum poteſtatem veniret, occuparunt. Oppugnabat eodem tempore Rhodum maximis viribus Mahometes ille, qui Conſtantinopolim ceperat. Verùm eam acriter Petro Daubuſon magno magiſtro tuente, re infecta diſcedere coactus eſt, & furorem ſuum in Italiam conuertit, vbi Hydrunte (vt dixi) capta quum Italiæ omni minitaretur repentino morbo oppreſſus, & ſuos in Italia fortiſſimè repugnantes deſtituit, & Chriſtianorum principum animos longè maximo metu liberauit. Cuius mortis & receptæ Hydruntis nuntio confirmatis pontifex, qui iam de relinquenda Italia cogitauerat, Venetis fauere cœpit, qui Herculi Eſtenſi Ferrarienſium duci bellum atrox maximè repentinum intulerant. Xyſtus porrò cum Venetis fœdus inierat vt ex Herculis calamitate, ſi victores Veneti euaſiſſent, Hieronymi Riarij potentiam amplificaret. Herculi adfuêre Ferdinandus rex ſocer, Florentini, & Ludouicus Sfortia, qui tutor pueri principis Inſubrum imperio potiebatur. Hic communicatis conſilijs Fridericum Vrbinatium ducem, exercitus imperatorem creatum, in agro Ferrarienſi Venetis ſe opponunt. Alfonſum regis filium in agrum Romanum cum valido exercitu maturare iubent. Pontifex exercitus ſui ducem Robertum Malateſtam Sigiſmundi filium crearat, quem venienti Alfonſo obiecit. Is ad Latinam vſque portam infeſto cum exercitu veniens, magno Vrbi terrori fuerat, nihil ſeſe propterea animo demittente pontifice fortiterque armis rem gerente. Signis ad Campum mortuum in agro Veliterno collatis Alfonſi numeroſior exercitus, Roberti virtute à pauciori milite ſuperatus, capti proceres omnes, & Romam adducti ſunt. Dux ipſe Antium vſque fugiens, Neapolim trepidus ſe recepit. Verùm Robertus, cuius virtute tanta victoria parta erat, triduo pòſt celeriter extinctus ſuſpicionem ſuſcepti veneni reliquit. Iiſdem diebus ipſe etiam Fridericus Vrbinas, qui Venetis oppoſitus bellum pro duce Ferrariæ gerebat, in caſtris ad Stellatam, Guidone Vbaldo filio ſuperſtite moritur. Pace paulò pòſt inter pontificem & regem facta, captiui omnes in pugna ad Campum mortuum remiſſi, & cardinales Columna Sabelluſque, quos belli initio ſibi tanquam regis fautores ſuſpectos in Hadriani molem pontifex coniecerat, dimiſſi. Columnenſes quoque qui regi fœdere coniuncti, illum intra oppida ſua ſuſceptum commeatu adiuuerant, ſibique multis inlatis incommodis vbique aduerſati fuerant, primum quidem venia donauit, deinde grauiter bello perſecutus eſt, quum Laurentius protonotarius ex ea familia rurſus contumax nimium videretur, quem tumultuantem Romæ in domo ſua armis cohorteque pontificia, tum Vrſinorum auxilio expugnatum captumque breui tempore pòſt in arce ſecuri percuti iuſſit. Eorum inſuper iam omnia ferè oppida ceperat, quum medio ardore belli facto functus eſt. Dum bellum cum Columnenſibus Xyſtus gereret, fœderatorum principum precibus ſol-

sollicitatus, qui Venetum imperium Herculè ferè oppresso crescere ægrè ferebant, à Venetorum societate auulsus, fœdus cum cæteris Italiæ principibus aduersos Venetos percussit, eosque monuit, vt à Ferrarienſi agro penitus abstinerent, illos autem non solum non obtemperantes, sed quantò maxime studio atque apparatu fieri posset, bellum instaurantes, sacris interdixit. Conuenêre tum totius Italiæ principes apud Cremonam, vt de bello consultarent. Communique omnium sententia Venetorum furori, vt obuiam iretur decretum. Igitur magna vi ac ingentibus copijs bellum subinde redintegratum est, quo nullum grauius ac periculosius antea Veneti gesserant. Iamque Alfonsi ducis Calabriæ ductu fractæ eorum vires videbantur, nisi Ludouicus Sfortia à socijs discedens, victis iam planeque perdomitis præter omnium sententiam, æquissimam pacem inuicto etiam Xysto, attulisset. Tot itaque præliorum & bellorum sumptibus pontifex exhaustus, quum magna pecuniæ vi indigeret, noua collegia primus omnium Romanorum pontificum, quæ venirent, excogitauit. Dato itaque negocio Sinolfo de Castro octerio protonotario viro solerti, & industrio Breuiatores minoris præsidentiæ restituit, à Pio creatos, & ab eius successore Paulo II. sublatos, quorum loca quingentis: postea sollicitatores, quorum trecentis venière. Deinde certos adstipulatores sine quibus nullæ possent confici tabulæ, Ianiceroum quoque Stradiotarum, & Mamaluchorum officia induxit. Ex quibus Mamaluchos & adstipulatores, qui ei succeſſit Innocentius VIII. abrogauit. Postremo apostolici fisci nouem notarios constituit, quibus redditus vnius assignauit qui antea cunctis præerat. Atque hac ratione Romanæ aulæ libertas in compedes quasi coniecta omni industrij ac laborioſi ingenij diligentia sublata, quum non nisi pecunia hæc munera parentur, quæ antea gratuitò doctis & probis viris tribui solebant. Primus etiam vendidit officia procuratoris Cameræ notariatus apostolici, protonotariatus Capitolij, notariatus Gymnasij, metiendi salis, & camerariatus vrbis. Vectigalia noua inuenit, vetera auxit. Plures à sacratis hominibus decimas non sine maxima auaritiæ nota exegit. Sed hæc seu temporum necessitati seu verius proximis ac ministris eius tribuenda existimo, præsertim quum nemo ad eam diem pontificum, nec animo ad munificentiam liberalitatemque propensior, nec in dando hilarior, nec in promerendis hominibus promptior fuisse memoratur. Miseros enim atque à Turcis, vel alias ob calamitates auitis sedibus, & imperijs eiectos Andream Palæologum Peloponnenſi, & Leonardum Toccum Epiri despotas, honestis sumptibus aluit. Sophiæ Thomæ Palæologi filiæ Ruthenorum duci in matrimonium collocatæ, præter alia munera, dotis nomine sex millia aureorum donauit. Carolettam Cypri, & N. Bossinæ reginas regnis fortunisque omnibus spoliatas, & ad se supplices confugientes, benignè suscepit, suaque munificentia subleuauit. Christiernum virum religiosissimum Daniæ, Suetiæ, Noruegiæ, & Gothorum, ac N. Bossinæ & Valachię annis grauem & senio confectum reges, item N. Saxonum, & Alfonsum Calabriæ duces, voti causſa ad limina Apostolorum, & ad se salutandum mira cum deuotione venientes, magnificentissimis sumptibus in Palatinis ædibus excepit. Idem Ferdinando Arragonio Neapolitanorum regi, ad Iobileum cum magno comitatu venienti, regio apparatu officia omnia præstitit, & annuum censum, quem ecclesiæ Romanæ debitum pendebat, equo tantum falerato tributi nomine retento eidem remisit: eius filiam Leonoram per Vrbem ad maritum Ferrariæ ducem transeuntem pompa & donis regijs prosecutus est. Et vt à profanis ad sacra transeam, B. Bonauenturam ordinis sui olim Cardinalem virum doctissimum, & miraculis clarum inter diuos retulit. Multas veteribus solemnitates adiunxit, vt Conceptionis & Oblationis beatissimæ Virginis Deiparæ, sanctorum Annæ, Ioſephi & Franciſci, quas in ecclesia celebrari iussit. Priuilegia à pontificibus, qui ante eum fuerunt, iure quattuor mendicantium ordinibus concessa, quieti ecclesiæ & communi saluti consulens, ampliſſimis diplomatibus confirmauit, & auxit. Pro quibus rebus quantoperè dilectus sit, facilè suspicari possumus, præsertim quum in operibus publicis construendis, vel reparandis æque maximus fuerit. Nam Vrbem ante omnia à situ & cœno vindicauit, vijs Vrbis primum munitis, & lateribus stratis, porticibusque & mœnianis disiectis quę vias deformes & inconcinnas redditas obscurabant. Cui rei vicorum magistros ac curatores ab se institutos præfecit. Quum verò annus Iobilæus instaret, quem ex quinquagesimo ad 25 cõtraxit,

primus-

primusque anno salutis MCDLXXV. celebrauit, animum ad religiosa loca, & peregrinæ multitudini ad Vrbem venturę opportuna instauranda ad jciens, in primis pontem veterem Ianiculensem iam diu antè diiectum, quem ruptum meritò ciues appellabant, publicæ commoditati, & decori, à fundamentis magna cura & impensa ex Tiburtino lapide restituit, suoque de nomine Xystum vocari iussit, opus sanè omni antiquo principe dignum. Xenodochium S. Spiritus obsoletum ac sordidum, & vetustate pene collapsum, totum vsque ad solum diiecit, & pulcherrimis ædificijs in meliorem splendidioremque formam ampliauit. Quumque puellos expositos puellasque ad pedes suos cum nutricibus prostratos vidisset, locum habitandi ijs assignauit, mandauitque, puellas nubiles maritis cum honesta dote locari, nonnullas verò religiosiores infirmorum seruitio perpetuo dicauit. Nobilium quoque calamitate & egritudine motus, seorsum à promiscua plebe loca idonea decenterque ornata his attribuit. Religione deinde & singulari pietate inflammatus, qua semper beatam Virginem prosecutus est, nobilem ædem cum amplissimo cœnobio S. Mariæ de populo ordinis Augustinianorum à fundamentis erexit. Templum S. Mariæ de pace cum monasterij parte canonicis regularibus S. Augustini ex congregatione Frisonaria Laterano pulsis media vrbe de nouo ædificauit. Nam Oliuerius Carafa cardinalis Neapolitanus monasterium ipsum postea totum à fundamentis exstruxit. Diui Petri in Vaticano Basilicam ante repurgatam marmoreis & vitreis fenestris templo accommodatis dilucidiorem reddidit, & ruinam finistro latere minantem, additis lateritijs repagulis confirmauit. Basilicę quoque Constantinianę repurgatæ & in angustiorem formam redactę latera strauit. Palatium vetus Lateranense ruinosum resarciuit. Multas per vrbem sacras ædes vetustate labefactas, in his SS. Apostolorum absidam, S. Petri ad Vincula, S. Susannæ, S. Vitalis SS. Nerei & Achilei, S. Balbinæ, SS. Quirici & Iulittæ, S. Viti in macello, S. Saluatoris trans Tiberim, & alias multas sua impensa, vt ex eius insignibus, & elogijs liquet, refecit. Muros vrbis multis locis temporum iniuria collapsos instaurauit. Vtilitati vrbanæ consulens ductus aquæ Virginis pene confractos, elimatosque perpetuo fornice a monte Pincio ad Trinij fontem cum aqua perduxit. Cloacas vrbis qua sordes in Tiberim vehuntur, repurgatas firmauit. M. Aurelij statuam æneam equestrem humili & sordido loco iacentem, in area Lateranensi augustiore loco exposuit. Aedes pontificias in Vaticano amplissimis porticibus deductis renouauit, Prætorianis excubitoribus, qui pontificis corporis & palatij custodiæ, ab eo primum lecti sunt, magistratibus insuper & munera obeuntibus, loca quibus commodè habitarent, condidit, quæ antea præter dignitatem in cellis penè penuarijs, situ squalentibus agitarent. Bibliothecam Palatinam in Vaticano toto terrarum orbe celebrem Palatina præfecto, aduectisque ex omni Europa libris construxit, certosque prouentus, vnde custodes & librarij Græci, Latini & Hebraici menstrua salaria, quibus ali possent, haberent, librique emerentur, assignauit. opus omnium præclarissimum, & pontifice maximo dignum. Nec his contentus reliquos patres sæpe hortatus est, vt exemplo suo pro facultate quisque monumentis vel nouis, vel restitutis vrbem exornarent. Vnde multa à multis exstructa sunt vel adornata, quemadmodum à Guillelmo Eustouteuilla episcopo cardinale Ostiense, & camerario nobilissimum templum cum Monasterio S. Augustini, cuius ordinis protector erat, & propinquum iuxta S. Apollonarem palatium, Basilica verò S. Mariæ maioris in exquilijs ductis leua dextraque fornicibus, item ostia cum arce ab eodem restituta sunt. Sed & cardinalis Agriensis ecclesiam SS. Sergij & Bacchi, cui præerat, ruinæ proximam refecit. Raphaël Riarius luculentissimas apud S. Laurentium in Damaso ædes tum inchoauit, ab alijs verò complura & egregia palatia fabricata ita vt verè vrbem ex Lutera Lateritiam se reliquisse, dicere iure posset, quemadmodum Augustum olim dixisse accepimus, se ex Lateritia marmoream. Meritò igitur versus hi simulachro eius in Palatina Bibliotheca adscripti sunt.

Templa, domũ expositis, vicos, fora, mœnia, pontes,
Virginis Triuij quod repararis aquam.
Prisca licet nautis statuas dare commoda portus,
Et Vaticanum cingere Xyste iugum.
Plus tamen vrbs debet, nam quæ squalore latebat,
Cernitur in celebri Bibliotheca loco.

Eius porro pontificatus fuit aliquot publicis calamitatibus insignis, in his maximæ & frequentes tempestates, fulgura, terræmotus, Solis lunæque defectus, bis Tiberis alueum egres-

egressus vrbem totam inundauit, bella tota Italia exarsere, cometes pluries visus, magna in Vrbe annonæ & perpetua caritas, intestinæ tota ditione ecclesiastica, & præsertim Tuderti Gabriele Catelano Guelphę factionis principe in vrbe interfecto, item inter Vrsinos & Columnenses discordiæ & cædes. Illud quoque non negligendum, quod eo pontifice mercatus, qui ante sub Capitolio fieri consueuerat, auctore cardinale Rothomagense Camerario, tum primum in circo Agonali iiij. Nonas Septemb. die Mercurij, anno MCD LXXVII. factus. Nihil enim vnquam Xystus, quod publico vrbis decori & commoditati esse censeret, quin perficeret, destitit. Rem Romanam sedisque Apostolicæ dignitatem, ita intrepidè & egregiè tuebatur, & non facilè cuiquam quamuis maximo principi esset, ei aliquid molestię impunè inferre. Quod quum in his, quæ supra dixi, tum in nouissimo ostendit bello, quod cum Venetis & Genuensibus socijs contra Herculem Estensem Ferdinandi Arragonij, Ludouici Sfortiæ & Florentinorum præsidijs fultum, deinde contra Venetos pro eodem duce gessit. In quo Venetis iam contusis, & aliquot prælijs fractis, quum pacem à socijs auctore Ludouico Sfortia præter eius voluntatem, immò se neglecto & inscio, datam conspexissent, animi dolore, podagra insuper aggrauante, qua in vltimis annis maximè laborabat, in quintum diem in Vaticano palatio exspirauit, noctis hora inter quartam & quintam, cui Idus Augusti illuxerunt, anno salutis MCDLXXXIIII. ætatis LXX. die XXII. pontificatus verò supra diem quartum anno XIII. Cadauer in Basilica sancti Petri æreo monumento conditum, quod in Sacello ab se exstructo, Iulianus cardinalis sancti Petri ad Vincula fratris filius, structuræ elegantia inter cætera vrbis ornamenta in primis conspicuum ante aram maximam faciundum curauit.

Vacauit tum sedes Romana dies xvj.

INNOCENTIVS PAPA VIII.

INNOCENTII Papæ VIII. maiores ex nobili Græcia ortos, ante quadringentos annos Genuensium rebus maximè florentibus, Neapoli & Genuæ vrbibus Italiæ clarissimis consedisse constat. Cuius migrationis causas in re adeò obscura & vetusta, haud satis exploratas habeo, Neapoli Tomacellorum nomen incertum quo casu adepti, inter primarias eius ciuitatis familias locum tenuêre. Quanquam sint qui prodant Tomacellorum nomen à gentis in ea vrbe principe Tomacello viro egregio manasse: cuius posteri, vetusto familiæ nomine relicto eius, qui primus Neapolim accessit: prænomen pro familiæ gentilicio nomine vsurparunt, qui frequentissimus per ea tempora mos fuit, id quod multis facilè confirmari posset exemplis. Ex hac gente Bonifacius nonus Romanus Pontifex ingentis animi & spiritus vir, cuius maximè memorabilis exstitit pontificatus, originem duxit, qui annos XIIII. in summo sacerdotio, ante centum LXX. annos vixit, cuius res gestas in meo de Pontificibus libro accuratè descripsi. Eadem verò gens, quæ Genuam migrauit auito nomine retento, Cybo græca voce, ex gentilicij clypei insignibus appellati sunt. Est enim in eo rutilo colore decorato transuersa fascia pluribus quadratis cæruleo atque albo colore alternis æquisque spacijs confecta, quæ Cybi latinè græcè verò κύβοι vocantur. Hæc insignia vtrique genti communia sunt. Cæterum crux rubra, in superficie argentea, quæ Genuensium publi-

222. Pa.

cum

cum insigne est, familiæ Cybo clypeis adiuncta, superneque collocata, cuius stirpis proprium decus est, rebus egregiè pro patria gestis, vt infra dicam, publicè partum. Huius familiæ homines ab eo vsque tempore, quum florente Latinorum primum, deinde Palæologorum Constantinopoli imperio oppidum Pera, quod prope Byzantium situm est, Genuenses obtinebant, omnibus honoribus, qui in libera ciuitate maximi atque amplissimi existimantur gestis in nobilium ordine, cuius partes tuendas susceperunt, clari insignesque fuêre: plures verò ex hoc genere stirpes Genuæ manasse, quę nunc in ea ciuitate inter nobiles relatæ sunt, oratores ipsius Reip. ad Innocentium Papam VIII. more maiorum initio eius pontificatus missi, publicè testati sunt Quorum adhuc exstat oratio. Vniuersi generis honores exsequi, quia longum esset, familiæ huius tantum breuiter percurram. Ante annos trecentos supra quadraginta Honorio III. Pontifice maximò Fridericus Cybo summo Sauonensium sacerdotio præfectus insigne religionis & sanctitatis specimen dedit. Vigesimo anno pòst Lanfrancus Cybo inter eos, qui nobilitatis suffragijs adlecti Remp. obtinebant summum in ciuitate magistratum, qui consulatus dicebatur, gessit, vir belli pacisque artibus instructissimus. Guillelmus Cybo, qui paulò pòst hæc tempora equestri dignitate, quæ tum eximia erat, à Friderico II. Imperatore ornatus enituit, nobilem in primis Legationem pro difficillimis Reip. negotijs ad Clementem IIII. Pontificem maximum obijsse fertur: cui in ea Legatione egregiè de suis ciuibus meritò crux rubra, de qua supra dixi, publicè donata est, quæ gentilicijs clypeis addita, præclarum summæ laudis testimonium prębet. Sextodecimo post hunc anno, quo tempore Pisani cum Genuensibus difficili & periculoso bello decertabant, Mutius Cybo triremepriuatis sumptibus comparata, prope Calarim Sardiniæ vrbem ex prouocatione cum rostrata Pisana congressus, egregiam de hostibus victoriam est consecutus. Post hos circa annum Christi MCCXC. Principualles Cybo, vt ex priuatorum hominum annalibus, qui seorsum diligentissimè conseruantur, intelligitur, cum principibus nobilitatis aduersus plebem coniurauit, quum nobiles omnem Reip. administrationem in se transferre, paucorum aliquot nobilitatis studiosorum conspiratione, mitterentur. Hos omnes virtute, prudentia, consilio, & animi magnitudine superauit, qui XXV. ferè anno pòst vixit Daniel Cybo, qui aduersus Afros tam suis quàm communibus Patriæ auspicijs magnas res gessit, gratiaque & auctoritate plurimum inter suos ciues excelluit; cuius filia in matrimonium collocata est Luciano Grimaldo, in nobilitatis ordine primario, ac tum Domino portus Herculis Mœneci. Horum ferè omnium meminit Augustinus Iustinianus, qui Italica lingua Genuensium annales conscripsit. Innocentij postremo pater Aaron Cybo, equestris ordinis vir, rerumque gestarum gloria clarissimus, in ciuitate sua diu vixit: eius enim forti, fidelique opera, vt lib. 7. de rebus gestis Alfonsi tradit Bartholomæus Facius, primum Renatus, deinde bello Neapolitano præfecto Alfonsus rex victor multis maximisque in rebus postea est vsus. Nam quum per belli tempora, quo de iurè regni Neapolitani Alfonsus, & Renatus reges decertabant, Genuenses duce ipso Aaron viro forti ad DCCC. sagittarios Renato misissent, & Adegauensis factionis dux Renato regi egregiè opera nauasset, præesse Neapolitanis iussus, ita illos pro rege abstinenter, & summa cum integritate iure dicundo sibi deuinxit, vt parta victoria Alfonsus illum Neapolitanorum precibus adductus, & in gratiam receperit, & proregem eundem ijs esse iusserit. Ita ille. Romæ quoque Calisto III. Pontifice maximo præfectus iuri dicendo, quem senatorem vocant, creatus, id munus summa cum laude gessit, eius adhuc in palatio capitolino cum elogio insignia exstant. Aaronis filius Ioannes Baptista, anno salutis MCDXXXII. natus, forma egregia animoque liberali, diu inter Alfonsi regis ministros fuit, quo mortuo in Ferdinandi quoque filij familia aliquandiu vixit; inde Romam veniens longo tempore in contubernio Philippi Calandrini cardinalis Bononiensis, qui Nicolai papæ V. frater fuit, commoratus est: cuius etiam magnificas ædes proximè sanctum Laurentium in Lucina post eius obitum iam Cardinalis creatus obtinuit. Episcopus deinde Sauonensis à Paulo secundo postea Melfitensis à Xysto quarto & datarius, demum Nonis Maij, anno MCDLXXIII. cum alijs VII. presbyter cardinalis tituli S. Balbinæ primum, mox S. Cæciliæ secunda patrum lectione dictus est, tam patriæ studio quàm fauore Iuliani cardinalis S. Petri ad Vincula pontificis

ficis fratris filij, æmulatione Petri Riarij cardinalis S. Xysti, cuius precibus dicebatur Stephanum Nardinum Mediolanensem, illo tempore eandem dignitatem consecutum fuisse, ne plus hic, quàm ille auctoritate apud pontificem valere diceretur. Sed profectò magis ei profuit anteactæ vitæ constans & commendata opinio, quàm vel patriæ charitas, vel alicuius studium. Pontifici enim Xysto ob morum incredibilem suauitatem, & summam probitatem vehementer gratus fuit, vulgo quidem charissimus ob humanitatem, qua omnibus ita præstitit, vt infimæ sortis quoque homines amplecti, & ijs benignè omnia polliceri consueuerit. In cardinalatu Vrbi primum absente Xysto difficillimis temporibus & pestilentia in vrbe grassante præfuit, deinde in Germaniam legatus designatus est, vt Cæsarem Fridericum III. & Mathiam Coruinum Hungariæ regem multis iam annis exitiabili bello decertantes conciliaret, atque conuentui Nurembergensi proxima quadragesima indicto, pontificis nomine interesset: ei enim muneri ob integritatem maximè idoneus visus est, ab omnibusque eius opera duos principes facile in concordiam reduci posse existimatum, verùm legitimis caussis impeditus eò profectus non est. Nouissimè anno salutis MCDLXXXIIII. mortuo Xysto quattuor & viginti patrum votis Iuliano Ruuereo episcopo Ostiensi, & Roderico Borgia cancellario maximè annitentibus, ex presbytero cardinale tituli S. Laurentij in Lucinia iiij. kalend. Septembris hora decimatertia die solis Pontifex maximus renuntiatus in Innocentij IV. Genuensis, cuius memoriam sanctè colebat, recordationem Innocentius VIII. appellari voluit. Coronatione verò ad prid. Idus Septembris perfecta Pontificatum ingressus eadem, qua priuatus antea semper humanitate & mansuetudine vixit. Cæterum quum omnibus comis & benignus esset, parcus tamen & minimè liberalis pro suæ gentis gloria, innatam auaritiam scommatibus & dicterijs velabat. Pacis atque otij studiosissimus, omnes Christianos principes frequentibus nuntijs hortabatur, vt mutuis dissensionibus & bellis compositis, fœderibus iuncti, Turcarum vires toto iam terrarum orbe formidabiles retunderent: pontificatus initio Venetos ob bellum cum duce Ferrariæ gestum sacris à Xysto interdictos absoluit. Cum singulis principum Christianorum & rerum publicarum oratoribus, qui ad eum plurimi honoris caussa veniebant, de pace communique concordia diligenter agebat, quum enumeraret bellorum incommoda, violari templa, summi Dei cultum intermitti, vrbes diripi, virgines incęstari: hęc & eiusmodi sępe repetebat. Ad componendas res ecclesiasticas conuersus, quum Romanis sua priuilegia renouasset, vrbem castigandis nefarijs hominibus, bonisque publicis muneribus euehendis, purgauit. Mamaluchorum officium à Xysto factum antiquauit, publicè se adeuntes patientissimè audiens: ius seueriss imè à suis magistratibus dici mandauit. Proximo Epiphaniæ festo Leupoldum Austriæ ducem miraculis clarum, Friderici imperatoribus precibus inter sanctos retulit. Magistrum ordinis Augustiniani Ambrosium Coranum ob veteres simultates in arcem coniecit. Tum calices duo aurei magni ponderis, quos Ludouicus XI. Galliarum & Ferdinandus Neapolitanorum rex Basilicæ Constantinianæ donauerant, item mitra, quam regnum appellant, quæ S. Siluestri fuisse ferebatur, surrepta, nec tanti sceleris auctores vnquam inueniri potuerunt. Quum graui morbo decubuisset, proceres Vrsini, Virgilio & Paulo auctoribus veteribus factionibus suscitatis, arma Columnensibus, quorum principes erant Prosper & Fabritius, intulerunt, Pontificisque, qui conualuerat hortationibus neglectis, intestinis bellis & seditionibus se inuicem lacerabant, non sine maximo vrbis Latij & finitimarum vrbi regionum damno & clade. Hi adeò in mutuam pernitiem exarserant, vt omnia non nisi cædibus, rapinis, incendijs transigerent, bonis Romanorum ciuium vbique direptis. Pontifice frustra reclamante, cui Virginius Vrsinus tunc infensissimus erat, quod se palatij apostolici præfectura Iuliani Cardinalis S. Petri ad Vincula hortatu, priuasset; eo bello, insula, Campagnanum, Galeria, Bracianum Cæreuetus & aliquot alia Vrsinorum oppida à Columnensibus direpta. Intestinum Romanorum procerum bellum maius externum suscitatum sedauit. Ferdinandus Neapolitanorum rex comite Montorij, ob quasdam suspiciones securi percusso, Aquilanos Comiti fœdere iunctos, & omnes regni sui proceres contra se concitauit, qui ad caussam dicendam Neapolim à rege euocati, quum recusarent ipsius iram veriti, Aquilanis, qui regio prætore interfecto defecerant, adiuncti, Pontificem maximum

mum & Venetos in ipsorum auxilium euocarunt. Hos Pontifex imperitorum hominum consilijs impulsus, vt opulentam vrbem ecclesiæ imperio adijceret, fouendos tuendosque suscepit, occasionem eò cupidius amplexus, quòd in regem antea non optimè animatus erat, ob annua tributa, quibus ex fœdere adstrictus erat ecclesiæ non persoluta. Copijs igitur non contemnendis comparatis, Prospero que & Fabritio Columnensibus, & Ioanne Sabello sibi fœdere coniunctis, Vrsinos quoque in suam amicitiam sollicitauit. Qui regi obstricti arma in eum suscipere recusarunt. Venetis insuper in belli societatem accitis totius ecclesiasti exercitus Robertus Sanseuerinas lectus est imperator, vir militari disciplina clarus. Legatus verò Ioannes Michaëlius cardinalis Veronensis creatus. Interim Ferdinandus grauissimis periculis implicitus à Florentinis & Insubrum duce auxilia postulauit, quæ non modò facile impetrata, sed celeriter transmissa Pontificis rerum bellicarum imperiti consilia perturbarunt. Oderant enim valde Florentini, quòd Lucensi bello Liguribus contra ipsos fauisset. Vrsini, qui aperta vi à Pontifice defecerant, à rege stipendio conducti, in eius castris aduersus Pontificem militabant. Nam regiarum copiarum præfectus eo bello fuit Virginius Vrsinus, qui Columnensium Pontifici militantium acerrimus & perpetuus hostis erat. Belli initio Aquilani regijs præsidijs omnino pulsis, se Pontifici dedunt. Vrsini regijs copijs aucti Columnensium, & vicissim Columnenses à Pontifice adiuti Vrsinorum agros & oppida, igni ferroque vastarunt. Pugnabatur ad Anienis pontes, omniaque suburbana oppida, quæ in Etruria Vrsinæ ditionis erant, Arragonijs fauebant. Belli dux Robertus ad vrbis præsidium accitus, eorum impetum sustinens, non satis pro vetere cum fidei, tum virtutis opinione rem gerebat. In vrbe enim moram ac diem trahens aliam atque aliam rem caussatus, tertio postquam venerat mense, Nomentanum tantum pontem, qui ab Vrsinis militibus tenebatur, expugnauit. Ibi eius filij Fracassi pila tormento emissa faciem defœdauit. Nomento deinde in deditionem accepto, Romam inglorius reuertitur, pecunia, argento, multoque commeatu frustra consumptis. Hoc bello in Etruria omni ecclesiasticæ ditionis, & præsertim Viterbij tumultuatum est. Pontifex à suis se deceptum animaduertens, præsertim quum Alfonsus Calabriæ dux copioso cum exercitu Latium & Etruriam, multis oppidis captis & direptis vexaret, belli temerè suscepti, eas postremo pœnas dedit, vt necessariam potius, quàm decoram pacem Ascanij Sfortiæ, Michaëlis legati, Senensis & Cancellarij cardinalium interuentu perferre coactus sit, Ioanne Balues Gallo cardinale Andegauense maximè contradicente, qui Francorum regem pontificí auxilio propediem adfuturum affirmabat. Pacis conditiones fuêre, vt rex Romanæ sedi annuum vectigal penderet, regni proceres rebelles seruaret incolumes, vt Pontifex pro arbitrio omnia regni sacerdotia distribueret, vt Aquilanis sua libertas seruaretur, ne Pontifex impedimento esset, si Galli in regnum impetum aliquando facturi essent, vt Vrsini, & in his Virginius, Pontificis arbitrio se totos dederent, & supplices veniam peterent. Rex Hispaniæ, Ludouicus Sfortia, & Laurentius Medices pro rege Ferdinando pacis vades fuêre. Eo bello ærario exhausto pontifex Xysti exemplum sequutus, quo pecuniam colligeret, quinquaginta duos viros instituit, quos plumbatores Bullarum apostolicarum vocauit, eisque certos ecclesiæ prouentus in perpetuum concessit, ex qua institutione ad xxvj. millia aureorum cepit. Venière singuli 500. aureis: eodem exemplo quæstus gratia, xxvj. secretariorum collegium, quorum officia venderentur, erexit, priore numero aucto; à quibus ad lx. millia aureorum exegit: veniêre singula duobus millibus & quingentis aureis. Ripæ quoque præsidentium officium venale induxit xxx. viris creatis, qui singula officia CC. aureis emerent. Cæterum quum Ferdinandus, quæ in pacis fœderibus spopondérat, minimè præstaret, Petrus Vicetinus episcopus Cæsenas apostolicæ camerę auditor vir audaciissimus, & Iacobus Volaterranus secretarius ac cubicularius apostolicus, vir prudens ad repetendas res à pontifice missi, rebus infectis Romam reuersi sunt non sine magna pontificis indignatione, qui haud ita multò pòst regem ob non solutum vectigal anathemate notatum, Francorum regis in primis litteris concitatus, Neapolitano regno priuauit, Gallus enim ad se ex legitima successione & hæreditate pertinere affirmabat. Bello Neapolitano confecto, ad pacis studia conuersus, ciues aliquot Romanos, quorum capita erant Marganij, & Sanctacrucij armis feralibus dissidentes, item Vrsinos & Columnenses adhuc

discordes summa diligentia conciliauit, quum nihil antiquius duceret, quàm vrbis quieti copiæque studere. Vnde toto eius pontificatu, & annonæ maxima vbertas, & vrbs à grassatoribus latrocinijsque, quibus bello manente maximè obnoxia fuerat, tuta fuit, quum esset in vindicandis criminibus exorabilis. Nam & Pij, Pauli, & Xysti edicta contra homicidas & sicarios renouauit, & omnes vrbe ditioneque ecclesiastica eiecit. Duos fratres Franciſci Bubali filios, Petrum & Hieronymum, qui seditiosis omnibus receptaculum erant, ob potentiam diu impunitos, vna die simul capi, & securi percuti mandauit; quanquam cum parente ipsorum longo antea tempore amicitiam contraxisset. Dominicum etiam Viterbiensem, & Franciscum Maldentem nobiles viros, & scriptores Apostolicos falsarios, omnibus suis reclamantibus, suspendio enectos, medio foro combussit. In Bucalinum Auximi tyrannum in ciues suos sæuientem, qui vrbe ex priuato occupata ab ecclesia defecerat, copias mouit, & non sine magna strage expugnatum, captiuum ad Ludouicum Sfortiam Insubrum ducem transmisit: cuius præcipuè ope id bellum duce Iohanne Iacobo Triuulcio confecerat. Cum Venetis fœdus renouauit. Quum ante pontificatum aliquot filios suscepisset, duos ex his pontificatui suo superstites magnis honoribus & opibus euexit. Nam Francisco oppida nonnulla vrbi vicina dedit. Laurentijque Medicis filiam Magdalenam formosissimam puellam matrimonio iunxit: alteram Theodorinam Gerardo Vsumari Genuensi nuptam magnis diuitijs cumulauit. Vna creatione octo cardinales prioribus adiunxit. Laurentium Cybo fratris sui nothum archiepiscopum Beneuentanum, & arcis præfectum, & Ioannem Mediceum Laurentij filium nurus suæ fratrem vix XIII. annum agentem, Ardicinum de la porta, & Antoniotum Palauicinum veteres familiares suos viros honestissimos, Ludouicum Spinay rege Francorum, Franciscum Sanseuerinatem Roberto patre, & Maffeum Gerardum Venetis petentibus, item magnum hospitalis Rhodi magistrum fratrem Petrum Daubusson, qui ideo cardinalis creatus fuit, quòd eius opera Zizimus Sultanus Mahometis filius, prælio à fratre Baiasete apud Prusiam Bithiniæ victus, in suam potestatem venisset. Is Rhodum quum fugisset, ab Insulæ magistro ad Francorum regem mox ab eo ad pontificem missus est, qui Christianis ad concordiam reductis bellum eius opera Turcis inferre meditabatur. Vixit Zizimus toto deinceps Innocentij pontificatu Romæ in Vaticano honesta custodia; ad cuius sustentationem frater Baiasetes Constantinopolitanus imperator XL. aureorum millia annuatim dum vixit, misit. Pontifex interim ducem Ferrariæ Herculem voti reum Romam venientem splendidè in ædibus Palatinis suscepit. Factum est autem eiusdem Pontificis humanitate, ne dicam segnitia, vt aliquot vrbium ecclesiasticarum proceres superbè se efferrentes vrbibus, quibus præerant occupatis, tyrannidem in sua quisque patria constituerit. In his præcipuus fuit Iohannes Bentiuolus Bononiensis regulus. Idem factum est Perusij, Tuderti, Fulginei, Hortisque: quos postea tamen vel ipse, vel qui sequuti sunt pontifices, penitus exstinxêre. Innocentius autem ædificandi studiosus, insignes in palatio Vaticano porticus, item villam pontificum vsui, quam Baluedere vocant, exstruxit. Fontes media sancti Petri platea fecit, basilicæ Lateranensis absidam ante aram maximam duabus ingentibus columnis suppositam ædificauit: diaconiam sanctæ Mariæ in via Lata fundamentis constrúi iussit. Cuius exemplo inflammati patres multas per vrbem substructiones & ipsi aggressi sunt. In his Petrus Gundisaluius de Mendocia, dum tectum & absidam tituli sanctæ Crucis in Hierusalem repararet, in medio templi pariete pars tituli Crucis CHRISTI triplici lingua exarati inuenta est, ibidem à Placidio Valentiniano Imperatore ante mille annos recluſi. Quo die Ferdinandus & Helisabeth Catholici Hispaniarum reges Granata vrbe expugnata, Maurorum in Hispania vetustissimum imperium funditus exciderunt. Contigit etiam, vt eodem, quo titulus Christi inuentus est anno, Baiasetes Turcarum imperator, quo Pontificem fratris captiui causſa sibi gratiorem rederet, pro magno munere ferrum hastæ, quod latus Domini perfoderat, ad eum mitteret. Quod olim apud ædem sanctæ Andreæ Antiochiæ repertum, capta iam ciuitate Boëmundus in prælio corripens, & quum arcem expugnare non posset, prælatum; eam illico cepit, & hostium multa millia prodigiosè delenit. Id Constantinopolim dono imperatori aduectum, postremo Turca hoc anno pon-

pontifici misit, quod aræ ab se conditæ marmoreo tabernaculo concluſum in baſilica Vaticana religioſiſſimè paulò ante obitum ſuum collocauit. Fuit Innocentius corpore procero, candido & decoro; ingenio culto, & à litteris non alieno. Inter officia publica quandoque dormitare videbatur, valetudine non ſatis proſpera. Nam biennio antequam decederet, in extaſim quandam ſoporiferam ex morbo incidens, horis ferè viginti ſine arteriarum motu immobilis fuit. Famaque iam mortis eius quoquo verſus perlata, cardinales de ordinandis circa ſucceſſorem omnibus conuenerant, quum ſubitò magna omnium admiratione viuus apparuit. Exceſſit biennio pòſt ex eodem ferè morbo Romæ in Vaticano VIII. Kalend. Auguſti, hora noctis quinta. Anno ſalutis MCDXCII. ætatis LX. Pontificatus verò VII. menſe X. die XXVII. Cadauer in baſilica S. Petri ſepultum æreo monumento, iuxta aram ab eo deſignatam, in qua ferrum haſtæ, de qua paulò antè dixi, condi iuſſerat. Vacauit tum ſedes dies XVI.

ALEXANDER PAPA VI.

Bzo. Pōt. ALEXANDER papa VI. Rodericus antea vocatus, ex nobili familia Lenzolia Valentiæ in Hiſpania originem duxit. Patrem habuit Iofredum equitem prædiuitem, matrem verò Caliſti Papæ III. ſororem. Qui quanquam gente Lenzolia ortus eſſet Boriæ tamen, vel Borgiæ nomen, quo cum gentilicijs inſignibus ab auunculo donatus fuerat, auito relicto, vſque ad obitum retinuit. Ipſe adhuc adoleſcens ab eodem pontifice archiepiſcopus Valentinus primum deſignatus eſt, deinde XI. Kalend. Octobris anno Domini MCDLVI. diaconus Cardinalis ſanct. Nicolai in carcere Tulliano, & ſanctæ Romanæ Eccleſiæ Cancellarius creatus. A Xyſto verò IIII. epiſcopus Cardinalis Albanus, & paulò pòſt Portuenſis factus; multas tam ſub eo, quàm ſub alijs Pontificibus, & maximas legationes obiuit; & præcipuè Hiſpaniam Xyſti pontificatus initio. Is eò legatus eſt, vt reges Luſitaniæ & Arragonum ad bellum pro regni Caſtellæ poſſeſſione pronos impellerent. Qui rebus parum ex animo confectis, quum in Italiam triremibus Venetorum rediret, valida obortà tempeſtate, omni pene ſupellectile amiſſa, paruo abfuit, quin in litore Piſano mari obrueretur. Altera enim triremis, qua multi ex ſuis vehebantur, perpetua nocte, & magna parte diei fluctibus quaſſata, tandem vndis ſubmerſa eſt, in qua ad centum & octuaginta homines periêre, in his Epiſcopi tres, & aliquot Cæſarei pontificijque iuris periti. Mortuo Innocentio octauo in eius locum Romæ in Vaticano duorum & viginti Cardinalium ſuffragijs, anno ſalutis MCDXCII. III. Idus Auguſti, pontifex maximus conſalutatus, VII. kalendas Septembris ſolemni pompa coronatus eſt. Nonnullorum autem Cardinalium cæca ambitione & auaritia corruptorum opera, tantam dignitatem dicitur eſſe aſſecutus, qui poſtea in ingrato pontifice perfidiam maximam experti, debitas ſcelerati ſtudij venaliſque ſuffragij pœnas dedere. Horum princeps fuit Aſcanius Sforcia, emptus procul dubio profuſiſſima largitione, vt hic omnium eius ordinis deterrimus, pro optimo pontifex renuntiaretur, qui Cancellariæ munus ex ea ſuffragatione conſecutus, aliquot annis pòſt exitiabilis amentiæ dignas pœnas luit. Fuêre tum aliqui in comitio patres, qui Hiſpanum occultæ iniquitatis, ſummæque ſimulationis hominem, ſtultiſſimè pontificem creatum, exitio tandem cunctis futurum non falſi vates denuntiarunt. Ex reliquis porro, qui eius pontificatus auctores fuêre, aliqui non longè pòſt varijs calamitatibus ſunt affecti, partim exſilio, partim teterrimo carcere, partim violenta morte damnati. In his duo præcipui fuerunt Iulianus Oſtienſis epiſcopus, & Raphaël Cardinalis S. Georgij camerarius ſanctæ Romanæ Eccleſiæ perpetuæ decennali exſilio, ſpontaneo tamen, mulctati; quòd ſibi ſuſpecti eſſent, alter ob veterem

priuatam simultatem, alter ob Riarios pueros sanguinis necessitudine sibi coniunctos Catherina matre capta, Foroliuij & Forocornelij vrbibus vi pulsos. Proceres quoque Romani, quorum Cardinales eum extulerant, alij alia de caussa sublati, Baptista Vrsinus qui magnificas eius ædes, & Ioannes Michaël, qui episcopatum Portuensem cum omni eius supellectile, quæ preciosissima erat, consecuti fuerant, infelicem ab eo vitę exitum tulerunt, quum alter in arce aperta vi, alter veneno clam exstincti fuerint. Sed hæc pòst acciderunt. Porro autem eius pontificatus initio, rebus Vrbanis intentus, carcerum visitatores instituit, & quattuor iudices creauit, qui de quacunque caussa capitali cognoscerent; & die Martis omnibus se adire, & alloqui volentibus, seipsum exhibuit. Vnde ius in Vrbe seuerissimè dici cœptum. Quo tempore Fridericus Romanorum imperator, imperij anno quarto & quinquagesimo, diem clausit extremum, Maximiliano filio Romanorum rege successore relicto. In primo consistorio pontifex Iohannem Borgiam Valentinum sororis filium archiepiscopum Montisregalis presbyterum Cardinalem tituli sanctę Susannę creauit, quem mortuo Ferdinando rege Neapolim apostolicæ sedis legatum misit, vt filium eius Alfonsum nouum regem, quo cum affinitatem contraxerat, confirmaret, & sacramento suscepto, coronaret. Quo anno Carolus VIII. Francorum rex bellicæ laudis auidissimus adolescens, exitiabili dissidio, singularique dementia Italicorum principum in Italiam euocatus, præter terribiles copias, inusitato etiam bombardarum apparatu cuncta prosternebat. Petebat ipse Neapolitanum regnum, quod iure hæreditario ad se pertinere affirmabat, impellente Insubrum duce Ludouico Moro, vt Alfonsi regis audacia magna semper appetentis, tanto immisso hoste, frangeretur. Cuius vires veritus pontifex, qui tum cum Arragonijs affinitate fœdereque coniunctus erat, ne quid Italię detrimenti terribilis eius aduentus afferret, multas militum cohortes Vrbis præsidio conscripsit, quibus vrbem, seque à Gallorum armis tueretur. Cum Arragonio, & pontifice fœdus Florentini percusserant. Quorum viribus diffisus papa, Venetos etiam & Regem Hispaniæ Ferdinandum incassum in suam societatem euocarat, qui medij & spectatores tanti belli esse maluerunt. Carolus per Insubres & Etruscos cuncta prosternens itinere habito. Florentinorum copijs ad Maceram amnem fusis, eos imperata facere coëgit. Romam deinde kalendis Ianuarijs, initio anni MCDXCIIII, validissimis cum copijs viginti millium peditum & quinque millium equitum ingressus, magnam commeatus copiam, qua exercitus longi itineris incommodis defatigatus, sublenaretur, inuenit. Edixerat enim Romanos nihil detrimenti passuros, si facilis ei Romam tendenti pateret aditus, transitusque, & commeatus abundè suppeditaretur, quæ si negarentur se armis omnia paraturum. Eo igitur Romæ perhumaniter suscepto, milites à tumultu & rapina abstinere iussit, his qui non obtemperauerant supplicio affectis. Pontifex omni consilio spęque destitutus, in arcem fugit. Qui nullo tumultu militari audito, cuncta pacata videns, securiorque iam factus, fœdus cum Carolo quanquam inuitus percussit. Rex ab Vrbe discedens, quum Pontificis fidem suspectam haberet, Cæsarem Borgiam Cardinalem Valentinum Papæ filium secum obsidem, legationis specie, & Turcarum imperatoris fratrem Zizimum eduxit, vt potitus regno, Zizimi opera contra Turcas vteretur, qui haud longè pòst Capuæ magna Christianorum iactura dysenteria decessit. Neapolis rex Alfonsus desperatis rebus, quum se omnibus inuisum esse cognosceret, regno filio Ferdinando iuniori tradito, qui in omnium amore erat, trepidus in Siciliam cum regia supellectile nauigio se recepit. Ferdinandus tanto Francorum apparatui impar, continente relicto nauibus apud Aenariam paruam insulam salutem tuebatur. Carolus perpetuo victoriæ cursu, incredibilique celeritate, regno omni arcibusque potitus, omnes Europæ principes tanta victoria attonitos, sibique ab ipso metuentes, contra se concitauit. Hi fuêre: Pontifex, Cæsar, Rex Hispanię Catholicus Ferdinandus, dux Ludouicus Sfortia & Veneti, qui fœdere iuncti pro Italiæ salute, contra Gallos conspirarunt, & lx. millium virorum exercitum communibus impensis instruxerunt, vt Regi in Galliam tendenti transitum impedirent. Quorum copiæ apud Forum nouum, iuxta Farrum torrentem non longè à Parma, quum Gallos magnis à Neapoli itineribus expedito delectoque exercitu fortes, contendentes exspectassent, ancipiti dubiaque victoria, & cruento maximè prælio dimicarunt. Post pugnam Carolus nobilissimo quoque amisso,

tan-

tandem Astam se recepit. Pugna ad Farrum audita, qua vires Gallicæ fractæ erant, Ferdinandus quæ facilè amiserat, fortunæ arridentis fauore, facilius recepit, & Gallorum præsidia omnia propinqui sui Ferdinandi regis Catholici auxilio, sub duce magno Consaluo in deditionem accepit, hostili parte omni extra regni terminos eiecta. Cui paulò pòst sine liberis vita functo successit patruus Fridericus nam & Alfonsus pater paulò ante excesserat. Quo tempore Carolo VIII. Francorum Regi mortuo, regnum excepit Ludouicus XII. Aurelianensium dux Hic cum regno Neapolitano, Insubrum quoque imperium hæreditatis iure ad se pertinere contendens (quippe cuius auia Valentina fuerat primi Insubrum ducis Iohannis Galeatij filia) contra Ludouicum Sforciam, & regem Fridericum cum pontifice, quem varijs officijs sibi deuinxerat. Florentinis, Venetis & Ferdinando Hispaniæ rege exsecrabile, ac Italiæ funestum fœdus, his conditionibus percussit. Vt principatu Mediolani acquisito, Cremona Venetis dederetur; & Cæsar Borgia papæ filius, qui sacram purpuram, ducta vxore Carlotta de Alibreto regis Nauarræ filia, & Francorum regis propinqua, deposuerat, sociorum auxilio, Aemiliam, Flaminiam, Picenum & Vmbriam, veteribus dominis eiectis, obtineret; Reges verò Hispaniæ & Franconum regnum Neapolitanum sibi diuiderent. Ingentibus igitur & potentissimis copijs comparatis, Morus paruo labore à Ludouico rege Mediolani imperio exutus, & non longè pòst cum fratre Ascanio Cardinale captus, in carcere Gallico obijt. Cremona Venetis ex fœdere cessit. Bello deinde in regnum traducto, Fridericus rex consternatus, tantis viribus impar, hostis potius manifesti Ludouici XII. quàm regis affinitatis gradu sibi coniuncti Ferdinandi misericordiam experiri voluit. Ad quem supplex profectus, parum ex dignitate & contumeliosius quam sperabat, ab eo tractatus est. In regni autem diuisione inter Hispanos Gallosque discordia exorta, Gallis omnibus cæsis, Regnum ad solos Hispanos duce magna Consaluo peruenit. Dum hæc in Italia bella geruntur, Cæsar Borgia papæ filius adhuc Cardinalis, quo sibi totius ecclesiasticæ ditionis imperium compararet, regulos omnes aggredi cœpit, quum pater omnes suas rationes & consilia ad id vnum conuertisset, vt nothos suos magnis opibus & potentia extolleret. Vrsini proceres ante omnes bellum sustinuerunt æstate vna, in quo duces fuêre, Guido Vbaldus Vrbinatium regulus, ac pontificis filius Ioannes vnà cum Bernardino Iunate legato. Captis aliquot oppidis, res ad Brachiani obsidionem redacta est, quod mulieris viduę virtute catenus defensum fuit, donec Carolus Virginij ex illicito concubitu filius, cum parua collectitia manu superueniens, totum pene exercitum duce capto, legatoque pontificis filio vix fuga elapsis, profligauit. Sed pace Vrsinis data, Guido XXX. millibus aureorum se redemit. Hac re prosperè non cedente, animum ad firmiora præsidia matrimonijs sibi comparanda pontifex adiecit. Itaque Lucretiam filiam, quam ante pontificatum Hispano cuidam in matrimonium dederat, eidem ablatam Ioanni Sfortiæ Pisaurensi principi primum, deinde abdicatam Alouisio Arragonio Alfonsi Regis filio notho, quo demum interfecto Alfonso Estensi Ferrariæ duci, apud quem obijt, locauit. Ex filijs verò natu minimum Gofredum principem Squilatinum fecit, medium Cæsarem Cardinalem, maximum natu Ioannem ducem Gandiæ in Hispania creari procurauit. Cui etiam vxorem dedit filiam notham regis Alfonsi. Qui breui tempore cum nocte quadam vagaretur, insidijs Cæsaris cardinalis fratris interfectus, & in Tiberim proiectus est, quum simul apud matrem Zannociam paulò antea cœnassent; conniuente prorsus ad immane parricidij scelus patre pontifice, qui & ipse vim sibi afferri ab efferato filio proculdubio metuebat. Itaque sublato principatus æmulo, armorum studio tenere & contemnere galeri decus cœpit: non enim ob aliam caussam fratrem interfecerat, quàm vt eo qui duceret exercitum extincto ipse in eius locum pontificiarum copiarum dux efficeretur. Post fratris igitur nefariam cædem, se totum à Senatorio ordine, abiecta purpura, sumptoque militari sago auertens, ad arma transtulit. Pontificioque exercitui præfectus Gallis se coniunxit, quorum regis propinquam Carlottam de Alibreto, vt dixi in vxorem ducens, oppidum Valentiam dotis nomine, à quo dux Valentinus dictus est, accepit. Ludouici deinde XII. regis auxilio, perpetuoque fœdere, patre adiuuante, maximum sibi in Italia imperium comparauit. Pontifex enim totus in eam incubuerat curam, vt ingentes filio opes, maximique imperij facultates, vel summa cum omnium iniuria pararet. Sfortianis igitur dominatu

natu Insubrum pulsis, & in carcerem coniectis, dum aduersus Arragonios bellum paratur, Cæsar Borgia adiuuante Gallo immani sęuitia Aemiliam omnem, præter Bononiam, eiectis partimque necatis antiquis dominis in potestatem redegit. Riarijs enim pueris pulsis, & eorum matre Catherina capta, parumque virili superbia Romam in Triumphum ducta, Forumliuij & Forumcornelij occupauit Fauentiam deinde Aflore Manfredo regulo necato, Ariminum & Pisaurum N. Malatesta, & Ioanne Sfortia deiectis, & paratam cædem effugere coactis, cum Senogallia vi cepit. Eodem victoriæ cursu Guidonem Vbaldum Feltrium Vrbini principatu dolo exutum Mantuam aufugere coëgit. Nam quum vt hospes & amicus à Guidone duce cum exercitu apud Gallium exciperetur, exemplo dato signo, Vrbem corripuit, inde properè Vrbinum inuadi mandat. Guido tam repentino casu consternatus, quum non satis virium ad resistendum haberet, ne in truculentissimi tyranni hostis manus perueniret, nocte sequenti relictis omnibus, paucis comitatus, fuga sibi salutem quæsiuit. In Varanios deinde Camertium regulos vetustissimæ nobilitatis homines conuersus, Iulium Cæsarem & Venantium, aliosque duos captos, Vrbe occupata, strangulauit, & reliquos passim opibus illustres, eodem ambitionis ardore furens, inexorabili crudelitate persequebatur. Vertit postremo eandem sæuitiæ rabiem in finitimos Vrbi regulos; cepitque à Caietanis vetusta & nobili familia, qui aliquot in Volscis oppida possidebant. Iacobo igitur Caietano Honorati filio apostolico protonotario necato, adolescentem vnicum Nicolai filium familię superstitem absentem iugulari iussit. Columnensium deinde Gallorum auxilio expulsorum imperium omne inuasit, eosque exsules per Apuliam & Siciliam vagari cogebat. Quod reliquum erat, quum ad Vrsinos anhelaret, nec satis causse haberet, occasionem nactus est, quam optanti, quum nemo hominum aptiorem promittere potuisset, ipsa dies vltro attulit. Vrsini enim tantos Cæsaris successus inexhaustamque imperandi cupiditatem conspicati, sibi quanquam amicitia coniunctis, timere cœperunt, ne omnibus iam sublatis in seipsos etiam crudelissima laniena verteretur. Itaque cum his, qui pari timore tenebantur Perusij concilio facto aduersus Cęsarem conspirant. Fuêre autem Ioannes Bentiuolus Bononiæ, Ioannes Paulus Balio Perusij, Vitellocius Vitellius Tiferni, Liberoctus Firmi, Pandulfus Petruccius Senæ Tuscæ tyranni, Baptista Cardinalis, & Paulus Vrsini. Hi collectis copijs, irruptione è vestigio facta, Vrsino & Camerino receptis, Cæsarisque cohortibus, quæ subsidio mittebantur, profligatis, ad alia Aemiliæ oppida repetenda, iter conuertunt. Pontifex tantæ cladis nuntio accepto, mirum in modum commotus, omni studio placare Vrsinos sibi in primis conabatur, quòd facilè cunctos ipsorum sperabat auctoritatem secuturos. Eos igitur ingentibus pollicitationibus conditionibusque, & magna humanitate delinitos, seu potius deceptos, in suam sententiam adduxit. Illi conciliati iam capta restituunt, & Senogalliam Cæsari recuperant, quo Paulus & Franciscus Grauinæ dux Vrsini, Vitellocius & Liberoctus vnà conuenerant. Cæsar, qui Forocornelij erat, opportunum vindictæ tempus veniisse ratus, eò cum Vasconum cohortibus de improuiso proficiscitur. Illi inermes obuiam procedentes, veniam præteritorum petunt, humaniter exceptis, custodiæ clam ne effugere possent adhibitæ. Cæsare autem vsque ad Prætorium deducto, cum discedere vellent, simulatione colloquij militaris in domum perducti, ex templo ianuis clausis à destinatis militibus capti sunt. Vitellocius & Liberoctus eodem die, alij paulò pòst strangulati, meritas certo iure pœnas pependerunt, quòd se à sanguinario nefarioque tyranno sincerè in fidem receptos imprudentissimè putarint. Quanquam ea reditus leuitas exitio cunctis futura, ab ingenio Pauli Vrsini largitione promissisque corrupti, Vitellocio frustra reclamante, emanasse credatur. Tum Perusia & Tifernum eiectis Balionibus & Vitellijs, pontifici se dediderunt. Qui Romæ vbi celeri nuntio noctu captos hos esse accepit, Cardinalem Vrsinum, quem multis blanditijs seque securum reddiderat, summo mane hortatur, vt ad palatium veniat, fingens Columnenses captis pontibus, prope vrbem adesse. Ille credulus cum obtemperasset captus est, & in Hadriani mole miser cum Abbate Vrsinarum partium Alouisi Liuiani fratre conijcitur. Antistes porro Florentinus, Rainaldus è gente Vrsina, & Iacobus Sanctacrucius, eadem hora capti, & in palatio custoditi. Sanctacrucius postridie vadibus datis, consentiente Cardinale ad oppida Vrsinorum pontifici tradenda dimissus;

ipse

Ipse verò Cardinalis paucis diebus pòst veneno iussu pontificis epoto, interijt. At Cæsar quum persequi reliquias coniuratorum statuisset è Senegallia cum xv millium armatorum exercitu contra Pandulfum Petrucium in agrum Senensem profectus castella nonnulla capit. Senenses, qui ab initio resistere, Pandulfoque omnia promittere, statuissent tantis viribus impares, vrbe ad tempus cedere illum maluerunt, quàm vnius hominis caussa Rempublicam periclitari. Quapropter quum is Lucam cum omni familia profectus esset, bellum in Senenses desijt. Iohannes Bentiuolus tantis Cæsaris viribus parumper commotus, suspectis tamen ciuibus, aut pulsis, aut interfectis, ira sese vti sagax tyrannus munierat, vt eius periculi vexationem pecunia facilè redimeret. Inde Cæsar ad Vrsinorum oppida reliqua occupanda se conuertit, ac Cære vetustam gentis arcem loci situ & arte munitissimam oppugnare aggressus, quum ea iamiam potiturus esse videretur, cum Iulio Vrsino Cardinalis fratre, qui illam defendebat, pactus est, vt tradito castello, incolumi substantia discederet. Victor igitur, ne cætera gentis oppida adoriretur, Gallorum regis litteris reuocatus est, qui id Ioanni Iordano Vrsino Virginij filio sibi militanti præstiterat. His tantis belli sumptibus, & Cæsare magnos alente exercitus, regioque luxu liberalitatem passim ostentante, quum pontificij ærarij pecunia minimè sufficeret, Alexander aliorum pontificum exemplo nouum lxxx. scriptorum breuium collegium instituit, quorum loca singula D C C L. aureis venière. Reliquorum collegiorum emolumenta, quod omnia venditarentur, nihilque pecuniæ negaretur, ab initio vberrima quidem, verùm postea tenuiora fuêre, diuisa cum Cardinale Rothomagense Gallię legato rerum omnium facultate. Magnum quoque vectigal ex his, quos vulgus Maranos vocabat, à rege catholico ex Hispania pulsos, & ab se Romæ magna cum eius regis indignatione susceptos, colligebat. Cardinales multos precio creauit. Hæc quoque cum ingentibus sumptibus non sufficerent, inopiæ metu rapax, atque immani ingenio sæuus, opulentissimum quemque in aula sacerdotem, & in his aliquot Cardinales cæteris ditiores veneno tollendos constituit, vt eorum opibus in fiscum redactis potitus, profusissimè largiretur, inexplebilemque filij cupiditatem expleret, haud dubie in reliquos aulæ sacerdotijs atque diuitijs insignes hæreditatis spe sæuiturus, nisi mirabili Dei prouidentia, homo ad Italiæ exitium natus, quum animo adhuc maiora de filio conciperet, diuturnamque sibi vitam polliceretur, fatali pincernæ errore, sibi mortem, supremam verò Cæsari filio calamitatem peperisset hilariorem scilicet in cœna, dum ad vmbrosum Vaticani ruris fontem venenum bibunt, medicata Falerni vini lagena, pocillatoris errore commutata, quam dira fraude ad opulentiorum aliquot senatorum, qui conuiuio aderant, exitium, honoris specie parauisset. Cæsar qui dilutius biberat, exquisitis antidotis, vel ipso viuente robore, veneni vim sustinente, atrocissimo quidem, sed non letali morbo correptus est, sic vt magnis stipatus copijs dux acer, sibi vsui esse nequierit, & dilabentes copias, duosque veteres hostes paucissimis diebus pontifices creatos viderit. At pater pontifex iam senio grauis quum non diu veneni vim ferre posset, Romæ in Vaticano ad xv. kalendas Septembris, anno salutis M C D I I I. ætatis circiter altero & septuagesimo, pontificatus verò xj. die viij. est exstinctus. Cuius cadauer in sacrario basilicæ Vaticanæ, lateritio & vili monumento sepultum est. Vacauitque tum sedes supra dies tres, mensem vnum. Cæterum in Alexandro (vt suorum temporum scriptor tradit) æquabant vitia virtutes. Inerat namque ingenium, ratio, cogitatio, memoria, diligentia, eloquentia verò quædam naturalis, & ad persuadendum apta, quæ multis exitio fuit, vt nemo rem cautius proponeret, aut acrius defenderet, seu quò deliderabat, impelleret; sese vnum omnium animis accommodando, cum iucundis de remissione, cum seueris de disciplina, cum patribus de republica loquebatur. Aduersarios lenitate ac patientia deuinciebat, nam ijs, qui de numero patrum exsulabant, quosve suspectos habuerat, nihil de pristina dignitate detraxit. Gallorum animos contumaciss imos ita sedauit, vt amicissimi discederent. In tanta procerum Romanorum clade, quòd sanè incredibile est, nullum in vrbe tumultum, nulla arma audita, omnia ipse obire, parum in rebus arduis cuiquam fidere. Idem in otio solutissimus, in metu constantissimus, nunquam negotia voluptate omisit, res in multam noctem protrahebat breuissimi somni cibique. Artes liberales si non colebat, admira-

batur, & iuris præsertim scientiam; salaria doctoribus, stipendia militibus, mercedem operarijs nunquam est differre, nec dum auferre visus; cuius rei gratia exercitum, quem magnum ductore filio nutriebat, obsequentissimum habuit, breuique tempore ac paruo negotio tantum ei imperium comparauit. In annonæ difficultate, quæ bis contigit, aduecta è Sicilia magna vi frumenti ita diligenter vrbi prouiderat, vt plebs nullum fere sentiret incommodum. Hæc igitur animi ornamenta magnis obiuerat vitijs, perfidia plusquam Punica, sæuitia immani, auaritia immensa ac rapacitate, inexhausta parandi filio imperij per fas & nefas libidine. Si quando negocijs non premeretur, omni se iucunditatis generi sine discrimine dedit. Mulieribus maximè addictus, ex quibus quattuor filios & duas filias tulit. Omnium præcipua fuit Vannocia Romana, quam à formæ venustate, & morum illecebris miraque demum fœcunditate, in minori fortuna legitimæ propè vxoris loco habuit. Comœdias Plautinas cæteraque ludicra libenter spectauit, frequenterque in Hadriani molem, quam propugnaculis, muro, fossaque muniuit, ventitabat, vt palam personatos hilaribus festis, ac per omnes dies celebres, si quid elegantius in hominum genere per viam præteriret, propius adspiceret in filiæ nuptijs, quę ad virum Ferrariam profectura erat, equestres ludos, & venationem in Vaticano extra ordinem dedit. In vrbe gladiatorum & ficariorum nunquam licentia maior, nunquam populo Romano libertas minor, delatorum ingens numerus, breuissimo maledicto pœna mortis erat. Grassatorum insuper omnia plena, nec noctu tutum per vrbem iter, nec interdiu extra vrbem. Roma gentium profugium & asylum, omnibusque sæculis populorum omnium tutissima arx, iam carnificina facta erat, quæ quidem omnia suorum caussa, quibus omnia indulserat, permittebat. Quos etiam vt magnis clientelis subleuaret, dominationis præsidia in eo quoque ijs parauit, vt ad xliij. cardinales varijs lectionibus in his XVIII. Hispanos creauerit. Inter hos præcipui fuêre Bernardinus Caruaial Hispiniæ regis orator tituli sanctæ crucis, Iohannes Lopes Datarius, Iacobus Serra Arborensis, Franciscus Cusentinus, & Ioannes Salernitanus. Italicorum verò Ioannes Antonius Alexandrinus, Alexander Farnesius pòst Paulus III. Ioannes Antonius Triualcius, Ioannes Baptista Ferrarius, Franciscus Soderinus, Hadrianus Cornetanus, Ioannes Stephanus Ferrerius viri magnæ in aula Palatina auctoritatis & existimationis. Anno MD. Iobileum ex veteri instituto celebrauit, delictorum venia his, qui venire neglexerant, vel minimè poterant, per diplomata concessa.

PIVS PAPA III.

MORTVO Alexandro VI. Cæsar Borgia statim pecunias, & preciosa quæque corripuit; Vaticanum, quod XII. armatorum millibus tenebat, & Hadriani molem operibus munijt eo consilio, vt patres in eodem loco veteri instituto cogendos ad nouum creandum successorem in sua vota compelleret. At illi ad euitandum periculum, in ædem prædicatorum ad Mineruam congregati subito à Cęsarianis, quos Michalettus Corellia Cæsaris ægrotantis dux adducebat, circumdantur. Fama peruagante captos esse Cardinales, direptiones ac cædes tota vrbe fieri, omnes ilico pauor inuasit. Tabernis clausis, arma arripiuntur, & transtris trabibus, catheniśque ferreis viarum exitus obstructi, haud aliter quàm si rursus Annibal sub vrbis mœnibus esset. Michalettus, quòd duram fortè prouinciam assumpsisse videretur, paulò postquam venerat discedens, Vrsinorum tantum ædium partem apud montem Iordanum incendit. Patres interim ad vrbis custodiam peditum quattuor millibus scriptis, proceres Romanos accersunt, Cardinales transalpinos, & vndequaque euocatos, præter consuetudinem exspectant. Prosper Columna, qui ad vrbem cum Fabio Vrsino, Pauli à Cæsare strangula- 224. Pii.

gulati filio venerat, ad Cæsarem à patribus mittitur, rogatum vt ab ea mente desistat. Idem fecerunt Galli Hispaniq́ue regnm oratores. Quibus obtemperans cum omnibus copijs vrbe se deferri lectica iussit. Arx verò adhuc ab eius militibus tenebatur, quanquam præfectus Bernardini Caruaialis Cardinalis S. Crucis opera, se patribus obtemperaturum polliceretur. Vaticanum igitur recipitur. Vbi more maiorum nouemdialibus celebratis, tantisper comitia distulerunt, donec Gallorum exercitus, qui tum illac contra Hispanos in Campaniam iter habebat, iubente Georgio Ambrosio Cardinale Rothomagense, qui summa apud Gallos auctoritate erat, mœnibus egrederetur, ne qua vis aut tumultus patribus in comitio occupatis exoriretur. Cardinalibus igitur, qui tum septem & triginta erant, conclaue ingressis, senatus melior pars, quanquam pauciss imis innixa suffragijs, longè maiorem patrum numerum, tum factionibus, tum Cæsaris imperio seruientem, ex longa diuturnaq́ue contentione peruicit, effecit q́ue vt x. Kalend. Octobris omnium eius ordinis optimus Franciscus Picolhomineus Senensis S. Eustachij diaconus Cardinalis, ac tum eius ordinis princeps, pontifex maximus omnium suffragijs renuntiatus sit, & Pij III. nomine assumpto VIII. Idus Octobris coronatus. Huic patria Sena Etruriæ nobilissima ciuitas fuit. Ipse natus erat VII. Idus Maij, anno salutis MCDXXXIX. Qui quum Pij papæ II. sororis Laodomiæ filius fuisset, ab auunculo, cuius cura à teneris annis omnibus disciplinis & iuri in primis operam dederat, gentilitijs insignibus & Picolhomineorum familiæ nomine donatus, archiepiscopus Senensis designatus, haud longè pòst absens iij. Nonas Maij, anno MCLDX. in amplissimorum patrum collegium vix xvij. annum ingressus, cooptatus est. Varijs porrò legationibus & Germanica præsertim, sub superioribus pontificibus summa cum laude functus, non tam Pij auunculi sanctissimi pontificis memoria, quam summa de eo spe ab omnibus concepta, tanquam labentem Christianæ pietatis statum vnus confirmare sua virtute posset, amplissimum sacerdotium obtinuit. Ad cuius creationis nuntium, Cæsar, qui ad eam diem Neper cum copijs subfederat, cum parte suorum Romam venit, patribusq́ue gratias egit, quòd virum optimum Christianæ reip. præfecissent, ipsumq́ue pontificem in primis adorat. Interim Vrsini vindictæ cupidi, Cæsarem in Vaticano agentem cum armatis inuadunt, cæduntur q́ue multi Valentino se egregiè tutante. Qui haud longè pòst pontificis iussu in Hadriani molem ducitur, vnde non nisi ex pontificis voluntate ei abire liceret. Pius interim senectæ vitijs, & mortifero cruris vlcere vehementer affectus, intra sextum & vigesimum pontificatus diem, XV. Kalend. Nouembris, non sine veneni suspicione Pandulfi Petrucij Senensis tyranni consilio vulneri illiti in palatio Vaticano magno bonorum omnium dolore interijt, anno salutis MDIII. ætatis lxiiij. mense v. die x. Cadauer in basilica S. Petri, sacello S. Andreæ prope auunculum Pium II. marmoreo & eleganti sepulchro conditum est. Vacauit tum sedes dies xiiij.

IVLIVS PAPA II.

IVLII Papæ secundi genus, quum Xysti IV. vitam breui commentario conscriberem, expossui. Ipse qui ante pontificatum, Iulianus vocabatur, patrem habuit Raphaëlem Xysti papæ quarti fratrem, matrem verò Theodorem Manerolam. Natus est Iulius Sauonæ litoris Ligustici, oppido, anno salutis LIII. supra MCCCC. Fratres ei fuêre Bartholomæus ordinis Minorum sacerdos, episcopus Ferrarienss, & Patriarcha Antiochenus, Ioannes vrbis præfectus Soræ ac Senogalliæ princeps, Guidonis Vbaldi Vrbinatium ducis, & Iulij Ruuerei Cardinalis sancti Petri ad Vincula auus. Luchina quoque Galeotti & Xysti Cardinalium mater eius soror fuit. Ante pon- 225. Pont.

tificatum filiam tuli Felicem, quam Io. Iordano Vrsino pontifex factus, in matrimonium dedit; quum & Columnenses affinitate sibi coniunxisset, Lucretia eiusdem Luchinæ filia M. Antonio Columnæ desponsata. Eum Xystus quartus patruus pontificatus initio xvij. Kalend. Ianuarij, Anno Domini MCDLXXI. ex episcopo Carpenctoratense presbyterum Cardinalem tituli sancti Petri ad vincula cum Petro Riario creauit. Hac dignitate accepta quum alias virtutes, tum moderationem in omnibus, & dictis, & factis præcipuè coluit, amabilis & charus summis & infimis, grauitate, comitate & morum elegantia. Nec satis habuit se talem præstare, sed familiares quoque sibi, quoad fieri potuit, modestos delegit. In eam præcipuè curam incumbens, vt bene vndique audiret. Acri porrò & callido ingenio, animoque excellenti quum esse existimaretur, varium admodum in vita sua fortunam expertus est, vt ei modò mater, modò nouerca fuisse videatur. Priuatus in ædificijs exstruendis ita delectabatur, vt præter profanas ædes basilicam sancti Petri ad Vincula cui præerat, quemadmodum nunc cernimus, breui & magnificè restituerit. Inchoauit & porticum mirè fastigiatum ante vestibulum basilicæ sanctorum apostolorum: ædes quoque proximas, quas Petrus Cardinalis Riarius inchoauerat, & morte præuentus non absoluerat, perficere aggressus est. Castellum apud Criptam Ferratam bello olim disiectum ad monasterij tutelam, ad vrbemque venientium commoditatem instaurauit. Xysto porrò ex presbytero tituli sancti Petri ad Vincula episcopus Cardinalis Albanus primum deinde Sabinus & maior pœnitentiarius, demum Ostiensis & Veliternus Auinionisque legatus renuntiatus est. Apud Innocentium VIII. plurimum & gratia & auctoritate valuit. Alexandro pontifice, quo cum veteres & priuatas simultates habebat, perpetuis decem annis vrbe abfuit, in Gallijs & Auinione commoratus. Nouissimè Pio III. breui vita functo instauratis comitijs, tanto studio in eum patrum omnia suffragia sunt conuersa, vt penè priusquam conclaue ingrederentur, Pontifex sit dictus, incredibili cum Cæsaris Valentini dolore, qui ad exemplum incertæ nutantisque fortunæ, quum Hispanos Cardinales vti clientes suos iurare solemni sacramento coëgisset; se neminem nisi Borgiæ familiæ studiosum suffragio adiuturos; ipsque Cardinalem Rothomagensem Georgium Ambrosium proposuisset, eum statim primo comitiali die vij. & xxx. Cardinalium in comitio ad Vaticanum ex sentium votis, Kalend. Nouembris, anni MDIII. sub sacra thiara pontificem viderit, quem ipse paterque Alexander vti grauissimum hostem perpetuo decem annorum exilio mulctassent. Nec multò pòst cum vj. Kalend. Decemb. supra gradus basilicæ Vaticanæ coronatus esset, Cæsarem Borgiam fugam adornantem, vel mille neces meritum, copijs vrbibusque ac omni dignitate exutum, ea conditione dimisit, vt Cæsenæ & Forilliuij arces eius præsidio munitas, reciperet. Impetrata itaque libertate Cæsar, quum Ostia nauigio Neapolim peruenisset, iussu regis Catholici à magno Consaluo captus, in Hispaniam transmittitur. Inde cum ex custodia ad Ioannem Nauarræ regem profugisset: ignobili quodam in prælio à Cantabris interfectus est. Iulius pontificatu firmato, cum proximis bellis & inaudita immanique ducis Valentini tyrannide totam ecclesiasticam ditionem labefactatam atque occupatam inuenisset, non ad recuperanda soluma quæ amissa erant, sed etiam amplianda animum adiecit. Nemo enim superiorum pontificum Petri patrimonium maiore animi præstantia tutatus est, aut latius proferre contendit. Primum itaque in Iohannem Bentiuolum Bononiensem tyrannum veterem hostem arma mouet, quem cum vxore & filijs vrbe expulsum, exsulatum Bussetum Parmensis agri oppidum abire coëgit, eiusque eximiæ structuræ domum furenti populo excindendam obiecit. Ad Veneti nominis excidium, qui Ariminum, Fauentiam, & Rauennam de ecclesiæ Romanæ ditione occupauerant, cum Cæsare Maximiliano, Francorum & Hispaniæ regibus, Ferrariæ & Mantuæ ducibus, Cameraci in Belgis fœdus percussit, eosque repugnantes aquæ & igni interdictos grauissimo anathemate notauit. Cuius atrocissimi turbinis procellum quum Veneti ferre nequiuissent, amisso ad Glaream abduæ exercitu omni, & ingenti prælio à Ludouico Francorum rege superati, atque ex ducibus Liuiano capto, Pitiliano fugato, cunctas breui momento copias & vrbes, quas in continente possidebant, amisêre. Cæsar enim Maximilianus, qui nihil ferè præter legatos & Augustum nomen ad id bellum attulerat, Veronam, Vicetiam, Patauium cum Carnis; Gallus Bergamum, Brixiam, Cremonam, & Cremam; Hispanus Tranum, Monopolim,

lim,& Barlettam in Apulia; Pontifex Rauennam,Ariminum, & Aemiliam omnem; Ferrariæ dux Rodigium,Mantuæ verò Asulam receperunt. Atque ita gens, cuius toto orbe terrarum maxima & inueterata auctoritas erat, tot vrbibus amissis, intra paludes ipsasque Venetias circumfluí maris beneficio permunitas, redacta est. Fuit tantæ cladis & Veneto nomini funestissimus dies XIIII. Kalendas Maij, anni MCIX. Iulius sua quum recepisset, vti pius, æquissimus ac verè Italus pontifex, Venetorum nomen tantis fluctibus obrutum, & penè demersum miseratus, eos suppliciter deprecantes,subleuandos censuit.Legatis porrò eorum in Vaticana basilica solemni precatione adiecta pro templi foribus expiatis, vrbi Venetæ sacra restituit, ictoque subinde fœdere: quo illi maris imperium eiurabant, & sacerdotia pontificis arbitrio conferenda relinquebant, in amicitiam fidemque recepit, totisque viribus vt eos Cæsari conciliaret, operam dedit, quo tempore Patauio per dolum recepto, imperatorem ab ineundis secum pacis conditionibus auerterunt. Conatus quoque est pontifex Alfonsum Estensem Ferrariæ ducem à Gallorum amicitia auertere, quò eorum vires toti iam Italiæ formidabiles frangeret; sed ille Veneti nominis antiquus hostis, & qui sese Ludouico regi persoluta pecunia, & ictis fœderibus applicauerat, pontificis adhortationem contempsit. Vnde iratus pontifex bellum ei indixit, & à fœdere Ludouici XII. Galliarum regis discessit, specie quod eundem Alfonsum, qui à Romano pontifice Ferrariam beneficiario iure obtinebat, aduersus se tuendum defendendumque suscepisset. Quum ille terra à Gallis, & Pado amne ab se profligatis Venetis, apud Comaclum, salinas maximi prouentus sibi vindicasset, neque in his rebus voluntati pontificis obtemperaret. Has ob causas pontifex Alfonsum vti contumacem sacris interdictum armis persequi cœpit, & hostiliter in eius fines copias eduxit;rebus Romæ compositis, & multa pecunia coacta, ab vrbe profectus Bononiam contendit, quo facilius imminenti bello operam subministraret. Rex papæ iratus Maximilianum Cæsarem pontificis hostem ob reconciliationem cum Venetis in suas partes traduxit, cuius præsidio & auctoritate rex fultus, simulque aliquot Cardinalium, qui ad eum confugerant consilio adductus, generalem Christianorum conuentum indicendum curauit, in quo Iulius II. ad causam dicendam citaretur. Pontifex porro fœdere cum rege Hispaniæ Ferdinando icto, Heluetijs gente ferocissima mercede conductis,& communis sui, Venetorumque exercitus imperatore creato Francisco Mantuæ Marchione, impetum in Ferrarienſem ducem fecit,& Mutina ei adempta cum duodecim millium peditum copijs Mirandulam, quæ Gallicis præsidijs tenebatur,expugnat; haud satis specioso præmio pro tantis laboribus. Mirandula capta Iulius vti victor Bononiam reuersus est, ex qua paulò pòst copiarum suarum clade apud fossam Giliolam audita recedens, Rauennam se contulit. Bononiam præsidio vacuam Bentiuoli adiuuantibus Gallis,Francisci Cardinalis Alidosij legati vel dolo,vel negligentia occupant.Legatus cum Rauennam ad Iulium, vt sese expurgaret profectus esset, à pontificis fratris filio Vrbini duce interficitur. Galli successu rerum elati, Cæsare & Cardinalibus, qui à pontifice desciuerant, auctoribus, pontificem ad concilium, quod ad kalendas Septembris Pisis futurum esset, citant. Papa quum omnem operam dedisset, vt recepta Bononia, Pisanoque concilio dimisso, pacem cum Francorum rege faceret, illumque victoria insolentem, & obstinatissimè recusantem animaduertisset, quò Pisanum conciliabulum tolleret, Antonij de Monte consilio, Romæ Laterani concilium generale indixit. Regem Francorum denuo, Florentinos qui concilio locum Pisas concesserant,& omnes conuentui illi præsentes grauissimo anathemate persecutus est. Cardinales quinque, qui eius conuentus auctores fuerant, omnibus dignitatibus & Galero priuatos ordine senatorio amouit: hi fuêre omnium & concilij principes Bernardinus Caruaial Hispanus Sabinensis, & Guillelmus Brissoneta Gallus Prænestinus episcopi; Franciscus Borgia Hispanus tituli S. Cæciliæ,& Renatus de Bria Gallus tituli sanctæ Sabinæ,presbyteri: demum Fredericus Sanseverinus Italus S. Angeli diaconus Cardinalis. Qui postea omnes præter vnum Borgiam iam fato functum mortuo Iulio II. à Leone X. schismate eiurato, ad pristinas dignitates sunt restituti; Lateranensi verò concilio omnia Pisani conuentus acta antiquata sunt. Sperauerant Cardinales Iulio rebelles fore,vt pontifice abrogato, alius vti optimus atque sanctissimus Christianis sacris præficeretur,& quisque eorum

eorum ad pontificatum hac ratione adspirabat, atque in primis Caruaial ipse ambitione & inani gloria perditus. Iulius vbi videt se à Gallis tam aperta vi & tantis insidijs oppugnari, ab Anglorum & Hispanię regibus Henrico & Ferdinando auxilium implorauit. Qui Pontificis iniurias tuendas quum suscepissent, arma in Gallos mouent: Anglus quidem contra Aquitanos, Hispanus verò contra Ioannem Nauarrę regem fœdere Gallis coniunctum & à pontifice sacris interdictum. Neque Iulius quiescebat, quia indies Francorum regem æquis conditionibus ad pacem sollicitaret. Illo verò incredibili pertinacia in suscepto consilio perseuerante, Pontifex cum principibus fœderatis, Heluetijs quoque in belli societatem euocatis, vt Gallos Italia eijceret, ingentes copias adornabat, in Florentinorum odium, qui concilio Pisas sedem dederant, Ioannem Medicem Cardinalem Florentiæ cum tota Medicea domo exsulem, Bononiæ & Aemiliæ totiusque fœderati exercitus legatum creat. Horum conatibus rex animo nonnihil consternatus, Brixia præsertim à Venetis occupata, maiora præsidia parabat. Cardinales concilij Pisani veriti, ne in Iulij Pontificis potestatem venirent, Pisis synhodum Mediolanum transtulerunt. Cæterum Brixia à Gallis recepta, & direpta, rex Franciscus obstinatissimè bellum gerere pergebat. Quum verò ab Hispanis & Anglis regni sui fines vexari cognouisset, belli aleam in Italia iacere, nouissimoque prælio cum hostibus decertare constituit. Copiarum Gallicarum dux Gasto Foiesseius erat rei militaris perititissimus, & imperatorum sui temporis longè præstantissimus, qui Bononia obsidione, qua à pontifice premebatur, liberata, Heluetijsque repressis, Brixiam de Venetis incredibili celeritate receperat. Is copijs omnibus, quas tum Brixiæ, tum Bononiæ habebat in vnum collectis, & prope Rauennam vt cum fœderato Ferrariæ duce se coniungeret, traductis (fuêre tum Gallorum copiæ mille & quingenti equites cataphracti, & xiiij. millia peditum) prælium committere, & fortunam experiri cupiebat, nec fœderatorum castra, quæ Rauennæ præsidio aduenerant, procul erant, xiij. millium peditum, & mille octingentorum equitum cataphractorum. Cum autem pontificij fœderatique certamen aliquandiu recusassent, cognito Rauennam muris vbique tormentorum vi dissectis, penè expugnatam esse, quò vrbi consulerent, prælium inire coacti sunt, die sancto Paschatis. Haud procul à Rauenna atrox certamen habitum est, quod horas sex perdurauit, in quo tanta animorum pertinacia pugnatum est, vt cuinam parti victoria cessura esset, diu incertum fuerit. Postremo cum ducis Ferrariæ Alphonsi (qui belli præcipuè causa erat) consilijs tormenta bellica magno in obliquum circuitu, in latus & terga hostium conuersa essent Franci adeò cruenta victoria omnibus penè præcipuis Gallorum ducibus cæsis, Hispanisque & pontificijs in fugam versis potiti sunt, vt victores longe maiori periculo expositi fuerint, quàm victi. Ad xx. hominum millia eo prælio, vtrinque ferè æquata clade, cæsa traduntur, in his CL. nobiles ex aula regis Gallorum, & quinque militum tribuni, cum totius exercitus imperatore Foiesseio. Ex pontificijs legatus, & aliquot duces capti. Ad primum cladis nuntium pontifex & Ferdinandus ita animo consternati sunt, vt alter regnum se tueri posse diffideret, alter fugam nauigio Ostię præparato adornaret. Atqui reparatis viribus, bellique imperatore Ferdinando Consaluo in Italiam transmittere iusso, maximè recreati sunt nouissima Francorum clade audita. Nam etsi ad Rauennam prosperè pugnarant, ita tamen vires eorum attritæ fuerant, vt Venetorum & Heluetiorum sub Cardinale Sedunense opera, Italia omnino septuagesimo à pugna die maximo fortunæ ludibrio exacti sint: nam Palicia, qui Foiesseio successerat, quum exercitus reliquijs, certamen cum Venetorum & Heluetiorum, qui paulò antè à pontifice euocati in Italiam descenderant, copijs detrectãs, in Galliam ocyssimè reuerti iussus est, vt regno ab Anglis, Hispanis, & Heluetijs vndique vexato opem ferret, Mediolano & Insubrum arcibus modico præsidio munitis. Sed & concilij Pisis inchoati, & Mediolani parum prosperè renouati, patres Heluetiorum timore perterriti, illud repentè dissoluunt, & Lugdunum in vlteriorem Galliam transferunt. Gallorum porrò reliquijs ab Heluetijs cæsis, Insubres aduersam eorum fortunam conspicati, receptis armis, Francorum, quorum arrogantiam immoderatamque libidinem ferre vix poterant, præsidia omnia eiecerunt. Eo modo paucis diebus Mediolanense imperium Gallis est ereptum, & Maximiliano Sfortiæ Ludouici Mori filio vti legitimo principi ex Cæsaris auctoritate, cuius beneficiarium

est

est Iulij II. pontificis, Venetique senatus auspicijs, & vnà maximè Heluetiorum virtute restitutum, idque Laterani in concilio pro Cæsare Matthæus Langus Cardinalis Gurgensis imperatoris in Italia procurator approbauit. Nec mora, Bononia pulsis Bentiuolis, Rauennaque recepta, Parma & Placentia ex fœderis legibus pontifici traditæ: Genua quæ Gallis parebat à Fregosijs occupata; Veneti Cremam & Brixiam receperunt. Medicei factionis pontificiæ Florentiæ restituti, perpetuo vexillifero Petro Soderino vrbe exacto. Et quum hæc Heluetiorum ope præcipuè facta fuissent, Papa eos multis muneribus donatos, specioso Italicæ libertatis assertorum titulo decorauit: quibus summa cum felicitate gestis, pontifex cum imperatore contra Venetos nouum fœdus percussit, quòd Veronæ Vicetiæque imperium Cæsari obstinatissimè cedere recusassent. Quo tempore Veneti pontificem infracti animi veriti, simulque ab Hispanis contra fœderis leges Brixia turpissimè excluſi, cum Ludouico Francorum rege perpetuo pontificis Hispanorumque hoste societatem ineunt. qui nouos contra Iulium Cardinalium rebellium opera tumultus indies in Gallijs excitabat abbatemque Cluniacensem, quem summum sacerdotem dicerent, Iulio opponebant. Pontifex Venetorum consilijs cognitis, ipsos quos fœdere cum Cæsare facto irritauerat, Francorumque amicitiam petere coëgerat, vt à Gallis auerteret. sæpius frustra tentauit, quo non impetrato animi dolore senioque ex leui. sed tenaci febricula, fluente sensim aluo confectus, schismatisque timore decubuerit, & Romæ in Vaticano IX. Kal. Martij hora XI. rebus humanis excessit, septuagenario maior, salutis anno MDXIII. pontificatus verò IX. mense III. supra diem XXI Lateranense adhuc concilio perdurante; bellica gloria pluſquam pontificem deceret clarus. Cadauer in basilica Vaticana Xysti patrui sacello pone aram maximam conditum est. Vacauit tum sedes dies XVIII. Fuit Iulius pontifex animo magnus, constans, rerum ecclesiasticarum defensor acerrimus, contumeliarum insolens, & contumacibus implacabilis, in calamitatibus semper se ipso maior & excelsior, inuicto animo, rebus prosperis continens, ingenti liberalitate; neque ob alias causas tot bella gessit quàm vt imperium ecclesiasticum à diuersis occupatum recuperaret. Ecclesiæ Romanæ, Bononiæ cum Aemilia & Flaminia pulsis tyrannis & Venetis, firmissimum imperium & maximè stabile restituit, potiundæ Mutinæ ecclesiæ initia dedit, Parmam, Placentiam ditioni ecclesiasticæ adiecit, suorum parum indulgens, eis nihil de vetere ecclesiæ ditione donauit. fratris enim filium Franciscum Mariam in ducatu Vrbini à propinquo suo Guidone Vbaldo Feltrio sine prole masculà decedente adoptari & heredem constitui procurauerat. Pisaurum Ioanne Sforcia sine herede mortuo eidem stipendij debiti nomine assignauit. Inter XXVII. Cardinales quos creauit, quattuor tantum è gente sua Galeottum & Xystum sororis Luchinç filios S.R.E. cancellarios, item duos consobrina sua natos Clementem Mendensem, & Leonardum Agenensem maiorem pœnitentiarum succeſſiuè, septem antiqua familiaritate & seruitio acceptos, reliquos in gratiam principum, vel doctrinæ laude commendatos fecit; in his fuêre Antonius de Monte, Petrus Accoltus, & Achilles Crassus Rotæ præstantissimi auditores, templum S. Petri Vaticanum nouum, veteris parte disiecta Bramantis eximij architecti opera, portentosæ vastitatis inchoauit. Vir nunquam satis laudatus ob ecclesiæ ditionem fortiter conseruatam & auctam, quamquam à nonnullis parum probatus, quòd armis magis, quàm sacrosanctum pontificem deceret, deditus esse videretur.

LEO PAPA X.

GENS Medicea, quæ nunc rerum in Etruria potitur, lectissimorum virorum prole fœcundissima, Florentiæ inter vete- 226. Põt.

veteres & honoratas popularis ordinis familias enumeratur. Eam primus magnus ille Cosmus Medices Ioannis filius, Auerardi nepos, vir in libera ciuitate omnium præstantissimus illustrauit, decreto publico pater patriæ vocatus. Qui ex vxore Contesina Barda Ioannem & Petrum filios suscepit. Ioanne iuuene fato erepto, Petrus paternæ potentiæ hæres extitit. Petri filij fuêre Laurentius & Iulianus, qui postea admirabili sorte geminos Pontifices maximos Leonem X. & Clementem VII. genuerunt. Iuliano Pactiana coniuratione interfecto, solus paternarum opum & potentiæ Laurentius Medices hæres superfuit. Is Clarice Vrsina nobilissimi sanguinis matrona in matrimonium accepta, tres mares & totidem fœminas tulit. Marium natu minimus Iulianus, medius Leo X. Ioannes ante pontificatum vocatus maximus Petrus fuit, qui paterna potentia exutus, & patria Gallicis armis Italiam vexantibus ciuili seditione profugus, decimo exilij anno in Lyri amnis ostio submersus est. Huius vxor Alfonsina Vrsina fuit, ex qua Laurentium filium auspicatioris fortunę hæredem reliquit. Quem à patruo Leone pontifice electis Ruuereis Vrbini ducem constitutum, sed non diu eodem principatu lætatum, supersunt qui viderunt, ex quo Catherina Henrici II. Francorum regis vxor legitima matrimonio, ex maternæ verò ancillæ furtiuo congressu Alexander Medices primus Florentinorum dux geniti sunt. Iuliani verò ex nobili vrbinati vidua Hyppoplytus Medices Cardinalis filius fuit. Fœminæ Magdalena, Contesina & Lucretia clarissimis nobilissimarum familiarum Cybo, Rodulfæ & Saluiatæ viris in matrimonium locatæ quatuor Cardinalium parentes extitêre Innocentij Cybo, Nicolai Rodulfi Ioannis, & Bernardi Saluiatorum. Natus est Leo X. Florentiæ III. Idus Decemb. anno salutis MCDLXXV. patris doctissimi, & grauissimi ciuis cura à teneris annis bonis moribus ornatus, & optimis disciplinis, latina græcáque doctrina, musica item instructus; præceptores habuit Angelum Politianum, & Bernardum Michelotium, viros græcis & latinis litteris, versu & soluta oratione eruditissimos. Eum in Laurentij patris gratiam Ludouicus XI. Galliarum rex etiamnum puerum insigni & amplo archiepiscopatu honestauit. Qui postea ab Innocentio VIII. adhuc adolescens vix tum XIII. annum excedens, Laurentio patri gratificaturo, qui filiam Magdalenam Francisco Pontificis nato desponderat, Diaconus Cardinalis sanctę Mariæ in Dominica pridie Idus Martij, anno salutis MCDXXCIX. cooptatus, ætatis defectu diu Vrbe abfuit. A puero statim frugi apparuit, mores eius pudici, incessus grauis, & honestissimæ eius actiones fuêre. Paulo antequàm pater excederet in vrbem Innocentio VIII. adhuc pontifice veniens, supra bonarum artium notitiam, ex patris disciplina ab humanitate, suauitateque ingenij omnibus charus esse cœpit. Vbi verò de patris morte nuntium accepit: continuò Florentiam est reuersus. Albeuntem Pontifex totius Etruriæ legatum creauit. Rebus compositis, & Petro fratre ad Reipublicæ gubernacula constituto, non multò pòst Romam redijt, vbi paucis inde diebus Innocentius moritur, Comitijs Alexandri præstantissimis se Cardinalibus Senensi & Neapolitano adiunxit. Nec multò pòst in Italiam ingruit Carolus VIII. Francorum rex, cuius vi, ciuilique dissensione, Petro fratre à Reipublicæ gubernaculis submoto, & Florentia pulso, atque cum omni Medicea familia relegato, Iohannes grauissimum fortunæ telum sensit. Medicei patria & auita dominatione exacti, totos decem & octo annos exsules fuêre. Quo temporis interuallo, quum ter tam per veteres amicos pacificè, quàm aperta vi & insidijs in patriam regredi in prospera fortuna tentasset, Ioannes excedere Italia tantisper & per externos populos, vt tempori seruiret, peregrinari constituit, cum dignitate enim Romæ esse non poterat, quòd Alexander Pontifex Florentinis tum fœdere iunctus esset. Italia igitur omni, Germania & Gallia peragratis Genuam in Ligures profectus, apud Magdalenam sororem aliquandiu substitit; denuoque, sed parum prosperè, in patriam reditus fortunam tentauit. Nam Florentini perpetuum dictatorem Reipublicæ Petrum Soderinum constituerant. Per id tempus Petrus frater in ostio Lyris fluctibus maris obrutus interijt, superstite Laurentio filio. Romam deinde mortuo Alexandro cum redijsset bello, quod Iulius II. & Hispanus rex adiunctis Venetis cum Gallorum rege Ludouico XII. gerebat, legatus est creatus, adiuncta insuper totius Aemeliæ administratione. Clade Rauennati à Gallis captus, quum eis abeuntibus è via aufugisset, Raimundum Cardonium Hispanicas copias infelici pugnæ superstites reparantem adijt,

adijt, eumque adiuuante pontifice Florentinorum, qui Pisis conciliabulo locum dederant hoste sibi coniunxit Cuius ope expugnato Prato, quum Florentiam tenderet priusquàm ab aduersarijs præsidia parari possent, à beneuolis propinquis suis in patriam cum familia omni est receptus. Ibi Petro Soderino perpetuam dictaturam abdicante rempublicam ad arbitrium constituit, Iuliano fratre in patria principe relicto. Quarto mense pòst Iulio II. mortuo, quum ad vrbem venisset, comitium in Vaticano ingressus, Cardinalium iuniorum Arragonij, Gonzagæ, Cornelij, Petrucij, Saulij, & Sedunensis in primis opera, V. Idus Martij. anno Domini MDXIII. trium & XX. Cardinalium suffragijs Pontifex maximus renuntiatus, XIIII. Kal. Aprilis inauguratus est, & III. Idus, anniuersario cladis Rauennatis die, magnificentissimo apparatu, tota vrbe aulæis & festiuis frondibus arcubusque ornata, basilicam Lateranensem veteri pontificum instituto visitauit. Initio pontificatus Europam omnem bellicis turbinibus agitatam, remque ecclesiasticam schismate penè dilapsam sedare & reparare studens, pacem seu inducias inter Christianos principes per legatos tractauit, vt feralibus odijs pacatis, & discordibus animis lenitis, teterrimis seditionibus, ciuilibus discordijs, & intestinis malis sublatis, Italiæ pacem, cuius in primis amantissimus fuit, afferret, homo quieti & voluptatibus deditus. Illudque agebat, vt his omnibus compositis, bellum communi hosti Turcæ inferretur. Maximiliano Sfortia in Mediolanensi principatu confirmato, Heluetios, qui ei præstò fuerant, magnis stipendijs prosequutus est. Cardinales à Iulio II. ordine senatorio amoros, & priuato habitu Romam ad se supplices venientes, eiurato schismate, conciliorumque Pisani, Mediolanensis & Lugdunensis actis inductis in pristinas dignitates restituit. Concilium à Iulio Laterani cœptum multis de caussis celebrandum perficiendumque curauit. Mutinam à Maximiliano Cæsare XXX. aureorum millibus coemit. Bello inter Cæsarem & Venetos ob Veronæ, Vicetiæque imperium adhuc vigente totus in eam curam incubuit, vt pax inter eos æquis conditionibus fieret. Heluetijs magnis stipendijs in Sfortiæ auxilium contra Gallos euocatis, Octauianum Fregosium Genuensium imperio præfici curauit Francorum rege Ludouico XII. ecdici febre vita functo, quum qui ei successerat, Franciscus Valesius gener bellum Insubrum duci Maximiliano Sfortiæ intulisset, noua rursus arma Italiam turbare cœperunt. Gallus enim & Anglus reges cum Venetis fœdere iuncti, Maximilianum Sfortiam Cæsaris, Heluetiorum & Hispanorum regis armis munitum aggressi fuerant. Pontifex quod Galli Parmam & Placentiam se repetituros pulso duce minitabantur, Sfortiæ studebat, Heluetiasque cohortes magnis præmijs auctore Cardinale Sedunense legato in sua fide continebat. Interim Francorum rex Franciscus validissimis copijs instructus, quum Heluetij bellum adornarent, in Italiam descenderat, pontificij exercitus imperator Iulianus Medices pontificis frater creatus. Pugna ad Melenianum commissa, Heluetijs ad internecionem penè cæsis, rex Mediolanum nullo negocio obtinuit. Sfortia, qui se ei dederat in Galliam missus, xxxv. millium aureorum redditu pro principatu à rege impetrato. Placentia & Parma, quæ Iulius papa II. ecclesiæ adiecerat à Francis pontifici repugnare non ausis occupatæ. Leo pontifex quum Gallica arma plurimum formidaret, parere præsenti fortunæ, & cum victore amicitiam inire constituit. Ludouici igitur Canossæ Veronensis pontificij legati opera, papa à rege pacem petijt, cui ineundi rex & pontifex Bononiam cum ingenti apparatu se contulerunt; ibi pacis conditionibus transactis, rex Mediolanum, & mox relicto in Insubribus Borbonio, in Galliam est reuersus. Redijt & Leo Florentiam, deinde vere nouo Romam. Nec multò pòst Florentiæ Iulianus frater nulla edita è Filiberta coniuge prole moritur, qui ducis Allobrogum soror, Francorum regi consanguinitate coniuncta erat. Ferunt Leonem X. aliquando cogitasse, Iulianum fratrem ex Maximiliani Cæsaris, cum quo fœdus percusserat, & eo mortuo Laurentium fratris filium ex Caroli quinti auctoritate, Lucensium & Senensium imperio beneficiario iure præficere, cui ipse Vrbinum & Ferrariam veteribus Regulis pulsis adiungeret, sed hæc consilia Iuliani & Laurentij immaturæ mortes disturbarunt. Iuliano igitur exstincto, Laurentius Petri fratris filius rebus Etruscis præficitur, ita constituta republica, vt amicissimorum ciuium industria regeretur, summa consiliorum ad eum vnum respiceret. Quem quum pontifex matris Alfonsinæ precibus maiori indies cum imperio & dignitate esse percuperet,

vt suæ

vt sunt mortalium desideria, quæ in immensum aucta, nullis demum terminis contineri possunt, leuibus quibusdam occasionibus quę sitis, Franciscum Mariam Feltrium Ruuereum Vrbini ducem, sibi suspectum & inuisum, armis aggressus est. Quem missis copijs Rentio Cærite duce, Vrbino, cæteriśque eius ditionis oppidis atque vrbibus spoliauit, Laurentio fratris filio duce constituto. Ipse Feltrius cum vxore & liberis recedens, Mantuam se recepit. Feltrio pulso, non sine ingrati animi nota Borgesium & eius fratrem Alfonsum Cardinalem Petruccios, Pandulfi Senensium tyranni filios patria expulit, imperio ciuitatis ad Raphaëlem Petruccium veterem amicum, & qui quondam exsilij comes exstitisset, translato. Hinc odij inter pontificem & Alfonsum origo, quod eo vsque processit, vt ipse ira immodica efferuens, de necando pontifice nefaria consilia agitarit, quæ cognita exitio ei fuêre. Non dissimili animo, quanquam dispari euentu, Leo ducem Ferrariæ Alfonsum diutinis insidijs afflixit, verum vir militari gloria præstans & munitissima ciuitate tutus, vim Leonis aduersosque conatus fregit. Obierat per hæc tempora catholicus Hispaniarum rex Ferdinandus, Hispaniæ, Neapolis atque Siciliæ regnis Carolo nepoti iure hæreditario relectis. Tum Heluetij, qui nihil de pristina armorum ferocia etiam insigni paulo ante clade ad Melenianum accepta remiserant, cum Maximiliano Cæsare fœdus percusserunt, vt consociatis viribus Gallos Italia depellerent, frustra reclamante pontifice, qui pacem quaqua ratione, quàm arma in Italia malebat, & propterea ad Cæsarem Aegidium Viterbiensem Cardinalem singulari eloquentia præditum, legatum miserat. Galli Heluetiorum & Cæsaris armis non sine gloria contusis, Venetis adiuncti Brixiam de Hispanis vi, Veronam verò de Cæsare solutis cc. aureorum millibus receperunt. Quo anno, qui fuit MDXVII. res Italicæ maximis bellorum turbinibus agitatæ aliquantisper compositæ sunt. Fuit annus, tum pace Italica, & alijs quibusdam rebus admodum memorabilis, tum Romanæ ecclesiæ grauissimus ac pestilentissimus. Tunc enim Martini Lutheri hæresiarchæ infandum nomen ex vltimæ Germaniæ finibus audiri primo cœptum est. Selymus Turcarum imperator duobus Sultanis victis & interfectis, Syriæ & Aegypti ampliśsima regna obtinuit, maximo cum Christianorum omnium, quorum cerui-cibus imminebat terrore. Vnde Leo solemnes illas habuit supplicationes, qua pedibus discalciatus cum omni Romana aula à sancti Petri basilica ad sanctæ Mariæ de Minerua templum profectus est, sacratis omnibus ferculis, sanctorum reliquijs & imaginibus in pompa delatis, Dei opem aduersus efferati tyranni vim implorans, quas exaudisse Deus visus est, immani parricida paulò pòst ex cancri morbo exstincto, & mitiore filio Solymanno tanti imperij successore relicto. Eodem anno Petruciana coniuratione detecta, Pontifex Cardinales aliquot, qui aduersum se coniuraue-rant, vel eius consilij consciij fuerant, cepit, & dignitatibus omnibus priuatos senatorio ordine mouit: ex his Alfonsus Petrucius conspirationis princeps in Hadriani mole Orlandi Aethiopis manu elisis faucibus strangulatus, Hadrianus Cornetanus qui aufugerat, rubri pilei honore priuatus, Raphaël, Riarius, & Bendinelus Saulius ordine amoti non longè pòst restituti. Soderino in Fundanum agrum liberum exsilium concessum. Quapropter quum tot afflictorum Cardinalium pœnis senatum nonnihil contumacem haberet, nouis patribus sibi opus esse dictitans, vna lectione, incredibili liberalitate, vnum & xxx. Cardinales ex toto terrarum orbe conquisitos partim precio, partim virtutis causa, in his successorem suum Hadrianum VI. creauit. Nam præter quattuor veteres restitutos, ad duos & xl. patres in senatum varijs lectionibus cooptauit. Prima creatione Iulium Medicem patruelem suum, quem & cancellarium fecit, Cardinalem dixit, qui pòst Clem. VII. fuit. Exinde ad totius Europæ reges è Cardinalibus virtute ac eloquentia insignes legatos misit. Thomam Viam Caietanum ad Cæsarem, Bernardum Bibienam ad Gallum, & Aegidium Viterbiensem ad Carolum Hispaniarum regem, vt sublatis offensionibus, communi consilio viribus consociatis impotenti tyranno, bellum terra marique ad publicam tuendam salutem inferretur. Sed fatali Christianorum principum socordia, Leonis saluberrima consilia perierunt. Nec multò pòst Maximiliano Cęsare defuncto, Carolus nepos Hispaniarum rex Francisco Francorum regi competitori prælatus, imperator designatus est, legis venia à Leone VII. millibus aureorum annuorum impetrata, qua cautum erat, ne Neapolitanus rex, Cęsar deligi posset. Quo tempore Laurentius Medices ab iuuenili intemperantia con-

cepto

cepto lethali morbo. Florentiæ interijt: vxorem is duxerat è Gallię regis cognatione: nam Feltrio pulso, Vrbinoque occupato, Laurentius totum ad Franciſci Francorum regis fidem amicitiamque ſe contulerat. Laurentio mortuo pontifex Iulium Cardinalem Florentiam miſit vt reipublicæ præeſſet. Paulum Baleonem è Perusia Romam euocatum, eiuſque lenitati impenſe confidentem in arce ſecuri percuſſit. Amadeum Ricinatium tyrannum ſuſpendi iuſſit. Cæſari deinde fœderi coniunctus, arma Gallis intulit, vt ijs Italia pulſis, Franciſcus Sforcia Mori filius iure paternę hęreditatis Mediolanenſe imperium obtineret, Placentia verò & Parma à Gallis impotenter ereptæ Leoni reſtituerentur. Summa belli Proſpero Columnæ demandata eſt, pontificijs copijs præfuit Fridericus Gonzaga Mantuæ princeps. His adiuncta ſunt Germanorum & Heluetiorum auxilia: legatus totius exercitus Iulius Medices deſignatur. Hi coactis copijs Mediolanum & Inſubres omnes, pulſis breui tempore Gallis, qui ſuperbia & ſæuitia iam ferri non poterant, occuparunt. Ducatus Franciſco Sfortię Cęſaris auſpicijs ex fœderum lege datus. Parma & Placentia eccleſię reſtituta. Tantæ victoriæ nuntio quum in Manliana villa eſſet accepto, pontifex incredibili gaudio eſt affectus, nec multò pòſt priuſquam cœnaret, obriguit. ſenſimque exorta eſt febris, lenis quidem, ſed quæ ei ſuprema fuit. Ob id ſequenti die in vrbem reuectus, aliquot diebus pòſt creſcente morbo, Romę in Palatio ad iiij. Nonas Decembris hora noctis præcedentis vij. non ſine veneni ſuſpicione rebus humanis exceſſit, anno ſalutis MDXXI. ętatis xlv. menſexj. die xxj. pontificatus verò viij. menſe viij. die xx. Ferunt eum paucis horis antequam è vita migraret, ſupplicem Deo gratias egiſſe, conſtantiſſimeque profeſſum eſſe, ſe æquo animo mortem ferre, poſtquam Parmam Placentiamque ſine vulnere recuperatas vidiſſet. Porro autem paulò ante obitum, ſanctum Franciſcum Paulenſem Calabrum, Franciſco rege petente, ſanctorum Confeſſorum albo adſcripſerat. Fuit enim rerum diuinarum diligens obſeruator, ſacris cæremonijs deditus, corpore procero, decora facie, naſo grandiore, oculis cęcutientibus & cæſijs, adſpectu grato & venerabili, in dicendo elegans, ſententijs grauis, ingenio peracuto, in audiendo patiens, in loquendo prudens, elogio facilis, aditu omnibus permiſſo. Iuſtitiæ acerrimus cultor, nam & graſſatores cohibuit, & ex ijs multos capitali pœna affecit. Id vnum ei datum, quod voluptatibus, venationibus, aucupijs effuſe deditus, luxui & ſplendidiſſimis conuiuijs, muſicæque magis quàm tantum pontificem deceret, totus impenderet. Pecuniæ quærendæ cauſſa (quum multa tum ædificijs, tum effuſis largitionibus & bellorum vſibus abſumpſiſſet) precio cardinales aliquot legit, & officia quædam venalia excogitauit, vt cubicularios, Scutiferos milites, ſancti Petri & Ripæ Portionarios. Fuit omnium, qui ad eam diem fuerant Romanorum pontificum liberaliſſimus, muſicos magnoperè amauit, quum eſſet eius artis peritiſſimus. Doctos & eruditos viros coluit, & magnis muneribus perſequutus eſt. Nihil enim antiquius duxit, quàm bonarum artium ſtudia maiorum ſuorum, maximeque Laurentij patris exemplo prouehere, & liberaliſſimè exornare. Ante omnia ab epiſtolis Petrum Bembum, & Iacobum Sadoletum, omnium litteratorum eloquentiſſimos habere voluit. Vaticanæ bibliothecæ Beroaldum iuniorem præfecit, Gymnaſium Romanum accitis vndequaque grauiſſimarum artium præſtantiſſimis profeſſoribus inſtauraut, Auguſtinus Niphus Sueſſanus philoſophiam, Chriſtophorus Arretinus medicinam, Hieronymus Butigella iuris ſcientiam profitebantur, humaniora verò ſtudia Ianus Parrhaſius Conſentinus, græcas litteras Baſilicus Calchondiles Demetrij filius docebat. Singulos verò, vel mediocri nominis litteratos magna liberalitate ſubleuabat, Romanis porrò vectigal ſalis imminuit, conſeruatorum poteſtate amplificata. eoſque præmijs ac immunitatibus multis, publicè priuatimque eſt proſecutus, quam ob rem ſolemni decreto, fratrem eius Iulianum ciuitate donatum inſigni maximoque apparatu, conuiuioque in Capitolio & varijs ludicris ſcęnicisque artificijs ſuſceperunt, & ei ad teſtificandum gratiſſimi animi ſtudium, marmoream ſtatuam in palatio Capitolino dedicarunt, cum hac ipſcriptione;

OPTIMO PRINCIPI LEONI X. MED. IOAN. PONTIF. MAX. OB RESTITVTAM INSTAVRATAMQVE VRBEM AVCTA SACRA BONASQVE ARTES ADSCITOS PATRES SVBLATVM VECTIGAL DATVM CONGIARIVM S. P. Q. R.

Eius pontificatu, quem omnium lætissimum ac beatissimum Roma vidit, Emanuël Lusitaniæ rex elephantem ad vrbem misit, ante mille annos non Romæ visum, pontificiq́ue nobilissimas sacratas vestes margaritis refertissimas dono dedit. Aedificandi studio incensus basilicam Vaticanam miro artificio à Iulio II. inchoatam perficiendam, quantum in eo fuit, magno animo suscepit, palatium Vaticanum triplicibus longis & præamplis portubus eximia structura, auratis laquearibus, egregijs nobilissimiq́ue operis picturis splendidissimum fecit. Deiparæ virginis ædem, cui cardinalis præfuerat, in monte Cælio à fundamentis penè refecit, & laqueari aureo exornauit, lauacrum Constantini Lateranense ruinam minitans restituit, laminis plumbeis tectum reparauit, pyrgorum portu cœnu & saxis repletum publicæ commoditati purgato, oppidum muro cingere cœpit. Arcem montis Flasconis; Corneti, cardinalis Vitelleschi, & in multis patrimonij oppidis peramplas ædes vel restituit, vel à fundamentis ædificauit, Manlianam villam aqua corriuata, elegantiori ædificio exornauit, Romæ sancti Alexij caput argentea theca clusit, aulæa è Belgis serica, auroq́ue intertexta quinquaginta aureorum millibus, sacelli pontificij ornamento coëmit. Postremo nihil ardentius, quàm liberalitatis summam gloriam, à qua cæteri sacerdotes abesse longè consueuerunt, in omni vita expetiuit, eos principe loco indignos existimans, qui nequaquam benefica, & larga manu fortunæ muneribus, & ijs præsertim, quæ nullo aut paruo labore parta sunt, vteretur: sacerdotum nullum vnquam venale proposuit. Hoc modo vrbem Romam moderantem cunctis lęta pace fruentibus mors prępropera adhuc ætate florentem eripuit. Cadauer in basilica Vaticana latericio tumulo tum sepultum, postea Paulo III. ad Mineruæ ædem cum Clementis corpore translatum, & nobilissimo marmoreo monumento conditum est. Vacauit eo mortuo, sedes Romana menses vnum, dies vij.

HADRIANVS PAPA VI.

HADRIANI VI. patria Traiectum fuit inferioris Germaniæ ad Belgicum oceanum vrbs, quæ prouinciæ nomen dat, ac inter Batauos & Cananefates principem locum tenet. Ipse natus est vj. Nonas Martij, anno Domini MCDLIX. Patrem habuit Florentium, qui familiæ nomen tulerat, virum ex ingenua plebe (quemadmodum ipse de se scribebat) & vt alij addunt, aulæorum textor (quanquam plerisque placeat coctoris ceruisiæ ministrum eum fuisse) probus tamen & frugi. Is adeò angusta domi re familiari vtebatur, vt filio, ad bonas artes propenso, vnde subueniret, non haberet. Itaque Louanium missus Hadrianus, impetrauit, vt in pædagogio Portiorum gratuitò nutriretur. In quo vetere instituto, honestis atque ingenuis adolescentibus egestate pressis, in aliquot annos ad bonas artes perdiscendas, alimenta ex publico præbentur. Per hunc modum Hadrianus patre Florentio annuæ impensæ metu liberato, cum incredibili vitæ integritate & continentia sese totum liberalibus disciplinis ita dedit, vt breui tempore inter dialecticos, philosophos, mathematicos, & theologos principem locum obtinuerit. Sed nec pontificij iuris expers fuit. Cuius virtutem & castissimæ vitæ famam quum Margarita Cæsaris Maximiliani filia, quæ tum Belgis imperabat audisset, eum nihil tale expectantem sacerdotio parœciali in Hollandia liberalitèr honestauit. Nec multò pòst, ob hanc morum doctrinæ præstantiam, sacerdotum om-

227. Plus

omnium suffragijs. Decanus Louanij in templo maximo est effectus, qui summæ dignitatis gradus est. Id sacerdotium alium quoque honorem secum traxit in gymnasio summum. Vicecancellarius enim, vt vocant, creatus est, qui in scholis collegiorum omnium cuncta moderari solet. Ab hoc sacerdotio magistratuque ditior factus, nil mox antiquius duxit, quàm Louanij Collegium, sub Hadriani nomine ædificare, adiunctis redditibus, quibus studiosi adolescentes inopes cum doctoribus sustentarentur. Quod aliquot annorum interuallo abundè præstitit, non sine maxima omnium admiratione. Per id tempus Philippus Hispaniarum princeps, Maximiliani Cæsaris filius, apud vrbem Burgos morbo correptus interijt, Carolo septenni filio, qui postea Imperator fuit, relicto, huic ipse auus Cæsar quum præceptorem esset daturus, vnum Hadrianum præcipua quæsitum cura delegit, his qui se ambitiose obtulerant, vel amicorum studio perducti ingenium varijs artibus ostentabant, reiectis. Apud Carolum ipso in munere aliquandiu vixit. Cui summa in eo puero excolendo felicitas defuit. Nam Carolus quum mores in principe litteris potiores existimaret, nec his perdiscendis tantum operæ vel temporis, quantum equorum & armorum studijs impartiendum arbitraretur, deprecante præceptore citius quàm debebat, scholam deseruit. Vnde haud longè pòst Hadrianus ad Ferdinandum regem in Hispaniam mittitur ampliſſimo cum legationis munere. Apud quem tantum gratia & auctoritate valuit, vt breui Derthusensis episcopus ab eo renuntiatus sit, & in eodem legationis munere obeundo, vsque ad eius vitæ exitum perseuerauit. Mortuo Ferdinando, quum Carolus nepos summo populorum studio tot regnorum hæreditatem consecutus esset, remansit etiam tum in Hispania, ex legato consiliorum rerumque omnium particeps & moderator effectus Summa enim regendæ Hispaniæ penes Cardinalem Toletanum erat. Quo in munere absens, ob egregiam nominis famam tum cognitus, commendationeque Cæsaris Maximiliani expetitus, à Leone X. anno MDXVII. Kalendas Iulij magna illa vnius & XXX. Cardinalium lectione, in patrum collegium est cooptatus, & titulo Pammachij SS. Ioannis & Pauli præfectus, sequenti anno Carolus confirmata cum Francisco Francorum rege ad Nouiodunum amicitia in Hispaniam venit, circumactisque vlterioribus prouincijs passim ciuitates ac Regulos in verba sua iurantes sacramento adegit Nec multò pòst Cæsar Maximilianus in Germania moritur. Inde pro nouo Cæsare deligendo procerum comitia habita. Quibus etiam ipse Francorum rex magnis innixus largitionibus eum pro se honorem petebat. Sed eo repulsam ferente, Carolus omnium suffragijs prælatus Cæsar appellatus est. Qua imperij maiestate auctus, vti necesse erat, quàm primùm in Germaniam redire constituit, vt de more patentibus campis & Cæsar, & imperator militaribus comitijs acclamaretur. Itaque eo in Germaniam contendente Hadrianus cum imperio toti Hispaniæ præficitur, tanta cum dignitate, vt Cæsar recusantem & peroptantem sequi, humanissimè vt manere vellet, exorare cogeretur, quando rege, absente in Hispania præside opus foret præclaræ dignitatis & famæ, qui populos nouo principatu nequaquam adhuc parendi obsequio confirmatos, omnibus moderationis & iustitiæ exemplis in officio contineret. In cuius imperio coniurantes contra Cæsarem cum aliquot regulis vlterioris Hispaniæ populi auctoribus Padillia & Brauo, Indaci Vellasci, & Friderici Henrici, quos pari cum imperio ei negotio & expeditioni Cæsar præfecerat, tantæ conspirationis ducibus vltimo supplicio affectis domiti, & imperata facere sunt coacti. Seditionem Hispanicam, bellum Gallicum est consecutum, quod eorundem ducum fortitudine recuperata Nauarra à Gallis occupata, egregiè & feliciter transactum est. Quo tempore Leo papa leui ab initio & ferè contemnenda, sed mox vehementi atque mortifera febre inopinantibus medicis extinguitur. Tum cardinales nouemdialibus defuncto persolutis, ad comitia in Vaticano coëunt. Aduenerat Mediolano mutatis ad celeritatem equis Iulius Medices pontificis mortui patruelis, qui pulsis Gallis apud exercitum legatus erat. Is multos sibi deuinxerat cardinales & xvj præsertim iuniores à Leone paulò ante creatos. Cuius præcipuè opera, quum ipse repugnante aduersa seniorum cardinalium factione pontifex fieri non posset, vt & hi qui eum oppugnabant, summo sacerdotio, ad quem totis viribus anhelabant, excluderentur, præter omnium exspectationem Hadrianus ipse v. Idus Ianuarij, anno MDXXII. absens II X. & XXX. patrum suffragijs pontifex maximus est renũtiatus. Qui comitiorum

actis ad victoriam Vellicam Cantabriæ vrbem susceptis, altero die pòst pontificalia insignia suscepit. Petebant per litteras patres, vt posteaquam legitimis omnium suffragijs pontifex esset creatus, quàmprimum paratis ad nauigandum rebus omnibus in Italiam maturaret, bello & ciuilibus discordijs acerrimè oppressam. Venit ad ipsum Cæsarem Augustæ tunc agentem, Alexander Cardinalis Cæsarinus ab vrbe, qui Pontificem sacri senatus & Romani populi nomine vehementer impellebat ad nauigandum, vt Italiam atrocibus bellis, & in primis Romani pontificis prouincias, ab ipsa factionum insania, cædibus ac incendijs expositas, maturo aduentu liberaret. Profectione igitur in Italiam edicta, ipse Tarraconæ pridie Nonas Augusti profectus, leniss imis tempestatibus Genuam peruenit, vbi à totius Galliæ proceribus visitatus est. Inde secundissima nauigatione ad Liburnum Pisanum portum deuectus, obuios habuit Iulium Medicem cum quinque cardinalibus, & totius Italiæ principum legatos, Franciscumque Gonzagam Mantuanum regulum, pontificij exercitus imperatorem. A quo portu secunda vigilia soluens breui Pyrgos est deuectus. Ibi fuêre à senatu missi Pompeius Columna, & Franciscus Vrsinus Romani Cardinales, qui exceptum sub vmbella pontificem ad templum deduxerunt, vbi oratio à Pompeio Columna habita est, ei lætitiæ accommodata. A Pyrgis postridie ostiam, inde Tiberi ad sancti Pauli monasterium subuectus, ea nocte conquieuit. Altera die ad iij. Kalend. Septembris populus Romanus, singuliq́ue sacerdotum ordines, solemni pompa per vrbem inuectum, ad Vaticanum palatium deduxerunt. Ibi ante fores basilicæ sancti Petri vetere instituto postridie prid. Kalend. coronatus est. Tum totum se præbuit vrbanis magistratibus, vt cuncta sigillatim cognosceret, opemq́ue afferret labanti Reipublicæ, nam Romæ pestilentia vulgus inuaserat, & ærarium non modò exhaustum, sed & gemmæ publicæ, & sacrorum solemnium ornamenta, fœneratoribus à Leone, & interregni tempore oppignorata erant, vt præsidia afflictis rebus pararentur. Ariminum occupauerat Sigismundus Malatesta, Turcę incredibili apparatu mari Rhodon, terra Pannoniam vexare nuntiabantur. Quibus de caussis pontificem rerum Italicarum penitus ignarum vehementer conturbari necesse erat. Pontificijs igitur negocijs intentus, Guillelmum Enchauordium, quem Datarium & Derthusensem episcopum fecerat, Theodoricum Hezium à secretis Belgas, & Iohannem Rufum episcopum Consentinum veteri amicitia sibi coniunctos, intimos consiliarios adsciuit. Quorum arbitrio omnibus in rebus regebatur. Horum igitur consilio pontifex Sigismundum Malatestam bello aggressus Arimino expulit, adiuuantibus Ferrariense & Vrbinatium ducibus. Nec multò pòst ad pacandam Italiam conuersus, Alfonsum Estensem Ferrariæ, & Franciscum Mariam Ruuerum Vrbini duces in gratiam recepit, decretis ijs antiquatis, quæ contra eos Iulius II. & Leo X. ediderant. Misit & legatum ad Venetos, vt eos Cæsari coniungeret, nouisq́ue initis fœderibus Gallus ab Italia procul arceretur. Franciscum Soderinum veterem Cardinalem arcanarum rerum & intimorum consiliorum participem in Hadriani molem conclusit, quum eius litteras Iulij Medicis Cardinalis opera intercepissent, quibus Franciscum Gallorum regem ad transferendum bellum in Siciliam exsulum multitudine, & Hispanorum odio nauandis rebus opportunam, hortabatur, & Cæsarini ab Insubribus ad tuendum id regnum traherentur, monebatq́ue vt nihil pontifici temerè crederet, qui quum de pace agere videri vellet, Cæsari tamen perpetuo studio obsequeretur, nec quicquam magis exoptaret, quàm eum nouis victorijs auctum conspicere, neque eum in componenda pace æquum iudicem existimare debere, qui in attollendo Cæsare parentis & præceptoris officia semper impleuisset. Quare incitatus pontifex, aliquanto suspicatior & senatui minus familiarior esse cœpit, quum ab ijs prodi se quereretur, quibus summoperè confidebat. Rarius igitur cunctis consilia sua communicare, & eis non sine magno omnium stomacho neglectis, hominibus tantum Belgis, quos præclara fide esse aiebat, fidere. Mox quoque succursum voluit vrbi Rhodo, quæ tertium tum mensem à Solymanno Turcarum Imperatore grauissima obsidione premebatur, cuius salutem maximum esse momentum ad reliquarum prouinciarum Christianæ ditionis salutem minimè ignorabat, nisi quòd ratio, qua id commodè fieret, iniri non poterat, deficiente scilicet belli neruo pecunia, neque pro expedienda ea moram re patiente. Versabat quidem se in omnes cogitationes, accersitis patribus, si quid

si quid illi præsentis fidiq́ue consilij afferrent, implorata fide omnium quorumcunque poterat, missis litteris ad Siculos, Neapolitanos, Hispanos, ad quoscunque denique, vnde aliquid subsidij affore posset sperare. Contractasq́ue aliquot naues apud Genuenses, milite, commeatu, armisq́ue quantum potuit, instruxit, instructasq́ue Rhodum versus misit. At verò dum ventus nauibus deest, & ij quorum auxilium imploratat, prolatando tempus omne idoneum si quod erat nauigandi consumunt, ac Turca indies acriùs obsidionem vrget, spe omni præsidij posita Rhodij pacti incolumitatem vitæ rerumq́ue, deditionem fecêre, ipso die nato Christo sacro, anno humanæ salutis MDXXII. cum ingenti eius mœrore, quòd tanta clades reipublicæ Christianæ illata, eaq́ue labes nomini suo apud posteros, licet immerenter, asscribenda esset. At quid potuit solus? inani ærario? in summa monachorum discordia? Germania tot superstitionibus corrupta? & adeò denique omnibus à reuerentia sacrosanctæ sedis alienatis? Si idem religionis ardor, idem pietatis studium, principum animos proximis aliquot sæculis habuisset, qui Gotthofredum Bulonium, Hugonem Magnum, Tancredum, Robertos, & reliquos proceres sacri belli, quum Hierosolyma recipiebatur, haud dubiè etiamnum Rhodus nostra esset, neque Rhodus modò, sed etiam clarissima illa duo imperia Constantinopolitanum, & Trapezuntinum, & reliqua Græcia regna longè florentissima. Verùm, ô mores, ô tempora, locum habet adagium, Olim fortes Milesij. Potestq́ue Ecclesia Catholica iure optimo illud Hieremiæ deplangere: Non esse, qui se consoletur ex omnibus charis suis. Omnes amicos se spreuisse, & factos sibi inimicos. Sed querelæ alibi locus sit. Eodem die atq́ue adeò eadem penè hora, qua Rhodus debebatur, saxum ingens è superiore limine portæ sacelli Pontificij in Vaticano prodigiosè decidit, cùm Pontifex vno aut altero non amplius passu à limine abesset, iam ingressurus pro religione diei ad faciendum solemne sacrum, oppressitq́ue vnum ex Heluetijs, qui ex more custodiæ corporis eius adhibiti erant. Interhæc non minore sollicitudine Lutheranismum profligare nititur. Conuentus erat principum, liberarumq́ue ciuitatum Germaniæ apud Nurenbergam. Huc Franciscum Cheregatum mittit, sibi anteà in Hispania cognitum, dum is illic nuncius Apostolicus ageret, tum recens à se, propter opinionem virtutis, præsulem Fabrianensem declaratum, qui verbis suis acerrimè Germanos hortaretur, si ditiones quoque suas saluas vellent, nollentq́ue omnia sua etiam fœde euastari, mitterent auxilia primo quoque tempore, abrupta omni tergiuersatione. proximè sito Ludouico Vngariæ Regi adolescenti, tum de impetu Turcarum grauius laboranti, quàm vt solus posset resistere, neque finerent nobilissimum regnum, quod vniuersæ Germaniæ velut firmissimus obex præiaceret, immanissimo hosti prædæ fieri, qui alioqui ad ipsos quoque pronum accessum habiturus esset. Simul exploderent impia dogmata à litteris sacris traditisq́ue Ecclesiæ & priscorum patrum aliena, quæ apud eos passim subolescerent, memores quanto ardore maiores eorum religionem sanam, remq́ue Catholicam olim asseruissent, à quibus degenerare, cum ad famam turpè, tum verò impium foret. Dedit ad hæc litteras ferè ad singulos quosque principes, & Ecclesiasticos & laicos eiusdem exempli, sed præsertim ad Ducem Saxoniæ Fredericum, in cuius dominatu totius incendij fax Lutherus agebat, monens eum, vt haberet ob oculos, quàm ineluibilis tetraq́ue gloriæ suæ ad posteros macula foret, fouisse hominem phreneticum qui non minùs impijs ac Satanicis, quam stolidis nænijs orbem penè vniuersum in exitium inuolueret. Præterea adiutorem fuisse labefactandæ pietati, quam tot martyrum fusus sanguis, tot eruditissimorum hominum vigiliæ, tot fortissimorum principum inuicta arma summo nixu stabiluissent: alioqui nõ eũ de ea temeritate caussã feliciter dicturum, cùm standum esset ad tribunal iudicis Christi. Et alia multa in eandem sententiam. Resipiscaret igitur, & ingressus per vestigia fidei maiorum suorum non sineret prudentiam suam præstigijs vnius rabiosi homunculi illudi, qui scilicet nihil scriptis suis nefandis produceret, quod temporum superiorum Concilijs ex professo damnatum non esset. Spondebat adhæc, vbi primùm sedatis bellorum turbis posset indicere Concilium vniuersale, vt quicquid Romæ, quicquid alibi apud Episcopos, Abbates, & vniuersum denique ordinem Ecclesiasticum collapsum esset, in pristinum gradum restitueretur, ne quid hac parte possent obtendere, quò minus monitis suis morem gererent. In summa, tantum effecit sedu-

litate authoritateque quàm sanctitas vitæ præstantiaque doctrinæ peperant, tum gratia, qua maxima apud Germanos Pontifex Germanus valebat, vt malum illud iam tum vtcunque mitesceret, & spes magna esset, nisi mors eius impedisset, fortassis breui aut in totum, aut ex maxima certè parte expolendum. Iam verò legatum in Vngariam Thomam Caietanum Cardinalem diui Sixti mittit, cuius supra meminimus, cum quinquaginta ducatorum millibus, ita demum erogandis, si expeditio aliqua memoranda ab ijs in Turcam pararetur: quàm pecuniam vir ille insignis, nullo modo aliter atque ex præscripto erogare sustinuit, tametsi ab Vngaris magnis & conuitijs & minis, vt pro eorum potiùs arbitratu, qui necessitates suas magis quàm quiuis exterus nossent, erogaretur, acerrimè vrgeretur. Eadem pietate per magnam vim frumenti pulueriſque tormentarij per extremas vrbes arceſque Dalmatiæ & Croaciæ misit, quæ ob captam Rhodum in summo discrimine versabantur. Quid quæris? in his rebus non solùm quantum potuit, verùm etiam suprà quàm potuit, præstitit. Porrò animum ad Ecclesiam Christi fœdis abusibus corruptam, restituendam adiecerat, eiusque rei caussa in vrbem Vaticanasque ædes acciuerat Iohannem Petrum Carafam archiepiscopum Theatinum, & Marcellum Caietanum, veteris disciplinæ Christianæ moribus venerabiles & in omni grauiore doctrina lectissimos, vt eorum consilia in morum censura & Ecclesiæ restitutione vteretur. Atque vt promissum de corrigendis Ecclesiasticis etiam re non verbis præstaturus videretur, multa protinus Romæ in statum alium vertit, noua officia super ordinarijs sacrosanctæ sedis prouentibus à Leone instituta, ex quibus precio datis, plurimum quæstus fisco eius accesserat, paulatim adolebat, & quotquot eius generis deinde vacassent, nulli precio dabat, etiamsi ipse id temporis grauiter re nummaria laboraret. Sciebat quippe quantum illa sedi Apostolicæ onerosa essent, & sic data amplissimam passim materiam offendiculis & obtrectationibus præberent. Abrogabat quoque ea nonnullis qui gratis nacti fuerant ratus satis esse debere, quòd inde annis plurimis sine vllo sumptu onereque commoda non exigua accepissent: Quinquam ea in re plurimum difficultatis passus est, multorum quoque offensam subijt, qui quæstui sui per hoc plurimum decedere videbant, quod tamen ipse minimi fecit, quia mores temporum, statusque rerum præsens sic facere commoneret. Quanquàm, si Paulo Iouio fides est, damna illa ademptorum officiorum, aliundè nimirum censu sacerdotiorum pensaturum se pollicerentur, atque nonnullis etiam pensauerit. Accedit quòd indulgentias, quas vocamus, parcius longè quàm antecessores concedebat, propterea quòd profusiore largitione ad vilitatem contemptumque apud plebem recidissent, & Lutherus ex earum abusu prima vesaniæ suæ auspicia sumpsisset, vt spes esset, si diutius superfuisset, ad pristinam reuerentiam redituras esse, prout iam tum opera ipsius vtcumque cœperant. Adde quod reseruas, accessus, regressus, coadiutorias, præsertim concessas sine assensu eorum quorum erant sacerdotia, & id genus alia, Romani aucupij nescio quo nomine appellata retia, quæ facilitate Leonis supra modum propagata erant magna ex parte sustulit, præsertim quòd ea via plurimi probrosi ineptique ad opima sacerdotia obreperent: qui pecuniam haberent, qua nihil non parare est, maximè Romæ: probi litteratique, qui hanc non haberent, ab eis excluderentur. Multaque alia, quæ longum esset commemorare, quæ antecessores eius passim solent concedere, cum graui offendiculo plebeiorum, & sacrosanctæ potestatis contemptu, concedere nolluit. Constituerat nanque inter cætera dissolutæ ciuitatis mores corrigere, Maranos delere, blasphemos, simoniacos, fœneratores, & aduersæ Veneri deditos in primis ex legum seitis acerbissimè castigare, sed mors eius maturior cœptis pijssimis consilijs successum eripuit. Quid, quòd non paucos, quos idoneos sciret nec ambitiosos, nec exspectantes, sacerdotijs auxerit, diplomatibus, quæ in huiusmodi precio nanciscì necesse est, gratis plumbatis, ad eosque transmissis? qua via aliquot præclaros iam viros Louanij ad honestam fortunam peruenisse commemini. Hinc item fuit, quòd difficulter cognatos ad beneficia prouehere, non quia eis candidè non faueret, si alioqui idonei fuissent, sed quia, vt dicere solet, ædificare Sion in sanguinibus nollet, hoc est, quia in sacris respicere necessitudines naturæ nollet, vt quçibi locum non haberent. Quin mò in ijs etiam in paribus dotibus alienorum potius, quàm suorum, rationem habiturus videbatur. Ex quo fuit, quod litteris magistratum quorundam inferioris Germaniæ sollicitatus, vt quendam pro-

pius-

pinquum suum adolescentem & forma & ingenio præstantem, qui tum recens Magister philosophię creatus, studia altiora Louanij sequebatur, galero Cardinalitio ornaret, ex more solemni aliorum Pontificum, nequaquam voluit. Patruelis sui filium, Senæ Etruscæ in Gymnasio litteris operam nauantem, quòd Romam nequaquam vocatus intermissis studijs repentè venerat, confestim meritorio equo impositum remisit, animi leuitatem identidem obiectans, & seuerè admonens, vt ab se modestiæ & temperantiæ exemplum opportunè sumeret. Alios quoque nec remoto affinitatis gradu necessarios, qui spe celsioris fortunæ è Germania pedibus Romam venerant, mirum in modum increpauit, donatisque singulis sagis laneis, & frugi viatico, pedibus similiter in patriam redire iussit. Quarum rerum testimonio superiorum pontificum profusam erga propinquos liberalitatem, vti grauem, & Reipubl. perniciosam, detestari erat solitus. Simile quiddam fertur etiam de Clemente Pontifice eius nominis quarto, qui & ipse interpellatis ab amicis vt consanguineo cuidam suo, tria habenti beneficia, plura adhuc tribueret, respondens, Non, inquit, carni & sanguini obtemperabo, sed potius Deo: nec dignus Petri successor est, qui plus cognationi, quàm Christo tribuit. Author est Platina. Constituerat quoque, vt asserunt, qui id coram à narrante audiuêre, antiquare exemptiones secundariarum (vt vocant) Ecclesiarum collegiorumque diœcesis Leodiensis, etiamsi opera sua aliquando impetratas, quòd videret eas, contra quàm ratus esset, ad nihil aliud vsurpari quàm ad impunitatem scelerum, & materiam maioris lasciuiæ & nequitiæ: neque visitationem annuam ad vitia exemptorum corrigenda à Decanis, ad id designatis, fieri iuxta formam diplomatis à se impetrati. Qua ipsa de causa fortassis etiam alias pleraque antiquaturus erat. Destinauerat denique ijs ipsis vocationibus, quæ obitum eius antecesserunt, adhibitis Theologis Iurisperitis Romanæ curiæ discutere leges Compositionum, vt vocant, ad quas Datarius ab his, quibus quid Pontifex indulget, aliquid subsidij nummarij in necessitates Pontificias de more exigit, vt si quæ moderatæ & tolerabiles forent, retinerent vsum: si quæ graues & immodicæ, tollerentur. Sed morte occupatus, proposito lusus est. Cæterùm ne quid item in moribus suis priuatis desideraretur, ilico à Pontificatu Romæ de numero fatellitum, equitum, peditumque quos etiam Pontifices vetusto more adsciscunt, multum præcidit. In illa atrocissima pestilentiæ vastitate, quæ omnia id temporis Romæ depascebatur, pastor oues non deseruit, sed alijs plerisque magnatibus sibi fuga consulentibus, ipse nec panidus multum, nec anxiè pharmacis armatus, in vrbe permansit, eo officio incolis mirificè gratificatus. Si quando anteà, tum maximè speciem omnem impudicitiæ amouit. Eoque cùm adolescentes aliquot honestæ tum indolis, tum stirpis in gratiam parentum in familiam adscitos, ex Hispanijs secum in vrbem duxisset, intellexissetque Italos ex conuictu illorum, nescio quæ abominanda, nostratibus inusitata suspicari, statim in Hispanias remisit, in Academia Salmanticensi plenius litteris imbuendos, quibus anteà domi ipsius à pio simul & erudito viro Theodorico Hezio secretario ipsius vtcunque imbuti fuerant eo iubente. Inter prandendum & cœnandum semper lectorem assistentem habebat, quomodo anteà. Aequè parcè, vt solet, aut etiam parciùs cibum capiebat. Aedes sacras per vrbem cum religione subinde visebat. Suo quoque tempore in catalogum beatorum Antonium archiepiscopum Florentinum retulit, virum suo æuo & pietate & doctrina singulari, vt luculenter scripta eius demonstrant. Ad hæc Bennonem, Misnensis olim, ni fallor, Ecclesiæ præsulem, virum sua tempestate sanctissimum, & apud Germanos miraculis etiam hodie nobilem. Et tamen cùm ista integritate esset, studeretque pro viribus, in omnibus absoluti Pontificis partes implere, vt argentum sine scoria non est, in quibusdam nonnihil officio defuisse visus est. In absoluendis negotijs vndique Romam confluentibus, aliquanto lentior timidiorque erat, quàm pro nonnullorum animo. Vnde illa in eum Hieronymi Balbi Vngari libertas, qui cùm legatus Romam missus à Ferdinando Cæsaris fratre, coërcendis Lutheranis & Turcis, auxilium imploraret, & ille cunctantius perplexiusque in re petita ageret, frequenti cœtu patrum, Sanctissime inquit, pater, Fabius Maximus cunctando rem Romanam restituit, tu cunctando rem Romanam, atque adeò vniuersam Europam perditurus videris: quo scommate & Pontifex mirificè pudefactus, & plerisque patribus risus excussus fuit. Sed causa cessationis in eo putant,

quòd cùm de omnibus ritè firmeque statuere cuperet, non haberet quibus cum ex animo consultaret, quique adiutarent, vbi opus esset: neque sciret, vtpote nouus illic hospes, quibus quid tuto committeret, quos processu temporis cogniturus erat: Alioqui in absoluendis negotijs nihil minùs quàm cessator erat, vt ad liquidum patet ex rebus eius gestis in Hispanijs. Displicuit quoque hoc nomine, quòd mensæ suæ sæpenumerò scurram quendam Hispanum, Tocinum nomine, assistentem haberet: cùm is ad eum in vrbem, toleratus potius quàm accersitus, veniisset. Rursus, quòd in nonnullos sacerdotia contulerit, qui ad ea non satis idonei viderentur. Ad hæc, quòd quibusdam deformitatibus Romanæ curiæ, vix aut nullo pacto excusandis, diutius iusto indulserit. Sicut etiam multò ante Pontificatum malè quosdam habuit, quòd Guillermo Croio, etiam tum adolescenti, de quo suprà meminimus, posteà archiepiscopo Toletano & Cardinali, nepoti Marchionis Cheruiani, ad Abbatiam illam opimam Affliginianam apud Brabantos adiumento fuit: Interpretabantur quippe eum hoc facere, ad promerendam voluntatem, vitandamque offensam Marchionis, qui id temporis magno in aula Caroli loco esset, cùm hoc maximè spectaret, vt monasterium illud fœdè prolapsum, authoritate opeque potentum ad frugem recoleretur, quæ adolescenti illi generosæ indolis, amplissimæque spei per Marchionem patruum minimè defutura videbantur, sicut vtique nec defuerunt, cùm omnibus palàm sit, opera eius & consiliariorum omnia ferè eo loco in melius correcta esse. Sunt & alia pleraque, in quibus nonnullis minùs probabatur, in quibus eum non omninò tueri velim, quasi ipse solus omnibus horis sapere potuerit, id quod rectè nemini concessum perhibetur. Porrò illud confidenter dixerim, ficubi aberbita aberrauit, ac si qua in re aliter se gessit, quàm fortassis plerisque sapientium probatum fuerit, id tamen nec à sciente factum esse, nec de industria. Si quid indulsit, quod fortassis satius esset non indulsisse, ingenuè asserо, & ij item asserunt, qui propius eum cognouerunt, non sic indulsit, quin ratio aliqua probabilis, cur indulgeret, ei constiterit, aut certè constare visa fuerit. Non dubium quin multa concessit ad grauiora incommoda, quæ alioqui satis idoneis indicijs oritura videbantur, excludenda. Multa quoque malè doctus concessit, quòd aliter exponerentur, quàm veritas haberet. Multa per ignorantiam, quòd eo fuco coloreque polirentur, vt quòd improba essent, à tantis curis distracto ægrè possent deprehendi. Iam verò nonnulla primùm intuentibus, visus est inconsultius agere, quæ tamen ab acutiùs attendentibus, & ex ipso euentu rerum, non solùm non inconsultè, sed salubriter admodum & prudenter ab eo acta compertum est. Adde quòd plurima non approbauit quidem, sed tantum ad tempus toleravit, quia protinus corrigere non potuit, correcturus tamen suo tempore cum commodius posset. Illud constat, si quando per affectus, aut per fucatas aliquorum strophas sibi impositum sentiret, ilicò sua sponte nulloque monente, erratum correxisse si modò integrum foret, vel vehementer doluisse, si non foret. Vtvt est, certum habeat, quisquis in eo nonnulla desiderauit, diuinum potius quàm humanum esse, ita ad omnia perpetuò vigilare, vt non alicubi tibi excidas, præsertim in tantis occupationibus, & apud homines tam astutos, qui mille præstigias, mille colores quærunt, sub quibus res suas meliores faciant, nihil interim pensi habentes, æquum sit an iniquum, pium an impium quod sequuntur, dummodò via aliqua assequantur. Credat denique functionem sedis Apostolicæ operosiorem esse, quàm imperitis rerum & in otio quieteque agentibus prima specie videatur: vbi non intempestiuè quis illud Comici produxerit: Tu, si hic sis, aliter sentias. Ferunt eo pontifice Theophilum Patriarcham Alexandrinum, permotum fortasse claritate nominis eius, litteras græcè scriptas, ad eum transmisisse, quibus sedi Apostolicæ obedientiam obsequiumque detulerit, & caput Ecclesiæ Catholicæ reuerenter agnouerit, quas vir multarum linguarum simul & disciplinarum exacta cognitione clarus Hieronymus Alexander, tunc Pontificiæ bibliothecæ curator, nunc Brundusinæ sedis Archiepiscopus, latinè interpretatus est, & vnà cum ipsa interpretatione, ni fallor, in scrinijs Pontificijs ad memoriam posteritatis reposuit. Atque hæc fermè in Pontificatu saluus ac validus gessit.

Cæterùm quonam modo amplissimam spem, quam omnibus de se concitarat, & honestissimos eius maximarum rerum conatus, præsertim in sarciendis quæ passim diruta iace-

iacebant, obrepens mors eluserit, restat vt paucis item exponamus. Ecce dum totus & mente & viribus reformationem Ecclesiç meditatur, putatque principes eam ad rem piam scilicet & necessariam haud dubiè enixè adiuturos esse, euentus non omninò votis & conatibus eius respondit. Fœdere tamen iunxit non quidem omnes, sed præcipuos Christianæ pietatis monarchas, liberasque Italiæ ciuitates, in primis sedem Apostolicam, Carolum lectum Cæsarem, Henricum Angliæ, Ludouicum Vngariæ reges, & minores aliquot Italiæ principes. Quorum omnium legatis apparatissimum epulum Romæ Pompeius Columna Cardinalis dedit. Tametsi caussa fœderis præcipua erat, tueri Italiam ab incursu Turcarum, qui à capta Rhodo feroces, à bello minimè cessaturi videbantur: quam ob caussam Cæsar etiam cum Venetis pacem firmauit. Vnus Gallus extra ius fœderis erat, sed sic, vt inseri posset, si conditionibus oblatis stare vellet. Ac constitit fœdus illud vsque ad obitum Pontificis, à quo mox diremptum fuit. Fœderi autem publicando locus constitutus, ædes virginis matris erat, vulgò sanctæ Mariæ maioris, olim sanctæ Mariæ ad præsepe appellata. Hic cùm Pontifex per se interesse cuperet, quò res maioris authoritatis esset, medici vetuerunt: Quippe iam tum laborare è renibus cœpit, quo male ante quadragesimum postea diem absumptus fuit. Conatique sunt persuadere, publicationem eam in æde diui Petri celebrari iuberet, palatio videlicet Pontificio proxima, quo accedere sine magna valetudinis incommodo posset, cùm, si ad ædem illam virginis concederet, quæ longo satis interuallo inde distabat, id non posset sine magna corporis concussione, quæ sic affecto, non posset non esse vehementer noxia & propemodum exitialis. Verùm ille, siue fisus auxilio numinis, cuius negotium bona fide ageret, siue non ratus tantum subesse discriminis quantum denunciaretur, vt sententia cederet, adduci non potuit. Quarto itaque Augusti, qui dies longè feruidissimus erat, aliquanto post meridiem in palatium concessit, ædi illi virginis, de qua diximus, vicinum, comitantibus alicis omnibus. In quo quidem itinere plurimum pulueris hausit, qui multitudine equorum, in ingenti scilicet terræ siccitate, qualis per æstatem Romæ esse solet, excitabatur: Ac diuturniore equitatione adeò defatigatus est, vt vesperi cubitum discesserit incœnatus, appetentia scilicet cibi prorsus deiecta. Postridie, qui dies item plurimum feruebat, languidus admodum in templum venit, & amictu Pontificali non parum ponderoso oneratus, sacro solemni prolixioque, quod Pompeius Columna Cardinalis celebrat, publicationique fœderis, quæ à Vincentio Pompei à secretis fiebat, ad finem vsque interfuit. Vnde multò magis deiectus, totoque corpore sudori destillans, vt etiam vestes ipse maderent, in palatium, vbi pernoctarat, redit. Ac mox vestibus positis, in lectum cubitum concedit, cubantem sudor ingens reperit, vt lectum stragulamque penitus madefaceret. Neque vllum cibi desiderium adest, vt tot sudoribus exhaustas vires posset refouere. Et tamen sic prostratus, eodem die sub vesperam pari difficultate Vaticanum repetijt, postridie scilicet quàm inde abisset. Ex eo verò tempore reuum dolor indies magis ingrauescebat, vt suprema illi adesse facilè posset intelligi. Qui animaduerso, conuocatis fratribus Cardinalibus, vltimum vale dicit, summo eis studio re Christiana mandata, quæ tum si vnquam aliàs grauiter laboraret, quamque ipse ad statum meliorem, pacem quietemque reducere cupiuisset quidem, si modò rerum arbiter Deus, vitam longiorem indulsisset, suppeditatis simul viribus & auxilio. Porro pileum Cardinalitium, quo titulo ipse habuerat, circumstantibus patribus, præsertim Iulio Medice & Ludouico Suessano, in Guillermum Enchauordium contulit, in quem quoque antea episcopatum suum Dertusensem transtulerat, nonnullis agentibus, vt eo ipso pileo Theodoricum Hezium decoraret; quod & fortassis factum fuisset, si modò viro illi optimo, ad dignitatem eam tuendam, aliunde satis prospectum fuisset. Atque eum admodum rebus omnibus publicè priuatimque ritè quantum potuit ordinatis, sacramentisque Ecclesiasticis Christiano ritu religiosè acceptis, octauo Kalendas Octobris, qui dies exaltatæ cruci tum festus erat, ad extremum fermè halitum mentis compos, Romæ in Vaticano naturæ concessit: quo tempore Galli Bonuieto duce, repulsis Cæsarianis, amnem Ticinum transierant, anno humanæ salutis MDXXIII. Pontificatus sui anno secundo, cùm annos sexaginta quattuor, menses sex, dies sedecim ætatis impleuisset, vir dignus, qui Pontificatui annis multis præsediset, quem vtinam ita

Romani, Italique, vt Germani, ijque apud quos ab ætate viridi vegetaque versatus erat, penitus cognouissent. Crediderim fassuros fuisse, haud alium vllum sæculis multis fuisse, qui Spartam eam (vt aiunt) felicius ornare potuisset. Neque accessuros cuidam ipsorum, qui in libro, quem de piscibus inscripsit, de eo prodit, hominem sicuti in administranda Republica hebetis ingenij, vel deprauati iudicij, ita in esculentis insulsissimi gustus fuisse. Sic scilicet de viris bonis censent, qui affectus in consilium, non rem ipsam adhibent. At verò sæculum illud turbulentum, & nunc multò turbulentius fortasse tali Pontifice dignum non fuit, vt non rarò Deus iratus, salutares Reipublicæ rectores de medio tollit: quia subditi per mores improbos diu habere non merentur. Fateor, iusta erat senectute, & ad metas humanæ ætatis accedere incipiebat. Atqui immatura, mors eorum virorum, meo quidem animo, omnibus videri debet, qui per ingenium etiamnum florentissimum, per memoriam adhuc præsentissimam, per multiplicem rerum vsum, quanto maiorem eum senes iam, quàm olim iuuenes habent, quæ omnia in Hadriano erant, in publicum prodesse, & possint & velint quidem, sed per communem omnibus mortalitatis sortem non permittuntur. Quanquam egregia eius virtus, eximia pietas, excellens eruditio, de omnibus bene merendi incredibile studium, eum facilè, ni fallor, ab interitu asserent: Viuet quippe per hæc, viuet in sæcula, atque eò quidem diutius, quò æquiores posteri de omnibus, quàm præsentes erunt iudices. Defuncti corpus in templo diui Petri, in vesperam vsque insequentis diei, in publico constitit, affluentibus eò certatim omnis generis mortalibus, alijs religione quadam manus pedesq; quos hominis verè sancti esse credebant, osculatu is, alij propius libereque visuris mortuum, quem reuerentia quadam contingere ausi non fuerant viuum. Quare multorum afflatu, vtique in tanto æstu, quantus tum Romæ erat resoluto corpore, adeò facies deformata fuit, vt Hadriani esse vix agnosceretur, vt inde plerique suspicionem caperent sublato veneno. Quod vt familiares eius constanter asserere non velint, ita nec inficiari ausint. Sanè dissecto corpore quò rei fides exploraretur, veneficij notas certas nullas compertas ferunt. In ore stomachi initia quædam fuêre apostematis atri, quod vel solum breui extinguendo ei, medicus qui aderat, suffecturum aiebat. Id autem natum coniectabant ex mœrore, tristitia eque melancholia, quòd tot passim malis ex vniuerso orbe, velut de composito irrumpentibus ex animi sententia non posset occurrere: cùm alioqui nihil minus quàm melancholicus esset. Præterea nihil singularis vitij in corpore repertum aiunt. Conditus est temporario monumento in æde diui Petri inter duos Pios, secundum & tertium Picolhomineæ familiæ Pontifices, cum hoc elogio: HADRIANVS SEXTVS HIC SITVS EST, QVI NIHIL SIBI INFELICIVS IN VITA, QVAM QVOD IMPERARET, DVXIT. Qua vtique parte elogium verum dixit. Quippe nunquam ei in Pontificatu ita bene fuisse annotari poterat, quin intra priuatam vitam consistere multò malle videretur. Cæterum Cardinalis Enchauordius, vt in defunctum quoque amicitiæ fidem præstaret, quam luculentam in viuum præstiterat, alterum ei monumentum amplissimum & magnifici operis ex alabastro, posuit in templo sanctæ Mariæ Germanorum, ad arcum Flaminium, cum plurimis eiusdem materiæ statuis, virtutum eius, quarum ductu ad id fastigij emerserat clarissimis indicibus. Vacauit eius obitu sedes, menses duos supra dies quattuor.

CLEMENS PAPA VII.

CLEMENTIS septimi pater Iulianus Medices fuit, senioris Laurentij frater, qui coniuratione Pactiana, anno salutis MCDLXXVIII. quinto Kalend. Maij nefariè interfectus est, in quo iuuene singularis huma- 2.8.Pon.

humanitas, cum insigni liberalitate coniuncta, omnium ætatum ac ordinum hominum incredibilem ei beneuolentiam comparauit. Natus est illi ex parum certa, neque propalam legitima vxore, altero circiter atque tricesimo ab obitu die ad septimum Kalendas Iunij filius posthumus nomine Iulius, non modò lineamentis oris, sed toto corporis habitu patri simillimus: cuius nunc vitam paucis enarrare constitui. Is sub patrui Laurentij tutela puer educatus, à teneris annis singularis viuidique ingenij specimen præferebat, vnde optimis, qui tunc Florentiæ erant, præceptoribus vsus, animum ita composuit, vt litterarum cognitioni maximam morum elegantiam adiunxerit. Mediceis autem Gallorum regis Caroli octaui vi Florentia pulsis, quum Petrus Leonis decimus natu maximus frater Venetias, ipse cum patruelis Iohanne Cardinale & Iuliano Pitilianum, atque inde Tifernum ad Vitellios veteres amicos confugit. Fuit autem absens à patria totos XIIX. annos. Quo tempore miles Hospitalis sancti Iohannis Hierosolymitani, & prior Capuanus creatus est. Patruelem verò Iohannem Cardinalem in aduersa prosperaque fortuna semper secutus, pugnæ interfuit Rauennati, ex qua Iohanne Cardinale, qui tum legationis munere fungebatur capto, Cæsenam cum Antonio Leua aufugit, inde Romam per dispositos equos profectus, pontificem Iulium secundum funesta & penè exitiabili clade consternatum, fugamque meditantem confirmauit, & legati, qui in hostium potestate erat, salutem ac dignitatem eidem commendauit. Cæterùm quum Iohannes in Galliam duceretur, ex via clam aufugiens, sese Hispanici exercitus reliquijs, qui cladi superfuerant, adiunxit; quorum ope quum Cardonio duce Pratum expugnasset, Petro Soderino perpetuo vexillifero pulso, patriam etiam suam recepit, Iuliano fratre reipublicæ clauo admoto. Intra quartum mensem Iulio secundo mortuo, quum ei incredibili felicitate Ioannes ipse, Leo decimus vocatus, suffectus esset, pontificatus initio, Iulium Medicem Patruelem archiepiscopum Florentinum designatum IX. Kalendas Octobris, anno MDXIII. diaconum cardinalem sanctæ Mariæ in Dominica, mox presbyterum tituli sancti Clementis, deinde mortuo Xysto Ruuero S. R. E cancellarium, qui summus Romæ magistratus est, creauit. Eo pontifice, qui otio & voluptatibus deditus, à curis imperij, quantum poterat se expedierat, Iulius vnus magnas negociorum moles sustinuit: vnde auctoritas & opes maximæ ei accessere. Fœdere, quod Leo cum Venetis & Cæsare ad Gallos Italia exturbandos fecerat, exercitus ecclesiastici legatus Parmam & Placentiam à Gallis occupatas Romanæ ecclesiæ restituit. Eius præcipuè commendatione Leo X. pontificatus illi subsidia struens, magna illa patrum lectione multos cardinales in senatum cooptauit. Quo mortuo vnius præcipuè Iulij opera pontificatus Hadriano absenti delatus est: apud quem summa auctoritas fuit. Is leui, sed tabifica febre quum decubuisset, adulatione medicorum eò perductus est, vt pene prius quàm venæ tangerentur, improuisa morte perierit. Duo post eius obitum ad pontificatum maximè adspirabant: Iulius Medices, & Pompeius Columna, opibus, dignitate, & genere maximè illustres. Ille insuper magnis patrum clientelis, & recentis Leonis X. grauissimi pontificatus memoria præstans, hic nobilitate & Cæsaris gratia atque amicitia pollebat. Quorum dissidijs non sine summa contentione, inter regnum ad menses duos & dies quattuor productum: seniorum prærogatiuam, ad quos se conuerterat, Pompeius vehementissimè tuebatur. Iuniores omnes constantissimè Iulio fauebant. Postremò quum Iulius summa ope à Pompeio oppugnatus, spe penè decidisset, obiecto quem pontificem diceret Francioto Vrsino, Cæsaris familiæque Columnæ ex professo hoste, Pompeium eò impulit, vt se pontificatu ornandum conuerterit, qui se ei obstinatius obniteretur, proculdubio Vrsino se suffragaturum Iulius minabatur, veteri amico & arctissima cognatione familiæ Medicex coniuncto. Nec mora, auctore atque hortatore Pompeio Cardinales omnes, qui tunc XXXIIX. comitijs aderant, XIII. Kalendas Decembris, anni MDXXIII. Iulium, qui tum presbyter cardinalis tituli sancti Laurentij in Damaso erat, Pontificem maximum salutant, & proximo vj. Kalend. Decembris die thiara sacra redimitum, inaugurant. Cuius nouatæ operæ Pompeius præmium tulit, magnificentissimas ædes à Raphaële Riario exstructas, quas Iulius paulò ante Riario mortuo à Leone obtinuerat; item concellariatus officium. Nouo Clementis pontificatu, anno sæculari, quem MDXXV celebrauit, horrenda à rusticis tumultus in

Ger-

Germania passim excitati, cuncta vexabant. Hi vesano furore perciti, religionis specie, omnia libera esse debere contendebant, occasione à Christiana libertate accepta, quæ tum vbique à multis temerè ex pestilenti Lutheri doctrina prædicabatur. Cœpit exitiabilis superstitio in Pannonia inferiori, mox latius serpens superiorem etiam, & demum totam Germaniam peruasit. Verùm quum hi non solum ecclesiarum bona inuaderent & diriperent, sed etiam nobilitatem omnem extinguere molirentur, aut saltem in ordinem redigere; vix tandem centum penè & quinquaginta millibus ex ijs passim cæsis repressi sunt. Quibus motibus, nisi celeri remedio obuiam itum fuisset (quod partim aperta vi, partim dolis factum est) præsens erat periculum, ne Italiam quoque veterum barbarorum more fuissent perturbaturi: nam regionibus etiam longinquis, & Italiæ in primis minitabantur. Ad quod malum declinandum Clemens, vt erat in rebus agendis sagax & industrius, multum aduigilauit in Italia. Quo tempore Cæsarianorum, Venetorumque armis, & Piscarij eximij ducis virtute, Guillelmus Cofferius appellatus, Ammiras, Francorum regis præfectus, qui in Italiam cum quadraginta peditum, & decem equitum Gallorum millibus descendens, Mediolanum aliquandiu obsederat, duobus præliis ad amnem Sesithem victus, Italiæ finibus pulsus est. Ea victoria adeo Cæsaris duces elati sunt, vt Carolo Borbonio, qui per eos dies à Galliæ rege ad Cæsarem defecerat, concitante, Gallias aggredi non dubitarint. Borbonius is, coniuratione detecta, qua Galliarum regnum affectasse existimatus est, exsul factus ad Cæsarianos se contulerat. Quibus de caussis Franciscus rex, quum pro salute imperij & totius Galliæ dignitate ingentes copias comparasset, hostesque, qui iam Massiliam oppugnare aggressi erant, prouincia expulisset, in Italiam superatis alpibus transcendit, primoque impetu Mediolano potitus, Ticinum obsidebat. Formidolosa iam Cæsaris potentia pontifici & Venetis esse cœperat; qui exæquata in Italia imperia, viresque non admodum impares esse volebant. Cæsar enim immodica & insatiabili cupiditate non Italiæ solum, sed totius Europæ imperium affectare videbatur, quando Gallias demum ipsas Italia non contentus, ex qua Gallos paulò ante eiecerat, armis inuasisset. Ob id occulto metu consternati, & de libertate Italiæ solliciti, studia sua erga Cæsarem non modò remiserant, verùm nequaquam transmissis opportunis auxilijs, eum remorabantur, & qui socij & fœderati erant spectatores, euaserant, in eo potissimè studia sua collocantes, vt inter Gallos, & Cæsarianos multorum mensium induciæ producerentur. Pontifex enim vim Cæsarianorum retardare, Gallorum regem confirmare, & pacem inter vtrunque honestis conditionibus adstruere, totis viribus contendebat. Verùm dum intempestiuè neutri partium fauere videretur, Cæsariani duces Germanicarum aliquot cohortium præsidio confirmati, Franciscum regem Ticinum obsidentem cruenta edita pugna, suo atque equi vulnere retardatum, cum maxima totius Galliæ iactura viuum ceperunt. Interière hoc prælio nobilissimi quique Francorum duces, capti rex Nauarræ, Hanno Metmorantius, postea magnus Babuli comes, & alij multi maximi nominis & dignitatis viri. Tum Clemens tantæ victoriæ nuntio consternatus, Albanum reuocauit, qui eiusdem consilio è regijs castris cum valida copiarum parte, ad Aquilam vsque peruenerat, in Neapolitanum regnum præsidijs spoliatum impressionem facturus. Andegauensis præsertim factionis præsidio subleuatus. Gallica igitur auxilia ex Italis Corsisque conflata ad vrbem redeuntia Latini Columnæ factionis & ditionis populi, aliquotque Cæsariani equites, auctoribus præcipuè Columnensium proceribus diripuêre; in vrbe quoque Vrsinę domus ad Montem Iordanum ab eisdem Columnijs Clementis maiestate contempta vexatę. Animos enim Cæsariani omnes, & in primis Columnenses celebri Cæsaris ad Ticinum de tanto rege victoria audita erexerant; quod pontificem maximè perturbauit. Huic rei insignis alia accessit contumelia: nam pontifex multo auro exsoluto, cum Cæsarianis ducibus antiquum fœdus renouauerat ea conditione, vt Regium Lepidi, quod Hadriano mortuo Alfonsus dux Ferrariæ occupauerat, à Carolo Lanoio fœderis sponsore pōtifici redderetur. Cæterùm Cæsar id fœdus ratum esse noluit, ne eius vrbis accessione pōtificiæ vires augerētur. Itaq; Pontifex pecunia circūuentus, vrbe etiā ea exclusus est. Direptis insuper per eos dies à Cæsarianis Parmensium & Placentinorum agris, lacrymalem miserorum ciuium legationem pontifex susce-

perat

perat; quibus rebus irritatus, occulta cum Venetis & Gallis ducibus consilia inire cœpit, vt Cæsarem Mediolano, Francisco Sfortia in auitam possessionem restituto exueret, quem perfidiæ à Cæsarianis ducibus apud Imperatorem insimulatum, Cæsar Mediolano eiectum in arce obsidebat: qui pace per eos dies cum rege Francorum Francisco, quem captum detinebat, duris conditionibus facta, & sorore sua illi in matrimonium tradita, abire duobus eius filijs obsidibus acceptis permiserat. Rex liber factus, negauit se his conditionibus teneri, quas Cæsar vltima carceris necessitate expressisset, atque ita fœdus cum Clemente Venetisque pro Italica libertate tuenda, & Sfortia paterno imperio restituendo amicitiamque percussit. Contractis in vnum fœderatorum copijs, Laus Pompeia primo impetu capta, & vt Francisco Sfortiæ obsidione in arce Mediolani cincto fameque laboranti subueniretur, edictum. Venetorum igitur, pontificis, Galli regis, & Heluetiorum copijs coniunctis, acre in Insubribus bellum contrà Cæsarem gerebatur. Cæsarianorum ducum egregia tum facinora enituêre, arce Mediolani non solum per deditionem recepta, sed & hostibus procul ab vrbe submotis: qui Cremona aliquot diebus pòst occupata, eam Francisco Sfortiæ tradiderunt. Interim pontifex Ariminum à Sigismundo Malatesta occupatum missis copijs, pulso regulo recepit. Ludouicus quoque Pannoniæ rex prælio à Turcis victus & interfectus, Regni & vitæ finem, Buda etiam amissa, habuit. Tum Columnenses proceres Clementis consilijs cognitis, & præuiso magno Cæsarianorum periculo, auctore Pompeio Cardinale, qui belli initio ex vrbe se in Tusculanam villam subduxerat; quò studia eorum erga Cæsarem aliquo edito facinore præclariora viderentur, copias instruere cœperunt, specie tuendi regni Neapolitani; re autem ipsa in Pontificem aliquid molituri. Clemens his cognitis longè maiore exercitu conscripto Columnensibus iussit, vt armatos ab se lectos extra imperij ecclesiastici fines abducerent, & quoquò vellent ad tuendos regni fines proficiscerentur. Cardinale itaque Vallensi auctore res compositæ sunt, hac conditione, vt in ditione pontificia Columnenses armis abstinerent: si Cæsari operam suam nauare vellent, id extra ecclesiæ limites facerent. Clemens nouo fœdere fretus, armis depositis, copias quas habebat, amicis omnibus & familiaribus reclamantibus, non sine insigni auaritiæ nota exauctorauit. Tum Columnenses pontifice omnibus præsidijs nudato, Hugone Moncata sibi adiuncto, copijs reparatis, & breui auctis, vrbem Cælimontana porta irrumpunt, & Xysti ponte ac Septimana porta cum armatis instructisque agminibus ad Vaticanum contendunt. Clemens rebus desperatis trepidus in arcem fugit, frustra auxilium, opemque quærens: qui inusitata auaritia, vsque adeò omnium hominum odia in se concitarat, vt nemo esset, qui vicem eius tam fœdè & præter sacramenti fidem oppressi doleret. Nam sacratos viros nouis decimis onerarat, officiorum collegijs redditus auerterat; gymnasij salaria doctoribus constituta subtraxerat: irata etiam tum maximè plebs erat, quòd certis horreorum monopolijs, magna Fisci quæstus, annonæ tum in vrbe summa charitas esset. Insuper, vt vias vrbis ad normam redigeret, plurimorum domus funditus exciderat non sine magno multorum damno & incommodo, vt alterum è duumuiris viarum iniquo illo quæstu expleret. Nemine igitur in tanto pontificis periculo, qui omnium odio flagrabat repugnante, Columnenses, ducibus Marcello Pompei Cardinalis fratre, Hieronymo Sarnensi comite eius genero, Hugone Moncata, Vespasiano & Ascanio Columnijs in vrbem Leonianam irruperunt, & Palatio Vaticano omni supellectile sacra & profana direpto, in omnium quoque augustissimam basilicam S. Petri nefarias manus iniecêre. Pompeius tum domi suæ constiterat. Clemens ita circumuentus, quum commeatu in arce deficiente, nullam in aliquo spem haberet, Hugonem ad colloquium magnis precibus, Cardinale Pompeio reluctante aduocauit. Ibi pòst multos sermones, pax ita composita est, vt Papa exercitum ex Gallia Cisalpina reuocaret, Pompeio & Columnensibus parceret, obses mitteretur Neapolim vir pecuniosissimus Philippus Strocius; cui Petri Medicis eius patruelis filia in matrimonium data fuerat. Hugo vrbe relicta in regnum cum omnibus copijs reuerteretur, daretque operam, vt quæ ex sacrarijs ablata essent, ad mysteriorum cultum pertinentia redderentur: atque ita Hugo Moncata vrbe excessit, grauiter indignante Pompeio, idque factum detestante, qui sperabat capto, vel quoquo modo sublato pontifice, se summum sacerdotium Cæsare auctore adepturum. Clemens metu solutus, quum eius fama fœdè a-

apud

pud populum proscinderetur, nec tantæ iniuriæ contumeliam æquo animo sustinere posset, quod malignis hostibus credens, & dolosis inducijs fidens, tantam & existimationis & Vaticanæ supellectilis iacturam feciſſet, abrupto indecoro fœdere & spretis obsidibus bellum Cæsarianis inferendum censuit. Accitis igitur Mediolano copijs Heluetiorum duo millia, & Italicas cohortes septem virtutis eximiæ, quibus Iohannes Medices præerat, & magnam equitatus partem ad vrbem reuocauit; nouas alias copias conscripsit, duces his & tribunos præfecit eximiæ virtutis iuuenes aliquot è Romana nobilitate præstantes. Cæsar hoc rerum motu Pontificis consilijs occurrendum ratus, Carolum Lanoium proregem Neapolitanum cum sex millibus Hispanorum, & xxx. onerariarum nauium classe in Italiam misit, scripsitque fratri Ferdinando, vt Georgius Frospergius magnæ auctoritatis dux apud Vindelicos cum tribus Germanorum legionibus in Italiam mitteretur: quibus Iohannes Medices, & Franciscus Maria Feltrius ecclesiastici exercitus duces coniunctis copijs, quum occurrissent, vt eos Padi transitu prohiberent, Iohannes Medices tormento ictus occubuit, non sine maximo Italiæ, & præsertim vrbis mox ruituræ damno. Interea Pontifex Pompeium, & reliquos Columnenses inter hostes ecclesiæ refert, illum senatoria dignitate, adempto pilei rubri vsu mouet, addit diras, aquæ & igni omnes interdicit, & armis persecutus, omnia eorum oppida in Latio ad XIIII. insigni acerbitate diripuit incenditque, & in his Sublaqueum, proprias Cardinalis delitias. Fœderibus itaque solutis, bellum magnis contentionibus vtrinque instauratur. In ditionis ecclesiæ finibus Cæsariani Frusionem adoriuntur. Pontifex Valdemontium regia stirpe ortum, in spem potiundi regni Neapolitani è Gallijs euocat: qui classe aduectus Salerno primo impetu expugnata, infesta adi psam Neapolim arma vertit, effusumque cum vrbana multitudine Moncatam intra portam compellit. Ingens etiam bellum in ipsis regni finibus missis à pontifice copiarum supplementis agebatur. Totius exercitus ecclesiæ legatus erat Augustinus Triuultius Gallicæ factionis studiosissimus. Pontificiorum virtute Cæsarianus exercitus soluta Frusionis obsidione, prælio victus, trepidus intra regni terminos se receperat. Inter hæc pontifex ærario exhausto omnium rerum penuria, & belli molestia pertæsus, ad pacem inclinare cœpit, ei Cæsaris nomine tum à Francisco Quignonio, quem posteà Cardinalem creauit, ob eam causſam misso, oblatam. Borbonius quoque qui in Insubribus pro Cæsare erat, maximè formidabilis apparebat, is ingentibus lectissimisque instructus copijs, totius ecclesiastici imperij, & vrbis in primis opes in prædam militibus se concedere publicè prædicabat: itaque Idibus Martijs denuò pax facta est, conscriptæque pacis leges, in his vt Lanoius, qui pro rege erat, daret operam, ne Barbonius ad vrbem appropinquaret. Lanoius se id facturum pollicitus, exercitui obuiam proficiscitur. Clemens, qui iam semel deceptus fuerat, fatali auaritia, præter omnium sententiam, copias omnes dimisit, Heluetiorum duo millia, & valentissimas illas cohortes, quæ sub Iohanne Medice meruerant, nigræque ab atris signis vocabantur, quod vbi Borbonij exercitu cognitum est, Borbonius pacis legibus standum non esse contendens, cum ingenti copiarum manu, contempto Lanoij edicto, ad vrbem mira celeritate properabat, ita vt longè citius quàm opinione hominum exspectare posset, ad mœnia Vaticani & Ianiculi peruenerit: in ipso pugnæ ardore dum Borbonius ad muros Vaticani suos cohortatur, & scalam conscendit, pila tormenti traiectus cecidit, Deo Opt. Max. haud dubiè hominem vlciscente, ne vrbis ab se captę & direptę spectaculo gloriaretur. Vaticano & Ianiculo paucis, qui repugnare ausi erant, interfectis, pridie Nonas Maij, anno salutis M. D XXVII. expugnatis, exercitus omnis, qui ex Germanis, Hispanis, & Italis ad xl. millia coactus erat, per pontem Xysti in vrbem impetum fecit, & tanta cęde debacchatus est, vt nunquàm post hominum memoriam maiore truculentia vel in Turcas, vel in perpetuos & infensissimos hostes vindictę libidine sęuitum sit. Omnes qui primo impetu obuij fuerant tam inermes, quàm armati ad vnum cęsi. Pontifex repentino tot hostium impetu consternatus, summę rerum & saluti suę diffidens, consilij expers, trepidus sese in arcem recepit. Ea nocte nihil vnquàm lugubrius aut funestius Roma vidit: omnibus in locis ad satietatem vsque editæ hominum strages, nobilissimi quique tormentis excruciati, virgines, matronæ,

næ, & sacræ virgines violatæ, Cardinalium domus & principum item legatorum expugnatæ: nemo denique seruatus, nisi qui vitam & libertatem vniuersa re domestica redemisset. Templa ferè omnia multis necatis, aut excruciatis sacerdotibus direpta. Tum arx, in quam pontifex cum aliquot Cardinalibus se receperat, obsideri cœpta est, tam diligenti custodia, ne quid obsonij intra inferretur adhibita, vt consumpto commeatu omni, pontifex deditionem facere fuerit coactus, ea conditione, vt cuncta, quæ Cæsar imperasset, se facturum polliceretur. Conflauitque omnia sacrorum templorum ornamenta, vt inde pecunia cuderetur militibus diuidenda, quæ quum satis non esset, pilei tres Cardinalitij venales concessi, vt illis licitantibus, qui ad senatoriam dignitatem adspirabant, aurum proferrent; eo modo ad hastam propositis emptores non defuêre. Dum pontificis liberatio vltrò citroque legatis missis cum Cæsare, qui tum in Hispania erat, tractaretur; audito Odetum Lotrechium copioso cum exercitu Christianissimi Francisci regis iussu aipes transisse, vt pontificem proditum in libertatem, assereret, furentes milites efferique stipendia deposcebant, vt vrbe posteà exirent. His nummariæ rei difficultatibus coactus est Clemens obsides dare, quos ipsi milites delegissent homines maximè pecuniosos & honoratos, quos quum malè & iniquè tractarent fuga elapsi, militum spes omnes eluserunt. Pompeij verò Cardinalis Columnensis, quo cum in arce in gratiam redierat opera, pecuniam cùm inuenisset Clemens ducum animos mitigauit. Francisco Quignonio adipiscendæ libertatis auctori præcipuo Galerum dedit, & vt milites maiore pecunia leniret, Marinum Grimanum & Franciscum Cornelium Venetos, Antonium Sanseuerinatem, Iohannem Vicentium Carafam, & Andream Matthæium Palmerium Neapolitanos, Henricumque Cardonium Hispanum, precio legerat in senatum; vtque sanctiùs Cæsari fidem obligaret, quinque Cardinales obsides dedit: quibus amici, pacatique animi signum rebus gestis, quum comitante exercitus parte vrbem veterem Tusciæ oppidum petiturus esset, ipse mutato habitu intempesta nocte ex arce exiuit, & Ludouico Gonzaga comitante, quò constituerat, septimo mense post captiuitatem accessit: eò paulò post curia omnis, & omnium principum legationes peruenerunt. Lucem porrò in arce exspectare noluerat, veritus Hugonis Moncatæ sententiam, qui Lanoio pestilentia mortuo, pro rege erat. Is vt pontifex libertati redderetur, nunquàm consenserat. Cæterùm eò clandestinè elapso, Cæsariani duces vrbe excedentes Neapolim se contulerunt: iam enim Lotrechius in regnum peruenerat. Ad famam porrò capti Pontificis Florentini ad arma exciti Hippolyto, atque Alexandro Mediceis adolescentibus eiectis, sese in libertatem vindicauerant. Eodem tempore quum aliquandiù in Brutijs, & deinde in Apulia cum Venetis atque reliquijs Gallorum esset dimicatum, qui mortuo Lotrechio, & maiore exercitus parte pestilentia consumpto pauci supererant, pax inter Gallum & Cæsarem est inita: ex cuius legibus excessêre Galli & Veneti omnibus Apuliæ oppidis, & rex Gallus liberos obsides vicies centenis millibus aureorum persolutis, cum incredibili totius Galliæ lætitia incolumes recepit. Ea quoque æstate inter Clementem & Cæsarem amicitia renouata est, ijs conditionibus, vt Cæsar Margaritam filiam se cælibe susceptam Alexandro Medici Laurentij iunioris filio desponderet: bellum aduersus Florentinos susciperet, vt Mediceis vetus in patria dominatus redderetur: Florentini enim natura Gallorum studiosissimi, eiectis Mediceis, Lotrechio adhæserant: miserant ad eum Neapolim auxilia, professique Gallicam amicitiam Cæsarem oppugnabant, nunquàm futurum existimantes, vt Pontifex in gratiam cum Cæsare rediret, tantis ab eo contumelijs affectus. Venit paulò post in Italiam Cæsar triremibus ab Andrea Auria Genuam aduectus, deinde Bononiam accessit, vbi à Clemente septimo susceptus, Romani imperij diadema de Pontificis manibus more maiorum accepit, & incredibili apparatu, magnificentissimaque pompa Augustus ipso natalis sui die, sexto Kalendas Martij, anno Domini MDXXX. appellatus est, quum Clementis & Venetorum precibus Franciscum Sfortiam in gratiam recepisset, reddito ei Insubrum imperio (Mediolani tamen arce ad tempus retenta) de quo tantis cladibus omni deuastata Italia dimicauerant. Demùm in Germaniam pa-

ce cum

ce cum Venetis facta contra Turcas profectus est, exercitu Italico, cui Filibertum Aurantium cum Vastio præfecerat, aduersus Florentinos misso. Quo anno Tiberis alueum egressus magis quàm ad eam diem hominum memoria, vel vetustis monumentis relatum esset, vrbem inundauit, incredibili cum Romanorum damno & ædium detrimento. Per hæc tempora Ferdinandus imperatoris frater Bohemiæ & Pannoniæ rex, Cæsar Septemuirorum procerum comitijs Coloniæ Agrippinæ coactis ex fratris Augusti auctoritate, ne successor in incerto esset, appellatus, & solemni diademate Aquisgrani coronatus est. Intereà imperatore cum valido exercitu in Turcas Viennam obsidentes profecto, Florentini integrum annum sub imperatoribus Malatesta, Balionio callido & forti duce, & Stephano Columna viro impigro libertatem suam constantissimè defenderunt: binis castris vrbs obsessa, è citeriore parte ab Aurantio, ab vlteriore à Vastio interfluente Arno. Erant in his castris Columnenses fratres, Ascanius Sarra, Camilli duo, & Martius cohortum alarumque præfecti. Demùm anno vertente Florentini fame domiti, deditionem fecerunt, quum ipsorum auxilia, quæ ad opem ferendam Pisis aduenichant, Aurantius in agro Pistorienſi profligasset, in qua tamen victoria ipse dux cecidit. Florentinis in deditionem acceptis, nouo more dux impositus est Alexander Medices libertatis spe penitus sublata. Ancona verò, quæ rebellauerat defectionis auctoribus castigatis, recepta, Pontifex ad Cæsarem visendum, qui Mantuam vsque venerat, accessit, aliquot tam Cæsare, quàm Francorum rege petente creauit Cardinales viros grauissimos: pareus enim & paulo retractior in nouo legendo senatu habitus est. Iuliani Medicis patruelis sui filium Hippolytum, quem opulentissimo Montis regalis sacerdotio honestauerat, in patrum collegium adscitum, Pompeio Columna Cardinale mortuo cancellarium S. R. E. creauit. Henricum octauum Angliæ regem Catherinam vxorem, quæ Imperatoris amita erat, repudiare totis viribus vigesimo matrimonij celebrati anno conantem, quo Annæ Boloniæ amasiæ nuptijs potiretur, quum id diuortium improbasset, terribilesque minas & anathema intentâsset, eò impulit, vt patria religione deserta, noua & nefaria Lutheri dogmata, quæ anteà scripto improbauerat, sequeretur. Porrò autem dum Bononiæ Clemens esset, fœdus in sex menses productum est inter Pontificem, imperatorem, duces Mediolani, Ferrariæ, Florentinos, Genuenses, Senenses, & Lucenses, contra eos, qui pacem Italiæ perturbare conarentur, vt si opus esset, consociatis viribus bellum gereretur, cuius dux Antonius Leua creatus est. Intereà orta inter Ferrariæ ducem & Clementem de Mutinæ Regijque principatu conuersia, res ad Cæsaris arbitrium remissa est: qua in re iurisperiti Cæsarei quum Clementi nonnihil fauere viderentur, tandem à Cæsare pro duce Ferrariæ contra pontificem est pronuntiatum; duæque vrbes Cæsaris iudicio Romanæ ecclesiæ ereptæ, Ferrariensium duci traditæ sunt. Imperatore in Hispaniam profecto Clemens nouam cum Francorum rege amicitiam iniuit; in qua Laurentij iunioris filia Catherina Medices Henrico, Francisci regis secundo genito in matrimonium collocata est. Res Massiliæ, quo Pontifex & rex Gallus conuenerant, incredibili pompa transactæ, ibique solemnes nuptiæ factæ. Aderant cum Pontifice & rege, totius aulæ Romanæ & Gallicæ præstantiores quique, Cardinales ob eam rem quattuor, petente rege, creati: & Pontifex classe Gallica Romam reuersus, haud diu superuixit; longo enim & vario, difficilique morbo vexatus, postremò cùm Cardinales XXXIII. creasset, resque domesticas optimè disposuisset, in auersa prosperaque fortuna semper constans, Romæ in Vaticano vij. Kalendas Octobris, hora inter XIIX. & XIX. rebus humanis excessit, anno salutis MDXXXIII. ætatis lvj. mense quarto, pontificatus verò X. mense decimo supra diem septimum, cadauer primum ad sanctum Petrum, posteà Pauli tertij pontificatu cum Leonis X. reliquijs ad Mineruæ delatum est, & marmoreo sepulchro locatum. Vacauit tum sedes dies XVII.

PAV-

PAVLVS PAPA III.

119. Pôt GENS Farnesia, quum à maioribus, quorũ summi honores & res præclarè gestæ memorantur, magnum decus atque ornamentum accepit; tum ætate nostra, quibus rebus mortalium vita honestatur, iis ita omnibus excellit, vt Italicarum gentium pauciſſimas cum ea, vel opibus, vel dignitate conferri, virtute quidem & studio maximarum rerum, vnde vera nobilitas petitur, præferri nullam posse existimem. Quò ego libentius breuem vitam Pauli papæ III. Farnesij, qui vetera familiæ decora vehementer auxit, mandare litteris aggredior: nam me quoque ipsum licet aliena narrantem, res tamen ipsa, & laudatiſſimi principis acta afficiunt, rerumq; ab eo præclarè gestarum maiestate cogor eas posteris tradere, vt ad eorum exemplũ, qui laudabiliter vixerunt, omnes, qui hæc legent, vitæ suę quasi cursum instituant. Paulus igitur pontifex ex nobili & antiqua Farnesiorũ familia, quę principem hodiè locum inter Romanos obtinet, ortus est. Cuius honorificam mentionem, ante annos penè quingẽtos in vrbis veteris vetusti Etruriæ oppidi annalibus & antiquis monumentis exstare didici. Hanc gentem priscis temporibus cum aliis multis, quæ passim per varia terrę Italię loca consedere, ex Germania in Cæsarum comitatu, qui Italicum iter magna nobilium Germanorum copia stipati, frequentare solebant venisse traditum est. Cuius generis proceres, quum multa animi corporisque egregia documenta dediſſent, aliquot oppidorum in Vulsinienſibus & Salpinatibus ditionem sibi vindicârunt. In vrbem deinde virtutis ergo adsciti, ad nostram vsque ætatem potentia & opibus summum claritatis locum obtinuêre, quanquã ipsum familię nomen à Farneto Etruriæ pago, quo familia ipsa potitur, traxisse quibusdã placuisse viderim, qui à frequẽtibus farnis, quod quercus genus est, appellationem obtinuit. Hinc in antiquis monumentis eos de Farneto vocari animaduerti. Clariſſimus inter multos ex hac gente fuit Petrus Farnesius, Ranutij filius, Peponis nepos, qui anno à partu Virginis MCCCXIII. Vrbis veteris multis regulis & nobiliſſimis familiis tunc refertæ, princeps factus, patriam à ciuili Guelforũ & Gibellinorum seditione liberauit. Ante annos quoque CCCCLXX. Paschale II. Romano pontifice, Petrus senior Farnesius, equitum ecclesiasticorum magister, insigni victoria de pontificis hostibus in Vulcientium litore parta, vetustiſſimã Coloniam Cossam, Vrbitelli nomine restituit. Prudẽtius Petri senioris filius Lucio II. & Prudentio geniti, Popo & Ranutius Innocẽtio III. egregiè pro ecclesiastica libertate operam nauârunt. Quorũ posteri in ciuilibus inter Romanos pontifices & Imperatores dissensionibus, Romanę ecclesię partes sępe afflictas & disiectas, magna fortitudine & felicitate sustinuêre. Florentini Petro Farnesio duce Pisanos grauiſſimo prælio attritos, eò redegerunt vt clariſſimæ ciuitatis vires, præcipuis ciuibus amiſſis, paulatim conciderint. Petrus Ancaranus, ciuilis pontificiique iuris præstantiſſimus interpres, cuius plura ingenij plena exstant insignia monumenta, ex gente Farnesia originem habuit. Pontificis Pauli tertij auus Ranutius Farnesius Petri filius Ranutij nepos ecclesiastici exercitus strenuum Imperatorẽ Eugenio quarto pontifice maximo, contra Romanæ ecclesiæ perduelles, qui frequentes & potẽtiſſimi per ea tempora fuêre, egit, ab eodẽ pontifice ob rem militarem bene gestam, aurea rosa donatus. Huius filius Petrus Luisius, ex Ioannella Caietana de Sermoneta, Bonifacij octaui gentili, illustri sanguine nata, lectiſſima & antiqui exẽpli matrona, Paulum III. papam genuit, Alexandum ante summum sacerdotium vocatum. Ipse

natus est Carini, quod est oppidum in Etruria paternæ ditionis, prid. e kalendas Martii, anno à partu Virginis sexagesimo octauo, supra millesimum & quadringentesimum, Paulo secundo Veneto pontificatum maximum obtinente, in cuius rei memoriam pontifex posteà factus eius nomen adsciuisse existimatur. Puer singulari parentum diligentia educatus, Romæ Pomponium Lætum primùm audiuit, postea Florentiam, vbi tunc temporis Græcarum ac Latinarum litterarum clarissimi erant professores, ad discendum missus, celeberrima in Laurentij Medicis schola omnibus disciplinis, quibus illa ætas imbui debet, imbutus, ante omnia Latinas & Græcas litteras magna felicitate didicit: enituit enim statim in eo ingenium viuidum, sublime, & quod ad rem maximè pertinet, in perdiscendo gloriæ auidum. Iis artibus, quum quantum temporis satis videbatur, impendisset, & magnæ spei adolescens euasisset, Romam sub Xisti quarti successore Innocentio VIII. se contulit, vt quũ litteris rerum quoque maiorẽ vsum, qui vnus ad maximas dignitates industrio homines euehit, pari felicitate cõiungeret. Ac statim ad Rodericum Borgiam Cardinalem episcopum Portuensem Apostolicę sedis cancellarium, atque tum amplissimi ordinis principem obsequiis officiisque colendum, omne animi studium contulit. a quo ob morum elegantiam vehementer amatus est. Quum aliquando ob rem familiarem à matre dissentisset, eius rogatu ab Innocentio octauo in Hadriani molem coniectus est, quo iuuenis paulò audacioris spiritus reprimerentur. Haud ita multò pòst Pauli Marganij propinqui opera, dum omnes supplicationib⁹ corporis CHRISTI religiosius vacant, funibus ex præalta arce demissus, feliciter sese carceris tædio eripuit. In pontificis gratiam rediens, quum animũ sacro viuendi instituto addixisset, scriptor apostolicus & protonotarius creatur. Innocentio VIII. mortuo ab Alexandro VI. quem antea semper obseruârat, ærarij præfectura & episcopatu Montis Flasconis, Cornetique ornatus, mox purpuræ honore collato, in senatum magna duodecim patrum lectione XII Kalend. Octobris, anno salutis MCDXCIII. cooptatur, annum ætatis nondum egressus XXVI. eique Diacono SS. Cosmæ, & Damiani diaconia more maiorum commissa. Inde accumulata dignitate Viterbij primùm legatus, in quo honore Carolum octauum regnum Neapolitanum armis repetẽtem honorificè suscepit: deinde agri Piceni factus est. In his legationibus ita se gessit, vt summis, infimis æque gratus, magnum sui desiderium munere defunctus, prouincialibus reliquerit. Hisce de caussis sibi gratũ Iulius II. ad se accitum, & pro Picena legatione Parmensi episcopatu donatum, in Lateranensi concilio eius opera vsus, eundem quoad vixit, apud se Romæ detinuit, atque opulentiori sancti Eustachij diaconiæ præfecit. In amplissimo ordine, in quo quod paucis anteà contigerat, annos supra quadraginta vixit, talem semper se gessit, vt in Gallo rúmne an Hispanorum, quorum tunc factionibus Italia omnis seruiebat, res magis pronus esset, neutri partium satis planè vnquam constiterit. Itaque eum omnibus gratum, nemini priuatim addictum, & magna cum integritatis, prudentiæ, dexteritatisq; laude muneri suo assiduè vacantem, cæpit omnibus sæculis laudatum ædificandi studiũ, atque eius domus Antonio Sangallo architecto fundamenta iecit, quę nunc non procul à Flore campo structuræ elegantia & laxitate cunctas nostri temporis vel sumptuosissimas regias longè superat, artificio autem, neque veterum quidem Romanorũ superbissimis olim palatiis cedit. A Leone decimo ex diacono Cardinale sancti Eustachij, episcopus Cardinalis Tusculanus factus, ex vitæ suæ instituto id adeptus est gratiæ, vt quum Leo leni ab initio, ac ferè contemnenda, sed mox vehementi ac mortifera febre inopinantibus medicis exstinctus esset, & tanto sacerdotio dignus successor quæreretur, cardinales aliquot cum suffragiis suis prætulerint. Bernardinus etenim Caruaial Hispanus senatus tũ princeps, & is ipse Alexander Farnesius Cardinales inter plures candidatos ante omnes prodierant, sed ille, quum vel demissè præsando apud surdas Cardinalium aures nihil proficeret, quum per se quisque patrũ, ab illa valdè dira, & propè exsecrabili Alexandri memoria Hispanici nominis ingenia perhorreret, facile repulsam tulit. Id accedebat, quòd ipse quanquam probè eruditus, & grauis recentis adhuc ignominiæ

aiæ notam præferebat, quod Iulio II. excitato schismate, negotium facessisset. Alexander vnà cum ætatis honore, magna Romanæ nobilitatis ac variarũ virtutum & litterarum præsidia ferens, & prudentis ciuilisque modestiæ nomine omnibus commendatus, inuisus nemini, haud dubiè ad summum quod petebat honoris fastigium peruenisset, si ad suffragiorum numerum, quem sperauerat, tenorem in accessibus esset consecutus. Sed Iulius Medices, qui iuniorum patrum suffragia, sine quibus res confici non poterat, moderabatur, quamuis hominem probaret & coleret, eum tamen sibi minimè præferendum ratus, à suffragando suis deterritis, illius spes facilè præcidit. Gallos etiam patres suboffenderat, quod quum aliquandiu diligenter ambiendo & prensando plures sibi amicos adsciuisset, & patribus ad suffragia vocatis fortunæ suæ periculum facere decreuisset, vt Cæsarianorum certiore studio vteretur, Manueli Imperatoris legato fidẽ obstrinxerat, se Cæsari nunquam defuturum, si eius auspiciis pontificatum obtinuisset: quæ res aperta Gallicæ factionis Cardinales ab eo auertit. Biennio pòst, quum Hadrianus VI. fato concessit, instauratis comitiis eadem iuniorum conspiratione Iulio Medice subrogato, ipse rursus obtinendi pontificatus spe decidit. Nimirum nondum tempus illud aduenerat, quo eum Deus tanto excelsæ dignitatis honore ornare destinarât: quem eo abnuente, nulla demùm, quantumuis diligenti humana industria adipisci quisquam potest, neque vlla rursus solertia vllus præuertere. In quo tamen, vti posteà constitit, bene haud dubiè cum illo actum tum fuit, quum procul à publico odio, in quo clemens temporum calamitate statim incidit ipse meliore sorte diuina certè prouidentia ad feliciora seruaretur. Id, quod inde maximè videri licuit, quum mortuo Clemente annus longè omnium eius ætatis secura domi pace, mira cæli clementia, læta passim agrorum copia & vbertate, Punicaque victoria insignis Pauli III. pontificatus initia nobilitauit, ita omnes, qui luctuosa Hadriani & Clementis tempora euaserant, se tunc primùm natos crederẽr, salutem & fortunas suas in tuto positas arbitrarentur, existimarentque expiatis tot cladibus inuectam esse aurei sæculi felicitatem, quam haud dubiè Pauli III. pontificatum ciuili sapientia prudentiaque plenum attulisse sibi præsuadebant, cuius rei Clemente adhuc viuo haud modicum speciem datum fuerat. Sub cuius pontificatus initiis Paulus ipse Prænestinam primùm ecclesiam, deinde Sabinam, post Portuensem nouissimè Ostiensem obtinuit. Mortuo verò Nicolao Fliscosenatus principe, id munus vetere instituto suscepit, quod tanta cum dexteritate, prudentia, auctoritate, ac integritatis opinione annos decem sustinuit, vt nemini dubium esset iis artibus gradum sibi ad summum pontificatum, quo vnus omnium dignissimus existimatus est, præparasse. Romæ munus legationis iterum obiuit, in Hispaniam legatus eo tempore designatur, quo Clemens vrbe direpta in arce obsidebatur, in itinere Parmæ substitit, & Lotrechium, vt in pontificis obsessi auxilium expeditis itineribus veniret, maximè solicitauit. Cæsarem verò tunc primùm in Italia venientem Geneuæ cum Francisco Quignonio Cardinale S. Crucis, & Hyppolito Medice legatus excepit. Quum Carolus Imperator Bononiam iterum venisset eo animo, vt inter alia circiter quindecim Cardinales à pontifice è factione sua creare procuraret, Farnesius eum auctoritate & rationibus, ne id faceret, persuasit. Ob eas res apud Clemẽtem adeò gratia & auctoritate valuit, vt quum Pontifex diuturno stomachi vitio tabefactus, sæpè represso & rursus erumpente morbo, omnem vitæ spem constanter abiecisset, eum sibi successorem testamẽto scriptorem affirmaret, si pontificatus hereditate pararetur: quin morti proximus ei vni iudicio suo omnibus patribus prælato, ecclesiam propediem vacaturam commendauit, & propterea Hyppolitum Medicem etiam atque etiam fuerat adhortatus, vt vnum omninò Farnesium collatis amicorũ studiis attollẽdum ornãdumq; susciperet, quando nemo in administranda repub. & tuẽda dignitate SS. maiast. eo potior esse videretur. Eo deinde rebus humanis exẽpto, quũ nequaquã quærẽdus esset, qui in eius locũ legeretur, sed legendus, qui ætate prudentia

dentia, rerũ diuturno vsu, inueterata virtute, & præcellentibus litteris præ omnibus sine controuersia emineret, patres haud diu cunctati, cogitarunt eum nouo & inusitato exẽplo ante celebrata nouẽ dialia, sine vllo conclauis cœtu, de mortuo pontifici subrogare. Quod ipse tanquã præter maiorũ morem constantissimè recusauit. Iustis igitur Clementi VII. celebratis, Cardinales XXXV. qui aderant in comitiũ in Vaticano ad quintũ Idus Octobris, anno à partu Virginis MDXXXIIII. sunt ingressi, nam multi in vrbẽ è prouinciis ad comitia conuolârant. Postridie ad quartum Idus, Hyppolitus Medices, Cardinalis Clementis præceptorũ memor, & sua sponte & suorũ omniũ hortatu, & amicorũ Cardinaliũ propensione adductus, cum Ioanne Cardinale Lotharingio, viro inter patres nobilissimo egit, vt vtriusq; opera qui supra viginti senatorum suffragia moderabantur, pontificatus Farnesio traderetur. Paucis igitur consilio communicato, ad Farnesium circa horam noctis secundã pergunt, eumq; primos comitiorum æstus tranquillo animo in cella exspectantem pe dibus aduoluti põtificem maximum salutant. Qua in re memoratu dignum id accidit, Lotharingius Cardinalis Gallicam legationem ad se transferri rogauit, sibi certò pollicitus, illum in tanta animi alienatione eam rem non sibi negaturum. At Farnesius nondum planè pontifex, id decori suo conuenire negans, preces eius obaudiuit. Cæterùm Medices & Lotharingi exemplũ Cardinales amici primùm, deinde dubii nouissimè pauci cõpetitores & aduersarij secuti, eum subita veluti religione tacti adorant. Nulla vnquam à multis seculis comitia sinceriùs, simpliciùs, concordiusque inita peractaque sunt, quum nullo liuore protracta, nullo ambitu corrupta, nulloq; demùm metu præcipitata fuerint. Eum populus Romanus incredibili lætitia & gratulatione accepit, quod in vrbis suæ ciuitatem pontificatum maximũ, quo quidem illa iam annos plus cẽtum à Martino V. deinceps caruerat, nobilissimus ciuis sui fama nominis & eximia virtutum claritate reuocasset, qui latronum & sicariorũ audaciã, quæ in prouinciis & Romæ ægro pontifice, & per interregnum irruperat, quàm primum contondere posset. Postridie quum in suffragia itum esset, singraphis suffragiorum præter morem apertis, in sacratum calicem, quod scrutinium vocant, coniectis pontifex denuò omnium votis renunciatus, ad tertiũ Nonas Nouemb. Pauli III. nomine assumto, coronatus est, qua die ab eo felici auspicio publica hilaritate percelebri in eius honorem nobilissimi Romanæ iuuentutis adolescentes per Vaticanam aream simulachro equestris pugnæ edito iucundissimè decurrerunt. Nec defuit spes: nam pontificatum adeptus tribunalis populi Romani capitolini, officiorum, curialium, priuilegia confirmauit & auxit: ecclesiarum prædia temerè locata, vindicauit, & ita se in administrãda repub. gessit illustri quodam in speciem diuersarum virtutum temperamento, vt pontificis simul & principis nomen tueretur. In omni namq; consilio & singularis pietas, & summa prouidentia eminere videbantur, & non obscura idem amplificãdæ suorum potentiæ voluntas. Nam ante omnia, quod in re magnoperè expediebat, se neq; harum, neque illarum partium, quod cardinalis etiam facere consueuerat, sed communem omnium parentem profitebatur, propterea nequaquam adduci vnquàm potuit, vt id fœdus renouaret, quod Bononiæ Clemente Cæsareque auctoribus, pro tuenda Italiæ libertate haud obscurè ad arcendos Gallos percussum fuerat, quum ab vtroque aliquod fortuna sua dignũ munus exspectaret. Quin & consilium toties à Germanis verè pietatis desertoribus ad terrẽdos Romanos pontifices efflagitatum, à quo grauissimis de caussis Clemens diffugisse videbatur, vltrò se appetere, & ad id locum tempusque se decernere paratũ esse prædicabat: apud principes verò Christianos instituit, vt sibi consiliũ indicturo consentirent. Missis quoque pro tuenda sacrosancti nominis dignitate, qua priuatæ spes tegerentur, in Galliam & Hispaniam legatis, assiduè dabat operam, vt Frãciscus Gallorum rex vno consensu ad oppugnandum Turcam opulentissimo Africæ potitũ regno cum Carolo Cæsare, firma pace, vel renouatis fœderibus iungeretur, vt ea saltem ratione Turcarum & Gallorum amicitiam labefactaret. Sed quanquam esset apud Gallos eximia pontificis auctoritas, nil tamẽ, quod ad fœderum val conferendorum auxilio-

xiliornm rationem pertineret, impetrare potuit. Franciſcus enim Gallorum rex Italia omni pulſus, Cæſaris felicitatem, qui magnam Italiæ partem tenebat, ferre non poterat. Ad ampliſicandos deinde ſuos conuerſus, proximo Decembri duos ex filio & filia nepotes diaconos Cardinales creauit, Alexandrum Farneſium Petri Luiſij filium, & Guidoné Aſcanium Sfortiam, Conſtantia & Boſio natum. Ex his priorem mortuo, paulò pòſt Hippolyto Medice, S.R.E. cancellarium, poſteriorem verò camerarium, haud ita multò poſt Spinula defuncto, fecit. Poſtea ſtatui eccleſiaſtico inſtaurando confirmando ſque animum adiiciens, nihil antiquius duxit, quàm vt viros egregios toto terrarum orbe conquiſitos in patrum ampliſſimorum ordinem legeret, eccleſiæ ſalutè iis verè inuiti affirmans. Proximis igitur ſenatorum lectionibus aliquot inter multos ad xx. amplius ſelectos Cardinales creauit, omnes ſummo ſacerdotio digniſſimos, quos, vt in ſuam rempublicam adlegeret, è totiùs orbis Chriſtiani ſenatibus decerpit. Nemo Romanorum pontificum ad hanc diem plures patres, qui vnus & ſeptuaginta fuêre, ſacro purpuræ honore donauit. Quatuor ſummi pontifices, qui nuſquam interrupta ſerie poſt eum ad ſummum ſacroſanctæ pontificiæ dignitatis apicem peruenêre, ex eius lectionibus prodierunt, Iulius III. Marcellus II. Paulus IV. Pius IV. præter quos F. Nicolaus archiepiſcopus Capuanus Germanus ordinis Prædicatorum Theologus, Ioannes Bellaius Gallus orator regius: Hieronymus Ginutius Cameræ, Iacobus Simoneta, Rotæ auditores: Ioannes Fiſcherius Anglus epiſcopus Roffenſis, Theologus, paulò pòſt ab impio Henrico VIII. rege pro CHRISTO capite cæſus, Gaſpar Contarenus ampliſſimus ſenator Venetus, Philoſophus eximius, Marinus Caractiolus pro duce Mediolani, chriſtophorus Iacobatius ſupplicibus libellis ſubſignandis præfectus, Iacobus Sadoletus Theologus, Rodulphus Pius vitæ integritate, rerum gerendarum prudentia experientiaque præſtans, Hieronymus Alexander archiepiſcopus Brunduſinus, trium linguarum peritia illuſtris, Reginaldus Polus Anglus vir eximia ſanctitate & vario doctrinarum genere clariſsimus, F. Ioannes Toletanus ex ordine Prædicatorum, Petrus Bembus, Fredericus Fregoſius, Petrus Paulus Pariſius, Bartholomæus Guiditionius, F. Dionyſius Laurerius ordinis ſeruorum magiſter, Ioannes Moronus, D. Gregorius Corteſius monachus Caſſinas, F. Thomas Badia ex ordine Prædicatorum, Ranutius, Farneſius alius nepos, qué maioré pœnitentiarium fecit, latinis græciſque litteris eruditus, & alij multi numerantur, vel nobilitate clariſſimi, vel omni virtutum doctrinarumq; genere cumulatiſſimi, ita vt non immeritò reſpublica Chriſtiana plurimũ ei debeat, cuius vnius graui prudentique delectu ampliſſimo ſenatui orbis Chriſtiani ornamẽto ſuus eſt honor reſtitutus. Initio pontificatus Pauli, furioſa & inſana Anabaptiſtarum hæreſis paulò ante exorta, Monaſterium ciuitatem VVeſtfaliæ munitiſſimam occupauerat. In qua à loci epiſcopo acriter obſeſſi, aſperrimaſque oppugnationes paſſi, tandem commeatu abſumta extrema inedia confecti, mures, feles, canes, animalium coria, & alia id genus, comedere ſunt coacti, ita vt vrbs illa verè noua Hieruſalem dicta ſit. Id enim nomen ei indiderat hæreticorum Rex nouus Ioannes Leidenſis Batauus, homo profanus, ſordida conditione, ſed animo planè excelſo, quia ad id munus à Deo ſe vocatum eſſe miſeris perſuadens, ad hanc nouam Hieruſalem & montem Sion miſſis ſuis quaquà verſum prophetis, mira audacia omnes inuitabat. Cæterùm capta vrbe omnes cum rege obſidione deleti ſunt, & funeſtæ hæreſis deliriorum & ineptiarum refertiſſimæ domicilium diſſipatum. In Anglia per hæc tempora maior rerũ moles fuit. Henricus VIII. Britanniæ rex, qui edito præclaro volumine, inſanam Lutheri hæreſim oppugnauerat, & ob eam rem fidei catholicæ defenſoris, ſpecioſo titulo à Leone X. ornatus fuerat, patriæ religionis deſertor ob hanc cauſſam eſt factus. Vxorem is duxerat Catherinam Arragoniam, Ferdinandi catholici Hiſpaniarum regis filiam, ac Caroli V. Cæſaris materterã, Arturo fratri diu ante mortuo deſponſatam, cui quum inſani amoris libidine correptus vigeſimo matrimonij anno repudij libellum miſiſſet, Annam Boleniam adulteram, cuius furioſo amore flagrabat, in coniugalem thorum

recepit. Hanc cauſſam aliquandiu in celeberrimis totius orbis Chriſtiani gymnaſiis tractarant inter ſe diuinarum humanarumque legum periti: poſtremo quum Clemens pontifex & in Cæſaris gratiã, & vt æqua iura poſtulabant, repudium in auctoritate ſua ſancire noluiſſet, ſed eas nuptias vti nefarias damnaſſet, rex maleſano amorè deprauatus omnem veterem ſuam virtutis, ac pietatis laudem & gloriam abdicauit, & noua damnataque Lutheranorum dogmata ſequutus ab auctoritate Romani pontificis impiè deſciuit. Hinc factum, vt quum efferatum animum ad ſæuitiam impuliſſet, multis ſuppliciis damnatorũ procerum aulã funeſtauit, ſublato ante alios, quod etiã promeruiſſe videri poterat, ipſo Thoma Vulcer Cardinale Eboracé ſe, qui nefariis cõſiliis peruertiſſe regem atq; infatuaſſe inuidentis populi iudicio accuſabatur. Nec mora, ſeueriore diſtricto gladio complures exploratæ probitatis viros, & litterarum doctrina illuſtres, quod eius nefariæ ſententiæ aſſentiri nollent, interfecit. In queis fuêre Thomas Morus, regij ſcrinij magiſter, & Ioannes Piſcherius Cardinalis Roffenſis, paulò antè à Paulo III. creatus, Boleniæ autem regalibus ornamẽtis traditis, & tanquam ex legitimis nuptiis communicato geniali thoro, Catharinam legitimam vxorem miſerabiliter thoro domoque expulit, quæ quum dolorem ferre nequiret, breui, filia Maria relicta, fato conceſſit. Ab hiſce diris principiis ad peiora progreſſus, ſeipſum quoque publico edicto eccleſiæ Anglicanæ primarium ſub CHRISTO caput contempto pontifice ſuperbè & arroganter pronunciauit, catholicamque omnẽ religionem hæreſi Lutherana ſuſcepta abrogare totis viribus contendit: monaſteria, & ædes ſacras profanauit: clericos, monachos, & fratres religionum omnes multis ex iis immani ſæuitia occiſis omnino deleuit, bonis eorum vel in fiſcum redactis, vel quo plures erroris ſui participes haberet, miniſtris inſaniæ ſuæ ſceleratè conceſſis, omnia poſtremo rapinis, cædibus, cruciatibus, & impietate repleuit. Hiſce de cauſſis commotus Paulus pontifex, frequenti ſenatu Henricum Anglum, ob inauditæ hæreſis crimen Chriſtianorum numero haberi indignum cenſuit anathemateque notatum, & abrogata eidem omni poteſtate, in ordinem redactum regiis titulis pro auctoritate ſua aliquandiu cunctatus priuauit. Nec mora, prædura ſcelerum vltrix adfuit Dei dextera: nam idem rex nouo inuſitatæ ſeueritatis facinore, edito eandem quam tantoperè amauerat Boleniam adulterij damnatam, palàm capitali ſupplicio affecit. Suſceperat hoc tempore Cæſar Carolus expeditionem Tunetanam, vt immanem prædonem & piratarum ſæuiſſimum ducem Hadrianũ Barbaruſſam vlciſceretur, qui immenſis Solymanni Turcarum imperatoris copiis, ac ingẽti eius claſſe ſubnixus, poſt vaſtata cũcta Italiæ, Siciliæ atque Hiſpaniæ littora, Tunetem in Africa eiecto Muleaſſe rege occuparat, & barbarè arroganterq; felicitatis ſuæ metas progreſſus, de regno neapolitano occupando magna ſpe concepta, haud dubia concilia agitabat. Ad hoc bellum cõficiendum Paulus pontifex liberaliter cõtulit: nam & de ſuo decem triremes Genuę exornari iuſſit, quibus tres quoque veteres adiũxit, quæ in cuſtodia Romani littoris eſſe cõſueuiſſent, & in bellicos ſũptus ſacerdotiorum totius Hiſpaniæ decimas Cæſari conceſſit. Claſſi ſuæ tum pontifex Virginium Vrſinum Anguillariæ comitem præfecit, nauandæ operæ cupidum, vt ea generis claritas perfecturę, maiorem auctoritatem adſtrueret. Eaſdem etiam decimas exæquata liberalitate, Franciſco regi conceſſit, quò ille, ſi vſus poſceret ad tuenda Etruſci maris pontificiaque ditionis littora, è maſſilia viginti triremes mitteret. Quum autem Alfonſus Vaſtius ſuo antiquo pedeſtris militiæ imperio fungẽs, Germanicas ac Italicas legiones in Africam eſſet tranſportaturus, pontifex, qui eum appulſurum centumcellas intellexerat, ad declarandum ſuum in tam pio bello ardens ſtudium confeſtim eò ſe contulit, vt ſacris precationibus Deum Opt. Max. diuoſque Chriſtiani imperij tutelares, ad victoriam de hoſte parandam nauigantibus propitiaret; ita ipſo præeunte, verba & hymnos ſacerdotum choro decantante, triremes, naueſque onerariæ ab excelſa ſpecula expiatę luſtrataque ſunt. Datum eſt item vexillum & ſceptrum chriſtianæ religionis in templo de manu pontificis

Vir-

Virginio Vrsino, postridieque Vastius, cùm eò nactus idoneam tempestatem, Neapolim primùm in Siciliam deinde cursum direxit, vt prospera demum nauigatione Africæ littora contingeret. Paulò ante quoque ad Andream Auream toti maritimo negotio à Cæsare præfectum, & cuncta ad bellum nauale ingenti cura famaque administrantem, pontifex gladium de more solemnibus ceremoniis consecratum donomisit, is erat gemmato capulo, cælataque vagina cum baltheo aureis bullis & fibulis valde conspicuo, & præter eum etiã villoso è serico pileũ margaritis phrygio opere depictum. Ea sunt eximij piique ducis aduersus Christianæ religionis hostes depugnantes insignia, magnis regibus donari solita, sic vt non immerito strenuus senex, quanquã multa iam nauali gloria plenus, ad pretendam noui decoris laudem accenderetur. Interea Hyppolytus Medices dominandi auidus, animo vehemẽter perturbato, inuidere apertius fortunæ Alexandri Florẽtiæ ducis atque eius vitæ insidiari cœpit, ita vt ex subitaneo tormentarij pulueris incendio Ioanne Baptista Cybo episcopo Massilien. impulsore exsecrabile exitiũ eidem machinaretur, quòd scilicet ipso sublato, dominatũ Florentiq adipisci se posse per exsules vanissima cogitatione confidebat. Harum autem insidiarum indicia Deo detegente ab Alexandro deprehẽsa sunt, atque illico Romam ad Paulum põtificem delata. Pontifex quanquam ruiturq Mediceæ domus excidio, quod aliena cum inuidia parabatur, gauderet, in spem scilicet ingentis lucri ex ampliss imis sacerdotiis, quæ in Farnesios nepotes transferrentur, Alexandri tamen iniuriam negligere videri noluit. Quum Octauianum Tengam hominem facinorosum ex Hyppoliti satellitibus nefarij consilij conscium comprehendi iussisset, sunt qui ob impotentiam & præposteros mores eum in vinculis habitũ affirmant, quum pontifex nullã in eius captione coniurationis rationem habuisset; quo capto Hippolytus vano timore exterritus, ære alieno oppressus, & Gallica ope, cui multũ fidebat destitutus, ex vrbe Tiburtini agri sancti Angeli castellũ aufugit: posteà, commutata voluntate ad sanitatem redire, Alexandroque reconciliari cùm voluisset, Romam rediit, honorificè à pontifice susceptus, & mitioribus verbis admonitus. Inde Neapolim profecturus in itinere ad oppidum iter Fundani agri, quod est viq Appiæ impositum oborta pestilenti febre, (vel vt alij tradunt) veneno petitus, sexto die ad IIII. Idus Augusti rebus humanis eximitur, & in vrbem relatus tota vrbe lachrymante in Laurentianis ædibus tumulatur, magna hercle exsulum lætitia & pontificis commodo, quum hic eius spoliis & sacerdotiis suos ditaret; in his Alexendrum Farnesium, cui ampliss imo cancellariæ munere honestato monasterium trium fontium, qui Hippolyti fuerant, commendauit, illi verò vno erepto alterum tanquam propinqui ope destitutum, vti mox euenit, facilè tolli posse diuinarent. Cæsar autem ingenti classe comparata ex Sicilia Italiaq; solues, ad Vticę littus feliciter appulit, vbi exercitu expositio, fugato Barbarussa Tunete paucorum dierum labore expugnato, restitutoq; duris cõditionibus Muleasse beneficiario rege, & Guleta arce firmissima impositis Hispanis præsidiis insigniter munita, ad viginti millia captiuorũ Christiani nominis, qui ex diuersis regionibus à sæuissimo prædone capti, illic miserrimæ seruitutis iugum ferebant, liberauit, & inde soluens in Siciliam primùm, deinde Neapolim, vbi triumphali pompa susceptus est, peruenit. Hæc tam insignis victoria tanta gratulatione est excepta, vt pontifex solẽnibus indictis supplicationibus, gratias Deo publicè egerit, & ad Cæsarem Legatos duos Cardinales Ioannem Picolhomineum episcopum Ostiensem, & Alexandrũ Cæsarinum diaconum ei suo nomine de tanta victoria gratulatum miserit. Quum Cæsar in itinere esset, quo ex Sicilia Neapolim properabat, Francisci Sfortiæ nouissimi Insubrum ducis mors ei nunciata est, cuius obitu grauissima sunt exorta. Nã Cęsar Antonio Leua pro duce Insubribus impositio, ducatum Mediolanensem imperiali fisco applicatum in prouinciæ formam redegit, Francisco Francorũ rege magnoperè repugnante, qui Cisalpinę Galliæ imperium à Cæsare sibi concedi postulabat, cum suo iure antiquæ hæreditatis ab abauia Valentina Vice comite repetito, tum præclara Maximiliani Cæsaris cõcessione, qui id tabulis ritè confectis acceptaque honorarij muneris pecunia Ludouico XII.

regi post exactum captumque Ludouicum Sfortiam adiudicasset. Cuius quum Cæsar rationem habere nollet, non ignarus quãtum commodi sibi ex Mediolanensi imperio accederet, occasionem irato regi, vt pacis fœderibus solutis arma moueret, dedisse visus est. Rex enim Gallus in Carolum Sabaudium Allobrogum ducẽ, qui in Cæsaris clientela erat, arma vertit, vt per eius ditionis fines expeditum sibi in Italia pararet iter. Nec mora Galli duce Philippo Sciaboto, qui Brion Amiralius dicebatur, coactis copiis Sabaudium Transalpinis oppidis exuerunt, transgressique alpes aliquot munita oppida Subalpinæ regionis, in primisque Taurinum, magna cum imperatoris indignatione occuparunt: qui Gallorum impetu audito, vt eorum arma ab Allobrogum ducis fœdere sibi iuncti ditione auerteret, Gallicam expeditionẽ edixit. Igitur adulto iam vere initio anni MDXXXVI. Cæsar Neapoli profectus, Nonis Aprilibus per Appiam à Capena porta Romam intrauit, triumphali pompa à Cardinalibus, Episcopis, & reliquis omnium sacerdotum & Romanorũ ciuium ordinibus exceptus, & ad Basilicam Vaticanã, vbi à põtifice Paulo tertio super Basilicæ gradus sedente, more maiorum exspectabatur, deductus, læto populo ob antiquorum imperatorum memoriam. Adorato pontifice Cæsarea parte Vaticani palatij exceptus est, quæ exornata laquearibus aureis, & marmoreo insigni mœniano vrbẽ spectat, ab Innocẽtio VIII. condita qua etiã Alexãder VI. Carol. VIII. Galliæ regem susceperat. Cæsar Romæ sanctum Paschæ diem coluit, in quo pontifex Cæsare imperialibus insignibus ornato adstante, rem sacram solemni apparatu in Basilica Vaticana fecit. Tredecim autem dies moratus Romæ, de summa rerum & maximis reipublicæ christianæ negotiis, cum pontifice locutus, pridiè quàm proficisceretur præsente pontifice, cunctoque senatu, & principum ferè omnium legatis, nõ obscura in Gallos ira succensus grauissimam habuit concionem, qua animi sui intimos recessus ardentissima facundia patefecit, quod Gallorum legati penè conuitiosè expostularent, vt Henrico regis filio Insubrum principatum beneficiario iure adiudicaret: id enim Cæsarem promisisse Claudius Velleius orator regius affirmabat. Inter perorandum autem repetitis, quæ contra maiores suos Galli reges multis iam antea annis malè patrauerant, & nouissimè de iis, quæ paulò ante Rex Franciscus sibi intulerat iniuriis questus ita excanduit, vt regem Gallum ad singulare certamen prouocarit, vt ense & pugione ambo dimicantes ad eum modum tandem controuersiam finirent. Tum pontifex clementiora ominatus, Cæsaremque complexus obsecrauit, ne vel non iniquæ iracundiæ impensius, quàm pietati indulgere mallet. Galli oratores Matisconenses & Velleius breui responso Cæsaris verba excepêre. Pontifex ex quibusdam Cæsaris verbis veritus, ne Cæsar Romæ diu commoratus eius occupandæ illecebris caperetur, clam Bellaium & Stephanum Columnam, vt in Italiam Gallos accirent, emisit. Quorum vi Cæsar coactus, ea consilia vt parũ opportuna dimitteret. Quartodecimo igitur die Roma Cæsar profectus, per Etruriam, & Ligures iter faciens, rectà in Gallum mouit, & Antonio Leua auctore Galliæ Narbonensis fines intrans, tandem id bellum propter rei frumentariæ difficultates, & cæli inclementiam tractu durius, atque exitu asperius expertus est, quàm Leua putârat. Hinc inter duos summos orbis Christiani principes maximo cum reipublicæ incommodo atrox bellum exarsit. Dum Carolus Augustus adhuc Romæ maneret, pontifex eius rogatu, & sui alioqui officij memor, vt salutaribus sanctionibus vetus ea controuersia, quæ paulatim exorta & in immẽsum aucta, placita Christianæ pietatis, & Romanorum pontificum auctoritatem lacerabat, tandem finiretur generale Christianorum omnium concilium, diu multumque desideratum, vigesimo demùm anno, posteaquam Lutherana hæresis irrepisset in proximum annum MDXXXVII. indixit. Mantuam omnibus conuocatis, sed mox Ducis, qui Imperatoris vires timebat, rogatu locum mutauit, assignata Vicetia Venetorum ditionis vrbe & Laurentio Campegio primùm, deinde Iacobo Symoneta, & Hieronymo Alexandro Cardinalibus tanto negotio præfectis. Qui verò concilium Germanis indiceret, delectus est Petrus Vorstius episcopus Aquensis. Ipse per litteras reliquis principibus rem insinuauit. Ve-

rùm

rùm & ea res difficiliorem succeſſum habuit, alia ex aliis quotidiè ſuborientibus impedimentis. Nam Vicetia etiam dimiſſa eſt, quòd hæc à ſchiſmaticorum ſedibus paulò longius abeſſet. Et Veneti rem non probabant, ne Turcarum tyrannum incitarent, qui Chriſtianorum conuentum timebat. Intereà Pontifex deprauatis clericorum moribus corrigendis, nouem grauiſſimos & doctiſſimos viros delegit, Gaſparem Contarenum, Io. Petrũ Carrafam Teatinum, Iacobum Sadoletum, Reginaldum Polum, Cardinales: Fridericum Fregoſium Salernitanum, Hieronymum Alexandrum Brunduſinum, archiepiſcopos: Io. Matthæum Gibertum Veronenſem epiſcopum, Gregorium Corteſium abbatem S. Georgij maioris Venetiarum, F. Thomam Badiam magiſtrum ſacri palatij, qui libello edito, quo reformationis præcipua capita comprehenderunt, illum pontifici obtulerunt. Pontifex intereà pacis & quietis Chriſtianorum ſtudioſus, binas legationes emiſit: Altera Auguſtino Triuultio Cardinali demandata, quæ Franciſcum regem reſpiceret: Altera marino Caracciolo, qua Cæſar adiretur, quia ab vtroque armato principe piis precibus impetrarent, ne ſummo reip. Chriſtianæ detrimento armis concurrerẽt, ſed pace facta, aut fœderibus ictis poſt conſilium celebratum, pia arma in Turcas verterent. Quanquam autem hiſce legationibus nihil ad leuandas ſimultates, aut minuendam eius ſuſcepti belli controuerſiã animis vtrinque in mutuam perniciem irritatis, perfectum ſit: eximium tamen ſacroſanctæ æquitatis ſpecimen in pontifice, qui pacificatoris nomen quærebat, præbuerunt. Sequenti anno, qui fuit à partu Virginis MDXXXVII. octauo Idus Ianuarij, Alexander Medices Florẽtiæ dux, qui Hippolyti Cardinalis inſidias diligentiſsimè vitârat, in alterius propinqui familiariſſimique ſodalis inuſitatam perfidiam incidit, quum à Laurentio Medice magni ſibi obſtricto beneficiis, intempeſta nocte altè ſtertens, gladio per coſtas adacto ſæuiſſimè ſit interfectus. In cuius occiſi locum, quum Coſmus eſſet ex S. C. ſubrogatus, Florentini exules, item Saluiatus, Rodulphus, Gaddus, Montius, Cardinales ad recuperandam patriæ libertatem infeſtis armis Florentiam properârunt. Incẽſos proclinatoſque ad bellum Paulus pontifex dicitur incitaſſe, quod ſuis rebus, atque concilijs tum priuatis, tum publicis conducere iudicaret, ſi Etruriæ imperium æquabili liberoque reſtitutæ reipublicæ cõſilio potiùs, quàm vnius principis nutu atque auſpicio regeretur, in ea præſertim vrbe, quam ipſe liberã incoluerat, in qua bonas litteras adoleſcens didicerat, tũ etiã, quòd ſuſceptis nuper cum Alexandro ſimultatibus, Coſmo in eũdem dignitatis locum ſuccedente, & eadem ſimultatis cauſſa vigente, nomen tantum non animum principis immutatum eſſe exiſtimaret, ſed fortuna Coſmo conſtantiſſimè fauens, omnes hominum conatus illuſit. Cliſſa per eadem tempora Dalmatiæ oppidum paulò ſupra Salonam nobiliſsimam vrbem, quod pontifex pietatis memor cohortibus & opportuno tormentorum inſtrumento, atque ita commeatu contra Turcarum vim flamma & ferro tum per totam Dalmatiam debacchantium inſtruxerat, Petro Croſiccio regulo occiſo, magno Chriſtianorũ incommodo in barbarorum poteſtatem deuenerat. Quapropter pontifex magno concepto dolore grauiora metuens, indictis ſolemnibus ſupplicationibus à diui Marci ad Mineruæ pedibus ſupplex profectus eſt, miſſis ſtatim in omnes partes legatis, qui Chriſtianos principes depoſitis tandem mutuis odiis ad ſacrum bellum hortarentur. Ipſe paulò antè filio Petro Luiſio duce eccleſiaſtici exercitus creato, vrbis mœnia inſtaurare aggreſſus eſt, initio ſub Aucntino facto. Quo etiam anno quum Turcæ, qui graue cum Venetis bellũ gerebant, totam ipſorum ditionem grauiſſimè vexarent, pontifex totis viribus eò incubuit, vt Cæſarianorum, ſuis Venetorumque armis conſociatis, & communibus ſumptibus inſigni claſſe comparata, bellum impotentibus barbaris inferretur. Fœdus igitur cum Cæſare & Venetis pontifex his conditionibus percuſſit, vt Cæſar octoginta duas triremes inſtrueret, totidẽ Venetus, ipſe verò pontifex triginta ſe pararet, vt ducentarum triremium numerus efficeretur. Renunciati ſunt claſſiũ duces Cæſarianæ Andreas Auria, Venetæ Vincẽtius Capellus, pontificiæ autem Marcus Grimanus patriarcha Aquileienſis. Hanc claſſem belli duces aduerſus Barbarum ty-

rannum in Græciam educerent. Illud postremo cautum est, vt si in hostile littus descendendum esset, terrestribus copiis Ferdinandus Gonzaga Siciliæ præfectus cum imperio præesset. Hoc fœdere iuncto veritus pontifex, ne Cæsare sacro bello occupato Francorum rex à tergo in Cæsaris prouincias irrueret, conatus est, vt pacem, vel saltem inducias, inter vtrumque componeret, & ob eã rẽ legatos creauit duos Cardinales, christophorum Iacobatium quidem ad Cæsarem, Rodulphum verò Pium Carpensem ad Gallum. Cæsar quoque veritus, ne se absente, & bello Turcarum occupato põtifex in Gallorum partes descenderet, Margaritam filiam Octauio Farnesio pontificis nepoti matrimonio vt iungeretur, proposuit. Id pontifex regi Gallo insinuauit, sperans ea ratione vtriusque regis animum ad affinitatem secum contrahendam allicere posse. Quo tẽpore exeunte anno, quum cæsariani Galliq́ue pari studio suarum partium oppidis, nouo præsidio nouoq́ue commeatu confirmandis in subalpinis occupati essent, & Vastius intentè prospiceret, quò regis, qui tum suis præsidio in Italiam venerat, signa verterentur, è Belgio allatum est Mariæ & Eleonoræ sororum clarissimarum reginarum auspiciis, inter ipsos certantes armis principes propinquos suos, inducias in decem menses percussas. Iisdem ferè conditionibus, quibus ante aliquot annos ea immania diuturni belli incendia restrinxerant, quas eadem principes in spem mutui colloquij certissimæq́ue pacis essent probaturi. Itaque per eam, quæ subsequuta est hyemem, Paulus pontifex enixè legati Carpensis præcipua opera procurauit, vt Carolus ipse Cæsar, & Franciscus rex reipub causa secum in colloquium venire minimè grauarentur, cui postulationi neuter refragari conueniens esse existimauit. Opportunissimam autem omnibus futuram conuentui sedem pontifex decernebat, apud Niceam prouinciæ vrbem, quæ erat ditionis Caroli Sabaudij Allobrogum principis, supra mare in Galliæ Italiæq́ue finibus situm. Ad magnam itaque spem futuræ concordiæ commoti, non ita multò pòst omnes eodem conuenerunt. Relictus est Romæ legatus Cardinalis Neapolitanus, cuius p otestatem pontifex amplificauit. Quod longum & laboriosum iter exactæ iam ætatis senex reipubl. causa suscipiens nullis precibus obtinere potuit, vt ambo reges in complexũ mutuaq́ue colloquia se petente adstanteq́ue deuenirent: vterque enim seorsum Cæsar quidem in sacra diuo Francisco, vbi põtifex commorabatur, extra vrbem æde: Rex verò Gallus magnifica domo lignea ab se in vrbano exstructa, pontificem more Christiano venerati sunt cui Nicææ arx hospitio attributa fuerat, quod dux rebus suis timens non sine Cæsaris indignatione recusauit. Fuêre, qui tum existimarent neque Cæsarem, neque Franciscum regem, posteaquam è tam diuersis disiunctisque regionibus pontificem conuenissent, à colloquio (vti par est) abhorruisse, sed quodam secretiore cõsilio pontifici tantæ voluptatis aspectum, & laudis famæq́ue successum inuidisse, quod secum reputarint pontificem minimè religionis, belliq́ue sacri studio, sed priuatorum spe commodorum ipsorum colloquia ita affectasse, qui Margaritæ Austriæ Alexandri Medicis viduæ nuptias iam sibi oblatas pro nepote Octauio firmare, & Clementis exemplo Victoriam neptem, quæ Guidobaldum Vrbinatium principem posteà maritum habuit, cognationi regiæ coniectis in Vandomium oculis inserere, percupere videretur. Secretiora verò introspicientibus vera causa patuit. Nam magistri & proceres vtriusque principis, & præsertim Hanno Metmorantius magnus Regij Gallorum stabuli Comes, ob inuidiam & priuatis de caussis impedimento fuêre, ne simul cum pontifice conuenirent. Cæsar tamen per internuncios Frãcisco pollicitus est, se in eius complexus colloquiaq́ue, priusquam in Hispaniam renauigaret, deuenturum. Quum de pace inter reges nulla ratione conueniret, hoc tantum obtinuit pontifex, vt inducias annuas à reginis, quas diximus in belgio conceptas & promulgatas, ipsi reges in nouem præterea annos solemni tabularum adstipulatione firmarent. Nec multò pòst Franciscus discedens à pontifice in regnum suum est reuersus. Pontifex triremes Gallicas conscẽdens ab imperatore comitatus Genuam ambo excesserũt, acceptusq́ue est hospitio

in

in Eliscorũ ædibus, & nullo nõ honoris genere adhibito à Genuẽsibus honestatus. Exinde Cæsari valefacto classem conscendit, partim mari vsus, partim terrestri itinere per Ligures & Tuscos Nepet peruenit, vbi ob calores & itineris labores febre correptus aliquandiu iacuit. Valetudine recuperata Romam ad IX. Kalend. Augusti ingreditur maxima totius vrbis lætitia, & gratulatione susceptus. Cęsar interea, qui Pontificem Genuam vsque comitatus fuerat, ad Massilienſem oram delatus, circa Fossas Marianas (Aquas mortuas vocant) ex condicto auctore Eleonora Cæsaris sorore Regis vxore Francisco regem eò discedentem cum libris sua quadrireme prætoria humaniter exceptum arctè complexus est, vbi biduum ferè commorati, plures horas arcanis sermonibus impenderunt, tanta omnium, vel eorum qui aderant, vel illorum, qui id postea ab aliis didicissent, exultatione & lætitia, vt ferè nemo reperiretur, qui non planè existimaret, reges ipsos detersis odiis, conciliatos, fraternæ amicitiæ fœdera concepisse in spem maturæ pacis, atque concordiæ. Vnus tamen Paulus ipse pontifex, pro veteri sua prudentia, vt id crederet, adduci non poterat, postquam parum pio asperoque vtriusq; principis consilio, prẽsentibus colloquiis exclusus, eius clandestinæ appetitæ amicitiæ ratio, quæ nullam synceræ voluntatis & religionis speciem præ se ferret, nequaquam compositi animi diuturnam simulationem habitura putaretur. Quum Nicææ adhuc esset pontifex, actum est inter illum & Cæsarem, vti antea compositum fuerat, de suscipiendo bello nauali in Turcas: nã noua legatio à Venetis supra veterem ad pontificem Cæsaremque peruenerat, qua Veneti pacem inter regẽ & Cæsarem procurabant, significabantque æstate iam adulta festinandum esse, & vt appararentur classes postquàm Venetiis cuncta iam parata essent ad nauigandum, magnoque incõmodo futurum esse prędicabãt, si reliquos etiam æstatis menses inanibus consultationibus effluere sinerẽt, quibus res magis opportunè geri poterat. Nam (vt memorauì) paucis antea mẽsibus Romæ fœdere inter se icto, hi tres principes Paulo III. auctore validissimam atque ornatissimam classem communibus impensis in Græciam aduersus barbarum tyrannum statuerant educere. Itaque cohortantibus demùm Venetis ingenti classe, & Turcis maximè formidabili comparata in Turcam est itum. Sed huius maligni sæculæ fortuna aliena prorsus & infensa Christianis, labante vetere disciplina, priscaq; virtute obsolescente, ita barbaris tum fauit, vt nostri apud Actiacum promontoriũ (quod Præuisam vocant, Octauij Cæsaris victoria insigne) collatis cum Barbarussa improsperè viribus, Andrea Auria Cæsarianæ classis præfecto pugnam detrectante, Turcis relictis, in tres iterum partes diuisi, & veluti in fugam acti, tota nauali existimatione exuerentur, totque & tanti pontificis optimi Venetorumque conatus irriti fuerint, castro nouo præsertim paulò pòst in Delmatia à Turcis occupato. At pontifex post Nouariam vrbem Petro Luisio à Cæsare Romæ agente biennio ante impetratam, celebratis quoque nuptiis Octaui nepotis & Margaritæ Austriacæ Cæsaris filiæ, Alexandri Florentiæ ducis viduæ, magno apparatu cum dote redditus XV. millium aureorum in Sabinis, quum forte per eosdem dies è vita excessisset Franciscus Maria Ruuereus Vrbinatium dux, ad Camerinum recuperandum animum adiecit. Erat enim, vt ferebatur, ad ecclesiam ipso iure deuolutum iam inde à morte Ioannis Mariæ Varani, quem eius oppidi ducem creârat Leo põtifex quòd nullam videlicet masculam Varanorum liberorum prolem superstitem reliquisset, sed occupârat Ruuerius, quod filius Guido Vbaldus Iuliam Ioannis filiam, Clemente pontifice repugnante, præter eius sententiam matrimonio sibi haberet coniunctam. Itaque pontifex occasione hæredis bellicæ rei imperiti arrepta, conscripto milite bellum in eum continuò mouit: huiusmodi namque tempus prudenter exspectandũ censuerat, qui anteà vix inito pontificatu eandem expeditionem, patre acriter resistente frustrà suscepisset. Neque fefellit eum opinio, quũ ad primam statim susceptì belli famam, oppidum à Ruuereo iuuene redderetur. Restitutum illud pontifex grandi pecunia cunctis, qui aliquod ius in eo prætenderẽt persoluta, Octauio Farnesio nepoti, vnã cum ducatus insignibus beneficiario iure concessit, quũ ipsum paulò antè in eiusdẽ Ruuerei defuncti locum Vrbis præfectum dixisset. De ornamentis deinde & præ-

diis ecclesiæ cogitans, nouos aliquot Cardinales legatos Verulanũ Galliæ Cispadanæ, Iacobatium Perusij, Eporediensem Bononiæ, & Carpensem Piceni creauit; frequentes præterea amplissimos doctissimosque viros legatos pro tollendis religionis controuersiis, & ad eos, qui ab ecclesia seiũcti erant, reducendos, in Germaniam destinauit. In his primum Cardinalem Brundusinum, deinde Contarenum, qui Ratisponensi conuentui pontificis nomine interfuit. Sub id tempus, quum exhausto ærario tributa, vectigalia, & portoria multa vel de nouo acerbè exegissent, vel auxissent vetera, Perusini, qui ob salinarum auctum vectigal impositum rebellarant, armis domiti & imperata facere coacti sunt. Ad hæc exempli cæteris statuendi causa abolita prorsus decurionum potestate, eos immunitatibus plerisq; exuit, & ipsorum legatos Romam supplices atque atratos venire, & admissi sceleris veniam petere coëgit. Per id tempus Ascanio Columnæ cõtumacius renitenti, totam in Latio paternam ditionem armis abstulit, Palliani mœnia & arcis papæ demolitus. Iesuitarum societatẽ, quam Paulus III. approbauit, instituêre per id tempus viri aliquot pietate celebres ignatio Loiola nobili Hispano primo eiusdem magistro auctore. Hi diuinis meditationibus vacantes praxim adiunxêre; pueros per Vrbes gratis erudiendo, diuini verbi prædicationibus insistentes, ignotas antea Indorum Bresilli & Peruscanas terras penetrarunt. Maximè in his floruêre, præter Ignatium, Laines Franciscus Borgia olim dux Gandiæ, Boadiha, Ledesima, Toletus, Canisius, & alij multi viri doctrina & pietate illustres. Cæterùm qui annis MDXXXIX. & MDLI. acta sunt, quia ea fusius in Farnesij & Cõtareni Cardinalium vitis sum persecutus, breui in præsens transcurram. Nã per id tempus Cæsar in Hispaniam reuersus, vxorem Isabellam Augustam amisit, auditaque Gandauensium Belgarum graui rebellione, & in mora periculum esse sentiens, per Galliam breuiori itinere iter facere constituit. Lutetiam itaque Parisiorum veniens amicè ac magnificentissimè à Gallorum Rege Francisco excipitur. Eò pontifex nepotem Alexandrum Farnesium Carnalem legatum misit, vtrisque pontificis nomine gratulatum. Cæsar vt in Belgiam cum Alexandro legato peruenit, quæ de pace cum Francisco rege Parisiis agitauerat, in vita fecit, omnibusque animi viribus ijs rebus firmãdis incubuit, quæ imperiũ eius continerent, parum de turbatæ religionis remediis, intestinis dissidiis vexatus tunc cogitans, quæ res simultatem & inimicitias inter ipsum & pontificem peperit. Multa hyeme anni MDXXXIX. cum Cæsare à legato acta de religionis in Germania statu, quæ is conuentus Ratisponensis manauit. Pontificis in Cæsarem ita auxêre quæ in eodem conuentu acta sunt, quo circa transubstantiationis in eucharistia mysterium cardinalis Cõtarenus legatus circumuentus fuisse dicitur. Quo tempore pontifex ab externis rebus ad emendandos mores conuersus, quo illi rei præcipuum adferre momentum cogitaret, si episcopi commissos sibi populos pro se quisque in officio coram contineret, vt ad ecclesias sese suas conferrent, diligenter eos est adhortatus. Cæterùm diuturna eorum consuetudine victus, hoc illis facilè remisit. Reip. constituendę vacans AEgidianas constitutiones firmauit, ita tamen vt auditoris cameræ iura non infringeret. Referendariorum iura, immunitatas, auctoritatem auxit, Decedentium sacerdotum spolia cameræ apostolicæ applicauit, qui ius testamenti cõdendi nõ obtinuissent. Iudæis ad christi fidem venientibus, bona ante conuersionẽ acquisita retinere permisit, quò facilius cõuerterentur. Contractuum vectigal, contrahentium fraudibus læsum reformauit. Eos, qui fiscum tabulis deprauatis fraudarent, repressit. Præfectorũ carceris, iudicũ causarum ciuilium & capitalium iniurias, quibus inopes vinctos vexabant, repressit. Mortuo Cardinale Auxitano Farnesium nepotem Auenionis legatum creauit. Dissoluto autem eo conuentu, qui anno MDXLI. Ratisponæ habitus est, Cæsar, qui se curaturum cum pontifice promiserat, vt intra bienniũ generale conciliũ haberetur, discessurus è Germania postulauit à pontifice, vt sibi in Italiam venienti, & in Africam ad Algerianam expeditionẽ traiecturo ad Lucã occurrere vellet, vt mutuis colloquiis deliberando, quid de tota ratione concilij statuendum esse videretur, decernerent. Improbarunt tum vehementer profectionis consilium medici, letale ei futurum distantes

stātes medijs caloribus ab vrbe discedere: nonnulli quoque senatores retinere eum conabantur, in primisq; Francisci regis legati subueniri, ne Cæsar honestissima petitione in belli Punici sumptum, quod tum aduersus Asanagam, qui Algerij cū imperio à Barbarussa fuerat relictus, susceperat, pecuniam impetraret, quę demum occulto concilij exitu ad excidium Narbonensis Galliæ verteretur. Sed pontifex & omnia ætatis pericula, quæ publicam salutem includerent, facilè contemnebat, & recrudescentia pereuntis Christianæ reipub. vulnera omnino Cæsari detegenda, indicandaq; vitia serpentis pestis existimabat, vt vno cōcordiæ remedio sanarentur. Accendebatur enim vt ire pergeret, ea de caussa magis ac magis, quod suborta erat inter Franciscū & Cæsarē noua simultas, veluti inducijs decennalibus, eius præsertim opera initis, Antonij Rinconis, & Cęsaris Fregosij (quos Gallus ad Turcas cum mādatis miserat) cæde violatis, qua re maximè premebatur, veterisq; odij flamma compressa aliquādiu induciarū fide, in multo atrocius quàm anteà belli incendiū exarsura esse videretur. Itaque Cardinale Carpense Romæ legato relicto, & æstuoso itinere Cassiam viam emensus, Lucam perueniens, ibidem Cæsarē exspectauit. Cæsar Lucam cùm venisset, ter pontificem, pontifex verò semel Cæsarem ad mutua colloquia adijt, cui singulas enumerando plagas, quas nobis sæpè Barbarus hostis, ac nuper rursum ad Budam in Pannonia inflixisset, eò omnes cogitationes & conatus suos vertit, vt eum ad pacem cum Francisco rege ineundam hortaretur, ne in Gallos per Narbonēsem prouinciam arma verteret, veritus. Quum nihil impetrasset, suadere conatus est, vt quas Algeriū in Africā copias esset traiecturus, relicta nauali expeditione aduersus Turcas educeret, fratris Ferdinādi Austriaciq; imperij præsidio, si ea recenti ad Budam victoria Solymanus vteretur. Verùm Cæsar fatali innixus consilio in sententia permansit, nihilq; magis eo tum colloquio statutum est, quā vt Concilium, quod maximè exoptare Cæsar videbatur, in annum sequentem indiceretur. Actū etiam, vt ea emendarentur, quæ in comitiis Ratisponensibus malè Cæsaris permissu, præter antiquas patrum regulas, facta erant. Abeunte Cæsare, pōtifex Deum de more, vt nauiganti Cæsari feliciter adspiraret, suppliciter precatus, nepotem Octauianum Farnesium, ad ponendum militiæ rudimentum in soceri Cæsaris contubernio, studij sui atq; vt beneuolentiæ obsidem collocauit, & paulò pòst per Pistorienses montes Bononiam, atque inde per Aemiliam & Flaminiam modicis itineribus in vrbem rediit. Cęsarem porrò infaustæ in Algerium expeditionis difficillimo anni tempore susceptæ mox pœnituit: nam ventorum vi & sæuis Autumni tempestatibus classe disiecta, & magna florentissimi exercitus parte vel à Pœnis exstincta, vel mari submersa, inglorius in Hispaniam est reuersus. Clade Algeriana accepta, Pontifex Granuellani rogatu Nicolaū Ardingellum à secretis in Gallias misit, vt regem ad bellum Cæsari afflicto inferendum pronum auocaret. Initio anni MDXLII. pontifex Cardinales legatos creauit Contarenū Bononiæ, Cispadanæ Galliæ Gambaram Perusiæq; Ariminēsem. Conuentus quoque imperij procerum VVormatiæ celebratus est, cui etiam Lutherus interfuit, in quo inanibus disputationibus habitis, nihil, quod ad fidei concordiam spectaret, fieri potuit. Quum bellum inter Cæsarem & Gallum instauratum magnis vtrinque studiis geretur, pontifex pro pace vel induciis componendis legatos ad eos misit viros grauissimos, Contarenum quidem ad Cæsarem, & Sadoletum ad Franciscum regem. Contareno verò vita functo, in eius locum legationem Bononiensem suscepit Michael Silvius Cardinalis Viscnsis. In conuentu Norinbergensi, cui interfuēre omnium penè principum & liberarum Germaniæ ciuitatum legati, quum de dogmatum dissidiis & religionis controuersiis tractatum esset, quærentibus locum Concilio idoneum rerum nouatoribus à pōtifice nouo loco medio propemodùm inter Italiam & Germaniam delecto, Tridenti generale cōcilium, circiter Kalend. Nouembris, ex S.C. tertio interdictum est, & tres Senatorij ordinis patres eò legati, qui bene auspicato inchoandæ synhodi, futuræque tot gentium frequentiæ sedem pararent. Hi fuēre Petrus Paulus Parisius diuini ac humani iuris professione insignis, Ioannes Moro secunda morū atq; doctrinæ fama per multos Germaniæ conuentus legationis munere fun-

ctus,

ctus & Reginaldus Polus Britānus, qui supra regiæ stirpis decus, & eximiæ latinæ facūdiæ laudem, eximium Christianæ virtutis specimem præferebat. Recrudescentibus inter Gellos & Hispanos bellis pontifex has litteras ad Cæsarem & Francorum regem Franciscū pro pace ineūda scripsit.

PAVLVS III. PAPA DILECTO FILIO Carolo V. Romanorum Imp. Augusto.

CHarissime in Christo fili noster, salutem et apostolicam benedictionem. Mirum fortasse Maiestati tui videri poterit, nos hūc laborē procurandæ inter te & Christianissimū Francorum regem pacis, toties à nobis aliàs, ac nouissimè per Legatum ad te missum frustra tētatum, nunc repetere: Sed si eadem Maiestas tua officium nostrum, quale in hoc esse debeat, recordata fuerit, si statum afflictū Christianitatis respexerit, profectò eadē Maiestas tua, quæ æquitate & sapientia pollet, & nos quod agimus, valde necessariò agere fatebimur, & aquiori animo has nostras litteras leges: quas nobis Dei honor, salus populi Christiani, proximiq; ac grauissimi periculi omnibus imminentis, metus ac dolor expressit. Quamuis enim iam inde ab initio pontificatus nostri, sicut tuæ Maiestati notum est, nihil antiquius nobis fuerit, quàm lenire vestras iras, per quas viam infensissimo hosti aperiri ad Christianitatis exitium videbamus, atque ob eam caussam literas, nuntios, legatosq; nostros sæpius ad vos miserimus. Nosq; etiam ipsi Nicææ nauigauerimus, licet hactenus à Deo (nostris forsan peccatis obicem inter nos & illius gratiam ponentibus) non meruerimus obtinere, vt nostræ preces et hortationes ad pacem à vobis exaudirentur. Tamen quoad nobis suppetet vita, nūquam à nostro officio, captataq; via cessandum nobis putabimus. Sancta enim instātia (fili Charissime) & pia importunitas, & tuæ Maiestati videri debet, nos nō cedere labori aut repulsæ, ad salutem omnium communem, quæ si vnquam antea, hoc maximè tempore & cōmuni hoste Turca in maximum est adducta discrimen. Siquidem ille per se potentissimus, occasione etiam nostrarum discordiarū fretus, & mari inualuit, qua parte ātea inferior putabatur, & Hungariam prope occupauit. Magna etiam nunc elatus fiducia, ex ijs quæ ibi nouissimè gesta sunt, ita vt viribus nostris attritis, suis adauctis, valdè timendum sit, nec omnino dubitandū, quin sequenti anno graue vulnus Christianitati infligat, nisi Dei misericordia nos iuuerit: ad quæ mala impendentia cùm remedium die noctuq; conquiremus, nullum sanè aliud post opem diuinam nobis occurrit, nisi vestra concordia, et vniuersale cōcilium. Quod cùm iam dudum indictum, nuperrimè Tridenti conuocauerimus, tanquā loco omnib. idoneo, & præcipuè ad trāquillādam Germaniam apto, cuius quidem inclytæ nationis præcipuam curam hæc sancta Sedes semper habuit, vt debuit: miserimusq; eò iā tres S.R.E. Cardinales. alterum nobis restat, vt vestræ conciliationis curam, quā uis hactenus infeliciter tentatam, nunc acrius repetamus. Quā cū æqua hinc inde charitate, animiq; nostri synceritate, & erga vtrunq; vestrum beneuolentia semper tractauimus, nullumq; nostri laboris fructum retulimus, quemadmodum ex literis legati ad te missi molestissimè intelleximus: partem autē altera, certissimis nuntijs & literis cognouimus, ipsum Turcam maximos apparatus terra mariq; facere, ad nos proximo vere inuadendos. Nos considerantes, quòd stante hoc inter te & regē Christianissimū bello, nulla eidē Turca poterit ratione obsisti: postea autem omnis prouidentia sera futura est: Statuimus enim Dei adiutorio, vt nihil intētatū relinquamus, experiri iterum per nos ipsos, id quod hactenus per literas, nuntios & legatos nostros assequi non potuimus, nullaq; ætatis nostra vel temporis, aut alterius ratione habita, prodire ipsi ex nostra Sede, versusq; vos iter facere, colloquij vobiscū habendi caussa, sperantes, si nō, nostra, saltē eius cuius vicem gerimus, reuerentia, vos nostrum congressum pro salute præsertim publica nō esse recusaturos, sed aliquem ad locum nobis propiorem venturos, in quo cum vtriusq; vestrum commodo, & securitate congredi nobiscum, vt ea in hoc, vtinam non extremo Christianitatis periculo, explicare vobis possemus, quæ Deus omnipotens inspiraverit, ad publicam omnium fidelium, vestramq; etiam priuatam vtilitatē. Quamobrem ita nos vrgēte nostri officij debito, Maiestatem tuam per Dei misericordiam rogamus, vt nobis facultatem huius colloquij præbere, interimq; ab armis cessare, & viam tabellarijs & alijs per nos ad hoc mittendis aperiri, facere D & Christianitatis caussa velis. De-

creuimus

creuimus enim posteaquam qualicunq; Dei iudicio, nos tali tempore, talibus periculis, in hoc loco reperimus, nullas prætermittere partes vel parētis, vel iudicis quæ ad nos nostrumq; officiū pertineant sperare tamē volumus, quod vos pro bonitate, & singulari vestra prudentia huiusmodi periculis animaduersis: quodq; nos nullo alio respectu mouemur, nisi salutis publicæ, quæad vestram propriam redundat. Cùm tanquam potentissimi principes plus quàm cæteri in cōmuni ruina amittere positis, & plus Deo debeatis, quā cæteri: propterea memores vestræ dignitatis atque officij, & conuenire alicubi nobiscum, & nostris fidelissimis monitis aures præbere non recusabitis: Cùm iam dudum prospicere potueritis, quod ad æqualitatem nostri in vos amoris pertinet, nos omni affectu vacuos esse, atq; hunc laborem nostræ certè ætati non leuem, nulla alia nisi nostri officij ac diuini obsequij, cōmunisq; salutis caussa suscipere. Hortamur insuper Serenitatē tuā, vt velit pro sua pietate curare atq; perficere, vt omnes prælati tuorū regnorū tam Hispaniæ quàm Neapolis & Siciliæ, aliorumq; tuorū dominiorum, ad concilium quantò citius proficiscātur, sicut ex officij sui debito, ac nostra etiā iussione facere tenētur. Datū Romæ apud S. Petrum sub annulo piscatoris. Die XII. Nouēbris, anno MDXLII. Pontificatus nostri anno nono.

PAVLVS III. PAPA DILECTO FILIO Francisco Francorum Regi Christianissimo.

CHarissime in Christo fili noster, salutem & apostolicam benedictionem. Etsi vereri possumus, ne hoc nostrum officiū suadendæ inter te, et serenissimum Cæsarē pacis, toties iam a nobis frustra tentatum quodq; his literis nunc repetere instituimus, nimis crebrum aut immodicum tuæ Maiestati videatur, propterea quod iam inde, & ab initio pontificatus nostri continuata, & nunquàm intermissa curæ, literis, nuntijs, & legatis, & nostris antea & nuperrimè ob eam rē missis, demumq; nos ipsi Niceam profecti, nihil aliud egimus: tametsi eadem tua Maiestas pro tua sapientia animum ad nostrum officium, necessitatemq; Christianitatis, & pericula illi impendentia retulerit, speramus eam, & boni consulturam esse hāc nostram toties repetitam instātiam, & æquo animo has nostras literas perlecturā, quod vt facere velis, studiosè abs te petimus. Si enim vnquam antea (fili Charissime) pax inter vos expetenda, et omnibus modis procuranda fuit, hoc certè tempore magis est. Cùm hostes Turcæ, illi quidē antea potentissimi, nunc etiam opinione maritimarum virium aucti, & ijs, quæ proximè apud Pestum in Vngaria sunt gesta, elati, maximos terra, mariq; exercitus indies apparare dicuntur, sicut nobis certissimè significatū est: nec verò possumus dubitare, quin his copijs afflictam dissensionibus & attritā viribus Christianitatem, & ipsam præcipuè Italiam vere proximo inuadāt: nec sperare, si inuaserint, eis posse alia ratione obsisti, quàm si Dei clemētia, per huius, quem suademus, pacis beneficium, nos à potentissimo hoste tueri voluerit. Quamobrem nos hanc curam die noctuq; voluētes, vt si qua possumus ratione his malis occuramus, nullum aliud remedium post diuinā opem, nisi in concilio vniuersali, vestraq; concordia, reperimus. Cùm ipsum Concilium iam pridem, vt tua Maiestas nouit, indictum, nuperrimè Tridenti conuocauerimus, loco tum omnibus idoneo, tum ad tranquillā dam Germaniam, cuius rei summo desiderio tenemur (vt debemus) maximè apto, illuc etiā tribus legatis nostris S. R. E. Cardinalibus iam destinatis. Restat nobis alterum, vt pacis inter vos curam repetamus, eò nūc acrius, quò magis & propius viget periculum, vt sicut facere debemus, nunquā ab officio nostro desistamus. Considerantes igitur omnē posteā operam, seram nobis & incassam futurā, si ad vestram discordiam externum bellum & potentissimi hostis impetus accesserit: statuimus (Deo adiuuante) priusquam omnia corruant, experiri iterum per nos ipsos id, quod per nostros legatos obtinere non potuimus, nullaq; neque temporis, neq; nostræ ætatis, aut alterius respectus ratione habita, prodire ipsi ex nostra Sede, iterq; versus vos arripere, colloquij vobiscū habēdi caussa, sperātes vos si nō nostra, at illius, cuius vices gerimus, reuerentia, nostrū congressum præsertim pro salute publica nō esse recusaturos, sed aliquem ad locum nobis propiorē venturos, & cætera, vt in præcedenti.

Iis literis regum animis in mutuam perniciem accēsis, parum profecisse pōtifex visus est. Quinimò bello inter vtrosque redintegrato, Concilium aliquanto pōst suspensum fuit, & legati reuocat. Sub id tempus Cæsar, qui diu post infaustam Algerianam expeditionem in Hispania fe-rat, quum magnis in Belgio detrimentis à Gal-

lis

lis se affectum cognouisset, qui toties ab se victi, etiam se præsente Hispaniæ fines intrare ausi fuissent, cum Britanno rege Gallorum perpetuo hoste ictis fœderibus, & ad gerendum bellum tempore constituto, Hispania excedere, ac in Italiam vt in Belgas properaret, adnauigare constituit. Ferebatur autem totus ira turgidus in Regulum Cliuensem, quia ante aliquot menses Brabantos finitimos populos in contumeliam Cęsaris Gallorum prędisidio subnixus, magnis cladibus affecerat. Pontifex autem cognito Cæsaris decreto, supplicationibus habitis Vrbe ad quartum Kalend. Martij initio anni MDXLIII. profectus, & imperio ferè omni ecclesiastico circuito (fuit enim Mutinę, Regij, Parmę, Ferrarię, & posteà Anconæ, Perusiæ, Viterbij, & per patrimoniũ) Bononiam vsque profectus est, vel niuoso veris initio, atque eo senibus maximè maligno. Maturata siquidem profectione Cæsaris aduentum præoccupare, atque item Tridentinis actionibus, si frequentes episcopi vndique conuenissent, ex propinquo venturi famam præbere, & ante omnino Cæsarem à bello auertere cupiebat, sed arcani consilij alias grauiores subesse causas homines putabant, qui eum Mediolanensis imperij dominatum affectare dicebât, quũ non obscurè nepotum suorum alterum insinuans, id præsenti pecunia cõparare posse sibi persuadebat ab egente Cæsare, & ad Belgicum bellum properante. Cæsar quoque summo æstu hanc pontificis spem nutriebat. Decedente Pontifice Rodulphus Pius Carpensis Romæ legatus eximiæ virtutis atque prudẽtię Cardinalis, vrbanarũ rerum curam secunda iam vice suscepit. Alexandro autem Vitellio, qui præsidiis bellicisque operibus præerat, Leonianæ vrbis muro cingendæ munus impositum, vt postquam Roma ad Orientem solem vasta intus & antiquis vtique mœnibus à frequentia ædium remotis rectè comuniri non poterat, vel paruis copiis defendi, certum saltem & temporarium ad salutem perfugiũ in repentino periculo per Alium pontem ad Vaticanas ædes populo pararetur. Cæsar demum tardissima nauigatione vsus, circa solstitium Genuam peruenit. Exceptus est ornatissimo Aurianæ domus apparatu, & præsto ei adfuêre Cosmus Medices Florentiæ dux, Alfonsus Vastius, Ferdinandus Gõzaga, ac è Bononia missus à Pontifice Petrus Luisius Farnesius, Octauij Cæsaris generi pater, qui quum ea de causa veniisset, vt ad explicanda maximarum arcanarumque rerum consilia colloquio dies & locus statueretur, ad id prædurum, atque difficilem Cæsarem reperiebat; properanti nanq; sibi in Germaniam, & animo à pontificis congressu alienato, quippe à pace abhorrens, non ignorabat nihil aliud pontificem, quã pacem ab se requisiturum, nihil colloquio opus sibi esse respõdebat, ne reliquum ætatis tempus Sicambrico destinatum bello, inutili mora consumeret, quando recentibus iniuriis affecto, nullus conciliandæ cũ rege Gallo pacis locus amplius relictus esset. Nec decorum videri Cæsari posse, de concordia cogitare, nisi prius vindicatis iniuriis, ac tum demum matura certaque pace ab ipso victore peteretur. In hac quoque declinandi colloquij sententiam abruptè filiam à Bononia literis acciuerat, vt eam ex itinere ad Papiam inuiseret, postquam pontificem minimè visurus esse videretur. His cognitis, pontifex demulcẽdum Cæsarem ratus, Alexandrum Farnesiũ Cardinalem magnis itineribus Genuam misit, breuique eius iuuenis opera ingenioque, quum summa quoque ad persuadendum inesset auctoritas, Cæsar adductus est, vt ad Buxetum cum pontifice iungeretur. Id oppidum est Palauicinę familię inter Cremonam atque Placentiam. Fuêre qui existimarent, Cæsarem ad id colloquium se inuitũ trahi videri voluisse, ne Britanniæ regem pontificiæ dignitatis hostem, contra Gallos sibi fœdere coniunctum offenderet. Cęsari autem sibi arma in Germaniam parauti, quum pecunia deesset, pontifici Mediolanensem principatum cupienti per ambages obtulit, vt grandi pecunia persoluta Octauius nepos Insubrum Augusta auctoritate dux constitueretur, cùm res non conueniret. Hispanorum enim versutiis haud fidebat pontifex. Imperator cum Cosmo Medice de redimendis imperij sui arcibus, quæ Cæsareo præsidio tenebantur, opportunè transegit, ita vt supra ducenta millia aureorum nummum in bellicos sumptus soluerentur. At pontifex, cùm personæ, tũ reipublicæ dignitatem domesticis commodis anteferret, priuati consilij cogitationes penitus abiecit, in eamque vnam omninò

omnino curã incubuit, vt Cæsar repræsentato Ferdinãdi fratris periculo, & propositis æquissimis de pace conditionibus, ab instituto bello cõtra Solymanum verteretur. Pontifex prior Buzetum venerat ad vndecimum Kalendas Iulij, postridie totius aulæ occursu Cæsar oppidũ ingressus fuerat, sed vel triduci accurato colloquio tũ prædurum, inueteratoque odio à Gallorũ amicitia abhorrentem expugnare eum põtifex nõ potuit. Igitur illo pacem abnuẽte Paulus postulauit, vt postquam ipse hortãdo nihil profeciſſet, senatores Cardinales de concordia reipub. Christianæ cõmodoque disertè verba facturos, audire minimè grauaretur. Id verò Cæsar honori senatus facilè tribuit, & Grimanum Cardinalem orantem otiosè audiuit. Sed vt à veteri cõsilio discederet, persuaderi non potuit. Põtifex quanquam conciliandæ pacis concilio deiectus, rationem & studium æquitatis, veræque gloriæ decus alioqui semper eximium in Cæsare cæca obstinatione superari mirabatur: Ferdinandi tamen regis pericula, quæ ei à Solymano imminebant, reipub. pariter ac amicitiæ causſa se minimè neglecturum Cæsari confirmauit. Nec multò pòst Baptistã Sabellũ prætorij præfectum, & Iulium Vrsinũ cum XXX. cohortibus tuendo Norico ad Pannoniæ fines transmisit. Quinque diebus eo colloquio frustrà consumptis, & Cæsare in Germaniã contendente, pontifex pari digressu Bononiam est reuersus, vt festum diem diuo Petro Apostolorum principi dicatum, solẽni cæremonia celebraret. Quo eodem die Babarussa à Turca Gallorũ regis rogatu missus, vt Cæsari insigne aliquot damnum inferret, à Pontiis insulis ad Terracinensium littora delatus, ad ostia Tiberis appulerat, tanto terrore hominum ab ora in montes refugientium, vt populus Romanus subito metu concitatus in fugam, vrbem omninò deserturus esse videretur, nisi à Polino Galli regis legato, qui cum Barbarussa erat, litteræ ad Rodulphum legatum cõscriptæ allataque Romam per Terracinensium prætorem tumultum magna ex parte compressissent. Cæsar in Germaniam profectus Sicambris domitis, legatum nepotem pontificis Alexandrum Farnesium Cardinalem audiuit pro pace inter se & regem Gallum missũ. Is Cæsari æquissimas pacis cõditiones obtulit, Regem scilicet regni Neapolitani & Mediolanẽsis principatus iura Cæsari conseruaturum, Sabaudiam Duci redditurum ea lege, vt Subalpinam regionem bello acquisitã retineret. Hæc Cæsar cùm recusaſſet, legatus paululum commotus, se existimare, haud longè pòst Cæsarem eam occasionem desideraturum, dixit, rebusq; infectis discessit. Sequutus est annus quadragesimus quartus supra millesimum ac quingentesimum à partu Virginis post grauissimum inter Cæsarẽ & Gallum bellum, & maximè cruentam ad Cerasulam pugnã inexspectata pace valdè insignis, quæ certis conditionibus icta est apud Crepiniũ in Suessionibus castellum ad XIII I. Kalend. Octobris. Hoc cõfectæ pacis nomen quum aliis Europæ principibus incredibilem lętitiam attulit, tum verò Paulum pontificẽ in primis exhilarauit, qui paulò antè maximè solemnibus supplicationibus Romæ celebratis, intestinis Christiani belli discordiis finem adferri, accuratis, cõtinuisq; precibus exoptabat, quum certò sciret, nõ aliter indictum concilium facilem successum habiturum, nisi prius inter reges compositis odiis rerum humanarum cõtrouersiæ finirentur. Cognoscens verò, quę in pace Crepinij contra Romanam curiam reges agitauerant, concilium bello hactenùs impeditum denuò conuocauit in sequentis anni mensem Martium. Ioannes Maria de Monte, & Marcellus Ceruinus, qui pontifices maximi alter ab altero posteà fuêre, cum eodem Polo Tridẽtum ablegati sunt. Legatos porrò sequuti sunt aliquot præclari nominis episcopi, quos ad repræsentandam eius ordinis dignitatem, excellẽti ingenio doctrinaque supra centum, pontifex adscripserat, qui de rerum diuinarum veritate saluteque labantis reipub. in conſessu gentium omnium disputarent. Frequentes præterea ex Gallia, & Hispania patres Tridentum conuenêre, vt sæpius indictum concilium, & sæpius emergentibus causſis suspensum, tandem inchoarent: sed quum id quoque Lutheranis minus probaretur, modò locum, modò præsides, modò aliud atque aliud calumniantibus, illud satis manifestè constitit, nihil minus ipsis quàm generale concilium curæ esse, quod vsque ad id tempus, quasi per prouocationem à Romana sede postulauerant; atque ita ea

quoque res optato euẽtu etiam tum caruit, præsertim quum simultate inter Cæsarem & pontificem orta, pesteque Trideti (vt diuulgatum fuit) inualescente, post habitas aliquot sessiones, & salutaria quædã decreta examinata promulgataque, ex põtificis auctoritate concilium Bononiã trãslatum fuerit. Cuius eiusdem anni principio, per prouinciam & ditionem Venausinam Auenionẽsem, q; à Lutheranis aliquot populis magnus est tumult⁹ excitatus, qui multis in partes suas seductis, & in his oppidis Gabriere, Mirandula, & Bronios occupatis, longius grassaturi videbantur, ni properè Antonius Triuultius, episcopus Tolonensis Auenionis pro legato exercitu, adiuuantibus regis Francorum ministris, collecto principiis obuiã feliciter iuisset. Is igitur deuictis deletisque omnibus, & oppidis pontificis iussu igne exustis, soloque æquatis, cuncta in posterum reddidit pacatiora. Obiêre per hæc tempora maximè insignes bonis malisque artibus viri Henricus Anglorum & Franciscus Gallorum reges, Odoardo VI. & Henrico II. Britanniæ & Galliarũ regibus succesoribus relictis: item Alfonsus Vastius rei militaris peritia insignis dux, & Lutherus omniũ scitmatũ hæresiarcha; auctor & princeps, quũ annos iam XXIX. de relíquo Christiano nomine sibi suisque triumphare iussus esset. Pontifex in consistorio Cæsare petente cunctas cathedrales ecclesias Insularum maris magni Oceani orbis terrarum, quem vocant, Noui & Indiarum occidentalium, disiunxit à prouincia Metropolitanę ecclesię Hispalensis, cui metropolitico iure subserant, archiepiscopo Hispalense consentiente: Illarumque episcopos, clerum, populum à correctione & iurisdictione eiusem archiepiscopi omninò exemit. Vrbesque magnas illarum regionum Mexicanam sancti Dominici, & regum sedes, metropolitanas constituit, earumque episcopis archiepiscopi dignitatem, iura, pallium & crucem concessit. Mexicanæ vetò sedi septem ecclesias, Antequerensem, Mechoacanensem, Taxcalensem, Guatinalensem ciuitatis regalis, Nauensem, Chrapensem, & quæ in posterũ in noua Galitia, erigendæ sunt cathedrales subiecit. Metropolitanæ S. Dominici ecclesias octo, Conceptionis, Vegensem, Insulæ sancti Ioannis de portorico, Insulæ Cuchæ, ciuitatis Decoro prouincię de Venceuela, sanctæ Marthæ, Carthaginis nouæ Trugilli prouinciæ de Hondras: Regum archiepiscopali ecclesiæ, sedes episcopales quinque, Cuscanam, Quitensem, Castelli de auro prouinciæ terræ firmæ, Legionensem in prouincia de Ricaragna, Papaianensem, & si quæ in futurum in eis regionibus erigẽdæ sunt, parere sanxit, & suffraganeos ipsarum more S. Romanæ ecclesiæ, esse voluit. Bellũ post hæc acre & periculosum Cæsar susceptit perdomãdæ Germaniæ caussa, quæ non modo multo maxima ex parte ab institutis maiorum suorum, placitisque religionis impiè desciuerat, sed etiam à maiestate imperioque Cæsaris arrogantissimè rebellârat. Deficientis autem Germaniæ duo præcipui duces exstiterunt Philippus Lantgrauius Hessorum princeps, & Ioannes Fridericus Saxonum regulus, qui contumaci animo cõtemptus diu cùm Cæsaris edictis, tum eo præsertim iussu, quo cum aliis principibus ad Ratisponensem conuentum, in quo de cõmuni Germaniæ statu publica pace & fidei concordia tractaretur, euocabantur, pro defendenda libertate Germanici nominis, excitis in id bellũ liberis ciuitatibus eadem infectis secta. arma sumpserant. Fœdus hi ad cõmunem tuẽdam caussam in Saxoniæ oppido Smalcaldo diu ante percusserãt, inde fœderis smalcaldici nomine eorũ cõspiratio vocata. Hi euangelicorum & Protestantium speciosis nominibus assumptis, cæsaris conniuentia, socordiam & ignauiam interpretati, abutebantur. Cæterum Cæsar pro dignitate sua neque id sæuum bellum reformidans, re cum Cardinale Farnesio legato anno antè communicata, ita illud inchoauit, vt qui initio parum paratus arma accepisset in Vindelicia, ægrè promptissimorum atque vrgentium hostium impetum sustineret, & sese in Baioariam amicitia Guilielmi principis fretus, recipere cogeretur. Hostium numerus tota Germania delectus erat ingens, ad LXXX. millia peditum, & XVIII. millia equitum æstimatus. Ad Cæsarem autem cùm aliæ multæ è Belgis, Insubribus, & regno Neapolitano collectæ tum præcipuè Italicorum tres nobilissimæ legiones, & mille Galeari equites à Paulo pontifice religionis atque amicitiæ nomine trans

alpes

alpes missæ, opportunissimo tempore Farnesio Cardinale legato, & Octauio fratre Cæsaris genero duce superuenerunt. Fuit Cæsaris exercitus ab initio hostium longè inferior, ad triginta quinque millia peditum scilicet, & tria millia equitum. Burani comitis aduentu ad duodecim millia equites aucti. Quibus auxiliis confirmatus imperator, bellum quod inferebatur conuersa fortuna, ita hostibus intulit, vt protracto per octo menses bello, fractoque Germanorum impetu, quum nusquàm ferè iusto prælio esset dimicatum, Germania omnis inter Danubium, Albim & Rhenum incredibili felicitate vtroque duce capto, alteroq; electoris dignitate exuto, postremo subacta sit, & magna pecunia imposita imperata facere coacta. Hac victoria vehementer lætatus est pōtifex, præsertim quū religionis causa ipsomet auxiliares copias subministrante bellum illud Cæsar suscepisset. Itaque Franciscum Sfondratum Cardinalem magnis itineribus ad eum statim gratulatum misit, scriptis in eādem quoq; sententiam literis, cùm Inuictissimi & Maximi imperatoris præscriptione, & hæc quidem publicè. Clam verò pontifex non obscurè Cæsari infensus erat, veritus ne ille ad totius Italiæ imperium adspiraret, præsertim quod ne ipse vsquâ, vti publicæ libertatis defensor, commouere se posset, graues Tridentini Concilij compedes iniecisset, quum Cæsarianæ partis præsides pontificiæ dignitati grauiter maligneque aduersos exstitisse dedicisset, famaque vulgasset; Cæsarem, quò Germanos in officio contineret, priuatique commodi gratia, non publicæ vtilitatis Concilium in longum protrahere constituisse. Quo factum, vt & Petrus Luisius filius, qui nunquam impetrare potuerat (hæc alia simultatum occasio fuit) vt Parmæ, & Placentiæ principatum sibi vel potius Octauio filio Cæsaris genero à pontifice donatum probaret, relicto Cæsare, non ignaro aut dissimulante patre, ad Gallicas partes sese cōuerteret, & ipse pontifex alienati animi non obscura signa daret, quum aliquando iniquius, quàm Christiana pietas flagitaret, & pontificia maiestas requirere videretur, Cæsarē Anglo hæreseos dānato adhæsisse in suam contumeliam assiduè prædicaret. Hunc in modum Cæsari non dissimulanter iratus, de concilij, quod Tridenti in gratiam Cæsaris celebrari iusserat, suspensione translationeque apud Bononiam cogitare cœpit, & eò quidem propè sius, quòd quibusdam sanctionibus odiosa disputatione ad decretum relatis, quorundam subornatorum præsulū malignitate dignitatem suam perstringi & offendi cognouisset. Itaque eiusdem anni, quo Cæsar de Germanis victoriam retulit, initio, legati pontificij aëris intemperiem excusantes, monente pontifice, relicto Tridento Bononiam se contulerunt. Atque ita viuente Paulo tertio biennij spatio annis MDXLVI. & XLVII. quibus Concilium Tridenti & Bononiæ celebratum fuit, decem sessiones habitæ, octo priores Tridenti, duæ reliquæ Bononiæ. Prima sessione Idibus Decembris anni MDXLV. celebrata, initium Concilio factum. Secunda, ratio viuendi, & quę in Concilio seruari deberent præscripta. Tertia, Symbolum fidei promulgatum. Quarta, canonicarum scripturarum index editus. Quinta, peccati originalis. Sexta, iustificationis. Septima, sacramentorum in vniuersum, priuatim verò Baptismatis & Confirmationis doctrina & canones promulgati, atque ad salutem clericorum vitam coërcendam leges, quas reformationes vocant, editæ. Octaua V. Idus Martij anni MDLXVII. Concilium Tridento Bononiam ex pontificis auctoritate translatum: duæ nouissimæ nullis rebus memoratu dignis Bononiæ absumptæ. Quum verò nullis Cæsaris, aut obtestationibus, aut contestationibus pōtifex Paulus III. adduci potuisset, vt suos episcopos Tridentum reuocaret, Cæsar anno, qui secutus est Augustæ conuentu habito, præfatus serius quàm sperauerat concilium speratum finem habiturum, de eorundem principum imperij consilio, librum euulgauit certa religionis capita continentem, quæ omnes passim obseruarent, donec concilium perficeretur. Vnde etiam INTERIM siue INTERRELIGIO quasi ad certum tempus duraturum, librum ipsum inscripsit. Hæc res in pontificis animum altius descendit, & iam apertas cum Cæsare simultates concipiebat, quum aliena curantem, & quæ pontificij muneris erant, molestiæ sibi solum exhibendæ causa, contra quàm

sentire occupantem, grauiter scripta epistola accusaret. Sed antè omnia exasperabant eum Placentia erepta, & filius occisus, qui alienato à Cæsare animo, & ei vbique aduersus, atque Gallicis partibus addictus, nuper etiam Io. Luisio Fliscо Andreæ Auriæ trucidandi, & occupandæ Genuæ socius, atque adeò auctor fuisse (falso tamen) dicebatur. Quamobrem Cæsari maximè & suspectus, & inuisus Cæsarianorum cõsilio, conspiratione contra eum à principibus ciuitatis facta, domi cõfossus fuerat, Placentia in ipso tumultu à Cęsarianis, incredibili cum pontificis mœrore occupata, & Parma ægrè à pontificiis retenta, ita vt prudens & dissimulare omnia solitus pontifex vnam temporis opportunitatem expectare videretur, qua iniurias illatas tuto posset vindicare. Hæc agitantem mors eum intercepit, concepta ex dolore simul & ira, quod Octauius nepos, quem post patris necem, veritus ne vitæ quoque eius insidiaretur, in vrbe cunctanter continebat, ipso inuito ac vitante Roma clam celerrimè profectus, Parmam vel scriptis litteris minitabundus occupare tentasset, & à Camillo Vrsino vrbi præsidio à pontifice impositо non admissus (quod pontifex custodiendam, non duci iuueni tradendam putaret) in proxima turris Claræ arce subsistebat. Grandæuus nanque senex, & omnis contumeliæ insolens, doloris impatientia non multò pòst in grauem febrem incidit, cui quũ diutiùs resistere nequiret, corporis viribus destitutus, integerrimis alioqui sensibus quinto pòst die ad IIII. Idus Nouembris paulò antè lucem in Quirinali, quò sese tanquam ad salubriorem vrbis locum conferre solebat, sacramẽtis ecclesiasticis, piè susceptis è vita discessit, anno à partu Virginis MDXLIX. ætatis LXXXI. mense VIII. die X. pontificatus verò XV. die XXIIX. conditus autem est temporario monumento in Basilica diui Petri, domesticorum humeris per mediam vrbem nulla pompa eodem illatus. Vacauit tum sedes menses duos, dies XXIX. Fuit hic pontifex multis insignibus virtutibus clarus, humanitate, affabilitate, clementia, comitate, præcipuè verò prudentia singulari, per sexaginta ferè annos, quibus publica munera obiuit, feliciter collecta. Vnus omnium suæ ætatis principũ aptissimè nouerat detegere hominum studia, nudare voluntates, scrutari atq; introspicere sensuum intimos recessus, in magnos scilicet vsus publicarum actionum. Ea autem omnia soleter tum assequebatur, quum in negotio dissentiendi materiam simulata cõsultatione prębuisset. Hinc collecta paratáque habebat responsa, quæ legatis daret, excusationeque legitima in alternos vsus opportunè translata, Cæsaris & Galliæ regis offensiones eruditissimè deuitaret. Hisce virtutibus adiunctam habuit bonarum artium litterarumque egregiam scientiam, mathematicis nonnihil operam dedit. Eorum tamen studiorum, quòd occulta & exitu plerumque vana sint, & alioqui sacratis viris parum digna, culpam sustinuit. doctos & eruditos viros amauit, erga suos verò sanguinis propinquitate sibi cõiunctos adeò indulgẽs, vt & intemperãter eis faueret, & ad summos honores, aut ad summũ auctoritatis locum, stabilesque diuitias eosdem proueheret. Certè susceptis CC. millibus aureorum Mutinæ & Regij cum Ferrariæ duce quæstionem finiuit. Contrà voluntatem complurium Cardinaliũ Petro Luisio Parmam & Placentiam nobilissimas Romanæ Ecclesiæ beneficiarias in Gallia Cispadana vrbes vectigales, Camerino Ecclesiæ à nepote Octauio restituto, decemque millium aureorum annuo tributo impositо, addixit: & quod antea factum non meminerant, duos nepotes Farnesios fratres in idem Cardinalium collegium adsciuit. Sed superioris eum facti haud dubiè pœnituit, quum Octauio, Petro Luisio patre interfecto, persuadere conaretur, vt pro Parma Camerinum reciperet. Huius verò eum excusare libet, quod ab insigni indole, & omnium virtutum concursu cunctos honores promeriti dignissimi essent legibus, qui soluerentur. Et certè pontifex, qui ex omni natione quoscq; virtute doctrina nobilitateque clarissimos hoc dignitatis gradu sibi exornandos sumpserat, non erat cur sanguine iunctos iisdem virtutibus illustres illiberaliter excluderet. Fuit autẽ statura mediocri, capite nõ magno, oculis rutilantibus, naso paululùm producto, labiis paulò eminentibus, promissa barba, viribus corporis firmis. Et nisi grauioribus vectigalibus tributisque paulò asperior subditos assiduè vexasset, in his Triennali subsidio

dio totî ſtatui eccleſiaſtico graui, nemo ad eum diem per multos annos iucundiorem ſui memoriam reliquiſſet. Et quanquam recens mortuus non admodum probaretur, inſequentium temporum tamen infœlici euentu maximè à bonis omnibus, & ab infima etiam multitudine deſideratus eſt.

IVLIVS III. PAPA.

230 Pon. IVlij tertij maiores ex oppido agri Arretini, cui Mõtis Sancti Sabini nomen eſt, orti, familiæ ſuę recens nomen de Mõte, à natali loco obtinuerunt, quum antiquitus Ciocchi dicerẽtur. Pater ipſius Vincẽtius Fabiani filius, inter celeberrimos vrbis iure conſultos, & diſertus cauſſarum, quæ coram Pontifice agitantur, patronus fuit: Mater verò Senis nobili ioco orta eſt. Ipſe natus eſt Romæ in regione Parionis, propè domos Mellinorũ, IIII. Idus Septẽbris, die qui Sancto Nicolao Tolentinati ſacer eſt, anno ſalutis MCDXXCVII. Ioãnes Maria vocatus. At quanquam in vrbe natus & educatus eſſet, Arretinus tamen à paterni agri natalibus eſt dictus. Patruũ habuit Antonium de Monte, virum iuris ciuilis ſcientia egregium, doctrina, & rerum experientia illuſtrem, quem ex archiepiſcopo Sipuntino & Rotæ auditore, Iulius II. papa Cardinalem presbyterum tituli Sanctæ Praxedis creauerat. Cuius diligentia Ioannes Maria, adhuc adoleſcens ingenio docili, poſt humaniorum litterarum ſtudia, in quibus Raphaele Brandolino Lippo viro docto præceptore vſus grauiter profecit: Perufiæ & Senis celeberrimis gymnaſiis iuris ante omnia ciuili pontificioque operã ſtrenuè nauauit, vt eò certo nobilique iuris prudentiæ præſidio, familiæ ſplendorẽ dignitatemque tueretur. Quare cùm eruditus & eloquens, tum rerum experientia inſignis euaſit. Teſtes ſunt orationes multæ, vernacula & latina lingua etiam in pontificiis celebritatib⁹ habitæ, & præſertim illa, quam adhuc iuuenis in quinta Seſſione Lateranenſis Concilij ſub Iulio ſecundo dixit. Quum patruo ſe archiepiſcopatu abdicante Archiepiſcopus Sipuntinus à Iulio ſecundo factus eſſet, Perufiæ & Vmbriæ primùm pro legato, patruo legationem obtinente ſub Leone X. ſecundiſſima nominis fama fuit: deinde ſub Clemente Septimo bis vrbis gubernationi integrè præfuit: erat enim mirificus iuſtitiæ & æquitatis cultor. Quin & ſuauiſſimis moribus ornatus quum eſſet, vniuerſis Romanæ aulæ optimatibus gratiſſimus fuit. Vnum tamẽ in eo homines reprehendebant, quòd nimiis indulgeret voluptatibus, quæ tamen res dum priuatus ſub alieno imperio fuit, eum minimè à publicis muneribus auocabat: nam Aemiliæ & Flaminiæ præſidens, Ariminum Malateſtis, qui rediuiuis ſemper viribus oppidum ſæpius ereptum occupârant, eiectis egregiè recepit. Vrbis excidio in vitæ penè diſcrimen incidit, quãdo cum aliis aliquot præſtantiſſimis viris, ipſe etiam à Clemente VII. rei nummariæ difficultatibus implicito, furioſis militibus aurumque immaniter & inſolentiſſimè petentibus, obſes datus fuit, quum bis in Campum Floræ omnes ſimul ad patibulum cathenati latronũ more tracti eſſent, biſque ſententijs de eorum ſupplicio, in militum corona graui, & infeſto cõcionis fremitu eſſet diſputatum. Cęterùm fuga cum ſociis incolumis die Sancti Andreæ ſacro, quem poſtea coluit, elapſus, diuinaq; haud dubiè prouidentia maximo ſacerdotio reſeruatus, libertatem afflicto pontifici matu rauit. Pauli tertij pontificatus initio Bononiam pro legato adminiſtrauit, poſteà auditoris cameræ Apoſtolicæ munus ſumma cum laude ſuſtinuit. Cæſari Carolo Quinto à victoria Tunetana Neapolique ad vrbem venienti, pontificis nomine obuiam Tarracinam vſque profectus eſt. A quo deinde pontifice liberalitatem & beneficentiam in benemeritos exercere ſolito ali-

quot aliis lectissimis viris adiunctis, inter quos Paulus quart⁹, Iacobatius, Sadoletus, Carpensis, & Polus fuêre, presbyter Cardinalis Sancti Vitalis tituli Vestinæ, anno salutis MDXXXVI. est creatus. Et certè pauci fuerunt, qui in Romana curia diuturnius, iustius, fidelius, & laboriosius per tot annos, quàm Iulius tertius versati fuerint, in quo vno nullus vnquã in maxima varietate rerum gerendarum superbiam, nullus auaritiam, nullus negotiorum, quæ is suscepisset, neglectum, aut quæstus aliquam cupiditatem notauit. In Pauli pontificatu, aliquot legationibus Galliæ Cispadanæ, Flaminiæ, & AEmiliæ, & nouissima Bononiensi integrè administratis, concilio etiã Tridentino apostolicæ sedis legatus, collegis Marcello Ceruino, & Reginaldo Polo pontificis vice præfuit. Paulo tertio vita functo, Romæ in Vaticano post diuturnam Cardinalium in partes deductorum disceptationem, tandem præter omniũ spem, & cunctis inopinantibus, tertio vacantis sedis mense iam ferè transacto, septem & quadraginta patrum, qui tum in comitio aderant, votis auctoribus Farnesio & Guisio Cardinalibus, Marcello verò Crescentio strenuè operam nauante, ex episcopo Cardinale Prænestino, Bononiæque & Cõcilij legato, VII. Idus Februarij circa horam noctis tertiam, anno MDL. pontifex maximus renunciatus, Iulii tertij nomẽ in Iulij II. à quo fortunæ suæ initia emanasse affirmabat, memoriã sibi adsciuit, & proximo diui Petri Cathedræ Antiochenæ solemni die, de more à cardinale Cybo diaconorum principe coronatus est. Sedit autem imperatore Cæsare Carolo quinto Augusto annos quinque, mensem vnum, & dies sexdecim. Pontifex porrò coronatus die sancto Mathiæ apostolo dicato, sacræ anni quinquagesimi Iubilei salutis MDL. celebritate, more maiorum apertis solemnibus quattuor portis initia fecit, quem toto anno religiosè coluit, easdemque anno vertente, Epiphaniæ die vesperi magna cum cæremoniarum pompa clausit. Conuenêre tũc ad vrbem frequentes gentium, sed tantum Italicarum concursus, sacræ quattuor patriarchales ædes, Vaticana, sancti Pauli, Lateranensis, & sanctæ Mariæ maioris, à ciuibus & peregrinis frequentissimè visitatæ, omnes sanctorum reliquiæ visitantibus sæpissimè prolatæ. Pontifex sæpe populo benedixit, & augustioribus infulis sacratisque vestimentis indutus, spectandum se omnibus præbuit. Eodẽ anno Catholicorum omnium principum & rerum publicarum oratores publicis in consistoriis vetere Romanæ ecclesiæ instituto, ad præstãdum sibi obedientiam admisit. Stephanum Armeniæ maioris patriarcham, quem Catholicum vocant, qui sub Paulo tertio comitibus archiepiscopo vno & duobus episcopis Romam venerat, atque in omnibus Romanæ ecclesiæ fidei consenserat, multis honestatum donis in patriam remisit. Vectigalia aliquot à Paulo tertio imperata molarum & contractuum edicto sustulit. Montem Iulium non perpetuum ex vectigalibus annonæ, Ripæ & Ripetæ instituit, qui induodenos aureos annuos pro centenario redderet. Vrbem incolẽtium & curialium priuilegia confirmauit, ius testamenti condẽdi iis tribuit, ab eorum etiam ab intestato morientium iniuriis fiscum apostolicum repressit, edictum, quo spolia Romæ decedẽtibus clericis eripiebantur, abrogauit. Pulcherrimo edito diplomate hæreticos & schismaticos ad apostolicæ sedis vnitatem inuitauit, libros hæreticorum damnauit, eosque legi & teneri graui pœna vetuit: idem de Iudæorum libro Thalmud, & aliis eorum codicibus, queis contra fidem Christi blasphemiæ inessent, sanxit, quibus etiam priuilegia confirmauit. Romanæ sedis Pœnitentiarij munus firmauit, eius potestatem in dubium reuocantes coarguit, episcoporum assistentium priuilegia auxit. Apostatas ad sua monasteria redire iussit, prælatosq; ipsos recipere præcepit, ac à facili monasteriorũ exitu eosdẽ repressit. De rebus verò religionis cõponẽdis aliquã spẽ præbuisse visus est, quando primo sui pontificatus anno, auctore Cæsare Carolo V. publico diplomate generalẽ Christianorũ cõuentũ Tridenti inchoatũ à Paulo tertio Bononiã translatum, rursum ad proximas Kalendas Maij anni sequẽtis, Tridenti instaurandum continuandum indixit. Quod diploma ad Carolum V. Cæsarem ab eodẽ missum, quũ imperialis cõuẽtus Augustæ Vindelicorũ ageretur, in optimatum cõuentu Imperatoris iussu est publicatũ. Confluxêre tunc ex Germania, Hispania, & Italia episcopi aliquot, missusque

pro

pro more Apostolicæ sedis legatus, Marcellus Crescētius, Cardinalis presbyter tituli sancti Marcelli & cū eo duo assessores, Sebastianus Piginus archiepiscopus Sipontinus, & Luisius Lipomanus episcopus Veronensis, qui pōtificis nomine concilio præesſent. Interim Romæ pontifex aliis muneribus vacās, quū ad Basilicam Lateranēsem die festo sancti Ioānis Baptistæ profect⁹ esſet, Innocentiū de Monte, quem cōditione humili Placētiæ natum & educatū in familiæ nomē & ad cardinalatum vsque euexerat, affirmans se ad tanti honoris decus euectum ob ea beneficia, quibus illum puerū anteà affeciſſet Bononiæ, Andream Cornelium Viterbij, Iacobū Sabellum Piceni legatos creauit, & Andrea mortuo Ranutiū Farnesium suffecit. Blosio Palladio, qui Pōtificis scriba fuit, vita functo, substituit Galeatium Florimontium, episcopum Aquinatem, & Romulum Amasæum literis græcis & latinis eruditiſſimum. Quum vrbs graui frumēti inopia laboraret, tritico aduecto, famis incommoda, quantum potuit, subleuauit. Solēnes, receptis à Christianis de Turcis ad Africum litus Lepti, quam nostri Africam, Pœni Maomediam vocabant, munitiſſima vrbe, supplicationes habuit. Cardinales ad viginti quattuor lectionib⁹ creauit, inter hos aliquot viros & doctos & graues, aliquot sibi genere coniunctos, aliquot verò veteri familiaritate commendatos. Inter hos fuit Cęsare Fetdinādo petenti Georgius Martinusius Dalmata, cucullatus ordinis sancti Pauli primi Eremitæ Transiluaniæ, & eius prouinciæ principis pupilli curator à decedente patre relictus. Is proditionis & clādestinæ cum Turcis amicitiæ & societatis insimulatus, paulò pòst Cæsaris iussu per insidias à Sforcia Palauicino interfectus est. Cōstituerat Iulius sui pontificatus initio, otium auidiſſimè amplexus, nulla se bella, ne legitima quidem, suscepturum: verùm præter animi sui (vt ipse dicebat) sententiam, mentem mutare coactus, bellum Parmense vel imprudens suscepit, quo Italia omnis & Europa deflagrauit. Cuius ego belli initiū & exitum quam breuiſſimè exponam. Paulus tertius, Petro Luisio interfecto, & Placētia amiſſa, ad Parmę, quam ęgrè retinuerat, custodiam Camillum Vrsinum magna apud omnes in re bellica opinione virum misit, vt eam vrbem Romanæ Ecclesiæ nomine a Cæsarianorum vi, qui iam Placentiam obtinebant, tueretur, præcipiens ne cuiquam iniussu suo eam redderet. Cæterū Pontifice haud lōgè pòst animi dolore exstincto, Comitijs noui pontificis indictis, patres omnes in cōclauis legibus eam etiā sauxerūt, vt qui pōtifex renuntiatus esſet, bellorum auertendorum causa, Parmam Octauio duci confestim redderet. Id Iulius III. Pontifex factus, initio pontificatus Vrsino reuocato egregiè præstitit: quam vrbem ea conditione (vt fama fuit) Octauio restituit, ne se inconsulto aliquod intra mœnia præsidium externi principis susciperet, ne qua ingentis belli occasio inter le cōcordibus regibus præberetur: atque propterea, vt vrbem à Cæsarianorū vi & insidijs, qui eam (vt ferebatur) eripere tentabat, tueretur, singulis mensibus duo aureorum millia attribuit. Octauius diffidens se inuito Cæsare diutius illam tenere posse, quum ea pecuniarum summa, quam etiam persoluere paulò pòst pontifex recusauit, tantæ ciuitati tuendæ non sufficeret, pontificem per fratrem Cardinalem Farnesium interpellauit, vt vel maiore se subleuaret, ac perpetuo menstruo stipendio, vel rebus sibi suis consulere, atque alicuius se Principis fidei credere permitteret, cuius ope contra Cæsaris potentiam Parmam tueretur. Pōtifex derepentè, re non cogitata, & parum (vti euentus docuit) prudēter Cardinali fratris nomine roganti respondit: vt, qua commodius videretur ratione, suis Dux difficultatibus consuleret. Quibus verbis veluti facultate accepta, eius quod postulasſet, Octauius adductus, quū aliunde subsidij spes nulla esſet, Gallorum Regi Henrico percupidè occasionem oblatam amplectenti, Fratris Horatij opera, qui Regi gener destinatus erat, plurimumque apud eum valebat, se cōiunxit. Firmo Gallorum præsidio Parma munita, pontifex quod præter animi sui sententiam id factum esſe contenderet, potestatem factam, Cæsaris timore inficiatus, cui de ea re monenti pro certo affirmauerat, Octauium id se inconsulto nulla ratione tentaturum, bellum Octauio Farnesio Imperatoris copijs & commeatu fretus indixit, Cardinalem Farnesium Florentiæ, quoad bellum esſet, permanere voluit. Belli Parmensis dux Ferdinandus Gonzaga,

qui tum Insubres pro Cęsare obtinebat factus, pro pontifice verò legatus fuit Io. Angelus Medices, Cardinalis Marchionis Meleniani, qui in eo bello cum imperio erat frater. Quum interim cognitum esset Mirādulæ à Frācorum rege, duce Termesio delectus haberi, milites scribi, commeatumq; pro subleuanda Parmæ obsidione parari, à Gallis quoque ducibus Petro Strotio, & Horatio Farnesio impetus in agrum Bononiensem factus esset, Mirādulam etiam obsidione cingi placuit: huic Mirandulanæ prouinciæ, Ioannes Baptista de Monte Balduini fratris Pontificis filius & Alexander Vitellius præfecti. Atque ita eodem tempore Parma & Mirandula à Cæsarianis & pōtificiis copiis obsessæ, bello in Italia concitato, multæ & ingentes cædes, ruinæ, populationes, & hæ, quas bella ferunt, calamitates inter vtrosq; exercitus editæ sunt. Ager omnis Parmensis & Mirandulanus igne ferroque vastatus: quanquam Gallorū pars sæpius, & præsertim Mirandulæ præualere visa est, quæ frequentibus incursionibus ecclesiasticas copias multis carptim cæsis, maximè vexabat. Continuatū est bellum ferè per annum, nullo memorabili Cæsarianorum facinore, diutiusq; protractū fuisset, nisi Brisacus Regius in Subalpinis copiarum dux, quò Parmæ obsidionem auerteret, ea parte in agrum ducis Allobrogum, captis aliquot oppidis, oppressionem fecisset. Ea re Gonzaga, vt Subalpinis opē ferret, cum exercitus parte eò migrare coactus est Parmensi prouincia Marchioni Meleniani relicta. At verò dum arma in longū magnis difficultatibus maioribus sumptibus protraherētur, Pontifex diuturni belli pertæsus, quum esset ingenij mitis, & ad pacem propensus, quod id certamē potius vt Imperatori gratificaretur, Didaci Mendocij oratoris Cæsarei, qui Farnesios oderat, impulsu, quam vllo Parmæ occupandæ consilio suscēperat. Medicis legati suasu, & Cardinalium aliquot Gallorum, præsertimq; Turnonij (cuius maxima auctoritas erat) interuētu, pacem vtrisque obsidionibus solutis fecit. Cuius fœdera antequā in castris Mirandulanis audita essent, Ioannes Baptista de Monte eruptione ab hostibus facta miserè magno cum pontificis dolore tormenti ictu occisus est. Meleniani Marchio Parmæ obsidione soluta, cùm eo copiarum supplemento ad tuendas à Gallorum imperu Subalpinas gentes concessit. Cuius belli occasione pontifex vectigalia aliquot & montes quos vocāt instituit. Triēnale subsidium à Paulo III. ad tempus certum indictum prorogauit. Annatarum & quindenniorum, pro impetrandis vel vniendis sacerdotiis, solutiones quæque à superioribus pōtificibus de iis sancita fuerant confirmauit: eos, qui sacerdotia sine apostolicis litteris retinuissent, castigauit. Sacerdotum morientium pecunias inexactas non eorum hæredibus, sed in sacerdotio successoribus acquiri. Cardinalium, qui diem obirent, pecunias & suppellectilem, quæ cameræ, & sacello apostolico peruenirent, tradi. Bona ecclesiarum temerè alienata restitui voluit. Inter se verò commissi reges, quod alius alij auxilio veniisset, bella ex bellis serebant, quæ in nonum protracta annum, multas & maximè miserabiles clades Christianis inuexerunt. Tridentum interim multi catholici doctores sacerdotes, episcopi, & archiepiscopi: in his tres imperij electores Cæsaris iussu iam cōuenerāt. Nam ex Lutheranis nemo vnquā adduci potuit, vt eò proficisceretur. Fide enim publica data acciti, loci situm caussabantur, in quo liberè, quæ sentirent, dicere tutum non esset, quare, quæ concilij erant, leniter tractabantur. Annuo tam in spatio sessiones sex habitæ, quædam decreta in eas promulgata, quæ reformationem clericorum respicerent. Sessiones fuēre ab vndecima ad sextamdecimam. Igitur decretum, vt concilium reuocatum prosequeretur, duodecima & quinta decima nihil memoratu dignum actum, tertiadecima Eucharistiæ, quartadecima Pœnitentiæ & extremæ Vnctionis sacramenta cum iis, quæ ad ea pertinent, explicata sunt. Sextadecima sessione Concilium dissolutum, id enim anno MDLII. ingruentibus in Rætos, Vindelicos, & Noricos Germanorum Imperatori rebellium auctore Mauricio Saxonū duce armis, Oeniponteque (quod tridui spatio à Tridento abest) occupato, solutū est, patresq; ingēti metu perterriti, veriti ne Germani Tridentum quoque contenderēt, Tridento quàmprimum discessere. Henricus enim Francorum Rex, Cæsari iam belli Parmensis occasione hostis factus, quo vires eius toti Europę formidabiles frangeret, arma semel suscepta retinebat, Germanosque aliquot principes hæresis Lutheranæ

ranæ, inter quos Mauritius Saxonum dux eminebat, clam vt à Cæsare deficeret, solli citauit: etenim Mauricius Imperatori infensus, graues cum eo inimicitias gerebat, quod ad eam diem Philippum Lantgraviũ Hessiæ socerũ suum, ab se fide publica Cæsari aliquot annis antè deditum, diuturno carcere magna omnium offensione macerasset. Hanc ob causam ira & odio inflammatus, copioso exercitu collecto, in Rætos impetum repentè fecit, Cæsaremque nihil tale suspicantem veluti in fugam actum, Oeniponte abire coegit. Qui Villacum in Carnis Austriacæ ditionis oppidum paucis aliquot ex aulico ministerio comitatus, nocte in tempesta vix seproripuit. Qua victoria Mauritius elatus, instaurato contra Albertum Marchionem Brãdeburgensem bello, qui per Germaniam ferro & flãma in Catholicos in primis debacchabatur, aspero & periculoso inito prælio sclopeti ictu victor occisus est. Occubuêre eodẽ etiam in prælio summæ expectationis principes duo Carolus Victor & Philippus Magnus, fratres, illustrissimi principis atque ducis Brunsuicensis Henrici filij, qui Mauritij partes contra Albertum iuuarant. Per id tempus pontifex domi quietus agens, Tridentini cõuentus dissolutione visa, certos quosdam patres delegit, quibus id negotium dedit, vt postquam concilium successu caruisset, quæ ad Christiani nominis quietem ad morum ac disciplinæ publicæ correctionem facere viderentur, ipsi discerent atque emẽdarent. Ea res aliquandiu sedulò agitata, obortis tandem multis difficultatibus, impedimẽtis, post aliquot demum menses vel refrixit, vel in aliud tẽpus dilata fuit. Quum Ecclesia orientalis, Assyriæ mortuo Simone Mama, totius oriẽtis trans Euphratem vsque ad Indos Metropolitano, Patriarcham sibi constituisset Simonem Sulakam, Danielis filium de familia Bellu, monasterij de Hormisd, ordinis sancti Basilij, in vrbe Muzalana, quæ est in insula Tigridis fluminis, eundem virum moribus egregiis, eximia doctrina & Catholica fide ornatum, Romam ad Apostolicam sedem, vt confirmaretur, misit: qui cũ suæ Ecclesiæ litteris ad limina apostolorũ venit, & pulcherrima doctaque fidei confessione edita, hanc de se & ecclesia sua relationem Iulio Papæ obtulit: Sulaka, hoc est, accedens Arabicè, vulgo Saud dictus, annos iam natus circiter quadraginta, in ciuitate Muzal, quæ & Assur vocatur, octodecim Christianorum ecclesiis insigni, quarũ quindecim sunt Nestorianorum, tres verò Iacobitarum sita in ripa citeriore Tigridis fluminis, à qua ex altera parte ripæ abest Niniue illa Ionæ prædicatione nobilis, bis mille passibus, quæ nunc circiter mille ædibus tantũ habitatur: parentibus, inter suos ciues optimatibus admodum puer, suo ipsius genio instigatus, monasticã vitam amplexus est, quã hactenus cum sua & nostra religione coluit in Cœnobio nuncupato Rabban Horsmisd, quod situm est vltra Tigrim circiter octo millibus passuum à Niniue in mõte, vt sunt omnia in illis regionibus monasteria, propter secessum & solitudinem. In quo Monasterio ipse Sulaka iã annos ferè duos & vigiuti abbatẽ egit, habetque fratres supra quinquaginta. Abest autem ab hoc monasterio duobus tantùm milliaribus Altus, patria Naum prophetæ, vbi illi in hanc diem celeberrimum exstat sepulchrum, ad quod Iudæi longè lateque confluunt, & Christiani, qui soli eam ciuitatem circiter mille domibus incolunt, & id summa cum religione venerantur. Longè maxima pars Christianorum, qui per Assyriam, Persiam, ac reliquas orientales prouincias habitant, appellantur Nestoriani. Nam Maronitæ extra Libanum montẽ pauci sunt. Iacobitæ sparsi quidem habitant, sed non frequentes. At Cophti, siue (vt ipsi scribũt) Aegophti magis magis versus Aegyptum, à qua videntur mihi hoc nomen sumpsisse, vergũt, & prouincias Presti Ian. Verùm hi Nestoriani, nomẽ potius Nestorij hæretici, quàm errores, retinuisse mihi videntur. Nam nihil planè, quod illam sectam referat in his hominibus, qui hic adsunt, comperio. Inuidia verò qua apud Maronitas, Iacobitas, Cophtos, & reliquos earum regionum Christianos laborant, fortasse tum ex ipso nomine, tum ex eo, quòd reliquos omnes numero ac multitudine populi, ecclesiarum frequentia, rerum opulentia aliquando feliciore superant, nata videri possit. Porrò autem ante annos circiter trecẽtos, ex communi eius gentis decreto huc ad sacrosanctam sedem Apostolicam missus quidam est nomine Maraus, vt Apostolica auctoritate in Patriarchã crearetur

retur,qui à ſummo põtifice Patriarcha creatus,atq; ad ſuos remiſſus eſt. Veriſimile itaque eſt,eũ multa illic de vetere religione, in ſyncerioradogmata,& noſtrę orthodoxę Eccleſiæ cõſẽtanea mutaſſe. Succeſſu verò temporis accidit,vt antè annos circiter centũ quidã illic patriarcha ſacroſanctum hoc munus ſibi ſuiſq; poſteris hæreditariũ facere ſit conatus,ita vt ex eo tẽpore nemo niſi ex ipſius familia in archiepiſcopũ,aut epiſcopũ ſit creatus, ac deinde in Patriarchã. Cùm verò nunc tandẽ poſtremus patriarcha ſimili modo fratris filiũ, puerũ octo annorũ epiſcopũ feciſſet, vt ea ratione ſibi in Patriarchatu ſucceſſorem relinqueret,antequã puerũ in eã auctoritatẽ eueherepotuiſſet,fato functꝰ eſt. Ea re vniuerſus populus,tã laicorũ quàm Eccleſiaſticorũ, datũ ſibi diuinitùs abrogandæ illius vſurpationis occaſionẽ ratus,de vindicãdo vetere eligendi ritu agitauit. Conuenerũt igitur ſuperiori anno, mox atque ille Patriarcha eſſet defunctus,in ciuitate Muzal epiſcopus Arbelę,ea eſt ciuitas,apud quã Alexander Dariũ ſuperauit; Item epiſcopus de Salmaſt,& epiſcopus de Adurbeigan, hæ ambæ ſunt in Perſia,octo aut nouẽ dierũ itinere à Niniue in ditione Pſophis,qui epiſcopi tres tunc ſoli ei genti ſuperfuêre, & præter eos ex omnibus ciuitatibus latè vicinis,non quidẽ populus vnuerſus,ſed ex ſingulis viri primates, Chriſtiani tres aut quattuor,cum litteris cuiuſq; populi,nomen ac voluntatem teſtantibus, vtpotè ex Babylonia,quam modò Bagdat vocant,ex Carca,ex inſula Tigridis,quæ in medio flumine circiter duodecim millia paſſuum ſupra Muzal eſt; ex Tauris, quæ eſt in Perſia ſedes Pſophis; ex Ecbatana in libro Iudith appellata;ex Niſibi,quam Migdoniæ Antiochiam veteres nominarunt, vt Strabo teſtatur,ſita ſub monte Maſio ad amnẽ Hormiz, qui illic per agros paſſim deriuatꝰ,eos ita fœcundat,vt ſaccus orizę quantũ equus ferat,vix duobus tribúſue Iuliis veneat, ex Merdino(quæ Marda Ptolomęo eſt) ex Amet,quæ Ammea ab eodem dicitur,ex Naſa Cepha,hoc eſt,forti petra,quæ ſuprà petrã inſulam citerioris ripæ Tigridis rupi munitiſſimæ infidet, fortaſſe eadem Seleucia Nicanoris Straboni dicitur, ac denique ex omnibus reliquis vicinis locis conuenêre legati populorum Chriſtianorum ad ciuitatem Muzal,ad elegẽdum ſibi patriarchã. Quò cùm omnes conueniſſent, facta rediuina per vnum ex eis epiſcopis, & poſteà propoſito ſacrorum Euangeliorum libro, ac ſancta cruce ex ordine primùm ipſi epiſcopi,ac deinde reliqui ſuæ quiſque reipublicæ nomine ſententias dixerunt. Quæ ſententiæ omnes in hunc Sulakan ob perfectã omnibus vitæ eius probitatem latæ ſunt, quem niſi tertio miſſis nuntiis,& tum quidem per vim ex eo monaſterio ad ſe petrahere potuerunt. Celebrata itaque iterum re diuina, inuocatoque humiliter ſpiritu ſancto, ac deinde ipſo in medium producto,quum ibidem maximo omniũ applauſu denuò ſententiæ omnes in hunc cõprobatæ eſſent, viſum eſt, eum pro cõfirmatione huc legare ad pedes ſanctiſſimi domini noſtri,tanquã vicarij Chriſti,& ſucceſſoris Petri,capitis Apoſtolorum. Scriptæq; publico decreto litterę illę ſupplices,quas ipſe huc ad ſanctiſſimum dominum noſtrum Papam pertulit;& redacta eſt tota res in acta publica, vt geſta erat. Miſſique ſunt cũ eo viri cùm eccleſiaſtici, tũ laici ex primatibus Chriſtianorum vſque ad Hieroſolyma circiter Lxx. id quod etiam teſtãtur litteræ Gardiani montis Sion,& ex eo numero,qui ipſum comitarentur, delecti ſunt tres,quorum vnus nomine Calephi vir laicus. Sed apud ſuos in ea, quam dixi inſula Tigridis primi nominis, hic adeſt, alter morbo periit in itinere, tertius verò æger relictꝰ eſt. Ipſe verò Simõ Sulaka obſecrat humillimè ſanctiſſimum dominum noſtrũ Papam,vt ipſum in Patriarcham velit confirmare,idque quoad poteſt fieri citiſſimè, quò poſſit cùm primum nauibus verſus patriam proficiſci, à qua iam pluſquã ſeſqui annũ abeſt. Veretur enim,ne populus mortem eius ſuſpicans, de nouis rebus circa religionem cogitet. Præter ea petit ſibi ac populo regionibuſque orientalibus ſanctã benedictionem à ſanctiſſimo domino noſtro dari. Optaret etiam,vt vna ſecùm quiſpiam vir eccleſiaſticarum rerũ peritus ablegaretur,qui illis ritus huius orthodoxæ eccleſiæ noſtræ doceret. Promittitque mox ſi quis talis mitteretur, eum aut in epiſcopũ,aut ad aliam dignitatem promouendũ, ac ſe daturũ ipſi viro locum & ædes,in quibus commodiſſimè habitare poſſet. Addit etiam,illic quattuor concilia magna magnis

nisvoluminib⁹haberi,atq; etiã alios libros veterũ doctorũ quib⁹ hic caremus, qui per eundem virum possent ad vrbem trãsmitti,&c. Hac relatione optimè examinata, Pontifex eundem Simonem Patriarchã cõsecrari fecit,eiq; manu sua pallium, quod est insigne summę patriarchalis potestatis, in secreto consistorio imposuit,apostolica que benedictione & muneribus donatum, in patriam remisit,adiũctis ei,quemadmodum ille postulauerat,religiosis hominib⁹ aliquot Syri sermonis peritis. At verò nec eo tempore in Italia res quietæ fuerunt Senensis populus tum liber à Cæsaris in ea ciuitate procuratore, Didaco Hurtado Mendocio, qui tum etiã Imperatoris apud pontificem orator erat,graui imperio premebatur,is eorum ciuiles discordias causa tus,quo facilius eos in Cæsaris fide continere posset,arcem vrbi liberæ imponendã, tanquam Imperatore iubente curabat. Cuius rei mole à Senensiũ primariis ciuibus animaduersa,quum omnes timerent ea arce perfecta,illos miserrimæ seruitutis iugũ effugere nõ posse : arce nondum finita, Hispanorumq; rebus haud satis firmis, cõspiratione facta, clam ad Francorum Regẽ Henricum defecẽre. Is Senensium legatos quosdã ad se missos,bene sperare iussit,pollicit⁹se ciues in pristinã collocaturũ libertatem,quam amissam tantoperè deflebant. Cuius pollicitationibus freti, qui cõspirationis capita erãt,tumultu cõcitato, adiuuantib⁹ regiis ministris,Cardinaleq; & fratribus Farnesiis, ac eorũ sualu Nicolao Vrsino Petiliani regulo, qui tota ea Etruriæ parte, vbi eorũ ditio erat,delectus mira & incredibili celeritate tãquã aliò profecturi habuerant,Hispanos omnes vrbe & arce eiecerunt,seque præsidio Henrici II. Francorũ regis freti, arce diruta in libertatẽ vẽdicarũt.Tum Iulius Papa,quo res Senensiũ cõponeret, eò legatum misit Fabium Minianelem senẽsem Cardinalẽ, qui re infecta haud longè post Romam rediit, Imperator,qui tunc Metim in Meliomatricibus Lotharingię prouinciæ metropolim imperio fœderatã,& ab Henrico rege dolo interceptam,valentissimis & maximis copiis obsidebat,audita Senẽsium defectione,Petro Toletano Neapolitani regni proregi eam prouinciã damandauit, atque vt eò ipse proficisceretur,iussit. Is copioso ex Italis,Hispanis & Germanis exercitu comparato, media hyeme, ipse maritimo itinere Neapoli discessit, exercitus verò terrestri via in Etruriam contenderunt, initio anni MDLIII. Quas copias põtifex per fines suos transituras metuens, quanquam pacẽ cum Cæsare haberet, Clementis VII. incautã fiduciã recordatus, octo millia peditum legit,delectum tota vrbe,quam munierat,habuit, Camillo Vrsino duce creato. Quum igitur omnia tota Europa bello arderent, pontifex boni pastoris exemplum secutus duos sedis apostolicæ legatos Hieronymũ Dandinum ad Cæsarẽ, & Hieronymũ Caput Ferreũ ad regẽ Francorũ, pro pace inter eos componenda frustra misit, animis vtrinq; in mutuã & populorũ perniciẽ incitatis.Cardinalis Petrus Pacciecus Neapoli Prorege esse iussus,donec Petrus Toletanus rediret,quo posteà vita functo,ibidẽ bienniũ permansit. Dum bellũ in Etruria magnis vtrinq; contentionibus adornatur, pontifex Guidonẽ Vbaldũ Vrbinatiũ ducẽ ad vrbẽ euocatum,totius ecclesiastici exercitus imperatorem creauit, cuius si opus esset, opera vteretur. Senas pro rege Hypolytus,Cardinalis Estensis, & Termesius præstantissimus rei militaris dux firmo præsidio tenebant. Munierant etiam arces omnes & castella Senẽsis ditionis,quæ tueri possent. Congregatis porrò Cæsarianorum copiis,quæ ad XX. Millia peditũ fuêre, prima in monticulum expeditio fuit, quo expugnato exercitus Montem Ilcinum agri etiam Senensis oppidum obsidione cinxit,quod validissimæ Gallorum copiæ loci situ munitæ tuebãtur : ibi multa vltrò citroque leuia prælia,varij casus,cædes,direptiones,& incendia facta.Quumque omnia per Etruriam bello flagrarent, vt Senis apud Montem Ilcinum, Vrbitelli, Grosseti,Clusij, & aliis locis cuncta cædibus, rapinis,& flammis complerentur,& vtrinque magnæ difficultates, & pericula augerẽtur,actũ est inter partiũ duces, vt tollendi belli causſa Sena pontificis Romani fidei dederetur, quousq; eius legitima possessio iure explicata fuisset.Iulius vt rem transigeret, Viterbium cum Marcello Ceruino Cardinale sanctæ Crucis profectus est, eo consilio,vt si vrbem tanquam sequester in depositum obtinuisset, ipsum Senensibus legati nomine præficeret. Sed Cæsariani,

corum

eorum rebus labantibus, quũ mortuo prorege Petro Toletano commeatus & pecunia iis animo fractis deficere viderẽtur, simulque inani quodam timore perculsi, ne Turcarum classis regnum Neapolitanum inuaderet, à Montis Ilcini obsidione præpropere discedunt. Cardinalis Ferrariensis, qui pro rege Senis erat, initis paulò antè conditionibus, vt Cæsarianis superior factus abscessit, ita vt nulla deinceps concordiæ spe relicta Iulius rebus infectis Romã reuertitur. Garzias Toletanus Petri prorẽgis filius, & alij belli Etrusci duces, prouincia aliquot cohortibus exauctoratis, & ijs quæ supererant reuocatis excedentes, Neapolim rediẽre, quũ ea quæ obtinuerãt Castella firmis præsidiis muniuissent, frustrà, reclamante Florentiæ duce, qui eius concordiæ cupidus clam pecunias cõmeatumque ijs se subministraturum polliceba tur, quo saltem belli speciem repræsentarent, ne ab initis de tradenda Sena pactis, Galli tanquam adhuc manente bello recederent. Per id tempus Iulius põtifex, inani quadam suspicione motus, quòd Ascanius Columna, ob priuatas simultates alienato à Carolo V. Cæsare animo esset, Cardinalẽ Pacciecum Neapolitanum proregem monuit, vt eũdem Ascanium, qui tum in Marsis agebat, quòd ita è re Cęsaris esse videretur, in custodia haberet. Prorex eum per prouinciæ præsidem captum Neapoli honesto carcere seruauit. Interea Iulius M. Antonio Ascanij filio, qui tũ à clade Strotiana Brachianum ad vxorem matremq; redire constituerat, scripsit, vt expeditis itineribus Marinum contẽderet, quò iam Iulianus Cęsarinus põtificis iussu profectus, Columnensium oppida in deditionem acceperat. Audita verò Ascanij captiuitate, pontifex & prorex Cæsaris iussu M. Antonium vtriq; ditioni, quę in Latio & Regno Neapolitano est, summa cũ potestate præfecerunt, donec patris quęstio habita esset, quo haud ita multò pòst Neapoli mortuo, M. Antonius filius paterna castella hæreditario iure ritè possedit. Bello priore Senẽsi trãsacto, posterius lógè maius exarsit, cum vrbis seruitute finitum. Cosmus Medices Florẽtiæ dux, qui occultis cum Rege Gallo cõuentionibus priore bello, medius & spectator fuerat, ægrè passus Iluam suæ ditionis insulam à classe Turcica & Gallica petitam, ab amicitia Henrici Francorũ Regis desciuit. Hinc occulta odia & simultates exortæ. Rex, qui iam Cæsarianorum conatus in Etruria feliciter repressérat, eidem duci subiratus, ab exsulibus Florentinis stimulatus, & quò Cardinalem Estẽsem Senarum vrbe submoueret, magnis coactis specie tuendæ Senæ copiis, earumq; Petro Strotio Florentino exsuli, Cosmi Florentinorum ducis hoste acerrimo, Imperatore creato, ducis imperio insidiari videbãtur. Dux ea re vehementer commotus, Cæsarẽ ad arma sollicitauit, belli se socium professus. Cæsar, quod è re sua esset, duci annuit. Coniunctis auxiliis Ioannes Iacobus Medices Meleniani Marchio, militari gloria præstãs, belli imperator lectus. Is propugnaculo pro Senarum porta Camollia à Senensibus neglecto, de improuiso initio anni MDLIII. capto, aperto bello initium fecit: quo in magnam anni MDLIV. partem protracto, victoria demũ penes Cæsarem & ducẽ fuit. Eo bello Senensis ager ferro flãmaq; vastatus, cuncta prædis, direptionib⁹, rapinis & cædibus repleta, rustici ferè omnes interfecti, & nobilissimum territorium ad solitudinem penè redactum est. Nouissimè IIII. Nonas Augusti, cùm vtriq; exercitus congressi essent, Petrus Strotius prælio à Marchione victus, & aliquot vulneribus acceptis elapsus, Senensiũ res omninò labefactauit. Insigni victoria parta, hostiũ signa, captiui plurimi, & præda ingens Florentiã abacta. Multa de Senensibus oppida, in his Lucinianũ cõmeatu refertissimum, capta. Victi quũ se intra Senarũ mœnia recepissent, diuturna obsidione à Marchione pressi, tandem fame coacti, quibusdam cõditionibus in Cæsaris potestatẽ venerunt XI. Kalend. Maij, anni sequentis. Senensium multi & nobilissimi quique Cęsaris imperium recusantes, apud montẽ Ilcinum loci situ & natura inexpugnabilem Reip. suæ corpus sub Francorũ Regis præsidio constituerunt. Hoc bello Iulium III. Florentinorũ duci Cosmo adiumento fuisse Senenses lamentabantur, affirmantes eũ aduectis ex Piceno, Vmbria, Etruria commeatibus, pecunia quoq; subleuasse. Quod ipsi ægrè passi, seruitutis suæ culpam magna ex parte in pontificem non dissimulanter conferebant, quòd nequaquam, tanquam communis pastor eius vrbis res curasset, in qua

mater

mater nata. Ipse educatus, & perpetua humanitate cultus fuisset. Et Iulius duci gratiam referre videbatur, quod pontificatus sui initio oppidum Etruriæ montis S. Sabini marchionatus titulo, fratri Balduino liberaliter donasset. Qui etiã bello finito, filiam in matrimonium Fabiano Montio Balduini filio, quæ postea Alfonso Ferrariæ duci nupsit, despondit. Quibus de rebus, cùm postea Paulus IIII. dubitaret, vt iure posset à duce pecuniam tanquam Ecclesiæ debitam repetere, Ioannem Farnciscum Lotinum, consiliorum illius belli conscium, dum esset in mole Hadriani detentus, iudiciali ritu interrogari voluit, & tandem reperit, nullas neque pecunias, neque commeatus Iulium Duci subministrasse, qui quietis auidus, & priore bello afflictus, se medium perpetuò gesserat, quin etiam pacis præ se studium ferens, neglecto bello finitimo, cui mederi non poterat, & externa quæque parum curans, fruendo potius, quàm regendo pontificatui incumbebat, totusque erat in exstruenda elegantissima ad voluptarios sessus, paulò supra portam Flaminiam, Villa Iulia, cuius insanire studio videbatur, in qua septuagenarius ferè senex per totum põtificatum conuiuiis potiùs quàm publicæ procurationi, & grauissimarum rerum negociis, cum magno vrbis Christianorumque omnium incommodo, vacabat. Cæterùm anno MDLIII. Eduardo VI. Anglorũ rege mortuo, Maria præstãtissima fœmina, Henrici VIII. & Catharinæ Arragoniæ Cæsaris Caroli V. materteræ filia, regnum nõ sine manifesto diuinitatis auxilio suscepit. Tum Iulius pontifex Reginaldum Polum Cardinalem Anglicum, virum in eo regno primarium, qui tunc in Monasterio Maguerano super lacum Benacum agebat, Legatum in Britanniam insulam summa cum potestate creauit, vt qua ratione posset, eam ad Catholicæ fidei vnitatem reuocaret. Polus nõ antè Italia excedere constituit, quàm Anglici regni cõditio ei explorata esset, quòd ob superiora schismata, maximis turbulẽtiis plenum esse existimabat. Iulius de ea re Cardinalem Dandinum apud Cæsarem in Belgio Legatum monuit: Qui Io Franciscũ Commendonum Venetum, pontificis cubicularium, ministrum impigrum, & acri virum ingenij, ad se à pontifice missum, statim in Insulam traiicere iussit, eius statum & opportuna quæque exploraturus. Is Lõdinum accedens, & quæ ei inuenta fuêre cõtemplatus est, & ita egit, vt reginam sæpè fuerit allocutus. A qua syngraphã accepit, qua obedientiam apostolicæ sedi pollicebatur, & schismatis absolutionem pro regno petebat: idq; tum ob magnos tumultus qui tota Anglia excitati erant, clàm, donec iis sedatis eadem publicè per oratorem præstare posset. Commendonus cum iis mandatis Romam rediens, cuncta pontifici secreto in consistorio aperuit. Rebus ita constitutis, Polus legatus in Angliam, ad expiandum lustrandumque regnum, & catholicos ritus restituendos, iam securus accessit, honorificè à Regina & tota Insula susceptus. Maria verò quum esset Catholicæ religionis & veræ pietatis cultrix studiosissima, eodem legato auctore antiquũ & certum Dei cultum, vigesimo antè anno ab Henrico patre dissipatum, Anglis restituit: profanum titulum, quo Rex Henricus abusus fuerat Anglicanæ ecclesiæ supremi capitis, sustulit. Oratores suos Romam reliquorum Christianorum principum more, ad pontificis venerationem & obedientiã præstandam misit, veniam & peccatorum condonationem precantes, quod vnum est Romani pontificis auctoritatem suscipiẽtis, indubitatum argumentum. Episcopos quoque Catholicos hæreticis pulsis cõstituit, quas ob lętissimas & inexpectatas res, Romæ supplicationes publicæ habitæ, & Deo grates sacris à pontifice mysteriis celebratis, persolutæ. Quo etiã anno Philippus Caroli V. Augusti filius eadem Maria in matrimonium accepta, regna vtriusque Siciliç, quæ vocant, Mediolanẽsem principatum, & Belgium cum aliquot aliis prouinciis à patre Rex appellatus, per manus accepit. Qui vt Catholico principi par erat, primo quoque tempore legatum Romam ad Põtificem misit Piscariæ Marchionem, qui regnum veterum more Neapolitani regni, quod Romanæ ecclesiæ beneficiarium est, iure iurando dato regis nomine legitimam possessionem obtineret: quæ ei in publico consistorio benignè a Pontifice concessa fuit. Quum verò Iulius ingrauescente ætate haud satis prospera vteretur valetudine, podagra enim & articulorũ doloribꝰ laborabat, initio anni MDLV.

mense

mense Februario leui (vt vidabatur) morbo decubuit, concepto ex commutata vitæ ratione. Ad arcendos namque podagræ intolerabiles cruciatus, quum imprudenti medicorum cõsilio nouis se in victu præceptis muniisset, incidit in febrem, quæ initio neglecta, paulatimque aucta, eũ tandem intra paucos dies decimo Kalen. Aprilis, hora inter decimam, nonã & vigesimã, Romæ in Vaticanis ædibus exstinxit, ætatis anno septimo ac sexagesimo, suprà mensem VI. & diem XIIII. Sunt qui cõstanter affirment, Iulium sibi ipsi hac ratione mortẽ intulisse. Balduinus pontificis frater pro se & filio Fabiano, cui filiam Florentiæ ducis despõdi procurârat, Camertio oppido potiundi desiderio ardẽti æstuabat, fratremque pontificem sæpius interpellatus eò aderat, vt ei promiserit, se de ea re in consistorio quam primum relaturum. Quum verò pontifex omnes fere patres sententiæ aduersaturos intellexisset, rem procrastinando differebat, & ne consistoria à fratre importuno habere cogeretur, languorem finxit, vtque rei fidem magis faceret, solitis cibis abstinere, eosq; parcius ac in solidos ægroto scilicet aptos sumere cœpit. Ex ea vitæ ratione, ludibrio commutata, morbũ serio contraxit, qui eum iam senem breuissimè absumpsit. Cadauer canonicorum sancti Petri humeris de more tenui pompa in Basilica Vaticana delatũ, triduoq; populo expositum, Lateritio monumento ponè aram diui Andreæ conditum est. Vacauit tũ sedes dies XVII. Fuit Iulius statura procerus, facie subagresti, prolixa barba, naso grandiore, ore paululum contracto, acri oculorũ obtutu, vt facilis inexcandescendo, sic ira statim deposita mitissimus. Existimatus & liberalis, delectabatur rusticis & crassioribus cibis, cepis præsertim, quæ prægrãdes Caieta ei aduehebantur, assiduè conuiuabatur: quod si vitæ quã priuatus egit institutum, pontificatũ quoque adeptus cõstanter seruauisset, multa quæ eo tempore deprauata erant, in meliorem haud dubiè formam essent restituta. Qui namque occupationibus totus intẽtus Cardinalis veluti furtim voluptates sequebatur, Pontifex factus votorum iam omnium compos, abdicata rerũ cura, hilaritati & genio suo nimium indulsit, vsque adeò homines præmij spe potius ad virtutem amplectendam, quam ipsamet virtutis pulchritudine accẽduntur. Vnum postremo etiam ei crimẽ datum est, quod tantæ potestatis oblitus, omnium maximi muneris dignitatem, parum animaduertens, leuibus & inanibus verbis suam aliquãdo maiestatem non sine audiẽtium rubore aut risu minueret.

MARCELLVS II. PAPA.

231. põt.

MArcellus Pontifex, nõ obscuris parentibus in agro Piceno, oppido Montis Fani, pridiè Nonas Maij, anno salutis MDI. nascitur. Quo tempore pater ipsius Ricardus eius prouinciæ quæsturam magna cum laude gerebat. Quo munere pontifici & prouincialibus gratus, nouẽ annis sub Alexandro VI. functus est. Exstant eiusdem pontificis & Augustini Barbadici Venetiarum principis litteræ plumbo signatæ ad hũc ipsum Ricardum. Illius quidẽ sic: Dilecto filio Thesaurario prouinciæ nostræ Marchiæ Anconitanæ, Alexander Papa VI. Huius verò ita Augustinus Barbadico Dei gratia Dux Venetiarum, &c. Magnifico D. Ricardo Ceruino Marchiæ Anconę Apostolico Thesaurario salutem & sinceræ deuotionis affectum. Vtraque ipse vidi. Is ipse Ricardus fuit genere Etruscus, gente Ceruina, apud suos honorata, Politiano oppido ditionis antea Senensis, tum Florẽtinæ honestis parentibus ortus. Matrem habuit Marcellus Cassandram Benciam, sanctissimam fœminam, Fratres verò duos eodem patre, at ex nouerca genitos, Alexandrum & Romulum. Hic vir præstantis ingenij, triennio ante eius pontificatum magno fratrum mœrore decessit: Ille quinquẽnio pòst è vita migrauit, quattuor filios superstites relinquens, quorum Herennius egregiæ iudolis iuuenis, patrui virtutem referens, à supplicibus libellis referendis

pontifici præstò est. Cæterum Marcellus à prima ætate liberalibus disciplinis patris studio educatus, postquàm adoleuit, Senis, vbi bonarum artium studia maximè florebant, aliquandiu commoratus, atque in Academicorum sodalitatem cooptatus, omnium fauorem sibi facilè conciliauit. Ea re breui factum est, vt ab æqualibus vt frater, à maioribus vt filius alumnus diligeretur. Tanta autem fuit & modestia & continentia, vt cum quid non serio, sed per iocum inter amicos paulo liberius fortè ageretur aut diceretur, aduentu Marcelli omnes illico conticescerent. Naturæ porrò grauis & seueræ, sic illustre ingenium & industriam adiunxit, vt iã inde à primis ipsius annis facilè quis futurũ, diuinaret, eum ad summã honoris atque imperij dignitatem esse vẽturum. Certè pater ipsius Ricardus Astrologiæ peritissimus (quãquam iudiciariam auersaretur) Marcellum filium maximum in Dei ecclesia virum euasurum esse pro certo sibi persuaserat. Qui animaduerso stellarũ cursu, qui tum erat, quum puer nasceretur, ex eorum coniunctione summã ecclesiasticam dignitatem filio prædixisse fertur, cui quidẽ persuasioni postea Marcellus indulgens, quum post multos annos à ciuibus suis ad nuptias incitaretur, constanter recusauit per iocum nolle se, dictans longè clariorem status conditionem, quam sibi astra portendebant, matrimonio veluti vinculis impedire. Postquam Senis discessit, vbi honesto otio, ac litteris aliquãdiu operam dederat, Romam primùm in comitatu legatorum Florentinæ reipublicæ, qui Clementem VII. ciuem suum pontificem maximum recens creatum, Christianorum omnium more veneraturi adibant, profectus, pontifici innotuit, quo cum Ricardus pater in priuata vita amicitiam habuerat, eique patris nomine arcana quędam ad rectã astrologiæ cognitionẽ communicauit. Pontifex Marcello iniũxit, vt ad patrem reuersus eum suo nomine ad tabularum Astronomicarum, quæ anni rectam cursus rationem reipicerent perfectionem solicitaret. Eam rem pontificis iussu Ricardus confectam, Marcello Romam redire iussu pontificis misit. Cuius suasu Marcellus infelicis episcopi ... Datarij contubernio aliquandiu permansit. Lacrimabili vrbis casu in patriam profectus, rebus compositis Romam rediit, vbi scriptor apostolicus factus, Alexandrum Farnesium Cardinalem, qui patrem eius Ricardum bellis domo profugũ castrique subsistẽtem, & Canini frequẽter se adeuntẽ, ob astrologiæ artis peritiam, magno in precio habuerat, assiduus colere cœpit. Quo tempore in Angeli Colotij, Constantini Lascaris, & aliorum eius ætatis litteratorum amicitiam insinuatus, virtutis caussa non mediocri in honore habitus est. Tunc verò nobili perquirendorum veterum codicum studio primùm vacare cœpit, cui posteà etiam Cardinalis tantum incubuit, vt refertissimam optimorum voluminum bibliothecam confecerit. Patris morte in patriam redire coactus, curæ familiari vacauit, sorores honestis matrimonijs nuptui tradidit. Clemente VII. mortuo, quum Alexander Farnesius Pauli tertij nomine pontificatũ obtinuisset, Romã quarto in Roberti Pucij antiqui amici, qui postea Cardinalis & ipse fuit, comitatu redijt, à pontifice benignè susceptus. Qui cum pontificatus initio Alexãdrum Farnesium nepotem in Diaconorum Cardinalium numerum allegisset, & viris vndique conquisitis, quorũ mores anteacta vita probasset, quosque puero coalescenti & adhuc tenero quasi vitæ specimen quoddam conspiciendos proponerat, quo iis quasi septa claustris lubrica ætas illa contineretur, inter alios etiam Marcellum adlegit, cuius opera in epistolis scribendis vteretur: Erat enim Paulus pontifex ingeniorum æstimator acerrimus. Quod munus maxima cũ integritatis, prudentię, & dexteritatis opinione ita gessit, vt omnibus, qui Reipublicæ administrandæ cæteris aptiores videbãtur, vnus ipse omnium iudicio præstare putaretur. Quare quũ Alexander Cardinalis in partem reipublicæ à prudentissimo sene esset assumptus, ne in tam tenera ætate statim maximorum negotiorum mole obrueretur, Marcellum, qui in consiliis & curis adolescẽti assiduus esset, præsto esse voluit, erat enim rebus gerendis grauis, prudens, & in iisdem cõficiendis expeditus. Quum tum etiã indies magis magisque gratia tua & fauore crescẽtem, pontifex protonotariorũ numero adscripsit, & eum ad Cæsarem vxoris obitum mœstum in Hispaniam consolandi gratia, cum amplissimo adolescente Farneso ire iussit. At non longe pòst, quo maiore apud nepotẽ sedis apostolicæ in negotijs præpositum, & in Galliam de-

mitti.

maximis grauissimarum rerum negotiis legatum cum dignitate esset, Neocastrensem designauit episcopum. Nullum enim iam negotium, nulla legatio, Marcelli consilio & viribus non digna videbatur. Firmata iã ætate, quum ad Imperatorem Cæsarẽ Carolum quintum Augustum Cardinalis Farnesius legationis munere fungeretur, eidẽ Marcellus, qui pontificis nuntius esset, comes est datus. Vbi à pontifice frequenti Senatu, summo cum verborum honore commendatus, absens in Belgis XIIII. Kalendas Ianuarij, anno salutis MDXXXIX. Cardinalis presbyter tituli sancti Crucis in Hierusalem renuntiatur: & quum Reipublicæ caussa Alexandrum Cardinalem, non ita multò pòst Romam reuerti opus esset, Pontifice de more in senatu referente, summo patrum consensu placuit, vt is apud Cæsarem legati munus pro Farnesio obiret. Romam demum reuersus, Regiensem episcopatum obtinuit. Paulum III. prudentia & dexteritate sua adeò sibi diuinxit, vt graviora & maioris molis negotia pontifex sine eius consilio nunquã transigeret, ratus non alium quemquam, cui crederet, magis toto in senatu habere se posse. Tridenti generali patrum concilio indicto, quum more maiorũ Apostolicæ sedis Legati eò mittendi essent, ipse potissimum delectus est, cum collegis Ioanne Maria de Monte episcopo Prænestino, & Reginaldo Polo diacono Cardinale S. Mariæ in Cosmedin, qui summi pontificis nomine Concilio præsent. In qua synodo Marcelli maximè virtus, & eximia in pontificia potestate & auctoritate tuenda libertas enituit. Nam quũ Carolus V. Imperator priuatorum commodorum (vt fama erat) caussa Tridentini Cõcilij translationem, quam ex pontificis auctoritate legati adornabãt, ægrè ferret, Marcellusque in ea re ab eo dissensisset, quod Cæsaris voluntatem Romanæ sedis dignitati aduersari videret, à Cæsaris ministris interpellatus, neque minis, neq; precibus à sententia dimoueri potuit: ea re Cæsari inuisus quum graviora eius verba sibi relata audiuisset, Cæsarem quidẽ in corpus sæuire. In animam verò suam nihil ei iuris esse, respondit. Cæterùm eius facta, Dei iudicio reseruari, qui vnicuique iuxta merita sua esset tributurus. Tridentini verò concilij Bononiam translationi operã suam præstitit, mansitque aliquandiu Bononiæ in ea synhodo, vbi Reipub. christianæ administrationi deditus, ab omnibus quasi aliquando pontifex maximus futurus obseruabatur. Inde suspenso concilio Romam quum reuerti cõstituisset, Ioãnes Maria Cardinalis de monte, alter concilii legatus, eum rogauit, vt à Pontifice ad vitæ suæ sustentationem Bononiensem legationem sibi impetraret. Id Marcellus annuit. In via põtificis diplomata suscepit, qua eum insciũ eadem legatione honestatũ, vt Bononiam rediret, monebat. Sed Marcellus amici memor, recta Romam contẽdit, tantumque apud pontificem nonnihil reluctantem effecit, vt legatio ipsa ab se ad Cardinalem Montanum translata fuerit. Defuncto Paulo III. quum in eius locũ iisdem Cardinalis Iulius III. vocatus, quo cũ arctissimæ amicitiæ nexu coniunctus erat, pontifex factus esset, absens (cõclaue enim aduersa valet conflictatus exierat) primũ per nuntiũ ei gratulatus est, mox viribus parumper recuperatis, cùm vrbe egredi ad salubriora loca medicorum consilio statuisset, se sellæ impositum ad Pontificem deferri curauit. Quo cum longum sermonem instituẽs, eum tot colloquiorum, quæ de communi Ecclesiæ vtilitate Tridenti & Bononiæ, quum vterque eadem Concilij legatione fungeretur, habuisset admonuit, vt quum ipsum Deus Opt. Max. vicarium suum delegisset, modò in potestate sua esse cognosceret, pia illa desideria exequi posse, enixeque eum rogauit, vt nulla neq; propinquorum, neq; aliarum personarum ratione habita, se à sanctis institutis permitteret, deiici, summi sacerdotij & apparentis felicitatis honor breui transigi: mucietam, pileum, soleas purpureas, stolam lineam, tunicã fericeam, breui consumi, quæ haud ita multò pòst cum corpore ipso vermium domicilium futura essent: benefactorum verò præter æternæ vitæ præmium, quàm diuturnam memoriam in benedictione hominum transmitti. His & similibus affectuosè dictis pontifici lacrymas excussit. Eum deinde sæpè vetustæ inter eos amicitiæ iure & officij sui memor, vbi occasio sese obtulit, modestè admonuit. Qui demũ cùm fratris & amicorum importunis precibus peteretur, vt fratrem ipsum Balduinum Camertium ducem crearet, eosq; populos

pulos ab ecclesiastica ditione exemptos, in principatus formam redigeret, ipse verò se id facturum initio constanter recusaret, Marcellus eius constantiam laudare, optimi propositi firmam & immutabilem sententiã summo verborum honore extollere, & vt in ea opinione perseueraret monere. Veritus verò, ne pontifex exigui animi propinquorum suggestionibus tandẽ succumberet, eidem petenti consilium dedit, quò lege caueret, vt nullus pontifex bona Ecclesiæ Romanæ stabilia alienare posset, in quam legem ipse, futuri pontifices, Cardinales quotquot in posterum essent, iurarent. Donationem verò necessariò factam, non antè validam censeri, quam duorũ aut trium subsequentium pontificum auctoritas accessisset: atq; hac ratione se ônes suorum impetus retundere posse docuit, si ea peterent, quorum tradendorum potestate eum exutum esse cognoscerent. Postremò cùm Iulius III. propinquorũ importunis precibus, quæ de Camerino agitauerat, exsequi constituisset, ac Cardinale quodam internuntio, eidẽ valetudinario, & postridie Vrbe exituro insinuasset, Marcellus rẽ verbis quantum potuit acribus, & validis rationibus dissuasit. Cuncta verò aliis aliquot patribus, ne rei ignari de improuiso in consistorio præuenirentur, insinuauit, & quum ipse ex vrbe ob infirmitatem discessurus esset, eos monuit, ne pontifici de ea re referenti assentirent, quam ipse tanto perè dissuasisset. Vrbe excedens Eugubium in Vmbria, cuius ciuitatis episcopatum gerebat, deinde ad Montem Fanum oppidum aëris salubritate cõspicuum profectus est. Cæterùm Iulio breui vita functo ex eo oppido Romam ad ipsa comitia, quibus pontifex creatus est, venit, quo primũ in lucem editus fuisset. In via Perusiæ, in monasterio Monachorum Cassinatium S. Petri pernoctauit. Quem honoris ergo vrbis prætor Michael Turrianus episcopus Cenetensis, vir probitate insignis cõueniens, ab eo in familiari de noui pontificis comitiis sermone inter multa, eiusmodi verba se audisse narrauit: Fieríne tũc posse, vt nostris diebus is pontifex maximus Dei benignitate afflictæ Ecclesiæ concederetur, qui veteres illos sanctos pontifices martyrij, doctrinæ, & sanctitatis gloria illustres imitaretur, ea ex officio suo agens, quæ Christi in terris vicario conuenirent. Multa in eam sententiam verba addens, quæ eius bene affectum animum aperirent. Conclaui instituto, nõ diu partes de nouo põtifice deligendo cũctati, sed omnium, qui tum nouẽ & triginta in Vaticanum comitium conuenerunt, votis, Ranutio Farnesio S. Angeli, & Guidone Ascanio Sfortia Camerario Cardinalibus maximè suffragãtibus, decimo octauo vacantis sedis die, v. Idus Aprilis, anno salutis MDLV. Pontifex maximus renuntiatus est: postridie episcopus in palatij sacello ab Ostiensi pontifice (is fuit Cardinalis Neapolitanus, posteà ei in pontificatu successor) prisco ritu inauguratus, eodem die in Basilica Vaticana sine solemni pompa ac cęremonia, quum festa Paschalia instarent, seruato veteri nomine, summæ eius dignitatis sacra thiara à Cardinali Pisano Diaconorum primo redimitus, insignia me etiã propè adstante, & cuncta accuratè contemplante accepit, magna omniũ exspectatione, maiore spe: præfulgebat enim sanctitate, moribus & doctrina, sic vt ipsius vita omnium censura haberi posset. Inito pontificatu quum à Cardinalibus rogaretur, vt prisco instituto ei diplomati subscriberet, quo iuramento obligaretur, certum tantũ numerum Cardinalium esse creaturum. Id facere recusauit, affirmans se id opere præstiturum, verbis nolle. Cardinalem Mãtuanum, qui ei in sacris assistebat lõgo sermone de pontificatus onere alloquens, inter cætera ei aliquando dixit: se procul dubio scire optimum esse pauca dicere, multa verò præstare: ipsum autẽ ea ratione multa polliceri, vt iis verbis fidem suam obligaret, quod si aliquãdo mali dæmonis impulsu ab rectè cœptis desisteret, secum ipse postea ita cogitaret & diceret, Quàm iustè de me vti hypocrita Cardinalis Mantuanus cõqueri potest, & pontificatu indignũ iudicare, postquam apertè cognouit verba & actiones meas præteritas adumbratas, fuco & fallaciis plenas, nec ex bona radice ortas fuisse? statim verò oratores Cæsaris & Gallorum regis ad se accitos grauissima oratione monuit, vt de iis, quæ ipse eorum regibus scripserat, & ipsi eosdẽ certiores facerent, vt in pace ineunda consentirent, quod si recusarent, præter nuntios & legatos, ipse quoque ad eos hortãdos profecturus esset. Quũ verò orator regis Hispania-

rum veniam pro quodam nobilissimo Romanorum homicidij peteret, respondit. Se pontificatum ab homicidij absolutione auspicare nolle: omnibus verò tribunalibus, quædam, quæ inuiolata ad rectam iurisadministrationem obseruarent, scripto mandauit. Audiendis iis, qui negotiorum causa aderant, totus incubuit. Sed & Rotæ auditores se salutatū de more venientes, in posterum domi se continere, & parum necessario salutandi officio omisso muneri suo studiosè vacare iussit. Neminem propinquorum Romam venire voluit, ne fratrem quidem: quodque his & temporibus, & moribus nouum est: duos paruulos Alexandri fratris filios Ricardum & Herenniū, quos ipse in vrbe educabat, à nemine salutari, rarò etiam in publicum prodire, præterquā ad sacra passus est: eos verò sericeis vestib⁹ indutos modestię admonēdos curauit, nec breui eo tempore quo pontifex fuit, illos vnquam vidit: Interpellatus an in palatiū ex priuatis ædibus introducendi essent, respondit: Quid illis cum palatio, eorum forte id patrimoniúmne esse censetis? Tria, quæ obtinebat sacerdotia, Crispo & Saraceno Cardinalibus, ac Ioanni Frāciſco Lotino Volaterrano donauit. Cardinali Tridentino legationem Bononiensem, quam sedulò petierat, non concessit, ne magis cę sarianis, quā Gallis fauere videretur, inter quos tāquam communis pater medium se gerere, & pacem, qua tandē ratione posset, componere constituerat; cùm Tridentinus inter cæsaris partes princeps haberetur, ei tamen ipsius legationis loco, aliquot Cardinalium Mantuani præsertim consilio & impulsu, decem aureorum millia largitus est, quo eius labores & expensas in cōcilio Tridentino factas, aliqua ex parte subleuaret. Decreuerat enim legationes omnes biennales tantum esse. Quo temporis spatio Bononiensis legatio eam pecuniæ summam reddere sciebat. Multa & magna ad Apostolicæ sedis decus penè obscuratum, instaurandum meditatum fuisse, ferebatur ab iis, qui quum adhuc Cardinalis esset, mentem eius exploratam habebant, arcanorum omnium particeps. Inter quæ illud præcipuum, quòd fratri liberisq; suis tantum elargiri, quantum singuli è nobilitate homines in redditibus haberent, decreuerat, nec vltra priuatorum ciuium cōditionem se efferre passurus erat, non ad principatum & dignitates euehi, ne assem quidē de fructibus Ecclesiæ, nisi de libera omnium Cardinalium sententia, eos auferre permissuros. Id maximè percupere videbatur, vt eos Venetus senatus in Patriciorum numerū adscriberet, summū id honoris genus, quo eos honestaret, esse reputans: omnem ecclesiasticam iurisdictionem viris profanis, & nullis sacris initiatis demandare cogitauerat. Illud subinde sæpè in ore habebat, sanctitati ecclesiasticæ turpissimum esse, eos qui Sacerdotiis ad curam animarum spectantibus præfecti essent, à suis gregibus pascendis abesse, neque se eos Romæ, aut vsquam versari, nisi Sacerdotiis abdicatis, bonisque pastoribus commissis, permissurum. Decreuerat item, eiectis ex aulico ministerio cunctis indignis, se neminem in Palatinis, nisi qui frugi & honestis moribus esset, cuiusque opera foret necessaria, esse passurum. Luxum enim omnium malorum causſam esse, & ipsum pessimum esse dicebat. Quare etiam profusas superiorum pontificum Sportulas, in modicam quādam pecuniarum summam iam vix pontificatum adeptus contraxerat. Collegium Cardinalium supra omnia exornare constituerat, neque quenquam prętereà in eorum numerum lege veteri repetita, sine omnium consensu legere, quæsitis quoque in eorum lectionibus summorum virorum testimoniis. Quanquam autem illud in ore habuerit, se vectigalia, atque onera publica, per superiores principes imposita, vel aboliturum, vel ad modestā quandam rationem redacturum, initio tamen pontificatus ærario exhausto, & magno ære alieno insuper contracto, coactus est præter animi sui sententiam propositū mutare, & subsidium illud triennale trecentorum millium aureorum à Paulo tertio indictum continuare, quod tempus præscriptum exactum esset, quo in maximis Romanæ Ecclesię necessitatibus subleuari posset. Sedis enim Apostolicæ stabiles redditus sunt CL. millia aureorum, ex hoc subsidio reliqui, & triginta millia qui censibus hauriuntur. Priori pecuniarum indictioni quartam partem reddituum congregationum regularium, ac vigesimam Hebræorum adiunxit. Quod vectigal Cardinalium pauperum sustentationi addicere

decre-

decreuerat. Eius præcipua cura erat, æs alienum Ecclesiæ soluere. Quo perfecto, quæ de vectigalibus minuendis, vel tollendis constituerat, ocyssimè exsequi. Id vt facilius faceret, se neque bella gesturum, neq; insanis substructionibus vacaturum, aut pronpinquis suis principatus empturum, publicè profes⁹ est. Qua parsimonia illud sibi certò persuadebat, breui ecclesiam Romanã ære alieno liberaturũ. Quũ aliquando eius mensæ cochlear, & alia instrumenta aurea appositæ essent, argentea sufficere dixit: clibanum pro argẽteo ęreum voluit, & ex ijs pecunias vsibus Apostolicæ sedis conflari iussit. Ferunt ipsum in animo habuisse, Parmę statum mutare, Camerino que Farnesiis restituto eam vrbem tum nutantem Ecclesiæ reddere. Senarum libertatem maximè desiderabat. Rebus cõpositis viros militares, ac prorsus omnem militiã à se abigere, & in Ecclesiasticæ ditionis limitibus procul ab vrbe ad ipsos tuendos fines constituere voluisse, fama est: eundemque aliquando cogitâsse, de ipsis etiã Germanis corporis custodibus exauctorandis, illud sæpè repetens, multos principes salutari signo crucis potiùs quàm armis aduersus hostes defensos: Pontificem verò Maximum, qui pro Christo vniuersam Ecclesiã gubernaret, scutis aut gladiis indigere. Vnde satius esse ipsum ab impiis & sceleratis, si casus ita tulisset, occidi, quàm reipublicæ Christianæ tam indecorum præbere exemplum. Religionis Christianæ dissidiis, & his, quæ nunc vigent, hæresibus, valdè angebatur, & procul dubio, si vixisset, omnem operam suam & studiũ in eo collocasset, vt sublato schismate omnes ad concordiam redigeret, vel generali Cõcilio, quod semper expetiuit, vel alia quauis ratione. Sanctissimam hanc eius mentem, ego non aliis referentibus, sed ex familiaribus sermonibus inter nos habitis, dum Cardinalis esset, optimè noui: me enim multum dilexisse vitus est. Amicitias nanque, quas iã inde ab vsq; adolescentia coluit, constãter vsque ad ipsum pontificatũ maximum retinuit, multis nihil minus cogitantibus vltrò etiam accitis. Doctos quoque & graues viros dilexit in primis, eorumque familiaritate iucundissimè vtebatur, quos cõsilio opera & facultatibus aliquando subleuauit: in his Guilielmũ Sirletum, incredibili doctrina & pietate virum, quem modò solius virtutis ergo Cardinalem videmus, quem multis annis domi suæ humanissimè aluit: cibi ac vini parcissimus fuit, eaque simplicitate, qua priuatus quum esset, edebat, habebatq; siue publicè, siue priuatim conuiuaretur, Anagnostem in mensa, qui sacros libros, aut sanctorum patrum scripta legeret. Post longum in prandio silentium recordatus aliquãdo ea Hadriani quarti Papæ verba: Romano pontifice nemo est miserabilior, conditione eius nulla miserior. Totius enim vitæ lætitia, & felicitas amaritudo est, Cathedra Romani põtificis est spinosa, iter vndique cõsertum aculeis, pondus tantæ molis, vt robustissimos premat & cõfringat humeros: manu mensam percutiẽs, dixit: Non video, quomodo, qui locum hunc altissimum tenẽt, saluari possint. Valetudine fuit nõ satis prospera, honesto corporis cultu, facie decorus, ore venerabilis, statura procerus, corpore graci-li, capillo subrufo, superciliis disparibus, atque altero paulò eminentiore. Fuit modestus, quietus, temperatus, pro censu liberalis, eleemosynis largus, in incessu & motu grauis, & quanquam rarus in risu, tamen quandoque facetus, & vt vno verbo multa complectar, in quo magnũ sanctitatis specimen, in tam corrupto sæculo maximè relucebat, qui nobis non suo vllo damno, sed nostro maximè tam citò fuerit ereptus, maiore profectò nostra & reipub. Christianæ iactura, quàm vllo suo detrimento. fuisset enim si quisquam alius Christianę reipub. necessarius pontifex, miseris hisce & calamitosissimis temporibus. Quum satis (vt dixi) firmis non esset viribus, & propterea ãno superiori diù etiam febre laborasset, corpore quoque tam comitiorum incommodis, quàm obeũdis publicis muneribus, quę vetere Christiani populi institu to, annuis Dominici cruciatus & Resurrectionis diebus per maximũ pontificẽ fieri consueuerunt, fatigato, duodecimo põtificatus die grauius è pituita & nõ leui febre decubuit. Postridie sanguine emisso, febris quidem remissior fuit, verùm corporis vires imminutæ: visus tamen est per aliquot dies cõualescere, quibus diebus semper aliquid per familiares egit. III. Kalend. Maij, quum melius se habere videretur, Vrbinatum, III. Kalend. Ferrarienſium Duces: item

camerariũ, Guisium, Farnesium, & Estensen Cardinales audiuit. De Farnesio dixit se operã daturũ, vt intelligeret familię suę beneficio Paulum III. in se reuixisse. Nocte sequenti haud multum quieuit. Pridiè kalend. hora duodecima apoplexia correptus, omnes paulatim sensus amisit, & hora septima noctis sequentis, quę Kalend. Maij præcedit, secundo & vigesimo põtificatus die, vitæ anno quinto & quinquagesimo minùs sex diebus, maximo sui apud omnes bonos desiderio relicto, rebus humanis exemptus est, insigni hominum concursu, cõmunem iacturam dolentiũ ad Vaticanum facto. Cadauer publico funere elatũ, tenui pompa canonicorum humeris in Vaticanã Basilicam delatum, marmoreo conditum est monumento. Vacauit tum sedes dies XXII. De eo verè Virgilianum illud carmẽ dici potest.

Ostendent terris hunc tantum fata, neque vltra Esse sinent.

PAVLVS IIII. PAPA.

232. Põ. PAVLO IIII. Pontifici maximo patria Neapolis Cãpaniæ fuit, quattuor Romanorum põtificum natalibus anteà celebris. Maiores ex Germania clarissimo sanguine ortos, Pisis primùm, deinde Neapoli consedisse fama est. Paulianus Diomedes Carafa Matalunæ comes magna apud regem Neapolitanum Ferdinandum Arragonium Seniorem auctoritate fuit. Pater verò Ioannes Antonius inter Neapolitanos proceres insignis, ab vxore Victoria Camponesca Petri Lalli filia, in quam primaria Aquilanorum familia defecit, dotis nomine Montorij in Marrucinis Toparchiam ad XVIII. ab Aquila vrbe lapidem mare versus sitam, comitatus titulo habuit: ex qua duos mares, plures verò fœminas, quæ clarissimis viris in matrimonium datæ sunt, suscepit: harum vna religiosa virgo monasterij virginum Neapoli mulier sancta existimata est. Ex maribus alter natu maior, fuit Ioannes Alfonsus Montorij comes: alter Paulus ipse, Ioannes Petrus ante pontificatum vocatus: qui in lucem editus est in Hirpinis, vico, cui nomen est sancti Angeli de scala, prope furcas caudinas, septimo à Beneuento lapide, 3. Kalend. Iulij, anno salutis MCCCCLXXVI. A teneris annis ingenium ad bonas artes, sacræ ac religiosæ vitæ institutum, propensum præsetulit. Ea rectùm Prædicatorum monasteriũ, eius ordinis religionem professurus petijsset, ægrè à parentibus imbecilliori ætate diffisis, vi inde abduci potuit, sed tandem eorum monitis cedens, ad studia, quibus antea vacauerat, denuò totus conuersus, ingenium exquisito litterarum delectu gnauiter instruxit. Omnium porrò disciplinarum, & præsertim sacrarum litterarum, linguarum item Latinæ, Græcæ, Hebraicæ accuratę cognitioni maximam à primis annis vitæ integritatem adiũxit. Romam adolescens veniens, diu in contubernio Oliuerij Carafæ Cardinalis Neapolitani eiusdem propinqui, qui tum temporis amplissimi ordinis virtute atque existimatione princeps & erat, & omnium iudicio habebatur, vixit. Cuius opera & commendatione à Iulio secundo primis pontificatus mensibus episcopus Teatinus creatus. Neapolim haud ita multò pòst legatus est, vt Ferdinandum regem Catholicum ex Hispania eò venientem, Apostolicæ sedis nomine susciperet. Cuius reges tunc primùm gratiam promeruit. Aliquot annis pòst Apostolicę sedis nuncius in Angliam ad colligendum sancti Petri vectigal à Leone X. missus, triennio in ea insula mansit. Inde per Oceanum in Hispaniam ad aulam Ferdinandi Catholici Hispaniarum regis se conferens, à prudentissimo rege, qui eius virtutem Neapoli cognouerat, ad consilia est admissus, & maximi sacelli Regij sacerdotis, quem magnum Capellanum vocant, vicarius electus. Quo mortuo

apud

apud eius nepotem Carolum Hispaniarum Regem, & posteà Imperatorem eadem munera aliquandiu sustinuit. Manfit in Hispania annos circiter octo, quo tempore linguam Hispanicam perinde ac Italicam hausit. Ab Hadriano VI. qui Leoni X. successerat, quo cum ob morum similitudinē vetus ei intercesserat in Hispania consuetudo, Romam cum Marcello Gazele viro sanctitate illustri euocatus inter eos patres relatus est, quorum opera & consilio pōtifex in ecclesiastica morum censura, & instaurandis Christianæ disciplinæ legibus, ad restringendam solutam sacerdotum vitam, sanctioremque gerendi summi pontificatus rationem, quas omnino cogitabat, vteretur, apud quē tanta auctoritate & gratia valuit, vt si diutiùs vixisset, eum procul dubio in amplissimorum patrum ordinē adsciturus fuisse videretur. Insequentibus posteà annis, Hadriano sexto infectis rebꝰ è vita sublato, sedente Clemente septimo, quum eum Cæsar Carolus Quintus episcopatu Brundusino ornare voluisset, non tātum recens oblatum sacerdotium vetere longè opulētius recusauit, sed etiam quod iam obtinebat, spontè pontifici dimisit, sibique sub monte Pincio longè ab hominū cōspectu recto vitę instituto, modicis ędibus, neque ædificio, neque amœnitate conspicuis, domicilium elegit, & ab omni rerum humanarū cura penitùs se auertit. quo in loco sacris assiduè intentus literis, religiosè aliquot annos egit, nouamque clericorum regularium congregationem instituit, paupertatis, castitatis, obedientiæ votis, ritu cæterorum religiosorum, ante ará maximam Basilicæ Vaticanæ solemni cæremonia nūcupatis. Cuius pij instituti socij primi fuēre Caietanus Tieneus nobilis Vicetinus, vir sanctus, Bonifacius Collensis Alexādrinus, Paulus cōsiliarius Romanus. Eam vitæ formā Clemens VII. approbauit. Vrbis direptione, qua multa à nefario milite passus est, commotus, Roma discedens, Veronæ aliquandiu apud Ioannē Matthęū Gibertum Veronensem episcopum, inter sui ordinis homines clarissimum, in remotos episcoporum Nazarenis hortos secessit: deinde quietioris illius sanctioris q; vitæ desiderio rursum accensus, Venetias cō migrauit, vbi longo tempore moratus, ibidem religiosorum & morū sanctitate sibi commendatorum hominum maiore conuentu coacto, pio religiosi animi decreto, seueriorem vitam cum ijs professus est, & apud ædem sancti Nicolai Tolentinatis nō sine magna sanctitatis & doctrinæ opinione aliquot annis egit, presbyterorum Teatinorum (ita ab episcopatu Teatino, quem obtinuerat) vocatorū, in ea ciuitate, in qua summoperè amatus & obseruatus fuit, tum primùm sodalitate instituta. In hoc sacerdotum ab se delectorū cōtubernio adhuc viuēs, à Paulo III. bis per pōtificias literas Romam euocatur, vt eius consilio in morū emendatione, & cōcilij generalis celebratione, quæ pōtifex adornauerat, vteretur: à quo haud ita multò pòst, augusta illa generosi iudicij maturitate facilè superiores pontifices antecedente, nobilissima illa IX. cardinaliū publicatione, qua anno salutis MDXXXVI. XI. kalend. Ianuarij, viros egregios & prę stantissimos ex optimatibus Ecclesiæ vndique conquisitos, in Senatum legit, Cardinalis presbyter tituli S. Clementis designatus, maximam dignitatem, nullū ambitiosi animi signum promens suscepit: Episcopatum verò, quem antè spontè dimisit, paulò pòst iterum adeptus. Varia apud homines fama iactabatur, aliis sanctissimū virum relicto quietioris vitæ instituto ad reipublicæ fluctus se vocari passum, summis laudibus extollentibus: alijs contra id factum accusantibus. Ipse tamen collato honore in obeundis senatoriis muneribus intentus, ita doctrinę ac sanctitatis fama fruebatur, vt obloquētium sentētiam facilè eludere videretur: nam vitæ, innocentiæ, religionis studio, & optimis moribus, multam eruditionem, præexcellentem sacrarum literarū notitiam, facundiam verò insignem in dicēda publicè sententia & omni sermone libertatem addiderat. Animo adeò constans & fortis, vt personæ suæ vbiq; bene memor, nec minis, nec precibus à dicta semel sententia recederet. Si quid à Romanis Pōtificibus Paulo & Iulio, sub quibus Cardinalem gessit, fortè referretur, quod nō ita ex Apostolicę sedis (cuius vnius commodum ante omnia propositum sibi habere dicebat) dignitate esse cēseret, vel cōsilio aberat, vel si interesset, nō assentiebat. Cuius rei plura, & maximè memorabilia exempla exstant. Pontifice Paulo III. auctor imprimis fuit, vt san-

ctæ inquisitionis admodum necessariũ tribunal, præstantissimis patrum ad id munus iudicibus lectis, Romæ institueretur, qui inquirẽdis damnandisq; hæreticis summa cum potestate præessent, latius iam per totam Italiã serpẽte Lutherana hæresi, cuius labe non profanos modò, sed & religiosorum hominũ multos polluerat. Qua ratione factum est, vt membris ægrotis aut sanatis, aut si sanari nõ possent amputatis, quæ contagio inficiebantur, periculoque propiora erant, paulatim salutaribus remediis adhibitis, pristinę in Italia sanitati restituerentur. Cęterùm quum tam in inquisitionis muncre, cui ipse præ cæteris delectus fuit obeundo, quàm aliis rebus ab se gestis adeò seuerè ageret, vt multos homines offẽdere videretur (eiusmodi porrò vitę institutum Christianam seueritatẽ appellare solebat) magnum sibi aulicorum hominũ odium cõtraxit, qui seueritatem & rectam eius mentẽ asperitatem interpretabantur. Illud certè constanti omnium hominũ fama liquet, eum ante pontificatum magnæ quidem integritatis vitæ ac doctrinæ, sed nimis seueri ingenij & in proposito sentẽtia permanẽtis animi opinione vixisse, eoque ingenio hominũ studia promereri nesciebat. A Paulo III. ex presbytero Cardinale tituli sanctæ Mariæ Trãstiberim, episcopus primũ Albanus, deinde Sabinus, Archiepiscopusque Neapolitanus factus est: postea Iulio III. Tusculanam, & nouissimè Ostiensem obtinuit Ecclesiã. Mortuo Marcello, apud quem summum gratię & dignitatis locum obtinuerat, x. Kalend. Iunij die Ascensionis Comitiis in Vaticano habitis post nõ longas quidẽ, sed acerrimas comitiales cõtentiones, aliquot ex collegio patribus Cæsarianæ factionis vehemẽter repugnantibus, tandem Alexandro Farnesio, qui ei studebat, prænalẽte, IIII. & XL. patrũ suffragiis Romanus Pontifex quũ esset suo ordinis princeps, annum natus LXXIX. creatus, Pauli nomine, beneficiorum sibi à Farnesiis collatorum memor, assumpto proximo die Dominico maiorum more ante Basilicam Vaticanam coronatus est, magna & vniuersali hominum, qui eius seueritatem timebant, mœstitia. Quod à nonnullis futurarum rerum, luctuosique graui bello põtificatus triste omen iudicatum est. Ciuitas enim paulò liberius viuere, præsertim proximis sub Iulio tertio annis, quum solita esset, seuerũ & acre hominis ingeniũ timebat, cuius anteactam vitam communi hominũ viuendi rationi cõtrariã nouerat: quam aduersam de se opinionem ipse pontificatus initio auertere studẽs, certis quibusdam Cardinalibus vltrò etiam non rogatus pollicitus est, se nihil omninò in vrbe nouaturum, sed veteri instituto cuncta moderaturum. Timentibus verò seueram reformationẽ vetus illud vsurpauit: Vxorem non habentes sæpè verberant. Profusis deinde sumptibus, & magnifico apparatu tota vrbe aulæis ornata, omnibus Cardinalibus comitatus à Palatio Vaticano profectus ad sanctum Marcum, ad sinistrã tollendam suspicionem, priuatim & publicè multa liberalitatis & clementiæ signa dedit, & cùm in publicum prodiret, humanis verbis omnium fauorẽ studuit promereri. Rogatus quãnã ratione ipse & fratris filij victuri essent, munificè respõdit, & largè more principũ, quod re egregiè præstitit: Nam pecunię minimè cupidus, clericatus, secretariatus, & Protonotariatus magni pretij officia liberalissimè donauit. Omnibus Christianorum principum, in his Reginæ Angliæ, & Rerũpublicarũ oratoribus, qui gratulatum, & ad eius venerationem Christiano more Romam venerant, publicis in consistoriis admissis, ingeniũ rursus secutus, ad ea quę deprauata sibi videbantur, emendanda conuersus, totus ad tollendos ausus, quos superiorum temporum negligẽtia pepererat, incubuit, vt hac saltem ratione Lutheranorum voces contra Romanam curiam obloquentium retũderet. Multa igitur summa seueritatis edicta proposuit, quæ ad dissolutos ciuitatis mores corrigendos pertinebant. Ob eam causſam multis inuisus, quanquam plera egregio principe digna ageret, non tam ea grata esse poterant, quàm contrà, odiosa si qua fortasse secus fecisset. Principio cogitauit de leuandis vectigalibus & oneribus, à superioribus pontificibus extra ordinẽ impositis, sed ærario inani mentem mutare coactus est, ne grauiora indicere posteà cogeretur. Edito decreto prædia & bona ecclesiarũ malè & simoniacè alienata, quæ à multis aut occupata, aut temerè empta fuerãt, magno multorum damno possessoribus deturbatis restitui iussit. Iudæos tota

ecle

tota ecclesiastica ditione sparsos & passim Christianis nullis penè distinctos signis admixtos, certis septis more Veneto oppidatim conclusit, & ad eorũ auaritiã, cuius vitij infamia gẽs illa in primis laborat, coërcẽdam eorum vsuris modum imposuit, fœnus à centesima ad quinquagesimam reduxit, crocei coloris pileũ, quo internosci possent, ferre coëgit: mercaturam cunctarũ rerum, quę victui humano necessariæ sunt, omnemque cum Christianis commercium, stabilia bona possidere iis prohibuit: Christianos quoque quicquam eisdem ministrare: Synagogas, quibus superstitiones suas celebrarent, prẽter vnam in singulis ciuitatib⁹ ipsos habere vetuit, manente nihilominus ac si plures essent catechumenorum annuo decem aureorum pro singulis tributo, grauioribusque exactionibus abrogatis semel cunctis priuilegiis, quibus à superioribus pontificibus donati, immanes & intolerabiles diuitias per fas & nefas congesserant, onerauit. Multa Iulij tertij, quæ nunquam probauerat, decreta induxit, aliquot ex eius familiaribus, quorum Iulius consiliis vtebatur, in carcerem coniectis, Vrbis prẽfectum Vrbini ducem, in locum Horatij Farnesij paulò ante interfecti suffecit. Cardinales prouinciarum legatos minorum ordinum rectoribus subrogatis cunctos reuocauit, prẽter vnum fratris filium Carolum Carafam, quem initio pontificatus ex equite Hierosolymitano, & Neapolis priore, & qui militię perpetuò operam dederat, Cardinalem & Bononiæ legatum dixerat, cuius plurimùm opera vtebatur: hic rerum summæ prærat. Osio antiquo familiari Datario declarato, datariatus redditus suspendit, eumque seuerè admonuit, vt nullas pecunias pro impetrandarũ quarumlibet rerum, quæ cõcessione parùm dignæ viderentur, compositionibus acciperet, quousq; à Cardinalibus quibusdam, quibus id munus mãdauit, corrigerentur, quem sibi persuasisset, multas pecuniarum summas eo munere contra ius cogi. Complures super ea re egregiorũ hominum Theologorum, iurisque pontificij consultorum deliberationes habuit, quærẽs, an hæ pecuniarum solutiones, quæ compositiones vocãtur, legitimę essent, & à sponte offerentibus pecuniæ licitò capi possent. Dum omniũ sententias audit, grauiter aliquando in eos inuectus est, qui accipiẽdas probarent, ab omni auaritia alienum animum præseferens. Regressus & accessus ad Cathedrales Ecclesias reuocauit. Dispensationes matrimoniales inter secũdi gradus affines, aut rarò, aut non concessit. Publica sanctione cuncta, quæ superiores Pontifices post Iulium secundum concesserant, quæ bona redditusque Ecclesiarum minuerent, sustulit. Superiorum pontificum decreta de annatis & quindenniis cõfirmauit, ad eorundem solutionem, quæ controuersa erãt, exposuit, quorum causas Cardinalibus Sarraceno & Menianello, exsequutiones verò Hieronymo Saulio Archiepiscopo Genuensi quæstori, & Osio supplicum libellorum magistro commiserat. Pœnitentiarię officium, item Cleri statum, tam in vestitu quàm victu, emendari abusibus sublatis decreuit; nec vllius nomen recipi voluit inter sacerdotiorũ candidatos, quorum ãteacta vita non probata esset: ei quæstioni præfecit viros integros Tranensem, Rebibam, Reumanum Cardinales, & Franciscum episcopum Gebenensem Datariũ. Ambientium sacerdotia fraudes redarguit: lenones & facinorosos homines vrbe exactos, grauissimis pœnis coërcuit. Societates certarum pecuniarum, quibus præscriptæ menstruæ vsuræ persoluerẽtur, prẽter eas, quę ex officijs Romanę curiæ capiuntur, vti funebres edicto prohibuit. Eum senatus principem, quem decanum vocant, esse voluit, qui decedente vetere decano, principẽ locum inter agentes Romæ episcopos Cardinales obtineret. Seueriss̃imum promulgauit edictum in eos, qui sanctiss̃imã Trinitatem, Iesu Christi Domini nostri diuinitatẽ, eius ex sancto Spiritu cõceptum, pro humani generis salute mortem, beatiss̃imæque Virginis deiparæ perpetuam virginitatem inficiarentur. Thomã Cromerũ Archiepiscopũ Cantuariẽsem hæreticũ, auctorib⁹ Philippo & Maria Anglorũ regibus, sacerdotio priuauit, & puniri more maiorũ iussit, qui pertinax in Anglia cõbustus est. Osium eundẽ, quẽ supplicibus libellis (vt dixi) subrotandis, summæque consiliorũ omniũ præfecerat, & episcopatu demũ Reatino exornarat morũ rusticitate, grauioriq; eius ingenio suboffensus, propinquorũ quoq; põtificis,

quos negligebat relationibus petitũ, gratia in odium versa, posteà in Hadriani mole præduro carcere habitum, per quadriennium ferè custodiri iussit. Triumuiralem conseruatorem vrbis, & senatoriã in Capitolio potestatem amplificauit, & populo Romano immunitates omnes & priuilegia à superioribus pontificibus concessa, liberaliter auxit & confirmauit. Tiburq; Cardinali Estẽse ab administratione submoto, eidem concessit. Ad leuandam vrbis annonæ penuriam triginta millium aureorum censum instituit, cuius fidei iussioni bona domus hospitalis sancti Spiritus subiecit, qua pecunia frumentum inopi plebeculæ pascendæ compararetur. Quadrantarium carnis vectigal in quinquennium à Iulio tertio impositum, extra vrbem tãtùm exigi voluit. Quod tamẽ necessitate coactus, in nouennium ad omnes etiam regulorũ ditionis ecclesiasticæ Toparchias posteà produxit, & ex eodem vectigali montem non perpetuum cum centesimæ solutione constituit. Tot verò beneficiis populus Romanus inflammatus, ad testificandum grati animi studium, solemni decreto statuam ei in Capitolio marmoream, quã ipse potiùs quàm æneam optauerat, antiquorũ more erexit, & centum amplius ciues è nobilitate lecti, qui sine stipendio pontificis per vices perpetui corporis custodes, nouo exemplo essent, Fidei equites ab eo creati. Dum hæc magna cum omnium laude ageret, quorundam è suis (vt fama est) Neapolitanorum quoque & Florentinorum exsulum, qui primarij ciues erant, consiliis à pristina mente deductos, quum ob quasdam suspiciones (vitæ enim & auctoritati suæ insidiari ab iis sibi persuasum fuerat) multos repente in carcerem coniecisset, comparato exercitu Gallorũ & Heluetiorum siue Rhetorum præsidiis in Italiam euocatis, bellum graue cũ Philippo Hispaniarum rege Caroli Quinti filio suscepit, & vetus odium reuocauit. Oderat enim ipse iam pridem Hispanorum nomẽ, quippe qui vrbe direpta & incensa sacrosancti Pontificis maiestatem violauerãt, Italiam seruitio oppressam tenebant. His addebãtur priuatæ iniuriæ, quod cùm in regia Hispaniarum versaretur, in cãcellariatus cuiusdam petitione sibi iure debiti, prælato Hispano, ipse præter leges præteritus fuisset. Itaque eius rebellionis tempore, quo Neapolitani Petrum Toletanum, qui pro rege illius regni negotia curabat, quæstionem religionis more Hispanienſi in regno instituere conantem, multis seditionibus & tumultibus fatigatam, ab eo consilio desistere coëgerunt, mediis armorum fragoribus, ipse Paulum tertium ad arma Cæsari in regnum inferenda adhortatus fuisse dicebatur, suam suorumque (quos multos in regno habere dicebat) operam pollicitus. Quæ consilia prudentissimus Pontifex hominis animum admiratus, apertè quidem eius pietate & solicitudine laudata, tãquã parum tempori opportuna reiecit. Eius indignationem auxit, quod aliquot ánis anteà à Paulo tertio Archiepiscopatu Neapolitano donatus, possessione diu exclusus à regni prorege fuerat, tanquam Gallicarũ nimis partium studioso. Pontifex igitur factus, ab iisdem, quos supra memorauí, ad bellum Cæsarianis inferẽdum solicitabatur, qui à latere eius nunquam discedẽtes, eum veteres iniurias repetendo, nouas arguendo, indies inflammabant, tempusque veniſſe, quo Ecclesiæ iniurias, seseque vlciſceretur, affirmantes, belli occasiones captabant, in ipso belli ardore Neapolitanos à rege non ita bene de iis merito, ad se defecturos; & cũcta facilia futura, Gallico rege belli socio eidem bellicarum rerum imperito assiduè persuadẽtes. Nec cunctata fortuna illudere rebus humanis solita, facilẽ præbuit occasionem, qua & bellum legitimè posset ipse Pontifex indicere, & Gallos in belli societatem sibi adsciscere. Per id tempus Carolus Sforția ex comitibus sanctæ Florę Longobardiæ Prior, qui Francorum regi Henrico bello Senensi merebat, à Cæsarianis cum fratre Mario captus custodiæ asseruabatur: duas is ab se possessas triremes ex Gallia discedens in portu Massilienſi reliquerat. Quarũ præfecti Philippi Vicouarronis fidei, quod in Cardinalis Camerarij Cęsarianę factionis studioſi clientela esset, parùm Rex credens, eo sua auctoritate remoto, illarum custodiam Nicolao Alamanno exsuli Florentino commisit. Is cum triremibus in insulam Corsicam venerat. rd Prior iam liber factus cognoscẽs, regem Henricum per litteras rogauit, vt triremibus restitutis solita sibi stipendia continuaret. Annuit Rex, Alamannoq; iussit,

sit, vt Centũcellas nauigans, triremes Priori traderet. Qui tunc apud sanctę Floræ oppidum altero pede debilis manebat. Quo casu impeditus, datis ad Alamannum litteris, iussit vt triremes Alexandro fratri Camerę Apostolicæ clerico traderet, qui suum ibidem aduentum exspectaret: Alexander Centumcellas cõcitus abiens, triremes Alamanno, eas sibi Priore absente reddere recusanti, vi eripuit, nihil veritus, quòd in ecclesiasticæ ditionis statione essent. Alamannus imprudenti consilio dimissus, apud Petrum Capuanum Centumcellensis arcis Prętectum Alexandrum detulit, vim sibi ab eo intentatam querens. Præfectus Alexandrum rogauit, ne eius nauibus insćio Pontifice eductis, portum & pontificis maiestatem violare videretur, permitteret se de eis ante pontificis ministros monere. Id Ioannes Franciscus Lotinus Volaterranus, Cardinalis Camerarij intimus, & consiliorum princeps, qui per eos dies à Cæsare redierat, Alexandri citissimis literis intelligens, ita apud Ioannem Montorij comitem põtificis fratris filium, rebus adhuc Cæsaris fauẽtem, rem extenuando egit, vt literis ad Præfectum Cẽtumcellensem datis, iuberet, ne se in regiorum ministrorum controuersijs implicaret. Ita Alexander venia abeundi obtenta, portũ exiit. Intereà literis prętecti Centũcellensis Romam allatis, res ad Cardinalem Carafam Cæsaris rebus parum æquum defertur. Is confestim Præfectum pontificis nomine monet, ne Alexandrum cum triremibus portum egredi permitteret. Quod Alexander sentiens, iam liber, & ob res gestas Frãcorum fidei diffisus, Caietá primùm, mox Neapolim abnauigauit, amicè & munificè à Prorege Bernardo Mendocio, & principe Auriæ classis Hispaniæ præfecto exceptus. Tum regij ministri Romæ apud pontificem questi. Comes verò patrui iram veritus, se à Lotino persuasum querebatur. Pontifex suspicatus non absque Camerarij voluntate, vel saltem cõuenientia id factum fuisse, Cardinale grauioribus verbis & minis exagitato, eundem Lotinum, quòd Montorij Comitem ad id induxisse videretur, in vincula coniecit. Hinc mutui odij & simultatum origo manauit, quas pontifex aliquot dies pòst auxit, quum à Cardinale Burgensi ei renuntiatũ esset, quosdam Cęsareę factionis proceres, modò apud cardinalẽ Camerarium, modò apud Marcum Antonium Columnam clãdestina colloquia contra ipsum, eius maiestatem & auctoritatem habere, quodq; ipse Lotinus Cardinalis familiarissimus statim à comitiis ad Cæsarem missus esset, qui cùm de tota comitiorum ratione & exitu, quæ Cæsari parum probanda viderentur, diligenter doceret. Pontifex, siue quod ita re comperisset, seu ira concitus, corporis custodia aucta, & aliquot cohortibus conscriptis, Cardinalem Camerarium, & paulò pòst Abbatem Bresignum Hispanum ad vrbem à Cæsare redeuntem Bononiæ captũ, & Romam productum in molem Hadriani coniecit. Cum Camerario Camillum Colũnam etiam in custodia habuit, omnium quidem rerum, quas in se patratas fuisse dicebat, ignarum. Eum verò tanquam Columnæ familiæ principem, armis strenuũ, spectatũ bello, ne aliquid nouaret veritus, Gabiis Romam dolo accitum cepit. Alexandrum Sfortiam absentem contumaciæ damnatum, clericatu priuauit. His turbis excitatis, Ioanna Arragonia audiens filiũ Marcum Antonium Columnam ad vrbem venire, binos diuersis viis nuntios Marinũ versus misit, qui filium ne rediret, monerent. Eum Neapolim cõsestim profectum Pontifex ad caussam dicendam citauit, & suspicionibus indulgens, Iulianum Cæsarinum intra paucos dies, & Ascaniũ Corneum sibi suspectos vadibus datis Vrbe discedere prohibuit. Triremibus autẽ, quas reddi cardinalis & orator regius Marchio Sariæ procurârat, portui restitutis, aliquot cardinalium precibus Camerarium & Camillum Columnam, vadibus ne Vrbe exiret datis, pontifex è custodia dimisit. Marcum Antonium Columnam, quia ad tempus præscriptum non adfuerat, paterna ditione, quam in agro Ecclesiastico habebat, exuere cogitauit, Ioanna Arragonia matre cum nuru & filiabus vrbe egredi vetitis. Initio anni MDLVI. Pontifex fratris filium Ioannem Carafam Monitorij comitem Ecclesiastici exercitus Imperatorem creauit, cuius solẽni põpæ prætoriani, & leuis armaturæ põtificij equites, de more interfuerunt. Quo die Ioanna Arragonia irritati pontificis vim timens, mutato habitu specie quod Roberti Strotij vxor esset, de-

ceptis portæ custodib⁹ vrbe excessit, id opportunum tempus nacta, quo equites pōtificij pompæ comitis occupati erāt, qui vbi de sua fuga rescitū esset, labore diurno fessi, ipsam insequi vti vsu venit, nequirent. Ea re pontificis ira aucta, qui quæstionibus habitis, Marcum Antonium, & ipsius patrē Ascanium, qui tū Neapoli in custodia detinebatur, anathemate notatos, honore & accitis possessionibus, quas in ditione Ecclesiastica obtinebant, diplomate publicato, quo eius priuationis causas commemorauit, exuit, & cuncta eorum oppida (quod multis durum, & futurorum malorum causa visa est) Ioanni comiti Mōtorij ducatus Paliani titulo addixit. Eorūdem consilio, qui vt alia, ita & hoc persuaserunt: valido & fideli Romano pontifici possessori in illis oppidis instituto atque firmato, posse gētem Columnam illis perpetuò excludi, neque in posterum recuperandi facultatē illam habituram, quam cæteris pontificum interregnis nullo priuatim possidente habuissent. Capto nanque Paliano, de illius euersione primo decretum, mox de oppidorum pro Ecclesia retentione fuerat cogitatum. Dux igitur, vt eius dignitatis insignia caperet, celebri pompa ornamentis ducalibus indutus, toto comitante populo Romano, pontificisque custodibus prętorianis, & leuis armaturæ equitibus, à Vaticano palatio in Capitolium proficiscitur, vbi rei diuinæ solemni ritu celebratæ interfuit. Per id tempus pōtifex ducis fratrem Antonium Carafam oppidi Montis belli Marchionem, ac Diomedem Carafam ducis filium Marchionem Cauensem creauit. Montem verò bellum pontifex Comiti Balnei ob pecuniam, quam in bellicos vsus Francorum Rex in Italiam amandauerat, vno ex tabellariis occiso in Ecclesiastica ditione deprædatam, armis eripuerat. Milites descriptos ecclesiastici Imperij, quos Batalias vocant, priuilegiis auxit, quo eos sibi firmiores stabiliret. Non sine magno Cæsarianorum timore Palianum à Duce, Caroli Carafæ Cardinalis & Petri Strotij, qui tum Romę aderat consilio, bellica arte munitum fuit, tum quod ea ratione Columnis eius recuperandi spes prorsus adimeretur, tum quòd tanquā belli arx aduersus regnum Neapolitanū esset futurum. Per eos dies Hęricus Galliarum Rex, cui res Italicas turbari interesse videbatur, Pontificis animum in Cæsarianos incitatū cognoscens, clam per oratores & Cardinales Turnonium & Lotharingiū egit, vt fœdere cum pontifice inito, alter alteri auxilia in bellis gerendis subministrarent. Ea re pontifex magis accēsus dum magnis viribus bellum adornat, indeuias quinquennales, quæ inter Cæsarem & Regem Francorum se omnino inscio pactæ fuerant, nihil minus cogitās audiuit. Eam rem, quod ipse in grauissimo tractatu neglectus esset, admodum ægrè ferens: se solum in periculis à Rege relictum, multum conquerens, atque ipsas inducias suis officere animaduertens, legatos duos Cardinales, Scipionē Rebibam ad Regem Philippum, & Carolū Carafam ad regem Francorum destinauit. Scipione proficiscente quidem, verùm armis à Cæsarianis in ditionem Ecclesiasticam illatis, ex itinere reuocato, Carafa ad regem maritimo itinere se contulit, cuius mandata fuēre, primùm vt pacem inter Reges procuraret, cuius pontifex honorifica & maiestate pontificia digna conditione particeps fieret, id nisi impetrare posset, si quæ Cæsarianorum arma ingruerent, auxilia à Rege, quemadmodum ex fœdere paulò antè inito pollicitus fuerat, postularet. Legatus pace excluſa, quasi ad opem pontifici ferendam, ne ab inducijarum fide Hēricus Rex sine causa desiisse videretur, Gallica auxilia duce Guisio impetrauit. Pontifex interim Paliano munito, & duce belli fratris filio Imperatore creato, vrbem maxima cum vicinarum ædium & vinearum damno, terreis aggeribus munire, portas magnis præsidijs per dispositas stationes, eius rei Camillo Vrsino demandata firmare, delectum tota ecclesiastica ditione habere, exercitum, cōmeatus, & cætera ad bellum necessaria comparare. Comperto per interceptas litteras Garziam Lassum Vegam, qui per eos dies à rege missus Romæ agebat, regis iussu Albæ ducem, ad bellum pontifici inferendum solicitasse, eundem & Ioannem Autonium Tassum magistrū Tabellariorum equestrium in custodia habuit. Per id tempus Ascanius Corneus Velitarum munitioni præfectus, quū ob quasdam suspiciones à pontifice capi iussus esset, fuga salutē quæsiuit, à Cæsarianis honorificè susceptus. Ea re publicatis bo-

nis

nis exul factus, frater eius Cardinalis Perunus in arce est coniectus. Ferdinãdus porrò Toletanus Albæ dux, qui tum pro Rege Philippo regnum, atque Italiæ vicariatum obtinebat, his quæ Romæ fiebant auditis, totus in belli, quod timebat curas, multis conscriptis, & exstatuis in vnum coactis cohortibus, incubuit. Frequentibus inter nuntiis cum pontifice egit, vt eiusmodi bellici terrores amouerentur. Pontifex vt causam suam tueretur, Dominicum Nigrũ Romanum cum epistola ad ducẽ misit quẽ illatas. Dux ea re motus Pirrho Lofredo equiti Neapolitano litteras ad pontificẽ dedit, quibus põtificis querelis respondens, & quæ contra regem suum à pontificatus initio molitus fuerat, sigillatim aperiens, commemoratis bellorũ incommodis, eum ad pacem postremò enixè hortabatur, addens, quòd si breui, quę pontifex sentiret de pace belloque non aperuisset, ipse bellum indictum existimaret. De eadem re scripsit etiam collegio Cardinalium, rogans, vt pontificem ad pacem ineũdam hortarentur. Quum verò Paulus rem protraheret, post quindecim dies impetũ in fines agri Ecclesiastici dux fecit, & Pontem coruum in antiquarum Fregellarum vestigiis situm, vi cepit. Ea re irritatus põtifex, Pyrrhum legatũ carceri inclusit, regium legatum Marchionem Sariæ confestim vrbe exire iussit, iam antea pontifici odiosum, quòd portã Vrbis militibus, qui ibi aderant repugnantibus, venãdi gratia egressus fuerat. Quod tamen id sibi licere Cardinalis Carafa manè prædixerat. Aucta verò suspicione Iulianum Cæsarinum Regulum Romanum, Fabium Columnam Archiepiscopum Tarentinum, Hippolitum Capilupum, Herculis Gonzagæ Mantuani Cardinalis in Vrbe procuratorem è Cæsariana factione in carcerem coniecit, fatali Cæsarianorum ignauia quum nemo esset, qui accensam belli flammã, quę initio facile sopiri posse putabatur, mitioribus consiliis & agendi dexteritate restingueret. Armis autem primùm à Cæsarianis in Ecclesiasticæ ditionis finib⁹ motis (inferre enim quàm excipere apertum bellum maluêre) Pós coeus primo impetu, deinde Frusino, postea Anagnia, Martinũ, Lanici, Prænestę, Tibur, Ostia, Neptunum, Aba, Vicus Varronis, mons Fortinus, & totum denique penè Latium in eorum potestatem redactũ est. Dux Albæ quæcunque Ecclesiasticæ ditionis oppida ceperat, pro Ecclesia & futuro põtifice seruaturum se affirmabat. Horum pars à pontificiis recepta, pars miserè incẽsa, & direptioni exposita eo bello, quod toto hoc anno, & magna sequentis parte Gallis præsertim & Heluetiis in pontificis auxilium euocatis, tanta animorum obstinatione durauit, vt infelix Latiũ penè totum igne & ferro consumptum sit. Dum hæc in Latio gerũtur, dux Albæ pacis auidus, cum Carolo Carafa Cardinale egit, vt Sena Etrusca Io. Carafæ fratri ducis titulo concessa, Palianoque Columniis restituto, certa firmaque pax constitueretur. Ei rei transigendæ in XL. dies inducię initæ. Quo tempore dux Albę, qui Philippi regis mẽtem ad pacem quibuslibet honestis conditionibus suscipiendam inclinatam exploratam habebat, validis prę fidiis ijs quæ ceperat, Castellis impositis, terreoque propugnaculo in insula sacra propè Ostiensem portũ ad fluminis Ostia munito, Neapolim se recepit, atq; Senæ negotiũ vt expediret Franciscum Pacciceum, quem pposteà Pius quartus Cardinalem creauit, ad regem misit. Illud verò certò sibi persuadens, eum cum ijs mandatis rediturum, quę ad pacem respicerent, rebus bellicis restituendis vacare supersedit, quæ diuturno bello impeditatu & equitatu admodũ labefactatæ erãt. Inducíarũ XL. diebus exactis põtificij à pace auersi, Petro Strotio duce vicũ Varronis vi, propugnaculũ Ostiense pactione occupárũt. Ea res Strotij auctoritatẽ auxit, ita vt facilè ei postea fuerit pro fratre Laurentio Cardinalatus honorem adipisci. Inexspecta re, & ducis Guisij aduentu mirum in modum dux Albanus commotus, valido exercitu scripto Gallicas copias apud Ciuitellam exspectandas putauit. Intereà Franciscus Pacciecus in Italiã cũ pacis cõditionibus à Rege rediens, Romã accessit. Quæ præcipuè erant, vt Paliani Toparchia Marco Antonio restituta Io. Carafa dux Senensis crearetur. Animis ducis Guisij aduẽtu ad bellũ inclinatis, Paccieco põtificis audictia negata est, & quia Cardinalis Venetias aberat, nonnihil cũ Paliani duce locutus, à Cardinali Carpensę admonetur, vt vrbe excederet. Ille carceris sibi periculo intentato, Neapolim abiit, atque ita mag-

nis

nis vtrinque viribus bellum adornabatur. Quo bello ærario exhausto, Paulus magna & extraordinaria tributa indicere, & exigere coactus est. Mõtes quattuor instituit, duos in nouennium perpetuæ solutionis bessalibus vsuris, alterum S. Spiritus hospitali domo, alterum Thoma Marino Genuensi ditissimo viro fidei iussoribus, totidẽ item non perpetuos cum centesimæ solutiones vnũ ex vectigalibus Perusiæ & Vmbriæ, alium ex reditibus aluminum, quæ apud Tulfam coquuntur sesquicentesimã bonorum æstimatorum impetrauit. Notariatus & Cancellariæ officia in quæstionibus capitalibus totius Ecclesiasticæ ditionis veniala proposuit, duabus decimis omnium imperij Ecclesiastici sacerdotium imperatis, & menstrua omnium officiorũ solutione fisco addicta, religionum ordines, in terreis, quæ construebat, propugnaculis operam suam posuerunt. Cuius belli, vt creditum est, occasione Placentia Octauio Farnesio Parmæ duci restituta ipse in gratiã à rege Philippo receptus est, quæ res Pontificis animum perturbauit in eo certamine defixum. Nam Octauij vtpote regis Hispaniarum hostis operam eo bello sibi pellicebatur. Cæterùm Gallicarũ copiarum aduentu recreatus, bellum anno integro continuauit, quo priuati homines, vrbs Roma, Latium, Ecclesiasticę prouinciæ miserè attritæ, & quanquam pax aliquando oblata esset, vt eam pontifex susciperet adduci non potuit, quòd pacis cõditiones sibi oblatas non probaret. Verùm enimuerò præter Gallos & Heluetios in armorum societatem euocatos, Veneti quoque à Cardinale Carafa, quem pontifex cum potestate totius Italiæ legatum creârat, Venetiasque ire iusserat, magnis propositis præmiis, sed frustra sollicitati. Frãcorum copias superatis alpibus dux Guisius adduxit decem millium peditum, & duũm millium equitum, qui Romam veniens, ea, quæ in bellicos vsus sibi pontificis nomine pollicita fuerant non inueniens, nonnihil est cõmotus. Eo verò Romæ agẽte pontifex decẽ Cardinales creauit, in his rogatu suo Ioannem Bertrandũ regni Frãciæ sigillorum custodem. Totius verò regij exercitus, qui Ecclesiæ præsidio venerat, vel in Italia lectus fuerat, Imperator Hercules Ferrarienſiũ dux est designatus. Gallicus exercitus, quum in Piceno diu statiua non sine Prouinciæ vexatione habuisset, Ciuitellain regni finibus frustra obsessa, commeatu deficiẽte, & pace paulò pòst inter Põtificem & Regem Catholicum facta, partim in Galliã & Corsicam reuersus est, partim in Etruria apud mõtem Ilcinũ, qui regiis præsidiis tenebatur, resedit. Aliquot Heluetiorum cohortes, quæ põtificis subsidio venerãt, apud Signiam à Marco Antonio Colũna multis cæsis dimidiatæ fuerãt. Bellum longius protractũ fuisse multi opinati sunt, nisi apud sanctum Quintinũ Philippi Regis aduersus Frãcos victoria mẽse Augusto, anno MDLVII. audita esset, qua omnis ferè Gallica nobilitas capta erat. Hæc res pontificis animum ad pacis cõditiones accipiendas animauit, quũ & illud intelligeret, eo se bello & parũ proficere, & summo toti Italiæ dãno esse. Roma præsertim paulò antè ab hostibus penè per insidias capta. His rationibus adductus, pacem tractare cœpit, quæ Venetę Reipub. Florentię ducis, & Cardinalis camerarij opera decimooctauo Kalend. Octobris certis conditionibus apud Lauicos icta confectaq; est: pro Pontifice Cardinalis Carafa, pro rege dux Albæ pacis sponsores fuerãt. Pacis cõditiones fuêre: Quòd rex pontifici debitas submissiones per priuatum oratorẽ facturus esset. Quòd pontifex regẽ in Apostolicæ sedis gratiã reciperet. Vt fœdere Gallico dissoluto põtifex neutri parti se adiceret. Vt cunctis, qui huius belli occasione in alterutrum principem deliquissent, venia esset, & ad honores suos omnes restituerẽtur. Vt oppida & castella sedis Apostolicę, quæ à Cæsarianis occupata fuerãt, diſiectis muris restituerentur. Vt Palianũ in sequestrũ deponeretur, custosq;, qui vtricq; parti gratus esset, eius præsidio cõmuni sumptu locaretur. His pacis conditionibus pontifex, & Albæ dux subscripsere. Vix autẽ cardinales, qui pro pontifice pacis sponsioni adfuerant, in vrbẽ reuersi erant, quũ vrbe tot malis nõdum ritè lustrata expiataque, bello ferè parem aliam cladem accepit. Tiberis enim alueum egressus, adeò occupatis vrbis locis planis, qua frequẽtissimè habitatur, biduo stagnare, vt vrbs tota magna ædificiorum iactura nauigabilis esset, & omnes omnium fortunæ, quæ bello reliquæ erant, omninò perderentur. Peruenit aquarum

quarum colluuies vsque ad plateas Pantheonis, sancti Marcelli & Marci: ita vt iõgè maior hæc eluuio existimata fuerat, ea quæ anno MDXXX. sub clemente septimo accidit. Domus Tiberi impositæ multæ, vt cardinalium Sermonetæ, Visensis, & Farnesianorum hortorum partes corruerunt, pontis Palatini arcus, & Ecclesiæ sancti Bartholomæi in Insula pars concidere, homines pauci, pecora multa desiderata, cõmeatus multum amissum, vndecim molæ submersæ, vineæ à ponte Miluio vsque ad Basilicam sancti Pauli aquis obrutæ. Similem calamitatem diffluente extrà ripas Arno, & longè graviorem aliquot pontibus vel dirutis, vel exæsis Florentia sensit. Pace facta, dux Guisius cum copiarum parte cẽtumcellis mare conscendens in Galliam delatus est. Dux Albæ Romam eodem die ingressus, quo dux Guisius exierat, Pontificis pedibus osculatis, omnibusque pœnis absolutis, honorificè est susceptus, quẽ pontifex arctissimè complexum, publicè deosculatus est, miris laudibus ornauit, eius vxori rosam de more misit. Ducis precibus, qui in arce Cæsariani detinebantur, ex fœdere incolumes dimissi. Alexander Sfortia clericatu recuperato in gratiam receptus. Bello composito pontifex ad pristina emendandæ reipublicæ pereuntis cõsilia reuersus, animum ad res Ecclesiasticas cõponendas proximis armis afflictas conuertit. Carolum Carafam ad regem Hispaniæ, & Antoniũ Triuultiũ ad regẽ Frãcorũ legatos pro pace inter eos, vel induciis componendis, & domesticis super ducatu Paliani negotiis tractandis misit. Vrbis penuriam, quæ proximo bello inualuerat, magnæ pietatis exemplo leuauit. Triticum enim octonis aureis pro rubro emptum, quinis plebi vẽdidit: qua liberalitate quinquaginta millia aureorum absumpsit. Inquisitionis deinde tribunali, coram quo non hæreses solùm, sed aliquod etiam crimina, quæ cæterorum Iudicum sententiis diffiniri solebant, agitari voluit. Reliquis verò omnibus curis ab se abdicatis, & in aliquot ministros aut Cardinalẽ Carafam reiectis, ad cognoscenda vindicandaque ea scelera totum se addixit, magna reorum multitudine inquisitionis carcere inclusa. Circiter sex Cardinales, qui eidem concilio interessent, legit, maximo Inquisitore fratre Michaële Gisserio Cardinale Alexandrino viro integerrimo creato, cui in hæreticos, & eorundem criminum suspectos inquirendi animaduertendique summum munus demandauit. Incorruptam quantum in se erat religionem Christianã conseruare volens, cùm plurima mala ex hæreticorum librorũ lectione prouenire cognosceret, librorum indicem, qui ab se ad hæresin quoquo modo pertinentes dãnatos codices continerent, non sine bibliopolarum querimonia publicauit, ipsosq; graui edicto & anathemate vel legi, vel haberi prohibuit. Cardinalem Polum virum moribus integrum, & multorum virtutum opinione vulgò commendatum, non sine magna omnium admiratione legatione Anglica priuauit: Cardinalem & legatum in eius locum F. Guilielmum Pætum ordinis Minorum, episcopum Saresburiensem designatum fecit. Pontificis nuntio à ministris regiis in via impedito, Pętus fato prę uentus oblatos sibi honores non attigit. Per eos dies Ioannem Moronum Cardinalem, & Thomam Sanselicium episcopum Cauensem hęreseos reos fecit, vtrosque in molem Hadriani conclusos longo carcere afflixit. AEgidium Fuscararium episcopũ Mutinensem Moronis caussa diu in Inquisitionis custodia habuit. Quo tempore, cũ Carolus quintus Imperator rerum humanarum tædio affectus, fratri Ferdinando iam Cæsari creato, imperij, quo se abdicauerat, titulos per manus tradidisset, Pontifex translationem illam tanquam se incõsulto, & præter sacros canones factam improbauit, neque Ferdinandum Imperatorem suscipere, neque eius legatum Martinum Gusmanum nobilem Hispanum, qui ad vrbem venerat, vt legatum publicè admitteret quoad vixit, voluit, priuatim tamen eum humaniter excepit. Auditoris cameræ officij nomen aboleuit, idque in regentem cameræ Apostolicę conuersum, maximisque priuilegiis auctum, fratris Nepoti Alfonso Cardinali Neapolitano, magno Camerarij dãno addixit. Multa enim è Camerarij munere adempta huic officio Paulus attribuerat, ea scilicet, quæ ad eius muneris functionem pertinere videbantur. Monasticam seu religiosam vitam semel professos, omnes in monasteria vnde quacunque de caussa exierant, edicto suo

redire

redire nulla admissa excusatione iussit. Id verò tanta adhibita seueritate fecit, vt non ita subitò obtemperantes, veluti detrectantes imperium, satellitum custodiis adhibitis tota Ecclesiastica ditione in vincula, & aliquos in triremes coniecit, omnes verò quotquot potuit, in monasteria sua redire coêgit. Venetiæ tum fuêre miseris, qui obtemperare ob varias causas non poterant, refugium. Laudem porrò magnam omniũ testimonio promeruit, quum rarò iustitiæ & æquitatis exemplo cognitis, quæ sibi de fratris filiis (hi Ecclesiasticæ ditioni præpositi erant) delata fuerant, quicquid ea fuerint, frequenti patrum Senatu Cardinalem Carafam à rerum cura & Bononiæ legatione submouit: Paliani ducem principis totius Ecclesiastici exercitus loci dignitate, & Triremium præfectura: Marchionem verò Montisbelli custodia palatij Apostolici priuauit: in eos adeò vehementi oratione frequenti senatu inuectus, qua nimiam eorum licentiam arguens, seueriſſimè eosdem accusabat, vt Cardinales quosdam animum eius commotum sedare, atque illos excusare conantes, atroci vultu auersatus longè grauiora, ni quam primùm omnes vrbe cederent, minaretur, & Cardinalem quidem vrbe exactũ apud Lanuuium, reliquos verò in sua castella relegauit. Omnibus demùm iis, quibus ipsi aliquos magistratus mandarant, loco & dignitate pulsis, quibusdam etiam vinctis, nouos prouinciarum præsides in eorum locum suffecit. Aliquot deinde quæ imperauerat portoria, & tributa quasi se inscio indicta, cùm leuasset, Palatij & vrbis custodiam Camillo Vrsino commendauit. Cui via functo Ioannem Antonium Vrsinum Grauinæ ducis fratrem sublegit. Ad xx. quoque Cardinalium, & xi. minorum ordinum ex officialibus Palatinis patrum, qui tanto muneri obeundo idonei ei videbantur, collegium instituit, qui publica audientia semel in singulas hebdomadas instituta, secum omnes totius Ecclesiasticæ ditionis causas cognoscerent, vt his factis omnem in suos præteritarum rerum culpã deriuaret. Edicto etiam cauit, vt qui hactenus magistratuum iniuria suarum rerum iacturam feciſſent, ad se recurrerent, ius ex æquo iis se redditurum pollicitus. Quo tempore à cæteris curis parumper vacuus, totum se Inquisitionis muneri dedit, instituitque, vt eius tribunalis causæ, quæ delecto um Cardinalium auctoritate terminari solebant, coram Romano pontifice die semel in hebdomada statuto cognoscerẽt. Cardinales xix. quattuor lectionibus creauit, in his tres è gente sua, quinque vetere familiaritate coiunctos, reliquos doctrinę & integritatis vitæ opinione sibi gratos: inter hos qui tertius ab eo Romanus pontifex fuit Pius quintus. Ioannes Groppe-rus Germanus (quæ res inusitata visa fuit) sacram purpuram recusauit, & scriptis literis eius facti rationem reddidit. Diem festum Cathedræ sancti Petri Apostoli, quando Romam primùm venit, ad decimũ quintum Kalendas Februarij, qui antiquitùs in Romana Ecclesia celebratus iam exoleuerat, restituit: sacrorum mysteriorum solemnia, quantũ in se erat augere cupiẽs, cunctos, qui pro summi pontificatus ambitu prensarent, grauissimis pœnis subiecit. Formulam confessionis fidei, quam episcopi recens creati profiterentur, pulcherrimam edidit, quæ in libris consistorialibus exstat. Aliquot in Indiis, quæ regi Portugallię parent, oppida, Ecclesias Cathedrales erexit, inter has Malacinensem & Cochinensem Ecclesias: Goanensem verò ab obedientia Archiepiscopi Olysiponensis eximens, Metropolitanam fecit, nouosque in his episcopos constituit. In Gallia Belgica, aliàs inferiori Germania, quæ ditionis Philippi Hispaniarum Regis est, multos episcopatus, & Archiepiscopatus aliquot erexit. Quam rem, quia memoratu digna est, vti in libris consistorialibus annotatam inueni, subiiciam. Paulus quartus pontifex maximus, cùm mẽtis suæ aciẽ pro pastorali officio & Ecclesiarum omnium solicitudine conuertisset ad eam inferioris Germaniæ partem, quæ Philippi Hispaniarum regis Catholici ditioni hæreditario iure subiecta est, sciens messem quidem ibi multam esse, operarios autem paucos, propterea quod cùm ea regio antiquitùs erectionis Cathedralium Ecclesiarum suarum tempore sparsim & infrequẽter admodum habitaretur, à tot iam tantisque populis & gentibus incolitur, vt pro oppidorum celeberrimorum, quibus vbique referta est frequẽtia, & castellorum pagorumque multitudine, paucæ admodum ibi

sunt

sunt Ecclesiæ Cathedrales. Quo fit, vt tam pauci episcopi non ea, qua opus esset diligentia, tãtam animarũ multitudinẽ regere possint, quod quibusdam eorum hoc etiam est difficilius, quod ipsorũ Diœcesani lingua institutisque differunt, & quidam eorum etiam eiusmodi priuilegia habent, vt ipsos ad sedem episcopalem non liceat euocare, ita nec fidei doctrina & piè viuẽdi præceptis commodè instrui, nec si quid deliquerint, facilè corrigi ab Episcopis suis possint. Ad ipsos verò Episcopos visitandos, admonendos, & in officio continẽdos, ne vna quidem in tota illa tam celebri & tam longè lateq; patente regione Ecclesia est Metropolitana, sed illæ, quibus subiecti sunt extra fines ipsius Philippi Regis sunt, earumq; Archiepiscopi propter multa & varia impedimenta, nulli suffraganeis suis vsui iam pridem fuerant, ad quæ tanta incommoda cùm hoc quoq; accedat, quod cùm ea regio omni ferè ex parte cincta sit, & obsessa à populis schismaticis propter assiduas hæreticorũ insidias, dolos & fraudes, pestiferasq; doctrinas, catholica illic fides, & animarum salus in maximo discrimine ac periculo versatur. His causis adductus, precibus etiam annuere volens, & pio desiderio satisfacere ipsius Philippi regis, qui pro sua pietate, & Catholicæ fidei studio, hac de re cum eo & sæpè, & perquàm diligenter per litteras & nuntios egit, habita, sicut rei magnitudo postulabat, cum sanctæ Romanæ Ecclesiç Cardinalibus deliberatione matura, tam grauiter periclitanti in illis partibus fidei orthodoxæ, & animarum saluti aptissimum esse remediũ duxit, si veterum Ecclesiarum in illa regione positarum diœceses commodioris regiminis causa diuideret, nouisq; erectis Cathedralibus ecclesiis eiusmodi præficerentur Episcopi, qui tum exemplo, tum verbo commissas sibi oues pascãt, & proborum, eorumque doctorum virorum copia muniti, idoneorumque opera ministrorum adiuti, illas aduersus insidiantium luporum rabiem tueantur, defendant & custodiant, & Metropolitanæ aliquot Ecclesiæ opportunis eius regionis locis erigantur, ad quas commodè adiri possit, quibus qui præfuturi sunt suffraganeos suos in officio contineant. Apostolica igitur auctoritate, & ex S. R. E. Cardinalium consilio, ad Dei omnipotentis honorem, & ipsius sanctæ Ecclesiæ vtilitatem, Cameracensem, Traiectensem, Atrebatensem, Tornacensem ecclesias, ciuitates, & diœceses à Remensi, Coloniẽsique ecclesiis & prouinciis, quibus erant Metropolitico iure subiectæ: Itẽ Mechlinienſe, Antuerpiense, Harlemense, Dauẽtriẽse, Leouardiẽse, Gruningẽse, Middelburgense, Buscoducense, Ruræmundense, Namurcense, Audomarense, Iperense, Gandauense, Brugense, frequentissima Cameracensis, Traiectensis, Tornacensis, Leodiensis, Morinensis, diœcesium oppida à sua quodque eorum diœcesi & prouincia exemit. Auulsit quoque eas Colonienſis, Osnaburgensis, Monasterienſis, & Padeburnensis diœcesium partes, quę in Philippi Regis ditione erant, quas Ecclesiis Cathedralibus ab se institutis distribuit. Veteres verò episcopales sedes, Cameracum & Traiectum ac Mechliniam oppidum Ecclesias archiepiscopales constituit, reliqua tredecim oppida Cathedrales sedes erexit, quas hac ratione trium Metropolitanarum suffraganeas esse voluit. Cameracensi quidem Metropolitanæ, Arrebatum, Tornacum, antiquæ episcopales Ecclesiæ, ex nouis verò Audomarum & Namurcum subiecit. Traiectensi Archiepiscopali nouas sedes episcopales Harlemensem, Dauentriensem, Leouardiensem, Gruningensem, Middelburgensem attribuit. Nouam Mechlinienſem Metropolitanam nouis episcopatibus Antuerpiensi, Gandauensi, Brugensi, Iperensi, Buscoducensi, Ruræmundensi præesse voluit, cunctasq; has episcopales & Archiepiscopales sedes iuris patronatus Philippi Regis, & hæredum eius esse constituit. Cum quo de ipsarum Ecclesiarum redditibus, quibus episcopi & canonici ali possent, transegit. Quum verò senio confectus aduersa valetudine laboraret, qua etiam anno antè obitum grauiter decuberat, Tranensem, Spoletinum, Consiliariumque Cardinales delegit, qui pro se cum Camilli Vrsini consilio ditionis Ecclesiasticæ cauſſas, summa & planè regia potestate cognoscerent. Episcopos, vt ad suas Ecclesias regendas, & commissos sibi greges coram pascendos irent, luculenta & graui adhortatos oratione, in qua Episcopale munus illis in memoriam reuocabat, compulit. Quanquã igitur

maxima

maxima egregij pontificis salutaria documenta, quod inficiari nemo potest, daret, quia tamen ea in turbulenta & difficillima tempora inciderunt, nihil neque tam sanctum, neque tam laudabile facere potuit, quod non etiam multorũ sermonibus carperetur. Tanti refert, quo quidque tempore agatur. Carolus V. nobilissimæ memoriæ imperator, qui post tot victorias partas, regnorum, maximi post Carolum magnum Imperij, & rerum denique omnium humanarum cura abdicata, totum se quietiori vitæ & cælestis meditationis studio dederat, in Monasterio sancti Iusti diœcesis Placentinæ Castellæ veteris, XI. Kalend. Octobris anno MDLVIII. rebus humanis feliciter excessit. Mortuo per eos dies Polo Cardinale, & Maria Anglorum regina, regnum Angliæ denuò ad priores hæreses rediit, alterius Reginæ Isabellæ fomento. Pauli pontificatum diuina prouidentia illustrauit, & insignem fecit nobili illa & memorabili pace, Dei bẽeficio inter duos summos orbis Christiani principes, post affinitatem contractam facta, Henricum Francorum & Philippum Hispaniæ Reges. In cuius lætitia & celebritate Rex ipse Henricus equestri ludicro certamine, quo nobilissimi quique ad spectantium matronarum voluptatem hastis inter se concurrere solent, miserè interfectus, fœderum & regni successorem reliquit Franciscum II. filium adhuc impuberem. Cuius pacis caussa Romæ à pontifice more maiorum insignes supplicationes habitę, lętitiæ signa edita. At Paulus Henrici regis morte audita, eorum, quæ in eo regno post eius obitum acciderant præsagus, publicè illacrymauit, Regniq́ue illius vices indoluit. Cæterùm Henrici Regis mortem graais ægritudo pontifici subsecuta est, qui aqua intercute laborans, diu in quibusdam Palatij Vaticani cubiculis reclusus medicorũ consilio fuerat: Itaque crescente morbo, quum eius vita desperata esset, ad XI. Kalend. Septembris hora XII. Pontifex, qui sibi mortem instare sentiebat, Cardinales omnes euocare iussit, quibus in eius cubiculum conuenientibus, admirabili eloquẽtia, qua erat præditus, orationem habuit, ita præfatus: Viam vniuersæ carnis ingredimur, diutius viximus, quàm sperare potuissemus, &c. Primumq́ue ab eis petiit, vt si remissior in senatu cogendo fuisset, quã sui officij ratio postulare videretur, id ætati & incommodæ valitudini tribuerent: deinde vt consentirent in optimo pontifice deligendo. Postremò sanctæ Inquisitionis officium, quod (vti est) sanctissimum appellabat, & quo vno niti affirmabat apostolicæ sedis auctoritatem eis commendauit, multisq́ue præterea dictis, verbis, diligenter se excusando, vegeto planè animo patres dimisit. Quum Bartholomæus Cueua Hispanus Cardinalis vir bonus & pius, Iacobo Sabello cardinale adstante, patrio sermone eum consolaretur, diceretq́ue inter cætera, admodum ægrè ferendum esse tantæ pietatis pontificem, eo potissimum tempore Reipublicæ Christianæ eripi, quo cunctis dissidiis pacatis, in Ecclesiæ restitutione eius opera maximè necessaria videbatur: Ipse illicò eadem lingua Hispana se ita vitæ suæ cursum instituisse respõdit, vt quoties ex hac mortali vita ei abeundũ esset, Dei vocationem propenso & iucundo animo susciperet: proinde alacriter admodum se hinc emigrare, cùm quòd hanc Dei voluntatem esse prospiceret, tum quòd eum catholicæ fidei defensorem à Deo Opt. Max. delectum relinqueret, Philippum scilicet Hispaniarum optimum regem, cuius pietate & virtute Rempublicam Christianam afflictam procul dubio recreari & restitui posse nõ dubitabat. Moribũdi verò suprema verba fuêre: Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi, in domum domini ibimus. Eo iam animam agente, apertæ sunt statim vetere instituto omnes vrbis custodiæ, & à furente populo, qui per vtbem veluti amens discursabat, cum Tabulariis incensus est carcer nouus Inquisitionis, ij qui eo tenebantur emissis. Intentatum quoque in sacram Dominicanorum ædem ad Mineruam incendium est, à qua vix piorum precibus permoti seditiosi quidam manus abstinuêre. Decessit autem Paulus XV. Kalend. Septembris, hora vigesima prima, anno MDLIX. ætatis suæ III. & octogesimo, mense vno, diebus XXII. Pontificatus verò quarto supra mensem secundum, & diem XXIIII. Cadauer Canonicis sancti Petri feretrum succollãtibus in basilica Vaticana tenui pompa delatum est, & præter morem metu populi militari manu aliquandiu custoditum, lateritio ad tempus

pus tumulo sepultum. Pius V. quum eius beneficio gratus esse potuerit, magnificum ei è nobili marmore monumentum ad Mineruæ septimo post mortem anno, Pyrrhi Ligorij Neapolitani architecti opera, maiorum suorum sacello exstruxit. Vacauit rum sedes mensis quartuor,& dies septem. Quo statim vita functo, quorundam priuatorum ciuium impulsu, cursu ad Capitolium ab exagitata & furente plebe facto, caput cum dextera manu eius statuæ, quæ in Palatio cõseruatorum magno sumptu è pario marmore nobilis artificis manu posita, erat præcisum, & per vrbem triduo prouolutum, tãdem in Tiberim bonorum quorundam virorum misericordia, quum iam populi exsaturati rabies langueſcere cœpisset, proiectum fuit: Cautumque populi Romani edicto, incerto auctoritate promulgato, vti Carafæ familiæ insignia ex vrbe tollerentur, proposita, si quis non obtemperasset, perduellionis pœna. Itaq; eo die nullum penè in vrbe Carafarum insigne reliquum fuit. Malefactorum scilicet homines sunt tenacissimi, benefactorum verò iis plurima leuior est gratia. Fuit Paulus quartus statura magna, corpore graci-

li, ore subtristi & minaci, vultu macro, oculis introrsus recedentibus,& vehementi obtutu scintillantibus, naso paruo, rara & breui barba. Valetudine fuit alioqui prospera, & qui nunquam medicorum opera vsus fuisset, quanquam in victu non admodum diligens esset. Cæterùm liberalitate, religionis tuendæ, conseruandæque zelo super omnes retro pontifices maximè clarus,& quo pontifice primùm hominum& clericorum præsertim moribus deprauatis salutaribus legibus certum remedium est adhiberi cœptum: confirmandæ enim ac restituendæ Ecclesiasticæ disciplinæ, in quam mirificè perturbatam eius pontificatus inciderat, auctor& princeps exstitit, ita vt ex eius fonte cogitationum rationũque multa sacri Tridentini Cõcilij decreta profluxisse postea videantur.

PIVS IIII. PAPA.

233. põt. MEDICEORVM gẽtis, quæ Florentiæ ex popularis ordinis honorifico tamẽ statu, ad summã dignitatem, vbiq; principatum nostro tempore peruenit, quosdam bellis ciuilibus, quibus ea ciuitas perpetuò laborauit, profugos, in varias terræ Italiæ vrbes, Veronam, Cremam, Orbitum, Mediolanum concessisse, qui hactenus ex ea gente, in ipsis ciuitatibus supersunt, testimonio sunt. Eam familiam, quę Mediolani substitit Bernardinus Corius, historiæ Mediolanensis accuratus scriptor,& veteres quidam annalium Florentinorum sine nomine auctores memoriæ prodiderũt. Vetusta Mediceorum Florentiæ insignia pilæ rubeæ incerto numero aurea parma fuêre, quæ nouem primò, deinde octo, posteà septem, nouissimè sex trianguli specie cõcinnatæ, superioris ordinis mediam Regum Francorum insignibus, ex eorundem dono decoratam habuêre. At Mediolani vetusti Mediceorum clypei rubei coloris pilam tantùm auream tulisse adhuc conspiciuntur. Hi posteà Florẽtinis similes facti, Mediceorum Mediolanensium fortuna à Meleniani Marchione instituta, Pij IIII. pontificis maximi pater Bernardinus Mediceus Ioannis Iacobi filius honestę inter ciues suos conditionis publicorumque vectigalium redemptor, ex vxore Cæcilia Sorbelloniaad XIIII. filios suscepisse traditur, ex quibus decem ad maturam ætatem peruenerunt, quinque mares, & totidem fœminæ. Natu maximus Ioãnes Iacobus fuit, is rei militaris gloria præstans, cunctis artibus, ex tenui fortuna in ampliſſimam dignitatem euectus, Meleniani Marchio factus est, quem præclarum familiæ suæ ornamẽtum, & felicioris fratris fortunæ præcipuum auctorem fuisse constat. Post eum Pius IIII. natus est, Ioan-

nes Angelus ante pontificatum vocatus. Tertius Ioannes Baptista fuit, vir bellica & domestica laude clarus, qui anno salutis MDXLV. obijt. Quartus Augustus Meleniani post fratrem Marchio, fratri pontifici parum gratus adhuc superstes. Nouissimus Gabriel anno MDXXXI. in obsidione oppidi Lenci, bello, quod cùm eiusdē fratre Marchione Franciscus Sfortia Insubrū dux gessit, tormenti ictu apud Mādellum occisus. In quo iuuene præcipua animi, corporisque militaris fortitudinis ornamenta fuisse referuntur. E sororibus Pij IIII. tres, Maria, Lucretia, & Anna, sacræ Deo dicatæ virgines in monasterio, quod Virginum dicitur, ordinis sancti Dominici, à strictissimo viuēdi instituto de obseruantia appellato duæ verò in matrimonium datæ fuēre. Harum natu grandior Clara Vulcano, aliàs VVolf comiti Altēmpfio nobili Germano in diœcesi Constantiensi nupsit, mater Marci Scitici Cardinalis, Annalibus & Gabrielis comitum: minor verò Margarita Giberto Borromæo nobilissimo Mediolanensi comiti Aronę despōsa, Carolum Cardinalem, & Fridericum comitem, duasque fœminas genuit, quarum maior Isabella sacra virgo in eodem monasterio Virginum Deo addicta Coronæ nomen accepit, minor verò Camilla auunculo Pio IV. creato, Cæsarem Gonzagam Ferdinandi V. C. filium maritum habuit. Natus est Pius IV. anno salutis nonagesimo nono supra millesimū ac quadringentesimum, pridie Kalend. Aprilis, sanctissimo Paschatis die, quum fortè mater è sacris mysteriis doloribus partus tentata domum redijsset, Mediolani in regione Portæ nouæ, vico, qui Moronum dicitur, parœciæ sancti Martini ad Nusigiam ab eius auiæ paternæ. Concordiæ maioribus, qui Nusigij dicebantur, conditę, & prouectibus auctæ. Parentū cura liberalib. disciplinis ab ineunte ætate imbutus, cùm adoleuisset, Papiæ & Bononiæ, logicæ, philosophiæ, & medicinæ studiis primùm, deinde iuri operam dedit, vbi etiā Ruino præceptore vsus, doctoratus insignia consecutus est. Posteà in patriam reuersus, & in iurisperitorum collegiū cooptatus, aliquandiu industriæ forensi se dedit, Hieronymo Morono familiæ suæ patrono ei maximè suffragāte: dein cùm frequentibus bellorum procellis patria exagitata, in ciuili otio ibi degere non posset, ad vrbem profectus, eam VIII. Kal. Ianuarij ineuntis anni MDXXVII. eadem circiter hora & die primùm ingressus est, quib. trigesimo tertio anno pòst, Romanū pontificatum ibidem obtinuit. In patriā deinde reuersus bello, quod cum fratre suo Marchione Meleniani in expugnatione Lenci Franciscus Sfortia Mediolani dux gerebat, obses datus, in arce Mediolanensi mortē vix euasit, quum Marchio inita cum duce pacta violasse videretur. Tandē liber dimissus, Romā redijt vbi fratris Marchionis, cuius tum bellicæ laudes celebrabantur, studio & ope à Clemente VII. summo pontifice inter protonotariorū, qui participes dicuntur, collegium adscitus est. Aditu iam ad maiora patefacto, Alexandrum Farnesiū episcopum, Cardinalem Ostiensem, ac tum eius ordinis principem, qui post Clementis VII. obitum pontifex Romanus fuit, studiosus obseruare, & perquā assiduus colere cœpit, vnde illius cum eo principe origo manauit amicitiæ. Pontificatum Paulus III. adeptus, quum eius viri non mediocrem in rebus gerendis dexteritatem nouisset, multis eum publicis muneribus honestauit. Primùm. n. anno salutis MDXXXIV. initio pontificatus illum aulicularis Picentibus, deinde anno pòst Titernuntibus in Vmbria, tertio postremū Parmensib. præfecit. Quas vrbes in fide & quiete cōtinuit, ipsa verò iurisdictiones nō sine integritatis, prudentiæ, ac æquabilitatis opinione gessisse refertur. Niceę verò quò in Pauli III. pontificis comitatu profectus erat, ita cum eo & Cęsare egit, vt duob. fratribus Marchioni Meleniani, & Ioanni Baptistæ ex arce Mediolanensi, vbi quorundā peruersorum hominum cōspiratione, ob inuidiā ex virtute cōtractam, in custodia detinebantur, liberè abire Cæsare permittente licuerit. Annis deinde MDXXXIX. Fano fortunę, MDXL. Parmēsibus iterum iuri dicundo summa cum laude præfuit. In Parmensi præfectūra ante tempus Verulano Cardinali legato successit, qui nō nisi per annum præter leges, qui biennium præscribebant, in ea legatione fuerat: Vbertum Gambaram ipse successorē habuit. Ter ecclesiasticī exercitus quæstor, quem cōmissarium vocāt, posteà fuit, bis in Pannonia cōtra Turcas semel

semel in Germania bello Caroli V. Imper. contra Smalcaldici fœderis socios. Anno enim MDXLII. quando Italicæ aliquot cohortes à Paulo III. lectę, Alexandro Vitellino duce in Pannoniam inferiorem ad Pæstanum bellū profectæ sunt, Ferdinādo Cęsari aduersus Solymanū Turcarum tyrannum maximis equitum peditumq; copiis, Vngaris, Christianis terribilia arma inferentē, suppetias laturæ ipse ab eodem pontifice delectus est, qui comes Vitellio adesset, & militibus stipendia procuraret: quo bello Bōbardę sonitū prope eius caput volātis dexteræ auris auditū labefactauit: auctis verò familiæ honoribus, Danubianæ classi prefectus eiusdē frater Marchio Meleniani fuit. Eo nomine magnā apud ipsū Regem gratiā ita inijt, vt inde discedēs ab eo multa cum virtutis cōmendatiōe regijs muneribus donatus fit. In Italiam reuersus anno MDXLIII. cùm de limitibus inter Ferrarienſium ducem & Rempub. Bononiensem, non leuis orta esset contentio, finium terminandorū disceptator & arbiter Bussęti à Pontifice constitutus, tunc eam controuersiam composuit. Rursus cum Turcica arma in Pannonia perstreperent, Viēnaque Austriæ ab ijs acriter premeretur, & quattuor millia hominum Italici peditatus à Paulo Papa Regis Romanorum Ferdinandi auxilia missa Duce Ioanne Baptista Sabello illuc contenderent, ipse iterum generalis Pontificius quæstor illi adiunctus est, ex qua prouincia rediens benignè à Pōtifice receptus, nobili Anconitana gubernatione anno MDXLIV. honestatur. Affinitate postmodum ab eodem pontifice cum eius fratre Meleniani Marchione anno sequenti contracta (ipse enim Marciam Vrsinam Comitis Pitiliani filiam Pontificis nurus sororem vxorem duxit) Archiepiscopus Epidaurensis in Dalmatia (Ragusinus hodie dicitur) creatus est. Anno MDXLVI. cum magna Germaniæ pars nouorū dogmatum labe infecta aduersus Pontificiam Cęsareamq; maiestatem rebelles animos induisset, & formidabili bello concitato Orthodoxis hominibus extrema quęque minaretur. Paulus Papa tuendæ sacrosanctæ religiōis causſa, tres lectissimas Italici roboris legiones equitumq; insignes turmas Alexādro Farnesio legato, & Octauio eius fratre Duce, ad eos motus comprimendos Carolo V. Augusto auxilio misit. Qua in expeditione, ipsa tertio supremus quæstor eō mandatus est. Quum autem id bellum feliciter cōfectū fuisset, & memorabilis de Germania deuicta triumphus actus esset, ipse in Italiam reuersus, anno quo secutus est MDXLVII. Bononiæ prolegato, Ioanne Morone Cardinale legato est renuntiatus. In qua administratione Petro Luisio principe interfecto, & Placentia à Cæsarianis ducibus occupata, Parmā profect⁹, & amicorū opibus, quos ibi habebat adiutus, militum manu collecta, vrbem valido prēsidio firmatam sua vigilantia in ecclesiæ fide confirmauit. Nouissimè anno MDXLVIII. Perusiæ, Vmbriæque prætor factus, Iulio Ruuereo Vrbinate Cardinale legationem obtinente, per annum ferè sanctè & integrè ei muneri præfuit. In quo absens à Paulo III. Papa VI. Idus Aprilis, anno MDXLIX. tanquàm de republica Christiana, sanctaque sede Romana meritus, presbyter Cardinalis sanctę Prudentianę tituli Pastoris lectus, haud ita multò pòst Romā profectus est. Paulo III. mortuo, quum Iulius III. qui illi successerat, bellum auctore Cæsare Carolo V. Octauio Farnesio Parmensium duci indixisset, quod præter suam sententiam (vt ipse dicebat) cum Gallorum Rege Henrico, maximo Cæsaris damno, societate inita, fœdus percussisset, Gallicaq; intra vrbem præsidia recepisset, ipse ecclesiasticarum copiarum more maiorum à Pontifice legatus missus est, Ferdinando Gonzaga totius exercitus duce creato. Bello non sine ipsius consilio & solertia tandem composito, Romam reuersus, & à Cęsare episcopatu Cassanensi in Brutijs ornatus, pontificibus Iulio III. & Paulo IV. signaturę gratiæ perpetuo, aliquando verò in locum Cardinalis absentis vel mortui iustitiæ præfuit: Relicto dignitatis sui priori titulo, titulum sancti Stephani in monte Cælio, mox sanctę Anastasiæ cepit. Paulo IIII. minus gratus fuit, qui in illum publicè in consistorio & apertè inuectus fuerat, quod ex non bonis artibus archiepiscopatum Mediolanēsem procurasse diceret. Quare eo rerum potiente, quum sibi Romæ commorandum esse non arbitretur, tuendæ valetudinis causſa ab balnea Lucensia primùm Profectus, posteà desiderio vidandæ fruendęque

patriæ Mediolanum concedens, ibidem ædibus à fratre Marchione Ioanne Iacobo cœptis perficiendis deditus, iucundè & honestissimè vixit, diem interim nullũ prætermittens, quo literariis studiis non incũberet. Delectabatur in Cardinalatu viris egregiis, litteratis præsertim, eorumque consuetudine libentissimè vsus est, ita vt eius mẽsa doctorum virorum quasi quoddam gymnasium esse videretur, quod ego, qui non semel interfui, meo ipse testimonio possum cõfirmare. Prono ad misericordiam ingenio, tum ex consuetudine ac sermone, tum ex rebus quas gessit semper habitus est: nam præter occultas largitiones, publicè etiam quotidiè omnibus inopia laborantibus, & ostiatim victum quærentibus tantum ad subleuandas eorum miserias distribuebat, quantum pro diuturno victu satis iis esse posset, ex quo pater pauperum vulgo vocari cœpit, sed tum præcipuè, quum vi be Tiberis inundatione Paulo IIII. fame vexata quicquid in horreis ad familiæ suæ annuum vsum condiderat, liberaliter ad egenæ plebis sustentationem primis mensibus deprompsit. Quum fraternam hæreditatem adiisset, veritus ne fratris caussa, qui variis præfuerat bellis, aliqui iacturam bonorum suorum feciſſent: reditum annuum aureorum mille, ex fraterno censu magnæ Mediolanensiũ domui pauperum hospitali assignauit. Ingenium mite, neque solers, ne callidum præseferebat, ita vt à cunctis vir simplex & clemens haberetur. In amicos liberalis, omnibus comis & perhumanus, iustitiæ cultor, nefariorum hominum hostis acerrimus in ea ciuitate, quæ mores hominum diligenter examinare solet, omnium consensu existimatus est. Quarum haud dubiè virtutum opinione, gradum sibi ad maximum sacerdotium fecit. Paulo IIII. vita functo, quum Cardinales in conclaui essent, colũba casu facellum Xistinum per feneſtras ingressa, diu circumuolitauit, donec fessa cum admiratione omnium auis quietè exspectantium, eius cellæ insedit, quæ res tunc lusui habita, ipso pontifice renunciato, in prodigium versa est. Vnus enim ipse, post diuturnam quattuor mensium ob varias Cardinalium dissensiones pontificatus vocationem, tandem ex presbytero Cardinale tituli sanctæ Priscæ potissimè electus est Romanus pontifex, qui sua humanitate & clemẽtia vrbem Romã superiori bello afflictam recrearet, quam spem confirmare omnino & augere visus est, tij nomine sibi indito. Põtifex autem maximus creatus est omnium Cardinalium suffragiis, qui quattuor & quadraginta tũ comitijs apud sanctum Petrum interfuêre, Carolo & Alfonso Carafis in primis, Alexãdro deinde Farnesio, Guidone Ascanio, Sforcia Camerario, Cardinaliq́ue Guisio maximè suffragantibus, hora inter septimam & octauam eius noctis, quæ diem natalitiũ saluatoris nostri Iesu Christi insecuta est, ãno salutis MDLX. ineunte, tanta mortalium omnium qui adfuerant lætitia, quanta pauciſſimos ãte ad eiusdem sacerdotij dignitatem peruenisse constat. Quibus ego quoque comitiis tum fortè interfui, & singula quæ gerebantur contemplatus, cuncta oculis & auribus haud segniter perlustraui. Epiphaniæ demum festo de more coronatus, meruit vnus, quod nõ temerè alij vni eueniſſe cõstat, vt tribus celebrioribus anni totius Paschatis festiuitatibus nascereturſimul & pontifex crearetur, ac supremæ demum caperet insignia potestatis. Ei spectaculo magna vis hominum vndique confluxit. Pluerat tota ea nocte, & diei parte, vnde marmorei ante basilicam Vaticanam gradus, & eorum præcinctiones lubricæ admodum factæ erant. Ea re in solemni nummorum iactu, in eisdem scalis insignis hominum strages fuit, pecunias auidè arripere cupientium: nam neque se eo impetu sustinere à lapsu poterant, nec si qui paululũ titubassent, hærere afflicti vestigio, alijq; super alios cadentes miserè perierũt. Circiter XVIII. homines ea turba necati, supra XL. luxati & elisi, quod miserabile spectaculum fuit, ac à quibusdam ad ipsius põtificatus res gestas pro omine relatum. Põtificatus initio, quo reipsa præstaret, quæ Pij nominis appellatione pollicitus fuerat, clementiam dico & humanitatem, omniũ pene Cardinalium, sed præcipuè Carafarum, qui alioqui læsi videbantur, precibus, populo Romano omnium eorum veniam cõdonauit, quæ in Pauli IIII. marmoreum simulachrum, insigniaque, & sanctæ inquisitionis contumeliam, ac decus vacante sede commiserat, damna modò ac detrimenta illata, quoad posset, suis ipse sumptibus

sanctæ

sanctæ inquisitionis officio sarciret. Ad V. Kalend. Februarij Basilica Lateranensi antiqua pontificum sede, vetere instituto visitata, oratoribusq; totius orbis Orthodoxi, principum, id est, Cæsaris, Regum Galliæ, Hispaniæ, Lusitaniæ, Poloniæ, Nauarræ, Venetorum, Allobrogum, & Florentiæ ducum, Genuensium, Lucensiũ, Heluetiorũ, qui rectè sentiunt, Mediolanensium ciuiũ, Ducibusq; Ferrariæ & Vrbini publicis in consistorijs ad sui venerationem more superiorum pontificum receptis, animum ad ecclesiæ & vrbis statum diuturna sedis vacatione, & difficili bello gesto pẽnè labefactatum, componendum conuertit. Initio pontificatu, statim alienam personam, alienos mores induisse visus est. Nam qui hactenus humanus, patiẽs, beneficus, gratus, mitis, pecuniæ minimè cupidus existimatus fuerat, derepentè naturã mutasse apparebat. Ante omnia igitur quæcunq; Paulus IV. præter Curiæ Romanæ mores, & iam receptam à superioribus pontificibus cõsuetudinem, publicis edictis, vel diplomatibus nouauerat, disquirens, ob multorum querimonias, qui se Pauli sanctionib. malè habitos lamentabantur, mutauit caussarum cognitionem & explicationem ad rectam cõmunis & vsurpati Iuris rationẽ, inductis prioribus decretis, paulatim reuocauit, idoneosq; iudices, qui quęstionibus huiusmodi præessent, viros graues & prudentes delegit, iudicijs ex æquo cõstitutis. Ferdinandi Cæsaris imperatoriam dignitatem translatam in eum ab eius fratre Carolo V. quam Paulus IV. improbauerat, ratam habuit, eiusque tanquam legitimi & Catholici imperatoris legatos perhonorificè iuscepit. Conclauistarũ priuilegia cõfirmauit. In patriã gratus, collegio doctorum Mediolanensium, è quorum corpore ipse aliquando fuerat, Rotæ auditorem & Consistorialem aduocatum perpetuò concessit. Sanctionem, quam ipse Paulus de bonis ecclesiasticis malè & simoniacè alienatis nõ mediocre multorum damno ediderat, iuxta vetera decreta moderatus est. Quàm tamen paulò antè obitũ in integrũ restituit, Cardinalesq; Vitellium Camerarium & sancti Georgij propinquum suum, iudices delegauit, qui de ijs cognoscerent, qui sedem apostolicã quauis ratione fraudassent, solidataque cõputa ac si nunquàm confecta essent, reuiderent, pecuniã ex cõpositionibus ea ratione quærens. Monachorum & fratrum mendicantium, quos in monasteria, vnde potestate à superioribus pontificibus impetrata exierant, Paulus redire seuerissimo edicto coẽgerat, caussas iterum cognosci voluit, vt ijs, qui canonicis legibus id se feciſſe probassent, suum ius redderetur. Aliquot magnæ existimationis viros, quos ob hæresis suspicionem Paulus carcere affixerat, cognita eorum per sanctissimam inquisitionem innocentia, omni cùm iniuria eripuit, tum suspicione liberauit: inter hos præcipuè Cardinalem Ioannem Moronum, & Thomam Sanfelicium episcopum Cauensem. Episcopis, vt ad suas ecclesias, & curandos sibi commissos greges reuerterentur, præcepit. Vt Regressus à Paulo IV. sublatos concederet, agitauit. Cæterùm Concilij ab se indicendi caussa ab eis sententiis destitit. Per id tempus insignis Christianis clades à Turcica classe illata est, quæ in Catholici regis Philippi classem nauibus milite & commeatu instructissimã bellum Punicum adornantem de improuiso irruens eã oppressit, cũctosq; qui Girbę insulæ præsidio impositi fuerant, expugnatos, captiuos abduxit. Ea clade Christiani nauali omnino existimatione exuti, ingẽtem immanium barbarorum audaciam auxerunt. Pontifex interim, vel eorum memor, quę in sui contumeliam Cardinalis Carafa in conclaui dixerat, vel Ducis Paliani regiæ pro ducatu Paliani compẽsationi (vt fama fuit) pro sororis filio inhiãs, aut (quod ipse aiebat) vt Romanorum põtificum propinquis salutare exemplum relinqueret, vt populos sibi creditos clementer acciperent, & publica negocia pro ecclesiæ dignitate conficerent, specie vindicandi ea crimina, quę Carafæ patruo Pontifice, & bello potissimum Neapolitano patrauerant, quæstionem capitalem in eos instituere est aggressus. Ita vt ad VII. Idus Iunij MDLX. quo die quinto ante anno, Carafa purpurei pilei honore donatus fuerat, Carolum ipsum & Alfonsum Cardinales ad consistoriũ professos, Ioãnem verò Caroli fratrẽ & Montorij Comitem Paliani ducem tum vocatum, qui paulò antè ex Gallesio Falisco-rum oppido in vrbem cum ipsius pontificis licentia venerat, vxorisq; eius fratrem

Comitem Allisanum, Leonardumque Cardinem fratrum propinquum, nihil tale suspicantes, in Hadriani molem, & per eosdem dies aliquot alios Carafiæ domus clientes in publicum carcerem coniici mandauit. Omnium quæstionibus relatores præfecit. Vrbis gubernatorem Hieronymum Fridericum, episcopũ Sagonensem ministrum impigrum, audacem, & acris virum ingenij. Alexandrum Palanterium procuratorem Fisci. Vt autem hoc iudicium ritè peragere videretur, Cardinalium quæstioni octo eiusdẽ ordinis patres integritate & iustitia insignes, Fridericum Cæsium episcopum, Bartholomæum Cueuam, Ioãnem Michaëlem Sarracenum, Ioannem Baptistam Cicadam, Michaëlem Alexandrinum, Ioannem Bertrandũ presbyteros, Iulium Ruuereum, & Luisium Cornelium Diaconos Cardinales adesse iussit, omniũ inspectores Gubernatori & Fiscali assistentes. Quibus coram interrogati rei, Cardinalis Carafæ scriptæ litteræ productæ, & quæstionum principia agitata. Nouissima verò causæ cognitio iis nõ admissis, quum per nouem menses instituta, singulorumq; obiecta examinata fuissent, Põtifex seorsum quæstiones videre voluit. Postremò, vt totius iudicij series ab omnibus patribus cognosci posset, tota causa ad pontificem pleno in consistorio ab eodem, qui quæ fierat, Gubernatore diei spatio relata est non auditę tamen patrum super ea re sententiæ fuêre. Tũc Carolus Cardinalis maiestatis ab ipso põtifice damnatus, & omnibus honorũ gradibus exutus, cutiæ (vt vocant) sæculari castigãdus traditus est: qui cum Comitibus Montorij & Allifano, Leonardoque Cardine ab vrbis Gubernatore maiestatis & homicidij damnatis, morti est addictus, iudiciq; rerum capitalium mandatum, vt iuxta ciuiles sanctiones lege in eos ageret. Sic sententiis in Cardinalem à pontifice, in Ducem verò à Gubernatore vrbis subscriptis, Carolus in Hadriani mole carnificis manu nocte, quæ Nonas Martias præcessit, strangulatus: Comites & Cardines in Turris nouæ carcere capitali supplicio affecti, maximè memorabile spectaculum, insolensque instabilis fortunæ ludibrium, in publico ad pontem Aelium expositi, & paulò pòst ad damnatorum sepulchra relati, populo Romano attonito, & quorsum isthæc tenderent admiranti, præbuerunt: ijs verò qui secundiori aura altius prouecti, extra omnem fortem sese collocatos existimant, documentum memorabile, quum omnes passim cõfluerent ad eos spectandos, qui miserabiliter ab eo pontifice, quem ipsi potissimum ad tantæ potestatis culmen euexerant, exstincti, nutu, renutuque suo cuncta moderabantur. Ducis præsertim casum animo reputantes, quem paulò antè insigni militum & equitum manu stipatum, ac per vrbem more penè Regio incedentem conspexerant, tunc verò eius corpus capite truncum miserabili adspectu publicè collocatum viderent. Illud memoratu dignum, vtrosque fratres non solùm religiosè & piè, quemadmodum optimos Christianos decet, cum pœnitentiæ sacramento excessisse, sed fortissimo animo tantam calamitatem, perinde ac à Deo iussam, excepisse. Ducis admirabilis constantia fuit, qui paulò ante obitum & socios metu cædis consternatos egregia oratione ad mortis contemptum adhortatus est, & litteras pulcherrimas filio iuueni scripsit optimis monitis refertas, quibus ei Christiano more bene precabatur. Cardinalis cadauer in propinqua diuæ Mariæ Transpontinæ æde publico sepulchro datum, mox ab eius familiaribus ad Mineruæ translatum, & in familiæ eius sacello conditum est. Inter multas præcipuè damnati Cardinalis causæ in quæstionum codicillis relatæ sunt, quòd senem pontificem Paulum, quãquam in bellum pronum, tamen bellicarum rerum imperitum, falsis nuntiis & consiliis decepisset, multos & maximę dignationis viros eius belli occasione vexare iussisset: quodq; varias litteras & notas arbitrarias emẽtitus, eius vnius præcipuè opera quemadmodum inter reges Hispaniæ & Galliæ ictis induciis fractis, totum id bellum, quod Paulus gessit susceptum, diutiusque non sine magno Sedis Apostolicę detrimẽto productũ fuisset. Comiti præter crimen læsæ maiestatis, & sociis, vxoris grauidę & adulteri indicta causa cædes obiectæ. Fuerunt plerique eo tempore iureconsulti, qui constantissimè asseuerârunt, iudicium id iniquum fuisse, quum Cardinalis sine testibus, ex suis tantum litteris, eorum redargutus damnatusque fuisset, quæ Pauli IIII. iussu

iussu ab se facta esse cõtendebat, iis quę sibi obiecta fuerãt more Romano quęstioni & tormento subiecto, nõ expressis dilationibus quas petebat nõ concessis, patronis verò eius rarò auditis. Pontifex verò videri voluit, eos nõ eo cõsilio vinxisse, vt morti traderet, at in quæstionibus habendis exacerbatus, magnitudinem demum rei intellexisse, quum ei persuasum esset, Cardinalẽ animi excelsi & intrepidi, si dimitteretur, in suorũ quempiã aliquando impetũ factu rum. Quo timore eum semel grauissimè lęsumtolli iussit, in reliquos clemẽtiùs, quos minus peccasse profitebatur, haud dubiè acturus, ni fortuna iis aduersa pontificis inflammatũanimum impulisset, vt eos potius perdendos, quàm Cardinalẽ cõseruandum existimasset. Aliquãto mitius cum Alfonso Cardinale, qui mansuetæ continentisq; naturæ haud dubium specimẽ dabat, actũ: ipse nanque, qui die obitus pontificis quædam è cubiculo eius subripuisse accusatus fuerat, centum millibus aureorum Vitellij Cardinalis studio cõparatis, persolutis, cameræ apostolicę pręfectura multatus, cum reliquis omnibus liberè ea conditione tamen dimissus est, ne vrbe egrederetur. Regentatus munus à Paulo IV. institutum Alfonsi Cardinalis nomine põtifici cessit Vitellius. Qui illicò eo abrogato, vetus auditoris camerę officiũ restitutũ, Flauio Vrsino episcopo Murano quadraginta aureorum millibus vendit. Imperatorẽ Cęsarem Carolum V. August. & ipsius filiũ Philippum Hispaniarũ Regẽ innocentes esse pronuntiauit, & cunctis, quę ei à Paulo IV. obiecta fuerãt, absoluit. M. Antonio Columnæ cognita ipsius caussa, paternũ principatum, quo à Paulo IV. spoliatus fuerat, restituit. Capti pid tẽpus, & in Hadriani mausoleum coniecti sunt duo alij Cardinales, Innocẽtius de Monte, & Scipio Rebiba Siculus: ille homicidij reus factus, quòd per proximi interregni Pontificij tempora patrem & filiũ caupones interfecisset: hic tãquam Carafarum arcanorũ conscius. Vtrique post annum liberè dimissi. Montanus quidẽ opulẽtissimis tribus sacerdotiis sanctæ Sabbæ, Cryptæ Ferratæ, & Miramundi spoliatus, Tibur relegatus est. Miramundum magnæ hospitali domui Mediolanẽsi põtifex addixit. Cryptam Ferratam dimidiatis redditibus Alexandro Farnesio Cardinali ea lege tradidit, vt totidem redderet: ex sanctę Sabbæ redditu montem instituit. Rebiba verò in nullo crimine cõpertus, qui Archiepiscopatu Pisano, quem à Paulo IV. obtinuerat, paulò antè multatus fuerat, cuius vice episcopatum Troianum tunc, Constantinopolitanum verò patriarchatum paulò ante Pij obitum recepit. Interea pontifex more aliorum põtificum iam recepto, sororum filios & filias ad se euocatos, variis & nobilissimis matrimoniis & dignitatibus honestatos, ad sublimes honores euexit. In his Carolũ Borromæum iuris scientia præditum, & Marcum Sciticum Altæmpsium fororũ filios in patrum collegium adsciuit, Borromæumque perhumanum, modestissimum, pientissimumque virum negociis omnibus Ecclesiasticis tractandis præfecit. Eius fratrem Fredericũ Comitẽ Aronę, qui Virgineã Ruuereã Guidonis Vbaldi Vrbinatiũ ducis filiam vxorem duxerat, regia Carafarum cõpensatione donatum, totius militiæ ecclesiasticæ gubernatorẽ, mox ducem generalem cum menstruo mille aureorũ salario, tradito solẽni ritu baculo, creauit, & (vt fama fuit) Camertiũ principatũ ei tradere constituens, litem Farnesiis intentauit, qui eam Toparchiam sedi apostolicæ restituerant, Parmæ & Placentię ducatu obtento. Tres Cardinalis Borromæi ex patre tãtum sorores nobilissimis matrimoniis iunxit: vnam Fabritio Columnę puerulo M. Antonij filio desponsam, alterã Fabritio Gesualdo Luisij Consani Comitis ditissimi hominis filio, tertiã alterius sororis suæ filio Hãnibali comiti Altęmpsio. Ducem Florentiæ & Senarum Cosmũ Medicem, Romam cũ vxore Eleonora, Ioanne Cardinale, & Garzia filiis ad se salutandum venientem, magnifico apparatu Palatinis ædibus excepit. Quẽ veteris vrbis admirabiles ruinas videndi studio auidũ, per integrũ diẽ vbique circumduxit. Is postremò patribus cũctis sigillatim salutatis, & publicis aliquot supplicationibus cæremoniisque cùm interfuisset, post alterũ demũ mensem discessit. Pius enim hospitalitatis studio maximè tenebatur. Nam præter Florẽtinorum ducẽ, eius filium Principem, qui anno insequenti Romam venit, Vrbini & Mãtuę duces, Tendiliæ Comitẽ, & Luisium Abulensem Philippi regis extraordinarios orato-

res, lautissimè regio more in Palatinis ędibus excepit. Per id tempus Abdyesu, id est, seruus IESV Christianorum Orientalium trans Euphratem cõmorantium maximus patriarcha, vir doctus, Chaldaicis, Arabicis, & Assyriis litteris ornatus, cuius iurisdictio interiores vsque ad Indos penetrat, Romã ad Apostolorum limina, & pontificem salutaturus, cum aliquot sociis lõgissimo itinere peruenit, vt ab eo cõfirmatus pallium de corpore sancti Petri susciperet. Pontifici oblatus ei perpetuam obedientiã promisit, & per interpretẽ Sanctę Romanę Ecclesiæ fidem professus est, cuius syngrapha in Concilij Tridentini sessione XXII. lecta eiusmodi fuit: Confessus sum puro corde, & fide non ficta coram Reuerẽdissimis D D. Mi. hædele tituli S. Sabinæ Alexandrino, & M. Antonio tituli S. Marcelli Amulio Sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbyteris Cardinalibus, in hãc formam, Ego Abdyesu filius Ioannis de domo Marcia, ex ciuitate Gezira in Tigridi flumine, olim Monachus sancti Antonij monasterij Sanctorũ Rochę & Ioannis fratrum electus, primas, siue patriarcha ciuitatis Muzalę in Assyria Orientali, iuro quòd ita corde credo, & ore confiteor, Sanctæ Romanę Ecclesiæ fidẽ approbatis omnibus & singulis illis, quæ ipsa approbat, & damnatis similiter omnibus, quæ damnat; amplector & promitto, & omnes fratres meos Metropolitas siue episcopos ac diœcesanos, quouis modo meæ iurisdictioni subiectos, ita tenẽdum & credendum esse docebo, & modis omnibus pro quib⁹ potero persuadere conabor. Ita me Deus adiuuet, & hæc sancta Dei Euangelia. In quorum fidem hanc meã fidei professionem & attestationem manu mea scripsi, &c. Actum Romæ die VII. Martij, anno MDLXII. De multis & difficilimis quæstionibus interrogatus, scitè respondit. Cunctos veteris nouiq; testamenti libros, antiquos græcos, latinosq; patres, quibus nos Catholici vtimur Chaldaica, Assyriaca, & Arabica lingua versos, & alios nobis ignotos, quos memoriter tenebat, se legisse dixit. Cũctos ferè S. R. Eritus & sacramenta apud suos seruari docebat. Vt Concilij Tridentini decreta ad se mitterentur, rogauit. Fidẽ Christi ab Apostolis, Thoma, Thaddæo, ipsorumque discipulo Marco, maiores suos accepisse, & hodie retinere professus est. Redeũtem in patriam pontifex, auctore M. Antonio Amulio Cardinale, qui eum Romæ agentem fouit, amplis muneribus liberaliter donauit. Cũ aliquãdo per interpretem alloquutus, virum eruditum & grauẽ animaduerti. Eius iam ad suos reuersi litteras Romam allatas vidi. Cùm verò Põtifex ab ipso summi sacerdotij initio, labanti Christi ecclesię cõfirmandæ assiduè intentus esset, generale Cõcilium præcipuè appetere semp præ se tulit, quod superiores pontifices nõ admodum cupere visi sunt, vel saltẽ negligẽtius quàm par esset, hucêre. Solẽnibus igitur iubileo, ieiuniis & supplicationib. à Vaticana Basilica ad Mineruæ habitis, quibus Pontifex cũ Cardinalibus & Florentię duce pedes incessit, publicatis litteris, generale christianorũ Concil. Trident. prosequendũ esse, & proximo Paschate anni MD LXI. iterũ inchoandum indixit. Illud verò ante omnia memoratu dignũ, quòd ipse id ab aliis postulari, quêadmodũ mos est, non exspectauit, sed vltro oẽs qui Christiani nominis censentur principes & reges, per legatos & litteras ad rem adiuuandã incitauit, hortatus est, & quoad eius fieri potuit, ad Cõcilium generalẽ instaurandũ celebrandumq; cõpulit, vt eo saltem remedio, quod in calamitosissimis tẽporibus ecclesia semper maximum esse duxit, omnibus iã prouincijs deprauatæ religionis vitio laborantibus, pestifimoq; affectis, aliqua medicina adhiberetur. Verùm enimuerò orta controuersia, cõtinuatio ne fieret Concilij Tridentini, an noua indictio, Põtifex salubre temperamẽtum, quo animos omnium cõponeret, inuenit, dum in promulgationis diplomate ea verborum formula vsus est, qua & vtrique parti fieret satis, & Tridẽtino cõcilio sua salua maneret auctoritas. Cuius indicti cõcilij diploma, cùm catholici principes Ferdinãdus Cæsar, Philippus Hispaniarum, Carolus Galliarum, & Sebastianus Lusitaniæ Reges, itẽ alij Orthodoxi principes ratũ habuissent, omnibus suarum prouinciarum episcopis, & iis, quorum præsentia requirebatur, vt eò proficiscerentur iussêre. Angliæ regina Helisabet Lutherana labe polluta, Hieronymũ Martinengum abbatem ad se à pontifice cõcilij caussa legatum missum, audire quum recusasset, è Belgio in insulam traijcere prohibuit.

buit. Germani principes, qui noua & falsa dogmata sequuntur, Zachariã Delphinum pharensem, & Ioannẽ Franciscum Comendonum Zacynthium episcopos, oratores pontificios honorificè quidem suscepêre, verùm quum nihil sibi esse cum pontifice Romano negotij, & de ea re ad cæsarem se relaturos dixissent, eos re infecta dimiserunt. Horum Delphinus superiore Germania, ad cuius principes pontificius orator erat, peragrata, apud cæsarem legatus apostolicæ sedis permanere iussus est. Cõmendonus verò Germania inferiore, Saxonia, Rhenanis oris, Belgis, Lotharingis, deinde Germania superiore & Baioaria percursis, cunctisq; illarum regionum episcopis ad Concilium inuitatis, in Italiam, Tridentũ, deinde à põtifice vocatus ad vrbem reuersus est: postea ad Polonos nuncius est ablegatus. Tridentum interim more à maioribus accepto, Põtifex apostolicæ sedis Legatos Herculẽ Gonzagã Mantuanum, Hieronymum Seripandum Neapolitanum, fratrum Augustinianorum olim magistrum, & Stauislaum Hosium Polonum tunc ad Cæsarem legatum Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinales viros amplissimos, cõfestim ire iussit, quibus haud ita multò pòst Iacobum Simonetam Mediolanensem, & Marcum Sciticum Altẽmpsium Germanum sororis filium Cardinales ab se creatos, legatos adiunxit. Nam inter sex & quadraginta, quos quattuor lectionibus vel in gratiã principum, vel ob insignem doctrinam & religionẽ, vel de sede apostolica bene meritos, vel sanguine cõiunctos, aut veteri familiaritate acceptos creauit Cardinales, sacrarum litterarum scientia, morum grauitate & vitæ sanctitate Seripandus & Hosius in primis fulsere. Præter hos viri clarissimi fuêre Granuellan°, Amulius, Nangerius, Syrletus, & alij complures. Ad cõcilium ex Italia & Hispania frequentes patres conuenêre: ex Germanis, Polonis, Vngaris, & Bohemis Catholicis pauci, causãtes ne ipsis absentibus episcopatus sibi cõmissi inhiantium hæreticorum armis lacerarentur. Non multi ex Gallis, quod opulentissimum & christianissimum vsque ad nostra tempora, & Apostolicæ sedi obsequẽtissimum regnum feralibus & inusitatis Orthodoxorum & hæreticorum, qui nouo nomine Hugonoti vocãtur, dissidiis cõpletum esset. Hi ab Henrici regis infausto obitu puerorum Regum Francisci II. & Caroli IX. adolescẽtia & orbitate abusi, Luisio Borbonio principe Condonensi, & Caspare Coligneo (quem Amiralium vocant) præcipuis auctoribus & ducibus, quũ in omnibus Galliis, tum præcipuè in Narbonensi, rerum nouandarum & mutandæ veteris religionis auidissimi, tumultuariis equitum peditumq; ingẽtibus copiis collectis, catholicos rapinis, cædibus, & incẽdiis vexare, ac sæuissimè persequi non cessabant. Lugdunum totius Galliæ emporium, Aurelia, Rothomagus, Apamiæ, Bituri gium, Blesium, Pictaui, Matisconum, Valẽtia, Mons Pesulanus, Nemausus, Bitenæ, & multę præterea ciuitates ab ipsis captæ, ijs calamitatibus inuolutæ sunt. Quorum furori & amentiæ à Regis nutriciis, & consiliariis seueriss imis edictis primùm, mox armis obuiam itum est. Post multas clades Blasius Monlucius præfectus Aquitaniæ sex millia Hugonotorum duce Durasio pugnantium cæcidit. Pontifex quoq; tuendæ Auenionis & finitimę regionis caussa, vbi maximè hęreticorum perfidia grassabatur, aliquot militum cohortes conscripsit Fabricio Sorbellonio consobrino eius Prouinciæ præfecto. Qui Lucę Antonij Thomasonij Interamnatis strenui & multę experientiæ copiarum ducis forti fideliq; opera vsus, Auenionem in fide Hugonotis Prouincia submotis continuit, Aurantium ipsorum oppidum haud longè ab Auenione situm vi captum deleuit, præsentiq; periculo & calamitate Prouinciam liberauit. Lucæ Antonij industriã Honoratus comes Sumaripæ Tendæ princeps regij exercitus in Prouincia dux intelligens, quum acriter ab Hugonotis premeretur, eum Auenione in tuto posita, cum cohorte sua in regis auxilium euocauit. Cuius præcipuè virtute Sistaricum vrbem munitissimam, quo se Auenione pulsi hęretici, & alij ex omni Narbonensi tanquam in asylum contulerant, obsedit, sex millia ipsorum obsessis auxilio venientium, deleuit, vrbẽ vi expugnauit & diripuit. In eo victoriæ cursu Zatum ab Hugonotis obsessam iis in fugã actis, periculo liberauit. Lucas virtutis ergò ab Imperatore Gallo i signi aureo torque donatur. Galliã verò dissidio religionis à domesticis hostibus vexatã pecuniis Põtifex adiuuit. Legatum eò misit Hippolytũ Esten-

sem Cardinalem Ferrariensem, qui turbatę religionis rebus remediū aliquod afferret. Rebus ad arma excitatis multæ hominum strages editę, horribilia supplicia ab Hugonotis catholicis, & præsertim viris religiosis illata. Per id tēpus Concil. Trident. initio Pontifex Iobilæū denuò indixit, solemnia ieiunia celebrauit. Supplicationes à Sancti Petri ad sacrā Popularem ædē haberi voluit. Concilio porrò Tridētino sub Pio IV. initio anni MDLXII. principiū datum. Quod magnis incrementis producitur, pontifex Romanæ Curiæ disciplinam perturbatā, & solutos aulicorū mores omni ope & cōtentione corrigendos & restituendos curauit, multa quędeprauata erāt, salutaribus sanctionibus correxit. Quæris præcipua? Ante omnia publicis sanctionibus patrum omniū subscriptione firmatis, cōclauis & comitiorū Romani pontificis rationem ad vetera decreta moderatus est, legemq; saluberrimā iis remediis, quibus temporum malitia opus esse mōstrauit refertam, sanxit. Decreuit, vt si in Concilij celebratione Romana sedes vacaret, noui pontificis electio penes Cardinales tātùm esset. Illud edito diplomate sanxit, vt nemo Romanus pontifex sibi successorē deligere posset. Cancellariæ, eiusdē correctoris, contradictarū Camerę apostolicę, eiusdem auditoris ac tribunalis, camerarij, pœnitentiariæ, iudicum XII. virorum Rotæ, signaturæ, gratiæ & iustitię, Gubernatoris, Senatoris, Conseruatorum, procuratoris fiscalis, notariorum, scribarum, & alia vrbis officia, magistratus tribunaliaq; seueriſſimis edictis emendauit. Magistratibus cunctis edixit, ne quid contra eiusmodi ab se edita decreta cōficerent. Caussarum ciuilium, Notariatus Cameræ apostolicæ applicauit, eorū mercedes limitauit. Caussas fiscales, & rerum capitalium quęstiones, & multa ad ius ciuile, in quo exercitatus admodum fuit, pertinētia, hominum malitia deprauata correxit. Carcerum & custodum salaria limitauit, extorsiones coercuit. Homicidas homines, sicarios, facinorosos, & cæteros huiusmodi, qui à magistratibus absoluti non fuissent, Pij II. Xysti IV. Innocentij VIII. Iulij II. Clementis VII. legibus repetitis, vrbe, & omni ecclesiastica ditione exegit, illorum absolutiones, multis difficultatibus interiectis, difficiliores fecit. Sclopetos, qui duorum palmorum mensuram non excederent, prohibuit. Asyla omnia, quæ tam in Cardinalium & ratorum principum ædibus, q[uæ] alibi in vrbe erant, sustulit, & contra eos, qui publicis lictoribus sese opponerent, & iuridicorum edicta contemnerent, grauia decreta promulgauit: his, qui fidem publicam ob eas res obtinuissent, priuilegiū abolevit: Pœnarum absolutiones, quæ reis & damnatis hominibus imponerētur in omni ecclesiastico imperio, à ciuitatibus & priuatis magistratibus, ad fiscum pontificium perpetuò transtulit, quum in damnatorum gratiam minus ab eisdem exigi cognouisset, vt ea etiam ratione quæ cōperat perficiēdis pecuniam compararet. Eos porrò qui decoxissent, & beneficio Capitulorum, ODOARDVS & PERVENIT, vt soluerent à creditoribus adigi nō possent, pileum viride, ferre graui sub pœna à Paulo IV. antea sancita, voluit. Sacerdotiorum & præsertim Cardinalatus ambitum prohibuit. Illicitas pecuniarum translationes, quæ cambia ficta vocantur, vetuit. Clericis vrbem incolentibus testamenti cōdendi potestatem, & alia priuilegia confirmauit & auxit. Eos, qui libellos famosos ederent, corripuit. Egentes & deliros homines, molesta & fallaci mendicitate sublata, certis locis distributos nutriri præcepit, præfecto ad pium opus Antonio Lomellino protonotario, cæterùm ab eo cōsilio rei difficultate destitit. Idem de quæstuariis, qui sancti Antonij, sancti Spiritus, Fabricæ Vaticanę, & eiusmodi similiū nomine, specie indulgentiarum ab imperito vulgo pecunias emulgebāt, iussit. Indulgētiis &c. Eas oēs & quęstus reuocauit, quę à quęstuariis à nobilissimis ecclesiis ad varia delubra extē sa fuissent, potestatē instituēdi ecclesias, sacella, societates, phetrias certis quibusdā hospitalibus domibus eripuit. Lateritia mortuorū monumenta, quę passim ecclesiarum ornatū fœdabāt, tolli iussit. Seuera Pauli IV. in Iudæos edicta moderatus est. Vrbis annonam procurauit, præfectis aliquot viris industriis creatis. Philippo Hispaniarum regi ex reditibus omnium Hispaniæ sacerdotiorum septingenta millia aureorū concessit, quibus septuaginta triremes contra Turcas parari, instrui, contineri possent, septem millibus aureorum in singulas distributis. Interim

Con-

concilio Tridentino finis impositus est, quod à Pio IV. Tridenti restitutũ, biennio ferè continuatum fuerat. Sessiones nouem veteribus sexdecim additæ. Quarum prima, quæ decimaseptima à cõcilio primùm sub Paulo III. inchoato erat XV. Kal. Febr. anni salutis MDLXII. celebrata, vt concilium prosequeretur sancitum: decima octaua, decretum de librorum delectu, & cunctis ad sinhodum fide publica inuitandis: decimanona & vigesima, nihil memoratu dignum actum: vigesimaprima, communionis sub vtraque specie, & paruulorum doctrina & canones promulgati. De reformatione ecclesiastica tum primum actum: vigesimasecunda, sacrosancti Missæ sacrificij quæstio explicata. Interea Mantuano & Seripando legatis initio anni MD LXIII. vita functis, à sede apostolica in eorum locum noui legati cardinales Moronus & Nauagerius missi, Altempsius verò reuocatus: vigesimatertia sessione ordinis sacri, vigesimaquarta, Matrimonij sacramenta explicata, Reformatio ecclesiastica continuata vigesima quinta, nouissima sessione, III. & pridie Non. Decẽb. anni MD LXIII. graui pontificis morbo, quo de eius vita dubitatum est, audito, accelerata, patres de igne purgatorio, de inuocatione, veneratione, & reliquiis sanctorum, de sacris imaginibus, de indulgẽtiis, de delectu ciborũ, de ieiuniis, de diebus festis, de catechismo edendo, breuiario & missali reformandis, de concilij Tridentini saluberrimis sanctionibus seruandis, non minus pia, quàm prudentissima decreta promulgarunt: reliqua verò, quæ supererant reformationis capita sanxerunt. Quibus confectis, summo omnium patrum consensu decretum est, vt cunctorum, quæ in Concilio acta essent, confirmatio ab apostolica sede peteretur.

Cardinalis verò Moronus primus legatus Concilio præsidens, finẽ Concilio iis verbis fecit: Post gratias Deo actas, Reuerendissimi patres, ite in pace. Ab vniuerso cœtu, Amen, responsum, atque ita Concilio Tridentino finis feliciter datus est anno XXVII. postea quàm primùm à Paulo III. Mantuæ indictum fuerat: à prima verò sessione Tridẽti celebrata decimo octauo. Durauit omninò annos quinque, biennio sub Paulo III. annum sub Iulio III. biennium iterum sub Pio IV. vniuersis porrò cõcilij decretis subscripserũt patres, quibus ea potestas erat, CCLV. Hi fuêre legati Cardinales IV. Moronus, Varmiensis, Simoneta, Nauagerius: cardinales non legati duo, Lotharingus Archiepiscopus Remensis, & Madrucius electus Tridentinus: Patriarchæ tres, Hierosolymorum, Aquileiensis, Venetus. Archiepiscopi XXV. Episcopi CLXVIII. Abbates VII. Procuratores absentium cum legitimo mandato XXXIX. Magistri generales ordinum VII. Interfuêre tantę synhodo, præter eos qui subscripserunt, oratores Cęsaris Ferdinandi, Regũ Francorum, Hispaniæ, Lusitaniæ, Venetorum, Heluetiorum, Ducum Bauariæ & Florentiæ, Iuris Cæsarei pontificiique doctores Concilio necessarij tres, Auditor rotæ aduocatus consistorialis, Promotor, Theologi clerici non claustrales XX. ex quinq; Mendicantium ordinibus circiter LXX. à suis magistris, variis principibus & Episcopis vel missi, vel euocati. Ex ordine Prædicatorum XX. Minorum obseruantium X. totidem Conuentualium. Eremitarum XV. Carmelitarum X. Seruorum aliquot. Ministri, Concilij præter Commissarium & Secretariũ, qui Episcopatu fungebantur, fuêre, Scribæ duo, Cursores duo Cæremoniarum magister, Medicus, Depositarius, Florerius, Diaconus, & subdiaconus cum cantoribus XII. Grandem huic concilij celebrationi pecuniarum summam absumpsit pontifex Pius, quippe cuius menstrua ad vitæ sustentationem salaria Legatis, cũctis inopia pressis Episcopis & sacerdotib. omnibusq; ministris liberalissimè tribuerit. Id muneris antiquitus imperatorum erat. Dum Tridenti concilium celebratur, cardinalis Lotharingus Romam veniens multa de concilij exito, quem pontifex expensarum magnitudine oppressus, mirum in modum exoptare videbatur, cum eo tractauit. Qui per eos dies grauissimis, febris, catharri, podagræ, cruciatibus, & alui profluuio laborans, animi corporisque viribus ita destitutus aliquando fuit, vt mors eius à multis secutura crederetur. Cui rei nuntio legati permoti (Moroni præcipuè id opus fuit) ne interregno pontificio cõcilium apertum esset, iustissimis de caussis synhodi finem maturarunt, & incredibili dexteritate, quum plerique patres, Hispani præcipuè, resisterent, rem confecerunt.

Ponti-

Pontifex valido corporis robore subleuatus, ecclesiç sacramentis de more susceptis, triduo pòst conualuit. Qui concilij exitu audito, quanquã adhuc viribus debilis, patres in cubiculũ euocauit, quibus aduersæ valetudinis suæ, & concilij finis rationem reddidit, Deo gratias agens oẽs ad sacrosanctas ecclesiæ sanctiones seruandas, & ne quid præter eas ab se peterent, hortatus est. Celebresq; pro adeò felici exitu supplicationes indixit. Oblata verò sibi cõcilij decreta, Morono, Sarraceno, Cicadæ, Alexandrino, cardinalib. inspiciẽda, examinãda, ad seque referenda tradidit. Quo facto legati, Moronus & Simoneta, qui Romã tum redierant, cõcilij nomine, quibus id publicè demãdatum fuerat, omnium in eo actorum confirmationem petierunt. Quorum rogatu Pius papa VII. Kal. Februa. anni MD LX. V. in consistorio secreto cuncta cõcilij acta, tam ea, quæ sacra dogmata, quàm quæ reformationem ecclesiasticam respicerẽt, comprobauit, amplissimũque more maiorum confirmationis diploma plumbo obsignatũ publicauit. Tridentino igitur concilio absoluto, ex eius decretis mores denuò emendare, sacerdotia ad veteris formam instituti reuocare Pontifex curauit, pluraq; edicta promulgauit ad cõcilij obseruationem necessaria. Primùm tempus præscripsit, quo eiusdẽ decretis seruandis homines tenerentur. Octo patres cardinales delegit, qui ea seruare facerẽt: hi fuêre, Moronus, Sarracen⁹, Cicada, Alexãdrinus, Araceli, Simoneta, Borromæus, Vitellius. Modũ, quo Doctores ad episcopatũ postea promouendi crearentur, præscripsit. Hãc fidei formulam, quam episcopi designati profiterentur, instituit.

Ego N. firma fide credo & profiteor, omnia & singula, quæ cõtinentur in symbolo fidei, quo sancta Romana ecclesia vtitur: videlicet, Credo in vnum Deum Patrem omnipotentem, factorem cæli & terræ, visibilium omnium & inuisibilium. Et in vnum Dominum Iesum Christũ filium Dei vnigenitũ: & ex Patre natum ante omnia sęcula. Deum de Deo, lumen de lumine, Deũ verum de Deo vero: genitum, non factum; consubstantialem patri, per quẽ omnia facta sunt: qui propter nos homines, & propter nostrã salutẽ descendit de cælis: & incarnatus est de spiritu sancto ex Maria Virgine, & homo factus est: crucifixus etiã pro nobis sub Pontio Pilato, passus & sepultus est: & resurrexit tertia die secundũ scripturas: & ascendit in cælum, sedet ad dexterã patris: Et iterum venturus est cum gloria iudicare viuos & mortuos, cuius regni nõ erit finis. Et in Spiritum sanctum dominum & viuificantem, qui ex patre filioque procedit, qui cum patre & filio simul adoratur & conglorificatur, qui locutus est per prophetas: Et vnam sanctã Catholicã & Apostolicam Ecclesiam. Confiteor vnũ Baptisma in remissionem peccatorum, & exspecto resurrectionem mortuorum, & vitam venturi sæculi. Amen.

Apostolicas & ecclesiasticas traditiones, reliquasque eiusdẽ ecclesiæ obseruatiões & cõstitutiones firmissimè admitto, & amplector. Item sacram scripturã iuxta eum sensum, quem tenuit & tenet sancta mater ecclesia, cuius est iudicare de vero sensu & interpretatiõe sacrarũ scripturarũ, admitto, neceam vnquã nisi iuxta vnanimẽ consensum patrũ accipiam & interpretabor.

Profiteor quoque septẽ esse verè & propriè sacramenta nouę legis, à Iesu Christo Domino nostro instituta, atq; ad salutẽ humani generis (licet nõ omnia) singulis necessaria, scilicet, Baptismum, Confirmationem, Eucharistiã, Pœnitentiam, extremam Vnctionem, Ordinem, & Matrimoniũ, illaque gratiã conferre: & ex his Baptismum, Cõfirmationem, & Ordinẽ sine sacrilegio reiterari nõ posse. Receptos quoque & approbatos Ecclesiæ Catholicæ ritus, in supradictorũ sacramẽtorum solemni administratione, recipio, & admitto Omnia, & singula, quæ de peccato originali, & de iustificatione in sacrosancta Tridentina Synhodo definita, & declarata fuerunt, amplector, & recipio. Profiteor pariter in Missa offerri Deo verũ, proprium & propitiatorium sacrificiũ pro viuis & defunctis atq; in sanctissimo Eucharistiæ sacramento esse verè, realiter, & substantialiter corpus & sanguinem vnà cum anima & diuinitate domini nostri Iesu Christi, fieriq; cõuersionem totius substantiæ panis in corpus, & totius substãtiæ vini in sanguinẽ, quam conuersionem Catholica Ecclesia Transubstantiationem appellat. Fateor etiã sub altera tantùm specie totum atque integrum Christũ, verumque sacramentũ sumi.

Con-

Constanter teneo, purgatorium esse, animasque ibi detentas fidelium suffragiis iuuari. Similiter & sanctos vnà cum Christo regnantes, venerando s atque inuocandos esse, eosque orationes Deo pro nobis offerre, atq; eorum Reliquias esse venerâdas. Firmissimè assero, imagines Christi ac Deiparæ semper Virginis, nec non aliorum Sanctorum habendas & retinendas esse, atque eis debitum honorem & venerationē impartiendam. Indulgentiarum etiam potestatem à Christo in ecclesia relictam fuisse, illarumq; vsum Christiano populo maximè salutarem esse affirmo. Sanctam, Catholicam, Apostolicam, Romanam ecclesiam omnium ecclesiarum matrem & magistrā agnosco, Romanoque Pōtifici beati Petri Apostolorum principis successori, ac Iesu Christi Vicario veram obedientiā spondeo ac iuro. Cætera item omnia à sacris canonib⁹, & œcumenicis Cōciliis, ac præcipuè à sacrosancta Tridentina synhodo, tradita, definita, & declarata indubitanter recipio atque profiteor, simulque contraria omnia, atque hæreses quascunque ab ecclesia damnatas, & reiectas, & anathematizatas ego pariter damno, reiicio, & anathematizo. Hanc veram catholicam fidem, extra quam nemo saluus esse potest, quam in præsenti sponte profiteor, & veraciter teneo, eandem integram & inuiolatam vsq; ad extremum vitæ spiritum cōstantissimè (Deo adiuuante) retineri & confiteri, atq; à meis subditis, vel illis, quorum cura ad me in munere meo spectabit, teneri, doceri, & prædicari, quantum in me erit, curaturum. Ego idem N. spondeo, voueo, ac iuro, sic me Deus adiuuet, & hæc sancta Dei euangelia. Episcoporum residentiam grauissimis sub pœnis sanxit: paulò temperatius de parochiis edixit, qui minora sacerdotia possiderent, quæ nō nisi viris dignis, præmisso accurato examine, conferri voluit. Clericos, qui sacerdotia obtinerent, togatos, & honesto clericali habitu indutos incedere iussit: grauesq; pœnas cunctis non residentibus sacerdotibus inflixit, cōtra eos legem edidit, qui eadem sacerdotia in confidentiam (vt dicitur) vel darent, vel susciperēt. Matrimonia clādestina, & duella Cōcilio abolita priuatim grauissimo edicto prohibuit. Græcos in Calabria prælatos episcoporum Latinorū potestati subiecit. Ordinis Hierosolymitani priuilegia renouauit. Militiā sancti Lazari Hierosolymitanam temporum iniuria labefactatam reuocauit, priuilegiis auxit. Nouū sancti Stephani militum ordinē Cosmo Florētiæ duce auctore, instituit. Quū Philippus Hispaniarum Rex, & Carolus princeps ipsius filius canonizationē B. Didaci expeterent, ipse, qui rem examinarent, cōstituit Cardinales, Moronum, Sarracenum, Alexādrum Vitellium. Aedificandi nobili & generoso studio incensus, vrbem purgare, augere, & pulcherrimis ædibus viisq; ornare constituit. Multa vetera & publica ædificia, tā in Palatio & hortis Vaticanis, quā in reliqua vrbe vel vetustate collabētia, vel imperfecta, vel quæ omnino esse desierāt, reparare & perficere aggressus est. Leonianam vrbē (quā Burgū vocāt) crassissimo muro laxauit. Arcē sancti Angeli nouis muris & propugnaculis cinxit, Palatio & villa Vaticana, aulis, cameris, tricliniis, cœnaculis, testudine, & porticibus vel restitutis, vel nouis factis, laquearib⁹ aureis, & variis egregiorum artificū picturis exornatis. Hortos verò Pontificios, ædicula, porticu, atrio, lymphęo, cubiculis, & turri ædificatis corriuato fonte, nobilissimis signis, emblematibus, & opere tessellato cō decoratos, pulcherrimos reddidit. Inter Salariam & Nomentanā portam, & viam Pias publicæ cōmoditati ac dignitati in Quirinalis dorso aperuit & munuit. Portam & viā Flaminias melius & lautius refecit. Viā Aureliam penitus obstructam & ignotam pristino vsui restituere curauit. Viā Campanā porta Cælimōtana, in editiorem loeū translata reficere cœpit, Aquam Saloniam, quā antiqui Virginē appellarunt, ante annos mille adempta, purgato fonte, & renouatis formis, vrbi restituere voluit. Ostia bello Neapolitano, Anconem verò, Centum cellas (quę nunc ciuitas vetus dicitur) vetustate disiectas, mœnibus, portubus, arcibus sepiuit ac muniuit. Rauēnam vrbem ciuium numero & virtute instructā, firmis propugnaculis tutā reddidit, Palatiū Pontificū Capitolinum à Paulo IIII. deformatū, refecit. Prætorium Capitolinum Triumuirorū vrbis conseruatorum à fundamentis mirabili opere inchoauit. Turrim Palatij sancti Marcelli renouauit. Scholas, quibus sapientiæ professores Bononiæ docent, magnificentissimè

tissimè refecit, Romæ verò inchoauit. Papiæ collegium instituit. Villam Iuliã miræ amœnitatis, ædificiorumque elegantia conspicuam cameræ apostolicæ assignatã, Pontificum secessui, excipiendisque Cardinalibus, vel Oratoribus, & Principibus Romam venientibus, perpetuo vsui esse voluit, quam etiam instaurare & perficere aggressus est. Lauacrum ad Velabrum & Turres Campanarias basilicæ Lateranensis refecit, eiusdem laquearia aureis emblematibus exornata exstruxit. Thermas Diocletianas vetustate corruptas S. Mariæ Virgini Dei matri dedicatas, magnificẽtissimo templo in sacram ædem, & Carthusianorum Cœnobium menstrua quingẽtorum aureorum solutione conuertit. Templum sancti Petri Vaticanum toto terrarum orbe celebre, additis menstruis salariis perficiendum curauit. Titulos, & Diaconias Cardinalium, & reliquas vrbis sacras ædes vetustati collabentes, vel deformes, præfectis tanto negocio Iacobo Sabello Cardinale eius in vrbe Vicario, Marco Antonio Maffeo Archiepiscopo Teatino, & Ascanio Cæsarino episcopo reparari iussit. Cardinales sancti Angeli, Politianum, Sabellum, Amuliũ, & Camerarium prouisioni ad cohercẽdas Tiberis inundationes præfecit. Officinam libris sanctorũ patrũ accuratè & integrè imprimendis instituit, accito Paulo Manutio Aldi filio, viro tum in ea facultate, tũ vario litterarũ genere claro, qui ei muneri præesset. Quibus rebus peragẽdis, & magno ære alieno, quo sedes apostolica obstricta erat, tollẽdo, cũ ingẽs pecuniæ vis requireretur, quum alia non pauca, tum verò Montes aliquot perpetuos, & equites Pios instituit, variisque tributis, vectigalibus, & pecuniarum indictionibus vrbem, & ditionem omnem ecclesiasticam onerauit. Montes enim Pium perpetuum, & S. Spiritus non vacabilem condidit, illum quidem quadringentorum decem millium aureorum, vnde septeni annui cum dimidio pro centenis aureis capiuntur, hunc verò centum aureorum millium, ex aliquot redditibus monasterij sanctę Sabbæ, quod Cardinali Mõtano ereptum, magnæ Hospitali domui S. Spiritus adiunxit, ex quibus octoni annui perpetuo pro centenis aureis habẽtur. Equites quoq; Pios Dxxxv. multis & amplissimis priuilegijs ornatos, duabus lectionibus induxit, quibus & Monti Pio macelli superadditũ vectigal carnis quadrantarium, quod perpetuum esse voluit, in omni ditione ecclesiastica, præter vrbẽ, & Bononiam assignauit. Cui ob equites Pios Camertium redditus fisco applicatos, Ripæ, Ripettæ, Vrbanarum mercium, & directi Triremium vectigalium partem adiũxit, pro ducẽtis sexaginta septem millibus, & quingentis aureis ab eisdẽ equitibus apostolicæ sedis subsidio persolutis, quorum annus redditus est Dxxv. millium CDLXV. coronatorum. Ad hæc alterum carni quadrantem, frumento molendo, & vino peregrino, quod Tiberi ad vrbem vehitur, vectigalia grauiora imposuit, vel auxit, populo Romano reclamante, & nulla ratione consentiẽte, quorum tamen reditus vrbis Leonianæ munitioni assignauit. Proxenetas vendendi vini interpretes XL. Ripæ constituit, quos venales esse voluit, quum antea titulo gratioso id munus cõcederetur. Veniêre singuli quingentis aureis. Ad hæc Bononiæ, in Aemilia, Piceno, Etruria, & Latio extraordinariã tributa cunctis populis per legatos Romam propterea missos repugnantibus, imperauit, vbiq; clamantibus sibi superiorũ temporum iniuria expilatis, non esse vnde solueret, & hæc nõ apostolicæ sedis subsidio indici, sed insanis substructionũ fabricis absumi. Pontifex enim cõgregãdis pecuniis intentus, à nullius vexatione, modò quæstionem legitimam nactus esset, temperari videbatur. Hinc varij in vrbe rumores orti, & libelli contumeliarum referti, in põtificis ministros per vrbẽ noctu affixi, suspiciones auctæ, aliquot noti homines in carcerẽ coniecti, quæstiones seriò habitæ, odiũ pontifici conflatũ. Qui per id tẽpus publicis muneribus vacans, præteritas debitorũ tabulas Camerę reuisorię titulo repetiit, Abbatias quasdã, quæ commendari solebant monachorũ congregationibus non sine aliqua cõpositione adiunxit. Aliquot oppidorũ publicas pecunias sibi addixit: episcopatum Mantuanum a gentis Gonzagæ ius patronatus XXV. milliũ aureorum spõsione transtulit: Ascanio Corneum strenuum copiarũ ducẽ in Hadriani molẽ coniectũ non longè pòst multatum dimisit. Ferunt eo pontifice certos ecclesię Romanę redituũ XXC. millia aureorũ annuo-

annuorũ, incertorum verò LXXV. millia veniſſe. Quorũ tamen reditũ maiorẽ partem ipſe pontificatus ſui tẽpore acquiſierat. Per id tẽpus Põtifex graui dolore percutitur, obitu Frederici Borromęi fratris filij. Vxor Virginia ad patrẽ Vrbinatiũ ducem remiſſa. Ferdinãdus Imper. mala affectus valetudine, ne ſucceſſor in incerto eſſet, filiũ egregiarũ virtutũ decore præfulgentẽ Maximilianũ iam Bohemis Regem impoſitũ, Cęſarẽ deſignandũ curauit. Indictis VII. virorũ imperij electorũ more maiorũ Francfordiæ Comitijs, Maximilianus ipſe ad VIII. Kal. Dec. ẽb. anni MDLXII. omniũ ſuffragiis Cæſar renuntiatus, Oratorẽ ad Pontificẽ de more ire iuſſit Georgiũ Comitẽ Elpheſtanũ. Quum verò de ſolemni iuramẽto præſtando, ipſiuſq; forma controuerſia orta eſſet, ei rei cum Imper. legato tractãdę, Cardinales Carpensẽ, Tridentinum, Auguſtanũ, ſancti Clementis, & Vitelliũ Pontifex præfecit: qui rem tãdem poſt multã diſſenſionẽ cõpoſuerũt, ita vt legato publico conſiſtorio admiſſo vtriq; parti factũ fuerit ſatis. Exitu anni inteſtino Gallorum bello ob religionẽ iã adulto, tandẽ erupit. Concurrêre infeſtę Catholicorum & Hugonotarũ acies in agris Druidum: Regia factio imperatoribus Carolo Guiſio, & Hãnone Momorãtio equitũ magiſtro, rebelles Hugonotas profligauit: nec incruẽta victoria, captꝰ perduellium dux præcipuꝰ Ludouicus princeps Condonenſis, Amiratus ſalutẽ fuga quæſiuit. Ex Orthodoxis prima impreſſione equitum magiſter in hoſtiũ poteſtatem venit S. Andreę Mareſcallus, vir fortiſſimus egregiè dimicans cecidit. Pontifex ea victoria fauſtis vocibꝰ Guiſiũ proſecutus, ſolẽnes lætasq; ſupplicationes habuit: ſed nec duci Guiſiæ diu victoria frui licuit. Sclopeti enim ictu in Aureliæ obſidione ꝑ Amirati (vt creditũ eſt) inſidias vir præſtãtiſſimus magno Catholicorũ maiore regni damno concidit. Cuius morte infauſta catholicis pax eſt ſecuta, iis conditionibus, vt Rex rebellibus parceret, ipſi verò quæ Regi ciripuerant oppida & Vrbes reſtituerent, atq; quiſq; in qua maximè religione vellet, viueret. Vtq; iis locis, quibꝰ ab ſe antè occupatis diſceſſiſſent, nouæ ſuperſtitiõis miniſtris, populos docere fas eſſet: in aliis verò certa loca deſignarentur. Angli, qui à rebellibus Hugonotis ex inſula euocati, aliquot de Gallis oppida ceperãt, bello ciuili abſoluto omni cõtinentis ora pulſi. Ad decoroſę, ſed neceſſariæ pacis nunciũ põtifex cõmotus, Oderũ Caſtilioneũ R. E. cardinalẽ Hugonotarũ præciptũ ſacerdotio Beluacẽſi, & cardinalatu, itẽ Epiſcopos circiter decẽ eadẽ labe in Galliis maculatos, ſacerdotiis exuit. Sanctę inquiſitionis Tribunali nouẽ Cardinales prępoſuit, ea lege, vt quę maior pars ſanxiſſet, rata eſſẽt, hi fuêre, muneris princeps, Alexandrinus, Sarracenus, Cicada, Reumanus, Aracæli, Simoneta, Borromæus, Vitellius, Alciatus Quorũ poteſtatẽ auxit, & à ſuperioribꝰ põtificibus indulta firmauit. cũ Heluetiis rectè ſentientibus fœdus percuſſit. Solẽnes pro cõſeruato Orano ſupplicationes habuit. Hanc rẽ memoratu dignã breui aperiã. Cognouerat Algerij in Africa Rex claſſẽ regis Hiſpaniarũ graue naufragiũ in portu Hiſpanici litoris Herradura, anno ſalutis MDLXII. paſſã, reliquas eius triremes per terræ Italię ſtatiões procul ab Africæ litoribꝰ diſtribuas eſſe. Ea re tẽpus opportunũ veniſſe ratus, anno qui ſecutus eſt, Oranũ munitiſſimũ Africę regionis ad mare oppidũ ipſi infeſtũ occupare tum cõſtituit, quũ ei nullũ aliunde auxiliũ afferri poſſe ſibi perſuadebat, vt eo præſidio, quo Hiſpanię littora ad piratarũ myoparonibus defendi poſſunt, in poteſtatẽ ſuã redacto liberiùs vagaretur, Hiſpaniarumq; litoribus facilius inſultaret. Ipſe præterea nullam in terra Africa nauiũ ſtationem cõmodã ſe poſſidere, Oranũ verò & portũ capaciſſimũ, & vicinã regionẽ fertiliſſimam habere conſiderans, ita vt in eo Punica claſſis tuto ſtare & augeri, Turcica verò cõmodè propter commeatus copiã hyemare poſſet, prouinciã terra mariq; aggreſſus eſt. Arcem igitur Maſarquiuir Oranenſis portus præſidio impoſitã primùm oppugnare decernit, illud ſibi certò perſuadens, hac expugnata, nullo labore Oranũ poſtea in poteſtate ſua futurũ eſſe. Ea re cognita Philippꝰ Hiſpaniarũ rex Catholicus ꝑ tabellarios mari actuariis nauiculis, terra magnis itineribꝰ, & mutatis ad celeritatẽ iumentis, Perafannum de Ribera Alcalæ ducẽ, eius in regno Neapolitano vicariũ de imminẽti periculo monuit, eiq; præcepit, vt quantãcunq; ad regni cuſtodiã claſſẽ haberet, illicò in Hiſpaniã mitteret, & cũ ea claſſẽ, ꝙ in Hiſpania parata fuerat cõiuncta, obſeſſorũ auxilio quãprimũ nauigaret. Etſi verò nulla prętermiſſa dili

gentia, miraq; fuerit tabellariorum celeritas, ea omnia tamen rebus penè perditis, parũ profuiſſent, niſi Dei optimi maximi beneficio, id aliquãdo antea incerto quaſi rumore, Prorex Neapolitanus præſentiſſet. Qui animaduerſo maximo Chriſtianorum diſcrimine, ſi præſidium tam opportunum à Barbaris occuparetur, ſtatim nullum regis Catholici mandatum exſpectans, quinque & viginti triremum, quæ Neapoli hyematuræ erant, claſſem, cõmeatu & tormentis bellicis inſtructam, milite Hiſpano ex ſtationibus Regni citiſſimè deducto, ductore Ioanne Andrea Auria, maritimi belli peritiſsimo duce, in hoſtes nihil tale ſuſpicantes, aliquot diebus antea immiſerat, quam regij tabellarij cum mandatis Neapolim aduenirent, incredibilis illa Proregis celeritas ab omnibus mirè commendata, Orano oppido Hiſpanis perneceſſario, quod ad eam rerum deſperationem perductum iam erat, vt vix per quatriduũ aduerſus Barbarorum impetum ſuſtentari poſſe putaretur, certam ſalutem attulit. Auria enim Hiſpana claſſe Neapolitanæ adiuncta, primo aduentu, nullo negotio rege in fugam acto, tormẽtis bellicis, cæteris rebus, quæ bello vſui erant, nauibuſque aliquot ab Afris turpiter amiſsis, obſidionem Orani ſoluit. In hac prouincia Prorex ſimul Hiſpanias affecit maximo beneficio, & à rege omnium præſtantiſsimo ſummam laudem eſt conſecutus. Per eos dies Pontifex legationem Auenionis Borbonio cardinali conceſsit à Farneſio dimiſſam, cuius vice prouinciam patrimonium eidem perpetuò regendam tradidit. Haud longè pòſt controuerſia de honoratiori in conſeſsibus publicis loco, inter oratores Gallum & Hiſpanum diu ante Franciſci Vargæ opera excitata, pontifex poſt lõgas tergiuerſationes ſummum Gallo locum aſsignauit. Cùm de cõcordiæ forma multum conſuluiſſet, nec vllam reperiſſet. Hiſpanus enim ſuperiorem conceſſum Gallo negabat, Gallus Hiſpanum æqualem recuſabat. In Tridentino quoque concilio, quia pontificis iuſſu vtriſque oratoribus in ſacris thuris ſuffimenta ſimul oblata erant, magna diſcordia orta fuerat. Ob eam rem Ludouicus Requeſens magnus Caſtellæ commendator, Hiſpanus orator irritatus, poſt publicam conteſtationẽ regis ſui nomine pontifici factam, quam põtifex ſuſcepit, & iudicium pollicitus eſt, Roma abijt. Eodem anno VII. Kal. Aug. Ferdinãdus pientiſsimæ memoriæ orthodoxus Imper. Viennæ Auſtriæ rebus humanis eximitur imperij anno octauo. Cui Maximilianus Cæſar filiorũ natu grandior, prudentia, liberalitate, animi magnitudine, clemẽtia, & doctrina præſtantiſsimus in Imperio, Bohemiæ regno & Auſtriæ principatu ſucceſsit. Tirolis comitatus Ferdinãdo, prouincia Stiria, Carniola, Carinthia, Carolo, more Germanico, ceſſere. Pontifex ſororis filiũ Cardinalem Altęmpſium ad eos conſolandi gratia legatum miſit. Mortuo Guidone Aſcanio Sforcia Cardinale Camerario id munus (quod quia officiũ eſt venale, proponi licito poteſt) Vitelli⁹ LXX. millibus aureorum perſolutis ſuſcepit. Anno qui ſecutus eſt ſancti Angeli Cardinale Pœnitentiario maiore vita functo ſororis filium Borromęum Cardinalẽ ſucceſſorem dedit. Deliri aliquot, qui in Pontificẽ cõſpirauerant, coniuratione detecta, iudici impunitate data, à carnifice necãtur. Anni MDLXV. initio, annuo die coronationis Pontifex Annibalem Comitem Altęmpſium ſororis filiũ militiæ eccleſiaſticæ magiſtrum creauit. Qui vxorem patruelis ſui Cardinalis Borromæi ſororẽ in matrimonium duxit. In earum nuptiarum lætitia in Theatro Vaticano Carneualibus feſtis haſtiludia facta. Quibus nobiliſsimi quique Romanę iuuentutis iuuenes cõcurrerunt. Ei celebritati Pontifex, Cardinales, & populus Romanus interfuẽte. Eodem anno Solymanus Turcarum rex militibus Rhodijs infeſus, numeroſiſſima claſſe eorum Inſulam Melitã obſidiõe cinxit. Eam rem præſentiens Garzias Toletanus, claſſis regiæ præfectus CCCC. fortiſsimis militibus Inſulam muniuit. Turcæ arce ſancti Elmi capta, Vrbem ad extremam penè deſperationem redegerunt. Ei obſidioni magno vſui fuẽre DC. milites Hiſpani, duce Robles, viro ſtrenuo & forti, per media hoſtium agmina intempeſtæ noctis ſilentio Vrbem ingreſsi. Hinc factum, vt Turcæ ſexto demum menſe ea Inſula triginta millibus hominum amiſſis turpiter eiecti ſint, egregia præſertim Ioannis Valetę magiſtri, & militum virtute, qui pertinaci

naci animo acerrimam obsidionem pertulêre, classisque Hispaniæ necessario præsidio. Quam cum nouem millibus hominũ Aluaro Sandeo, Ascanio Corneo, & Vincẽtio Vitellio ducibus, Garzias Toletanus iusdem præfectus adduxit. Ad CCL. equites & præcipui quique eo bello desiderati. Ea re præter solemnes supplicationes Põtifex multa lætitiæ signa dedit, militiæ Rhodiæ magistro per litteras gratulatus est. Qui haud ita longè post vehementi catharri, febre accedenti, morbo ex victus intemperantia hausto, laborans, Cardinaliũ aliquot rogatu centum aureorum millia sororis filio Hannibali Comiti Altẽmpsio (si tamen se mori contigisset) donauit, cũcta verò Ecclesiæ sacramenta Christiano ritu pientissimè à sororis filio Carolo Cardinale Borromæo (id nemini, quod sciam, Romanorũ pontificũ adhuc cõtigisse legitimus) susceptit. Paleot°& Syrletus Cardinales lectulo adstãtes, extremas preces, quas animæ cõmendationẽ dicimus, religiosissimè recitarunt. Ipse attentè, integris adhuc sensibus, cuncta audiuit, eis nouissimi pro se susceptis laboris gratias egit. Dictu mirum, decimo ante mense, cùm Syrletum sacræ purpuræ honore donaret: Hunc (inquit) in senatum allegimus, vt quemadmodum Paulo Quarto morienti officiosè adfuit, ita etiam suis precibus nostram ex hac vita migrationem apud Deum adiuuet. Id præsagiũ fuisse, euentu cõprobatum est. Ad extremum nullo de more patrũ cœtu congregato, octauo ægritudinis die, hora noctis secunda, quæ diem Dominicũ V. Idus Decemb. anni MDLXV. sequuta est, hæc verba proferens: Nunc dimittis seruum tuum Domine, secũdum verbum tuũ in pace, &c. rebus humanis eximitur, ætatis anno LXVI. mense VIII. die IX. Pontificatus verò V, mense XI. die XV. Corpus basilicæ Vaticanæ illatum, Lateritio ad tempus exstructo solio conditum est. Vacauit sedes Romana dies XXIX. Eo pontifice Italiæ pax, Vrbi & prouinciis ecclesiasticis à bello quies, rerum, quę victui humano necessariæ sunt, copia, publica incommoda vel pauca, vel nulla fuêre. Statura fuit iusta, fronte lata, oculis cæruleis, adspectu obliquo, naso eminenti & rubido, barba mediocri, habitudine corporis pinguiore, prospera valetudine, manibus pedibusq; articulari morbo debilitatis: sed non in facie aut in incessu dignitas, in risum magis quàm tanti magistratus gradus exposceret aliquando pronus. Morum ei diuersa tempora. Egregius vita famaque fuit: quoad priuatus, vel in magistratibus prioribus sub pontificibus vixit. Pontifex creatus dum Tridentinum Cõcilium viguit, multa optimi, præclarique pontificis documenta dedit. Concilio absoluto, suo ingenio liberè vtens in multa, quę non ita ab omnibus probabantur, prorupit. Inerat ei docilitas maxima ad omnes tum pacis, tum belli artes: litterarum sciẽtia, ac negociorum magna experientia, mira animi patientia, atque in laboribus perseuerantia, eloquentia nõ mediocris, memoria singularis, qui veterum iureconsultorum, poëtarum, & historicorum accuratè de improuiso integras paginas memoriter recitaret. Ingenio fuit viuacissimus, ac mente firmissimus, sagax & astutus, sed simplex & hebetior haberi volebat: in iocis dulcis, in conuiuiis & domesticorũ priuata familiaritate comis, verbis & scõmatibus acutus, cibi vinique auidus, sed in prãdio profusus, in cœna parcus, in voluptates pronus. Erat palam iracundus, occultè inuidus, ad audiendũ impatiens & difficilis, in responsis aliquando acerbus, dominandi cupidus, vafer, cuiuslibet rei quæ ignorari sua intererat simulator, ac dissimulator, timidus, audax tamen ad occultandã audaciæ speciei formidinem, parum gratus est habit°. Patres, & eos præsertim, quorum opera pontificatũ & alios honores obtinuerat, neglexit. Pecuniæ cupidus, ac ad aurum excipiendum etiam cum alieno detrimento attentus, ad seruandum verò parũ cautus. Nam quæ excepit, cũcta penè liberalissimè absumpsit. Ferunt enim eo põtifice H S. bis millies hausum. Amicitias non ex re, sed ex cõmodo æstimabat. In propinquorum amore varius, nã sororum filiis nimis indulsit: fratrem verò Augustum Marchionẽ Meleniani, cui ex priuatis odiis infẽsus erat, nunquam dilexit, ita vt eximias eius virtutes non mediocres defectus obseruare viderentur. Cuius pontificatum perpetua pace & abundãtia insignẽ, nullis publicis cladibus afflictum, felicẽ quis esse inficiabitur? qui præter hęc hominẽ tot animi corporisq; ornamentis præditũ attenderit, qui publicis fabricis,

Aubus infinitos penè pauperes aluit, hospitalitati, litterarum & amicorum principum subsidio, tot Vrbis Romæ in rebus sacris profanisque reformationibus, multis denũ aliis præclaris rebus absegestis. Concilij generalis perfectionem tãto studio adornatam adiunxit: contrà nihil rerum fuisse, si auiditatem, iracundiã, in republica administranda impatientiam æstimabimus: ita vt difficilè admodũ sit, perfectum illum principem inuenire, qui illustri virtutum temperamento vitæ suæ cursum instituens, eum vsq; ad extremum integrum inlæsumque perducat.

PIVS QVINTVS.

SI quis Romanos Pontifices omnes, qui à Diuo Petro hucusque sanctissimam illam sedem diuina electione obtinuerunt, percurrat, exiisque optimos, & isto dignissimos honore dignitateque eligat: horum deinde qualitates animorum accuratè considerer, effectusque illorum ponderet, haud dubium est, quin inueniet nõnullos vitæ sanctimonia, morumque integritate, qua vixerunt, celeberrimos: sed quibus Deus in administrandis huius mundi negotiis gratiam & singularem prudentiam denegauit. Occurrent alij, qui etsi optimum & prudentissimum mundum hũc gubernandi modum consecuti sint, bonitateque insuper (sine qua nulla potest consistere prudentia) præditi fuerint, singularem tamen vitæ sanctitatem non sunt assecuti, quare maiorem semper animi generositatem in rebus huius sæculi, quàm fervorem in iis, quæ ad spiritum pertinent, exhibuerunt. Tertij denique aliquid, idque optimum, & à primis & à secundis sumentes, & sanctissimi & prudentissimi fierunt. Inter hos sine dubio Pius V. ĩo infimo loco est constituendus, qui tã sapiẽter rexit alios, & tãsanctè seipsum moderatus est, vt multis admirandi occasionẽ præbuerit, qi omodo tantũ temporis orationibus, meditationibus, aliisq; vitę sanctę operib. daret potuerit, &c. cõseruandis, hostibusq; debellandis impertiretur. quibus etiã accedebant variæ curę & occupationes de propriis populis, pœnis & præmiis propositis in virtutum officio conseruandis.

Laus Pij V.

Hic itaque Pontifex XVI. Kalend. Febru. anno à partu Virgineo MDIIII. in oppido Boscho, è familia Chisleriorum natus est. Pater illius Paulus, mater Dominica Augeria vocabatur. In lauacro regenerationis nomẽ Michaëlis illi impositum fuit, quod ipsum nomen etiam cùm Religionem profiteretur, sibi reseruauit. Factus est autẽ religiosus anno ætatis suæ decimoquarto, in conuentu *di Voghera*, congregationis reformatæ Fratrum sancti Dominici de Lõbardia, Frequẽter audiui, idque à viris fide dignis, quod idẽ nomẽ etiam in Pontificatu retinere voluisset, si quis ante ipsum illius nominis Põtifex fuisset, quodque à Cardinale Borromæo vix multis precibus induci potuerit, vt nomen Pij sibi sumeret: cuius tamen precibus tandem acquiescẽs, tale potius nomen elegit, quàm aliud, quod ante illum nemo habuisset.

Nascitur

Pii vita gesta.

Religionem ingressus extẽplõ sese ad opera religiosa accinxit, eaque tractare cœpit, aut (vt verius loquar) vitã suã religiosam cõtinuauit. Antequam enim habitum assumpsit, iam meditari, orare, ieiunare & piis studiis assuescere cœperat: vtque vno verbo dicã, omnia faciebat, quæ piũ ac religiosum deceat monachũ. Studuit initio in conuentu *Vigeuani*, deinde in Bononiẽsi: Genuæ postea vigesimo octauo ætatis anno sacerdotio initiatus est. Sedecim annis lectorem egit in ordine, quẽ profitebatur: atque in omnibus suis lectionibus eximiã eruditionem, pietatemque & sanctum zẽlum demonstrauit. Multis Quadragesimis cum incredibili auditorum fructu concionatus est. Ad fastigium Prioratus *Vigeuani*, & aliis in monasteriis euectus, dignitatem illam cum singulari integritate & decoro

Fit sacerdos.

Fit Prior.

Pont. Pontifices in tres classes distinguit.

1.

2.

Fit Inquisitor. coro gessit. Postea Inquisitor Comensis, tanquam persona, qua magis idonea ad diuersos conscientiæ casus, maximè in hæreseos materia (qualis hodie multi istis in partibus occurrunt) soluendos non potuit inueniri, constitutus est: quo in officio tam discretum, prudentem, feruentem & intrepidum gessit, vt breui gratiam amicitiamque Cardinalium Inquisitionis Romæ, & potissimum Ioannis Petri Carafæ, qui postea Pontifex creatus, Paulus Quartus dictus est, & Rodolphi Pij cardinalis Carpensis sibi demeritus sit. Dum hoc officio fungitur, quædam inter illum & officiales nonnullos Ducatus Mediolanensis simultas orta est: quamobrem è re sua fore putauit, istas oras deserere, & Romam se transferre. Profectus itaque Romam ipsis christi Saluatoris nostri natalium vigiliis anno MDL. venit, vbi eam rerum suarũ & Inquisitiõis muneris quod gesserat, rationem reddidit, vt quàm plurimis Prælatis satisfecerit, à quibus postea Grisoniũ missus, vt litem intenderet cuidam canonico Ecclesiæ *di Cuoira*, etiam tanquã Inquisitor adlegatus est Bergamum, & in vtroque loco, vti & in aliis omnibus, se eundem fratrem Michaëlem, hoc est iustum, integrum cum omnibus & in omnibus casibus constantissimum, fideique Catholicæ amatorem ardẽtissimum, propugnatoremq; fortissimum ostendit.

Fit Commissarius Romæ.

His tam eximiis virtutibus cõmendatus à cardinali Carafa, qui tum primo erat Inquisitor S. officij in vrbe Romana, cõmissarius electus est. In hac dignitate cõstitutus tãto maiorem attulit ecclesiæ Dei vtilitatem, tantoq; amplior gloria illũ secuta est, quanto & locus erat celebrior, & occasiones fuerunt plures, doctrinam, iudicij bonitatẽ, vitæ integritatem & irrecõciliabile in hæreticos odiũ ostendendi. Nõ multo pòst tempore cardinalis Carafa creatus est Põtifex, à quo anno reparatæ salutis humanæ MDLVII. Idibus Martij cardinalitio galero donatus, & inter purpuratos patres allectus est, cũ titulo sanctæ Mariæ supra Mineruã: & ab Alexandria ciuitate q; Pagliæ, quæ sex passuũ millibus à patria illius Boscho distat, cardinalis Alexãdrinus dictus est. Anno deinde insequenti supremus Inquisitor fit. Ab eodẽ Paulo quarto pòst titulus illi mutatus est datusq; S. Sabinæ. Sed à Pio quarto, qui Paulũ in Pontificatu secutus est, prior illi titulus Mariæ supra Mineruã restitutus est: qui eundẽ quoq; Mondonensem episcopũ creauit. Anno deinde MDLXI. prædictas suas Ecclesias visitauit, in eaq; visitatione multa præclara & vtilia præstitit: pòst eodẽ anno Romã reuersus, iniunctũ sibi inquisitionis officium prosecutus est. Videbatur in quibusdam rebus, quas proponebat, ea facere, quę Pio quarto minus probabat, in quibus tamen omnibus tanta vtebatur libertate, vt multos cardinales in sui admirationẽ raperet, atque ab omnibus passim laudaretur.

Eligitur Põtifex.

Tandem Pio IV. rebus humanis exempto, Michaël noster anno MDLXVI. post Christũ natũ, die verò VII. ianuar. LII. Cardinaliũ suffragiis summus Põtifex renũciatus est. Multi, quia tam frequentẽ cardinalium numerum ad cõclaue proficisci viderent, necessariò fieri debere ominabãtur, vt electio noui Pontificis protraheretur, & tardius quàm factum est, absolueretur: quia tãta opinionum diuersitas difficulter (nisi temporis diuturnitate, quę macerat hominum cogitationes, & in stãtia vrgẽte coalescat, & vni cõsentiat) tollitur: sed ij, vt ipsa docuit hîc experiẽtia, decepti sunt. Caussa verò erroris fuit, q̃ non animaduertebant in conclaui prę cipua semp ferè capita pontificẽ creare: alios cardinales, quocunq; de numero sunt, hæc capita sequũtur: eorumque suffragia plerunq; approbãt. Ab horũ itaq; capitũ celeri vel tarda declaratione põtificis electio (humano lo quẽdi modo) tardatur vel acceleratur, etsi reuera & quidẽ manifestissimè deprehẽdatur, pontificẽ secundũ diuinę sapientię beneplacitũ citò vel tardè creari. Erant aũt in hac electiõe primaria capita Alexãder Farnesius & Carolus Borromæus, quorũ vtriq; ea mens erat, vt quàm citissimè liceret, in sede Petri aliquem restituerẽt, qui rã diuino munere dignus esset. Etsi cardinalis quoq; Ferrariẽsis in cõclaui esset, qui etiam vnus è capitibus fuisset, tamẽ quia debilis erat & infirmus, in lecto semper ferè decubuit: ita vt ipse parum in hac electiõe operatus sit. Cardinali Borromęo plures quàm Farnesio adstipulabãtur, dicuntq; neminẽ ex nepotib. pontificis maiori cũ magnificẽtia potẽtiaq; in cõclaue descendisse Borromęo. Cardinalis Farnesius lõga rerũ agẽdarũ experiẽtia, diuinq; ingenij sui excellẽtia fretus, singularẽ

quendam habebat modum sua consilia atque instituta proponendi, & ad finem producendi. Hinc in conclaui diu multúque laboratũ est vt cardinalis Moronus, aut Amulius, aut Boncõpagnius, qui tunc absens in Hispaniis erat, pontificatum cõsequeretur. Sed varias ob caussas illis exclusis, vt ferè fit, Pisanus, Montepuleianus, Alexandrinus & Aracali proponũtur. Tandẽ Borromæus cũ cardinale Altempo in arcẽ huius caussæ inuadit, totoq; pectore incũbit, vt Alexãdrinus crearetur, tũ quia bonitas & ingeniũ eius omnibus erant cognita, & ipse tanto gradu ab omnibus dignissimus existimatur: tũ etiã, quia Alexãdrinus cùm esset vir admodũ ingenuus, iampridẽ gratiã sibi Borromæi demeritus erat, eò quòd antea vt gratificaretur Borromæo, quantũ in se erat, laborauerat, vel aliquis ex iis quos Pius IV. promouerat, põtifex crearetur. Quã eorum intentionẽ cùm Farnesius intellexisset, eã cõfestim suo suffragio corroborauit, significauitque sibi vel maximè talẽ electionem probari. Cùm negotiũ in his terminis cõsisteret, nihil reliquũ erat, quàm vt status rei promulgaretur. In qua promulgatione Borromæus, idq; vt debitã reuerentiã exhiberet Morono, cui nõ audebat apertè dicere, quòd à põtificatu exclusus erat tandẽ tamen post multas ambages negotiũ illi detexit. Moronus videns rẽ ita geri, vt melius non posset, tanquã vir prudens, & qui in cõscientia sua virtutem atq; strenuitatem Alexãdrini mirabatur, etiam electionem hanc vt optimam cõmendauit, atque ita electio Alexãdrini cœpit per cõclaue manifestari, quibus ea prius erat incognita, hi vehementer admirati sunt, & quasi attoniti steterunt. Dubitatur autem à quãplurimis, vtrũ maius fuerit, consilium ne arcanum & celeritas eorum qui hoc negotiũ promouebant, an verò negligẽtia & parua eorum animaduersio, quibus nulla erat de Alexandrino suspicio, qui de nullo minus, quàm de illo cogitauerant. Promulgata hoc modo conclusione, certatim veniunt omnes, & Alexandrinum venerãtur: multorum nihilominus vultus erant subtristiores, & admiratione pleni. Quare sibijpsi vix credebant, & quod ipsi viderãt, quasi somnium interpretabantur. Hoc itaque modo electus pontifex Alexandrinus, ob caussam paulò ante à nobis commemoratam, Pius Quintus appellatus est. Publicata deinde per Vrbem electione, multorũ animi perculsi sunt & exterriti: metuebãt enim omnes illum in administratione seueriorem fore, tum quia Religiosus erat, & promotus à Paulo Quarto, tum etiam quia in negotio sancti officij laudatæ quoddam austeritatis specimẽ præbuerat. Huiusmodi timorem & suspicionem nonnulli ex eo concipiebant, quod natura sua pronus erat ad iram, sed mitigabat hunc timorẽ, quòd scirent iram in eo facilè molliri & exstingui; cùm ex cõmuni seu vniuersali ista ratione, *Qui facilè irascuntur, iram minimè continẽt, sed reddunt:* tum etiam quia prudentia sua, tanquam aqua, ardentes in corde flammas refrigerabat. Hinc (vt ipse dicere solebat) nunquã iratus cubitum discessit. Neq; tantum irã facilè exuebat, sed diligẽtissimè in super obseruauit illud Sapiẽtis; *Quod nullum euidens iracundiæ vestigium oportet relinquere, sed simulatque deseruerit, atque resederit animi tumor, omnem præteritorum malorum memoriam penitus tollendum esse.*

Pius V. natura ad iram, sed eam virtus facilè deposuit.

Hoc vno excepto vitio non erat in illo, quod posset quispiam reprehendere: eius vitæ sanctimonia omnibus erat perspecta, vt quæ ab omni ambitione quàm maximè erat aliena, & ab omni labe mundana purissima. Sed & animos deiectos & territos (vt diximus) vel hoc etiam erexit, & tranquilliores fecit, quòd viderent Pium summi Pontificatus gradum adeptum multa, magnaque liberalis & benefici animi argumenta præbere. Comiti namque Annibali, Cardinalis Altempi fratri quinquaginta millia ducatorum mutuo dedit, & ex Cardinalibus iis, qui pauperiores erant, bonas pecuniæ summas, quas in Castello inuenit, donauit.

Liberalitas Pij.

Postridie S. Antonij, qui dies illi natalis erat, sexagesimum secundũ ætatis iam annum ingressurus, ante Ecclesiã D. Petri coronatus est, adhibitis omnibus (quæ solẽt) cęremonijs. Deinde ad reformandos mores, tollendosque abusus animũ conuertit, omnesq; cogitationes & studia huc contulit, vt piè Christianeq; viueretur, nec quicquam omitteretur eorum, quę in Concilio Tridentino à patribus decreta iampridem fuerãt. Qua in re nõ minorem vtilitatem attulit Reipub. Christianę, quàm ij Põtifices, qui ante illum idem Concilij indixerant,

Reformationi morũ studet

rant, continuârant, & ad felicem exitum perduxerant. Non multo pòst assumptum pontificatum tempore Michaëlem Bonellum, filiũ ex sorore neptis, eiusdé ordinis Dominicani Religiosum cardinalem creauit, suumq; illi galerum donauit. Vt autem hoc faceret, non tam cõsanguineorum importunitate, quàm infinitis precibus Cardinalium permotus est: intuebantur enim optimam naturam, indolis qualitatem eximiam & animi dotes, quæ in iuuene relucebant. Creuerunt hæc postea, nobilissimosque effectus produxerunt, & quotidie producũt: adeò vt ex sancta Auunculi sui memoria ingens illi accrescat splẽdor, & ipse sibi sua virtute perpetuam & incredibilem pariat gloriam, talemq; ingreditur viam, vt omninò sperandum sit, si, vt cœpit, sic pergat, eum ad summas dignitates prouectum iri.

Michael Bonellus fit cardinalis, eiusque hum.

Pius itaq; totus rebus ad Religionẽ pertinentibus intentus, cardinalem Comẽdonem è Polonia Romam redeuntem ad vniuersalia Germaniæ Comitia, nuper ab Imperatore Maximiliano indicta, Legatũ misit, cum multis sanctis & prudentibus admonitionibus, quæ in illis Comitiis ad retundendam hęreticorum petulantiam fructum non exiguum attulerũt. Sed & ad Regem Galliarum, eiusque ministros optima misit documenta, ad eosdem hæreticos Regno illo exturbandos. Nec ea cura contentus Pontifex, vt Regi in illis debellandis opem ferret, decreuit, vt illi suppetiæ quatuor millium quadringentorum peditum, & nongẽtorum equitum sub imperio comitis sanctę Florę, militis fortissimi, mitterẽtur. Neq; vllas intermisit occasiones, alia quoque auxilia mittẽdi ijs Catholicis, qui in aliis regionibus contra hæreticos bellum gerebant.

Subsidia Catholicis cõtra hæreticos mittit.

Sed nec reformationi tantummodo morum, hæresium exstirpationi, & hæreticorum exterminationi studebat Pontifex, verùm etiam continuis curis, omniq; industria contendebat, vt furores Turcarum reprimerentur: & certè magna in isto negotio erat opus vigilantia, zeloque & feruore non minori: quotidie namque Turca maiores progressus faciebat & nouas prouincias Christianis ademptas bello & armis sibi subijciebat, iãq; fama erat Imperatorẽ Turcicũ ad Monarchiã mũdi adspirare. Quare Pontifex nõ destitit omnia periclitari, pro ingenij sui dexteritate principes Christianos, potentiores maximè exhortari & orare, vt cõiunctis virib. in immanum hũc barbarũ arma moueant, eũque Regnis & Regionibus Christianorum expulsum, in Arabiam suam repellant. Quia verò Solymãnus bellum in Vngaria gerebat, quo ipse in persona propria ducenta lectissimorum militũ millia secum ad expeditionem ducens profectus erat, Papa Imperatori Romano duabus vicibus nonaginta ducatorum millia ad defensionem Regni donauit, & quotannis se quinquaginta millia daturum promisit, quamdiu bellum illud duceretur. Præterea vt Deũ, cuius potenti manu hostes fidei debellantur & profligantur, pacaret; eiusque opem & auxilium afflictis Christianorum rebus impetraret, Iobilæum promulgauit, & celeberrimam supplicationem instituit; cui ipse tã deuotè incedens pedibus interfuit, vt spectatores ad similem deuotionem permoueret. Quam deuotionem in omnium animis auxit, quòd Dæmoniacam ante pedes suos oblatam tactu stolæ, & data benedictione ab illis inimicis liberauit. Interea Solymannus in Vngaria dum obsidioni Sigethi intentus est, mortalitatis tunicam exuit, atque ex hac vita migrauit. Cuius mors etsi meritò Turcarum acies terrere, & ad soluẽdam obsidionem mouere debuisset, tantùm tamen potuit vnius ducis prudentia, sanaque consilia, vt accidentia illa, quæ damno & incommodo esse debuerant, summam rebus Turcicis vtilitatem attulerint, atque ita mors Solymanni, quæ per se huic expeditioni maximè fuisset perniciosa, reuera fuit vtilissima. Mahometis namque Bassa, ex primoribus belli ducibus præcipuus, non tantùm callidè Imperatoris mortem, vt in officio milites faciliùs retineret, dissimulauit, sed & celeriter Selymum de morte patris certiorem per litteras fecit, vt sine aliquo tumultu possessionem Imperij caperet. Prodiens deinde vbertim, sed fictè lachrymãs, se summo dolore oppressum signific auit militibus, vnum quid cor suum occupasse, & fixisse, & vultum lachrymis madefacere: nimirum quòd Solymannus sententia stetisset aut Sigethum citò capiẽdum, aut sibi cùm toto exercitu moriendum esse. Dice-

Solymãni in Vngaros expeditio.

Iobilæũ Pij V. Dæmoniacã liberat. Pius Solymanus moritur dũ obsidet Sigethũ.

Callidũ Mahometis consilium.

Cogitationes Pij ad reprimendum Turcam.

bat autem illud cùm tanta grauitate & cõstantia, vt nemo esset, qui non facilè crederet. Quare milites omnes summa cum animi promptitudine inter se statuerunt, Sigethum tanto cum impetu, toties, tam cõtinuè, & tanto cum furore oppugnare, vt aut ipsi omnes occumberent, aut munitionem occuparẽt. Sequenti ergo die, qui sextus erat Septembris, tam horribili in pe-
Sigethũ oppugnatur. tu Sigethum oppugnarunt, vt miserãdum spectatu fuerit tot fortissimos milites in repellendo vulnerari & occidi, illo tamen die expugnare munitionem non potuerũt, sed irrito conatu receptui cecinerunt. Postridie auctis animis & viribus cum tanto furore Sigethum denuò inuadunt, vt simile quis nunquam viderit: à nostris tamen tãta dexteritate, animique fortitudine defensum est, tam grauiter pugnatum, tanta cum strage Turcæ repulsi, vt hi de expugnatione, nostri verò de defensione desperarent. Mirabantur ipsi hostes fortitudi-
Nicolai Serini præclara virtus et fortitudo. nem, inuictumque animum, quem tota hac obsidione Nicolaus Serinus arcis præfectus in hac munitione defendenda ostẽdit. Omnium autem maximè mirandum est, quod cùm propugnaculum quoddam hostili igne cõcepto deflagraret, adeò vt necesse esset aut obsessos omnes igni latè vaganti inuolui & comburi, aut munitionem hosti dedere, breui, sed neruosa oratione præsidiarios exhortatus est, ne se immani Barbaro darent, aut viui in eorum potestatem transirent; sed potius fortiter pugnando occumberent. In quam sententiam cùm itum esset, aperta porta ipse primus ad pugnãdum cum hoste quam diu viueret, erupit. Quid hic facerent alij? qua oratione tam incitata & vehementi, tam inuicti ducis, quis laudabili eius exemplo non moueretur, quò minus præeuntem sequeretur? Cùm illo itaque omnes præsidiarij, qui numero erant circiter 300. egressi, maximam stragem in hostium castris ediderunt, dum obuios quosque trucidarunt. At Turcæ numero & multitudine superiores, Serinum primò fortissimè pugnantem occidunt, deinde cæteros omnes interficiunt, & Sigethum capiunt. Hinc liquet quanta sit vis necessitatis: dum
Quanta vis sit necessitatis. enim Turcis iussu Solymanni, vt Mahometes ipsis persuadebat, moriendum esset, aut Sigethum expugnandum, ad hanc expeditionem imperterriti, & ad quiduis audiendum fortes effecti sunt: ita vt victoria hæc vni necessitati sit adscribenda. Econtrario necessitas eadem paucos præsidiarios, qui cum Serino eruperunt, ne aut igne absumerentur, aut viui in crudelissimas Barbarorum manus inciderẽt, ad fortissimè dimicandũ, & se ab hostibus, quantum in ipsis fuit, vindicandũ impulit. Quare ab antiquis illis Imperatoribus, & celebrioribus belli ducibus, necessitatis summa, & quidem prudentissimè habita est ratio: eaque semper militibus ab oculos posita, sæpè victores facit: faciebant enim, vt magnus ille dixit Historicus, *Necessitatem esse vltimum & maximum telum.* *imrebus bellicis.*

Interea dum Sigethum capitur, Selymus Constantinopolim profectus à Bostange Imperatoris præfecto exceptus, omnibusq; Imperatori condecentibus officiorum generibus ornatus, solemni ritu Imperator renunciatus est. Qui ne ab Otomanico ingenio descisceret videretur, nõ multos post annos de celebri aliqua in Christianos exditione cogitare cæpit, qua & maiorũ suorum exempla sequi se ostẽderet, fortitudinisque suæ specimen aliquod præberet; vt maiorẽ in subditorum suorum animis terrorem generaret, & imperij sui pomœria extẽderet atq; dilataret. Proposuit itaque (Piali Bassæ generi sui simulis potissimũ incitatus) Cyprũ, insulã suo Imperio imminentẽ, bello adoriri. Etsi aũt ab hoc suo instituto pax eum deterrere debuisset, quam initio Imperij sui cũ Venetis regni huius Domini (qui nunquã Turcis datã fidẽ violarant, nec Turcarum vnquã perfidiã expertus erant) inierat, tamen quia Principibus nunquam desunt homines, qui fucatis rationibus norunt illis honestũ & æquũ esse quidquid ipsi volunt: ita & hic Selymo non deerãt adulatores promptissimi, ad demonstrandum expeditionẽ hãc esse honestissimam: dicebãt enim Regnum Cypri, quo tẽpore Maiores illius Constantinopolim & Græciã occuparunt, sub imperio fuisse: & proinde ad Selymum pertinere: Suum aũt repetere, & aliena non auferre, non esse fidem violare: posse igitur cum summa æquitate hoc bellum suscipi. Post deliberationẽ bello decreto Selymus maximum conscribit exercitum, & incredibilem omniũ rerum ad talem expediti- *Selymus Imperator Turcarum.* *Adulatores apud Principes quid possint.*

onem

onem necessarium facit apparatum. Vt autē Regni huius expugnationem acceleraret, statuit etiam in Dalmatia & Slauonia Venetos bello lacessere. Illi consilij Selymi certiores facti, cùm maximos eius apparatus viderent, diligēter quoque ne quid Respub. detrimenti caperet, aduigilarūt, omniaq; ad suorum defensionē necessaria cōparārūt. Sed priusquā Turca manifestū bellum Venetis denunciaret, legatū misit, qui Regnum Cypri ab eis deposceret: iniustè namque à Venetis detineri, vt quod antiquitus Constantinopolitano Imperio pareret. Quòd si reddere nollent, Imperatorem armis illud repetiturum. In publicum Concilium introductus legatus, qui tertio post Paschatis festum anno à partu Virginis MDLXX. Venetias appulsus erat, legationis suæ summā exposuit. Ad quam Veneti fortiter respōderunt; Regnū Cypri se iustissimo titulo hactenus possedisse, & adhuc possidere: ideoq; se paratos esse ad defendendum armis contra quemcunque illud inuadere conantem. Sperare se Deum, perfidorum nominum vindicem, Turcam absque vlla caussa contra Maiorū suorum consuetudinem datam fidem violantem debitis supplicijs castigaturum. Cùm hoc responso dimissus legatus ad Dominū suum reuersus est. Veneti autem summa velocitate legatos in omnem regionē ad varios Principes miserūt, eos ad fœdus cōtra Barbarum hunc Dei & hominū omnisque honestæ cōditionis inimicum feriendum, intercedente summo Pontifice, inuitantes, Pontifex autem cœpit cū omni feruore & consilij dexteritate fœdus aliquod inter se. Regem Catholicū & Venetos meditari, cui etiā reliqui Principes paulatim adiungerētur. Sed quia videbat fœdus illud debitis suis circunstantiis & conditionibus bello Turcico resistendo necessariis maturè satis coalescere & perfici non posse, eò quòd Turca iam in armis erat, & instructissimam classem ad velificandum paratam haberet, alium inuenit modū: Rex scilicet Philippus primo quoque tempore Venetis certa subsidia mitteret, quib. ipse sua nō contēnanda adiūgeret: interea fœdus ipsum, quāta fieri posset, celeritate stabiliretur. Philippus Rex vt gratificaretur Pontifici, 50. triremes sub Architalasso Ioanne Andrea Aurea ad subsidium Venetorū destinauit, iussitq; Aureæ, viro alioquin in armis, rebusque naualibus exercitatissimo, vt M. Antonio Columnæ fortissimo Principi, & classis Pontificiæ imperatori pareret. Circa finem itaque Augusti eiusdē anni MDLXX. oēs istę triremes conuenerūt, quibus Venetorum quoq; classis accessit. Constabat aūt tota classis triremibus 180. quinqueremib. (quas galeazzas nominant) 12. & 6. maioribus nauigiis. cùm aūt classis hæc in Cretam esset appulsa, præfecti rectè in Cyprum nauigandum esse statuerunt. Ante mensem circiter priusquā classis nostra in candiā seu Cretā veniisset, Turcica copiosa, instructa & horribilis per aquas di Baffi velificans in cōspectu Insulæ Cypri stetit. Qui rumor cùm statim Nicosiā esset allatus, Dominus Astorio Baglioneus, prudentissimus & fortissimus belli dux, generalis præsidiariorū quę in Insula erant, suadebat, cū omnibus sclopetarijs & equitib. ad mare contendendū, Turcasq; ne in terrā descenderent, prohibendos. At Vicarius, qui Venetiarum Principē referebat, & penes quem summa erat authoritas, cōsilium hoc vt minus salutare improbauit, dicēs; suorum numerum non esse tantum, vt possit Turcas repellere, & à descensu prohibere. Placuit idem consilium Collaterali generali. In hanc itaque sententiam itum est, licet (vt postea compertum est) prior Reip. rationibus magis expediebat. Salinas itaq; Turcæ appulerunt, & xxv. Iulij pars exercitus absq; vllis machinis bellicis Nicosiā arcta obsidione cinxit. Placuit Palazzo de Fano cōsiliario & Chiliarchæ, cū parte præsidiariorum erumpere, & in Turcarum castra impetū facere, priusquā reliqua pars exercitus appropinquaret. Sed hic iterum opinionum fuit diuersitas: Vicario enim & Collaterali ea sententia minimè probabatur. Postridie totus se mouit exercitus, & cum machinis bellicis, cumq; apparatu omni Nicosiam venit, vt se sociis iūgeret, vrbemq; expugnaret. Cùm autē exercitus in diuersas stationes esset distributus, cœperunt fodere, & dulces aquas in terrę viscerib. quærere. Neq; spe sua frustrati sunt; præter omnium enim opinionem multos inuenerunt puteos, quæ tres Turcis fuit commodissima, & ad obsidionem continuandam vtilissima. Commoditate verò hac Turcę audaciores facti, cœperūt oppi-

Legatum Turcicus ad Venetos.

Responsum Venetorum.

Initium fœderis inter Pōtificem Hispaniā & Venetos.

Christianorum classis.

Turcica classis in Cyprum oppugnatur.

Nicosia obsidetur & oppugnatur.

danos, missis in suburbia quotidie aliquot equitum turmis, ad pugnam elicere, sperates eos egressuros, & cominùs secũ pugnaturos, sed cùm animaduerterẽt nostros se muris continere, & vrbem defendere decreuisse, quatuor excitarunt munitiones è quibus vrbem grauissimè oppugnare, & mœnia maximis machinis verberare cœperunt. At cùm & ea res minus quàm ipsi arbitrabantur, succederet (pilæ namque in munitiones è terra congestas immissæ, in ipso pulucre hærebant, nec aliquam ruinã sternebant) visum illis est alio modo belli negotium instituere. A machinarum vsu deinceps abstinuerũt, & cuniculis propugnacula suffodiẽdo rem tentarunt, variisque fodinis subterrestribus ad ipsa vsque mœnia peruenerunt. Quindecim truculẽtissimas impressiones in vrbem fecerunt, antequàm nostri vllã feciſſent eruptionẽ.

Nicosiani in hostium castra erũpunt.

Tandem decimoquinto Augusti ipso meridiano tempore, quando Turcæ quiescere plerunque solent, mille pedites sub imperio Prouennæ Placẽtini vrbe egressi in castra hostium irruunt, & fortiter pugnãdo vsque ad hostium munitiones procurrunt, duasq; ab illis timore maioris incommodi derelictas occupant. Sed & in ipsis tẽtoriis tanta erat Turcarum trepidatio, vt quàm plurimi in effusam fugã sese conijcerent, fuissetq; eo die bellũ cùm gloriosa nostrorum victoria finitũ, si equitatus, qui in vrbe erat, peditatui auxilio veniſſet, vt primò constitutũ erat: qui etsi ad hãc rem nihil aliud contulisset, quàm se eminus ostentasset, animosque peditũ erexisset, atq; ad vlterius progrediẽdum incitasset, actũ de Turcarum victoria fuisset. Sed hic iterum Vicarius ordinem multis contrà frementibus perturbauit, metuens ne oẽs à Turcis, qui nostros multitudine longè præstabãt, trucidarentur. Pedites itaque nostri qui vrbe erant egressi, cùm nulli subsidio mitterentur, ab equitatu Turcico fracti, & partim occisi, partim fuga elapsi in vrbem reuersi sunt. Nostri ergo cùm pauci essẽt numero, & non sufficientes ad nouas eruptiones faciendas, viderẽt insuper nullas auxiliares copias Famagusta (vti sperarant) mitti, animum desponderunt, & tandem xv. Septem.

Nicosia expugnatur.

Nicosia ferocissima innumerabilium Turcarum oppugnatiõe capta est. Incepit autem pugna in ipsa aurora, & ad sextã vsque diei horam continuata est: in qua dici non potest quot vtrinque viri fortissimi ceciderunt. Oppidani tam ciues quàm præsidiarij in foro & in plateis irrumpentem hostem magna audacia exceperunt, & veluti pecora trucidarunt, donec & ipsi fortiter occumberent.

Capta porrò à Turcis Nicosia, quatuor millia lectissimorum peditũ, & mille equites in eam introduxerunt, qui sub duce Bassa Musafero ciuitatem defenderent. Mustapha verò cum reliquo exercitu Famagustã obsedit. Classis aũt nostra, de qua paulo antè diximus, quod in Cyprum nauigaret; nihil præclari gessit, dissentientib. Columnę & Aureę inter se opinionibus. Aurea namque se minimè subiectum Columnæ dicebat, ideoque nec eius imperio se pariturũ, ex quo verissimũ esse liquet illud Liuij: *Quamplurium imperium bello inutile est.* Nuntius huius dissensionis & simultatis, captæque paulo pòst cum tanta sanguinis Christiani effusione Nicosia, & periculi totius insulæ amittendæ animũ pontificis nõ parum offendit, tamen nõ defecit, neq; curas Reip. deposuit: imò multo maiori cũ ardore instituit, vt fœdus inter Venetos, Regẽ Philippum, & seipsum confirmaret, atque ad optatũ finem perduceret. Tres isti principes Turcarũ vires magis quã reliqui metuebant. Veneti namque, vt in quos arma Turcarũ versa erant, timebant ne maiores ab illis clades acciperent. Rex Philippus verebatur, ne Venetis Archipelago, totius Italię obice adempto, ab eoq; pulsis, Regna sua Siculum & Neapolitanũ periclitarentur. Põtifex præterquã quòd saluti animarum totius Christianismi metuebat, solicitus etiã erat, ne Barbarus loca plana & maritima, quę ad ditionẽ Ecclesię pertinebãt, inuaderet, eaque armis & viribus occuparet. Singulari tandem Pontificis prudentia superatis multis difficultatibus, quæ in negotio fœderis huius occurrebãt, Romę cõclusum, & vigesimo die Maij anno MDLXXI. in consistorio subscriptũ est. Post quinque deinde dies publicatum ibidem, Venetiis verò decimo pòst die promulgatũ est. Conditiones Fœderis erant; quòd Põtifex ad hoc bellum conferret duodecim instructas, armatasque triremes, tria millia peditum, & ducentos quinquãginta equites. Rex Catholicus tres omnium sumptuum

Famagusta obsidetur.

Liuius.

Cõclusiones sacri fœderis.

faciendorum sextantes, & Veneti duas ferrent. Erat & inter alias conditiones etiam hæc, quòd nullus Cõfœderatorum pacem cum quopiam iniret, sine aliarum partium consensu; & quòd Ioannes Austriacus, Regis Catholici frater, generalis fœderis huius dux renunciaretur: in cuius absentia M. Antonius Colũna architalassus Pontificius summæ rerum præesset. Fœdere hoc confirmato, multorũ animi ingẽti gaudio delibuti sunt. Sed tristissimus superueniens rumor de capta Famagusta, atque adeò totius Regni Cypri, cuius ea ciuitas erat primaria, & quasi totius insulæ propugnaculum amissi, non parum exsecutionem fœderis retardauit.

Famagusta obsidetur, oppugnatur & capitur.

Turcæ namque Famagustã post diuturnã arctamq; obsidionem decimo tandẽ quinto die Augusti deditione occuparunt. Obsessa erat à potẽtissimo, numerosissimoq; Turcarũ exercitu, cuius (vt supra diximus) primarius Dux erat Mustapha Bassa, Princeps in naualibus præliis non minus exercitatus, quàm in terrestrib. expeditus. Decimoquinto Maij cœperunt Turcę mœnia septuaginta quattuor maximis tormentis, inter quæ quattuor erãt incredibilis magnitudinis Basiliſci, disturbare. Nostri, quorum duces erãt Marcus Antonius Bragadinus, & Astorius Baglioneris, viri fortissimi, & in re militari peritissimi, se, vrbẽque summis, quamdiu potuerũt, viribus defenderũt, & paucis diebus, quibus vrbs oppugnatur triginta Turcarum millia strauerunt: tantaque erat in castris hostium trepidatio, vt si nostri in vrbe habuissent eorum, quæ ad tantã obsidionem sunt necessaria copiam, bellum hoc nentiquã tam infelicem habuisset catastrophen. Sed quia apparatus bellici laborabant inopia, determinarunt maioribus machinis paulatim parcius eiaculandum esse, ne puluis & pilæ ipsis deficerent. Constituerunt itaque præfecti certum in iaculando modum, vt scilicet tringinta tantùm machinis quotidiè vterentur, & singulas tricesies disploderent. Turcæ obsidionem continuantes quotidiè maiori cum furore vrbem oppugnarunt, tantum pilarum numerum in vrbem miserunt, vt duorum mensium & paucorum dierum spatio, quo Famagusta fuit obsessa, à Turcis plus quàm 140000. globiſu vrbem missi sint. Nostris autem comeatus deficiebat, adeò vt iam exiguus esset reliquus: maximè verò puluerís laborabãt inopia, qui omnis præter septem vascula iam erat absumptus. Præsidiariorum pars maxima interierat, & qui residui erant, continuis pugnis & laboribus paucitate victus & assiduis vigiliis (quæ tria naturæ quàm maximè sunt contraria) eum in modum erant debilitati, vt iam cum tam potente aduersario diutius certare non possent. Bragadinus igitur & Baglioneris, alijque militum Tribuni, tentandas deditionis conditiones censuerũt: quas hunc in modum impetrarunt; præsidiarij vita, bonis & armis saluis, cum quinque machinis bellicis, & tribus equis, quos ipsi eligerent, securi in Candiam transportarentur. Græcis qui Famagustæ erant, securè cum suis facultatibus permanere, ibidemque Christiano ritu viuendi potestas esset. Conditiones istæ ab ipso Mustapha fuerunt approbatæ, & manu illius propria subsignatæ: sed propria & singulari perfidia, ab illo scelerato Barbaro violatæ, nec in vno vel minimo articulo seruatæ. Bragadinum enim Baglionerum & alios Centuriones crudelissima morte mactauit: in Bragadino tamen ferociùs quàm in alios Tygris illa Turcica desæuijt. Bragadinus verò cum sanctissima patientia tam crudele, sed sacrum martyrium sustinuit. Cæteri præsidiarij partim occisi, partim in perpetuam seruitutem abducti, Constantinopoli & Alexandriæ in foro venales expositi sunt, solis habitatoribus Famagustæ pepercit. Tres audiui crudelitatis & sæuitiæ tam immanis, monstrosæque rationes: Prima est propria huius Barbari natura, vt cui nullum potest esse spectaculum iucũdius, quàm alios in conspectu suo trucidari. Altera incredibilis ira, quam illi concitarant tot suorum militum funera, quæ in hac obsidione ceciderant: ferro namque & tormẽtis bellicis plus quàm 70000. erant interfecta, & plus quàm 5000. variæ infirmitates absumpserant: omnes autem fortissimos milites, inter quos cunicularij, lixæ, calones non munerantur. Tertia ratio erat pœnitentia qua ducebatur, quòd nostris prædictas conditiones dedisset, præsertim cùm intelligeret, eum fuisse vnis statum, vt deterior esse non potuerit.

Deditionis conditiones.

Perfidia & tyrannis Mustaphæ.

Sympathia qua mouebatur Pontifex, ob captam tam celebrem ciuitatem, & tot Christianos cæsos, inter quos tot erant duces virtute bellica illustres, magis, magisque incitauit eius Sanctitatem, vt assiduis, ijsque ardentissimis precibus Deum inuocaret, quo tandem potenti sua dextera sceleratissimi hostis audaciam comprimeret. Conierunt tandem Confœderatorum classis in Sicilia, Messanæ portu, initoque ibidem numero, compertum est Venetos habuisse triremes centum, quinqueremes 6. & 2. oblongas naues, præter biremes, myoparones, aliaque minora nauigia. M. Antonius Columna præfectus Pontificius 12. triremibus, & Ioannes Austriacus classis totius Imperator, cum Ioanne Andrea Aurea 81. triremibus, & 22. nauibus, inter quas erant tres Melitesium triremes, imperabat. In vniuersa hac classe Italorum, Germanorum & Hispanorũ 20000. reperta sunt, exceptis lixis Calonibus, & aliis ministris. Trecenti præterea nobiles, qui propriis stipendiis militatum venerant. Varia hic inter duces & tribunos agitata sunt consilia, diu multumque deliberatum, vnde potissimum tantæ expeditionis sumendum esset principium. Conuenit tandem inter illos, hostilẽ classem per mare quærendam, & cum ea confligẽdum esse: etiamsi non ignorarent, Turcicã classem sua & maiorem & potentiorem esse. Deinde naues omnes in ordinem, qui in conflictu seruandus esset, constituerũt. In sua itaque cornua, & eam partem, quæ *Battaglia* dicitur (nos certamen appellare possumus) concinnè admodum distributa est. Quid multis? Omnia ad talem expeditionẽ necessaria quàm optimè instituta sunt. Adhibitæ sunt variæ exhortationes, quibus milites ad Christianè viuẽdum incitabantur: optimi quoque constituti modi, vt orationibus & vitæ pietate cum fiducia fortitudinem à Deo flagitarent, quòd tandem vires Turcicas cum illorum ignominia, Christique gloria possent eneruare. Hoc modo instructa & distributa classis nostra, 17. die Septemb. anno à Christo nato septuagesimo primo post 1500. è portu Messanæ soluit, & paucis diebus Corcyrã delata est. Inde iterum discedens vltimo Septemb. Gomenozzam, capacissimum, tutissimumque illius continentis portum ingreditur. Hic secundo iussu Austriaci classis recensetur & lustratur, mandatumque est omnibus, & singulis nauarchis diligenter naues suas inspicerent & scrutarentur, ne quis defectus in ijs reperiatur. Interea certis nũciis didicere classem Turcicam in mari Lepantico subsistere. Cõmuni itaque decreto sublatis anchoris, tertio die Octob. iterum in altum vehuntur, eo proposito, vt recta ad ostium istius pelagi delati hostes ad pugnam elicerẽt. Quinto deinde Octob. ad portum *di Puzola* classem prouehere decreuerunt: sed ventis & tempestate contraria impediti, iuxta portum qui *Val d'Alessandria* dicitur, anchoris in salo iactis manere compulsi sunt.

Christianorum classis coit ad confligẽdum cum hostili.

Gomenizza malij vocant.

Turcicæ classis præfecti diuersis inter se opinionibus diffidebant: quidã enim cum ea pugnãdum esse, quidã verò classem subducendam, & summam rei periclitandam non esse contendebãt. Habebat vtraq; pars suas quibus nitebatur rationes, quas pro defensione suæ sententiæ producebant. Tandem omnibus suffragijs decretum est, postquam Caracossa, qui speculatoria naue classem Christianorum circumuectus erat, referret, eam non pluribus quàm centũ quinquaginta triremibus constare, maioresque triremes præ nimia mole sua inutiles ad pugnam esse, tantumq; ad commeatum bellique apparatum vehendum cæteris adiunctas esse, sententiam mutarũt. Sed Vluzalius memor mandatum Imperatoris Turcici esse, vt pugnam nullo modo subterfugerent, sed hosti copiam pugnadi darent, hostili classi obuiam procedendum consuluit. Placuit itaque classem ex angustijs maris Lepanthici in apertum pelagus educere, & nauali prælio cùm Christianis confligere. Sexto itaque Octobris educta in altum classe, secundo vento in nostros ferebantur. Nostri eodem die (neque enim antea potuerunt ob ventos contrarios) *Val d'Alessandria* deferentes, cursum cũ summis laboribus (erat enim tẽpestas non exigua) recta ad scopulos Cuzolares dictos instituerunt, & nocte illa iuxta crepidines Galangę constiterunt. Postero die qui Dominicus erat, & septimus Octobris, hora diei secunda, classis Turcica eminus apparuit expansisque omnibus velis in nostrã vehebatur. Ioannes Austriacus videns hostem appropinquantem, ab altissima tri-

Diuersi Turcarũ opiniones de certamine.

remis

remis suæ antenna vexillum colore viridi (illud enim sacri fœderis erat signum) suspendi iussit, & maioris machinæ displosione, seu ictu admonuit omnes, vt se ad pugnam præparent. Ipse deinde & Columna duabus vectis biremibus omnes & singulas naues accedebant, ipsasque in ordinem, qualis necessarius, redigebant: milites quoque ad intrepidè pugnandum, & cùm ardore pro fide Christi aut vincendũ aut fortiter occũbendum hortabantur. Capucini & Patres Societatis Iesu, quorum ordinum multi Religiosi per classem erãt distributi, omni quoque deuotione & sanctissimis verbis milites animosos reddiderunt, vt impauidi aduersus inimicos Dei arma sumerent, eosque ad internecionem delerent. Quia verò classiarij omnes paulò antè peccata sua sacerdotibus erant confessi, viderent autem vexillum Crucis erectum, cum pijs affectibus ad eosdem Sacerdotes confugerunt, indulgentiam peccatorum suorum petentes, & se Deo commendari flagitantes. Mox dicti Patres promulgârunt sanctissimum, amplissimumq; Iobilæum, à Pontifice concessum omnibus, qui huic expeditioni interessent. Paulò post Turcica classis ictu grauis tormenti nostros ad certamen prouocauit: cui nostri simili confestim ictu responderunt: atque ita iunctis classibus pugnæ datur initium, tanto cum animorum ardore & impetu, tanto cum clamore, tympanorum sonitu, & tubarum clangore, vt cælum mugire videretur: fulmina verò & tonitrua machinarum, quæ vtrinque displodebantur tanta erant, vt ne dici, multò autem minus describi queant: densa telorum & sagittarum per aëra volitantium multitudo, ipsum solem obscurabat, hastarum fractarũ stridor aures obtundebat. Nihil audiebatur præter eiulatus miserrimos, eorum qui vulnerabantur, & qui incomparabili numero moriebatur. Non tam mare aquis, sed sanguine rectũdabat, nihil in fluctibus vidisses, quàm capita, brachia, pedes hominesmortuos, & semiuiuos fluitare. Cùm aliquandiu tanta cum contentione ab omni parte pugnatum esset, visa tandem est victoria ad nostros inclinare.

Parantur omnia ad pugnam.

Pugna naualis inter Christianos & Turcas maxima.

Victoria Christianorum.

Hæc est ista naumachia, qua ab Augusti Imperatoris tẽpore in isto mari mediterraneo maior & celebrior non fuit: & forte si quis diligenter omnes circumstantias huius pugnæ consideret, fatebitur, nullo vnquam sæculo se similem factam legisse. Hac vna victoria metuenda illa & summa Imperatoris Turcici potentia concidit, & quinque horarũ spatio (tam diu enim hæc pugna durauit) hoc est à decima septima ad vicesimam secundam, à Christianis potentissima classis, qualem nunquam Constãtinopolis instruxit, aut cui similis nullo vnquam sæculo illius portu educta est, partim capta & dispersa, partim in fugam conuersa est. Ex hac namque classe inimica cẽtum septemdecim triremes, tredecim quas Galeottas vocãt, integræ, nulla parte laceræ in Christianorũ potestatem venerunt. Octoginta circiter triremes, quinqueremes & biremes perforatæ, depressæ aut incensæ perierunt: quadraginta circiter omnis generis naues fuga elapsæ, tantę cladis nuntium retulerunt. Inuentæ sunt in captis nauibus centum & sedecim maximè machinæ bellicæ, ducẽtæ quinquaginta sex minores. Omnis hæc præda vna cùm mancipijs & liberis hominibus hoc prælio captis, secundum conuenta pacta inter tres Principes fœderis est distributa. Perierũt in hoc certamine triginta duo Turcarum millia, atque inter eos multi magni nominis Principes, belli duces, prouinciarum gubernatores: plures quàm ter mille & quingenti in seruitutem abrepti sunt. In captiuitatem quoque abducti sunt duo filij Haly, supremi classis Imperatoris & Mahometis Nigropõti (olim Eubœæ) præfectus, alijque magnæ authoritatis viri quàm plurimi: quindecim insuper millia Christianorũ ad remos damnatorum nostri liberarunt.

Clades Turcarum quanta.

Parta hac tam singulari & glorioſa victoria statuerunt Duces illinc discedendum, & in Portum reuertendum esse; quod & factum est. Sequenti autem die recensentur classiarij, & desiderati sunt 7656. quorum plurimi erant ex classe Veneta: alij partim ex Pontificia & Regia. Quo peracto cùm viderent hyemem præ foribus esse, neque tutum diutius in mari permanere, coacto concilio determinarunt, classem diuidendam, & in diuersos portus subducendam esse.

Classis Christianorum in portus subducitur.

Ioannes ita; Austriacus in Siciliam reuersus classem Messanam reduxit, vbi cùm

incre-

incredibili triumpho & regio certè apparatu exceptus est. Alij alio nauigantes naues suas in stationes tutas subduxerunt. Marcus Antonius Columna iter suum Romam instituit, vbi ab omnibus Romanis cum magnifica pompa exceptus, & ab ipso Pontifice honorificentissimè remuneratus, humanissimeque habitus est. Sed & per totum Christianismum ob incredibilem hanc victoriam festi dies agebantur, magna instituta solemnia, & in ijs Deo vindici actæ sunt gratiæ. Venetiis quoque numi cusi sunt, cum hac inscriptione.

Anno magnæ nauali victoriæ Deigratia contra Turcas.

qua inscriptione Senatus ille magnificentissimus insinuare voluit, victoriam hanc non suis viribus partam, sed miraculosè à Deo datam fuisse. Nec tantum illi, sed omnes etiam Christiani, & præsertim Pontifex hanc Deo acceptam referebat, eique cum summa deuotione gratias agebat.

Consiliũ Pontificis in persequenda victoria.

Quia verò Pontifex non ignorabat, ad inimicos funditùs exstirpandos, non satis esse vincere, sed necessarium insuper esse, victoria bene vti: quia tunc bene vtimur, si inimicos, priusquam vires suas recolligant, exercitusque nouos conscribant, in ipso metu maiori cum impetu, summaque cum celeritate denuò adoriamur, eos persequamur, nec requiem vllam tribuamus, priusquam planè deuicti supplices manus porrigant. *Simile.* Quemadmodum enim infirmitates illæ, quas recidiuas appellant, nonnulli periculosiores sunt, & corpora nostra magis debilitant; quàm ea quæ præcesserat: naturam namque inueniunt languidam & infirmam; & tertiæ magis etiam quàm secundæ: sic & in inimicis debellandis vsu venire solet, vt secundæ pugnæ magis hostem debilitent quàm primæ, & tertiæ magis, quàm secundæ: pugnarũ namque frequentia vires illius magis magisque atteruntur.

Pontifex itaque in hoc totus erat, vt maiori cum classe, & si fieri posset, maiori cum audacia Turcam iterum oppugnaret. Hanc ob causam varios in omnes regiones legatos ad diuersos Principes misit, orans eos, vt in fœdus venirent, eique adscriberẽtur, vt iunctis viribus humi iacentem Barbarum opprimant, priusquàm resurgat. Dum Pontifex huic operi, aliisque pluribus ad salutem Reipub. Christianæ conducentibus intentus est, accenso mense Martio, anno MDLXXII. nephritis morbus illi familiaris, maiori cum vehementia, grauioríque dolore quàm solet, eum occupauit: creuitque in horas, adeò vt vna cum vrina sanguinem & putredinem effundere cœperit. In hoc morbo asininum lac potare solet, tanquam præsens huic malo remedium. Ad consuetum itaque potum recurrens, tantum ex hoc lacte bibit, vt stomachum eum in modum debilitaret, ne cibum vllum posset concoquere, nedum retinere. In hoc grauissimo morbo, intolerandisque doloribus erat patientissimus: & licet, Galeno teste, *Sanitatem omnes requirimus, tum ad vitæ functiones, quas planè morbi impediunt, atque auferunt, tum verò vt molestia careamus: angimur enim doloribus non leuiter.* Galenus. Pontifex nihilominus non aliam ob causam amissæ sanitatis restitutionem desiderare videbatur, quàm vt officio suo pastorali commodiùs fungi, & in orationibus, aliisque piis & spiritualibus operibus diutius posset perseuerare. Adeò namque his exercitijs deditus erat, vt non obstante periculosa hac sua infirmitate, septem Ecclesias pedibus incedens visitare voluerit. Posteà morbus vehementer est ingranatus, & singulis penè momentis noua habuit incrementa, adeò vt die Mercurij, qui vltimus erat mensis Aprilis, cùm mortem instare multis indicijs intelligeret, à fratre quodam sui ordinis Dominicano, propter humilitatem vestiri voluerit. Postridie ipsis Kalendis Maij, hora vigesima secunda, anno ætatis suæ sexagesimo secundo, Pontificatûs verò septimo, rebus humanis exemptus est, postquam tribus vicibus Cardinales viginti & vnum creasset. Eodem die quo obijt, sub vespertum corpore illius dissecto & aperto, in vesica eius tres calculi reperti sunt. Postridie in Ecclesiam D. Petri funus delatum est, factúque maximus populi concursus, qui eum videre, eique reuerentiam exhibere cupiebat. Multi vberrimè lacrymabantur, & Rosaria corpori, haud aliter quàm Sanctorum reliquiis applicabant. Deinde in eadem Ecclesia honorificentissimè sepultus est. Vnde posteà in templum Mariæ maioris translatus, &

Mortem Pio extitit.

Moritur Pius Quintus.

Sepulchrum. tus, & in magnificētissimum sepulchrum à Sixto V. in significationem acceptorum beneficiorū gratitudinis, illi in sacello exstructum, quod sacellum idem Sixtus magno sumptu ædificari, & splēdidissimè ornari fecit, illatus est.

Laus Pij. Memoria sui Pius V. apud homines reliquit in eo, quòd fuit Religionis obseruantissimus, castigator vitiorum seueriſsimus, vigilantissimus, & in rebus gerendis in defessus, in consilijs æquissimus, ita vt nō rarò in Concilium venerit, absque vlla re, quæ in deliberationem data erat, certa determinatione: idque ob immēsum desiderium quo tenebatur, vt omnia debito & cōuenienti fine concluderentur. Amauit hic Pontifex præ cæteris virtutum studiosos, & qui ingenio valebant, animoque erant excelso; ad illos colendos, & ad maiores dignitates splendoresque euehendos erat auidissimus. Quare non ignarus quātæ virtutis, & quàm inuicti animi esset Cosmas Medicæus, Florentiæ Dux, nec nō & quàm bene meritus erat de sancta Sede Apostolica, ornauit illum mense Nouembri, anno MDLXIX. titulo magni Ducis Hetruriæ à parte illa, quæ prædicti Ducis imperio subijcitur. Qui mense Februario anni sequentis Romam veniens à Pontifice Regio apparatu exceptus est, & cum incredibili omnium lætitia coronatus est. Voluit autem Pontifex Regali coronæ seu diademati hæc verba inscribi: *Pius V. Pont. Max. ob Eximiam dilectionem ac Catholicæ Religionis Zelum Præcipuum & Iustitiæ studium donauit.*

Cosmas Medices titulo Magni Ducis Hetruriæ à Pio ornatur.

Liberalitas. Magna liberalitate vsus est hic Pontifex erga bonos, variis officiis, amplissimisque donis illos remunerādo; & pijs locis subueniēdo. Io famulos suos largissimus erat, quam etiam liberalitatem iis exhibuit, qui illi adhuc in minori & humiliori fortuna constituto aliquod beneficium vel obsequium præstiterant. immò tam gratus erat erga benefactores, vt etiam mortuis indicia gratitudinis ostenderet. Quare & Paulo IV. à quo creatus erat Cardinalis, nobile & magnificum sepulchrum in templo Mineruæ, in Caraforum Sacello ædificauit. Fecit & aliud monumentum in honorem Cardinalis *dei Carpi*, in æde sanctissimæ Trinitatis, à quo Cardinali Pius adhuc priuatus, & tenuioris fortunę Religiosus, alia beneficia percepit. Neque immemor fuit Alphonsi Caraffæ Cardinalis, Pauli Pontificis nepotis, cui in domo Neapolitana sumptuosum, & tali viro dignum bustum erexit. Fuerunt & variæ fabricæ in palatio Vaticano, alijsque locis, tam in vrbe, quam extra Vrbem à Pio V. aut nouæ constructæ, aut collapsæ reparatę. In Bosco patria sua insigne Monasterium Fratribus ordinis S. Dominici ædificari iussit, ac necessarijs prouentibus dotauit. In cuius tēplo sibiipsi honestam sepulturā cum modesto epitaphio condidit.

In patria Dominicanis monasterii fundauit.

Quamuis in his magnificis structuris, in expeditione Turcica in Vngariam, in rebus Gallicis & Auenionensibus, in fœdere denique contra Turcas in estimabilem auri vim expenderit, tamen post mortem illius in castro reperta sunt sexcenta ducatorum millia, vel (vt alij dicunt) myrias auri cum dimidia. Non tantùm à suis Pontifex hic laudatus est, sed & ab inimicis Turcis, & à sceleratis Hæreticis, quod irrefragabile bonitatis illius argumētum est. *Bonum enim est* (inquit Aristoteles) *quod inimici & mali homines laudant: videtur siquidem ferè omnes fateri, quod fatentur vel hostes, vel qui ob aliquam offensionem à nobis alieni esse videntur. Quare ea vsque adeò sit euidens, & exposita oculis, vt illi differi non possit.*

Laudatus etiam ab hostibus.

GREGORIVS XIII PAPA.

GREGORIVS decimustertius, anteà Hugo dictus, Bononiēsis erat à Boncompagnorum familia oriundus: patre

235. Pii

Catriapa rentes & natiui-tas. patre Christophoro, matre Agniola Marcalchi, anno post partum Virginis MDII. septimo Ianuarij, qui dies erat Veneris, secunda circiter hora noctis cum dimidia, natus est. Educatus est nobili ac honesto modo, qui cùm ad annos studiis aptos peruenisset, præceptoribus humanioribus litteris imbuendus traditur. Adultior ad Legum & Iuris studium missus, assiduus auditor fuit Ludoici Muzzoli, & Annibalis Caccianimici: post hos Ludoicum Gozadinum & Carolum Rouinum audiuit, qui eo tempore celeberrimi per totam Italiam, aliisque in locis plurimis Iurisconsulti habebantur: & in Bononiensi Academia cum summo applausu & maximo studiosorum concursu iura profitebantur; vsque adeò, vt qui eorum prælectiones diligenter audirent, doctrinamque & consilia eorum sectabantur, laudabiles in ea facultate progressus facerent, & Doctoratus titulum, quemadmodum & Gregorius fecit, facili negotio consequerentur. Quem gradum Gregorius vigesimo octauo ætatis suæ anno, decimoquinto Septembris, anno reparatæ salutis MDXXX. Bononiæ adeptus est. Anno sequenti duodecimo Augusti ad Collegium ciuile Bononiense admittitur. Duobus vltimis eius anni mensibus factus est Doctor Dominorum Priorum, quos illic Antianos nominant.

Educatio & studia.

Fit Doctor.

Variaofficia et dignitates. Eodem anno cœpit publicè legere institutiones Imperiales; quam professionem tribus sequentibus annis continuauit. Vltimo verò huius professionis anno in Collegium Canonicum cooptatus est. Anno deinde MDXXXIIII. ordinarius professor fit, in quo studio perseuerauit, vsque dum Romam venit: qui eius aduentus in XXXVIII. annum, mensem verò Septembrim incidit. Intereà temporis Iudex etiam mercatorũ Bononiæ primo semestri, anno MDXXXVI. creatus est, & in Iulio atque Augusto eiusdem anni denuò Doctor Dominorum Antianorum constituitur. Deinde (vt paulò anteà diximus) Romam venit, anno Dominicæ incarnationis millesimo quingentesimo trigesimonono.

Romam venit, & quam ob causam.

Narrârunt mihi Bononiæ viri fide digni, & ætate prouectiores, duas potissimùm causas mouisse Gregorium, cur patriam relinqueret. Prima fuit dissentio quædam & simultas domestica; alia, quia videbat sibi Bononiæ professionem Iuris parũ prosperè procedere, quodque ea impetrare non potuit stipendia, quæ volebat, & quæ illi meritò debebantur. Veniens itaque Romam Senatoris Capitolij collateralis constituitur: deinde quoque Abbreuiator Parci Maioris, & vtriusque signaturæ factus est Referendarius. Sub Paulo Tertio Tridentum ad generale Concilium profectus est, & XLIX. anno Romam reuersus fit Vicarius ciuilis Auditoris Cameræ, quo officio Dominus Cicada, qui posteà Cardinalis sancti Clementis factus est, fungebatur. Tempore Iulij Tertij Secretarius Apostolicus efficitur, & anno deinde MDLV. octo mensibus Vicelegatus per territorium Romanum, sub legato Cardinale Cicada mittitur. Anno sequenti signaturę gratiæ, quam signaturam Concessus vocãt, præficitur. Post biennium in locum Viceregentis Cameræ assumptus est. Non diu pòst Paulus IIII. eum Vestę Episcopum ordinauit, quo tempore sacris initiatus, Primitias suas in adyto S. Petri celebrauit. Anno sexagesimo secundo iterũ in Concilium Tridentinũ mittitur, ibiq; vsque ad determinationem omniũ actorum, totiusq; Concilij definitionem permansit. Romam cùm rediisset, à Pio Quarto Assessor in Sacello designatur, qui eundem anno MDLXV. duodecimo die Martij, qui Diuo Gregorio sacer est, Cardinalem cum titulo sancti Sixti creauit, eodemque anno Legatum à latere in Hispanias misit, & signaturam Breuium Apostolicorum ei contulit: è qua legatiõe reuersus nõ est, p̃ iusquam Pio Quarto defuncto, Pius Quintus Pontifex Romanus esset electus: cum quo Pontifice initio illi non optimè conuenit, eò quòd rigorem illum iustitiæ, quo Pius vtebatur, moderandum esse diceret.

Ordinatur Episcopus, & sit sacerdos.

Cardinalis creatur.

Post obitum Pij Quinti anno partus salutiferi MDLXXII. feria tertia, quæ in XIII. Maij incidit, hora circiter XXII. Pontifex renunciatus est. Eius autem electio fuit eiusce modi. Amici Moroni omnibus consiliis, agendique modis vsi erant, eodem die, quo in Conclaui Cardinales conuenirent, vt ipse Moronus eligeretur: sed cùm institutum suum propter varia, quæ occurrebant, impedimẽta ad optatum finẽ perducere non possent, cogitationes suas aliò cõuerterunt. Intereà Cardinalis Granuel-

Pontifex eligitur.

Ianus

Janus cum Farnesio diu multumq; de noui pontificis electione collocutus est: placuit tandem ipsis, vt Farnesius (cuius magna erat in hoc Collegio authoritas) duos aut tres Cardinales nominet, qui præ cæteris ad tantam Maiestatem obeundam digniores iudicarentur: & vt Granuellanus (quantum in se esset) procuraret, vt vnus ex illis Pontifex eligatur. Farnesius cùm tempus deliberandi postulasset, & negotium cum suis communicâsset, Cardinali Granuellano respondit, se nominare Cardinalem Montepulcianum, Cardinalem Boncompagnium, & Cardinalem Correggium. Granuellanus accepta hac nominatione Cardinalem Alexandrinum, Pij Quinti Nepotem adiit, & multis cum illo de hac electione ratiocinatur. Alexandrinus mox in Cellam abijt, & omnia cum suis amicis communicauit, quibus etiam suum consilium detexit, dicens; Se quidem laborasse, vt aliquis eorum Cardinalium, qui ab Auunculo suo erant promoti, in Pontificem assumeretur: sed negotium hoc tam intricatum esse, vt huius rei felicem euentum sperare non posset, quia Cardinales plerosque in eo conuenire cerneret, non eligendum Pontificem ex ijs, qui adeò nuper Cardinales facti erant: non esse itaque spem de his, quos Auunculus creauerat. Sed & videre se viam optimè præstratam esse Cardinali Bõcompagnio: se quoque tum ob hanc caussam, tum quia sciebat virum esse magni meriti, non malè erga illum affectum esse. Cardinalis Farnesius non obscuris argumentis prospiciebat electionem in aliquem è tribus à se nominatis, & quidem in Boncompagnium propendere: quod & Cardinalis Vrbinus facilè animaduertit, qui de eodem quoq; subiecto seu candidato optimè sentiebat, & amicis Boncompagnij iussit securos esse de illius electione: nullã fore difficultatem, si Alexãdrini, & ei adhærentium suffragiis non destituatur. Vota namque Borromæi & Altempij, qui illum summopere electum cupiebat, omnemque operam adhibebat, vt Boncompagnius eligeretur, ab illo stabant: aliorum omnium, paucis exceptis, huic negotio incommodare non posse nouerant. Cùm autem Alexãdrinum & Medicæum, qui illi fuit adiunctus, Boncompagnio ad electionem quoq; suffragari intellexissent, negotium peractum crediderunt: cœptumque est dici, Boncompagnium ad Sacellum ducerent, vt Pontifex salutetur, missique sunt nonnulli, qui octo Cardinales omnium horum ignaros huius rei certiores facerent. Vercellensis verò ad cubiculum Boncompagnij accessit, ipsumque manu apprehensum salutauit, dixitque: secum ad Sacellum concederet: erat enim electus Pontifex Boncompagnius sine vlla commotione aut animi perturbatione, cum magna constantia aliud nihil respondit, quàm; Domine mi, suntne vota verè sufficientia ad hanc electionem? Cumque respondisset Cardinalis Vercellarum esse sufficientia, atq; idipsum alij quoque Cardinales, quorum magnus hic erat concursus, affirmarent, ille innixus mensæ accepit scripta quædam, quæ ipse magni faciebat, ijsq; pectori applicatis; Eamus, inquit, in nomine Domini; atque ita vultu animoq; cõposito ad Sacellum venit tali cum magnanimitate & grauitate, quali cum posset in simili casu quispiam alius. Cùm in Sacellum venisset, in mirabili concursu Cardinaliũ ab omnibus Papa salutatur, & debita cum reuerentia colitur. Ille autẽ ex singulari deuotione, qua semper erga B. Gregoriũ fuerat, nomen Gregorij sibi sumpsit. Res fuit admiratione dignissima, tam arduum negotium quattuor aut quinque horis confici potuisse: & nullum (vt solet) interuenisse obstaculum, quod illud impediuerit, omnia insuper per Cardinales facta, & nihil (vt solet) per Conclauistas.

Electus Pontifex deinde coronatus est in festo Pentecostes, quod paulò post electionem subsecutum est. *Coronatur.* Mox literas dedit ad Confœderatos, illis significans, se eiusdem esse volũtatis, quo Decessor eius Pius, neque supinum aut negligentem se fore in mittendis subsidiis ijs, quæ pro authoritate & potestate sua possent exspectari. Mortuo Pio Quinto & Sede vacante, Marcus Antonius Columna Roma discesserat, postquàm iam à sacro Collegio in officio suo confirmatus esset, litterasque à Rege Catholico accepisset, quibus admonebatur, vt quàm primùm se se ad expeditionem Turcicam præpararet. Gregorius cum prudentissimi huius Ducis fortitudinem consideraret, etiam sua eum

autho-

authoritate, vt Architalassus deinceps esset, confirmauit. Columna itaque cum Iacobo Soranzo generali annonæ structore Messana soluunt, quibus se Ioānes Austriacus certis motus rationibus, cum sua classe iungere noluit: sed dedit illis viginti triremes sub imperio Gilandradę: promittens se cum reliqua classe breui subsecutū, nisi tumultus illum Belgici retardauerint, aut aliò fortè auocauerint. Illi autem expansis velis circa finem Iulij, Anno MDLXXII. Corcyram appulerunt, vbi Generalem Foscarinum inuenerunt: Hîc communibus sententiis determinatum est, hostilem classem per mare quærere, eique quoquo modo pugnandi copiam offerre. Neque hanc sententiam mutauit fama, quæ classem Turcicam pluribus quàm ducētis quinquaginta nauibus constare asserebat. Non enim credere potuerunt id verum esse, propter maximam cladem, quam anno præcedenti Turca à nostris acceperat, aut si qui crederent, existimabant tamen naues è viridi ligno fabricatas, bello minus esse idoneas. Nostri itaque ad pugnam prōpti & parati naues omnes lustrārūt, & in Corcyra recensuerunt, inuentæque sunt triremes cētum & triginta, quinqueremes sex, naues oblongæ decem, omnes quàm optimè expeditæ, & rebus ad pugnam necessariis instructæ. Omnibus sic cōstitutis portu exeunt, & Peloponnesum præternauigantes Cytheram insulam, nunc *Cerigo*, tenuerunt; ibique intellexerūt, classem Turcicam iuxta Monembasiam in anchoris stare. Relicta igitur Cythera ad Promontorium Malium nauigant: quò cùm sexto die Augusti veniissēt, hostilem classem eminùs conspexerunt: videbaturque rectà ad nostros contendere. Hic iterum intellexerūt classem ducentis quinquaginta omnis generis nauibus constare, & imperatorem, seu Generalem illius esse Vluzalium, qui (vti certis nunciis didicerunt) ab Imperatore suo mādatum habebat, quòd cum nostris non confligeret, nisi maximum aliquod commodum, atque adeò certā victoriam præuideret: alioqui pugnam detrectaret, ne quod periculum maritimis oris, vrbibus & locis crearet. Nostri extemplò cùm Turcica classis apparuissēt, suam in ordinem redegerunt, aciem instruxerunt, & naues rectà in hostem impellūt. Vluzalius videns Christianorū classem aduentare, vt suam inuadat, licet eum numero nauiū sua longè inferiorem cerneret, conuersis puppibus occidentem versus properat, & sub insula *de Cerui* classem sistit. Nostri illum insequūtur, sed tardè admodum: cuius tarditatis ratio hæc erat, quia maiora nauigia remulco trahere debebāt, qua in operatus ille dies absumptus est, ita vt occidente iam Sole hosti appropinquarent: quo tempore omnes iudicabant pugnam incipiendam non esse, cùm ea vix ante noctem perfici posset.

classis cō fœderato rumiterñ in Turcas expeditur.

Vluzalius vt suam existimationem saluā conseruaret, significaretque sibi decretum esse cum hoste pugnare, vertit proras, instruit classem, naues in ordinem cogit, milites arma capere iubet, omniaque ad prælium aptat, haud aliter, quàm aut oppugnare hostem, aut ab hoste oppugnari paratus esset. Nostri huius rei per exploratores certiores facti, sublatis clamoribus sibi gratulabantur copiam pugnandi datum iri, & tantum diei adhuc superesse, vt & incipere certamen & finire possent. Parati itaque ad classem inimicam aggrediendum, cæperunt emissis aliquot pilis hostem lacessere. Vluzalius, vt qui nihil minus quàm cōfligere cum nostris in animo habebat, omni qua potuit dexteritate sese subduxit, & celeri fuga vlterius in occidentem fertur: quem fugientem licet nostri summa cū velocitate insequerentur, assequi tamen non potuerūt. Vt autem Vluzalius fugam suam nostris magis occultaret, multas machinas puluere tantùm, non etiam pilis oneratas displodi iussit, vt fumus nostris conspectū eriperet, Turcæque sub ipsa nebula tutius elaberentur. Tandem classem saluam ad promontorium Martapan, omniū promontoriorum totius Peloponnesi maximè australem in portum *delle quaglie* applicuit. Nostri Cytheram reuersi ibidem toto biduo permanserunt: inde rursus hostem insecuti sunt, & decimo Augusti classis Turcica iterum conspecta est. Sed antequam nostri ad pugnam venire potuerant, Barbarum cum classe Coronem fugit, nostri autem denuò Cytheram reuersi sunt.

Turcæ pugnam subterfugiunt.

Intereà Christianis nuntiatur Ioannem Austriacum cum sua classe Corcyram venisse, & vehementer dolere, quòd se absente hosti pugnandi occasionem obtulisset.

Quare

Quare Columna, cui illa Austriaci philautia fastidio erat, cum Gilandrada statuit, cum suis triremibus Corcyram ad Austriacum velificari, vbi cum Austriaco deliberârunt, quid esset agendum. Communi tandem consilio decretum est, denuò classem Turcicam, quæ tunc in Nauarino portu reficiebatur, tentandam esse, Corcyra itaque soluens Austriacus decimo Septembris Gomenozzam venit, vbi cum classem lustrasset, centum octoginta triremes, octodecim maiora nauigia, & sex quinqueremes inuenit, inter quas etiam Venetorũ naues recensentur. Iterum de communi Generalium consilio determinatum est, vt si quo modo fieri posset, hostes ex improuiso adoriantur: vt hoc modo ipsis fuga intercluſa ad conflictum cogerentur. Cæterũ euentus docuit nostros optimè consuluisse, sed consilium prudenter exequi nõ potuisse. Cùm enim de nocte ad portum Nauarinum, in quo se classis Turcica continebat, venire debuissent, prima luce venerũt. Quorum aduentus cùm ex altissimis montium speculis agnitus esset, confestim Vluzalio hostem in procinctu esse nunciatur. Ille quia præmonitus sat temporis haberet, classem è portu educendi, nostris spectantibus Modonam fugit. Hic cùm portũ inuenisset munitissimum, & ab omni impetu hostili securum, nostros exspectauit, neq; voluit vnquàm, licet sæpè à nostris prouocatus, & multis pugnandi occasionibus oblatis, in altum prodire, & manum cum nostris conserere. Sed machinis aliquot bellicis in vicino quodam scopulo dispositis, & munito colle, qui portui imminebat, istis propugnaculis sese tueri, & nostram classem longius à portu reijcere voluit. Nostri videntes, quia tempus frustrà elaberetur, nec posse hostem ad pugnã elici, in portu autem oppugnare periculosum esse, eò quòd locus ipsis incommodus, hostibus verò commodissimus esset, statuerunt terrestri prælio fortunam esse tentãdam. Definitum itaque est, vt scopulum illum, & illum collem ab Vluzalio munitum oppugnent. Verisimile namq; esse, vt si hoc fiat, hostem aut ad pugnam venturum, aut amissis istis munitionibus, relicta classe terrestri sese itinere saluaturum. Sed cùm à quibusdam seruis Christianis, qui fuga elapsi erant, duo ista loca & præsidijs, & apparatu bellico satis superq; munita esse dicerãt, adeò vt ista occupandi nulla spes esse deberet, mutato consilio visum ipsis est, maiorem exercitus partem cũ aliquot machinis in terram exponere, & Adonem vrbem oppugnare. Dum huic operi intẽti sunt, tanti ventorum turbines mare incubuerunt, tanta tempestas orta est, imbresq; tam densi de cælo deciderunt, vt facilè prę sagirent, se nullum fructum facturos esse. Iterum igitur à priori sententia discedentes, animo destinârunt reclamantibus tamen Hispanis, castellum Nouarinum summa contentione oppugnare, nõ enim longè illud à mari erat disitum. Secundo itaque Octobris tria millia Italorum, & mille ducentos Hispanos, ductore Alexandro Farnesio tunc Principe, nunc Duce Parmensi, in terram exposuerunt. Parmensis cùm eodem die machinas ad muros verberandos disponere vellet, à balistariis qui è castro pilas sine intermissione eiaculabantur, fuit impeditus. Vt igitur minori cum suorum damno hoc opus perficeret, vsque in noctem insequentem illud prorogauit. Cæterùm sub vesperem tanta iterum tempestas inhorruit, tantę inundârunt pluuię, cum ventis & frigore tam intolerabili, vt impossibile fuerit operas inceptas perficere: tum propter aquas, tum etiam propter immẽsum frigus, quo milites penè obriguerunt. Postridie Austriacus per seruũ Christianum, qui è triremium vinculis erat elapsus, fit certior, Modonæ multas equitum copias colligi, quibuscum Vluzalius castro Nouarino succurreret: iam octo millia confluxisse, & in horas plures exspectari. Quare Austriacus re diligenter examinata, cùm facilè animaduerteret, castrũ illud etiamsi in Confœderatorum potestatem veniret, defendi tamen ab ipsis non posse, præcepit omnibus, qui ad hanc expeditionem in terram descenderant, statim ad naues reuerterentur. Qui dum reditum parãt, à decem millibus equitum Turcorum circumueniuntur. At Princeps Parmensis oppositis machinis bellicis, iisque in hostem conuersis, eorum impetum retardauit, ordines perturbauit, & magno illorum detrimento reiecit.

Munit se Turca in scopulis.

Christiani Nouarinum tẽtant.

Christiani pericli tantes à Principe Parmensi saluantur.

Considerantes itaque nostri, quòd neq; terra proficere aliquid possent, nec mari hostem ad pugnam elicere, decreuerunt

hoc anno nihil vlterius tẽtare: sed classem in portum reducere. Antequã tamen id faceret, placuit semel ac huc experiri, an hostem è latebris extrahere, & ad pugnãdum prouocare posset. Dum hæc secum deliberant, ecce peropportuna sese obtulit occasio. Nauis quædã Veneta Zacyntho venit, vt se classi nostræ iungeret. Vluzalius cùm eminùs nauim hanc conspexisset, missis quibusdam nauibus illam iussit expugnari. Nostri huius rei certiores facti, cum parte classis eò aduolant, vt sociam nauim defendant: reliqua interim classis ad pugnam se parat, vt si Vluzalius portu egrediatur, illum vndique cingant, & volentem nolentem ad conflictum adigant. At ille sibi metuens ictu maioris machinæ signo dato receptui cecinit, nauesque suas reuocauit, quę mox in tutum redierunt, vna excepta, quam inspectante vniuersa classe Marchio sanctæ Crucis, prudens Princeps, & imperterritus miles intercepit.

Classis Christianorum re infecta redit.

Nocte, quę septimum Octobris diẽ subsequebatur, classis nostra versus Occidentem cursum instituit. Cumq; Gomenozzam appulsa esset, Ioannes Austriacus & Columna per mare Siculum Messanã classem reduxerunt. Foscarinus verò cum suis nauibus in Corcyra mansit. Audiui nonnunquam à Christianis, qui capti à Turcis, tũc in illorũ classe seruiebant, quòd Vluzalius in his vltimis, quę offerebantur occasionibus pugnandi copiã feciſſet, nisi ei in mentem veniſſet, quòd is ipse dies anniuersarius erat, quo superiori anno classis Turcica memorabilẽ illam cladem accepisset. quare superstitioso iudicio suo deterritus, omninò credidit, diem illum fatalẽ & Turcis infelicem esse: ideoq; consultum neutiquam videri summam salutem periclitari.

Cùm Pontifex intellexisset classem sine vllo fructu rediisse, ait, Lætũ nimis & glorioſum exordium noſter Pontificatus habuisset, si classis nostra manum cum hoste conserere potuisset, Turcicamq; expugnasset, aut aliud graue damnum Barbaro intulisset. At nos exhortando Principes, vt fœderi contra illum inito & confirmato sese iungant, continuisq; precibus Deum obsecrando, vt populo Christiano virtutem & fortitudinem largiatur, nostro officio satisfaciemus: vt Deus pro sua misericordia (si tamen saluti nostræ expediat) futuro anno insignem aliquam & lætam victoriã nobis largiri dignetur. Interea misit ad Regẽ Hispaniarum Archiepiscopum Lanzanũ, vt eius Maiestatem exhortaretur, naues, & quæ ad expeditionẽ in Turcas erant necessaria, sequenti anno maturius quàm præcedenti ad bellũ præparentur. Ad Carolũ verò Frãciæ Regem misit Legatum Fuluium, Cardinalem Vrsinum, omnibus iisque optimis vsus mediis, vt Regem hunc in sacrum fœdus adduceret. Suscepit hoc onus in se Pontifex, tum quia ratione fœderis deuinctus erat, quotannis Imperatorem & Regem Christianissimum exhortari, & ad sacrum hoc fœdus inuitare; tum etiam ex singulari quadam beneuolẽtia, qua Regem hunc complectebatur, hanc ei gloriam exoptans, vt & eius virtus huius sanctæ expeditionis particeps esset. Præterea, vt aucto Confœderatorum numero, maior esset de victoria spes & securitas. Cùm itaque Cardinalis ille in Frãciam ad Regem veniſſet, omnem adhibuit diligentiam, vt eius Maiestatem ad bellum hoc Turcicum vnà cum cæteris Confœderatis suscipiendum induceret. Non esse Principem (ait) inter omnes Christianos, cui magis ex officio incũbit, nomẽ Christi defendere & diffundere, seu propagare, quàm Regi Franciæ: vt qui inde titulo Christianissimi à multis iam seculis condecoratur: ad hanc tam sanctã expeditionem debere eius Maiestatem incitari clarissimis maiorum suorum exemplis, qui ad conseruandam & propagandam fidem Christianã grauissima bella gesserũt, populos suos, facultates & proprias sæpè personas præsentissimis periculis exposuerunt. Magnam ad hæc gloriam atq; vtilitatem suam Maiestatem ex hoc fœdere atq; bello reportaturam. Gloriam quæ hinc cõsequetur esse manifestam: quid enim gloriosius esse potest fideli Principi & Christiano, quàm inimicos Christi & fidei bello persequi, & à Christianorum ceruicib⁹ repellere? Neq; minorem fore vtilitatem: deuicto enim Turca, opulentissimas eius regiones facilè posse occupari, magnum in iis quęstum victorem posse facere, & ampla spolia reportare. Huc accedere, quòd Christianissima sua Maiestas populos suos in Turcas mittendo, regnũ suum perniciosis hæreticorum seditionibus liberaret, quib⁹ nunc tam crudeliter afflictatur. Multos e-

Pontifex Carolum Franciæ Regẽ ad fœdus inuitat.

Oratio legati Pontificij ad Gallum.

nim hæreticos ad hoc bellum profecturos, adeò vt remansuros ad nouos tumultus cõcitandos vires non sint habituri sufficientes. Ne verò Regem ab hoc sacro fœdere deterreret rerum præcedentiũ memoria, aut loci in fœdere dignitas seu præeminẽtia, aut difficultas vtilitatis, ne fortè eas consequatur partes, quæ suæ Maiestati cõuenirent, Pontifex omnes istas difficultates in se recipiebat, promittẽs se effecturũ, vt in omnibus his, aliisq; Regi satisfiat. Simili modo offerebat, si quid aliud in hoc fœdere esset, quod eius Maiestati min⁹ placebat, se id ita temperaturum, vt omne fastidium tollatur. Meminisse Regem debere vbi Dei negotium agitur, ibi nec honorũ, nec opum cupiditati indulgendum esse. Quòd si omnem diffidẽtiam auferri, & per omnia securus esse velit, non videri Pontifici commodiorem ad omnia impedimẽta tollenda viam posse excogitari, quàm si inter suam Maiestatem, Regemq; Catholicũ vera & firma constituatur amicitia: fieri autem hoc posse, si noua inter ipsos cõtrahatur affinitas, fratri suo alteram filiarum Regis Hispaniarum spondendo.

Responsio Regis ad Legatũ.

Hæc Legatus iussu ac nomine Põtificis. Cui à Rege responsum est, se non aliam ob causam, quàm ad defendendam fidẽ Catholicam, & sanctæ Sedis obedientiam cõseruandam tot iam annis regnum suum, vitã & suam, & matris, & fratrum multis periculis exposuisse. Ad hoc autem se non tam exemplis maiorum suorum, quàm naturali instinctu, honestatis vi, & ipso decoro permotum esse. Huius autẽ rei præter alia, vel hoc manifestissimũ esse argumentũ; quòd post mortem Admirallij generali edicto, in omnibus regni sui finibus promulgato, omnes hæreticos, qui inueniri possent, gladio feriẽdos iudicasset, adeò vt paucis diebus septuaginta millia, & quidem plures trucidati sint: fore autem horum numerũ maiorem, nisi pro sua clementia infelicis plebeculæ misertus, & spe multos ad Catholicam veritatem aliquando reuersuros motus, nouo edicto cauisset, ne quis amplius occideretur: sed omnibus ad Catholicæ Ecclesiæ gremium redire volentibus, parceretur. Porrò se promptissimum esse, nihilque magis optare, quàm vt omnes vires suas aduersus Turcam, infestissimum fidei Christianę inimicum effunderet: sed habere se in regno suo subditos omnes rebelles & tumultuantes, maximè autem Narbonenses & Rupellenses: & quod malũ maximoperè augebat; vereri se, ne iidem in sua rebellione ab Anglis & Germanis, quibus ista de hæreticis sumpta supplicia vehemẽter displicebãt, armis, militibus & opibus adiuuentur & confirmentur. Quantum ad particulares conuẽtiones seu pacta & fœdera, dicebat, se libenter Pontificis voluntati obtemperaturum, & quidem propositum de matrimonio sibi maximè placere, si Rex Catholicus velit aliquod regnũ, aut prouinciam quandam fratri dotem despõdere, sed videri sibi negotium illud effectũ tunc non habiturum.

Quamuis autẽ Rex Christianissimus ad negotium fœderis tam perspicuè respondisset, non destitit tamen Legatus eũ secundo, & quidem aliis verbis & rationibus interpellare, si quo modo regẽ in fœdus posset pertrahere. sed responsum non tulit aliud, quàm; Nouitiquã suæ Maiestati cõsultum videri, hoc rerum statu exercitum in suo regno conscribere, illumq; in expeditionẽ aduersus Turcas mittere. Huic enim militiæ nomen hos tantummodò daturos, qui verè Catholici sũt: hæreticos in regno permansuros, qui tantò potentiores essent ad motus nouos concitandos, quantò minores viderent Catholicorũ vires ad suos furores comprimendos. Sua itaq; & regni sui re nõ esse, sacri fœderis illius conditiones accipere, aut illi se sociare.

Legatus cùm videret se nihil impetrare posse, Romã re infecta reuersus est. Displicuit autem Pontifici regem Franciæ fœderi nolle subscribere. Ad alia itaque media conuersus, fœderis negotium promouere non cessauit. Sed & omni studio quo potuit, id egit, vt paratis & comparatis omnibus ad nouam expeditionem necessariis, prima æstate classis expedita aduersus Turcam mitteretur. Cum omni itaque solicitudine triremes, aliæque naues reficiuntur: fortissimi quique viri ad militiã conscribuntur, omnis apparatus bellicus apparatur. Idẽ & Turcę fecerunt, nullis parcentes sumptibus aut expẽsis. Qui vt nostros præuenirent, in Dalmatiam traducto exercitu Aseruuium, nunc *Catare*, munitissimã Venetorum vrbem occupare tẽtãrunt. Sed quia id commodè fieri non posse videbant, nisi

Legatus re infecta Romã redit

Apparatus ad nouã expeditionem contra Turcas.

excitato prius propugnaculo, cum omni celeritate munitionem sub ipsa vrbe exstruxerunt. Veneti huius rei certiores facti, per litteras Iacobo Soranzo Prouisori generali qui tunc in Corcyra, seu cõfinio morabatur, mandârunt, vt cum parte classis periclitãti vrbi succurreret, atque propugnaculum disturbaret. Soranzus accepto hoc mandato, non cunctandum sibi diutius arbitratus est: sed statim XV. Ianuarij, anno post Christum natum M D L X X III. cum viginti triremibus Ascruuium nauigat, tantaq; cum celeritate appulsus est, vt de illius aduentu hostibus nihil constaret, priusquam eum proras ad terram applicare viderent: & si Soranzus classem cõfestim in propugnaculum direxisset, vno eodemq; illud impetu occupasset. Expugnatum igitur cõfestim, igne subiecto exussit, & disturbauit, multosque è Turcis capite iussit obtruncari. Prædam hîc Veneti non contemnendam nacti sunt: inuenta nanq; sunt in munitione septẽdecim maiora tormenta bellica, septem benè instructæ triremes, & alia nonnulla, quæ omnia in potestatem Venetorum venerũt: sed & portam ferream accipere, cui Ascruuium transiatæ inscriptum est, à quo, quando, & quomodo capta esset.

Venetorũ victoria ad Turcas ad Catare.

Veneti à fœdere deficientes, cum Turca inducias paciscuntur.

Interea Veneti animaduertentes sua negotia cum Turcis aliis in locis malè succedere, & peiora metuentes, propter potentissimam quam instruebant classem, cui etiã accedebat, quod conquerebantur quosdam confœderatos conditionibus non satisfacere, opera & intercessione sui in vrbe Constantinopolitana Patroni, & Regis Franciæ Legati, inducias cum Turca pacti sunt: à quibus ille minimè alienus erat: tum quia Cyprum occupauerat, aliquot etiam ciuitates in Dalmatia Venetis ademerat, tum etiam quia recens adhuc acceptæ superiori anno cladis memoria animum illius sauciabat, metumque incutiebat, ne vires & prosperi Christianorum successus maiora adferrent incommoda. Quamobrem Veneti inducias confestim conditionibus honestis obtinuerunt. Displicuerũt istæ inducie Pontifici & Regi Philippo, vel eò potissimùm, quòd fine suo consilio aut consensu erant impetratæ. Veneti extemplò legatos suos ad vtrumque & Pontificem, & Regem miserũt, vt causam suam iustificarent, & omnem sinistram de secõceptam suspicionem auerterent. Neque hac legatione contenti Veneti, etiã multis, disertisq; rationibus sese excusârũt & purgârũt. Philippo Boncompagnio, Cardinali S. Sixti, Pontificis Nepoti istuc misso, anno M. D. L X X I I I I. vt Henricum Regem Poloniæ salutaret, qui mortuo fratre Carolo Rege, insciis Polonis, noctu summa cum celeritate, ne à Polonis detineretur, aut ex itinere retraheretur, Polonia excesserat, & citatis equis Venetias venerat, vt deinceps in Galliam rediret: quod regnũ illi hæreditario iure post obitum fratris debebatur.

Gregorius itaque cùm non haberet istas facultates, vt posset in negotio fœderis tãtas opes, quantas solet, profundere, conuertit sese ad succurrendum Imperatori & Regi Catholico, vt commodè hæreses exstirpare, & fidem Catholicam possent propagare. In huiusmodi subsidiis multos magnosque thesauros Pontificatus sui tempore consumpsit: præter eos, quos Regi Galliarum misit, ad bellum contra Hæreticos continuandum. Ne autem pecuniæ, quæ neruus belli est, inopia cogeretur pacem cum Hæreticis inire; quæ noxia esset, fideique Catholicæ perniciosa, deditei quadringenta ducatorum millia, quæ ex vna collatione ciuitatũ Ecclesiæ, & sex decimis beneficiorum collegit. Archiduci quoq; Carolo & Militensibus liberalia sæpè subsidia misit. Magna insuper liberalitate vsus est in pauperiores nobiles & Magnates. Ducem enim Bruinsvvicensem, cùm Romam veniisset, septem ducatorum millibus donauit. Sed & magnas impensas fecit in ædificandis variis templis, tam in vrbe, quàm aliis in locis suburbanis. Neque vllis pepercit sumptibus in viginti duobus per varias & remotissimas mundi regiones fundãdis, dotandisq; Collegiis, in quibus iuuentus vnà cum literis pietatem, morumq; disciplinam addisceret: vt hoc modo cultus Catholicus amplificaretur. Quẽ in finem homines etiam doctos & feruidos, Religionis zelatores, ad Pretiosum Ioannem in Aethyopiam, ad Mauros, ad Constantinoponlitanos, aliasq; plures nationes misit. Aluit nuntios aliquot in Germania, vt tentaret si illorum authoritate & labore posset Hæreticos ad agnitionem

Pontifex à Turcis ad hæreticos in ordinem redigendos se conuert.

Liberalitas Gregorij.

rem veritatis reducere, eosq; ab omni malitia, quantum fieri posset, retrahere. Quin & in publicis granariis ad Thermas Diocletianas constituendis, in venustissimis fontibus ducendis, in plateis tam in Vrbe, quàm aliis in locis ad Ecclesiam pertinentibus ampliandis, incredibile est, quantas opes expendit. Nullis pepercit sumptibus anno incarnationis M.D.LXXV. qui Iobilæus erat, vt populo Romam in tanta frequentia, quanta vix vnquam visa fuerat antea, vt sacra loca inuiseret, venienti obsequeretur. Vt enim cum minori molestia ecclesiam sancti Ioannis ad Lateranum adire possent, magnis impensis & laboribus viam commodissimam ab Ecclesia beatæ Mariæ maioris ad Lateranum vsque aperuit, & ad peregrinorum vsum strauit. In eodem quoque templo beatæ Mariæ porticum restaurauit, vt inscriptio eiusdem testatur, his verbis: *Gregorius XIII. Pont. Max. Eugenij labantem porticum deiecit, & magnificentius restituit: Viam rectam ad Lateranum aperuit, Anno Iubilæi M.D.LXXV.*

Magnam quoque pecuniæ vim erogauit in legationib', diuersis in casibus diuersa in loca mittendis, vt cùm Cardinalem Moronum, hominem in rebus gerēdis dexterrimum anno LXXIIII. Genuam misit, ibique suis eum sumptibus aluit, donec Rempub. illam ciuilibus seditionibus grauissimè agitatam ad pristinam tranquillitatem reduxisset: quæ tunc demùm pacata fuit, cùm Genuensis omnem suam controuersiam arbitrio Pontificis, Regis Gallia. rum & Hispaniarum dirimendam contulissent, vt salua libertate ciuilia ipsi statuta, quæ omnium motuum fons erat & origo, visitarent, emendarentque. Quam curam Principes illi Cardinali Morono, Petro Castacciaro, Carolo Borgiæ, & Ioanni Idacio commiserunt: qui multo cum iudicio leges veteres emēdârunt, & multas nouas sanciuerunt promulgaruntque. Quare & à Genuensibus humaniter accepti & habiti sunt. Effecerunt enim sua diligentia & prudentia, vt multi ciues, qui solum vertebant, in vrbem redierint, pacificeque & quietè in antiqua sua libertate viuerent. Hæc pax reddita est Genuensibus mense Maio, anni M.D.LXXVI. quo tēpore pontifex etiam occupatissimus erat in rebus Poloicis componendis, quo in regno turbulentissimi motus erant exorti.

Tumultꝰ ciuilis Genuæ per Legatum Pontificis & alios cōponitur.

Postquam enim Henricus Rex Poloniæ Regnum reliquisset, vt Franciæ, quod per obitum fratris sui Caroli ad illum deuolutum erat, capesseret, Poloni per litteras & Legatos illi significârunt, sibi maximoperè displicere, quòd clàm abiisset. orabāt itaq; illum, vt reuerteretur: quòd nisi faceret, se in Comitiis ad duodecimam diem Maij, anno LXXV. indictis, nouum Regem electuros. Qui cum respondisset, sibi nequaquam integrum esse in Poloniam redire, priusquam filium ex vxore suscitasset, quē Regni hæredem in Francia relinqueret; Poloni in arce, cui Stecisia nomen est, conuenerunt, vt nouum Regem crearent. Hic cùm vsque ad medium mensem Iunij hærerent, neque ob varias difficultates & dissensiones aliquid certi decernere possent, alia Comitia mense Nouembri Varsouiæ constituta sunt.

Quò cùm dicto die Ordines conuenissent, diuersæ & aduersæ fuerunt suffragantium opiniones: nam & varij erāt Principes, qui hanc dignitatem ambiebant. Affectabat hoc Regnū Maximilianus secundus Romanorum Imperator; Ernestus eius filius; Ferdinādus frater Archidux Austriæ; Ioannes Tertius Rex Sueciæ, Sigismundus eius filius; Stephanus Batthoræus Transiluaniæ Princeps, Alphonsus Dux Ferrariensis, & Ioannes Basilides magnus Dux Moschouiæ. Pontifex ope & diligentia sui Legati, qui tunc erat in Polonia, aliorumque Magnatum industria, hoc vnum vrgebat, vt Princeps Catholicus eligeretur, & ne ista animorum discordia in tumultum aut apertum bellum erumperet. In tanta voluntatum & opinionum dissonantia, Iacobus Vcanius Archiepiscopus Gnesnensis cum multis Senatoribus surrexit, & egressus curia, seu loco, in quo fieri solet electio, copiis aliquot militum, qui à partibus suis stabant armatus, duodecima die Decembris Maximilianum Romanorum Imperatorem Poloniæ Regem renunciauit. Altera pars Senatus hoc factum Archiepiscopi indignissimè ferens, pòst biduum elegit Infantem Annam, è Regali & antiqua Iagellonum familia oriundam, vt ipsa Regina esset Poloniæ, ea conditione, vt nuberet Stephano Batthoræo, Transiluaniæ Principi; qui cùm illam duxisset, cōfe-

Seditio seu controuersia in Polonia ob electionē noui Regis.

stim pro Rege Poloniæ electo & confirmato haberetur. Vterq; Princeps electionem hanc, vbi nunciata esset acceptauit: sed Bathoræus solus ad possessionem regni peruenit. Hinc graues tumultus orti sunt: sed mox sopiti Imperatoreex palpatione cordis pauci post mensibus moriente Batthoræus itaque pacificus factus Poloniæ Rex, in Catholica fide vixit, Princeps fortissimus, & pontifici per omnia obedientissimus, ad quem etiam (vt moris est) legatum misit, qui nomine Regis obedientiam Romanæ sedi præstaret.

Pestis in Italia.

Dum hęc in Polonia gerũtur, in quibusdam Italiæ partibus sæuissima pestis grassabatur, quæ Tridentum, Mediolanum & Venetias grauius, quàm alias ciuitates & oppida afflixit. Magno erat Mediolanensibus rigerio Carolus Cardinalis Borromæus vrbis illius Archiepiscopus, qui cũ opibus & facultatibus, cum propria persona, omnibusque modis quibuscum potuit miserrimo afflictissimoque populo opitulatus est: non veritus pro salute illorum quotidie, immò singulis momentis vitam suam graui & manifesto periculo subiicere. Sed qui amat vitæ Christianæ veritatẽ, exiguam, immò nullam habet vitæ mundanæ curam & rationem.

Venetiis infinitus hominum numerus cuiusuis ætatis, sexus, conditionis mortem obiit. Quia verò pauciss. Sacerdotes & Religiosi erant superstites, Pontifex eò misit Iobilęum, cuius beneficio omnes in hoc aut alio morbo vera pœnitentia contriti, etiamsi confessi non essent, aut alia Sacramenta percepissent, plenam peccatorũ suorum indulgentiã consequerentur. Aloysius Mozenigus ea tempestate Venetiarum Dux, omnia humana remedia adhibuit, vt pestiferum hunc morbum fugaret: votum quoque Deo nuncupauit, se templum Saluatori ædificaturum, si diuina illius Maiestas hanc vrbem àtam horribili contagione liberaret. Nõ post multos dies morbus hic cœpit minui, & paulò pòst omninò cõquieuit. Multæ ciuitates Italiæ singulari beneficio & prouidentia Dei ab hac lue immunes euaserunt, & quidem potissimũ Roma; quo cum à Mercatoribus sarcinæ quædam ex variis mercibus conflatæ aduectæ essent, facta pro consuetudine decuria, admissæ sunt, & in vrbẽ illatæ. Cæterùm mercatores illi vt maiorem quæstum facerent, decreuerunt easdem sarcinas in alias lõgè dissitas regiones mittere, atque ibidem divendere. Quò cùm transportatæ essent, & dissolutæ confestim omnia loca infecerũt: erant enim inter istas merces quædam maximæ pestiferæ. Idem factum fuisset Romæ, nisi Deus mercatoribus illis hanc mentem inspirasset, vt maioris quæstus gratia, non Romæ merces vendere, sed alìò mittere maluerint.

Pax tem-tata in Belgio.

Anno circiter post hanc Italiæ calamitatem transacto pontifex per literas fit certior, Episcopum † Leodiensem negotium componendæ pacis inter Regem Philippũ & Ordines Belgicos, qui paulò antè per ciuiles discordias ab illius imperio desciuerant, agitare: & quòd Ioannes Austriacus Belgicarum prouinciarum Gubernator, quem contra rebellem populum Rex Catholicus miserat, cum Principe Parmensi, tunc eius Vicario, post mortem verò Austriaci in Gubernatione successor, multa præclarè gereret, & multis præliis victor, Hæreticos affligeret, quam vtilissimã Regi & Religioni Catholicæ operam, magna cum nominis sui gloria Parmensis hactenus continuauit.

† *id est, Lodiens. habetex-emplar Italicã. quæ vrbs Italiæ est: sed mendã ef se puto.*

Pontifex cùm hæc intellexisset, multis gravibusq; cogitationibus & curis animũ fatigauit, quomodo efficeret, vt hæc pax cum authoritate Sedis Apostolicæ, & sine vllo fidei Catholicæ detrimẽto constitueretur; confestim Dominum Castangum; nunc Cardinalem sancti Marcelli nunciũ istuc legauit, qui in omnibus consiliis & actionibus suis singularem prudentiam & admirabilem integritatem ostendit. Sed pacis huius negotiũ non aliter habuit finẽ quàm semper in ista regione habere consueuit. Vnde maiora bella cõsecuta, & multæ ex primariis vrbibus ab eodem Duce captæ sunt: magna pars Belgarum ad verũ Catholicæ Religionis cultum reducta, Deo & Regi, licèt in summis calamitatibus, fidelis permanet.

Portugal lię Rẽ quid ad bellũ in Mau ros suscipiendum impulerit.

Eodem anno quo pax inter Regem Philippum & Ordines Belgicos agitabatur, Sebastianus Portugallię Rex, magnanimus & religiosus iuuenis, expeditionẽ in Mauros meditabatur. Ad hanc cogitationẽ impulit illum desiderium reducendæ in hãc mundi plagã Christianæ Religionis, quo-

modo

modo eà temporibus antiquis ibidem coli consueuit; & sympathia seu dolor animi, quo cruciabatur ob Mahometem † ab Abdelmelecho patruo suo regnis Fessæ & Maroci pulsum: qui assiduis, iisque supplicibus precibus ad Portugalliæ Regem confugerat opem & auxilium implorans, vt regna sibi per vim adempta posset recuperare. Pollicebatur, si Lusitani armis & auxilio in regna restitueretur, se perpetuum eius fore tributarium. Vt autem huius rei securitatem Portugallo præstaret, omnes portus marium eius fidei & potestati traderet, vnà cum circumiacentibus agris, quos adeò fertiles esse dicebat, vt cum eorum frugibus non tantùm fames, qua nonnullæ ciuitates in istis partibus, Lusitanorum imperio parentes, iis temporibus, quibus tutò nauigare non licet, graviter affliguntur, posset depelli: sed & abundantia frumenti, aliarumque rerum ad humanos vsus necessariarum quotannis in Lusitaniâ posset importari. Præterea idem Mahometes vt Lusitanum alacriorem, & ad auxilium ferendum promptiorem redderet, vnum ex filiis suis obsidem illi reliquit. Multis quoque argumentis Lusitano persuadere conabatur, bellum hoc nullam vel exiguam habiturum difficultatem; à maiori namq; subditorum suorum parte se diligi & desiderari; ab omnibus verò pro solo, legitimo & naturali suo domino agnosci: Abdelmelechum patruum suum non electione populi imperium adiisse, sed fauore Turcarum inuasisse: Turcas autem non aliam ob caussam illi patrocinari, quàm vt per illum via ipsis sternatur, ad vicinas ciuitates & prouincias paulatim occupandas. Id autem Christianæ Reipublicæ maximo fore detrimento. His, aliisque rationibus motus Lusitaniæ Rex Sebastianus, animum ad hanc expeditionem Mauritanicam suscipiendam adiecit, & Mahometem in hac iniqua sua fortuna iuuare decreuit. Antequàm tamen bellum hoc susciperet, voluit Philippum Regem consobrinum suum in re tam ardua consulere. In Castiliam itaque profectus, in vrbe Guadalupensi Regem Philippum conuenit, & cum eo diu multumq; deliberauit, quid in hoc negotio faciendum esset.

Rex omnibus modis illi hanc expeditionem dissuasit, admonens eum, quòd hostis potentissimi habebat exercitum, eum in bellis esse exercitatum, virum fortem & imperterritum, qui Turcas habebat ad suæ defensionem paratissimos: periculosum esse promissis & spe Mahometis confidere. Barbarorum enim fluxa esse fides & lubrica. Prudentissimè autem Rex Philippus Lusitano consulebat, non esse nimium credendum verbis Mahometis: etenim nunquam fides habenda est verbis eorum, qui ditionibus suis ejecti, opem quærunt vt eas recuperent: tanta enim in illis est cupiditas amissa recipiendi, vt multa facillimè credant, quæ falsa sunt, & ipsi multa artificiosè comminiscantur, quæ vltrò adiiciũt; ita vt inter ea quæ ipsi credunt, & quæ credenda proponunt, Principes illos, à quibus opẽ implorant, tanta spe complent, vt aut inutiles sæpè sumptus faciant, aut expeditionem suscipiant, in qua & sua, & suorum salus periclitatur, immò concidit. Sensit hoc suo malo verũ esse Rex Lusitaniæ; qui contemptis Regis Philippi sanis consobrini sui consiliis & monitis, vanis Mahometis pollicitationibus fretus, expeditionem in Mauritaniam suscepit.

Collectis igitur ex omnibus nationibus lectissimorum militum triginta millibus, in Mauritaniam ad hoc bellum transfretauit. In hoc tanto exercitu quinq; millia Italorum fuerunt, quos cum aliis nationibus pontifex in Britanniam misisset, sub imperio cuiusdam Angli, qui illi persuaserat, sibi regionem illam cognitam esse, absque magna difficultate posse aliquot ciuitates occupari, & latissimam hoc modo viam ad regnum illud expugnãdum aperiri. Sed ob certas quasdã rationes alias, milites illi Regi Lusitaniæ sacramentũ dederunt, qui etiam in exercitu suo duo millia equitum Lusitanorũ ducebat, & octingentos, quos Mahometes collegerat. Totus hic equitum numerus æstimabatur (vt aliis temporibus sæpè obseruatum erat) tantum in bello valere, quantùm quater mille & quingenti Mauri.

Rex exercitu hoc classi multarum nauium impositò, vigesimaquarta Iunij, anno M.D.LXXVIII. vlyssibona soluit, & decimaoctaua mensis sequentis Arzillã, ditionis suæ ciuitatem appulit. Hic quatuor peditum millia reliquit, qui prohiberent, ne Algerenses Mauris subsidia mitterent,

† Sic Latini scriptores illã nominãt, licèt Italicum eũ Malumeluch vocẽt.

Sebastianus consulit Philippũ Hispaniarum Regem.

Lusitani in Mauritaniam transfretant.

& alia quattuor millia misit in munitionē suam Maraganum, mari imminentem in Regno Marocensi, qui cōtinuis velitationibus distinerent Mauros, qui ad bellum præscriptum hosti submittebantur. Hic ex certis nunciis & exploratoribus didicit, hostis exercitum esse potentissimum. Quare Duces, Barones, & Præfecti Regis Lusitaniæ omnem mouerunt lapidem, vt Regem ab hoc bello deterrerent: hortabantur illum vt in Lusitaniam redeat, & se, suosque in præsentissimum periculum non mittat: quod futurum haud dubiè esset, si populum suum cū exercitu quadruplo maiore suo pugnare iubeat.

His dictis motus Rex, decreuit cum suis reuerti: sed Mahometes de hoc Regis consilio factus certior, nernosa & efficaci loquendi modo Regem affatur, eumque multa spe replet, persuadens insuper illi, rem ad prælium seu pugnam non venturam, sine pugna victoriam se consecuturos esse. Inimici enim Regis populum, mox vbi hostem adesse viderint, eum deserturos & dilapsuros esse. Quibus verbis Barbarus animum Regis in suam iterum sententiam pertraxit, & speciosis suis promissionibus id effecit, vt Rex susceptum bellum prosequendum esse determinauerit. Vicesimo itaque nono Iulij cum exercitu suo reliquos Alcarquiuirium, primariam Regni Fessensis ciuitatem contendit. Hic primùm inimicus visus est exercitus, nec inuentus est quispiam ex militibus, qui partes Mahometis sequi voluit: immò omnes se promptos exhibuerunt, ad militandum suo Abdelmelecho: qui in exercitu sex millia equitum, & quindecim millia peditum habuisse perhibetur.

Rex Sebastianus cùm hostis exercitum à fronte conspiceret, videretq; se fuga saluari non posse, forti & imperterrito animo statuit, cū hoste (licèt multò potentiore se) confligere. Quarto itaque Augusti, anno M. D. LXXVIII. exercitum in tres turmas distribuit, in quarum vna equites erāt sub Duce Duardo Meneschio. Aliæ duæ turmæ ex peditibus constabant, ad latera primæ turmæ equitum constitutæ: quarum vnam à manu dextera ducebat Dominus Antonius, magnus Prior Melitensis, notus Patris Sebastiani consobrinus: alteri præerat Dux Ancitanus. Rex ipse cum præcipua nobilitate in fronte primæ turmæ generoso & equo, & animo ferebatur.

Abdelmelechus similiter exercitum suum in optimum ordinē redegit, & in formam dimidiæ Lunæ constituit, alis seu cornibus suis locis accommodatis. Hoc modo constitutis exercitibus, Lusitani cum tanto impetu in eā exercitus inimici partem, quæ erat potentior, irruunt, vt eā peruperint, & plurimos Mauros trucidauerint. Et si cōfestim Lusitani vires collegissent, & auxissent, denuò hostis acie fregissent, strauissent, & in fugam coniecissent. *Pugna inter Lusitanos & Mauros.*

At Rex Abdelmelechus cum totis viribus suis aduolans, omnem equitatum peditatumque Christianorum inuadit. Atrox prælium committitur: Christiani fortissimè in hac pugna dimicant. Pugnatum est acerrimè sex horis continuis, dubia tamen victoria.

Rex Lusitaniæ dum obuium quemque prosternit, & multas strages edit, cum admirabili audacia, animiq; fortitudine pugnans, à sclopetario quodam Mauro in latere vulneratur, & ab alio equus eius sternitur. Cadens itaque in terram quinq; vulneribus à superueniente lanceario infelix Rex cōfoditur. Asserunt nōnulli quinqua ginta millia Maurorum in hac pugna periisse. Quod si verum sit, certè cruenta fuit illis victoria. Ex Christianis vix decē millia cæsa sunt, capta, & in seruitutem abducta circiter quatuordecim millia, ducētos tantùm fuga elapsos, in colunes ad suos rediisse. Neque solus Rex Lusitaniæ in hac expeditione cecidit, sed & alij duo Reges cum eo occubuerunt. Abdelmelechus Rex debilis & infirmus subito cordis dolore & anxietate correptus, ex eo quòd sinistrum cornu aciei suæ in fugam ab hostibus coniici videret, exanimatus occubuit. *Lusitaniæ Rex interficitur.* *Cadunt duo Reges Mauri.*

Rex Mahometes vidēs victoriam ad hostes inclinari, & iam conclamatum esse, fuga sibi volens consulere, & ab vna parte elabi, in fluuium Mogazzam sese præcipitem dedit. Erat autem hic fluuius, ad cuius ripam pugnatum est. Sed cùm in locum paludosum incidisset, vnde equus sese expedire non potuit, ephippio excussus, quia natare non potuit, in luto & aqua vitam simul cum ambitione sua deposuit. Cadauera mortuorum Regum ex decreto Hameti fratris defuncti Abdemelechi, Regni successoris

cessoris, collecta, & in vno eodemque tentorio posita sunt. Miserandū profectò spectaculum, trium Regum tam miserè interfectorum videre funera: quod etiam hominibus Barbaris, & natura sua crudelissimis, lachrymas excussit vberrimas.

Miserandum spectaculū.

Quia verò Sebastianus Rex nullam reliquerat prolem, Regni hæredem Cardinalem Henricum Regis Emanuelis filiū Lusitani Regem renunciârunt, & creârūt: cardinalis ille, quia senex erat, & propter Sacerdotium ad matrimonium inhabilis, à Proceribus Regni rogatur, vt viuens sibi successorē nominet: vt interim dum nullis Regij sanguinis hæres sit, nulli tumultus & seditiones in Regno propter successionem concitentur. Iustam hanc esse Procerum petitionem ratus Henricus, Comitia indixit, & Barones. cæteraq; Regni mēbra conuocauit, vt cui post mortē suam Regni administratio legitimè deberetur, ipsi declararent: & quem illi nominarēt, hic pro successore haberetur, & acceptaretur.

Cardinalis fit Rex Lusitaniæ.

Difficultas de nouo Rege post Cardinalem.

Philippus Hispaniarum Rex intellecto Lusitanorum consilio, Cardinalem Paciecum cum multis sacrarum & ciuilium Legum Doctoribus in Portugaliam legauit, qui docerent ius, quod ipse in Regni successionem habebat.

Ab altera parte Dominus Antonius, filius nothus Aloysij, Fratris dicti cardinalis Henrici, per multos intercessores instabat, vt ipse ad hanc successionem nominaretur. Fauebat ei communis populus, qui vehementer eo tempore ab externæ gentis imperio abhorrebat. Cardinalis Rex Lusitaniæ vndecim Regni Barones elegit, quibus authoritatem dedit audiendi rationes Regis Philippi, & aliorū Principum, qui aliquod ius in successionē prætendebant: iudicandi etiam & determinandi, cui Regnum legitimè deberetur. Dum illi singulorum rationes expendunt, & diligentissimè cuiusque ius discutiūt, Rex Cardinalis plenus annis & ætate cōfectis, vitæ munia cum morte mutauit.

Cardinalis Rex moritur.

Post cuius obitum magna inter Barones orta est dissensio: dum quidam Regem Philippum successorem & hæredem regni nominarent, alij denominationem fieri debere negarent, sed electionem à populo; quomodo in simili casu aliis temporibus factum esset: Hoc autem potissimùm vrgebant illi, vt Dominus Antonius, cuius anteà facta est mentio, eligeretur. Successione namque ad Regnum peruenire non potuit, quia nothus erat, atque ideò ad successionem inidoneus. Quare & Baronum pars, & populus penè omnis Antoniū Regem suum pronunciârunt, cœperuntq; illum debito Regi honore reuereri, eiusque mandatis obedire.

Antonius à populo Rex gitur.

Intereà Rex Philippus ingentem exercitum conscribit, omniaque ad grauissimum bellum necessaria præparat; & ne qua Lusitanis oriatur suspicio, expeditionem Africanam prætendit. Sed qui prudentiores erant, facilè animaduerterunt, tantum apparatum non alio fine fieri, quā vt Lusitaniam armis occupatam suis Regnis adiiceret. Coëgit in Italia decem millia peditum, sub Imperio Petri Medicæi, eiusque Vicarij Prosperi Columnæ. Habebat autem in Regno Neapolitano ad has, aliasque copias in Hispaniam transportandas classem centum & quinque triremium, octoginta nauium, duarum quinqueremium, & vnius ex earum genere quas Galeones vocant. Præter has omnes multa etiam erant in classe minora nauigia. Huius classis præfectus erat Ioannes de Cardoua.

Rex Hispaniæ bellum parat Lusitanis.

Quia verò fama erat, tantam belli molem instrui ad expeditionem in Africa faciendam, Pontifex, vt militum numerū augeret, omnibus exsulibus seu Banditis, qui in iurisdictione Ecclesiæ erant, reditum in patriam pollicebatur, quicunque Regi Hispaniarum in hoc bello velint militare. Idē fecit Prorex Neapolitanus in illo Regno, exceptis tamen Monetariis & perduellibus; quibus hæc immunitas fuit denegata. In hac expeditione Philippus quadraginta armatorum millia sub signis habuisse creditur.

Huius tanti apparatus fama, cùm Constantinopolim ad aures Amurathis Turcarum Imperatoris allata esset, non leuiter animum eius percelluit. Cùm enim Persico bello destineretur, verebatur, ne bellum vno eodemque tempore ab Hispano illatum, Regno suo plurimum incommodaret. Per Mahometem itaque Bassam de induciis cum Rege Hispaniarum egit. Rex Philippus quia bello Belgico implicaretur, & de successu rerum suarum in Lusita-

Inducie inter Regem Hispaniæ & Turcam.

nia certus non esset, oblatas inducias minimè repudiandas arbitratus est. Duorum itaque annorum inducias Constantinopoli cũ Imperatore pactus est; quibus nõdum exactis, aliæ trium annorum confirmatæ sunt.

Philippus exercitum in Lusitaniam mittit. Dux Albanus.

Non multos post dies Philippus exercitum Lusitaniam versus mouit, cò consilio, vt si Lusitani eum pro legitimo suo Rege acceptare nollent, vt à Doctoribus & legibus determinatum erat, armis eos ad obedientiam constringeret. Imperatorem exercitui dedit Albanum Ducem, qui summa cum celeritate copias suas in confinia Portugaliæ duxit. Lusitani sumptis armis cœperunt tumultuari.

Quia verò clerus & Nobilitas à partibus Philippi stabat, populus verò Antonij causæ patrocinabatur, vicit popularis tumultus, magnisque & inconditis clamoribus Antonius Rex prædicatur. Erat autem Antonius eo tempore Santaremi, quę ciuitas est in Tagi ripa munitissima. Antonius itaque de clamore & voluntate populi certior factus, cum multis assectis suis ocyus Vlyssibonem aduolat, vbi (licet cum quadam difficultate) pro rege receptus est. Regis Hispaniarum exercitus interea sese mouet, & in penitiora Regni loca diffunditur. Mox vbi sub vrbe cui nomen Elues conspectus est (erat enim ea prima quàm tentârunt) oppidani territi abiectis armis deditionẽ pacti sunt. Idem fecerunt aliæ ciuitates omnes, ad quas exercitus admouebatur.

Antonius vincitur & Vlyssibonensis ciuitas dicitur.

Dux Albanus quanta potuit cum celeritate Vlyssibonem mouit, ratus si eam ciuitatem occuparet, se toto Regno potitũ esse. Vlyssibonem igitur cùm Dux venisset, arma in Antonium expediri iussit. Antonius cum suis, qui omnes nuper conscripti, & militiæ inexpertes erant milites, Albano occurrit, & cum eo manum conseruit. Sed primò impetu victus, fugâ sibi consuluit, & ciuitas Vlyssibonensis Duci Albano se dedit: qui interfectis aliquot è primariis Antonij promotoribus, seditionem sustulit, & pacem regno reddidit.

Rex Philippus fit Rex Lusitaniæ.

His ita peractis Rex Philippus Vlyssibonem venit, ibiq; pro Rege acceptus est omnes incolæ fidelitatis illi iuramentum præstiterunt. Pontifex Cardinalem Riarium legârat in Hispanias, vt quocunque modo posset, cauret ne bellum inter Regẽ & Lusitanos exoriatur. Lusitanis potius persuaderet, vt Hispanum Regem suum agnoscerent, eumque susciperent. Sed antequam Cardinalis in Hispaniam veniret, iam debellatum erat, & totum pene negotium compositum: ita vt Cardinali nihil agendum restaret, quàm vt Romam reuerteretur. Antonius interea collectis denuò viribus, & octo circiter millium armatorum exercitu comparato, iuxta oppidum cui nomen portus Portugaliæ (quod eum adhuc regem agnoscebat) sese muniit, in omnem occasionem intentus, si forte Hispanorũ vires carpere, & causam suam stabilire posset.

Antonius iterum vincitur & fugit. Strata gens.

Cæterum ab Hispanis iterum cæsus, & castris exutus, cùm videret res suas ad interitum inclinare, collegit multa cimalia, magnam vim auri, aliaque ornamenta pretiosa, & thesauros incomparabiles, fugitque nonnullos ex amicis secum abducẽs. Hispani illum citatis equis insecuti sunt: sed Antonius videns eos proximos esse, & quasi tergo suo instare, difficillimeque se manus eorum posse euadere, cauto è re cõsilio capto, quò eos in via distineret, hippoperam nummis planam aperiri iubet, & in via qua fugiebat, magnam pecuniæ vim sparsit. Deinde & arca pretiosissimis rebus onusta de industria recluſa, hinc inde pretiosiora quęque disseminauit. In his diuitiis colligendis, dũ Hispani occupantur, Antonius elapsus est.

Insidiæ Regi Hispaniæ.

Rex Philippus non multo tempore Vlyssibonæ commorabatur: paucis enim istis diebus, quibus istic hærebat, bis grauissimè periclitatus est. Cuniculi namque duo inuenti sunt; prior in palatio, in quo diuersabatur: posterior in templo, vbi sacrũ Missæ sacrificium audire consueuerat: qui nisi detecti fuissent, Rex ipse vnà cum palatio aut templo vi pulueris tormentarij abreptus, miserrimè periisset. Authores tãti sceleris deprehensi, acerbissimis pœnis excarnificati sunt: Rex verò confestim in suam Hispaniam reuersus est.

Legatio Moschi ad Pont. fecta.

Dum hæc in Lusitania geruntur, Ioannis Basilidis, magni Moschouiæ Ducis Legatus Romam ad Gregorium venit: Missus erat hic Legatus à Moschorum Principe, rogatum pontificem, vt ipse, tanquam cõmunis

munis Pater se mediatorem inter Regem Poloniæ Stephanum, & Magnum Ducem interponeret, pacemq; e vtrinque cõciliaret. Polonus enim Moschum graui bello premebat, eiusque res in locum angustissimum redegerat. Legatus hic à Iacabo Bõcompagnio magnificentissimo Principe, & nũc sanctæ Ecclesiæ Generali, hospitio exceptus, atque ab ipso pontifice sereno vultu conspectus est. Variæ humanitatis significationes ei quoque ab omnibus exhibebantur.

Initio Legatus hic pedes pontificis exosculari diu recusauit: sed cùm posteà intelexisset id fieri debere: neque aliter pontifices quempiam admittere cõsueuisse, aut etiam Romano iure posse, vt caussam legationis exponat: sententiam mutauit, & pedes põtificis osculatus est. Obseruatũ fuit in Moschis, qui Romam venerant, quòd vinum aqua vitæ diluebant: quod profectò nil aliud erat, quàm ardorem vini magis accendere? cùm autem febribus corriperentur, ex templo in aquam frigidissimam sese præcipitabant, in eaque refrigerabantur. Noluêre Ecclesiam ingredi, si canes in ea esse præ nonerentur: dicebant enim minimè ferendum esse, vbi diuinus exercetur cultus, huiusmodi bestias accessum habere. Pontifex Legationem benignè audiuit, legatoque in omnibus, quibus potuit, satisfecit. Scripsit Regi Polonię, illum ad pacem inuitans. Sed & Patri Antonio Possuino, quem cum Moscho remisit, in mandatis dedit, vt nullis parceret laboribus aut molestiis in Principibus his reconciliandis.

Reuerentia Moscho rũ erga templa.

Anno itaque M. D. LXXXII. intercessore Possuino, eiusq; opera pax inter illos ini a & confirmata est. Interea Pontifex Gregorius, cùm in Ecclesia S. Petri in Vaticano regale & magnificentissimum Sacellum construxisset, & Virgini MARIAE, diuoque Gregorio Nazianzeno dedicasset (quo in ædificio vltra centum mil lia ducatorum expendisse dicitur, præter annuos prouentus, quibus idem Sacellum ad sustentationem sacerdotum, qui diuinis in eo operarentur dotauit (ex eo quod in Campo Martio est Virginum monasterio, corpus Gregorij Nazianzeni huc transtulit. Facta est autem hæc translatio cum maximo populi concursu: cùm splendido & regali apparatu.

Pontifex ipse cum Cardinalibus vsque in planiciem, quæ est ante Vaticanum sacris reliquiis obuiam processit, & sanctissimum corpus suis manibus in altare dicti Sacelli reposuit. Totam hanc translationis pompam iussit pontifex deliniari in vna trium illorum ambulacrorum, quæ in Apostolico palatio pingi & ornari mãdauerat: quæ ambulacra contigua sunt ijs, quæ magnus ille Raphael Vrbinus temporibus Leonis x. cũ summa voluptate, artificio & admiratione depinxit. Addi voluit Gregorius picturæ sequentia quoq; verbo.

Gregorius XIII. Pontifex Maximus Beati Gregorij Nazianzeni Corpus ex sacrarum Virginum templo, Dei Genitrici MARIAE ad Campum Martium dicato, in Basilicæ Vaticanæ Sacellum à se ornatum, celeberrima quam vides pompa transtulit, III. Idus Iunij, MDLXXX.

Eodem ille anno octogesimo ignotus, insolitusque morbus quidam per Italiam grassabatur, quem *male del Castrone* nominabant, eò quòd verueces, quos Itali *Castrone* vocant, hoc malo sæpè solent laborare. Morbus hic originem traxit ex aeris intemperie, cœpitque primùm mense Maio in Lombardia, breui tempore tantas sumpsit vires, vt totam Italiam, Franciam & Hispaniam peruagatus, etiam Constantinopolim proserpserit, vbi lethalis fuisse dicitur. Erat morbus iste tam vulgaris & cõmunis, vt non tantum singulas vrbes & pagos, sed singulos homines inuaserit. Et quamuis pauci aliquot numero, qui optimæ cõpositę temperatæq; erant naturæ, & bonam seruabant, ex præscripto Medicorũ dietam, ex eo infirmati non sint: tamẽ toto illo tẽpore torpebant, peius dispositi quã solent: qui etsi non ægrotabãt, sanitatis tamen quandam diminutionẽ sentiebant.

Morbus verueci nus in Italia.

Ex eorum numero fuit Pontifex Gregorius, qui quidem non infirmabatur: compertum tamen est, eum aliquot diebus nõ consuetum sensisse vigorem, nec solis vsum dispositione. Alij, qui morbo hoc ægrotabant, frigore & tussi afflig bantur, & continuè expuebant, nec ab ardenti f bri immunes erant. Post sextum interim, aut octauum diem ferè conualescebant. Pauciss imi hoc morbo extinguebantur, si qui morerẽtur, aut à medicis malè curabãtur, aut ipsi antea morbis alijs erant exhausti.

Obser-

Obseruarũt nonnulli vinum generosum & potens post secundum aut tertium diẽ sumptum, huic malo mederi: sanguinem verò per venæ sectionem minuere, valde fuisse noxium. Pontifex toto huius infirmitatis tẽpore multa charitatis exhibuit opera, quæ plebeiis & tenuioris fortunæ hominibus magno fuêre solatio.

Tumultus melitensium.

Anno deinde LXXXI. tumultus in Insula Melitensi creuerunt adeò, vt innotescere, & publica fama iactari cœperint. Orta erat magna dissensio inter Magnum Magistrum, & aliquot primarios Equites, qui in isto ordine multos suæ factionis fautores & socios habebant. Hi Magistrum Castello sancti Angeli vt captiuũ includunt. & Romegassium Equitem Vicarium generalem creant. Quòd cùm fecissent, pôtifici per literas, quid actum esset, significarũt, & Magistrum multis criminibus onerârunt: supplicantes pontifici, vt quicquid ab ipsis in hoc negotio actum esset, hoc approbaret, & vt ratum confirmaret.

Magnus quoque Magister pontificem de vi & iniuria sibi illata certiorẽ fecit, orauitq; vt Pontifex se Romam ad causam suã defendendã euocet. Pontifex, vt huic nascenti Melitensiũ malo occurreret, Dominum vicecomitem Mediolanensem, auditorem Rotæ, cum titulo Nuncij & Vicarij in insulam misit. Qui cùm eo venisset, extemplò Magnum magistrum carcere liberauit, idque præsente maiori equitum numero, eumque mandato pontificis in palatium sum reduxit.

Magnus Magister Romam vocatur.

Post biduum Concilium conuocauit, & Breue Apostolicum (vt vacant) exhibuit, quo Pontifex magistrum secundum petitionem eius Romam vocabat. Lecto mandato pontificis magister cõfestim paruit, fecitque triremes tres quattuor dierũ spatio instrui, in easque necessaria importari. Socios itineris secũ trecẽtos equites sumpsit, inter quos ij etiam numerabãtur, qui munitioni & defensioni triremium præerant. Erant autem omnes hi & maiori & minori (vt ipsi loquũtur) Cruce insigniti, & ex diuersis nationibus collecti.

Cùm autem Magnus magister sublatis anchoris oram solueret, magnus erat Insulanorum cõcursus, qui non obscuris indiciis significabãt, se ob abitum illius vel maximè contristari. In itinere & potissimũ Neapoli, tam honorificè exceptus est, vt ne Rex ipse posset honorificentius.

Romæ quoque cùm summo honore exceptus est. Inter alios honores, qui illi Romæ exhibiti sunt, hic fuit: quod octingentis, & quidem pluribus equitibus obuiam missis in Vrbem introductus est: cùm trecentis equitibus in Palatio Cardinalis Estij hospitio exceptus, & summa magnificentia ab eodem Cardinale semper tractatus est. Obseruatum est à quibusdam, quòd mille homines eo tempore in isto Cardinalis palatio diuersati sunt, qui omnes secũdum qualitatem suam tractabantur. Magnus Magister paulò pòst Pontificem adiit, quem duodecim Cardinales secum habẽtem inuenit. Cumque pedes illius exosculatus esset, sic infit.

Iam tandem certus sum, Beatissime Pater, quod DEVS absque omni meo merito, voto & desiderio meo tandem satisfecit: cùm in hac annorum plenitudine mihi hanc gratiam non denegauerit, sed ad Sanctitatis vestræ pedes tandem perduxerit: ad quos perueni, & debitos illis reuerentiæ modos exhiberem, vestræque Sanctitati per omnia obedirem. Deinde vt actiones meas, quæ immeritò à maiore Religionis vel Ordinis nostri consilio, reprehenduntur, & tanquam iniustæ traducũtur, ipse iustificarem, & aduersariorum iniquas calumnias ostenderem. Gratias ago Deo Opt. ter Max. quòd toto decennio, quo caput fui Ordinis nostri, rerumque inter nostros potitus sum, nullius mali mihi vnquam conscius fuerim; nihil commiserim, cui peccatum subesset; vel nunc etiam sciam, cuius me mea accusat conscientia. Quin & hoc ausim dicere, me sexaginta annis (quos in seruitio nostræ Religionis transegi, in quibus vnus ex gregariis equitibus fui, deinde varia munia cum laude obiui, & tandem hac Magisterij dignitate functus sim) sine vllius querela vixisse, sanctæ Romanæ Ecclesiæ, vestræque Beatitudini in omnibus obtemperasse. Et si alicubi per errorem aut infirmitatem lapsus sum, obsecro id vestra Sanctitas mihi ignoscat. In cæteris tanto gaudio perfusus sum, quod Sanctitatem tuam mihi videre contigit, vt mori vel statim non recusem: sed cum Simeone dicere lubeat: *Nunc dimittis*

s.r.

ferum tuum Domine, secundum verbum tuum in pace: Quia viderunt oculi mei salutare tuum.

Pontifex hilari illum vultu excepit, dixitque se calumniis aduersariorum illius fidem non habere: & gratias ei egit, pro isto desiderio, quo se tanto tempore flagrasse dicebat, vt Pontificem videret: deinde cùm eum consolatus esset, beneque sperare iussisset, præcepit vt surgeret, honestumque sedendi locum ante quattuor Cardinales illi assignauit. vbi cùm aliquandiu sedisset, & de itinere suo multa commemorasset, dimissus est, & in hospitium suum honorificè reductus. Paulò antè quàm Magnus Magister Romam venit, eodem iam appulerat Romegasius, eques aduersæ factionis princeps, architalassus in nauali-bus pugnis ingeniosissimus, expertissimus, intrepidus & Turcis admodum formidabilis. Quia verò in aula Romana plerisque, vti & aliis principibus magnoperè displicebat, quòd hanc controuersiam cũ Magno Magistro fouebat, Romæ neque à principibus, neque à Dominis, neque à nobilibus hospitio exceptus, cubicula sibi priuata conducere coactus est.

Romegasius Magistriad-uersarius Romam venit & moritur.

Cùm autem generosissimus hic Eques animaduerteret, se tam ignominiosè haberi in ea vrbe, in qua olim à Pontificibus, à Cardinalibus, & aliis Prælatis ac Dominis tanto cum honore exceptus fuerat, tanta ægritudine animi correptus est, vt in morbum inciderit, & paucis post diebus vitam cum morte commutauerit. Mortuus cum celebri pompa in templo sanctæ Trinitatis in Monte sepultus est. Post exsequias positum est illi insigne Epitaphium, in quo exprimebatur eius vitæ genus, & quãtæ fuerat inter suos authoritatis. Epitaphium autem est tale.

D. O. M.

Epitaphiũ Romegasij

Maturino Romegasio Vasconi, Militi Ordinis Hierosolymitani, cuius ob virtutem sæpè spectatam, nomen ipsum terrebat hostes, post plurima, maximaque munera summa cum laude obita, multas naues hostium captas, multas depressas, multas nobiles victorias fortitudine & consilio partas, Romæ obijt pridie Nonas Nouembr. M.D. LXXXI.

Lætitia Constãtinopoli ob mortẽ Romegasij.

Relatum mihi est ab iis, quibus meritò fides adhiberi potest, quòd Constantinopoli nunciata Romegassi morte, publica solemnia sunt instituta, & summa cùm lætitia celebrata. Non enim animaduertebat Turcæ hoc modo gloriam inimici sui augeri, & alios Equites quasi nouis stimulis incitari, ad Romegasij vestigiis insistendum, eiusque fortitudinem imitandam, vt & ipsi Turcis terrorem incutiant. Secundo circiter post obitũ Romegassij mense mortuus est & Magnus Melitensium Magister: atque ita pariter cum vita simultas inter eos orta desiit, magnisque molestiis aula Romana in lite hac decidenda exonerata est. Pontifex vt omnem tumultus in noui electione Magistri tolleret occasionẽ, quatuor istius ordinis equites nominauit, è quibus D. Hugo de Verdala Vasco, communi omnium consensu Magnus Magister electus est: qui, quòd isto munere & honore dignissimus erat, iã antea multis argumentis & indiciis demonstrauerat. Eodem ferè momento, quo hæc scribimus, idem Magister cum celeberrimo magnificentissimoque apparatu, in magna populi frequentia Romam ingressus est.

Magni Magi mors

Hugo Verd. Magist. nligit

Eodem anno hoc, quo seditio Melitensium, de qua hactenus egimus, sopita est, Gregorius in Palatio Vaticano porticum, Xistum, siue ambulacrum artificiosè non minus, quàm sumptuosè iussit poliri, variisque picturis exornari. In testudine varias & elegantes historias noui & veteris testamenti fecit delineari, atque inter eas multas ex vita B. Ioannis Baptistæ, multas etiam ex gestis Constantini Magni Imperatoris, vbi à S. Syluestro baptizatur, desumptas. Introduxit etiam varia S. Petri, Pauli, Benedicti, Bernardini, & Constantini episcopi acta: Leonis quoque Pontificis furores Attilæ comprimentis. Hic visitur, quomodo S. Seuerus à spiritu sancto Episcopus Rauennensis eligitur: quomodo S. Petrus Damianus Cardinalis relictis omnibus honoribus & diuitiis in eremum secesit, vt Deo liberius famularetur, & quomodo S. Romoaldus in locis ab hominum strepitu remotis, in solitudinis & densissimis siluis ordinem Camaldulensem instituit. Illic cernitur quomodo Cælestinus V. qui Pontificatus honorem postea deposuit, Pontifex electus est: similiaque istic plurima oculis spectantium repræsentantur. Talibus historiis cõcameratio siue fornix ornatus & depictus est. In parietibus primo Italia antiqua, deinde noua artificiosis-

Descriptio picturæ quã Papa in Vatica-no depingi iussit.

ficiosissimè suis spatiis & geometricis quâ titatibus est delineata. Inde singulę prouin ciæ separatæ. Quia verò Pontifex Gregorius multa oppida & arces Ecclesiæ recuperârat, iussit ea omnia adiecto Dracone suo signari: idem fecit & in iis locis, quæ Pius V. recuperauerat, illius insigniis appositis. In frontispicio porticus huius legitur inscriptio elegantibus typis depicta, quæ quia obiter res memorabiliores, quæ in ea depictæ sunt, operisq; totius absolutionem & perfectionem cõtinet, nos eam hic quoque adiicere voluimus. *Italia Regio totius orbis nobilissima, & natura ab Appennino septa est: hoc itidem ambulacro in duas partes, alteram hinc Alpibus & supero, alteram hinc infero mari terminatas dividitur: à Varoq; flum. ad extremos vsque Brutios ac Salentinos Regnis, ditionibus, insulis intra suos vt nunc sunt fines dispositis, tota in tabulis longo vtrinque tractu fornix pia sanctorum virorum facta, in quibus gesta sunt ex aduersum respondentia ostendit: ac ne iucunditati deesset ex rerum & locorum cognitione vtilitas, Gregorius XIII. Pontif. Max. non suæ magis, quàm Romanorum Pontificum commoditati, hoc artificio & splendore à se inchoata perfici voluit. Anno clɔ. ɔɔ. LXXXI.*

Calendarij correctio quãdo & quomodo instituta.

Annus qui sequebatur LXXXII. omni æuo erit memorabilis: eo namq; anno Pontifex Gregorius Calendarium Romanum emendauit, cuius emẽdatio hoc modo instituta est. Videbat Pontifex primam Papæ curam & cogitationem esse debere, vt perficiat ea, quæ in Concilio Tridentino decreta, & Sedi Apostolicę reseruata sunt. & quia Patres huic sedi reseruarunt Breuiarij exactissimam inspectionem & examinationem, huc pontifex omne studium suũ conuertit. Erant autem duo potissimum in Breuiario emendanda, vnum scilicet orationes & diuinæ laudes, quæ statis festis, aliisque diebus recitantur: alterum, varietas temporum, in quæ Pascha, aliaque festa inde dependentia solent incidere. Prius hoc Pius Quintus perfecerat. Posterius Gregorio incumbebat, vt effectum daret. Tentârunt hoc ipsum nonnulli pontifices antè Concilium Tridentinum, sed tantas in eo repererunt difficultates, vt nullus eorum perficere potuerit. Summa difficultatis in eo sita erat, quòd modus aliquis certus inueniri non potuit, quo id fieri posset, vt hæc emendatio Calendarij semper duraret, & vt omnes ordines ac ritus Ecclesiastici in debita sua integritate conseruarentur. Requirebatur itaque primò Calendarij emendatio. Oblatus autem est Gregorio Papæ ab Antonio Lęlio Medico libellus Aloysij Lælij fratris illius, in quo beneficio noui Epactarum Cycli ab eo inuenti, ad certam Aurei numeri regulam directi, & ad quamlibet anni solaris magnitudinem ad amussim accommodati ostendebatur, omnia quæ in Calendario diuturna temporum reuolutione à debitis suis locis aberrauerant, sine vlla vlteriori temporum variatione posse exactissimè restitui: ita vt Calendarium deinceps nulli subiaceret mutationi. Apographum istius libelli pontifex ad omnes principes, & celebriores in Christianismo Scholas misit, vt quod communi vtilitati seruiret, de communi quoque vniuscuiusque consilio statueretur & approbaretur.

Accepto ab illis responso, cùm intellexisset Pontifex opus hoc ab omnibus desiderari, & quasi necessarium iudicari: quibusdã Mathematicis & Astronomis (quos tanquam expertiores & in hac arte excellentiores ex diuersis locis & nationibus Romam euocauit) hanc curam commendauit. Illi omnem quam potuerunt industriam diligentiamque perscrutando & examinando negotio adhibuerunt. Cumque diu multumque hac de materia inter se contulissent, collocutique essent, tandem definierunt, Cyclum Epactorum, de quo paulò antè diximus, omnium esse optimum, omnibusque aliis meritò præponendum. Ipsi interim nonnulla alia addiderunt, quæ iudicabant ad huius emendationis perfectionem necessaria. Vt itaque festum Paschatis secundùm ordinem sanctorum Patrum & antiquorum Pontificum, maximè Pij & Victoris primi, præterea & secundum præscriptum magni Concilij Nicæni celebraretur, necessarium erat primò AEquinoctium vernale ad certum & debitum tempus reduci. deindo decimam quartam Lunam mensis primi, quæ in ipsum AEquinoctium incidit, aut illi proximè succedit, rectè constitui: tertiò & vltimò, vt quælibet Dominica prima, quæ decimam quartam Lunam sequitur, conuenienti loco reponatur. Vt igitur AEquinoctium vernale ad vigesimum primum diem Martij, vbi antiquitùs

à pa-

à Patribus Concilij Nicæni statutum erat, reduceretur, decretum est à Gregorio, vt semel tantùm à mense Octobri anni M. D. LXXXII. decem dies auferrentur. Ne autem talis subtractio in posterum fieret, cõstitutum est, vt pro more antiquo quartus quilibet annus sit bissextilis, præter annos centesimos, qui huc vsque omnes bissextiles fuêre: Primùm tamen centesimum, qui erat annus M D C. voluerunt esse bissextilem: post illum tres priores absque bissexto esset, quartus denuò centesimus bissextum haberet. Exempli gratia, millesimus, septingentesimus, octingentesimus, & nõgentesimus bissextiles non erunt, bis verò millesimus bissextum rursus habebit: & sic deinceps. Hoc modo cursus solaris semper habebitur ratio: vt si nimiùm proue-hatur, perpetuò ad locum debitum reducatur. Aliis etiam duabus difficultatibus de quibus supra diximus, conuenientia constituta sunt remedia. Atque hoc modo Calendarium à Gregorio integritati suæ restitutum, & paulò pòst per bullam Apostolicam, cuius initium: *Inter grauissimas Pastoralis officij nostri curas, ea postrema non est*, &c. hæc restitutio promulgata est. Quia verò publicatio hæc in omnibus locis, & in remotissimis prouinciis isto anno fieri non potuit, & proinde nec annus ille emendari, inuentæ sunt aliquot Regulæ, secundùm quas ea sequenti anno M. D. LXXXIII. & deinceps institui potuit.

Fames Romæ seu annonæ caritas.

Eodem illo anno LXXXIII. duo mala exorta sunt, quæ pontificem non parũ perturbarunt: quorum vnum erat maxima annonæ caritas, quæ per id tempus Romam affligebat. Huius difficultatis authores erant ipsi pontificis ministri, qui magnam frumenti copiam ex vrbe in remotiora loca exportauerant. Quare cùm in Vrbe parum frumenti esset relictum, nec ex aliis locis in Vrbem propter continuas pluuias, aërisq; intemperiem posset importari, magna Romæ fuit penuria: creuitque indies annonæ sęuitia, adeò vt quinque panis vnciæ *baiocco* (monetæ species est) venderentur: quare homines pauperiores, qui parũ obsonij comedunt, sed nudo ferè pane nutriuntur, sæpè vna vice octo baioccos in pane consumerent. Durauit hoc incendiũ duos circiter menses integros.

Aliud malum, quod pontificem angebat, rarus & miserabilis casus erat, dissidiũ scilicet inter satellites, & quosdam Romanos Nobiles exortum. E' quo tanta (vt ita loquar) & tam prolixa nata est tragœdia, vt vltimus illius actus biennio post primum annum pontificatus Sixti V. tandem fuerit recitatus & completus: tam cruenta fuit & lethalis, vt plus quàm quadraginta homines ea durãte fuerint interfecti, inter quos nonnulli fuêre Domini, & magni nominis viri. Neque ageadæ huic tragœdiæ vnum theatrum sufficiebat, sed duo requirebantur, quorum vnum Roma fuit, vbi incepit: alterum Patauium, vbi desiit. Erat autem huiusmodi.

Vicesimo sexto Aprilis, anno M. D. LXXXIII. Præfectus satellitum, quem *Bargello* vocant, cùm aliquot suis satellitibus ad forum seu plateam Senensem profectus est, vt banditum, vel exulem ibi in ædibus Vrsinorum latitantem, & per exploratorem delatum comprehenderet: comprehensum eum abducerent, occurrit illis in via Raimondus Vrsinus, Sylla Sauellus, & Octauius Rusticius, cum aliis duobus assęclis equis insidentes omnes, qui se oblectandi gratia spaciatum exierant. Habebant in comitatu suo, vt istis hominibus in vsu est, aliquos famulos & circumpedes.

Hic Vrsinus Præfectum alloquitur, iubet captiuum dimittat: dicens, eum in loco immuni, seu asylo captum esse. Præfectus se dimissurum negat. Hinc inter illos orta est contentio, in qua Rusticius humerum Præfecti virga vel baculo percussit: qui excandescens, & ira percitus, ad satellites conuersus præcepit eis, arma expedirent, & manus in percutientem iniicerent.

Illi non segniores ad obedientiam, quàm Præfectus ad imperandum præceps, cœperunt sclopis suis minari; nec deerant bipennes & gladij, quibus illos feriebant. Tandem Vrsinus, Sauellus & Rusticius à quibusdam sclopetariis lethaliter vulnerantur. Rusticius confestim exspirauis, ab equo proprio in rabiem abacto excussus & conculcatus: reliqui duo toto adhuc biduo superuixerunt. Tam infausta horum Dominorum mors toti Romanæ vrbi displicuit, & quidem maximè his, qui

in Vr-

in Vrsinorum erant clientela, atque ab iis dependebant. Hi (vt vulgo dicebatur) suis dominis gratificari volẽtes, duabus sequẽtibus noctibus per omnes Vrbis plateas & vias sicarios, grassatoresque miserunt, qui satellites quotquot inuenirent, trucidarẽt. Quattuor in isto furore confossi obierũt. Horrendum certè spectaculum erat, & res admiratione digna, videre in vrbe Romana homines armatos huc atq; illuc discurrere, satellites quærere, inuentos cũ omni crudelitate occidere. Pontifex prudenter considerãs, populo, dum in furore est, paululum indulgendum esse, donec ira nonnihil deferbuit, & animi impetus resedit (qui enim in ipso furore incendiũ velit extinguere, magis accendet) patienter hanc seditionem aliquamdiu tolerauit. Cumq; nonnihil sopita esset, adhibitum fuit conueniens remedium, ne repullularet, aut recrudesceret. Paucis enim diebus sub aliorũ criminum prætextu nonnullos ex præcipuis huius tragœdiæ authoribus è medio sustulit. Præfectus satellitum pòst facinus in istos Dominos perpetratum, fugit: sed fuga illius confestim cognita, ex itinere retractus, cõprehensus, & Romam perductus, paulò pòst capite truncatus est. Ex hoc malo aliud exortum est: magna scilicet & capitalis simultas inter Vincẽtium Vitelliũ Vicarium Domini Iacobi Boncompagnij, Generalis S. Ecclesiæ, & Ludouicum Vrsinum. Raimundi eius, qui à satellitibus occisus erat, fratrem. Creuit hoc odiũ in horas, donec tandẽ Vitellius paucis pòst mensibus à Monte Magnanapoli sub vesperem domum rediens, & in cisio sedens, Vrsino & nõnullis eius sociis aliquot scloporum ictibus fuit interfectus. Ob scelus hoc Vrsinus in exsilium eiicitur, solumque vertens aliquamdiu, tandem Patauium venit, ibiq; habitationis locum sibi delegit. Cæterùm cũ ex quadam maligna occasione Victoriam Accorombonam, vxorem D. Pauli Iordani, eiusque fratrẽ occidi procurasset, Aula territori Veneti iure contra illum agere volens, domum illius cinxit, vt comprehenderet. At ille domum muniens, & se se pro viribus defendens, delictum delicto addidit, causamque suam fecit deteriorẽ. Sed parte domus deiecta & occupata, ipse Vrsinus & omnes complices viui comprehensi, iuxta grauitatem delicti quidam extremo supplicio affecti, quidam ad triremes dãnati, alij in captiuitate longiori detenti & macerati sunt.

Malũ ex malo diffeminatum.

Gregorius cùm vt præteritis tempestatibus afflictam nimis Vrbem paululum refocillaret, tum etiam, quia nõnulla de Ecclesia benemerita erant, honoribusque digni eminentioribus, duodecimo Decemb. in vna promotione XIX Cardinales creauit, dignissimos quosq; è variis locis & nationibus euocans. Ferunt Gregorium hac promotione plurimum lætatum, quia ob illam gratulationes & prudentium virorũ commendationes ad eum veniebant. Eodem quoq; anno Pontifex non leuiter gauisus est, videns fabricam collegij Romani ad optimum finem perductam. Collegium hoc suis sumptibus in vsum Patrum Societatis Iesu erexerat, incredibili suo, quo erat in Religionem, zelo motus: vtq; scientiæ & artes in eo decorentur, viros doctissimos in illud transtulit. Significat hæc omnia inscriptio, quæ ante Collegiũ in fornice principaliori exarata legitur, in hunc modum: *Greg. XIII. P. M. Religioni ac bonis artibus. M. D. LXXXIII.* Patres Societatis vt aliquam gratitudinis significationem Pontifici pro tantis beneficiis exhiberent, in primario Collegij atrio, omnia Collegia ab hoc Pontifice Gregorio diuersis in orbis Christiani partibus fundata, eximia arte depingi fecerunt. Inter alia quoq; hoc suũ cum hac inscriptione: *Gregorius XIII. Pont. Max. huius Collegij fundatori Societas Iesu amplissimis ab eo privilegijs munita, & ingentibus aucta beneficiis, vniuersa in hoc totius ordinis seminario parentis Opt. memoriam, suiq; grati animi monumentum P.*

Pontifex creat Cardinales XIX.

Collegi Romanum.

Idem Patres ad corroborandam & ampliandam (vt par est) Romanæ sedis ad obedientiam, & vt Pontifici Gregorio, cui plurima debebant, gratificarentur, per suos egerũt, vt quidam Reges & Principes Saponiæ (insula est, vt Mathematici volunt, Hispaniæ penè oppositа, ita vt Hispani Saponibus, & Sapones Hispanis propemodum sint Antipodes, tantæq; magnitudinis insulam hanc asseruut, vt tres Italias superari videatur) Legatos suos ad Põtificem miserint. Huc pietas & affectus optimus erga Rom. Pontificem permouit Regem Bungerum, Protasium Regem Arimçum, & Bartholomæum Omurcæ Principem. Hi collatis consiliis decreuerunt, quattuor ex suis

Legatio Iaponica in Europam.

ſuis cum Patre Alexandro Valignano viſitatore Societatis Ieſu, qui iſtis in oris viſitârat, & nunc reditum in Europam parabat, ablegare. Fuerunt autem qui mitteban tur Dominus Mancius Fiungæ Regis Nepos, qui nomine Regis Bungorum proficiſcebatur: alter erat D. Michaël Cinguiua Arimæi Regis & Omuræ Principis legatus, quorum vnius erat nepos, alterius verò conſobrinus. Duobus his alios duos ex præcipua nobilitate adiunxerũt; quorum hic Dominus Iulianus Narauira, ille Dominus Martinus Fara dicebatur: omnes iuuenes viginti duorum circiter annorum. Qui paratis omnibus ad iter neceſſariis 20. die Februarij, anno Dominicę incarnationis M. D. LXXXII. è portu Nangaſchæ enauigarunt, & poſt longam difficilemq; nauigationem tandem Romam venerunt, cùm ab eo tempore quo primum in Europam erant appulſi, ſemper à Regibus, Principibus & populo ſumma cum lætitia, applauſu, ſplendidiſſimoque apparatu fuerant excepti. Romam ingreſſi ſunt 22. Martij anno M. D. LXXXV. tertio anno, menſe vno, & duobus diebus, poſtquam è Iaponia deceſſerant; iterque viginti millium milliarium, vt ipſi aiunt, eſſent emenſi. Eſt autem iter hoc adeò prolixum, quia varia promontoria ſunt circumnauiganda, curſus obliquandus, vt ventorum opportunitatem captent, aliasque importunitates neceſſariò deuitent. Fuêre Iaponenſes hi Romæ excepti cum ſumma lætitia, & in domo profeſſionis Societatis Ieſu diuerſati ſunt. Poſtridie Pontifex publicum conuentum Cardinalium indixit, Conſiſtoriumque habuit, in quo Legati cum ineffabili apparatu excepti, atque ab omnibus Dominis & Principibus aulæ ſummis honoribus affecti ſunt. Quidquid illis neceſſarium erat, id abundè ſuppeditabat Pontifex, qui paulò pòſt eorum aduentum 10. Aprilis mortuus eſt: poſtquam LXXXIII. annos & menſes circiter tres vixerat, & Pontificatum tredecim annis, menſe vno, & tribus diebus ablatis adminiſtrauerat, quo tempore diuerſis vicibus triginta tres Cardinales creauit. inter quos nonnulli Principes, etiam Regio nati ſanguine ſpectantur.

Romam Iapones veniunt.

Genus et qualitas morbi.

Mors morbusque illius fuit huiuſmodi. Die Dominico, qui ſeptimus erat Aprilis, Sacrum in ſecreto ſub ſacello celebrauerat: deinde & ſacro ſolemni, in ſacello Sixti V. interfuit. Die Lunæ, qui proximè ſequebatur, eratque octauus, Conſiſtorium habuit, iuſſitque etiam pro inſequenti die ſignaturã publicari. At ſub veſperem iſtius diei Lunæ animaduertit Dom. Ludouicus Blanchettus, qui Pontifici erat à cubiculo, eum debilem eſſe; vultum eius eſſe mutatum, corpusque malè diſpoſitum. Quam ob cauſam ſignaturi publicationem iuſſit reuocari. Quod Gregorio diſplicuit: quia negotia quædam poſtridiè expedire decreuerat, & meliuſculè valens, ſe minimè indiſpoſitum aiebat. Die Mercurij, qui erat menſis April. 10. manè præter morem tardiùs paulò ſurrexit: veſtitus aliquandiu in cubiculo ſuo deambulauit, deinde adſtantibus Cardinale ſancti Sixti, & D. Iacobo Boncompagnio, more ſuo prãſus eſt. Quòd cùm illi vidiſſent, nec aliquid mali latere ſuſpicarentur, abierunt. Poſt illorum abitum, duabus circiter ante meridiem horis, venerunt Medici; qui cùm arteriam tetigiſſent, eamque valdè tardam & debilem eſſe cognouiſſent, iudicârunt Pontificem morti vicinum. Intereà cœpit illi gula præcludi: & ita, vt difficulter loqui poſſet, quare Medici anguinam eſſe, qua laborabat, cenſebant, Pontifex huius ſui, in quo erat periculi admonitus, cum ab eo, qui admonuerat, quæſiuiſſet, quamdiu adhuc viuere poſſet? Reſponſum tulit, Medicos duarum horarum ſpatium promittere non poſſe. Cœpit itaque Pontifex ſe ſignare, ad Deum conuerſus ei ſe commendare, & quantum præ infirmitate potuit, feruentiſſimas orationes coram illo effundere. Quia verò tantum temporis non ſupereſſe videbatur, vt ſacra Synaxis ad eum deferri poſſet, extrema Vnctione procuratus, paulò pòſt obiit. Vacauitq; ſedes dies quatuordecim. Ipſe autem in ſancto Petro, in ſacello à ſeipſo ædificato ſepultus eſt, in monumento à ſuis conſanguineis ei poſteà conſtructo & ornato.

Corporis diſpoſitio.

Erat Pontifex hic dum viueret, optima ſaniſſimaque corporis diſpoſitione: quam quia in cibo parcus & in potu ſobrius erat, vſque ad mortem ſaluam & integram conſeruauit. Dicunt eum in ſenectute bibere conſueuiſſe ex poculo aureo, quia Medici iudicabãt hoc eius incolumitati pro-

futurum. Sed & fluxus quidam, quo certis anni temporibus laborabat, eum saniorem conseruabat, locoque purgationis erat. Interim aliqualem sentiebat respirandi difficultatem, cui malo, vt ipse dicere consueuit, aër apertus & purus plurimùm opitulabatur. Hanc ob causam frequentare solet villam *A Frascati*, quæ à Latinis Tusculana dicitur, ibique in loco, cui nomẽ Mondragonius, aliquamdiu commorari. Voluptas illi erat equitare per Vrbem, aut agros suburbanos: in ascendendo equum tam agilis erat, vt nullius ope indigeret: In incessu strenuus erat & grauis, adspectu placidus & maiestate plenus. Animo mansuetus & benignus: in eleemosynis erogandis erat liberalissimus, adeò vt iis dandis etiam oblectaretur. Præterea largus erat in concedendis indulgentiis, & priuilegiatis Altaribus faciendis. In legibus eximiè doctus, studiis adeò assuetus, & cum voluptate deditus, vt etiam in extrema suâ senectute studia non intermiserit. In publicis literis & signaturis promptè respõdebat, occurrentia dubia prudenter soluebat, omnibusque satisfaciebat.

Banditorum insolentia & tyrannis.

Pontificatum habuisset lætiorẽ & tranquilliorem, nisi à Banditis grauissimè afflictus fuisset: qui in territoriis Ecclesiæ tot, tam potentes, & tam ad nocendum prompti erant, vt nec in pagis, nec in vrbibus, & quod vehementer admirandum est, ne in ipsa vrbe Romana aliquis ab eorum tyrannide liber esset, cuius non & vita, & fortunæ periclitarentur. Dici non potest, quot homines occiderunt, quot & quæ loca nõ diripuerint. Neque exiguo tempore, sed multis annis durauit tam bestialis & abominabilis insolentia. Gregorius quidem omni, qua potuit diligentia, huic malo sæpè occurrere tentauit, sæpè armatas copias in illos immisit; at nunquam potuit homines istos sceleratos, immò rapacissimas & crudelissimas feras funditùs exstirpare: fortè quia Deus huius tam lethalis mali remedium excelso animo, & admirabili Sixti V. prudentiæ reseruare voluit: is enim paucis mensibus optimis mediis id obtinere potuit, vt cum summa omniũ vtilitate, & immortali nominis sui gloria diabolicos istos homines ita eradicauit, vt iam nocte dieq; homines in pagis & oppidis securissimè viuere, & fortunas suas tueri possint.

Amor Romanorũ in Gregorium.

Sed reuertamur ad Gregorium, qui à Romanis plurimas ob causas fuit adamatus, non tantum in vita, sed & post mortem; adeò vt valentes certa huius sui amoris in Pontificem præbere indicia, viuenti adhuc statuam marmoreã in Capitolio posuerunt; cui post illius obitum præsentem inscriptionem addiderunt.

GREGORIVS XIII. PONT. MAX.

OB farinæ vectigal sublatum, Vrbem templis et operibus magnificentissimis exornatam H. S. octingenties singulari beneficentia in egenos distributum.

Ob seminaria Exterarum nationum in Vrbe, ac toto penè terrarum & orbe religionis propagandæ causa instituta: ob paternam in omnes gentes caritatem, qua ex vltimis noui orbis Insulis Iaponiorum Regum legatos triennij nauigatione ad obedientiam sedi Apostolicæ exhibendam primùm venientes Romam pro Pontificia dignitate accepit.

S. P. Q. R.

SIXTVS V.

236. Pontifex. Natiuitas, patria, & parentes.

NATVS est Sixtus Quintus ab incarnatione Domini M. D. XXI. ipso diuq; Luciq festo, quod tunc in diem Mercurij incidebat. Patria illius fuerunt *Le Grotte*, hoc est antra siue cauernæ castri Montis alti, in Marchionatu Anconitano. Parentes eius conditionis erant infimæ, in paupertate nati, adeò vt ipse de generis

neris ſtatuſque ſui humilitate, tenuitateque verba faciens, dicere ſoleat; ſe domo natum illuſtri. Domus enim, in qua genitus erat, cùm lacero tecto magna parte eſſet diſcooperta, à ſole maximè illuſtrabatur. Nomen Felicis initio illi à parentibus inditum eſt, à quibus pro illorum facultate vſque ad duodecimum ætatis ſuæ annum honeſtè educatus, die Mercurij Aſculi, quæ ciuitas non longè ab eius diſtat patria, ſancti Franciſci habitum ſuſcepit, alboque Monachorum, qui Conuentuales dicuntur, inſcriptus eſt. Quo in inſtituto nomen mutare noluit; vnde & frater Felix à ſuis appellabatur; quod nomen magnum profectò magnæ felicitatis, quæ illi in vita hac eſſet obuentura, fuit præſagium. In hoc monaſterio indefeſſo adoleſcens ſtudio literis incubuit, magnoſque fecit in illis progreſſus.

Facetè dictum.

Fit Monachus.

Studia illius.

Cumque iam diu Aſculi, Emporiæ, ſiue Firmij, Maceratæ, Racanati, Oſmi, ſiue Auximi, Gieſi, fortè Exiui, Anconæ & Vrbini ſtuduiſſet, tandem factus Baccalaureus, ætatis ſuæ anno vigeſimoſeptimo, ab inſtaurata verò ſalute noſtra M. D. XLVIII. in Conuentu verò Firmano Doctoratus titulo & honore inſignitur. Confeſtim in comitatu multorum præſtantiſſimorum patrum ad generale Capitulum, quod illo anno *Aſceſi*, celebrabatur profectus, præſente Rodulpho Pio, Cardinale *Di Carpi*, eo tempore totius Ordinis Franciſcani protectore, publicè diſputauit, magnumque ſuæ ſubtilitatis, doctrinæ & memoriæ tenaciſſimæ ſpecimen exhibuit, in dicendo expeditum & facundum, in diſputando acutum ſeſe oſtendit; ita vt M. Antonio Calabro, ſingularis doctrinæ viro, qui tunc Perufiæ primarium philoſophiæ Profeſſorem agebat, in nullo cedere videretur. His ingenij ſui dotibus id effecit, vt gratiam prædicti Cardinalis ſibi demereretur, atque in amicitiam Sigiſmundi Botij, qui Cardinali erat à ſecretis, ſeſe inſinuaret: qui duo primi fuêre promotores Montalti (ſic enim plerique illum appellabant) eiusq; dignitatis & honoris eximij mox ſub ſequentis principia.

Fit Doctor.

Dignitates eius primordia.

Anno deinde M. D. L. Regens conuentus Maceratenſis conſtituitur: ſed cùm illi refragaretur Miniſter Marchionatus, nullo modo ad huius muneris adminiſtrationem potuit admitti; quare in vrbem Senen ablegatus eſt, vt ibi & Regentis & diuini verbi concionatoris officio fungeretur. Factum id eſt anno poſt natum Chriſtum M. D. LI. Sequenti anno Camerinum abiit, vt ibidem quoque populo concionaretur: & tandem ex mandato Cardinalis protectoris Romam venit, ibique in Eccleſiam ſanctorum Apoſtolorum in munere prædicandi ſeſe exercuit, vbi maximo cum populi applauſu auditus eſt. Dum hic concionaretur, incidit caſus valdè inſolēs, nec minus mirandus. Cùm enim quodam die ante meridiem doctè atque Catholicè de materia ſanctæ prædeſtinationis ſermonē inſtituiſſet, adfuit homo quidam ſceleratus, qui ſingula capita, ſeu argumenta à fratre Felice propoſita, atque diligenter diſcuſſa, ex ore illius calamo excerpſit, atque ad finem cuiuſcunq; adiecit, Mentiris. Obſignatum deinde ſcriptum, hoc idem homo impudentiſſimus ſub ipſa nocte cuidā ex familia Montalti tradidit. Cùm autem ad manus illius peruenisſet, ſtatim legit, lectumque obſtupefactus, abſque vlla mora Priori tranſmiſit. Ille deinde Cardinali exhibuit Carpenſi, qui extemplò iſtud ad commiſſarium ſacri Officij, quo munere tunc Michael Ghiſilerius, poſtea Pius quintus fungebatur, miſit, vt Montaltum hac de re conueniret, & cum eo colloqueretur. Quo in colloquio ita ſeſe geſſit, vt cōmiſſario per omnia ſatisfecerit, & ab eo tempore multùm ab illo & diligeretur & coleretur: quæ beneuolentia paulatim adeò creuit, vt, cùm idem Ghiſilerius poſtea factus eſſet Pontifex, Montaltum Cardinalē creauerit.

huc conſtituit.

caſus inſrequens

Anno deinde M. D. LIII. Perufiæ Eccleſiaſtes miſſus eſt, eodemque anno iuſſus Neapolim proficiſci, vt munus Regentis S. Laurentij obiret: vbi ſequenti anno toto Quadrageſimali curſu populum de ſacro pulpito cum laude docuit. Inter alias ſuas conciones duas habuit, quas excuſas, & in lucem prolatas Antonio & Chriſtophoro Simoncelliis dedicauit. Reuerſus paulò pòſt Romam, cùm inter ipſum & cōfratres ſuos Religioſos (vt ferè fit) ſimultas quædā eſſet exorta, honeſtam quandam captabat occaſionem, vt extra ſepta Monaſterij poſſet habitare. At Protector huic eius voto non conſenſit. Quare dum in conuen-

tu SS. Apostolorum Romæ degit, professor Theologiæ datus est Cardinali Columnæ, qui tunc Abbas erat. Priuatis itaque in ædibus Abbatis formalitates Scoti explicauit. Eodem tempore accidit, vt nouus Minister in Marchionatu Anconitano eligeretur. Protector institit apud Generalem, vti hac dignitate Montaltum condecoraret: sed Generalis id eo tempore recusauit, dicens: alios esse seniores illi præferendos.

Anno M. D. LV. Genuam se contulit, vt verbum istic Dei disseminaret: sed paulò pòst eodem anno, eiusdemq; protectoris opera Regēs & Inquisitor Venetias ablegatur: quæ res illi perbellam obtulit occasionem maioris familiaritatis cum Cardinale Alexandrino, cui tūc factus est quasi domesticus. Dum Venetiis hæret, varias expertus est molestias, tum ob grassantem ibidem hoc anno pestem, tum etiam propter diuersas & Fratrum suorum & aliorū persecutiones: quapropter tandem Romā rediit, Paulo quarto è viuis sublato & iam sede vacante, cùm iam paulò ante Commissarius in Capitulo esset designatus, vbi cum prouinciæ S. Antonij nouus crearetur Prouincialis, electus est Magister Cornelius diuus Venetus: ipse verò Montaltus vt Prouincialis Anconitanus renunciaretur, multi operam suam omnem impendebant; sed res felici optatoque exitu caruit, quantumuis Carpensis ipse hāc illius electionem promoueret.

Non multos post dies ex decreto sancti officij, & potissimùm opera Cardinalis Alexandrini, denuò Venetias legatur, tum quia sese optimè hic gesserat, tum etiam, vt cautiores fierent eius persecutores. Sed dum Venetias rediisset, persecutiones recruduerunt, odiumque in illum maius, quàm antea exarsit. Quare nulla interposita mora Romam scripta est de illius nimia austeritate accusatio: fingebantque parum abfuisse, quin illa quodam die magnas turbas in Vrbe dedisset. Huius rei certior factus Montaltus, solicitè per amicos egit, vt Romam reuocaretur. Sed Cardinalis Protector eum consolatus est. Grassante adhuc Venetiis mortali pestis lue, anno M. D. LX. Romam rediit, & statim à Cardinalibus sancti Officij consultor collegij Inquisitionis creatus & admissus est. Sed quia monasterium expensas facere constanter recusaret, Inquisitionis congregatio certos illi redditus decreuit, & Magister Caspar Crispus Neapolitanus, tunc Ordinis Procurator, illi & mulum donauit, & bonam pecuniæ summam numerauit, quibus habitacula sibi in monasterio (licèt inuitis Fratribus) assignata, restauraret atque instrueret.

Anno pòst M. D. LXI. factus est Procurator Ordinis, quo anno mortuus est Generalis. Cumq; is non contemnendam pecuniæ summam, pretiosamq; supellectilem post se reliquisset, quæ ex constitutionibus Ordinis ad Vicarium generalē deuoluuntur, Montaltus apud Protectorē id egit, vt pecunię & opes istę in vsum Ordinis expē derentur. Quapropter paulò pòst missæ sunt ad monasterium SS. Apostolorum, & illarum beneficio exstructæ ædes magnificæ, quibus aduenies Generalis exciperetur. Adytū quoq; templi, quod Sacristian vocant, reparatam. Quod reliquum erat, aliis piis donariis additum in deaurandis organis insumptū est. Hāc ob causam Auosta, qui tunc temporis Vicarius erat, implacabili in Montaltū odio cœpit exardescere, adeò, vt cùm conuocatum esset generale Capitulū Florentiæ, ad quod & Montaltus profect⁹ erat, Auosta, qui erat Præses Apostolicus, nullo modo Montaltū ad munia Procuratoris, quo tunc ille officio fungebatur, admittere voluerit. Indignatus itaq; Montaltus, nō expectato Capituli fine, Romam reuersus est, & priuato Capitulo officij interfuit. Adiit initio cardinalem Alexandrinum, Carpensis enim iam inter viuos esse desierat, eiq; totam rei seriem narrauit. Alexandrinus deinde procurauit, vt Montaltus nomine sancti Officij in Hispanias legaretur, vt Cardinali Boncompagnio (qui posteà Pontifex factus, Gregorij sibi nomen sumpsit, legato in causa Archiepiscopi Toletani Hispaniam petenti, individuus esset socius, & in rebus Theologicis consiliarius. Dum hoc agit, moritur Pius quartus, & electus est Pius V. Occidit & Auosta Franciscanorum generalis. Quare Magister Thomas Varaseus, qui Procurator erat Ordinis, supplicauit Pōtifici, vt se Vicariū generalem cōstitueret, dicens: vsitatū esse, vt qui Procurator erat, ad hāc dignitatē eueheretur: sed & hui⁹ cōstitutionis

appro-

Felix creatur Vicarius generalis totius Ordinis S. Francisci. Fit Episcopus & Cardinalis.

approbationem Pij quarti allegauit, cuius diploma hac de re ostendit. Respondit Pontifex, verum quidem esse, quòd ad hunc gradum Procurator Ordinis solet assumi, ideoq; se ad illum promouere velle Montaltum: eum enim in Capitulo Florentino procuratorio munere non legitimè, aut canonicè priuatum esse. Iussit itaque Pontifex expediri bullam, in qua Montaltum Vicarium generalem constituit, quam & illi misit. Accepit autem Montaltus eam in prouincia Pedemontana, in oppido Asti, cùm iam ex Hispaniis reuerteretur. Paulò pòst ab eodem Pontifice creatur episcopus S. Agathæ: mox Cardinalis, deinde episcopus Firmanus: & tandem anno à partu Virgineo M. D. LXXXV. Pontifex renunciatur. Eius electio hoc ordine processit.

Ingressus Conclaue & est Pontifex.

Vndecimo Aprilis, anno Domini M. D. LXXXV. ipso die Paschatis, seu Dominicæ Resurrectionis, triginta nouem Cardinales (neque enim per istos dies plures in Vrbe fuerũt) in cõclaue sunt ingressi. Accessere paulò pòst tres alij, Austriacus, Madrutius, & Vercellensis; ita vt iam quadraginta duo simul numerarentur. In ingressu Austriaci duæ motæ sunt difficultates: prima erat, quia Austriacus ea ipsa hora, qua Cardinales in Sacello toti intenti erant istius matutini temporis scrutinio, ingressum parabat. Cardinales itaque precabantur Austriacum; ingressum suum vsque in pomeridianum tempus differret: quia enim bullæ variæ necessariò legi debebant, futurum erat, vt eo ingrediente scrutinium cum magno suo incommodo protraheretur. At ille scrutinium hoc non debere suum ingressum impedire protestatus est. Quare qui antea, ne ingrederetur, prohibuerant, decreuerunt illi esse gratificandum. Atque hoc modo prima difficultas sublata est. Sed confestim exorta est altera. Cardinalis enim Gambera dicebat considerandum esse, an Austriacus, cùm sit Cardinalis Diaconus, iuxta præscriptum Bullæ Pij quarti esset ordinatus: cautum enim hac Bulla est, ne quis non ordinatus suffragium ferat, aut conclaue ingrediatur. Fuit hæc difficultas à Gambera proposita, vt obuiaretur incommodis, quæ nasci poterant post electionem ab iis, qui creationem noui pontificis non esse validam fortasse cauillarentur. Ad hanc difficultatem respondit Cardinalis S. Crucis: Non esse necessarium, vt Cardinales initiationis suæ fidem exhibeant; sed sufficere, vt quis in Cardinalem Diaconum canonizatus (vt illi vocant) iam antea sit. Responsum hoc, licèt per se debile, scrupulum tamen omnem sustulit, fecitque Cardinali Austriaco liberam accedendi potestatem: qui etiam literas, quas à Gregorio impetrauerat, ostendit: in quibus illi facta erat dispensatio, & declarabatur, licèt non ordinatus Diaconus, dignus qui conclaue ingrederetur, haberetque votum tam actiuum quàm passiuum; vti alij omnes Cardinales. Lecta hac dispensatione, cum summo gaudio in sacrum Collegium admissus, & in Sacellum deductus est: vbi à Magistro cæremoniarum bullæ tres legebantur; duæ de rebus ecclesiasticis non alienandis, & tertia contra Simoniacos. Sed ad propositum reuertamur, & telæ nostræ filum prosequamur.

Erant in conclaui (vt diximus) Cardinales quadraginta duo, iique in sex classes diuisi: quarum vni præerat Cardinalis Farnesius; alteri Estius; tertiæ Alexandrinus; quartæ Medicæus, quintæ Altempius; sextæ, quæ & omnibus aliis erat frequentior, Cardinalis sancti Sixti, Gregorij Papæ nepos præsidebat. Erant autem quatuordecim, qui vulgò Pontificatu digni censebantur: Farnesius & Sanellius olim à Paulo tertio promoti; Serlutus, sanctus Georgius, Paleottus, sanctæ Crucis, & Comus à Pio quarto Cardinales creati. Montaltus, Cesius, Albanus, & sanctæ Seueriuæ à Pio quinto, & inter hos, qui à Gregorio ad Cardinalitiam dignitatem erant euecti, vt *l. Torre*, Sanctorum quatuor coronatorum, Mondouius & Castagneus. Ipso die, quo in conclaue conuenerunt à quibusdam clàm laboratum est, vt Cesius pontifex designaretur, sed non fuit hoc consilium tam arcanum, quin Cardinali sancti Sixti innotuerit.

Candidati 14.

Is hanc illorum machinationem ita impediuit, vt qui huius rei conscij erant, Cesium proponere ausi non fuerint, neque illius aliquam facere mentionem, multò minus pro illo laborare; existimantes se (vt certè fecisset) oleum & operam perdituros. Eodem illo die Cardinales omnes, cõmuni

Iuramentū in conclaui seruari solitū.

muni consensu iurarunt, Pontificem, quicunque demum ex ipsis crearetur, obseruaturum & decreturum nonnulla, quæ ad vtilitatem Christianismi, dignitatem sanctæ sedis, & sacri Collegij splẽdorem pertinebant. Modus iste iurandi in certos quosdam casus, qui expedire videntur, iam à ducentis sexaginta annis est obseruatus. Operæpretium nos facturos existimo, si præcipua quædam eorum, quæ in hoc conclaui iurabantur, hoc loco commemorauero.

Primò iuratum est ab omnibus, vt quicunque Pontificiam dignitatem consequeretur, is (quantum in se est) procuraret, vt pax & tranquillitas inter Principes populosq; Christianos sarta tecta conseruetur, atq; pro viribus suis Christianos ipsos ad oppugnandos Turcas, hæreticos, Schismaticos, omnesque Christianę fidei hostes inuitet: ne sanctam sedem ab vrbe Romana in aliam ciuitatem aut prouinciam, nisi vrgente necessitate per legem communẽ approbata, & in Consistorio plurib⁹ Cardinalium votis confirmata, transferat. Mandaret vt omnes stat⁹ Ecclesiastici, Officiales, officio suo defuncti, in loco vbi illud exercuerunt, administrationis sue reddant rationem: hoc est, (vt in foro Romano loquuntur) syndicatui se sistant. Præterea, vt in Cardinalibus creandis viros spectet idoneos, vitæ integræ atq; probatæ, famę bonæ, honestis moribus & eruditione non contemnenda præditos, ante omnia verò obseruet decretum Iulij III. quondam in Consistorio approbatum, de non creandis duobus Cardinalibus fratribus germanis, seu carnalibus. Denique, neque bona Ecclesiæ alienet, aut priuatos in vsus aliorum transferat.

His, aliisque similibus rebus propositis, & de more communi iuramento confirmatis, aliæ quoque cæremoniæ, ab antiquis temporibus consuetæ, præmissæ sunt, priusquam ad summam rei, ipsamque electionem pergeretur. Die Lunæ, illucescente iam die, in Sacello Paulino omnes congregati sunt: Cardinalis autem Farnesius, tanquam Decanus, sacrum celebrauit, omnesque Cardinales alij sacra sese Synaxi munierunt. Deinde scrutinium auspicati sunt. Cardinalis Albanus tredecim habuit vota, nec quisquam Cardinalium suffragiis fuit illo superior. Actum deinde in multam lucem est, de Serleto Pontifice renuntiando: sed mox compertum est, negotium non carere difficultate; tum, quia licèt Serletus vir magnæ esset eruditionis, minus tamen idoneus erat administrationi Reipubl. rebusque sæcularibus gerendis: tum etiam, quia causa eius in primo impetu atque ingressu in conclaui ventilata est, in quo (dum quisque studet videre quid Deus de se disposuerit) negotia facilia redduntur ardua, atque difficilia verò impossibilia. Quod si tamen in rebus externis administrandis magis fuisset idoneus, ita omnium in eum ferebantur animi, vt nemo sese electioni opponere fuisset ausus: quod & Gregorio XIII. contigit, qui in primo ingressu atque impetu fuit nominatus, neque diu post ab aliis disceptatum est: cõceptus enim, qui erat in animis quasi omnium, talis fuit, vt omnem repulsam excluserit.

Serletus

Simile quid etiam credebatur in conclaui de Cardinale *de la Torre* euenturum fuisse, si ipse præsens adfuisset; tantæ namque authoritatis & opinionis erat apud sacrum hoc Collegium, vt nulla repulsæ inueniri potuisset ratio. Sed & quantumuis absens erat, eò nihilominus negotium illius direxerant, vt si ante electionem adueniisset, extemplò Pontifex fuisset absque vlla mora & difficultate proclamatus: sed non comparuit. Quare de aliis cœpit cogitare, aliusque effectus subsecutus est.

Cardinalis de la Torre.

Reiecta itaque causa Serleti, Cardinalis sancti Sixti missus est, vt Cardinalis Castagnæi alumni sui, & magnæ authoritatis, atque existimationis prę sulis causam promoueret, sed quia is non ita nuper Cardinalis factus erat, seniorum animi in illum nequaquam propendebant. Alij itaque in eo toti fuerunt, vt Sauellium proponerent: qui licèt vir erat magnæ opinionis, qui in officio Vicariatus Pontificalis, & cùm profectus erat congregationis sancti Officij magna prudentiæ suæ dederat argumenta, tamen quia natura illius erat grauissima & nimis plena maiestatis, omnibus tam superioris quàm inferioris conditionis hominibus erat terribilis. Farnesius dignissimus erat qui eligeretur: neque vana quorundam erat persuasio, quòd si fuisset

Cardinalis Castagnæum.

Farnesium.

Qui in electione proposiri.

Cardinalis Albanus.

set nominatus, rem non leuem habituram euentum, sed plurimi videbantur illi refragari, minusque fauere: quare negotium illius videbatur difficillimum. E contrario Cardinales Estius, Medicæus & Alexandrinus arbitrati sunt causam Montalti fore facillimam. Erat enim homo doctus, quietus, gratus omnibus, nulli obnoxius aut beneficio deuinctus, exiguam habens parentelam, proximi namque illius consanguinei duo erant ex sorore eius neptis filioli, ætatis adhuc teneræ, nullius adhuc officij vel dignitatis capaces. Prætereà diuini cultus erat amantissimus, & Religionis zelator ardentissimus, natura benignus & amabilis. Huius illius benignitatis effectus in pontificatus sui cursu tales fuerunt, vt multos exhilarauerint, multos quoque afflixerint. Sed & negotium promouebat, quòd Montaltus summa semper cum dexteritate omnium Cardinalium sibi gratiam erat demeritus, eos honorando, laudando; eorum authoritatem amplificando, iis omnem prosperitatem optando. Vitam vixerat quietam, & ab omni strepitu mundano remotam, in vinea, quã iuxta sanctam Mariam maiorem cum summa humilitate, modestaque familia incolebat. Quòd si aliquando in congregationem & consilium aliorum descenderet, ad consulendum de rebus arduis legatus, non erat contentiosus, neque multum pugnabat, vt sua vinceret opinio: sed potiùs ab aliis, si res ita ferret, se vinci placidè patiebatur. Iniurias & conuitia libenter dissimulabat, & æquo animo ferebat: adeò vt cùm aliquoties in Consistorio à quibusdã Cardinalibus, *Asino del Marca*, hoc est, Asinus Anconitanus nominaretur, id se non audire fingeret, immò ostenderet se id vt ioco faceteque dictum, vt fauorem & gratiam acciperet. Quin & postridie, cùm præcedenti nocte Nepos illius esset occisus, in frequenti Consistorio nullam turbati animi significationem dedit: neque à Pontifice, aut à quoquam alio vindictã huius sceleris petiit.

Montal-tum.

Laus Mõ taltj.

Quinimmò nisi cognitum fuisset, eum cognatos suos omnes, maximè verò nepotem hunc tenerrimè dilexisse, credi à plerisque potuisset, eum nullam huius rei habuisse curam. Sed ne se redderet exosum, id patienter tulit, & ne fauorem amitteret, libenter factum dissimulauit. Si quando de Principibus, aut eorum negotiis tractandum esset, semper eos ille defendit & excusauit: salua tamen semper dignitate sanctæ Sedis, eiusque iurisdictione, cuius se defensorem & protectorem profitebatur. Didicerat vti humanitate, non tantùm in domesticos, sed & in externos. sæpè & publicè & priuatim dicere solebat, idque summo cum affectu, se modis infinitis Cardinali Alexandrino esse obligatum; quod si mille mundorum esset Dominus, se tamen non habiturum, quo vel minima parte debitum illi persolueret, propter honores & infinita beneficia sibi à Pio Quinto, pro eius benignitate, præstita.

His aliisque eius virtutibus non erat difficile viam illi ad Pontificatum sternere. sed & huic negotio conducebat, quòd nemo Cardinalium ignoraret, eum à Rege Hispaniarum, vt Cardinalem magnis ingenij dotibus, multisq; virtutibus ornatum coli & diligi. Nec minus profuit, quòd nullum ambitionis in illo appareret manifestum vestigium: sed quòd semper honestis officiis gratiam & fauorem Cardinalium sibi conciliauerat. Vnum tantùm occurrebat, quod negotium reddere posse videretur difficile, Cardinalem scilicet sancti sixti, Gregorianorum Principem, ei minus fauere, immò nequaquam consentire vt eligeretur Montaltus pontifex: simultas enim inter illum & Gregorium eius auunculum olim orta fuerat, eò quòd negauerat Gregorius, abstuleratque ab illo prouisionem (vt vocant) ei vt Cardinali pauperi cõcessam. quod Gregorij factum eò magis Montalto displicere posse videbatur, quia immensos suos in recognoscendis operib. sancti Ambrosij labores, typis excusos, Gregorio nuncupauerat. sed quia Cardinalis sancti Sixti non erat pertinax in suis propositis, Alexandrino & Riario facilè fuit probis rationibus illum in fauorem Montalti pertrahere.

Quatuor itaq; huius electionis principes, Estius, Medicæus, Alexandrinus, & Cardinalis S. Sixti, maiorem Collegij numerũ habentes secum consentientem, Montaltum pontificem creauerũt. Res admiratione digna, quòd quidam diuinârunt iam antè, eum ad hanc dignitatem promotum iri,

Creatur pontifex.

hac ducti coniectura: quia in distributione cubiculorum, quæ forte semper fieri cõsueuit, illud ei contigit, cui vicina, & quasi in circuitu omnium primariorum Pontificum officialium cubicula adiacebant: hoc est Farnesij, qui erat Vicecancellarius: Cõtarelli, qui Datarius: & Guastauillani, qui cubicularius. Facta est hæc electio die Mercurij, qui erat 24 Aprilis, anno M. D. LXXXV. hora decimaquinta. Sumpsit sibi nomen Sixti, tum vt gratificaretur Cardinali sancti Sixti, tum etiam, vt Sixti IIII. qui eiusdem etiam Ordinis fuerat, memoriam renouaret. Erant qui optassent eum, nisi fortè Cardinalis sancti Sixti id nomen habuisset, Nicolaum dici, ob memoriã Nicolai quarti Pontificis, quauis commendatione maioris, quem Montaltus semper quamplurimum amauerat etiam cùm Cardinalis esset: cuius amoris testimonium est magnificum illud sepulchrum, quod Cardinalis adhuc illi in æde Mariæ maioris magnis sumptibus exstruxit. Alij asserunt se ex illo nõnunquam audisse, quòd ab Eugenij nomine non abhorrebat.

Nomen Sixti cur sumpsit.

Coronatur.

Coronatus deinde est Sixtus primo Maij, qui etiam in diem Mercurij incidit: diem profectò illi felicissimum. Eo namq; die & natus est, & monachum induit: eodẽ die Vicarius generalis, Cardinalis & Pontifex creatus est: eodem quoq; die sub area D. Petri coronatus est, & Dominica insequenti ad S. Ioannẽ Lateranensem pro more se contulit, vt possessionem acceperet. Electus itaque & coronatus Pontifex, considerans quã graue onus sit, claues D. Petri gerere, & quàm difficile sit Pontificatũ bene administrare, animaduertit magna sibi opus esse prouidentia magnaq; sapientia. quare publicas instituit supplicationes & orationes, concedens insuper Iobilæum, vt totus Christianismus suis precibus Pontifici fortitudinem & prudentiam, ad tam ardeam administrationẽ, sufficientem impetraret. Per primos Pontificatus sui dies ad iustitiam administrandam animum adiecit, & quodam die quattuor iussit in furcam agi & strangulari, qui ante triduum cum sclopetis prohibitis deprehẽsi, in carceres detrusi erant: neq; vlla intercessio, etiam virorum summæ authoritatis apud illum valuit, quominus suspenderẽtur. quæ illius austeritas terruit, & in officio continuit multos, multorumq; audaciam refrenauit. Deinde cogitationes suas conuertit ad exstirpãdum magnum Banditorum numerum, qui ab omni parte statum Ecclesiasticum affligebant: quorum tanta erat licẽtia & insolentia, vt nusquam locus inueniretur, vbi homo securè viuere, & sua tueri posset. At Sixtus contracta cũ vicinis Principibus amicitia, ab illis impetrauit, ne sceleratis istis receptacula præbeant: magna quoque præmia statuit his, qui aliquem exiis trucidaret, exquisitis supplicijs tollens è medio, si qui caperentur ex ijs, qui copijs istis præerant. Graues quoque pœnas denunciabat eorum parentibus, amicis, & alijs quibuscunque, ijs aut fauentibus, aut succurrentibus. Quo iustitiæ rigore id effecit, vt breui temporis spatio omnis banditorum insolentia repressa sit, & radicitùs exstirpata. Interim dum tanta viget iustitiæ seueritas, vnusquisque sibi metuebat: nec erat qui alium offendere audebat: cùm etiam ijs, qui manum gladio ad educẽdum admouerent, capitis pœna esset irrogata. Quo factum, vt lites ac discordiæ, quæ passim inter homines solent enasci, aut pugnis, aut verbis dirimerentur. In ore enim omnium erat: Nunc tempus Sixti est, quasi dicerent: Non est nunc tempus pugnæ, vltionis aut contentionis. Ob hanc causam partim, partim etiam ob rerum necessariarum abundantiam, quam & tunc, & toto Pontificatus sui tempore Romæ seruari mandauit, vt multis Italiæ locis inedia afflictis, Roma semper abundaret, Romani primis Pontificatus illius annis Sixto in Capitolio statuam æream erexerunt, cum hac inscriptione.

In administrando iustitiæ rigor.

Nota.

Sixto V. Pont. Max. ob quietem publicam, compressa Sicariorum, exsulumq; licentia, restitutam, annonæ inopiam sublatam, vrbem ædificijs, vijs, aquæductu illustratam S. P. Q. R.

Statua Sixto erecta.

Primo huius Pontificatus anno incidit casus infrequens & miserabilis admodum, Iuuenis enim Florentinus suspendio damnatus est, eò quòd in Transtyberina regione, in ædibus Domini sui curiæ ministris, de asino, quid nescio, postulãtibus aut exse qui volentibus, simpliciter restiterat. Errabant autem satellites, quia asinus non erat eius, cuius illi esse arbitrabãtur. Credebãt plerique, & passim dicebãt Pontificẽ hac in re fuisse male instructũ: qui si rem exactius cogno-

Miserabile iuuenis cuiusdam supplicium.

cognouisset, adolescentē tali morte interfici prohibuisset. Caussæ itaque ignorantiam infelici adolescenti huic mortem attulisse. Alij dicebant, eò quod Romę intolerabilis adhuc dominaretur licētia, summo opus esse rigore & austeritate. Vt vt est hic adolescentis infelix casus omnes ad maximam perduxit sympathiam, adeò vt multi qui eum interfici videbant, planxerint; omnes autem vehementissimè doluerint. Sed & adolescens ipse, cùm ad mortē duceretur, inter lacrymandum visus est sanguinis guttas profundere: quāuis meo quidem iudicio sanguis non fuerit, sed lacrymæ sanguineo colore tinctæ, quod tūc fieri solet, quando vehementia doloris & diuturnus planctus oculos impensè accēdit & inflammauit: ita vt lacrymę per vias illas accensas transeuntes, rubedinē quandam contrahant: nec iam lacrymæ, sed sanguis esse conspicientibus videatur. Etsi nemo dubitet, Deum miraculoso quodam & supernaturali posse in homine operari, vt lacrymans verum sanguinem fundat, quemadmodum & omnipotēs eius manus multò maiora miracula quondam fecit, & adhuc facere potest nullo negotio quotidiè. Huius adolescentis supplicium magnum Romanis incussit terrorem, neque etiam minorem Bononiensibus, id, quod eodem tempore contigit Comiti Ioanni Paulo, viro certè opulentissimo, & è primaria Nobilitate oriundo. Hic nescio quā ob caussam tanquam fautor Sicariorum & exsulum ad tribunal Romanum delatus, ab eodem capite damnatus & diminutus est. Sed valeant tristes istæ historiæ, ad lætiora veniamus Pontificatus huius exordia.

Transfert ob liscū Vatica-num.

Eodem hoc anno, hoc est primo Pontificatus sui Sixtus cœpit animum suum adijcere ad Obeliscum Vaticanum transferēdum. Positus is erat ab antiquis eo loci, vbi nunc est adytum, seu Sacristia Ecclesię sancti Petri, ita vt retrò illud adytum terra magna ex parte mersus conspiceretur. Hunc obeliscum Sixtus in eiusdem Ecclesiæ aream iussit transportari. Quo in opere annus integer nunquam intermisso labore consumptus est. Obeliscus ille vno constat continuo marmore, quod Pyropecidon, hoc est, ignis maculis variatum seu distinctum cōstat, nostro sæculo vulgus granitum vocat Orientale: & à quibusdam Sienitis appellatur: eò quòd circa Sienem in Thebaide nascatur, è quo loco Reges Aegyptij similes Obeliscos eruere cōsueuerunt. Fuit autem hic obeliscus à Nūcoreo, qui iisdem ferè temporibus, quibus Numa Pompilius Romæ, in Aegypto regnauit, excisus & erectus. Scribunt nonnulli obeliscum hunc non esse integrum illum, quem fieri iusserat Nuncoreus: sed partem tantùm illius. integrum enim certum quinquaginta cubitorū fuisse, sed in poliendo, seu transferendo fractum fuisse. Ex vna illius parte, quæ centum erat cubitorum Nuncoreum sibi obeliscum fieri præcepisse, quem post cæcitatem, recepto secundum oracula visu, Soli cōsecrauit. ex alia parte, quæ ad septuaginta duos pedes in longitudine extendebatur, hunc obeliscum Vaticanum factum. qui inter alios quadraginta duos magnos & paruos, diuersis temporibus Romam aduectos, & diuersis locis collocatos, etiamnum visitur. Consecratus hic olim fuit Octauiano Augusto & Tiberio eius filio adoptiuo, quod antiqua huius obeliscī inscriptio manifestissimè ostendit. Et autem ea huiusce modi:

Diuo Cæsari, Diui Iulij F. Augusti. Tiberio Cæsari, Diui Augusti. F. Augusto sacrum.

Multis antea persuasum fuit, eratque ea multorum annorū fides, in sphæra seu pila maxima ærea, quę in summitate obeliscī erat, cineres Augusti cæsaris cōseruari. Sed Dominicus Fōtanus architectus, qui huic transportationi præerat, diligenter hanc sphæram, seu globum perlustrans, animaduertit illum ex vna massa conflatum, nec vllam habere commissuram: fieri itaque non potuisse, vt vlli quid inseri aut infundi potuerit. sed & foramina multa, quæ extrinsecus apparebant, non foramina, sed ictus erant sclopetarum, quos licentia militaris, vltimò capta Roma, inflixerat. Per istos ictus, siue foramina aliqui pulueres intrauerant, ventorum turbine impulsi, & temporis diuturnitate collecti. Præterea mihi quoque videtur probari posse, non hic fuisse Augusti cineres. cùm ipse Augustus sibi magnificentissimum & sumptuosissimum Mausoleum iuxta portam Populi, vbi nunc ædes sancti Rochi est, construxerit, cuius etiamnum conspiciuntur ad-

miranda vestigia: in eo & suum & suorum sepulchrum esse voluit. Credibile itaque est & verisimile, in eo loco cineres eius esse repositos. Paulus & Iulius olim Secundus, & post illos Pculus iij. de hoc obeliſco transferendo cogitarant: sed quia vel difficultas operis, vel sumptuum magnitudo, vel alia magis ardua negotia eorum propositum terruerint & impediuerint, nunquam ab illis negotium tentatum est. At Sixtus nullis difficultatib⁹ territus, hãc molem transportare aggressus est. Conuocauit itaque multos, eosque celebriores in architectura magistros, qui inter se de modo transferendi hunc obeliscum colloquerentur, vnumque certum modũ statuerent. Propositi sunt varij modi, sed vnus isque optimus electus, cuius beneficio obeliscus hic prospero cum successu translatus est, & fundamentis ad id factis, quo loco denuò collocandus erat artificiosissimè, spectante & admirante vniuerso populo, superimpositus. Ab omni parte nummi ærei, medaglias vocant, in tanti operis memoriam spargebantur. Inter alia duæ quoque arculæ, & in vtraque duodecim nummi, qui ab vno latere imagine Pontificis erant insigniti, ab altero alij alias figuras & formas ostentabant. In quibusdam homo videbatur sub dio, in patenti campo sub arbore securè dormiẽs cum hac inscriptione. *Perfecta securitas.* In aliis tres colles seu mõticuli cernebantur: in vno, qui à dextris erat, sed bat Cornucopia: qui à sinistris, laurum proferebat: medius, qui & aliis eminentior, gladium habebat mucrone ad cælum erecto, ad formam lingulæ, quæ est in bilance, cum hoc elogio: *Fecit in monte conuiuium pinguium.*

Alij effigiem habebant sancti Francisci, ante crucifixum in genua procumbentis, vnà cum Ecclesia ruinam minitante, cum inscriptione, *Vade Francisce, & repara.* Erant & inter hos nummos in quibus effigies Pij Quinti erat expressa, ab altero latere vel Religio, vel Iustitia. Fuerunt & similes nummi formati in planicie cuiusdam saxi, dicto fundamento innitentis. Fuerunt autem nummi isti suppedaneo ex marmore candido, & in tres partes distributo supposiri, inter illos duo erant aurei effigiem Pij Quinti referentes, & ex aduerso latere vnius Religionem, alterius Iustitiam exhibentes. Sed & in eodem plano formatæ est abacus marmoreæ, lævis & politæ, cui insculptum est in Latino idiomate nomẽ Pontificis, totumque huius operis modus & progressus: nomen, cognomen, patria Architecti: tempus quo hæc translatio facta est. Inter dictum suppedaneum marmoreum & basin alij duo nummi Sixti cernebantur, & super illos primus stylobatæ fundus erat stratus, cui epistylium innitebatur. Adiecta tandem est vltima pars cum suis erismis & columbarijs æreis, quibus obeliscus ipse nectitur, hæretque immobilis.

Ad hoc opus perficiendum initio quinque basiliſtæ, & quadraginta ergata constructa sunt, quæ à nongentis septem viris, & septuaginta equis in orbem versabantur, & regebantur. Fuit autem opus hoc perfectum decimo die Septembris, anni M.D.LXXXVI. qui dies erat Mercurij, & Veneris insequenti sanctissimæ Cruci obeliscus dedicatus & consecratus est. Expensa sunt autẽ hoc opere triginta septem millia coronatorũ, nõgenti insuper & sexaginta quinque priusquam in altum leuaretur, dimitteretur, trãsferretur, & denuò erigeretur, cum omnibus ornamentis, deaurationibus, alijsq; sumptibus accidentalibus: excepto metallo, vnde conflata est crux, quæ postea in summitate obelisci est collocata, & leones sub obelisco positi, qui illum quasi sustẽtare videntur. Metallũ enim hoc Reuerẽda camera Apostolica suppeditauit.

Obeliscus S. Cruci dedicatus.

Iussit deinde Pontifex alium etiam, sed minorem, obeliscum sub terra defossum erui, iuxta ædem S. Rochi, quem aiunt illic quondam positum, vt esset ornamentum Mausoli Cæsaris Augusti: qui cùm varias in partes fractus erat, reparatus, & ante Ecclesiam Mariæ Maioris erectus est. Præcepit deinde & duos alios obeliscos effodi, qui multis sæculis in Circo Maximo sub terra latuerant: vnum eorũ dicunt fuisse omnium, qui vnquam Romã aduecti sunt maximum: iste in aream S. Ioannis ad Lateranum translatus est. Et quia tribus locis fractus erat, artificiosissimè reparatus, erectæ & quemadmodum duo alij, sanctæ Cruci consecratus est. Ostendit autem obeliscus iste ab omni parte plurimas literas

Alios obeliscos restauratos, & translatos.

ras Aegyptiacas. De hoc obelisco latius scripsimus in libro nostro de vitis Imperatorum in vita Constantij, filij Constantini Magni, à quo Constantio Romam allatus est. Alter ille minor à capite ad calcem hieroglyphicis litteris ornatus, in Circo Maximo inuentus est: eratq; in tres partes diffractus: sed integritati restitutus in area Ecclesiæ S. Mariæ del populo collocatus, &, vt alij, S. Cruci dedicatus est. Prior ille obeliscus ab Octauiano Augusto Romam aduectus, & Soli dedicatus est: id quod antiquæ eius inscriptio, quæ à duobus lateribus occidentali & meridionali apertè in hanc sententiam legitur, testatur.

Imperator Cæsar Diui F. Augustus Pontifex Maximus XII. Cos. Trib. Pot. XIII. Aegypto in potestatem populi Romani redact. Soli donum dedit.

Portè, donum.

In his quattuor obeliscis reficiendis & transferendis magnam auri vim expendit: nec minorem in exstruendo magnifico illo præsepis Dominici Sacello, quod in Ecclesia sanctæ Mariæ Maioris, tribus ante Pontificatum suum mensibus ædificare cœperat, cum intentione, se etiam sanctissimi præsepis, quod erat vicinum, locum postea exornaturum. Trium illorum mensiũ spatio iacta sunt huius Sacelli fundamenta, & pars illius à terra eleuata: Pontifex factus Sixtus, nullo modo voluit cœptum opus mutari, præterquam quòd interiora sacelli, quæ antea plaste fuissent erustata, nunc poliri iussit, nobilissimo marmore; idq; vario artificio & diuersis incrõnationibus, quod præter modum venustum & magnificum opus effectum est. In hoc sacellum iussit integrum illud sacellum præsepis Dominici antiquum transferri, quod vti antiquum erat, ita magnam excitabat deuotionem.

Sacellum præsepis Dominici cõstruxit.

Sepulchrũ Pio V. ædificauit.

Sed & Pio Quinto in eodem sacelli magnificum condidit sepulchrum, in quod illius corpus è diui Petri Ecclesia cum maxima pompa iussit inferri. Deinde & sibi monumentum ædificauit, statuamq; posuit præsepe Dominicum adorantem: Dotauit sacellum hoc opulentis prouentibus, multis priuilegijs, & iure patronatus, vt patet in Bulla, quam expediri hac de re iussit, & incipit; *Glorioso & semper virginis genitricis Mariæ, &c.* Auspicijs quoq; Sixti aquæ in montem Caballi, qui ab antiquis mons Quiritalis dicitur, adductæ sunt: Mons enim ille aquarum maxima laborabat penuria: quæ resecò molestius accidebat, quòd plerique Pontifices hic æstate, ob eximiam aëris salubritatem, assidue solent habitare. Fons huius aquæ in agro Columnæ scaturiebat. Opus hoc varias ob causas difficile esse videbatur, & multi euentum, qualis Pontifex optabat, non habiturum existimabant, caterum decimo tandem octauo mense ad lætum finem perductum est. Laborabant in hoc opere quotidiè bis mille homines, sæpe ter, nonnunquam verò quater mille. sumptus fuêre ducenta & septuaginta ducatorum millia, ex quibus viginti quinq; millia numerata sunt Martio Columnæ, Domino illius loci, in quo aqua ista suam scaturiginem, suosq; fontes habebat. Voluit autem Pontifex hunc aquæductum à suo nomine, quod ante Põtificatum habuit, Felicem appellari. Fons quoque deinde venustissimus constructus est, sub area S. Susannæ, à latere thermarum Diocletiani, additaq; est hæc inscriptio:

Sixtus quintus Pontifex Max. Piceno, aquam ex agro Columnæ viæ Prænest. Sinistrorsum multar. coll. flexu venarum deductam sinuosa receptaculo mil. XX. à ca XX. addixit, Felicemq; de nomine ante Pontif. dixit. cœpit Pont. anno I. absoluit III.

Est elegantissimum opus Xystus ille, quẽ Pontifex in Laterano construxit, ad populum in eo benedicendum. in quo & varia pingi quàm artificiosissimè fecit mysteria, ad nouem choros Angelorum, ad duodecim Apostolos, ad Prophetas, ad Martyres, ad Virgines, Põtifices & Cõfessores pertinentia. historiam quoque Constantini Magni, & alias spectatu dignissimas. Iuxta locum hunc Sixtus palatium in vsum Pontificum à fundamẽtis excitauit, tam amplum & spatiosum, vt asserant nõ esse in vrbe simile, vno tempore, & ab vno Principe ab ipsis fundamentis erectum & absolutum. Amplis, magnificis, & ornatis cubiculis quàm plurimis distinctum est. Duo habet atria: varijs in locis aliæ picturæ cernuntur plurimæ. Frontispiciũ, quod versus obeliscum est, trecẽtos quadraginta quatuor palmos habet in longitudine;

Xystus in Laterano.

Palatij in Laterano.

quo

quod Mariam Maiorem respicit, trecentos triginta septem. Ab area vsque ad summitatem recte in palmos centum triginta septem assurgit. Quid multis? Habitaculum est capacissimum, & Principibus multis sufficiens. Pontifex hic omnibus Cardinalibus sua cubicula destinârat, in quibus, cùm Pontifex apud S. Ioannem Sacellum (vt loquuntur) faceret, aut publica in palatio Cõsistoria celebraret, possent commodè satis habitare. Fecit & Sixtus Scalam sanctam ex quorundam locorum ruinis ad Sancta Sanctorum transferri, multis architecturæ ornamentis additis.

Aedificauit quoque Sixtus in initio plateæ Iuliæ, à latere Pontis Sixti, ad ripam Tyberis amplissimas ædes, in vsum mendicorum, vlceros orum, & mutilorũ, quibus deest facultas victum sibi comparãdi, dotauitque has ædes quindecim millium ducatorum prouentu, vt ex eo prædicti pauperes alantur & vestiantur. Locus est capacissimus: ita vt vno eodemq; tempore in eo bis mille homines possint habitare, nec vnus alteri sit impedimento. In frontispicio portæ huius ædificij hæc legitur inscriptio;

Xenodochiũ seu Nosocomium ab eo condi. um insigne.

Sixtus V. Pont. Max. Piceno, pauperibus piè ædẽdis, ne pane vestitúque careant, multo suo cõmptas ære has ædes exstruxit, aptauit, ampliauit, perpetuo censu dotauit. Anno Dom. 1588. Pontificatus II.

Statuam deinde sancti Petri ex ære conflaram & pulcherrimè deauratam fecit, eamque in columna Traiana constituit: eã eidem Sancto consecrans. In hac columna gloriosæ Traiani Cæsaris expeditiones, bella & res gestæ in Parthis & Dacis, qui nunc Tranſyluani & Valachi dicuntur, subiugandis cernuntur. Erecta hæc olim columna est à Romanis, & dicto Imperatori dedicata. In columna Antonina Sixtus imaginem D. Pauli erexit ex ære deaurato factam, eamque columnam D. Paulo nuncupauit. Erat ea primò dedicata Antonino Pio, à Marco Aurelio eius genero.

Columna Traiana.

Columna Antonina

In hac columna miro artificio sculpta sunt bella & prælia, quæ idem M. Aurelius gessit in Germania, contra Marcomannos, hodiè Bohemos & Morauos. Quia verò columna hæc variis locis erat fracta, iussit eam Pontifex summa cum elegantia & dexteritate restaurari. Porrò illius auspiciis restituti sunt & duo equi vnus Praxitelis, & alter Phidiæ, qui erant mutilati, & ab ipsa antiquitate multis in partibus corrosi. Quæ verò illorum inscriptiones ipsam historiam manifestè satis declarant, lubet eas hoc loco recensere. Vnius est;

Phidias nobilis scriptor, ad artificij præstantiam declarandam Alexandri Bucephalum equantis effigiem è marmore expressit. *Bucephalus equus Alexandri.*

Alterius verò hæc:

Praxiteles sculptor ad Phidiæ æmulationem sui monumenta ingenij posteris relinquere cupiens, eiusdem Alexandri Bucephalique felicem actionem perfecit.

Quamuis istæ statuæ sint certè singulares, & mirabilis artificij, non sunt tamen ex rariſ illis, maximeque stupendis, quas horum artificum manus sculpserunt. De Phidia namque legitur, eius opera maximè admiranda esse Iouem Olympium, quẽ ex ebore & auro fecit in Elide. Volũt quidam opus hoc fuisse tale vt nobilius & excellentius hic mundus nunquam viderit. Sed & illa statua Mineruæ Athenis, quę ex puro ebore & auro erat elaborata, 26. cubitos alta: in cuius clypeo sculpta erat Amazonum quoddam prælium: in suppedaneo verò bella Centaurorum & Lapytharum, aliaque poëmata spectatu iucundissima. In scuto seu clypeo illo (quia nomẽ suum adscribi voluit) suam expresserat imaginem, tali cum artificio, vt qui hanc partem tollere voluisset, totum opus violasset. Fecit idem Phidias & alias Deorum statuas ex ære, & ex marmore quàm plurimas. Scribunt nonnulli virum tam celebrem in carceribus mortuum: erat enim accusatus à nonnullis, quòd in statua quadam, quam ciuitas ex ærario publico fieri iusserat, aurum hoc modo collocasset, vt nemine animadurtẽte facilè tolli posset. Felicior erat in Dijs, quàm in hominibus formandis.

Phidias op. ra immortalia.

Inter alia multa rara & singularia opera, quæ fecit Praxiteles, laudatur potissimùm statua illa Veneris, quam vt viderẽt multi, in Gnidum nauigârunt. Duas Veneris statuas sculpserat, nudam vnam, alteram velo tectam. Cumque Coi vnam ex his sibi comparare decreuissent, velatam, vt honestiorem & magis pudicam, elegerunt.

Praclarum Praxitelis monumentum.

runt. Altera deinde, quæ eiusdam erat prætij, à Guidiis empta, miris modis laudata, & multò celebrior priore habita est. Quare cum Rex Nicomedes hanc sibi redimere, & æs alienum, quod vrbs contraxerat, maximum profectò reddere polliceretur, Guidij nullo modo vendere statuam voluerunt. solùm enim marmor hoc patriam illorum nobilitauit. Referunt quidam historici in hac vrbe olim fuisse iuuenem, qui amore huius statuæ ita exarsit, vt nocte quadam clàm templum, in quo Venus seruabatur, ingressus sit, & libidini suæ in ea satisfecerit, in cuius sceleris testimonium macula post in hac statua apparuit. Celebratur & huius sculptoris Cupido, cuius spectandi gratia multi in Thespiam olim profecti sunt. Præter hunc Cupidinem alius quidam eiusdē Praxitelis olim ostendebatur, certè pulcherrimus, qui omnes spectatores in admirationem rapiebat. hunc parij Propontidis incolæ colebant. Ferunt autem Archidam quendam Rhodiensem eius amore inflammatū, hoc eadem turpitudine, qua iuuenis ille Venere, abusum, similem in statua maculam reliquisse.

Hæc sunt istorum artificum opera celebriora, qui etsi ætate Alexandri non vixerint, neque ipsi coætanei fuerint, sed post Alexandrum vita functum nati, vnus post alium vixerit, has tamen statuas ad honestam & laudabilem æmulationem vnius ad alterum facere potuerint. Aemulatio enim (vt docti volunt) solet esse aliquando viuorum de mortuis; cuius rei in historijs plurima reperiuntur exempla. Sed & ex varijs imaginibus, tam ipsius Alexandri, quàm Bucefali, quæ post mortem illius remanserunt, potuerunt sculptores isti similitudinem eorum capere. Hæc placuit paulò latius hoc loco annotare; quoscdā enim inuenimus, qui hac in re non exiguam sibi fingebāt difficultatem. quæ vt tollatur, hoc modo illis respondēdum putauimus. Sed ad Sixtum reuertamur.

Alie fabricæ Sixti. Ampliauit quoque palatium in monte Quirinali: sed & in eodem monte aliud quoque cœpit ædificare, cùm prius illud non satis idoneum & spacioſum erat ad talem Principem, eiusque familiam excipiendum. Præterea & habitacula quædam inchoauit, pro ducentis Heluetiis, qui de cohorte prætoria Pontificis sunt. Quinetiam in vinea sua iuxta sanctam Mariam Maiorem multa, eaque amplissima, iucundissimaq; ædificia constituxit.

In viis quoque aperiendis, restaurandis ac dilatandis erat studiosus. Nouam fecit, eamque omnium celeberrimam, cuius initiū est ab Ecclesia sanctæ Crucis in Hierusalem, & ad Ecclesiā sanctæ Mariæ Maioris extenditur: atque hinc vsque ad templum sanctæ Trinitatis in Monte procurrit. Vnde produxisset vsque ad portam populi, bis mille & quingentis passibus, eratque tota via ad amussim & filum directa, tam lata, vt quinque simul iunctis carpentis transitum præbeat. Viam hanc à priori suo nomine Felicem nuncupauit. Fecit & alias duas vias, quarum principium est extra portam sancti Laurentij. Harum vna ducit ad sanctam Mariam Maiorem, altera vineam Pontificis ab vno latere claudens, vsque ad Hermas Diocletiani procurrit. Quarta via incipit à Maria Maiore, & ad palatium sancti Marci extenditur. *Viæ à Sixto aut nouæ fa ctæ aut veteres repara tæ.*

Similem viam aperuit à sancto Ioanne in Laterano, vsque ad Colosseum. Sexta incipit à porta Salaria, & iuxta portam Piam terminatur. Fabricatus est & multa in Vaticano palatio, vbi nouum, idque splendidum palatium incepit, ambulacris à Leone Pio & Gregorio depictis coniunctum. Et in ipsa sancti Petri fabrica multa constituxit, ita vt dictæ Ecclesiæ nauis, seu moles ipsa, quasi absoluta sit. qua non excelsior in tota Christianismo esse dicitur. In hoc opere continuè sexcenti homines desudarunt. Scalas deinde coclides nobilissimas in palatio Apostolico cōdidit, per quas Pontifices secretò possint descēdere in Ecclesiam S. Petri, ita vt à nemine videantur. Ducunt autem scalæ istæ in sacellum Gregorianum. Restaurauit & turrim ædificij, quod ab amœnitate prospectus Beluedere dicitur, vnà cum Ecclesia S. Sabinæ. Condidit & pulcherrimam ecclesiam S. Hieronymo, cui à Ripetta nomen, cum adhuc Cardinalis esset, eamque non contemnendis prouētibus dotauit. In his omnibus fabricis magnam attulerunt cōmoditatē Pōtifici præclara illa marmora, quæ in Septizonio Seueri ex terræ viscēribus erui iusserat. *Alie fabricæ.*

Bono

collegiũ studioso rum Bononiæ erectum.

Bononiæ Collegium studiosis ex Marchionatu Anconitano oriundis erexit, in quo præter ministros triginta iuuenes aluntur, qui literis dant operam. Aquas etiam dulces in vrbem veterem, vbi eorum ingens erat penuria, deduxit. Beatæ virgini Lauretanæ splendidissimum templum erexit, atque illud Episcopatus titulo nobilitauit, illum à Racanatensibus transferens, aliisque multis donariis & templum hoc ornauit. Ciuitatem in Monte Alto cœpit exędificare, quo in opere fine intermissione laborabat, montemque maximũ (vt aiunt) euertit. eandem quoque ciuitatẽ Episcopatus titulo donauit. Tiberim quoque inter duo loca, quæ incolis Borgetto & Vtriculi dicuntur, insigni ponte constrauit.

Oppidum in patria condidit.

Bibliotheca in Vaticano noua à Sixto cõdita.

In ædificiorum, fabricarumque à Sixto constructarum catalogo vltimum locum nobilissimæ illi Bibliothecæ, quam in Vaticano erexit, reseruauimus. Quia namque de ea paulo copiosius dicturi sumus, putauimus hunc locum esse conuenientissimum, speramus autem hanc nostram prolixitatem lectori fastidium non allaturũ. Quæ enim in hac Bibliotheca picta sunt, in quibus recensendis copiosiores erimus, huiusmodi profectò sunt, quæ & vtilitem simul & voluptatem legentibus adferent: iis præsertim, qui rerum antiquarum sunt studiosi. Inter alia iucundissima loca, quæ in Vaticano sunt, is est primarius, quem Beluedere nuncupant, in quo cernitur amplissimum quoddam Theatrũ, ad cuius introitum magnus erat numerus distinctorum graduum, seu scalarum ex marmore iussu Pij Quinti factarum: vt cum in Theatro festum celebraretur, à populo cuncta quàm commodissimè spectari possent. Hunc locum Sixtus tanquam suo instituto aptissimum elegit. Sublatis itaque grandibus, in eo loco cœpit ædificare. Præter ædificia verò, quæ libris reseruantur, alia confestim noua condidit, in vsum eorum qui hanc Bibliothecã custodiunt: quorundam etiam literatorum, qui ea incolerent, vt ipsius Protectoris, si quando valetudinis gratia suum mutare velit habitaculum. Ipsa autem Bibliotheca ædificium est lõgum & vacuum, ad trecentos octodecim palmos in longitudine, sexaginta verò nouem in latitudine extensum. Multas habet in medio columnas cœmentitias, optimo ordine dispositas, ipsum autem ædificium occidentem spectat, vnde & lumen intercipit: licet à Meridie quoque & ortu illustretur. A latere molis huius: in vsum bibliothecæ publicæ constructæ, duo alia minora ædificia adiecta sunt, quæ bibliothecæ seruiunt secretiori. Totam hanc bibliothecam Sixtus foris & intus elegantissimis picturis exornauit. Foris namque parietes calce nigra & cãdida iussit incrustari, & in ijs multas virtutum, scientiarum, aliarumque ad rem literariam pertinẽtium, imagines delineari. Intus verò præter alia multa, quæ cernuntur, pingi fecit Ecclesiæ Concilia sedecim, & sub vnoquoque propria sua legitur inscriptio, quæ inscriptiones cùm sint lectu dignissimæ, contineantq; res memorabiles, non piguit nos eas hoc loco recensere, sperantes alios easdem non aliosque vtilitate lecturos.

Concilia Eccleſiæ ſcim, et eorum inſcriptiones.

Sub primo itaque Concilio Nicæno hæc verba descripta sunt. *S. Siluestro Papa, Fl. Constantino Magno Imperat. Christus Dei Filius Patri consubstantialis declaratur. Arij impietas condemnatur. Ex decreto Consilij Cõstantinus Imp. libros Arianorum comburi iubet.* Sub Cõcilio Constantinopolitano, quod proximè sequitur, sic legitur: *S. Damaso Papa & Theodosio Iun. Imp. Spiritus S diuinitas propugnatur. Nefaria Macedonia hæresis exstinguitur.* De Ephesino Cõcilio dicuntur hæc: *S. Cælestino Papa & Theodosio Sen. Imperat. Nestorius Christum diuidens damnatur. B. Maria virgo Dei Genitrix prædicatur.* Sequitur pictura primi Cõcilij Chalcedonensis sub quo legitur: *S. Leone pp. & Marciano Imp. Infelix Eutyches vnam tantum in Christo naturam asserens, confutatur.* Secundo Concilio Constantinopolitano, quod proximum est, hæc inscriptio subiecta est: *Vigilio Papa, & Iustiniano Imp. Contentiones de tribus capitibus sedantur. Origenis errores refellũtur.* Iuxta concilium hoc aliud tertium Constantinopolitanũ expressum est, cum hac inscriptione: *S. Agathone Papa, Constantino Pagoneto Imp. Monothelitæ hæretici, vnã tantum in Christo voluntatem dicentes, explodũtur.* De Concilio Nicæno secundo, ibidem picto, sic dicitur: *Adriano Papa, Constantino Irenes F. Imp. Impij Iconomachi reijciuntur sacrarum imaginum veneratio confirmatur.* Quarto Concilio Constantinopolitano adscriptum est: *Adriano II. Papa, Basilio Imp. Ignatius Patriarcha Cõstantino-*

Nicænũ Conſtãtinopoli. 1. Epheſinum. Chalcedonenſe 1. Conſtan. tinop. 2. Conſtan. tinop. 3. Nicæ. 2. Conſtan. tinop. 4.

stãtinop. in suam sedem, pulso Photio restituitur. Pone hoc spectatur primum Concilium Lateranense generale, cum hoc elogio, *Alexandro III. Pont. Federico II. Imp. VValdenses & Cathari hæretici damnantur; Laicorum & Clericorum mores ad veterem disciplinam restituuntur. Torneamenta vetantur.* Sub secũdo vniuersali, Concilio Lateranensi scriptum est; *Innocentio III. Pont. Federico II. Imp. Abbatis Ioachim errores damnantur, bellum sacrum de Hierosolyma recuperãda decernitur. Cruce signati instituuntur.*

Lateranense 1.

Lateranense 2.

Ab vno latere huius picturæ imago S. Francisci Ecclesiam S. Ioannis ruinam minitantem, ne labatur substinẽtis, cernitur id, quod Innocentius in somniis viderat; quare & hæc adiecta est inscriptio: *Innocentio III. Pont. perquietem S. Franciscus Ecclesiam Lateranensem substinere visus est.* Ab altero latere S. Dominicus deliniatus est, qui eiusdem Innocentij tempore hæresin in Aquitania Tolosæ natam restinxit, inscriptio illius hæc est: *S. Dominico suadente contra Albing. hæreticos Simon Comes Montissersen. pugnam suscepit, egregieque confecit.* Sequitur Concilium primum Lugduni celebratum, cum tali inscriptione: *Innocẽtio IV. Pont. Max. Friderictus II hostis Ecclesiæ declaratur, Imperioq; priuatur. De terræ sanctæ recuperatione cõstituitur. Hierosolymitanæ expeditionis Dux Ludouicus designatur. Galero Rubro & purpura cardinales donantur.* Suc Concilio Lugduni celebrato Sixtus etiã scribi mandauit: *Gregorio X. Pont. Græci S. R. E. vnionẽ redeunt. In hoc concilio S. Bonauentura egregia virtutum officia Ecclesiæ Dei præstitit. Tartarorũ Rex à F. Hieronymo Ord. Minor. ad Concilium perducitur. Rex Tartatorum solẽniter baptizatur.* Post dicta Concilia cum sequenti scriptura spectatur Concilium primum Viennense: *Clemente V. Pont. Clementinarum Decretalium Cõstitutionum Codex promulgatur. Processio solemnitatis corporis Domini instituitur. Hebraicæ, & Chaldaicæ linguæ professio, fidei ergo, in nobilissimis quatuor Europæ Academijs instituitur.* Picturę de Concilio Florentino subscriptũ est: *Eugenio IV. Pontifice Græci, Armeni, AEthiopes ad fidei vnitatem redeunt.* De Concilio Lateranensi vltimo sic dicitur: *Iulio II. & Leone X. Pontif. Max. Bellum contra Turcam, qui Cypriam & AEgyptum proximè Sultano victo occupabat, decernitur. Maximilianus Cæsar, & Franciscus Rex Galliæ bello Turcico Duces præficiuntur.* Inscriptio denique Cõcilij Tridentini, quod vltimo loco depictum cernitur, hæc est: *Paulo III. Iulio III. Pio IV. Pontif. Lutherani & alij Hæretici damnantur. Cleri populique disciplina ad pristinos mores restituitur.*

Franciſci & Dominici effigies.

Præter hæc Concilia, etiam hic celebriores totius orbis terrarum, quæ ab Orbe condito fuêre, depictæ spectantur Bibliothecæ; quas & nos hic quoque summa, qua possumus breuitate cũ suis inscriptionib⁹ referemus. Prima itaque inter has est Hebræorum, cum his literis: *Moyses librum legis Leuitis in Tabernaculo reponendum tradit. Esdras Sacerdos & Scriba Bibliothecam sacram restituit.* Sequitur bibliotheca Chaldæorum in Babylonia; *Daniel & socij scientiam Chaldæorum addiscunt. Cyri Decretũ de templi instauratione Darij iussu perquiritur.* Græcorum, seu Athenienſiũ Bibliothecæ inscriptum erat: *Pysistratus primus apud Græcos publicam Bibliothecam instituit. Seleucus Bibliothecam à Xerxi asportatam, referendam curat.* Sub Bibliotheca AEgyptiorum, quæ erat Alexandriæ, scriptum legebatur, *Ptolemæum ingenti Bibliotheca instructa. Hebræorum libros concupiscit: Septuaginta duo interpretes ab Eleazaro missi sacros libros Ptolomæo reddunt.* Bibliotheca Romana hũc habet titulum: *Tarquinius superbus libros Sybilinos tres, alijs à muliere incensis, tantundẽ emit. Augustus Cæsar Palatina Bibliotheca magnificè ornata, viros literatos fouet.* Hanc sequitur Bibliotheca Hierosolymitana, sub qua positum erat; *S. Alexander Episcopus & Mart. Decio Imper. in magna temporum acerbitate sacrorum scriptorum libros Hierosolymis congregat.* Deinde Bibliotheca Cæsarienſis, cum hac inscriptione; *S. Pamphilus presbyter et Mart. admirandæ sanctitatis & doctrinæ Cæsareæ sacram Bibliothecam cõficit: multos libros sua mana describit.* Hanc iuxta depicta est Bibliotheca Apostolorum, de qua sic prædicatur; *S. Petrus sacrorum librorum thesaurum Romana Ecclesia asseruari iubet.* Bibliotheca Pontificum vltimo loco cernitur effigiata, cuius hæc est inscriptio: *Romani Pontifices Apposticam Bibliothecam magno studio amplificant & illustrant.*

Celebriores totius orbis Bibliothecæ.

Hebræo.

Græco.

Quod si antea nobis constitisset, materiam hanc de Bibliothecis tam fore prolixã, forsan aut ab ea abstinuissemus, aut nõ ita exactè atq; singulariter eas descripsissemus. Nam & exiguũ illud, quod superest, silentio transire non possumus: tũ vt opus sit absolutũ, postquam sit cœptũ: tum etiã, quia nobis õnino persuasum est, eos, quib⁹ iucundum est legere libros, etiam cum voluptate visuros res tã singulares, ad ipsos libros pertinentes. Dicemus igitur in sequenti-

quentibus, istic ostendi pictos omnis homines, qui ob literarum inuentionem toti mundo sunt celebriores. In prima columna spectatur Adamus cum hoc titulo: *Adam diuinitùs edoctus, primus scientiarum & literarum inuentor.* Secunda columna exhibet filios Seth, Adami Nepotes, cũ hoc elogio: *Filij Seth columnis duabus rerum cœlestium disciplinam inscribunt.* Sequitur Abraham, sub quo notatum est: *Abraham Siras & Chaldaicas literas inuenit.* Pone illum expressæ sunt literæ, quas ille inuenit. Post Abrahamum cernitur Moyses, Dux & Legislator populi Hebraici, cum hac scriptura; *Moyses antiquas Hebraicas literas inuenit.* De Esdra verò Sacerdote & Scriba eiusdem populi Hebraici, qui proximè collocatus est, dicitur; *Esdras nouas Hebræorum literas inuenit.* In tertia columna prodit Mercurius AEgyptius, eius titulus est: *Mercurius Theott Aegyptijs sacras literas conscripsit.* Adiunctum habet ille Herculim Aegyptium, de quo legitur: *Hercules AEgyptius Phrygias literas conscripsit.* De Memnone qui sequitur, hæc referuntur: *Memnon Phoroneo æqualis, literas in AEgypto inuenit.* Non procul hinc Isis regina Aegypti spectantur, cuius hæc est inscriptio; *Isis Regina Aegyptiarum literarum inuentrix.* In quarta columna imago Phœnicis, Phœniciæ Regis delineata est, eique subscriptum: *Phœnis literas Phœnicibus tradidit.* Sequitur Cadmus, cui adscriptum est: *Cadmus Phœnicis frater literas sexdecim in Græciam intulit.* Ipse autem literæ supra caput illius depictæ sunt. His literis dicitur Palamides adiunxisse quatuor alias, & totidem alias Simonides Melicus, quæ omnes simul iunctos faciunt vigintiquatuor. Aristoteles (vt scribit Plinius) dicit antiquas literas Græcorum fuisse decem & octo, duos adiunxisse Epicharmum & non Palamedem. Ipsa autem rei veritas incerta est, & dubia, cum in obscurissimæ antiquitatis visceribus sepulta sit. Subsequitur Linus Thebanus, cum his verbis: *Linus Thebanus Græcarum literarum inuentor.* Inde Cecrops Athenienſium Rex, cui adiectum; *Cicrops Dipies primus Athenienſium Rex, Græcarum literarum author.* In quinta columna primo loco pictus est sapiens ille Philosophus Pythagoras, de quo dicitur: *Pythagoras literam ad humanæ vitæ exemplum inuenit.* In alio columnæ lateræ effigies Epicharmi Siculi, cum hoc dicto: *Epicharmus Siculus duas Græcas addidit literas.* Simonidi Melio hęc verba subiuncta sunt: *Simonides Melius quatuor litterarum inuentor.* Palamidi verò hęc: *Palamedes bello Troiano literas quatuor adiecit.* In sexta columna posita est imago Nicostratæ Carmentæ, matris Euandri, hãc sub se habens inscriptionem: *Nicostrata Carmenta Latinarum litterarum inuẽtrix.* Litteræ quas inuenit, ibidem quoque appositę, sunt hæ: A, B, C, D, E, F, G, I, L, M, N, O, P, R, S, T, V. Subsequitur Euander Rex Arcadiæ, cum hac inscriptione: *Euander Carmentæ F. Aborigines litteras docuit.* Iunctum habet ille sibi Demaratum Corinthium, cuius elogium est: *Demeratus Corinthius Hetrusc. arum litterarum Author.* Hic verò Claudium Cæsarem Romanorum Imperatorem, de quo legitur: *Claudius Imp. tres nouas litteras adinuenit.* Hæc verba sub illo scripta sunt, at supra caput illius additum est: *F reliquæ duæ vsu oblitteratæ sunt.* Hoc est, vna istarum litterarum est F. reliquæ duæ non amplius in vsu sunt, neque satis constat, quæ istæ fuerint. Mihi autem non fit verisimile literarum F. Claudio inuẽtam, cum ea apud Ciceronem, qui multis annis Claudij tempora ãtecessit, inueniatur: immò is ipse nono libro Epistolarum ad Atticum prædium suum vocat Formianum. Digamma, quia incipiebat à littera F, quæ dicitur digamma, cum figuram duorum T, habere videatur. Dicendum itaque est: Claudium literam hanc dilucidius explicasse, aut aliud quod circa illam egisse, vnde nomen inuẽtoris consecutus est. In septima columna imago S. Ioannis Chrysostomi visitur, cui subiecta est hæc inscriptio; *Ioãnes Chrysost. literarum Armenicarum inuentor.* Et effigies D. Hieronymi, cum hoc titulo: *S. Hieronymus litterum Illicarum inuentor.* Post illum S. Cyrilli, de quo; *S. Cyrillus aliarum litterarum Illyricarũ inuẽtor.* Illos sequitur Vlphias episcopus, cui subiectum: *Vlphias episcopus Gotthorum litteras adinuenit.* In octaua & vltima columna effigies Domini nostri Iesu Christi formata est, cui subscriptum: *Christus summus Magister, cœlestis doctrinæ auctor:* deinde Pontificis Romani, cum titulo: *Christi Domini Vicarius:* tandem & Imperatoris, cuius inscriptio est: *Eccl siæ defensor.*

Inuentores litterarum et scientiarum. *Adam.* *Filij Seth.* *Abrahã.* *Moyses.* *Esdras.* *Mercurius.* *Hercules.* *AEgyptius.* *Memnõ.* *Isis.* *Phœnix.* *Cadmus.* *Linus.* *Cecrops.* *Pythagoras.* *Epicharmus.* *Siculus.* *Bibliotheca arcanæ ornamenta.*

Hæc sunt præcipua, quæ in hac Bibliotheca Vaticana publicè depicta spectantur, scriptaque leguntur. In secreta verò

Biblio-

Bibliotheca, Doctorum Ecclesiæ, multorumq; Sanctorum effigies, cum multis præclaris Sixti operibus & monumentis delineatæ sunt. Has omnes figuras ordine recensere non est nostri instituti: putauimus enim hic non omnia, sed ea tantùm describenda, quæ in hac Bibliotheca videntur celebriora, magisque singularia. Superest, vt coronidis loco huic quoque descriptioni addam duas illas tabulas marmoreas, quæ in dicta Bibliotheca cernuntur, & quæ in iis scripta sũt, hoc loco referamus. In priore tabula leguntur hæc:

Sixti V. Pont. Max. Perpetuo hoc decreto de Libris Vaticanæ Bibliothecæ conseruandis, quæ infra sunt scripta, hunc in modum sancita sunto: inuiolateque obseruanto. Nemini libros, Codices, volumina huius Vaticanæ Bibliothecæ ex ea auferõdi, extrahẽdi, aliúe asportãdi, nõ Bibliothecario, neq; custodibus, Scribisque, neq; quibusuis alijs cuiusuis ordinis & dignitatis, nisi de licentia summi Rom. Pont. scripta manu facultas esto. Si quis secus fecerit, libros, partémue aliquam abstulerit, extraxerit, clepserit, rapserit, carpserit, corruperit dolo malo, ille à fidelium cõmunione electus, maledictus, anathematis vinculo colligatus esto. A quoquam præterquam Rom. Pont. ne absolutor.

Secundæ verò tabulæ inscriptio ad perpetuam rei memoriã hęc est: *Sixtus Pont. Max. Bibliothecam Apostolicam, Sanctissimis prioribus illis pontificibus, qui beati Petri vocem audiuerunt, in ipsis adhuc surgentis Ecclesiæ primordijs inchoatam, pace Ecclesiæ reddita, Laterani instituta: à posterioribus deinde in Vaticano, vt ad vsus pontificios paratior esset, translatam, ibique à Nicolao V. auctam, à Sixto IV. insigniter excultam, quo fidei nostræ & veterum Ecclesiasticæ disciplinæ rituum documenta omnibus expressa, & aliorum multiplex sacrorum copia librorum conseruarentur, ad puram & incorruptam fidei veritatẽ perpetua successione in nos deriuandam, toto terrarum orbe celeberrimam, cum loco depresso, obscuro & insalubri sita esset, aucta per amplo vestibulo, cubiculis circum & infra: scalis, porticibus, totoque ædificio à fundamentis extructo, subsellijs, pluteisque directis, libris dispositis, in hunc editum, perlucidum, salubrem, magisque opportunum locum extulit. Picturis illustribus vndiq; exornauit, liberalibusque doctrinis & publicæ studiorum vtilitati dicauit. Anno M. D. LXXXVIII. Pont.*

Officina typographica à Sixto in Vaticano instituta.

Non procul ab hac Bibliotheca in eodẽ loco typographiã Sixtus instituit, in qua libri ab hæreticis corrupti, profanati, variisq; erroribus aspersi, emendati, pristinæ candori restituti, & ad sinceram autorum veritatem reducti imprimerentur. Variis quoque linguis, etiam barbaris, exoticisq; vera fidei nostræ dogmata, libri, miracula, & opera sanctorum patrum pulcherrimis typis excusa, ex eadem officina prodirent: vt hoc modo ad omniũ vtilitatem cultus Christianus propagaretur, & defenderetur. Huic tam difficili, sumptuoso, sed vtilissimo negotio præfecit Pontifex Dominicum Basan, virum rerum gerendarum experientia, magnitudine animi, aliisq; virtutibus laudabilem, ideoque omnium iudicio ad hoc opus aptissimum. Quod & ille re ipsa testatus est: exiguo namque tẽporis spatio abundè sibi comparauit, & in ordinẽ redegit omnia, quæ ad Regiam & Pontificiam calcographiã possent desiderari, in operis quoque cursu singulari vigilantia, admiranda dexteritate, prudẽtia, & integritate vsus est. Iussit pontifex eidem Basæ ad huius operis executionẽ viginti ducatorum millia numerari, quam summam decem annorum spatio Reuerendæ Cameræ Apostolicæ restituere pollicebatur. Acta sunt hæc à pontifice xvj. Aprilis, anno post natum Christum M. D. LXXXVII.

Trãsitio.

Vt autẽ quæ lectori damus gratiora sint, & maiori cum voluptate legantur, tenacisque singula in memoria hæreant, placuit nobis vitam Sixti in ordinem quendã, quasi in certos locos communes redigere. Diximus hactenus de iis quę pontificatum illius præcesserũt, quomodo, & quando Pontifex est electus, quæque primis illius Pontificatus mensibus acta sunt. Quia verò de fabricis ab illo structis cœperamus scribere, eam materiã diuidere noluimus, ne fortè inconcinnè, & cum Lectoris fastidio ad eadem redire, filumq; narrationis sæpè interrumpere cogeremur. Cùm autem hactenùs de omnibus structuris & ædificiis, tempore pontificatus illius factis, egerimus, vnam quasi & continuam ex illis (si dicere liceat) fabricam conficientes, tempus nunc est, vt ad ea pergamus, quæ ad historiam vitæ Sixti complendam faciunt. Dicemus itaque primò de rebus quibusdam inter illũ & Principes actis: deinde de modo, quo populum suum in administratione publica tractauit, & qua moderatione in propria vita, affectibusq; suis temperandis vsus est: quibus subiiciemus alias etiam res ab illo tractatas, gestas, institutas, & in vsum Ecclesiæ Reipublicæq; ordinatas. Denique, in-

Ordo in reliqua Sixti vita seruandus.

firmitatem seu morbum, & mortem ipsam, qua exstinctus est, commemorabimus: quibus omnibus enarratis, ope diuina adiuti institutum nostrum compleuimus.

Sixtus Regem Nauarræum & Cõdæum excõmunicat. Dissentio inter Põtificem & Regẽ Galliarũ.

Primò, Sixtus in pleno Consistorio Nauarræum Regem & Henricum Borboniũ, Condensem Principem, excommunicauit: hæreticos, & ad successionẽ Regni Gallici inidoneos declarauit: subditos quoq; omnes à iuramẽto fidelitatis, ijsdem Principibus præstito, absoluit. Primis id Pontificatûs sui mẽsibus peregit. Paulò pòst incidit quidam casus, qui Regi Frãciæ præter modũ displicuit. Põtifex enim Goardo, summæ authoritatis viro, prędicti Regis Legato præcepit, vt breui termino præscripto vrbe Roma, totoq; territorio Ecclesiastico discederet. Caussa huius interdicti erat hęc. Pontifex Episcopũ Bergamensem, qui Nuncius erat in Francia, reuocauerat, eiusque loco Archiepiscopũ Nazarænum, prælatum præter doctrinã (diu enim in rerum administratione fuerat) prudentissimum, quique cõstitutiones & praxin Regni Gallici, in quo sæpe Nuncium egerat, optimè callebat, remisit. Rex noui huius Nũtij aduẽtu certior factus (multũ enim ei diffidebat) scripsit ad illũ, rogans, vt quocunque in loco istas literas acciperet, in eo maneret, nec vlterius in interiora Galliæ proficisceretur, priusquã nouum madatũ à Põtifice accepisset. Oblatis, lectisq; his literis Archiepiscopus Lugduni, vbi tunc agebat, magna cum solẽnitate receptus, obstupuit, dicés, Dominum suũ nequaquam hãc iniuriam laturum, se itaque proposuisse postridiè istinc discedere, sibi sic à Põtifice præscriptũ, præsertim cùm iã Pontifex Nuncium suũ, qui penes Regem erat, reuocasset, nec is iam quicquã amplius in mandatis haberet. Põtifex cũ intellexisset quid Nazareno acin Galliis accidisset, vehemẽter indignatus, extemplò Legatum Regiũ (vt iam dictum est) à se reiecit. Rex Franciæ huius rei per literas certior factus, præterquã quòd animi ægritudinem non exiguã præse ferret, etiam dicebat, factum hoc omni carere exemplo; ab hominũ enim memoria auditum non esse, ait, à Pontifice, aut à quoquam Principe, ne quidem tempore belli. hoc modo Legatum coronæ Gallicæ eiectum esse, se iam antea scripsisse Pontifici, quòd Nazarethano Archiepiscopo malè fideret: ne igitur illi hãc legationem daret. Cui respondit Pontifex, Legatũ Regiũ etiam post lectas istas literas in legationem Nazarethani cõsensisse, sed & se admonuisse (inquit Pontifex) eundem Legatũ cum consensu illius prædictũ Nũtiũ mitteret, quòd si non reciperetur, aut ei legatio impediretur, se id ægrè laturũ, ipsumq; Legatum Vrbi pulsurum. Ad hęc Rex, sibi hac de re nihil à suo Legato perscriptum esse. Quare vterque princeps videri potest indignationis atque facti sui iustam habuisse caussã. Sed & Legatus taciturnitatẽ suam excusauit, dicés: Se, ne Regẽ offenderet, aut dissidium inter hos Principes concitaret, tacuisse, sed & se existimasse, Pontificẽ seuerè quidẽ locutum, nõ tam rigidè tamen suas comminationes exsecuturum fuisse. Pontifex cùm Regi scripsisset, & de legati repulsa, eiusque caussis paulo ante à nobis commemoratis, prolixè satis disseruisset, petijt tandẽ, vt Rex nouũ Legatũ mitteret, addens, se cum hoc diutius res quæ agitabantur tractare nolle. Has literas Pontifex Regi per Horatium Ruccellaum, non infimæ dignitatis nobilem, gratum, & familiarem eidẽ Regi trãsmisit. Lectis literis Rex caussam suam rationibus superius à nobis relatis purgauit ac defẽdit: responsumque Põtifici per eundem Ruccellaũ remisit. Rebus sic inter Regem & Pontificem constitutis, Cardinalis Estius cum quibusdã alijs Cardinalibus soliciti, ne res in peius dilaberetur, omni studio crescẽtem ignem exstinguere conati sunt: nec conatus eorum fuit irritꝰ, sed totum negotium hoc modo compositum est. Galliarum Rex Nazarethanum acceptaret, & Pontifex eundẽ Legatum Regiũ reuocaret: quod & factũ est.

Fœdus Heluetiorum Catholicorum.

Sequenti anno, qui fuit millesimus quingentesimus octuagesimus sextus, Sixtus Dominum Ioanbaptistam Santoniũ Tricaricensem episcopum, & sui palatij Magistrum, Nuntium ad Catholicos Heluetiorũ Cantones eorumq; ordines & cõfœderatos amandauit. Prælatꝰ iste, etsi multis iã annis in istis partibus Nũtius nullus fuerat, negotia ecclesiastica multis difficultatib. inueniret implicata, multũq; inclinata, zelo tamẽ suo Christianissimo, prudentiaq; & prouidentia sua singulari tãtũ effecit, vt publica indicerentur comitia: Quinto enim Octobris eiusdẽ anni Ordines patriæ cõgregati sũt, de manu Nuntij sacrosanctam Synaxin percepturi atque

in vtilitatem sanctæ Ecclesiæ denuò confœderati sunt, promittentes se in defensionem Ecclesiæ seipsos, filios suos, & quidquid habebant exposituros. Huius fœderis & promissionis solemne dictum est iuramentum, publicumque scriptum est instrumentum. Eo quoque instrumento data est Nuntio ijs in partibus Ecclesiastica iurisdictio, qua ei concessum est, clericos tam in ciuilibus, quàm in criminalibus caussis in carcerem conijcere, & debitis eorum sceleribus supplicijs castigare: quam potestatem ipsi iudices sæculares antea solebãt sibi vsurpare. Continuit idem Nũtius hũc populum in diuino cultu, operibus pijs & disciplina Christiana. Vitam illorum reformauit, & variis in locis, potissimum verò in Abbatis cella, territorio (vt illi aiũt) Neutrali, Capucinorum ædificauit monasteria. Cùm autem in fauorem & auxilium Nauarræi Regis sexaginta millia Germanorum & Heluetiorum militum hæreticorum essent collecta, metuerunt Catholici, ne in suam suorumque perniciem hæc expeditio redundaret. In ædibus itaq; Nũtij, ipso præsente, cõgregati, cum summa animi demissione tẽpore necessitatis ab omnibus opẽ & auxilium flagitârũt. Nuntius liberaliter omnia pontificis nomine promisit, fecitque vt paucis post diebus pontifex missis literis populi petitionibus abundè satisfecerit.

Heluetij hæretici in Galliã ad Nauarræũ.

Heluetij Catholici in Galliam ad Regem.

Post nõ multos dies quatuordecim millia Helueticorum Catholicorũ à rege Galliarum euocati, ad subsidium sancti fœderis profecti sunt. Sed priusquã iter ingrederentur, omnes Eucharistia cõmuniti sunt, atq; in manu Nuntij iurârũt se tantũmodò pro defẽsione fidei Catholicæ pugnaturos. Quod si Rex quicquã in fauorem Hæreticorũ machinari deprehẽderetur, promiserũt, se arma posituros, & in sua reuersuros.

Prẽter hęc aliud adhuc opus commẽdatione dignum Nũtius in Heluetia præstitit. Cùm territorium Lucernẽse messis tẽpore magnam frumenti copiam à Canonicis Bronẽsibus, aut (vt illi vocant) Mustersostularẽt, quod certè nil aliud erat quàm tributum à Clericis exigere, aut laicos iurisdictionẽ ecclesiasticam velle exercere: quod ex diametro pugnabat cum his, quæ ipsi initio promiserãt, Nuntius hoc facto quasi obstupefactus, vt par erat, authenticas literas in manu habẽs Canonicis interdixit, ne ad citationes ipsis factas respõderẽt, sed nec corã iudice cõparerent, nisi obediant, se eos excommunicaturum. Confestim Nuncius quosdã Lucernẽses in Ecclesiam cõuocauit, & Venerabili Eucharistia in altari exposita, tribus Patribus ex Societate Iesu præsẽtibus, longã habuit orationem, in qua õnia capita fœderis & promissionis suę, & præcipuè quę cũ hoc illorũ instituto pugnabant, cum quadã Maiestate cõmemorauit, exposuit, eosque ad agnitionem sui erroris atq; ad resipiscentiam adduxit. Neque hæc Nuntij oratio vana fuit: sed ad scopum, ad quẽ ille collimabat, peruenit, effectumq; consecuta est. Lucernẽses enim cognito delicto suo, nihil in posterum à Canonicis postulârunt.

Anno deinde M.D.LXXXVII. Stephan' Battoræus Transyluaniæ Princeps & Polonię Rex, in Polonia diem suũ obijt, postquam nouem circiter ãnos ibidem regnasset: cuius mortẽ omnes doluerũt, deflerunt multi. Cultus enim Christiani assertor erat strenuus, in rebus bellicis felix, in ciuili administratione prouidus & sapiẽs. Hæreticorũ audaciam refrenârat, ciuiles discordias sustulerat. Ducatum Surrienẽsem & Smolencẽsem, quos ante multos annos Moschus Polonis ademerat, armorum potentia recuperauit, & coronæ Poloniæ denuò subiecit. Aduersus Turcam quoque se imperterritum ostenderat; cùm enim ille anno Domini M.D.LXXXIV. secundũ antiquam consuetudinem certas à Polonis militum copias bellum, quod cum Persa gerebat, peteret; Rex Stephanus has illi negauit, dicens; Cãdidam Polonorum Aquilam antea implumem, & viribꝰ suis destitutã, nunc reiuuenescere, pennas recepisse, vngues & rostrum exacuisse. Sed & pleriq; existimabãt Turcam hac Stephani fortitudine cognita, nũquam illo viuente (quod antea solebat frequẽter) Poloniam infestã redditurũ, aut bello tentaturum fuisse. Immò cum eodẽ anno M.D.LXXXV. Polonorũ præsidiarij, Cosacci vulgo dicti, in confinibus Turciæ Terignã munitionem Turcarum maximam intercepissent, & deprædati essent, Turcarum Imperator ne mouere se bello vt similibus in casibus solet, ausus est, sed tantùm petijt aliquot capita huius factionis authorum, & Polo-

Mors Regis Poloniæ Stephani.

Laus Stephani.

dastum Polonum, qui tunc temporis Constantinopoli agebat, vt equos nonnullos emeret, iussit trucidari.

Noua Regis in Polonia electio.

Hæc Stephani virtus & magnanimitas Polonos in electione noui Regis multùm solicitos reddidit, arbitrabãtur enim ad cõseruationẽ status & existimationis per Stephanum acquisitę, necessariũ esse, vt personam eligant, de qua similia sperari, quæq; de Regno quàm optimè mereri posset. Multi existimabant Rudolphum Imp. electum iri, tanquam eum, qui Maximiliano patri, Poloniæ Regi electo, si ad possessionẽ peruenisset, fine alia electione in hoc Regno successisset: dicunt enim nonnulli, quòd cũ Maximilianus pater eligeretur, determinatum fuerit, post mortem illius non fore interregnũ, sed Rudolphum filium mox successurum: & fortè, quia Maximilianum iniuriam illam iniquo tulisse animo cognouerãt, quare & paulò pòst vita functus est.

Competitores Rudolphus Imper.

Dux Parmensis.

Alij Ducem Parmensem ad hanc dignitatẽ vocandum credebant, eò quòd esset prudẽtissimus, & vnus ex celebrioribꝰ nostra hac ætate belli ducibus: tum etiam, quia nepos erat Cardinalis Farnesij, qui dũ protector huius regni fuerat, multa & magna beneficia populo præstiterat. Sed multi contrariam opinionem habebant: metuebãt enim, ne, quia Italus erat, mores eius parùm cum Polonorum moribus cõuenirent, & cum illa fortitudine, quæ in eo erat, rigorem, austeritatem & superbiam dominãdi non esse coniunctam. Sed & Turcam pleriq; timebant, quẽ facilè irritare potuissent, si principẽ adeò ab Hispaniæ corona, quam Tyrãnus ille tam capitaliter odit, dependẽtem sibi Regem crearẽt. Transiluaniæ Vaiuoda & Cardinalis Battoræus illius cõsobrinus similiter ad hoc regnum aspirabant. Prior horum aliquã habuit in electione partem, eò quòd iuuenis esset magnanimus & imperterritus, Turcarum auxilio, propriisq; opibus satis munitus. Alij tamen putabãt illi vehementer obfuturũ, quòd erat nepos & hæres Regis Stephani: qui etsi ob virtutes & res fortiter gestas (vt antea diximus) optimè merebatur de repub. totoq; regno Poloniæ: à Polonis tamen amplius metuebatur quàm amabatur. In distributione nãque honorũ, modum publicũ non obseruarat, quare regni quibusdã magnatibus erat exosus, minimeq; satisfaciebat. Hinc Poloni nõ rarò metuerunt regem suum, cùm nõ sit princeps absolutæ autoritatis, sed caput tantum illius Reip. qui non nisi cum Senatu de belli pacisq; rebus, deq; capitalibus Nobilium delictis deliberare, & nisi ex illius sententia quicquam potest cõstituere: metuerunt dico, ne Stephanus Rex dexteritate sua hanc eorum libertatẽ opprimeret, Regemq; cum absoluta potestate in posterũ haberent. Idem oberat & Cardinali Battoræo: erat enim cõsobrinus prædicti principis, & nepos regis Stephani, cũ alioquin multa erant, quę Cardinalem cõmendabãt, quæq; illum ad hanc electionem promouere potuissent. Neq; deerãt rationes, his q Ducem Ferrarien sem ad hanc dignitatem promotũ cupiebant, tum quia princeps erat Regia dignus maiestate, tum etiã, quia quocunque tẽpore huic Polonicæ nationi plurima beneficia præstiterat: sed q; Italus erat, & in præcedenti electione quoq; propositus, eiꝰ causam reddidit odiosam. Erãt præter hos principes aliquot nobiles patriæ, qui regnũ affectabant, sed infructuosa atq; inanis erat omnis eorũ spes & cogitatio. Notissimũ enim est, Polonos eius esse naturæ, vt nulla ratione alicui ex Reip. suę corpore principi velint obedire, & sexcentis annis visum nõ est, quòd ex seipsis regẽ elegerunt. Antea quidem id facere cõsueuerant, eò quòd nõdum Respubl. erat bene constituta, quòd aliis vtebantur legibus, quodq; ingenia eorum nõ erant tam sublimia, subtiliaq; quàm nunc sunt. Quòd si interim quispiam ex ipso Reip. corpore (quem illi Piastum solent nominare) renũciari Rex debuisset, sperare certè potuisset Ioannes Samoscius, Magnus Cancellarius, & qui bonam regni partem in manu habebat: eò quòd toto quo Stephanus regnauerat, tempore, magnam totius regni partem administrasset, publica siquidem negotia, quæ alicuius erãt ponderis, cõsultationes de rebus publicis, & gubernationem earũ Rex Stephanus cũ illo conferebat, iudicioq; & consilio huius Samoscij plurimùm nitebatur, adeò, vt tanta esset eius apud omnes authoritas & existimatio, vt maior esse non potuerit, nisi Rex esset, tanti omnes eiꝰ gratiã & fauorem faciebant. Venerabãtur eum omnes vt Regem, sub protestatione tamen, quòd Generalis tantum exercitus erat. In omnibꝰ actionib. suis maiestate, modoq;

Dux Ferrariensis.

Nobiles patriæ.

Ioannis Samoscij Cancellarij laus.

Transil. uaniæ Vaiuodæ & Cardinalis Battoræi.

doque Regali vtebatur, & propter summâ in gerendis rebus experientiam, consultandi dexteritatem, determinandi celeritatem & promptitudinem, propter fortitudinẽ & amorem, quo eum milites omnes complectebantur, tali Regno erat dignissimus, maximeq; idoneus.

Princeps Sueciæ. Maximilian. Archidux Austriæ.

Cæterùm in neminem eorum quos hactenus recensuimus, electio deriuata est. Erant autem duo alij, Sueciæ Princeps, & Archidux Austriæ Maximilianus, huius Imperatoris Rudolphi frater. Isti propositi sũt, illorum causæ in deliberationem venerũt. Archiduci plurimi ex Senatoribus fauebant; tum, quia princeps erat generosus & affabilis, Polonorum voluntati & morib' accommodatus: tum etiã, quia familia Austriaca magnam habet parentelam, ideoq; est potentissima, quare is ab vna suffragantium parte electus est: Altera verò pars, aut quia oderat Germanos, eò quòd hi, quos ille nõ contemnendo numero secum adduxerat, potentes erant, superbè atq; arroganter se gerebant: aut quia metuebãt, ne cùm esset Archidux ille frater Imperatoris, & ipse aliquando ad Imperium assumi posset, Regnum hoc faceret hæreditariũ, quomodo maiores eius Vngariã & Boëmiam (quę regna quondam etiam nõ successione, sed electione suos solẽt sortiri Reges & principes) ad hæreditatem suam pertraxerant: aut quod Turcarum Imperatorem offendere noluerint, cuius vires maximè metuunt Poloni, è familia hac Austriaca Regem sibi creare noluerunt, cùm ea sit Othomãnicæ familiæ inimicissima: aut denique alia quacunque causa in electionẽ Archiducis nullo modo cõsentire voluerũt: sed principẽ Sueciæ, viginti circiter annorũ iuuenẽ, Regem renunciarunt, vel quia ille oriundus erat è familia Iagellonica, quam Poloni ob singularia beneficia factaq; fortia ab huius familiæ Regibus accepta, gestaque, equidem pontificũ, quia regno huic iunxerat Lithuaniam Ducatum amplissimum & nobilissimũ, summoperè diligũt: vel propter immensam, quã Princeps ille dicebatur habere pecuniæ vim: vel, quia nonnulli credebant Regem Sueciæ, patrem huius principis, inducì posse, vt Regnum suũ Polonico sceptro adiicerer, idq; in gratiã filij sui quem habet vnicum & solum. At mihi hoc non fit verisimile, nisi fortè prædictus

Maximilianus eligitur.

Princeps Sueciæ eligitur.

Princeps aliquando moriens nullos relinquat hæredes, & de linea paterna nulli supersint consanguinei: sed his duobus casibus sublatis, neq; naturale est, neq; credibile, eum suis regnum adempturũ, & Polonis daturum. Credo itaq; prudentiores Polonos hac ratione nihil motos esse, cur sceptrũ in hunc principẽ contulerint: sed pori' credo eos mouisse iuris actionẽ, quã idem princeps aliquando prætendere possit in Magnũ Ducatum Lithuaniæ, tanquã hæreditariam matris suæ prouinciã, quæ actio aliquando turbas non leues dare posset, à quibus libertos se fore Poloni arbitrabantur, si hunc Regẽ haberent. Sed & hoc fortassis eos mouere potuit, quòd cernerent regnũ suum nunquã classem armare solitũ, neq; sufficiens esse ad eam instruendam, licèt alioquin sit potentissimũ, & in equitatu vix vlli secundum. Regnum verò Sueciæ naues bellicas instruere potest quãplurimas. Poloni itaq; principẽ Sueciæ regem suum habentes, terra mariq; essent potentissimi, paruoq; negotio Moschum possent superare, quem nũc Draconem Septentrionalem nominant, & quo cũ Polonis innata semper est inimicitia. Harum causarum aliquibus, vel fortè omnibus, permoti Poloni Sueciæ principem Regẽ elegerunt, atque duo simul electi sũt, Maximilianus Austriacus, & Sigismundus Suecus. Vterq; de sua electione certior fact' iter ingreditur, vt possessionẽ capiat, magnas secũ ducens armatorum copias, ad debellandos omnes, qui possessionem vellent impedire.

Pontifex per literas mandauerat Archiepiscopo Neapolitano, quẽ antea Nuntium in Poloniã miserat electioni vt interesset, & Maximiliani, quam occultè posset, partibus faueret. Sed cùm ille animaduerteret negotiũ illud infeliciter succedere, ad illã se conuertit partem, quã felicioremse videbat habiturum exitũ. Persuasum multis fuit Polonis, Pontificem, postquã electionem Maximiliani intellexisset, misisse episcopo Neisensi in Silesia viginti ducatorũ millia, quæ petenti ea Maximiliano numeraret. Credebant multi, quòd si Maximilianus maiori venisset cũ celeritate, maioribusque cum copiis, Cracouiam Regalem vrbem intercepisset, qua occupata, cæteræ quoque regni ciuitates necessariò in illius potestatem concedere debuissent.

Maximilian. cum exercitu suo venit in Poloniam.

Venit tandem cum sedecim millibus equitum & peditũ, die Veneris, qui erat xvj. Octobr. & in planitie quadam non procul ab vrbe Cracouiensi castrametatus est. Cõfestim misit in vrbem suam electionem, & vt se reciperent, flagitauit. At ciues id recusarunt, Principemq; Sueciæ, vt quàm celerimè posset, iter suum maturaret, orarunt: memor illius, quòd iam antea ad illũ scripserant, festum S. Lucæ coronationi illius esse destinatum. Interea vrbem vndiq; munierunt, ædes aliquot in suburbiis exusserunt, aliquot propugnacula excitarunt, omniaq; fecerunt, quæ ad sui defensionẽ facere videbãtur. Quotidie inter vtramque partem velitatum est: sed plerunq; succubuerunt Austriaci. Interim dum hæc aguntur, Legati principis Sueciæ aduenerunt, nunciantes principẽ Donzilcã (fortè Dantiscum) appulsum esse, quo classem ob tempestatem maris difficulter applicare potuerat, ideoq; aduentum eius præter spem tardiorem futurum, nam & ad suos nonnihil ex illa longa nauigatione debiles refocillandos, ibidem aliquandiu cogi subsistere. Fieri itaq; non posse, vt dicto die S. Lucę sacro Cracouiæ sit, vt coronetur: sed in festo S. Martini illũ adfore vt coronam accipiat. Quibus respondêrunt Poloni: Patriam esse cõsuetudinem, vt coronatio non alio, quã Dominico die fiat, ideoq; se festum Lucæ, quod illo anno in diem Dominicum incidebat, constituisse. Vt igitur antiqua illa consuetudo inuiolatà permaneat, consultius fore, vt coronatio in Dominicũ, Martini festum sequentem, reiiciatur, erat autem dies ille xv. Nouembris.

Dum Maximilianus vrbi Cracouiensi cũ exercitu imminet, magnus Germanorũ numerus in castris misera morte extinctus est. Cùm enim pleriq; malè vestiti essent, ita vt intensum frigus perferre non possent, viniq́ue, quod illorum naturæ magis, quàm aqua aut tenuis cereuisia cõuenit, magna in castris esset penuria, nata inter illos est grauis dysenteria: quę breuissimo tẽporis spatio multos miserè sustulit. Magna quoque eodem tẽpore lues erat Petricouiæ, quò cũ Sueciæ princeps aduenisset, arte quadam egregio literæ illi nomine Maximiliani, à quodã iuuene Polono ex familia Carsiasca porrectæ seu traditæ sunt. Iuuenis autem ille tunc partes Maximiliani sequebatur, habebat autem in comitatu & aula principis patruum, principi familiarẽ & dilectum: ad hunc cum summo affectu, magnaq; dexteritate conuersus est iuuenis, rogans eum vt apud principem pro se intercedat, & veniam delicti impetret: vehemẽter enim se pœnitere, quòd à Maximiliano hactenus stetisset. Patruus apud principẽ effecit, vt ille de condonãdo ei delicto iã cogitaret. Introductus itaq; ad principem vt eius manus exoscularetur, postquam debitã illi reuerentiã exhibuisset, Maximiliani literas è sinu depromit, & Sueco obtulit, rogans ne hoc factum admiretur, Maximilianũ enim iam quinquies aut sexies eiꝰ Maiestati scripsisse, nec vnquam intelligere potuisse, an istarum literarũ vllæ ad manus illius allatæ fuerint: ideoq; se hac arte vsum, vt ipse principi literas offerret. Princeps, hoc facto obstupuit, iuuenẽq; in carceres abduci iussit, in cuiꝰ præsentia priꝰ literas nõdum lectas igne absumpsit. Sunt qui negãt literas exustas: sed nõ resignatas à principe Secretario suo traditas, quo facto significare voluit, se etiã has legere noluisse. Maximilianus intereà exercitũ Cracouia abduxit, & cũ omnib. copiis suis Petricouiã profectus est, vt Sueciæ principi occurreret, eiq; pugnandi copiã offerret. Cæterũ, vel quia ex speculatoribus didicerat, principis exercitũ suo multo esse maiorẽ: habebat enim triginta millia, & vltra sub signis: aut quia in velitatione paulò antè inter suos & hostes facta, succubuerat, aut quacunque alia causa, pedẽ retulit, nouaq; impressione Cracouiã frustra denuò tentauit. Cùm tandem Bellonã reuersus esset, Cancellarius eum cũ duodecim armatorũ millibus insecutus est, quod cũ ad aures Maximiliani allatum esset, 22. Ian. anno 1588. ex eo loco (erat enim sub imperio Polonorũ) discessit, finesq; Silesiæ prætergressus, Pitscham, quod oppidum Duci Brigensi paret, tandẽ peruenit. Inimicus eũ non segnius insequebatur. Factæ sunt inter illos aliquot velitationes, in quibus Cancellarius semper victoriã obtinuit. Maximilianus tandẽ ibidem obsessus, cũ locum nullo modo tueri posset, coactus est, se vnà cum oppido dedere. Captus itaq; 15. Ianuar. eodem anno, in manus Polonorũ venit. Cãcellarius actarũ rerum omniũ quæ in exercitu Maximiliani erant, confecit catalogũ. Postquam aũt Maximilianus in

Maximilianus Poloniã deserit.

Maximilianus capitur.

in honestū deductus esset hospitium, reddi tæ sunt illi duodecim ex argēto patinæ, lāces q minores octo, furculæ duæ, totidemq cochlearia, quod certè indignū huic principi videbatur, cunctiq ad quorum aures illud perlatum est, eius miserabātur. Deinde oppidulum ipsum ab istis militibus cū summo furore spoliatum est: non prætermissa, quæ exerceri solet in huiusmodi direptionibus insolentia. Hæc, quæ Maximiliano exhibebatur inhumanitas, omnibus principibus Christianis displicuit. Nec illis tantum, sed & multis nationibus, maximè aūt Boëmis, qui hoc Polonorū factum ęgerrimè tulerunt: quod durāte inter illos pace, & de se mutuo non offendendo conuētionibus, hactenùs sanctissimè obseruatis, hanc tantam iniuriā Maximiliano irrogassent in Silesia, quæ prouincia Boëmiæ, vt membrum corpori, annexa est. Pontifex anno infortuniū hoc Maximiliani sequente Legatum in Poloniam misit Cardinalē Aldobrandino, virum doctissimū, & in rebus gerendis exercitatissimū, cum mandatis, vt de liberatiōe Maximiliani ageret, omnemq adhiberet diligentiā, vt inter hos principes, interq hos populos pax resarciretur. Dedit iidem & alia mādata, cū potestate & authoritate magna variis in rebus, quę omnia in bulla continebantur, quā de hac illius legatione cōfecerat, cuius initiū est, *Dilecto filio Hyppolito, &c.* Post multas causarū ventilationes, post plurimas difficultates, tandem industria & prouidenti sapiētia Legati, eò negotiū deductū est, vt 9. Martij anno 1589. pax inter Polonos, domumq; Austriacā restituta sit. Sueciæ princeps, Sigismundus III. Poloniæ Rex dictus, in possessione regni permaneret. Maximilianus polliceretur se nunquā ius in Regnū Poloniæ virtute præteritę electionis prætenturū, ne quidē Sigismundo mortuo. Iurārunt igitur, & sacramento dicto cōfirmarūt oēs, se obseruaturos, quicquid in pacto contineretur. Ex formula verò iuramēti, quod præstitit Imp. Rudolphus, postquā partes inter se cōueniisse per Legatū intellexissent, aliorū facilè iuramenta colligantur. Est autem ea huiusmodi: *Insolita res Rudolphus II. D. G. electus Rom. Imp. semper Augustus, & Cæs. iuro spōdeoq; ac promitto per hæc sancta Dei Euangelia, quod omnia ea, quæ S. D. N. & Legati eius de iacere, Reuerendiss. Cardinalis Aldobrandini, interuentu, inter Commissarios meos, cæterosq; sereniss. Principum patruorū & fratrum meorum ex vna, & sereniss. Principis DD Sigismundi III. Regis Poloniæ, Magni Ducis Lituaniæ, etc. parte ex altera Bithomiæ, Rēdzomijsq; cōgregatos, conuenerunt in omnibus eorū clausulis firmiter, inuiolabiliterq; obseruando, iisq; satisfaciam, pacem & amicitiam cum eodem sereniss. Principe, Regnoque Poloniæ, Magno Ducatu Lituaniæ, cæterisq; prouinciis & ditionibus iuxta eandem transactionem, pacta perpetua & fœdus, perpetuò constanterque colam. Sic me Deus adiuuet, & hæc sancta Dei Euangelia.* Paulò pòst, Legatus Romam reuersus, in palatio, quod antea diximus à Sixto in Laterano cōditū, publicè auditus est, fuitque hęc prima, quę in isto palatio facta est, cōgregatio, seu (vt vocant) audientia, anno 1589.

Philippi Hispaniarum Rex Anglis bellum meditatur, & quæ ob causas.

Eodem anno, quo Maximilianus Archidux Austriæ captus est, eadē dom° Austriaca alio victa est casu iniquissimo, & dāno attrita incomparabili. Hispaniarū Rex Philippus iā dudum bellū Angliæ meditabatur: induxit huc illum zelus religiōis, cùm Regina eiusq; subditi pessimis hęresib. sint obnoxij: tum etiā, quia ipsa bellū fouebat Belgio: superata itaq; Anglia, necessariò in fidem illius redire debebit & Belgiū, cùm sine Anglorum auxilio bellum cōtinuare nō posset. Ex eadē quoq; victoria illud cōmodi promanaret, quòd Dracus Anglorū archipirata classe ex Indiis venientes diuexare in futurum non posset. Cōfirmabat Regis propositū, quòd expeditio hæc illi depingeretur quasi facillima, ex qua lætissimus expectādus erat exitus. Facilitatis illi° multæ fingebātur causæ. Primò, quia Regina Angliæ tunc tēporis non habebat eum nauigiorum numerū, qui ad defensionē insulæ erat necessarius: & quem præcedentes semper Reges habere consueuerunt. Secundò, quia Regina nō habebat exercitatos milites, nec fortes aut celebres belli duces. Tertiò, quia Hispanis in insulā expositis, omnium locorum facilis erat occupatio: quia nō habet Anglia vel munitiōes, vel loca oportuna ad hostiū impetum retardandū: equitatus illorū bello inutilis, militaris disciplina aut nulla, aut nō admodum laudabilis: Angli pleriq oēs propter omnium rerū abundantiā, aërisq; suauitatē, laboribus incōmoditatibusq; bellicis perferendis minimè sufficiūt. huc accedit, quòd gēs hæc (vt veteres testantur historiæ) rerū mutationib° oblectatur. Sperari ergo potuit,

eam visus Catholicorum nauibus, in conspectu Insulæ velificantibus, aduersus Reginam aliquid tentaturam: imò plerosque ab ea ad hostem defecturos.

Hispaniæ res in felix successus.

Paratis omnibus quæ ad hanc expeditionem erant necessaria, Rex Philippus pontificem sui instituti fecit certiorem: qui illud quàm maximè laudauit, Regiq; animũ addidit, cũ promissione, se vbi classis in Insulam esset appulsa, certã pecuniæ summã ad bellum continuandum suppeditaturũ. Collecta itaq; classi cũ iam in altũ educeretur, inuentus in ea est ingens minorũ nauium numerus, præter quas centũ circiter & quinquaginta erant immensæ magnitudinis naues, quibus viginti millia peditũ vehebãtur, duo circiter machinarũ bellicarũ millia, omniaq; ad belli munitionem necessaria cum summa abundantia. Totius classis Generalis cõstitutus est Dux Medinæ Sidoniæ, qui omnibus optimè dispositis, classem omnem in Angliæ litora direxit. Archipirata Dracus aliquando in conspectum classis veniebat, qui vt feliciter pugnaret, omnia sua inter milites distribuerat: ita vt etiã cimelia sua oppugnauerit. Leuibus prœliis aliquãdo cũ Hispanis pugnauit: sed ad iustã pugnam vẽ cum non est, vel quia Medina maris experientiam nõ habuit, ideoq; de euentu fuerit solicitus: vel quia (vt ille dicebat) expressum à Rege mandatũ pugnãdi nõ haberet: vel denique, quòd commodam expectaret superandi hostes occasionẽ, quam dum captat, omnem pugnãdi occasionẽ amisit. Vt vt est, nunquam ad manus ventum est: sed horribili orta tempestate, Catholicorum classis disiecta est, ita vt Hispani maiore tã celebris classis parte amissa, ad sua rursum litora reuerti fuerint. Exactã huius classis descriptionẽ, circumstantias & euentus illius, larius (fauentibus nobis superis) in libris nostris de historia nostræ ætatis referemus.

Author scribit hi storiam nostri tẽporis.

Guisiorũ cædes.

Eodem anno M. D. L X X X VIII. vicesimotertio die Decembris, Galliarum Rex Henricus Valesius, in cõuentu Blæsensi Ducem Guisium, principẽ fortissimũ, primarium Catholicæ religionis in illo Regno assertorem, secundo vocatũ, vt Regi loqueretur, occidi mandauit, eodemq; die Cardinalem Guisium, prædicti Ducis fratrem, in carcerem detrusit: & sequenti die, qui erat Natalitiorum Christi profestus, confodi iussit, sed & Carolum Cardinalem Bor-

bonium Legatum Apostolicum Auenionensem, Petrum Archiepiscopum Lugdunensem, & interfecti Ducis Guisij filiũ primogenitum in custodias abduci præcepit. Factum illud Regis cùm nunciatum esset, Pontifex grauissimè tulit & in primo Consistorio prolixè, non absque oris dignationis significatione Cardinalibus sic inter alia locutus est.

Oratio pontificia Cardinalũ consessu, de barbaro Regis Gallæ facto.

Legatos Regios pro Rege absolutionẽ criminis flagitasse: iis autem à se relpõsum, Absolutionem quidem petiri, sed nulla ad hucc commissi facinoris apparere pœnitentiæ vestigia, imò tantùm abesse, vt Regẽ pœnitet, quòd ne ipse quidẽ hactenus absolutionẽ petierit. Respondisse Legatum, se Regis personam repræsentare, fidem itaq; sibi habendam esse. Cui nos iterum, inquit pontifex, respondimus, Legatum quidem Regis personam referre in negotiis publicis, ad quæ agenda missus est, sed nõ vt peccata Regis confiteretur, & pro illo pœnitentiã agat: hæc enim ab ipsius Regis persona expectari, cùm oris cõfessio sit pars pœnitentiæ. Aliud itaq; esse tractare negotia publica, aliud confiteri sua peccata, atq; à Deo & nobis pœnitentiã petere: hoc enim ore proprio fieri debere. His dictis Legatũ à nobis dimisimus, cùm neque literas, neq; mandatum vllum de absolutione impetrãda, à Rege haberet Henricus VIII. Rex Angliæ quondam accusatus fuit, quòd beatũ Thomam Archiepiscopum Cantuariẽsem trucidari iussisset, cùm tamen is iussu Regis occisus non esset: sed cùm inter illum & Thomam orta esset controuersia de iurisdictione Ecclesiastica, videbatur Rex in necem eius cõsensisse. Itaq; ficarij illi expressum mandatũ Regis, quòd Archiepiscopũ occiderent, non habebant: sed singulare se Regi beneficiũ præstituros, eique maximopere gratificaturos arbitrati, illũ trucidarunt, vt in illius passionis descriptione legitur, & posteà comprobatum est. Nihilominùs pontifex tunc causam & processum iuris aduersus Regẽ multis Prælatis, inter quos nonnulli erant Cardinales, ad quos ille suos Legatos miserat, cõmendauit, & solemnis facta est litis intentio. Ventilata est causa Regis apud sedẽ Apostolicã: ostendit Rex nullum suum de morte S. Thomæ extare mandatum, & verborum quæ locutus erat, quibus videbatur significasse mortem

illius

illius sibi optatam esse, gratamq; fore, Regem pœnitet, delictum suum cõfessus est, demisso animo constitutã sibi pœnitentiã suscepit & peregit: non tantum ille, sed & omnes, qui homicidiũ perpetrarant, eius erant conscij, de illo conserãt, aut quocunq; modo eius erãt participes. Hic tamẽ Cardinalis non erat, sed tantũ Archiepiscopus. Quòd si quis dixerit Thomam fuisse sanctum: huic respondemus, Eum quamdiu in terris atque in his membris mortalibus viueret, sanctum appellatum non esse: sed post mortem ab Ecclesia in sanctorũ numerũ relatum esse, eiq; solemne festum inter Christianos dicatum. Theodos. Imper. à D. Ambrosio Mediolanensi ob cædẽ Thessalonicę factã aditu templi prohibitus est. Cui Theodosius cũ omni humilitate paruit: q tamẽ cõmunis homo nõ erat, sed Princeps singularis, & Imperator maximꝰ, multis victoriis diuinitùs illi concessis præclarus, adeò vt de illo quondam dixerit Claudia.

Omnium dilecte Deo cui fundit ab antris
Æolus armatas hyemes: tibi militat æther,
Et coniurati veniunt ad classica venti.

Erat Theodosius Imp. orbis vniuersi, nõ vnius aut alterius Regni, qualis est Rex Franciæ: sed integrũ, totumq; Imperiũ Romanum obtinebat, nihilominùs cũ lacrymis, incredibiliq; animi dolore errorem, peccatumq; suum cõfessus est, à D. Ambrosio humiliter pœnitentiam accepit, seseque voluntati nõ pontificis, sed eius, qui Archiepiscopus tantùm erat, submisit: Si quis dixerit, Ambrosiũ fuisse sanctum: huic respondemus, Eum quamdiu viueret inter sanctos numeratũ non fuisse, sed Archiepiscopus erat, & fortè Episcopus tantũ, quia Mediolanum tunc temporis forsitan Archiepiscopatus titulo nondum erat nobilitatum.

Sunt inter vos Cardinales, qui etiã corã nobis non sunt veriti, enorme hoc Regis factum excusare: quorum imprudentiam nos maximoperè sumus admirati: videtur enim id agentes, gradus & dignitatis suæ obliti, non animaduertentes, peccatum in hunc Cardinalem admissum, in suã omniũ iniuriam & periculum redundare. Nos securos vos reddimus, imò quo possumus optimo modo pollicemur, quod Cardinalis fieri nolumus: neq; opus nobis est alicuius Principis commendatione, vt ad Cardinalitiam dignitatẽ promoueamur: ita vt hæc iniuria nos parum aut nihil lædat: sed vestra interest, eã à capitibus vestris propulsare, in vestræ dignitatis & ordinis cõtemptum ea vergit. Cogitandũ vobis relinquimus, an æquum sit nos priuare & spoliare vos autoritate, immunitate, libertate, prærogatiua, præeminẽtia, & aliis quib' donati & ornati estis priuilegiis? Faciemus itaq; nos (si sic volueritis) vt nemo Regum aut principũ vos honoret, reuereatur: sed certatim oẽs conteñant, vili pendãt, deprędẽtur & occidãt. Certè si cędes Cardinalium dissimulẽtur, & sine vltione pœnaq; prętẽrãtur, vnicuiq; Cardinali similis potest casus euenire: similiter omnes possunt periclitari. Nos itaq; secundũ iustitiæ præscriptũ, & quod diuino cultui profuturum speramus, acturi sumus. Quòd si quis obiecerit, si iure contra Regem procedatur, multa posse nasci incommoda, multa mala esse metuenda: imò futurum, vt Regnum hoc ipsum euertatur & corruat, huic nos respõdemus: In administratione iustitiæ metuẽdum non esse, nihil enim timendũ, nisi solũ peccatum. Cùm hæc aliaq; dixisset põtifex, subticuit parumper: deinde iterũ sic orsus est: Præ nimia mẽtis ægritudine dicere plura non possumus, etsi plura dicenda sint. Decreuimus aliquot Cardinales cõstituere qui factum hoc examinabunt & discutiẽt. Interea diuinã Maiestatem obsecrabimus, vt Ecclesiæ suę succurrat, eiusq; necessitati opituletur, his mœstus & incredibili dolore afflictus sermonem abrupit.

Pontifex à Rege postulat liberatiõẽ Cardinalis Borbonij & Archiepiscopi Lugdun.

Non diu post Guisiorum cędẽ, cùm Rex, vt superius à nobis dictum est, Cardinalem Borbonium Legatum Auenionensem, & Petrum Archiepiscopum Lugdunensem comprehendisset, atque in diuersas custodias distribuisset, id ipsum quoque ad aures pontificis perlatũ est. Quamobrẽ indignatio illius in Regẽ creuit, atq; eò magis quia (vt pontifex ipse asserebat) Rex paulò ante pro Archiepiscopo apud Pontificem intercesserat, petens vt Cardinalis crearetur. Sæpè itaq;, multisq; modis & rationibus Regẽ pontifex admonebat, vt captiuos hos duos libertati restitueret. Cui respõsum fuit: quantum ad liberationem Cardinalis Borbonij, eam nullo pacto fieri posse. eius enim libertatem tumultus in Francia aduersus Regem motos acturã esse. Ad dimissionem Archiepiscopi Lugdunensis re-

spondit Rex, eam non esse in sua potestate, cùm Guastius, cui cura arcis Amboisianæ vnà cum captiuis erat cõmendata, iam Dominus eiusdem arcis factus, cum captiuis Archiepiscopo Lugdunẽsi, præside Niuellio & mercatorum Parisiensium Præposito, conuenerat, vt suo quisq; lytro reddito, dimitteretur. Quamuis autem pontifex vrgeret, vt Cardinalis Borbonius Cardinali Morosino, Legato suo custodiendus traderetur: nihil tamen apud Regem impetrauit, qui dicebat, Legatũ longius abesse, neq; illi Borbonij custodiam tutò credi posse.

Sententia excommunicationis in Regem eiusque ministros lata.

Rebus in Gallia sic constitutis, exactis iã à cæde Guisiorum quinque mensibus, cùm Pontifex Regem sæpè frustra admonuisset, statuit: quod si Rex Cardinalem Borbonium & Archiepiscopum Lugdunensem certo tempore constituto non dimitteret, pristinæq; libertati nõ restitueret, & triginta post dimissionem factam diebus idipsum Sedi Apostolicæ per literas ipsius Regis manu subscriptas & subsignatas, Regioque sigillo munitas, aut alio publico & authentico instrumento significaret, Rex excommunicatum iri, anathematis fulmine feriendum, omnes censuras Ecclesiasticas, quæ in sacris canonibus, in generalibus & particularibus cõstitutionibus, & in bulla Cœnæ Dominicæ leguntur, incursurum. Eandem quoq; sententiam declarauit Pontifex intelligendã de his, qui cõsilio, auxilio, aut quocunq; modo Regi in prædictis casibus adfuissent. Præterea pontifex Regẽ ipsum citauit, vt sexaginta dierũ termino, cuius initium ab illo die sumeretur, quo citatio hæc Regi innotuisset, vel ipse in propria persona, vel per vnũ aut alterum procuratorẽ cum authentico mandato Romã veniret, iudicioq; se sisteret, rationem, ob quam Cardinalem Guisium interfecerat, Borbonium & Archiepiscopum Lugdunẽsem captiuos detineret, redditurus: ostensurusq;, cur ob huiusmodi delicta censuris Ecclesiasticis implicari nõ debeat. Qui autem in hoc flagitio Regi operam suam cõmodarant, illi ipsi infra idẽ sexaginta dierum spatium in iudicio, non per alios comparerẽt. Horum aũt dierũ viginti pro prima admonitione canonica sunt assignati, totidẽ pro secunda, reliqui pro tertia. His adiunxit pontifex, quod nemo illorum, ne Rex ipse, à quoquam, nisi à summo pontifice, ne quidem in casu conscientiæ, hora seu periculo mortis excepto, & ne tunc quidẽ posset absolui, nisi præstita cautione se pariturum, & satisfacturum Ecclesiæ in omnibus, quę esset illi iniunctura. Absque hac promissione nõ posset absolui, ne quidem in pleno Iobilæo, aut sacra Crucis militia: exclusis omnibus indultis, facultatib. aut priuilegiis Regi aut eius maioribus quacũque forma, modoq; in contrariũ concessit.

Rex Galliarũ interficitur.

Duobus post mensibus & aliquot diebus, quàm pontifex hanc excõmunicationis sententiam tulerat, eamq; Regi miserat, cùm Rex ad pontem S. Claudij, duobus ab vrbe Parisiensi miliaribus, seu leucis, numerosum exercitum colligeret, ipsis Kalẽdis Augusti. M.D.LXXXIX. à fratre Iacobo Clemente Senlisiano ordinis S. Dominici Monacho, iuuene viginti trium circiter annorum, dum genu flectit, Regiq; literas offert, ancipiti cultro in ventre non procul ab inguine lethaliter vulneratur. nã quatuordecim post horis, intestinis venenum quo culter illitus erat cõtrahentibus, infelix Rex mortuus est. Monachus autẽ antea occubuit. Rex enim eodem cultro è vulnere educto, grauiter illũ in vultu vulnerauit: qui deinde ab accurrentibus ministris mox occisus est. Communis erat omniũ opinio, eum à nemine ad hoc factum subornatũ: sed à seipso, postquã duob⁹ aut tribus mensibus in hoc animi cõceptu perseuerauerat, ad hoc arduum opus permotũ & instigatum esse: post ieiunia longa, post orationes ad Deum continuas sese certissimũ hoc periculum adiisse, crudelissimæq; & præsentissimæ sese morti obiecisse. Ferũt ei tam certò persuasum fuisse, Regẽ nullius nisi suis manibus interficiendum, vt sæpè inter concionandum par Lutetiæ, quæ tũc à Rege obsidebatur, Crucifixi effigiem manu tenens, dicere solitus sit: Illam esse manum, quæ Gallos Catholicos liberaret: bono itaq; essent animo. Mors hæc Regis tam insolens & admiranda, meo quidẽ iudicio, à posteris vix credetur: sed in fabulam fortè conuertetur, quemadmodum olim res raræ, & quæ humanam fidem penè excedere videbantur, in fabulas transierunt.

Bellũ inter Ligistas & Nauarræum.

Post mortem Galliarum Regis bellum inter confœderatos Catholicos & Regem Nauarræum, Henricum Vendomium, inchoatũ antea recruduit, variis locis acriter inter

ter illos pugnatum est: nunc his nunc illis victoribus. Tandem XIIII. Martij, ano 1589. summa cum contentione ad Harens dimicatur, quo in prælio cum diu vtrinq; fortiter pugnatum esset, Nauarræus victoriam obtinuit, maximo tamen Nobilium suorũ numero desiderato. Dux Mœnius exercitũ suum confestim reparauit. At Nauarræus hac victoria parta, totum mox exercitum suum in agrum Parisiẽsem duxit, vrbẽque obsedit. Res admiranda fuit, & tamen vera potius quàm verisimilis, quæ per istos dies Romę cõtigit: fuit autem hæc: Per tres cõtinuos menses, initio sumpto à primo die quo pugna hæc Romæ nunciata est, præter vulgus plebeios q́ue homines, à multis etiã magni iudicij & dignitatis viris creditum est, Regem Nauarræum ex vulnere in hoc prælio accepto mortuum fuisse, qua de re multæ maximæq; factæ sunt spõsiones. Inchoata est hæc Parisiẽsis obsidio duodecimo Maij, anno à nato Christo MDXC. continuataq; est ad Kalend. Augusti anni eiusdẽ. Fuit aũt ea crudelis, vt verè dici possit, à mille ãnis vsq; huc in nullis historiis aut maiorem legi tam aut æqualẽ, neq; forsan ineptè posset cõparari magnę illi obsidioni Hierosolymitanæ à Tito factæ: nisi q́ ea inter has obsidiones sit differẽtia, quod illa ciuitas defensa est à fidei hostibus, hæc verò ab amicis: illa pòst obsidionẽ infeliciſſimũ habuit exitũ, hæc vsq; huc multo feliciorem. Qua in re multum profuit prudentia Cardinalis Caietani, quẽ Sixtus aliquot ante obsidionẽ mensibus huc Legãtum à latere miserat, dexteritatęq; Bernardini Mendozo, vigilãtia Nemourij & Aumalij, prudentia ac labor indefessus Ducis Mœnij, & opportuna subsidia Ducis Parmensis, illuc Regis Hispaniarũ nomine cũ exercitu accelerãtis. Sunt qui felicis huius successus alias duas adferũt rationes, quarũ vna est, q́ Rex Nauarræus maluit obsidionẽ in multos dies protrahere, quã vrbẽ virib. tẽtare, idq; duplici de causa: primò, vt tandẽ necessitate & penuria comeatus domiti ciues, vltro deditionẽ faceret, atq; hoc modo regalis ciuitas ruinis nõ deformata, sed illęsa & integra in fidẽ suã deueniret: secundò, vt Dux Mœnius maiorẽ haberet occasionem vrbi subueniendi quẽ si sic ad pugnã elicere posset, sperebat eũ facilè deuicturũ, quo vno victo, arbitrabatur belli reliquias citò posse exstirpari. Alia ratio est, q́ circa vltimũ obsidionis mensem mulieribus, puellis, infantibus, studiosis publicã exeundi vrbe licentiam dedit: certisq; principibus viris & fœminis, qui in vrbe erant, comeatum aduehi permisit. Sæpè obsidionis tẽpore de deditione actũ est, sed ea qualẽ sperebat hostis, effectũ nõ habuit. Tanta erat in vrbe fames, omniũq; rerum penuria, vt durante obsidione modius frumenti venditus sit centũ quinquaginta circiter coronatis, II. barilę congius vini coronatis quatuor & dimidio; veruex triginta sex librarũ quinquaginta quatuor coronatis. Reliquorum pretium & caritas, ex his quæ diximus, nõ difficilè colligitur. Laxata est hæc annona primo die Augusti, victorioso & felici Ducis Parmẽsis aduẽtu, vt paulo ante commemorauimus.

Victoria Nauarræi.

Parisiensis obsidio & fames.

Pontifex in omnibus istis morib⁹ & tumultibus Franciæ Cõfœderatis non misit ea subsidia, quæ ipsi ab eo exspectabant & flagitabant: tum quòd metuebat, si aduersa pars armis Hispanicis, quæ à Confœderatis stabant, opprimeretur, eorum vires nimis crescerent, eorumq́ue potentia præter modum augeretur. Quòd si enim Confœderati Regis Hispaniarum auxilio vincerẽt, suspicio erat, eundem Regem nouos Principatus, nouamq́ue potentiam adepturum: rectè namque dictum est à Cicerone; *Bellorum ciuilium ij semper exitus, vt nõ ea solum fiant, quæ velit victor: sed etiam vt ijs mos gerendus sit, quibus adiutoribus parata sit victoria.* Et quia omnis Princeps ditionum suarum pomeria semper cupit delatare & extendere, arbitrabatur fortassis Pontifex, Regem Hispaniarũ, si in hoc bello victoriam Confœderatis pareret, etiam partem prædæ postulaturũ, & q́ armis suis hosti extorserat, eius sibi portionem aliquam petiturum: consecuturum hinc, vt eius potentia vires sumat incomparabiles; aut saltem, quia Pontifex sibi persuasit, Nauerrę si Regno potiretur, effecturum, vt omnes qui à sancta Christi fide aberrauerant, ad eam postliminio reuerterẽtur: id quod Luxẽburgus, Nobilitatis Franciæ Legatus qui Romæ erat, Pontifici promittere videbatur, & alij nonnulli istius Regni indigenæ, qui Nauarræum sequebantur, ex Francia Romam scribebant: aut quòd idem Legatus, & alij qui Nauarræi partes sequebantur, põtifici

Pontifex Confœderatis Gallis subsidia nõ misit.

persua-

persuadebant, tantas esse Nauarræi vires, vt impossibile esset illum Regno depellere, omnem itaque operam, omnesque expensas perituras, quæ in hoc bello gerendo fierent: nec quicquam istis sumptibus Pontificem effecturum, quàm quòd Nauarræum sibi Sedique Apostolicæ redderet infensiorem. Videri itaque potest prudentis esse Principis, vbi videt se proficere nõ posse, cauere, ne deficiat: aut ipse sibi obsit, si prodesse nõ possit, aut denique aliud quid illum mouerit, saltem nõ plus ad hoc bellum, quàm quinquaginta coronatorum milla contribuit, quæ Legatus confœderatis numerauit, Pontifice vix ex animo consentiente.

Rex Hispaniarũ vult protestari contra pontificẽ.

Displicuit maximoperè Philippo Regi, Pontificem confœderatis opem non ferre neque Principes & Prælatos, qui Nauarræi castra sequebantur, excommunicare. Vrgebat itaque idem Rex, vt aduersus Pontificem hac de re fieret protestatio. At pontifex eam præueniens, in concessu Cardinalium causam suam iustificauit: ostendens se semper in causa Gallica summa vsum æquitate, & optimis rationibus in ea progressum esse. Quare Cardinales quidam constituti sunt, qui vtriusque & Pontificis & Regis causam cognoscerent, ita vt nulla facta sit protestatio. Paucis ante diebus quædam orta erat dissensio inter pontificem & Oliuerium Comitem, Legatum Regium, virum prudentissimum. Eam ob causam Rex in negotiis Gallicis Legatum misit Ducem Sessanum, Principem singulari prudentia præditum: sed quo tempore Legatus hic Romam venit, pontifex aduersa affligebatur valetudine, ita vt Legatus cum illo parum de tam arduis negotiis conferre potuerit. Sed & quamtumuis Pontifex postea cõualuerit, tamen nõ diu pòst in alium grauiorem morbum incidit, inde & mortuus est, vt in sequentibus dicemus.

Tractatio.

Hactenus iuxta propositum nostrum ea commemorauimus, quæ Sixtus cum variis Principibus tractauit nũc ordo postulat, vt ea referamus, quæ ad politicam eius administrationem pertinent. Ante omnia iustitiam inter subditos coluit, nullius, cuiuscunque hominis crimina dissimulãs: sed summo cum rigore delinquentes omnes puniens. Si qui de suis gubernatoribus quererentur, eos libenter audiuit, & summa cum diligentia in eorundem gubernatorum administrationem inquisiuit, vt sciret iustæné an iniustè traducerentur. Idem fecit cum aut populus, aut Clerus de suis querebatur Episcopis: at non libenter eos audiuit, cùm ob intolerabiles exactiones, maximaque tributa, quæ illis indicebat, querelas adferebant: dicunt autem ea fuisse tãta, vt triginta quinque impositiones superent, quę Coactores ab illo constituti incredibili cũ rigore exigebant. Quam ob causam populus affligebatur pecuniis exhaustus: quod eo etiam magis miserãdum erat, quia, Roma excepta in reliquis oppidis & pagis Ecclesiæ patrimonio subiectis toto ferè pontificatus Sixti tẽpore maior fuit rerum omnium penuria, quàm abundantia. Verum quidem est, eum hoc vltimo põtificatus sui anno, cùm annonæ difficultas esset maxima, quingenta millia ducatorum in populum distribui præcepisse, quod eius mandatum Pontifex, qui illi mortuo successit, execut' est, quæ profectò res miseri istius tam acerbo tempore populi summam leuauit inopiam. Permisit Sixtus populo Bacchanaliorum diebus ludos, comędias, spectacula, quæ istis temporibus solent exhiberi, vt iis sese oblectarẽt. Sed & Romæ, quæ loco in agone & stadio certatur & curritur, catastas, aliaque suppliciorum instrumenta iussit exstrui, quibus cruciarentur, qui isto tempore & loco insolentiam aliquam, aut aliud delictum perpetrarent. Quare adeò plerique Sixtum metuebant, vt nunquam deinceps isto tempore, quo summa solet esse hominum licentia, quispiam ausus sit vel minimam petulantiam exercere.

Intolerabilis tributa populis dicta.

Liberalitas.

Sequitur vt dicamus de modo illius viuendi, & quomodo in temperãdis affectibus propriis sese gesserit. Prandebat, cænabatque auidissimè: multum vini, eiusque pretiosissimi sumebat: cùm enim diuersis rebus grauibus, honestissimis & maximi momenti tractandis se se defatigaret, videbatur natura, quæ per se erat robusta, caloreque plena, continuis illis laboribus debilitari, multumque alimenti, vt restauraretur requirere. Quod ipsum arguebat modus illius viuendi ante Pontificatum, quando tanta rerum gerendarum mole nõ premebatur, quo tempore parcè moderate-

teque

teque admodũ viuebat. Quia eius consuetudo erat in mensa variis de rebus sermocinari, differere, cum aliis conferre, sæpè duabus aut tribus horis mensæ assidebat. In cibis etiam quibus vtebatur, tam frugalis erat, & modestus, quàm vllus ante illũ Pontifex multis sæculis fuisse legitur. Edulia missusque numero erant exigua, nõ splendida, non sumptuosa, sed communia. Somnus illius erat breuissimus, labores verò longi & assidui. In studiis, in audiendis publicis priuatisque negotiis erat diligẽtissimus & frequentissimus: in rebus expediendis, in variis & arduis cogitationib⁹ continuus, vt verè dici potuerit, nunquam eum fuisse otiosum, nec quidquã erat, aut gerebatur, quod ille ignorare voluit; nihil quod non disponere vel ordinare. Reprehendebat & grauiter increpabat omnes, qui ordinis sui limites transiliebant, aut quocunque modo præuaricabantur; laudabat nihilominus & amabat viros alicuius authoritatis, qui (si eos coram reprehenderet) ita respondebant, vt nec viles se & abiectos, nec arrogãtes nimis ostenderent. Ministros suos sæpè obiurgabat: interim tam impense diligebat, vt quosdam ex illis ad supremam euexerit dignitatem, creans ex illis præter Castrucium, tres Cardinales, & aliquot Episcopos. Quemadmodum enim honestissima dabat illis stipendia, ita vicissim cùm delinquerent, grauiter illos puniebat. Vnde Belochium prægustatorẽ & dilectum ministrum suum ad triremes condemnauit, vbi cum multis mensibus vixisset, etiam miserè mortuus est, & quãuis sæpè Pontifici supplicauit, nunquam tamen liberari potuit. Missus est ad triremes, vt manifestum fieret, quòd clam abstulerat annulum piscatorium, & subsignauerat eo Breue (vt vocant) Apostolicũ, quo continebantur ea, quæ Pontifex admittere nolebat: iniusta enim erant, quæ petebãtur. Belochius enim cùm in patria sua magnificum palatium construi destinauerat, voluit à vicino suo splendidum ædificium emere: qui cum illud vendere nollet, Belochius Breue huiusmodi cõscribi fecit, quo Pontifex mãdauit, vt vicinus ille absque vlla mora vel contradictione suo prædicto ministro ædes illas diuenderet. Et quia Pontifici persuasum erat Dominum Gualteruccium, Secretariũ Collegij Secretariorum Apostolicorum, culpa hac in re non vexare, etiam hunc ad triremes condemnauit, quam etiam pœnam subiit alius quidam huius rei conscius.

Liber in reprehendendo.

Morosus, sed liberalis in ministros.

Condemnatio Gualteruccij plerisque bonis displicuit, tum quia prælatus erat optimæ vitæ, multisque ornatus animi dotibus: tum etiam, quia credebant eius delictum esse leuissimum, quare post mortem Sixti liberatus in magno honore fuit apud omnes, qui infortunium illius nouerant.

Cognatos consanguineosque suos amabat Sixtus quàm tenerrimè. Inter cæteros Dominam Camillam sororem suam, similiter & duos ex eadẽ sorore neptis filios. Hoc amore motus alterum istorum filiorum valde iuuenem adhuc primis Pontificatus sui mensibus creauit Cardinalem, donans illi suum Sacellum: dictusque est Cardinalis Montaltus, qui in omnibus actionibus suis sequentibus manifestissimè ostendit, se cum iuuenili ætata senilem habere coniunctam prudentiã: multaq; dat argumenta & specimina, se vitam suam cum gloria transacturum. Assignauit Sixtus eidem Cardinali centum circiter millium coronatorum prouentum. Alios quoq; cognatos suos & donis & possessionibus locupleauit. Duas proneptes, eiusdem Cardinalis sorores habuit, quarũ vnam Domino Virginio Vrsino, alteram Contestabili domus Columneſiæ despondit.

Amore beneficentia eius in consanguineos. Pronepotem suũ creat Cardinalem.

In cumulandis, corradendisque vndiq; pecuniis Sixtus erat assiduus, quare officia quædam vendidit, quæ antea nõ vendi, sed gratis dari à pontificibus solebant, inter alia officium Commissarij (ignosce Lector quod barbaris vocabulis vtor, vbi latina nõ habemus cõgrua) Camerę, Thesaurarij, vicariatũ Cubicularij, vulgo Vicecamerlengatũ, & alia similia. In expendendis pecuniis tam fuit parcus, vt ferant nonnulli attritis illũ resarcitisq; vsum indusiis, etiã cùm iam pontifex esset: Omnes istos thesauros, & quicquid illi superfuit, id omne in castello ad vsum publicum recondidit. Neque postea quicquam suis amplius donauit consanguineis. Quadringenta autẽ Ducatorum millia, quæ Dominis Columnensiis, ad æs alienum ab illis contractum, dissoluendum numerauerat, mutuò dedit,

Eius in cogendis thesauris studium.

non

non donauit, post constitutum enim certũ annorum numerum integram hanc summam restituturos Cameræ sese obligârũt. Partes, vt vocant, & prouisiones, quas palatium Pontificium dare consueuit, adeò minuit, vt diminutio facta septuaginta coronatorum millia quotannis excedat. Variis instituit Eleemosynas, quas illi Montes appellant, & Datariæ prouentus auxit. Officium Cubicularij diuisit, vti & Auditoriatũ Cameræ. Instituit, vẽdiditque officium administrationis Archiui totius status Ecclesiastici.

Ingens thesaurus, quẽ in Castro S. Angeli ad certos vsus recondidit.

Primò Pontificatus sui anno decies centena aureorũ millia in Castro S. Angeli recondidit, cum decreto addito, ne minimã huius thesauri partem expendi vnquam aut erogari posse, nisi in recuperatione Terræ sanctæ generali expeditione in Turcã suscepta, & ne tunc quidem, priusquam exercitus mare traiecerit, litoraq; Turcica tenuerit: aut tanta esset fames, annonæque difficultas, vt sine præsẽtissimo populi exitio ferri diutius miseria nõ possit, aut pestis contagiosissima grassaretur, aut prouincia aliqua Christiana periclitaretur, ne in man' infideliũ vel inimicorũ Ecclesiæ incidat, cùm iam hostilis exercitus ad finitima dictæ Prouinciæ loca peruenerit, ipsiq; imminere videtur: aut denique ciuitas aliqua ab Ecclesia defecerit, quæ aut recuperari, aut cõseruari sine his nũmis nõ possit. Iurauit Sixtus se hæc obseruaturum, volutq; omnes successores suos idem iuramẽtum dicere. Tertio deinde Pontificatus sui anno in eadẽ arce, & in eundem vsum alia decies centena millia ducatorum, seu aureorũ reposuit: declarans insuper, inter casus, in quibus tam prior, quàm posterior thesaurus posset expendi, etiã intelligendã esse recuperationẽ alicuius Regni, ab inimicis sanctæ Romanæ Ecclesiæ occupati. His duobus thesauris ter decies centena millia postea adiecit, ita vt in arce hac post obitũ suum quinq; circiter milliones, vt vocant, hoc est, 5000000. coronatos reliquerit. Hinc liquet, etsi grauia tributa populo imperauerit, officia quędã, quę donari solent, vendiderit, atq; in erogandis nũmis parcissimus fuerit, omnẽ tamen pecuniam non sibi, sed vtilitati publicæ, ministerio Ecclesię, & Reipub. Christianæ splẽdori esse reseruatam: quibus finibus, qui possunt esse honestiores & vtiliores? Sed etsi tam attentus ad rem Sixtus fuerit, & in congregandis nummis tam studiosus, nihilominus magnam auri vim in fabricis antea commemoratis, alijsque in rebus expendit. Ducenta aureorum millia perpetuò disposuit in vsum annonæ, ne quid ad victum necessarium in Vrbe deesset: sed copia semper rerum necessariarum suppeteret, vt patet ex Bulla ipsius, quam hac de re condidit, quæ ducenta aureorum millia ex illius parsimonia (vt in eadem bulla dicitur) colligebãtur, successoresque suos ibidem hortatur, ne quid huic summæ detrahant, sed eam potius augeant. Tria aureorum millia quotannis assignauit Archifraternitati Confalonicæ ad redimendos ijs captiuos, aliaque opera charitatis fecit plurima, & quidem prompto animo. Inchoauit paludes pontinas & chianã alio deductis aquis exsiccare. Decem triremes iussit fabricari: sed sumptibus prouinciarum & vrbium ad ditionem Romanam pertinentium: constituitque vt eædẽ prouinciæ & ciuitates pecuniam ad istas triremes conseruandas necessarian quotannis penderent, septuaginta scilicet octo aureorum millia. Ad hanc summam conferret Marchionatus 12000. totidem Flaminia, totidem Vmbria, totidem & Bononia. Eundem aureorum numerum Senatus, populusque Romanus solueret. Prouincia patrimonij S. Petri in Tuscia 5874. Latium 6126. Ancona 1800. eundem numerum ditio Firmana. Asculus 1200. tantundem & Fanum. Omnes isti aurei in vnum collecti, summam septuaginta octo milliũm conficiunt. Præter hanc etiam statuit, vt ad conseruationem earundem nauium duodecim millia contribueret clerus, & quinque millia, quæ quotannis ex prouentibus Beneuentanis colliguntur, octo insuper millia ex duobus Apalti Italicè monopoliis vrbis Romanæ. Ciuitas hæc initio diuisa fuit in tredecim regiones, at Sixtus in quatuordecim diuidi voluit, addẽs prioribus regionẽ, quam Burgũ appellant. Ad eundẽ quoq; numerum præfectos platearum constitui mãdauit. Quindecim præterea Cardinalium congregrationes ordinauit, vt in illius Bullis annotatur: in vna namq; suarum constitutionum omnes distinctè ac nominatim expressit; licet aliquæ

Constitutiones Sixti V.

quæ iam ante illum fuerint, quæ ab illo potius confirmatæ sunt, quàm recens institutæ. Decreuit, ne plus quàm septuaginta simul essent Cardinales; atque inter illos, vt minimum quatuor Doctores Theologiæ, qui ex ordinibus Regularium mẽdicantiũ assumentur: quodque Cardinales deinceps in ieiunio mensis Decembris creabuntur; à Clemente namque sexto hæc consuetudo creandi & ordinandi mense Decembri inchoata, vltra sexcentesimum post Christum annum in Ecclesia perdurauit. Ipse nihilominus bis hanc suam constitutionẽ violauit: in promotionibus scilicet Alani & Morosini, quos alio quàm prædicto tẽpore Cardinales creauit. Instituit quoque ne duo simul essent Cardinales, qui certis quibusdã cognationibus gradibus se mutuò attingerent, qua de re vide Bullam ab illo de Cardinalium creatione factam. Sed & hoc statuit, ne numerus ille septuagenarius vnquã impleatur; sed semper aliquot loci vacent. Ipse promotionibus octo triginta tres Cardinales creauit: inter has tres fuerunt, in quarum singulis octo; tres aliæ in quarum vnaquaque tres; vna, in qua duos; & alia, in qua quatuor ordinauit. In Cardinalium quodam Consistorio decretum fecit, ne post hac ab vllis Principibus missæ recipiantur literæ, quæ debitis titulis non sunt inscriptæ. Noluit sibi in publicum prodeunti à quoquam acclamari: *Viuat Papa Sixtus.* Decreuit etiam, vt quicunq; pensionẽ haberet Ecclesiasticã, sexaginta sex ducatorum pretium excedentem, clericali indutus habitu incedere iure teneretur. Ab hac tamen lege Equites Lauretani exciperentur. Vt autem lites non essent immortales in animum suum induxerat, primo quoq; tempore Senatum aliquẽ supremum, hominum timentium Deum, & qui prudentes, sinceri, incorruptibiles, & munerum contemptores essent, constituere. Legẽ tulit contra adulteros, capitis pœnam illis statuens. Astrologiam iudiciariã prohibuit. Sanctum Bonauenturam inter Doctores Ecclesiæ voluit recẽseri. Sacella pontificia, quæ antea in solo palatio Vaticano fieri consueuerant, ille primo Pontificatus sui anno per varias, easque primarias vrbis Ecclesias distribuit.

Triginta 3. Cardinales creauit.

Festa à Sixto instituta.

Multa quoq; noua instituit Ecclesia Dei festa, qualia sunt Præsentationis gloriosæ virginis Matris Dei Mariæ; Sancti Francisci de Paula, Sancti Nicolai Tollentini, Sancti Antonij de Padua, Sancti Ianuarij Episcopi & sociorum suorum martyrum, & sancti Petri Martyris, voluit quoque deinceps celebrari festum S. Placidij & sociorum Martyrum, Eutichij & Victorini fratrum illius Cardinalium, Hauieq; sororis, quos & in Calẽdarium Romanum referri iussit. Horum sanctorum corpora tempore põtificatus Sixti reperta sunt in Sicilia, Messanæ in Ecclesia sancti Ioãnis Baptistæ, dum in reparatione ab vno latere fundamenta eruuntur. Etsi ex historicis notissimũ erat, hæc corpora in ista Ecclesia fuisse recondita; locus tamen vbi quiescerent ignorabatur. Placidius hic regulam S. Benedicti, qui suo tẽpore viuebat, sequebatur, cùm autem Messanę habitaret, fratres & sorores eius, quorũ paulò ante meminimus, quodã die exierunt, vt eum inuiserent. Sed Abdala Sarracenorum Rex Christiani nominis persecutor crudelissimus, cũ classe sua in Siciliam appulsus, viuos hos comprehendit, & grauissimis tormentis eos ad Christi nomen eiurandum cogere voluit, quæ omnia cùm illi cõstanter tolerarent, coronis sui martyrij Christianorum tẽpla cõdecorarunt. Certas quoq; indulgentias Pontifex concessit omnibus prædictum S. Ioannis templum, vbi hæc corpora inuẽta sunt, cum deuotione visitantibus.

S. Placidij & sociorum corpora inueniuntur.

Canonizauit etiam Sixtus in Ecclesia S. Petri, anno incarnationis Dominicæ M D. LXXXVIII. S. Didacum ab Alcala, Henarefium. Natus is est in arce S. Nicolai, in territorio Hispalensi, Prouincia Bætica, quæ nostris Andaluzia dicitur, Annus, mensis & dies natiuitatis eius ignoratur. Id saltẽ cõstat, paulò ante annũ MCCCC. natum esse: valde namq; senex obiit: anno scilicet M. CCCC.LXIII. duodecimo die Nouembris, in Sabbatho: cũ ante annos duodecim Romæ in Iobilæo anni Millesimi quadringẽtesimi quinquagesimi fuisset. Vnde consequens est eum circa id temporis, quod diximus, fuisse natum. Parentes eius infimæ fuêre conditionis, ipse autem à teneris vnguiculis, & adhuc puer, in locis solitariis vitæ sese deuouit anachoreticæ: quã in assiduis ieiuniis, summa abstinẽtia, sanctissimis & continuis orationibus traduxit. Postea placuit illi institutum S. Francisci de

Canonizatio S. Didaci ab Alcala.

Obser-

Obseruantia: huius itaque ordinis vinculo ligatus, innocentissimè, sanctissimeque vixit, multisque miraculis claruit. Cùm autem in Hispaniis euidentissima eius sanctitatis vndique collecta essent testimonia, & processus formatus esset legitimus, Sixtus eum, multis id precibus contendente Rege Catholico, canonizauit, & in catalogũ sanctorum retulit. Hoc antea idem Rex cum Principe Carolo filio suo, tunc viuente, à Pio IIII. petierat, & posteà Rex solus à Pio V. & Gregorio XIII. enixè flagitauerat: tandem omnibus cũ summa perfectione dispositis, Sixtus officium hoc peregit. In canonizatione autem Pontifex ipse hãc orationem in laudem Sancti huius composuit, & recitauit: *Omnipotens sempiterne Deus, qui dispositione mirabili infirma mundi eligis, vt fortia quæque confundas: concede propitius humilitati nostræ, vt piis Beati Didaci Confessoris tui precibus ad perennem in cœlis gloriam sublimari mereamur. Per Dominum nostrum, &c.* Occasione huius canonizationis orta est inter Legatum Regis Hispaniarum, & Legatum Regis Galliæ magna contentio, dicente Hispano: in hoc actu canonizationis S. Didaci sibi deberi primum locum: cùm is potissimum ad regnum Hispaniæ pertineret: præterea sibi principales quasdam operationes in hoc actu incũbere. Respondit Legatus Franciæ, peractis iis quæ facienda Hispano erant, aut Sacello exiret, aut locum inferiorem occuparet. Hispanus iterum; vt saltem Francus illi hac vice, idque ex gratia, primum locum concederet, petiit. Cui Francus: Se quidem hunc locum illi concessurum hac lege, ne quid derogaret iuri præcedendi, quod Galli habebant, & quod absque vllo prejudicio, primo quod habitursu esset Pontifex Sacello, Legatus Hispanicus (qui ne se inferiorem Francico ostenderet, huc nunquã solet accedere) præsens adesset, locumque inferiorem suo occuparet. Respondit Hispanus: se nullo modo id facturum: hoc enim facto fateretur, se illi cedere. Dum sic inter sese contendunt, subrepit paulatim ira, incaluit sanguis, adeò vt ad arma propemodum, & ad maximum tum ultum vẽtum fuissent, nisi aliorum authoritas interposita esset. Tandem negotium hoc modo compositum est: Legatus Hispanicus ad Sacellum non veniret, sed Cardinalis Dezas eius munere fungeretur, eaq; faceret, quæ

Dissidiũ inter Legatũ Hispanicum & Gallicum.

fecisset Legatus: Gallicus verò Legatus cõsuetum locum retineret. His ita pactis, Canonizatio cum summa quiete & modestia peracta est.

Trãsitio.

Quòd si quis diligenter, distincteque legat & cõsideret, quę nos antea de vita Sixti scripturos promisimus, & quæ postea scripsimus, is facilè animaduerteret, nos omnia quæ promisimus præstitisse, si de infirmitate & morte illius dixerimus, quæ nobis occurrunt. Quarto antequam moreretur mense, aduersa cœpit affligi valetudine; omnis autem morbus in capite sedem habere videbatur, sicut ipse dicebat aliquando de illo differens: & quemadmodũ in omnibus sermonibus, quæ de rebus suis faciebat, exquisitus erat & admiratione dignus, ita etiam fuit in hoc de sua ægritudine: descripsit enim naturam & complexionem suã, qualitatemq; morbi allegans, vbi necesse erat authoritatem Hippocratis, Galeni & Auicennæ: & locum quendam Aristotelis ex libro Petri Hermenias, in eodẽ proposito prolixè satis explicauit, remedia suis medicis vsitata examinauit, similiaque alia in hac materia tractauit exactissimè. Totis quatuor istis mensibus, quibus tam malè dispositus erat, rarissimè decubuit, & si quando decumberet, paucis tamẽ horis quieuit, neque secundùm præscriptum Medicorum vixit, licet sæpe illos ad se vocaret, eorumque de se opiniones audiret. Sæpè in publicum prodiit, negotia nunquam intermisit, frequens erat in ore illius dictum istud Flauij Vespasiani Cęsaris; principem stando mori oportere, significans, decere vt Princeps agendo operandoque moriatur. Frequenter bibebat vinum infusa niue, & quæ sanitati maximè conducunt, edebat, cœpitq; paulatim conualescere.

Morbus Sixti.

Tandem verò vicesimo die Augusti, ãno MDXC. grauis accessit febris. Erat autem dies Lunæ, cùm Sabatho ante pedes iuisset ad sanctam Mariam, quam Teutonicorum seu Germanorum vocant: vt Deo gratias ageret, ob conuersionem cuiusdam Principis illius nationis ad veram Catholicamq; fidem. Mercurij cœpit morbus ingrauescere, postridie fuit remissior, voluitque illo die interesse Congregationi Inquisitionis. Sequentibus diebus subinde paucis horis decubuit, surgensque vt comederet, frugibus

Forte Martij Badensis Iacobus significatur.

gibus nonnunquam vescebatur. Dominico die sumpsit pharmacum, quod officinis Manna dicitur: sed parum operatum est, eò quòd integrum sumere non potuit. Die Lunæ præter modum creuit morbus, adeò vt manè vix loqui potuerit: sacrificio tamen Missæ interfuit, & extrema Vnctione procuratus, vesperi hora circiter vicesimaquarta ex hac vita decessit: postquam annos vixisset septuaginta, Pontificatum verò annos quinque, menses quattuor, & dies tres administrasset. Eius corpus nocte insequenti lectica in Ecclesiam S. Petri in Vaticanum illatum est (in monte namque Caballo, seu Quirinali mortuus erat) ibidemque sepultum. Vnde Cardinalis Montaltus, Princeps singularis prudentiæ & magnanimus, anno sequenti in Ecclesiam S. Mariæ Maioris cum splendidissimis exsequijs iussit transportari, & in sacello, quod ibidem Sixtus viuens exstruxerat, sepeliri.

Moritur & sepelitur.

Corpus trãsfertur.

Tyberis exundatio.

Vacauit morte illius sedes diebus octodecim. Sub illius Pontificatu, hoc est, anno MD. LXXXIX. Tyberis alueum suum bis cum tãta aquarum abundantia egressus est, vt multis in locis Romæ scaphis & lembis per ipsas plateas nauigarent. Erant illo anno continuæ dẽsæque pluuiæ, ita vt non Tyberis tantum, sed & multa alia Italiæ flumina magno cum impetu exundauerint. Pluuiæ verò agris tam fuêre pernitiosæ, tantaque colonis intulêre passim damna, vt multis locis bis, aliquibus ter, nonnullis quater terra rursum coli & conseui debuerit. Et quia multæ miscebantur nebulæ tempestatesque & aëris corruptiones, magna subsecuta est annonæ caritas, quæ totam afflixit Italiam: de qua nos, Deo nobis propitio, copiosius alio loco dicturi sumus.

Fames in Italia insipit.

Dum sedes vacat occasione quorũdam, qui statuam Sixto in Capitolio erectam euertere voluerunt, Romani decreuerunt, nulli post hac Pontifici viuenti statuam esse consecrandam. Decretum autem hoc marmori insculptum, in quadam aula Capitolij erectum, in hanc sententiam legitur: *Si quis siue priuatus, siue Magistratum gerens, de collocanda viuo Pontifici statua mentionem facere ausit legitimo S. P. Q. R. decreto in perpetuum infamis, & publicorum munerum expers esto. M. D. XC. Mens. Aug.*

Decretum Senatus de nõ erigenda viuo Põtifici statua.

Laus Deo Honor & Gloria & Beatæ Mariæ semper Virgini.

VRBANVS SEPTIMVS.

VRbanus septimus, antea Ioannes Baptista dictus, natus est Romæ, die sancto Dominico sacro quarto Augusti, anno à partu Virgineo MDXXI. è domo Castagnæa oriundus, quæ familia ob multorum annorum antiquitatem Genuæ inter nobiliores recensetur. Cosmus Pater eius fuit Genuensis, mater Romana, ex Ricciorum familia, filia sororis sex nioris Cardinalis Iacobaccij. Atque hinc ea erat cognatio, quæ fuit inter Vrbanum & Dominos Paluccios, Albertonos, magnæ in vrbe authoritatis & existimationis Nobiles. Domina namque Tarquinia Iacobaccia, horum Pallucciorum mater, filia fuit nepotis ex fratre dicti Iacobaccij Cardinalis. Sed & ex eodem Cardinale deriuabatur etiam cognatio, qua Vrbanus Dominos Melinos & Verallos, homines nobilissimos, Romæ celebres & honoratos attinebat. Educatus est Vrbanus more nobilium, nobilitati parentum suorum conuenienti, bonarumque litterarum, quæ ætatem decent iuuenilem, disciplina satis superque imbutus. Complexione fuit melancholicus, quamuis in gestibus & moribus (quod ferè solent sapientes) sese lætum & hilarem ostenderet. Statura corporis eius procera magis quàm humilis, proportione laudabilis, vultus eius maiestate plenus. In cibo & potu omnique viuendi ratione temperatus erat & sobrius; quæ causa fuit, cur toto vitæ suæ curriculo admodum sanus vixerit; adeò vt (id quod ipse fatebatur in vltima sua infirmitate,

Pont. ccxxxvii. Anni MDXC. Patria, natiuitas & parentes.

Educatio.

Cõplexio.

Statura corporis.

Viuendi modus.

cùm illi Medici mannam porrigere voluissent) quadragenarius nunquam medicamentum aliquot sumpsisset. Ingenio fuit acri & prompto, ad rex laudabiles & honestas propenso. Optimis itaque moribus erat præditus, & tam in conuersatione, quàm in actione cunctis beneuolus & prouidus. Deuotus fuit, & insignis Christianæ Religionis zelator. Variarum rerum habebat scientiam, non eá quidem exactam, sed supremis quasi labris degustatam: in iure verò & Ciuili & Canonico vix habuit se doctiorem, quia in facultate Bononiæ studuerat, summa familiaritate & amicitia Domini Lucij Saffi multo vsus tempore: qua in Academia Doctoratus quoq; titulo insignitus est. Reuersus Romam habitauit in ædibus Archiepiscopi Rossanensis, qui postea beneficio Pauli Tertij Cardinalis factus, Cardinalis Verallus dictus est. Hic ad Conclaue, quod factum est, cùm Paulo successor eligeretur, Vrbanum secum adduxit: erat enim eius consuetudo, cognatos suos si quos aptos inueniret, ad huiusmodi loca secum ducere. Vrbanus hic magni spiritus, magnæque prudentiæ dedit specimen.

Doctor iuris.

Idem Cardinalis postea sub Iulio tertio, qui Paulo suffectus est, Legatus in Franciam profecturus, Vrbanum comitem sibi sumpsit: cuius opera auunculus in multis, ijsque arduis huius legationis negotijs vsus est: in quibus omnibus se promptum, sagacem, & ad res arduas gerendas idoneum ostendit. Reuerso postea Cardinale Romam. Vrbanus factus est Referendarius iustitiæ. Nec multis pòst annis Cardinalis eius auunculus Vrbano Archiepiscopatum Rossanensem resignauit; & Pontifex illum Fanum misit, vt eius vrbis esset Gubernator. Cùm tempus gubernationis illius exspirasset, ad suæ Ecclesiæ residentiam profectus est, vbi & probitate vitæ, & insigni sua doctrina multos ad pietatem adduxit; concionabatur enim, prout Episcopi munus exigit. Cum summa laude populo suo præfuit, cultum diuinum docendo, & charitate Dei plebem inflammando. Postquam hic aliquot annis commoratus esset, Romam redijt: mox à Paulo quarto Perusiæ, Vmbriæque Gubernator destinatus est. Quò cum veniisset, confestim Dominum Nazarethanum ob caussas quasdam Caraforum, iuxta mandatum quod ei Roma datum erat, arctissimæ custodiæ tradidit. At ille caussam suam iustissimè defendens, innocens declaratus est. Moritur interea Paulus quartus, & successit ei Pius quartus: sub quo Romam reuersus, paulò pòst ab eodem Pio missus est, vt litem quandam de agrorum terminis, quæ ante multos annos orta erat inter Terracenos & Spoletanos decideret. Dicebat enim Pius, postquam hac de re cum Vrbano egisset, atque is abiens illius pedes osculatus esset; sibi videri Prælatum istum virum esse ad hanc litem terminandam aptissimum. Nec cum sua fefellit opinio. Trium namque mensium spatio controuersiam hanc sustulit, vtrique parti, atque adeò Pontifici abundè satisfecit.

Dignitates ante Pontificatum.

Interea continuatio Concili Tridentini indicitur, omnesque Episcopi cõuocantur. Profectus itaque Tridentum Vrbanus cum reliquis, ibidem ad finem vsque Concilij permansit. Constitutus hic cuiusdam Prælatorum cõgregationis caput, seu princeps, in materia qua de agebatur, scripsit, & multa non fine laude annotauit præmonuitque. Peracto concilio, denuò Romam profectus est, atque inde ad Ecclesiam suam Rossanensem perrexit, vbi cum paucis mensibus hæsisset, à Pontifice Romam reuocatur, & Nuntius in Hispaniam, eodem illo tempore, quo in caussa Archiepiscopi Toletam Cardinalis S. Sixti, qui postea Pontifex factus Gregorius XIII. dictus est, Legatus illuc proficisceba-tur, mittitur.

Ad cõcilium Tridentinũ profi-ciscitur.

Nuntius in Hispa-nijs mit-titur.

Mortuo deinde Pio quarto, creatus est Pius V. qui Legationem eius confirmauit; ita vt septem circiter continuos annos in Hispanijs permanserit, quo tempore Philippi Regis factus est compater, primogenitam eius filiam de fonte baptismatis suscipiens. Omnia sua negotia summa cum sanctæ Sedis authoritate, Pontificis voluptate, Regis satisfactione, & suiipsius gloria conficiebat. Inter alia namque grauissima & summi momenti negotia, cum magna dexteritate & prudentia tractauit, confecitque glorioſum inter Pontificem, Regem, & Rempublicam Venetam fœdus: ex quo naualis illa aduersus Turcam expeditio secuta est tam celebris, tamque vtilis toti Christianismo, vt ea sit omni maior commendatione. Subsecuta est paulò pòst mors Pij quinti, cui successit Gregorius XIII. qui eum in Hispanijs Romam reuocauit, Domino Vrmanetto Patauino episcopo viro optimo, & multis ingenij dotibus præclaro, in eius locum remisso Pontifex Vrbano reuerso administrationem Reipub.

Bono-

Bononiensis decreuerat: sed cum intellexisset eũ ab hoc gubernaculo planè abhorrere, propositum mutauit. Abhorrebat ab hoc officio, quia cùm ibi multi essent Pontificis cõsanguinei, verebatur ne multa facere ad eorum libidinẽ cogeretur, quæ cum rectitudine iustitiæ parum conuenirent. Interea Archiepiscopatuum suum liberè ad manus Pontificis, nulla sibi reseruata pensione, resignauit: quemadmodum Dominus Paluccius mihi retulit, se sæpe ex ipso Vrbano in familiari colloquio audiuisse. Non post multos dies Visitator in prouincia Patrimonij ablegatur, sed dum se se itineri parat, mutat sententiam Pontifex, & noluit illum istuc proficisci: sed Nuntium Venetias misit. Fuit autem Venetijs eo ipso tempore, quo Henricus tertius ex Polonia reuersus Galliam petebat, vt Regnum quod mortuo fratre hęreditate ad illum venerat, susciperet. Venetijs discessit, quo tempore pestis ibidem grassabatur, veniensque Bononiam, accepit mandatum expressum, istic vt maneat, atque Rempub. gubernator administret. Successit itaque Domino Nazarethano, cui sæpe in Gubernationibus succedere consueuit.

Archiepiscopatum ad manus Pontificis resignat.

Gubernator Bononiensis creatur.

Postea Romam reuocatus, missus est Coloniam Vbiorum, vt pacem, quæ ab Episcopo Leodiensi cœpta inter Regem Catholicum & ordines Belgicos, qui paulo ante à Rege defecerant, ventilabatur, cum authoritate Sedis sanctæ, & absque vllo Religionis Catholicæ detrimento promoueret, quæ pax, vti in Gregorio XIII. diximus, etsi exitum, quem plerique optabant, non habuit, diligentia tamen, prudẽtia, dexteritasque, qua in hoc negotio vsus erat Vrbanus, non tantum à Pontifice, sed ab ipso quoq; Rege Philippo & imperatore Rodulpho, cuius auspicijs conuentus hic erat indictus, maximoperè commẽdabatur. Tantus ei in hac patria honos est exhibitus, vt in processione publica, pro felici pacis euentu à Deo impetrando Coloniæ instituta, duo præcipui Electores, Archiepiscopus Colonienſis & Treuirensis eum medium incedere voluerint, ipsi vtrinque eius latera clauserint, quod istis in oris vsitatum antea nunquam fuit.

Colonia mittitur vt pacem Belgicam cõponat.

Cùm itaque in negotio pacis nihil amplius facere potuit, ad Romanam curiam reuersus est: & paulò pòst consilio rerum Status Ecclesiastici adlectus, nec non & in numerum prælatorum congregationis sancti Officij coptatus est. Denique anno MDLXXXIII. duodecimo die Decembris à Gregorio Pontifice Cardinalis cum titulo sancti Marcelli, in promotione nouendecim Cardinalium, virorum sanè qui ista dignitate fuerũt dignissimi, creatur. Nocte, quæ diem, in quo Cardinalis creatus est, præcessit, Vrbanus suauius, trãquillius; dormiuit, quàm multis retro annis dormierat, quod cùm ipse quibusdam suis amicis referret, facetè dixit, & quasi Vrbanum locum narrationi addidit; Sibi videri hanc dignitatẽ naturæ Legum esse contrariam. *Ipse enim vigilantibus, non dormientibus* (vt vulgus perhibet) *subuenium.*

Pit Cardinalis.

Cardinalis factus nihilominus inter Cardinales permansit, qui sacri Officij Congregationi assistunt, similiter & in Signatura, quam Gratiæ vocant, relictus est. ad quam tanquam prælatus primus accedebat. Paucos post menses cùm Cardinalis factus esset, Legatus missus Bononiam, ibidem vsque ad mortem Gregorij commoratus est: quo tempore Romam reuersus, in Conclaue cum alijs Cardinalibus intrauit, affulsitque ei spes aliqua Pontificatûs, vt in vita Sixti iam ante commemorauimus. Diligebat illum Sixtus semper, & magni faciebat eius iudicium: quare in varijs, ijsque arduis negotijs eius consilio, operaque sæpe vtebatur. Præter congregationem sancti Officij, etiam Congregationi Episcoporum & Congregationi grauaminum statûs illum præfecit. Ante biennium aut circiter audiui ex duobus primarijs huius aulæ Prælatis, quòd Sixtus aliquando præsente Vrbano, tunc sancti Marcelli Cardinale, verba faciens de via, quam faciebat, incipiens eam à sancta Cruce, & perducens ad S. Mariam Maiorem primò; deinde vlterius ad sanctam Trinitatem in Monte, cùm deliberaret, an eam vsque ad S. Mariam *Del Popolo* continuaret, conuersus ad Vrbanum dixerit: Hanc viam tu, Domine mi, perficies: tacitè insinuans, Cardinalem sancti Marcelli post se Pontificem electum iri. In qua opinione sese fuisse, etiam paucis antequam moreretur diebus ostendit: cùm enim mensæ accumberet Sixtus, in fine cum pira essent in mensam illata, vnum sibi sumpsit, mediumque secãs, inuenit illud putrefactum: aliud igitur accipiens, eodemq; modo corruptũ cùm cerneret, dixit (si vera sint, quæ mihi retulerunt ij, qui præsentes aderant.) *Hi deinceps pira fastidium, oportet illis dare castaneas*, per pira seipsum significans, vt qui oriũdus erat ex familia Pirettorum, & in insignijs suis inter alia,

Omen futuri Pontificatus.

pira aliquot ostentabat: per castaneas verò dictum Cardinalem, qui è domo Castagna seu Castanea procreatus erat, Castaneamque in clypeo suo pictam habebat insinuans. Neque tantum à Sixto Pontificatus Vrbano omine quodam addicebatur; sed omnium penè iudicium erat, eum aliquando Pontificem eligendum. Mortuo verò Sixto, de nullo maior erat futuri Pōtificis opinio, quàm de hoc Vrbano, quem omnes vno ore profitebantur hac dignū electione.

Peractis itaque solitis Sixti exsequijs, die Veneris qui septimus erat Septembris, manè, celebrato pro more de sancto Spiritu Sacro, quinquaginta quattuor Cardinales ingressi sunt in Conclaue, quod in Palatio sancti Petri in Vaticano habebatur: etsi quibusdam videretur consultius fore, illud in Monasterio Fratrum *della Minerua* fieri, propter pestilentem aërem, qui tunc erat in Burgo: qui duorum mensium spatio multos mortales absumpserat, maior tamen Collegij pars locum mutari noluit; tum quia aër nonnihil esset immutatus, cælo iam facto sereniori; tum etiam, quia cum locus ille plus habeat maiestatis ad huius electionis actum, cæteris magis est idoneus. Ingressi itaque, vt diximus, in Conclaue Cardinales, manum ad electionem Summi Pontificis apposuerunt. Cùm autem in huius Pontificis vita describēda pauca nobis occurrant, operæpretium nos facturos arbitramur, si nonnulla, quæ ad Pontificis electionem pertinent, hic referamus: existimamus enim, hæc nullam paritura nauseam his, qui vitas Pontificum legere delectantur. Dicemus itaque, electionem Pōtificis fieri solere aut per Scrutinium, aut per Accessionem, aut per Adorationem. Est & quartus modus qui per Compromissum dicitur, cuius mentio sit in capite de electione lib. 6. Fit autem, cum Cardinales inter sese sic diffident, vt nullo modo in electione vnius consentire possunt. Quare æquali omnium consensu duos, tres, aut plures Cardinales Compromissarios statuunt. Hi quem eligunt, ex ijs qui ipsis propositi sunt, is legitimus est Pontifex. At hic modus antiquatus, non amplius in vsu est. Sed de alijs tribus modis dicturi, à Scrutinio auspicabimur.

Tres modi eligēdi Pontificē.

Scrutiniū quo modo fiat.

Vesperi itaque, cùm manè fiat electio, singuli Cardinales per suos Conclauistas voti seu suffragij sui scedulam præparant, quàm manè tradituri sunt. Conficitur illa modo & forma sequenti. Folium chartæ in medio paribus vtrinque partibus, complicatur, & discinditur, altera deinde harum partium sumitur, & extremitates eius iterum complicantur, ad longitudinem circiter vnius digiti, deinde vna pars chartæ vsque ad illam plicaturam iterum in quinque rugas seu plicas conuoluitur, & in quinta plicatura secatur. Cardinalis deinde in vltima, seu infima plica proprium nomen suum scribit ad hunc modum; *Scipio Cardinalis Gonzaga*, mox voluit chartam vsque ad tertiam plicaturam, donec nomen suum occultetur, quo facto vtrinque partes cera, seu simili viscosa materia clauduntur, cui sigilla duo, hunc in vsum à singulis Cardinalibus obiter sculpi iussa, imprimuntur, vacuis autem remanentibus duabus plicis superioribus, iubet Cardinalis indicto spatio Conclauistam notare Cardinalis nomen, cui votum suum dare decreuit, vt exempli gratia; *Ego eligo in Summum Pontificem Reuerendissimum Dominum meū Cardinalē de Ruuere.* Non solet votum hoc Cardinalis sua manu scribere, ne fortè obseruetur & cognoscatur, & ne votum secretum (vt esse debet) diuulgetur, occasionemque odij aut diffidentiæ præbeat. Complicatur tandem dictum votum, & foris ei necessario egregium aliquod dictum, seu adagium inscribitur: hunc in finem, vt si fortè Accessione faciendæ sint, quæ ad eundem Cardinalem, cui datum est votum, fieri non possunt, ex adagio interiori facillimè inueniatur votum Cardinalis, qui vult accedere, alioquin omnes separari deberent, quod fieri non posset absque præiudicio secreti, quod in simili actu requiritur. Iccirco Cardinalis, qui accedere vult, dicere consueuit; *Accedo ad Cardinalem, & possum accedere, vt patet ex voto meo, ex subscripto sic.* Vota hæc omnia manè cùm Scrutinium faciendum est, à Cardinalibus in aureum calicem, qui in altari Sacelli, in quo ad Scrutinium conueniunt, positus est, priusquam tres Cardinales, ordinis capita, ad cellas Cardinalium ægrotantium accedant, eorum vota postulantes, mittuntur. Deinde vota eadem è calice in mensam, quæ est ante altare, effunduntur, & proceditur ab vnoquoque Cardinali legendo, notandoque in suo folio, in quo ordine omnium Cardinalium nomina sunt expressa, & post nomina protracta est linea recta, in qua Cardinalis signis iteratis, aut per Abacum annotat, quot

vota

vota singuli habeant in Scrutinio. Quòd si fortè contingat ex tribus Cardinalium, qui in Conclaui sunt classibus, duas in vno subiecto, seu in vnius electione conuenire, is sine vlteriori inquisitione creatus est Pontifex per Scrutinium: & in tali casu aperiuntur vota, à parte inferiori, publicanturque nomina singulorum Cardinalium fautorũ. Sed illud aut rarissimè, aut nunquam solet euenire; nisi quod electio Adriani per Scrutinium facta fuisse legitur: id quod miraculi loco tunc habitum est.

Modus eligendi per Accessũ.

Est & alius modus eligendi Pontificem, à multis annis in Conclaui vsitatus, qui vocatur per Accessum: non multum differens ab illo, qui antiquitus à Romanis in Senatu solet vsurpari: Senatores enim illi, quibus in negotijs, quæ in Senatu agebantur, alterius iudicium placebat, surgentes de loco suo, accedebant ad illum, cuius sententiam probabant: aut dicebant; *Accedo ad talem*, qui modus propriè in Conclaui obseruatur. Hinc apud Latinos vsitatissima est phrasis illa; *Ire in sententiam.*

Modus eligendi per adorationem.

Similis ferè huic modus eligendi est qui per Adorationem dicitur. Cardinalis enim suffragaturus accedit ad illum, qui Pontifex creandus est, & profundè sese ante illum inclinat. Quòd cùm factum est à duabus è tribus Cardinalium classibus, iam tunc Pontifex electus censetur, quamuis & Accessus & Adoratio per Scrutinium semper debet confirmari; quod fieri solet sine præiudicio illius, quod in Accessu & Adoratione stabilitum est.

Electio Vrbani.

Sed ad electionem Vrbani veniamus: ea hoc modo est instituta. Probabatur multis per sex continuos dies, vt Pontifex creare tur Marcus Antonius Columna, multi meriti, raræ eruditionis, magnæque experientiæ Cardinalis. Sed cùm illud negotium magnã habiturum videretur difficultatem, omniũ quasi animi ad Cardinalem S. Marcelli conuersi sunt: vt quem Prælatum sciebant multis Principibus, Cardinalib. & populo gratissimum. Quare eius causa facillima videbatur, quod & res ipsa statim declarauit: vix enim de illa tractari cœperat, cùm statim effectus, quem plerique optabant, subsecutus est.

Etenim cùm paulò ante hac de re actum esset, die Veneris, qui erat decimus quartus Septembr. sub vesperam, deprehensum est à Cardinalibus, nõ tantum tot vota pro Vrbano esse, quod ad talem electionem sunt necessaria, sed multò plura, tamẽ eo die negotium conclusum non est, at in sequentem diem vsque ad horam prandij dilatum. Quã rem multi mirabantur. Solet enim negotiũ illud subitò perfici, maximè cùm vota necessarium etiam numerum excedant, ne vnà cum tempore pereat occasio, mutentur opiniones & animi, aut aliud quid interueniat. Sabbatho itaque horã iam dicta cum consensu omnium declaratus est Pontifex. Dum pontificali habitu indueretur, & anuculum byssinum, quod ex lino subtilissimo factum est, dorso imponeretur, inquit: Quis rem tam leuem, virum tantoperè grauare posse credidisset? significans onus esse maximum, claues Petri custodire. Dici voluit Vrbanus; aut quia singulariter afficiebatur erga præcedentes illius nominis Pontifices; aut vt isto nomine significaret, se Romę natum. Vrbs enim apud Latinos per Antonomasiam Romam designat, propter excellentiam & prærogatiuam, quam habet adhuc, habuitque olim Roma super omnes ciuitates: aut denique, vt quibusdam placet, nomine hoc delectatus est, vt ostenderet, quòd benignè, vrbanè & ciuilibus moribus omnes tractare, & populum sibi subiectum regere decreuerat.

Ratio nominis Vrbani.

Cùm eius electio diuulgata esset, magna vbique fuit populi lætitia: omnes enim maximè illum diligebant, optimamque rerum administrationem sub illo sperabant. Eodem die, quo pontifex creatus est, donauit Cardinali Sans Senonensi duo ducatorum millia, & mille Cardinali Alano, tanquam pauperioribus. Post biduum cùm Cardinalis Albanus illum rogaret, vt tempus solutionis trium millium & trecentorum ducatorum, quæ à Sixto acceperat mutuò paululum prolongaret, responsum tulit; Sibi ea à nouo pontifice donari. Donauit & loc s quibusdam pijs non contemnendas pecuniæ summas, quas eis cùm Cardinalis esset, ad calendaria numerauerat. Statuit cognatis suis, ne ad maiores titulos adspirarent, quàm habuerant antea. Prohibuit ministris suis, etiam ijs, quos maximè diligebat, ne sericas vestes fumerent, quod facere solebat, qui Pontifici seruiebant in pontificatus initio. Mandauit omnium pauperum per omnes parœcias nomina scribi, singulis iustas

Eius liberalitas.

Affectus in cognatos moderatio.

eleemosynas decreturus. Annonæ rerumq; necessariarum abundantiæ continuandæ, ostendit se cupidissimum; dicēs, se nullis hac in re expensas parsurum. Christum enim Dominum nostrum præcepisse Vicario suo gregem suum vt pasceret. Consanguineis suis significauit, se eos ita tractare decreuisse, vt successoribus suis exemplum relinqueret, quantum affectibus esset indulgendum, & quo animo in cōsanguineos esse debeant, quid illis tribuendum esset. Quattuor Cardinales constituit, qui officium Datariæ reformarent, Palleottum scilicet. Sanctorum quattuor Coronatorum, Ancillottum & Aldobrandinum. Præcepit omnes fabricas à Sixto inchoatas perfici, & in singulis insignia Sixti Pontificis erigi.

Morbus Vrbani.

Secundo Pontificatus sui die cœpit ægrotare, quare proposuit sub vesperem in Montem Quirinalem, vt in locum salubriorem, aulam transferre. Multi itaque Cardinales, Prælati & Domini iri Palatio conuenerunt, vt Pontificem comitarentur. Sed cùm admonitus esset, præter morem eum facturum, si in publicum prodiret, priusquam esset, coronatus: non enim hoc vsitatum esse, nisi alibi quàm in Vaticano creatus esset; vt Nicolaus Quintus, qui cùm in Dormitorio Fratrum de Minerua esset electus, statim cum magnifico apparatu ad S. Petrum se recepit, vbi & coronatus fuit. Vrbanus ita admonitus paruit, nec ad locū propositum accessit. Morbus verò postridiè cœpit ingrauescere, febrisque sese magis magisque detexit, & in singulas horas aucta est, adeò, vt die Iouis, qui erat vicesimus. septimus Septembris, decimustertius verò dies sui Pontificatus, ante meridiem, ætatis sui anno LXX. vitam cum morte commutauerit, & in Ecclesia S. Petri paulò pòst sepultus fuerit. Accurrit ingens hominum multitudo, vt corpus illius videret: inter quos multi, qui ab illo nec acceperant, nec exspectarant illum beneficium vberrimè visi sunt lacrymari. Morbus & mors Vrbani singulares sunt; tum quia primis illius Pontificatus diebus acciderunt; tum etiam, quia alia quædam rara simul coinciderunt. Primò admirandum vehementer est; quòd cum omnibus Principibus innatum sit, consanguineos & amicos suos ad dignitates promouere, Vrbanus tamen nullum ex ijs Cardinalem creauit: sed nec vlli prælaturam aliquam, licet multæ vacarent, contulit. Neque dici potest id factum esse, quia nondum erat coronatus, & quòd ante coronationem potestatem conferendi non habet. Dubitari namque non potest, quin Pontifex etiam ante coronationem verus sit Pontifex, omniaque poterit administrare, & facere. Distinctione namque 23. c. *In nomine Domini*, decretum legitur: *Vt is, qui electus est in Apostolatum, si iuxta consuetudinem intronizari non valeat, electus tamen sicut verus Papa obtinet authoritatem regendi Romanam Ecclesiam, & disponendi omnes facultates illius; quod Beatum Gregorium ante suam Coronationem fecisse legimus, &c.* Præterea, & Clemens V. excommunicauit eos, qui ausi sunt dicere; Pontificem priusquam coronatus est, non posse facere, quod verus potest Pontifex post coronationem; vt habetur in vltima Extrauagante communi, vbi sic legimus; *Quia nonnulli (prout accepimus) contra doctrinam Apostoli suæ prudentiæ, quin potius imprudentiæ inhitentes, ac disceptare super his, de quibus eis non expedit satagentes, asserere non verentur, quod Summus Pontifex ante suæ coronationis insignia se non debet intromittere de prouisionibus, reseruationibus, dispensationibus, & alijs gratijs faciendis, nec se in litteris Episcopum simpliciter, sed electum Episcopum scribere, nec etiam vti Bulla, in qua nomen exprimatur ipsius.*

Vrbanus nullum è consanguineis suis promouit.

Pontifex etiam ante coronationem omnium habet administrationem.

Nos talium temeritates compescere cupientes, Singulos, qui occasione huiusmodi aliquas litteras nostras super negotijs quibuscunq; confectas, quæ à nobis ante coronationis nostræ insignia emanarunt, ausi fuerint impugnare, excommunicationis sententia innodamus. Datum ad Pesecum Burdegalen. Diœcesi. Anno II.

Mors Vrbani.

Etsi Imperator (vt Docti volunt) priusquam à Pontifice coronatus est, omnia possit administrare, quæ veri sunt Imperatoris, non tamen absolutè Imperator, sed electus Imperator dicitur, quamdiu à Pontifice non est coronatus. Papa verò absolutè Papa dicitur, non electus Papa, etiam non coronatus, quod ex Clementis V. Extrauagante, à nobis iam recitato, manifestissimè demonstratur. Huius rei differentia, meo quidem iudicio, in eo cōsistit, quia Pontifex nullum præter Deum agnoscit superiorē;

Imperator cui ante coronationem nō dicatur absolutè Imperator, sed electus imperator.

Im-

Imperator verò post Deum etiam Pontificem agnoscit.

Vt itaque ad Vrbanum reuertamur; diximus illum nullam aut dignitatem, aut Prælaturam cuiquam contulisse, non quia potestatem non habuit; sed quia nō habuit voluntatem, putans id non expedire. Cùm enim se malè dispositum sentiret, existimauit aliud esse cogitandum: quare frequens in ore illius fuit dictum illud; *Ecce nunc tēpus acceptabile, ecce nunc dies salutis*; significans aliò mentem esse intendendam, hoc est, de salute animæ consilia esse ineunda.

Aliud, idque admiratione dignissimum, quod in morbum Vrbani incidit, summum fuit salutis incolumitatisq; eius per vrbem desiderium. Quare solēnis instituta est supplicatio, cui præter Clerum monachorum ordines, & cōfraternitates, etiam Populus, Conseruatores & Senatores alij, cum toto Magistratu Romano interfuerunt. Itum est ab Ecclesia, quæ dicitur Aracæli, in Capitolio, vsq; ad Ecclesiā D. Petri; qua in processione oēs incredibili cum deuotione summæ supplicārunt Maiestati pro salute sanitateque Pontificis.

Qui cùm pium hoc Romanorum opus in se intellexisset, præter alia multa verba, quibus ostendit bonum hunc populi affectum sibi maximoperè fuisse gratum, etiam addidit; oratiōes istas faciliorem & beatiorem sibi ex hac vita præparaturas exitum; & certè obijt sanctissimè. Mortem enim cum summa animi patientia de manu Domini suscepit, à quò & vitam & mortem eadem cum animi hilaritate accipiendam afferebat, magna cordis humilitate incitatus, dixit, Deum qui omnia admirabili gubernat sapientia, videre, se summo hoc Pontificatus gradu non esse dignum, cunque tanquā vnus eorū, qui vinculis huius vitæ sunt implicati, facile posset in peccata prolabi, Deum velle ista vincula soluere, & animam à se repetere. Deinde, cum summa deuotione (vt Christianos omnes decet) omnia sanctæ Ecclēsiæ Sacramenta suscepit, & vsque ad horam illam, in qua solutis iam penè omnibus humanæ vitæ vinculis, anima quasi in extremis hęreret labijs, sanctum Missæ sacrificium audiuit, atque in eleuatione corporis Domini nostri IESV Christi sese in lecto erigebat, ab assistentibus nonnihil adiutus; supplices ad cælos tendens manus, & caput sibijpse dempto pileo cooperiēs. Subfinem Missæ ipse quoque ad finem mortalis huius vitæ properabat, interim ad vltimum vsque spiritum quamuis grauissimis doloribus, tormentisq; affligebatur (vt enim ipse testabatur, societas & vinculum animæ atq; corporis fine summo & incredibili dolore & molestia nō disrumpitur) sanctas admonitiones cum attentione audiebat, & pijs ipse orationibus vacabat, sæpissimè repetens diuina illa verba; *In manus tuas commendo spiritum meum*, & (vt mihi postea relatum est ab his, qui piæ illius dormitioni interfuerunt) in his verbis spiritum suū creatori suo reddidit.

Pridie quàm moreretur, dubitās an testamentū quod ante pontificatum condiderat, per electionem subsecutam in irritum cadere potuisset, iussit ad se vocari Arrigoneū, clarissimum Iurisconsultum, & secundum illius consilium illud denuò confirmauit, hoc modo dubium omne auferens, quod post mortem moueri potuisset. Eius hæres fuit Societas Annunciationis, aut *Della Nunciata*, cuius ille aliquandiu protector fuerat. Existimant nonnulli hæreditatē hanc fuisse triginta circiter millium coronatorum. Cognatis suis nonnullis, vt Dominis Melinis & Verallis legata quædam ex testaméto dari voluit: & Dominæ Tarquiniæ Iacobacciæ, matri Domini Paluccij duo aurea pocula in Lusitania facta singularis artificij & venustatis, annulumq; cum adamante, qui mille valebat coronatos, reliquit. Amabat Vrbanus hanc Dominam tenerrimè, tum quia sanguinea erat, tum etiā, quia singulari virtute & multis naturæ dotib. erat ornata; & in ætate tenera simul in familia Iacobacciorum erant educati, haud aliter, quàm si eodem patre, eademq; matre procreati fuissēt, quæ beneuolentia vsque ad mortem inter illos fuit conseruata. Eius enim ingenij atq; naturæ fuit Vrbanus, vt quo cū semel amicitiam contraxerat, eum semper coleret, & quoad vixit, diligeret. Id in multis animaduersum est, maximè autē in Domino Lucio Sasso hunc, cùm Bononiæ studeret, & ijsdem in ædib. cum illo habitaret, ex corde sincerissimo amare cœpit, quē erga illum amorē quamdiu vixit, non deposuit. Hanc ob causam cùm ad pontificatū assumptus esset, confestim eum Datarium constituit: qua in dignitate Gregorius XIV optimus Pontifex,

Testamentū Vrbani.

Vrbanus, perpetuus amicitiæ cultor.

considerata huius prælati doctrina, & magnis in Ecclesiam meritis, eum retinuit, & confirmauit.

Sepulchrum Vrbani. Etsi Vrbanus cùm adhuc Cardinalis erat, decreuerat post obitum in Ecclesia S. Augustini, in qua magnificum sacellum cum sepulchro sibijpse construxerat, sepeliri, nihilominus (vt iam antea diximus) in Ecclesia S. Petri conditus est, vbi secundum consuetudinem omnes Pontifices sepeliuntur, & anno integro sepulti seruantur; quo transacto, licet cum Pontificis, qui tunc sedet, consensu corpus alio transferri. Vacauit sedes post obitum Vrbani duobus mensibus, & diebus nouem.

Interregnum.

GREGORIVS XIV.

Pontif. ccxxxviij Anno 1590.

GREGORIVS Decimusquartus, antea Nicolaus dictus, fuit Mediolanensis: pater illius erat Franciscus Sfondratus, è familia antiqua, opulenta & honorata. Franciscus vir erat magni nominis, eruditione & rerum mundanarum experientia clarus, Senator Mediolanensis summo apud Carolum v. Imperatorē in pretio: qui eum Gubernatorē Senensem constituit. Deinde à Paulo III. cui volupe erat viros præstantiores ad maiores dignitates promouere, ANNO MDXLIV. decimonono die Decembris creatus est Cardinalis, cum iam vxor illius paulò ante humanis excessisset. Non multos post annos à Iulio III. factꝰ est

Patria & cognatio. Laus patris.

Episcopus Cremonensis. Magna erat de illo hominum opinio fore vt aliquando Pontifex eligeretur, tanquam is, qui iam prudentia, sapientiaque sua magnam animis hominum sui existimationem ingenerauerat: adeò vt in Conclaui Iulij omnibus penè Romanis persuasum fuerit, eum pontificem electum esse. Quamobrem (vt in tali rumore, licet incerto nonnunquam fieri consueuit) multi veredarij diuersas in oras ablegati sunt, qui electionem hanc nunciarent. Inter alios etiam Perusiam vnus aduenit, vbi tunc Gregorius hic Pontifex, cum Baronio fratre suo litteris operam dabat. Allata in Vrbem hac fama magnus fuit ad ædes horū fratrum concursus, & in illo tumultu ædes spoliatæ sunt.

Quando, quo anno & quoto mense natus. Mater huius Gregorij fuit Visontina. Natus est vndecimo die Februar. anno post millesimum, quingentesimum, trigesimo quinto, mense à conceptione septimo: quare cum partus erat debilis, & nondum ad iustam perfectionem venisset, cum magna industria tractari, & in vita conseruari debuit. adeò vt cum admodum tener & pusillus esset, reposuerint eum in cunis ad similitudinem scatola pyxidulæ factis, in lana verò & gossypio falsiarunt, hoc modo illum ab aëris iniuria defendentes, vt calor naturalis paulatim confortaretur, donec tandem ad maiorem perfectionem venit, quam consecutus fuisset in vtero materno, si non ante tempus prodijsset.

Partum septimi mensis imperfectum est. Partum septimi mensis esse imperfectum, & suo tempore simili diligentia foueri, & ad perfectionem adduci consueuisse scribit Aristoteles, in libris de natura animalium: in quibus cùm dixisset omnibus animalibus certum pariendi tempus esse constitutum, solis hominibus varia tempora partus esse; fieri enim posse, vt mulier mense septimo, octauo & nono pariat, & (quod sæpe accidit) mense decimo; rarius vndecimo: subiungit, fœtum ante mensem septimum in lucem editum nequaquā posse viuere, qui septimo mense nascitur, viuere, sed multis partibus imperfectum & debilem esse: quare lanæ inuoluunt, ait & teneribus fasciis illigant. Scribunt nonnulli, quod quomodo partus isti septem mensiū non habent organorū & instrumentorum eorum, qui intellectui in suis operibus subseruiunt, integram perfectionem;

ita

ita etiam operationes eorum intellectuales integræ perfectionis non sint, maximè verò operationes intellectûs practici : quæ cùm magis respiciant particulares & materiales res, magis etiam organis egent corporeis, quare huiusmodi partus in actionibus mundi, arduisque negotijs rarò solet excellere.

Fit doctoris. Creatur Episcopus Cremonēsis.

Gregorius itaque paulatim nutritus, & secundum nobilitatem suam educatus, Perusiam primo, deinde Patauium mittitur, vbi iuris prudentiæ legibusque studuit, in quibus & Doctoratûs titulo insignitus est. Mox à Pio IV. creatur Episcopus Cremonēsis anno post natum Christum M D. LX. Sequenti anno ad

Ad Concilium Tridentinum proficiscitur.

concilium profectus, feria III. hebdomadæ Maioris primus omniū Episcoporum Tridentum ingressus est, & triennio illo, quo in Concilio mansit, patribus vehementer placuit : tum quia comis erat & amabilis in conuersatione, tum etiam, quia præter legum facultatem, etiam multarum scientiarum valebat cognitione. Fuit ex eorum Patrum numero, qui defendebant residentiam esse iuris diuini. Viuente Pio IV. magna de cardinalatu illius spes erat, quam tandem dignitatem anno M. D. LXIIII. duodecimo Decembris à Gregorio

Fit Cardinalis.

XIII. in illa nouendecim Cardinalium electione, seu promotione consecutus est. Ex ea promotione vsq; huc tres Pontifices prodierunt, quorum vnus alterum immediatè subsecutus est. Venit paulò pòst Romam, vt Sacellum suum occuparet Cremonæ namq; cùm Cardinalis crearetur, habitabat. Cum Romam venisset, singulari sua humanitate & nobili sua cōuersatione totius aulæ oculos & animos in se conuertit. Commoratus est in Vrbe non diu, sed ad Episcopatum suū reuersus est, & quamuis nonnunquam Romam inuiseret, confestim tamen ad suos rediit : cumque Romæ esset, quia valetudinarius erat, rarò ad Consistorium, alioſque actus publicos accessit.

Pontifex eligitur. Ratio nominis Gregorij.

Tandem verò mortuo Vrbano VII. quinto Decembris, die Martis, in Vigilia S. Nicolai, cuius ille nomē sortitus erat manè Summus Pontifex electus est, atque ob memoriam Gregorij XIII. & vt significationem daret se benignitatem optimi illius Pontificis imitari velle, Gregorius decimus quartus voluit appellari. Conclaue hoc in quo Gregorius ad tantam dignitatem promotus est propter multitudinem eorum, qui isto honore dignissimi censebantur (erant enim numero sexdecim qui pontificatus titulum merebantur) propter numerum etiam Capitum, seu primariorum totius congregationis, qui sex erant; propter diuturnitatem temporis, quo Conclaue hoc durauit, duobus enim ferè mensibus productum & continuatum est; etsi enim priusquam Conclaue clauderetur, vniuersalis penè omnium erat opinio, biduo terminandum fore, eò quòd credebantur Patres in electione Cardinalis S. Seuerinæ consentire, vt qui vir erat rarę eruditionis, qui in aula multis annis versatus, multa dederat sinceritatis & prudentiæ suæ argumenta, sesque dignitatis Sedis Apostolicæ protectorem semper ostenderat, & libertatis Ecclesiasticę propugnatorem, tamen multi, eò quòd hominem austerum, & in propositis suis pertinacem existimabant, induci non potuerunt, vt crederent eius electionem tam fore certam & facilem. Propter has dico causas, Conclaue hoc singulare fuit & celebre : vti & propter subitam & inexspectatam mortem Vibani, qua factum, vt nullus cardinalium de nouo Pontifice creando vel semel deliberauerat, ne dicam cogitauerat; denique propter maximum Cardinalium numerum, qui in Cōclaui erant : erant enim in eo quinquaginta quattuor, quorum quinquaginta duo ingressi erant octauo Octobris, die huic electioni constituto; quibus postea duo alij Austriacus & Caietanus accesserunt. Horum Cardinalium quidam creati erant à Pio V. nonnulli à Gregorio decimotertio, alij à Sixto V. & vnus à Iulio tertio, Cardinalis scilicet Simoncellius. Fuit & Conclaue hoc famosius, quàm vllum fuerat aliud à multis decennijs vsque huc, tum ob causas iàdictas, tum etiam propter varia accidentia, quæ occurrerunt, variasque difficultates, quæ in ijs, qui electione digni censebantur, apparuerunt. Cōclaue hoc octauo die Octobris clausum est, hora circiter quinta noctis. Claudi illud de nocte communis est consuetudo. Etsi licet manè celebrato Sacro de Spiritu Sancto, Cardinales bini & bini tanquam in publica processione ingrediantur, tamen toto illo die Conclaue patet, & vnicuique licet ingredi. Prælati, & alicuius gradus dignitatisque viri, qui volunt Cardinales in suis cellulis visitant. Sub noctem exire iubentur

tur omnes, qui huic officio non sunt destinati. & conclaue obseratur. Manè primo diluculo, quod noctem illam sequebatur, Cardinales per varios prælatos, (vt illi loquuntur) papabiles experiri cœperunt, si qui ex illis Pontifex eligi posset. Sed feria sexta sequenti, quæ dies erat Octobris duodecima, cœpit ventilari caussa Marci Antonij, Cardinalis Columnæ, principis moribus nobilissimi, magni meriti, & singularis prudentiæ: negotiumque illius eò productum est, vt in Conclaui, & per vrbem ipsam eius electio nullâ habitura difficultatem putaretur. Sed cum Adoratio vsque in sequentem diem protraheretur, compertum est aliquot vota desiderari eorum, qui prius ab illo steterant. Obseruatum est sæpè in Conclaui vsu venire, vt cum debitus votorum numerus est, vel duo aut tria istum numerum superant, & continuò non procedatur ad exsecutionem, numerum postea inueniri minorem quàm requiritur: tẽpus enim semper aliqua consumit. Sed si reperiatur numerus multo maior, quàm necessarius est; tum, etiamsi pronunciatio differatur; nihilominus negotium suum speratum sortitur effectum: tempus enim tot vota non consumit, quin numerus semper sufficiens remaneat electioni, seu creationi; id quod videre licuit in Vrbano VII. cui procrastinatio ista nihil obfuit in Adoratione, erat enim votorum numerus multo maior quàm requirebatur. Verum, quidem est, in electione Pontificis (vt aliàs diximus) manifestissimè videri operationem Spiritûs sancti: ita vt cùm de persona agitur, quam ille pontificatui destinauit, & iam tempus adest, in quo diuina prouidentia eundem ad hanc dignitatem vult extollere, caussæ difficiles fiant faciles, & tempore vota non consumi, sed augeri. Interim tamen præter hoc diligentia & bonus zelus semper Deo placuit vt accedant.

Candidati in hoc Cõclaui Marcus Antonius columnæ.

Mondonium.

Postridie agitata est à Cardinalibus Sforcio & Montalio caussa Mondouij, Cardinalis certè incredibilis doctrinæ, integræ vitæ, morum suauitate, & rara prudentia celebris, in Romana curia exercitatissimi: sed quia vota quædam numero exiguo desiderabantur, negotium hoc in irritum cecidit. Non deerant, qui cum summo ardore Cardinalem Aldobrandinum, Prælatum doctissimum, & in rebus mũdanis exercitatissimum, quique in legatione Polonica magnum suæ prudentiæ specimen dederat, nominarunt: Eratque multorum opinio, quòd si negotium paulò celerius processisset, & alij qui huic fauere putabantur, negotio nõ defuissent, eum Pontificem renũciatum iri. Quamuis Cardinalis ille, qui Aldobrandinum proponebat, tam senilis sit prudentiæ, vt mihi persuaderi non possit, eum celeritate vsum non esse, aut aliqua in re negligentem fuisse: quo minus negotium hoc ad lætum finem peruenerit. Vt vt est, frustra in Aldobrandini caussa laboratum fuit.

Aldobrãdinus.

Tanta erat laus, tantaque merita Marci Antonij Cardinalis Columnæsij, tanta etiam solicitudo & dexteritas, qua Cardinalis Ascanius Columna in obsequio illius vtebatur, vt secundò de illius persona cogitatũ sit: sed priores istæ difficultates iterum occurrerunt, operæque & cogitationes istę denuò perierunt.

De Colũna iterum deliberatur.

Cardinalis Albanus, nisi senio confectus fuisset (erat enim iam annorum octoginta quattuor) ob quam senectutem (quæ, vt Aristotelis ait, ipsa morbus est, debilis iam & inidoneus erat) is fuit, qui dignitatem hanc merebatur, & cui ob cæteras animi dotes Petri claues tutò credi potuissent.

Cardinalis Albanus.

Sanctæ Seuerinæ Cardinalis mentio hactenus nulla fuerat: cuius caussam Hispani & Florentini, qui illi fauebãt, eò quòd aliorum difficiles animaduertissent, facilioremfere iudicabant: sed postquam res in deliberationem venit, difficultatibus suis non caruit. Qui tamen illi fauebant, nec spem nec animum remiserunt, sed negotium constanter vsque ad noui Pontificis creationem promouerunt.

Cardinalis Sanctæ Seuerinæ.

Postea de Cardinale Rouerio deliberari cœptum est, qui propter doctrinæ excellentiam, propter bonitatem & integritatem vitæ, propter gerendarum rerum experientiã, morumque facilitatem, maiestate Pontificia dignus censebatur: sed hi, qui in omnibus prioribus difficultatem mouere cõsueuerant, etiam in hoc tam nobili & idoneo prælato aliquid obstaculi inuenerunt.

Cardinalis Rouerius.

Vt itaque omnis discordia tolleretur, & omnia ad pristinam quietem reducerentur, septem propositi sunt, quasi ex tertia classe sumpti neutri parti suspecti, à neutra parte desiderati, erant autem illi Cardinales

Alijs pẽ

sancti-

ſancti Gregorij, Senonenſis, Ruſticuccius, Aragona, Cananus, Lancilottus & Alanus: ſed paucis pòſt horis compertum eſt horum promotiones non minores habere difficultates, quàm cuiuſcunque aliorum præcedentium. Ad primas itaque cogitationes, primaque conſilia reuerſi ſunt, poſtquam *Paleotti.* ſecunda viderentur impoſſibilia. Hiſpani initio, & quidem cum magna dexteritate & vehementia vrgebant electionem Paleotti, Cardinalis egregijs prædíti virtutibus, ſtrenui & magni meriti: in quo omnes erant qualitates, quæ in ijs requiri ſolent, qui Petri pallio veſtiendi ſunt. Sed cauſſa illius videbatur ardua, eò quòd Cardinales quoſdam habebat minus ſibi propitios, nihilominus parum aberrat, quin die quodam electus fuiſſet: immò tam certi quidam huius electionis in Conclaui eſſe videbantur, vt nonnulli Conclauiſtæ aurum, argentumque, & alia bona magni pretij ſuorum Dominorum in tutum repoſuerint. Sed & per Vrbem tam conſtans erat fama, Paleottum Pontificem creatum, vt multis locis eius inſignia cum clauibus & Regno Pontificio erigerentur. In omnem quoque plagam veredarij mittebantur, qui nouam hanc electionem nunciarent. Erat maximus populi concurſus ad S. Petrum, vt nouum Pontificem viderent. Quid multis? In Eccleſia S. Petri, in quam nouus Pontifex mox à creatione deſcendit, omnia iam erant præparata, quæ ad huius actus ſolemnitatem requirebantur. Canonici & reliquus clerus ſtabant in ordine, exſpectantes vt nouũ Pontificem honorificè exciperent. Cùm itaque mane Sacrum eſſet peractum, Cardinales cœperunt Scrutinium facere, & Paleottus habuit in Scrutinio vota ſeptemdecim, deinde peruentum eſt ad Acceſſus, quibus hactenus nondum vſi erant. Primus qui acceſſit, fuit Geſualdus, quem mox alij & alij ſubſecuti ſunt, ita vt Accedentium numerus ad quattuordecim peruenerit. Intereſſet quædam morula, nec iam plures acceſſuros plerique arbitrabantur: ſed mox decimumquintum Acceſſum dedit Simoncellius. Erant itaque vota trigintaduo. Ferunt nonnulli, quòd ſi adhuc vnum additum eſſet, in tuto fuiſſet eius electio, alios enim duos aiunt fuiſſe, qui trigeſimumquartum & quintum dediſſent, quibus ſi propius acceſſiſſet, iam numerus, qui ad electionem Pontificis requiritur, plenus fuiſſet. Exſpectabatur aliquamdiu nouus Acceſſus, ſed cùm nullus fieret, ſurrexerunt quidem Cardinales, & ianuam Sacelli, in quo Scrutinium fiebat, aperiri mandârunt. Hoc modo actus ille terminatus eſt. Non obſtantibus his, ſub veſperem Paleotti cauſſa ventilabatur, ſi fortè in ſequẽtis diei Scrutinio duo iſta vota quæ deerant, accederent.

Sed & ſæpè cogitatum iam erat de Cardinale Sanctorum Quattuor Coronatorum, viro profectò ſingulari, diuini humanique iuris ſcientia excellentiſſimo, rerum quoque Theologicarum, aliarumque facultatum, & Romanæ Curiæ (in qua quinquaginta circiter annos verſatus erat, omnibusque penè congregationibus interfuerat) praxeos peritiſſimo: de quo communis ferè omnium erat opinio, tantam in eo eſſe rerum ad Statum Romanum pertinentium cognitionem, quanta in nullo erat alio. Erat præterea admirabilis intellectûs, vitæ, morumque ſanctimonia clarus, ita vt omnium animi tam plebis, quàm Cardinalium in illum propenderent: nec alijs audiebatur, qui negaret hanc optimam fore electionem. Sed & plerique in Conclaui exiſtimabant, eum ſine controuerſia Pontificem electum iri: atque eò magis, quòd plurimi ex his, de quibus hactenus deliberatum erat, excluſi videbantur. At Deus, qui iuſto ſuo iudicio, & arcano quodam conſilio, hanc dignitatem illi alio tempore decreuerat, fecit, vt iam non ille, ſed Cardinalis Cremonenſis, vir doctus, placidis moribus, & ſancta vita Pontifex crearetur. *Cardinalis Sanctorũ Quatuor Coronatorum.*

Cardinalis itaque Montaltus, quem multi ſequebantur (habebat enim vigintiſex circiter vota eorum, quos auunculus promouerat) huius Cremonenſis cauſſam præ cæteris maximè vrgebat, & die Martis ſub veſperem, qui quartus erat Decembris, acceſſit cubiculum Cardinalis Cremonenſis, eumque genibus flexis Deum inuocantem inuenit, & dixit: Cras Pontifex eligendus es. Præparans deinde Montaltus omnia, quæ ad tantam electionem erant neceſſaria, manè ſummo exijt, vt eum conueniret, iubensque vt ſurgeret, celeriterque veſtiretur, aſſumpſit Sfortium, virum ſummæ dexteritatis, & in actionibus ſuis ſtrenuum, cum alijs ſeptem Cardinalibus, qui *Cardinalis Cremonẽſis ſit Pontifex.*

in

in Sacello conuenerant. Vbi cum factum esset Scrutinium, votis iam apertis Cremonẽsis ab omnibus fuit renunciatus Pontifex: ipse autem votum suum dedit Decano. Postea facta est Adoratio, cũ alijs consuetis cæremonijs.

Liberalitas illius. Cùm electus esset, confestim ad liberalissimas largitiones animum conuertit. Donauit maiori Cardinalium parti magnam pecuniæ vim, singulis mille coronatis, dicens, se id facere, vt quodammodo resarciret expensas in Conclaui factas. Sed & locis pijs multa largitus est. Familiam suam nobiliũ more, sumptuoseque vestiuit. Restituit Romanis quædam officia, quæ Sixtus illis ademerat. Postridie quàm ad Pontificatum assumptus esset, cœpit nonnihil ægrotare, aut (vt melius dicam) antiquus & consuetus illi morbus continuabatur; quare neque Cardinales, neque Legatos Principum ad Audientiam admisit. Sabbatho deinde sequenti, hoc est, octauo die Decembris, festo B. Mariæ Conceptionis sacro, coronatus est: quo in actu sæpè videre visus est, erat enim hoc illi familiare perpetuisque gestibus ijs applaudebat, qui alta voce illum orabant, vt rerum necessarium abundantiam in Vrbe conseruaret. Post coronationem cùm ad locum suum reuersus esset, ante imaginem Crucifixi orationem effudit: qua absoluta, ad circunstantes cõuersus dixit; Gratias agimus Deo, qui in tantis honoribus & reuerentijs nostræ personæ hodie exhibitis, nos à superbia, inanique mundi huius gloria conseruauit. Sequenti die, qui erat Dominicus, Sacellum erat, propter Aduentum Domini, quod celebrauit in sancto Petro; ipse autem præsens non aderat, præcedentis diei laboribus fatigatus: solent enim cæremoniæ, quę in coronatione vsurpantur ad quattuor aut quinque horas non raro durare. Die decimotertio, B. Luciæ festo tempore pomeridiano ad S. Ioannem Lateranum se recepit, vt possessionem acciperet. Erant plateæ omnes splendidè exornatæ; ipse autem ridenti lætoque vultu omnes intuebatur, omnibusque satisfaciebat: sed mirabantur multi, cùm hactenus visitatum non fuisset, talem vsum in graui Pontificis vultu conspici. Mandauit illo die augeri panem, & vt per totam Vrbem esset copia.

Morbus eius renouatur & crescit.

Coronatur.

Romani in Capitolio magnificum illi arcum triumphalem erexerant, qui, quia Pontifex citius quàm putabatur ad possessionem festinabat, nondum omnibus suis partibus erat absolutus. Varijs in arcus illius partibus varia, eaque ingeniosè excogitata legebantur, spectabãturque emblemata. Ab illa parte, qua prospectus est in aream *De gli Altieri*, scriptum erat:

Gregorio XIIII. ob egregia & felicia Pontificatûs auspicia, priſtina munera & beneficia Capitolio restituta, ciuitatem egestate atque annona laborantem opportuna liberalitate subleuatam, insignibus eius virtutibus S.P.Q.R.

Qua Capitolium respiciebat, hæc inscriptio legebatur:

Optimo Principi Gregorio XIV. Pontifici Maximo, ab ineunte ætate per gradus veræ sapientiæ, pietatis, beneficentiæ, certarumq; virtutum ad Apostolici fastigij gloriam & Maiestatem euecto: ob fausta sacri Augustiq; Principatûs initia, & non dubiam spem rerum maximarum Reipublicæ Christianæ oblatam, S.P.Q.R. Fornicem triumphalem pro tempore excitauit.

Alijs in locis & partibus huius arcus alia legebantur dicta ex sacris Scripturis desumpta; quæ insinuabant bonam administrationem Reipub. quam desiderabant, & à Gregorio exspectabant. Decimonono eiusdem mensis primum habuit Consistorium, quod dici solet Consistorium pacis: in quo pro more Pontificum gratias egit Cardinalibus, idque diserta concinnaque oratione, pro dignitate sibi ab illis collata. Cardinalemque creauit suum ex fratre Nepotem. Non erat ille tunc Romæ, sed paucis pòst diebus aduenit: neque Pontifex quicquam serij agere voluit, priusquam illi præsens adesset.

Nepotem suũ creat Cardinalẽ.

Octauo die Ianuarij, anno MDXCI. Pontifex instituit Iubilæum, idq; publicari iussit: in quo voluit omnes Christianos pro se apud Deum intercedere, vt sapientiam & fortitudinẽ consequeretur, quarũ beneficio Pontificatũ feliciter, laudabiliterq; posset administrare. Sequente die iuit ad S. Mariam Maiorem, vbi ipse Iubilæum celebrauit. Sexto Martij, qui dies erat Mercurij, quattuor creauit Cardinales, Parauicinum Nuncium apud Heluetios, Aquauiuam Magistrum Palatij, Plattum Auditorem Rotæ, & Odoardum Farnesium, Ducis Parmensis filium.

Non

Gregorius suppetias mittit Catholicis in Gallia.

Non multo pòst tempore constituit Generalem S. Ecclesiæ Comitem Sfondratum, Nepotem suum, eumque cum exercitu in Galliam misit, ad quod bellum Gregorius dicitur quinquies centena aureorum millia contribuisse, præter alia quadraginta millia, è proprio suo peculio desumpta. Sed antequã nepotem suũ in Franciam mitteret, dedit illi vxorẽ, filiam Principis Massæ, quo de matrimonio agi cœperat, priusquam ad Pontificatus fastigium erat assumptus: nunc autem continuatum & conclusum est. Creauit etiam illum Ducem Montis Marciani, qui status, eò quòd magnus Dux Florentinus Alphonsum Piccolominæum, sibi & Ecclesiæ rebellem, captum supplicio sceleribus suis digno è medio abstulerat, per confiscationem vacabat: ideoque Pontifex dicebatur posse illum conferre, cuicunq; vellet. Alphõsus hic iam à tempore Gregorij XIII. ditiones Ecclesiasticas miseris modis afflixerat: habebat enim sub suo imperio magnum Banditorum, seu Exsulum numerum: qui omnia deuastabant, omnia depopulabantur. Cùm autem Principes nonnulli pro Alphonso hoc intercederent, Papa pro sua clementia culpam illi omnem condonauit. Tandem ann. Sixti V. vltimo Alphonsus iterum nouas inimicitias cum magno Ducæ Florentiæ suscepit iterumque in exilium ejectus est. Qui contracta rursus Banditorum nõ exigua manu plurima damna vicinis locis hominibusque intulit. Cùm autem Sede vacante Dux cũ missis aliquot copijs persequeretur, fugit in agrum Romanum, omnia diripiens, flamma, ferroque deuastans, mittens ad rusticorum Dominos magnam auri argentiq; vim postulabat: si negarent, omnia in cineres & fauillas redigebat. His modis vni ducentos, alteri quadringentos, nonnullis octingẽtos, mille & plures coronatos extorsit. Quidam enim metu nimio dederunt quidquid exigebat, alij partem, alij nihil, & horum nonnulli plus cæteris dederunt; damnũ enim, quod bonis illorum inferebat, multò maius erat, quàm summa quæ ab ipsis exigebatur. Creatus itaque, Pontifex Gregorius eum cum auxilio Ducis Florentini dominijs Ecclesiæ expulit, & tandem mense Ianuario, anno MDXCI. à militibus Ducis Florentini captus, & ad supplicũ deditus est. Erat Alphonsus hic iuuenis robustus, ferus, sitis & famis, æstus & frigoris, omniumque ærumnarum patientissimus. Mirificè suis à complicibus diligebatur, omnium viarum, ambagum, compendiorumque per omnes ditiones Ecclesiæ, aliorumque Principum tam erat gnarus, vt difficillimum fuerit, eum circumuenire, circumuentumque capere: quare nonnunquam circumseptus, præter omnium opinionem hostium manibus elapsus est, illi autem alios intercipere & comprehendere, res minimi erat negotij. Fortissimus erat in pugna, vt plerumque Banditi omnes: ipsi enim pro seipsis pugnant; aduersarij verò eorum ferè semper pro alijs. Dici autem non potest, quantæ sint vires homini pro se, suisque fortunis decertanti: quantos neruos sua suorumque salus addat; timidiores autem ij sunt, qui pro alijs dimicant. Præterea, Banditi metuunt deteriorem fortunam, quàm in prælio cadere: ideoque cum summo ardore pugnant, mortem ipsam & grauissima vulnera metu illius peioris, quod captos manet, facile negligentes. Aduersarij verò cùm nihil peius spectent, quàm præliando cum illis, aut vulnerari, aut occidi, sæpissimè vtriusque, vel alterius mali metu ignauiores facti fugiũt. Sed ad Gregorium reuertamur.

Alphõsus Piccolominæus vltimo supplicio afficitur, & eius scelera.

Cur Banditi fortes in pugna.

Nono die Maij, quo augustum Sanctissimæ Trinitatis festum celebratur, Gregorius in Sacello, quod in Ecclesia sanctorum Apostolorum faciebat, Cardinales Religiosos rubro galero donauit; in primis Cardinalem Alexandrinum Dominicanum, Sarnanum Ordinis sancti Francisci conuentualem, Ascolum similiter Dominicanum, & Montelberum professione Augustinianum. Vsus ille rubri geleri Cardinalibus monachis ad quorundam petitiones concessus est à Pio V. Gregorio XIII. & Sixto V. quamuis quibusdam Cardinalibus magis placeret, eos gestare galeros, colore in suo cuiusque ordine vsitato. Decimo Augusti eiusdem anni Pontifex Ducem Ferrarien sem in S. Marco honorificentissimè excepit, qui eo die Romã venerat, & quanto tempore in Vrbe mansit (mansit autem quadraginta circiter diebus) Pontifex illi, eiusque familiæ, omnia quæ ad tanti Principis mensam requirebantur, liberalissimè laudatissimeque procurauit. Ipso die Assumptionis B. Mariæ Virginis Dux præsens in Sacello, quod fiebat in Aracæli, adfuit, atque ipsis Cardinalium subsellijs ante Cardinalem Pepoli, qui Diaconorum erat vltimus, sedere iussus est. Venerat autem Dux Romam, pro impetranda inuestitura Ferrarien si: cui cùm Bulla Pij V. De non alie-

Cardinales Monachos rubro galero donat.

Dux Ferrariensis Romam venit.

nandis bonis Ecclesiæ, videretur refragari, Pontifex congregationem indixit tredecim Cardinalium: inter quos tres erāt Episcopi, septem Prælati, & tres Diaconi, quibus negotium hoc cognoscendum mandauit. Cardinales isti Aduocatos Ducis in plenam congregationem ad se vocarunt, eorumque rationes audierunt: qui dixerunt: Bullam Pij v. intelligendam esse de bonis, quæ iam ad Ecclesiam erant deuoluta, non autem de ijs, quæ adhuc deuoluerentur, inter quæ Ferraria erat numerāda. Cardinales verò post maturam rei deliberationem, determinarunt: Bullam per omnia Duci esse cōtrariam, & quod videretur ea intelligenda, non tantum de deuolutis, sed etiā de deuoluēdis. Idem in Ræta quoq; , cùm sententia illuc esset missa, Auditorumq; censura requirebatur, iudicatum est. Pontifex quidem hac Ducis causa, particularia quædam in Cōsistorio recensuit: sed negotium planè decisum non est. Paulò pòst Pontifex in grauem morbum incidit, & post tres circiter dies Dux istinc Caprarolam decessit: vbi cùm aliquamdiu commoratus esset, Ferrariam reuersus est.

Crescit Pontificis infirmitas.

Cœpit Pontifex ægrotare vigesimo secundo Septembr. erat autem morbus eius febris continua cum fluxu, qui nascebatur ex cōtinuis & vehementibus pressuris, ad quas difficultate expellendi vrinā incitabatur, ob calculi malum, quo miserè torquebatur. Crescebat malum illud quotidiè, adeò vt trigesimo die Septembris iamiam mori putaretur. Vocatus est Cardinalis Caietanus vt annulum piscatorium pro more frangeret. Quo in palatio stante, & nuncium mortis Gregorij exspectante, ex improuiso nunciatum est Pontificem meliusculè habere. Posteà verò de die in diem, immò de hora in horam morb. ingrauatus est, adeò, vt singulis penè momentis exspiraturus crederetur, postrimū autem vndecimo, decimoquarto, alijsque similibus diebus. Quia verò eorum, qui Sede vacante Conseruatores sunt (Caporiones vocant) vsq; ad electionem noui Pontificis magna est in Vrbe authoritas, nec minus emolumentum, veteres conseruatores nouis, qui kalendis Octobris magistratū hunc ineunt, cedere & signa sua ponere noluerunt; magna igitur inter illos orta est controuersia: tandem tamen vexilla cum magistratu deposuerunt.

Species morbi.

Die Veneris, qui erat quartus Octobris, omnes Cardinales ad se vocauit, & primò gratias illis egit, quòd Pontificatus dignitatem in se contulissent, excusauitque se & purgauit, orans vt si in administratione sui Pontificatus alicubi negligentior, quàm par erat, fuisset, id cōtinuæ suæ infirmitati & multitudini suorum negotiorum adscriberent, atque imputarent. Precabatur insuper, vt statim post obitum suum, bonum, & ista Sede dignum Pontificem eligant; commendans tandem illi Cardinalem Sfondratum, aliosque suos Nepotes. Eodem etiam die Bullam promulgauit, qua voluntatem Pij v. confirmauit, de non alienandis bonis Ecclesiæ: quæ Bulla (vt ex eadem patet) ante menses aliquot ab illo fuit condita. Dominico die, Octobris sexto tantoperè morbus inualuit, adeoque iam morti proximus ab omnibus existimabatur, vt indicta sit congregatio Cardinalium, quæ mortuo Pontifice extemplò indici consueuit, sed & omnes qui in S. Marco erant, migrārunt, quod iam ante aliquot dies inceperant: tam certa erat omnium opinio quòd Pontifex breue moreretur. Sed & Romani armati per Vrbem discurrebant, haud aliter, quàm si Sedes vacasset. Inter hæc Pontifex præter omnium Medicorum opinionem rursus paululùm conualuit. Nihilominùs paulatim morbo hoc maligno & sæuo consumebatur adeò, vt miserrimum erat spectaculum videre labores & dolores, quibus affligebatur. Omnia tamen Christiana cum patientia tolerabat; tandem verò post tantos & tam lōgos cruciatus, die Martis, qui erat decimusquintus Octobr. nocte inter sextam & septimam horam, ex huius miseræ vitæ incolatu digressus est, cùm iam sexies tam exiguo temporis spatio in ipsam quasi mortis agoniam raptus esset. Apertum est deinde corpus, & vesica inuentus calculus duarum vnciarum & quadrātis. Eadem nocte in lectica positum corpus in Ecclesiam S. Petri deportatum, & in Sacello Gregoriano sepultum est. Pontifex fuit decem mensium, & totidem dierum, post cuius obitum Sedes vacauit diebus 15.

Moritur Gregorius XIV.

Interregnum.

Fuit Gregorius vir sanctis moribus, animum habens benignissimum, hospitalis semper, si quis alter. Nam & donec Cremonensis fuit Episcopus, peregrinos semper hospitio excipiebat, & liberaliter illis necessaria procurabat. Idem fecit & illo triennio cùm Tridenti Concilio interesset. Paucis istis mensibus, quibus fuit Pontifex, rei frumentariæ, omnibusque necessarijs abundè prouidit liberaliterque pauperes sustentauit. Cremo

Laus Gregorij.

Liberalitas in pauperum.

næ

næ quamdiu fuit Episcopus in Ecclesia Cathedrali, singulis sextis ferijs *somam* (genus mensuræ est, quantum asinus portare potest) & dimidiam frumenti è suo peculio in pauperes distribuit. Romæ Pontificatus sui tempore varijs locis pijs, singulis mensibus 155. aureos, præter alias plurimas eleemosynas extraordinarios, donauit. Vltra centum millia coronatorum expendit in augmentum annonæ.

Ieiunia eius. Singulis ferijs sextis ieiunabat, & ferijs quartis à carnibus abstinebat: nisi fortè aduersa valetudine impediretur. Precum horariarum pensum tam ordinariarum, quàm de Domina (vt vocant) flexis semper genibus persoluebat.

Pius in Deum. A somno manè surgens, mox septem Psalmos pœnitentiales incipiebat, & dum sese vestiret, prosequebatur. Meditabatur manè hora integra, legens opera melliflui Bernardi, & si quos exijs bonos erueret mentis conceptus, eos diligenter annotabat, concinneque scribebat. Quamdiu Sacerdos fuit, nullo die sacrum dicere intermisit: nullo non die confessus est, nisi infirmitas impediret, quo minus id facere posset. Cùm autem infirmabatur, quotidie ab alterius manibus Eucharistiam suscipiebat. Quòd si infirmitas lethalis fore videretur, cum multa quoque deuotione extrema se Vnctione procurari mandauit. Ferunt, quòd quater in vita oleo infirmorum inunctus est.

Castitas. Communis erat opinio, eum cum nulla muliere vnquam consortium habuisse, sed virginitatem suam illibatam in sepulchrum intulisse. Non erat in Romanæ curiæ praxi magnoperè versatus, neq; ad res arduas gerendas valdè idoneus: sed bona, sanctaque mente præditus, & vitæ innocentia integritateque clarus. Parum comedebat, & sobriè bibebat, adeò vt medici sæpè consulerent, liberaljus paulò propter sanitatem biberet. Rarò vtebatur vino, & vsque ad decimumoctauum ætatis annum nihil præter aquem puram biberat: atque hinc calculum primò natum afferebant nonnulli, nunquam enim aqua tam pura & munda est, vt non habeat aliquid terrestris excrementi admixtum: vnde facile in quorundam corporibus, maximè ijs, quæ huc inclinantur, calculus generatur.

Abstinentia.

Duo grauissima mala tempore Gregorij xiv. Tempore Pontificatus sui aliquot Bullas condidit, inter quas ea potissimum laudatur, qua prohibentur & rescinduntur omnes sponsiones. Gregorio Pontificatum administrante duo grauissima malo exorta sunt, quæ maiorem Italiæ partem aliasque Christiani orbis prouincias, miserrimè afflixerunt. Qui autem hæc legent, non poterunt non dolere, & qui futuris erunt seculis, etiam tantas calamitates digna animi sympathia lugebunt. Vnum istorum malorũ fuit incredibilis annonæ caritas, quę tanta fuit, vt Romæ, & in multis alijs ciuitatibus, mensura frumenti, quam *rubiũ* nominant, triginta coronatis & pluris etiã venderetur, sed & quot multo peius est, etiam in tanto pretio sæpe frumentum nullũ potuit inueniri: ita vt infiniti homines, ij potissimũ qui in agris extra mœnia habitabant, fame interierint, inq; vijs & agris adhuc herbam in ore habentes mortui inuenti fuerint, neq; aliquid erat tam noxium, neq; saporis tam tetri, quod pauperes non comedebant, si modò aliquid ijs inesset nutrimenti. Romæ vbi populi concursus erat maximus, Pontifex liberales fecit eleemosynas. Eum imitati sunt Cardinales, prælati & multi Nobiles. Religiosi quoq; ambabus (quod aiunt) manibus largiebantur, vt proximis succurrerent, & Patres societatis Iesu locum constituerant, vbi quotidie multos homines tam corporaliter, quàm spiritualiter cibarunt, omniaque ad vitam conseruandam necessaria suppeditarunt. In tanta nihilominus prouisione, & magna tenuiorum hominum cura, nonnulli Romæ mortui sunt, eò quòd non haberent quo vescerentur, confectus est panis ex fabis, milio, hordeo, alijsque similibus rebus. In principio Quadragesimæ cœpit à platearum præfectis panis per capita distribui: quod hunc in modum factum est. In singulis ædibus numerus domesticorum describebatur, & vnicuiq; familiæ data fuit sua scedula, in qua nomen & cognomen Nobilis, præfecti istius plateæ notatum erat: ad cuius ædes venire debebant, qui in ea familia erant, ad panem sibi comparandum. Vendebatur enim ibi singulis hominibus panis trium nummorum, quos illi *baiocchos* vocant, erat autem panis iste septendecim circiter vnciarum & plerunque malus, corruptus & noxius. Post paucos dies malum creuit, ita vt duobus tantum nummis vncuique venderetur, panis vnius circiter libræ; neque in hoc statu calamitas ista diu permansit: sed paschatis festo tribus nummis, vendi cœpit, quod antea duobus emebatur. Duodecimo Iulij præfecti platearum distribuerũt panem hordeaceum, cuius

Annonæ summa difficultas.

ius vna pars erat triticum, tres aliæ corruptũ ac computrescens hordeum; eodem nihilominùs vendebatur pretio. Tandem verò Deus populo misertus, sua adfuit gratia, & noua adueniente messe, annona laxata est, horribilisque fames cessauit. Pontifex in solatium pauperum Quadragesimali tẽpore populo esum carnium indulserat, hinc propter paupertatẽ multæ boues mactabantur, quorum carnibus plerique vescebantur. In hac memorabili penuria à pistoribus clam panis sincerus & bonus vendebatur carissimè, libra scilicet vna pretio carolini.

Morbus lethalis.

Secunda calamitas, quæ priori paululum decrescenti successit, fuit maxima mortalitas. Moriebantur enim infiniti homines grauissimis febribus, ventris flatibus & continuis fluxibus; mali autem sedes communiter erat in capite, quare omnes ferè quos morbus hic inijt, tandem in phrenesin inciderunt, & octo, decem aut paulò pluribus diebus consumpti è vita excesserunt. Erant nonnulli, qui huic malo medebantur phlebotomia, vena capitis, quæ in brachio est, alijsque venis, è capite defluentibus, sanguinem extrahentes. Id boni in hoc morbo erat, quod non fuit manifestè contagiosus. Communis erat Medicorum opinio causas huius mali fuisse continuas pluuias, & insolitas anni præcedentis inundationes, quas mox ardentissimi æstus exceperant: pessimam etiam qualitatem nutrimenti, è penuria & fame, de qua dictum est antea, in humanis corporibus natam. Grassabatur morbus iste potissimũ in Vmbria, Thuscia, Flaminia, Lombardia, alijsque pluribus Italiæ prouincijs. Obierunt hoc mala cuiusuis ætates homines, maximè autem qui triginta erant annorum, & quinquagesimum nondum excesserant. Obseruatum quoque est, paucissimas mulieres hoc morbo exstinctas esse. In quibusdam Vmbriæ castris ad vnum omnes penè occubuerunt, & in multis ciuitatibus integræ familiæ consumptæ sunt. Affirmant nõnulli, in vrbe Romana ab Augusto anni M. D. XC. vsque ad finem Augusti sequentis anni 1591. sexaginta plus hominum millia morti succubuisse. Cœpit tandem hæc læthalis calamitas Iulio mense paululùm conquiescere, & quotidiè remissior facta, tandem mense Septembri penitus sublata est, ita vt pauciss imi iam morerentur, beneficioq; diuino factũ est, vt status Italiæ indies è bono in melius progrederetur, ita vt hoc Nouembri, anno M. D. XC I. salus & incolumitas populi optimè se habeant.

INNOCENTIVS NONVS

Pontif. ccxxxix. Anno MDXCI.

QVOD si vnquam præteritis tot sæculis quispiam ad Pontificatus Romani fastigium ascendit ab omnib. desideratus, is certè fuit Innocentius Nonus, ante Pontificatum Ioannes Antonius Fachinettus appellatus; Sanctorum Quattuor Coronatorũ Cardinalis. Omnibus cognita erat, quæ & à magni nominis viris commẽdabatur, eius doctrina, tam in humanis Legibus, quàm in diuina Theologia, alijsq; laudabilib. faculatibus: tam publica erat eius bonitas, vitaq; integritas; tã manifesta eius in reb. Romanis experientia; tam nota arduorum huius mundi negotiorũ intelligentia, quid multis? tam perspicui, magni & sancti eius animi conceptus, vt meritò sperare immò securè sibi quisq; promittere potuerit, eum maximè strenuum, optimumq; principem futurum, qualem horum temporũ calamitas requirit, sed inscrutabili iudicio Dei, quod ne minima quidem parte oculis humanis potest penetrari, placuit eum nobis tãtum ostendere, & confestim auferre.

Laus Innocentij.

Natus erat hic Pontifex Bononiæ, vigesimosecundo Iulij M. D. XIX. patre Antonio & matre Francisca, Grauegni, qui locus est in ditione Nouariæ, sub principatu pedemontano procreatis. In pueritia atque adolescentia ijs studijs animum applicuit, quæ istam decẽt ætatem, quorum cursu absoluto, Iuris prudentiæ dedit operam: qua in facultate laudabiles fecit progressus, donec tandè XI. Martij, anno

Natiuitas.

qua-

Fit Doctor Iuris.

quadragesimo quarto, post millesimum quingentesimũ Doctoratus insignia suscepit. Paulò pòst Romam venit, & se totum obsequio, ministerioque Cardinalis Farnesij tradidit, à quo posteà missus est Vicarius Auenionem, vbi quattuor circiter annos commoratus est: pòst, Romam redijt. Inde iterũ Parmam profectus, eiusdem Domini Farnesij negotia fideliter administrauit. Non multo pòst tempore Pius quartus eum Neocastrensem episcopum in Calabria constituit. fuit aũt is primus Episcoporum, quos iste Pontifex creauit. Anno MDLXI. ad Concilium Tridentinum vocatus venit. vbi doctrinæ prudentiæque suæ singularis, & Religionis zeli maxima dedit specimina. Anno M.D.LXVI. à Pio V. missus est Nuntius Venetias, vbi aliquot mensibus habitauit, & in glorioſi illius fœderis, inter Pontificem, Regem Catholicum & Venetos contra Turcam, strenuè & cum laude laborauit. Primo deinde anno Põtificatus Gregorij XIII. Romam reuersus est, atque inde ad Ecclesiam suam Neocastrensem se recepit: vbi aliquam moram fecit, gregem suum in officio & pietate retinens. Hinc à Gregorio Romam reuocatus, anno M. D. LXXVI. creatus est patriarcha Hierosolymitanus, cũ paulò antè ad manus Põtificis episcopatum Neocastrensem liberè resignasset. Adlectus etiam est numero Prælatorum Senatus, quem sacram Consultam nominant, sed & sancto Inquisitionis officio præfectus est, quæ officia non nisi in primos Romanæ Curiæ prælatos solent conferri. Vsus est & Gregorius sæpè illius opera in Signatura, alijsq; arduis quæ pontifici incumbunt negotijs. Denique, in promotione nouẽdecim Cardinalium à Gregorio XII. Decembris, anno M. D. LXXXIII. facta. Cardinalis cum titulo SS. Quattuor Coronatorũ creatus est. In prædictis congregationibus mansit, quamdiu vixit Gregorius. Sed succedens ei Sixtus, hunc vnà cum Cardinale S. Marcelli, qui postea fuit Gregorius XIV. Signaturæ collegio mouit. Sixto autem mortuo parum abfuit quin ad Pontificatum assumptus fuisset. Pontifice Gregorio XIV. omnes penè causſas, quæ in Signatura solent agitari, ipse administrauit. Gregorius enim cùm esset valetudinarius non potuit (vt solet) isti congregationi interesse: quare omnem curam in Cardinalem sanctorum Quattuor Coronat. reiecit. Denique mortuo Gregorio decimoquarto sine vlla difficultate, & cùm vniuersali totius sacri Collegij suffragio, altero die postquam Conclaue obseruatum esset, Pontifex renunciatus est. Eius electio fuit facillima, & sine vllo impedimẽto: cùm enim, quo tempore Gregorius crearetur, in eum multorum suffragantium animi propenderent, eiusque electio cum magna spe ventilaretur, non fuit difficilè postea toto illo, quod intercessit, tempore difficultates, quæ tunc mouebantur, tollere, atque colligere, & in vnanimem consensum adducere duas præcipuas eligentium partes, quæ tunc in Collegio quasi dissentiebant, Hispanorum vnam, quę viginti nouem Cardinales habere putabatur, & Montalti, qui sectatores plures quàm viginti habere creditur. His duabus partibus consentientibus, exit votorum numerus non tantum sufficiens, sed longè superans eũ, qui ad Pontificis electionem est necessarius. Hinc est, vt licet in hoc Conclaui Canditati, quot subiecta vocant papalia, fuerint circiter sexdecim, de nullo tamẽ vel mota est quæstio, vel vlla facta est mentio vt crearetur: sed statim vbi in conclaue ventum est, non tantum Cardinalium, sed & aliorum vniuersalis erat opinio, quòd Cardinalis sanctorum Quattuor coronatorum ad hanc dignitatem capessendam eligeretur. Opinio hæc primo animis hominum ingenerata est eo die, quo Gregorius creatus est: cùm enim Cardinalis SS. Quattuor Coronatorum Gregorio pro more inter alios Cardinales in S. Petro præstaret obedientiã, infula de capite Gregorij in caput huius incidit: quod multi vt omen acciperent. Cõfirmauit hanc opinionẽ, quòd in distributione cubiculorum in Conclaui, quæ fortè semper fieri cõsueuit, Cardinali SS. Quattuor Coron. suum euenit eo ipso loco, vbi cùm Consistoria fiunt, Sedes Pontificia solet collocari.

Eligitur Põtifex.

Omen futuri Pontificatus.

Alius omen.

Fuit itaque electus Pontifex XXIX. Octobris anno reparatæ salutis MDXCI. feria tertia occumbente iam Sole, cumque exemplò (vt in consuetudine est) multa beneficia à Cardinalibus peterentur, ille nulli tunc quippiam indulgere voluit, dicens se maturè omnia paulatim & præmeditatè facere decreuisse. Dum Pontificijs vestibus indueretur. Bullam *de non alienandis bonis Eccl. sic* confirmauit. Sed & efficacissimis verbis, quæ ex intimo corde procedere facile videbantur, testatus est, se omnem suam cogitationem eo conuersurum, vt annona foret in vrbe & copia & laxitas; miseriaque populi subueniretur. Quamobrem po-

Fit Episcopus Neocastrẽsis.

Creatur patriarcha Hierosolymitanus.

Cardinalis creatur.

pridie Senatum purpuratorum congregauit, quod omnes Barones, qui Romæ habitabant, frumentum suum in Vrbem transportarent. Domino aût Vitellio annonæ Præfecto mandauit, vt decretum hoc cum summo rigore exsequeretur.

Coronatus. Dominica sequenti, quæ secunda fuit Nouembris, coronatus est. Noluit autem hunc actum fieri in Scalis D. Petri, vbi fieri antiquitus cõsueuit: sed in alio loco, vnde prospectus est in istas Scalas, sumptusq; mille coronatis minores, quàm solent esse, fuerunt. Postridie primum fecit Consistorium, in quo Cardinalibus pro collata in se tanta dignitate gratias egit, & nonnulla commemorauit, ad Reipub. conseruationem pertinentia, quę successu tẽporis facere proposuerat. Significauit. n. inter alia, mentẽ suã esse, vt semper bona auri summa in Castro reseruetur, cuius vsus esse possit in certis sanctæ Sedis aut populi periculis & necessitatibus. Hæc eius cogitatio maximopere cõmendanda est. Omnia enim Regna & Imperia, omnes benè constitutæ Respub. sua semper habuerunt arcana, & reb. necessarijs propria æraria. Sed & Respub. Romana, quę exemplar fuit & idea omnis laudabilis Democratiæ, in ærario suo (vt testatur Titus Liuius) thesaurum habuit cæteris magis arcanum & secretum, cui adijciebatur omnium prouẽtuum totius Reipub. pars 20. Ex hoc ærario nullo modo, nisi afflictissimis & calamitosissimis Reipub. temporib. vel vnus depromi potuit denarius. Innocentius igitur, vt thesaurus qui in Castro erat, quantum fieri potuit, cõseruaretur, cùm in re domestica & palatij sustentatione bona pecuniæ summa egeret, quadraginta circiter coronatorum (vt fama est) mutuò petijt & accepit. Si quid comparandum aut emendum esset, voluit id non nisi argento præsentato fieri, ne qua debita contraheret, dicebat. n. se, cùm simplex esset prælatus, & postea cùm factus esset Cardinalis, nihil emere consueuisse, nisi numerata pecunia: eundem morem se quoq; pontificem velle obseruare.

Erarij curam habuit.

Abhorret à debitis.

Cùm Cardinales nonnulli eum veteris admonuissent consuetudinis scribendi ad Patriarchas, Archiepiscopos & Primates, eos noui Pontificatus certiores faciendo, admonendoq;, vt continuis apud Deum precib. pro Pontifice intercedant, vt prudentiã illi & fortitudinem administrationi S. Ecclesiæ sufficientem concedat, admonitionem hanc benigno accepit animo, & Cardinali Veronensi huiusmodi litteras scribendi curam delegauit.

Eodem mense Nouembri cùm Põtifex has litteras conscribi mandasset, nuntiatum est, magnum Polonię Cancellarium arma aduersus Regem cepisse, & triginta circiter militũ millia sub signis habere. Quia verò Rex ipse Pontificem horum omnium certiorem faceret, eiusque opem & auxilium aduersus crescens malum imploraret, Pontifex congregationem Cardinalium indixit. Dicebantur hi Poloni tumultuari propter priuata quædam commoda. Vicesimonono eiusdem mensis Dux Mantuæ Romam aduenit, vt Pontifici obedientiam præstaret. Hospitio exceptus est liberalissimè, & designata sunt illi in Palatio Nepotum Pontificis habitacula. Dominicis autem Aduentus qui sequebantur, Sacellis omnibus interfuit, atque ante vltimum Cardinalem Diaconum sedere iussus est. Postridie kalendarum Decembris Pontifex iussit promulgari decretum de moderatis rerum omnium ad victum humanum necessarium pretijs; propter annonæ namque difficultatem & sæuitiam, quæ ano præcedenti grassabatur, omnium rerum eum in modum aucta erant pretia, vt omnia carissimè & præter modum, præter omnium temporum præcedentiũ consuetudinem, & rerum ipsarum naturam venderentur, cui malo remedium adhibere vtilissimum fuit & maximè laudabile. Mense Decembri Innocentius suos certos dies designauit Audientijs. Cardinalibus dedit Consistoria, quæ propterea voluit esse & longiora & frequentiora, vt minus esset necesse eos audire in Camera. Archiepiscopis & Episcopis decreuit diem Martis: Principum Legatis diem Veneris & Sabbathum, alios dies Prælatis & Officialibus; quos etiam, si quæ occurrerent magni ponderis negotia, singulis diebus audiebat.

Tumultus in Polonia.

Dux Mantuæ Romã venit.

Annonæ cura.

Decimooctauo Decembris, feria quarta, duos creauit Cardinales, Dominum Segam Episcopum Placentinum, Vicelegatum in Gallijs, prælatum singulari doctrina præditum, strenuum, & magni menti: qui pro Sede Apostolica multos hactenus labores exantlauerat, & Antonium Fachinettum suum pronepotem, iuuenẽ magni ingenij & industriæ, qui multa iam dedit argumenta, se, vti & Sacelli & Tituli Innocentij successor est, ita quoque eiusdẽ virtutum fore imitatorem. Hunc suum Nepotem Pontifex Signaturę vtriusque Referendarium constituit, & die Sabbathi iussit

Duos creat Cardinales.

iussit enim in Signatura casus omnes proponere, qui ibidem presente Pontifice à Referendarijs proponi consueuerunt.

Innocentius moritur.

Vicesimoprimo Decembris Innocentius, quamuis debilis & æger, septem tamen Ecclesias visitauit. Vicesimotertio die, qui erat Dominicus, morbus sese magis manifestauit, ita vt febris subesse agnosceretur, cui fluxus aliquis iunctus esse videbatur, qua infirmitate octiduo consumptus. Dominico sequẽti xxix. Decembris nocte, Luna deficiente, circa horã decimamtertiam nocturnã ex hoc sæculo placidus migrauit, & in Christo obdormiuit. Sacramenta Ecclesiæ paulò antè cum magna deuotione susceperat, & sanctè mortuus est, nec affectu, quo erat erga consanguineos, ductus quidquam fecit vnquam, quod non iustum, æquum & laudabile fuit, quod ab vllo posset reprehendi. Durauit eius Pontificatus in duos menses integros, quo tempore nulla nec Curiæ, nec Reipub. officia mutauit: curam illam omnem in initium anni LDXCII. reijciens. Nuntios tantummodo ad varios principes legauit. Proposuerat portum Anconitanum purgare, vt maior esset mercatorum commoditas, & naues minori cum difficultate possent ad vrbem applicari. Constitutum quoque illi erat iuxta Santangelum, in regione Transpontinæ veteris, alueum, seu receptaculum facere, vt cùm Tyberis exundaret, non per Vrbem, sed per istud receptaculum aquas suas effunderet. Decreuerat insuper quinquaginta ducatorum millia singulis mẽsibus ad electionem Regis Catholici in Francia: initio sumpto ab illo tempore, quo Parmensis Dux exercitum suum ad hanc expeditionem in Galliam induxisset. Denique & animo conceperat, vt in posterum maior haberetur ratio, ne Ecclesiastica beneficia hominibus indignis; sed benemeritis & dignis conferrẽtur, & publica iam constitutione decretũ erat, vt omnes prætendentes, seu competitores in Daturia scriberentur.

Abstinentia & sobrietas.

Fuit hic Pontifex in victu & potu sobrius, semel tantum in die idque post Solis occasum comedens. Delectabatur mirum in modum aëris alteratione, cæli aspiratione & camporum venustate: quare frequẽter obambulabat in *Beluedere*, in pratis & locis apricis & iucũdioribus. Studebat assiduè, sed in lecto fere semper, vbi ad se venientes cũ mandatis aut petitionibus audire solebat. Quasi clynicus lecto plerunque adhærebat, quia inferior corporis eius medietas semper fere frigebat. Erat macilentus, quasi vmbra hominis, procerus tamen & natura melancholicus; adspectus eius maiestate plenus, in moribus & sermonibus grauis quæ grauitas etiam cùm simplex adhuc prælatus esset, in illo spectabatur. In conuersatione sua nihilominus valde fuit affabilis, & colloquijs, maximè de litteris & de rebus politicis, plurimũ delectabatur. Quare quotquot de administranda Repub. deque rebus politicis scripserunt, diligentissimè legerat. Respublica Platonis & politica Aristotelis perpetuò in eius manibus versabantur. Scribebat & componebat multa; quare opera sua nonnulla, quæ ad tempora vsque Sixti V. conscripserat prælo subijcere constituerat. In omnibus suis actionibus erat tardus, quæ tarditas originem suam trahebat ex complexione illius melancholica, quæ natura sua inclinat ad retinendum & conseruandum quod possidet, tum etiam ex eo quòd multis annos vixerat, longæuitas fortè. Longinquitas enim, ait Aristoteles, & spatium vitæ vniuscuiusque animum reprimit, animus autẽ remissus tardum facit, cautum & circunspectum.

Mortuo Innocentio vacauit Sedes menses vno, & die vno. Cuius inter regni tempore, vti & sub Interregno Gregorij XIIII. Vrbani VII. & Sixti V. Vrbis status fuit quietissimus, nullo tumultu exagitatus, nullus effusus sanguis, immunis ab omni solita insolentia. Huius tranquillitatis rationes esse credimus; primò, quia viuebat adhuc in multorum cordibus certus aliquis timor ex eo natus, quòd viderant tempore Sixti etiam eos, qui præteritis annis aliorum sæpe sanguinem fuderant, puniri, trucidari, & eorum sanguinem vicissim effundi. præterea nihil est, quod homines tranquilliores, tractabilioresque effecit inopia panis: quare annonæ difficultas quæ fuerat, quæque adhuc erat in Vrbe, omnes discordiarum & tumultuum cogitationes sustulit. Hi accedebat mortiferum illud malum, quod toto plus anno in Vrbe grassatum multos extinxerat, qui eò quòd feruore furoreque iuuentutis adhuc agitabantur, & in otio viuebant facilè nouis tumultibus concitandis facẽ prætulissent, multorumq; malorum occasionem præbuisse potuissent. Sed & eædem calamitates, hos qui residui erant, eum in modum afflixerant, tum quia morbum pestiferũ viderant partim, partim senserant, tum etiam quia multos suos consanguineos amiserãt, vt nulla

Interregnũ tranquillum.

eos

eos contentionis aût pugnæ inceſſeret cogitatio. Sub pontificatu Innocentij Romæ magnificentiſſima ædes S. Saluatoris in Lauro incendio conſumpta eſt; nauis Eccleſiæ, quæ inter duas eſt media, in qua artificioſiſſima totius Italiæ erant organa tota exarſit. Alias duas naues ignis non abſumpſit, ſed deformauit. Eodem illo anno MDCI. Romæ aliæ duæ priuatorum hominum ædes incendio perierunt: & multis alij Italiæ locis ſimilia incendia facta ſunt.

Incendia Romæ & per Italiam.

ELOGIVM CLEMENTIS VIII.

Pont. æt. xx. Anno M. D. XCII.

SIngulare profectò beneficium eſt, & maxima gratia, quam ſummis ille Deus hodie Reipublicæ Chriſtianæ, totique gregi ſancto exhibuit: Principem illi & Paſtorem omni virtutum genere ornatiſſimum, ſtrenuũ, & cunctis ijs dotibus, quæ ad Pontificatum bene adminiſtrandum, ad populum paſcendum, & à circumſtantibus, imminentibusque calamitatib. liberandum, denique ad tranquillitatem, pietatemque poſtliminiò reducendam neceſſarijs præditum, donando. Talis enim profectò eſt Clemens Octauus, Hyppolitus Aldobrandinus dictus. Qui cùm prius Auditor Rotæ, & Datarius ſub Sixto V. fuiſſet; deinde Cardinalis factus, Legationem in Polonia obijſſet, hodie tandem, qui triceſimus dies eſt Ianuarij, ab orbe redempto MDXCII. à diuina Maieſtate ſummus electus eſt Pontifex. In eo arcem poſuerunt vitæ integritas & iudicij bonitas: in eo certat magnitudo doctrinæ cũ rerum gerendarum felicitate & experientia. Quæ res Sapientum omnium calculo ſingularem & optimum Principem conſtituunt, gratum Deo, dilectum populo & mundo reddũt glorioſum. Noſtrum nunc eſt cum deuoto pij cordis affectu diuinæ Maieſtati ſupplicare, vt hunc Pontificem nobis quàm diutiſſimè ſeruet incolumem, vt ſanctiſſimos animi ſui conceptus, optimaque propoſita ad honorem Dei, & vtilitatem Eccleſiæ feliciter exſequatur.

FINIS.

ONVPHRII PANVINII VERONENSIS, FRATRIS EREMITAE AVGVSTINIANI, PONTIFICVM ROMANORVM CHRONICON.

Anni Christi.	Numerus Pōtificū.		Anni.	Menses.	Dies.
44	1	SANCTVS SIMON PETRVS Cephas, Iohannis filius Bethsaidensis, Capharnaitani agri, Galilæus, D.N. Iesu Christi discipulus, atque ab eo princeps Apostolorum constitutus, primus Romanam ecclesiam fundauit, erexitque, ac in ea episcopus primus, Ti. Claudio Cæsare Augusto Germanico, & Imp. Nerone Claudio Cæsare Augusto Germanico, sedit annos	24	5	12
		A die XV. Kal. Februarij Ti. Claudio Drusi F. Cæsare Augusto Germanico III. & L. Vitellio P.F. iterum consulibus, qui annus erat post Christi natale 44. Quo primùm Vrbem ingressus est, vsque ad diem III. Kal. Iulij L. Fonteio L.F. Capitone. C. Iulio C.F. Rufo Consulibus: is annus post Christum natum erat 68. Quo Imp. Nerone Claudio Cæsare Augusto, Romæ capite deorsum verso crucifixus est, atque in Vaticano secundum viam Triumphalem sepultus.			
37		Beatus Petrus Apostolus Vrbis Romæ episcopus, quum vnus pascendæ plebi non sufficeret, duos Chorepiscopos siue coadiutores ordinauit, Linum, & Cletum, quibus sacramenta Christianis exhibentibus, ipse orationi, & prædicationi, populum erudiens, vacaret.			
68		Sanctus episcopus Petrus, paulò ante obitum suum, quum martyrij sui tempus appropinquare cognouisset, B. Clementem S.R.E. veterem presbyterum, episcopum Romanum designatum in successorem suum, per manuum impositionem delegit, eique cathedram episcopalem, & Romanam catholicam ecclesiam, post se ab eo regendam commendans: Ego (inquit) eandem tibi potestatem ligandi, atque soluendi trado, quam mihi dominus meus Iesus Christus reliquit, in qua spretis, ac contemptis rebus omnibus, tum corporis, tum fortunæ, oratione & prædicatione, saluti hominum (vt bonum pastorem decet) consule.			
		His itaque sic dispositis, quum ordinationes aliquot Romæ mense Decembri fecisset, quibus episcopos VI. presbyteros X. & diaconos VII. creauit, non longè post cum doctore gentium sancto Paulo apostolo martyrio coronatus, migrauit ad cælum, anno post passionem Domini XXXIIII. mense III. die IIII.			

Anni Christi	Numerus Pontificū	PONTIFICES	Anni	Menses	Dies.
57	2	Sanctus Linus Herculani filius, Volaterranus Thuscus, Petri apostoli discipulus, & ab eo vsque cum sancto Cleto Chorepiscopus, siue coadiutor Romanæ ecclesiæ ordinatus, sedit Romæ, absente vt plurimum Petro annos	11	3	12
		Creatus Imp. Nerone Claudio Cæsare Augusto Germanico, Q. Volusio, L. F. Saturnino P. Cornelio P. F. Scipione Coss. anno Christi nati 57. pridie Idus Iunij, & sedit vsque ad annum salutis 68. & IX. Kal. Octobris diem, quo Imp. Nerone Cæsare Augusto, L. Fonteio, L. F. Capitone & C. Iulio, C. F. Rufo consulibus, quum esset etiam S. Clementis primi post S. Petrum apostolum episcopi Romani Chorepiscopus, siue coadiutor, altero mense, & die XXVI. à beati Petri morte capite cæsus est, & iuxta eiusdem apostoli corpus, propè Caij, & Neronis circum in Vaticano sepultus, ordinationibus duabus, B. Petri apostoli mandato celebratis, quibus episcopos XV. presbyteros XVIII. & diaconos . . . crearat			
68	3	Sanctus Clemens Faustini filius, Romanus de regione II. Cælimontium, ex S. R. E. presbytero primus post sancti Petri apostoli mortem Romanus Episcopus paulo ante ipsius obitum ab eodem designatus, Imp. Nerone Claudio Cæsare Augusto Germanico, Ser. Sulpicio, C. F. Galba Imp. Cæsare Augusto, Imp. M. Saluio Othone Cæsare Augusto, A. Vitellio, L. F. Germanico Imperatore Augusto, & Imp. Cæsare. T. Flauio Vespasiano Augusto, Romæ sedit annos	9	4	26
		A die III. Kal. Iul. anni eiusdem 68. vsque ad annum Christi 77. diemque IX. Kal. Decemb. quo Imp. Cæsare Vespasiano Augusto VII. & Tito Cæsare Augusti filio V. Cos. quum in Ponto, vbi in exsilium actus fuerat, in mare mersus fuisset, ibidem sepultus iacuit vsque ad Nicolai papæ tempora. quibus Romam translatus in basilica suo nomini dicata conditus est. Ordinationes porrò duas mense Decemb. fecerat, quibus episcopos XV. presbyteros X. & diaconos II. creauit.			
77	4	Sanctus Cletus Aemiliani filius. Romanus, de regione V. Esquilina quartus in ordine episcoporum Romanorum addito Lino, secundus verò post Petrum apostolum papa. Imp. Cæsare T. Flauio T. F. Vespasiano Augusto, Imp. Tito. Cæsare Vespasiano Augusto, & Imp. Cæsare Flauio Domitiano Augusto Germanico, sedit annos	6	1	3
		Qui cum Chorepiscopus, siue coadiutor Clementis, quemadmodum etiam antè & Petri fuerat, remansisset, Clemente relegato Romanam ecclesiam rexit, atque post eius obitum, vt antiquior in religione christiana discipulus, & de ea præ cæteris bene meritus episcopus Romanus confirmatus fuit, audita Clementis morte, omnium presbyterorum, & reliquorum clerici ordinum,			

dinum, plebisque suffragijs, quum antea sub SS. Petro & Clemente Chorepiscopus siue coadiutor fuisset annos 20. mens. 5. dies 12.

Sedit igitur à die obitus sancti Clementis, id est, IX. Kal. Decemb. vsque ad annum Christi 84. quo VI. Kal. Maij Imp. Cæsare Flauio Domitiano, Aug. Germanico IX. & T. Virginio Rufo 2. consulibus, quum ordinationem vnam XXV. presbyterorum fecisset, occisus est, & in Vaticano iuxta sanctum Petrum, prope Apollinis templum sepultus. Sedit autem omnino Romę, tam in Chorepiscopatu, quàm in pontificatu annos 16. menses 10. dies 15. Quo mortuo pastore, tunc primùm vacauit Romana sedes per dies — 0 0 7

84 5 Sanctus Anacletus Antiochi filius, Athenienſis Græcus, S.R.E. presbyter à beato Petro apostolo ordinatus, quintus pontifex Romanus, Imp. Cæs. Flauio Domitiano Aug. Germanico Romæ, sedit annos — 12 2 10

Creatus 4. Nonas Maij, occisus 4. Idus Iulij, anno Christi 96. Imp. Cæsare Domitiano Aug. Germanico 17. & T. Flauio Clemente consulibus, & iuxta sanctum Petrum in Vaticano sepultus, quum ordinationes duas episcoporum 6. presbyterorum 5. & diaconorum 3. mense Decemb. feciſſet. Quo mortuo pastore, Romana sed. vac. dies — 0 0 13

96 6 Sanctus Euaristus Iudæ filius Bethleemites Syrus, Græcus, Imp. Cæs. T. Flauio. Domitiano Augusto Germanico Imp. M. Cocceio Nerua Cęsare Augusto, & Imp. Cæs. Nerua Traiano optimo Augusto Germanico Dacico, sedit annos — 13 3 0

Creatus 6. Kalend. Augusti. Et quum ordinationes tres mense Decembri feciſſet, quibus episcopos 5. presbyteros 6. & diaconos duos creauit, 7. Kalend. Nouembris anno Christi 109. occisus est, & iuxta sancti Petri corpus in Vaticano sepultus Ap. Annio Trebonio Gallo, & M. Atilio Metilio Bardua Cos. Eo mortuo, vacauit sedes dies — 0 0 19

109 7 Sanctus Alexander Alexandri filius, Romanus, de vico caput Tauri, Imp. Cæsare Nerua Traiano optimo Augusto Germanico Dacico Parthico, sedit annos — 7 5 19

Creatus 17. Kalend. Decemb. Et quum ordinationes tres mense Decemb feciſſet, quibus episcopos quinque, presbyteros sex, & diaconos duos legit, V. Nonas Maij anno salutis 117. cum Euentio, & Theodulo diaconis occisus est, & via Nomentana septimo ab Vrbe lapide sepultus L. Aemilio Aeliano, & L. Antistio Vetere consulibus. Quo mortuo, vacauit sedes dies — 0 0 25

117 8 Sanctus Xystus Pastoris filius, Romanus, de regione 7. via Lata, ex presbytero S.R.E. Imp. Cæsare Nerua Traiano Augusto, & Imp. Cæsare Traiano Hadriano Augusto, sedit annos — 9 10 9

Ann. Christi.	Numer. Pōtificū.		Anni.	Menses.	Dies.
		Creatus III. Kalendas Iunij. Et quum ordinationes tres menſe Decembri epiſcoporum IIII. presbyterorum XI. & diaconorum III. feciſſet, VIII. Idus Aprilis, anno ſalutis 127. occiſus eſt, & in Vaticano ſepultus, M. Lollio Pedio Vero. & Q. Iunio Lepido Bibulo Coſs. Vacauit ſedes Romana dies	0	0	2
127	9	Sanctus Teleſphorus Anachoretę filius, Græcus, preſbyter S.R.E. Imp. Cæſare Traiano Hadriano Auguſto, ſedit annos	10.	8	28
		Creatus V. Idus Aprilis. Ordinationibuſque quatuor epiſcoporum XIII. presbyterorum XII, & diaconorum VIII. menſe Decembri factis, Nonis Ianuarij, anno Chriſti 138. occiſus eſt, ac in Vaticano iuxta ſanctum Petrum ſepultus, L. Aelio Hadriani Auguſti filio Vero Cæſare II. & P. Cœlio P.F. Balbino Vibullio Pio. Coſs. Vacauit ſedes dies.	0	0	7
138	10	Sanctus Hygeinus Philoſophi filius Athenienſis, Græcus, presbyter S. R. E. Imp. Cæſare Traiano Hadriano Aug. Imp. Cęſare T. Aelio Hadriano Antonino Aug. Pio, ſedit annos	4	0	0
		Creatus Idibus Ianuarij. Qui quum ordinationes tres menſe Decembri feciſſet, quibus epiſcopos ſex, presbyteros XV. & diaconos V. ordinauit, III. Idus Ianuarij, anno Chriſti 124. mortuus eſt, & in Vaticano ſepultus, M. Peducæo Syloga Priſcino, & T. Hœnio Seuero Coſs. Vacauit ſedes dies	0	0	3
142	11	Sanctus Pius Rufini filius Aquileienſis, presbyter S. R. E. Imp. Cæſare T. Aelio Hadriano Antonino Aug. Pio, ſedit annos.	11.	5	27
		Creatus XIIX. Kal. Februarij. Et quum ordinationes quinque menſe Decembri epiſcoporum XII. presbyterorum XIIX. & diaconorum XI. feciſſet, V. Idus Iulij, anno Domini 153. mortuus eſt, & in Vaticano ſepultus, Sex. Acilio Manio F. Glabrione, & C. Valerio G. F. Omollo Veriano Coſs. Vacauit ſedes dies	•	0	13
153	12	Sanctus Anicetus Ioannis filius de vico Humiſia, Syrus, S.R.E. presbyter, Imp. Cæſare T. Aelio Hadriano Antonino Auguſto Pio, Imp. Cæſare M. Aurelio Antonino Aug. & Imp. Cæſare L. Aelio Aurelio Vero Antonino Aug. ſedit annos.	9	8	24
		Creatus VIII. Kalendas Auguſti. Ordinationes quinque epiſcoporum IX. presbyterorum XVII. & diaconorum IV. menſe Decembri fecit, Martyrio coronatus XV. Kal. Maij, anno ſalutis 163. & via Appia in cœmeterio, quod poſtea Caliſti appellatum eſt, tertio ab Vrbe lapide ſepultus. Q. Iunio Ruſtico II. & ::Vettio Aquilino Coſs. Vacauit ſedes dies.	0	0	17
163	13	Sanctus Concordius Soter Concordij filius, Fundanus. Imp. Cæſare M. Aurelio Antonino Auguſto, & Imp. Cæſare L. Aelio Aurelio Vero Antonino Auguſto, ſedit an-			

Anni Christi	Numerus Pontificū		Anni	Menses	Dies.
		annos	7	11	18
		Creatus III. Nonas Maij. Et quum ordinationes VI. mense Decembri fecisset, quibus episcopos XI. presbyteros XVIII. & diaconos IX. creauit, x. Kal. Maij anno 171. mortuus est, ac via Appia ad Catacumbas in cœmeterio, quod postea Calisti nomen tulit sepelitur, M. Aurelio Seuero Cethego, & L. Iunio Claro Cos. Vacauit sedes dies	0	0	21
171	14	Sanctus Habundius Eleutherus Habundij filius Nicopolitanus, Græcus S.R.E. diaconus, Imp. Cæsare M. Aurelio Antonino Augusto, & L. Aelio Aurelio Commodo Augusto, sedit annos	15	0	13
		Creatus pridie Idus Maij. Ordinationes tres mense Decembri habuit, episcoporum XV. presbyterorum XII. & diaconorum VIII. Mortuus est VII Kal. Iunij, anno Christi 186. & in Vaticano sepultus::: Triario Materno, & M. Atilio Metilio Bradua Cos. Quo mortuo, sedes Romana vacauit dies	0	0	5
186	15	Sanctus Victor Felicis filius, Afer, Imp. Cæsare M. Aurelio Commodo Antonino Pio Felice Aug. Imp. Cæsare P. Heluio Pertinace Augusto, Imp. Cæsare M. Didio Iuliano Augusto, & Imp. Cæsare L. Septimio Seuero Pio Pertinace Augusto, sedit in cathedra sancti Petri Romæ annos	12	8	28
		Creatus Kalendis Iunijs. Qui quum ordinationes duas mense Decembri fecisset, quibus episcopos XII. presbyteros IV. diaconosque VII. legit, V. Kal. Augusti, anno Christi 198. obijt, & in Vaticano sepelitur, Ap. Claudio Laterano, & M. Mario, M.F. Titio Rufino consulibus. Quo mortuo pastore, sancta Romana sedes vacauit dies	0	0	12
198	16	Sanctus Habundius Zephyrinus Habundij filius, Romanus, Imp. Cæsare L. Septimio Seuero Pio Pertinace Augusto, Imp. Cæsare M. Aurelio Antonino Caracallopio Felice Aug. & Imp. Cæsare M. Opelio Seuero Macrinio Felice Augusto, sedit annos	20	0	17
		Creatus IV. Idus Augusti. Ordinationes IV. mense Decembri fecit, quibus episcopos XIII. presbyteros XIII. & diaconos VII. creauit. Obijt VII. Kal. Sept. anno Domini 218. & in cœmeterio suo iuxta Catacumbas, via Appia sepultus est Bruttio præsente, & Extricato consulibus. Vacauit sedes dies	0	0	6
218	17	Sanctus Domitius Calistus Domitij filius, Romanus, de vico Castrorum Rauennatium, Imp. Cæsare M. Opelio Macrino Felice Augusto, Imp. Cæsare M. Aurelio Antonino Pio Felice Aug. Elagabalo, & Imp. Cæs. M. Aurelio Seuero Alexandro Pio Felice Augusto, sedit annos	5	1	13
		Creatus IV. Nonas Septembris. Et quum ordinationes V. mense Decembri, episcoporum VIII. presbyte-			

Anni Christi.	Numer. Pontific.		Anni.	Menses.	Dies.
		rorum XVI. & diaconorum IV. feciſſet, pridie Idus Octobris, anno Chriſti 223. occiſus eſt, ac in cœmeterio Calepodij via Aurelia, tertio ab Vrbe lapide ſepultus, Imp. Cæſare M. Aurelio Antonino Elagabalo P. F. Auguſto IV. & M. Aurelio Seuero Alexandro nobiliſſimo Cæſare conſulibus. Vacauit ſedes dies	0	0	6
223	18	Sanctus Vrbanus Pontiani filius, Romanus, Imp. Cæſare M. Aurelio Seuero Alexandro Pio Felice Auguſto, ſedit annos	7	7	5
		Creatus XVII. Kal. Nouemb. Ordinationes V. de menſe Decembri fecit, epiſcoporum VIII. presbyterorum IX & diaconorum V. Martyrio coronatus VIII. Kalend. Iunij, anno Chriſti 231. ſepultus eſt via Appia, in cœmeterio Prætextati, Agricola & Clementino Coſſ. Vacauit ſedes dies	0	0	23
231	19	Sanctus Calpurnius Pontianus Calpurnij filius, Romanus, Imperatore Cæſare M. Aurelio Seuero Alexandro P. F. Auguſto, ſedit annos	5	5	2
		Creatus XIIII. Kal. Iulij. Qui quum ordinationes duas menſe Decembri feciſſet, quibus epiſcopos ſex, presbyteros ſex, diaconos quinque creauit, anno 236. in exſilium actus eſt in Inſulam Sardiniam, vbi XIII. Kal. Decembris obijt. Cadauer Romam relatum, in cœmeterio Caliſti via Appia ſepultum eſt, L. Catilio Seuero, & L. Ragonio Vrinatio Tuſconio Quinctiano Coſſ. Vacauit ſedes diem	0	0	1
236	20	Sanctus Anterus Romuli filius, Græcus, Imp. Cæſare C. Iulio Maximino Germanico, Pio Felice Auguſto, ſedit menſem	0	1	14
		Creatus in Sardinia, die poſt mortem Pontiani, XI. Kal. Decembris, & quum Romæ menſe Decembri epiſcopum tantum vnum creaſſet, III. Nonas Ianuar. anno 237. occiſus eſt, ac via Appia in cœmeterio Caliſti ſepultus. Imp. Cæſare C. Iulio Maximino P. F. Aug. Germanico, C. Iulio Africano viro clariſſimo Coſſ. Vacauit ſedes Romana dies	0	0	6
237	21	Sanctus Fabius Fabianus Fabij filius, Romanus, Imp. Cæſaribus Maximino, Auguſto, D. Cœlio Balbino, M. Clodio Pupieno Maximo, M. Antonio Gordiano M. Iulio Philippo, C. Meſſio Quincto Traiano Decio, Pijs Felicibus Auguſtis, ſedit annos	14	0	11
		Creatus IV. Idus Ianuarij. Ordinationibuſque V. menſe Decembri epiſcoporum XI. presbyterorum XXII. & diaconorum VIII. factis, XIII. Kalendis Februarij, anno Chriſti 251. occiſus eſt, & in cœmeterio Caliſti via Appia ſepultus, Imp. Cæſare Cn. Meſſio Quincto Traiano Decio II. P. F. Aug. II. & ::: Annio Grato viro clariſſimo Coſſ. Vacauit ſedes propter temporum difficultatem menſes	0	5	21
252	22	Sanctus Cornelius Caſtini filius, Romanus ex presbyte			

Anni Christi	Numeras Pontifica		Anni	Menses	Dies
		bytero S.R.E. Imperatoribus Cæsaribus Cn. Messio Traiano Decio C. Vibio Treboniano Gallo, & C. Vibio Volusiano, Pijs Felicibus Augustis, sedit annos	2	2	3
		Creatus I V. Idus Iulij. Et quum ordinationes duas mense Decembri fecisset, episcoporum V I I. presbyterorum I V. & diaconorum I V. die XVIII. Kalendas Octobris capite cæsus est, ac iuxta cœmeterium Calisti via Appia, in prædiolo Luciniæ, prope harenarium, in crypta sepultus, anno Christi 253. Impp. Cæss. C. Vibio Treboniano Gallo I I & C. Vibio Volusiano, Pijs Felicibus Augg. Const. Vacat sedes mens.			
252	3	*Nouatianus Romanus, S. R. E. presbyter, in schismate contra S. Cornelium papam auctore Nouato presbytero Carthaginensis ecclesiæ creatus, sedit annos plus minus*	0	2	5
			6		
		Occisus Romæ tempore Xysti II. papæ, in persecutione Valeriani Imperatoris.			
		Schisma primum in Romana ecclesia, inter S. Cornelium Papam, & Nouatum Antipapam.			
258	23	Sanctus Lucius Porphyrij filius. Romanus, Impp. Cæsaribus, Gallo, Treboniano, C. Iulio, Aemiliano, Valeriano, & Gallieno, Pijs Felicibus Augustis, sedit annum	1	3	13
		Creatus XII. Kalend. Decembris. Ordinationes duas mense Decembri fecit, quibus episcopos VII. presbyteros IV. & diaconos totidem ordinauit. Martyrio coronatus IV. Nonas Martij, anno Christi 255. & in cœmeterio Calisti, via Appia sepultus, Impp. Cæss. Valeriano I I. & Gallieno Augg. Coss. Vacauit sedes mensem	0	I	5
255	24	Sanctus Iulius Stephanus Iulij filius, Romanus, S. R. E. archidiaconus à Cornelio papa factus. Impp. Cæss. P. Licinio Valeriano, & P. Licinio Gallieno, Pijs Felicibus Augustis, sedit annos	2	3	25
		Creatus V. Idus Aprilis. Ordinationes duas mense Decembri fecit, episcoporum 4. presbyterorum 6. & diaconorum 5. Capite cæsus 4. Nonas Augusti, & in cœmeterio Calisti, via Appia sepultus, anno Christi 257. M. Valerio Maximo 2. & Manio Acilio Glabrione viris clarissimis Coss. Vacauit sedes mensem			
257	25	Sanctus Xystus 2. iunior, Philosophi filius Atheniensis, Græcus, Impp. Cæss. Valeriano, & Gallieno Augustis, sedit annum	0	8	12
		Creatus 17. Kalend. Octobris. Et quum ordinationes duas mense Decembri fecisset, episcoporum 2. presbyterorum 4. & diaconorum 7. capite cæsus est 8. Idus Augusti, atque in cœmeterio Calisti sepultus, anno Dom. 259. M. Aurelio Memmio Fusco, & :::: Pomponio Basso viris clarissimis Coss. Vacauit eo occiso sedes Romana menses	1	10	23
		Quo tempore presbyteri S. R. E. præfuerunt, immanissima persecutione comitia pontificalia Romæ prohibente.	0	11	15

Anni Christi	Numer. Pontificū.	PONTIFICES	Anni.	Menses.	Dies.
260	26	Sanctus Dionysius Monachus, Impp. Cæsaribus Valeriano, Gallieno, & M. Aurelio Claudio, Pijs Felicibus Augustis, sedit annos	10	5	5
		Creatus XI. Kal. Augusti Fuluio Aemiliano, & Pomponio Basso II. viris clarissimis Coss. Ordinationes duas mense Decembri fecit, episcoporum VII. presbyterorum XII. & diaconorum VI. Obijt VII. Kal. Ianuarij, & in cœmeterio Calisti sepultus, anno Christi 270. Imp. Cæs. M. Aurelio Claudio P.F. Aug. II. & ::: Ouinio Paterno viro clarissimo Coss. Vac. sed. dies	0	0	5
271	27	Sanctus Felix Constantij filius, Romanus, Imperatoribus Cæsaribus M. Aurelio Claudio, & M. Valerio Aureliano, Pijs Felicibus Augustis, sed. annos	4	5	
		Creatus Kal. Ianuarij ineunte anno Domini 271..... Flauio Antiochiano, & ::: Furio Orfito VV. CC. Coss. Ordinationes duas mense Decembri fecit, episcoporum V. presbyterorum IX. & diaconorum V. Occisus est III. Kal. Iunij, anno Christi 275. & via Aurelia, in cœmeterio suo, secundo ab Vrbe lapide sepultus Imp. Cæsare Aureliano Augusto II. & C. Capitolino V. C. Coss. Vacauit sedes dies	0	0	5
275	28	Sanctus Eutychianus Maximi filius Lunensis, Tuscus, Imp. Cæsaribus Aureliano, M. Claudio Tacito, M Annio Floriano, M Aurelio Valerio Probo, M. Aurelio Caro, & filijs Carino & Numeriano, Pijs Felicibus Augustis, sedit annos	8	6	4
		Creatus Nonis Iunij. Et quum ordinationibus quinque mense Decembri habitis, episcopos IX. presbyteros XIV. & diaconos V. feciſſet, VI Idus Decembris, anno 283. occisus est, & in cœmeterio Calisti sepultus, Impp. Cæss. M. Aurelio Caro II. & M. Aurelio Carino Augustis Coss. Vacauit sedes dies	0	0	8
283	29	Sanctus Caius Caij filius, Salonitanus Delmata, ex genere Imperatoris Diocletiani, Imp. Cæsaribus M. Aurelio Carino, M. Aurelio Numeriano, C. Valerio Diocletiano, & M. Valerio Maximiano, Pijs Felicibus Augustis, sedit annos	12	4	6
		Creatus XVI. Kalend. Ianuarij. Ordinationibusque quartuor mense Decembri factis, episcoporum V. presbyterorum XXV. & diaconorum VIII. die X. Kalend Maij, anno 296. capite cæsus est, & in cœmeterio Calisti sepultus. Imp. Cæsare Diocletiano Aug. VI. & Fl. Valerio Constantio nobilissimo Cæsare iterum Coss. Vac. sed. menses	0	2	8
296	30	Sanctus Marcellinus Proiecti filius, Romanus, Impp. Cæss. Diocletiano, Iouio, & Maximiano Herculeo, Pijs Felicibus Augustis, sedit annos	7	9	27
		Creatus Kal. Iulij. Qui quum ordinationes duas mense Decembri feciſſet, episcoporum V. presbyterorum IV. & diaconorum II. capite cæsus est VI. Kalend. Maij, anno			

Anni Christi.	Numeri Pontificum		Anni.	Menses.	Dies.
		anno Christi 304. ac via Salaria in cœmeterio Priscillæ, loco qui dicebatur Cubiculus clarus, in Crypta, iuxta corpus sancti Crescentionis sepultus. Impp. Cæs. Diocletiano IX. & Maximiano VIII. Augg. Conss. Vacauit sedes eo occiso menses	0	2	0
304	31	Sanctus Marcellus Benedicti filius, Romanus, de regione VII. Via lata S.R.E. presbyter Cardinalis, Impp. Cæsaribus Fl. Valerio Constantio Chloro, C. Galerio Valerio Maximiano, Fl. Valerio Constantino Magno & M. Aurelio Maxentio, Pijs Felicibus Augustis, sedit annos	5	6	21
		Creatus V. Kalend. Iulij. Ordinationes aliquot mense Decembri fecit, episcoporum XXI. presbyterorum XXV. & diaconorum II. Obijt XVII. Kalend. Februarij damnatus in equorum stabulo anno Christi 310. & in cœmeterio Priscillæ via Salaria sepultus est, II. post consulatum Maximiani Augusti VII. & Diocletiani Iouij X. Vacauit sedes dies	0	0	20
310	32	Sanctus Eusebius Medici filius, aliàs Medicus, Græcus, Impp. Cæsaribus C. Galerio Valerio Maximiano, C. Valerio Aurelio Constantino Magno, & M. Aurelio Maxentio, Pijs Felicibus Augustis, sedit annum	1	7	27
		Creatus VIII. Idus Febr. Ordinationem vnam mense Decembri fecit, episcoporum XIV. presbyterorum XIII. & diaconorum III. Excessit IV. Nonas Octobris, anno Christi 311. & via Appia, in crypta iuxta cœmeterium Calisti sepultus, Impp. Cæs. Maximiano VIII. & Licinio Augg. Conss. Vac. sed. dies	1	0	7
311	33	Sanctus Miltiades, Afer, S.R.E. presbyter cardinalis, Impp. Cæs. Constantino Maximo, & Licinio Aug. sedit annos	3	2	0
		Creatus VI. Idus Octobris. Ordinationem vnam mense Decembri fecit, episcoporum XII. presbyterorum VII. & diaconorum V. Mortuus est IV. Idus Decembris, anno 314. & in cœmeterio Calisti sepultus, C. Ceionio Rufio Volusiano & Annio Ano VV. CC. Coss. Vacauit sedes dies	0	0	17
314	34	Sanctus Siluester Rufini filius, Romanus, S.R.E. presbyter Cardinalis, à Marcellino papa factus, Imp. Cæsare Constantino Maximo Augusto, sedit annos	20	9	4
		Creatus V. Kal. Decembris ineunte anno Christi 315. Ordinationes sex mense Decembri fecit, episcoporum LXV. presbyterorum XLII. & diaconorum XXVI. Obijt pridie Kal. Ianuarij finito anno Domini 335. sepultus in cœmeterio Priscillæ via Salaria, tertio ab Vrbe lapide, Fl. Valerio Constantio & C. Ceionio Rufio Albino VV. CC. coss. Vacauit sedes dies	0	0	15
325	I.	Sancta, & vniuersalis prima Synodus Nicæna CCCXVIII. episcoporum contra Arium presbyterum Alexandrinum, Christum creaturam esse affirmantem col			

Anni Christi.	Numer. Pōtificū.		Anni.	Menses.	Dies.
		lecta, mense Aprilis, M. Iunio Cæsonio Nicomacho Anicio Fausto Paulino, & P. Ceionio Iuliano Camœnio VV.CC. Conss.			
336	35	Sanctus Marcus Prisci filius Romanus, S. R. E. diaconus cardinalis à sancto Miltiade papa factus, Imp. Cæs. Fl. Constantino Maximo Augusto, sedit menses	0	8	22
		Creatus XVIII. Kal. Febr. Fl. Popillio Nepotiano & Facundo VV. CC. Conss. Ordinationem vnam fecit, episcoporum VII. presbyterorum V. & diaconorum VI. Obijt eodem anno Nonis Octobris, & in cœmeterio Balbinæ, via Ardeatina sepultus. Vacauit sedes dies			
336	36	Sanctus Iulius Rustici filius, Romanus, S. R. E. diaconus cardinalis à sancto Siluestro factus, Imp. Cæsaribus Constantino Maximo Augusto, & filijs eius Constantino & Constantio iunioribus, Constanteque, Pijs Felicibus Augustis, sedit annos	0	0	20
		Creatus V. Kal. Nouembris. Ordinationes tres mense Decembri fecit, episcoporum IX. presbyterorum XIIX. diaconorum IV. Obijt pridie Idus Aprilis, anno 353. & in cœmeterio Calepodij via Aurelia, tertio ab Vrbe lapide sepultus Constantio Aug. VI. & Gallo Nob. Cæsare II. Conss. Vacauit sedes dies	16	5	16
353	37	Sanctus Liberius Augusti filius Romanus, S. R. E. diaconus, cardinalis à sancto Siluestro papa factus, Impp. Cæsaribus Fl. Iulio Constantio, Fl. Claudio Iuliano, Fl. Iouiniano, Fl. Valentiniano, & Fl. Valente, Augustis, sedit annos	0	0	25
		Et primùm ante schisma, & eius relegationem in pace sedit annos 2. menses 3. dies 5.	13	4	17
		Creatus VIII. Idus Maij, pontificatu ab Imp. Cæsare Constantio Augusto exactus, & in exsilium in Beroëam Thraciæ missus, pridiæ Idus Augusti, anno Christi 355. Mauortio Lolliano & Arbetione VV. CC. Conss. Abfuit ann. 2. mens. 3. dies 3.			
357		De exsilio reuocatus XVII. Kalend. Decemb. Romam reuersus, in Suburbio ad sanctam Hagnetem permansit vsque ad IV. Nonas Augusti sequentis anni 358. quo die Romam ingressus, pontificatum Romanum administrauit, illumque in schismate iterum tenuit annos 8. menses 10. dies 10. Ordinationes duas mense Decembri fecit, episcoporum XIX. presbyterorum XIIX. & diaconorum V. Obijt VIII. Kalend. Octobris, anno Christi 366. sepultus via Salaria in cœmeterio Priscillæ, Fl. Gratiano nobilissimo puero, & Dagalaifo V. C. Coss. Vacauit sedes dies	9	0	6
353	2	*Felix II. Iunior Anastasij filius, Romanus, S. R. E. archidiaconus, vel diaconus, Cardinalis à sancto Iulio papa factus, Imp. Cæs. Fl. Constantio Aug. sedit in schismate contra Lib. papam ann.*	10		
		Et primùm solus pulsi Liberio, annos 2. mens. 3. dies 3.			
		Creatus pridie Iun. Augusti viuente Liberio papa, pontificatus iura			

Anni Christi.	Numer. Pontific.		Anni.	Menses.	Dies.
		iura ei abrogata sunt, restituto Liberio XVIII. Kal. Decemb. anno Christi 357. Constantio Aug. IX. & Fl. Claudio Iuliano nob. Cæs. II. Coss. Quam ordinationem vnam mense Decemb. episcoporum XIX. presbyterorum XXI. & diaconorum V. fecisset, Felix obijt anno 365. X. Kalend. Decembris sepultus via Aurelia in basilica sua, Impp. Cæss. Valentiniano, & Valente Augg. Conss.			
355		*Schisma secundum in ecclesia Romana inter Liberium & Felicem.*			
366	38	Sanctus Damasus Antonij filius ex oppido Vimarensi, diœcesis Bracarensis, Lusitanus Hispanus, S. R. E. diaconus, Imp. Cæsaribus Valentiniano, Valente, Gratiano, Valentiniano iuniore, Theodosio, & Arcadio Augustis, sedit annos	18	2	11
		Creatus & consecratus Kal. Octobris. Ordinationes quinque mense Decembri fecit, episcoporum lxij. presbyterorum xxxj. & diaconorum jx. Obijt Romæ 3. Idus Decembris, anno Christi 384. & via Ardeatina in basilica sua sepultus, Fl. Richimere, & Fl. Clearco VV. CC. Conss. Vac. sed. dies			
336	3	*Vrsicinus Romanus, S. R. E. diaconus Cardinalis in schismate creatus contra Damasum diaconum, consecratur à Paulo episcopo Tiburtino VII. Kal. Octobris, die post obitum Liberij, qui Impp. Cæss. Valentiniano, & Valente Augustis sedit annum*	0	0	17
		Anno sequenti 367. XVI. Kal. Decembris sponte abdicauit, & factus est episcopus Neapolitanus, Lupicino & Iouino VV. CC. Conss.	1	1	23
366		*Schisma tertium in ecclesia Romana, inter Damasum & Vrsicinum.*			
		Præcedentium pontificum idem est dies creationis & consecrationis, quod sequenti tempore obseruatum non est.			
381	11	Sancta & vniuersalis synhodus secunda Constantinopolitana, episcoporum CL. contra Macedonium episcopum Constantinopolitanum, spiritum sanctum creaturam esse dicentem, congregata, Flauio Annio Eucherio, & Posthumo Syagrio VV. CC. Conss.			
384	39	Sanctus Siricus Tiburtij filius, Romanus, S. R. E. diaconus Cardinalis, Impp. Cæsaribus Flauijs Valentiniano iuniore, Theodosio Arcadio, & Honorio Augustis, sedit annos	13	5	25
		Creatus, & consecratus IV. Kalend. Ianuarij ineunte anno Christi 385. Ordinationes quinque mense Decembri fecit, episcoporum XXXII. presbyterorum XXXI & & diaconorum XVI. Obijt VIII. Kal. Martij anno Christi 398 sepultus in cœmeterio Priscillę via Salaria, Imp. Cæsare Fl. Honorio Augusto IV. & Fl. Eutychiano V. C. Conss. Vac. sed. mens.			
398	40	Sanctus Anastasius Maximi filius, Romanus, S. R. E. presbyter Cardinalis, Impp. Cæss. Arcadio & Honorio Augustis sedit annos	0	8	15
		Creatus, & consecratus VII. Idus Aprilis. Ordinatio-	3	0	21

nes

Anni Christi.	Numer' Pōtificū.		Anni.	Menses.	Dies.
		nes duas mense Decembri fecit, episcoporum x. presbyterorum IX. & diaconorum v. Obijt v. Kal. Maij, anno Christi 401. sepultus in cœmeterio suo iuxta vicum Vrsi pileati intra Vrbem, prope locum, vbi nunc est basilica sanctæ Vibianæ, Ragonio Vincentio Celso, & Fl. Frauitta VV. CC. Consſ. Vacauit sedes dies	0	0	10
401	41	Sanctus Innocentius Innocentij filius, Albanus, S. R. E. diaconus Cardinalis, Impp. Cęsſ. Arcadio, Honorio, & Theodosio iuniore Augustus, sedit annos	15	2	44
		Creatus, & consecratus VIII. Idus Maij. Quum Ordinationes quattuor mense Decembri, episcoporum LIIII. presbyterorum XXX. & diaconorum XVII. feciſſet v. Kal. Augusti anno Christi 416. mortuus est, & in cœmeterio ad Vrsum pileatum sepultus. Imp. Cæsare Fl. Theodosio iuniore Aug. VII. & Iunio IV. Palladio V. C. Consulibus. Vac sedes dies	0	0	22
416	42	Sanctus Zosimus Habrahami filius Cæsarienſis, Cappadox Græcus, S. R. E. presbyter Cardinalis ab Innocentio papa factus, Impp. Cæſſ. Honorio, & Theodosio iuniore Augustis, sedit annos	3	4	7
		Creatus, & consecratus XIII Kal. Sept. Ordinationem vnam mense Decembri fecit, episcoporum VIII. presbyterorum X. & diaconorum III. Obijt VII. Kal. Ianuar. sepultus via Tiburtina, in basilica sanctorum Laurentij & Stephani extra muros, iuxta cryptam prope corpus sancti martyris Laurentij, anno 419. finito, Fl. Monaxio, & Fl. Plinta VV. CC. Consſ. Vacauit sedes diem	0	0	1
419	43	Sanctus Bonifacius Iucundi presbyteri filius, Romanus, S. R. E. presbyter Cardinalis, Impp. Cęsſ. Honorio, & Theodosio iuniore Augg. sedit annos	3	9	28
		Creatus in schismate, & consecratus v. Kal. Ianuar. ineunte anno Domini 420. Ordinationem vnam mense Decembri fecit, episcoporum XXXVI. presbyterorum XIII. & diaconorum III. Obijt VIII. Kal. Nouembris, anno Domini 423. sepultus via Salaria in basilica sanctę Felicitatis martyris, iuxta corpus eius, Rufio Prętextato Mariniano & M. Aurelio Asclepiodoto VV. CC. Consſ. Vacauit sedes dies	0	0	9
420	4	*Eulalius Romanus, S. R. E. archidiaconus, in schismate electus contra Bonifacium, sedit menses*	0	3	7
		Creatus, & consecratus v. Kalend. Ianuarij in fine anni 419. coactus abdicauit anno 420. III. Non. Aprilis, & factus est episcopus in Campania, Theodosio Aug. IX. & Fl. Constantio nobiliſs. Cæsare III. Consſ.			
420		*Schisma IV. in eccleſia Romana, inter Bonifacium & Eulalium.*			
423	44	Sanctus Cælestinus Prisci filius, Romanus, S. R. E. diaconus, Impp. Cæsaribus Flauijs Honorio Theodosio iuniore, & Placidio Valentiniano Augustis, sed. ann.	8	5	3
		Creatus, & consecratus pridie Nonas Nouembris fecit			

Anni Christi	Numer. Pontific.		Anni.	Menses.	Dies.
		cit ordinationes tres mense Decembri, episcoporum XLVI. presbyterorum XXXII. & diaconorum XII. obijt VIII. Idus Aprilis, anno Christi 432. sepultus via Salaria in cœmeterio Priscillæ, Fl. Aëtio & Fl. Valerio VV. CC. Conss. Vacauit sedes dies			
430	III.	Sancta, & vniuersalis synhodus III. Ephesina CC. episcoporum contra Nestorium patriarcham Constantinopolitanum, diuinam in Christo naturam negantem coacta, Theodosio iuniore XIII. & Placidiô Valentiniano III. Aug. Conss.	0	0	21
432	45	Sanctus Xystus III. Xysti filius Romanus, S.R.E. presbyter, Impp. Cæsaribus Theodosio iuniore, & Plac. Valentiniano Augg sedit annos	7	11	0
440	46	Creatus & consecratus IV. Kal. Maij. Ordinationes quattuor mense Decembri fecit, episcoporum LII. presbyterorum XXIIX. & diaconorum XII. Obijt V. Kal. Aprilis, anno 440. sepultus via Tiburtina ad sanctum Laurentium extra muros, in crypta iuxta corpus eius, Impp. Cæs. Plac. Valentiniano Aug. V. & Anatolio V.C. Conss. Vacat sed. mens.	0	1	13
451	IIII.	Sanctus Leo Magnus Quinctiani filius, Romanus, S. R.E. Archidiaconus, Imp. Cæsaribus Theodosio iuniore, Plac. Valentiniano, Fl. Marciano, Fl. Anicio Maximo, Fl. Mæcilio Auito, Fl. Iulio Maioriano, & Fl. Leone Augustis, sed. ann.	20	11	0
		Creatus & consecratus IV. Idus Maij, die Dominico. Ordinationes quattuor mense Decembri fecit, episcoporum CXXCVI. presbyterorum XXCI. & diaconorum XXXI. Obijt III. Idus Aprilis, anno 461. & primus omnium Romanorum Pontificum sepultus est in porticu ante basilicam sancti Petri, Seuerino, & Dagaloifo VV. CC. Conss. Vacauit sedes dies	0	0	7
461	47	Sancta, & vniuersalis synhodus IV. Chalcedonensis DCXXX. episcoporum contra Dioscorum patriarcham Alexandrinum, & Eutychem Abbatem Constantinopolitanum, corpus Christi fantasticum fuisse dicentes coacta, Marciano Aug. & Clodio Adelphio V.C. Conss.			
		Sanctus Hilarius Crispini filius, Sardus, S.R.E. diaconus, Imp. Cæsare Fl. Leone, Fl. Vibio Seuero, & Fl. Antemio Augustis, sed. ann.	6	3	10
		Creatus & consecratus XII. Kal. Maij. Ordinationes tres mense Decembri fecit, episcoporum XXII. presbyterorum XXV. & diaconorum, V. Obijt V. Kalendas Augusti, anno 467. sepultus ad sanctum Laurentium extra muros, in crypta iuxta corpus Xysti III. papæ, Ioanne & Pusæo VV. CC. Conss. Vacauit sed. dies	0	0	10
467	48	Sanctus Simplicius Castini, alias Cassorij filius Tiburtinus, Latinus, Impp. Cæsaribus Leone seniore, Lenone iuniore, Zenone Fl. Antemio, Fl. Anicio Olybrio, Fl. Glicerio, Fl. Iulio Nepote, Fl. Momyllo Augustulo Augu-			

Augustis, & Rege Gotthorum in Italia Odoacre, sedit ann. 15 6 23

Creatus, & consecratus 6. Idus Augusti. Ordinationes tres mense Februar. & Decemb. fecit. episcoporum xxcIIx. presbyterorum LVIII. diaconorum XI. Obijt VI. Nonas Martij, anno 483. sepultus in portica ante Basilicam sancti Petri apostoli in Vaticano, Anicio Fausto V. C. sine collega Cons. Vacauit sedes dies 0 0 6

483 49 Sanctus Felix 2. dictus 3. Iunior Felicis presbyteri Cardinalis sanctorum Nerei & Archillei tt. Fasciolæ filius, Romanus, Impp. Cæss. Flauijs, Zenone, & Anastasio Augg. & Odoacre Gotthorum in Italia rege, sedit annos 8 11 17

Creatus, & consecratus 7. Idus Martij. Ordinationes duas mense Decemb. fecit episcoporum xxxI. presbyterorum xxIIx. & diaconorum VI. Obijt V. Kal. Martij, sepultus in basilica sancti Pauli Apostoli, via Ostiensi, anno 492. Imp. Cæs. Fl. Anastasio. Aug. & Fl. Rufino V. C. Conss. Vacauit sedes dies 0 0 5

492 50 Sanctus Gelasius Valerij episcopi filius, Afer, Imp. Cæs. Fl. Anastasio, Dicoro Augusto. & Fl. Theodorico Amalo Gotthorum in Italia rege, sedit annos 4 8 19

Creatus, & consecratus V. Nonas Martij. Ordinationes duas mensibus Februar. & Decemb. fecit, episcoporum LXVII. presbyterorum XXXII. & diaconorum II Obijt XI. Kalend. Decemb. anno Christi 496. sepultus ad sanctum Petrum Apostolum, Paulo V. C. sine collega Cons. Vacauit sedes dies 0 0 5

496 51 Anastasius 2. iunior Petri filius, Romanus de regione Esquilina, Imp. Cæsar. Fl. Anastasio Aug. & Theodorico Italiæ rege, sedit annum 1 11 24

Creatus, & consecratus V. Kal. Decemb. Ordinationem vnam mense Decembri fecit, episcoporum XVI. presbyterorum XII. & diaconorum :::: Obijt XIII. Kal. Decembris, anno 498. sepultus ad sanctum Petrum, Decio Paulino & Ioanne Scytha VV. CC. Conss. Vacauit sedes eo mortuo, dies 0 0 2

498 52 Sanctus Cælius Symmachus Fortunati filius, Sardus, Imp. Cæs. Fl. Anastasio Augusto, & Theodorico Gothorum rege, sedit annos 15 7 28

Creatus, & consecratus X. Kal. Decemb. Ordinationes quattuor mense Decembri, episcoporum CXVII. presbyterorum XCII. & diaconorum XVI. fecit. Obijt XIV. Kal. Augusti, anno Christi 514. sepultus ad sanctum Petrum in Vaticano, M. Aurelio Cassiodoro Senatore sine collega Conss. Vacauit sed. diem 0 0 1

5 *Laurentius Romanus S. R. E. presbyter Cardinalis, in schismate contra Symmachum papam el. Hic sedit annum* 1 ... ...

Creatus, & consecratus X. Kalend. Decembris, & anno sequenti pontificatu Romano quum se abdicasset, factus est episcopus Nucerinus,

Anni Christi	Numer⁹ Pōtificū.		Anni.	Menses.	Dies.
		nus, Aſclepio, & Ioanne Gibbo VV.CC.Conſſ.			
498		*Schiſma V. in S.R.E. inter Symmachum & Laurentium.*			
514	53	Sanctus Cælius Hormiſda Iuſti filius, Fruſinas Campanus, vel Latinus, Impp. Cæſſ. Anaſtaſio, & Iuſtino Auguſtis, ac Theodorico Italiæ rege, ſedit annos			
		Creatus, & conſecratus XIII. Kal. Auguſti. Ordinationem vnam menſe Decemb. fecit, epiſcoporum lv. preſbyterorum XXI. & diaconorum :::: Obijt VIII. Idus Auguſti, anno 523. ſepultus in baſilica ſancti Petri Fl. Anicio Maximo V.C. ſine collega Conſſ. Vacauit ſedes dies	9	0	18
523	54	Sanctus Ioannes Conſtantij filius Tuſcus, S.R.E. presbyter Cardinalis SS. Ioannis, & Pauli tt. Pammachij, Imp. Iuſtino Aug. & Theodorico Gotthorum in Italia rege, ſedit annos	0	0	5
		Creatus, & conſecratus prid. Idus Auguſti. Ordinationes aliquot epiſcoporum x v. fecit. Exceſſit Rauennæ in carcere à Rege Gotthorum Theodorico coniectus vj. Kal. Iunij. Cadauer Romam ilico tranſlatum, ad S. Petrum apoſtolum ſepultum eſt anno Chriſti 526. Anicio Olybrio iuniore V.C. ſine colleg. Conſſ. Vac. ſed. menſ.	2	9	16
26	55	Sanctus Felix 3. dictus 4. Caſtorij filius, Beneuentanus Samnis, S.R.E. presbyter Cardinalis S. Silueſtri tt. Equitij. Impp. Cæſſ. Flauijs Iuſtino, & Iuſtiniano Magno Auguſtis, & Atalarico Gotthorum in Italia rege, ſed. annos	0	1	27
		Creatus, & conſecratus 8. Kalend. Auguſti. Ordinationes duas menſibus Februario, & Martio, epiſcoporum XXIX. presbyterorum lv. & diaconorum XV. fecit. Obijt IV. Idus Octob. anno 530. ſepultus ad ſanctum Petrum, Poſthumo Lampadio, & Fl. Oreſte VV.CC. Conſſ. Vacauit ſed. dies	4	2	18
530	56	Bonifacius 2. iunior Sigeuultes filius, Romanus, S.R.E. presbyter Cardinalis tt. ſanctæ Cæciliæ, Imp. Cæſ. Fl. Iuſtiniano Aug. & Atalarico Italiæ rege, ſedit annum	0	0	3
		Creatus & conſecratus Romæ 17. Kal. Nouemb. Ordinatione que vna facta obijt 16. Kal. Nouemb. anno 531. ſepultus ad ſanctum Petrum. Poſt conſulatum Lampadij, & Oreſtis VV.CC. Vac. ſed. menſ.	1	0	12
530	6	*Dioſcorus Romanus, S.R.E. presbyter Cardinalis, in ſchiſmate contra Bonifacium 17. Kal. Nouemb. creatus, ſed. dies*	0	3	5
		Obijt eodem anno, pridie Idus Octobris, ſepultus ad ſanctum Petrum.	0	0	28
530		*Schiſma VI. inter Bonifacium & Dioſcorum.*			
532	57	Ioannes 2. iunior cognomine Mercurius, Proiecti filius, Romanus de regione Cælio monte, S.R.E. presbyter Cardinalis tt. ſancti Clementis, Imp. Cæſ. Fl. Iuſtiniano Aug. & Atalarico Gotthorum rege, ſed. ann.	2	4	6
		Creatus, & conſecratus XI Kal. Februarij, 2. P.C. Lampadij, & Oreſtis VV. CC. Ordinationem vnam menſe Decembri fecit, epiſcoporum XXI. presbyterorum x v. & dia-			

Anni Christi.	Numer⁹ Pōtificū.		Anni.	Menses.	Dies.
		& diaconorum::::Obijt v I. Kalend Iunij, anno Christi 554. sepultus ad sanctum Petrum Fl. Iustiniano Aug. 3 & Decio Theodoro Paulino V.C. Conss. Vacauit sedes Romana dies	0	0	6
534	85	Sanctus Rusticus Agapetus Gordiani presbyter cardinalis sanctorum Iohannis & Pauli tt. Pammachij filius, Romanus, S.R.E. archidiaconus, Imp. Cæsar. 2. Iustiniano Aug. & Theodahato Amalo Italiæ rege, sedit menses	0	11	19
		Creatus, & consecratus 3. Nonas Iunij. Ordinationem vnam episcoporum x I. & diaconorum I v. fecit. Obijt Constantinopoli, quo à Theodahato Gotthorum Tyranno legatus fuerat, x I I. Kalend. Iunij, anno 535. Romam translatus, sepultus est ad sanctum Petrum XII. Kal. Octob. eiusdem anni, F. Belisario V.C. fine conlega consule. Vacauit sedes menses			
		ad electionem	0	1	28
		ad ordinationem	0	6	24
535	59	Sanctus Cælius Siluerius Hormisdæ papæ filius, Frusinas, Hernicus, vel Latinus, aut Campanus, S. R. E. subdiaconus regionarius, Imp. Cæsar. Iustiniano Augusto Tehodahato, & Vitige Gotthorum in Italia regibus, sedit annum			
		ab electione	1	10	7
		ab ordinatione	1	5	11
		Creatus XIII. Kalend. Augusti, consecratus verò die Dominico XVII. Kalend. Ianuarij. Ordinationem vnam mense Decembri fecit, episcoporum XIX. presbyterorum x I I I I. & diaconorum V. Pontificatu exactus est 7. Kal. Iunij, anno 537. I I. P. C. Fl. Belisarij V. C. & in insulam Pontiam relegatus, vbi anno sequenti 538. XII. Kal. Iulij mortuus est, ibique sepultus, Ioanne, & Fl. Volusiano VV. CC. Consulibus. Quo deportato vacauit sedes			
		vsque ad creationem	0	0	1
		vsque ad consecrationem	0	0	19
537	60	Vigilius Ioannis consularis viri filius Romanus, S.R.E. archidiaconus, Imp. Cæsare Flauio Anicio Iustiniano Aug. Vitige, Ildoualdo Ararico, Tutila & Teio Gotthorum in Italia regibus, sedit ann.			
		à creatione	18	7	15
		à consecratione	18	6	28
		Creatus v I. Kal. Iunij, & consecratus die Dominico, XVIII. Kal. Iulij, viuente prædecessore suo Siluerio. Ordinationes duas mense Decembri fecit, episcoporum XXCI. presbyterorum XLVI. & diaconorum XVI. Obijt Syracusis in Sicilia, Constantinopoli ab Imperatore rediens Romam 4. Idus Ianuarij, anno 556. XV. post consulatum Fl. Basilij iunioris V. C. Cadauer Romam relatum			

Anni Christi.	Numer⁹ Pōtificū.		Anni.	Menses.	Dies.
		tum, sepultum est via Salaria in Basilica sancti Marcelli. Quo mortuo vacauit sedes menses	0	3	5
537		*Schisma VII. inter Silverium, & Vigilium.*			
533	V.	Sancta, & vniuersalis synhodus v. Constantinopolitana secunda, episcoporum clxv. contra hæreticos Origenianistas collecta xii. post consulatum Flauij Basilij iunioris V. C.			
556	61	Sanctus Pelagius Ioannis Vicariani filius, Romanus, S.R.E. archidiaconus, Imp. Cæs. Iustiniano Augusto, sedit ab ordinatione ann.	4	10	18
		Creatus .... ordinatus 16. Kalend. Maij, die Dominico paschæ xv. post consulatum Fl. Basilij iunioris V. C. Ordinationes duas mense Decembri fecit, episcoporum xlix. presbyterorum xxvi. & diaconorum ix. Obijt iiii. Nonas Martij, anno 565. sepultus ad sanctum Petrum post consulatum Fl. Basilij iunioris V. C. anno xx. Vacauit eo mortuo sedes Romana			
		——— { ad electionem	0	2	24
		{ ad ordinationem	0	4	12
561	62	Sanctus Ioannes iii. Catellinus Anastasij filius Romanus, Impp. Cæss. Flauijs Iustiniano, & Iustino iuniore Augg. sedit annis			
		——— { ab electione	13	0	16
		{ ab ordinatione	12	11	27
		Creatus iii. Kal. Iunij. Consecratus die Dominico 16. Kal. Augusti. Ordinationibus duabus mense Decembri habitis, episcopos lxi. presbyteros xxix. & diaconos xiii. fecit. Obijt iii. Idus Iulij, anno 574. post consulatum Iustini Augusti anno vii. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes mens.			
		——— { ad electionem	0	10	3
		{ ad ordinationem	0	10	19
575	63	Sanctus Benedictus Bonosus, Bonifacij filius, Romanus, Impp. Cæss. Iustino iuniore, & Tiberio Constantino Augg. sedit annos			
		——— { ab electione	4	2	15
		{ ad ordinatione	4	1	29
		Creatus 16. Kalend. Iun. consecratus die Dominico iv. Nonas Iun. viii. P.C. Iustini Aug. Ordinationem vnam mense Decembri fecit, episcoporum xxi. presbyterorum xv. & diaconorum iii. Obijt iii. Kalend. Augusti, anno 579. xii. P.C. Diui Iustini, sepultus in secretario beati Petri Apostoli. Vacauit sed. Rom.			
		——— { ad election.	0	3	10
		{ ad ordinat.	0	4	0
579	64	Sanctus Pelagius ii. iunior, Vinigildi filius, Romanus, Impp. Cæsaribus Tiberio, & Mauricio Augustis, sedit annos			
		——— { ab electione	10	2	19
		{ ab ordinat.	10	2	10

Creatus III. Idus Nouembris, consecratus die sancti Andreæ pridie Kalend. Decembris. Ordinationes duas mense Decembri fecit, episcoporum XLVIII. presbyterorum XXVIII. & diaconorum VIII. Obijt VI. Idus Februar. ex peste, anno 590. VI. P.C.P. Tiberij Flauij Mauricij Augusti, Indictione V. sepultus ad S. Petrum. Vacauit sedes mens.

		ad creationem	0	....	....
		ad ordinationem	0	6	25

590 | 65 | Sanctus Gregorius, magnus ecclesiæ doctor, Gordiani senatoris & Siluiæ sanctissimæ matronæ filius, Romanus monachus, S. R. E. archidiaconus, & apocrisarius Constantinopoli apud Imperatorem, & Anglorum apostolus. Impp. Cess. Tiberio Flauio Mauritio, & Flauio Phoca Augustis, sedit annos

		ab electione	14	....	....
		ab ordinatione	13	6	10

Creatus.... Ordinatus die Dominico 3. Non. Sept. Ordinationes duas, vnam in Quadragesima, aliam mense Sept. fecit, episcoporum LXII. presbyterorum XXXIX. & diaconorum V. Obijt 4. Idus Martij, anno Christi 604. sepultus in porticu ante basilicam S. Petri, prope secretarium, hodie sancta Maria de febre vocatum. Imp. Cæsare Flauio Phoca sine collega Augusto & consule, Indict. 7. Vacauit sedes Romana eo mortuo menses

		ad electionem	0	5	19
		ad ordinationem	0	6	0

604 | 66 | Sabinianus Boni filius Bleranus, Tuscus, diaconus, Cardinalis & apocrisarius apostolicæ sedis Constantinopoli apud Imperatorem à S. Gregorio papa creatus, Imp. Cæsare Fl. Phoca Aug. sedit menses

		à creatione	0	5	19
		ab ordinatione	0	5	7

Creatus Kal. Septembris, consecratus die Dominico, Idibus Septembris. Ordinationem vnam episcoporum XXVI. fecit. Obijt XI. Kal. Martij. anno Christi 605. & ad sanctum Petrum sepultus. P.C. Fl. Phocæ Aug. Vac. sed diem | 0 | 0 | 1

605 | 67 | Sanctus Bonifacius III. Ioannis Catadiosis filius, Romanus, S. R. E. presbyter Cardinalis, Imp. Cæs. Fl. Phoca Augusto sedit mens. | 0 | 8 | 23

Creatus, & ordinatus 9. Kal. Martij, die Dominico. Ordinauit episcopos XXI. aliàs XI. Obijt prid. Idus Nouemb. anno Christi 605. sepultus ad sanctum Petrum. P. C. Imp. Cæs. Fl. Phocæ Aug. Vacauit sedes

		ad electionem	0	....	....
		ad consecrationem	0	9	15

606 | 68 | Sanctus Bonifacius IIII. Ioannis Medici filius, Valerienſis Marsus, S. R. E. presbyter Cardinalis, Impp. Cæss. Flauijs Phoca & Heraclio Augustis, sedit ann.

ab e

Anni Ch. ist.	Numer. Pōtificū.		Anni.	Menses.	Dies.
		ab electione	....	....	....
		à consecratione	6	8	12
		Creatus.... consecratus die Dominico, v. Kalend. Septembris, 2. post consulatum Fl. Phocæ Augusti. Ordinationes duas mense Decembri fecit, episcoporum 36. presbyterorum:::: & diaconorum IX. Obijt VIII. Idus Maij, anno 613 sepultus ad sanctum Petrum, 2. post consulatum Imperatoris Cæsaris Fl. Heraclij Augusti. Vacauit sedes Romana menses			
		ad electionem	0	....	....
		ad consecrationem	0	5	12
613	69	Sanctus Deusdedit Stephani subdiaconi filius, Romanus, S.R.E. presbyter Cardinalis SS. Ioannis & Pauli, tt. Pammachij à S. Gregorio papa factus, Imp. Cæsare Fl. Heraclio Augusto, sedit ab ordinatione annos	3	0	19
		Consecratus die Dominico, 12. Kal. Nouembris. Ordinationes tres episcoporum XXIX. presbyterorum XIIII. & diaconorum V. fecit. Obijt VI. Idus Nouembris, anno Christi 616 indict. V. & ad sanctum Petrum sepultus, post consulatum Fl. Heraclij Augusti anno V. Vacauit sedes vsque ad consecrationem mens.	0	2	26
617	70	Bonifacius V. Neapolitanus Ioannis filius, Imp. Cæs. Flauio Heraclio Augusto, sedit ab ordinatione annos	5	10	0
		Consecratus 7. Kal. Ianuarij ineunte anno Dominicæ natiuitatis 617. Ordinationes duas mense Decembri episcoporum XXIX presbyterorum XXVI & diaconorum IV. fecit. Obijt 8. Kal. Nouembris, anno 622. sepultus ad S. Petrum X I. P. C. Imp. Cæs. Flauij Heraclij Augusti. Vacauit sedes			
622	71	Honorius Petronij viri consularis filius Campanus, Imperatore Cæsare Flauio Heraclio Augusto, sedit annos	12	11	7
		Creatus, & consecratus die Dominico, VII. Idus Nouembris. Ordinationes tres mense Decembri, episcoporum XXCI. presbyterorum XIII. & diaconorum XI. Obijt III. Idus Octobris, anno Christi 635. sepultus ad S. Petrum XXIIII. post cons. Fl. Heraclij Aug. Vac. Rom. sed vsque ad consecrationem ann.	1	7	18
637	72	Seuerinus Labieni filius, Romanus, Imperatore Cæs. Flauio Heraclio Augusto, sedit ab ordinatione annum	1	2	4
		Creatus.... consecratus Kal. Iunij, die Dominico. Fecit ordinationem vnam, qua episcopos nouem creauit. Moritur IV. Non. Augusti, sepultus ad S. Petrum, anno Christi 638. post consulatum Imp. Cæsaris Flauij Heraclij Augusti anno XXVII. Vacauit sedes vsque ad nouam consecrationem mens.	0	4	22
639	73	Ioannes IV. Venantij Scholastici filius Dalmata, S. R. E. diaconus Cardinalis, Imperat. Cæs. Fl. Heraclio Augusto, sedit ann.	1	9	18
		Consecratus 8. Kalend. Ianuarij, die Natalis Domini ine-			

Anni Christi.	Numer. Pontif.	PONTIFICES	Anni.	Menses.	Dies.
		ineunte anno 639. Ordinationes duas mense Decembri fecit, episcoporum XIIX. presbyterorum XIX. & diaconorum V. Obijt IV. Idus Octobris, anno 640. sepultus ad sanctum Petrum XXIX. post Consulatum Imp. Cæsaris Flauij Heraclij Augusti. Vacauit sedes mensem	•	I	13
640	74	Theodorus Theodori episcopi filius Hierosolymita, Græcus. Impp. Cęsaribus Flauijs Heraclijs Constantino, Herocleone, & Constante Augustis, sedit annos	6	5	19
		Consecratus VI. Kalend. Decembris die Dominico. Ordinationem vnam mense Decembri episcoporum XLVI. presbyterorum XXI. & diaconorum IV. fecit. Obijt pridie Idus Maij. anno 647. & ad sanctum Petrum sepelitur, V. P. C. Imp. Cæs. Flauij Constantis Augusti. Vacauit sedes menses			
		ad electionem	•	I	21
		ad consecrationem	0	4	I
647	75	Sanctus Martinus Fabritij filius, Tudertinus Tuscus, Imp. Cæs. Fl. Heraclio Constante Augusto, sed. annos			
		ab electione	6	4	7
		à consecratione	6	I	28
		Creatus prid. Nonas Iulij, consecratus die Dominico XVI. Kalend. Ordinationes duas mense Decembri fecit, episcoporum XXXIII. presbyterorum XI. & diaconorum V. Obijt Cersonæ in Ponto, vbi in exsilium pro tuenda catholicę fidei veritate ab Imperatore Constante actus fuerat prid. Idus Nouembris, anno 653. ibique sepultus P. C. Fl. Constantis Augusti, anno XI. Vacauit sedes menses	0	3	28
654	76	Eugenius Rufiniani filius, Romanus de regione prima Auentienensi, Imp. Cæs. Fl. Constante Augusto, sedit annos	2	9	24
		Creatus, & consecratus die Dominico, IV. Idus Augusti, anno XII. P. C. Constantis Imp. Ordinationes duas episcoporum XXI. fecit. Obijt IV. Nonas Iunij, sepultus ad S. Petrum, anno 657. XV P. C. Constantis Imperatoris. Vacauit sedes Romana mensem	0	I	27
657	77	Vitalianus Anastasij filius, Signinus Latinus, Impp. Cæss. Flauijs Heraclijs Constante & Constantino Augustis, sedit annos	14	5	29
		Consecratus die Dominico, 3. Kal. Augusti. Ordinationes quattuor, episcoporum XCVII. presbyterorum XXII. & diaconorum XI. fecit. Obijt 6. Kal. Februarij, ann. 672. sepultus ad S. Petrum P. C. Constantini Aug. anno V. Vacauit sedes menses	•	2	14
672	78	Adeodatus Iouiani filius, Romanus, monachus presbyter Cardinalis, Imp. Cæs. Fl. Heraclio Constantino Augusto, sedit annos	4	2	16
		Consecratus 3. Idus Aprilis die Dominico. Ordinationem vnam mense Decembri, episcoporum XLVI. presbyterorum XIIII. & diaconorum II. fecit. Obijt 6. Kal.			

Kal. Iulij, anno 676. sepultus ad sanctum Petrum IX. P. C. Constantini Aug. Vacauit sedes menses | 0 | 4 | 6

676 | 79 | Domnio. aliàs Donus, aliàs Domnus, Mauricij filius, Romanus, Imp. Constantino Augusto, sedit annos | 2 | 5 | 10

Creatus die Dominico, 4. Nonas Nouembris. Ordinationem vnam, episcoporum VI. presbyterorum X. & diaconorum V. fecit. Obijt 3. Idus Aprilis, anno 679. sepultus ad Sanctum Petrum P. C. Constantini Aug. anno XII. Vacauit sedes menses | 0 | 2 | 28

679 | 80 | Agatho Pannonij filius, Panormitanus Siculus monachus, S R E. presbyter Cardinalis, Imp. Constantino Aug. sedit annos | 2 | 6 | 0

Consecratus 6. Idus Iulij die Dominico. Ordinationem vnam fecit, episcoporum XIIX. presbyterorum X. & diaconorum III. Obijt 4. Idus Ianuarij anno 682. P. C. Imp. Constantini Augusti anno XV. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes mens. | 0 | 7 | 0

681 | VI. | Sancta, & vniuersalis synhodus VI. Constantinopolitana 3. CCXXCIX. episcoporum, contra Monothelitas hæreticos congregata, P. C. Constantini Augusti annis 13. 14. & 15.

682 | 81 | Sanctus Leo II. iunior Pauli filius, Aidonensis dioec. Catinensis, Siculus, S R.E. presbyter cardinalis, Imp. Cæs. Constantino Augusto, sedit mens. | 0 | 10 | 19

Creatus IV. Idus Augusti die Dominico. Ordinationem vnam die 26. Iunij fecit, qua episcopos 23. presbyteros 9. & diaconos 3. creauit. Obijt 4. Kal. Iulij, anno 683 sepultus ad sanctum Petrum, P. C. Imp. Constantini Augusti, anno 16. Indictione XI. Vac. sed. mens.

684 | 82 | Sanctus Benedictus II. iunior Ioannis filius, Romanus, S. R. E. presbyter cardinalis, Imp. Cæsare Heraclio Constantino Augusto, sedit mens. | 0 | 11 | 21

Consecratus 13. Kal. Iul. die Domino. Ordinationem vnam, episcoporum 12. fecit. Obijt Idibus Maij, anno Christi 685. Imp. Cæs. Fl. Iustiniano iuniore Augusto, sine collega Cons. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes | 0 | 10 | 27

{vsque ad consecrationem | 0 | 2 | 9
{vsque ad creationem. | 0 | 2 | 15

Pontifices, qui deinde fuerunt, creati & consecrati sunt sine Constantinopolitani Imperatoris iussione. Anastasius Bibliothecarius

685 | 83 | Ioannes V. Cyriaci filius, Antiochenus Syrus, S. R. E. archidiaconus Cardinalis, Impp. Cæsaribus Flauijs Heraclijs Constantino, & Iustiniano Augustis, sedit à creatione annum | 1 | 0 | 9

Creatus 8. Kal. Augusti, consecratus 3. Kal. Augusti. Ordinationem vnam fecit, episcoporum XIII. Obijt IV. Nonas Augusti anno 686. sepultus ad sanctum Petrum post consulatum Fl. Iustiniani iunioris Aug. Vac. sed. mens. | 0 | 2 | 18

Anni Christi	Numerus ordinis.		Anni	Menses	Dies.
686	7	*Petrus Romanus, S.R.E. archipresbyter* } *in schismate, quod VIII. fuit, creati.*			
	8	*Theodorus, S.R.E. presbyter Cardinalis* }			
		Quibus pulsis, pontifex Romanus renunciatus est			
686	24	Cuno Trax. Benedicti filius, S.R.E. presbyter cardinalis, qui sedit menses	0	11	0
		Creatus & consecratus 12. Kal. Nouemb. die Dominico. Fecit ordinationem vnam, episcoporum XVI. Obijt XI. Kal. Octobris, anno 687. sepultus ad sanctum Petrum, iterum P.C. Iustiniani. Aug. Vac. sed.	0	2	25
687	9	*Theodorus, presbyter, S.R.E.* } *in schismate, quod IX. fuit, creati.*			
	10	*Paschalis, Archidiaconus S.R.E.* }			
		Vterisque pulsis, papa factus est			
687	85	Sergius Tiberij filius, Antiochenus Syrus, Panormi in Sicilia ortus, S.R.E. presbyter Cardinalis tt. sanctæ Susannæ ad duas domos à Leone II. papa factus. Imp. Cæsaribus Fl. Iustiniano, Leontio, & Liberio Habsimaro Augustis, sedit annos	13	8	25
		Creatus 16. Kal. consecratus 8 Kal. Ianuarij. die natalis Domini. Ordinationes duas mense Martio fecit, episcoporum XCVI. presbyterorum XVIII. & diaconorum IV. Obijt VII. Idus Septembris, anno 701. Indictione XIV. sepultus ad sanctum Petrum, post consulatum Tiberij Habsimari Augusti. Vacauit sedes menses	0	1	20
701	86	Ioannes VI. Græcus Paterni, aliàs Petronij filius, Imp. Tiberio Habsimaro Aug. sed ann.	3	2	13
		Creatus IV. Kal. consecratus III. Kal. Nouembris. Fecit ordinationem vnam, episcoporum XV. presbyterorum IX. & diaconorum II. Obijt 7. Idus Ianuarij, anno 705. Indict. 3. sepultus ad sanctum Petrum, V. P. C. Tiberij Habsimari Aug. Vacauit sedes mensem	0	1	18
705	87	Ioannes VII. Platonis filius, Græcus, diaconus Cardinalis sanctæ Mariæ Nouæ, Impp. Cæss. Tiberio Habsimaro, & Fl. Iustiniano iterum Aug. sedit annos	2	7	17
		Creatus, & consecratus die Dominico kalend. Martij. Fecit ordinationem vnam, qua episcopos XIX. presbyteros X. & diaconos II. creauit. Obijt Romæ iuxta ecclesiam sanctæ Mariæ Nouæ quam renouauerat XVI. kalend. Nouembris, sepultus in basilica sancti Petri, ante altare sanctæ Dei genitricis Virginis, quod nunc Sudarij dicitur, anno Christi 707. Indictione VI. Imp. Cæsare Fl. Heraclio Iustiniano Augusto II. sine conlega consule. Non vacauit sedes.			
707	88	Sisinnius Ioannis filius, Syrus, Iustiniano Augusto, sedit dies	0	0	20
		Creatus XV. kal. Consecratus X. kal. Nouembris. Ordinationem vnius episcopi in Insula Corsica fecit. Obijt VIII. Idus Nouembris, sepultus ad sanctum Petrum. Vac. sed. mens.	0	1	16
707	89	Constantinus Ioannis filius, Syrus, Impp. Cæss. Iustinia			

Anni Christi	Numeri Pontificum		Anni.	Menses.	Dies.
		mano, & Philippico Bardane Augustis, sedit annos	8	1	20
		Creatus x. Kalend. Ianuarij, consecratus VIII. Kal. die natalis Domini. Ordinationem vnam episcoporum LXIIII. presbyterorum x. & diaconorum II. fecit. Obijt 3. Idus Februarij, ann. 716. Indictione XIV. sepultus ad sanctum Petrum, Fl. Arthemio Anastasio Aug. Cos. Vacauit sedes mensem			
716	90	Gregorius III. iunior Romanus Marcelli filius, S. R.E. diaconus Cardinalis à Constantino papa factus, Imp. Cæsaribus Flauijs Anastasio Arthemio, Theodosio Adramiteno & Leone Isauro Augustis, sedit annos	0	1	10
		Creatus XII. Kal. consecratus XI. Kal. Aprilis. Ordinationes IX. mense Septembri fecit, & vnam mense Iunio, quibus episcopos CXLIX. presbyteros XXXV. & diaconos IV. creauit. Obijt 3. Idus Februarij, Indictione XIV. anno Christi 731. P. C. Leonis Augusti anno XIV. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	14	10	22
731	91	Gregorius III. Ioannis filius, Syrus, S. R. E. presbyter Cardinalis, Imp. Cæs. Flauio Leone Isauro Augusto, sedit annos	10	0	21
		Creatus III. Non. Martij, consecratus XV. Kal. Aprilis. Ordinationes tres mense Decembri fecit, episcoporum XXC. presbyterorum XXIV. & diaconorum III. Obijt IV. Kal. Decembris, anno 741. Indictione X. sepultus in basilica sancti Petri apostoli, post consulatum Leonis Isauri Augusti anno XXIV. Vacauit sedes dies		8	24
		Italia ab Imp. Constantinopolitano Leone hæretico Iconomacho, auctore Gregorio III. papa defecit.	0	0	2
741	92	Zacharias Polycronij filius, Græcus monachus, S R.E. presbyter cardinalis à Gregorio III. creatus, Imp. Cæs. Fl. Constantino Copronymo Augusto, sedit annos	10	3	15
		Creatus Kal. Decembris, consecratus III. Non. Decembris. Ordinationes tres mense Martio fecit, episcoporum LXXXV. presbyterorum XXX. & diaconorum V. Obijt Idibus Martij, anno Christi 752. Indictione V. sepultus ad sanctum Petrum, P. C. Constantini Copronymi Augusti anno X. Vacauit sedes dies			
752	93	Stephanus II. iunior, S.R.E. presbyter Cardinalis, sedit dies	0	0	8
		Creatus IX. Kal. Aprilis. Obijt VI. Kal. Aprilis, sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sed. diem	0	0	4
752	94	Stephanus III. dictus II. iunior Constantini filius, Romanus, S.R.E. diaconus cardinalis à Zacharia papa factus, Impp. Cæss. Flauijs Constantino Copronymo & Leone Augustis, sedit annos	0	0	1
		Creatus 4. Kalend. Aprilis, consecratus IIII. Nonas Aprilis. Ordinationem vnam mense Martio, episcoporum III. presbyterorum II. & diaconorum II. fecit. Obijt 6. kal. Maij, anno Christi 757. Indictione X. sepultus ad sanctum Petrum, P. C. Constantini Copronymi Augusti	5	0	29

Anni Christi.	Numer' ordi' ñ.		Anni.	Menses.	Dies.
		gusti anno xv. Vacauit sedes dies			
757	95	Paulus Constantini filius Stephani iunioris papæ frater Germanus, S.R.E. diaconus cardinalis à Zacharia papa factus, Impp. Cæs. Constantino, & Leone Augg. sedit annos	0	0	32
		Creatus & consecratus 4. Kal. Iunij. Ordinationem vnam mense Decembri fecit, episcoporum 3 presbyterorum 12. & diaconorum 2. Obijt in monasterio S. Pauli via Ostiensi 4. Kal. Iulij. anno Christi 767. Indictione v. sepultus ad sanctum Petrum, P. C. Constantini Copronymi Aug. anno xxv. Vacauit sedes annum	10	1	0
757	11	*Theophylactus Romanus, S.R.E. archidiaconus Cardinalis, in schismate X. contra Paulum papam creatus, sedit*	1	1	7
		Coactus abdicauit.	0	....	....
767	12	*Constantinus Nepesinus, Ducis Nepesini filius, quum laicus esset, contra canones Totonis & Passiui fratrum suorum vi, à Laicis pontifex creatus, præter Cardinalium sententiam, sedit annum*	1	1	9
		Creatus die Dominico, quo mortuus est Paulus papa 4. Kalend. Iulij postridie diaconus, & presbyter à Georgio Prænestino episcopo factus, Pontifex verò die Dominico sequenti 3. Non. Iulij apud sanctum Petrum à Georgio Prænestino, Eustratio Albano, & Citonato Portuense consecratus. Ordinationes fecit, episcoporum VIII. presbyterorum VIII. & diaconorum IIII. Anno sequenti 768. coactus à Christophoro Primicerio, & consiliario apostolicæ sedis, & Sergio eius filio scellario, abdicauit, Lateranj in concilio Episcoporum, & Cardinalium die sabbati, ante ordinationem Stephani papæ VIII. Idus Augusti, & in monasterio Cellæ nouæ effossis oculis, relegatus, monachus factus est.			
768	13	*Philippus Romanus, monachus abbas monasterij sancti Viti, S.R.E. presbyter Cardinalis, in schismate contra Constantinum à quibusdam clericis auctore Valdiperto presbytero Longobardo papa factus, sedit dies*	0	0	5
		Creatus, & consecratus prid. Kal. Augusti die Dominico, & quinto die post coactus ab eodem Christophoro Primicerio, pontificatu se abdicauit pridie Nonas Augusti, atque ad suum monasterium reuersus est, & postridie Stephanus electus.			
767		*Schisma XI. in eccl. Romana maximè turbulentum.*			
768	96	Stephanus IIII. dictus III. Olibrij filius, Siculus, monachus monasterij S. Chrysogoni Romæ sub Gregorio III. papa cubicularius Lateranensis, demum S.R.E. presbyter Cardinalis tt. sanctæ Cæciliæ à Zacharia papa factus, Impp. Cæsaribus Constantino Copronymo, & Leone Augg. sedit annos	3	5	27
		Creatus Nonis Augusti & consecratus VII. Idus Augusti XXVI P. C. Constantini Copronymi Augusti Ordinationem vnam mense Decembri fecit, episcoporum .... presbyterorum V. & diaconorum IV. Obijt mari prid. Kal. Februarij anno 772. Indictione X. sepultus ad sanctum Petrum, 3 post consulatum Leonis IV. Augusti. Vacauit Romana sedes dies	0	0	8

Ha

Anni Christi.	Numer. Pontifici.		Anni.	Menses.	Dies.
772	97	Hadrianus Theodori filius, Romanus de regione via Lata prope sanctum Marcum, nobilissimo genere ortus, clericus, notarius regionarius, & subdiaconus à Paulo papa factus, post S.R.E. diaconus Cardinalis à Stephano III. creatus. Impp. Cæs. Leone IV. & Constantino eius filio Augustis, sedit annos	23	10	17
		Creatus, & consecratus V. Idus Februarij die Dominico. Ordinationes duas mense Martio fecit, episcoporum CXXCV. presbyterorum XXIIII. & diaconorum VII. Obijt manè VII Kalend. Ianuarij anno 795. finiente, Indictione IV. sepultus ad sanctum Petrum, P. C. Constantini Octaui Irenes filij Augusti, anno XVI. Non vacauit sedes			
789	VII.	Sancta, & vniuersalis synhodus septima Nicæna secunda CCCL. Episcoporum, contra Iconomachos collecta, P.C. Constantini VIII. Aug. anno X.	0	0	0
796	98	Leo III. Azzupij filius, Romanus, S.R.E. presbyter cardinalis tt. S. Susannæ, Constantino VIII. & Nicephoro Augustis, sedit annos	20	5	18
		Creatus 7. Kal. Ianuarij, postridie consecratus. Ordinationes tres mense Martio fecit, episcoporum CXXVI. presbyterorum XXX. & diaconorum XI. Obijt prid. Idus Iunij, anno 816. Indictione IX. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies			
800		Hic pontifex Carolum Magnum Francorum regem Imperatorem creauit.	0	0	20
816	99	Stephanus V. dictus IV. Iulij Marini filius, Romanus, S.R.E. diaconus, alias presbyter Cardinalis à Leone III. papa factus, Ludouico Pio Augusto, sedit menses	0	6	23
		Creatus V. Nonas Iulij, consecratus prid. Non. Iulij. Ordinationem vnam mense Decembri fecit, episcoporum V. presbyterorum IX. & diaconorum IV. Obijt 8. Kal. Febr. anno 817. sepultus in basilica sancti Petri apostoli. Vacauit sedes dies			
817	100	Paschalis Maximi Bonosi filius, Romanus, monachus & abbas sancti Stephani prope S. Petrum, S.R.E. presbyter cardinalis tituli sanctæ Praxedis à Leone III. papa factus Ludouico Pio, & Hlothario Augustis, sedit annos	7	3	17
		Creatus 5. Kal. Februarij, consecratus Kal. Februarij Ordinationes duas mensibus Decemb. & Martio fecit, episcoporum .... presbyterorum VII. & diaconorum VII. Obijt prid. Idus Maij, anno Christi 824. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies			
824	101	Eugenius II. iunior Boëmundi filius, Romanus, S.R.E. archipresbyter cardinalis tt. sanctæ Sabinæ à Leone III. papa factus, Impp. Cæsaribus Ludouico Pio, & Hlothario Augg. sedit ann.	0	0	4
		Creatus 14. Kal. & consecratus XI. Kalend. Iunij Obijt prid. Idus Decembris, anno 827. sepultus ad sanctum Petrum. Vac. sed. diem	3	6	24
			0	0	1

Anni Christi.	Numer⁹ Pōtifi. ū.	PONTIFICES	Anni.	Mens.	Dies.
827	14	*Zinzinus Romanus, S.R.E. presbyter Cardinalis in schismate contra Eugenium electus à minori part., sedit*			
		Coactus non long è post abdicauit.	0	....	....
		Schisma in eccl sia Romana XII.			
827	102	Valentinus Leontij filius, Romanus, S. R. E. archidiaconus Cardinalis à Paschale papa factus, sedit mensem	0	1	10
		Creatus XIX. Kal. Ianuarij, consecratus postridie, obijt XI. Kal. Februarij, anno Christi 828 sepultus in basilica sancti Petri. Vacauit sedes dies	0	•	3
828	103	Gregorius IV. Ioannis filius, Romanus S.R.E. presbyter Cardinalis tt. sancti Marci à Paschali factus, Hludouico Pio, & Hlothario eius filio Augustis, sedit annos	16	0	•
		Creatus 7. Kal. Februar. Ordinationes quinque mensibus Martio, Septembri & Decembri fecit, episcoporum, presbyterorum, & diaconorum CXXCV. Obijt 8. Kal. Febr. anno Christi 844. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	•	0	15
844	104	Sergius II. iunior Sergij filius, Romanus, de regione IV. S. R. E. archipresbyter Cardinalis SS. Siluestri & Martini tt. Equitij à Paschali papa factus, Hlothario Augusto, sedit annos	3	2	3
		Creatus, & consecratus 4. Idus Februarij. Ordinationem vnam mense Martio fecit, episcoporum XXIII. presbyterorum VIII. & diaconorum III. Obijt prid. Idus Aprilis, anno 847 sepultus in basilica sancti Petri. Non vacauit sedes, nisi vsque ad consecrationem	•	2	15
847	105	Leo IV. Rodulfi filius, Romanus, monachus monasterij sanctorum Siluestri & Martini prope sanctum Petrum, S.R.E. presbyter Cardinalis tt. SS. quattuor coronatorum à Sergio II. papa factus, Hlothario, & Hludouico iuniore Augustis, sed. ann.	8	3	6
		Creatus die obitus papæ Sergij prid. Idus Aprilis, consecratus 6 kalend. Iulij die Dominico. Ordinationes duas mensibus Martio & Decembri fecit, episcoporum LXIII. presbyterorum XIX. & diaconorum VIII. Obijt XVI. kalend. Augusti, anno 855. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes			
		vsque ad electionem	0	0	6
		vsque ad consecrationem	•	2	11
855	106	Benedictus III. Petri filius, Romanus, S.R.E. presbyter Cardinalis S. Mariæ Transtyberim tt. Calisti à Leone IV. factus, Imp. Cæs. Hludouico Augusto iuniore, sedit			
		ab electione	2	8	16
		à consecratione	2	6	10
		Electus in schismate IX. kal. Augusti, res turbatæ fuerunt vsque ad 3. kal. Octobris, quo sedato schismate consecratus est. Ordinationem vnam mense Decembri fecit, episcoporum XX. presbyterorum VI. & diaconi vnius. Obijt manè VI. Idus Aprilis, anno 858. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	15

Anni Christi.	Numer. Pōtifici		Anni.	Mēses.	Dies.
855	15	*Anastasius III. Romanus S. R. E. presbyter Cardinalis tt. sancti Marcelli, in schismate contra Benedictum III. . . . . K. dend. Augusti creatus, sed. mens.*			
		Et non longè pòst coactus abdicauit.	0	....	....
		Schisma XIII. in ecclesia Romana.			
858	107	Nicolaus Magnus Theodori filius, Romanus, S. R. E. diaconus Cardinalis à Leone IV. factus, Imp. Cæs. Hludouico iuniore Augusto, sedit annos	9	6	20
		Creatus, & consecratus 8. Kalend. Maij. Ordinationes plures mense Martio & Decembri, episcoporum LXV. presbyterorum VII. & diaconorum IIII. fecit. Obijt manè Idibus Nouembris, anno Christi 867. Indictione prima, sepultus ante fores basilicæ sancti Petri. Vacauit sedes Romana dies			
867	108	Hadrianus II. iunior, Romanus, Talari episcopi filius, S. R. E. presbyter Cardinalis tt. sancti Marci à Sergio II. papa factus, Imp. Cæsare Hludouico iuniore Augusto, sedit annos	0	0	7
		Creatus XI. Kal. Decembris, consecratus IX. Kal. Decembris. Obijt Kal. Nouembris, anno 872. sepultus ad S. Petrum. Vacauit sedes mensem	4	11	12
896		Sancta, & vniuersalis synhodus octaua, Constantinopolitana quarta CCC. episcoporum, contra Photium patriarcham Constantinopolitanum coacta.	0	1	12
842	109	Ioannes VIII. Gundi filius Romanus, S. R. E. archidiaconus Cardinalis, Impp. Cæsaribus Hludouico iuniore Carolo iuniore Caluo, Hludouico III. Balbo, & Carolo III. Crasso Augustis, sed. ann.			
		Creatus, & consecratus XIX. Kal. Ianuarij. Obijt XIX. Kalend. Ianuarij, anno 882. Indictione prima, sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sed. dies	10	0	2
877		Sanctæ, & vniuersalis synhodi octauæ Constantinopolitanę IV. CCCXXCIII. episcoporum, pro Photij patriarchatu coactæ, posterior pars.	0	0	3
882	110	Marinus Palumbi presbyteri filius, Gallesianus Faliscus, S. R. E. diaconus cardinalis, Carolo 3. Augusto, sedit annum	1	1	0
		Creatus 14. Kal. Ianuarij, consecratus die natalis Domini. Obijt 15. Kal. Februarij, anno 884. sepultus ad sanctum Petrum. Vac. sedes dies			
884	111	Hadrianus 3. Romanus (quem alij Agapitum vocant) Benedicti filius, de regione via lata, Carolo 3. Imperatore, sedit annum	0	0	2
		Creatus 12. Kal. Februarij, consecratus 7. Kal. Februarij. Obijt 7. Idus Maij, anno Christi 885. sepultus in basilica sancti Petri. Vacauit sedes Romana dies	1	3	19
885	112	Stephanus VI. dictus V. Romanus (quem alij Basilium vocant) Hadriani filius, de regione via lata, Impp. Cęsl. Carolo tertio Crasso, & Arnulfo Augustis, sedit annos	0	0	3
		Crea-	6	0	9

Anni Christi.	Numer⁹ Pōtificū.		Anni.	Menses.	Dies.
		Creatus 3. Idus Maij. Obijt 12. Kal. Iunij, anno 891. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	5
891	113	Formosus Portuensis, Leonis filius, episcopus Portuensis à Nicolao papa factus, Arnulfo Imperatore, sedit annos	4	6	18
		Creatus 6. Kal. Iunij. Indictione 9. Obijt 19. Kal. Ianuarij, anno 895. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	2
		Formosus fuit primus ex Episcopo factus papa.			
891		*Sergius III. Benedicti filius, Romanus ex comitibus Tusculanis, S. R. E. diaconus Cardinalis, in schismate contra Formosum papam creatus, sedit*	0	....	....
		Coactus abdicauit, & in exsilium actus est.			
891		*Schisma in ecclesia Romana XIIII.*			
895	114	Bonifacius VI. Hadriani episcopi filius, Romanus, Imp. Cæsare Arnulfo Aug. sed. dies	0	0	15
		Creatus 16. Kal. Ianuarij. Obijt prid. Kal. Ianuarij, anno 896. ineunte, sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	5
896	115	Stephanus VII. dictus VI. Ioannis presbyteri filius, Romanus, episcopus Anagnimus à Stephano V. papa factus, sedit Arnulfo Imperatore annum	1	2	19
		Creatus 8. Idus Ianuarij. Obijt 9. kal. Aprilis, sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	3
897	116	Romanus Constantini Marini papæ fratris filius, Gallesianus Faliscus, Arnulfo Imperatore sedit menses	0	4	23
		Creatus V. kalend. April. Obijt 14. kalend. Septemb. anno 897. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes diem	0	0	1
897	117	Theodorus 2. iunior Photij filius, Romanus, sedit dies	0	0	20
		Creatus 13. kal. Septemb. Obijt 6. Idus Septembris, sepultus ad sanctum Petrum. Vac. sedes diem	0	0	1
897	118	Ioannes IX. Rampoaldi filius, Tiburtinus monachus, diaconus S.R.E. Imp. Cæsare, Arnulfo Augusto, sedit annos	2	0	15
		Creatus 5. Idus Sept. Obijt 9. kal. Octob. anno Christi 899. sepultus ad sanctum Petrum. Vac. sed. diem	0	0	1
897		*Sergius III. Benedicti filius, Romanus, ex Comitibus Tusculanis, presbyter in schismate iterum contra Ioannem IX. creatus, sedit*	0	....	....
		Coactus iterum abdicauit, & in exsilium actus est.			
899	119	Benedictus IIII. Mammoli filius, Romanus, Impp. Hludouico IV. Arnulfi filio sedit ann.	3	6	15
		Creatus VIII. kalend. Octobris. Obijt VI. Idus Aprilis, anno 903 sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	6
903	120	Leo V. è villa Priapi agri Ardeatini in Latio, sedit mensem	0	1	10
		Creatus 17. kal. Maij. Coactus à Christophoro presbytero Cardinale abdicauit 9. kal. Iunij, & monachus factus est. Non vacauit sedes	0	0	0
		Obijt			

Anni Christi.	Numer⁹ Pōt. ſecū.		Anni.	Menſes.	Dies.
		Obijt paulò pòſt, Laterani in baſilica Conſtantiniana ſepultus.			
903	121	Chriſtophorus Leonis filius Romanus, presbyter Cardinalis tt. SS. Laurentij & Damaſi, Cæſare Hludouico IV. ſedit menſes	0	7	0
		Creatus 8. Kal. Iunij. coactus à Sergio presbytero abdicauit 9. Kal. Ianuarij, & monachus factus eſt anno 303. Et moriens ad S. Petrum ſepultus eſt.			
		Schiſma in Romana eccl. ſia XV. inter Leonem V. Chriſtophorum, & Sergium III.			
903	122	Sergius III. Benedicti filius, Romanus, ex comitibus Tuſculanis, S. R. E. presbyter Cardinalis, Hludonico IV. Cæſare, ſedit ann.	7	3	16
		Creatus 8. Kal. Ianuarij, die natalis Domini ineunte anno 904. Obijt V. Idus Aprilis, anno 911. ad S. Petrum ſepultus. Vacauit ſedes dies			
911	123	Anaſtaſius III. Luciani filius, Romanus, Cæſare Chunrado, ſedit annos	0	0	4
		Creatus 17. Kal. Maij Obijt pridie Non. Iunij, anno 913. ſepultus ad S. Petrum. Vacauit ſedes dies	2	1	22
913	124	Lando Tami filius, Sabinus, Chunrado Franco Cæſare, ſedit menſes	0	0	2
		Creatus VII. Idus Iunij. Obijt V. Kalend. Ianuarij ineunte anno 914. ſepultus ad S. Petrum. Vacauit ſedes dies	0	6	22
914	125	Ioannes X. Ioannis filius, Rauennas, ex epiſcopo Bononienſi archiepiſcopus Rauennas, Chunrado Franco, & Henrico Aucipe Saxone Cæſaribus, ſedit annos	14	0	26
		Creatus 9. Kal. Febr. Occiſus ſuffocatus ceruicali ſuper os coniecto, in patriarchio Lateranenſi VII Idus Aprilis, anno 928. ſepultus Laterani. Vacauit ſedes dies	0	2	15
928	126	Leo VI. Chriſtophori Primicerij S. R. E. filius, Romanus, Henrico Aucipe Saxone Cæſare, ſedit menſes	0	0	2
		Creatus V. Idus Aprilis. Obijt 10. Kal. Nouemb. anno 928. ſepultus ad ſanctum Petrum. Vacauit ſedes diem	0	6	15
928	127	Stephanus VIII. dictus VII. Tendemundi filius, Romanus, ſedit annos	0	0	1
		Creatus 9. Kal. Nouemb. Obijt VI. Idus Decemb. anno 930. ſepultus ad S. Petrum. Vacauit ſedes dies	2	1	15
930	128	Ioannis XI. Sergij III. papę filius nothus, Romanus, ex comitibus Tuſculanis, Henrico Aucipe Saxone Aug. ſedit annos	0	0	2
		Creatus 3. Idus Decemb. Obijt 8. Kal Nouemb. anno 935. Laterani ſepultus. Vacauit ſedes diem	4	10	15
935	129	Leo VII. Romanus, Othone magno Cæſ. ſedit annos	0	0	1
		Creatus 6. Kal. Nouembris. Obijt pridie. Non. Maij, anno 939. ſepultus ad ſanctum Petrum. Vacauit ſedes menſem	3	6	10
939	130	Stephanus IX. dictus VIII. Romanus, Othone Cæſare, ſedit annos	0	1	0
		Crea-	3	4	15

Anni Christi	Numerus ōtificū.		Anni	Menses	Dies.
		Creatus 7. Idus Iunij. Obijt 12. Kal. Nouemb. anno 941. sepultus ad S. Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	10
942	131	Marinus II. iunior, Romanus, Othone Imperatore, sedit annos	3	6	14
		Creatus Kalend. Nouemb. Obijt prid. Idus Maij, anno 946 sepultus ad S. Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	3
946	132	Agapetus II. iunior, Romanus, Othone Cæsare, sedit annos	9	7	10
		Creatus 15. Kal. Iunij. Obijt 6. Kal. Ianuarij, anno 956. sepultus in basilica Lateranensi. Vacauit sedes dies	0	0	12
956	133	Ioannes XII. Romanus. Octauianus ex comitibus Tusculanis, Alberici Romani principis filius, de regione viæ latæ. S. R. E. diaconus Gardinalis, Imp. Cæsare Othone Aug. sedit annos	8	4	6
		Creatus 5. Idus Ianuarij, pontificatus ei abrogatus est à Concilio Romano 8. Idus Decembris, anno 863. anno sacerdotij sui 7. mense 10. die 27. Non vacauit sedes			
		Pontificatum fugato Leone VIII. 16. Kal. Februarij, anni 964. recepit, tenuitque mens. 3 dies 28. Obijt eodem anno pridie Idus Maij, Laterani sepultus. Non vacauit sedes			
963	134	Leo VIII. Romanus, Ioannis protoscriniarij filius, de regione Cliui argentarij, summæ apostolicæ sedis protoscriniarius, Imp. Cæs. Othone Aug. sedit annum	1	3	21
		Creatus à Synhodo Romana abrogato Ioanne XII. & consecratus die Dominico 8. Idus Decembris. Obijt 16. Kal. April. anno 965. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes mens.	0	8	22
963		*Schisma in Eccl. ſi: Romana XVI.*			
964	16	*B. dictus V. Romanus, S. R. E. diaconus Cardinalis, in schismate post Ioannem XII. contra Leonem VIII. creatus, sed. mens.*	0	1	10
		Consecratus die obitus Ioannis, pridie Idus Maij. Coactus abdicauit eodem anno, 9. Kalend. Iulij. & in exsilium in Saxoniæ oppido Hamburgo actus est, vbi anno 865. obijt.			
965	135	Ioannes XIII. Romanus. Ioannis episcopi filius, episcopus Narnienſis, Imp. Cęs. Othone Magno Augusto, sedit annos	6	11	5
		Creatus 6. Non. Octob. Obijt 8. Idus Septembris, anno 972. sepultus in basilica S. Pauli apostoli. Vacauit sedes dies	•	•	13
972	136	Donus, aliàs Domnus, aliàs Domnio II. iunior, Romanus. Imperatore Cæsare Othone magno Augusto, sedit menses	•	3	•
		Creatus 12. Kal. Octobris. Obijt 14. Kal. Ianuarij, anno 972. Non vacauit sedes			
972	137	Benedictus V. dictus VI. Hildebrandi filius, Romanus Imp. Cæsare Othone iuniore Aug. sedit annum	1	3	0
		Creatus 13. Kalend. Ianuarij coactus abdicauit 14. Kal. Aprilis, anno 974. & in molem Hadriani conclusus, vbi à Cintio Stephani filio iussu Bonifacij VII. successoris sui			

Anni Christi.	Num. Pōtif.		Annī.	Menſes.	Dies.
		ſui ſtrangulatus eſt,& ad S.Petrum ſepultus. Vacauit ſedes dies			
974		*Schiſma in eccleſia Romana XVII. inter Bonifacium VII. & Benedictus VI. dictum VII.*	0	0	10
974	138	Bonifacius VII. Romanus, Franco Ferrutij filius, S. R. E. diaconus Cardinalis, Imp. Cæſare Othone 2. Aug. ſed. annum			
		Creatus 8. Kal. Aprilis, coactus abdicauit, & ex Vrbe fugatus eſt 5. Idus Maij, anno 975. Vacauit ſedes dies	1	1	12
975	139	Benedictus VI. dictus VII. ex comitibus Tuſculanis, Deusdedit filius Romanus, epiſcopus Sutrinus, Othone II. Imp. ſedit annos	0	0	20
		Creatus Kal. Iunij, fugato Bonifacio VII. Obijt 6. Idus Iulij, anno 984. ſepultus ad ſanctam Crucem in Hieruſalem. Vacauit ſedes dies	9	1	10
984	140	Ioannes 14. Papienſis, Petrus antea vocatus, epiſcopus Papienſis, Imp. Cæſare Othone 3. Aug. ſed. menſes	0	0	5
		Creatus 17. Kal. Auguſti, pontificatu exactus eſt à Bonifacio VI. in Vrbem reuerſo, 17. Kal. Aprilis. Obijt eodem anno 985. in carcere, 13. Kal. Septembris, ſepultus ad ſanctum Petrum. Non vacauit ſedes	0	8	0
985		Bonifacius VI. Romanus, Franco Ferrutij filius, factione quorundam nobilium Romam reuerſus, capto Ioanne XIIII. Romanum pontificatum Imp. Othone 3. Auguſto, tenuit iterum menſes			
		Ex ante diem 17. Kal. Aprilis, vſque ad 12 Kal. Auguſti, anno 985. Quo mortuus eſt, & Laterani ſepultus. Vacauit ſedes dies	0	4	6
985	141	Ioannes XV. Romanus, Leonis presbyteri filius, de vico Gallinæ albæ. Imp. Cæſ. Othone 3. Auguſto, ſedit annos	0	0	10
		Creatus Kal. Auguſti. Obijt 4. Idus Februar. anno 995. ſepultus ad ſanctum Petrum. Vacauit ſedes diem	9	6	10
995	142	Ioannes XVI. Romanus, Roberti filius, ſedit menſes	0	0	1
		Creatus 4. Idus Februarij. Obijt V. Idus Iunij, anno 995. ſepultus ad ſanctum Petrum. Vacauit ſedes dies	0	4	0
995	143	Gregorius V. Saxo Germanus, Bruno Othonis filius, ex vrbe Vangia presbyter, & capellanus Imperatoris, Othone 3. Auguſto, ſedit annos	0	0	6
		Creatus, & conſecratus 16. Kal. Iul. die Dominico. Obijt 12. Kal. Martij anno 998. ſepultus ad S. Petrum. Vacauit ſedes menſes	2	8	3
		Ioannes XVII. Græcus, epiſcopus Placentinus, in ſchiſmate contra Gregorium V. creatus, ſedit menſes	0	8	13
		Coactus ab Imperatore Othone III. abdicauit, & in Germaniam, effoſſis oculis relegatus eſt.	0	10	....
996					
998	144	*Schiſma in eccleſia Romana XVIII.*			
		Sylueſter 2. iunior, Aquitanus Gallus Gerebertus monachus Floriacēſis cœnobij in Gallis, abbas Bobiēſis, ex archiepiſcopo Remēſi Rauēnas philoſophus eximius, Imp.			

Anni Christi.	Numerus ōtificū.	PONTIFICES	Anni	Menses	Dies.
		Imp. Cæſ. Othone 3. Auguſto, ſed. annos Creatus Kalend. Nouembris. Obijt 4. Idus Maij anno	4	6	12
		1003. Indictione 1. ſepultus Laterani. Vac ſed. dies	0	0	25
1003	145	Ioannes XVII. Sicco, Romanus ignobilis de vico Biberatica, Imp. Cæſ. Henrico II. Iuniore Aug. ſedit menſes	0	4	25
		Creatus 7. Idus Iunij. Obijt pridie Kal. Nouembris, anno 1003. ſepultus in eccleſia monaſterij S. Sabbæ in cella noua. Vacauit ſedes dies	0	0	19
1009	146	Ioannes XIX. Faſanus, aliàs Fanaſſus Romanus de vico portæ Metodij Imp. Cęſ. Henrico iuniore Auguſto, ſedit annos	5	7	21
		Creatus 12. Kal. Decemb. Obijt 15 Kal. Auguſti, anno 1006. ſepultus Laterani. Vacauit ſed. dies	0	0	30
1009	147	Sergius IV. Petrus Martini filius, Romanus, ſed. ann. Creatus 15. Kal. Septemb. Obijt 4. Kal. Iunij, anno 1012.	2	9	12
		ſepultus Laterani. Vac. ſed dies	0	0	8
1012	148	Benedictus VIII. dictus VIII. Romanus, ex comitibus Tuſculanis Gregorij filius, Henrico iuniore Auguſto, ſedit annos	11	8	21
		Creatus 7. Idus Iunij. Obijt 3. Kal. Martij, anno 1024. ſepultus ad S. Petrum. Vacauit ſed. diem	0	0	1
1012		*Schiſma XIX. in eccleſia Romana, inter Benedictum VIII. & alium quendam, cuius nomen inuenire non potui.*			
1024	149	Ioannes XIX. Romanus, ex comitibus Tuſculanis Gregorij filius, Benedicti VIII. frater, epiſcopus Portuenſis, Impp. Cæſſ. Henrico, & Chunrado iunioribus Auguſtis, ſedit annos	8	9	9
		Creatus pridie Kalend. Martij. Obijt 6. Idus Nouembris, anno 1032. ſepultus ad ſanctum Petrum. Vacauit ſedes dies	0	0	2
1032	150	Benedictus VIII. dictus IX. Romanus, ex comitibus Tuſculanis, Theophylactus anteà vocatus, Alberici Benedicti VIII. & Ioannis XIX. fratris filius, diaconus Cardinalis, Impp. Cæſ. Chunrado Saliquo, & Henrico III. Augg. ſed. annos	12	4	20
		Creatus 3. Idus Nouembris. Pontificatu exactus 11. Kalend. Februar. anno 1045. ſacerdotij ſui anno XII. menſe 1. die XII. In eius locum factus eſt.			
1045	19	*Silueſter III. Romanus, Ioannes Laurentij filius, epiſcopus Sabinus, in ſchiſmate contra Benedictum IX. creatus, ſedit menſem*	0	1	19
		Creatus XI. Kal. Febr. Pontificatu à Benedicto IX. exactus eſt V. Idus Martij, ann. 1045.			
1045		Benedictus VIII. dictus IX. Romanus, pulſo Silueſtro III. iterum ſedit menſem	0	1	21
		Ex ante diem VI. Idus Martij, vſque ad Kal. Maij eius anni, quo die quum ſponte abdicaſſet, in eius locum factus eſt.			
1045	151	Gregorius VI. Romanus, Ioannes Gratianus Petri Leonis, archipresbyter S. Ioānis ante portam Latinam. qui			

Anni Christi.	Numer⁹ Pōtificū.		Anni.	Menses.	Dies.
		qui Imp. Cæsare Henrico III. Augusto, sedit annum	1	7	20
		Creatus Kal. Maij. Coactus in concilio Sutrij, ab Imperatore Henrico III. Aug congregato, abdicauit 13. Kalend Ianuarij, anno 1046 & ad monasterium Cluniacense relegatus, ibidem paulò pòst obijt, & sepultus est. Vacauit sedes Romana dies	0	0	4
1045		*Schisma in eccl. sia Romana XX.*			
1047	152	Clemens II. iunior, Saxo Germanus, Suidegerus Bambergensis episcopus, Henrico III. Augusto, sedit menses	0	9	15
		Creatus Sutrij in Concilio ab Imp. Henrico III. congregato 12. Kalend. Ianuarij. consecratus, & coronatus Romæ die Natalis Domini, 8. Kalend. Ianuarij. Obijt Romæ 7. Idus Octob. anno 1047. sepultus Bambergæ in cathedrali ecclesia, cuius episcopus fuerat. Vacauit sedes menses	0	9	7
1047		Benedictus IX. Romanus, pontificatu iam priuatus, mortuo Clemente II. iterum papatum tenuit menses	0	8	9
		Ex ante diem 6. Idus Nouemb. vsque ad 16. Kal. Augusti, quo die cessit, & papa factus est.			
1048	153	Damasus II. iunior, Bauarus Germanus, Poppo Bagniarius episcopus Brixinensis, Imp. Cæs. Henrico 3. sedit dies	0	0	23
		Creatus Polethæ in Germania ab Imperatore Henrico 3. consecratus, & coronatus Romæ 16. kalend. Augusti die Dominico. Obijt Prænestæ 6. Idus Augusti, Romam relatus in basilica sancti Laurentij extra muros Vrbis via Tiburtina sepultus est. Vacauit sedes menses	0	6	3
1048		Benedictus IX. Romanus, hoc etiam interregno Pontificatum Romanum tertiò administrauit menses	0	6	0
1049	154	Leo IX. Francus, Gallus Bruno Comes Dagspurg, aliàs Egghisein Hugonis filius, Tullensis in Leucis episcopus, Imperat. Cæsare Henrico 3. Augusto, sedit annos	5	2	8
		Creatus Frisingæ in Baioria, consecratus & coronatus Romæ prid. Idus Februarij, Dominica prima Quadragesimæ. Indictione 2. Cardinales, quorum memoria exstat 22. creauit, episcopos VI. presbyteros X. & diaconos VI. Obijt Romæ 13. kalend. Maij, anno 1054. sepultus ad sanctum Petrum prope aram sanctorum Andreę & Gregorij. Vacauit sedes menses	0	11	24
1055	155	Victor 2. iunior, Sueuus Germanus. Gebohardus comes Calbensis Arduigi filius, episcopus Eistatensis, Henrici 3. Imp. Consilianus, & propinquus, ipso & eius filio Henrico 4. Augustis, sedit annos	2	3	16
		Creatus ab Imperat. Henrico tertio Moguntiæ, consecratus, & coronatus Romæ Idibus Aprilis, feria quinta in cœna Domini. Cardinales episcopos 2. creauit, & presbyterum vnum ex antiquo diacono, Ordinatione vna mense Iunio facta. Obijt Florentiæ 5. kalend. Au-			

Anni Christi.	Numer. Pontific.		Anni.	Menses.	Dies.
		gusti, anno 1057. ibique in cathedrali sepultus. Vac. sed. dies			
1057	156	Stephanus X. dictus IX. Hlotharingus Gallus, Fridericus Gozzelonis ducis Hlotharingiæ filius, S.R.E. archidiaconus, sanctæ Mariæ in Dominica Cardinalis, Bibliothecarius & Cancellarius à Leone IX. factus, monachus abbas Casinas, & presbyter Cardinalis tt. sancti Crysogoni à Victore II. consecratus, Imp. Cæsare Henrico IV. Augusto, sedit menses	0	0	4
		Creatus Romæ 4. Nonas Augusti, postridie die Dominico consecratus. Cardinalem episcopum vnum fecit mense Martio. Obijt Florentiæ 4. Kalend. Aprilis, anno 1058. sepultus ibidem in ecclesia cathedrali Vac. sed. dies	0	7	28
1058	20	*Benedictus IX. dictus X. Romanus, Ioannes Mincius ex comitibus Tusculanis Guidonis filius, episcopus Velitternus à Leone IX. p. p. factus, Henrico IV. Imp. sedit menses*	0	0	8
		Creatus, & coronatus Romæ Laterani à Laicis contra canones, Nonis Aprilis die Dominico, coactus abdicauit 9. Kal. Februarij, anno 1059. & paulò post 5. Idus Aprilis moriens, ad sanctam Mariam maiorem sepultus est. In eius locum factus fuit.	0	9	20
1058	157	Nicolaus II. iunior, Allobrox. Gerardus Burgundio episcopus Florentinus, Imp. Cæsare Henrico II. Rege 4. Augusto, sedit annos	2	6	1
		Creatus Senis, consecratus, & coronatus Romæ die Dominico 3. Nonas Ianuarij, anno 1059. Cardinales fecit VII. episcopos II. presbyteros II. diaconos 3. mense Martio. Obijt Florentiæ V. Non. Iulij, anno 1061. ibique sepultus Vacauit sedes menses	0	2	26
1058		*Schisma in eccl. sia Romana XXI.*			
1061	158	Alexander II. iunior Mediolanensis, Anselmus de Badagio Anselmi filius, canonicus regularis, episcopus Lucensis in Tuscia, Imp. Cæsare Henrico IV. Aug. sedit annos	11	6	22
		Creatus, & consecratus Romæ die Dominico, prid. Kal. Octobris. Cardinales fecit XXX. episcopos 8. presbyteros XVI. & diaconos VI. Obijt Romæ X. Kal. Maij, nocte præcedente, anno 1073. & Laterani in basilica Constantiniana sepultus. Non vacauit sedes			
1061	21	*Honorius II. iunior, Parmensis Cadolus Pallauicinus, episcopus Parmensis, in schismate contra Alexandrum II. ab Imp. & episcopis Longobardis creatus, sedit annos*	5	....	....
		Creatus Bsilex 5. Kal. Nouembris, consecratus. .... Pontificatu ei in Concilio Mantuano abrogatus est 6. Kal. Nouembris, anno 1064. & non longè post Parmæ mortuus est, & sepultus est.			
		Schisma in ecclesia Romana XXII.			
1073	159	Gregorius VII. Soanensis Tuscus Hildebrandus, ex comitibus Pitilianj, & Soanæ Bonicij filius, monachus, & Prior olim Cluniacensis, Abbas sancti Pauli Romæ ex S.R.E. œconomo, & subdiacono, archidiaconus Cardina			

dinalis sanctæ Mariæ in Dominica à Nicolao II. factus, Imp. Cæs. Henrico IV. Augusto, sedit annos 12 1 3

Creatus feria 2. x. Kal. Maij, Romæ in basilica sancti Petri ad vincula, die obitus Alexandri II. consecratus 3. Kal. Iulij apud sanctum Petrum. Cardinales fecit xx. episcopos III. presbyteros XII. diaconos V. Obijt Salerni 8. Kalend. Iunij die Dominico, anno 1085. sepultus ibidem in ecclesia Cathedrali sancti Matthæi. Vacauit sedes annum 1 0 0

1080 22 *Clemens III. Parmensis, Gibertus de Corrigia, archiepiscopus Rauennas ab Alexandro II. factus, olim Imp. Henrici IV. cancellarius, & eo auctore in schismate Ramanus pontifex creatus, contra Gregorium VII. & eius successores, Victorem III. Vrbanum II. & Paschalem II. eo Imp. sedit annos* 21 ....

Creatus Brixini in Noricis à XXX. episcopis, auctore Henrico IV. Imp. 7. Kal. Iulij, feria 5. Indictione III. consecratus Romæ ad sanctum Petrum 9. Kal. Aprilis, dominica palmarum, anno 1084. Cardinales fecit XIX. episcopos V. presbyteros X. & diaconos IV. Obijt Romæ in arce sancti Angeli, post Kal. Septemb. anno 1101. sepultus Rauennæ in cathedrali ecclesia, & non longè pòst corpus eius exhumatum, iussu Paschalis II. combustum est.

1080 *Schisma in ecclesia Romana pessimum XXIII.*

1086 160 Victor III. Beneuentanus, Dauferius pòst Desiderius Beneuentani principis filius, monachus Casinas, diaconus Cardinalis à Leone IX. factus, abbas Casinas, & presbyter Cardinalis tt. S. Cæciliæ à Nicolao II. consecratus, in schismate contra Clementem III. Imp. Cæs. Henrico IV. Augusto, sedit annum 1 3 24

Creatus Romæ die Pentecostes in diaconia sanctę Luciæ, 9. Kal. Iunij, consensit Capuæ 12. Kal. Aprilis, Dominica palmarum, anni 1087. Consecratus Capuę 7. Idus Maij, die Dominico. Obijt in monasterio montis Casini 16 Kalend. Octobris, anno 1087. ibiqúe in capitulo monasterij sepultus. Vacauit sedes menses 0 5 23

1088 161 Vrbanus II. iunior Gallus, Otho Milonis filius, ex oppido Castillionis, Remensis diœcesis, canonicus regularis Lateranensis, pòst monachus Cluniacensis, episcopus Ostiensis à Gregorio VII. factus in schismate contra Clementem III. sedit Imp. Henrico IV. annos 11 4 18

Creatus, & coronatus Tarracinæ 4. Idus Martij, die Dominico. Cardinales fecit XXXVI. episcopos IX. presbyteros XIV. diaconos 13. mensibus Martio & alijs. Obijt Romæ in ædibus Petri Leonis ad sanctum Nicolaum in carcere 3. Kal. Augusti, anno 1099. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies 0 0 14

1099 162 Paschalis II. Bledensis Tuscus, aliàs ex vico prouinciæ Flaminiæ Galliata, Rainerius Crescentij filius, monachus Cluniacensis, abbas sanctorum Laurentij & Stephani extra muros Vrbis, via Tiburtina, presbyter Cardinalis tt. S. Clementis à Gregorio VII. factus in schismate

Anni Christi.	Numer. Pontificū.		Anni.	Menses.	Dies.
		mate contra Clementem III. & eius successores, Imp. Cæs. Henricis IV. & V. Augustis, sedit annos	18	5	9
		Creatus Romæ apud sanctum Clementem, Idibus Augusti, à Cardinalibus L. præter ipsum, consecratus postridie die Dominico. Pluribus ordinationibus per diuersos menses habitis, episcopos C. in his 13. Cardinales creauit, presbyteros verò L. & diaconos XXX. Obijt Romę apud sanctam Mariam Transpontinam nocte, quę diem 12. Kal. Februarij secuta est, anno 1118. Laterani sepultus. Vacauit sedes dies	0	0	3
1101	23	*Albertus Atrebatensis in schismate post Clementem III. contra Paschalem II. Ricardo Capuano Comite auctore, creatus, sed. mens.*	0	4	....
		Captus à militibus Paschalis II. & coactus, quum abdicasset, in monasterio sancti Laurentij Auersæ perpetuo carceri relegatur.			
1102	24	*Theodoricus Romanus, in schismate post Albertum contra Paschalem II. Cauensium opera creatus, sedit mens. 5*	0	3	15
		Captus à Paschale II. præsidijs, & sacerdotio priuatus, in monasterium sanctæ Trinitatis Cauensis truditur, ibi monachus factus, anacoreticam vitam diu duxit.			
1102	25	*Silvester III. Romanus, Maginulfus monachus, & abbas Farfensis, in schismate post Theodoricum contra Paschalem II. auctore Kernero Imperatoris Henrici IV. in Italia Duce creatus, sedit menses aliquot.*	0	....	....
		Fugatus Latio, & monasterio suo expulsus, animi dolore haud ita multò post mortuus est.			
1118	163	Gelasius II. iunior Caietanus, Ioannes Crescentij filius, monachus Cassinas, S. R. E. diaconorum primus, sanctæ Mariæ in Cosmedin, & cancellarius ab Vrbano II. factus, Imp. Cæsarę Henrico V. Augusto, sed. annum	1	0	5
		Creatus Romæ in monasterio Palladij à XLVII. Cardinalibus 8. Kal. Febr. Consecratus Caietæ Kal. Martij. Cardinalem vnum creauit diaconum, ordinatione mense Martio facta. Obijt 4. Kal. Febr. anno 1119. Cluniaci in Gallia, ibique in monasterij ecclesia sepultus. Vacauit sedes dies	0	0	2
1118	26	*Gregorius VIII. Hispanus, Mauritius Burdinus Archiepiscopus Bracarensis in schismate contra Gelasium II. ab Imperatore Henrico V. Augusto mense Aprilis creatus, sedit eo imperante annos*	3	....	....
		Coactus abdicauit sub Calisto II. & in Turri monasterij Cassinatis primum, deinde in monasterio Cauensi sanctæ Trinitatis ab Honorio II. relegatus, ibidem vitam finiuit.			
1118		*Schisma XXIV. in ecclesia Romana.*			
1119	168	Calistus II. Burgundus, Milo, aliàs Guido, Guillelmi Burgundiæ comitis filius, archiepiscopus Viennensis, & apostolicæ sedis Transalpes legatus, Henrico V. Augusto, sedit ann.	5	10	13
		Creatus kalend. Februarij Cluniaci in Gallijs à 12. Cardinalibus, ibique consecratus prid. Idus Octobris. Ordinationibus tribus mense Martio, & Decembri factis,			

Anni Christi.	Numer. Pontific.		Anni.	Menses.	Dies.
		ctis, Cardinales creauit XIII. episcopos II. presbyteros VIII. & diaconos VII. Obijt Romę Idibus Decembris, anno 1124. Laterani sepultus. Vacauit eo mortuo sedes diem tantum	0	0	1
1123		Synhodus vniuersalis Lateranensis prælatorum circiter mille.			
1124	165	Honorius II. Bononiensis, Lambertus de Fagnano ex archidiacono Bononiensi canonicus regularis Lateranensis, episcopus Cardinalis Ostiensis à Paschali II. factus, Impp. Cæs. Henrico, & Hlotario Saxone Augustis, sedit annos	5	2	3
		Creatus Romæ Laterani 19. Kal. Ianuarij à L. Cardinalibus coronatus die Dominico 12. Kal. Ianuarij. Ordinationibus tribus mense Decembri factis, Cardinales fecit 31. episcopos III. presbyteros 16. & diaconos XI. Obijt Romæ 14. Kal. Martij in monasterio sancti Gregorij, Laterani sepultus. Vacauit sedes diem	0	0	1
1124	27	*Cælestinus II. Romanus, Theobaldus Buccapeccus, presbyter Cardinalis tt. sanctæ Anastasiæ à Paschali II. factus, in schismate contra Honorium II. creatus, sedit diem*	0	0	1
		Creatus 19. Kal. Ianuarij, & eo die abdicauit, anno 1124.			
1124		*Schisma in ecclesia Romana XXV.*			
1130	166	Innocentius II. Romanus, Gregorius Ioannis Guidonis filius de papa, de regione Transtyberim canonicus regularis Lateranensis, Prior diaconorum Cardinalium sancti Angeli ab Vrbano II. factus, Lothario II. Saxone, & Chunrado Sueuo Augustis, sedit annos	13	7	8
		Creatus in schismate à XVII. Cardinalibus 13. Kal. Martij, consecratus die Dominico proximo Romæ. Ordinationibus VI. mense Decembri factis, Cardinales creauit XLVII. episcopos IX. presbyteros XX. & diaconos XVIII. Obijt Romæ 8. Kal. Octob. anno 1143. sepultus Laterani in concha porphyrite, quę in mausoleo Hadriani fuerat. Vacauit sedes dies	0	0	2
130	28	*Anacletus II. Romanus, Petrus Petri Leonis filius, ex diacono Cardinale sanctorum Cosmæ & Damiani à Paschali II. facto, presbyter Cardinalis tt. S. Mariæ Transtyberim à Calisto II. ordinatus, Imp. Cæs. Lothario II. Saxone Augusto, sedit in schismate ann.*	7	9	....
		Creatus in schismate contra Innocentium II. à XXI. Cardinalibus 13. Kal. Martij Romæ, consecratus die Dominico proximo. Ordinationibus aliquot mense Aprili, & Decembri factis, Cardinales creauit X presbyteros V. & diaconos V. Obijt Romæ initio ann. 1138. Spurius Laterani. In eius locum factus est.			
138	29	*Victor IV. Romanus, Gregorius presbyter Cardinalis basilicæ sanctorum XII. apostolorum à Calisto II. factus post Anacleti obitum in schismate contra Innocentium II. creatus, sedit mens.*	0	5	....
		Abdicauit 4. Kal. Iunij in octaua Pentecostes anno 1138. & remansit vt ante presbyter Cardinalis Basilicæ apostolorum.			
1130		*Schisma in Romana eccl. sia XXVI.*			
1139		Synhodus vniuersalis Lateranensis episcoporum plus minus mille.			

Anni Christi.	Numer. Pōtificū	PONTIFICES	Anni.	Menses.	Dies.
1143	167	Cælestinus II. Tifernas Tuscus, M. Guido de Castello, ex diacono sanctæ Mariæ in via Lata ab Honorio II. facto, presbyter Cardinalis tt. sancti Marci ab Innocentio II. ordinatus, Chunrado Sueuo Imp. sedit menses	0	5	13
		Creatus Romæ à XXIIX. Cardinalibus, 7. Kal. Octob. ibique 6. Kal. die Dominico consecratus. Ordinatione vna mense Februar. facta. Cardinales creauit XIV. presbyteros XII. & diaconos XII. Obijt VII. Idus Martij in palatio Lateranensi, anno 1144. in basilica Constantiniana sepultus. Vac. sedes dies			
1144	168	Lucius II. Bononiensis, D. Gerardi Cæcianimicus Alberti filius, canonicus regularis ex congregatione sancti Fridiani Lucensis, primus presbyterorum Cardinalium tt. sanctæ Crucis in Hierusalem à Calisto II. factus, cancellarius apostolicæ sedis ab Innocentio II. creatus, Imp. Chunrado III. Sueuo Aug. sed. menses	0	11	14
		Creatus Romæ à XLI. Cardinalibus IV. Idus Martij, consecratus die Dominico proximo. Ordinationibus duabus mensibus Maio, & Decembri factis, Cardinales creauit XII. episcopum I. presbyteros 3. & diaconos 3. Obijt Romæ in monasterio S. Gregorij 5. Kal. Martij, anno 1145. Laterani sepultus. Vacauit sed. diem			
1145	169	Eugenius III. Pisanus, D. Petrus Bernardus ex oppido Montis magni diœcesis Pisanæ, ex vicedomino Pisanæ ecclesiæ, monachus Cisterciensis, & sancti Bernardi magni Chareuallensis abbatis discipulus, abbas monasterij sanctorum Vincentij, & Anastasij ad aquas salvias Romæ, Chunrado, & Friderico Barbarussa Sueuis Cæsaribus, sedit annos	8	4	12
		Creatus Romæ extra collegium Cardinalium, in ecclesia sancti Cęsarij in patriarchio Lateranensi à XLII. Cardinalibus, 3 Kalend. Martij. Ordinatus in monasterio Farfensi, 4. Non. Martij, dominica proxima. Ordinationibus 3. mense Decembri, & alijs factis. Cardinales creauit 23. episcopos 2. presbyteros XI. & diaconos 10. Obijt Tibure 8. Idus Iulij, anno 1153 sepultus Romæ ad sanctum Petrum prope altare maius. Vacauit sedes diem			
1153	170	Anastasius IV. Romanus, Chunradus de Subura Benedicti filius, canonicus regularis, & abbas sancti Rufi Valentinæ diœceseos in Gallijs, episcopus Cardinalis Sabinus ab Honorio II. factus, & Vicarius papæ in vrbe, Imp. Cæs. Friderico Ahenobarbo Aug. sed. annum	0	8	1
		Creatus Romæ à XXXVII. Cardinalibus VI. Idus Iulij, consecratus IV. Idus Iulij, episcopum Cardinalem vnum creauit. Obijt Romæ III. Nonas Decemb. anno 1154. sepultus Laterani mausoleo prophyretico. Vacauit sedes diem	1	4	24
1154	171	Hadrianus IV. Anglus, D. Nicolaus Brekspeare, ex villa Maluiesbiria oppidi Virulamij, aliàs sancti Albani Batonensis diœcesis, Roberti monachi filius, canonicus	0	0	1

cus regularis, & abbas sancti Rufi Valentiæ in Gallijs episcopus Cardinalis Albanus ab Eugenio III. factus, Friderico Imperatore sedit annos 4 8 28

Creatus Romę Nonis Decembris die Dominico à 30. Cardinalibus. Ordinationibus duabus Martio, & Decembri factis, Cardinales creauit 13. episcopum 1. presbyteros v 1. & diaconos v 1. Obijt Anagniæ in Hernicis prima vigilia Kal. Septemb. anno 1159. sepultus ad sanctum Petrum iuxta Eugenium III. Vacauit sndes dies 0 0 3

1159 172 Alexander III. Senensis Tuscus, Rolandus Bandinellus Ranutij filius, ex canonico Pisano diaconus Cardinalis sanctorum Cosmæ & Damiani, pòst presbyter tt. sancti Marci, & cancellarius S. R. E. ab Eugenio III. factus, Imp. Cæsare Friderico Ahenobardo Augusto, sedit annos 21 11 23

Creatus Romæ in basilica sancti Petri in schismate, à XXIII. Cardinalibus Nonis Septembris, consecratus apud Trestabernas, aliàs apud Nympham XII. Kalend. Octobris. Ordinationibus aliquot mense Decembri, & alijs mensibus factis, Cardinales creauit XXXIV. episcopos IX. presbyteros XVI & diaconos IX. Obijt Romæ 6. Kal. Septembris, anno 1181. Laterani sepultus. Vacauit sedes diem 0 0 1

1180 Sancta Synhodus vniuersalis Lateranensis pro restitutione ecclesiæ habita, episcoporum CCXCC.

1159 30 *Victor IV. Romanus, Octauianus de monticello, ex diacono sancti Nicolai in carcere Tulliano ab Innocentio II. facto, presbyter Cardinalis tt. sanctæ Cæciliæ ab Eugenio III. ordinatus, Imp. Friderico Aug. in schismate contra Alexandrum III. sedit annos* 4 7 ....

Creatus in basilica sancti Petri in schismate, Nonis Septembris à V. Cardinalibus, ibidem IV. Nouas Octobris coronatus. Obijt Lucæ in Tuscia circa Idus Aprilis, anni 1164. ibique sepultus. In eius locum factus est

1164 31 *Paschalis III. Cremensis, Guido ex diacono sancti Eustachij, presbyter Cardinalis tt. sanctæ Mariæ Transtyberim ab Hadriano IV. factus, Friderico Imp. in schismate sedit annos* 5 ....

Creatus in schismate Lucæ in Tuscia .... Kal. Maij, ibique consecratus. Obijt Romæ .... anno 1169. sepultus ad sanctum Petrum. In eius locum factus est.

1169 32 *Calistus III. Hungarus, Ioannes Monachus, & abbas Strumiensis episcopus Cardinalis Tusculanus à Victore IV. factus in schismate, contra Alexandrum III. Imp. Friderico sedit annos* 7 5 ....

Creatus in schismate Romæ, ibique consecratus. Abdicauit V. Kalend. Augusti, anno 1176. & factus est archiepiscopus Beneuentanus.

1179 33 *Innocentius III. Lando antè vocatus, in schismate contra Alexandrum III. creatus, sedit mens. aliquot* 0 ....

Coactus abdicauit.

1159 *Schisma maximum in ecclesia Romana XXVII.*

1181 173 Lucius III. Lucensis Tuscus, Vbaldus Allucingolus

Anni Christi.	Numer. Pontific.		Anni.	Menses.	Dies.
		Bonagiuntæ filius, ex canonico Lucensi presbyter Cardinalis tt. sanctæ Praxedis ab Innocentio II. & episcopus Ostiensis & Veliternus, ab Hadriano IV. factus, tunc prior episcoporum, Imp. Friderico Barbarussa sed. ann.			
		Creatus Romæ 4. Kal. Septemb. à XXV. Cardinalibus, ibidem postridie coronatus. Ordinationibus tribus Decembri, & Februario factis, Cardinales creauit 14. episcopum vnum, presbyteros 6. & diaconos 7. Obijt Veronæ 7. Kal. Decembris, nocte præcedenti, anno 1185. sepultus ibidem in cathedrali. Non vacauit sedes.	4	2	28
1185	174	Vrbanus III. Mediolanensis, Lambertus Cribellus Ioannis filius, ex presbytero Cardinale S. R. E. ab Alexandro III. factus Archiepiscopus Mediolanensis, Imp. Friderico Anhenobarbo Augusto, sedit annum	1	10	25
		Creatus Veronæ à XXIV. Cardinalibus 7. Kal. Decembris die obitus Lucij III. ibique 3 Kal. coronatus. Obijt Ferrariæ 14. Kal. Nouembris, sepultus in cathedrali, anno 1187. Vacauit sed. diem			
1187	175	Gregorius VIII. Beneuentanus, Albertus Spanachionius, aliàs de Mora, ex diacono Cardinale S. Hadriani presbyter Cardinalis tt. S. Laurentij in Lucina ab Hadriano IV. & cancellarius apostolicæ sedis ab Alexandro III. factus, tunc primus presbyterorum, sed. mens.	0	0	1
		Creatus Ferrariæ à XIX. Cardinalibus, 13. Kal. Nouembris. 8. Kal. ibidem consecratus. Obijt Pisis 17. Kal. Ianuarij, sepultus in cathedrali Pisana, anno 1187. Vacauit sedes dies.	0	1	27
1188	176	Clemens III. Romanus, Paulus scholaris Ioannis filius de regione Pineæ, episcopus Cardinalis Prænestinus ab Alexandro III. factus, sedit Imp. Cæs. Friderico Barbarussa Augusto annos	3	0	20
		Creatus & coronatus Pisis à XIIII. Cardinalibus 8. Idus Ianuarij die Epiphaniæ. Ordinationibus 4. Februario, Martio, Aprili, & Septembri factis, Cardinales creauit XXII. episcopi vnius, presbyteros X. diaconos XI. Obijt Romæ 8. Kal. Aprilis, anno 1191. Laterani sepultus. Vacauit sedes dies	3	2	20
1191	177	Cælestinus III. Romanus, Hiacynthus Bobo Petri filius de regione Harenulæ, sanctæ Mariæ in Cosmedin diaconus Cardinalis à Cælestino II. factus, Prior eius ordinis, Henrico VI. Imperat. sedit annos	0	0	3
		Creatus Romæ à 27. Cardinalibus 4. Kal. Aprilis, consecratus die Paschæ 18 Kal. Martij, apud sanctum Petrum. Ordinationibus duabus mense Decembri factis, Cardinales creauit IX. presbyteros 6. & diaconos 3. Obijt Romæ Idus Ianuarij nocte præcedente, anno 1198. sepultus in basilica Lateranensi. Non vacauit sedes.	6	9	11
1198	178	Innocentius III. Anagninus Hlotharius, ex comitibus Signiæ Transimundi filius, diaconus Cardinalis sanctorum Sergij & Bachi a Clemente III. factus Imp. Cæs.			

Anni Christi	Numerus Pontificū		Anni	Menses	Dies.
		Cæſ. Henrico 6. Othone 4. & Friderico II. Aug. ſed. ann.	18	6	9
		Creatus Romæ à XXIII. Cardinalibus die obitus Cæleſtini III. papæ, 6. Idus Ianuarij, coronatus die Cathedræ S. Petri S. Kal. Martij. Ordinationibus multis per diuerſos menſes factis, Cardinales creauit 31. epiſcopos 8. presbyteros XII. & diaconos XIIII. Obijt Perusiæ 17. Auguſti, anno 1216. ibique in cathedrali eccleſia ſancti Laurentij ſepultus. Vacauit ſed. diem	0	0	1
1215		Sancta, magna, & vniuerſalis ſynhodus Lateranenſis pro reformatione Eccleſiæ celebrata prælatorum circiter mille.			
1210	179	Honorius III. Romanus, Cencius Sabellus Aimerici filius ex canonico ſanctæ Mariæ maioris, diaconus Cardinalis ſanctæ Luciæ in Orthea, & camerarius S. R. E. à Cœleſtino III. factus poſt presbyter tt. ſanctorum Ioannis & Pauli ab Innocentio III. ordinatus, Imp. Cæſ. Friderico II. Auguſto, ſedit annos	10	8	0
		Creatus Perusiæ à XIX. Cardinalibus, 15. Kalend. Auguſti, ibidem 9. Kalend. die Dominico coronatus. Ordinationibus quinque menſibus Decembri, & alijs factis, Cardinales creauit 12. epiſcopos V. presbyteros V. & diaconos II. Obijt Romæ 15. Kalend. Aprilis nocte ſequenti, feria VI. hebdomadæ quintæ quadrageſimæ, anno 1227. ſepultus ante aram Præſepis in baſilica ſanctæ Mariæ maioris. Vacauit ſedes diem	0	0	1
1227	180	Gregorius IX. Anagninus, Vgolinus ex Comitibus Siginæ, ex diacono Cardinale ſancti Euſtathij epiſcopus Oſtienſis, & Veliternus, ab Innocentio III. factus, Imp. Friderico II. Cæſ. ſedit annos	14	5	3
		Creatus Romæ prope Septizonium in diaconia S. Luciæ in Septiſolio ab ab XIIX. Cardinalibus, 13. Kalend. Aprilis die ſabbati, conſecratus ibidem die Dominico poſtridie die ſancti Benedicti, coronatus ad ſanctum Petrum 5 Kalend. Aprilis die Paſchę. Ordinationibus quattuor menſibus Decembri, & Septembri factis, Cardinales XI. creauit, epiſcopos V. presbyteros II. & diaconos IV. Obijt Romæ XI. Kal. Sept. anno 1241. ſepultus ad ſanctum Petrum. Vacauit ſedes dies	0	0	30
1241	181	Cæleſtinus IV. Mediolanenſis, Gaufridus Caſtellio ex presbytero tt. ſancti Marci epiſcopus Cardinalis Sabinus à Gregorio IX. factus, ſedit dies	0	0	17
		Creatus Romæ ab XI. Cardinalibus, X. Kal. Octobris, non coronatus. Obijt Romæ 8. Idus Octobris, anno 1241. ſepultus ad ſanctum Petrum. Vacauit eo mortuo Rom. ſedes annum	1	8	15
1243	182	Innocentius IV. Genuenſis Ligur, Imibaldus de Fliſco ex Lauaniæ comitibus, Hoboni filius, ex Vicecancellario S. R. E. & auditore litterarum contradictarum presbyter Cardinalis tt. ſancti Laurentij in Lucina à Gregorio factus, primus presbyterorum Imp. Frid.			

rico 2. Augusto, Chunrado IV. Henrico VII. & Guillelmo, Cæsaribus, sedit annos.

Creatus Anagninæ à IX. Cardinalibus, 8. Kal. Iulij, ibique consecratus IV. Kal. Iulij. Ordinationibus quattuor mense Decembri factis, Cardinales creauit XX. episcopos 7. presbyteros 7. & diaconos 6. Obijt Neapoli 7. Idus Decembris, anno 1254. ibidem in cathedrali ecclesia sepultus. Vacauit sedes dies. — 11 | 5 | 14

1244 — Sancta & vniuersalis Synhodus Lugdunensis contra Imp. Fridericum 2. congregata. — 0 | 0 | 13

1254 — 183 — Alexander IV. Anagninus, Rainaldus ex comitibus Signię Gerardi Retraentis, aliàs Philippi filius ex diacono sancti Eustathij episcopus Cardinalis Ostiensis, & Veliternus à Gregorio IX. factus, prior episcoporū, sedit Guillelmo Ricardo & Alfonso Cæsaribus annos. — 6 | 5 | 5

Creatus Neapoli ab XI. Cardinalibus, XII. Kal. Ianu. Coronatus 8 Kal. Ianua. die natalis Domini. Obijt Viterbij 8 kal. Iunij ibidem in cathedrali ecclesia sancti Laurentij sepultus, anno 1261. Vac. sed. mens.

1261 — 184 — Vrbanus 4. Trecensis Campanus Gallus, Iacobus Pantaleo Patriarcha Hierosolymitanus sedit in interregno, Ricardo & Alfonso Cæsaribus annos. — 0 | 3 | 3

Creatus extra collegium Cardinaliū Viterbij, 4. kal. Septēbris ab VIII. Cardinalibus, coronatus prid. Non. Septembris. Ordinationibus duabus mense Decembri factis, creauit Cardinales 14 episcopos III. presbyteros VI. & diaconos V. Obijt Perusiæ VI. Nonas Octobris, anno domini 1264. sepultus ibidem in cathedrali. Vacauit sedes menses. — 3 | 1 | 4

1265 — 185 — Clemens IV. Narbonensis Gallus, Guido Grossus Fulcodij filius de villa sancti Ægidij, ex episcopo Podiense, archiepiscopus Narbonēsis, & deinde episcopus Cardinalis Labinus ab Vrbano IV. factus, sedit Ricardo & Alfonso Cæsaribus ann. — 0 | 4 | 2

Creatus absens Perusiæ per compromissum præsentibus XX. Cardinalibus Nonis Februarij; erat enim legatus in Anglia; coronatus Viterbij die cathedræ sancti Petri, VIII. Kal. Martij, anno 1266. Obijt Viterbij III. Kal. Decemb. anno 1268. sepultus in ecclesia Prædicatorum sanctæ Mariæ ad gradus. Vacauit sedes annos. — 3 | 9 | 25

1271 — 186 — Gregorius X. Placentinus Thealdus Vicecomes, archidiaconus Leodiensis, Cæsare Rodulfo, sedit annos. — 2 | 9 | 2

Creatus Viterbij absens trans mare in Syria extra collegium Cardinalium, Kal. Septembris per compromissum in sex Cardinales factum, præsentibus Cardinalibus XVII. cōsecratus Romæ VI. kal. Aprilis, anno 1272. Ordinationem vnam mense Iunio V. episcoporum Cardinalium fecit. Obijt Arretij in Tuscia IV. Idus Ianuarij, anno 1276. ibidem in cathedrali ecclesia sepultus. Vacauit sedes dies. — 4 | 4 | 10

Sancta — 0 | 0 | 10

Anni Christi.	Numer. Pōtificū.		Anni.	Menses.	Dies.
1374		Sancta & vniuersalis synhodus Lugdunensis secunda, pro recuperatione terræ sanctæ coacta.			
1376	187	Innocentius v. Burgundus Magister, frater Petrus Tarentasiensis ordinis Prædicatorum ex archiepiscopo Lugdunense, episcopus Cardinalis Ostiensis, & Teliternus, S.R.E. maior pœnitentiarius à Gregorio x. factus, Cæsare Rodulfo, sedit menses	0	5	2
		Creatus Arretij x i i. kal. Februarij à Cardinalib. x i. coronatus Romæ die cathedræ sancti Petri 8. Kal. Martij. Obijt Romæ x. kalen. Iulij, anno 1276. Laterani sepultus. Vacauit sedes dies	0	0	19
1276	188	Hadrianus v. Genuensis Ligur. Othobonus Fliscus ex Lauaniæ comitibus. Thedisij Innocentij i v. fratris filius diaconus Cardinalis sancti Hadriani à patruo factus, sedit mens.	0	1	7
		Creatus Romæ à x. Cardinalibus in Palatio Lateranensi 4. Idus Iulij, non consecratus. Obijt Viterbij xv. kal. Septemb. sepultus ibidem ad Minorum ecclesiam S. Francisci. Vacauit sedes dies	0	0	25
1276	189	Ioannes xx. dictus xxi. Vlyxiponensis Lusitanus, Hispanus, Magister Ioannes Petrus Iuliani episcopus Cardinalis Tusculanus à Gregorio x. factus, Cæsare Rodulfo sed. mens.	0	8	8
		Creatus Viterbij à ix Cardinalibus Idib. Septembris, coronatus ibidem 12. Kal. Octobris. Obijt Viterbij 13. Kal. Iunij, anno 1277. ibidem in cathedrali ecclesia sepultus. Vacauit sedes menses	0	6	4
1377	190	Nicolaus 3. Romanus, Ioannes Caietanus Vrsinus primus diaconus Cardinalis sancti Nicolai in carcere Tulliano ab Innocētio 4. factus, sedit Cæsare Rodulfo annos	2	8	29
		Creatus Viterbij à 6. Cardinalibus 7. Kal. Decemb. coronatus Romæ 8. Kalend. Ianuarij. Ordinatione vna mense Martio facta, 9. Cardinales creauit, episcopos v. presbyteros 2. & diaconos 2. Obijt in castello Sariano Viterbiensis diœcesis xi. Kal. Septemb. anno 1280. sepultus Romæ ad sanctum Petrum. Vacauit sedes menses	0	6	0
1821	191	Martinus i i. dictus i v. Turonensis, Gallus, Simon de Bria Campaniæ Turonensis diœcesis, presbyter Cardinalis tit. sanctæ Cæciliæ ab Vrbano 4. factus. Cæsare Rodulfo sedit annos	4	1	7
		Creatus Viterbij à x. Cardinalibus 8 Kal. Martij, coronatus Vrbeueteri x. Kalen. Aprilis. Ordinationem vnam mense Martio fecit, Cardinalium 7. episcopi vnius, presbyterorum v. & diaconi vnius. Obijt Perusiæ iv. Kalen. Aprilis. anno 1285. sepultus in ecclesia cathedrali Perusina. Vacauit sedes dies	0	0	4
1285	192	Honorius 4. Romanus, Iacobus Sabellus Lucæ filius primus, diaconus Cardinalis sanctæ Mariæ in Cosmedin ab Vrbano 4. factus, Cæsare Rodulfo sedit annos	2	0	2
		Creatus Perusiæ à xvii. Cardinalibus 4. Nonas Aprilis,			

Anni Chriſt.	Numer. pōtifi.		Anni.	Menſes.	Dies.
		lis, coronatus Romæ apud ſanctum Petrum 17. Kal. Maij, epiſcopum Cardinalem vnum creauit mense Decemb. Obijt Romæ III. Nonas Aprilis apud ſanctam Sabinam, anno 1287. ſepultus ad ſanctum Petrum. Vacauit ſedes menſes	0	10	18
1288	193	Nicolaus IV. Aſculanus, M. Frater Hieronymus ex miniſtro generali ordinis Minorum presbyter Cardinalis tt. ſanctæ Pudentianæ à Nicolao III. & epiſcopus Prænestinus à Martino IV. factus, Rodulfo & Adolfo Cæſaribus ſedit annos	4	1	14
		Creatus Romæ ab 8. Cardinalibus 8. Kal. Martij coronatus 6. kal. Martij. Ordinatione vna menſe Maio facta, Cardinales 6 creauit, epiſcopos duos, presbyteros duos, & diaconos duos. Obijt Romæ prid. Nonas Aprilis, anno 1292. ſepultus ad ſanctam Mariam maiorem. Vacauit ſedes annos	2	3	2
1294	194	Cæleſtinus V. Eſernienſis, frater Petrus de Murone Anglerij filius Sulmonenſis diœceſis, abbas ſui monaſterij, Cæſare Adolfo ſedit menſ.	0	5	7
		Creatus Perusiæ ab XI. Cardinalibus Nonis Iulij abſens extra collegium, conſecratus Aquilæ 4. Kal. Septembris. Ordinatione vna menſe Septembri facta, 12. Cardinales creauit, epiſcopos 2. presbyteros 7. & diaconos 3. ſponte abdicauit eodem anno Neapoli, Idibus Decembris. Obijt biennio pòſt in cuſtodia in arce Fumonis 14. Kal. Iunij, anno 1296. ſepultus in monaſterio ſancti Antonij de Ferentino ante aram maximam. Inter ſanctos relatus eſt 3. Non. Maij Auenione à Clemente V. Vacante abdicante ſedes Rom. dies	0	0	10
1294	195	Bonifacius VIII. Anagninus Hernicus, Benedictus Caietanus Liutfredi filius ex Hiſpania oriundus, ex diacono Cardinale ſanctæ Nicolai in carcere Tulliano à Martino IV. facto. presbyter tituli ſanctorum Silueſtri, & Martini à Nicolao IV. ordinatus, Adolfo & Alberto Cæſaribus, ſedit annos	8	9	18
		Creatus Neapoli in arce noua à XXI. Cardinalibus 9. Kal. Ianuarij coronatus Romæ 17 Kal. Februarij. Ordinationibus 4. menſibus Martio, & Decembri factis, Cardinales creauit XV. epiſcopos 6. presbyteros 3. & diaconos 6. Obijt Romæ V. Idus Octobris, ſepultus ad ſanctum Petrum anno Domini 1303. Vacauit ſedes dies	0	0	10
1300		Hic pontifex ſolemnem annum Iobileum centeſimum inſtituit primumque celebrauit.			
1303	196	Benedictus IX. dictus XI. Taruiſinus, Magiſter frater Nicolaus Bocaſinus ordinis Prædicatorum ex magiſtro generali, presbyter Cardinalis tt. ſanctæ Sabinæ, pòſt epiſcopus Oſtienſis, & Veliternus à Bonifacio VIII. factus. Cæſare Alberto, ſedit menſes	0	8	6
		Creatus Romæ à XXII. Cardinalibus, XI. Kal. Nouembris, coronatus VI. Kalend. Nouembris. Ordinationibus duabus			

duabus mensibus Decembri & Martio factis, tres Cardinales creauit, episcopum vnum, presbyteros II. Obijt Perusiæ die Martis hora IX. Nonis Iulij, anno 304. sepultus ibidem ad Prædicatores. Vacauit sed. mens. — — 10 — 23

1305 — 197 — Clemens V. Burdegalensis Vasco Gallus, Raimundus Gothus Bertrandi filius ex oppido Mihandrau diœcesis Burdegalensis, ex episcopo Conuennarum archiepiscopus eiusdem Vrbis à Bonifacio VIII. factus, Cæsaribus Alberto & Henrico VII. sedit annos — 8 — 10 — 16

Creatus Perusiæ absens à XXI. Cardinalibus extra collegium Nonis Iunij, coronatus Lugduni in ecclesia sancti Iusti 3. Idus Nouembris. Ordinationibus 3. mense Decembri factis, creauit Cardinales 24. episcopos 8. presbyteros X. & diaconos VI. Obijt in Roca Maula supra amnem Rhodanum oppido sito in Prouincia, 12. Kalendas Maij, anno 1314. sepultus in Vasconia in ecclesia beatæ Mariæ de Vresta Vasconensis diœcesis villula ignobili, ob deuotionem, quam ad eum locum habuerat. Vacauit sedes annos — 2 — 3 — 17

1311 — Sancta vniuersalis synodus Viennensis pro reformatione ecclesiæ habita.

1316 — 198 — Ioannes XXII. dictus XXII. Caturcensis Gallus, Iacobus de Ossa Arnaldi filius Forudiensis Caturcensis diœcesis, episcopus Cardinalis Portuensis, & sanctę Rufinæ à Clemente V. factus, sedit Hludouico IV. Bauaro Cæs. ann. — 18 — 3 — 28

Creatus Lugduni in monasterio Prædicatorum 7. Idus Augusti à 22. Cardinalibus, coronatus ibidem Nonis Septembris. Ordinationibus quinque mensibus Decembri, & Iunio factis, Gardinales creauit 27. episcopos 8. presbyteros 14. diaconos 5. Obijt Auenione pridie Nonas Decembris, anno 1334. sepultus ibidem in cathedrali sanctæ Mariæ de Donis. Vacauit sedes dies — 0 — 0 — 15

1327 — 34 — *Nicolaus V. Reatinus, Frater Petrus Reinalutij de Corbario, Reatinæ diœcesis, ordinis fratrum Minorum, in schismate contra Ioannem XXII. auctore Ludouico Bauaro, creatus, sedit annos* — 3 — 3 — 14

Creatus, & coronatus Romæ IIII. Idus Maij. Ordinationibus duabus mensibus Maio, & Ianuario factis, Cardinales VIII. creauit, episcopum vnum, presbyteros V. diaconos II. Coactus abdicauit Auenione 8. Kalend. Septemb. anno 1330. Ibidem obijt, ad Minores sepultus.

1327 — *Schisma in Romana eccl sia XXVIII.*

1334 — 199 — Benedictus X. dictus XII. Tolosanus Gallus, Frater Iacobus Fornenus de Sauarduno, Appamiarum diœcesis, prouinciæ Tolosanæ monachus Cistertiensis, Theologus, abbas Fontisfrigidi, episcopus Mirapisiensis, presbyter Cardinalis tt. sanctæ Priscæ à Ioanne XXII. factus, Ludouico Bauaro Imp. sedit annos — 7 — 4 — 6

Creatus Auenione apud Prædicatores à 23. Cardinalibus 13. Kalend. Ianuarij coronatus ibidem die Dominico, 3. Nonas Ianuarij. Ordinatione vna mense Decembri facta,

Anni Christi.	Numer. Pontificū.		Anni.	Menses.	Dies.
		facta. VI. presbyteros Cardinales creauit. Obijt Auenione 7. Kal. Maij, anno 1342. sepultus in cathedrali. Vacauit sedes dies			
1324	200	Clemens VI. Lemouiensis Gallus, Frater Petrus Monstrius Rogerij filius Malmonte, Lemouicensis diœcesis, monachus monasterij Casædei Elmomontanæ diœcesis, Theologus, abbas Fiscanensis, ex archiepiscopo Arelatense, Senonensis, pòst Rothomagensis, presbyter Cardinalis tt. sanctorum Nerei & Archilei à Benedicto XII. factus, Imp. Cæss. Ludouico Bauaro, & Carolo IV. Augustis, sedit annos	0	0	11
		Creatus Auenione in monasterio Prædicatorum à XXI. Cardinalibus Non. Maij, coronatus ibidem 14. Kal. Iunij die Pentecostes. Ordinationibus quattuor mensibus Septembri, Maio, & Decembri factis, Cardinales XXV. creauit, episcopos II. presbyteros XVI. & diaconos VII. Obijt Auenione 8. Idus Decemb. anno 1352. sepultus in monasterio Casædei. Vac. sed. dies	10	0	7
1350		Hic pontifex annum Iobileum quinquagesimum iterum celebrauit.	•	•	11
1352	201	Innocentius VI. Lemouicensis Gallus, Stephanus Alberti, episcopus Claromontanus, ex presbytero tt. sanctorum Ioannis, & Pauli episcopus Cardinalis Ostiensis & Veliternus, & maior pœnitentiarius à Clemente VI. factus, Carolo IV. Augusto, sedit annos	9	8	26
		Creatus Auenione 15. Kal. Ianuarij à 24. Cardinalibus, coronatus ibidem in cathedrali 3. Kal. Ianuar. Ordinationibus tribus, mensibus Martio, Septemb. & Decemb. factis, Cardinales creauit XV. episcopum vnum, presbyteros XI. & diaconos 3. Obijt Auenione pridie Idus Septemb. hora 9. id est, sexta noctis sequentis, anno 1362. sepultus in cathedrali Auenionensi. Vac. sed. dies			
1362	202	Vrbanus V. Mimmatensis Gallus, frater Guillelmus de Grisaco, Grimaldi filius, Mimmatensis diœcesis monachus, & abbas sancti Victoris Massiliæ, Carolo III. Augusto, sed. annos	•	0	14
		Creatus Auenione 5. Kal. Octobris à XX. Cardinalibus absens extra collegium nuncius apostolicæ sedis in Italia ad Vicecomites. Coronatus Auenione in Cathedrali 8. Idus Nouembris. Ordinationibus quattuor mensibus Maio, Iunio, & Septembri factis, Cardinales creauit 14. episcopos 3. & presbyteros XI. Obijt Auenione ætatis anno 61. Christi 1370. 14. Kal. Ianuarij, circa horam 9. sepultus Auenione in cathedrali deinde anno 1372. translatus ad ecclesias sancti Victoris Massilienſis Nonis Iunij. Vac. sedes dies	8	2	23
1370	203	Gregorius XI. Lemouicensis Gallus, Petrus comes Bellifortis, primus diaconus Cardinalis sanctæ Mariæ nouæ à Clemente VI. patruo suo factus, Carolo IV. Augusto, sedit annos	0	0	10
		Crea-	7	2	29

Creatus Auenione 3. Kal. Ianuarij à 17. Cardinalibus, coronatus in cathedrali, Epiphaniæ anno 1371. die 8. Idus Ianuarij. Ordinationibus duabus, mensibus Iunio, & Decembri factis, Cardinales creauit 22. episcopum vnum, presbyteros XVI. & diaconos V. Obijt Romæ circa horam secundam noctis 6. Kal. April. anno 1378. sepultus in diaconia sanctæ Mariæ nouæ. Vac. sedes Dies

Menses | 0 | 0 | 12

1378 | 35 | *Clemens VII. Gebennensis Gallus Robertus, ex comitibus Gebennensibus . . . . filius, episcopus Cameracensis, presbyter Cardinalis Basilicæ sanctorum 12. apostolorum à Gregorio XI. factus, sedit Auenione in schismate contra Vrbanum VI. Venceslao Cæsare annos* | 0 | 5 | 22

Creatus Fundis in Campania, in schismate à XV. Cardinalibus XIII. Kalend. Octobris meridie, postridie publicatus, ibidem coronatus pridie Kalend. Nouembris. Ordinationibus XIII. mensibus Ianuario, Aprili, Maio, Iulio, Octobri, Nouembri, & Decembri factis, Cardinales XXIIII. creauit, episcopos IV. presbyteros XXVII. diaconos III. Obijt Auenione 16. Kal. nd. Octobris, hora inter nonam & decimam manè, anno 1394. sepultus in ecclesia Cælestinorum ad pontem Sorgiæ. Vac. sedes dies | 15 | 11 | 28

1394 | 36 | *Benedictus XI. dictus XIII. Arrago Hispanus, Petrus de Luna, diaconus Cardinalis sanctæ Mariæ in Cosmedin à Gregorio XI. factus Venceslao, Roberto, & Sigismundo Cæsaribus post Clementem VII. in schismate, sedit annos plus min.* | 0 | 0 | 11

Creatus in schismate Auenione à XX. Cardinalibus 4. Kal. Octobris, ibidem coronatus V. Idus Octobris. Ordinationibus VI. mensibus Septembri, & Decembri factis, Cardinales creauit XXVII. episcopum 1. presbyteros X. & diaconos XVI. | 30 | 0 | 0

Bis pontificatu primatus, primùm in Concilio Pisano die Mercurij Nonis Iunij, anno 1409. pontificatus 14. mense 8. die IX. Iterum in concilio Constantiensi, sessione XXXVII. die VII. Kalend. Augusti, anno 1417. pontificatus XXII. mense IX. die XXIX. Non paruit. Obijt Paniscolæ in Hispania : : : Kalend. Octobris, anno 1424. ibique sepultus. In eius locum in schismate auctore Rege Arragonum Alfonso, factus est contra Martinum V.

1424 | 37 | *Clemens VIII. Hispanus, Egidius Munionis, canonicus Barchinonensis, qui in schismate sedit annos plus minus* | 4 | .... | ....

Creatus Paniscolæ in Arragonia coactus, abdicauit anno 1428. factusque est à Martino V. episcopus Maioricensis.

1378 | | *Schisma omnium pessimum, & diuturnius in ecclesia Romana 29. quod quinquaginta annos perduranit.*

1378 | 204 | Vrbanus VI. Neapolitanus, Bartholomæus Prignanus, regens cancellariæ apostolicæ in absentia Vicecancellarij ex archiepiscopo Acheruntino, Barensis à Gregorio XI. factus, Venceslao Aug. sedit in schismate annos | 11 | 6 | 7

Creatus extra collegium cardinalium annorum LX. à XVI. Cardinalibus die Veneris V. Idus Aprilis Romæ, coronatus ante gradus S. Petri die Paschæ XIV. Kal. Maij. Ordinationibus quattuor mensibus Ianuario, Septemb. & Decemb. factis, Cardinales creauit 54. episcopos IV. presby-

Anni Christi.	Numerus Pontificū.		Anni	Menses	Dies.
		presbyteros xxxvi. diaconos xiiii. Obijt Romæ die Veneris, Idibus Octobris, anno 1389 vixit annos 72. sepultus in basilica sancti Petri. Vacauit sedes dies	0	0	17
1389		Hic pontifex annum Iobileum xxxvi. instituit.			
1389	205	Bonifacius IX. Neapolitanus, Petrus vel Perinus Tomacellus, ex diacono sancti Georgij in Velabro presbyter Cardinalis tt. sanctæ Anastasiæ ab Vrbano VI. factus Venceslao & Roberto Cæss. sedit annos	14	11	0
		Creatus Romæ die Martis, IV. Nonas Nouembris à XIII. Cardinalibus, annorum XLV. coronatus apud sanctum Petrum 3. Idus Nouembris. Ordinationibus duabus mensibus Ianuario & Decembri factis, Cardinales 6. nouos creauit, episcopum I. presbyteros IV. & diaconum I. Obijt Romæ Kalend. Octobris, anno 1404. ætatis LX. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	15
1390		Hic pontifex annum Iobileum tertiò celebrauit ab Vrbano VI. indictum.			
1400		Hic pontifex annum Iobileum quartò more veteri celebrauit.			
1404	206	Innocentius VII. Sulmonensis Pelignus, Cosmatus Melioratus, diœcesis Valuensis in Aprutio ex archiepiscopo Rauennate, & episcopo Bononiense presbyter Cardinalis tt. sanctæ Crucis in Hierusalem, & S.R.E. Camerarius à Bonifacio IX. factus Roberto Cæs. sed. annos	2	0	28
1406	207	Creatus Romæ à 7. Cardinalibus 16. Kalend. Nouembris, coronatus apud sanctum Petrum, 4. Nonas Nouembris. Ordinatione vna mense Iunio facta, XI. creauit Cardinales, presbyteros 8. & diaconos 3. Obijt Romæ 8. Idus Nouembris, anno 1406. ætatis :::: sepultus in basilica sancti Petri. Vacauit sedes dies	0	0	23
		Gregorius XII. Venetus, Angelus Corratio, ex patriarcha Constantinopolitano presbyter Cardinalis tt. sancti Marci ab Innocentio VII. factus, Roberto & Sigismundo Augustis, sedit annos	8	7	5
		Creatus Romæ à 13. Cardinalibus pridie Kalend. Decemb. annorum xxc. coronatus ad S. Petrum Nonis Decembris. Ordinationibus duabus mensibus Iunio & Septembri factis, Cardinales creauit 13. episcopum I. presbyteros x. & diaconos II. Pontificatu priuatus in concilio Pisano cum Benedicto 13. die Mercurij Non. Iunij, anno 1409. papatus verò 2. mense VI. die 6. Non paruit. Spontè abdicauit in Concilio Constantiensi abiens per legatos suos die Iouis sessione 14. IV. Non. Iunij, anno 1415. Obijt Cardinalis episcopus biennio pòst anno 1417. paulo ante Martini V. electionem annorum xc. in Piceno, sepultus Recaneti in ecclesia cathedrali. Vacauit sedes post eius in concilio Pisano depositionem dies	0	0	20
1408		Sancta synhodus Pisana pro tollendo schismate congregata			
		Alexan-			

Anni Christi.	Numer° Pōtificū.		Anni.	Menses.	Dies.
1409	208	Alexander v. Cretensis, Frater Petrus Philargi ordinis Minorum, Theologus, ex archiepiscopo Mediolanense presbyter Cardinalis Basilicæ sanctorum 12. Apostolorum ab Innocentio 7. factus, Roberto Cæsare, sed. mens.	0	10	8
		Creatus in concilio Pisano à 23. Cardinalibus vtriusque obedientiæ, Gregorio 12. & Benedicto 13. priuatis, 6. Kal. Iul. annorum lxx. coronatus ibidem in ecclesia cathedrali Nonis Iul. die Dominico. Presbyterum vnum Cardinale ex diacono fecit. Obijt Bononiæ v. Nonas Maij die Sabbati nocte sequenti, hora v. anno 1410. ætatis lxxj. sepultus ibidem ad Minorum ecclesiam. Vacauit sedes dies	0	0	13
1410	209	Ioannes xxi. dictus 23. Neapolitanus, Baltasar Cossa, diaconus Cardinalis S. Eustathij, & Bononiæ legatus à Bonifacio ix. factus Sigismundo Augusto, sedit annos	5	0	15
		Creatus Bononiæ die Sabbati xvi. Kal. Iunij, hora xi. à xvi. Cardinalibus, ibidem in cathedrali coronatus viii. Kalend. Iunij. Ordinationibus tribus mensibus Aprili, Iunio, & Septembri factis, Cardinales fecit xvi. presbyteros 13. diaconos 3. In Concilio Constantiensi 4. Kalend. Iunij, die Mercurij, sessione 12. depositus. Ipse prid. Kal. Iunij die Veneris in oppido Schafusia consensit. Vac. sed. ann.	2	5	10
		Obijt Florentiæ episcopus Cardinalis Tusculanus, & diaconus xi. Kal. Ianuar. anno 1419. sepultus in baptisterio S. Ioannis.			
1414		Sancta & vniuersalis synhodus Constantiensis, pro tollendo schismate congregata, triennio durauit.			
1417	210	Martinus 3. dictus v. Romanus. Oddo Columna, Agapeti filius, Domicellus Romanus, diaconus Cardinalis S. Georgij in Velabro ab Innocentio vii. factus, Sigismundo Cæsare sedit, sublato schismate, ann.	13	3	10
		Natus anno 1368. creatus in Concilio generali Constantiensi à Cardinalibus 22. & xxx. electoribus, ex ordinatione selectis, manè diei 3. Idus Nouembris, coronatus ibidem ante cathedralem ecclesiam xi. Kalend. Decemb. Ordinationibus tribus mensibus Iunio, & Nouembri factis, Cardinales creauit 17. episcopum 1 presbyteros xi. diaconos v. Obijt ex apoplexia Romæ x. Kal. Martij, manè crepusculo diei, anno 1431. ætatis LXIII. sepultus in Basilica Lateranensi ante capita apostolorum. Vacauit sedes dies	0	0	10
1423		Hic pontifex annum Iobileum quintò celebrauit.			
1431	211	Eugenius iv. Venetus, D. Gabriel Condelmerius Angeli filius, canonicus, Cælestini coloris ordinis S. Georgij in alga Venetiarum, episcopus Senensis, presbyter Cardinalis tit. S. Clementis à Gregorio 12. factus, Sigismundo, Alberto, & Frederico 3. Augustis, sedit annos	15	11	21
		Natus Venetijs, anno 1383. Creatus Romæ in monaste			

Anni Christi.	Numer. Pontificū.	PONTIFICES	Anni.	Menses.	Dies.
		rio Prędicatorum ad Mineruam à XIII. Cardinalibus, die Sabbati, v. Nonas Martij, hora 21. coronatus ad sanctum Petrum v. Idus Martij à Cardinale sanctorum quattuor. Ordinationibus VI. mensibus Iulio, Augusto, Septembri, & Decembri factis, Cardinales creauit XXVII episcopos II. presbyteros XXII. & diaconos III. Obijt Romæ 7. Kal. Martij, die Iouis hora 8. noctis præcedentis, aliàs duabus ante lucem horis, anno 1447. ætatis LXIIII. sepultus ad S. Petrum ante ostium sacrarij. Vacauit sedes dies	0	0	10
1431		Sancta synhodus Basileensis pro reformatione ecclesiastica congregata, durauit annos 12.			
1438		Sancta & vniuersalis synhodus Ferrariæ congregata, Florentiæ finita, pro erroribus Græcorum tollendis, durauit annum.			
1439	38	*Felix IV. dictus V. Allobrox, Amadeus olim dux Sabaudiæ, tunc verò Decanus militum Iesu Monasterij S. Mauritij, ordinis S. Augustini, in solitudine Ripaliæ Gebennensis diœcesis, Friderico III. Augusto. in schismate sedit annos*	9	5	....
		Creatus absens ad suum Monasterium Nonis Nouembris in consilio Basileensi, Cardinale vno et. floribus XXXII. eligentibus, electio sessione XXXIX. 15. Kal. Decembris confirmata. Coronatus anno sequenti MCDXL. Basileæ 9. Kal. Augusti. Ordinationibus quattuor mensibus Aprili, Septembri, & Decembri factis, Cardinales XXIII. creauit, presbyteros XXII. & diaconum vnum. Abdicauit .... Kal. Maij, anno 1449. Eius abdicatio Romæ audita est XXIII. Aprilis die. Obijt episcopus Cardinalis Sabinus, Lausanæ aliquot annis post, ibique sepultus.			
1439		*Schisma in ecclesia Romana xxx.*			
1447	212	Nicolaus v. Sergianensis Lunensis diœcesis, Thomas Lucanus Bartholomæi medici filius, artium, & Theologiæ doctor, ex episcopo Bononiensi presbyter Cardinalis tt. S. Susannæ, ab Eugenio IV. factus, Imp. Cæsare Friderico III. Augusto, sedit annos	8	0	19
		Creatus Romæ à XVII. Cardinalibus prid. Non. Martij, die Lunæ hora tertiarum in monasterio Prędicatorum ad Mineruam, coronatus ad sanctum Petrum 14. Kalend. Aprilis. Ordinationibus tribus mensibus Martio, & Decembri factis, Cardinales creauit XI. episcopum I. presbyteros X. Obijt Romæ IX. Kal. Aprilis hora inter 5. & 6. noctis sequentis, ann. 1455. sepultus in basilica S. Petri. Vacauit sedes dies	0	0	14
1550		Hic pontifex annum Iobileum sextò celebrauit.			
1455	213	Calistus III. Valentinus Hispanus, Alfonsus Borgia, ex castello Satiua Valentinę diœceseos Ioannis filius, ex episcopo Valentino presbyter Cardinalis tt. sanctorum IV. coronatorum, ab Eugenio IV. factus, Imp. Cæsare Friderico III. Augusto, sedit annos	3	4	0
		Natus anno 1378. creatus Romæ à XIIII. Cardinalibus VI. Idus April. die Martis Paschalis hora diei 6. co-			

rona

Anni Christi.	Numer⁹ Pōtificū.	ROMANI.	Anni.	Menses.	Dies.
		ronatus ad S. Petrum 12. Kal. Maij. Ordinationibus duabus mensibus Septembri, & Decembri factis, creauit Cardinales IX. presbyteros VII. & diaconos II. Obijt Romæ 1458. 8. Idus Augusti, sepultus in sacrario S. Petri. Vixit annos XXC. Vacauit sedes dies			
1458	214	Pius II. Senensis, Aeneas Siluius Picolhomineus Siluij filius, ex episcopo Senensi, diaconus Cardinalis S. Eustathij, pòst presbyter tt. S. Sabinæ à Calisto III. factus, Imp. Frederico III. sedit annos	0	0	12
		Natus Corsiniani in Tuscia 14 Kal. Nouembris, anno 1405. creatus Romæ 14. Kal. Septembris hora tertiarum, die sabbati à XVII. Cardinalibus, coronatus III. Nonas Septembris ad S. Petrum. Ordinationibus tribus, mensibus Martio, Maio, & Decembri factis, Cardinales XIII. creauit, presbyteros XI. diaconos II. Obijt Anconæ in Piceno XIX. Kal. Septembris, hora inter secundam & tertiam noctis sequentis, die assumptionis, anno 1464. Vixit annos 58. menses 9. & dies 27. Cadauer sepultum Romæ in Basilica S. Petri prope aram diuorum Andreæ, & Gregorij. Vacauit sedes dies	5	11	27
1464	215	Paulus II. Venetus Petrus Barbus Nicolai filius ex electo episcopo Vicetino, diaconus Cardinalis S. Mariæ nouæ, pòst presbyter Cardinalis tt. S. Marci ab Eugenio IV. factus, Imperatore Cæsare Friderico III. Augusto, sedit annos	0	0	16
		Natus Venetijs 7. Kal. Martij anno 1418. creatus Romæ à XIX. Cardinalibus fero diei Iouis 3. Kal. Septembris, & postridie manè publicatus. Coronatus ad S. Petrum 16. Kal. Octobris. Ordinationibus 3. mensibus Septembri, & Nouembri factis, Cardinales creauit XI. presbyteros VIII. diaconos III. Obijt Romæ 8. Kal. Aug. die Veneris hora tertia noctis sequentis morte repentina, anno 1471. Vixit annos LIII. menses V. dies III. sepultus ad S. Petrum. Vacauit sedes dies	6	10	26
1471	216	Xystus IV. Sauonensis Ligur, frater Franciscus de Ruere, Leonardi filius, ex ordinis Minorum generali ministro, presbyter Cardinalis tt. S. Petri ad Vincula à Paulo II. factus, Friderico III. Imp. sedit annos	0	0	14
		Natus Cellis Liguræ, in agri Sauonensis pago, 12. Kalend. Augusti hora XIIX. anno 1414. creatus Romæ à XVII. Cardinalibus V. Idus Augusti, coronatus ad sanctum Petrum 8. Kalendas Septembris. Ordinationibus 8. mensibus Februario, Martio, Maio, Nouembri, & Decembri factis, Cardinales creauit XXXIIII. episcopum 1. presbyteros XXVII. & diaconos VI. Obijt Romæ die Veneris prid. Idus Augusti, inter quartam, & quintam horam noctis sequentis, anno 1484. Vixit annos Ixx. dies XXII. horas XII. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit edes dies	13	0	4
1475		Hic pontifex annum Iobileum septimò celebrauit.	0	0	16

Anni Christi.	Numer⁹ Pōtificū.	PONTIFICES	Anni.	Menses.	Dies.
1484	217	Innocentius 8. Genuensis Ligur, Ioannes Baptista Cybo. Aaronis filius, ex Melfitense episcopo Datarius, presbyter Cardinalis tt. S. Balbinæ, pòst S. Cæciliæ, deinde tt. S. Laurentij in Lucina à Xysto IV. factus, Friderico III. Imp. sedit annos	7	10	27
		Natus Genuæ anno 1432. creatus Romæ die Dominico, 4. Kalend. Septembris, à XXIIII. Cardinalibus hora 13. Coronatus ad sanctum Petrum pridie Idus Septembris. Ordinatione vna mense Martio facta, creauit Cardinales VIII. presbyteros V. diaconos III. Obijt Romæ 8. Kalend. Augusti, die Mercurij, hora noctis sequentis V. Vixit annos LX. sepultus ad S. Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	16
1492	218	Alexander VI. Valentinus, Hispanus, Rodericus Borgia Iofredi filius, electus episcopus Valentinus, ex diacono Cardinale S. Nicolai in carcere Tullia à Calisto III. facto episcopus Cardinalis Albanus, demùm Portuensis & S. Rufinæ à Xysto IV. creatus, Vicecancellarius S.R.E. & decanus, Imperatore Cæsare Maximiliano Augusto, sedit annos	11	0	8
		Creatus Romę 3. Idus Aug. à XXII. Cardinalibus coronatus ad S. Petrum 7. Kal. Septemb. Ordinationibus x. mensibus Ianuario, Februario, Martio, Maio, Augusto, Septembri, & Decembri factis, Cardinales creauit XLIII. presbyteros XXXI. diaconos XII. Obijt Romæ die Veneris 15. Kalend. Sept. hora XIIX. anno 1503. sepultus in sacrario S. Petri. Vac. sed. mens.	0	1	3
1500		Hic pontifex annum Iobileum octauò celebrauit.			
1503	219	Pius III. Senensis Tuscus, Franciscus Todeschinus Picolhomineus Nannis & Laodomiæ Pij II. sororis filius, ex electo archiepiscopo Senensi, primus diaconus Cardinalis S. Eustathij à Pio II. auunculo factus, Cęsare Maximil. ano sedit dies	0	0	26
		Natus Senis 7. Idus Maij, anno 1439. creatus Romæ die Veneris 10. Kalend. Octob. hora 15. à XXXVI. Cardinalibus. Coronatus die Dominico 8. Idus Octob. hora 20. Obijt Romæ 15. Kalend Nouembris media nocte præcedenti, id est, hora inter 6. & 8. diei Mercurij, anno 1503. Vixit annos LXIIII. menses V. dies x. sepultus ad sanctum Petrum prope auunculum Pium II. Vacauit sed. dies	0	0	14
1503	220	Iulius II. Sauonensis Ligur, Iulianus de Ruuere Raphaëlis Xysti IV. fratris filius, ex presbytero Cardinale tt. S. Petri ad Vincula episcopus Albanus, pòst Ostiensis, & maior pœnitentiarius à Xysto IV. factus, Imperatore Cæsare Maximiliano Augusto, sed. annos	9	3	21
		Natus in villa Albiciola, Sauonensis diœcesis, anno 1443. creatus Romæ à XXXVII. Cardinalibus Kalend. Nouembris, die Mercurij hora 16 coronatus 6. Kalend. Decembris, die Dominico hora 22. Ordinationibus sex, men			

menſibus Martio, Maio, Septembri, Nouembri, & Decembri factis, Cardinales creauit XXVII. epiſcopum I. presbyteros XXIII. & diaconos III. Obijt Romæ 9. Kalend. Mart. die Lunæ hora inter X. & XI. præcedentis noctis, anno 1513. Vixit annos LXX. ſepultus ad S. Petrum. Vacauit ſedes dies | | | | 0 | 0 | 18

1512 — Sancta & vniuerſalis ſynhodus Lateranenſis Romæ, pro diſſidio eccleſiaſtico tollendo & reformatione eccleſiaſtica congregata, durauit annos V.

1513 — 221 — Leo X. Florentinus, Ioannes Medices Laurentij filius I. diaconus Cardinalis S. Mariæ in Dominica ab Innocentio VIII factus, Imperatoribus Cęſaribus Maximiliano & Carolo V. Auguſtis, ſedit annos | | | | 8 | 8 | 20

Natus Florentiæ 3. Idus Decembris, anno 1475. Creatus Romæ à XXIII. Cardinalibus, V. Idus Martij, die Veneris, prima noctis ſequentis hora. Coronatus ad S. Petrum 14. Kal Aprilis. Lateranum ſolemni pompa profectus eſt 3. Idus Aprilis. Ordinationibus octo, menſibus Martio, Aprili, Iunio, Auguſto, Septembri, & Decemb. factis, Cardinales creauit XLII. presbyteros XXXIX. & diaconos XIII. Obijt Romæ die Lunæ. 4. Nonas Decembris, noctis præcedentis, hora 7. anno 1521. Vixit annos XLV. menſes XI. dies XXI. ſepultus ad S. Petrum, pòſt ad Mineruam tranſlatus. Vacauit ſedes menſem | | | | 0 | 8 | 7

1522 — 222 — Hadrianus VI. Traiectenſis Flander, vel Brabantinus, Florentij filius ex epiſcopo Derthuſenſe presbyter Cardinalis tt. ſanctorum Ioannis, & Pauli à Leone X. factus, Carolo V. Auguſto, ſedit annum | | | | 1 | 8 | 6

Natus Traiecti inferioris Germaniæ vrbe, 6. Nonas Martij, anno 1459. Creatus abſens à XXIX. Cardinalibus, Prorex enim Hiſpaniarum erat, die Iouis 5. Idus Ianuar. Vrbem ingreſſus 3 Kal. Septemb. die Dominico pridie Kal. Septemb. ad S. Petrum coronatus. Ordinatione vna menſe Septemb. facta, Cardinalem vnum creauit presbyterum. Obijt Romæ die Lunæ 18. Kal. Octob. hora inter 18. & 19. anno 1523. Vixit annos LXIIII. menſes VI. dies XIII ſepultus ad S. Mariam de anima Teutonicorum. Vacauit ſedes menſes | | | | 0 | 2 | 4

1523 — 223 — Clemens VII. Florentinus Tuſcus Frater Iulius Medices Iuliani filius, ordinis militiæ Hieroſolymitanæ, ex electo archiepiſcopo Florentino diaconus Cardinalis S. Mariæ in Dominica, pòſt presbyter tt. S. Clementis, deinde tt. S. Laurentij in Damaſo, & S.R.E cancellarius, à Leone X. factus Imperatore Cęſare Carolo V. Auguſto Germanico, ſedit annos | | | | 10 | 10 | 7

Natus Florentiæ 7. Kalend. Iunij 1478. creatus Romæ die Iouis 13. Kalend. Decemb. à 38. Cardinalibus, coronatus ad S. Petrum die Iouis 6. Kalend. Decemb. Ordinationibus XI. menſibus Ianuario, Februario, Martio, Maio, Iunio, Auguſto, Septembri, Nouembri, & Decembri factis

ctis, Cardinales creauit 32. presbyteros 25. diaconos 7. Obijt Romæ die Veneris 7. Kal. Octobris, hora inter 18. & 19. ann. 1534. ætatis LVI. mense 4. sepultus ad S. Petrum, deinde cum Leone X. patruele ad Mineruam translatus. Vac. sed. dies | 0 | 0 | 17

1525 — Hic pontifex annum Iobileum nonò celebrauit.

1534 224 — Paulus III. Romanus, Alexander Farnesius, Petri Luisij filius, Ranutij nepos, ex diacono, Cardinale sanctorum Cosmæ & Damiani ab Alexandro VI. facto, diaconus S. Eustathij à Iulio II. episcopus Cardinalis Tusculanus, à Leone X. Prænestinus, Sabinus, Portuensis, & Ostiensis à Clemente VII. Decanus, Imp. Cæsare Carolo Augusto, & Ferdinando Cæsare, sedit annos | 15 | 0 | 28

Natus Canini in diœcesi Castrensi pridie Kal. Martij, anno 1468. creatus Romæ à 34. Cardinalibus die Lunæ 3. Idus Octobris, hora prima noctis sequentis, postridie publicatus. Coronatus ad S. Petrum, die Martis 3. Non. Nouemb. Ordinationibus 14. mensibus Ianuario, Martio, Aprili, Maio, Iunio, Octobri, & Decembri factis, Cardinales creauit LXXI. episcopos III. presbyteros LIIII. & diaconos XIV. Obijt Romæ in monte Quirinali IV. Idus Nouembris, die solis hora gallicinij ante lucem, anno 1549. Vixit annos XCI. menses VIII. dies X. sepultus ad S. Petrum. Vacauit sedes menses | 0 | 2 | 29

1545 — Sancta & vniuersalis synhodus Tridentina contra Lutheranorum errores congregata, intermissa & repetita, durauit annos V.

1550 225 — Iulius III. Arretinus, Ioannes Maria de monte Vincentij filius, Fabiani nepos, ex archiepiscopo Sipuntino presbyter Cardinalis tt. sancti Vitalis, pòst episcopus Prænestinus à Paulo III. creatus, Imp. Cæsare Carolo V. Augusto, & Ferdinando Cæsare, sedit annos | 5 | 1 | 16

Natus Romæ in regione Parionis 4. Idus Septembris, anno 1478. creatus Romæ à XLVI. Cardinalibus die Veneris 7. Idus Februarij circa quartam horam noctis sequentis, ibidem ad S. Petrum coronatus 8. Kal. Martij, die cathedræ S. Petri Antiochenæ. Ordinationibus quattuor mensibus Aprili, Octobri. & Decembri factis, Cardinales creauit 20. presbyteros 15. diaconos V. Obijt Romæ die Sabbati X. Kal. Aprilis hora inter 19. & 20. anno 1555. Vixit annos LXVII. menses 6. & 14. sepultus ad S. Petrum. Vacauit sedes dies | 0 | 0 | 17

1550 — Hic pontifex annum Iobileum decimò celebrauit.

1555 226 — Marcellus II. Iunior Politianensis Tuscus, Marcellus Ceruinus Ricardi filius, ex episcopo Neocastrensi presbyter Cardinalis tt. S. Crucis in Hierusalem à Paulo III. factus, Carolo V. Augusto, sed t dies | 0 | 0 | 21

Natus in oppido agri Piceni montis Fani prid. Non. Maij anno 1501. creatus Romæ die Martis sancti, V. Idus Aprilis, hora 24. à 36. Cardinalibus postridie coronatus.

Obijt

Anni Christi.	Numer. Pōtificū.		Anni.	Menses.	Dies.
		Obijt die Mercurij Kalend. Maij, hora inter 7. & 8. noctis præcedentis. Vixit annos LIV. menses XI. dies XXV. sepultus ad S. Petrum. Vacauit sedes eo mortuo dies			
1555	227	Paulus IV. Neapolitanus, Ioannes Petrus Carafa, Ioannis Alfonsi Matalunæ comitis filius archiepiscopus Neapolitanus ex presbytero tt. S. Clementis, presbyter tt. S. Mariæ Transtyberim, & episcopus Cardinalis Albanus, & Sabinus à Paulo III. factus. Tusculanus, & Ostiensis à Iulio III. Decanus, Impp. Cæss. Carolo V. & Ferdinando Augg. sedit annos	0	0	22
		Natus in oppido S. Angeli de scala 4. Kal. Iulij, anno 1476. in Hirpinis, haud procul à Beneuento. Creatus Romæ auctore Farnesio Cardinale, à XLIIII. Cardinalibus die Iouis festo ascensionis 10. Kal. Iunij, manè hora 16. Coronatus ad S. Petrum die Dominico proximo, 7. Kal. Iunij. Ordinationibus tribus mensibus, Iunio & Decembri factis, Cardinales creauit XIX. presbyteros XV. & diaconos IV. Obijt Romæ die Veneris, 15. Kal. Septembris, hora inter 21. & 22. anno 1559. Vixit annos XXCIII. mensem vnum, & dies XXII. sepultus ad S. Petrum, posteà ad Mineruam translatus. Vacauit eo mortuo Romana sedes menses	4	3	27
1560	228	Pius IV. Mediolanensis, Ioannes Angelus Medices, Bernardini filius, ex presbytero Cardinale tt. S. Pudentianæ, presbyter tt. S. Stephani in monte Cœlio, pòst tt. S. Anastasiæ, pòst tt. S. Priscæ à Paulo III. factus, Imp. Cæs. Ferdinando Austrio Augusto, & Maximiliano II. Cæsare, sedit annos	6	4	7
		Natus die Paschæ prid. Kal. April. anno 1499. Mediolani. Creatus Romæ à XLIV. Cardinalibus, 7. Kal. Ianuar. die Martis nocte præcedenti, hora inter 7. & 8. me electioni præsente, finito anno 1559. Coronatus die Sabbato proximo Epiphaniæ festo, VIII. Idus Ianuar. ann. 1560. Ordinationibus quattuor mensibus Ianuario, & Martio habitis Cardinales creauit XLVI presbyteros XXXIX. & diaconos VII. Obijt noctis ante diem IV. Iduum Decemb. hora 2. anno 1565. ætatis LXVI. mens. VIII. die X. sepultus ad S. Petrum. Vacauit eo mortuo sed. dies	5	11	15
1563		Concilium Tridentinum XXV. sessionibus habitis, absolutum & confirmatum.	0	0	29
1566	229	Pius V. Alexandrinus, Frater Michaël Gislerius ex oppido Boschi, Alexandrinę diœcesis, Lombardus Insuber, ordinis Prædicatorum lector, officij S. Inquisitionis commissarius, ex episcopo Sutrino, & Nepesino presbyter Cardinalis tt. S. Mariæ super Mineruam, & summus inquisitor à Paulo IV. papa factus, postea episcopus Montis regalis in subalpinis & tt. S. Sabinæ, demum iterum tt. S. Manæ super Mineruam à Pio IV. creatus, Imp. Cæsare Maximiliano II. Austrio Augusto sedet.			
		Natus 16. Kalend. Februarij anno MDV. creatus Romę			

		à LII. Cardinalibus, 7. Idus Ianuarij, hora 22. die Lunæ. Coronatus die natalitio suo 16. Kal. Ianuarij, in festo S. Antonij, ineunte anno eius vitæ LXII. super gradus ante basilicam Vaticanam ab Vrbinate Cardinale, me prope sedem adstante. Ordinationibus, &c.			
1572	230	Gregorius XIII. antea Hugo dictus Bononiens. è Boncompagnorum nobili familia oriundus Patre Christophoro, ex Cardinal. S. Sixti Pontif. creatur ann. 1572. 13. Maij. Coronatur apud D. Petrum, 25 eiusdem, sedit ann. 12. mens. 10 dies 27. Maximiliano II. & Rudolpho Imperatoribus. Vacauit sedes diebus	0	0	13
		Natus est Gregor. post partum Virg. 1502. 7. Ianuar. à Paulo IV. Vestæ episcopus ordinatur, & reuersus à Concilio Tridentino Romam, à Pio IV. mens. 12. Martij, ann. 1565. Cardinal. cum titulo S. Sixti creatur, & in Hispan. ad Regem Catholicum legatus à latere mittitur.			
		Cardinales toto sui pontificatus tempore creauit 33. inter quos Vrbanum VII. Gregor. XIIII. & Innocentium IX. pontifices Max. Nonnullos etiam principes & regio sanguine natos.			
		Moritur paulò pòst, decimo nempe April. ann. 1585. in senectute bona, postquàm pontificatum 13. annis, mense vno & tribus diebus ablatis, administrauerat. Sepultus est apud S. Petrum in Vaticano, in sacello S. Gregor. Nazianzen. à se magnificè exædificato, dotato & dicato.			
1585	231	Sixtus V. ex oppido Montisalti, Marchiæ Anconitanę, frater Felix Peretti, ordinis Minorum humili loco natus, ex Cardinale titulo S. Hieronymi factus Pontifex, 24. April. Coronatur 1. Maij, sedit ann. 5. mens. 4. dies 3. moritur 27. Augusti. Vacauit sedes diebus	0	0	18
1590	232	Vrbanus VII. Romanus, Ioannes Baptist. Castaneus, filius Cosmæ, ex Cardinale tituli S Marcelli, creatus Papa 15. Sept. sedit dies 13. moritur ante inaugurationem 27. eiusdem. Vacauit sedes mensibus	0	2	9
1590	233	Gregorius XIIII. Mediolanensis, Nicolaus Sfondratus illustri familia oriundus, ex Cardinale tituli S. Cæciliæ Vrbano mortuo denunciatur Pontifex, 15. Decemb. coronatur 18. eiusdem. moritur 15 Octob. sedit mens. 9. dieb. 10. Vacauit sedes diebus	0	0	13
1590	234	Innocentius IX. Bononiensis, Ioannes Baptista Fachinetti ex Cardinale tituli SS. Quattuor Pontifex creatus 19. Octob. Coronatus 12. Nouemb. moritur 30. Decemb. sedit mens. 2. dies 1. Vacauit sedes mens.	0	1	0
1592	235	Clemens VIII. Florentinus, Hyppolitus Aldobrandinus, filius Siluestri ex Cardinale tituli S. Pancratij & summo pœnitentiario creatur Pontifex 30. Ianuar. Coronatus 2. Februar. sedet modò ad gubernacula Ecclesię, cui Deus concedat vnà cum grege sibi concredito ad vitam peruenire sempiternam.			

ANNO-

ANNOTATIO IN CHRONICON ROMANORVM PONTIFICVM.

ENVMERAT diuus Onuphrius schismata aliquot in Romana Ecclesia, circa quæ notandum est, pleraque eorum tantum fuisse controuersias & dissidia de Romano Pontifice inter electores aut electos, quæ non nisi impropriè schismata dici possint. Quando autem secundum ecclesiasticam phrasim fuit veri nominis schisma propter Pontificatum, vt in Nouatiano, hoc non fuit schisma in ecclesia, sed ab eo, qui extra ecclesiam erat, contra caput Ecclesiæ. Vnde & hic est improprietas sermonis, dum tale schisma ponitur in R.S.E. Denique quòd habet nonnullos ab Imperatore creatos esse Pontifices, hoc nihil aliud significat, quàm Imperatore solicitante & negotium promouente, eos electos esse in Rom. Pontifices.

ONVPHRII PANVINII VERONENSIS, FRATRIS EREMITAE AVGVSTINIANI,

INTERPRETATIO VOCVM ECCLESIASTICARVM, QVAE OBSCVRAE, VEL BARBARAE VIDENTVR.

QVVM passim in Historijs ecclesiasticis, & præsertim Romanorum pontificum vitis, multæ voces barbaræ, inusitatæ, ex Græcis Latinæ redditæ, alienis aliquando à suo significatu sensibus, metaphoricè acceptæ, & ideo minus cognitæ, insertæ sint: operæpretium facere existimaui, si breuem earundem interpretationem, & expositionem, ex vetustissimis quibusdam scriptoribus constituerem, quo omnia legentibus clariora, & apertiora sese offerentia, eorum in legendo assiduam curam & diligentiam non remorentur: sunt autem eiusmodi,

OFFICIA Siue Magistratus
Domnus, Papa
Episcopus
Cardinalis
Archipresbyter
Presbyter.
Pœnitentiarius maior
Pœnitentiarij minores
Archidiaconus
Diaconus
Palatinus, vel Basilicarus
Regionarius
Stationarius.
Pater Diaconiæ
Archisubdiaconus vel
Prior Subdiaconorum
Subdiaconus
Regionarius
Basilicarius siue S.R.E.
Palatinus
Oblationarius
Stationarius
Mansionarius
Mans. primus
Acoluctus
Regionarius
Stationarius
Supulmentarius
Paracellarius
Primicerius scholæ cantorum
Schola cantorum
Chorus
Primus scholæ paraphonistæ
Secundus scholæ paraphonistæ
Tertius scholæ paraphonistæ
Quartus scholæ, qui &
Archiparaphonistæ
Vicedominus
Maiordomus
Vestiarius
Cancellarius, alias Bibliothecarius
Camerarius
Primicerius S.R.E.
Secundicerius S.R.E.
Arcarius
Sacellarius alias Saualarius
Protoscrinarius
Scriniarij XII.
Primicerius defensorum
Defensores

Defen-

Defensores regionarij
Aduocatores
Adminiculator
Primicerius Iudicum
Iudices
Primicerius Notariorum
Protonotarij
Notarij regionarij
Nomenclator
Roga.

SACRAE AEDES, ET earum partes.

Ecclesia
Titulus
Parœcia
Oratorium
Martyrium
Diaconia
Xenodochium
Monasterium
Gremium Basilicæ.
Camera Basilicæ
Absis
Confessio
Ambo
Secretarium.

AEDIVM SACRARVM ornatus.

Patenæ, aliàs Patinæ
Calices ministeriales maiores,
minores
Amulæ, aliàs amæ
Colatorium
Pugillares
Scyphi
Metretæ
Hydriæ
Thymiamaterium
Peluis ad Baptismum
Corona, aliàs pharum cantharum, cum Delphinis totidem
Ceroſtota
Phara canthara cum delphinis totidem, in quibus ardebat oleum
Canthara ceroſtota
Lucerna cum Lychnuchis
Gemelliones.

VESTIVM GENERA.

Anaboladium, aliàs Anabolagium
Alba
Cingulum
Orarium
Mappula
Colobium
Dalmatica
Planeta, aliàs Casula
Pallium
Mitra
Offertorium
Phanon
Naccus.

OFFICIA SIVE MAGISTRATVS.

OMNVS, pro Dominus, per Syncopen dicitur, qua appellatione olim Pontificem Romanum, mox & alios episcopos venerationis caussa honorabant. Pontificem enim Domnum apostolicum vocabant: nam Dominus territoris, non reuerentiæ vocabulum esse existimabant.

PAPA, Græca vox, quæ Latinè dicitur papus, auum significat, id est, patrem patris, Ausonius ad nepotem:

... Papos auias q; trementes,
Ante ferunt patribus seri noua cura nepotes.

Apud Bithynios cognomen Iouis erat, qui dicebatur Iupiter papas, id est, pater. Hanc vocem omnes antiqui Christianorum episcopi pro patre, siue maiore patre frequentarunt (auus enim aliquando maior pater dicitur) & præsertim magnarum, & insignium vrbium, vt Romæ, Carthaginis, Alexandriæ, Antiochiæ, Hierosolymorum, & similium. Cornelius enim episcopus Romanus presbyteri eiusdem ecclesiæ, & alij multi in epistolis suis Cyprianum Carthaginensem episcopum papam, & papatem vocant. Dionysius Alexandrinus episcopus Heraclam prædecessorem suum, in epistola ad Philemonem presbyterum Romanum, beatum papam nominat. Similiter Athanasius, Theophylus, & Cyrillus episcopi Alexandrini papæ dicuntur. Sidonius in epistolis suis, passim omnes Galliarum episcopos, ad quos scribit, papas appellat. Hæc vox, post Gregorij primi tempora, reliquis episcopis adempta, soli Romano pontifici attributa est. Qui & apostolicus est aliquando dictus, ob præcipuè apostolicæ sedis, cui præest, reuerentiam.

EPISCOPVS, Magistratus apud veteres nomen fuit, cuius munus erat panis, & cæterarum rerum, quæ ad cibum pertinent, curam habere: vt colligi potest ex verbis Arcadij iurisconsulti Dig. lib. Tit. L. de muneribus, & honoribus. Quæ vox ab operatione deducta est: nam vel ab ἐπισκοπέω venit, quod significat speculari, considerare, vel ab ἐπισκοπέομαι, quod est visito, siue speculor. Quod nomen ad Christianorum pontifices translatum est, qui Episcopi, vel visitatores, seu inspectores, obseruatores, & speculatores dicti sunt, quòd illorum præcipuè officium sit, gregis sibi commissi curam gerere, & mores explorare. Hac voce vsus est Cicero lib. 7. epistol. ad Atticum: Vult Pompeius me esse, quem tota hæc Campania, & maritima ora habebat, episcopum, ad quem delectus, & negocij summa deferatur.

CARDINALIS vox variè acipitur. Vitruuius libr. 4. cap. 6. Fores ita compingantur (inquit) vt scapi Cardinales sint ex altitudine luminis totius duodecima parte. Et libro 10. cap. 20. ait: Eę concludantur supernè inter cardinatis trabibus, supra trabes collocentur capreoli cardinibus alius in alium concluſi, in altitudine excitati pedes 9. Et capite 21. eiusdem libri. Erigebantur, & arrectaria duo compacta pedum 35. crassitudine sesquipedali, latitudine pedum 11. coniuncta capitibus, transuersario cardinato tigno, & altero mediano inter duos scapos cardinato, & laminis ferreis religato. Hic Vitruuius scapis cardinatis, significat cuspidibus & dolatis ligniculis compactos vel incorporatos, ita vt apud Vitruuium idem sit cardinalis, quod annexus, vel insertus, vel compactus. Hæc vox in eandem ferè sententiam frequens est in Registro diui Gregorij, & epistolis pontificum Romanorum decretalibus. Quibus is Cardinalis dicitur presbyter, vel diaconus, qui certæ alicui ecclesiæ vel diaconiæ proprius, & ad certi alicuius tituli siue ecclesiæ ministerium ordinatus, insertus, annexus, & (vt ipse loquitur) incardinatus est: Nam S. Gregorio idem est, Cardinalem constituere in aliquo titulo vel ecclesia, quod incardinare alicui ecclesiæ, vel in aliqua ecclesia cardinare. Idem etiam de Episcopis dicit, quod de sua ecclesia ad aliam necessitatis caussa translatos, episcopos quidem ecclesiæ suæ, illius verò, ad quam translati sunt, sacerdotes, siue pontifices Cardinales vocat: quæ vox non solum Romanæ, sed omnibus alijs ecclesijs per prouincias communis est. At quoniam episcopus, presbyter, vel diaconus ita cardinatus & constitutus, principem locum in ea ecclesia, cui incardinatus erat, tenebat:

nebat: hinc factum est, vt cardinalis vocabulum, pro præcipuo siue principali acciperetur, in quam significationem Seruius super 1. Aeneidos: Ventos quattuor Cardinales, principales interpretatur. Et D. Cyprian. libellum de cardinalibus, id est, de principalibus Christi operibus scripsit, & vox cardinalis in antiquis pontificum decretis, & præsertim sancti Siluestri in concilio Romano reperitur. Isque dicitur presbyter, vel diaconus Cardinalis alicuius tituli, vel diaconiæ, qui eiusdem præcipuam curam gerit, omnesque alios earundem ecclesiarum ministros gubernat, & moderatur. Hoc porrò nomen omnibus ecclesijs commune, multis adhuc hæsit, vt Rauennati, Pisanæ, Mediolanensi, Compostellanæ, & alijs, sed potissimùm Romanæ: quia sicut Romanus pontifex omnium Episcoporum princeps est, ita & sacerdotes Romanæ ecclesiæ omnium ecclesiarum clericos dignitate & honore antecellunt: hinc Cardinales hodie tantùm appellari videntur. sed de hac re latius in libro, quem de origine cardinalatus scripsi, disputaui.

PRESBYTER Græcè, Latinè senior dicitur. Augustinus, Etiam grandioris ætatis, & (sicut scriptura loquitur) plenum dierum posse dici seniorem, hoc est, presbyterum, quæ vox maioribus natu, & communi cum episcopo concilio, ecclesiam gubernantibus, sacraque mysteria tractantibus, attributa est, vt presbyteri, id est, seniores vocarentur. Hinc Tertullianus in apologetico capit. XXXIX. Nobis præsident probati quique seniores, honorem istum non precio, sed testimonio adepti. Quorum primus Archipresbyter dicitur, id est, primus presbyter, quemadmodum Archidiaconus, & Archisubdiaconus diaconorum & subdiaconorum primi, & principes. Ex presbyteris porrò Romanæ ecclesiæ quidam super pœnitentes constituti sunt à Simplicio papa, vt his verbis docet Bibliothecarius: Hic constituet ad sanctos Petrum, Paulum, & Laurentium hebdomadas, vt presbyteri ibidem manerent propter pœnitentes & baptismum: regionem tertiam ad S. Laurentium, primam ad sanctum Paulum, & sextam, vel septimam ad sanctum Petrum. Hi presbyteri pœnitentium vocati sunt, qui eorum exemologeses audiebant. Quorum primus maior pœnitentiarius dictus, hodie est Cardinalis, reliqui minores pœnitentiarij, non Cardinales, vocati.

DIACONVS Græcè, minister Latinè dicitur. Apostoli verbi Dei prædicationi vacantes, quum inopia laborantium subleuationi attendere nequirent, ministros septem, quos diaconos appellauêre, elegerunt. Quibus pauperum, & viduarum cura (vt Lucas Actor. VI. tradit) demandarunt. Apostolorum exemplo Euaristus papa primus in Romana ecclesia septem diaconos ordinauit, qui, cùm presbyteri docendis populis, & sacramentis administrandis attenderent, ipsi viduis, pupillis, pauperibus, & ogenis, ex ecclesiæ thesauris, & oblationibus fidelium, subuenirent. Hi quum antè præscriptum sibi, & certum locum non haberent, sed eorum munia in promiscuo essent, primus vrbis regiones singulis diuisit Fabianus papa, certaque loca assignauit, quæ diaconiæ, & pauperum hospitalia dicta sunt: quibus ij præerant, & in suis quisque regionibus fidelium pauperum necessitatibus, ex ecclesiæ pecunia, & Christianorum eleemosynis à subdiaconis collectis, atque ab ipsis custoditis, quantùm in se esset, suppetitabat. Ex ipsis autem primus vel antiquior, cum episcopi, cleri, populique consensu electus Archidiaconus, vel Diaconus Cardinalis, id est, principalis vocabatur, quemadmodum presbyterorum primus archipresbyter. Vnus igitur tantùm vetustissimis temporibus erat diaconus cardinalis, vt ex actionibus synhodi Romanæ sub S. Siluestro papa celebratæ, liquet, qui & archidiaconus, & diaconus circumlustrator, & perscrutator vocabatur. Longo tempore pòst diaconorum in ecclesia Romana numerus auctus est, & ex septem quattuordecim primùm, deinde XVIII. facti, qui omnes vt ab alijs diaconis non cardinalibus differrent, quorum multi in vrbe erant, Diaconi Cardinales vocati sunt, id est, principales, qui præcipuè hospitalium, & diaconiarum ministri erant. Ex his porrò XVIII. quattuordecim regionarij vocabantur, quòd singularum regionum, quæ XIIII. erant, diaconijs præesset: quattuor palatini, vel basilicarij dicti, quòd in palatio, & basilica Lateranensi papæ ministrarent. Diaconi verò Stationarij nomen perpetuum non erat, sed ad tempus. Ita enim appellabatur is, qui ea vice pontifici ad stationem aliquam profecto ministraret. Antiquitus erant diaconi testimoniales, qui episcopum prædicantem custodirent, qui vsus iam diu exoleuit. De diaconis,

conis, & subdiaconis, ita scribit Ioannes Diaconus in vita sancti Gregorij: Prudentissimus paterfamilias Christi Gregorius, singulis Diaconijs, vel Xenodochijs, viros idoneos deputauit, quos, vt securius imò sagacius in opere pietatis & misericordiæ laborarent, priuilegijs muniendos esse decreuit: Quia (inquit) te virum religiosum, & mensis pauperum exhibendis idoneum nouimus, ideo te diaconiæ eligimus præponendum, & ne qua tibi nascatur ex hac administratione dubietas, hac te munitione prospeximus fulciendum, constituentes, vt de hoc quod ad mensas pauperum, vel diaconiæ exhibitionem percepisti, siue subinde perceperis erogandum, nulli vnquam hominum cogaris ponere rationem. Hos ego puto in libello Romani ordinis vocari patres diaconiæ.

SVBDIACONVS. Quanquàm ordinis subdiaconorum nulla in sacris litteris mentio exstet, vetustissimus tamen is in ecclesia est, & sub ipsa apostolorum tempora institutus, de quo Ignatius in epistola ad Antiochenos meminit, qui salutat presbyteros, diaconum & subdiaconum. Hic antiquitus sacer ordo non erat, nec certo deputatus officio, nisi tantùm Clericali, vel diuino: tunc enim in Missa nec euangelium, nec epistola cantabatur. Adiunctus autem fuit diaconorum adiutorio, quibus subministrabat. Fabianus papa Romæ septem subdiaconos primus constituit, qui septem notarijs à Clemente papa institutis imminerent, vt res gestas martyrum in integrum colligerent: & cùm septem diaconi, vt ministrarent pauperibus Christianis, totidemque notarij, vt martyrum facta describerent, per vrbis regiones sparsi essent, ijs ipsi subdiaconi iuncti fuerunt. Ideo etiam subdiaconi regionarij vocati sunt, vt regionum, primæ, tertiæ, quartæ, & septimæ: & præsertim postquàm alij septem subdiaconi, qui, quòd Missarum celebrationi in basilica Lateranensi per vices suas deseruirent, S. R. E. siue basilicarij subdiaconi sunt vocati, instituti fuerunt. Nam ecclesiæ maiestate aucta, subdiaconi ad epistolæ lectionem, & ministerium altaris acciti, & sacri ordinis participes facti sunt: & propterea regionarijs, qui per regiones diebus stationum pontifici ministrabant celebranti, septem alij additi, & ad quartumdecimum numerum aucti. Ioannis subdiaconi regionarij regionis primæ mentio est apud Bibliothecarium in vita sancti Siluestri Papæ. Hi porrò S. R. E. subdiaconi basilicarij: quòd pontifici certis officijs assisterent & seruirent, vt in camera, in mensa, & in processione crucem ante ipsum deferrent: Palatini etiam subdiaconi dicti sunt. His in schola cantorum VII. alij additi, eorumque numerus vnus & viginti factus. Quorum primus Archisubdiaconus, Primus, vel prior subdiaconorum in libris Romani ordinis nuncupatur. Ex his porrò subdiaconis is oblationarius dicebatur, ad cuius per vices ministerium pertinebat suscipere oblationes, pontificis Missam celebranti factas, & eas archidiacono præsentare. Stationarius verò erat is, qui hebdomada sua epistolam in stationibus, papam Missam celebrante, cantabat.

MANSIONARIVS, dictus est custos, & conseruator ædium ecclesiasticarum, templorum, & altarium: item familiaris & domesticus, à mansione. Multi ex his erant in ecclesia Romana, quorum maior, primus mansionarius vocabatur: Vnius horum, & eiusdem muneris meminit D. Gregorius in libris Dialogorum. Hodie in multis ecclesijs exstant, curamque psalmodiæ, & altarium habent.

ACOLVTVS, à Græcis is dictus est, qui nullis minis ab instituto poterat reuocari. Quare Stoici Acoluti dicti sunt, qui impium putabant, mutare sententiam. A Christianis hoc nomine dicti sunt ij sacrorum ministri, qui, quum ipsi sacris non operarentur, ab illis tamen non excludebantur. Dicti Acoluti, quasi non prohibiti, à priuatiua particula ἀ & κωλύω, quod significabat prohibeo. ἀκώλυτος Hinc eorum ministerium diuersum fuit à diaconorum, & subdiaconorum, qui sacris communicabant, munere. Ministrabant porrò episcopis & ecclesijs, in his, quæ ad sacra facienda pertinent, vt in parandis mappis & in altaribus, luminibusque accendendis, & in ferendis ijs, quibus in sacris faciendis, vsus erat. Fuerunt multi in vrbe Acoluti, Palatini, vel S. R. E. qui Papæ ministrabant in Palatio & Basilica Lateranensi. Regionarij qui in regionibus diaconis seruiebant. Stationarij, qui in stationibus Papæ celebranti præsto erant.

SVBPVLMENTARIVS. Quid eiusmodi voce veteres significare voluerint, haud certò scio. Nisi is Subpulmentarius fuerit, qui pauperibus ea eleemosynarum genera è Palatio Pontificis distribuebat, quæ vel mensæ superfuerant, vel ad cibum pertinebant.

bant. Quod innuere videtur Bibliothecarius in vita Hadriani Papæ.

Is etiam Paracellarius dicitur.

PRIMICERIVS SCHOLÆ CANTORVM. Quanquam tempore sancti Syluestri papæ, & posteà plures & magnæ fuerint in Vrbe Basilicæ conditæ, non tamen singulæ clericos, vel monachos speciatim habebant, qui in illis sacra officia celebrarent. Presbyteri enim titulis, diaconi diaconijs præfecti, suo quisque tantùm muneri vacabat: illi sacris administrandis, hi pauperum subuentioni procurandæ. Psalmodia verò quotidiana in omnibus ecclesijs tunc in vsu non erat: nam singulis Vrbis Basilicis redditus adhuc assignati non erant, quibus possent singula Collegia canentium nutrire. Ideoque schola cantorum instituta fuit, quæ Vrbi communis erat, & ad Stationes, processiones, singulasque diebus eorundem festis, ecclesias Vrbis conueniebat, ibique sacra officia, & Missarum solemnia pontifice, vel presbytero celebrante, decantabat. Hæc schola communibus sumptibus viuebat, habebatque magnæ in Vrbe dignitatis, & existimationis præfectum, qui Primicerius, aliàs prior Scholæ Cantorum vocabatur, cuius opera optimi iuuenes selecti in cantu, lectione sacrorum librorum, & optimis moribus instituebantur: Hinc origo Primicteriorum per alias orbis terrarum ecclesias Cathedrales manauit, de quorum officio, & dignitate vigesimaquinta distinctione mentio est. Hanc scholam esse opinor, cuius initium scribit Bibliothecarius in vita Hilarij papæ sic: Hic constituit in Vrbe ministrales (id est, Clericos) qui circumirent constitutas Stationes, id est, ministrando sacris, & psallendo. Quanquàm Ioannes diaconus libro secundo, de vita sancti Gregorij papæ ipsam hanc scholam sanctum Gregorium constituisse scribit: quòd potius de eius quadam reformatione, siue restitutione intelligendum esse opinor, quàm de prima institutione, quæ longè antè fuisse necesse est. Sic autem scribit: Scholam cantorum, quæ hactenus in ijsdem institutionibus in sancta Romana ecclesia modulatur, constituit, eique cum nonnullis prædijs duo habitacula, scilicet, alterum sub gradibus ecclesiæ sancti Petri apostoli, alterum verò sub Lateranensis patriarchij domibus fabricauit, vbi vsque hodie lectus eius, quo recumbens modulabatur: & flagellum ipsius, quo pueris minabatur veneratione congrua cum authentico antiphonario reseruantur. De hac schola cantorum huiusmodi Statutum reperi in libro peruetusto Romani ordinis: Primùm, in quacunque schola reperti pueri bene psallentes, tollantur, inde nutriantur in schola cantorum, & posteà fiant cubicularij. Si autem nobilium pueri fuerint, statim in cubiculo nutriantur, & hanc accipiant potestatem ab archidiacono, vt liceat eis super linteum villosum sedere, quod mos est ponere super sellam equi. Deinde, sicut Sacramentorum codex continet, quando, & vbi fuerint, vsque in subdiaconatus officium ordinentur. Diaconi verò atque presbyteri, nunquam, nisi in publica ordinatione. Schola porrò cantorum in plures choros diuidebatur. Chorus autem (auctore Isidoro) propriè est multitudo canentium, inde dictus, quòd initio in modum coronæ circum aras starent, & ita cantores psallerent. In schola cantorum, post Primicerium, quattuor maiores reliquis erant, primus, secundus, tertius, & quartus scholæ vocati. Quorum tres primi paraphoniſtæ, quartus verò archiparaphoniſta dicebatur. Cuius officium erat Pontifici de cantoribus, quum quid opus erat, nunciare. Ita in libello Romani ordinis.

VICEDOMINI, qui & MAIORES DOMVS, à Pontifice Romano ex ordine cleri, & aliquando episcopali constituebantur: viri prudentes, & rerum gerendarum peritia insignes, quibus episcopij, vel patriarchij Lateranensis cura, & administratio committebatur, in gubernanda domo, hospitibus suscipiendis, & domesticorum pontificis caussis cognoscendis, vt liquet ex epistola beati Gregorij ad Antonium diaconum, & Clementiam Patriciam. Bibliothecarius in vita Vigilij papæ: Hic in Sicilia agens, remisit Romam Ampliatum presbyterum, & Vicedominum suum, & Valentinum episcopum sanctæ Rufinæ, ad custodiendum Lateranum, & gubernandum clerum. Hinc in palatio Lateranensi locus erat, vicedominium vocatum de quo idem Bibliothecarius in vita Stephani III. Qui & Vestiarij ibidem mentionem facit, qui pontificis vestes Laterani custodiebat.

CANCELLARIVS, aliàs BIBLIOTHECARIVS. Is, qui Romanum Pontificem in chartis ecclesiasticis iuuabat, & Orientis Occidentisque Synhodicis consulta-

sultationibus (vt diuus Hieronymus in epistola ad Ageruchiam , de monogamia tradit) respondebat: quem antiqui scribam, à libellis: ab epistolis, epistolarum magistrum: nostro tempore secretarium vocant, Cancellarius, in ecclesia Romana appellabatur: Quam vocem à Flauio Vopisco, in Carini vita primùm vsurpatam fuisse obseruaui: Vnum (inquit) ex Cancellarijs suis Vrbi præfectum fecit. Hi quum à secretis, & libellis principum essent, scribendis quoque, ac custodiendis publicis rebus vacabant, & à cancellis, intra quos demandata sibi munera obeuntes, permanebant, appellationem habuère. Quam rem in Epistolis Cassiodorus subinde explicat, qui hoc officium cancellorum decus ita nominat. Hoc igitur laudabile præiudicium, sententia gratiosa, militia domestica à XII. indictione cancellorum tibi decus attribuit, vt consistorij nostri secreta, fideli integritate custodias, per te præsentandus accedat, per te nostris auribus desiderium supplicis innotescat, iussa nostra sine studijs venalitatis expedias, omniaque sic geras, vt nostram possis commendare iustitiam. Respice, quo nomine nuncuperis: Latere non potest, quod inter cancellos egeris. At cancelli ligneæ, aut ferreæ crates sunt, inter se modicis interuallis in quincuncem positæ, quibus quum aëer adspectusque admittatur, prohibetur accessus. His scenæ fenestræ, iudicum tribunalia scribarumque subsellia (à quibus cancellarij dicti) muniri solent. Chirius Fortunatianus antiquus scriptor, principum antiquorum & nobilium (vt nos hodiè appellamus secretarios) olim cancellarios dictos refert: Omnium igitur scribarum, notariorum, & scriniariorum S. R. E. princeps cancellarius vocabatur: quod munus diu in ecclesia amplissimum fuit, & non nisi summæ auctoritatis presbyteris, & sæpissimè episcopis concedi solitum: qui quòd bibliothecarum etiam curam haberet, Bibliothecarius etiam dicebatur. Hic epistolas Romani pontificis nomine dictabat, Synhodicis episcoporum consultationibus respondebat, sacerdotum Romanorum decreta scribebat. A Cancellario dictus Vicecancellarius, qui Cancellarij vices gerit: de cuius officio, & dignitate librum singularem scripsi.

GAMERARIVS à camera, vox est recòns ineunta. Archidiaconi enim S. R. E. officio Gregorij VII. papæ tempore extincto, in eius locum successit Camerarius, qui quòd pecuniarum ecclesiasticarum, quæ in cameris conseruabantur, curam gereret, ita appellatus est. Est autem propriè camera testudo seu fornix, & ipsa pars superior: Item tectum deuexum, & recuruum, à forma testudinis, quasi camuræ, id est, curuæ, vt inquit Seruius super III. Georgicorum: Camuris hirtæ sub cornibus aures. Camera etiam dicitur integra pars ædificij, parietes scilicet ipsi cum fornice.

PRIMICERIVS à cereo fit (vt auctores sunt, Diuus Hieronymus, & Cassiodorus in epistolis) quoniam & Græcè πρωτοκήριος dicitur, quemadmodum & Secundicerius quæ officia apud Ammianum Marcellinum inueniuntur, vt Primicerius protectorum, notariorum, domesticorum, & similium: idem autem sonat, quod primus. Cæterùm inter VII. antiquos Romanæ ecclesiæ officiales, primi, & nobilissimi erant, Primicerius, & Secundicerius S. R. E. ab officijs nomina sortiti. Hi papæ continuò assistebant, quorum loca hodiè tenent duo diaconi Cardinales primi, iudicesque rerum Palatinarum erant: à dextera leuaque pontificem in omnibus processionibus comitabantur, sine quorum consilio nihil, quod magni momenti esset, pontifex transigebat: inde papæ Consiliarij dicti. Octauam super epistolas in matutinis festorum solemnium lectionem legebant.

ARCARIVS ab arca pecuniarum, quas colligebat, & conseruabat, dictus est, qui tributorum, & vectigalium exactioni præerat.

SACELLARIVS, aliàs SACCVLARIVS, à sacello pecuniarum, quas erogabat, dictus. Is militibus stipendia, operarijs & familiaribus pontificis salaria distribuebat, & sabbato scrutiniorum eleemosynam dabat, Romano quoque clero & populo presbyteria largiebatur. Hunc hodiè Thesaurarius repræsentant. Cuius muneris Bibliothecarius frequenter in pontificum vitis mentionem facit. Dictus autem est à sacco Saccularius, vel à sacello, id est, paruo sacco saccellarius: quæ vox apud Augustinum extat in commentarijs Psalmorum: Ne amisso (inquit) iudicio pauperis in mala causa misericos, cuius si parcis sacello, percutis cor. Eam autem pecuniarum summam, quam Sacellarius vel Saccularius distruebat Rogam appel-

appellabant: quæ vox sæpè in Bibliotecario legitur, & erogationem, munus, seu donatinum, vel stipendium significat, ab erogando dicta.

PROTOSCRINIARIVS. is Scriniarijs præerat. Scriniarius porrò à scrinio dictus est, quod est arca, qua seruantur preciosiora & secretiora vt scriptiones. xii. porrò in Romana ecclesia erant Scriniarij, qui scrinia publica scripturarum S. R. E. curabant, Epistolas à Cancellario, & protoscriniario dictatas scribebant, instrumenta donationes, venditiones, & reliqua eiusmodi conficiebant. Horum munus cum notariatu plerunque coniunctum erat, vt infrà dicam.

PRIMICERIVS DEFENSORVM. Gregorius (vt auctor est Iohannes Diaconus) remotis à suo cubiculo sæcularibus, clericos sibi prudentissimos, consiliarios familiaresque delegit: nemo laicorum quodlibet palatij ministerium, vel ecclesiasticum patrimonium procurabat, sed omnia ecclesiastici iuris munia, ecclesiastici viri subibant: ob quod nonnulli procerum se sub obtentu religionis tonsurare cœperunt. Hæc consuetudo posteà diu obtinuit in Romana ecclesia, vt omnia ecclesiastica ministeria, tum priuatim, tum publicè per solos clericos administrarentur: quare notarij, & defensores ex clericorum quoque ordine sumebantur: quod tamen etiam ante sanctum Georgium obseruatum à religiosis pontificibus videtur, vt ex rescriptis Zosimi & Gelasij pontificum apparet. Quòd autem fuerit defensoris officium, breuiter describitur à Pelagio in rescripto ad Antoninam Patriciam, quæ postulabat monachum fieri defensorem, in quo ostendit officium monachi, & defensoris conuenire non posse: Illis enim (inquit) quies, oratio, labor manuum, at ijs caussarum cognitio, conuentiones, auctus, publica litigia, & quæcunque vel ecclesiastica instituta, vel supplicantium necessitas poscit. Ex decreto Vrbani patet, procuratoris nomine intelligi quemlibet ecclesiasticarum rerum administrationem, vt verbi gratia, præpositum, œconomum, vicedominum: defensoris nomine aduocatum, siue castaldum, & iudicem. Hos aduocatos, siue aduocatores dictos puto: Quorum quidam defensores sine adiectione, quidam defensores regionarij dicti sunt, quòd scilicet in singulis regionibus distributi essent. Quorum primus vel princeps, primicerius defensorum dicebatur, magnæ in ecclesia Romana existimationis.

ADMINICVLATOR ab adminiculando, id est, adiuuando dictus. Septimus erat ex Romanæ ecclesiæ primis officialibus. Hic pro viduis, pupillis, & egenis afflictis, & captiuis procurabat: quod munus hodiè pauperum aduocatus facit.

PRIMICERIVS NOTARIORVM. Notarius à nota dictus, vel à notando, quòd scribendo cuncta notaret. Clemens papa primus septem notarios, per totidem Vrbis regiones instituit, ad res gestas martyrum diligenter scribendas. Quibus notarijs septem subdiaconos ab se recens creatos imminere iussit Fabianus, vt accuratè munus suum implerent. Quibus ne, pace ecclesiæ parta, & martyrio sublato, desides essent, Iulius papa iniunxit, vt noritia, quæ omnibus fidem faceret, per eos colligeretur, & vt omnium monumentorum in ecclesia confectio, notariorum, & ipsius primicerij munus esset (ita enim ipsorum primus, quem aliquando cancellarij munus obijsse obseruant, vocabatur) hæc autem, quò ad cautiones, instrumenta, donationes, commutationes, testamenta, colligationes, & manumissiones intelligi voluit. Hi autem notarij, dicti sunt regionarij: quia per septem regiones distincti muneri suo vacabant. Quorum vsus diu mansit. Qui etiam inter cætera populo per Vrbem (vt hodiè cursores faciunt) denunciabant, quando papa Litanias, id est, processiones, vel supplicationes facere, aut vbi Missam celebrare, vel stationem indicere constituisset. Aucto deinde notariorum numero, qui ex septem illis primis fuerunt notarij regionarij, vel protonotarij vocati sunt: reliqui notarij simpliciter: Notarijs porrò munus suum promiscuè exercentibus additi sunt duodecim scriniarij, qui rebus ecclesiasticis scribendis tantùm, quæ à cancellario, vel protoscriniario pontificis nomine dictabantur, vocabantur, vt bullæ, priuilegia, actiones conciliorum, & similia. Frequenter tamen accidit vt vna persona duo hæc officia subiret, esseteque scriniarius S. R. E. & notarius regionarius.

PRIMICERIVS IVDICVM. Multi in vrbe iudices erant qui de controuersijs, & litibus populi Romani cognoscebant, quorum primus iudicum primicerius vocabatur.

NOMENCLATOR. Cuius in Romano ordine mentio est, à nomine calando, id est,

vocando, appellationem obtinuit, qui memoriter vnumquenque vocare didicit, vt putà in foro reos, in conuiuio conuiuas, quo sensu in ordine Romano accipitur.

SACRAE AEDES, ET EARUM partes.

ECCLESIAE. Vetustissimus, ac ab ipsis Apostolorum temporibus mos in religione nostra visitari cœptus est, vt Christiani homines, quocunque orbis terrarum loco essent, ad res sacras, quæ ad Christi fidem pertinebant, tractandas, & diuina mysteria celebranda, in vnum certum locum conueniri solerent. Cœtus autem illos publicos plurium fidelium in vnum congregatorum ecclesias voce Græca, id est, congregationes appellabant. Ioannes epistol. 3. Eijcit eos (inquit) ex ecclesia, seu congregatione. & Paulus 1. ad Corinth. 14. Sicut vbique in omni ecclesia doceo. & capit. 4. Mulieres vestræ in ecclesijs taceant. Conuentus autem hos sacros celebrare, sic notari solebant Apostoli. Conuenire ad audiendum sermonem Dei. Conuenire ad frangendum panem. Conuenire in vnum. Oportuit autem veteres Christianos in locis, & ædificijs certis conuenire. Sed ea priscis ecclesiæ temporibus non vbique fuerunt eiusdem generis. Nam tum in templo Salomonis Hierosolymis, tum in synagogis publicis Iudæorum, tum in scholis, tum in priuatis diuersorum fidelium ædibus, prout Christianis initio commodius fuit, publicos conuentus, vt ex actis Apostolorum constat, egerunt. Cæterùm crescente religione Christiana, eaque per vniuersum ferè orbem terrarum sese diffundente, tum Romæ, tum per omnes prouincias, ædificia aliquot publica, tenuia & exilia primùm, deinde pace ecclesijs à Constantino Imperatore, sublatis impijs persequutionum edictis, data magnifica, & varijs ornamentis referta, exstructa sunt, quæ à congregationibus, quas in illis publicè Christiani frequentabant, ecclesiæ vocatæ fuerunt, quum res continens appellationem à re contenta susceptisset. Dicebantur etiam Dominica, siue Basilicæ, & Templa, Iudaico & gentili more, quòd ad templorum, & basilicarum gentilium similitudinem ædificata essent. Vocabantur etiam Domus Dei, Domus orationis, oratoria, & martyria: quòd in his, & Deus à fidelibus deprecaretur, & Martyrum memoria sacrosanctè coleretur. Rome quoque præter supradicta nomina Tituli, parœciæ, & diaconiæ appellabantur, vt infrà dicam. Hæc ædificia per singulas vrbes pluria, aut pauciora, tam intùs, quàm extra mœnia, secundum loci qualitatem magnifica, vel parua erant.

TITVLI sunt sacræ ædes, templa, vel (vt hodiè dicitur) ecclesiæ, siue sacra loca in Dei, & Sanctorum memoriam erecta, & per Vrbis regiones à Romanis pontificibus antiquitùs distincta, in quibus animarum cura à presbyteris in eisdem commorantibus habebatur. Quibus qui præerant, presbyteri appellabantur Cardinales, id est, principales, similitudine à quattuor ventis cardinalibus, hoc est, vt ait Seruius Grammaticus super Vergilium, principalibus, deducta. Quum enim in vno quoque titulo plures essent clerici, qui sacramenta populis exhiberent, vel exhibentibus præsto essent, vt subdiaconi, diaconi presbyteri: is, qui omnibus præerat, Presbyter à cæteris clericis illius tituli, vel à Romano pontifice creatus, dicebatur Cardinalis: quòd omnibus dignior, principaliorve esset in eo titulo commorantium, cæterosque clericos regeret, vel gubernaret in titulo sibi commisso viuentes. De quorum origine breuissimè tractaturus, rem paulò altius repetam. Quum beatissimus Apostolorum princeps Petrus Catholicæ Romanæ ecclesiæ Pontifex primus, sacerdotio in Orientalibus ecclesijs, præcipueque Hierosolymis, & Antiochiæ ritè instituto, in Vrbem Romanam, ecclesiam fundaturus veniisset, ex omnium fidelium multitudine, præcipuisque nostræ religionis cultoribus, viros quosdam seniores bonum testimonium ab his, qui foris sunt, habentes, plenosque Spiritu sancto, & sapientia, spectatæ fidei, & raræ probitatis, Hierosolymitanæ, cæterarumque ecclesiarum Orientalium more, delegit (hi clerici appellati sunt) quos per manuum impositionem, partim presbyteros, & partim diaconos consecrauit: quorum opera post se ipse, siue episcopus Romanus, in instruenda, crescente tunc ecclesia, vteretur: quum ei tot millibus hominum ad fidem Christi quotidiè venientium, consulere non esset integrum. Porro autem presbyte-

byterorum, & diaconorum munia, vt pro se quisque suum officium & nosceret, & impigrè faceret, diuidere in primis conducibile visum fuit. Itaque summam rerum, animarum scilicet curandarum, negotium Presbyteris commisit, vt sacramenta ecclesiastica plebi Dei administrantes, orationi, & ministrationi verbi cum episcopo vacarent. Diaconis autem viduarum, pupillorum, & reliquorum pauperum fidelium subueniendorum curam demandauit, eisque iniunxit, vt presbyteris quoque sacra facientibus præsto essent. Quorum omnium numerus, quum prius modicus, & incertus esset, ei modum statuêre Cletus, & Euaristus Romani pontifices. Cletus enim (vt auctor est ex Damaso Bibliothecarius) presbyteros ad certum numerum redegit. Euaristus verò Apostolorum more ad septenarium numerum Diaconos in Ecclesia Romana auxit, quibus etiam iniunxit, vt episcopum prædicantem, propter stylum veritatis, custodirent. Porrò autem, ne presbyterorum administratio in promiscuo esset, idem Euaristus, qui tertius post beatum Petrum Apostolum Romanus pontifex fuit, circiter annum à Christo nato centesimum, titulos vel (vt nunc dicimus) parœcias in Vrbe Roma ipsis presbyteris diuisit, vt singuli à se inuicem secreti, in sua Vrbis regione, titulo vel parœcia, confusionis tollendæ caussa diuina mysteria, populum erudientes, sacramenta Dei omnibus ad se venientibus fidelibus exhiberent, singulosque presbyteros in vnoquoque titulo. Sufficere enim tum visum est is numerus, propter credentium paucitatem. Verùm non longè pòst fidelium quotidiè crescentium multitudine, per motus Hyginius Romanus Pontifex, quum tot credentibus non sufficerent, hi, plures in vnoquoque titulo, quum clericos, tum presbyteros esse voluit. Hinc autem presbyterorum Cardinalium nomen manasse crediderim, vt is scilicet esset presbyter Cardinalis, id est, principalis, qui cæteris presbyteris eiusdem tituli (quos plures ab Hygino factos fuisse dixi, quum prius vnus tantùm per singulos titulos Presbyter fuisset) præesset. Satis enim constat, aliquot annis pòst, ante etiam sancti Siluestri Papæ tempora, Cardinalis nomen in ecclesia Romana vsitari cœptum fuisse: quod non nisi ex Hyginij institutooriri potuit, quum anteà eo nomine vti opus non esset, quòd non, nisi vnus per singulos titulos presbyter fuisset. Post Hyginij tempora in presbyterorum Romanorum titulis nullam mutationem factam inueni, vsque ad Dionysij papæ pontificatum. Nam sub annum Christi CCLX. Dionysius XXV. post Petrum Apostolum pontifex Romanus Euaristi exemplum sequutus: quum iam religio Christiana mirum in modum Vrbe creuisset, denuò titulos, vel parœcias in Vrbe Roma, quum eas ampliasset, Presbyteris diuisit, ipsasque, quò quisque suis finibus, limitibusque contineretur, distribuit, pluribus per singulas, vt Hyginius fecerat, presbyteris constitutis: presbyterorum quoque ecclesiæ Romanæ curæ, cœmeteria adiunxit: quæ quum plura essent, ea inter presbyteros distribuit gubernanda, vt martyrum sepulturis consultum esset. Verùm non longè pòst circa annum Christi CCCV. Marcellus XXIX. post Petrum Apostolum Romanus episcopus titulos Vrbis Romæ ab Euaristo antiquitùs, & primò presbyteris datos, numero limitauit, decreto statuens, XV. aliàs XXV. in Vrbe Roma quasi diœceses esse ad Baptismatis commoditatem, eorumque opportunitatem, qui ad fidem ex gentibus quotidiè veniebant, quin vt etiam martyrum sepulchris consuleretur, vt auctor est ex Damaso Bibliothecarius. Titulos autem Romanos, siue parœcias, cessantibus persequutionibus adauxêre, presbyterosque plures in singulis constituêre: Siluester, qui titulum Equitij: Marcus, qui titulum S. Marci: Iulius, qui titulum S. Mariæ Transtyberim: Damasus, qui titulum S. Laurentij: Innocentius, qui titulum Vestinæ fecerunt, & reliqui pontifices Romani. Quum enim primò infinita gentilium multitudo, mox Vrbs, & Italia omnis fidem Christi suscepisset, non sufficientibus XV. Titulis, nec his qui in eis residebant presbyteris, tum ob necessitatem, tum ad Vrbis, & Romanæ ecclesiæ ornamentum, & maiestatem, & Titulorum, & presbyterorum in vnoquoque numerus auctus est: factique sunt tituli XXVIII. quem numerum nunquam excessisse vsque ad nostra tempora satis constat. Qui omnes, quum ecclesiæ essent: vel templa Diuis dicata, nomen sortiti sunt: vel à sanctis, quibus dedicati erant, vt sancti Chrysogoni, sanctæ Cæciliæ, S. Anastasiæ, sancti Marci, & similium: Vel ab eis hominibus, qui ipsos erexerunt, vt Calisti, Damasi, Equitij, Pastoris, Vestinæ,

Eudoxiæ, Lucinæ, Tigridæ, Pammachij, & similium. Porrò autem xxviii. Titulorum numerum circa Innocentij primi, vel Zosimi papæ tempora expletum fuisse, multis coniecturis, & rationibus ductus crediderim. Neque enim facilè post Zosimum papam inueniri potest, aliquem Romanorum pontificum titulum quendam nouum addidisse, sed eos vel mutasse, vel restituisse, aut tantum exornasse.

PAROECIA, siue PAROCHIA, idem est quod titulus, scilicet sacra ædes, vbi animarum cura à presbyteris gereretur: qui parochij dicti sunt, id est, curati. Paroecia autem dicitur accolatus, siue accolarum conuentus, sacraque vicinia: nam παρὰ iuxta, οἶκος domus: vbi scilicet sunt domus contiguæ. Augustinus lib. 14. de Ciuit. Dei, Presbyter fuit quidam nomine restitutus in paroecia Calamensis ecclesiæ. Et paroeci sunt accolæ. Quare qui sacram ædem aliquam accolunt, paroeci dicti sunt, eiusdem scilicet fani consortes: Latinè curia, & curiales, & curiones dici possent. Qui parochiam vocant eam vocem à parocho deducunt, ἀπὸ τοῦ παρὰ ἔχειν, hoc est, à præbendo. Erant enim parochi qui legatis Romam publicè venientibus, cæterisque alicuius dignitatis hospitibus salem, & ligna præparabant, vt exponit Acron super illud Horatij in serm. satyra v. Tum parochi, qui debent ligna salemque. Hi Latino vocabulo copiarij dicti sunt, vt auctor est Porphyrius, quòd omnium rerum necessariam copiam regum populorumque legatis suppeditabant. Nam quamuis Horatius, loco iam citato, salis tantùm, & lignorum meminerit, tamen, vt ibidem animaduertit Acron, sub illarum specierum appellatione, omnia hospitibus necessaria voluit intelligi. A parocho parochia dicitur, quibus singulis sacerdotes sui destinati sunt, ad oblationem scilicet sacrosancti corporis, & sanguinis Christi, sub panis & vini speciebus.

DIACONIAE, à diaconis dictæ sunt. Erant hæ publicæ pauperum hospitales domus, quæ oratoria, & sacella adiuncta habebant, in quibus à patre diaconiæ, siue diacono egenis necessaria subministrabantur. Nam diaconi, inopia laborantium, viduarum & pupillorum ministri erant, hisque domibus hospitalibus præerant. Antiquitùs in Romana ecclesia per singulas vrbis regiones diaconi distincti erant, diaconique regionarij, vel talis & talis regionis appellabantur. Pòst eorum præcipuo vsu exolescente, & hospitalibus domibus ipsorum negligentia dirutis, ipsorum sacella, vel ædiculæ superfuerunt, quæ diaconiæ nomen retinuerunt, à quibus diaconi Cardinales vrbis Romæ posteà denominationem habuerunt, sic: Diaconus cardinalis SS. Cosmæ, & Damiani, vel sancti Theodori.

XENODOCHIVM idem est, quod domus publica hospitalis, qua peregrini hospites, & egeni hospitaliter recipiuntur. Hieronymus: Xenodochium in portu Romano situm, totus pariter mundus audiuit. His qui præerat Xenodochus dicebatur.

MONASTERIA à solitudine dicta, quæ olim in locis abditis, & ab hominum commercio procul remotis condi solebant, ijs hominum cœtibus alendis qui etiam à solitudine monachi dicti sunt, vbi contemplationi vacantes soli commorabantur.

GREMIVM BASILICAE vocat Bibliothecarius medianam basilicæ partem, quam nos maiorem nauim dicimus.

CAMERA. Bibliothecarius in vitis pontificum Romanorum frequenter basilicarum variarum Cameras profitetur, vt Lateranensis, & aliarum, quas etiam ab ijsdem pontificibus exornatas scribit. Eas opinor ego fuisse sacraria, vel quid eiusmodi basilicis adiuncta.

ABSIS, siue APSIS, propriè est curuatura rotæ, id est, lignum super rotas tenens scalas, vel in quo figuntur radij vel ligneus rotæ circulus, quo significatu alij primam adspirant sic, Haspis ab ἅπτω, id est, à tangendo, quòd ea pars, quum tota voluitur, terram contingat. Hoc etiam nomine significatur fornicis curuatura, & aliquando integra fornix. Hinc ecclesiastici scriptores, quam nos ecclesiarum tribunam vocamus, habsidem vocant.

CONFESSIO, quod verbum in Bibliothecario, & alijs ecclesiasticis scriptoribus frequentissimum est, idem apud Latinos significat, quod apud Græcos martyrium. Hi enim ecclesias Deo priuatim dicatas dominicas, martyribus verò martyria vocabant, hoc est, in quibus martyrum corpora iacerent, aut eorum memoria coleretur. Hinc basilicam Vaticanam Apostolorum martyrium vocat Ioannes Chrysostomus. Quia verò martyr Græcè, Latinè à Cypriano confessor, siue testis exprimitur, à confessore Christo manauit, vt à

vt à martyre martyrium. Est verò confessio ecclesia, in qua confessorum, hoc est, martyrum memoria coleretur. Quos enim nos modò martyres, vetere patres, in his Cyprianus, confessores appellant, quòd in tormentis citra mortem intrepidi Christum confessi essent, epistol. 7. libr. 2. Cleri Romani ad Cyprianum episcopum. Quanquàm confessorum quoque quos hic adhuc in carcere dignitas suæ confessionis inclusit. Item epistol. 6. libr. 2. Cypriani ad martyres. & confessores: Exsulto lætus, & gratulor fortissimi, ac beatissimi fratres, cognita fide ac virtute vestra, in quibus mater ecclesia gloriatur, gloriata & nuper quidem cum confessione perstante susceptæ pœnæ est, quæ confessores Christi fecit extorres. Confessio tamen præsens quantum in passione fortior, tantùm clarior, & maior in honore est. Creuit pugna, creuit & pugnantium gloria. Nec retardati estis ab acie tormentorum metu, sed ipsis tormentis magis estis ad aciem prouocati, fortes, & stabiles ad maximi certaminis prælium prompta deuotione prodijstis, ex quibus quosdam iam comperi coronatos, quosdam verò ad coronam victoriæ proximos, vniuersos autem quos agmine glorioso carcer inclusit, pari ac simili calore virtutis ad gerendum certamen animatos, sicut esse oportet in diuinis castris milites Christi, vt incorruptam fidei firmitatem, non blanditiæ decipiant, non minæ terreant, non cruciatus ac tormenta deuincant, quia maior est, qui in nobis est, quàm qui est in hoc mundo: & alibi passim, qui Christum in tormentis & carcere, citra mortem tamen confessi fuerant, modò confessores voce Latina, modò etiam voce Græca martyres appellat. Antiquitùs igitur confessio idem erat quod martyrium, scilicet ecclesia in martyrum honorem consecrata. Nunc verò in omnibus totius orbis terrarum Christianorum ecclesijs, quæ duplices sunt, superior scilicet, & inferior (quales multæ per totam Lombardiam & Italiam, Romæ etiam modò exstant, & plures exstabant) appellatur vsque hodiè inferior ecclesiæ pars sub altari maiori ædificata, vt Parmæ in Cathedrali, Veronæ ad sanctum Stephanum, Romæ ad sanctam Priscam, sanctum Martinum in montibus, & alibi. Earum similitudine confessio dicitur locus imus sub gradibus, & altari maiori ecclesiarum sancti Petri, sancti Pauli, Lateranensis, sancti Laurentij extra muros sanctæ Mariæ maioris, & aliarum. Quæ confessio non sine materiali ecclesia fit. Quod etiam probatur capite vigesimo Concilij Gangrensis, sic: Si quis superbiæ vsus affectu conuentus abominatur, qui ad confessiones martyrum celebrantur, & ministeria, quæ in eis fiunt, simul cum eorum memorijs exsecratur, anathema sit. Ita vna versio. Alia verò, quæ per confessiones martyrum intelligit, apertissimè exponit basilicas sanctorum Martyrum. Sic enim ait: Si quis per superbiam tanquàm perfectum se existimans, conuentus, qui per loca & basilicas sanctorum martyrum fiunt, accusauerit, vel etiam oblationes, quæ ibidem celebrantur spernendas esse crediderit, memoriasque Sanctorum contemnendas, anathema sit. Anastasius Bibliothecarius in vita Xysti tertij papæ: Xystus papa (inquit) fecit confessionem beati Laurentij martyris cum columnis porphyreticis, & ornauit transcenam. Fecit quoque ibi ad confessionem, altare sancti Laurentij de argento purissimo librarum quinquaginta, cancellos argenteos supra Platonias porphyreticas librarum c c c. absidam super cancellos, cum statua beati Laurentij argentea librarum ducentarum.

AMBO dicitur suggestus, seu pulpitum marmoreum, ex quo lector, seu diaconus lectionem, seu euangelium recitabat. Quos multos & magnos, & pulcherrimis tabulis marmoreis ornatos per Vrbis ecclesias, & præsertim apud sanctum Paulum videmus, quem locum diui Cypriani libr. 4. epistol 5. honoris caussa tribunal quoddam ecclesiæ appellauit: ab ambiendo dictum volunt, quòd locus ille vtrinque gradibus ambiatur. Nam in quibusdam ecclesijs duo graduum ordines visuntur: vnus à sinistris, quo fit ascensus versus Orientem: alter à dextris Occidentem spectans, quo fit descensus. In quibusdam verò alijs ecclesijs Diaconus vna, subdiaconus altera via in pulpitum, seu ambonem conscendit. Expositor Romani ordinis Ambonem hanc appellationem ideo habere tradit, quòd ambiat, & cingat intrantem. Sed verius est Græcam esse vocem ἄμβων, quæ inter cætera significat ascensum, & locum editum, à verbo ἀναβαίνω, quod est ascendo. Capit. 15. Concilij Laodicensi, quod Græcè est τῶν ἐπὶ τοῦ ἄμ-

βωμὸν ἀναβαίνοντας, Latinè legitur, qui pulpitum ascendunt.

SACRARVM AEDIVM ornamenta.

PATENA, siue PATINA, est genus vasis, à patendo dictum, quo dapes in mensam feruntur. Dicta à Columella patena libro duodecimo, capite quadragesimo tertio. Columella (inquit) patruus meus, ex ea creta, qua fiunt amphoræ, lata vasa in modum patenarum fieri videbat. Harum vsus in primitiua ecclesia in oblatione corporis Domini institutus, adhuc vsque perseuerat. Illud interest, quod hodiè paruæ, antiquitùs magnæ conficiebantur ex auro, & argento, vt Eucharistiam pro tanta multitudine susciperè capaces essent.

CALICES. In vitis pontificum Damasi, & Bibliothecarij, & præsertim in vita sancti Siluestri frequenter mentio est calicum maiorum, & minorum, & ministerialium, quos pontifices, & Imperatores, in his præsertim Constantinus in ecclesijs ab se constitutis, aureos & argenteos contulisse leguntur. Ministeriales ideo dicti, quòd administrando sanguinem Christi populo deseruirent. Remigius archiepiscopus Remensis, quum eiusmodi calicem ministerialem fieri iussisset, in ipsius circuitu hosce ab se aditos versiculos posuit:

Hauriat hinc populus, vitam de sanguine sacro
Iniecto, aeternus quem fudit vulnere Christus,
Remigius reddit Domino sua vota sacerdos.

AMVLAM, aliàs AMAM, quidam interpretantur phyalam ad vrceoli similitudinem. Certè quo loco 3. Regum 7. Græcè legitur φιάλας, noster interpres vertit amulas. Expositor ordinis Romani: Amula (inquit) vas est, in quo vinum offertur: cuius generis vasa fusilia fecit Rex Solomon DCCC. sicut Iosephus testatur, &c. Sed in gestis pontificalibus legitur religiosos quosque Imperatores, principes, atque pontifices tantum numerum, de amulis, atque patinis, seu alijs vasis atque ornamentis ecclesiasticis ad honorem Dei obtulisse illi, atque illi ecclesiæ, quanta possibilitas fuit vnicuique pro sua deuotione. Nonnunquam & amæ dicuntur, & per adspirationem hamas nonnulli legunt. In vitis Pontificum Bibliothecarij frequenter legitur, hamas argenteas, & aureas donatas ministerio diuino. Hinc hamula, & hamulula deductæ. Columella in cultu hortorum:

Aut habilem lymphis hamulam Bacchique lagenam.

Hodiè etiam hamula ab Italis dicitur vulgò vasculum vitreum ad vsum aquæ, & vini, & præsertim in sacrificio Missæ.

COLATORIVM, hoc erat vasculum quoddam subtilissimis foraminibus ab imo perforatum, quo vinum ex hamulis calicum refundebatur.

PVGILLARES inter instrumenta sacra, quæ Pontifici ad stationem procedenti præferebantur, numerantur pugillares aurei siue argentei. Videtur autem ea æras pugillarium nomine intellexisse stylo, seu graphia, siue etiam pennas, vel calamos, quibus litteræ deformantur, & ex hac similitudine fistulas, seu cannas, quibus sanguis è dominico calice exsugebatur, quum propriè pugillares sint ipsæ tabulæ, in quibus scribi consueuit, quæ Græcè πινακίδια dicuntur. Eiusmodi pugillarium seu fistularum argentearum, & aurearum quum hæ antiquitùs cuncto populo in communione sanguinis Christi deseruirent, hodiè solus Romanus pontifex vsum adhuc obseruat.

SCYPHI, METRETAE, HYDRIAE, sunt vasa diuino ministerio ab Imperatoribus, & pontificibus oblata, quæ frequenter Bibliothecarius commemorat. Scyphus autem vasis portorij genus erat, quod propriè Herculi attribuebatur, quemadmodum Cantharus Libero patri: Quo veteres in sacris & in conuiuijs vsi sunt. Vergil. 4. Aeneidos: Et sacer impleuit dextram scyphus. Horat. epod. 9. Capaciores affer huc puer scyphos. Metreta etiam genus vasis fuit, constans ex duobus batis, id est, decem congios, vel sexaginta sextarios comprehendens. Et quod Dioscorides metretam vocauit, Plinius cadum transtulit: Alij metretam amphoram dicunt. Hydria verò vas aquarum erat, à Græca voce ὕδωρ, id est, aqua, dicta.

THYMIAMATERIVM, quod Latinè Acerra dicitur, vas erat, in quo odores suauissimi thymi herbæ odoratæ, naturam referentes in sacris incendebantur.

PELVIS, quasi Pedaluis (vt Varro inquit) à pedum lauatione vas dictum. Alij peluim à pellucendo dictam tradunt, putantque sinum esse

esse aquarum, in qua variæ res pelluntur. Iuuenalis satyra 3.

Vt sint contentæ patulas effundere pelues.

Veteres Christiani vasa, quibus in baptismo vtebantur, pelues appellabant.

PHARA Damasus, & Bibliothecarius in Romanorum Pontificum, & præsertim S. Siluestri vita, phara, cantharа, ceroſtata, delphinos, lychnos & lychnuchos, pro diuersi generis lampadibus, & lucernis in ecclesijs ardentibus, acceperunt.

Pharus igitur insula, & turris amplissima in portu Alexandrino sita erat, saluti nauigantium condita quæ nocturnis ignibus portum ijs monstrabat. Solinus scribit ab hac turri pharo, pharos posteà vocari machinas in portibus ad prælucendi ministerium fabricatas: quoniam ex hac pharo Alexandrina, naues nocturnis facibus accensis, dirigebantur. Papinius:

Lumina noctiuagæ tollit pharus æmula lunæ.

Hegesippus libr. 4. tradit à Græcis Latinisque pharon appellari ex ipsius rei vsu, eò quòd longè videatur à nauigantibus, atque ἀπὸ τοῦ φανῶ, quod significat lucidum, & immutata littera pharos dicitur. Hinc hodiè triremium Lanternæ fanones & fanales vocantur, & turres in portubus Neapolitano Messinensi, & Genuensi lumina nocturna sustinentes, Phari dicuntur. Ecclesiastici igitur scriptores hac voce suggestus aureos, & argenteos in modum turrium, vel columnarum vocabant, quibus annexi erant certum lychnuchorum genus, quod Delphinum vocabant. Ita enim scribitur: Fecit pharum vnum cum x. delphinis. Pharum porrò etiam coronam vocabant, fortè quòd rotundus esset. Fecit, inquit Bibliothecarius, coronam, id est, pharum cantharum, cum delphinis quattuor oleo ardentibus, vbi illud animaduersione dignum est, quòd quanquàm idem ferè esse lychnuchum, & delphinum dixerim, nonnihil tamen inter se differre opus fuit. Nam delphini ardentes, cum pharis cantharis, vel cum coronis, coniunguntur: lychnuchi verò cum lucernis. Cur autem pharus cantharus dicatur, haud certò scio, nisi in formam vasis magni factum fuerit in extrema parte. Nam poculum fuit, quod Baccho tribuebatur, sicut scyphus Herculi dictus à cantharo, quod erat nauigij genus. Plinius libr. 33. cap. 11. refert. Marium post victoriam Cimbricam cantharis potasse, Liberi patris exemplo. Vergilius:

Et grauis attrita pendebat cantharus ansa.

Vlpianus tradit cantharos esse, per quos aquæ saliunt.

Præter pharum cantharum, in eodem ferè significatu Bibliothecarius enumerat Ceroſtata, & canthara ceroſtata, quæ lucernæ fortè erant in modum cornu factæ à κέρας, quod est cornu, dicta. Vt autem delphini coronis, & pharis cantharis ardentibus attribuuntur, sic lychni, vel lychnuchi lucernis. Est enim lychnus Græcè, Latinè lucerna. Sed Bibliothecarius lucernam pro lychnorum sustentatione, siue candelabro accepit. Lychnum verò seu lychnuchum pro lampada ipsa ardente.

GEMELLIONES aurei, & argentei dicuntur, qua voce quid significari possit, nisi vrceoli, vel ampullæ sint, non inuenio.

SACRARVM VESTIVM genera.

ANABOLAGIVM, aliàs ANABOLADIVM, à verbo Græco ἀναβάλλομαι, quod est, supra iaceo, vel reijcio, appellabant amictum album lineum, qui, quòd humeris imponeretur, super humerale etiam vocabatur.

ALBA, scilicet vestis, vel camisia, hodiè dicitur Camisium.

CINGVLVM à cingendo, chorda, qua Pontifex cingitur.

ORARIVM vocabant eam fasciam, quam nos stolam dicimus: alij velum, cui Romanus pontifex, & Archiepiscopi pallium super humeros imponunt, orarium vocant.

MAPPVLAM verò quam hodiè manipulum appellamus, quæ à mappa, qua manuum sordes in mensa abstergimus, dicta est.

COLOBIVM est vestis sine manicis, ac mutilata, à κολοβόω verbo Græco, quod breue, mutilatum, truncum significat, dicta. Qua olim virgines vtebantur, & sancti patres, vt Paulus Heremita. Expositor Romani ordinis in candidissimo (inquit) habitu colobionis, quo vel Apostoli, vel Apostolici viri vsi sunt, quum culparetur à quibusdam nuditas brachiorum. Siluester papa instituit, vt in ecclesiastico ministerio diaconi delmaticas, id est, tunicas manicatas, & candidas induerent, quales testatur Isidorus episcopus in Delmatia primùm contextas, quæ etiam vsi sunt veteres. Lampridius in Com-

modo, Delmaticatus in publicum proceſſit.

CASVLA, aliàs PLANETA, genus veſtis, in ſacris à Chriſtianis ſacerdotibus vſurpata, ἀπὸ τῆς πλάνης, id eſt, ab errore dicta. Quoniam quum latiſſimo initio, & ſine manicis eſſet, eius limbus ſuper brachia, & ſcapulas protectus, errabundus totum corpus circumiret. Hodè ab vtraque parte conciſa, antè & retrò tantùm producitur vſque ad talos.

PALLIVM eſt faſcia ex candida lana contexta, habens deſuper circulum humeros conſtringentem, & duas lineas ab vtraque parte dependentes quattuor purpureas cruces, antè, retrò, à dextris, & à ſiniſtris: duplex quidem à ſiniſtris, ſimplex à dextris, cui in tres partes conciſo, tres acus infiguntur, quibus conſuitur. Quæ omnia moralibus ſunt repleta myſterijs, quorum explicationem vide apud Innocentium III. libr. 10. cap 12. de ſacro altaris myſterio. Dictum autem eſt, vt puto, à verbo Græco πάλλομαι, quod eſt vibror, agitor: nam circum collum ſuper humeros vibrabatur, agitabatur, circumuoluebatur. In octaua ſynhodo Conſtantinopolitana quarta poſteriore ſub Iohanne VIII. papa celebratur, Seſſione prima, pallium vocatur ἀρχιερατικὴ στολὴ, hoc eſt, pontificalis ſtola. Vbi illud ſcitu dignum, quod in ea ſynhodo exponitur, quomodo Iohannes VIII. papa Photio mittebat pallium & Sandalia, vt oſtenderet, ſe eum in patriarchali Conſtantinopolitana ſede ſuſcipere. Vbi ſunt hæc verba: Quod Dominus noſter Apoſtolicus admittit D. Photium in patriarcham, teſtatur pontificalis ſtola, à ſummo pontifice Domino noſtro Iohanne ad eum miſſa, quam propterea direxit, vt omnes intelligant, & certò ſciant, Dominum Photium recipi à ſummo Pontifice in patriarcham: cumque hoc dixiſſet, dedit Photio pontificalem ſtolam, humerale indumentum, penulam, & Sandalia. Paſchalis II. papa: Pallium (inquit) eſt inſigne archiepiſcopalis dignitatis, quod aſſumitur de corpore, id eſt, de altari B. Petri, in ſignum vnitatis apoſtolicæ ſedis. Quod archiepiſcopo electo apoſtolica ſedes non tradit, niſi prius præſtet pro fide, obedientia, & vnitate iuramentum. Antiquitùs candidi agni ſine macula nutriebantur à monialibus albis ſancti Andreæ prope ſanctum Marcellum de Vrbe, poſteà ea cura ad moniales S. Hagnetis extra Vrbem via Nomentana tranſlata fuit: hodiè eſt monialium turris ſpeculi. Qui dominica in albis circuibant altare ſancti Petri. Ex eiuſmodi agnis ſumitur lana, de qua per eaſdem virgines pallia texuntur, quæ Papæ & archiepiſcopis per manum primi diaconi initio ipſorum promotionis dari ſolent. Qui niſi accepto pallio, neminem epiſcopum conſecrare poſſunt. Eo etiam, præter archiepiſcopos vtuntur epiſcopi quidam ex priuilegio, vt Lucenſis, & ex decreto Marci papæ Oſtienſis, in conſecratione Romani pontificis. Gregorius papa vetuit aliquid pro ſuſceptione pallij ſalui. Quod decretum confirmârunt Leo II. & Vrbanus II. ſummi pontifices.

MITRA, ſeu MITHRA, à Perſis ſol dicitur, aliquando pro primario ſacerdote ponitur vt apud Apuleium libro vltimo, ipſumque Mithram illum ſuum ſacerdotalem præcipuum ſacrorum miniſtrum decernit. Mitra etiam ſine adſpiratione ſignificat quoddam capitis ornamenti genus, quo primùm Mœonij, deinde Aegyptij, Syri, Phryges Lydij, & Perſæ vſi ſunt. Erat autem pileum acutum. Accipitur & pro muliebri corona ad ornatum capitis adoleſcentularum, ex qua pendebant faſciolæ, quæ phylla dicebantur, quòd florum inſtar penderent. Virg. 9. Aeneid.

Et tunicæ manicas, & habent redimicula mitræ.

Epiſcopi Chriſtianorum mitra vtuntur, quum rei diuinæ operam dant, quæ pileus lineus, vel è ſerico albo eſt, in altum porrectus, & in duas cuſpides diuiſus. Fiunt mitræ aureæ vnionibus, & gemmis ornatæ. Quarum vſum in Romana eccleſia non ante ſexcentos annos eſſe opinor.

OFFERTORIVM, ſyndonem ſericeum, ſeu linteamen ſignificat, in quo populorum oblationes reponebantur, ab offerendo dictum: A quo etiam ea Miſſæ pars vocatur offertorium, quæ dicebatur tempore oblationis.

FANON etiam appellabatur linteamen illud, quæ vox Germanica eſſe videtur, à quibus vela illa ex haſtilibus dependentia fanen vſque hodiè appellantur. Guilelmus Durantes, cum fanone candido exponit cum mappula alba, & nitida. Hodiè Veronæ in patria mea linteamina ſericia & depicta ex haſtis dependentia, & in ſupplicationibus deferri ſolita, confanones vocantur.

NA-

NACVS pro naccho intellexerunt veteres Christiani Romani pannum laneum rubrum, quo equorum sellam, dum pontifex equitabat, cooperiebant, à verbo Græco Νάκος, quod lanam siue vellus significat, deriuatum.

ONVPHRII PANVINII VERONENSIS, FRATRIS EREMITAE AVGVSTINIANI, DE STATIONIBVS VRBIS ROMAE LIBELLVS.

QVVM stationum rei in Vrbe notissimæ, admodum obscura initia sint, non alienum quoque à meo instituto fore existimaui, si breuiter, quæ de stationibus collegi, in medium adferrem. Atqui vt à vocis significatione initium sumam: Statio propriè dicitur ipse standi actus, vnde omnes, de quibus mox dicam, significationes fluxêre. Nam primùm statio dicitur locus, in quo naues aut milites tutò ad tempus stant, vel in quo frequenter consistunt. Id autem ex Virgilij Aeneid. 2. & 12. atque è Q. Curtio intelligitur. Ille:

Nunc tantum sinus & statio malefida carinis.

Item:

Frangere nec tali puppim statione recuso.

Item: cognitum id per exploratores, qui stationes hostium fuerant ingressi. Hinc metaphoricè statio pro temporaria habitatione accipitur. Cicero ad Atticum libro sexto. Athenis statio mea nunc placet. Sumpta est hæc translatio à loco litorali, vbi naues ad tempus subsistunt. Statio etiam appellatur locus ad custodiam assignatus, quando milites stantes vigilant. Virgil. Aeneid. libro nono.

Semantq; vices statione relicta.

Hinc milites stationarij. Statio quoque dicitur officina, in quam multi conueniunt, vt de aliqua re decerni possit, vel vt ius dicatur. Gell. libro decimotertio, capite decimotertio. Quæsitum esse nemini in plerisque Romæ stationibus, ius publicè dicentium. Et Iuuenalis Satyra 11. ..... omnis Conuictus, thermæ, stationes, omne theatrum. Stationis nomen vel à militia Romana, vel ab alia harum significationum tractum, & vsurpatum, vt alia multa in Christianorum veterum vsu hæsit. Nam quemadmodum milites stationum faciebant stantes, & præsidium certo in loco agitantes, ita & Christiani. Tertullianus libro de oratione: Si statio de militari exemplo nomen accipit (nam & militia Dei sumus) vtique nulla lætitia sine tristitia obueniens, castris stationes militum rescindit. Et in libro de ieiunio aduersus Psychicos: Venit de exitu Domini, quem etsi semper commemorari oportet sine differentia horarum, impressius tamen cum eis secundum ipsum stationis vocabulum, addiscimus. Nam & milites nunquam immemores sacramenti magis stationibus parent, &c. Stationes enim voce significabant antiqui Christiani actum quendam corporis, quo in sacris conuentibus orantes stabant, nunc in hac basilica, nunc in alia conuenientes, nonnunquàm apud martyria, id est, martyrum sepulchra, Deum stantes, & attenti precabantur, quod præcipuè fiebat Dominico die. Tertullianus in libro de corona militis, de milite Christiano loquens: Iam (inquit) & stationes aut alij magis faceret quàm Christo, aut & Dominico die quando nec Christo? Quæ vt accuratiùs intelligantur, illud scitu dignum est, apud veteres Christianos inter plura duo fuisse comprecationum genera: Primùm, cùm genibus flexis: alterum, cùm stantes orarent. Historia de legione Fulminatrice Christiana in expeditione Germanica M. Antonini, quæ exercitui in ardentissima siti pluuiam precibus à Deo (Tertuliano teste in Apologetico & ad Scapulam) impetrauit, indicant, orantes genibus flexis prouoluisse se in terram, eumque orandi ritum antiquissimum, & certissimum fuisse, omnibus sæculis apparet. Clemens vltimo Stromatum refert,

orantes solitos abijcere sese in terram: quod de geniculis adorare in libro de Corona militis, & geniculatio in libro ad Scapulam vocat Tertullian. Quando non (inquit) geniculationibus & ieiunationibus nostris etiam siccitates sunt depulsæ? Idem testatur Origenes homilia quarta in Numeros. Aliud porrò precandi genus erat, cùm stantes orabant: quod de geniculis non adorare vocat idem Tertullianus, quem orandi morem die dominico, & per totum id tempus, quod inter Pascha, & Pentecosten est, vsurpabatur. Tertullianus in libro de corona militis: Die dominico ieiunium nefas duximus, vel de geniculis adorare. Eadem immunitate à die Paschæ in Pentecosten vsque gaudemus. Quamobrem precationes illæ stationes vocantur, quarum subinde veteres doctores meminerunt. Tertullianus eas ad aram factas solemniores indicat in libro de oratione: Solemnior (inquit) erit statio tua, si ad aram Dei steteris accepto corpore Domini, & reseruato: vtrunque saluti est, & participatio sacrificij, & executio officij. Testatur in libro de ieiunio, eas stationes interdum in vesperam vsque productas esse, sic: Arguunt nos Psychici, quòd ieiunia propria custodiamus, quòd stationes plerunque in vesperam producamus, quòd etiam Xerophagias obseruemus, siccantes cibum ab omni carne, & omni iurulentia. Idem stationes sæpè commemorat, vt libro secundo ad vxorem: Vt si statio facienda est, maritus de die condicat ad tabernas: si ieiunia obseruanda sunt, maritus eadem die conuiuium exerceat: Si procedendum erit, nunquam magis familiæ occupatio adueniat. Dies stationibus solemnes recenset in libro de ieiunio contra Psychicos: Stationes dies suos habent quartæ, & sextæ feriæ. Et infrà: Cur stationibus quartam & sextam sabbati dicamus, & ieiunijs paraſceuen? (id est, Sabbatum.) Et libro de fuga in persecutione: Tunc & fides in expeditione sollicitior & disciplinatior, in ieiunijs, & stationibus, & orationibus, & humilitate. Et in libro de oratione similiter de stationum diebus: Non putant plerique sacrificiorum orationibus interueniendum, quòd statio soluenda sit accepto corpore Domini. Et in libro de ieiunio aduersus Psychicos: Propterea per singulas diximus species ieiunationum Xerophagiarum (id est, aridorum ciborum, nihil iuris habentium comestionum) stationum. Et paulo infra: Quomodo in nobis ipsam vanitatem ieiunationum & Xerophagiarum & stationum denotatis? Et paulò infra: Conuentus illi stationibus prius & ieiunationibus operari norunt. Vbi perpetuo ferè stationibus ieiunia adiungit. Nam ante solemnes illos conuentus ieiunium præmittebant. Meminit eius gestus & diuus Cyprianus in sermone de oratione Domin. Stamus (inquit) ad orationem: orabant autem orientem versus, vt in Apologetico refert Tertullianus. Hinc stationes vocabulum in hoc ferè sensu, vbi Romæ notissimum est ex antiquitate relictum, ipsa etiam obseruatione veteri per manus tradita, & retenta. Nam veteres Romani pontifices statis quibusdam diebus, præcipueque in Quadragesima, & festis ad diuersas vrbis Romæ ecclesias accedebant, vbi sermone, vel concione ad populum adstantem habita, & oratione ad Deum facta, diuina mysteria posteà cùm clero & populo Romano celebrantes, participabant. Qui actus, statio appellata est, à significatione quam Cicero libro sexto ad Atticum vsurpauit, pro temporaria videlicet habitatione, vel etiam à stando, quod in his accedentes, populi starent. Has stationes, hoc est, ad diuersas ecclesias solemnes processiones, & conuentus commemorant, Auctor actorum Damasi papæ, & Anastasius Bibliothecarius in vita Hilarij papæ. Ille quidem sic: Populus Romanus per Cœmeteria martyrum stationes sine clericis celebrabat. Et paulò infrà: Felix Vrbem inrupit, & stationem in Iuli Basilica Transtyberim dare præsumit. Hic verò: Hic constituit in Vrbe ministeriales, qui circumirent constitutas stationes, fecitque schiphum aureum anfatum vel stationarium librarum VIII. pro vsu stationum. Per ministeriales autem, clericos idoneos ad ministrandum, & officiandum in ecclesijs diebus stationum intelligit. Quare diu fuerunt in Vrbe ad hoc Cantores deputati, præbendas propterea habentes in ecclesia sanctæ Mariæ de rosa, quum non omnes ecclesiæ Vrbis haberent, tunc canonicos vel proprios clericos ad diuinum officium peragendum. Eas porrò stationes posteà sanctus Gregorius papa certo sub numero limitauit, totidem per totum annum statuens: videlicet, quatuor Dominicis aduentus, ferijs 4. 6. & sabbato quatruor temporum, vigilia, & die natiuitatis Domini, sancti Stephani, S. Ioannis Euangelistæ, sanctorum Innocentum, Kalend.

Ianuar.

Ianuar. in circuncisione Domini, die Epiphan. Dominicis in lxx. lx. & l. à feria quarta cinerum, vsque ad Dominicam in albis per totam quadragesimam, in Litanijs maioribus, in die sancti Marci, in ascensione Domini, à vigilia Pentecostes, vsque ad Dominicam sanctæ Trinitatis exclusiuè, in festiuitatibus S. Crucis, & anniuersaria dedicatione ecclesiarum S. Saluatoris, & sanctorum Petri & Pauli apostolorum. Quibus diebus sequentes pontifices adiunxerunt Litanias triduanas ante ascensionem, solemnia B. Mariæ Virginis Deiparæ, Purificationis, Annunciationis, Assumptions, & Natiuitatis. Item sanctorum Angelorum, S. Ioannis Baptistæ, sanctorum apostolorum Petri & Pauli, Laurentij, & aliorum quorundam martyrum, quorum posteà memoria exoleuit. Hinc Ioannes Diaconus libro secundo de vita sancti Gregorij papæ: Stationes (inquit) per basilicas, vel beatorum martyrum Cœmetria secundum quod hactenus plebs Roman. quasi eo viuente certatim discurrit, sollicitè ordinauit, per quas & ipse simul discurrens, dum adhuc eloqui prævaleret, xl homilias euangelij coram ecclesia diuerso tempore declamauit. Quare ego ex præscriptionibus homiliarum suarum, stationes in ea ecclesia esse constitui, in quas eas habitas fuisse ipsarum index exponit. Petrus Mallius in libro historiæ sacræ. Sanctus Gregorius papa Romanus cantum, primicerium, & scholam cantorum instituit, docuitque. Ordinauit stationes propter pœnitentes, quas cum primicerio, cantoribus, regionarijs, acœolutis, cruce stationali præcedente faciebat. Nam aliter in quadragesima vsque ad Pascha, & aliter in albis dominicis diebus & festiuitatibus sanctorum, statuit antiphonas has processionaliter in quattuor temporibus decantari: Deprecamur te Domine, &c. Multa sunt Domine peccata nostra, &c. Parce Domine, parce populo tuo, &c. In Litanijs maioribus alias antiphonas ordinauit. Fecitque ad sanctum Stephanum æphanotrophium, vbi Primicerius & cantores manerent, qui iugiter essent cum pontifice. episcopis, cardinalibus diaconis, regionarijs, acœolutis, cubicularijs, qui eum custodirent, & essent ei bonum testimonium. Et Gelasij papæ ordinatione repetita sanxit, vt essent per regiones diaconi, Cardinales, subdiaconi, & regionarij. In Vrbe verò vnaquæque ecclesia stationalis vicinam aliquam aliam ædem sacram habebat, in qua populus die stationis colligebatur, & ibi dicebatur collecta super populum collectum: & exinde omnes simul processionaliter ad ecclesiam, in qua erat statio, accedebant, solemnique Missarum sacrificio & concioni intererant. Stationes autem, quæ celebrantur, sunt quæ suprà commemorauí, à Dominica prima aduentus, vsque ad Sabbatum ante S. Trinitatem cum tribus ferijs quattuor temporum lxxvj. diebus numero tribus & octuaginta celebratæ. Nam die Natalis tres, & feria quinta, post quartam Dominicam quadragesimæ duæ stationes sunt. Ad quas autem ecclesias & quot vicibus nunc statio sit, vel olim fuerit, paulò infrà sigillatim aperiam. Illud tantum in summa aperire placuit, nostro tempore stationes esse in quinque ecclesijs patriarchalibus, omnibus xxviii. Titulis, excepto SS. Nerei & Achillei, quattuor diaconijs, sex titulis & sancta Maria Rotunda. Sunt autem omnino ecclesiæ, in quibus nunc statio est, tres & quadraginta stationes xxcvj. diebus xxciij. Pius IV. nostro tempore Thermas Diocletiani ecclesiam sanctæ Mariæ Angelorum dedicauit, & stationem in ea concessit Sabbato post 3. Dominic. Quadragesi.

STATIO-

STATIONES, QVAE NOSTRO TEMPORE IN *singulis Vrbis ecclesiis per annum celebrantur.*

IN basilica Patriarchali Lateranensi sunt, stationes 8.

Dominica 1. Quadrag. vetustissima est statio, cuius in homiliarum 40. S. Gregorij papæ libro mentio extat.

Dominica Palmarum.

Feria 5. in cœna Domini.

Sabbato sancto.

Sabbato in albis vetustissima à tempore sancti Gregorij papæ.

Feria 3. Letaniarum triduanarum ante ascensionem Domini, recens statio.

Sabbato ante Pentecosten.

In basilica Patriarchali S. Petri apostoli in Vaticano sunt stationes 13. Omnibus quattuor Sabbatis, quattuor temporum.

Dominica 3. aduentus Domini.

In Epiphania Domini, vetustissima statio ante mille annos.

Dominica in Quinquages. vetustissima statio.

Feria 2. Paschæ, vetustissima statio.

In die S. Marc. in Letanijs maioribus, vetus statio.

Feria 4. Letaniarum triduanarum ante ascensionem Domini recens statio.

In ascensionem Domini, vetustissima statio.

In Pentecoste, vetustissima statio.

In basilica Patriarchali S. Pauli apostoli extra muros Vrbis via Ostiensi sunt stationes 5.

In die SS. Innocentium.

Dominica in Sexagesima.

Feria 4. post quartam Dominicam Quadrag.

Feria 3. Paschæ, vetustissima statio.

Feria 5. post Pentecosten.

In basilica Patriarchali S. Mariæ Maioris in Exquilijs, stationes 12.

Dominica 1. aduentus Domini.

Singulis quarris ferijs quattuor temporum.

In Vigilia Natalis Domini.

Media nocte in prima Missa Natalis Domini ad Præsepe, vetustissima statio.

In Missa maiori Natalis Domini.

In die S. Ioannis Euangelistæ.

Feria 4. maioris hebdomadæ.

In die sancto Paschæ, vetustissima statio à tempore vsque S. Gregorij papæ.

Feria 2. Letaniarum triduanarum ante ascensionem Domini, recens statio.

In basilica Patriarchali S. Laurentij extra muros sunt stationes tres:

Dominica in Septuag. vetust. statio.

Dominica 2. in Quadrag.

Feria 4. post Pascha, vetustissima statio ante mille annos.

In titulo S. Mariæ in Transtyberim sunt stationes duæ.

In circumcisione Dom. Kalend. Ianuar.

Feria 3. post 2. Dom. Quadrag.

In titul. S. Chrysogoni statio feria 2. post Dominic. passionis.

In titul. S. Cæciliæ statio feria 4. post 2. Dominic. Quadrag.

In titul. S. Anastasiæ sunt stationes tres:

Die Natalis Domini in Missa Auroræ.

Feria 3. post 1. Dom. Quadrag.

Feria 3. post Pentecosten.

In titul. S. Laurent. in Damaso statio feria 3. post 4. Dom. Quadrag.

Feria 4. Letaniarum triduanarum ante ascensionem Domini est collectio.

In titul. S. Marc. statio feria 2. post 4. Dominic. Quadrag.

In die S. Marc. in Letanijs maioribus ibidem est collectio.

In titulo sancti Martini in montibus statio feria 5. post quartam Dominicam Quadragesimæ, quamquam exoleuisset, restituit Paulus papa 4.

In titul. S. Sabinæ statio feria 4. Cinerum.

In titul. S. Priscæ statio feria 3. maioris hebdomadæ.

In titul. S. Balbinæ statio feria 3. post Dominic. Quadrag.

In titul. SS. Nerei, & Achillei olim erat statio feria 2. maioris hebdomadæ, nunc exoleuit.

In titul. S. Xysti statio feria 4. post Dominic. 3. Quadrag.

In titul. S. Marcelli statio feria quarta de passione.

In titul. S. Susannæ statio Sabbato post 3. Dominic. Quadrag.

In basilica SS. duodecim Apostolorum sunt stationes 6. omnibus sextis ferijs quattuor temporum.

Dominica 4. aduentus Domini.

Feria 5. post Pascha.

In titul. S. Quirici statio feria 3. de passione.

In titul. S. Eusebij statio feria 6. post 4. Dominic. Quadrag.

In Titulo S. Pudentianæ ſtatio Feria 4. poſt 3. Dominicam Quadrag.
In Titulo S. Vitalis ſtatio Feria 6. poſt 2 Dominicam Quadrag.
In Titulo SS. Marcellini, & Petri ſtatio Sabbato poſt 2. Dominicam Quadrag.
In Titulo S. Clementis ſtatio Feria 2. poſt 2. Dominicam Quadrag.
In Titulo S. Praxedis ſtatio Feria 2. maioris hebdomadæ.
In Titulo S. Petri ad vincula ſtationes duæ:
Feria 2. poſt 1. Dom. Quadrag.
Feria 2 poſt Pentecoſten.
In Tit. S. Laurentij in Lucina ſtatio Feria 6. poſt 3. Dom. Quadrag.
In Tit. S. Crucis in Hieruſalem ſtatio tres:
Dominica 1. Aduentus.
Dominica 4. in Quadrag.
Feria 6. Paraſceues.
In Titulo S. Stephani in Cœlio monte ſtationes 2.
Feria 6. de Paſſione.
In Titulo SS. Iohannis & Pauli ſtatio Feria 6. poſt Cineres.
In Titulo SS. quattuor coronatorum ſtatio Feria 2. poſt 4. Dom. Quadrag.
In Diaconia S. Mariæ in Dominica ſtatio Dominica 2. Quadrag.
In Diaconia SS. Coſmæ & Damiani ſtatio Feria 5. poſt 4. Dom. Quadrag.
In Diaconia S. Georgij in velabro ſtatio Feria 5. poſt Cineres.
In Diaconia S. Nicolai in carcere Tulliano ſtatio Sabbato poſt 4. Dom. Quadrag.
In Diaconia S. Hadriani collectio Feria 2. Letaniarum triduanarum.
In Diaconia S. Mariæ Nouæ collectio Feria 3. Letaniarum triduanarum.
In Archipresbyteratu olim, nunc Titulo S. Ioannis ante portam Latinam ſtatio ſabbato de Paſſione.
In Archipresbyteratu olim, nunc Tit. S. Apollinaris ſtatio Feria 5. de Paſſione.
In Monaſterio, & nouo Titulo S. Laurentij in Paneperna ſtatio, Feria 5 poſt 1. Dom. Quadrag.
In Monaſterio, & nouo Titulo S. Sylueſtri in Campo, ſtatio Feria 5. poſt 4. Domin. Quadrag.
1 In Monaſterio, & nouo Titulo S. Pancratij ſtatio Dominica in Albis.
2 In Archipresbyteratu nunc Monaſterio & nouo Titulo S. Triphonis ſtatio, Sabbato poſt Cineres.
3 In Monaſterio, & nouo Tit. S. Mariæ Angelorum, in Thermis Diocletiani ſabbato poſt 3. Dom. Quadrag.
4 In Archipresbyteratu, S. Mariæ Rotundæ, aliàs Pantheon ſtatio Feria 6. poſt Paſcha.

Sunt omnes Eccleſiæ XLiiij.
Stationes XXCVij.
Diebus XXCiij.

Poſtea quam ſtationum ſeriem ordine Eccleſiarum enumerato retitauimus, nunc ad faciliorem lectoris intelligentiam, maioremque commoditatem, eaſdem, ſeruato dierum ordine, repetemus.

Dominica igitur prima Aduentus Maiorem.
Dominica ſecunda ſtatio ad S. Crucem in Hieruſalem, olim ad S. Petrum. Ex indice Homiliarum D. Gregorij.
Dominica tertia ſtatio ad S. Petrum, olim ad SS. Marcellinum, & Petrum. Ex indice Homiliarum D. Gregorij.
Feria 4. ſtatio ad Præſepe, aliàs ad S. Mariam Maiorem.
Feria 6. ſtatio ad SS. Apoſtolos.
Sabbato in 12. lectionibus ſtatio ad S. Petrum, olim ad S. Iohannem Baptiſtam. Ex indice Homiliarum D. Gregorij.
In omnibus ieiunijs quattuor Temporum, ſimiliter eædem ſunt ſtationes.
Dominica quarta Aduentus Domini ſtatio olim ad S. Petrum, poſteà diu vocauit, nunc eſt ad SS. Apoſtolos.
In vigilia Natiuitatis Domini ſtatio ad S. Mariam Maiorem.
In 1. Miſſa eiuſdem noctis ſtatio ad Præſepe vetuſtiſſima.
Manè ſtatio ad S. Anaſtaſiam.
In Miſſa maiori antiquitus ſtatio ad S. Petrum, nunc ad S. Mariam maiorem.
In die S. Stephani ſtatio in Eccleſia eius, quæ eſt in Cœlio monte.
In die S. Ioannis Euangeliſtæ ſtatio Laterani olim nunc ad S. Mariam Maiorem.
In die SS. Innocentium ſtatio ad S. Paulum, vbi ſunt reliquiæ eorum.
In octaua Natiuitatis Domini, antiquitus vacabat, poſteà à Caliſto 2 Papa facta eſt ſtatio ad S. Mariam Tranſtiberim, vt ex eius bulla liquet.
In Epiphania Domini ſtatio ad S. Petrum.
In Purificatione B. Mariæ ſtatio ad S. Mariam Maiorem.
In Septuageſima ſtatio ad S. Laurentium extra muros vetuſtiſſima.

In Sexa-

In Sexag. ſtat. ad S. Paulum, olim ad S. Petrum.
In Quinquag. ſtatio ad S. Petrum.
Feria 4. Cinerum ſtatio ad S. Sabinam.
Feria 5. ſtatio ad S. Georgium.
Feria 6. ſtatio ad SS. Ioannem, & Paulum.
Sabbato ſtatio olim ad S. Laurentium in regione 3. poſteà diu vacauit, hodie ad S. Triphonem.
Domin. in Quadrag. ſtatio Laterani.
Feria 2. ſtatio ad S. Petrum ad vincula.
Feria 3. ſtatio ad S. Anaſtaſiam.
Feria 4. ſtatio ad S. Mariam Maiorem.
Feria 5. antiquitus vacabat, poſtea facta eſt ſtatio ad S. Laurentium in Paneperna.
Feria 6. ſtatio ad S. Apoſtolos.
Sabbato in 12. lectionibus ſtatio ad S. Petrum.
Dominica 2. Quadrag. antiquitus vacabat, poſteà facta eſt ſtatio ad S. Mariam in Nauicula, aliàs in Dominica.
Feria 2. ſtatio ad S. Clementem.
Feria 3. ſtatio ad S. Balbinam.
Feria 4. ſtatio ad S. Cæciliam, vbi corpus eius requieſcit.
Feria 5. ſtatio ad S. Mariam Tranſtyberim tituli Caliſti.
Feria 6. ſtatio ad S. Laurent. in Lucina.
Sabbato ſtat. ad SS. Petrum, & Marcellin.
Dominica 3. Quadrag. ſtatio ad S. Laurentium foris muros.
Feria 2. ſtatio ad S. Marcum.
Feria 3. ſtatio ad S. Pudentianam.
Feria 4. ſtatio ad S. Xyſtum.
Feria 5 ſtatio ad SS. Coſmam, & Damianum.
Feria 6. ſtatio ad S. Laurentium in Lucina.
Sabbato antiquitus vacabat, poſteà facta eſt ſtatio ad S. Suſan. Pius 4. Papa adiunxit S. Mariam Angelorum, in Thermis Diocletiani.
Dominica 4. Quadrag. ſtatio ad S. Crucem in Hieruſalem.
Feria 2. ſtat. ad SS. quattuor coronatos.
Feria 3. ſtat. ad S. Laurent. in Damaſco.
Feria 4. ſtatio ad S. Paulum.
Feria 5. duplex ſtatio ad S. Silueſtrum in campo Martio, & ad S. Martinum in montibus à Paulo 4. reſtituta.
Feria 6. ſtatio ad S. Euſebium.
Sabbato duplex ſtat. olim ad S. Laurent. foris muros, quæ exoleuit: & hodie ad S. Nicolaum in carcere Tertulliano, quæ durat.
Dominica de Paſſione ſtatio ad S. Petrum.
Feria 2. ſtatio ad S. Chryſogonum.
Feria 3. ſtat. ad S. Cyriacum in Thermis olim, nunc ad SS. Quiricum, & Iulitam.
Feria 4. ſtat. ad S. Marcellum.
Feria 5. ſtat. ad S. Apollinarem.
Feria 6. ſtat. ad S. Stephan. in Cœlio monte.
Sabbato quando D. Papa dabat eleemoſynam ad S. Petrum duplex ſtat. ad S. Ioannem ante Portam Latinam, quæ in vſu eſt, & ad S. Petrum, quæ exoleuit.
Dominica Palmarum ſtat. Laterani in Baſilica S. Saluatoris.
Feria 2. duplex ſtat. antiquitus ad SS. Nereum, & Achilleum, quæ abrogata eſt, & hodie ad S. Praxedem, quæ durat.
Feria 3. ſtat. ad S. Priſcam.
Feria 4. ſtat. ad S. Mariam Maiorem.
Feria 5. ſtatio Laterani.
In Paraſceue ſtatio ad S. Crucem in Hieruſalem.
Sabbato ſancto ſtatio Laterani.
In paſcha manè ſtat. ad S. Mariam Maiorem, in Veſperis verò ad S. Ioannem in Laterano.
Feria 2. ſtat. ad S. Petrum manè, in Veſperis Laterani ſimiliter.
Feria 3. ſtat. ad S. Paulum, in Veſperis Laterani.
Feria 4. ſtat. ad S. Laurent extra muros.
Feria 5. ad SS. Apoſtolos olim Laterani.
Feria 6. ſtatio ad S. Mariam ad Martyres, alias Rotundam.
Dominica in Albis ſtatio olim Laterani, nunc ad S. Pancratium.
In Letanijs maioribus collectio ad S. Marcum, ſtatio ad S. Petrum.
Feria 2. Letaniarum collectio ad S. Mariam Maiorem, ſtatio Laterani.
Feria 3. collectio ad S. Sabinam, ſtatio ad S. Paulum.
Feria 4. collectio ad S. Euſebium, ſtatio ad S. Laurentium extra muros.

ALIAS.

Feria 4. collectio ad S. Crucem in Hieruſalem, ſtatio ad S. Laurent. foris muros.

NVNC.

Feria 2. collectio ad S. Hadrianum, ſtatio ad S. Mariam Maiorem.
Feria 3. collectio ad S. Mariam Maiorem, ſtatio Laterani.
Feria 4. collectio ad S. Laurent. in Damaſo, ſtatio ad S. Petrum.
In Aſcenſione Domini, ſtatio ad S. Petrum.

Sabba-

Sabbato Pentecostes statio Laterani.
Dominica Pentecostes statio ad S. Petrum.
Feria 2. statio ad S. Petrum ad Vincula.
Feria 3. statio ad S. Anastasium, alias S. Anastasiam.
Feria 4. statio ad S. Mariam Maiorem.
Feria 5. statio ad S. Paulum.
Feria 6. statio ad SS. Apostolos.
Sabbato in 12. lectionibus statio ad S. Petrum, olim ad S. Laurentium.
In solenitatibus S. Crucis statio Laterani in Basilica S. Saluatoris.

VARIETAS IN STATIONIBUS.

Dominica 2. Aduentus olim statio erat ad S. Petrum, nunc ad S. Crucem in Hierusalem.
Dominica 3. Aduentus Domini olim statio erat ad S. Ioannem Baptistam, nunc ad S. Petrum in Vaticano.
Dominica 4. Aduentus Domini olim statio erat ad S. Petrum, nunc est ad SS. Apost.
Die Natalis Domini ad Missam Maiorem olim statio erat ad S. Petrum, nunc est ad Mariam Maiorem.
In die S. Ioan. Euang. olim statio erat Laterani, nunc est ad S. Mariam Maiorem.
In octaua Natalis Domin. olim vacabat, hodie est ad S. Mariam Transtyberim.
Dominica in Sexagesim. olim erat statio ad S. Petrum, nunc est ad S. Paulum.
Sabbato post Cineres olim statio erat ad S. Laurentium in regione 3. hodie est ad S. Triphonem.
Feria 5. post primam Dominicam in Quadragesima olim vacabat, hodie est ad S. Laurentium in Paneperna.
Dominica 2. Quadrag. olim vacabat, hodie est ad S. Mariam in Dominica.
Sabbato post 3. Dominic. Quadrag olim vacabat, hodie est ad S. Sulannam & S. Mariam Angelorum.
Feria 5. post quartam Dominicam Quadrag. olim duplex erat statio: ad S. Siluestrum in Campo Martio, quæ nunc etiam perdurat, & ad S. Martinum in Montibus, quam abrogatam renouauit Paulus 4.
Sabbato post quartam Dominicam Quadragesimæ olim duplex erat statio. Ad S. Laurentium foris muros, quæ nunc exoleuit. & ad sanctum Nicolaum in carcere, quæ nunc in vsu est.
Sabbato de Passione, duplex olim statio erat. Ad sanctum Petrum, quæ exoleuit: & ad S. Ioannem ante Portam Latinam, quæ nunc perdurat.
Feria 2. maioris hebdomadæ duplex olim statio erat: Ad SS. Nereum, & Achilleum, quæ exoleuit, & ad S. Praxedem, quæ nunc in vsu est.
Die S. Paschæ duplex olim erat statio: Manè ad sanctam Mariam Maiorem vetustissim. quæ nunc frequentatur, & ad Vesperas Laterani.
Feria 2. Paschæ duplex olim statio erat: Manè ad S. Petrum vetust. quæ perdurat, & Vespere in Basilica S. Saluatoris.
Feria 5. post Pascha duplex olim erat statio: in Basilica Constantiana, quæ exoleuit, nunc est ad SS. Apostolos.
Dominic. in Albis olim erat statio in Basilica Constantiana, quæ etiam desijt, & nunc ad S. Pancratium.
In Letanijs maioribus in die S. Marci olim collectio erat Laterani, nunc ad sanctum Marcum, statio verò ad sanctum Petrum.
In Letanijs maioribus, quas triduanas vocant, ante Ascensionem Domini vetustissimis temporibus sub Leone 3. Anno Domini DCCC.
Feria 2. collectio erat ad sanctam Mariam Maiorem statio verò ad Lateranum.
Feria 3. collectio erat ad sanctam Sabinam, statio verò ad sanctum Paulum.
Feria 4. collectio erat ad S. Crucem in Hierusalem, statio verò ad sanctum Laurentium foris muros.
Posterioribus verò temporibus feria 4. collectio ad sanctum Eusebium, statio autem ad Laurentium extra muros.
Nostris porrò temporibus feria 2. collectio ad sanctum Hadrianum, statio verò ad sanctam Mariam Maiorem.
Feria 3. collectio ad sanctam Mariam Nouam, statio autem Laterani.
Feria 4. collectio ad sanctum Laurentium in Damaso, statio verò ad sanctum Petrum.
Sabbato quattuor Temporum Pentecostes olim statio erat ad sanctum Laurent. quæ exoleuit; & nunc est ad sanctum Petrum Apostol.
Feria 6. quattuor temporum Septemb. olim statio erat ad S. Clementem. quæ exoleuit, & nunc est ad SS. Apostolos.

STA-

STATIONES ANTIQVAE, quæ noſtris temporibus exoleuêre.

Dominica prima poſt octauam Paſchæ ſtatio ad ſanctum Petrum.

Dominica 2. poſt octauam Paſchæ, ſtatio ad SS. Coſmam & Damianum.

Dominica infra 8. Aſcenſionem. quæ de Roſa dicebatur, ſtatio ad ſanctam Mariam Rotundam.

Dominica prima poſt Trinit. ſtatio ad S. Laurent.

Dominica ſecunda poſt Trinitatem ſtatio ad SS. Apoſtolos Philippum & Iacobum.

Dominica tertia ſtatio ad SS. Ioannem & Paulum.

Dominica octaua ſtatio in Baſilica Conſtantiniana.

Dominica poſt feſtum ſancti Caliſti menſe Octobris, ſtatio ad ſanctam Mariam Tranſtyberim.

Dominica 20. ſtatio ad S. Clementem.

Pridie Kal. Decemb. die ſanctæ Andreæ ſtatio ad ſanctam Andream in Exquilijs.

Pridie Kal. Ianuar. die ſancti Silueſtri ſtatio ad ad ſanctum Silueſtrum.

19. Kal. Februarij ſtatio ad S. Felicem in monte Pincio.

14. Kal. Febr. ſtatio ad ſanctum Sebaſtianum.

12. Kal. Febr. ſtatio ad S. Hagnem.

4. Nonas Febr die Purificationis B. Mariæ Virginis collectio ad ſanctum Hadrianum, ſtatio verò ad ſanctam Mariam Maiorem.

8. Kal. Aprilis die Annunciationis ſtatio ad ſanctam Mariam Maiorem.

5. Non. Maij ſtatio ad S. Crucem in Hieruſalem.

3. Idus Maij ſtatio ad ſanctam Mariam ad Martyres, aliàs Rotundam.

4. Idus Maij duplex ſtatio ad S. Pancratium, & ad SS. Nereum & Achilleum.

4. Nonas Iunij ſtatio ad SS. Marcellinum & Petrum, via Labicana.

VIII. Kalend. Iulij ſtatio in Baſilica Conſtantiniana.

III. Kal. Iul. ſtatio ad ſanctum Petrum.

Pridie Kal. Iul. ſtatio ad ſanctum Paulum.

VI. Nonas Iul. ſtatio ad SS. Proceſſum & Martinianum.

III. Idus Aug. ſtatio ad ſanctum Laurentium extra muros.

XVIII. Kalendas Septembris die Aſſumptionis ſtatio ad ſanctam Mariam Maiorem.

XVI. Kal. Sept. ſtatio ad ſanctam Mammam.

VI. Idus Sept. die Natiuit. B. Mariæ Virg. ſtatio ad ſanctam Mariam Maiorem.

XVIII. Kalend. Octobris die exaltationis S. Crucis collectio ad Baſilicam ſancti Laurentij in Palatio, quæ dicitur ſancta ſanctorum, ſtatio Laterani.

XV. Kalend. Nouemb. die ſanctæ Lucæ ſtatio Latera.

V. Idus Nouemb. die Dedicationis Baſilicæ S. Saluatoris, ſtatio ad Baſilicam Lateranenſem.

XIII. Kal. Decembris die Dedicationis Baſilicarum SS. Petri & Pauli, ſtatio ad vtriuſque Baſilicas.

IX. Kalendas Decembris ſtatio ad S. Felicitatem.

STATIONES QVAE IN ſingulis Baſilicis exoleuerunt.

In Baſilica Conſtantiniana, die Paſchæ ad Veſperas. Feria ij. Paſchæ ad Veſperas. Feria V. poſt Paſcha. Dominica in Albis. *In* Letanijs maioribus collectio. *In* Letanijs minoribus feria ij. Dominic. VIII. poſt Trinitat. *In* die S. Ioannis Euangeliſtæ. *In* inuentione S. Crucis. *In* feſto S. Ioan. Baptiſtæ. Die exaltationis S. Crucis. Die ſancti Lucæ. Die dedicationis Baſilicæ S. Saluatoris.

Ad S. Petrum.

Dom. 2. Aduent. Dom. 3. Aduent. Dom. Die Natalis Domini ad Miſſam maiorem. Dominica in Sexageſim. Sabbato de Paſſione. Dominica 1 poſt 8 Paſchæ.

Die dedicationis Baſilicarum Apoſtolorum.

Ad S. Paulum.

Feria tertia Triduanarum. Die Commemorati S. Pauli.

Ad S. Mariam Maiorem.

Feria 2. Triduanarum collectio.

Die Purificationis, Annunciationis, Aſſumptionis, Natiuit. B. Mariæ Virg.

Ad

Ad S. Laurentium extra muros.

Sabbato post iiij. Dominicam Quadragesimæ.
Sabbato quattuor temporum Pentecostes.
Dominica prima post S. Trinitatem.
Feria iiij. Triduanarum. Die S. Laurentij.

Ad S. Martinum in montibus.

Feria V. post iiij. Dom. XL. eam restituit. Paulus iiij.

Ad S. Anastasiam.

Feria iiij. Cinerum collectio.

Ad S. Sabinam.

Feria iij. Triduanarum collectio.

Ad SS. Nereum & Achilleum.

Feria ij. maioris hebdomadæ.
Die eorum solemnitatis iiij. Idus Maij.

Ad SS. XII. Apostolos.

Dominica ij. post S. Trinitatem.

Ad S. Eusebium.

Feria iiij. Triduanarum collectio.

Ad SS. Marcellinum & Petrum.

Dominica iij. Aduentus Domini.

Ad S. Clementem.

Feria iij. quattuor temporum Septembris.
Dominica xx. post Trinitatem.

Ad S. Crucem in Hierusalem.

Feria iiij. Triduanarum collectio.

Ad SS. Ioannem & Paulum.

Dominica iij. post S. Trinitatem.

Ad SS. Cosmam & Damianum.

Dominica ij. post octauam Paschæ.

Ad S. Hadrianum.

Collectio in die Purificationis.

Ad S. Ioannem Baptistam.

Sabbato quattuor temporum Aduentus.

Ad S. Mariam Rotundam.

iiij. Idus Maij. Dies dedicationis eiusdem, à Bonifacio iij. Papa.
Dominica infra octauam Ascensionis, quæ de Rosa dicebatur.
Die S. Andreæ. Die S. Siluestri. Die S. Felicis.
Die S. Sebastiani. Die S. Agnetis. Die S. Pancratij. Die SS. Processi & Martiniani. Die S. Mămæ. Die S. Felicitatis.

Exoluerunt stationes, quæ erant in earundē Basilicis, tempore S. Gregorij Papæ, vt ex indice homiliarum ab eo, in ijsdem Basilicis stationum diebus editarum, & Ioanne Diacono in eiusdem vitæ lib. ij. liquet.

BONIFACIVS OCTAVVS PAPA OMNES STATIONVM INDVLGENTIAS A PRAEDECESSORIBVS SVIS CONCESSAS CONFIRMAVIT, VT EX HOC EIVS DIPLOMATE CONSTAT.

BONIFACIVS Episcopus, seruus seruorum Dei, ad perpetuam rei memoriam. Sublimi sedis Apostolicæ solio diuina disponente clementia præsidentes. Etsi de cunctis orbis Ecclesijs, iuxta nostri officij debitum, indefesso sollicitudinis studio cogitemus, ad earum statum votiuum & prosperum intendendo: de illis tamē, quæ almæ Vrbis latitudo sinuosa complectitur, eò propensius cogitare nos conuenit, & ad status & honoris earum incrementa felicia, opem, & operam, efficatius impartiri, quo nostris humeris illarum cura dignoscitur specialius, & principalius imminere. Sanè frequenti considerationis indagine perlustramus, & infra claustra pectoris solicita meditatione discutimus qualiter doctor optimus ecclesiæ sanctæ lumen, B. Gregorius, dum adhuc in terris gereret vices Christi, patriarchalibus, & quam pluribus alijs eiusdem Vrbis ecclesijs, primò, prout tradit antiquitas, & alij postmodum Romani pontifices prædecessores nostri, ad honorem Dei, & salutem animarum fidelium, quorum ad Vrbem ipsam de vniuersis ferè orbis prouincijs innumera confluit multitudo, de Apostolicæ sedis liberalitate munifica, diuersorum tenorum stationarias indulgentias concesserunt. Nos igitur prædecessorum ipsorum vestigijs præ sollicitudinis studio inhærentes; & crebrius reuoluentes in intimis, quod in eadem Vrbe non sine supernæ dispositionis arbitrio glorioſorum Principum orbis terrę, ac aliorum innumerabilia sanctorum veneranda corpora requiescant: Et propterea non indignè volentes, ob diuinam, & Principum ac sanctorum reuerentiam prædictorum, ecclesias ipsas, nec non, & eandem Vrbem, vtpote ipsius Romanæ ecclesiæ filiam spiritualem, & ad eius beneplacita exsequenda dispositam, quam infra sacrariū pectoris gerimus prædilectam honoribus condignis attollere, vberibus prosequi gratijs, & præcipuis fauoribus confouere, ac animarum fidelium prouidere profectibus eorundem, vniuersas stationarias indulgentias supradictas eisdem ecclesijs sub quacunque forma continentia, siue modo eis à prædecessoribus ipsis concessas, auctoritate Apostolica, & ex certa scientia confirmamus, easque obtinere volumus perpetui roboris firmitatem, & vt paternæ dilectionis affectum, quem ad Vrbem gerimus prælibatam, per affectum operis euidentius ostendamus: ac ipsam, & easdem ecclesias honoris, & gratiæ potioris impendio prosequamur, & saluti prouideamus vberius fidelium prædictorum. Nos de omnipotentis Dei misericordia, & eorundem Principum beatorum Petri & Pauli Apostolorum eius auctoritate confisi, omnibus verè pœnitentibus & confessis, qui ad prædictas Ecclesias à die Cinerum, vsque ad festum resurrectionis Dominicæ inclusiuè, ex tunc proximè sequuturum, venerabiliter visitauerint, annuatim vnum annum & quadraginta dies, ac illis etiam, qui in statu huiusmodi existentes ad recipiendum benedictionis munus per summum pontificem, qui pro tempore fuerit à prædicto die Cinerum, vsque ad festum ipsius similiter inclusiuè super peregrinos,

grinos, prout moris esse dignoscitur, faciendæ, deuotè accesserint, seu aliàs illi contigerit interesse, præter alias indulgentias consuetas, centum dies de iniunctis sibi pœnitentijs misericorditer relaxamus. Nulli ergo omninò hominum liceat hanc paginam nostræ confirmationis, & relaxationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei, & beatorum Petri & Pauli Apostolorum prædictorum se nouerit incursurum. Datum Laterani VIII. Idus Aprilis, Pontificatus nostri, Anno tertio.

FINIS.

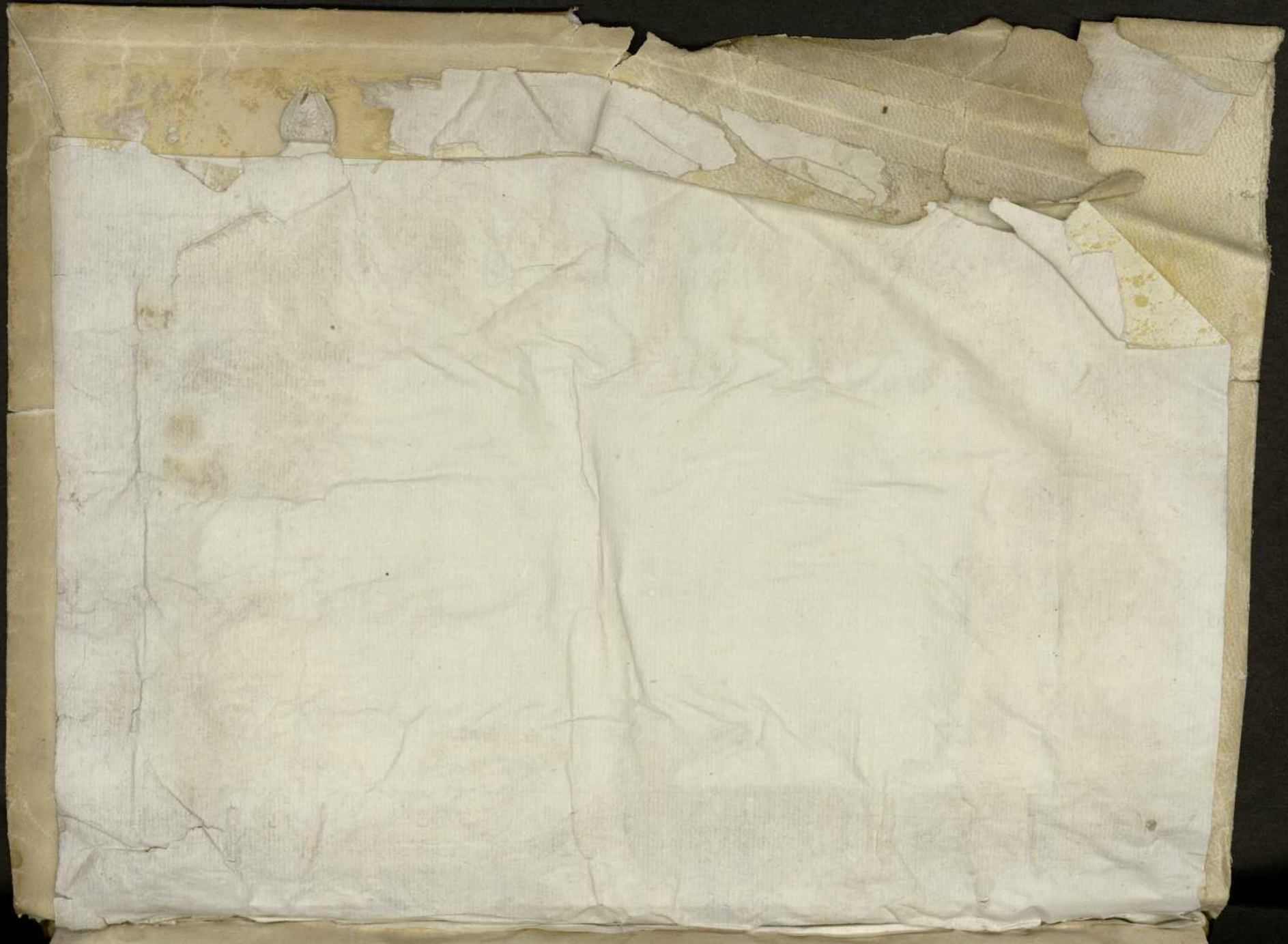

44

3511